

A
A
0
0
0
4
0
4
8
3
6
9

UC SOUTHERN REGIONAL LIBRARY FACILITY

REESE LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY OF CALIFORNIA.

Received PA
6105
V24
Accessions No. v.60

Valpy -
Delphin classics.

Southern Branch
of the
University of California
Los Angeles

Form L 1

PA
6105
V24
v.60

This book is DUE on the last date stamped below

Form L-9-15m-8,'26

Q. HORATII FLACCI

OPERA OMNIA.

VOL. IV.

Digitized by the Internet Archive
in 2008 with funding from
Microsoft Corporation

QUINTI HORATII FLACCI

OPERA OMNIA

EX EDITIONE J. C. ZEUNII

CUM NOTIS ET INTERPRETATIONE

IN USUM DELPHINI

VARIIS LECTIONIBUS

NOTIS VARIORUM

RECENSU EDITIONUM ET CODICUM

ET

INDICE LOCUPLETISSIMO

ACCURATE RECENSITA.

75881

VOLUMEN QUARTUM.

T

LONDINI:

CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A. M.

1825.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
HARVARD UNIVERSITY

50131

hederam viridi opponit, sicut alibi viridem myrtum vocat, antequam pulla esse incipit. Locus a Poëta ita fuerat conceptus: *pubes hedera virenti Gaudeat pulla magis, atque myrti Aridas frondes, &c.* Quereris, inquit, juventutem magis viridi quam pulla delectari hedera, juvenula videlicet quam ann: quodque aridas myrti frondes abjiciat et Hebro consecret. Cum Poëta ergo simpliciter dixisse poterat, amatores myrtos suas deponere, maluit ἀρτεῖσθαι et venuste loqui. Myrtos, inquit, suas aridas, cum ætate illius quam amant, quia vetula est, Hebro dedicant; et amorem transferunt. Hactenus *Heinsius. Hedera virenti, et pulla myrto*] Juvenculas comparat Horatius hederæ et myrto, fruticibus perpetua coma virentibus: anus extincti floris mulieres aridis frondibus ac caducis, quas ex arboribus ripæ suæ adsitis decedentes, hyeme ingruente, volvit Hebrus. Virens hedera et pulla myrtus similiter viridis. Pulla enim myrtus de arbore, cujus folia etiam tum, quum maxime virent, nigra sunt, colore nempe obscuro ac nigro viridantia. *Salmas. Virenti*] Viridiore ætate; puellis nimirum.

18 *Pulla magis atque myrto*] Quodque magis gaudeat pulla myrto, id est, subviridi myrto pene nigra. Metaphora est: nam myrtus nigra ponitur pro forma constante, quæ non facile perit, qualis est in puella subfusca et nigrante: laudant Galli hunc colorem, quum puellam sic coloratam appellant *belle Brunette*.

19 *Aridas frondeis hyemis sodali*] Quod edentulas et rugosas anns ætate frigidas dedicit Hebro Thraciæ fluvio frigidissimo, qui ideirco dicitur hyemis sodalis, quod Septentrioni subjacet, ubi maximum est frigus. De quo in Epist. ad Julium Florum: 'Hebrusque nivali compede vinetus.' Quicquid enim abominamur, in profuentem aut in ignem abjici optamus.

Delph. et Var. Clas.

Et Scaliger quidem igni pro Hebro aptius dici potuisse indicat, sed male. Scortillum enim marcidum jam, atque exoletum, cui potius marito, quam Hebro, hyemis sodali, conveniat; at juvenularum, quas ederæ ac myrto comparat, conditio, ob virorem illum tenacissimum, merito expetenda. *Torrent. Aridas frondes hyemis sodali Dedicet Hebro*] Inter ea quæ Cæsar Scaliger Horatium perperam dixisse pronuntiat, etiam illud criminatus est, quod aridas frondes Hebro dedicarit, cum eæ flammis potius exurendæ committi debuissent vidcantur, quam fluminibus absorbendæ tradi. Nimirum non eo modo, quo vulgo legitur, Horatium scripsisse puto: sed mutatione fere nulla: *Dedicet Euro*. ut aridas frondes eodem modo ventis dissipandas donet, quo sequenti carmine: 'Tristitiam et metus Tradit protervis in mare Creticum Portare ventis.' Ac Eurum 'hyemis sodalem' vocat, ut alibi Zephyros 'Veris comites' appellavit. *Rulgers. [Dedicet Euro codex ap. Jaeck.]*

ODE XXVI. Εὐχαριστική. AD MUSAM, DE ÆLIO LAMIA. Musarum cultores minus curis, et mœroribus esse obnoxios. Poëta suum Lamiæ Musæ Pimpleæ commendat. [*Hic laudat studium cujuscunque officii, vituperando omnes alienis intentos officii Schoenborn. 2.]*

1 *Musis amicus*] Vera ac solida felicitas est cum Musis versari: ab earum contubernio ægritudo et metus longissime absunt. Semper ibi lætitia, semper cantus et choreæ, ac veluti assidua quædam ebrietas, qua exhilarati animi, ab omni penitus rerum periturarum sollicitudine liberentur. *Torrent. Musis amicus, &c.]* Ordo est: Ego amicus Musis tradam tristitiam et metum protervis ventis portare in Creticum mare, id est, ut portent eas animæ ægritudines in mare.

2 *Tradam*] Tradere ventis, est ob-

Horat.

4 S

livioni tradere, perinde ac si diceret, ego omnes curas ex animo ejiciam. Vide P. Victor. Var. Lect. xxx. 8.

3 *Quis sub Arcto*, &c.] Quis, nominativus est casus: Gelidæ autem oræ genitivi. Loquitur autem Horat. de tempore suo, quando male adversus Germanos ac Dacos pugnatum est. Timoræ ergo Rom. intelligit, non subditorum regi Scythiæ. *Glarean. Quis sub*] Unice securus, id est, non admodum sollicitus a quibus Æolus rex oræ gelidæ metnatur, et quid terreat Tyridatem Armeniæ regem: quasi dicat, Quid nostra interest, qui musas colimus, reges et potentes viros suis affectibus exagitari? *Arcto*] Sub ursa, signo cælesti. [Guelph. *quam sub.*]

5 *Tyridatem*] Alii *Mithridatem*.

6 *O quæ fontibus*] Ordo est: O Pimplea dulcis, quæ gaudes integris fontibus, necte flores, necte coronam meo Lamiæ. *Fontibus integris*] Integrum dicimus, quidquid firmum, validum, ac sincerum, non affectum, non vitiatum existit. Lucret. enim lib. iv. cum ait: 'juvat integros accedere fontes:' intactos atque illibatos intelligit. *Integris*] Fontibus puris et plenis, id est viris bonis et incorruptis. [*Securus: quæ* Guelph.]

7 *Apricos*] Flores in apricis locis nascentes sunt pulchriores.

8 *Lamiæ*] Qui consul fuit anno octavo post mortem Horatii cum M. Servilio.

9 *Pimplea dulcis*] Musæ a Pimpla Macedoniæ monte et fonte Musis sacro appellantur Pimpleides. *Sine te mei*] Sine Musarum instinctu Poësis mea, in laudem Lamiæ facta, nihil honoris ei acquirit.

10 *Possunt*] Quidam legunt *Pro-sunt*. *Hunc fidibus novis*] Hunc, id est, Lamiæ decet te tuasque sorores fidibus Latinis et plectro Lesbio, id est, carmine lyrico (quali Sappho et Alcæus ex Lesbo uti consueverunt) sacrare, id est, immortalitati conse-

crare. *Fidibus novis*] Novum etiam dicebant veteres, quicquid mirandum, magnum, aut eximium erat. Ut Virg. 'Pollio et ipse facit nova carmina.' *Torrent.*

[11 Schoenborn. 2. *secure pro sacrare.*]

ODE XXVII. Εὐκτική. Ad convivæ sodales suos de hilaritate, et ne inter potandum rixentur, et poculis ipsis pugnent, barbarorum more. [*Hic laudat hilaritatem in convivio Schoenborn. 2.*]

1 *Natis in usum*] Pugnare cum scyphis, natis, id est, natura factis, in usum lætitiæ, est hominum barbarorum, ejusmodi sunt Thraces, gens per ebrietatem rixis dedita. [*Natis in usum* Vand. ap. Jaeck.]

2 *Pugnare Thracum est*] Thraces bibendo ferociores fieri, ac per vinolentiam illicitos tentare concubitus, unde rixa ac prælia oriuntur, jam ante vidimus. Tum enim pocula, ad hilaritatem comparata, furentibus arma suppeditant: sicut et Virg. Georg. ii. 'Magno Hylæum Lapithis cratere minantem facit.' Græci ἀκραποράτας eos vocant, uti et Scythas. *Torrent.*

3 *Verecundumque Bacchum*] Et prohibete rixas sanguineas a Baccho, quem cum verecundia et modestia tractare debetis. Hypallage est.

5 *Vino*] A vino et conviviis nocturnis (quæ lucernis indigent) magnopere discrepat ferrum. *Et lucernis*] De lucernarum lychnorumque in conviviis usu, vide quæ Torrentinus notavit ad Sueton. Casare, c. 37. Tum lucernas cum vino conjungit, quia olim noctu potissimum convivia agitantur. Vide iii. Od. 8. *Lambin. Acinaces*] Thraces enim ferro accincti accumbabant, et bibere æquales cyathos recusantem compellebant: quod æque inhumanum est, ac cogere aliquem sitim pati, ut pulchre Sophocles ait. *Torr. Acinaces*] Gladius Persicus, pro quovis gladio.

6 *Inimane quantum*] Quam multum

discrepat? id est, mirum in modum, et summopere. *Immane* hic ponitur pro magno.

7 *Lenite clamorem*] Compescite vociferationem et tumultum.

8 *Cubito remanete presso*] Recte Lambinus ex hoc loco colligi existimat quo corporis habitu atque situ veteres olim, tum Græci tum Romani, cenare sint soliti: ita nempe compositi, ut, capite leviter erecto, suffulto plumis dorso, reclinata in lævum cubitum cervice, infera vero parte in longum porrecta, nec jacere dici possent, nec sedere, sed medium quid, quod proprie ‘accumbere.’ *Torrent.* *Cubito remanete*] Ne insurgite ad pugnam, sed discumbite cubito innitentes, veterum Romanorum more. [*In cubito remanete* Schoenborn. 2.]

9 *Vultis severi, &c.*] Si vultis ut convivium vobiscum celebrem omnis rixis, sermonem de rebus facietis et festivis inter nos habeamus oportet. *Figul.* *Severi me quoque*] Vini austeri et acrioris saporis, ob nimiam vetustatem.

10 *Dicat Opuntia*] Non alia bibam conditione nisi frater Megillæ (unus e convivis) dicat quo vulnere, id est, cujus puellæ amore, sit saucius, et qua sagitta Cupidinis pereat, id est, quam amet puellam.

11 *Megillæ, quo beatus*] Megilla dicta est Opuntia, ab Opunte Locridis urbe, ubi nata est. *Quo beatus Vulnere*] Cujus puellæ amore felix. Occulti enim amoris minor multo voluptas est; ut enim Græci aiunt, κάλλιον τὸ φανερώς ἔρῳ τοῦ λάθρα. Solere autem veteres in conviviis sortiri, quo quisque ordine aut loco amoris suos proponeret, locus ille Propert. l. iv. demonstrat: ‘Sit sors et nobis talorum interprete jactu Quem gravibus pennis torqueat ille puer.’ Id ergo Flaccus noster, ut sodales a rixa ad lætitiā convertat, extra sortem a sodali suo fieri optat, gra-

tiam ipse bibendo relaturus. *Beatus*] Quomodo beatus qui perit? Leue enim amoris tormentum, quo amantes videntes scientesque pereunt: ut Tibull. lib. iv. ‘Uror ego ante alias; juvat hoc, Cherinthe, quod uror, Si tibi de nobis mutuus ignis adest.’ *Torrent.* Amans ergo, eo quod potiatnr, beatus dici potest: quod serviat autem, et quod semper sollicitus sit, miser est. *Lambin.*

13 *Cessat voluntas*] Multi codices habent *Voluptas*. *Cessat Voluntas*] Negas puellam, quam amas, nominare?

14 *Mercede*] Nullo alio pretio adducar ad bibendum. *Quæ te cunque donat Venus*] Quæcumque Venus aut amica sub sum te jugum mittit, non est cur pudeat peniteatve te eam amare, quia liberta est, et ingenua.

16 *Ignibus*] Amoribus non ignobilibus. *Ingenuo amore*] *Ingenuum* vocat amorem, qui adolescentem bene natum decet. *Ingenuoque semper*] Ingenuam, non servilem aut mercenariam semper amans.

17 *Quicquid habes, age*] Quæcumque ea sit quam amas, age, dic mihi in aurem non vulgaturus.

18 *Depone*] Est enim ‘deponere,’ fidei custodiæ tradere. Unde ‘depositum’ pro contractu ipso apud Jurisconsultos, qui vel imprimis bonam fidem desiderat. *Torrent.* *Tutis auribus*] Auribus fidelibus et clausis ad rem creditam continendam. *Ah miser*] Horatius audito puellæ nomine exclamat.

19 *Quanta laboras in Charybdi*] Quanto in periculo versaris! Quam sævam, rapacem, et avaram meretricem (propter voracitatem Charybdi similem) nactus es! *Laboras in Charybdi*] Omnes libri Mss. *Quanta laborabas Charybdi* legunt, quemadmodum et interpretes. Significat enim, detecto jam morbo ac querela in amici sinum deposita, minus quam ante periculum esse: quam lectio-

nem sequor. Recte autem audito rapacissimæ meretricis nomine, eam Charybdi comparat, ut paulo post Chimæræ. *Torrent.* Charybdi] Poëtæ dicunt fœminam fuisse voracissimam, quæ quod Hercules boves rapnisset, a fulmine icta, in mare præcipitata sit, et in huiusmodi monstrum versa, quod adhuc pristinam servat naturam: absorbet enim universa. *Erasmus.*

20 *Flamma*] Meliori amore.

21 *Quæ saga*] Quæ mulier venefica et incantatrix, quis Magus poterit te ejus amore liberare? *Thessalis venenis*] Id est, herbis efficacissimis, cujusmodi sunt in Thessalia. [Schoenborn. 2. *quis te solvere Thessalus.*]

23 *Vix illigatum*] Pegasus te illigatum, id est, te in illa implicitum et impeditum, vix solvet ab hac triformi Chimæra. Poëta, ut supra meretricem Charybdi, propter rapacitatem, ita hic Chimæræ, propter varios dolos et libidinum incitamenta, comparat. *Triformi Chimæræ*] Recte *triformem* vocat: notus enim ille Hesiodi versus: *Πρόσθε λέων, ὄπιθεν δὲ δράκων, μέσση δὲ χίμαιρα* quem sic vertit Lucretius: *Prima leo, postrema draco, media ipse Chimæra.*

24 *Pegasus*] Pro Pegaso vectus Bellerophon, qui Palladis auxilio miranda illa præstitit. Vide Plutarchi de claris mulieribus, cap. ix. *Torrent.* *Pegasus expedit*] Equus alatus, Bellerophontis Neptuni et Medusæ filius. *Chimæræ*] Chimæra, Typhonis et Echidni filia, monstrum horrendum, tria habuit capita, unum Leonis, alterum Capræ, tertium Draconis, unde dicta est triformis.

ODE XXVIII. *Προσαγορευτική.* Inducitur Archytas Philosophus et Geometra, nautæ cuidam respondens, quod omnibus sit moriendum, petensque a nauta, ne sinat corpus suum jacere in littore insepultum, sed aliquantulum arenæ corpori injiciat.

Hanc Oden in mortem Archytæ Tarentini conscripsit Horatius: ac primum quidem ipse defunctum alloquitur. postea vero philosophum, tanquam recenti adhuc cadavere, loquentem facit, atque ita carmen deducit, ut ridere Pythagoricos voluisse videatur; Pythagoræ enim discipulus fuit. *Torrent.*

1 *Te maris*] Archytæ cadaver sic nauta alloquitur: O Archyta, parva munera exigui pulveris prope littus Matinum colibent (id est, continent) te mensorem maris, terræ, et arenæ, quæ caret numero. *Turneb.* vii. 20.

2 *Mensorem*] Ridicule: quoniam Pythagorici omnia constare numeris volebant, etiam arenam metientem fingit. Hinc *ἄμμον μετρεῖν* in proverbiiis. *Torrent.* *Turneb.* xxvi. 1. *Mensorem*] Geometram. [*Mensorem* Schoenborn. 2.]

3 *Parca*] Munera parvi sumptus, id est, parvum sepulcrum, quod munus et officium viventes præstare debent mortuis. *Matinum*] Matinus mons est in Apulia, juxta quem Archytas jacet sepultus.

4 *Prodest*] Ad mortem effugientdam.

5 *Aërias*] Quod sis adeo curiosus in astris observandis.

6 *Polum*] Cælum mente peragrassæ.

7 *Occidit, &c.*] Deinceps loqui Archytam volunt: sed quia Carmen illud instar Satyræ est, non erret fortassis, qui orationem continnet usque ad versum. *Me quoque devexi*; aptius enim sub alterius quam Archytæ persona renatum illum Pythagoram irriserit. *Torrent.* *Occidit*] Respondet Archytas: Non est mirum, me Mathematicum et Philosophum esse mortuum, quum mors sit omnibus communis. *Genitor, conviva*] Tantalus, qui Deos in convivium recepit.

8 *Tithonusque*] Tithonus, Laomedontis filius, tandem post longissimam vitam in Cicadam transformatus dicitur. *Remotus in auras*] Recte:

longa enim ætate in auras potius evanuisse, quam mortuus esse videri poterat: nam 'longa Tithonum minuit senectus.' Malim tamen hunc locum de avecto Auroræ curru Tithono intelligere. *Torrent.*

9 *Minos*] Minos rex Cretæ, qui non quoque anno sermones cum Jove conferre solebat.

10 *Panthoiden*] Facete admodum Pythagoræ illam animæ in diversa corpora transmigrationem (quam μετεμψύχωσιν καὶ παλιγγενεσίαν Græci vocant) irridet: et cum Panthoiden, hoc est, Euphorbum, Panthoi filium, appellat eum, qui natura Mnesarchi filius: et cum iterum Orco demissum ait; semel nempe, ut Euphorbum a Menelao, denno, ut Pythagoram a civibus suis interfectum: qui tamen mortem, ut rem nihili, contemnendam esse docuerit, qua nemo scilicet periret, sed in aliud velut domicilium demigraret. Sic enim Ovid. Met. xv. *Torrent. Panthoiden*] Pythagoram, qui animarum transmigrationem in alia corpora suo confirmabat exemplo, dicens, se fuisse apud Trojam Euphorbum Panthoi filium. *Iterum*] Sæpe mortuum, transeunte ejus anima in alios.

11 *Quamvis clypeo*] Quamvis per detractum e poste templi Euphorbi clypeum testatus se Trojanis temporibus Euphorbum fuisse, nihil præter corpus interire sibi persuaserat.

14 *Non sordidus autor*] Nobilissimus indagator naturalis veritatis. *Autor*] Qui omnia, quæ veritatis ac naturæ indagationi obstant, fortiter contemperit. Verum et hoc loco ridet Horatius. Vide Val. Max. viii. 7. [*Indice te non s. actor* Schoenborn. 2.]

15 *Una manet nox*] Una autem, id est, omnibus communis: nascimur enim morituri. Pro *nox*, *Torrent.* *mors* legi mallet. *Nox*] Una mortis necessitas omnes expectat.

17 *Furiæ*] A furiis conflantur bella quæ Martis sunt ludi. [Schoenborn.

2. *spectacula morti.*]

18 *Avidis mare*] In multis codicibus *avidum* scribi testatur *Torrentius*. Nam *avidum mare* vocat, quod tot fluminum haustu, tot absorptis undique divitiis, nunquam saturetur: vel *avidum* pro ingens ac vastum, sumpta ab avaris tralatione, quibus nihil sufficit. [Guelph. *est mare avidum quoque nautis.*]

19 *Mista*] Cujusque ætatis homines interire oportet, quamvis diverso mortis genere. *Densantur*] *Torrentius* legit, *Densentur. Densantur*] Cumulantur.

20 *Proserpina fugit*] Acron Hypalagen esse vult, pro nullum caput Proserpinam fugit, sed male. Ad veterum enim superstitionem respicit Poëta; qua credebant eos, qui morti essent proximi, a Proserpina primum tonderi, nec aliter posse quam si his veluti primitiis Oreo auctorarentur: ut Virgil. de Didone; 'Nullum illi flavum Proserpina vertice crinem Abstulerat.' *Torrent. Canterus Nov. Lect. iv. 20. Proserpina*] Mors; est enim Proserpina mortis et vitæ arbitra.

21 *Devexi Orionis*] Ἀπὸ τοῦ οὐρεῖν, Οὐράειν: unde *Dores* Ὀράειν, alii Ὀρίειν fecere. Notum vero Orionis comitem eleganter dixit Horatius, ut 'veris comites Etesias ventos,' iv. Od. 12. quod quemadmodum illi ver, sic Notus Orionem sequitur. Orionem inter horrenda sidera, ut Arcturus et Hædi, tempestatem ciet; ut Epod. xv. 'Nautis infestus Orion.' Virgil. quoque 'aquosum' et 'nimbosum' vocat. *Torrent. Devexi*] Devexum, intellige, vel qui ad Occasum vergit, vel qui in declivi cæli parte situs est. Nam Orion, sive orieus sive occidens, nimbos et ventos excitat, qui idcirco ipsius comites dicuntur.

22 *Illyricis*] Firmum est castellum vergens ad Illyriam, unde hic Archytas dicitur Firmanus.

23 *At tu*] Archytas nautam orat,

ne remaneat insepultus. Ordo est: At tu nauta, ne parce malignus dare particulam vagæ arenæ ossibus et inhumato capiti, id est corpori meo. *Ne parce*] Quomodo Archytas hic nautam orat, ut terram sibi inhumato injiciat, cum Odæ initio, id jam ante factum fuisse constet? Sed Poëta, tanquam humatione aliqua jam facta, orationem exorsus est: Archytas vero, tanquam projecto adhuc cadavere loquitur. Turneb. xxvi. 1. *Torrent. Ne parce malignus*] Ne sis tam malignus ut parcas. Vel velis hilariter ac bono animo dare, &c. *Cruq.*

25 *Sic, quodcunque*] Adjurantis est, vel comprecantis. Rogat enim, si nauta eum sepeliverit, ut omnes tempestates a navigantibus avertantur in sylvas.

26 *Venusinæ*] Sylvæ Venusinæ luant, pro quibuscunque sylvis. Venusium civitas est Apuliæ.

27 *Te sospite*] Te salvo. [*Plantentur sylvæ* Schoenborn. 2.]

28 *Unde potest*] Undecunque est occasio. [*Equo ab Jove*] A Jove tibi favente.

29 *Turenti*] Ubi Neptunus devotius colebatur.

30 *Negligis, &c.*] Leve esse pntas. Ordo est: 'Forsan tu negligis committere frandem nocituram postmodo te natis immeritis, id est, paulo post ex te natis.

31 *Fraudem*] Culpam committere, (me non sepeliendo,) quæ sit culpa etiam tuis liberis immerentibus nocitura. *Committere forsam*] Quidam legunt, *forsit*, vel *forset*: alii *fors*. Muretus, *Committere? fors et*. Canterus Nov. Lect. iv. 8.

32 *Debita jura*] Si me inhumatum relinquant, justa sepulturæ cadaveri insepulto debita, et penæ graves reciproquæque superbis factis dignæ te expectent. *Vicesque superbæ*] Nempe ut insepultus vicissim ab aliis tam superbe negligaris; nam tu me nunc negligis. Notum autem Simonidis

somnium, quo hæc sepeliendi etiam ignotos pietas unice commendatur. *Torrent.* [Chisian. 2. *Fæ a m. sec. vicesque sepulchri.*]

33 *Precibus inultis*] Veteres autem, quod justa ex causa diris testationibus alieni imprecabantur, id ita credebant eventurum. *Torrent. Inultis*] Execrationibus et diris meis frustratis, ac si diceret, eventura precatus sum. [*Te moneant... inultus* Guelph.]

34 *Teque*] Nulla te sacrificia expiabunt, nisi meo cadaveri terram injeceris. [Schoenborn. 2. *piacula nostra.*]

35 *Non est*] Persuadet a facili.

36 *Injecto ter pulvere*] Simplicissimum sepulturæ genus erat, quod injecta terra vel arena fiebat; idque sine piaculo ab eo, qui in cadaver insepultum inciderat, omitti haud posse credebatur. Quare 'præcidaneam porcam' a veteribus dictam Festus tradidit, quæ Cereri mactabatur ab eo, qui mortuo justa non fecisset, hoc est, glebam non objecisset; quod mos erat eis facere priusquam novas fruges gustarent. Sic ille pontificali gleba in os injecta religiosus fieri locus dicebatur. *Torrent. Calius* ix. 45. *Ter pulvere*] Ter manes vocabant. Virgilius: 'Et magna manes ter voce vocavi.' *Curras*] Licebit ut naviges. *Muret. Var. Lect.* i. 11.

ODE XXIX. *Λεσχνητὴ*. AD ICCIUM.

Mirum est, et monstri simile; Iccium Philosophum, studio intermisso ad militiam transiisse, divitiarum cupiditate. [*Ad Hiccium* codd. ap. Jaeck.]

1 *Beatis*] Divitiæ (ut putat vulgus) beatos efficiunt. *Turn.* ix. 13. *Invidēs*] Æmularis Arabum divitias, quarum particeps cupis fieri per militiam.

3 *Devictis*] Regibus, non a Romanis, sed olim ab Alexand. devictis.

4 *Regibus*] Militiam paras contra Reges Sabæ, quæ Æthiopis est Metropolis, et civitas regia.

5 *Neclis catenas*] Ut in miseram

servitutem abducas. *Nectis*] Fabricas. *Quæ tibi*] Quæ virgo tuæ serviet libidini (virgo quidem barbara quanvis pulchra) postquam sponsus ejus erit a te occisus.

[6 *Schlenborn. 2. Sponso necato quæ tibi serviet?*]

7 *Puer ex aula*] Pueri commendatio, quod et genere regio natus, et ab extrema usque India petitus. Hoc enim anget pretium: ut in Terent. 'Ex Æthiopia est usque hæc.' *Torrent. Ex aula*] Puer regius, vel, nobili genere natus.

8 *Ad cyathum*] De veterum consuetudine, qua pueri nobiles ad pocula divitibus ministranda adhibebantur, Athen. x. 7. Eleganter ergo et absolute, 'pueros ad cyathos' dicebant, pro pincernis. Vide Turneb. iii. 23. Canter. Novar. iii. 20. *Ad cyathum*] Ad ministrandum tibi pocula. *Unctis*] Capillis nunguento delibutus.

9 *Sericas*] Doctus optime sagitare, ut Seres, populus Parthis vicinus.

10 *Quis neget, &c.*] Recte monet Porphyryon, id ex proverbio dici, desumpto ex Euripidis Medea; Ἄνω ποταμῶν ἱερῶν χωροῦσι παγὰ. *Sursum versus sacrorum fluminum feruntur fontes.* cujus versus initium, Ἄνω ποταμῶν, omissis cæteris, proferunt Græci, cum adversus naturæ ordinem fieri aliquid significant. Quasi Horatius credidisset prius naturalem rerum ordinem potuisse inverti, quam ab eo philosophiam relinqui. *Erasmus. Torr. Quis*] Ordo est: Quis neget relabi posse rivos pronos arduis montibus, et Tiberim posse reverti, quum tu, pollicitus meliora, tendis mutare loricis Iberis libros nobiles Panætii, undique cœmtos, et domum Socraticam?

[13 *Dum tu ... nobilis* Guelph. alii. quæ codd. ap. Jaek.]

14 *Libros Panætii*] Quales libri illi tres, quos περὶ τοῦ καθήκοντος, sive de *Officiis*, ut vertit Cicero, accuratis-

sime scripsit. *Socraticam, &c.*] Scripta autem Socratica pæne in proverbium abiierunt, quamvis nihil ipse scripserit. *Torrent. Panætii*] Philosophi sectæ Stoicæ nobilissimi. *Domum*] Familiam Socraticam, Platonem, Xenophontem, et alios veteres Academicos. [*Libro P. S. aut domum* Schoenborn. 2. *Libros P. et S. domum* Guelph.]

15 *Mutare*] Philosophiæ studio o-misso, arma capere. *Loricis Iberis*] Quæ præ cæteris commendabantur, ob ferri, ut arbitror, temperaturam. *Torrent. Iberis*] Loricis Hispanicis.

16 *Pollicitus meliora*] Quam militiam persequi, et rei militari operam dare. *Tendis*] P. Victorius Var. Lect. xvii. 13. legendum esse contendit, *temnis*. Quasi diceret, non dubitas, non vertis religioni, audes. *Tendis*] Contendas et in animo habes? Vel urges, pergis?

ODE XXX. Εὐκτική, vel κλητική. AD VENEREM. Rogat Venerem, ut in ædem Glyceræ sibi dedicatam veniat.

1 *Cnidii*] Est Cnidus urbs Cariæ, ubi Venus sanctissime colebatur. Paphos urbs in Cypro insula, de qua supra Ode 19. Vide Strabonem l. xiv. et Plin. xxxvi. 5.

2 *Sperne*] Minoris facito. *Dilectam Cypron*] Merito illi dilectam: tum quod universa illa insula ejus numini devota esset; tum quod tot præclara in ea templa diversis locis ædificata: unde et Paphia, Idalia, &c. dicta est, a totidem Cypri oppidis. *Torrent. Vocantis*] Glyceræ, te invocantis, et tibi sacrificantis.

4 *Transfer*] Migra in sacellum, a Glycera tibi consecratum.

5 *Puer*] Cupido.

6 *Solutis Gratia zonis*] Veneris comitatum describens, recte illi Grantias adjungit, ut supra Od. 4. Ipsius enim et Liberi filia sunt, nec imminero. Gratia enim per horum fere numinum munera conciliantur. Tum

Gratias et juvenes et virgines esse ferunt, ac *solutis zonis*, vel ob eam, quæ in nubentibus requiritur, obsequi conjugalis facilitatem, qua zona solvitur virginea: vel quia natura munifici omnibus patent, ac minime tecti vel fraudulenti sunt. Quare nudæ quoque aut veste certe pellucida Gratia nobis proponuntur. *Torrent.* *Turneb.* II. 13. *Gratiæ*] Gratia, tres sunt virgines, Veneris comites; quæ pinguntur solutis ac perlicidis vestibus, quia amicorum animi soluti inter se et aperti esse debent. *Nymphæ*] Nympharum varia sunt genera: Naiades, Orcades, Dryades, &c. [*Gratiæ nodis* Schoenborn. 2.]

7 *Parum comis*] Juventas severa et tristis sine te, id est, sine rebus Veneris. *Juventas*] Ut Ganymedes Jovi, sic Juventas Diis cæteris pocula ministrat. Horam quoque eam vocabant veteres: et ut Heben Græci Herculi, ita Horam Romani Quirino suo uxorem dedere. Venerem ergo Juventas comitatur, quia utraque alteri decorem conciliat. At illa juvenilis ætatis alacritas ac gratia omnis a Venere proficisci creditur. *Torrent.* *Juventas*] Juventas Dea, Jovis et Junonis filia, quam Græci appellant Ἡβην, id est, *pubertatem*.

8 *Mercuriusque*] Multum valet Eloquentia ad amorem conciliandum.

ODE XXXI. Εὐκτική. AD APOLLINEM. Non divitias petit ab Apolline, sed tranquillam hilaremque vitam, et ut sit mens sana in corpore sano.

1 *Dedicatum*] Apollinem, divinis honoribus affectum, cui Augustus in Palatio templum dedicaverat.

2 *Vates*] Horatius de se loquitur in tertia persona. *De patera*] De calice fundens vini primitias, sacrificantium more. *Novum liquorem*] Eo sensu, quo Virg. Eclog. v. 'Vina novum fundam calathi Arisia nectar.' Novum autem vocant quicquid pulchrum admirandumque esset. Qualia Diis im-

mortalibus offerebantur. *Torrent.*

3 *Opimas Sardinia*] Omnino consentientibus sex libris Mss. legendum censeo, *Opimæ Sardinia segetes feraces*. Seges enim hic pro agro ipso sumitur. Festus: 'Seges dicitur ea pars agri, quæ arata et consita est, a serendo dicta.' Virg. 'Nec Cereri oportuna seges,' &c. *Torrent.*

4 *Sardinia*] Horatius non poscit agros fertiles pinguis Sardinia, quæ insula est in mari Tyrrheno a Sardo Herculis filio sic nominata. Vide Solin. cap. 10.

5 *Æstuosæ*] Calabria Solis ardore torrida, quæ est ora Italiae proxima Sicilia, omni bonorum genere plena, equorum præsertim.

6 *Indicum*] Virgilius: 'India mittit ebur, molles sua thura Sabæ.'

7 *Lyris quieta*] Lyris est Campaniæ fluvius lenis, et altus.

8 *Mordet*] Alluit, vel lambit, ut supra Od. 22.

9 *Premant*] Calcent in torculari uvæ abscissas cultello instar falcis, quæ Calena dicitur a Calibus oppido in agro Sabino, ubi optima nascuntur vina.

10 *Dives*] Ordo est: Et dives mercator charus Diis ipsis, quippe ter antequam anno impune revisens Atlanticum mare, exsiccat vinæ aureis cululis reparata merce.

11 *Exsiccat*] Bibat in poculis vina empta, vel permutata Syrii mercibus. *Culullo*] Cululli proprie sunt calices fictiles, quibus Pontifices, virginesque Vestales utebantur. Pro vasis potioris utitur et Horatius ad Pisones: 'Reges dicuntur magnis urgere culullis,' &c. *Turneb.* IX. 14. diminutivum a culeis esse vult. *Torrent.*

12 *Syra merce*] Siquidem Syria nardum ac balsamum, multaque alia odoribus et mignenti apta mittebat, quibus vina permutari solere ostendit, etiam IV. 12. *Reparata* autem *Syra merce* vocat *vina*, non quod empta sint

nummis ex venditione Syrae mercis confectis, ut ex Francisco Duareno Lambinus annotat: sed tanquam vicissim seu invicem parata, ut fieri inter permutantes solet. Utrunque enim paratur aliquid seu acquiritur. Nec opus est circuitione. Ipsa enim merce, non solum mercis pretio, vina parari poterant. 'Parandi' namque verbum generale est, sive per emptionem, sive per permutationem, sive aliter acquiramus. Similia ferme sunt 'scribere' et 'rescribere,' 'ponere' et 'reponere,' 'tractare' et 'retractare,' quo verbo eleganter lib. iv. usus est Lucretius: 'Ardet abundans Natura et Venerem salientum læta retractat.' *Torrent.*

13 *Dis charus*] Nimirum Diosconris, Castori et Polluci, navigationis Diis ἀλεξικάκοις. *Cruq.* [*Dis carus ipse: q. t. aut quater* Schoenborn. 2.]

14 *Atlanticum*] Mare remotissimum.

15 *Impune*] Sine naufragio, ergo Diis charus est mercator. [Codd. ap. Jaek. *pascunt*, vel *premant*.]

16 *Cichorea*] Græci κικώριον, nomen esse Ægyptium volunt. Latini *intybum* et *ambubejam* appellant. Horatius hic poetica libertate penultimam produxit, secundam corripuit. *Torrent.* *Cichorea*] Herba est notissima. *Levesque mulcæ*] Malvæ lubricæ, quæ ventrem gravem levant et molliunt.

17 *Paratis*] Iis quæ ego paravi. *Valido*] Mihi sano.

18 *Latoë dones*] O Apollo Latonæ filii. Ordo est: O Latoë, precor ut dones mihi valido frui paratis, cum mente integra, et dones degere senectam nec turpem, nec cithara carentem. *Integra*] Cum mente sana. Orandum ergo, ut sit mens sana in corpore sano.

19 *Nec turpem*] Non delirantem, vel inhonoratam senectutem, sed laudabilem, et juvennam.

ΟΔΗ XXXII. Προσφωνητική. Ad Ly-

ram. Alloquitur Lyram, eamque poscit, ut sibi adsit, et secum canere non desinat.

1 *Poscimur*] Bland. cod. tres habent *Poscimur*: hoc sensu: O barbite: poscimur a Mæcenate, id est, precatur nos Mæcenas, ut si quid in occulto scripsimus, in publico canamus. *Cruq.* *Canterus Nov. Lect.* v. 11. *Poscimur*] Poscimus te, o Barbite, si quid memoria dignum in occulto per otium scripsimus, ut id evulgetur, et in publicum prodeat. *Vacui*] Tunc optime canit Poëta, cum hoc agit, nec aliis sese curis distrahi patitur. *Torrent.* *Vacui*] Otiosi et a negotiis liberi.

2 *Lusinus*] Cecinimus. [Guelph. *quod adhuc in annum.*]

3 *Latinum*] Cujus ego sum author, et princeps.

4 *Barbitos*] *Barbitos* dici volunt quasi βαρβύρος, quod citharæ quoddam genus sit, graviorem sonum emittens. A lyra vero vix discrepasse primum Anacreontis carmen ostendit. *Torrent.*

5 *Lesbio primum*] Qui primum usurpatus es ab Alcæo ad canendos versus Lyricos. Nota quod Participium Verbi deponentis Passive proferatur. [*Lesboo* codd. ap. Jaek. *modulare* Guelph.]

6 *Qui ferox*] Qui quidem Alcæus vir militaris, et bellicosus, tamen sive bella gereret, sive in portu a navigatione conquiesceret, citharæ solatium et studium non omisit.

[8 Guelph. aliique codd. *quamplurimi, narem.*]

9 *Liberum*] Convivia, quæ vino abundant.

10 *Illi semper hærentem*] Sic Cic. pro Roscio, 'hæreret gladiatori,' pro assiduo sequi. Cupido autem Veneris assiduus comes est. *Torrent.* *Puerum*] Cupidinem.

11 *Lycum*] Puerum, quem Alcæus amabat.

12 *Crine*] Prisci laudabant in pue-

ris et puellis, oculos, et crines nigros.

13 *O decus Phæbi*] Barbiton hic recte *Phæbi decus* appellat. Nam et cytharam ipse invenit, et lyram a Mercurio donatam tanquam suam usurpavit. *Torrent.*

14 *Grata*] O cithara, supremi Jovis epulis apta.

15 *Mihi cunque, &c.*] Laborant enarratores in expositione τοῦ *cunque*. Equidem credo παρέλκον esse; sicut et πῶς Græcis non raro est inclinativum, et vel ornat atque explet solum: ut apud Thueyd. διαλαθὼν πῶς, latitans utnunque. *Cruq.* *Mihi cunque*] Salve cithara dulce solatium mihi te cunque, id est, te quovis tempore vocanti. [*Dulce levamen* nonnulli codd. ap. Jaeck.]

ODE XXXIII. Παραπερικῆ. AD ALBIUM TIBULLUM. Ne plus æquo doleat, rivalem a Glycera indigne anteponi.

1 *Albi*] Hunc Albius Tullum fuisse, ejus Elegi nunc quoque tantopere ob summam elegantiam, ac Latini sermonis puritatem, a doctis omnibus laudantur, nemo temporum peritus negaverit. Exemplis autem obtestatur eum, ne in se fieri doleat, quod passim etiam aliis contingit. *Torrent.* *Ne doleas*] Ne forte doleas plus multo. [*Schoenborn. 2. immemor.*]

2 *Immitis*] Glycæræ crudelis, quod amantem non redamet, sed fidem datam violet. *Miserabiles*] Rebus miserabilibus carmen Elegiacum imprimis erat attemperatum.

3 *Cur tibi junior*] Pro, quod tibi junior. Juniores intelligo non ætate, sed amoris obsequio. Duplici enim nomine dolebat Albius, et quod novam illa præferebat, et quod fregerat fidem. 'Prænitere' pro 'præferri' dixit: quo enim quisque 'nitidior,' eo ob spem lucri etiam gratior. *Torrent.* *Cur tibi*] Quod rivalis junior tibi anteponatur, et pluris fiat a Glycera.

4 *Lasa prænitent*] Fracta fide, quam tibi dederat Glycera.

5 *Insignem tenui, &c.*] Exemplo ostendit, quanta sæpe in amoris jngo sit disparitas. *Torrent.* *Insignem*] Ne forte doleas plus justo, hoc te scire volo, quod Lycoris Cyri amore incenditur, at Cyrus spernit Lycorida. *Tenui*] Tenera ac levi: vel, ut aliis, parva fronte.

6 *Torret*] Inflammat.

7 *Declinat*] Cyrs propensus est in amorem Pholoës asperæ, et protervæ. *Apulis*] Pro quibusvis lupis.

9 *Quam*] Quam Cyro morem gerat Pholoë. *Turpi adultero*] Turpem vocat, quem Pholoë honeste admittere nequeat, cum Glyceram nulla justa caussa contempserit. Cyrum quidem desultorie amasse indicio est, quod Tyndaridem quoque Horatii amicam appetiverat. supra Od. 17. *Torrent.* *Adultero*] Amatore: sic infra amatores nominat adulterum, Od. 36.

10 *Sic visum Veneri*] Quotiescunque ratio non apparet, *Sic visum*, interponitur. *Turneb. vi. 22.* *Sic visum*] Sic placitum est Veneri una cum sævo joco, id est, Cupidine. *Impares*] Formas inæquales, et discordes inter se jungere, utpote, quum deformis formosam, senex puellam, vel quis aliis forma, vel moribus disparem amat.

11 *Sub juga*] Subjugus item homo, non qui suo arbitratu, sed alieno jussu quippiam facit, dicitur. *Erasmus.* *Sub juga*] Sub durum et difficilem amorem, quum maritus cogitur omnia facere, non suo, sed conjugis arbitratu. Atqui, 'Non bene inæquales veniunt ad aratra juvenci.'

12 *Sævo cum joco*] Venus enim miseris amantes, male conjugatos, crudeli quadam voluptate sibi ludum facit: uti Fortunæ ludus, rerum humanarum perturbatio est. Hinc 'perfidum ridens Venns,' iii. Od. 27. *Torrent.*

13 *Melior*] Quum elegantior puella me expeteret.

14 *Grata compede*] Hoc est, splendida quidem, sed stulta servitute. Stulti enim est, ut ait Seneca, compedes suas, quamvis aureas, amare. Loquitur de uxore formosa. *Figulin. Grata*] Grata servitute me devinxit. *Myrtale*] Nomen concubinæ. *Myrtale libertina*] Pro liberta dixit, hoc est, quæ ex servitute libera facta sit. Grata autem a Myrtale compede se detentum dicit, quod servitus illa, quæ tali dominæ serviat, ipsi non injucunda sit. *Torrent.*

15 *Acrior*] Amicæ dominantis impotentiam cum maris sævitia comparat. *Curvantis sinus*] Læo maris æstum ostendit, cum in terram receptum, sinus portusque efficit. *Torrent. Acrior*] Iracundior fretis Adriæ: vel potius durior et protervior.

16 *Curvantis*] Quod Calabriam ambit, vel, quod sese in Calabriam insinuat. Hoc quoque maris æstum ostendit, cum in terram receptum sinus efficit. [*Pulsantis C. sinus* Bentl. in *Curis* Postr.]

ODE XXXIV. ΔΙΑΣΤΟΛΙΚΗ. AD SE IPSUM. Quem penitet, quod Epicureos sequutus, parum studiose deos colerit.

1 *Parcus*] Frequenter, 'parcere' apud veteres, pro omnino nolle, ac penitus abstinere accipitur: ut 'parceit diffundere vinum.' Virg. 'Parcepias scelerare manus.' *Torrent. Parcus*] Tardus. *Infrequens*] Rarus, non assuetus, insolens.

3 *Consultus*] Vocabant consultum virum bonum, ac juris publici peritum, qui consilii causa ab imperitoribus adibatur. Plerumque tamen addebant iei, cujus peritiam profitebantur: veniste vero hic pro Epicureo ponitur. *Torrent. Consultus*] Dum erro consultus, hoc est, peritus Epicuræ sapientiæ: quæ docet contemnere omnes religiones. *Nunc*] Nunc mutare consilium cogor. Metaph. a nautis ducta, qui, quum aberraverint, retro navigant.

4 *Atque iterare cursus*] Atque currere, et eadem redire via, fortasse ab Epicureis ad Stoicam professionem.

5 *Diespiter*] Jupiter diei, et lucis pater.

6 *Ignæ*] Fulmine nubes dirumpens.

7 *Plerumque per purum*] Ex vulgi opinione hæc a Poëta dicta sunt. Non enim alia ex causa cælo sereno tonat, quam nubilo, nempe ære inter se colliso: quia tamen id rarius, nec causa æque cognita, ideo et significantius creditur, et inter prodigia omnium opinione gentium refertur. *Torrent. Turneb. ix. 9. et 13. xxii. 20. xxiv. 31. &c. Per purum*] Per æra, vel cælum serenum: fulmina puro cælo facta portendunt hominibus tristia: Poëta igitur, non vano Deorum metu perterritus, respiscit.

8 *Egit equos*] Tonuit. *Currum*] Vide supra, Od. 12. vs. 58.

9 *Quo bruta tellus*] Non male hic Porphyrio: 'Bruti,' inquit, 'graves et tardi dicuntur, quod terræ perpetuum est.' Unde et 'bruta fulmina,' quæ et vana, quod nulla eveniant ratione naturæ. Atqui talia pro certissimo divinitatis indicio habebantur. *Torrent. Bruta tellus*] Tellus immobilis, gravis, et sine sensu.

10 *Styx*] Inferorum palus. *Invisi*] Tænari odiosi sedes. Est Tænarus urbs Laconia, vel promontorium, unde fingunt Poëtæ descensum esse ad inferos. [Schoenborn. 2. *Styx invisus et horrida*]

11 *Atlanteusque finis*] Atlas mons est in ultimo Oceani sinu, cujus cacumen cerni non potest.

12 *Valet inu summis*] Recte humanæ vitæ commoda divino arbitrio dari atque auferri credebant veteres, sed iidem, ex Stoicorum maxime placitis, animum in Hominis potestate esse, dicebant, qui utramque fortunam juxta ferre posset. *Torrent.* Muretus recte annotat Horatium hanc senten-

tiam ab Hesiodo mutuatum esse: 'Ρέα μὲν γὰρ βριάει, ρέα δὲ βριάοντα χαλέπτει. *Valet ima summis*] Dens alta potest humilia reddere, humiliæque in altum attollere.

13 *Attenuat*] Dens obscurat et deprimit excellentem.

14 *Obscura*] Quæ non apparent, aperiens. *Hinc apicem*] Ab hoc homine apicem, id est, summitatem potestatis aufert Fortuna, id est, Dens hic posuisse gaudet, id est, in alium opes et honores transfert. Poëta Fortunam, et Deum pro eodem hic ponere videtur. Vel potius Fortunam Dei ministram vocat, quandoquidem paulo ante ipsum Deum auctorem fecit. [Codd. ap. Jaek, *hic, hinc, huic, huc, apicem*: et mox similis variatio in iisdem codd.]

15 *Cum stridore acuto*] Malim hic *stridorem* pro sonitu migrantis Fortunæ interpretari, quam pro fletu et ejulatione eorum, a quibus migraverit, ut interpretes voluerunt. De hac vero rerum vicissitudine multa præclare Seneca Thyeste extremo Act. III. *Torrent. Stridore acuto*] Cum strepitu luctuoso.

ODE XXXV. Προσευκτική. AD FORTUNAM. Obsecrat eam, ut Cæsarem conservet in Britannos iturum.

Placet Torrentio vetusti codicis inscriptio: Ad Fortunam quæ Antii colitur. Antium enim Latii oppidum imprimis nobile, et Volscorum olim caput (nunc *Neptunium* vocant) templum Fortunæ, cujus etiam in tutela erat, habuisse traditur celeberrimum, uti et Præneste; atque utroque loco sortes historicis omnibus cognitæ. Vide Macrob. Sat. I. 10. et V. 16.

1 *O Diva*] Lege Franc. Luisini Parerg. I. 22. ubi hæc Ode declaratur. *O Diva*] O Fortuna Jovis subministra. *Gratum*] Et ob coloniae celebritatem, et ob templi donis opulenti amplitudinem. *Antium*] Quæ præsidet Antio urbi, in qua templum tibi consecratur. [*O Diva quæ gra-*

tum Guelph.]

2 *Præsens vel imo, &c.*] Hoc est, 'Valeat ima summis mutare,' &c. Et facete Æsopus interrogatus, quid ageret Jupiter, respondit: Τὰ μὲν ὑψηλὰ ταπεινοῖ, τὰ δὲ ταπεινὰ ὑψηλῶ, hoc est, *excelsa deprimit, humilia extollit.* Unde manifestum est, nihil esse id quod *Fortuna* dicitur, sed divina providentia cuncta disponi. Optime etiam Juvenalis ait, Sat. X. 'Nullum numen habes, si sit prudentia: sed nos Te facimus Fortuna Deam, cæloque locamus.' Perinde ac si diceret, nostra temeritate et inconstantia fieri, ut *Fortuna*, quæ per se nihil est, etiam in Deorum numero collocetur. *Torrent.* *Præsens*] Potens, et parata hominem de ima plebe in altum efferre.

4 *Vertere*] Mutare in cædes et funera.

5 *Ambit*] Te rogat.

[*Ruris, colonus, te dominam, &c.* Wolf. ap. Jaek.]

7 *Quicunque*] Omnis te rogat, qui lacessit, id est, qui navigat, et remis impellit pelagus Carpathium Bithynia carina, qua merces ex Bithynia ferrentur. [*Quæcunque* Schoenborn. 2.]

9 *Dacus*] Gens bellicosa juxta Istrum fluvium degens. *Profugi*] Scythæ in planstris tanquam in domibus habitantes, certam sedem nusquam habentes.

10 *Latiùm ferox*] Animosum atque elatum, tum per se, tum quod in eo sita esset Roma, tot gentium imperio superba. Unde factum existimo, ut sublata Republ. imperio in unius potestatem redacto, Cæsares quoque, qui rerum potiebantur, aureum Fortunæ simulachrum per manus traditum in interiore cubiculo servaverint, quæ una cum Imperio successoribus tradebatur. Hinc etiam factum, ut per Fortunam Cæsaris juraretur. *Torrent.*

11 *Matres*] Solent matres timere liberis.

12 *Purpurei*] Reges purpura ornati.

14 *Stantem columnam*] Porphyrio hic *columnam* sumit, pro incoluitate dignitatis ac domus regiæ. Sed quare non Tyraunum ipsum *columnam* vocet? qui dum viget velut ingens colossus aliquis, aut inscripta notis publicis columna, admirationi est omnibus: at imperio deturbatus, ut illa ætate consumpta, contemnitur. *Torrent.* Per *Columnam stantem* Cruquius putat designari Cæsarem, a cuius salute et incoluitate vult dependere sustinerique culmen imperii Romani. *Stantem columnam*] Statum imperii ne evertas. *Neu populus*] Neve populus congregatus concitet quietos ad arma et destruat Imperium.

17 *Sæva Necessitas*] Acron et Porphyrio legunt *Serra Necessitas*, sed nullo sensu idoneo. Et inepte sane *servam* vocemus illam, quæ clavos, cuneos, uncus, ac plumbum gestans, alios coërceat, ipsa insuperabilis. Vide Turneb. ix. 14. *Torrent.* *Necessitas*] Idcirco Necessitas dicitur Fortunam præcedere, quod certiora sunt, et stabiliora, quæ sunt necessario, quam quæ fortuito.

18 *Clavos trabaleis*] Si hæc de Fortuna tanquam de ministra providentiæ sive decreti accipiamus, *clavos uncusque ac cuneos, liquidumque plumbum*, non pro pœnis tormentisque exponemus; sed pro vinculis illis, quibus Necessitas Fortunam antecedens, quod semel constitutum est, nodo plus quam Herculano firmat ac munit: sin vero ipsi Fortunæ dominatum tribuamus, tum Necessitatem, tanquam lictoris fungentem officio, hisce instructam veluti securibus præire dicemus, quibus inviti quoque ad parendum compellantur. Sed prior ratio magis placet. *Torrent.* Vide et Lambin. Turneb. xxii. 27. *Clavos trabaleis*] Trabales sunt clavi magni, quibus trabes configuntur, vel, ut alii volunt, sunt prægrandes pali ad instar clavorum cuspidem habentes, ad torquendum et

cruciandum noxios parati. *Cuneos manu*] Quibus insertis non solum res finduntur, sed etiam combinantur.

19 *Nec severus uncus, &c.*] Vide Turneb. ix. 14. et xxiii. 27.

20 *Uncus abest*] Unco utebantur antiqui ad malefactorum pœnas, sed hic significat hamum ferreum, quo saxa et cæmenta firmissime inter se devinciuntur, præsertim plumbo liquido adjecto.

21 *Te spes*] Ut fortunam anteit *Necessitas*, dura nimis atque inimitis, sic sequitur *Spes*, solatium ac lenimen laborum. Quod et Pandoræ arcula significat. Mirandum vero, ita innatam esse omnibus mortalibus spem, cum rerum exitus in nullius nostrum sit potestate, ut frequenter ab Homero monemur, cum ait: *καὶ τὰυτὰ θεῶν ἐν γούνασι κεῖται.* *Te spes*] Ordo est: *Te Spes* albo velata panno, et rara Fides colit. Alludit ad candidatos, qui veste candida induti, quum peterent Magistratum, aut dignitatem, sperabant se εὐτυχεῖς futuros. *Albo panno*] Hunc locum Servius explicat Æneid. x. ‘Cana fides et Vesta.’ Et supra Od. 24. ‘Incorruptam Justitiæ sororem’ vocat; ideo stola alba indutam esse convenit, quæ tota pura sit ac candida, neque a recto ullis deterrita minis discedat. *Torrent.* *Rara*] Fides nuda et simplex: vel quæ a paucis colitur.

22 *Nec comitem*] Nec ipsa (Fides scilicet) ibi comes esse recusat; fidelis enim amicus non deserit amicum olim florentem, nunc miserum. [Bentl. in Chris Postr. *nec comitem se abnegat*, teste Jaeck, sed contra metrum. V. uce deest in ed. Schrevel.]

23 *Utcunque*] Quodocunque tu, facta inimica, linguas et deseris, quos antea beaveras, veste tua mutata, aut luctu aut pauperie. [Schoenborn. 2. *potentis.*]

24 *Vestie mutata*] Intelligo vero vestem mutatam non a Fortuna, sed ab his quos afflictos, ac proinde in

luctu constitutos reliquerit: quem mutandæ vestis morem nemo ignorat. *Torrent.*

25 *Retro*] Retrocedit et diffugit re mutata et adversa.

26 *Cudis cum fœce*] Amicitiam nempe fingunt, quamdiu vel minimum aliquid superest, quod absument. Atqui ultra modum vino deditum esse oportet, qui amphoram exsiccat et fæcem quoque exsorbet. Tales vero nunc 'Mensæ amicos' appellamus: unde elegans dictum illud ζῆι χύτρα, ζῆι φίλα. *Fervet olla, vivit amicitia.* Erasmus Chiliad. *Torrent.*

28 *Ferre jugum, &c.*] Puto dolosos pariter jugum ferre, qui non syncere se consortes præbent, neque bona fide, ideoque in rebus adversis deserunt. *Turneb. ix. 14. Pulmann. Dolosi*] Amici dolosi et fraudulentum in ferendo pariter iugo cum amicis calamitate affectis diffugiunt, consumptis amicorum divitiis.

29 *Serves iturum*] O Diva gratum quæ regis Antium, serves iturum Cæsarem, &c.

30 *Et juvenum*] Et serva novum exercitum, ex juvenibus conscriptum, Eois, id est, orientalibus partibus, Medis, Persis, &c. horribilem.

32 *Oceanoque*] Et formidolosum Britannis, qui incolunt partem mundi Solis occasui propinquam, cujus radiis Oceanus quasi rubescit.

33 *Cicatricum*] Pudet vulnere in bello civili acceptorum.

34 *Fratrumque*] Fratrum interfectionum, qui contrariarum erant partium. *Quid*] A quo scelere refugimus nos, qui sumus dura ætas, id est, homines hujus ætatis, sine misericordia?

35 *Nefasti*] Nefarii. [Guelph. *quicquid intactum.* Schoenborn. 2. *nefandi.*]

37 *Metu*] Religione adversus Deos. *Quibus*] Quæ templa Deorum non violavit Juventus.

38 *O utinam*] O Fortuna, utinam

nova incude diffingas, id est, de novo fingas et refabrics ferrum retusum in bello civili, quod non in cives, ut in prima fabricatione, sed in hostes Massagetæ et Arabes formari debeat. Ego certe hanc explicationem (cum bona Lambini venia) neque pinguem esse puto, neque elegantia Horatiana indignam, sed cum genuino sensu totius Odæ optime consentire.

39 *Diffingas retusum*] Lambinus prior editione *destringas recusum* substituit: postea mutata sententia a Guil. Cantero vii. 30. monitus, illud suum *destringas* in *defigas* vertit, sed *recusum* retinuit. *Turneb. ii. 14.*

40] *Massagetæ*] Populum Scythicum ultra mare Caspium.

ODE XXXVI. Εὐχαριστική. AD POM-
PONIUM NUMIDAM. Ob cujus ex Hispania redditum gaudio exultat, et hortatur eum ad lætitiæ.

1 *Et thure et fidibus*] Hæc sacrificiis omnibus communia; nullum enim sine thure ac musica. Illud vero peculiare, ut, vel pro voti ratione, vel cujusque Dei cultu, hostiæ mutarentur. *Torrent. Fidibus*] Carmine lyrico.

2 *Sanguine debito*] Vel ob voti religionem, vel ob amicitia pietatem: ut omittam consuesse veteres amicos peregre abeuntes redeuntesque convivis excipere, quæ 'adventitia' ac 'viatica' vocabant, quale nimirum ob Numidæ sui redditum his celebrat Horatius. Inter Deos vero peregrinantium custodes, vel præcipue colebatur Mercurius: unde et εὐδιδος, teste Hesychio. *Torr. Debito*] Debito, vel voti, vel officii causa.

3 *Deos*] Castorem et Pollucem navigationis præsidēs, iratos forsan futuros, nisi sacrificia eis promissa persolveret.

4 *Qui nunc*] Ordo est: Qui nunc sospes reversus ab ultima Hesperia, dividit multa oscula charis sodalibus, nulli tamen plura, quam dulci Lamiæ, memor pueritiæ actæ non alio rege, et memor simul mutatæ togæ. *Hes-*

peria abultima] Numidam tunc a bello Cantabrico rediisse crediderim, ut *ultimum* vocet *Hesperiam*, eam Hispaniæ partem, quæ ad septentrionalem est Oceanum: in qua multa bella ab Augusti ducibus, nec sine clade, gesta. *Torrent.* *Hesperia*] Hispania: non ab ea Hesperia, quæ apud hunc Poëtam sæpe pro Italia ponitur. [Schoenborn. 2. *sopes in ultima*.]

6 *Dividit oscula*] Erant quotidiana Romanis oscula, quæ obvii, quamvis non magna familiaritate juncti, invicem impertiebantur. De quibus conqueritur Martial. xi. 29. Sed eam tum maxime præbebant, cum jam profecturi valere dicebant, vel reversi peregre, salvere jubebant suos. *Torrent.*

7 *Memor*] Memor pueritiæ exactæ sub eodem magistro, et communi doctore.

8 *Actæ non alio rege puertia, &c.*] Ego non de magistro explicandum censeo, sed de eo rege quem pueri *συνομήλικες*, et ejusdem ætatis ac viciniæ, solent sibi per ludum, sorte aut suffragiorum numero, eligere, quem sequantur, cujusque jussis obtemperent. Huic explicationi suffragatur aperte, quod statim sequitur, ‘mutatæque simul togæ.’ Hoc scil. vult Horatius, maxime Lamiam a Numida fuisse amatum, quod cum ambo æquales essent, eodem et communi rege pueri simul inserant, et grandiores facti, uno eodemque tempore, virilem togam simul sumpserant. Ludi istius mentionem facit Pollux, quem vide in *βασίλινδα*. *Bernard. Martini.* *Non alio rege puertia*] Rex pueritiæ, de quo tam multa frustra viri docti, est *παιδῶναξ*: ut *ἱππῶναξ*, *χειρῶναξ*. Rex enim non est *βασιλεὺς* hoc loco, verum *ἄναξ*, ὁ φροντιστὴς, *curator* et *inspector*. *Ἀνακῶς* enim est *ἐπιμελῶς*, *diligenter*, et *cum cura*. Qui ergo adolescentium præsent moribus, custodes scilicet, ad verbum *παιδῶνακτες*, sunt *puerorum reges*. Ergo

παιδῶνακτες iidem qui *ἀκόλουθοι* Platonī. Duobus enim aut pluribus nobilioribus pueris idem rex pueritiæ, hoc est, custos, dabatur. *Heinsius.* [Schoenborn. 2. et Guelph. *puertia*.]

9 *Mutatæque simul togæ*] Cumque essent ætate pares, simul et eodem tempore prætexta deposita, togam virilem sumpserunt. *Turn.* ix. 14.

10 *Cressa ne careat*] Cretensi sen creta, vel niveo lapillo notetur hæc dies. *Cressa nota*] Candidum calculum cressam notam appellat, qua veteres dies fortunatos signare consueverunt. Sunt qui hoc loco pro *Cressa* legunt *Thressa*, quod hic mos fuisse perhibetur Thracibus. Vide Plin. vii. 4. *Erasmus.* [Nec *Cressa careat* Schoenborn. 2. et Guelph.]

11 *Neu promptæ*] Neve in bibendo sit mensura, sed promatur vinum in amphora magna.

12 *Neu morem in Salium*] Neu cessent saltus et tripudia in morem Salium, id est, ut saltant Salii, Martis Gradivi sacerdotes, a Numa Pompilio primum instituti. Salium est Adjectivum quarti casus.

13 *Neu multi Damalis*] Torrentius Damalin, si modo Numidam amaverit, ei, ut mulierum mos est, pepercisce potius credit. Atque sic Horatii verba interpretatur, ut, postquam nullum amphoræ modum constituerit, ad Thraciam sive Scythicam potationem convivas invitet. In qua Basso victoriam pollicetur, potiori adeo strenuo, ut ne Damalis quidem bibendo eum superare possit. *Neu multi Damalis*] Neque Damalis, quæ multi meri est, et mulier bibacissima, Bassum vincat in potando, sed cum Numida potius contendat bibendo. [Bentl. ap. Jaeck, *Damalis meri Bassus*.]

14 *Amystide*] Thraces et Scythæ acerrimi erant potores. Ab his natum potandi genus quod *ἄμυστιν* vocant: hinc *ἄμυστι πίνειν*, et uno verbo *ἄμυστίζειν* dicebant Græci. Vide Tur-

neb. XVIII. 27. *Calius* IV. 26. *Amystide*] Poculo capacissimo, quod sine interspiratione haustim, et labris non clausis epotabatur. Alii dicunt amystidem hoc loco non poculum significare, sed intemperatum inter Thracas bibendi genus, in quo compotatores potum in alvum non secus atque in dolium infundebant, idque conferunt, et sine respiratione: cui sorbillare paulatim, est contrarium. Angli appellant *Carousing or drinking of healths*.

15 *Neu virax apium*] Apium diu virens. *Breve lilium*] Lilii flos magnus est, sed durat brevi tempore.

17 *Omnes in Damalim putres*] Omnes defigunt et concident in Damalim suos oculos putres, id est, oculos ebrios, fluidos, ac solutos, quales strenue potantium esse solent, quos 'nare' eleganter dixit Lucret. lib. IV. vel libidine fractos. *Turneb.* XXVIII. 27. XXIV. 23.

18 *Deponent oculos*] Defigunt, concident. Vel *deponent*, condent et quasi sepelient. Nam depositi dicuntur deplorati et quasi desperati. *Lambin. Nec Damalis novo*] Nontamen illa divelletur a novo amatore Pomponio Numida. [*Deponant Guelph.*]

20 *Ambitiosior*] Eum arctius ambiens, quam ederæ complectuntur arbores.

ODE XXXVII. Προσφωνητική. AD SODALES. Quos hortatur ad indulgendum Genio, ob victoriam Actiacam Augusti.

1 *Nunc est bibendum*] Ob eam etiam victoriam templum Apollini illic institutum, et ludi quinquenales, et urbs dicta Nicopolis. Ea enim victoria Augustum orbis terrarum dominum fecit. *Torrent.* Vide et Brodæi Miscell. I. 21. *Nunc pede libero*] Nunc post Augusti victoriam libere tripudiandum est.

2 *Saliaribus*] Unde et in proverbio erat, 'Saliarum cœnas' dicere opiparas et copiosas. Loquitur hic de his

epulis, quæ decreta ob res bene gestas supplicatione, Deorum lectisterniis, ad pulvinaria quam fieri poterat amplissime de more apponebantur: de ejus superstitionis ad placandam Deorum iram initio Livius, lib. V. et Valerius I. 11. *Torrent. Saliaribus*] Dapihus opiparis, et delicatis, cujusmodi Salii, Martis sacerdotes, uti consueverunt.

3 *Pulvinar Deorum*] Lectulos, et pulvinos, quibus Dii imponebantur. *Turneb.* VII. 17.

4 *Tempus erat*] Recte sic edi Lambinus curavit, ut veluti cessantes accuset; omnes enim ad demonstrandam publicam lætitiā odiosa est mora. *Torrent. Tempus erat dapibus*] Tempus est. [*Tempus erit* quidam codd. ap. Jaek, Feam, et Lamb. duo Lips. Locher. Venett. 1492. 1509. et Ascens.]

5 *Antehac nefas depromere Cæcubum*] Antehac nefas erat, in luctu scilicet cellis avitis depromere vinum Cæcubum, id est, vinum generosum. Cæcubum dictum a Cæcubis Campaniæ populis, apud quos nascitur, sed nunc devicto Antonio cum Cleopatra, hoc erat illud tempus, in quo decebat epulari.

6 *Cellis avitis*] Cellæ avitæ denotant vini vetustatem, in qua laus summa est. *Dum Capitolio*] Interea dum demens Cleopatra ruinam et eversionem urbi et Reipub. Rom. moliretur.

7 *Regina*] Nulla facta Antonii mentione, causam belli omnem Cleopatram Ægypti reginæ imputat. Causa enim præcipua obtendebatur, quod mulier Ægyptia Romanum affectaret imperium. *Torrent.*

8 *Fumus*] Exitium.

9 *Cum grege*] Scaliger et Cruquius legendum contendunt, *congrege*; et per Synchysin exponunt, *congrege* virorum turpium, id est, congregibus viris turpibus, morboque contaminatis. *Turpium Morbo*] Ennuchos ergo *turpes morbo viros* appellat, qui nempe ex

gynæceo desumpti, inter fœminas viri, inter viros fœminæ essent: quosque ex ædilitio edicto redhiberi olim potuisse, etiam apud Gellium legimus, si forte emptor Eunucho esse, cum emeret, ignoravit. *Torrent.* Vel per *morbum*, impudicitiam eorum intelligit, ut Pulmannus vult. Vide Turn. ix. 43. *Turpium Morbo*] Cum grege Eunucho, turpi morbo laborantium, quos Cleopatra cubicularios habebat.

10 *Quidlibet impotens*] In eo impotens, quod se continere non poterat, quin ea speraret, quæ speranda non erant. [Verbo pro *Morbo* nonnulli codd. ap. Jaeck.]

11 *Fortuna dulci Ebria*] Ἄοισον μέθυ, hoc est, citra vinum temulentiam. Vide Muret. Var. Lect. v. 16. et Junium Animad. iii. 6.

12 *Ebria*] Rebus secundis elata, et ob hoc improvida, ut solent esse ebrii. *Sed minuit furorem*] Sed ejus in sperando insaniam compressit vix una navis superstes, in qua fugit Cleopatra.

14 *Lymphatam Mareotico*] Mentem furiosam vino, quod apud Mareotidem in Ægypto paludem nascitur, vel, mentem fanaticam Mareotici regni, id est, regni Ægyptiaci opulentia dementatam. *Mareotico*] Mareoticum vero vinum quod fuerit, Stephani de Urbibus verba declarant: Μάρεια πόλις καὶ λίμνη τῇ Ἀλεξάνδρῃ παρακειμένη· ἥ καὶ Μαρῳτίς λέγεται, ἀπ' ἧς καὶ Μαρῳτῆς οἶνος. Vide et Turneb. viii. 11. [Guelph. *Mentem lymphaticam a mareotico.*]

15 *In veros timores*] Actiaco enim prælio, ipso statim initio, fugam meditabatur Cleopatra: sed cum Cæsaris Liburnicæ acriter instarent, tum demum vehementer extimuit. *Torrent.* *In veros timores*] In timores mentem ejus graviter concutientes.

16 *Volantem*] Celeriter fugientem.

17 *Remis adurgens: accipiter velut*] Ordo est: Cæsar remis adurgens, id

est, celeri navigatione Cleopatram persequens (velut accipiter, &c.) ut illam in vincula conjiceret, quasi monstrum fati sibi reservatum.

20 *Æmonia*] Non Thraciam, sed Thessaliam, aut Thessaliæ, qua Macedonas attingit, partem, sic vocat: ab Æmone Deucalionis filio, non ab Æmo monte Thraciæ. *Torr.* *Æmonia*] Thraciæ, ab Hæmone monte frigido, et nivoso.

22 *Nec muliebriter, &c.*] Arrepto enim ferro sibi manum intulisset, nisi Procleius, a Cæsare intra sepulcrorum claustra ad eam missus, obstitisset. *Torr.* *Nec muliebriter*] Nec more mulierum extimuit ensen, nec celeri navigio in abstrusas Ægypti latebras se contulit, ubi latitaret.

24 *Classe cita reparavit, &c.*] Quod erga ultimos regni sui fines non instauravit, non formidini attribnendum: qui hoc ipso, forti eam animo fuisse demonstrat; quod mori maluerit, quam ingenti subditorum clade, ipsa impar hosti, infelix bellum trahere. *Torrent.* Vide et Canterum Nov. Lect. iv. 30. Turn. ix. 14. [Vaticanus Romanus 1. ap. Feam a m. sec. repetivit oras.]

25 *Jacentem visere*] Regnum suum desperatum, et dejectum.

26 *Et asperas*] Et fortis, id est, impavida ad apponendos suo corpori serpentes seu aspidēs.

27 *Atrum*] Ideo atrum, quia veneno interempti, plerumque nigrescunt et inflantur.

29 *Deliberata morte ferocior*] Propter deliberatam et præmeditatam mortem promptior effecta, ferocior, quam prius fuerat.

30 *Sævis Liburnis*] 'Sævas' vocat Horatius ob belli usum, maxime adversus Cleopatram, quam regno exuere; futuræ sæviores, si ad triumphum vehere licuisset. *Torr.* *Pet. Victor.* Var. Lect. x. 9. *Sævis Liburnis*] Sc. invidens, id est, nolens ad triumphum Cæsaris Romam deduci sævis

Liburnis, id est, in hostilibus navibus Liburnorum, quorum auxilio parta fuerat Augusto Victoria.

31 *Privata deduci superbo*] Invidens etiam, quod tanquam privata (non amplius regina) duceretur in superbo Cæsaris triumpho, existens mulier non ignobilis, sed summo loco nata.

ODE XXXVIII. Προσφωνητική. AD

MINISTRUM. Vult famulum suum nihil aliud adhibere ad externum convivii apparatus, quam myrtum. [*Ad Puerum* Guelph. ap. Jaeck.]

1 *Persicos odi*] Odi regales et sumptuosas delicias, scilicet odores, unguenta, coronas operosas, quibus uti solebant Persæ in conviviis. *Persicos*] De Persarum, sed regum præcipue ac satraparum, in conviviis luxu ac splendore, cum alii, tum Athenæus IV. Verum quoniam contra decorum esset Poëtam id dicere se odisse, quod ne optare quidem ausit, regio nempe apparatus, de unguentis odoribusque Persicis loqui Horatium existimo. Id enim Persarum gentis inventum esse, auctor est Plin. XIII. 1. unguentis enim perpetuo madent. Unde et Plautinum illud: 'Non omnes possunt olere unguenta exotica.' Persicos etiam odores commemorat Spartianus in Vita L. Ælii Cæsaris. Alioqui de modesto veterum Persarum, nihil ad panem præter nasturtium, adhibentium, victu, corporumque exercitatione, multa præclara Xenophon de Cyri Institut. lib. 1. Vide et Victorium Var. Lect. x. 15. *Torrent.*

2 *Nexæ coronæ*] Puras se amare suo in convivio coronas, ait, non unguento imbutas, ac lemniscis ornatas. Sed et Servius in illud Virgil. Æn. v. 'Puniceis ibant evincti tempora vitis,' intelligi ait 'lemniscatas coronas,' quæ de frondibus sint et discoloribus fasciis. Nec vero coronas tantum veteres, sed et palmas quibus victores decorabantur, lemniscis ornabant, quæ et lemniscatæ, tanquam

cæteris insigniores, dicebantur: ut in Oratione pro Roscio: 'Audio multas ejus infames esse palmas, hanc etiam lemniscatam.' Addam Ausonii versus: 'Et quæ jamdudum tibi palma Poëtica floret, Lemnisco ornata est, quo mea palma caret.' Hæ vero coronarum fasciolæ, seu tennæ, ex lana olim fiebant, uti nunc quoque ex linteolo fieri cernimus, postea ex arborum libris, tilia præsertim, quam etiam philyram vocant Græco vocabulo, et hic Horatius, et Ovid. Fast. v. 'Ebrius incinctus philyra conviva capillos Cantat.' At Plin. XVI. 14. Philyras appellat non arbores ipsas, sed tenuissimas illas tunicas, multiplici membrana, coronarum lemniscis celebres; quem locum vide, et Ulpianum lib. de Legat. III. Postremo ad similitudinem lemniscorum in coronis, Medici lineamenta illa oblonga, quæ vulneribus indolent, lemniscos vocant; ut Celsus VII. 18. Vide Politian. Miscell. cap. 72. Turneb. XVIII. 29. *Torrent.* *Philyracoronæ*] Tenuissima tilia membrana, qua flores floribus annectebantur.

3 *Mitte sectari*] Omitte studiose quærere, quo in loco succrescant rosæ tardius enascentes, ex quibus fiunt coronæ.

4 *Sera*] Rosa serotina, quæ, elapso suo tempore, non nisi in raris locis invenitur. *Moretur*] Maneat et ultra cæteras rosas duret. *Sera moretur*] Hunc sui quoque sæculi luxum graviter notat Seneca Epist. 23. his verbis: 'Non vivunt contra naturam, qui hyeme concupiscunt rosam, fomentoque aquarum calentium, et colorum apta imitatione, bruma lilium florem vernum exprimunt?'

5 *Simplici Myrto*] Myrti in coronis usum, eamque conviviis etiam adhiberi solitam, dicemus II. Od. 7. Suidas etiam μυρρίνων pro ἀρχῆς ἐπιθυμῶν dici solere ait, quod qui principatum gerebant, myrto coronabantur. *Torr.*

6 *Sedulus curo*] Sedulo curo, ut nihil laboriose addas ad convivium condecorandum præter myrtum.

7 *Myrtus, neque me*] Myrtus Veneri gratissima, et ad discutiendum vini vaporem utilissima, non faciet te minoris esse gratiæ, neque me sub spiæsa et umbrosa vite bibentem. *Sub*

arcta vite] Negat tennitati suæ eos sumptus convenire. Tale ergo illud Juvenalis, 'Non capit has nugas humilis domus.' [Post hanc Oden duas supposititias (Vid. Prolegom. p. 37.) inserunt Furstenberg. et Jaeck. Vid. Villosion. Animad. ad Long. p. 310.]

CARMINUM LIB. II.

ODE I. *Πραγματική*. AD C. ASINIUM POLLIONEM. Pollionem monet, ut Tragœdiarum de Bellis Civilibus scripturam tantisper intermittat, dum Respublica sit composita. Deinde commendat illius scripta.

Epigraphe vetusti codicis talis est, *Ad Asinium Pollionem, virum consularum, ut intermissis tragædiis, belli civilis describat historiam*. Turnebus x. 21. [*Ad Pollionem Tragædum* codd. ap. Jaeck.]

1 *Motum ex Metello consule*] Tu Pollio tractas motum civilem ex Metello, id est, ex eo tempore quo Metellus fuit Consul, &c. periculosæ plenum opus alex, &c. Intermitte hanc scriptionem, &c. Et siue Musam tragicam paulisper desiderari in theatris. *Ex Metello consule*] Consulem vocat Horatius, qui ante consul fuerit, belli civilis uia cum Lentulo veluti tuba quædam et præcipuus auctor. Quamquam fortassis Pollio, paulo altius historiam suam exordians, ab illo anno incepit, quo Pompeius consul factus, tandem Metellum Scipionem collegam assumpsit, Anno U. C. 701. Tunc enim lata lex de jure magistratuum, quæ absentes a petitione honorum submovebat, ne Cæsare quidem excepto, unde belli origo cæpit. Vide Suet. Cæs. cap. 28. *Torrent*.

2 *Causas, et*] Dominandi cupidi-

tatem. *Vitia, et*] Arrogantiam, Avaritiam, Ambitionem. Pompeius enim non ferebat parem, nec Cæsar superiorem. *Modos*] Modos, quibus Fortuna lusit in his contentioneibus, nunc adversa, nunc prospera.

3 *Gravesque*] Amicitias noxias et infidas.

4 *Principum amicitias*] Cæsar, Pompeii ope factus consul, et M. Crassum ei reconciliavit, et enim utroque societatem iniit, ne quid in Repub. fieret, quod displicenisset uni e tribus. Cum autem ii non Reipub. salutem respicerent, sed suam quisque potentiam augere niteretur; et sibi et Reipub. exitio fuere: hoc est, quod 'graves principum amicitias,' dixit. *Torrent*. *Principum*] Octaviani, Lepidi, Antonii. *Et arma*] Et arma sanguine civili oblita, nondum lota, nec aliqua expiatione pura effecta.

5 *Nondum expiatis*] Videtur ad veterum ceremonias respexisse, quibus a cæde commissa expiabantur rei. *Turn*. x. 21.

6 *Periculosæ plenum opus alex*] Antiqui vocabant 'aleam,' non ludum tantum, talosve quibus luditur; sed quicquid incertum ex fortuito penderet eventu. Eadem etiam ratione belli civilis historiam 'opus plenum periculosæ alex' dicit, ob incertæ eorum voluntates, de quibus quis, tam recenti adhuc hominum memoria,

scripserit, ut ultor facile ad manum sit. *Torrent. Aleæ*] Opus plenum fortunæ, quæ, ut 'alearum' lus, dubium habebit eventum, tibi que periculosum, quod multorum vitia quum tu notaveris, in eo non paucis displicebis.

7 *Et incedis per ignes*] Allegoria amœnissima: namque ut ex scintillis reconditis, si moveantur incantins, maximæ sæpe flammæ, omnia quæ sunt obvia secum rapiunt: ita principum vitia vel minima, si minus caute notentur, mox recrudescit memoria, et id vel ipsa morte gravius ferunt. *Cruq.*

8 *Cineri doloso*] Cineri, qui tegit ignes subjectos. [*Suppositis* codd. ap. *Jacck.*]

9 *Paulum severæ Musa*] Paulisper intermittat tua Musa tragœdias scribere, easque scenæ committere. *Turneb. x. 21.*

10 *Ubi publicas*] Postquam belli civilis historiam (quæ res publicas continet) soluta oratione et ordine conscripseris. [*Absit theatris* Angelic. 1. a. m. sec. alique codd. ap. *Jacck.*]

11 *Grunde munus*] Tragœdiæ descriptionem, quæ grandia continet, revocabis. [*Guelph. et grande.*]

12 *Cecropio cothurno*] Sublimitate eloquentiæ, et stylo Tragico. *Heinsius* scribendum credit, *Cecropii repetes cothurni*. *Cecropio repetes*] Atheniensi cothurno (quo tragœdi in theatris calceabantur) sic dicto a *Cecrope* Athenarum rege, qui primus scripsit tragœdias.

13 *Insigne mæstis*] O *Pollio*, qui rei insignis es patronus, et curiæ, id est, senatui, in statuendo de Rep. das consilium, id a te expetenti. *Insigne præsidium*] *Pollionis* etiam oratoris laudem adjicit. *Præsidium reis*] Id est, qui et censis agendis, reisque defendendis et consilio dando, sententiaque dicenda, cum in senatu magnis de rebus consultatur, multum vales. *Lamb.*

14 *Et consulenti, &c.*] Imperatori, historico, poëtæ, oratori etiam optimi senatoris laudem accumulât. *Torrent.*

15 *Laurus æternos*] Victoria, quæ laurum meruit. *Æternos honores*] Nihil enim Romæ majus quam triumphasse. *Torrent.*

16 *Dalmatico peperit*] Salonam Dalmatiæ civitatem vicerat *Pollio*, de qua egerat triumphum.

17 *Jam nunc*] Tam graphice exprimis res gestas, o *Pollio*, ut jam mihi videar non audire, sed interesse præliis quæ narras. *Minaci murmure*] Murmure mortem minitanti.

18 *Perstringis aures*] Percutis, vel obtundis aures.

22 *Non indecoro pulvere*] Pulvere glorioso sordidos, qui fortiter pugna-tes pro patriæ libertate ceciderunt.

23 *Et cuncta terrarum*] Et omnes terrarum partes imperio Rom. a Cæsare subjugatas, præter invictum animum *Catonis*.

24 *Præter atrocem animum*] Ingens magni illius *Catonis* lans, citius orbem terrarum domari potuisse, quam viri unius animum inflecti. *Atroce*m autem *Catonis animum* vocat crudum, ac nullo unquam vitio tentatum: hoc enim 'atrox' apud veteres significat, teste *Nonio*. [*Propter atrocem* *Guelph.*]

25 *Junno et Deorum, &c.*] *Junno* et alii *Dii*, qui *Numidis* faverunt in bello *Jugurthino*, et *Afrorum* calamitate, nereque *Jugurthæ* offensi, victores ipsos, nempe *Romanos*, eorumque posteros, *Jugurthæ* Manibus, tanquam victimas, mactarunt ac parentarunt. *Lambin. Amicior*] Qui faverat *Numidis* in bello *Jugurthino*.

26 *Inulta cesserat impotens*] Ab *Africa* discesserat, haud potens suum odium explere.

27 *Victorum nepotes*] *Romanorum* posteros nuper cæsos in *Africa* mactavit, tanquam victimas *Jugurthæ* manibus immolandas.

28 *Inferias Jugurthæ*] Dictæ inferiæ

mortuorum sacra, quod inferis solvantur, ad placandos Manes. Sic Pallanti apud Virg. juvenes inferuntur. Ad hunc itaque morem respexit Horat. quo mox sublato introducta gladiatorum paria, qui ante sepulchra dimicarent: unde et 'bustuarii' appellati sunt. *Torrent.* Sub Jugurtha Annibalem quoque intelligi vult et omnes Afros.

29 *Quis non Latino sanguine pinguior*] Qui campus, factus pinguior Romanorum sanguine, et sepulchris, non testatur impia praelia, in quibus civem civis trucidavit? quasi diceret, Omnis campus est pinguior Romanorum sanguine.

31 *Auditumque Medis*] Auditum ab extremi orbis habitatoribus pro stragis magnitudine.

32 *Hesperia*] Italicae ruinae.

33 *Qui gurgēs*] Quae aquarum congeries? Est lamentatio belli navalis.

34 *Daunia*] Ex Dannia sive Apulia fortissimi olim milites; quare et 'militarem' vocat supra Od. 22. Cædes vero pro cæsorū militum sanguine dicere videtur. *Torrent.* *Daunia*] Italarum cædes Danniæ dictæ, a Dauno, rege Apuliæ, quæ pars est Italiæ.

35 *Decoloravere*] Sanguine infecere, et a proprio colore mutavere. Lucan. 'Tum primum rubuit civili sanguine Nereus.'

37 *Sed ne relictis Musa procax jocis*] Poëta, dum tragicum landat, ipse penè tragicus factus est: revocat igitur suam Musam a luctu et lamentis ad res amœnas, et amatorias, carmini lyrico aptiores. Ordo et sententia horum verborum hæc est: Sed tu, o procax, id est, (petulans) Musa, ne iterum tractes lugubre carmen, primo inventum a Simonide poëta in Insula Cea nato, jocis (id est, rebus lascivis) relictis: quare mecum modos (id est, versus) faciliiori stylo sub antro Dionæo (id est, sub antro Venereo) in

quo res leves et Venereæ sunt canendæ.

38 *Cæa retractes munera nenia*] Turneb. xxi. 27. *Nenia*] *Nenia*, carmen est lugubre, quod cum lamentatione extremum atque ultimum defunctis canitur.

40 *Plectro*] Plectrum, Latine pecten, est instrumentum citharædi, quo fides plectuntur, id est, percutiuntur, a *πλήττω*, *percutio*. [Codd. apud Jaek, *meliore plectro*.]

ODE II. Προσφωνητική. AD C. SALUSTIUM CRISPUM. Procleinm laudat ob liberalitatem in fratres.

Contemptus pecuniæ cupiditatumque refrænatio solum regem efficit et beatum.

1 *Nullus argento color*] Pulcherrimum quidem aurum et argentum, quæ duæ metalli species, splendoris sui veluti radiis, intuentium oculos perstringunt, sed perire colorem illum nitoremque significat Horatius, cum nullum inde vitæ fructum commodumque accipimus; splendorem in usu ipso, non materia consistere affirmans: carere enim satius est, quam non uti cum habeas. *Torr.* *Nullus argento*] Ordo est: O Crispe Salusti, inimice lamnæ (id est, laminæ) ab avaris in terris additæ, et defossæ, nullus est color, vel splendor argento, (id est, argentum nihil habet pulchritudinis), cujus nullus est usus moderatus. Turneb. x. 21. Alii leg. *Abdito*.

2 *Inimice lamnæ*] Cum Salustium inimicum lamnæ dicit terris additæ, ad 'laminam Salustianam,' sive 'æs Salustianum' vulgo dictum, sine dubio alludit: quod in Centrorum Alpino tractu primus effodit Sallustius, de quo Plin. xxxiv. 2. cum de orichalco agit. *Heinsius*.

3 *Crispe Salusti*] Qui ad C. Sallustium Crispum, rerum Romanarum auctorem, carmen hoc scriptum fuisse arbitrantur, quod interpretes om-

nes facere video, hi non satis exacte temporum rationem observant. Credo ergo nepotem ejus fuisse, quem Annalium snorum initio commemorat Tacitus, omnium Liviæ et Tiberii secretorum sub Augusti exitu conscium. *Torr.*

5 *Extento*] *Ævo* producto ad posteriores, id est, Procleius vivet in æternum. *Procleius*] Exemplo probat, quod ante docuit. Atque equidem C. Procleium intelligo, Terentiæ, uxoris C. Mæcenatis fratrem. De quo Dio initio lib. LIV. Hic enim Augusti temporibus gratia et auctoritate plurimum potuit, ejus bellis omnibus civilibus comes, quod ex Plutarcho in Vita Antonii et Plinii VII. 45. facile constat. *Torrent.* Turn. XXVIII. 24.

6 *Notus in fratres*] Fratres Procleii, quibus bello civili spoliatis, diviso patrimonio ille succurrerit, 'Cæpionem' et 'Murenam' vocat Acron. Atque equidem L. Licinium Varro nem Murenam (de cujus una cum Faunio Cæpione in Augustum conspiratione Suetonius et alii) Procleii ac Terentiæ fratrem fuisse autor est Dio initio lib. LIV. Acron existimabat Cæpionem fratrem Murenæ, quem conjurationis socium fuisse audiverat. *Torrent.* *Notus in*] Nobilitatis propter animum paternum in suos fratres, qui hostes publici post Cæsaris victoriam judicati omne patrimonium amiserunt.

7 *Illum aget*] Porphyrio legit *agit*, ut et in vetustissimis exemplaribus scriptum est. Aptissime etiam Horatius Famæ pennam tribuit, 'pedibus celeri ac pernicipibus alis.' Unde et 'volare famam' vulgo dicimus. Et quia, quæ metuimus, ea ne contingant diligentissime cavemus, factum est, ut 'metuere' pro 'cavere' dicatur. *Torrent.* Muret. Var. Lect. I. 7. *Illum aget*] Fama perennis Procleio superveniens extollet eum

penna cujus nulla unquam dissolutio futura est: significatur æternitas, quæ neque perit, neque perire metuit.

9 *Latius regnes, &c.*] Postquam liberalitatem commendavit, ostendere voluit, quomodo contrarium ei vitium tolli possit: docens interim, quanto gloriosius sit, sibi ipsi quam aliis imperare: non quo Salustium instruat, sed ut vitæ ejus institutum collaudet. Pulcherrimum ergo regnum se ipsum regere. Nam terrarum orbis suis finibus concluditur; humanus vero animus nullis spatiis continetur, quod Alexandri Macedonis immensa cupiditas ostendit. Stoici enim dicunt tollendos esse affectus, non tolerandos: et Poëta III. Od. 14. 'Eradenda cupidinis pravi sunt elementa.' *Torrent.* *Latius regnes*] Latius possis regnare, si animum tuum a cupiditatibus refrænes, quam si orbem universum possideas.

10 *Remotis*] Gadibus disjunctis, et procul sitis ab ipsa Libya. Gades oppidum est Hispaniæ a Pænis conditum.

11 *Et uterque Pænus*] Tam Carthago, quæ est in Africa, quam illa Carthago, quæ est in Hispania, 'Spartica' dicta. *Uterque Pænus*] Id est, Eous et Occidnus, qui Gaditanus est. *Turneb.* XXX. 5.

12 *Unū*] Tibi nni. [*Serviet illi Guelph.*]

13 *Crescit indulgens*] Hydropicus dum bibendi desiderio obsequitur, morbum suum anget. *Dirus hydrops*] Hydrops morbum ipsum significat, quo corpus intumescit contra naturam, et qui eo morbo laborat 'hydropicus' dicitur. Atqui hoc loco morbi nomen ad ægrum transtulisse videtur. *Torrent.*

14 *Caussa morbi*] Caussa morbi proxima, est nimius ille humor, depravato jam sanguine a jecinore vehementer refrigerato, dimanans; qui

quamdiu venis hæserit, fieri nequit, ut sanetur æger. *Torrent.*

15 *Fugerit renis*] Fugerit e venis, id est, ex hepate infirmato. *Et aquosus*] Et nisi fugerit ex pallido, et pigro corpore ipse hydrops, qui aquam inducendo facit languorem in corpore.

17 *Redditum Cyri*] Lambinus in historia parum diligens est. Nos lectorem obiter monebimus, ut si locum hunc penitus velit intelligere, Justinum adeat loco infra citato, et Dionem extremo lib. LIV. Phraate enim ob tyrannidem in exilium a suis acto, regnum Tiridates occupavit. Sed Augustus Phraaten restituit, Tiridatem Romæ regifico sumptu aluit. Sumpta ergo hinc occasione, Poëta noster ex decreto philosophiæ, negat Phraaten, quia regno restitutus sit, in beatorum numero collocandum: cum solus beatus ille sit, solus rex, qui se ipso contentus, ac ingentes divitiarum acervos despicit ac contemnit. *Cyri* igitur *solum* Parthorum regnum vocat. Vide Justin. lib. XLII. *Torrent.* *Turneb.* VI. 2. *Redditum Cyri solio*, &c.] Ordo est: Virtus dissidens plebi (id est, virtus a plebe discrepans) eximit numero beatorum (id est, beatum non reputat) Phraaten redditum solio Cyri, (id est, in Cyri sedem restitutum,) et virtus dedocet, (id est, virtus secus docet,) populum uti falsis vocibus, deferens uni (id est, sapienti) regnum, et tutum diadema, et deferens propriam laurum, id est, gloriam specialem, et perpetuam, ei, qui spectat ingentes acervos (id est, qui intueri potest pecuniæ cumulos) oculo irretorto, (id est, oculo contenti,) qui ad aspectum pecuniæ non magis movetur, quam lapis. *Phraaten*] Persarum regem, Cyri filium. Glareanus *Phraorten* legendum censet.

18 *Dissidens plebi*] Ad naturæ enim præscriptum, non vulgi opinionem vivendum. Cruquius veriorē credit

lectionem esse codicum Bland. *Dissidens plebis*, ita ut τὸ *Dissidens* verbale, cum genitivo *plebis*, perpetuam quandam et quasi naturalem discessionem a plebe denotet. Judicet lector doctus. [*Diffidens* nonnulli codd. ap. Jaeck, qui edidit: *Dissidens plebi*, n. *beatum*; et sic Fea ex plurimis codd. et edd. vett. *plebis* Guelph.]

19 *Populumque*] Populus inter beatos, reges, ut omnes alios divites, numerat.

23 *Oculo irretorto*] Et cum plurima in oculis animi sicut indicia, tum illud præcipuum fortitudinis et constantiæ, non connivere, præsertim ad illam comminationem, quod qui præstat, invictus sit. Ergo Horatius oculos irretortos vocat, qui non nictent, neque conniveant: quos quoniam auri fulgor non præstringat, signum sit animum quoque adversus omnem cupidinem esse invictum. 'Rectis' ergo 'oculis intueri,' idem est, quod *irretortis*, non obliquis, non strabis, ut invidi ac male affecti solent. Nam qui aliquid, quod nolint, vident, quique præ invidia strabi identidem redduntur, iis etiam *oculos dolere*, antiquitus dictum. *Torrent.* *Turneb.* x. 21.

ODE III. Παπαυερυχή. AD DELIUM.

Moderate ferenda utraque est fortuna, et hilariter vivendum, quum omnibus impendeat æqua moriendi conditio.

1 *Æquam memento*] Mentem æquabilem, non fractam in rebus adversis.

3 *Ab insolenti*] A gestiente, et profusa hilaritate temperatam in rebus secundis.

4 *Moriture Deli*] *Torrentinus Delli* scribendum esse contendit: quia credit hunc Dellium fuisse, cujus non uno in loco lib. I. apud Dionem fit mentio. Paulo enim ante pugnam Actiacam ab Antonio transfugit ad Cæsarem. Sed et Plutarchus amorum Antonii et Cleopatrarum Dellium quodammodo con-

ciliatorem facit. Deinde dubitat etiam Torrentius an non *Dillius* legendum pro *Duillius* sive *Duellius*. In antiquissimo codice Bland. invenit Cruquius *Bellium*, quod pro *Gellio* positum credit. *Moriture Deli*] O Deli, qui moriturus es, sive mæstus vixeris, sive hilaris.

6 *Seu te in remoto*] Seu te recumbentem ad bibendum feceris beatum in gramine remoto, id est, in loco herboso a frequentia hominum remoto, et secreto.

7 *Beavis*] Hoc est tantisper, dum voluptatibus istis frueris, beatum feceris. Beatam enim vitam in securitate atque indolentia ponebat Epicurus; nec aliud ei *beate vivere*, quam cum voluptate vivere. *Torrent.*

8 *Interiore nota*] Turneb. Adv. 1. 1. et Joh. Brodaus, Miscell. 1. 3. *Interiore nota*] Vino optimo, et vetustissimo, quale erat Falernum in interiore parte cellæ vinarie reconditum, Consulum nominibus vini cadis inscriptis, ad tempus, et vini præstantiam significandum.

9 *Quo pinus*] Lambinus legit, *Qua. Quo pinus*] In qua gramine. *Albaque populus*] Populus arbor, cujus frondes internæ sunt albæ.

10 *Amant*] Φιλοῦσιν, id est, solent, more Græco, quod Cruquius non placet. *Amant*] Amanter consociant suos ramos ad umbram faciendam, quæ velut hospitium sit epulantibus.

11 *Obliquo laborat*] Rivus enim quo incurvus magis ac tortuosus, eo et luctatur magis ac sonorior est: unde et 'loquaces Nymphæ' III. Od. 13. a strepitu nempe illo quem aqua, cum obliquis fertur spatiis, jucundiorum reddit. *Torrent.* [*Ramis quo obliquo* Guelph. Alii codd. ap. Jaeck: *Ramis qua, quid, vel quia.*]

12 *Lympha fugax*] Bene 'fugacem' vocat 'lympham,' quæ propter fluorem illum, et quia natura deorsum fertur, consistere nequit. 'Trepidare' autem quasi strepitare dici vo-

lunt, a pedum strepitu, qualis repentino aliquo motu concursantium esse solet. Unde etiam pro timere ac festinare accipitur. *Torrent.* *Trepidare rivo*] Trepide fluere, et cum murmure.

13 *Huc vina*] Ad hunc locum. *Nimium breves*] Etsi parum refert, tamen brevis mallem secundo casu, ut 'breve lilium' dixit. Recte ergo et Juvenal. Sat. IX. 'Festinat enim decurrere velox Flosculus, angustæ miseræque brevissima vitæ Portio.' Adolescentiam 'flosculus' vocans, quæ et 'bona ætas' appellatur teste Nonio. *Torrent.* *Brevis*] Rosæ cito deflorescentis. Virg. 'Quam longa una dies, ætas tam longa rosarum est.'

14 *Flores rosæ*] Flos ipse rosa est. Aptissime autem vina, unguenta, ac rosam Gratiis Amoribusque dicatam conjungit, ut sæpe Anacreon. *Torrent.* [Guelph. *Huc vinum ... jubet rosæ.*]

15 *Dum res*] Dum res familiaris, et ætas juvenilis patiuntur, et dum Parcæ etiam patiuntur, quarum filæ dicuntur atra, quod omnibus mortem minentur.

17 *Cedes coëmptis*] Discedes ab omnibus divitiis, et a villa etiam quam Tiberis præterfluit.

18 *Flavus quam*] Vide 1. Od. 2. *Tiberis lavit*] Dicimus 'lavere' et 'lavare:' sed 'lavere' frequentius, pro humectare, si Prisciano credimus. [Quidam codd. ap. Jaeck, *lavat.*]

19 *Et extractis*] Et divitiis coercervatis potietur hæres, fortasse ingratus.

21 *Inacho*] Argivorum rege.

[22 *Nihil interest* Guelph.]

23 *Sub dio*] An vivas sine domo, et sub cælo nudo habites. *Sub dio*] Miror sic ubique Lambinum scribere, cum et vetusta exemplaria *sub divo* habeant. *Torrent.*

24 *Victima nil*] Tu existens victima Plutoni mactanda, id est, qui es moriturus. *Nil miserantis Orci*] Ab

urgendo *Orcus* dictus, auctore Festo, quod is Deus maxime ad mortem urgeat: unde proverbium, ‘*Orco implacabilior.*’ *Nihil miserantis Orco*] *Orci*, quem nullius miseret.

25 *Omnes eodem*] Omnes ad mortem compellimur. *Omnium versatur urna*] Janus Douza sic hunc locum legit, *Omnium Versatur urna serius, ocyus, Sors exitura.* Urna enim auferendi, non nominandi casu posita hoc loco. *Omnium*] Ordo est: Sors omnium exitura serius, vel ocyus, et nos impositura cymbæ in æternum exilium, versatur in urna.

26 *Versatur urna*] Idem est, ‘versari’ ac ‘moveri’ urnam: quod priusquam sortes extrahant, confundi eas urnæ agitatione solenne sit. Et cum non constet ratio, cur alii aliis citius tardiusque moriantur, quadam veluti sortitione mori videntur. *Torrent. Urna*] In urna fatali, in quam conjiciuntur omnium sortes vitæ mortisque. *Serius, ocyus*] Sive tardius, sive celerius moriendum est.

27 *Æternum Exilium*] Sortiti enim hunc terrarum orbem veluti domicilium quoddam, morte mutamus solum, nunquam redituri. Plures libri *Exilium* legunt. *Torrent.*

28 *Cymbæ*] Navi Charontis, quæ animas per Acheroutem fluvium traducit.

ODE IV. Προσφωνητική. AD XANTHIAM ΠΙΘΟΕΥΜ. Non est cur Xanthias erubescat, quod Phyllida ancillam amet, quum multis magnis viris idem usu venerit.

1 *Ne sit ancillæ, &c.*] Romani contemptum ‘ancillarios’ vocabant eos, qui tam humilem ac sordidam Venerem sectarentur, ut Martialis lib. XII. ‘Ancillariolum tua te vocat uxor, at ipsa Lecticariola est: estis Alarda pares.’ *Ne sit ancillæ*] Ut non pudeat te amare ancillam Phyllidem.

2 *Prius insolentem*] Achillem antea non amare solitum. *Insolentem Achil-*

lem] Arrogantem et ferocem et factorum suorum superbia elatum. ‘Insolens’ enim, ut Donatus ait, est qui præter legem agit humanam ac naturalem: qualem reponi vult Horatius ad Pisones: ‘Jura neget sibi nata, nihil non arroget armis.’ *Torrent.*

3 *Serva Briseis*] Ex Lyrnesso capta: ergo serva, jure belli. *Niveo colore*] Colore candido, id est, sua pulchritudine.

5 *Telamone natum*] Non Ajacem, qui fuit Oilei filius.

6 *Forma captivæ*] Pulchritudo Tecmessæ, quæ ex Ajace filium peperit Eurysacen.

7 *Atrides medio*] Agamemnon Atrei filius in media victoria vehementer amavit Cassandram. *Medio in triumpho*] Triumphum vocat ἄλωσις Trojæ, triumpho dignam. *Torrent.*

8 *Virgine raptâ*] Cassandra Priami filia, e templo Palladis raptâ a Græcis.

9 *Barbaræ postquam*] Phrygiæ turmæ, quia Phryges proprie barbari dicebantur.

10 *Thessalo victore*] Recte Achillem victorem vocat; quamquam enim ante captum Ilium a Paride interfectus fuerit; vicisse tamen videtur, per quem factum est, ut cæso Hectore, ac tot viris fortissimis, Troja caperetur. Tum sequitur *Ademptus Hector tradidit*: pro adempto Hectore factum ut traderentur Pergama. *Torrent. Thessalo victore*] Achille, qui fuit ex Laryssa urbe Thessaliæ. *Et ademptus Hector*] Et postquam Hector morte peremptus ab Achille, tradidit, Græcis decennali bello fessis, Pergama leviora tolli, id est, faciliora, ut tollerentur et everterentur.

11 *Fessis*] Sic Virgilius: ‘Fracti bello fatisque repulsi Ductores Danaum tot jam labentibus annis.’

13 *Nescias, an*] Fortasse tali loco nata Phyllis est, ut tibi honestum sit eam amare. *Lambin. Nescias, an*] Iu-

certum est, an pulchra Phyllis (quamvis captiva) sit summo loco nata. *Beati*] Parentes nobiles et divites.

15 *Regium genus mæret*] Id est, mœrendo commemorat, non quod generis eam pœniteat. *Penates iniquos*] Qui scilicet tutelæ ipsorum fidentem tam dura sorte in servitutem cadere permiserint. *Torrent. Iniquos penates* censet Cruquius, quibus augendæ rei familiaris nulla cura est. *Regium certe*] Dolet certe se tam regiis parentibus ortam penates sibi habere inimicos, adeo ut jam captiva sit, et præ paupertate suo stemmati respondere nequeat.

17 *De scelestâ plebe*] Scelestus, interdum est ἀνυχοῖς, non semper ὁ μισῶς, id est, infelix. Plaut. in Mostell. ‘Scelestiorem ego annum argento fœnori Nullum unquam vidi.’ *Heinsius. De scelestâ*] Impura, et abjecta plebe esse natam.

18 *Plebe delectam*] Tres codices habent *dilectam*. Atque ita laud dubie scribendum est, auctore Festo. *Di* enim et *dis* segregativæ, ut ita dicam, particulæ sunt. Secernimus enim a multis quos retineamus; atque hinc *diligere* etiam amare significat. Et aliqui minus hic dubitandum; non enim pro arbitrio Phyllidem hanc sibi legit Xanthias, sed belli sorte oblatam adamavit. Atqui in dilectu faciendo iudicium præcedit. *Torrent. Neque sic fidelem*] Hæc ad Phyllidis laudem pertinere dicunt, Cruquius contra ironicâ accipienda putat. *Neque sic fidelem*] Neque crede mulierem tam fidelem, et a lucro abhorrentem potuisse nasci a matre erubescenda, id est, a matre, quæ propter vitæ turpitudinem suis liberis est pudori.

19 *Lucro aversam*] Libri meliores *aversam* habent. *aversam* tamen retineo, ut ‘aversus mercaturis.’ Generosum autem animum lucri contemptus arguit. *Torrent.*

21 *Terclesque suras*] Tibias longas

et rotundas.

22 *Integer laudo*] Integre se ac sincere landare Phyllidem dicit. *Fuge*] Pro noli. Id nunc credi vult ob ætatem quoque, natus annos quadraginta: tunc enim calor ille adolescentiæ deferbuit. *Torrent. Integer laudo*] Castus laudo. *Fuge suspicari*] Noli suspicari me Phyllidis amore esse captum, quod eam lando, quippe quadragenarius sum, id est, languidior ad res veneras, quam adulescens annos viginti natus.

23 *Trepidavit ætas*] Cujus ætas properavit finire octavum lustrum, id est, quinquennium octavum, scilicet 40. annos.

ODE V. IN LALAGEN. Pulcherrima Lalage est virgo viro immatura, ergo ab ejus cupiditate mens revocanda.

1 *Nondum subacta, &c.*] Pulcherrima intactæ adhuc bovis cum immatura virgine comparatio, atque adeo tota hæc Oda allegorica est, nisi quod sub finem juvencæ nomine Lalagen se intelligere ostendit. ‘Juges’ autem, inquit Festus, ‘ejusdem jugi pares:’ inde et ‘conjuges,’ ‘sejuges.’ Et quia ut jugi, sic matrimonii quoque onera pariter ferenda sunt: hinc factum ut ‘jugi’ vocabulum, et ea quæ a jugo veniunt, ad matrimonium et ad res matrimoniales passim transferantur. *Torrent. Nondum subacta*] Lalage nondum est ad concubitum matura. Metaph. est perpetua, ducta a juvenca, quæ nondum subiit jugum, nec taurum irruentem ferre queat.

2 *Cervice*] Cervice subacta, id est, supposita: vel domita. *Nondum munia*] Nondum officia conjugii valet exæquare cum suo patri, id est, marito. *Munia comparis*] Idem, ut si ‘conjugis’ diceret.

3 *Nec tauri*] Persistit in Allegoria. Jurisconsulti autem nostri ‘virum ferre’ ac ‘virum pati’ posse dicunt virgines, quæ jam nobiles sunt ac maturæ viro; eademque ratione ‘viripo-

tentes' appellant, venusta admodum compositione. *Torrent. Tauri ruentis*] Pondus viri robusti ad concubitum prompti.

6 *Juvenca*] Tuæ puellæ.

7 *Solantis æstum*] Refrigerantis æstum.

9 *Prægestientis*] Vehementer cupientis ludere non cum tauris morosis, sed cum vitulis lætis in udo salicto, id est, in loco, salicibus conserto. *Tolle cupidinem*] Est alia Allegoria ducta ab immatura.

10 *Immitis uæ*] Puellæ impuberis, ad concubitum propter teneriorem ætatem ineptæ. *Lividos distinguet*] Jam tibi, inquit, Autumnus ipso colore indicium faciet, quid tuto carpas, quidque adhuc relinquant.

11 *Distinguet Autumnus*] Autumnus tibi fructus maturos depinget, id est, tempus subsequens istam tibi virginem maturabit.

12 *Purpureo varius colore*] Id est, distinctus et ornatus purpureo colore, id est, pomis et uvis purpurei coloris. *varius*, ni fallor, idem fere valet, quod *πεποικιλμένος*, id est, *distinctus ac depictus. Torrent.*

13 *Jam te sequetur*] Puella, quæ propter ætatem immaturam te nunc refugit, propediem matura, te ultro petet. *Currit, &c.*] Non tarda est ætas, cito pede labitur. *Ferox ætas*] Sic juventutem vocat, quod ætas illa ob sanguinis fervorem feroces nos faciat. *Torrent.*

14 *Et illi, quos*] Et ætas, id est, tempus adjiciet tuæ Lalagi florentes annos, quos tibi detraxit, id est, illa maturescet, tu vero senesces. *Quos tibi demperit*] Tibi, hoc est, ætatis tuæ fosculo, ut quod tibi decedit, illi accedere quodammodo videatur. *Torrent.*

15 *Jam proterva*] Jam vel ipsa tante, vultus ille protervus ac lubricus indicio erit, ultro eam maritum appetere. *Jam proterva*] Jam tua Lalage te maritum petet fronte inve-

recunda, id est, non pudebit eam maritum petere.

17 *Dilecta, quantum*] Dilecta a quocunque, qui eam viderit, magis quam Pholoë et Chloris, femina pulcherrimæ. *Fugax*] Viros fugiens, ut inde plus ametur.

18 *Albo sic humero*] Lalage sic splendens humeris albis, quemadmodum luna pura, id est, luna nullis nebulis obducta, resplendet in mari tempore nocturno.

20 *Cnidiusve Gyges*] Puer formosissimus Cnidius dictus ex Cuido insula Veneri dicata.

21 *Quem si puellarum*] Quem Gygen si inter puellas prostitueres, discrimen obscurum, id est, parva differentia, falleret peregrinos quantumvis acutos et perspicaces. Nam ignoraretur ille ab hospitibus, qui eum aspiciant, quia crinibus longis utitur, et intonsis, faciemque habet tam venustam, et politam, ut ambigi possit, sitne puer, an puella.

[22 *Mire sagacem fulleret hospitem* codd. nonnulli ap. Jaeck.]

23 *Discrimen obscurum*] Incertum, quod ægre internosci queat.

24 *Ambiguo vultu*] De quo ambigeres ad obtutum, masculusne esset, an puella. *Cruquius.*

ODE VI. *Προσφωνητική.* AD SEPTIMUM. Optat habere suæ senectutis sedem, Tibur, et Tarentum, quorum laudat antenitatem.

1 *Septimi Gades*] Porphyrio vocat hunc Septinium equitem Romanum, Horatii commilitonem. Amicum certe fidelissimum fuisse necesse est, qui ad tam longinqua et dissita loca comitem se offerat. *Torrent. Gades aditure*] Qui, si opus est, mecum aditurus es Gades ultimam Hispaniæ insulam. [Schoenborn. 2. non agnoscit copulam et.]

2 *Cantabrum indoctum*] Cum hæc scribebat Horatius, nondum Agrippa Cantabriam Augusti auspiciis perdo- muerat. *Torrent.* De Cantabrorum

moribus et vitæ genere, Strabo lib. III. De victoria Cæsaris in Cantabros, Astures, &c. Florus IV. 12. *Cantabrum indoctum*] Populum Hispaniæ ferocissimum, qui nondum didicit Romano Imperio obedire.

3 *Barbaras Syrtis*] Syrtis inhospitales. Vide I. Od. 22. *Ubi Maura*] Ubi unda Africana veluti fervens exundat. *Maura unda*] Crnquius dubitat, an non legendum *Malva*, quod flumen esse dicit maximum ab Oriente ad Mauritaniam Tingitanam, quæ Africae est ultima. Orosius I. 2.

5 *Tibur Argeo*] Duo fidelissimi codices *Argivo*. *Positum colono*] Tibur conditum a Tiburno colono Argivo.

[6 Schoenborn. 2. *iterum senectæ*.]

7 *Sit modus*] Utinam Tibur sit finis mihi, navigationibus, itineribus, et militia defatigato.

9 *Unde, si Parcae*] A quo Tibure si Parcae, id est, tres sorores lanificæ (Erebi, et Noctis filiae) me prohibent.

10 *Pellitis ovibus*] De ovibus Tarentinis, quas et Græcas vocabant, loquitur; quæ ad hirtarum differentiam ‘tectæ’ etiam et ‘pellitæ’ dicebantur; quod pellibus desuper adversus æris injuriam tegebantur, uti cæteris molliores. Varro XI. 11. R. R. Colum. VII. 4. Errant itaque qui ‘pullatis’ legi debere contendunt. *Torrent*. *Pellitis ovibus*] Adibo Galesum Calabriæ fluvium juxta Tarentum, ubi oves aliis pellibus præterquam suis sunt coopertæ propter excellentem lanæ bonitatem, ne sua vellera inquinentur ad tincturæ nocumentum.

11 *Et regnata petam*] Et adibo Tarentum, in quo regnavit Phalantus Lacedæmonius, quo duce Lacones Apollinis oraculo Tarentum condiderunt. *Regnata petam Laconi*] Tarentum dicit, quæ urbs fuit magnæ olim Græciæ clarissima, sita in peninsula: unde et ‘angulum’ appellat Poëta: et originem quidem a Cretensibus habuit, quorum Dux Taras, Neptuni

filius, ei nomen dedisse traditur; idque veteres etiam nummi attestantur; postea vero Parthenii Lacedæmone incertis patribus orti, duce Phalanto, locum occuparunt, ac cum pleraque alia, tum flumen ibi reperiunt patriis nominibus appellarunt. Vide Justin. lib. III. *Torrent*.

14 *Ridet, ubi non*] Arridet, placet. *Ubi non Hymetto*] Ut inter vina ‘Falerino,’ sic inter mella *Hymetto*, palma olim dabatur. At Tarentina mella cum Hymettis contendere vult Horatius, cum *decendendi* verbo utitur. Nemo enim inferiori, aut etiam pari de via cedit, vel prætereunti assurgit. Qui honor cum majoribus tantum tribuatur, hinc *μεταφορικῶς* ‘decedere’ et ‘assurgere’ dicimus, pro imparem se fateri. *Torrent*. *Hymetto*] Ubi mella non dant locum, id est, ubi mella non sunt deteriora nielle suavissimo, quod colligunt apes in Hymetto Atticæ monte, thymo, aliisque herbis odoriferis abundante. [Schoenborn. 2. *Hymetta*.]

[15 Idem codex, *Mella discedunt*.]

16 *Bacca Venafro*] Et ubi oliva propter bonitatem contendit cum oliva, quæ oritur in Venafro, oppido in Campaniæ littore sito: vel pro agro ei oppido vicino: oleumque Venafranum commendat II. Sat. 2. et 8. De quo etiam Plin. XV. 2. unde et Martialis distichon illud lib. XIII. intelligitur: ‘Hoc tibi Campani sudavit bacca Venafri: Unguentum, quoties sumis, et istud olet.’

18 *Juppiter*] Aër. *Aulon Fertili Baccho*] Sic pleraque exemplaria. Canterus tamen et Passeratius existimant legendum esse *Fertilis*. Ego veterem lectionem servo, ut Aulon Baccho fertili *amicus* ab Horatio dicatur, quemadmodum ‘Bacchi cura Falerinus ager’ a Tibullo. Possumus etiam sic interpretari, ut *Fertili Baccho* sexti casus sit per Metonymiam pro vite, cujus feracitate Aulon amicus sit dominis, nempe ob commoda quæ

inde proveniunt. *Torrent. Aulon*] Aulon mons est Tarento vicinus, ferax, fertilis uvis, cujus uva non invidet, id est, non cedit, neque est deterior uvis Falernis. De Aulone monte Martialis: 'Nobilis et lanis et Baccho fertilis Aulon, Det pretiosa tibi vellera, vina mihi.' [*Jupiter umbras et amicus Alcon* cod. ap. Jaeck.]

[19 *Fertile Baccho nimium* codd. ap. eundem Jaeck.]

21 *Ille te mecum*] Ille locus, ubi hæc omnia sunt. *Beatæ*] *Beatæ* arces, id est, fertiles montes.

22 *Postulant arces*] Non frustra arces dixit, ob arcem illam Tarenti olim munitissimam, de qua Polybius Fragmento lib. viii. et Liv. lib. xxv. et alioqui loca omnia editiora arces vocant poëtæ. *Torrent. Ibi tu calentem*] Ibi tu mihi mortuo justa persolves, favillam calentem, id est, cineres meos, lachrymis conspergens.

23 *Debita sparges*] Quod supremum est ingentis defunctum amici munus, postulat, ut conditos una cineres lachrymis spargat. hinc illa passim obvia in Epitaphiis verba, CUM LACRYMIS POSUIT. Quin et ampullæ in urnis reperiuntur exiguæ, quas impletas lachrymis sepulchris inferebant: usque adeo et non humari et sine lachrymis humari infaustum erat: ut, 'Nos viles animæ inhumata inflectaque turba.' *Torrent. Debita sparges*] Lachryma debita propter nostram amicitiam.

24 *Vatis amici*] Tui Horatii.

ODE VII. AD POMPEIUM; vel, ut alii, POMPILIUM VARUM. Cui reditum gratulatur in patriam.

[*Ad Pompeium Romanum* codd. ap. Jaeck.]

1 *Sæpe mecum*] Ordo est: O Pompei prime meorum sodalium, sæpe deducte mecum in ultimum tempus, (id est, qui sæpe mecum deductus fuisti a Bruto in periculum mortis,) quis redonavit te Quiritem Diis patriis Italique cælo? id est, quis te, patria

ejectum, iterum fecit civem Romanum? *Tempus in ultimum*] *Vocat ultimum* tempus, ut aliubi 'supremum,' quo morti proximos nos esse credimus.

3 *Redonavit*] Tanquam postliminio reversum alloquitur, hoc est, qui ab hostibus captus, ad patriam remeaverit, et jus Quiritum recuperaverit. *Torrent.*

4 *Diis patriis*] Sic Virg. *Æneid.* ii. 'Di patrii servate domum.' ut apud Græcos θεοὶ πατρίοι et πατρώοι. Macrob. iii. 4. *Italique cælo*] Italæ regioni.

5 *Prime sodalium*] Princeps, vel amicissime meorum sodalium.

6 *Morantem sæpe*] Diem longum, æstivum.

7 *Fregi*] Diem frangere, est partem diei in vino et poculis ponere, et transigere. Vide i. Od. i. *Coronatus nitentis*] Habens capillos coronatos, et delibutos Malobathro, quod est unguentum Syrium pretiosissimum, factum ex folio in Indicis paludibus nascente sine radice.

8 *Malobathro Syrio*] Jos. Scaliger in Prepert. 'Syrium' dici vult, non quod in Syria nasceretur, sed quod ex India, ubi nascitur, Antiochiam Syriæ emporium adveheretur. Græci μαλάβαθρον scribunt, et per antonomasiam φύλλον appellant, ut Latini *folium*, unde 'foliatum.' Vide Plin. xii. 4. *Torrent. [Corobatio Syrio Guelph.]*

9 *Philippos*] Ubi Cassius et Brutus sunt victi.

10 *Sensi, relicta*] Vidi, et expertus sum. *Relicta parmula*] Probrosus enim militi hastam clypeumve metu abjicere; quod qui faciunt ψυδσπιδές appellantur. Atque adeo apud Græcos omnes infamia notabantur, qui ordinem deserebant, aut clypeum abjiciebant. Sed et Modestinus Jurisconsultus l. iii. de re Militari: 'Miles,' inquit, 'qui in bello arma amisit, vel alienavit, capite puniatur.' *Torrent.*

Non bene parmula] Indecore, quia fugi clypeo abjecto.

11 *Quum fracta virtus*] Bruti scilicet, sub quo tunc militavit Horatius. Nam ad Bruti exitum eum respexisse arbitrator. Desperatis enim rebus suis cum mori decrevisset, frustra se virtutem coluisse, quæ inane tantum nomen esset, re ipsa Fortunæ serviret, conquestus est. Dio lib. XLVII. *Torrent.* *Et minaces*] Quum Cassius et Brutus, vel eorum milites, de virtute sua gloriantes turpiter ceciderunt.

12 *Turpe solum*] Terram cruore fœdatam cum suis mentis tetigere. *Solum tetigere mento*] Solent qui in vulnera procumbunt prono capite dentes labris infigentes mordicus terram oppetere, et quidem ferocissimi quique, ne dolore victi vocem aliquam edant indignam sua existimatione ac priorē vita. Sic Virg. 'Procurbuit moriens et humum simul ore momordit.' *Torrent.*

13 *Mercurio celer*] Hic Mercurio salutem suam acceptam fert, quod Philippensi acie non perierit; alibi Fanni, alibi Musarum beneficio periculum arboris bellique evasisse. Facete autem de se ipso narrat, quod de Hectore, de Ænea Homerus, quos Venus atque Apollo caliginoso tectos aëre, præsentī periculo eripuerunt. *Torrent.*

14 *Denso aëre*] Nube, quæ densior est aër.

15 *Resorbens*] Retrahens; Metaphr. ducta a Charybdi, qua significat, Pompeium cum impetu mentis et furore correptum, ad Bruti partes esse reversum. [*Te rursus in Guelph. bella resolvens* Schoenborn. 2.]

16 *Fretis æstusis*] Æstus marinos appellant boni scriptores maris accessus et recessus: maris fervorem. *Undam* autem resorbentem dixit, ut exprimeret vim nominis Græci ἀμωπ-
της, quasi ὕδατος ἀνάποσις, id est, aquæ resorptio aut repotio. Lamb. *Fretis*

æstusis] Per freta æstnosa, id est, bella ferventia.

17 *Ergo obligatam*] Vult, ut voti reus votum solvat, ipse ei cœnam adventitiam daturus, ut Numidæ dedit I. Od. 36. *Dapem* igitur pro sacrificii adipe interpretor. Alii cœnam ipsam a reduce ipso posci volunt, non ab Horatio præberi; sed repugnat, quod sequitur: 'Latus Depone sub lauru mea,' &c. *Torrent.* *Obligatam redde dapem*] Promissum, ac debitum redde epulam.

18 *Latus*] Pro corpore: latera namque corpus utrimque ut validi muri suffulciunt: hinc ad sanitatis conservationem et corporis firmationem monuerunt majores, lateribus parcendum. *Cruq.* *Latus*] Corpus.

19 *Sub lauru*] Sub meo patrocinio; nam laurus est incolumitatis, et custodiæ symbolum.

20 *Destinatis*] Vasis vinariis ad tuum reditum reservatis.

21 *Oblivioso*] Imple ad summum et exhibe ciboria levia, (id est, exposita, pocula capaciora) Massico oblivioso, id est, vino Campaniæ impleta, quod vinum liberius epotum oblivionem malorum affert, vel per se, vel propter somnum subsequenter.

22 *Ciboria*] Κιβώριον Ægyptium nomen esse testatur Hesychius de certo poculi genere. Idem affirmat Athenæus initio lib. III. non quod proprie poculum significet, sed fabæ Ægyptiæ sive folium, sive florem, aut fructum potius, ad cuius similitudinem facta pocula *ciboria* appellantur. Vide Had. Junium Animad. I. 10. *Torrent.* *Turneb.* I. 10. *Exple*] Ad puerum, infunde ad summum usque. *Cruq.*

23 *Unguenta*] Nullum apud veteres solenne sine unguentis et coronis floribusque convivium. *Torrent.* *Conchis*] Testis, in quibus unguenta servabantur.

24 *Udo Apio coronas*] Cum 'udum' dicit, eam ut puto, apii speciem intelligit, quod 'eleoselinon' seu 'pa-

lustre' vel 'rusticum' vocant, ripas amans. Quamquam ad coronamenta quod attinet, idem hortensis apii, qui et rustici, usus: ut IV. Od. 11. Verum merito dubitari posset, cur ad conviviorum coronas usi olim sint apio, cum maestum ac lugubre semper habitum fuerit. Sepulcra enim apio coronari sunt solita: unde τοῦ σελίνου δεῖσθαι, id est, apio indigere, ægotantem dicebant, cum exigua esset spes. Idem de myrto dici potest. An dicemus, ideo fortassis eadem quæ funeribus, etiam conviviis admiscuisse veteres, ut mortalitatis memores, tanto hilarius agerent? An potius diversis rationibus eadem re, cujus variæ naturæ sint, aliter atque aliter nos uti posse? Apium resistere creditur ebrietati, et Myrtus Veneri sacra. Conviviali itaque lætitiæ conveniunt. Vide Torrentium hac de re pluribus in hunc locum disserentem. Victor. Var. Lect. XVI. 2. *Deproperare*] Celeriter nectere, et ex Apio et Myrto concinnare coronas in conviviis assnetas.

25 *Venus arbitrum*] Venerens talorum vel tesserarum jactus regem bibendi conviviique magistrum efficiebat, quem jactum alii putarunt esse numerum ter senarium; alii, quum omnes tali jacti cadebant dissimiliter, vultuque diverso apparebant.

26 *Dicet bibendi*] Eleganter Poëta juris verbo usus est. Prætor enim ut 'dare,' sic 'dicere' quoque et 'addicere judicem' vel 'arbitrum' dicitur, quem causæ cognitioni præficit. *Torrent.* *Arbiter bibendi*] Συμποσάπρχος, præfectus convivii. Franc. Luisinus II. 22. *Dicet bibendi*] Dabit. *Non ego sanius*] Certe ego Horatius, in hoc lætissimo nostro convivio, etiam ad furorem usque lætus ero; et non temperantius, non sanius bacchabor et bibendo insaniam, quam Edoni Thraciæ populi bibacissimi et furiosi. Quippe te tanto amico præter omnem spem et expectationem

recepto, dulce mihi et gratum est furenter potare, bacchari et insanire; atque ebrium discurrere et saltare. *Lubinus.*

27 *Edonis*] Thraciæ populo bibacissimo. *Recepto*] Amico præter spem mihi reddito.

28 *Furere est*] Furenter potare et bibere.

ODE VIII. Προσευκτική. IN JULIAM BARINEN. Non est cur Barini juranti credatur, quum nullas perjuriorum det pœnas, sed potius ex iis pulchrior exoriat. *Juris pejerati*] Jurare est religiose aliquid affirmare, quod perinde servetur, ac si jus esset; unde et 'jurejurare' idem quod 'jurare:' sic et 'jus pejerare' dixit Horatius; et 'jus pejeratum' pro perjurio. Cujus pœnæ si ullum, inquit, in te vestigium exstaret, possem juranti credere; nunc vero cum pejerasse etiam prosit, quid dicam aliud, quam amantium perjuria Deos negligere? *Torrent.* *Juris tibi pejerati*] Jurisjurandi abs te violati, id est perjurii.

3 *Dente si nigro*] Ridicule, quæ perjuræ meretrici metuendæ sunt pœnæ, enarrat. Credebat enim veterum superstitio eos, qui Deos pejerando lædere veriti non fuissent, aliqua corporis parte mutilari debilitarique. *Torrent.* *Turneb.* XXVI. 31. *Dente si nigro fieres*] Si minima parte corporis fieres deformior.

[*Turpior ungue Schoenborn.* 2.]

5 *Crederem*] Crederem tibi juranti, vel crederem, Deos esse vindices perjurii in rebus amatoriis. *Sed tu, simul obligasti*] Hoc est, tuo ipsius voto malum tibi imprecata es. In omni enim jurejurando tacita quædam inest execratio, qua ob contemptam religionem obstringitur is qui pejerat. Quod autem capiti precamur, toti homini precamur. Caput enim principale est: unde cujusque imago qualis sit cognoscitur. Quare locus ille religiosus efficitur, ubi ca-

put sepultum est, non etiam ubi cætera membra sine capite. *Torrent.* *Simul obligasti*] Simulac, id est, postquam per caput tuum jurasti ac te obstrinxisti. Nam qui vota facit ac se devovet, ligare se intelligitur. *Salmas.*

[Schoenborn. 2. *evitesces.*]

8 *Publica cura*] In publicum prodis a multis juvenibus unice amata.

9 *Expediit matris*] Utile est tibi et aliis (si perjurium non puniantur) matri mortuæ promissa non persolvere. *Matris cineres*] Cujus manes sc. per eos pejerando laserit, ac tantam cineri atque ossibus ejus injuriam intulerit. Per ossa enim et cineres suorum jurare et obtestari solitos antiquos, notum est ex Tibull. lib. III. 'Parce per immatura tuæ precor ossa sororis, Sic bene sub tenera parva quiescat humo.' *Torrent.* [Schoenborn. 2. *apertos.*]

10 *Et toto taciturna*] Et omnem mundi majestatem fallere, scilicet sydera quæ sunt visa nocte silenti. *Toto taciturna, &c.*] Tale hoc Æneæ jusjurandum Virg. Æn. IV. 'Per sidera juro, Per superos, et si qua fides tellure sub ima est.' Et Æn. XI. 'Cælum hoc et conscia sidera testor.'

12 *Morte carentes*] Deos immortales ἀθανάτους. Nihil enim vulgatus quam per illos jurare.

13 *Ridet hoc Venus*] Hæ perpetuæ amantium inter se querimonix. Qualis illa etiam Ariadnes longe pulcherrima apud Catull. 'Nunc jam nulla viro juranti femina credat.' Quod ergo 'Venerem ridere' ait Horatius, id ad consuetum muliercularum jusjurandum referemus, per Junonem suam Veneremque jurantium. *Torrent.* *Ridet hoc*] Hoc deridet Venus Tibull. 'Perjuria ridet amantum Jupiter, et ventos irrita ferre jubet.'

14 *Simplices Nymphæ*] Nymphæ faciles, minime malæ, non iracundæ Veneris comites, nimirum Jocus, Ri-

sus, Fletus.

16 *Cote cruenta*] Quam Dens scilicet ille telis acnendis non aqua, ut fieri solet, sed cruore perfundat, amantium malis gaudens. *Torrent.* *Cote cruenta*] Cote aspersa sanguine sagittarum, quæ in illa cote acnuntur, vel, cruenta dicitur eos, propter cædes ex amore orientes, vel, quod immoderatus amor exitium amantis maturet.

17 *Pubes tibi erescit*] Juventus perjurii tui, et doli meretricii ignara.

18 *Servitus crescit nova*] Amatores accedunt novi, qui tibi serviant. *Nec priores*] Nec veteres amatores domum tuam relinquunt, quamvis id sæpe minuentur propter tuum perjurium.

[19 Bentl. apud Jaek, *Improbæ tectum.* Schoenborn. 2. *relictum.*]

20 *Sæpe minati*] Ut de se Tibullus ait: 'Juravi quoties rediturum ad limina nunquam? Cum bene juravi, pes tamen ipse redit.'

21 *Juvenis*] Matres filiis suis juvenibus metuunt, ne a te corrumpantur. [Schoenborn. 2. *metuunt violentis.*]

22 *Te senes parci*] Senes etiam metuunt, ne dilapidetur patrimonium liberis suis relictum. *Miseræque nuper Virgines*] Id est, quæ minus formosæ sunt et amabiles, juvenibusque nuper in matrimonium collocatæ, metuunt, ne tua popularis aura, ne publicus favor raræ tuæ pulchritudinis et venustatis, illorum maritos in tui amore occupatos detineat et retardet, illosque in se amandis sequiores reddat. *Lubin.*

24 *Aura maritos*] *Torrentius auram* pro vento interpretatur, ut elegantissime similitudine novos maritos meretriculæ forma, veluti vento aliquo, in via retardari detinerique significet. *Aura maritos*] Ne tui odores, venustas, et blanditiæ, maritos suos ab sese alienent, inque tuo amore occupatos detineant.

ODE IX. Παραικτική. AD VALGIUM.

Ut tandem aliquando mortem pueri sui Mystæ deflere desinat.

1 *Non semper*] Primi versus octo nihil quam continent, ab adjunctis, hyemis inertis et penitus inamænæ descriptionem, ita ut eorum sententia sit, non semper est hyems. Quo argumento et ordine naturæ vult monere Valgium, non semper esse dolendum. *Cruq.* *Non semper imbres nubibus*] Imbres e nubibus non semper manant in agros asperos, horridos, et senticosos, id est, non est semper hyems.

2 *Mare Caspium*] Mare in Scythia.

3 *Vexant inæquales*] Recte 'vexari mare inæqualibus procellis' dicit. Mare enim natura planum est, unde et 'æquor' appellatur. Commotum vero exasperant ventorum procellæ; quod 'vexare' vocat Horatius, quoniam quietum esse non sinunt. *Torrent.* *Inæquales procellæ*] Procellæ tempestuosæ, quæ mare reddunt inæquale. [*Versant* Vat. Rom. 1. quod receperunt Fea, Bothe, et Jaeck. Cf. Virg. *Æn.* III. 196. Plin. IX. 3. Lucr. VI. 114. Mel. III. 5. et Nostr. II. Epist. I. 90.]

4 *Usque*] Semper. *Armenis in oris*] Armeniæ regio est in Asia inter montes Taurum et Caucasum sita.

5 *Iners*] Glacies, quæ fluvios et agros efficit pigros atque otiosos.

7 *Querceta*] Cruquius, ex Bland. codice, probat legendum esse *Querqueta*. *Querceta Gargani*] Quercus altæ in Gargano Apuliæ monte non semper ventis agitantur.

8 *Foliis viduantur*] Vide I. Od. 10. *Et foliis*] Nec foliis semper nudantur orni, id est, fraxini sylvestres.

9 *Tu semper*] Tu assidue insequeris Mysten mortuum carminibus Elegiacis ad fletum provocantibus. *Urges flebilibus*, &c.] Ut 'urgere opus' dicimus, pro assidue esse in opere, sic dictum hoc ab Horatio, tu Mysten mortuum assidue deploras ac defles. *Lamb.*

10 *Nec tibi Vespero*] Pulchre ait *Delph. et Var. Clas.*

Varro Rei Rust. III. 5. 'Lucifer interdiu, noctu Vesperus dicitur.' Horatius minus accurate Vesperum vocat etiam interdiu. Vide Plin. V. 8. *Torr.* *Nec tibi Vespero*] Nec mane, nec vesperi Mystis amor te deserit. Est Vesper stella Veneris, quæ Solem occidentem subsequens, dicitur Vesper; orientem vero antegrediens nuncupatur Hesperus, vel Lucifer. [*Urgente decedunt* Guelph. *Surgente recedunt* codd. nonnulli ap. Jaeck.]

12 *Fugiente Solem*] Hoc est, aut Solis ortum illucescente. *Cruq.*

13 *Ter ævo functus*] Nestorem significat. Sciendum præterea, 'ætatis' appellatione, annos triginta intelligi et errare illos qui autumant Nestorem trecentos annos vixisse. *Lanbin.* *Hartungius.* *Ter ævo functus*] Nestor (qui tertiam ætatem hominum vivebat, id est, nonaginta annos) non semper ploravit Antilochum filium suum ex Euridice, cæsum in prælio ab Hectore.

14 *Amabilem Antilochum*] Meritis sane suis *amabilem* dixit Antilochum, qui patri Nestori, jam saucio, in acie periclitanti adversus Memnonem succurrens, ipse pro patre occubuerit. *Torrent.*

15 *Impubem parentes*] Imberbem Troilum Priami filium.

16 *Aut Phrygiæ sorores*] Aut Troili sorores, Polyxena, Cassandra, &c.

17 *Desine mollium*] Desinere pro relinquere apud optimos auctores quarto fere casui adjungitur. Cic. 'Libenter me hercule artem desinere.' Et Gellius, 'desinere artem athleticam.' *Torrent.* *Desine mollium*] Desine a muliebribus querelis: Græcorum more ponitur Genitivus post Verbum finiendi.

19 *Trophæa*] Cæsaris victorias; sunt enim trophæa victoriæ signa. Legendum *Trophæa*. Vide Luisin. II. 12.

20 *Et rigidum Niphaten*] Et canteamus Niphaten, qui vel frigidus est Scythiæ fluvius, vel mons est Armeniæ

Horat.

4 U

nive horridus et inaccessus. *Rigidum Niphaten*] Bene *rigidum*; quod ipsa nominis ratio ostendit: a nivis enim defluxu dictus Niphates, qui Armeniæ mons. Et per *Medum flumen*, Euphraten intelligit. De Parthis ergo sive Medis hic loquitur Poëta, qui et Armenia hinc cesserant, et signa militaria Augusto restituerant. *Torr.*

21 *Medumque flumen gentibus*] Et cantemus Mediæ flumen, adjunctum gentibus nimirum Armeniis, Parthis, et aliis a Cæsare victis. Cantemus (inquam) hos fluvios, quia minores aquarum globos jam volvunt; nam sentientes se cum Armeniis et Medis esse debellatos, angustius fluunt propter acceptæ cladis dolorem. *Gentibus additum*] Quin cantemus rigidum illum et frigore horridum Niphatem, et Medum flumen, quasi acceptæ cladis sensu triste et dolore affectum, suisque gentibus, Parthis, Medis, Augusti virtute devictis additum, vicinum, et adjacens, una lugere, minusque superbe de se sentire, minus tumide fluere, minores aquarum globos ac vortices volvere, seque pudore quasi constringere. *Lubin.*

23 *Intraque præscriptum Gelonos*] Et cantemus Gelonos, Scythiæ Europææ populos, intra exiguis terminos ab Augusto præscriptos equitare, id est, non excurrere et vagari ubi libuisset.

ODE X. Προσευκτική. AD LICINIUM.

Mediocritas et animi æquabilitas in utraque fortuna esse ferenda. [*Optimum esse medium vitæ statum. Proceutice Bamberg.*]

Ut ex Epigraphe quadam conjicit Torrentius, is fuit L. Licinius Varro Muræna, Terentiæ, Mæcenatis ac Procleii frater: qui si Horatii præceptum ac fratris Procleii exemplum secutus, fortunam ferre potuisset, non tam tristem exitum, in Augusti perniciem conspirans, sortitus esset. De quo Dio initio lib. LIV. Lubinus M. Licinium Crassum Prætorem Roma-

num fuisse indicat.

1 *Rectius vives*] Exorditur allegoricôs, a remotione vitæ in Repub. nimis splendidæ, propter æmulationis pericula, et omnino abjectæ, propter convicia: hortaturque Licinium, viam vitæ mediam ut ingrediatur, si volet bene tutoque vivere. *Cruq. Rectius*] Facilius, commodius. *Neque altum*] Est Allegoria, qua significat, neque sublimia nimis appetenda, neque quod ad infima et sordida metus gratia sic debemus descendere, ut nulla habeatur dignitatis ratio. *Altum*] Pro alto mari. *Altum* enim nunc, quod superius, nunc quod inferius est, significat: nunc quod magnum et gloriosum, nunc quod pressum et obscurum. Exempla Nonius suppedabit. *Torr.* [*Guelph. vivas L. n. altis.*]

2 *Semper urgendo*] Semper occupando profundum mare, in alto mari semper navigando.

3 *Cautus*] Cautus reformidas. *Bamberg. neque procellas, sine dum.*]

4 *Littus iniquum*] Littus flexuosum et clivosum: vel littus nantis, propter vada et saxa, periculosum.

5 *Auream mediocritatem*] ‘Aurea’ vocamus, quæcunque vel pulcra vel pretiosa sunt. Nihil autem mediocritate aut pulcrius, aut pluris æstimandum. Atque adeo in omni vita medium illud censectari debemus, in quo consistit, quod rectum est atque perfectum. Ut Aristoteles De Morib. ad Nicomachum lib. XI. *Torrent.*

6 *Obsoleti*] Domicilii, paupertate squalidi.

7 *Invidenda*] Caret aula sumptuosa, quæ propter magnificentiam cadit in invidiam.

[9 *Sævius* codd. Sorb. ap. Valart. receperunt etiam Fea, Bothe, et Jaeck.]

10 *Graviore casu*] Hinc illud Juvenalis: ‘Tolluntur in altum Ut casu graviore ruant.’

11 *Decidunt turves*] De alto ruunt.

12 *Fulmina montes*] Lambinus ait, in codicibus aliquot se reperisse Ful-

gera, eamque lectionem complectitur. At omnes Torrentii codices *Fulmina* habent, quod et melius est.

13 *Sperat infestis, metuit secundis*] Pectus bene præparatum, id est, animus bene institutus, in rebus adversis fortunam bonam sperat, in secundis metuit alteram sortem, id est, fortunam malam.

15 *Informes hyemes*] Hyemes asiduis imbribus terram deformantes.

17 *Summoret*] Idem abducit. *Non si male nunc, &c.*] Posthac. Non semper eadem manet fortuna.

18 *Quondam cithara tacentem*] Apollo non est semper iratus, sed quondam, id est, interdum citharam ad cantandum provocat. [*Quando cytharæ* codd. ap. Jaeck.]

21 *Rebus angustis animosus*] In rebus difficilibus fortis esto, animoque plenus, in secundis humilis esto, et animum contrahe.

22 *Idem*] Quisquis es.

23 *Contrahe vento*] Canterus Novar. Lect. IV. 2. in codice, ut ait, per vetusto, *Contines* scribi affirmat: ipse autem *Contine* legendum existimat. *Contrahe vento*] Supprimes vela vento nimium prospero et secundo inflata et turgida.

ODE XI. Συμβουλευτική. AD Q. HIRPINUM. Omissis curis, vivendum est hilariter. [*Ad Quinctium Hirpinum. Proseutice. Non esse cogitationes nostras in diversa mittendas.* Bamberg.]

1 *Quid bellicosus*] Ordo est: O Q. Hirpine, remittas quærere quid cogitet bellicosus Cantaber, et quid cogitet Scythæ divisus objecto Adria. *Cantaber et Scythæ*] Eodem tempore, quo gestum in Hispania bellum, Scythæ quoque tumultuabantur. Quo se macerare Quinctium vetat, timentem ne quid inde damni accipiat. *Torrent. Cantaber, &c.*] Populus Hispaniæ: vide supra Od. 6. *Scythæ*] Gens orientalis: vide I. Od. 35. [*Herpine Guelph. cogitat* Bamberg.]

2 *Quincti*] Gentis Quinctiæ cognomina Cincinnatus, Barbatus, Capitolinus, Crispinus: an etiam Hirpinus nescio. Hirpini sane Apuliæ populi. Cæterum Quinctii Alba Romam traducti fuere. *Torr. Adria Divisus*] Loci intercapedo et Adriatici maris interfusio inter Romanos et Scythas faciunt ad securitatem Quinctio promittendam, ne ita sollicitus sit ad quemvis rumorem. *Cruq.*

3 *Divisus objecto*] Scythies se junctus a nobis maris Adriatici interfusione. Adria in nentro genere ponitur pro mari Adriatico.

4 *Nec trepides in usum*] Nec festines quærere in hac ætate juvenili, parcendo in usum ævi, id est, vitæ totius, etiam senilis, quæ paucissimis est contenta. *Cruq. Nec trepides in usum*] Nec sis anxius propter usum vitæ, quæ paucā poscit, quia vita brevis est. [Codd. ap. Jaeck, *ne trepides in usus.*]

5 *Fugit retro*] Imberbis juvenus tandem senescit.

6 *Levis Juventas*] Vid. I. Od. 30. Deæ nomen est Juventas; hic ætatem significat, ut et IV. Od. 4. *Latvis* autem mallet a λείος. *Arida Canilie*] Vel a corporis constitutione sicca et frigida, quæ canos facit, vel μεταφορικῶς, ut 'aridum victum,' 'aridam vitam' dicimus, 'hominem' quoque 'aridum,' qualis Menedemus ille Terentianns, et quales fere senes omnes, aridi, parci, miseri. *Torr. Levis juventas*] Volneris et acer, ut Cruquius exponit. *Arida*] Sicca senectute Venerem abigente, et somnum facilem, id est, somnum gravem et longum: nam somnus senibus difficilis est, et brevis propter caloris defectum, et morborum molestiam.

9 *Non semper idem, &c.*] Hac successione florum vicissim occumbentium mortalitatis nostræ admonemur. Si ergo nihil tam venustum, nihil tam nitidum, cujus decor diuturnus sit, quod florum ac lunæ exemplo cerni-

mus, cur animum imbecilliozem, quam ut æternum aliquid consulere aut statuere possit, inani cura fatigamus? Florum vero 'honorem' vocamus nitorem illum jucundissimum; ut 'ruris honores,' fruges ipsas. *Torr. Honos*] Pulchritudo.

[10 *Luna nitens rubet* unus ap. Jaeck.]

11 *Minorem*] Inferiorem quam ut futura Dei consilia comprehendat.

13 *Cur non sub alta*] Ordo est: Cur non potamus uncti dum licet jacentes sic temere, id est, in umbra jacentes, sine ullis ceremoniis, ut casus tulerit, nulla habita personarum ratione?

14 *Sic temere*] Qualemcumque sedem vel locum ex tempore præbebit humus; vel platanum pinnive ostendere videtur, sub qua sine exposito aliquo cultu, rosa et nardo delibutus, potare velit. *Torrent. Steph.*

15 *Canos odorati capillos*] Quid? an Horatius, sui parum memor, velit Hirpinum in juvenia, in ætatis flore canescere, et ad amores hortari, a quibus abhorret arida canities? an *canos capillos* interpretabimur unguento delibutus, et candidos, resplendentesque? An alludit ad albam rosam, qua capillos velit internecti. *Cruq. Odorati capillos*] Habentes capillos odoratos rosa, id est, rosæ succo, vel ipsa rosa internexos. [Bamberg. *adorati*. Chisian. 3. a m. sec. unus ap. Oberlin. aliique codd. ap. Jaeck, *odorata*.]

16 *Assyriaque nardo*] Unguento nardino. Est nardus herba in unguentis componendis laudatissima. *Assyria* pro Syria, non quod in Syria nardus nascitur, sed quod montis, in quo oritur, pars una ad Syrios, pars altera ad Indos flectitur, unde dicta est Nardus Indica. Diosc. lib. 1.

17 *Euius*] Bacchus.

18 *Quis puer ocyus*] Loquitur Poëta, quasi jam sit in convivio, dicens, quis servus refrigerabit pocula ar-

dentis vini Falerni prætereunte lympha, id est, quis refrigerabit pocula aqua fluviali diluta, ne in ebrietatem incidatur?

20 *Prætereunte lympha*] Ergo et fontis rivulum ibi fluxisse cogitemus. Quamquam et *prætereunte lympha* dicere videri posset, pro obiter, ac proinde parce ac leviter infusa, quæ vini ardorem restingueret. *Torrent.*

21 *Quis devium scortum*] Quis evocabit e domo sua Lyden, meretricem non publicam, sed secretius cognitam? quæ quum sit devia, id est, a via publica semota, minus est vulgaris, minusque omnium libidini exposita. *Devia* enim Latini vocant, quæ viam non habent, τὰ ἄνοδα, difficilia et ardua. *Salmas. Devium scortum*] Quod deviendo, domos cognitæ oberando, corpore merendo, cithara canendo, quæstum faceret. *Cruq. Eliciet domo*] Hoc quoque meretriculæ nobilitatem arguit, quæ precibus blanditiisque perducenda esset, non ultro occurreret. *Torrent.*

22 *Eburna, dic age, cum lyra*] Ego cum Cruquo locum hunc sic ordinandum intelligendumque censeo: o puer age, dic Lydiæ, ut maturet venire cum lyra eburnea (erat enim fidicina) habens comam religatam in nodum comptum more Lacænæ, id est, pexum tantum, et negligenter compositum more mulieris Laconicæ. Festinantes enim mulieres pexum tantum capillum in nodum colligere consueverunt.

23 *Maturet incomptum*] Sic plures et meliores codd. Alii vero legunt, *in comptum*, separatim. Verba hæc perturbata admodum sunt, adeo ut mendum subesse suspicer. Nam si *incomptam* et *nodo* legerimus, ut Xiphilinus legit, nihil planius aut apertius. Retenta vero communi scriptura, veteres sequor interpretes: *rt, maturet* et *properet* venire *Lyde religata comam* in nodum Lacænæ more comptum. Vetat enim eam magno

studio ornare comam. Nodum tamen, quo comam nulla alia arte exultam cohibebant, non vulgarem fuisse crediderim, sed aliquo ornamento comptum, quod amatorem allicere posset. Addam postremo Porphyri-
onem legere *religare*, pro *religate*, nec displicet. *Torrent.*

ODE XII. Προσφωνητική. AD MÆCENATEM. Res graves et tragicæ carmini lyrico non conveniunt: soluta autem oratione res gestas Augusti Mæcenatem ipsum melius perscripturum: se nihil præter Lycymniæ formam, et res amatorias canere. [Bamberg. *Non esse levi carmine res magnas dicendas. Prosphonetice tricolos.*]

1 *Nolis longa*] Ne velis, nolle debes, ne jubeas, æquum est te nolle. *Numantiæ*] Numantiam post bellum 18. annos, inter Romanos et Carthaginenses gestum, Scipio Africanus funditus delevit.

2 *Durum Annibalem*] Annibalem fortem et laborum patientem: alii legunt *dirum*, id est, crudelem. *Siculum mare*] Duilius Consul in mari Siculo primus omnium Carthaginenses prælio navali superavit, captis navibus 31. mersis 13. tribus hominum millibus cæsis, captis 7000.

4 *Aptari citharæ*] A me decantari Lyricis carminibus.

5 *Lapithas*] Lapithas ab Hercule in nuptiis Pirithoi devictos.

6 *Hylæum*] Concinne etiam Virgilius: 'Et magno Hylæum Lapithis cratere minantem.' Aptiora enim, talis cum esset, arma habere non potuit. *Torrent.* *Hylæum, domitosque*] Unum e Centauris mero nimium, id est, ex nimio meri potu superbum et intolerabilem. [Guelph. *domitos II. manu.*]

7 *Telluris juvenes*] Gygantes terræ filios, Herculis subsidio superatos, bellum Diis indixerant. *Unde periculum*] Unde, id est, a quibus cælum timuit periculum.

9 *Pedestribus*] Historiis scriptis prosa oratione, quæ constat numeris, et pedibus, sed non certa lege strictis: sic Græci πῆζον λόγον nominant.

11 *Ductaque per vias*] Vias intelligo vicos urbis, per quos a Porta triumphali, et ejusdem nominis ponte, triumphii pompa usque in Capitolium ducebatur. *Torrent.*

12 *Regum colla*] Regum, quos Cæsar subjugaverat, et in triumphum duxerat. *Minacium*] Mallem *minantium*: ut catenati etiam adhuc minari videantur, quod triumphantis anget gloriam, qui tam feroces subegerit. *Torrent.*

13 *Me dulcis dominæ*] Multo plures codices *dulcis* habent, nec male: ut *dominum* quidem amantium more vocet, sed *dulcem* tamen quod leniter imperet, aut saltem amanti non injucunda sit servitus. *Torrent.* Turneb. xxi. 6. *Lycymniæ*] Amicæ tuæ et dominæ; alii legunt *Licinie*, vel *Licinnie*.

14 *Me voluit dicere*] Musa me voluit dicere et carmine celebrare dominæ tuæ dulces et amatorios cantus, ejusque oculos dulce lætumque ridentes, et lucide fulgentes et resplendentes, et pectus te amantem redamans, et mutuis amoribus bene fidum et constans. *Lubin.* *Lucidum*] Lucide fulgentes oculos. [Codd. ap. Jaeck, *lucidum et Fulgentes.*]

15 *Fidum pectus*] Pectus valde fidele.

17 *Quam nec ferre*] Quam non de-
cui saltare.

18 *Nec certare*] Nec facetis dictis certare, vel jocosè gesticulari. *Dare brachia*] Hoc quoque ad choreas referendum, quas non minus brachiorum motu, quam pedum pulsu agitant. Quod autem Lycymniam virginibus immiscet, et quidem sacro Dianæ die, furtivos adhuc ejus amores fuisse dicemus, ita ut pro virgine haberetur. *Torrent.*

19 *Ludentem nitidis*] Quam non de-

decutit brachia, manusque dare pulchris virginibus, quum inter illas saltares. *Sacro*] Die festo Dianæ.

21 *Num tu*] Ordo est: Nunquid tu permutare velis crine Lycymniæ regna vel bona, quem tenuit dives Achæmenes, aut Mygdonias opes pinguis Phrygiæ: aut plenas Arabum domos, id est, domos omnium rerum copia refertas? *Achæmenes*] Persarum rex: unde Persæ, Achæmenii dicti.

22 *Aut pinguis*] Aut fertilis Phrygiæ opes, dictas Mygdonias a Mygdone Phrygiæ rege. *Mygdonias opes*] Mygdones Macedoniæ populi Thraciam versus, inde in Asiam profecti, partem magnæ Phrygiæ occuparunt, quam a patriæ nomine 'Mygdoniam' appellarunt. *Torrent*.

24 *Plenas aut*] Domos opulentas propter aromata. Sensus Poëtæ hic est: Tu non potes regum opes pluris facere, quam Lycymniæ amorem.

25 *Flagrantia*] Alii *fragrantia*. *Detorquet*] Avertit cervicem.

26 *Aut facilis*] Aut ficta sævitia negat oscula, quæ magis gaudeat sibi eripi, quam ille (nempe amans) qui oscula poscit. *Facilis sævitia*] Sævitia simulata: quod simile est, ac si diceret, facili difficultate, ut declarant ea verba, quæ deinceps sequuntur. Ostendit autem artem astumque puellarum, quæ sæpenumero dissimulant id se cupere, quod vehementer exoptant. *Lamb*.

27 *Quæ poscente*] Liber unus per vetustus *Quæ a poscente*, atque ita legendum esse *Torrentius* credit. Cogi enim videri volunt puellæ; quæ nolunt ubi velis, ubi nolis cupiunt ultro.

28 *Interdum rapere*] Quæ interdum osculum rapere antevertat, atque prior osculetur, ut irascenti amatori satisfaciat. O astum meretricium!

ODE XIII. ΠΕΡΙΠΤΙΚΗ. IN ARBOREM, CUJUS CASU REPENTINO IN AGRO SABINO PENE OPPRESSUS FUERAT.

Nunquam homini satis certum est, quid cavere debeat.

1 *Ille nefasto*] Nefastum intelligo diem, atrum, ominosum ac nefarium. Nam nec eo die lege agere licebat: quod declarat vulgatissimus ille Ovidii versus: 'Ille nefastus erit, per quem tria verba silentur.' Tria illa verba sunt 'do,' 'dico,' 'addico,' quæ sunt prætoris. Nefasti illi dies ἀποφράδες ἡμέραι dicebantur. Vide *Macrobi*. i. 16. Principio admodum perturbato utitur *Horatius*, veluti recenti adhuc discrimine, et arborem et arboris auctorem pariter detestatur: eorum enim quos odimus etiam parentes execramur. *Torr*. Vide *A. Gellium* iv. 9. *Lamb*. *Ille et nefasto*] O arbos, ille te plantavit infausto die.

3 *Produxit*] Progenuit et protulit in posterorum perniciem, et totius vici ignominiam.

4 *Opprobriumque pagi*] Rem ridiculam egregie exornat, perinde ac si ut commune nefas toti populo probro verti posset, dominum arboris suæ casu oppressum occumbere. *Torrent*.

5 *Crediderim*] Credere possim.

6 *Fregisse cervicem*] Æque ridiculum illud *Epod.* iii. 'Parentis olim si quis impia manu Senile guttur fregerit, Edit cicutis allium nocentius.' *Penetralia*] Partem interiorē domus.

7 *Cruore Hospitis*] Vide *Gellium* v. 13.

8 *Venena Colchica*] *Lambinus* in nonnullis *Colcha* se reperisse testatur. Ego, si quid mutandum sit, *Colchi* mallet. *Torrent*. *Colchica*] Venena præsentissima. Colchis est Scythiæ regio, venenorum et mulierum veneficarum feracissima.

11 *Caducum*] Vocamus *caducum* quod casum minetur: sed hic dicunt *caducum* quod jam ceciderit, ut 'caducum fulmen,' jam inmissum. 'Glandem' quoque 'caducam' quum ex arbore cecidit. *Triste* autem, id est,

infelix et abominandum. *Torrent.* *Caducum*] Te lignum ruinosum, quod in caput meum nil mali meritum incidisti. [Nonnulli codd. ap. Jaek, *te cadentem*.]

[12 *Schoenborn. 2. nil merentis.*]

13 *Quid quisque ritet*] Arboris casum in pulcerrimæ sententiæ occasionem arripit, quam esse verissimam tot repentinæ ac fortuitæ hominum mortes declarant. *Torrent.*

14 *In horas*] Per singulas horas. *Bosporum*] Bosporus ponitur pro quolibet mari, et Pænus pro quovis nauta. Bosporus est Ponti fretum, propter angustias valde periculosum: nam mare quo angustius, eo periculosius.

15 *Pænus*] Et Pæni olim gentes omnes navigandi ad remotissimas terras gloria superarunt: imprimis Hanno ille Carthaginensium dux, de quo Pomp. Mela lib. III. *Torr.* *Neque ultra*] Neque aliunde metuit improvisa fata, id est, neque sibi metuit ab alio exitio quam a Bosporo.

16 *Cæca timet*] Cæca autem sunt, quorum causæ ignorantur. Præterea animadvertit hic tribrachyn poni pro dactylo, *met ali*, ut sæpe alias. *Lambin.*

17 *Miles sagittas*] Miles Romanus timet sagittas, et celerem fugam Parthi, qui fugiens pugnat. Vide 1. Od. 19.

20 *Vis rapuit*] Sed violentia et mortis necessitas rapit numquamque nunc hoc, nunc illud timentem.

21 *Quam pene*] Quam parvo interstitio ab inferis abfui, id est, a morte. *Furvæ Proserpinæ*] 'Furvum,' atrum seu nigrum: unde et fartum dictum, si Varroni credimus, quod fures atra nocte facilius furentur. Vide Gellium 1. 18. 'Flavam' etiam vocare licebit, quia scnis anni mensibus apud superos versari creditur. *Torr.* *Furvæ regna*] Nigræ Proserpinæ, quæ Plutoni uxor est, inferni regina. Vide 1. Od. 28.

22 *Æacum*] Patrem Achillis, inferorum janitorem et judicem.

23 *Sedeisque descriptas, &c.*] 'Describere' pro partiri hic sumitur, ac suum cuique locum ac regionem attribuere. Verum *Torrentius* legendum censet *discretas*; quo non tam distincta inter se ac separata priorum concilia significare voluit *Horatius*, quam universum Elysium longe ab illa sede remotum. *Sedesque descriptas*] Campos Elysios, in quibus umbræ beatorum placide quiescunt. [*Sedesque desertas* codd. ap. Jaek.]

24 *Æoliis fidibus*] Æolis dicta quæ ante Mysia, minoris Asiæ regio notissima, a Troade ad Ionium extensa. Cui Lesbos adjacens universæ Troadi dicitur imperasse. Idem ergo Æolium carmen quod Lesboum. Bene ergo *Horatius* Alcæum et Sapphonem, Lyrici carminis principes, ipse *Lyricus*, in Elysio collocavit. *Torrent.* *Æoliis fidibus*] Et Sappho Graiis chordis murmurantem. Scripsit Sappho Æolice, quæ de puellis Lesbiis querebatur, quod sibi in amore non responderent; nam mortuo suo marito, multas puellas et pueros adamavit, unde a Poëta dicitur 'mascula.'

25 *Puellis de popularibus*] Lesbiis scilicet, vel quod Phaoni, quem ipsa perditæ amabat, adhærebant: vel quod eas turpiter amanti non obsequerentur. *Torrent.*

26 *Et te sonantem*] Et quam pene vidimus te, o Alcæe, lyra canentem dura mala navigationis, fugæ, et belli, aureo plectro, id est, excellenti stylo, quo tyrannos es insectatus. *Sonantem plenius*] Cum ob ingenii vires, tum ob materiæ gravitatem. *Aureo plectro*] Eam Alcæi operum partem hic intelligit, in qua 'aureo donatum plectro' *Quintilianus* eum ait. Quam poematum partem *Strabo* lib. XIII. ea continuisse testatur, quæ ad domesticas seditiones ac tyrannos pertinebant. Quibus describendis sic poëta ille natura gravis entuit, ut communi

eruditorum consensu 'aureum' illi 'plectrum' deferretur. *Torrent.* Vel *aureo* propter libertatem auream populi, quam ipse tutari conatus est. *Cruq.*

27 *Alcæe plectra*] Fuit Alcæus Poëta Lyricus in eloquendo brevis, et magnificus, plurimumque Homero similis. *Quintil.*

28 *Fugæ mala*] Exilii, vel fugæ e prælio.

29 *Utrumque*] Alcæum et Sapphonem mirantur umbræ, quum res canant religiosissimo silentio dignas. *Sacro digna silentio*] Carmina quæ digna essent sacrariis Ditis. Sed locum ab Horatio poni dico pro iis qui ipsum incolunt, ut Deos infernos intelligamus. Cur vere 'silentium' locus ille appellatur? quia eum silentes incolunt. Cur 'sacrum' addidit? quia per locum vult ipsos Deos, qui suam ibi sedem habent, intelligi. Mirantur ergo umbræ Alcæum et Sapphonem dicere quæ suorum Deorum auribus digna sunt. *Steph.* Vel 'silentium' dictum est pro silentibus. *Cruq.* *Sacro silentio*] Altum silentium intelligo, quali nempe sacris intentis esse per præconem jubebantur. *Torrent.*

30 *Sed magis*] Ordo est: Sed vulgus densum humeris bibit aure pugnæ, et exactos tyrannos, id est, turba umbrarum frequens, et conferta attentius audit pugnæ et tyrannorum exactiones, quam res amatorias.

[31 *Vanderbourg.* ap. Jaeck, et *exactos triumphos.*]

22 *Densum humeris*] Dicit vulgus animarum apud Inferos ipsius Alcæi humeris densum, frequens, et confertum a tergo audiendi aviditate adhærere. *Lubin.* Cruquii vero expositio mihi non placet, qui per *densum humeris* intelligit vulgus umbrarum robustiorum, alludens ad umbras viro- rum militarium. *Bibit aure*] Auditoris ingentem aviditatem significat.

33 *Ubi illis carminibus*] Quando ad

audiendum illa carmina Cerberus Or- ei custos stupefactus atras demittit aures.

34 *Demittit aures*] Videmus enim in animantibus quoque signa lætitiæ, cum ad lulum gestiunt, aures demulcent, rictum contrahunt, frontem serenant. *Bellua centiceps*] Serpentum enim turmam adjungit, unde et illi tot capita noster hic poëta appingit, cum per se tantum *τρικάρηνος*, sive *triceps* sit. *Torrent.* *Turneb.* xxi. 22. *Demittit aures*] Desinit irasci, horrendoque latratu manes territare, sopiturque lyræ dulcedine. *Cruq.* *Centiceps*] Numerus finitus pro infinito: vel, Cerberus dicitur centiceps propter centum angues, qui a capite ipsius crinium loco dependebant. [*Demittit a. b. Cerberus* codd. ap. Jaeck.]

[35 Codd. ap. eundem Jaeck, *intortis capillis.*]

36 *Enmenidum*] Enmenides sunt tres Furiaë infernales, Alecto, Megæra, Tisiphone, cædis et flagitiorum ultrices, quarum capillis intorquēbatur angues. *Recreantur*] Delectantur.

37 *Et Pelopis parens*] Et Pelopis parens Tantalus, non amplius ab aquis retro fugientibus, sed a dulci sono et cantilena de laboribus et egregiis rebus gestis Alcæi decipitur, et tanquam non excrucietur pænarum suarum obliviscitur. *Lubin.* *Promethens*] Hunc Noster apud Inferos collocat: alii Cancaeo alligant, quamvis ab Hercule postea liberatum. *Torrent.* *Pelopis parens*] Tantalus carminibus Alcæi delectatus, laborum obliviscitur, quos in vita sustinuerat.

38 *Dulci laborum*] Porphyrius videtur legisse *laborem*; ut *decipi laborem*, audaci figura, dixerit Poëta, eum qui laborem dulci illa Alcæi modulatione fallat, sive decipiat. ut Virg. 'Infandum si fallere possit amorem:' pro, aliud agendo subterfugere ac decipere. *Turnebus*, *laborem* retinens, ad

Alcæi labores refert, quorum sono auditor decipitur, dum non sentit pœnas. Et ita sane loqui videtur Horat. 1. Sat. 3. 'Amatore Turpia decipiunt cæcum vitia,' hoc est, fallunt, fugiunt ac latent, dum amando recto iudicio destituitur. *Torrent. Decipitur laborum*] Exemplo Græcorum, qui ita loquuntur, ἐπιλανθάνεται πόνων, id est, decipitur, vel fallitur, vel obliviscitur laborum. *Lambin. Turn. x. 21.*

39 *Nec curat Orion Leones*] Nec curat Orion venator Leones aut Lynceas apud inferos persequi, dum Alcæum, et Sapphonem canentes audit, sed venationi præfert eorum carmina. Fingunt poëtæ umbras apud inferos iisdem rebus delectari, quibus viventes hic gaudebant.

40 *Lyncas*] Lync ex genere est luporum cervariorum, maculosa fera, de qua Arist. Plin. VIII. 38. *Cruq.*

ODE XIV. Παθητική και προσφωνητική.

AD POSTHUMUM. Vita brevis, et mortem vitari non posse.

1 *Eheu fugaces*] Dolentis est. *Posthume, Posthume*] Torrentius legendum esse contendit *Postume*, et a *post*, dictum vult: et ostendit eum *Postumum* vocari, qui postremo loco natus est, sive quem inter liberos nemo sequeretur. Usus vero obtinnit, ut soli post mortem patris nati, *postumum* appellarentur; hinc quoque factum ut in cognomen transierit. Vide Gul. Canter. Nov. Lect. II. 10.

2 *Nec pietas*] Ob religionem tu neque tardius morieris.

4 *Indomitaque*] Morti inexorabili, vel inexpugnabili.

5 *Non si tricenis*] Legendum *trecentis*, pro trecentenis. Sensus est: Ne tribus quidem in dies hecatombis exorari posse Plutonium, quo minus, quum supremum tempus adierit, moriamur. Hecatombe enim, maximum olim apud Græcos sacrificium, centum bonum erat, aut interdum etiam aliorum pecorum, a Laconibus ortum; quorum ditio ἑκατόμπολις erat: eoque

ad sedandam pestilentiam aliæ quoque nationes utebantur, ut pro Imperatorum etiam salute Romani. *Torrent. Non si tricenis*] Amice Posthume, tu neque senectam, neque mortem effugies, etiamsi quotidie trecentos tauros Plutoni immoles. *Quotquot*] Singulis diebus. [*Quod si trecentis* Schoenborn. 2.]

6 *Places*] Si placare studeas Plutona lachrymis non flectendum. *Illacrymabile*] Proprie *illacrymabile* dicitur id, quod dignum sit lacrymis. Horatius hic usus est, pro eo qui lacrymis flecti moverique nequeat. Nove sane. Quare sic potius exponi posse crediderim, ut *illacrymabilem* vocet Plutonium, cujus sævitia memores, *illacrymemus. Torr.*

7 *Qui ter amplum*] Ordo est: Qui compescit ter amplum Geryonem, et Tityum tristi unda omnibus enaviganda, quicumque vescimur terræ munere, sive erimus reges, sive erimus inopes coloni. *Ter amplum*] Et Geryoni et Tityo conveniens epitheton est. Nihil ergo tam amplum quod non Orcus capiat. *Torrent.*

8 *Geryonem*] Geryonem trimembrem; fuit Geryon rex Hispaniæ, qui ob triplex regnum corpore triplicato fertur constitisse. Hunc Hercules interfecit boves suos suffurantem. *Tityonque tristi*] Jovis filium ex Elara, cujus corporis magnitudinem Poëtæ dixerunt fuisse novem jugerum. Vide 1. Od. 4.

9 *Compescit unda*] Stygia palude omnibus cum Charoute enaviganda, quia mors omnibus communis.

10 *Quicumque terræ*] Quicumque vivimus. *Munere vescimur*] Terræ fructu.

11 *Enaviganda*] Διμνην πάγκοινον vocat Sophocles.

13 *Frustra cruento*] Frustra vel hoc vel illud periculum vitabimus ad vitam diu producendam, quandoquidem inopinato mortis genere nobis fortasse erit moriendum.

14 *Adriæ*] *Adriæ* sonori, et tempestuosi maris. Ponitur *Adria* in neutro genere, ut supra Ode 11. [Schoenborn. 2. *raucis fluctibus adire*.

15 *Autumnos nocentem*] *Autumno* (inquit Hippocr. Aphor. III. 9.) morbi sunt acutissimi atque exitiales maxima ex parte. Causas citat Gal. quinque, quem consule (si placet) in eundem Aphor.

16 *Astrum*] *Austri* auditum hebeant, caliginem offundunt, caput gravant, tarditatem motus, ac languorem inducunt. Gal. in Aphor. III. 5.

17 *Visendus ater*] *Ordo* est: *Ater Cocytus* flumine languido est visendus, id est, moriendum est. *Flumine languido*] *Aqua* pigre fluente, propter ejus crassitiem. [*Visendus aŭt*, i. e. autem, Gnelph.]

18 *Cocytus errans*] Virg. *Æneid.* VI. 'Cocytusque sinu labens circumfluit atro.' Græci *Κωκυτῶν* vocant ἀπὸ τοῦ κωκβεῖν, quod cum gemitu flere atque ejulare significat. *Torrent.* *Cocytus errans*] *Cocytus* est fluvius flexuosus infernalis, a *Styge* derivatus. *Et Danaï*] *Et Danaï filię* infames, quod una nocte patris jussu maritos suos interficerent. *Danaï genus*] *Filię* 50. *Danaides* dictę, a patre *Danao* *Beli* filio, a quo et *Belides* ab avo nuncupatę. *Cruq.*

20 *Sisyphus*] *Mortalium* omnium astutissimus, si *Homero* credimus. Unde *Σίσυφός μηχαναί*, seu *Sisyphi artes*, in proverbium abiierunt: ut et 'Sisyphi saxum,' quem ille perpetuum laborem malarum artium mercedem retulit. *Torr.* *Sisyphus*] *Sisyphus* *Æoli* filius sic damnatus, ut longum laborem nunquam finiret.

22 *Neque harum*] *Ordo* est: *Neque* ulla harum arborum, quas colis, sequetur te brevem dominum, (id est, te brevi victurum,) præter *cupressos* *invisas*, id est, funebres et *Proserpinę* consecratas. *Quas colis*] *Ad delicias* et voluptatem comparatas, quales sunt *platauus*, &c.,

23 *Invisas cupressos*] *Duo* nostri *libri cupressus* habent: ut autem hic *invisas*, sic *Epod.* V. 'funebres;' et *Virg. Æn.* VI. 'ferales' vocat. *Ac* funeream esse *cupressum*, atque adeo *Diti* et *Proserpinę* sacram, et funeris indicio ante mortuorum domos collocari, omnibus notum. *Torrent.*

24 *Brevem dominum*] *Brevis vitę* dominum, ut 'breve liliū.' [*Vita brevem*, &c. *Bamberg.*]

25 *Absumet hares*] *Hæres* tuus effusissime consumet, quę tu nimis parce conquisivisti. *Cæcuba*] *Vina* accuratissime servata. *Dignior*] *Te* dignior, quia utitur quę possidet, quum tu parcas, ut sacris.

27 *Tinget pavimentum*] *Hæres* avari divitis *luxoriosus* vino, quod ille vix gustare ausus fuerit, sic abutitur, ut eo etiam *pavimenta* per ebrietatem respergat, ac dum bibit et vomit, 'Marmoribus rivi properent.' *Superbo*] *Vocat* merum *superbum*, vel ob nobilitatem ac pretium, vel quod in dominum tam *superbum* incidit. *Quidam* legendum censent, *superbum*. *Torrent.* *Tinget pavimentum superbum*] *Resperget* magnificum triclinii *pavimentum* vino meliore, quam quod datur in cœnis pontificum. [*Signet pavementum* Gnelph.]

28 *Pontificum cœnis*] *Id* est, sumptuosus, opiparis. *Vid.* I. *Od.* 37. 2. *Cælius* VII. 26. [*Codd.* ap. *Jaeck*, *potiore cena*, vel *canis*, vel *scena*, vel *cœnis*.]

ODE XV. ΜΕΜΠΤΙΚΗ. In sui *Sæculi* luxum. *Luxum* circa *ædificia* ingentem reprehendit: et veterum contra frugalitatem commemorat. [*Bamberg.* *Hac de presenti luxuria temporis dicit.*]

1 *Aratro jugera*] *Ad arandum*: quum omnis pene *ager* sumptuosus domibus, piscinis, et hortis vix sufficiat. *Regiæ molcs*] *Sic* sumptuosissimas sui *sæculi villas* vocat, in urbium pæne modum *ædificatas*; *Structuras* operosas et sumtus infiniti. *Torrent.* *Re-*

giæ *Moles*] Sumptuosa ædificia, quæ regibus conveniant, instar molis.

2-*Undique latius*] Conqueritur, privatorum stagna sive piscinas latius extendi, quam Lucrinus pateret lacus. Macrob. Sat. II. 11.

3-*Extenta visentur*] Stagna latius producta, et ampliora lacu Lucrino in sinu Baiano conspiciuntur: vel ad quæ videnda omni ex parte conerretur.

4-*Platanusque cælebs*] Sic 'steriles platani,' Virg. Georg. II. Platanus enim et ipsa sterilis est, nec aliarum arborum fertilitatem juvat, nulla re, quam umbræ opacitate, ac frondium pulchritudine celebrata; atque inde etiam nomen adepta, quod umbram latissime diffundit. Quo et Virgilium respexisse crediderim, cum ait: 'Jamque ministrantem platanum potantibus umbram.' *Platanusque cælebs*] Platanus non maritata vitibus, ut ulmus, sed deambulationi tantum inseruiens propter opacitatem evincet ulmos, id est, major erit numerus platanorum ad voluptatem, quam ulmorum ad utilitatem.

5-*Tum violaria et Myrtus*] Alii legunt, *Tum violaria Myrtusque et omnis, &c.* *Tum violaria et Myrtus*] Violaria sunt loca, in quibus violæ nascuntur. Ordo est: Tum violaria et myrtus et omnis copia narium spargent odorem olivetis fertilibus domino priori.

6-*Omnis copia narium*] Pro odorum copia, qua nares veluti pascamus. Id est, flores, virgulta, ex quibus odor suavis naribus afflatur: ut et ea omnia quæ ad narium delectationem nata sunt, *narium copiam* appellat. Perinde ac si flores illos odoriferos, copiam, opes, sive divitias narium vocitaret. *Lambin. Stephan.* *Copia narium*] Copia narium, significat omnes flores, qui naribus afflati delectationem afferunt.

7-*Olivetis odorem*] In locis ubi antea crescebant olivæ, quæ sub priore domino loca erant fertilia, nunc in-

frugifera.

9-*Tum spissa laurea*] Laurus non tam umbra, quam perpetuo illo virore a fulmine intacto commendatur. Vide Val. Max. IX. 1. Plin. XVII. 1. *Torrentius.* Cruquius vult hæc ad hortos operis topiarii pertinere, ex lauro et id genus aliis fruticibus qui gradatim modicis intervallis inflecti, annectique et cancellatim pangi possunt. Plin. XV. ult.

10-*Ictus*] Calores solis. *Non ita Romuli præscriptum*] Non ita, inquit, Romuli et Catonis auspiciis præscriptum est: Catonem Romulo adiungens, quod vir ille exotica omnia et peregrina detestabatur, Græcis infestissimus. *Intonsi*] Notum autem quam sero Romæ tonsores visi fuerint; unde 'barbati' atque 'intonsi' pro antiquis. *Torrent.*

11-*Præscriptum*] Præceptum, Metaph. ducta a ludimagistris.

12-*Auspiciis*] Legibus et potestate Romuli Romæ conditoris, et Catonis intonsi, id est, hirsuti et severi. *Veterum norma*] Vitæ scilicet regula, quam nobis ad vivendum præscripserunt, suoque exemplo comprobant. *Lubin.*

13-*Privatus illis census*] Illi parvam et angustam habebant rem familiarum.

14-*Commune magnum*] Rempublicam magni æstimabant. *Nulla decempedis Metata, &c.*] Decempedam nominat Horatius metandis porticibus. Fortassis nec decempeda ibi sit accipienda de pertica decem pedes longa metiundis porticibus apta: aliud quippe 'metari,' eligere vel metas ponere et constituere: aliud 'metiri,' mensurare, vel definire quot pedum vel passuum sit locus aliquis. Ergo de area porticus per decempedam metanda et dirigenda ad lineam videtur intelligere Poëta, non de fabricæ mensura colligenda. Decempeda vero an groma fuerit, vide Salmas. Plin. Exercit. pag. 682. b. *Nul-*

la decempedis *Metata*] Nemo privatus habebat porticum Septentrionibus objectam (in qua æstivo tempore inambularet) adeo amplam, ut ea perveniret ad mensuram decem pedum. Decempeda est pertica decem pedum, in qua fabricæ mensura colligitur.

15 *Metata privatis*] Decempedis mensurata. [*Metatam* Guelph. ap. *apricam* Bentl. ap. Jaeck.]

16 *Arcton opacam*] Recte *opacam* vocat, Septemtrioni nempe expositam, ac proinde aversam solibus, quales æstivis caloribus expetuntur. *Torrent.* *Arcton*] Ursam, astrum boreale. [Schoenborn. 2. *excipiebat Archon*.]

17 *Nec fortuitum*] Sensus est: Leges vetabant Romanos villas sumptuosas, et porticus ædificare, quapropter vitam agebant simplicem, et sine ambitione, nec omnino curabant privatas opes, ut qui omne studium publico ornatui, et templis impendebant. *Fortuitum spernere cespitem*] Præclare de Tiberio Sueton. 'Trans Rhenum eum vitæ ordinem tenuit, ut sedens in cespite nudo cibum caperet, sæpe sine tentorio pernoctaret.' *Torrent.* Cruquius vero per *μελωρι* accipiendum putat *cespitem*, pro hærediolo a majoribus relicto, in quo acquiescere, non etiam id dilatare legibus cautum erat: quæ *spernere*, id est, ampliare, leges et iustituta patrum non sinebant. *Turneb.* x. 21. *Fortuitum cespitem*] Nec permittebant leges humilia ædificia et casulas, vel etiam cespitem fortuito casu oblatum, cui quis indormiret, spernere, et splendida ædificia in privatum usum ab aliquo exstrui, sed privatas opes ad publicos usus referri jubebant. *Lubin.*

20 *Novo saxo*] Veteres vocabant *novum*, quicquid ornatum erat atque elegans. Quod vero toties et hic et alibi templorum refectionem commendat Horat. videri possit ad Au-

gusti laudes referendum. De quo Suet. cap. 30. *Torrent.*

ODE XVI. Ὑποθετική. AD GROSPHUM.

Omnes expetunt animi tranquillitatem, quæ neque divitiis, neque honoribus potest acquiri, sed cupiditates tantum coercendo. [Bamberg. *Ypotetice Grospho*.]

1 *Otium*] Hoc loco commendat otium, non iners illud atque ignavum; sed honestum, quod in animi bene compositi tranquillitate consistit: quale viri sæpe maximi post Reipubl. labores exoptant, sed pauci consequuntur. *Torrent.* *Otium*] Vitam quietam petis a Castore et Polluce.

2 *Prænsus Ægæo*] Is qui a tempestate deprehenditur in lato mari Ægæo, sic dicto ab Ægæo, qui in illud mare se præcipitem dedit. *Ægæo*] Alii a scopulo potius, inter Tenedum et Chium, Æge nomine, qui capræ speciem habet: Varro tamen a pluribus ejus sinus insulis, quæ capris similes sunt, sic vocatum tradit. Sed optime Strabo ab Ægis, quod Enboiæ insulæ oppidum fuit, *Ægæum* appellari pelagus scribit. *Torrent.* *Simul atra, &c.*] Statim ut nubes abscondit Lunam.

3 *Certa fulgent*] Sydera nautis certe cognita, ut ursæ et similia. [*Condidit lumen, neque clara* codd. ap. Jaeck; *lumen* etiam Væt. 1. a. m. sec. ap. Feam, et unus ap. Valart. quod non spernit Fea.]

5 *Ocium bello*] Nationes bellicosæ, ut Thraces et Medi, pacem etiam expetunt. *Thræce*] Thracia, id est, Thrax bellicosus.

7 *Grosphæ*] Hic, opinor, Pompeius ille Grosphus, quem Ictio in Epistola commendat, *Utere Pompeio Grospho*. Porphyryon equitem Romanum facit, sed Siciliensem. *Torrent.* *Venalc, nec*] Animi tranquillitas non potest emi gemmis, nec purpura, nec auro, quia solum provenit ab appetitu rationi obtemperante.

9 *Gazæ, neque*] Non immensæ di-

vitiae, neque magistratus, aut imperia remouent animi perturbationes. *Consularis Summovet lictor, &c.*] Erant et aliis nonnullis magistratibus sui lictores; sed praecipui consulares 12. numero. Dictatura vero extra ordinem erat, ac veluti duplex imperium, ideo lictores 24. Dictatori dabantur. Lictoris autem officium praere et aperire venienti magistratui viam, ac summovere turbam, ut pulcre Turneb. xv. 10.

10 *Summovet lictor*] Significat, consulares lictores, non habere potestatem summovendarum curarum et aliarum mentis perturbationum, quemadmodum turbam summovere solent ante incedentem Consulem. *Miseros tumultus*] Animi perturbationes, curas, angores, aegritudines, quibus concitatus tumultuatur ac trepidat. *Lamb. Lictor miseris*] Publicus minister, qui ante Consulem fasces et secures praeferebat.

11 *Et curas*] Et curas discurrentes circa domos, et tecta divitum, laquearibus ornata.

13 *Vivitur parvo*] Ostendit otium illud, quod omnes optant, pauci assequuntur, non in magnis opibus ac potentia situm esse, sed iis potius contingere, qui parvo contenti sint, atque ab omni cupiditate liberi. *Torrent. Vivitur parvo*] Ab eo bene beateque vivitur, id est, bene vivit is parvo, qui tenui victu, et modico apparatu contentus est. *Paternum salinum*] Salinum a patre relictum filio, pro quavis supellectile paterna. Salinum vas est, in quo sal continetur.

14 *Salinum*] Salini autem, nec alterius apparatus meminit, quod sallem semper primo loco apponimus. Quo apposito atque una Deorum simulacris, ut Arnobius lib. II. tradidit, mensa sacra fieri credebatur: nec cibariis ullis sine sale vescimur. Quare veteres plerique, tametsi vas nullum argenteum possidebant, salinum tamen ac patellam Deorum ex argen-

to habebant: libentiusque poculo et salino a parentibus per manus tradito utebantur. Turnebus x. 22. Salis ergo nomine frugalem victum innuit. *Torrent.*

15 *Timor, aut*] Metus perdendi, aut sordida cupiditas quaestus facienda.

17 *Quid brevi fortes*] Tale illud ferme I. Od. 11. 'Et spatio brevi Spem longam reseces.' Vetat enim Poeta tam angusto conclusos melioris aevi spatio multa appetere, quae feliciores nos efficere nequeant. *Jaculari* ergo μεταφορικῶς, pro intento aliquid animo petere. *Torrent. Quid brevi fortes*] Quorsum nos exiguo tempore victuri multa desideramus? *Jaculamur*] Cur jaculamur, et sagittas dirigimus ad multa, id est, cur multa petimus?

18 *Quid terras*] Quorsum proficiscimur in terras longinquas, patria relicta? *Terras alio calentes Sole*] Expressisse videtur Graecorum proverbium, γῆν πρὸ γῆς ἐλαβνομαι. *Erasmus Chiliad.*

19 *Patriae quis exul*] Vennstius quidem, ob παρονομασίαν, Graece hoc exprimitur: Τίς πατρίδος φύγας ὦν καὶ παντὶν ἔφυγε; sed tamen et Latini 'fugere' pro in exilium ire, et 'fugam' pro exilio dixere. Et pulcre Seneca de Tranq. vitae: 'Hoc se quisque modo semper fugit. Sed quid prodest, si non effugit? Sequitur se ipsum, et urget gravissimus comes.' *Torrent. Patriae quis exul*] Quis patriae dulcedinem, et se, id est, suos affectus et naturae propensionem, obliviscitur?

21 *Aeratas vitiosa*] Naves rostratas et robustas.

23 *Ocyor cervis, et agente*] Cum est velocior cervis, et ipsi ventis, qui nimbos agitant: non potes igitur eam fugere, sive navim, sive equum conscenderis.

24 *Euro*] Eurus est ventus flans ab Oriente.

25 *Latus in praesens*] Stulti enim

vita semper in futurum fertur, sapiens præsentibus, ita ut evererint, utitur. *Torrent.* *Lætus in præsens*] Gaudeat animus donis præsentibus; quod futurum est, minime curet. *Quod ultra est*] Quod futurum est: nam præsentia duntaxat nos attingunt: futura autem nondum ad nos pertinent. *Lambin.*

26 *Lato Temperet risu*] *Torrentii* exemplaria habent *lento*. Et cum dicit 'lentum risum,' severitati propioris esse debere nos admonet, eumque saltem debere esse moderatum.

27 *Nihil est ab omni Parte beatum*] Similis ille Græcorum senarius: Ὀὐκ ἔστιν ὅστις πάντ' ἀνὴρ εὐδαιμονεῖ. *Erasm. Chiliad.*

30 *Tithonum*] *Tithoni* senectus etiam proverbio locum fecit. Auroræ enim succo perfusus senectutem quidem non evasit, sed mori non potuit. *Pertæsus* ergo longissimæ ætatis, exiccato jam corpore, membrisque contractis, precibus obtinuit, ut in cicadam mutaretur. *Torrent.* *Tithonum*] Senectus *Tithonum* minuit, vitamque ejus reddidit insuavem, quamvis immortalitatem ab Aurora impetraverat.

[31 *Schoenborn.* 2. *tibi quos negavit.*]

32 *Hora*] *Tempus.*

33 *Te greges centum*] *Circum te. Siculeque circum*] Hinc *Porphyrius* colligit *Grosphum* hunc *Siciliensem* fuisse. *Torr.* *Siculeque circum*] *Vacææ* pinguissimæ.

34 *Tibi tollit hinnitum*] *Tibi edit hinnitum* equa certaminibus curulibus apta: quadrigæ sunt quatuor equi ad currum vineti.

35 *Apta quadrigis equa*] De quadrigis *Circensibus* loquitur, quibus nobilissimi jungebantur equi, ac summi sæpe pretii. Ad circum igitur equos aluisse *Grosphum* indicat *Horatius*. Novum vero quod 'hinnire' etiam equam facit. *Torrent.*

36 *Murice tinctæ*] *Te* vestiunt lænæ bis tinctæ purpura *Tyria*, quam *M. Tullius* 'dibaphum' nominat. *Murex* color purpureus ex sanguine piscis *Muricis* conficiebatur.

37 *Mihi parva rura*] *Ordo* est: *Parca* non mendax dedit mihi parva rura, et tenuem spiritum *Graiaæ Camænæ*, et dedit mihi spernere malignum vulgus, id est, invidum vulgus nihili facere. [*Guelph.* *parva rura sine et.*]

38 *Graiaæ tenuem Camænæ*] *Parca* non mendax, id est, fatum immutabile, mihi tribuit facultatem poëticam ex Græcis Poëtis desumptam. *Graia* est nomen Adjectivum Genitivi casus singularis.

39 *Parca non mendax*] *Credebant* veteres suum cuique in hanc vitam prodeunti aduasci genium. Deinde septimo a quo quisque natus fuerat die, *Parcas* statuere, qua fortuna ille per omnem vitam uteretur.

40 *Malignum vulgus*] *Proprium* vulgi epithetum, quod consuetudine quadam malevolum est, ad cuius opinionem qui vivere velit, beate vivere non poterit. Turba igitur vitanda ei, qui nolit fieri deterior. *Torrent.* *Turb.* XIII. 22.

ODE XVII. Παραινετική. AD MÆCENATEM ÆGROTUM. Quo mortuo, negat se velle vivere, eique superstitem esse. [*Bamberg.* *Symbolætica.* Alii codd. ap. *Jaeck*, *Ad Mæcenatem ægrotum.*]

1 *Exanimas tuis*] *Occidis*, mœrore afficis.

2 *Nec Dis amicum*] *Volunt* *Muretus* Var. Lect. II. 12. et *Lambin.* a Græcis sumi hoc loquendi genus, ὃ θεοῖς φίλον. Quasi vero non eadem Latinis, quæ Græcis, utendi istiusmodi translationibus libertas sit, ut quicquid gratum acceptumque est alicui, id ei amicum esse dicant. *Torrent.* *Nec Dis amicum*] Non est gratum, neque placet Dis.

4 *Grande decus*] *Ornamentum*, et

firmitas bonorum, et facultatum mearum. Sic 1. Od. 1.

5 *Ah, te meæ*] Ah, si celerior mortis violentia rapiat te, qui animæ meæ pars es una. *Meæ partem animæ*] Tale illud est 1. Od. 3. 'Et serves animæ dimidium meæ,' quo summa atque inseparabilis amicitia declaratur. Quod hodie quoque omnibus in ore est, ut quos eximie amicos esse cernimus, unam utrumque habere animam dicamus. *Torrent.*

6 *Quid moror*] Cur ego vivam, qui sum animæ tuæ pars altera.

7 *Nec curus æque*] Neque tanti se fore dicit, quanti antea fuerat, talis amici gratia potens: neque tam integrum, quod dimidium sui perdiderit. *Torrent.* *Nec curus æque*] Nec mihi tam charus futurus, ut antea, nec integram vitam habiturus te mortuo, qui es animæ meæ medietas.

8 *Ille dies*] Eodem die uterque nostrum ruet, et morietur.

9 *Non ego perfidum*] Allusio ad militare sacramentum: et secutorum se ait, quocumque præcesserit Mæcenas, atque una moriturum potius, quam ut ducem deserat. Et hoc fere contigisse Dion testatur: si quidem Mæcenatis ille mortem refert in annum U. C. 746. Horatius vero obiit anno imperii Augusti 34. qui fuit urbis conditæ 745. *Torrent.* [Codd. ap. Jaeck, *nec ego*; vel, *non ego*.]

10 *Dixi sacramentum*] Ego non pejeravi, ut milites, qui sacramento obstricti, fidem violarunt.

11 *Utcunque*] Quandocumque præcedes sive ætate sive sorte correptus. *Supremum carpere iter*] Extremum vitæ diem tecum obire parati. *Lambin.* [*Utcunque præcedis* Schoenborn. 2.]

12 *Comites parati*] Tecum ibimus, ut comites in morte parati.

13 *Chimææ spiritus*] Ignis spirans ex tricipite Chimææ capite, de qua vide 1. Od. 27.

14 *Centimanus Gyas*] Libri fere im-

pressi omnes *Gyges* habent, veteres vero membranae summo consensu *Gygas*, quam lectionem etiam prisca sequuntur Interpretes, nec video quomodo jure displicere possit. Gigantis enim appellatione unum aliquem ex centimanis illis Terræ filiis intelligit. *Torrentius.* *Muretus Var. Lect.* vi. 12. *Gyas*] *Gyas* Cæli, et Terræ filius, qui centum habuit manus, et capita quinquaginta.

15 *Divellet*] Nec me unquam separabit a proposito meo non vivendi post mortem tuam.

16 *Justitiæ placitumque Parcis*] Quare Justitiam cum *Parcis* conjungit? An quia per *Parcas* divinæ legis, cui nemo queat resistere, potentia significatur, atque ea vera et perfecta justitia est? *Torrent.* *Justitiæ placitumque Parcis*] Sic enim Justitiæ omnipotenti, quæ fidem frangere prohibet, et *Parcis*, Fato, divinæque providentiæ placitum est, ut una vivamus et moriamur. *Lubin.* *Justitiæ placitumque Parcis*] Duplicem reddit rationem arctæ amicitiae: Justitia id poscit propter accepta a Mæcenate beneficia: *Parcæ* id poscunt, quia Mæcenas et Horatius nati erant sub eodem sydere, quod multum valet ad amicitiam contrahendam.

17 *Seu Libra, seu, &c.*] Quo astorum situ natus sit, non aperit: sed quicumque ille fuerit, cum natalitia Mæcenatis hora convenire affirmat: vocant autem *ἑποσκόπον* Græci eam circuli Zodiaci in duodecim signa distincti partem, quæ tempore cujusque genitura emergit in hemisphaerium nostrum: hoc est ortum ipsum cæli, cum nascimur, undè potissimum natalitias prædictiones colligunt Astrologi. Hinc 'aspiciendi' verbo utitur Horatius, quasi signum illud nos aspiciat, quod in ortu nostro notamus. Scorpionem vero 'formidolosum' vocat, non tam quod signum illud, sed quod Mars signi dominus horrendus sit. *Torrent.* *Seu Libra, seu*] Ordo

est: Utrumque nostrum astrum (id est, astrum tuum, et astrum meum) consentit incredibili modo, seu Libra me aspicit, seu Scorpium. Idem erat situs astrorum in tuo horoscopo, qui fuit in meo.

18 *Formidolosus*] Metuendus, quia Scorpium attrilmitur Marti, cujus stella malefica est, et inclemens. *Pars violentior*] Qui Scorpium natalis pariter et lethalis horæ violentior pars est, dum sub se natis brevem vitam pollicetur; seu denique Capricornus, qui Hesperia undæ in oceano occidentali violentus tyrannus est, illudque mare, dum Sol in Capricorno versatur, tempestatibus inquietat; seu quæcunque alia constellatio fuerit, quæ nos nascentes respicit; incredibili modo utrumque nostrum et meum et tuum astrum inter se consentit, nostrosque animos, mores, et studia æterno concordia vinculo conjunxit. *Lubin.*

19 *Tyrannus Hesperia Capricornus*] Quod Occidentis partes ei signo subiacere traduntur. Et alioqui cum hyemale sit ac frigidum, cujus nempe ingressu solstitium est, tempestates ciet, atque infestat maria. *Torr. Tyrannus*] Idcirco Capricornus Italiae tyrannus dicitur, quia Saturnus in Capricorno gravissimas pluvias excitat, maxime in Italia.

22 *Jovis impio Tutela Saturno*] 'Jovis tutelam' dixit, pro Jove ipso conservatore, qui refulgens Saturno vim diri sideris irritam fecerit, seu contra fulgendo infregerit. Sed cur 'impium' Saturnum vocat? an quia impius in liberos suos fuerit, an quia sævos atque impios suo sidere facere creditur? *Torrent.* [*Consentit astrum* Schoeborn. 2. *Consensit astrum* Vat. 4. *Vallicel.* 2. et al. ap. *Jaek.*]

23 *Tutela Saturno*] Jovis stella, quæ te tuetur, Saturni malignitatem discussit et avertit. *Refulgens*] Suo aspectu subveniens, et Saturno re-

pugnans.

24 *Volucris fati*] *Volucris* dicit ob subitas et repentinas hominum mortes. *Fati* ergo *volucris*, id est, mortis nimis propere advolantis alas tardavit ac remorata est, tibi que longum vivendi tempus indulsit.

25 *Tardavit alas*] Mortem impendentem repressit. *Quum populus frequens*] Libri Mss. duo, *tum populus*, nec sane displicet. [*Guelph. alis: tum populus.* Bamberg. *tunc populus*; al. ap. *Jaek.*, *te populus.*]

26 *Lætum theatris, &c.*] *Turneb.* xviii. 12. *Ter crepuit sonum*] Ter applausit, et jucundis acclamationibus congratulatus est. Vide i. Od. 29. [*Faustum t. t. strepuit* cod. ap. *Jaek.* *solum* *Guelph.*]

27 *Truncus illapsus cerebro*] Arbor irruens in caput me interemisset, nisi Faunus sylvarum Deus ictum sustinisset. [*Schoeborn.* 2. *truncus illæsus.*]

28 *Faunus ictum*] Faunum Mercurialium virorum custodem vocat; ita ut Mercurio quidem suam salutem ascribat, qui eum etiam in Philippis servavit: verum quod ruri contigit, sine Fauni mentione præterire non potuit. Faunus ergo ictum avertit, sed Mercurio gratificans. Et alioqui magna utriusque Dei cognatio est. *Torrent.*

29 *Dextra*] Ipse Faunus dexter et propitijs. *Crug. Mercurialium, &c.*] Custos virorum doctorum; quales sunt Poëtæ, qui sunt sub Mercurii tutela.

31 *Ædemque votivam*] Templum quod Mæcenas ægrotans Saluti promiserat, si salvus evaderet.

32 *Nos humilem, &c.*] Videtur alludere ad sacrificandi morem, qui Diis terrestribus humi fieri solebat, non in aris erectis. *Crug. Nos humilem*] Nos parvum sacrificium offeremus, conveniens nobis, qui humiles sumus. Fauni autem hostiæ, agnæ, hœdus, caper.

ODE XVIII. Παρανετική, ἢ ὑποθετική.

Re tenui se contentum dicit, ubi alii cupiditatibus suis et divitiis student, et nullum ædificandi, nullum rapiendi modum faciunt, nihil de morte cogitantes. [Bamberg. *Ad Varum: de continentia scribit, et paupertatem suam omnibus divitiis præferri, culpans eos, qui obliti brevis vitæ cupiditatibus et divitiis indulgent.* Alii codd. ap. Jacck, *Ad Avarum.*]

1 *Non ebur*] Neque eburneum, neque aureum lacunar renidet, id est, resplendet in domo mea.

2 *Renidet*] An proprie ‘renidere’ de homine dicatur, uti et ‘ridere,’ ac per translationem etiam de rebus inanimatis, pro splendere, incertum est. Lambinus hilaritatem quandam præ se ferre id vocabulum ait, et tamen de inanimatis proprie dici iudicat. *Lacunar*] Isidorus inter ædificiorum venustates tectorum auro distincta laquearia et pretiosi marmoris crustas et colorum picturas enumerat. Addit a similitudine lacus dici: hincque diminutivum *lacunar* fieri, unde et *lacunarium*, et per Antistæchon ‘laquearium.’ *Torrent.* [Fea, Bothe, et Jacck, *domu.*]

3 *Trabes Hymettia*] Hymettii marmoris. Significat ergo Horatius columnis ex Africa trabes Atticas impositas. Plin. xxxvi. 7. Turneb. x. 22. *Torrent.* *Hymettia*] Trabes marmoreæ, non ligneæ, ex monte Hymetto petita, quæ ex transverso columnis superimponuntur.

4 *Ultima recisas Africa*] Numidicas intelligo. Numidia enim præter marmoris Numidici ferarumque proventum, nihil aliud habet insigne. *Ultima* autem Africa dicit, quo majorem luxum significet; nam quo remotius, eo et pretiosius. *Torrent.* *Ultima recisas*] In Numidia, quæ est pars Africæ interior, ubi lapis erat optimas ad columnas.

5 *Neque Attali*] Neque fraude, aut Delphi, et Var. *Clus.*

malis artibus ejusquam hæreditatem expugnavi, veluti P. Rom. qui juris simulatione Attali regiam, id est, regias opes sibi vendicavit. *Neque Attali*] Attalus cognomento Philometor. Nec tamen hic pop. Romanum notari crediderim (non enim ignotus hæres recte vocabitur, quem graves ob causas testator instituit) sed Andronicum potius, qui post mortem Attali, stirpis regiae mentitus originem, regnum illud occupaverat. *Torrent.*

6 *Ignotus hæres*] Non legitimus hæres, sed peregrinus et dolo malo factus.

7 *Nec Laconicas mihi*] Nec honestæ vicinæ, meorum clientium uxores, lanas mihi nent purpureas, ex quibus faciam vestes, quum magistratum obtinuerim. Circa Tenarum Laconicæ regionis promontorium capitur piscis Murex, ex cuius humore fit color purpureus. *Laconicas*] *Purpuras Laconicas* nove dixit pro lanis, quæ ad pretiosarum usum vestium Laconica purpura imbebantur. Plin. ix. 36. *Torrent.*

8 *Clientæ*] Vetusti codices *Clientes* habent. Sic et ‘hospita’ et ‘antistita’ optimi auctores dixerunt; quamquam ‘hospes’ et ‘antistes,’ ut ‘clientes’ quoque generis communis sint. Mos autem veterum, domestico mulierum lanificio fere ad vestitum uti: copiam vero significat atque luxum, ubi non domesticarum tantum, sed et libertarum, clientiarumque quantumvis honestæ sint, operæ exigantur, ut honestæ nempe vocet, quibus honor debeatur. *Torrent.* [Guelph. *purpura clientes*; Bamberg. etiam *clientes.*]

9 *At fides et ingenium*] Damnatis per contentionem fortunæ bonis, nunc ait, se bonis animi gaudere, præterque usum rerum moderatum, nec Deos, nec amicos amplius quid poscere. *Crug.*

10 *Benigna vena est*] At larga est ingenii vena. Metaph. ducta a Metallis, vel fontibus, quorum venæ aliæ

latiores, aliæ sunt angustiores.

11 *Petit*] Propter fidem meam et ingenium, dives appetit meum favorem. *Nil supra*] Non plura a Diis peto.

12 *Nec potentem*] Nec Mæcenatem ampliora rogo. [Bamberg. *potentum amicum*.]

14 *Satis beatus unicus Sabinis*] Satis dives unico agro Sabino, qui in Sabinis erat.

15 *Truditur dies*] Propositio ex interrupto, quasi ἀγανακτικῶς inserta, in eos qui velut perpetuo victuri, nihil quam ædificant, rapiunt, quo jure, quave injuria. Etiam hoc eleganti comparatione ostendit Ovid. 'Velut unda impellitur unda, Urgeturque eadem veniens, urgetque priorem, Tempora sic fugiunt.' Vide IV. Od. 7. *Cruq.* *Truditur dies die*] Diem dies subsequitur, et integri menses cito transeunt.

16 *Noæque Lunæ*] Lunæ accrescunt et decrescunt.

17 *Tu secunda marmora*] Tu avare conducis homines mercenarios, qui tibi secent marmora ad ædificiorum structuram: sub ipsum funus, id est, paulo ante mortem.

20 *Marisque Baiis obstrepentis*] Ædificas in mari, quod suo sonitu Baiis obstrepat. Baiæ civitas est Campaniæ a Baio Ulyssis socio illic sepulto. 'Nullus in orbe locus Baiis præluet amœnis.' *Urges*] Instas fabris, ut maris undas excludant, et littora ulterius protendant. *Urges summovere littora*] Hunc sæculi sui luxum jam ante damnavit Od. 15. hujus libri, et III. Od. 1. Proprie autem *summovere littora*, dixit, ut summovere projectis molibus maria.

22 *Continente ripa*] Terra continente non contentus, sed quod mare fuit, in terram convertit.

23 *Quid? quod usque*] Quid? quod usque, id est, semper removes agri terminos, qui sunt inter te et vicini.

24 *Revellis agri terminos*] Jurisconsulti *Terminos* vocant limites agrorum possessionumque, finium nempe causa positos, sive lapides sive arbores, quibus fines discernuntur. *Torrent.* *Et ultra*] Et transilis ultra limites vicinorum alieni fundi cupidus.

25 *Limites clientium*] Ea gravior multo injuria est, quæ clientibus infertur. Vide Gellium xx. 1. et v. 13. *Torrent.*

26 *Pellitur*] Eliminatur. *Paternos In sinu ferens Deos*] Auget facti invidiam pulsi clientis pietas; qui nihil præter paternos lares ac liberos suis e sedibus auferat.

27 *Deos*] Penates.

28 *Sordidosque natos*] Revera sordidos. Indicans, ita urgeri ab illis qui eos expellunt, ut ne ad sordes quidem natis abluendas otium esse possit. *Steph.* *Sordidos autem natos* dicit, vel ob calamitatem lugentes, vel ob inopiam neglectos, aut pannosos: vel quod perpetuum sit infantium, rusticorum maxime, epithetum. *Torr.* *Sordidosque natos*] Natos ob paupertatem squalidos.

29 *Nulla certior tamen*] Utcunque dives avarus ædificet, atque agros agris tanquam perpetuo hic mansurus adjungat, moriturum tamen, atque ad Orci anlam abiturum, quæ rerum omnium finis est. Servius Æneid. vi. 'Sedibus hunc refer ante suis,' ita hæc Horatii verba exponit, ut *sede destinata* pro *fine* legisse videatur: quæ sane lectio et apertior et melior est, sed in nullo codice servata. *Torrent.* *Nulla certior tamen*] Ordo est: Nulla tamen aula manet divitem herum certior, destinata fine rapacis Orci, id est, nulla tamen tibi certior domus est reservata, quam inferorum sedes.

30 *Rapacis Orci*] Orcus omnes mortales rapit. *Fine destinata*] 'Finem' usurpavit in fœminino genere; concordat autem cum *destinata*. [Valliacell. 1. 2. ap. Feam, *fine destinato*.]

31 *Manet*] Expectat divitem.

32 *Quid ultra tendis*] Quid plura cupis?

33 *Recluditur*] Terra pauperi et regibus aperitur æqualiter: sic 1. Od. 27.

34 *Regumque pueris*] Vide 1. Od. 12. *Satelles Orci*] Lambinus Charontem interpretatur, a quo dissentit Cruquius, qui hic mortem vult intelligi, quia hæc congregat, hæc militat Orco: vivus enim non invocat Charontem aut metuit. *Satelles Orci*] Charon, qui animas cymba sua transvectas nunquam revehet.

35 *Callidum Promethea*] Ideo Promethea callidum appellat, quia Jovi ignem vitalem eripuerat.

36 *Reverxit*] Vitæ restituit. Si *revertit* servamus, Orci satellitem Charontem vocat, Orci nempe portitorem, ut cum Juvenalis appellat. Sin vero *revinxit* legerimus, (ut plura vetustæ notæ exemplaria,) satellitem Orci, unum aliquem alium ex Rhadamanthi sive Æaci licitoribus intelligere poterimus, qui auro capi nequeat. Sed *revertit* magis placet, ne 'revincere' pro 'solvere' interpretari cogamur, qua significatione non memini me legisse. *Torrent.* [Codd. quidam ap. Jaek, *Devertit auro.*]

Captus] Auro corruptus. *Hic*] Charon.

37 *Tantalum atque, &c.*] Ante etiam Od. 13. Prometheum cum Tantalos, quem Pelopis patrem ibi vocat, conjunxit, et quidem utrumque laborantem facit. Pelopis autem progenies erant Atreus et Thyestes, Tantali nepotes: 'Superbus' autem Tantalus, qui Deos omnes convivio exceptos offendere ausus. Sed et 'Tantali divitiæ,' quibus superbiebat, proverbio celebrantur. *Torrent.*

38 *Genus cœrcet*] Tantali posteros, Pelopem, Atreum, Agamemnonem, Orestem. *Hic levare*] De satellite Orci, proinde ac de Orco ipso seu Plutone loquitur; nam quod quis per

alium facit, ipse facere videtur. Et suo more *audit levare* dicit, pro audit ut levat: nisi cum verbo *vocatus* construere malis. *Torrent.* Vel sic etiam exponi potest: Hic vocatus et non vocatus levare, id est, ut sublevet, pauperem functum laboribus, id est, continnis molestiis et miseriis vitæ defatigatum pertæsumque, *audit*, id est, præsto adest, et velit nolit pauper, ei moriendum est. Vel *audit*, vocatus a paupere, et non vocatus a divite. *Cruq.* *Hic levare functum*] Ordo est: Vocatus, atque non vocatus audit levare pauperem functum laboribus, id est, audit, ut sublevet, et liberet pauperem, qui vitam egit laboriosam.

40 *Vocatus, atque non vocatus*] Erasmus inter Laconum proverbialia citat *καλούμενός τε καὶ ἀκλήτος θεός παρέρσται*. *Vocatus, atque non*] Velit nolit pauper, Charon Orci satelles ei præsto est.

ODE XIX. Ἐνθουσιαστική. IN BACCHUM. Bacchi landes, ejus numine plenus, canit Poëta. [Codd. ap. Jaek, *In Bacchum.*]

1 *Bacchum*] Tanquam divino furore percitus hanc Odam scripsit Horatius, et Bacchum docentem describit. Cæterum alii fere Sileno hoc munus imponunt. *Torrent.* *In remotis*] Non in strepitu, ambitioneque forensi, ubi nihil divini. *In remotis*] In secretis nemoribus. *Carmina*] Divina præcepta carmine descripta. *Cruq.*

2 *Credite posteri*] Credite vos, qui venturi estis; et fidem adhibete talia docenti.

3 *Nymphasque discentes*] Per Nymphas, animos auditorum simplices accipimus, paratos ad discendum, ab omni terrenæ facis cupidine liberos, apertos, candidos. *Cruq.* *Nymphasque discentes*] Vidi etiam Nymphas ad discendum paratas.

4 *Aures Capripedum acutas*] Poëtica Satyrorum descriptio, quales hodie

que in antiquis marmoribus cernuntur, acutis auribus, depressis naribus, ipsi quoque calvi, ut Silenus. Hoc vero Pani similes, quod et cornua habent exigua, et caprarum pedes, unde et 'bicornes' et 'capripedes' dicti. Et arrectæ quidem aures quid significant, ex iis quæ jam dicta sunt constat: pedes vero caprini, quid aliud quæso, quam nihil eis inaccessum esse, qui arcanæ illi doctrinæ sese manciparunt, &c. *Torrent. Turneb. xviii. 8. Capripedum Satyrorum*] Habent Satyri pedes instar caprarum. *Acutas*] Aures quoad formam acutas, in acumen fastigiatas, et ad audiendum erectas.

5 *Euæ, recenti mens*] Vocem sibi ipse dat, qua mulieres bacchantes furore plenæ uti consueverunt: Cruquius interjectionem admirantis vult esse. *Recenti mens trepidat metu*] Elegie exprimit id quod repente divino, ut credebatur, olim furore extra se positus evenire consuevit. Ita enim *metum* hic pro furore et insania expono: ut et φόβος Græcis est, μανία, ἐνθουσιασμός. *Torrent. Heinsius. Trepidat metu*] Subsultat mens, et conturbata est.

6 *Turbidum lætatur*] Tale ferme illud Virgil. 'Mistoque ingens exorta tumultu Lætitia.' Religionis enim horror consistere mentem non patitur. *Torrent. Heinsius pro lætatur legendum censet, lymphatur. Turbidum*] Et mens turbide lætatur, id est, turbida lætitia afficitur.

7 *Parce, parce*] Εὐχὴ deprecatur enim Liberi vehementiorem vim in afficiendo suo pectore, ne fortasse νυμφόληπτος maneat sine spe mentis aliquando recuperandæ, in ultionem visi numinis, quemadmodum Actæoni contigisse fabulantur. *Cruq.*

8 *Gravi metuende thyrsos*] Macrob. Saturn. i. 19. Deum Liberum ac Martem eundem esse ostendere conatur. Quicquid sit, Liberi hasta thyrsus est, celata illa cuspidē metu-

endus, alioqui tener ac mollis, ederis nempe aut pampinis etiam obvolutus. *Torrent.* Per 'thyrsus' Cruquius intelligit, venerandam ex thyrsos coronam capiti inductam, ad divinitatem denotandam. *Thyrsos*] Virga, nempe hasta Bacchica, pampinis involuta.

9 *Fas pervicacis Thyadas*] Postquam Deum videre potuit, licere sibi ait, sacra ejus carminibus celebrare. *Thyades* autem Bacchæ παρὰ τὸ θύω τὸ ὀρμῶ, hoc est, ab impetu illo quo ruebant: quas *pervicaces* appellat Poëta, ob cœpti semel furoris pertinaciam. *Torrent. Faspervicaces*] Nunc certus de Baccho sibi propitio, ad imitationem poëtarum veterum sub involucris fabularum canit honorum præmia, rerumque omnium cum pace tranquillitateque copiam a Deo acceptandi, dum in cultu divino honeste viverent: et contra malorum miseriam, suppliciaque eorum præsertim, qui in Deum essent impii: quos Bacchus ipse vindex impietatis ad Inferos usque persecutus est. *Cruq. Fas pervicaces*] Licet mihi, vel, possibile est, δουρῶν ἐστι. *Thyadas*] Protervas Bacchi sacerdotes et ministras.

10 *Vinique fontem*] Hæc ad miracula illa referenda, quæ vi numinis hujus fieri stulta credebatur antiquitas: nempe ut percussa thyrsos terra, seu rupe aliqua, aut arboris trunco, vinum, lac, aut mel manaret. *Torrent.*

12 *Iterare mella*] Iterum atque iterum cantare miella cavis arboribus defluentia.

13 *Conjugis additum*] Ariadnæ, quam a Theseo relictam Bacchus in uxorem adoptavit.

14 *Honorem, tectaque*] Coronam nuptialem inter sydera collocatam. *Tectaque Pentheï*] Hanc quoque fabulam prolixè refert Ovid. Met. iii. et argumentum est Tragediæ Euripid. *Bacchæ. Torrent. Pentheï*] Thebarum regis.

15 *Non levi ruina*] Torrentius con-

tendit legendum esse *leni*, ob carminis legem; nusquam enim eo loco Iambum reperias. *Non leni ruina*] Alii, *læra*. Ruina læva ab irato Deo illata, quod mulieres bacchantes spectaret.

16 *Lycurgi*] Fuit Lycurgus rex Thraciæ, Dryantis filius, qui a Baccho in furorem versus, et vites intersecare conatus, crura sua sibi amputavit.

17 *Mare barbarum*] Mare Indicum domas; nam Indos Bacchus superaverat.

18 *Uvidus in jugis*] Tu ebrius, et vino madidus in remotis montibus, colligis in nodum mulierum Thracarum comas serpentibus implicitas.

19 *Nodo coërces*] Tu Bistonidum Bacchantium et te colentium crines nodo aliquo constringis et coërces, cui viperæ implicatæ sunt, idque impune, siue fraude et periculo; viperæ enim ipsis nihil nocent. *Lubin*.

20 *Sine fraude*] Frequens apud Juriconsultos clausula, pro sine pœna, sine periculo, impune. *Torrent*. *Sine fraude*] Sine ullo damno.

21 *Per arduum*] Per arduos montes inter se superstructos.

23 *Rhæcum*] Libri Mss. omnes vel *Rhætum*, vel *Rætum*. *Rhætus* itaque retinendum censeo, pro Gigante. *Rhæcum*] Rhæcum Gigantem tu in Leonem conversus dejecisti. *Leonis unguibus*] Ipse scilicet in leonem tum versus. *Torrent*. [Codex ap. Jaeck, *Ræthum retorsisti et leonem*.]

24 *Mala*] Maxilla leonina.

27 *Ferebaris*] Dicebaris.

28 *Mediusque belli*] Ad utrumque paratus, sive bellum esset gerendum, sive pax colenda. Poëta hoc significat, vinum aliquando homines ad arma excitare, interdum animos feros, et truculentos mitigare. *Turneb*. x. 22.

29 *Insons Cerberus aureo*] Cerberus non nocens tibi ad Inferos descendenti, ut inde Ariadnen uxorem reduces. *Aureo cornu*] Baccho etiam cor-

nua tribuuntur; hinc a Græcis ei data cognomina, *κεραῖος*, *κερασφόρος*, *δικεπας*, κ. τ. λ. cansamque addunt, quod immodico vino obruti, truces et contumeliosi efficiuntur. Alii alias rationes addunt. Nec tacendum, quæ de cornuum apud veteres pro poculis usu Athenæus tradidit; unde enim Baccho cornua tradit. Magis tamen crediderim Bacchi cornibus immortalitatem ei concessam indicari: nam divinitatis ac potentiae cujusdam majoris, quam humanæ signa esse. *Torr*.

30 *Cornu decorum*] Poëta idcirco cornua affingunt Baccho, quod bibaces plerumque sunt pugnaces; vel, ut alii volunt, quod Bacchus primus terram junctis bobus excoluit. *Leniter atterens*] Leni motu caudam agitans, quod faciunt canes suis dominis, aut notis adulantes. [*Decorum cornu leviter* Guelph.]

31 *Et recedentis trilingui*] Et ore suo trilingui tetigit pedes, tuaque crura redeuntis ad superos.

ODE XX. Ἀλληγορικὴ. AD MÆCENATEM. Horatius in cygnum versus, per universon pervolabit orbem; unde sibi promittit suæ Poëseos immortalitatem.

1 *Non usitata*] Pulcra Allegoria, idem fere argumentum tractat, quod Oda postrema lib. III. Permittitur autem poëtis, ut sibi immortalitatem nominis polliceantur. At Ovidius pæne in Deos contumeliosus est, cum ait: 'Jamque opus exegi, quod nec Jovis ira, nec ignis, Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetustas.' Illud vero vulgarius, quod iis quoque, quos carminibus celebrant, immortalitatem promittunt. *Torrentius*. Vide et Franc. Luisin. *Parergon*. III. 13. *Non usitata*] Ordo est: Ego vates biformis ferar per liquidum æthera, non usitata nec tenui penna, sed penna sublimi, Latinis auribus ante me inaudita.

2 *Biformis per liquidum*] Nuper homo, nunc cygnus, vel, vates Lyri-

cus, et vates Satyricus.

3 *In terris*] Plures codices, *in terra*.

4 *Invidiaque major*] Invidia virtutem et præclara facinora omnia, non aliter quam umbra corpus sequitur. Nam quo altius quis ascenderit, eo subjectior est invidiæ. Paribus enim aut non multo sublimioribus invidemus. Atqui in excelsum elata virtus, tanquam extra humanam sortem posita, admirationem potius excitat, ut subtiliter disputat Arist. Rhet. xi. ad Theodecten. Adde iv. Od. 3. *Torrent*. *Invidiaque major*] Cujus gloria superat invidiam.

5 *Urbes relinquam*] Æthera petens. *Non ego pauperum Sanguis*] Quasi obscuritas parentum (erat enim libertino patre natus) ei data vitio, sit impedimento, quo minus Romanis esset celebrior: quod satis indicat iv. Ode 3. i. Sat. 4. et 10. *Crug*. *Pauperum sanguis*, &c.] Quippe, o dilecte Mæcenas, ego quamvis pauperum parentum sanguis et filius (quem et qualem tu me vocas et appellare soles) mortem non obibo, nunc, &c. *Lubin*. *Non ego pauperum*] Non ego obscuris parentibus sum ortus.

6 *Non ego, quem vocas*] Hic ordo, et horum verborum sensus mihi præ reliquis placet: O Mæcenas, ego non obibo mortem, quem (licet pauperem) tu vocas, o dilecte Horati. *Quem vocas dilecte*] *Ὁν καλεῖς, ὃ φίλε. Hoc est, quem amici nomine dignaris. *Heinsius*. [Codd. ap. Jaeck, *quem vetas...obibo*; vel, *quem vetas...obire*.]

8 *Nec Stygia*] Ut alii, quorum fama cum morte interiit. De Styge vide i. Od. 33.

9 *Residunt*] Hærescunt, insidunt.

10 *Album mutor in*] De cygno loqui Poëtam ostendit, quod mox sequitur, 'canorus ales:' et sane aptissima cygni ad poëtam comparatio est; nam et poëtae in Apollinis tutela sunt; et cygni quoque ei Deo sacri perhibentur; non solum ob cantus

suavitatem, sed quia uti in poëtis, sic et in alite illo divini aliquid esse creditur. *Torrent*. Et Horatium hic respexisse ad mutationes Pythagoricas a Platone celebratas, Pulmannus censet. *Turneb*. x. 22. *Mutor in alitem Superne*] Scribe cum Mureto, *Superna*, quicquid dicunt alii. *Superna*, est τὰ ἄνω. *Heinsius*. Sed Lambin. et *Torrentius* legendum esse contendunt *Superne*, ut et apud Virg. Georg. 'Flos apprime tenax,' non 'apprima.' *In alitem*] In cygnum. [*Pennæ*, et *Guelphi*.]

11 *Superna: nascunturque*] Mutor a partibus superioribus.

13 *Dædalæo ocyor Icaro*] Ocyor Icaro Dædali filio, qui una cum patre a Creta fugiens, fretus alarum fiducia, decidit in mare.

14 *Gementis littora Bospori*] Bospori murmur emittentis. De Bosphoro vide supra Od. 13.

15 *Syrtes Getulas*] Syrtes Libycas, vide i. Od. 22.

16 *Ales*] Cynus. *Hyperboreosque campos*] Plus dicere non potuit, quam fama etiam Hyperboreis sese celebrare futurum. Qui autem illi sint populi, vide Melam et Plin. iv. 12. Horatius per *Getulas Syrtes* et *Hyperboreos campos*, extremas ad meridiem et septentrionem terræ oras intelligit, ultra quas progredi non licet, si nostrum hemisphærium complectamur. *Torrent*. *Hyperboreosque campos*] Montes sub polo, et cardine cæli positos, unde spirat Boreas, ubi dies est sex mensium, et nox totidem, anno in duas partes diviso.

18 *Marsæ cohortis Dacus*] Marsæ sunt populi Italiæ, quos Dacus, quamvis revera timet, fingit tamen se non timere.

19 *Ultimi Geloni*] Scythiæ populi, vide supra Od. 9. *Peritus discet Iber*] Antiqui codd. *Hiber* vel *Hyber* scribunt. Sed quare 'peritum' vocat Horatius? an propter longas et assiduas navigationes, quibus Hispani

olim claruere? id quidem Lambinus existimat. Torrentius locum hunc sic exponit: Ut una cum Romano Imperio Poëta nomen suum propagatum iri dicat, apud eos, qui Romanarum rerum periti esse velint. Quod de Hispanis maxime ac Gallis promittere sibi potuit, utraque enim provincia iam tum Romanorum coloniis frequentabatur, unde etiam Augusti ætate præclara ingenia provenere.

20 *Iber*] Hispanus usu peritus propter longa bella et navigationes assiduas. *Rhodanique potor*] Gallus Lugdunensis. Rhodanus est Galliæ fluvius, ortum ducens ex Alpibus, quæ Italiam a Gallia dividunt. [*Dicet Iber* codd. ap. Jaeck.]

21 *Absint inani funere*] Bene *inani funere*, cum non moriturum se, sed in cygnum mutatum iri ante dixerit.

Simile huic est, quod 'inanem tumulum' vocat Virg. *Æneid.* III. in quem corpus illatum non esset, sed memoriæ tantum causa exstructum, Græci *κενοτάφιον* appellant. Suet. 'honorarium tumulum' vocat. *Torrent.* *Absint inani funere naniæ*] *Absint naniæ*, id est, absint carmina funebria a funere meo inani: 'inane' appello, quia mihi mortuo funus nihil proderit, nam in sepulchro contineri non possum, sed immortalis futurus poëtarum ales.

22 *Luctusque turpes*] Si funus inane, luctus quoque turpes esse sequitur. Nec dubium quin ad notum illud Ennii poëtæ Epitaphium respexerit Poëta: 'Nemo me lacrymis decoret, nec funera fletu Faxit. Cur? voluto vivu' per ora virum.' *Torrent.*

24 *Mitte*] Omitte.

CARMINUM LIB. III.

ODE I. Πραγματική. Vita beata non opibus aut honoribus, sed animi tranquillitate efficitur.

1 *Odi profanum*] Notat Servius in illud *Æneid.* VI. 'Procul o, procul este, profani,' a Callimachio id sumpsisse Virg. 'Ἐκὰς, Ἐκὰς ἔστε βέβηλοι' [ἔ. ἔ. ὅστις ἀλιτρός ap. Callimachi. H. in *Apoll.* 2.] ac 'profanos' dici non initiatos, quos Græci ἀμύητους, ἀμυστηριαστούς vocant. Unde sacra et aræ, et signa quoque Deorum quædam ἀβέβηλα dicta, quæ adiri ab hominibus tangere nefas erat. Vide *Adr. Junium Animad.* I. 8. Tales igitur præconis voce a sacris arcebantur: notaque gravissima adversus Alcibiadem accusatio, quod profanus sacris Eleusiniis interesse ausus fuisset. *Torrent.* *Profanum vulgus*] *Odi vulgus indoc-*

tum: nam imperitos homines, et a Musis alienos Horatius arcet ab his carminibus, tanquam profanos a sacris.

2 *Favete linguis*] Seneca lib. de Vita Beata: 'Hoc verbum,' inquit, 'favete linguis,' non ut plerique existimant, a favore trahitur; sed imperatur silentium, ut rite peragi possit sacrum, nulla voce mala obstrepente.' *Favete linguis*] Attendite cum silentio, vel bona verba dicite, εὐφημεῖτε, id est, τὰ ἀγαθὰ ἐνθεαστικῶς λέγειν. *Carmina non prius*] Ego Musarum sacerdos canto virginibus puerisque carmina non prius audita a Romanis, lyrica scilicet, exacte et ad plenum facta.

3 *Musarum sacerdos*] Poëtæ enim Musarum sunt ministri et antistites,

quarum spiritu afflati divina canunt poemata et civilia præcepta, ad vitam præclare instituendam cumprimis utilia et necessaria nobis præscribunt. *Figul.*

4 *Virginibus, puerisque*] Non quod ii auditores sint idonei, sed ea cantare se profitetur Horatius, quæ virgines et pueri ingenui ad Deorum ac virorum virtute præstantium laudes referendas addiscere debeant. *Torrent.* *Virginibus, puerisque*] Quo rectius suam vitam instituant.

5 *Regum timendorum*] Dicit 'timendos,' qui imperii gladium gestant, et in quorum potestate sunt leges, quique soli plus cæteris omnibus possunt, adeo ut cum Plauto 'humanos' quosdam Joves eos recte appellaveris. Sed tunc feliciter imperant, cum divino se regi arbitrio recordantur. *Torrent.* *Regum*] Ordo est: Imperium regum timendorum est in proprios greges. Imperium Jovis clari giganteo triumpho, et cuncta moventis supercilio, est in ipsos reges. *Timendorum, in proprios*] Reges a subditis timeri debent, at amari magis.

6 *Reges in ipsos*] Reges ipsi, qui habent imperium in sibi subditos, habent etiam Deum suum regem omnis iniquitatis, et violentiæ vindicem.

7 *Clari giganteo triumpho*] Atque ea quidem Jovis summa gloria est, quod impii, qui per gigantes notantur, debitis suo sceleri pœnis divinitus afficiuntur. *Torrent.* *Clari giganteo triumpho*] Jovis magnifici, qui potuit immanissimos gigantes supercilio, id est, nutu, et majestate superare.

9 *Est, ut viro vir*] Sic loquuntur Græci. ἔστιν ὡς, vel ἔστιν ὅπως, id est, fieri, vel evenire potest. Ostendit varia hominum esse ingenia ac studia. *Lambin.* *Est, ut viro vir*] Fieri potest, ut alius alio plures possideat agros, in quibus arbores in ordinem redactas plantet, alius honores ambiat, alius alia sectetur, &c. Mortis ta-

men conditio est omnibus æqua.

[10 *Arbusta in sulcis* Schoenborn. 2.]

11 *In campum petitor*] *Petitor* Jurisconsultis, et Ciceroni ipsi actorem in judicio, hoc est enim qui alteri litem movet, significat. Horatius pro candidato hic posuit. *Torrent.* *In campum petitor*] In campum Martium, ubi alicujus Magistratus est petitor, hic generis claritate, ille suis virtutibus, alius amicorum numero celebris.

12 *Moribus hic melior*] Hoc est, vitæ innocentia fretus et recte factis. *Illi turba clientium*] Comitatu et fantoribus, quorum suffragiis clamoribusque meliorem superet in magistratu petendo. *Cruq.*

[13 *Contendit; i. t. clientum* Schoenborn. 2.]

14 *Æqua lege*] Necessitas tamen, id est, Mors æqualiter sortitur, id est, sorte, et sine delectu sumit omnes tam claros, quam obscuros. *Necessitas*] Græcis ἀνάγκη, ab ἀναξ ἀνακτος, vel ab ἀνάσσω, πάντων γὰρ ἐπικρατεῖ. Atque adeo Deam esse volunt, quæ regat omnia. Erudite igitur Horatius, hic et alibi 'necessitatis' vocabulo utitur, ut nihil aliud quam Dei voluntas sit, quam 'Parcam' Poëtæ sive 'Fatum,' Stoici fere 'Dæcretum' appellant. *Torrent.*

16 *Movet urna*] Volvit ad sortientum fatum. Vide II. Od. 3.

17 *Districtus ensis cui semper*] De Damocle Dionysii assentatore, vide M. Tullium, Tusc. lib. v.

18 *Siculæ dapes*] Siculorum et maxime Syracusanorum mensæ, pro lautis atque opiparis proverbio celebrabantur: quin et ex Sicilia, ob variam condiendi artem, coqui, teste Athenæo, præcipue landabantur. *Torrent.* *Siculæ dapes*] Dapes a Dionysio Siciliæ tyranno apparatus, quæ erant exquisitissimæ, et regio luxu instructæ.

19 *Elaborabunt*] Non elaborarunt legendum. Hoc est, magna cura, præstantique arte conditæ non sa-

pient, sed erunt insipidæ penitus, in-
tuenti mortem præsentem. *Cruq.*
Elaborabunt saporem] Non reddent.

[20 *Bentl. ap. Jaeck, citharææ*
cantus.]

21 *Somnum reducent*] Non somnum
restituent, quem metus abstulit. *Som-*
nus agrestium] Ex antithesi docet hu-
milioribus rusticis frugalibusque om-
nia longe suaviora quam ditioribus;
ut quibus tutiora sunt omnia, cibus,
potus, somnus, et quæcunque vitam
beare possunt, non enim desiderant,
nisi quod satis est. *Cruq. Somnus*
agrestium] Ordo est, et sensus: Som-
nus levis non spernit humiles agres-
tium domos, neque umbrosam ripam,
aut æmœna Thessaliæ loca Zephyris
agitata.

[22 *Levis virorum Schoenborn. 2.*]

25 *Desiderantem*] Qui desiderat,
quod satis est ad victum et vestitum,
non navigat, neque se maris periculo
exponit, ut rem familiarem augeat.
Quod satis est] Naturæ scilicet, ut
Ep. 2. 'Quod satis est cui contingit,
nihil amplius optet.' Recte enim et
illud Epicurus, teste Seneca: 'Si ad
naturam vives, nunquam eris pauper:
si ad opiniones, nunquam eris dives.'

26 *Sollicitat mare*] Tumuluosum
mare non reddit eum sollicitum.

27 *Arcturi cadentis*] Arcturus stel-
la est in cauda Ursæ, quæ propter
tempestates, quas oriens excitat, est
vehemens, sed occidens est multo ve-
hementior.

28 *Hædi*] Hædi duæ sunt stellæ
exiguæ in sinistra manu Erichthonii,
quibus orientibus sævit mare.

30 *Fundusque mendax*] Fundus in-
fructuosus, qui votis agricolæ non re-
spondet. *Arbore nunc*] Arbore, quæ
nec flores, nec fructus profert, modo
pluvias culpante, modo sydera, id est,
æstum immoderatum e vi syderum
provenientem.

33 *Contracta*] Æquora angustiora
facta. [*Bentl. ap. Jaeck, æquora sen-*
tiant.]

34 *Jactis in altum molibus*] Sæculi
sui in ædificando luxum graviter
damnat Poëta II. Od. 15. et 18. Un-
de datam tunc Augusto occasionem
crediderim, ut ædificiis modum im-
poneret: Sueton. cap. 89. Verum
hoc loco omittere nolim, recte Acro-
nem monnisse, verbo ædificantium
usum esse Poëtam, cum 'moles' dix-
it: nam et apud Jurisconsultos nos-
tros proprie 'moles' dicuntur in mare
vel in flumen projectæ. *Torrent. In*
altum molibus] In profundum mare.
Vide II. Od. 15. *Huc frequens*] In
hoc altum mare.

35 *Cæmenta demittit*] Antiqui fere
codd. *cementa* sine diphthongo. 'Cæ-
mentum' enim Architecti vocant, non
certum aliquod saxi genus; sed ma-
teriam illam omnem, qua ad substruc-
tiones operumque fundamenta ex rudi
plernumque saxo, lapidumque cæso-
rum fragmentis uti solent: unde et
'cæmentitii parietes,' quales fere
rusticani, nulla venustate, et tan-
quam fortuita congesione lapidum
extracti. *Torrent. Cæmenta demittit*]
Lapides cæsos ad fundamentum sub-
struendum, ubi ædificium consistat.
Redemptor Cum famulis] Nam redemp-
tor opus faciendum suo periculo, cer-
ta mercede constituta, assumit, cum
famulis suis conductis, et dominus
luxuriosus, qui terræ jam fastidiosus
est, huc in mare frequens et assiduus
lapides rudes et cæmenta ad ædificii
fundamentum dimittit ac projicit.
Lubin. Redemptor Cum famulis] Ope-
rum conductor ἐργολάβος, Angl. *An*
Undertaker, a Contractor. [Guelph.
remittit. Markland. ap. Jaeck, *demit-*
tut.]

37 *Sed timor et minæ*] Hoc est,
quicquid agit, non deseritur a suis af-
fectibus, qui non sinunt eum quies-
cere. *Cruq.*

39 *Ærata trivemi*] Vide II. Od. 16.

40 *Post equitem*] In clunibus equi.
Atracrura] Pro molesta, odiosa. *Turn.*
IV. 14. XIX. 9. [Bamberg. et Scho-

enborn. 2. *triremi*, sine et.]

41 *Quod si dolentem*] Quod si neque ædes sumptuosæ, neque vestes purpureæ, neque vina Falerna, neque unguenta preciosissima mentem dolentem, ac perturbatam mitigent; cur ædificia magnifica, aut divitias magno dolore acquisitas concupiscam? *Phrygius lapis*] Phrygium marmor rubris asperum maculis, ex Attidis, ut quidam fabulantur, sanguine natis, ingentibus etiam columnis, quales multæ Romæ conspiciuntur, aptum est. Quo tamen in genere Sinadicum, ab oppido Sinada sic dictum, præcipue commendatur: meminit ejus Plin. xxxv. 2. et prolixè Strabo lib. xii. *Phrygius lapis*] Columnæ ex lapide Phrygio, quæ domos sumptuosas fulciebant.

43 *Delenit usus*] Mitigat. *Nec Falerna vitis*] In vulgatis impressum est *Falernæ vitis*: quam lectionem qui recipiunt, subintelligunt ἀπὸ κοινοῦ usus. Lambin.

44 *Vitis*] Nec vinum Falernum. *Achæmeniumque costum*] Unguentum Persicum, sic dictum ab Achæmene rege Persiæ, unde venit Costum. Vide ii. Od. 12.

45 *Cur invidendis*] Cur extruam sublime atrium: vel sublimem domum postibus marmoreis, invidia nimirum laborantibus, propter luxum magnificentiam?

[46 Bamberg. *ritu molior*.]

47 *Cur valle*] Cur relicto meo agro Sabino, in quo vitam ago tranquillam, divitias appetam molestiarum plenas, magnaque opera comparatas?

ODE II. Εὐκτεκῆ. AD AMICOS. Pueri a teneris annis paupertati, militiæ, et vitæ laboriosæ sunt assuefaciendi.

1 *Angustam amici*] Libri veteres, quotquot vidi, *amice* habent, non *amici*: in uno etiam adscriptum, ‘*amice*, esse adverbium.’ Nec displicet: ut quicumque in Repub. magnus futurus sit, a pueritia paupertatis familiari-

tati assuescat, ut amare eam etiam videatur. Puer ergo *amice*, id est, libenter et benigne, pati pauperiem discat, hoc est, amare frugalitatem sobrietatemque. Et sane prisca illi Romani nulla re magis quam paupertatis patientia claruerunt. *Torr. Cruq. Angustam pauperiem*] Pauperiem duram et difficilem.

2 *Robustus*] A Jurisconsultis ‘robusta ætas’ appellatur, quæ 25. annorum est. Sed Horatius ‘robustum puerum’ quum dicit, respectu puerilis ætatis sic enim vocat, qui adolescentiæ proximus sit, et militiæ rudimentis aptus. *Torr. Acri militia*] Rigida, dura. Cum acri ergo militia discat puer *amice* pati pauperiem. *Cruq. Robustus acri*] Puer factus robustus per acrem militiam.

3 *Parthos feroces*] Parthos, pro quibuslibet hostibus.

5 *Vitamque sub dio*] Non satis ergo est futuro militi, *amice* ferre pauperiem, sed oportet eum quoque esse φιλόπονον, id est, libenter tolerare labores militares, aliaque corporis incommoda. Pro *sub dio*, pleraque scripta habent, *sub divo*. *Cruq. Sub dio*] Sub sole extra tectum vivat, et in rebus formidolosis. *Trepidus in rebus*] Quales in tumultu bellico esse solent, maxime vicino jam hoste.

6 *Illum ex mœnibus*] Illum nempe militem Rom. prospiciens ex mœnibus hostilibus, uxor regis alicujus barbari, cum quo bellum gerat populus Rom. suspiret hoc modo, atque hæc queribunda voce loquatur. *Lambin. [Schoenborn. 2. hostibus]*

7 *Matrona bellantis*] Uxor tyranni alicujus barbari.

8 *Adulta virgo*] Virgo nobilis, et matura viro.

9 *Suspiret: Eheu ne*] Voce queribunda hæc verba loquatur: Eheu, ne regius sponsus rudis agminum lacerasset leonem asperum tractu, quem rapit cruenta ira per medias cædes. *Eheu*] Exclamatio pathetica virginis,

suo sponso metuentis. *Cruq. Rudis agminum*] Rei militaris inscius.

10 *Regius sponsus*] Sponsus regia stirpe progenitus.

11 *Leonem, quem*] Militem Rom. in conflictu sævum, est Allegoria. *Quem cruenta ira*] Id est, hostilis animi rabies per medias hostium cædes rapit atque impellit. *Lubin.*

13 *Dulce et decorum est*] Perinde ac si parum esset, *decorum* dicere; addit etiam *dulce* ac jucundum esse mori pro patria: quæ, ut præclare ait Cicero, una omnes omnium caritates complexa est. Quod et Homerus testatur noto illo versu *Odyss. I.* Ὅς οὐδὲν γλύκιον ἧς πατρίδος οὐδὲ τοκῆων Γίγνεται. *Torrent.*

14 *Mors et fugacem*] Confirmat ante dictam sententiam. Si enim omnibus moriendum est, stultum est mortis metu vitam agere ingloriam atque ignavam, qualem sæpe etiam citius mors occupet, quam strennam atque exercitatum, ut Simonidis versus indicat: Ὁ δ' αὖ θάνατος ἐφῆκε καὶ τὸν φρυγιάχον. De quo Muret. Var. Lect. iv. 9. *Torrent.* *Fugacem persequitur*] Qui fugiendo consulunt salutis, sæpius periclitantur, quam qui fortiter pugnant.

16 *Poplitibus, timidoque*] Juvenibus ignavis, quorum poplites, quemadmodum et terga, cernuntur dum fugiunt.

17 *Virtus repulsæ nescia*] Non quia homines virtute præstantes, et honores petant, et sæpe etiam repulsi ferant; sed quia nullum inde virtus detrimentum patitur, quæ suo semper robori innitens, eadem est in adversis rebus, quæ in secundis; illas superat, has moderatur. *Torrent.* *Nescia sordidæ*] Virtus, repulsæ ignominiosæ ignara, puris honoribus fulget; nam viri virtute præstantes non petunt a populo honores.

18 *Intaminatis*] Nullis corruptelæ, ambitionis, largitionum maculis conspurcatis aut obscuratis: quia sibi

bene conscia contemnit vanos et populares honores. *Cruq.*

19 *Nec sumit aut ponit*] Vult Horatius virtuti suum semper honorem constare, qui nec minui, nec angere fortuitis possit. Omnia in se posita habet, nec a vulgi opinione dependet, sed sibi ipsa gloriam concilians ad cælum affectat viam. *Torr.* *Secures*] Honores aut magistratus, quorum insignia sunt secures, et fasces. [*Nec ponit aut sumit honores* codd. ap. *Jaeck.*]

20 *Auræ*] Favoris, id est, prout mobili, et levi populo placuerit.

21 *Virtus recludens*] Virtus aperiens cælum iis, qui non mortem, sed immortalitatem sunt meriti, iter patefacit et sibi et suis per vias difficiles et interclusas.

22 *Negata tentat iter*] Incognita vulgo et neglecta propter difficultatem et labores. *Tentat*] Ingreditur: viliumque hominum in terris degentium vulgares cætus et conventus, atque adeo hanc omnem humum turbidam, cænosam, et udam, veloci sua penna e rebus mortalium fugiente et supra terrena alte in cælum sublevata, spernit et ex alto despicit. *Lubin.*

24 *Humum fugiente*] Res terrenas spernit, quærens immortalia.

25 *Est et fideli silentio*] Commendata animi fortitudine, nunc fidem, quæ silentio præcipue probatur collaudat, et perfidiæ pœnam comminatur, ac veluti divino numine afflatus, diversas sententias in unum carmen conjicit. Pulchre autem ‘fidele silentium,’ dixit: ut, ‘fida silentia sacris,’ Virgilius. *Torrent.* *Est et fideli tuta*] Laus silentii.

26 *Velabo, &c.*] Neque mecum habitabit, neque mecum in eadem navi vehetur, qui sacra Cereris, id est, quodvis arcanum evulgarit, homo scilicet rimarum plenus. *Qui Cereris sacrum vulgarit*] ‘Arcanam’ vocat Cererem, cujus sacra illa Elcusiua reli-

gioso quodam silentio peragebantur. Qua de superstitione qui plura scire velit, Tertullianum adeat, initio lib. contra Valentin. Et Augustin. De Civitate Dei, vii. 20.

28 *Trabibus*] Sub eodem tecto.

29 *Phaselum*] Navem velocem, et oblongam. *Diespiter*] Jupiter (diei et lucis pater) non cultus sæpe castos et innocentes punit cum impiis et incestuosis.

30 *Incesto addidit integrum*] Nempe cum ob infanda pancorum scelera, publica immittuntur mala, quæ veteres sacrificiis ac supplicationibus avertere solebant, aut expiare. *Torrent.*

31 *Raro antecedentem scelestum*] Pulchra Poëtæ nostri de divina iustitia sententia. Quamvis tarda sæpe, attamen certa scelerum vindicta. Quo bene proverbium illud refert Porphyryon, ‘Dii laneos habent pedes.’ *Raro antecedentem scelestum*] Pœna tardo pede incedens, raro patitur scelestum hominem præeuntem effugere, sed eum aliquando assequitur, et comprehendit.

32 *Deservit*] Ostendit culpæ comitem esse pœnam, ut iv. Od. 5. ‘Culpam pœna premit comes.’ [Schoenborn. 2. *pede cludo*.]

ODE III. Πραγματική. Vir virtute præditus nihil extimescit. Oratio Junonis de Troja eversa, de bello Trojano finito, deque Imperio Roma Trojanis initium capturo.

1 *Tenacem propositi*] Ἐπιεικείας καὶ χρηστότητος, id est, *aquique bonique*, quæ in Repub. ita vigere necesse est, ut sine iis esse non possit, nedum florere. *Crug.* *Tenacem propositi*] Virum proposito recto perseverantem.

2 *Non civium*] Non seditio civium iniquas leges ponentium, quæ cum æquo et bono pugnant. [Schoenborn. 2. *parva jubentium*.]

3 *Instantis tyranni*] Tyranni præsentis.

4 *Mente quatit*] De sententia dimovet, id est, non efficit inconstantem.

5 *Dux iniqui*] Arbiter Adriæ. Vide ii. Od. 3. Est Adria generis neutri contra regulam.

7 *Si fractus illabatur orbis*] Allusit ad Græcorum proverbium, quod in eos citatur, qui in tutissimis rebus ridicule timent. *Erasmus.* *Si fractus illabatur*] Si cælum ruat, vir justus illius ruinam non expavescet.

8 *Impavidum ferient*] Qualis in sapientem ac constantem virum cadat metus, ex Epicteti Διαλέξεων lib. v. ostendit Gell. xix. 1. *Torrent.*

9 *Hac arte Pollux*] Castorem non nominat Pollucis fratrem: quod ille cum immortalis esset, Jovem exoravit, ut immortalitatem suam fratri communicare posset: quamquam utrumque nomen utrique commune est, Castoris præsertim, de quo ad Sueton. Cæsare cap. 10. et iv. Od. 5. Bene etiam ‘vagum’ vocat Herculem, ob pererratum orbem terrarum. *Torr.* *Hac arte Pollux*] His virtutibus, constantia nimirum et iustitia, Pollux, Hercules, Bacchus, Romulus ex mortalibus facti sunt immortales. *Vagus Hercules*] Hercules longinquas terras et multa maria peragravit ad varia monstra domanda.

10 *Innixus*] Tres codices *innisus*, unus etiam *enisus*, quemadmodum et in emendatis Virgilii exemplaribus, Æn. x. ‘Toto connisus corpore ferum Conjicit.’ *Torrent.* Cruquius vero retinuit *enisus* propter significationem participii cæteris magis commodam in laboribus suscipiendis, cui bene respondet φιλοτιμούμενος. *Igneas*] Arces syderibus micantes, id est, cælum.

11 *Quos inter Augustus*] De Augusto adhuc vivente (nam multis ante Augustum annis obiit Horatius) perinde ac de numine aliquo loquitur. Et merito quidem, ut dicemus Od. 5. hujus libri. Augustus enim cælo de-

ascendisse, ac terris commendatus esse credebatur. qua de re 1. Od. 2. *Torrent. Recumbens*] Accumbens. Virg. 'Tu das epulis accumbere Divum.'

12 *Purpureo bibit*] Augustus ore suo roseo et pulchro bibit Nectar, jam divus factus etiamnum in terra vivus. Virgilius: 'O Melibœe Dens nobis hæc otia fecit.' Id est, Augustus. Quidam *bibet* legunt, sed male.

13 *Hac te*] Hac virtutis via. *Merentem*] Te merentem honores divinos, vel, merentem, id est, militantem.

14 *Vexere tigres*] Medi *tigrim* appellant sagittam, unde et fluvio et animali, ob eximiam nempe velocitatem, idem nomen obtigit. Animal certe Soli sacratum, vel ob pernecitatem, vel quod simul atque in lacem editum est, duos pedes orientem versus tanquam adorandum sustellere creditur. Idem autem Bacchus, qui et Sol, in veterum sacris. Quamquam Baccho peculiari ratione animal illud sacrum videri potest: vel quod nihil tam varium, tam multiplex, ac subdolum, quod non detegat ebrietas: vel quod nihil tam ferum atque indomitum, quin Bacchi consuetudine mansuescat, non tam ob vini usum, quam ob Musarum commercia: 'Nemo enim adeo ferus est, ut non mitescere possit, Si modo culturæ patientem commodet aurem.' *Torrent. Indocili jugum*] Tigrium collum suapte natura est indocile, Bacchi tamen jussui obsequitur.

15 *Quirinus*] Romulus patris sui equis, id est, arte militari fugit Achæronta, paludem infernalem, et ad superos evasit.

16 *Martis equis*] Equus Marti sacer: 'Bello' nempe armantur 'equi, bellum hæc armenta minantur.'

17 *Gratum eloquuta*] Junone rem gratam Dis secum deliberantibus eloquuta, quod veteres inimicitias ex

animo jam deposuisset. *Consiliantibus*] Divis consilium habentibus de recipiendo Romulo in numerum Deorum.

18 *Ilion, Ilion*] Hinc incipit Junonis Oratio in divorum cœtu habita, super Romuli consecratione.

19 *Fatalis incestusque judex*] Pererudite Horatius Trojæ excidium non Græcorum viribus ascribit, sed uni-
us Paridis cum muliere peregrina adulterio, unde atrocissimum illud bellum exortum. *Torrent. Fatalis*] Exitialis, et fati Trojani, id est, perniciæ et subversionis Trojanæ causa et auctor. *Cruq. Fatalis, incestusque judex*] Paris a fati datus judex de aureo malo Veneri dato.

20 *Et mulier*] Et Helena a Paride rapta.

21 *Ex quo destituit*] Ex quo tempore Laomedon pater Priami destituit, id est, fraudavit promissa mercede Deos, Neptunum nempe et Apollinem, qui Jovis jussu Laomedonti suas operas locarant, ad muros Trojanos extruendos.

23 *Damnatum*] Glareanus legendum esse contendit *damnatam*, sicut 1v. Od. 9. *Non semel Ilios vexata. Damnatum Minervæ*] Ilion mihi et Minervæ *damnatum* propter injuriam nobis illatam in malo pulchritudinis, Veneri dato. [Quidam ap. Jaeck, *damnatam*.]

24 *Duce fraudulento*] Laomedonte.

26 *Famosus hospes*] Paris infamis hospes Helenæ.

27 *Perjura*] Perjura propter Laomedontis fraudem.

28 *Hectoris opibus*] Hectoris auxiliis.

29 *Nostrisque ductum seditionibus*] Queritur ea de re in Deorum consensu ipse Jupiter apud Virg. *Æn. x.* 'Nec vestra capit discordia finem,' &c. Tum Ovid. *Trist. i.* 'Mulciber in Trojam, pro Troja stabat Apollo: Æqua Venus Teucris, Pallas iniqua fuit.' Et: 'Sæpe premente Deo, fert

Deus alter opem.' *Ductum seditionibus*] Et bellum nostris discordiis productum in decennium, resedit, id est, finitum est, et compositum.

30 *Bellum resedit*] Hoc est, quievit tandem, ut 'residere iram' atque 'odium' dicimus. *Torrent. Protinus*] Deinceps. [*Bellum cessavit* nonnulli ap. Jaeck.]

31 *Nepotem*] Romulum, Junonis nepotem per Martem, qui eum genuit ex Ilia. Et Juno Martem peperit ex Jove. Hom. Iliad. E.

33 *Marti redonabo*] Marti reddam et remittam; quamvis enim Romulus sit de genere Trojana, Marti tamen filio meo, et patri suo concedam, ut Romulus sit primus rex Romanorum.

34 *Inire sedes*] In cælos ascendere. *Ducere succos*] Porphyryon tamen non ducere, sed *discere* videtur legisse, pro assnescere saporibus nectarcis, ut ipse exponit; quam sane lectionem in duobus Mss. codicibus reperi. *Torrent. Ducere nectaris*] Divinos liquores bibere, et divinis adnumerari.

35 *Adscribi quietis Ordinibus*] Adscribi Deorum ordinibus dixit, perinde ac si de militiæ numeris et ordinibus ageret (nam et Deos in classes quasdam distribuunt poëtæ) 'quietos' vocans ex Epicuri disciplina, uti et Virgil. cum ait: 'Scilicet is superis labor est, ea cura quietos sollicitat.' *Torrent.*

37 *Dum longus*] Ordo est et sensus: Dummodo longus pontus intercurrat inter Trojam et Roman, qualibet in parte orbis regnanto, Trojani felices et beati, exules tamen, regnanto, sic ut Trojano imperio fruuntur nunquam.

40 *Busto*] Paridis sepulchro.

41 *Et catulos feræ*] Et dummodo Troja sit ita discreta, ut in ea et arma pascere, et feræ suos catulos occultare possint inultæ, id est, illæ sæ et securæ, nemine prohibente, ea lege stet Capitolium, &c.

43 *Triumphatisque*] Medis devictis,

et per triumphum ductis. [Vat. Rom. 9. Chisian. 3. alique codd. ap. Jaeck, *triumphantisque*.]

44 *Dare jura Medis*] Id est, jura det. Solenne autem erat Romanis, ut regno aliquo in provinciam redacto, eo mitterent certo numero viros aliquos insignes, qui provinciam ordinarerent, hoc est, quo jure deinceps uterentur, præscriberent. Nec temere Medos nominat Poëta, Parthos ab Augusto tunc signa reddere coactos intelligens, ut mox Od. 5. videbimus. *Torrent.* Vide et Canteri Novar. Lect. II. 11.

45 *Horrenda late*] Aptum Romæ victricis epithetum: quod tamen non tam ad metum armorum retulerim, quam ad admirationem quandam ex veneratione ortam: ut cum ait Virgil. Æn. VI. 'Horrendæque procul secreta Sibyllæ.' *Torr. Horrenda late*] Roma barbaris gentibus formidanda, extendat nomen in oras ultimas.

46 *Medius liquor*] Mare Gaditanum.

[47 *Decernit Europen* codd. ap. Jaeck. *Secernit Europam* Guelph.]

48 *Qua tumidus rigat*] 'Tumidum' vocat ob statam illam quotannis inundationem, omnia, ut inquit Plinius, miracula excedentem. Irrigat enim Nilus Ægyptum; et cum tota æstate obrutam oppletamque tenuerit, tum recedit, mollitosque et oblimatos agros ad serendum relinquit, ut pulcre Cic. Nat. Deor. lib. II. *Torr. Nilus*] Nilus Ægypti fluvius, sic dictus a Nilo rege, vel, quod trahit *νέαν ἰλὺν*, id est, *novum limum*, quo tota Ægyptus redditur fecundior post suam inundationem.

49 *Aurum irreperitum*] Aliqui *irreperitum* habent. Merito autem prisca illos Romanos ob auri contemptum commendat, quorum nempe imperium nulla ulla virtute magis quam abstinentia creverit; tunc labefactum cum illud avaritiæ pestis invasit. *Torrent. Aurum*] Ordo est: Horren-

da Roma nomen suum in ultimas terrarum oras extendat. Roma (inquam) fortior spernere, id est, fortior ad spernendum aurum, quam cogere. *Irrepertum*] Aurum nondum ex auri fodinis effossum.

50 *Spernere fortior*] Roma fortior et magis munita sit hoc ipso, quod aurum irrepertum et nondum visum (et sic cum terra illud celat ibi melius situm, quam cum inter homines versatur) alto animo possit spernere, quam Deorum simulacra, et gentium devictarum sacrum, vi bellica et rapiente dextera in humanos usus cogere, et Diis consecrata ad res necessarias convertere. *Lubin.* [Bamberg. *cedat* : Guelph. *celet.*]

51 *Cogere humanos in usus*] Recte *cogere* : vim enim intulisse videtur, qui aurum, intimis terræ visceribus reconditum a natura, in humanæ vitæ perniciem protulerit, ab optimis quibusque convitium proscissum. Nam 'Quid non mortalia pectora cogis, Auri sacra fames!' *Torr.*

52 *Rapiente dextra*] Dextra, quæ sacris non parcat.

53 *Mundo terminus*] Ita tres codices legunt, non *mundi* : et mox etiam plures *tanget* pro *tangat*. *Mundum* autem hic vocat Poëta, terræ partem habitabilem, quam Romani armis perscrutati sunt. *Torr. Terminus obstitit*] Polus Septentrionalis et Australis.

54 *Hunc tangat*] Arma usque eo Roma inferat. [Guelph. *insere gestiens*. Markland. *vincere gestiens.*]

55 *Qua parte*] Juxta torridam Zonam, ubi sævit ingens solis æstus. Vide 1. Od. 21. [Guelph. *debauchantur.*]

56 *Qua nebula*] Circulum intelligit utriusque poli, ubi mundus perpetua glacie obrigescit.

57 *Fata Quiritibus*] Hæc fata Romanis prædico et confirmo, ut totius mundi sint Imperatores ; verum sub conditione, nempe ne nimium pii, id

est, ne nimium amantes Trojæ (unde sunt orti) velint reparare, &c.

59 *Rebusque fidentes*] Potentissimo imperio freti. *Arivæ Trojæ*] Roma enim Trojanorum veluti colonia erat. Quare imperio potiti jam Romani, Ilienses magnis sæpe beneficiis affecere. Quod ergo Junonem hic moventem fingit Horatius, Romani minime observarunt : quin imo deletum bello Mithridatico, a C. Fimbria Sulæ legato, Ilium et restaurarunt et immunitate donarunt. Vide Livii Epitomem LXXXIII. *Torrent.*

61 *Trojæ renascens*] Ordo est : Fortuna Trojæ renascens alite lugubri, id est, malis auspiciis iterabitur tristi clade, me (conjugæ et sorore Jovis) ducente victrices catervas.

62 *Tristi clade*] Flamma et ferro iterum vastabitur.

66 *Authore Phæbo*] Muretus et Cruquius *Ductore* legi malunt : receptam tamen lectionem servo, non ob notum illum Virgillii versum, e tertio Georg. 'Trosque parens et Trojæ Cynthius auctor :' nam Cynthius ibi non Apollinis cognomen, sed antiqui Trojanorum regis nomen est : sed quoniam pro Trojanis stetisse semper Apollinem notum est ; atque hinc ait Juno, ne tanto quidem auctore resurgentem Trojam mansuram incolamem. *Torrent.* *Auctore Phæbo*] Etiam si Apollo sit operis Autor, tamen ter pereat, &c.

67 *Excisus Argivis*] Expugnatus ab Argivis meis, qui me Argis colunt. *Uxor*] Hecuba vel Andromache.

68 *Virum, puerosque*] Maritum, et filios cæsos ploret.

69 *Non hæc jocosæ conveniunt lyræ*] Lyrico carmini res graves non conveniunt. Musam igitur Poëta monet, ut humili carmine sermones Deorum non imminuat. Alii legunt, *Non hoc conveniet.*

70 *Pervicax*] Desine Musa licentiosa et audax referre sermones Deo-

rum, &c. [Alii ap. Jaeck, *tendes?*]

71 *Et magna, &c.*] Et desine res amplas Lyricis modulationibus extenuare.

ODE IV. Προσφωνητικῇ. Poëta se a multis periculis Musarum ope ereptum fuisse dicit, omnibusque malecessisse, qui adversum Deos aliquid moliri voluerint. [Ad Calliopen Musam Bamberg.]

1 *Descende cælo*] Veterum more Calliopen huic Hymno e cælo advocat: habent enim Musæ suas etiam in cælo sedes, et quidem distinctas, pro cuiusque dignitate. Macrobi. II. in Somn. Scipionis. *Torrent. Descende*] Ordo est: O Regina Calliope descende cælo et age, dic tibia longum Melos, id est, longam et suavem cantilenam. *Cælo*] Habent Musæ etiam sedem in cælo, ut Jovis filiæ.

[3 Schoenborn. 2. *nec majus.*]

4 *Cytharave Phæbi*] A Phæbo nempe inventa. Vide I. Od. 21.

5 *Auditis? an me*] Sodales mei, nunc quid auditis Calliopen canentem, an me fallit poëtica insania? *Amabilis insania*] Sic II. Epist. 2. 'Mentis gratissimus error:' qualis nempe in maniacis (nisi ex atra bile morbus processerit) cerni solet. *Torrent.*

6 *Audire, et videor pios*] Videor mihi audire Calliopen, quodque ipsa discurrit per lucos pios, id est, per lucos, quos Dii incolunt.

7 *Errare per lucos*] In lucis et nemoribus primi homines, et locis maxime solitariis, Deorum delubra constituerunt. *Cruq.*

8 *Aquæ subeunt et auræ*] Recte: auras enim aspirant aquæ. Quod cum Anauri fluminis in Thessalia accolæ peculiari aliqua ratione non ita sentirent, inde flumini factum nomen volunt. *Torrent. Subeunt, et auræ*] Quos lucos aquæ jucundæ præterfluunt, et in quibus gratæ spirant auræ.

9 *Me fabulosæ*] Causam narrare videtur Poëta, ob quam præ aliis om-

nibus ipse Musas audire ac cernere canentes mereatur, nempe quod a pueritia usque Deorum tutela ac præsidio protectus fuerit. Dubitatur autem inter Grammaticos an dictio *fabulosæ* ad *palumbes* referenda sit, an vero ad *Apuliam*? Lambinus ad *palumbes* refert, a quo dissentio; quid enim ineptius, quam fabulosas hoc loco dici palumbes, cum ut rem vere gestam narret Horatius? et alioqui si cui provinciæ epitheton hoc convenit, illa certe Apulia est. Quamquam meo iudicio *Apulia* hic nutricis ipsius Horatii, non provinciæ nomen est: quomodo enim ea quæ narrat Poëta in Vulture, qui non hic tantum, sed et apud Lucanum Apuliæ mons est, contingere potuerunt, ut non intra provinciam contingerint? In Apulia igitur, sed extra nutricis Apuliæ limen contigisse dicendum est. Omnes autem nutrices garrulæ ac fabulosæ; minns tamen merentur fidem, si quid apud se remotis arbitris factum narrent. Addam interpretes non altricis, sed *nutricis* legere. Dicere etiam possumus *Apuliæ* nomine non provinciam hoc loco, sed oppidum sic dictum, ubi enutritus sit Horatius, significari. Lector quam volet opinionem sequatur, ego adhuc ambigo: et si conjecturæ locus esset, *fabuloso* legerem, ut Vulturi aptetur. Montes enim vicinorum fere fabula celebrantur, ut in Faliscis Soracte, in Apulia Garganus quoque: *fabulosæ* autem scripsere, qui bina epitheta uno in loco sine conjunctione poni non tulerunt. *Torrent. Me fabulosæ Vulture*] Ordo est et sententia: Palumbes *fabulosæ* (id est Palumbes de quibus Poëtæ multa fabulantur) me puerum ludo fatigatum, et somno victum texere, et cooperuere nova fronde (id est fronde recenti et viridi) in Vulture Apulo (id est in Vulture monte Apuliæ) extra limen Apuliæ altricis, id est, nutricis meæ et soli natalis.

[*Vulture in abdito* codd. ap. Jaeck.]

[10 Bamberg. *limina Pulliæ* ; unde Jaeck, *Publiæ*.]

11 *Somno*, &c.] Scilicet victum, oppressumque et humi stratum. *Cruq.*

14 *Acherontia*] Acherontia est urbs Lucaniæ admodum parva, in sublimitate montis posita, ideoque cam nido comparat : vel, per nidum domum propriam significat.

15 *Saltusque Bantinos*] Sic quidem Mss. et nonnulli etiam typis editi. Nec displicet : nam et Plin. III. 11. Bantinos inter Lucanorum mediterranea collocat ; et Bantium urbem in Apuliæ finibus, inter quam et Venuziam cæsus olim ex insidiis Marcellus consul. Livius lib. XXVII. *Torrent.* Alii legunt *Batinos*. Batina est oppidum Apuliæ pascuis abundans.

16 *Humilis Ferenti*] Ferentum est urbs in humili et depressa valle posita. [*Farenti* Bamberg.]

17 *Ut tuto ab atris*] Admirabile præsagium omnibus, quo pacto dormire corpore tuto, &c.

18 *Ut premerer sacra*] Quod premerer lauro sacra, id est, lauro Apollini dicata, quæ quidem laurus præsagiebat, eum futurum Poëtam.

19 *Collataque Myrto*] Et myrto comportata a palmibibus, quæ Veneri consecrata ; significabat eum res amatorias et lyrica cantaturum.

20 *Non sine Dis*] Non sine protectione Deorum sanus et integer. Hæc grati est animi significatio : agnoscit enim se infantem pericula serpentum, ferarumque, evasisse beneficio Apollinis et Musarum. *Cruq.* *Non sine Dis*] Non sine divino numine ego iufans impavidus. *Animosus infans*] Qui non terretur, neque ab ursis neque a viperis. *Lambin.*

21 *Vester, Camænæ*] Ubicumque fuero, o Camænæ, vester sum. *Arduos Sabinos*] *Arduos*, ut opinor, vocat situs ratione, quod Roma illuc iter tenentibus adscendendum sit.

22 *Tollor Sabinos*] In montes excel-

Delph. et Var. Clus.

sos Sabini velior. *Frigidum*] Non ideo frigidum, quia Præneste in monte positum est, sed propter frigidas aquas ibi e fontibus profluentes, ad varios morbos salutaris.

23 *Præneste frigidum*] Ipso nempe situ minus obnoxium caloribus. De qua urbe Stephanus : Πραίνεστος, inquit, πόλις Ἰταλίας ἀπὸ Πραινέστου τοῦ Λατίνου τοῦ Ὀδυσσεύς καὶ Κίρκης υἱοῦ. Dicimus 'Præneste' et 'Prænestis,' urbs Fortunæ templo imprimis nobilis, ac situ ipso longe fortissima. *Torrent.* *Supinum*] In ascensu montis constitutum.

24 *Liquidæ Baiæ*] Non tam propter aquas calidas, quam propter aërem mollem ac purum, quo locus ille præcipue commendatur. 'Nullus in orbe locus Baiis prælucebat amenis.' *Torrent.* *Liquidæ placuere Baiæ*] Baiæ est urbs Campaniæ, aquis calidis nobilitata.

25 *Amicum fontibus et choris*] Ordo est : Me amicum vestris fontibus et choris non extinxit Philippis acies versa retro, non arbos, &c. Vid. II. Od. 7.

26 *Philippis versa acies retro*] Philippi est urbs in Thracia, ubi versus erat in fugam Bruti et Cassii exercitus, in quo Bello Horatius erat Tribunus militum.

27 *Devota*] Arbor scelerata. Vide II. Od. 13. et 17.

28 *Sicula Palinurus*] Lucaniæ promontorium prope Veliam oppidum. Quæ loca (teste Plinio III. 5.) quia ante Lucanos Siculi olim tenere, hinc, ut fallor, *Sicula unda* hic addit. *Torrent.* *Palinurus unda*] Promontorium Lucaniæ, sic denominatum a Palinuro navis Æneæ gubernatore, ubi Horatius in summo periculo est versatus quum ex bello Philippensi in Italiam rediret.

29 *Utcunque*] Quandocunque.

30 *Insanientem navita Bosphorum*] Mare Bosphorum æstuosum. Vid. II. Od. 13. et 20.

Horat.

4 Y

31 *Arenes urenas*] Quidam, e manuscriptis, rectius scribi credunt, *urentes*, id est, æstu intolerabiles. *Fabritius*. *Arenes*] Arenas calentes.

33 *Britannos hospitibus feros*] Britannii (inquit Acron) hospites mactabant pro hostia. Feri igitur et inhospitales tunc temporis erant, neque id mirum, nam ut a sole longe distabant, sic certe quamdiu illorum mentibus divina gratia non illuxerat, ab omni humanitate, clementia, mansuetudine, et id genus virtutibus procul aberant. Verum ubi Deus (cujus providentia in regnorum mutationibus est admirabilis) pro sua misericordia hanc gentem ad fidem Christianam vocaverat, sensim evanuit feritas, indies exulavit immanitas, corruiit crudelitas, omnis barbaries in exteris (nescio quas) nationes transmigravit, et Britannia (quæ a nostro Poëta hic dicitur fera) facta est gens perhumana, hospitalis, liberalis, comis, atque effabilis.

34 *Lætum sanguine Concanum*] Libri duo *Conchanum*. Non de Cantabris Poëtam nostrum, sed de Scytharum gente aliqua loqui arbitror. Virgilius sane Bisaltis hoc Gelonisque tribuit, Georg. III. *Torrent*. *Concanum*] Concani erant Hispani, vel (ut alii volunt) Thraces, quibus sanguis ex equini cruris venis subtractus, et lacti commixtus, potus erat familiaris.

35 *Gelonos*] *Scythiæ* populum sagittis potentem. Vide II. Od. 20.

36 *Et Scythicum*] Et inviolatus, id est, salvus Musarum præsidio, visam Tanaim. Vide Plin. III. 1.

37 *Cæsarem altum*] Cæsarem magni et triumpho sublimem. Ordo est: Vos recreatis Pierio antro Cæsarem quærentem finire labores, simul atque addidit oppidis cohortes fessas militia.

38 *Fessas cohortes addidit oppidis*] Ego hic Horatium de eo tempore loqui existimo, quo finitis bellis civi-

libus Augustus veteranos per colonias distribuit, ipse quietem sibi optare ac vacationem a Repub. petere non desinens, ut II. Od. 16. notavimus. Tunc ergo potissimum a Musis solatium quærebat. Lambinus monet in quibusdam codicibus legi *reddidit*. Prisci tamen interpretes *addidit* servant, quod cum verbo *fessas* melius convenit. *Torrent*. *Addidit oppidis*] Simul ut in hybernis constituit exercitum, propter anni tempus ad bellum gerendum ineptum.

[39 *Lenire q. labores* Markland. ap. Jacck.]

40 *Pierio antro*] Per antrum *Pierium*, Musarum recessus et Poëtarum secessum significat. *Lambinus*. *Pierio recreatis antro*] Antro Musis sacro et secreto, id est, vos Cæsarem oblectatis arte Poëtica.

41 *Vos lene consilium*] Magna Musarum laus, quarum consilio, quod ipsa prudentia est, etiam Jupiter adversus Titanas victor evaserit. *Lene* autem *consilium* dixit, ut alibi: 'Virtus Scipiadæ et mitis sapientia Læli.' Nihil enim sapientis animo lenius atque tranquillius. *Torrent*. *Lene consilium*] Consilium ab immanitate remotum, quo usus est Cæsar in subjugandis barbaris. *Datis et dato Gaudetis*] Gaudent Musæ leni dato consilio: hoc enim lætitia perfundit auctorem suum, propter exitum felicem, quem in rebus agendis sortitur prudentia. *Cruq.*

42 *Scimus ut impios*] Declaratio exemplaris ad hujus sententiæ confirmationem, qua fingitur Jupiter prudenti consilio devicisse Titanum vires, immensas quidem, sed inconsultas et temerarias. *Cruq.* *Impios Titanas*] Gigantes cum Diis belligerantes.

[43 Codd. ap. Jacck, *gigantumque turbam*.]

44 *Caduco*] Fulmine in caput Titanum cadente.

45 *Terram inertem*] *Inertem* vocat,

quæ sola inter elementa motu nullo agitetur. Qua ratione 'brutam' quoque appellat 1. Od. 34. gravem nempe ac tardam. *Torrent.* *Inertem*] Terram immobilem.

46 *Regnaque tristia*] De statu suo semper sollicita. Nam 'regnum triste,' non inferos, sed tyrannidem interpretatur Crnquius: idque propter urbem, quas inferis non apte posse conjungi credit. *Regna tristia*] Sedem inferorum, ubi omnia sunt tristia.

47 *Mortalesque turmas*] Quotquot vidi exemplaria turmas habent. *Lambinus* turbas legit. *Torrent.*

48 *Imperio unus æquo*] Solus Jupiter.

49 *Magnum illa terrorem*] Vis enim potentiaque primum terrorem incutiunt, sed collata prudentia consilioque, dicto citius evanescent, instar bullæ. *Cruq.* *Magnum illa terrorem*] Ordo est: Illa Juventus horrida fides brachiis, magnum terrorem intulerat Jovi. [*Guelph. intulerit.*]

51 *Fratresque tendentes*] Gigantes, ex terra nati: contententes montem monti imponere. *Opaco*] Olympo umbroso.

53 *Typhæus*] Typhæus, Mimas, Porphyryon, Rhæcus, Enceladus sunt nomina gigantum.

54 *Minaci Porphyryon statu*] Ipsa magnitudine formidabilis, ut 'minas murorum' ob altitudinem dixit Virg. ac de Epei machina: 'Mediæque minans illabitur urbi.' *Torrent.* *Minaci statu*] Ingenti statura.

55 *Quid Rhæcus*] *Rætus* legendum esse admoni 11. Od. 19. *Euclis*que *truncis*] Enceladus tam fuit robustus, ut arbores eradicatas jacularetur in hostes.

56 *Enceladus*] Hic quoque Virgilio versibus notissimus, quandoquidem illi Ætnam montem imposuit, Æneid. III. et Famam sororem dedit, Terra matre. *Torrent.*

57 *Palladis ægida*] De Ægide dictum 1. Od. 15. Hoc tantum hic di-

cam, cum de Gigantum bello loquatur, non satis recte videri eum Palladem ægide armasse: id enim tunc Jovis scutum fuit: quod postea bello Trojano Palladi donavit. Vide Serv. Æneid. VIII. 'Ægidaque horrificam, turbatæ Palladis arma.' Nec mirum idem Palladi quod Jovi sentum tribui, postquam etiam fulmine armata in vetustis monumentis cernitur. *Torrent.* *Ægida*] Contra Minervæ clypeum, quo Jupiter etiam usus est contra gigantes. Contra Jovis sapientiam nil possunt gigantes.

58 *Ruentes*] Ad terram ruentes: vel inconsiderate venientes. *Hinc*] Ex parte Jovis in hac pugna. *Avidus stetit*] Vulcanus dicitur avidus propter ignis rapacitatem: vel quia pugnae est avidus. [*Pollent* codd. ap. Jaeck.]

59 *Matrona Juno*] Vocat illam 'matronam,' vel quia matrimonii præest, unde et 'pronuba' et 'juga' et 'cinxia' a Romanis, uti a Græcis γαμηλία et ζῦγία dicta est, 'cui vincula jugalia curæ' essent: vel quod justa Jovis uxor. Sic enim ipsa apud Ovid. Fast. VI. 'Si torus in pretio est, dicor matrona Tonantis.' *Torrent.* [*Volcanus* Bamberg. cui consentit Mitscherlich.]

60 *Positurus arcum*] Apollo qui semper arcum gestat.

61 *Rore Castaliæ*] 'Roris' vocabulo utitur Horatius, non tam pro levi solum aspergine per metaphoram, quam pro ingenti copia liquoris, ut 'rorantia fontibus antra,' dixit Ovid. *Torrent.* *Rore puro Castaliæ*] Aqua sincera fontis Castalii, sic dicta, a Castalia puella, quam Apollo adamavit.

62 *Crines solutos*] Crines humeris sparsos. *Lyciæ tenet*] In Lycia fons est Castalius. [*Deserta* Bamberg. Markland, sic interpungit: *natalenque silvam Delius, et Pat.*]

63 *Natalenque sylvam*] Sylvam, in qua natus est Apollo, dictus Patareus

a Patara, Lyciæ civitate, ubi maxime colebatur.

64 *Delius et Patareus Apollo*] Quia 'Lyciæ dumeta' et 'natalem silvam' dixerat, optime duo adduntur epitheta: *Delius*, ob natale solum: *Patareus* ob Pataram Lyciæ urbem, in qua Apollinis delubrum, opibus et oraculi fide Delphico olim simile. Mnsarum ergo gratia, laudes Apollinis obiter hic inserit. Porro gigantum bellum, et in eo præstitam ab Apolline operam, atque adeo omnem illam fabulam pulcherrime explicat Macrobi. Saturn. i. 20. *Torrent*.

65 *Vis consilii expers*] Huc respicit Claudian. 'Non solis viribus æquum Credere: sæpe acris potior prudentia dextra.' Ac notus ille Euripidis versus: Σοφὸν γὰρ ἐν βούλευματὶ πολλὰς χερὰς Νικᾶ. Quo prudenti uno consilio multas vinci manus testatus est. *Vis consilii*] Robur corporis, sine prudentia, suo labitur impetu. [*Vis consilii expers mole sua ruit* Guelphi.]

66 *Vim temperatam*] Vires consilio gubernatas Dii augent.

68 *Moventes*] Vires cogitantes iniquitatem.

69 *Centimanus Gigas*] In quibusdam veteribus, *Gyas*. Vide Muret. Var. Lect. vi. 13. *Centimanus Gygas*] Briareus, de quo vide ii. Od. 17.

70 *Integræ Dianæ*] Castæ Dianæ.

71 *Tentator Dianæ*] Hoc est, stupri sollicitator. Sic enim Val. Max. vi. 1. 'Citatus itaque Scantinius rens, uno teste, qui tentatus erat, damnatus est.' 'Tentatum,' vocat adolescentem, quem de stupro sollicitaverat Scantinius. Cujus factum improbum legi Scantiniæ, quæ de pudicitia erat, nomen dedisse volunt. Nec dissimile est, quod 'judicium tentare pecunia' dicit Cic. pro Marena. De Orione diximus ii. Od. 28. *Torr. Orion Dianæ*] Orion venator, stuprare conatus Dianam, ejus sagittis est confossus.

73 *Injecta monstribus Terra*] Ordo

est: Terra mater, imposita monstris gigantibus suis filiis, dolet, et mæret, suos partus esse fulmine missos ad Orcum, id est, ad Plutona, supra modum pallidum, et inferno colore fædatum. *Injecta monstribus*] Pathos maternum, quod ipsamet cogatur esse ultrix suorum filiorum. *Crug.*

75 *Nec peredit*] Amplificatio ab æternitate supplicii damnatorum. *Crug.*

76 *Ætnam*] Siciliæ montem, Enceladō giganti injectum.

77 *Incontinentes*] Proprie *incontinentes* atque *intemperantes* vocamus eos, quos ἀκρατεῖς et ἀκολάστους Græci: qui tactu gustatuque, seu Venere ac gula, delinquant. Quas sensuum istorum voluptates quia communes habemus cum belluis, ideo illis quam aliis delinquere detestabilius habetur. Quomodo vero differant ἀκρατῆς et ἀκόλαστος, Arist. tradit de Moribus lib. 7. Vide Gellium xix. 2. et Macrobi. extremo lib. ii. Saturn. *Torrent. Incontinentis nec Tityi*] Nec vultur relinquit peredere jecur Tityi luxuriosi, qui Latonæ stuprum inferre conatus est.

78 *Nequitia additus*] Intemperantiæ ipsius appositus custos, ut ei sit infestus. Vide Gellium vii. 11. *Nequitia additus custos*] 'Nequitiam' hic pro libidine poni, inde manifestum est, quod Tityum, de quo adhuc loquitur, incontinentem vocat. Sed de 'nequitia' vocabulo egregie Gellius vii. 11.

79 *Amatorem*] Invidiose atque omnino in malam partem sic appellat Pirithoum, qui una cum Theseo Proserpinam rapere ausus fuerit: qua de re plura iv. Od. 7. *Torrent*.

80 *Pirithoum cohibent*] Ixionis et Diæ filium, amatorem Proserpinæ, quam rapere quum tentaret Pirithous, catenis dicitur implicitus esse apud inferos.

ODE V. Παραινετική. Divi Augusti laudes, Crassi vituperium: Reguli constantia, et ad Pænos reditus.

[Bamberg. *Ad ducen Augustum.*]

1 *Cælo tonantem*] Quia carminis hujus ordo paulo perturbatior est, paucis argumentum adjungam. Nam M. Attilii Reguli landes celebraturus ab Augusto incipit. Qui quod inter alia præclare gesta, ignominiam a Crasso, atque ejus milite, Romano nomini inustam, signis receptis a Parthis diluisset, divinos honores merebatur. Hinc sequitur Crassi militis vituperatio; ac facta comparatione, Reguli prudentiam extollit. *Torrent.* *Cælo tonantem*] Amphibolia est in τὸ *cælo*, determinetne τὸ *tonantem*, an τὸ *regnare*: ut sensus sit: Crediderunt Jovem in cælo regnare, quando tonat: vel crediderunt Jovem Deum regnare, eo quod tonet cælitus. *Cruq.* *Cælo tonantem*] Ut tonitrua demonstrant Jovem esse cæli regem, sic Cæsaris victoriæ divinitatem ejus arguunt. [*Guelph. tonantem si credimus.*]

2 *Præsens Divus*] Dum es in vivis, et inter homines versaris.

3 *Adjectis Britannis*] Atqui Suetonius, post D. Julium, ad Claudii usque tempora a nullo tentatum fuisse Britanniam scribit. Quid ergo est, quod ab Augusto Britannos adjectos imperio hic ait Horatius? Nodum hunc Dion Cassius dissolvit. Is enim Cæsarem Octavianum adolescentem adhuc, ante bellum cum Antonio, ut in Britanniam trajiceret, jam in Galliam venisse, sed novis in Dalmatia tumultibus revocatum tradit. Poëta igitur bellum, quod jam parabatur, pro confecto habens, hæc scripsit. Eodem fere tempore natam arbitror i. Od. 35. ob hos versus: 'Servus iturum Cæsarem in ultimos Orbis Britannos,' &c. *Torrent.*

4 *Imperio*] Imperio Rom. additis Britannis tanquam coronide suarum victoriarum, qui ab Augusto per Drusum privignum superati sunt. *Gravibusque Persis*] Propter Crassi cladem Persæ vel Parthi graves et per-

niciosi habebantur, qui tamen Augusto facile cesserunt, signaque militaria, Crasso et M. Antonio adempta, reddiderunt.

5 *Milesne Crassi*] Ut Augusti ob recepta signa militaria gloriam extollat, Crassi militum ignominiam ostendit; qui tanquam parum esset, hostium se tradere potestati, etiam in eorum mores transierunt. *Torrent.* *Conjuge barbara*] Cum conjuge alienigena.

6 *Turpis maritus*] Vocat 'turpem maritum,' qui contra leges patrias, Romanus, Barbaræ mulieris matrimonium inierit. Justæ enim sunt nuptiæ, ut Jurisconsulti tradunt, quas inter se cives Romani contrahunt. *Torr.* *Turpis maritus*] Ut servus et captivus vixit?

7 *Pro curia*] Apte inserta exclamatio, Senatus, vel o curia, quam indignas res passa es contra majestatem populi Rom. et o mores, quam inversi et corrupti estis, ut Rom. milites jam barbaris serviant, qui iis olim dominari solebant!

8 *Consenuit*] Auget facti invidiam ipsa diuturnitas, nam is etiam, qui citra ignominiam ab hoste captus est, si cum redire possit, non redeat, pro transfuga habetur. Jam vero omnium turpissimum est eos, qui per ignaviam se capi permiserint, non conubiiis tantum hostium, sed et armis assuescere. *Torrent.*

9 *Sub rege Medo*] Hoc quoque loco apparet, Medorum, Persarumque et Parthorum nomina confundi solere. *Torrent.* *Marsus, et Apulus*] Marsi et Apuli inter Rom. milites erant clarissimi, qui cum Crasso superati et capti, uxores acceperunt a Medis et Persis, ut ibi velut in propriis sedibus omnem ætatem agerent.

10 *Anciliorum, et nominis, &c.*] Vide Florum lib. III. 'Ancilia' autem et 'Vestam' addidit, ob Romani imperii æternitatem, ancilium unius, quod e cælo ceciderat, et Vestæ ignis custo-

dia denotatam. *Torrent.* *Anciliorum, et nominis]* Ignavi erant milites sub Crasso, qui obliviscerentur ancilia, id est, scuta brevia, numero duodecim, in æde Martis servata, ex quibus unum de cælo lapsum credebatur: nam datum est pro oraculo, ibi fore Imperium, ubi fuisset ancile. ‘Ancilia’ hic pro virtute ponuntur, ‘toga’ pro dignitate.

11 *Æternæque Vestæ]* Æterni ignis, qui in templo Vestæ a virginibus custoditus nunquam exstinguebatur.

12 *Incolumni Jovē]* Salvo Capitolio quæ Jovis erat sedes, quasi dicat: Non deserta urbe a suis Diis: turpe igitur militibus Rom. ut sub armis hostilibus senescerent.

13 *Hoc caverat]* Regulus hoc providerat, ne quis suo exemplo spem vitæ in captivitate poneret. *Mens provida Reguli]* Περιφραστικῶς, pro ipse Regulus. De Reguli autem, ne captivi cum Carthaginiensibus permutarentur, in senatu sententia, præter Cic. lib. 1. et III. de Officiis, pulcre Gellius VI. 4. *Torrent.*

14 *Conditionibus]* A conditionibus fœdis. Noloit enim Regulus captivos Afrorum pro se reddi. [Schoenborn. 2. *seditionibus].*

15 *Et exemplo]* Et dissentientis ab exemplo, quod traheret perniciem in posterum tempus, nisi pubes captiva periret immiserabilis, id est, sine misericordia. Nam tali exemplo milites deinceps ignavius pugnarent. *Exemplo trahentis]* Sic prior Lambini editio habet, ut et libri Mss. omnes. Primus Guil. Canterus Nov. Lect. IV. ult. *trahenti* legendum esse censuit. Ego vero nihil immuto. Eodem enim sensu dictio *trahentis* ad Regulum referri poterit; dissentientem de captivorum permutatione, non in præsens modo, sed propter exemplum sæpe alias nocitura. *Torrent.*

18 *Signa ego]* Hæc est Reguli Oratio, in Senatu Rom. habita. Genus est deliberativum. *Punicis]* Ego vi-

di arma, Africanis templis affixa, quæ nostri milites hosti tradiderunt sine cæde.

21 *Direpta]* Alii *Derepta*, Lambinus *Erepta* legi malit. Ego *Arepta* pro *Abrepta*, ut ‘afuit’ pro ‘abfuit,’ et similia. *Vidi ego civium]* Quomodo civium, si jam captivi, ac proinde capite diminuti? *Cires* ergo vocat, qui tales erant cum caperentur, atque adeo cives manere poterant, si fortiter restitissent. Eadem ratio ejus, quod sequitur, ‘Retorta tergo brachia libero.’ *Torrent.*

22 *Retorta tergo brachia libero]* Vidi brachia Rom. revincta tergo quondam libero.

23 *Portasque non]* Portas Carthaginiæ apertas, quod arguit Carthaginiensium securitatem. *Et arva]* Et vidi eos agros coli, qui fuerant a nobis antea devastati.

25 *Auro repensus]* Scilicet miles, auro redemptus, ad pugnam fortior redibit. Ironia est.

26 *Flagitio additis Damnum]* Loci hujus sententia est, ignominia turpi, militum deditio Reip. iniustæ, etiam damnum addi, si auro publico captivi redimantur. *Auro repensus* dixit, quod veteres non numerato, sed appenso aere funderentur. *Torrent.*

27 *Additis Damnum]* Turpitudinem damno cumulatis, dum milites ignavos auro redimitis. *Amissos colores]* Hinc ‘decolorare’ cum natus color amittitur. Virg. Georg. II. ‘Alba nec Assyrio fucatur lana veneno.’ *Torrent.*

28 *Lana refert]* Candida lana alio colore tincta non resumit candorem genuinum amissum. *Fuco]* Colore. ‘Fucus’ herba est qua tinguntur vestes. Inde, ‘Fucum facere.’

30 *Curat reponi]* Vera virtus non solet restitui, aut reparari ab iis, qui corrupti jam ac depravati sunt. *Deterioribus]* Virtus enim semper incrementum amat, nec contigit, nisi animo

assidua exercitatione ad summum perducto, ut recte Seneca inquit, *Torr.*

31 *Si pugnat*] Si fieri potest, ut cerva e retibus expedita pugnare an-deat.

33 *Qui perfidis*] Qui hostium po- testati se permisit.

34 *Et Marte*] Et altero prælio Carthaginienses subiget is, qui lora, &c. [*Et morte* codd. ap. Jacek.]

36 *Sensit iners*] Si Reguli oratio- nem omnem recte expendimus, mi- lites, de quibus in senatu tunc age- batur, non quod capti essent, dam- nat, quippe et ipse captus: sed quod armati, sine cæde ac sanguine, hos- tium potestati sese dedidissent. *Torr.* *Sensit iners*] Ignavus.

37 *Hic unde vitam*] Stephanus pro *inscius*, mavult legere *aptius*, hoc sen- su: Hic miscuit pacem bello, e quo tamen aptius vitam sumere potuisset, quam e pace. Id est, quum tamen bellica fortitudo aptior illi ad vitam conservandam, sive ad consulendum saluti suæ esset. Cum *inscius* legi- tur, sensus est: Hic, quum nesciret qua ratione saluti suæ consulere pos- set, tandem id se consequenturum mis- cendo pacem bello, speravit. *Hic unde vitam sumeret inscius*] Nunc etiam inscitiae militem accusat, qui armatus in acie consistens, aliunde quam ab armis salutem petat, et pa- cisci malit, quam pugnando acriter se defendere ac ferire hostem. *Tor- rent.* *Hic unde vitam sumeret inscius*] Hic miles nesciens vitam armis, non deditioe, esse retinendam, pacem cum bello confudit. Nam in arden- tissima pugna, tanquam in pace, se hostibus credidit.

40 *Altior Italiæ ruinis*] Nobilior turpibus Italiæ ruinis.

41 *Fertur pudicæ*] Regulus dicitur a se removisse, id est, non admisisse conjugis osculum.

42 *Ut capitis*] Ut capite diminutus, id est, ut servus factus per captivi-

tatem. *Capite minor*] Capite dimi- nutus. Est autem 'capitis diminutio,' prioris status immutatio. 'Caput' enim hic 'statum' significat. Fieri autem eam tribus modis volunt, nam aut libertas simul et civitas amittitur, quæ maxima capitis diminutio est: aut civitas tantum, retenta libertate, quam mediani appellant: aut vero retenta libertate et civitate, familia tantum mutatur, ut puta per adop- tionem, quæ et minima dicitur. Por- ro qui bello capti in hostium erant potestate, quamquam propter jus postliminii non tam perdidisse liber- tatem civitatemque quam in suspen- so esse videbantur; tantisper tamen dum aberant, nec cives, nec liberi habebantur: hoc igitur est, quod nec conjungem, nec liberos agnoscebat Re- gulus. *Torrent.*

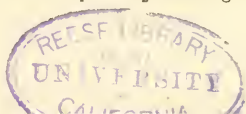
44 *Torvus humi*] Et dicitur torvo vultu oculos in terra defixos habuisse, donec consilio nunquam alias dato, id est, donec argumentis inauditis firmaret patres labantes dubitantes- que.

45 *Labantes firmaret*] 'Labare' est jam incipere minari casum. Patres itaque in eam jam inclinantes senten- tiam, ut disciplinæ militari, qua dif- ficiles semper in captivos fuere Ro- mani, salutem Reguli præferendam esse decernerent, ipse remoratus est, atque in officio continuit. *Torrent.*

46 *Autor nunquam*] Suator sive mo- nitor.

48 *Egregius exul*] Vere egregius, qui non ut alii exsules judicium sen- tentia, aut metu saltem judicii, pa- triam reliquerit; sed et ipse suo se suffragio, ob patriæ caritatem, fidei- que constantiam, non tam exsilio, quam certa morte multarit. *Torrent.* *Exul*] Exul per captivitatem egre- gius, id est, nunquam satis landatus.

49 *Atqui sciebat*] Non ignorabat Regulus, se ad exquisita supplicia proficisci. Cic. de Off. lib. III. *Bar- barus tortor pararet*] De Reguli sup-

plicio alii aliter tradidere. Cicero-
nis verba adscribam: 'M. Regulum
illigatum in machina, resectis palpe-
bris, Carthaginienses vigilando neca-
verunt.' 'Machinam' autem illam
sunt qui 'arcam,' sunt qui 'arma-
rium' appellent. Vide et Gellium vi.
4. Val. Max. ix. 2. *Torrent.*

51 *Obstantes propinquos*] Amicos
contradictentes, precantesque ne ad
hostes rediret.

52 *Populum reditus*] Populum, qui
reditum suum tardabat.

53 *Quam si clientum negotia*] Non
secus ac si patronus fuisset, et clien-
tum suorum longa negotia (lite jam
dijudicata, pronuntiataque sententia)
tandem relinqueret, et post multas
molestias tandem animi gratia in se-
cessu aut otio rusticano sese oblec-
tare et in villam suam sese exspati-
ari vellet. *Lubin.*

54 *Dijudicata lite relinqueret*] Lite
finita et decisa, sententia scilicet pro-
nuntiata.

55 *Tendens Venafranum*] Iter habens
Venafranum Campaniæ civitatem,
animi relaxandi gratia. Vide ii. Od.
6.

56 *Tarentum*] Oppidum a Phalan-
to Lacedæmonio conditum.

ODE VI. Συλλογιστική. AD ROMANOS.
Corruptos suæ ætatis mores insec-
tatur.

1 *Delicta Majorum*] Ob culpam
Majorum dabis pœnas, quas non es
meritus. *Immeritus lues*] Cum *imme-
ritus* dicit, Romanorum leges respi-
cit, apud quos nullum patris delictum
innocenti filio pœnæ erat, etiamsi
perduellionis crimine deliquisset. tes-
tis Ulpianus de Decurionibus lib. ii.
Torr.

2 *Refeceris*] Donec reædificaveris,
vel reparaveris templa deorum deci-
dentia. Vide ii. Od. 15.

[3 *Sedesque labantes* codd. ap. Jaeck,
et Angelic. 1. ap. Feam.]

4 *Fæda nigro*] Simulachra situ ve-
tustatis sordentia.

5 *Dis te minorem quod geris*] Sic
Livius, apud quem diligentissimus re-
ligionum cultor Camillus, Oratione
qua populum Romanum Veios mi-
grare prohibuit. 'Intuemini,' in-
quit, 'horum deinceps annorum vel
secundas res, vel adversas, invenie-
tis omnia prospere evenisse sequen-
tibus Deos, adversa spernentibus.'
Torrent. Significat ergo imperii Ro-
mani perpetuitatem, cæremoniis, re-
ligione, auspiciis, et solemnium sa-
crorum ritu maxime contineri. *Lam-
bin.* *Dis te minorem*] Quia Deos co-
lis, ideo imperas, Romane.

6 *Hinc omne principium*] Mallem,
ut in nonnullis Mss. *Hoc omne prin-
cipium.* *Torrent.* *Hinc omne prin-
cipium*] A pietate in Deos, tunc habes
initium. *Huc refer exitum*] Ad De-
os neglectos tuas refer calamitates.
Alii hunc versum sic interpretantur,
ut sit sensus: In exordio rerum De-
os invoca: eisdem in exitu gratias
agito.

7 *Neglecti dederunt*] Dii minus stu-
diose culti.

8 *Hesperia mala luctuosæ*] Italiæ
lugubri.

9 *Jum bis Monæses*] Alii *Monæsis.*
Monæses iste ac Pacorus Orodis Par-
thorum regis filii fuere, et bellis ci-
vilibus post Cæsaris necem turbata
Repub. adjuvante T. Labieno Syriam
invasere, rebusque feliciter diu ges-
tis, tandem Pacorus duce Ventidio
magna suorum strage occubuit. Quo
cæso cum Orodës pater Phraati reg-
nam vivus detulisset, isque cæso
patre ac fratribus, crudelissime im-
peraret, *Monæses* ad Antonium trans-
fugit, eumque adversus Phraatem ju-
vit, sed infelici exitu belli. *Justinus*
lib. xiv. *Torrent.* *Monæses et Pacori*
manus] *Monæses* et Pacorus Partho-
rum reges: *bis*, id est, primo Cras-
sum, secundo Labienum cum omni
exercitu deleverunt, nostrosque co-
natus inauspicatos, (id est, quia con-
tempsum auspiciorum necessariam

veritatem) inanes reddiderunt.

10 *Non auspicatos*] Alii legendum censent, *Inauspicatos*. Vid. Turneb. xvi. 6. Canterus Novar. Lect. v. 20.

12 *Torquibus*] Parthiis, ut et Gallis olim, nunc etiam Germanis, solenne erat torques aureos gestare. *Renidet adjecisse*] Hoc est, renidendo gaudere se ostendit, quod torquibus ante exiguis non leve ex præda pondus adjecerit. 11. Od. 18. *Torrent*. *Renidet*] Gaudet se adjecisse prædam aureis suis torquibus, qui ante nos devictos, erant exigui, jam vero facti sunt ampliores. [Bamberg. *renitet*.]

13 *Seditionibus*] Bellis civilibus.

14 *Dacus et Æthiops*] *Dacos* etiam *Daos* *Daasque* vocarunt veteres: Græci vero *Getas*, ut Stephanns tradidit. Nunc *Transsilvani*, *Walachi*, et *Moldavi* dicuntur; perdomiti olim a Trajano, teste columna ejus in foro erecta adhuc superstitæ. De Æthiope vero incertior historia est. Sunt qui Ægypti bellum intelligant, quod Cleopatra classi suæ Arabas Æthiopus adjunxerit; ut hoc sit quod 'classe formidatum Æthiopem' dicit: sed tamen ut Daci, sic et Æthiopes peculiari bello, illi Panoniam, hi Ægyptum vastarunt. *Dacos* autem M. Crassus, Crassi divitis filius, Æthiopes eorumque reginam Candacem C. Petronius, Augusti auspiciis, vicerunt. Dio lib. LI. et LIV. *Torrent*. *Dacus, et Æthiops*] Scythæ et Ægyptii sub Antonio et Cleopatra.

15 *Classe formidatus*] Classe, quam Cleopatra instruxerat. *Ille*] Ille *Dacus*: Scythæ multo peritior in mitendis sagittis.

17 *Fœcunda culpæ sæcula*] Vult ex matrimoniorum corruptela et adulteriis omnia Reipub. mala manasse. *Lambin*. *Fœcunda culpæ sæcula*] Sæcula, in quibus homines assidue culpam committunt.

19 *Hoc fonte*] Merito nuptiarum corruptelam malorum omnium in Reipub. fontem atque originem facit:

nam præter flagitii per se turpitudinem ac mariti injuriam, civitas ipsa ob prolis incertitudinem, familiarumque et hæreditatum confusionem, gravissime læditur. Sed et Suidas verbo *δακνόμενος* Lacedæmoniorum certam execrandi formulam refert, qua inter cætera, ei, quem odissent, imprecabantur, ut adulterum foveret uxor, tanquam summum malum. *Torrent*. *Hoc fonte*] Ex adulteriis.

21 *Motus Iónicos*] Molles, lasciviores. Vid. Turneb. iv. 21. Iones enim præ cæteris Asiaticis voluptate ac mollitiæ infames fuere. Vide et Valer. Maximum 11. 6. In omnibus ergo delicati nimis ac teneri; sed peculiari quodam gentis vitio choreis præcipue ac saltationibus addicti. Qua de re non paucæ Athen. lib. xii. Eorum risus etiam tanquam dissolutior, in proverbium abiit, γέλως Ἰωνικός. De Saltandi studio vide Macrobian. Sat. iii. 14. *Torrent*. *Motus Iónicos*] Saltationes lascivas, quas primum Iones invenerunt.

22 *Matura virgo*] Addit *matura*, quod magis inverecundum sit, eam lascive saltare, quæ pueritiæ annos excesserit. *Et fingitur artubus*] Virgo in ludo saltatorio arte illa motoria ac cinædica sic componere artus assuescit, ut exossis quodammodo videri possit. Si quis cum Lambino *artibus* malit, non pugnabo. Sunt enim multæ artes, quibus puellæ ad amoris illicium uti possint. Sed et *frangitur artubus* pro *fingitur*, non vanis rationibus defendi posset: periti enim saltatores tam mollia habent membra, ut sine nervis atque ossibus esse videantur. *Torrent*. *Fingitur artibus*] Docetur corpus molliter movere et saltare secundum artem.

24 *De tenero ungui*] Græcorum esse proverbium ostendit Cic. Epist. ad Lentulum: 'Sed præsta te eum, qui mihi a teneris, ut Græci dicunt, unguiculis es cognitus, ἐξ ἀπαλῶν τῶν ὀνύχων.' Latini enim 'ab incunabulis'

dicunt, et ‘cum lacte nutricis.’ *Torrent.* *De tenero meditatur*] A teneris annis discit et exercet amores flagitiosos.

25 *Mox juniores*] Post nuptias celebratas quærit amatores marito suo juniores, id est, robustiores.

26 *Inter mariti vina*] Talem maritum dicit, qualem Juvenal. Sat. i. qui, ‘Doctus spectare lacunar, Doctus et ad calicem vigilanti stertere naso.’ Quem vide. *Inter mariti vina*] Inter epulas nuptiales. *Neque eligit*] Nullum adhibet delectum.

27 *Impermissa gaudia*] Muretus legendum affirmat *improvisa.* et Lambin. pro *gaudia*, *Oscula* in duobus Codd. se reperisse dicit. Certe plus quam *Oscula* dicit Poëta, rem fœdam honesto vocabulo tegens. *Torrent.* *Impermissa raptim*, &c.] Illicitas stupri voluptates.

28 *Luminibus remotis*] Lucernis remotis, ne sint testes pollutæ verecundiæ.

29 *Sed jussa coram*] Sed, velint publica meretrix ab adultero arcessita, electo surgit, vidente et consentiente marito, qui tanquam leno pretium concubitus accipit.

30 *Institor*] Quoniam nomen ‘institoris’ generale sit, pro eo qui tabernæ, vel alii cuilibet negotiationi præponitur, quod et nominis ratio demonstrat: ex eo enim dicitur quod negotio gerendo instet, ut Ulpianus ait: *navis* tamen *institor* non recte dicitur: Græci ἐπιστάρας vocant. *Torrent.* *Institor*] Negotiator.

31 *Navis Hispanæ magister*] Paulus Jurisc. lib. LVII. de Verb. Sign. scribit ‘Magistros’ dici, quibus præcipua cura rerum incumbit, et qui magis quam cæteri diligentiam et sollicitudinem rebus, quibus præsent, debent. Hinc omnium fere rerum ‘magistri’ dicti. ‘Magister’ ergo ‘navis’ est, cui totius navis cura mandata est. *Torrent.* *Magister*] Nauclerus.

32 *Dedecorum*] ‘Dedecora’ ea ra-

tione dixit, qua ‘probrum’ dicebant veteres, pro stupro et flagitio, ut Festus ait. Unde ‘fœminæ probrosæ,’ eadem quæ et ‘famosæ,’ ob stuprum. *Pretiosus emptor*] Vocat ‘pretiosum emptorem’ qui stuprum quovis pretio sollicitet. *Torrent.* *Dedecorum pretiosus emptor*] Flagitiorum emptor liberalis.

33 *Non his juventus*] Non tam libidinis parentibus nati sunt illi Romani, qui navali bello Pœnos superarunt. Vide II. Od. 12.

35 *Pyrrhumque*] Epirotarum regem a Curio Fabricioque in Lucania victum.

36 *Antiochum*] Syriæ Regem a M. Acilio superatum. *Annibalem dirum*] Quatuor codices habent *durum*, et quidem duo ex his longe optimi. *dirum* tamen defendit Pet. Victorius Var. Lect. II. 24. [*Antiochum A. durum* Schoenborn. 2.]

37 *Rusticorum mascula*, &c.] Inter M. Catonis de Re Rust. oracula, hoc primo loco ponit Plin. XVIII. 5. quod fortissimi minimeque male cogitantes, ex agricolis gignuntur. Patiens enim illic operum, ‘parvoque assueta juventus,’ ut Virgil. noster cecinit. *Torrent.* *Mascula militum*] Proles virilis, non effœminata.

38 *Sabellis docta ligonibus*] Sabinis: pro quibuscumque ligonibus, et ferramentis rusticis.

39 *Versare glebas*] Arare.

41 *Portare fustes*] Portare lignum domum post laborem finitum ad ignem alendum, si matres severæ sic juberent. *Sol ubi montium*] Rustica quidem, sed venusta et huic loco apta vespertinæ horæ descriptio, qualis illa Virg. Ecl. II. ‘Aspice, aratra jugo referunt suspensa juvenci, Et Sol crescentes discedens duplicat umbras.’ Sol enim discedens, uti et adveniens, quo magis ex transverso ferit, eo longius jacit umbras, quas ‘duplicari’ ait Virg. ‘mutari’ vero Horat. quia repente extenduntur.

Tempus illud vespertinum *βούλυτος*, a bonni solutione, dicitur. *Torrent.* [*Portare fustis* codd. ap. Jaeck.]

42 *Mutaret umbras*] Vesperi; nam Sol descendens mutat umbras.

44 *Agens abeunte*] Adducens tempus gratum, id est, noctem, in qua quiescimus, curru suo, in quo vehitur, recedente.

45 *Damnosa quid non imminuit dies*] Carmen pulcherrimum aurea plane concludit sententia, et ea quidem verissima, si res singulae considerentur. Omnia enim orta occidunt et aucta senescunt. Verum omnis ætas de suo sæculo quæsta est; quodque legum morumque nunc exacta, nunc neglecta observatione contingit, ut deteriores vel meliores simus, id temporis imputamus. *Torrent.* *Damnosa quid non imminuit dies*] Dies, id est, tempus, omnibus rebus damnum et interitum afferens, 'quid non consumit?

47 *Mox daturos*] Paulo post. Hic observæ elegantem gradationem in tribus versiculis: Avis parentes, parentibus nos, nobis nostri liberi sunt deteriores.

ODE VII. Συμβουλευτική. AD ASTERIE. Consolatur eam, de viri sui absentia mœstam, monetque, ut fidem conjugalem ei datam servet.

1 *Quid, fles, Asterie*] Ordo est, et sensus: O Asterie, quid fles? id est, quid flendo desideras Gygen juvenem constantis fidei, quem, Thyne merce beatum, candidi Favonii, id est, sereni venti occidentales primo vere tibi restituent. *Tibi candidi Primo restituent vere Favonii*] Favonios Gygen reducturos promittit: non quod Orico navigantibus in Italiam ventus ille propitius sit, sed quia quod II. 47. Plinius ait, Ver aperit navigantibus maria; cujus in principio Favonii hibernum molliunt cœlum. Perinde igitur est, ac si 'primo vere' dixisset Horatius rediturum, non addita mentione Favonii.

'Candidos' autem vocat Favonios, ut læta et fausta omnia 'candida' dicimus, 'atra' vero his contraria. *Torrent.* *Glarean.*

3 *Thyna merce*] Idem quod Bithynia, ut 'Thyniam' pro 'Bithynia' alicubi Catullus; a Thynis enim Thraciæ populis, ejus regionis, quæ Troadi proxima est, incolæ nomen traxisse creduntur. Testis Strabo I. VII. et Claudianus cum ait: 'Thyni Thracæ arant, quæ nunc Bithynia fertur.' Bithyniam autem mutandis mercibus oportunam fuisse, docet Horat. I. Od. 35. *Thyna merce*] Locupletatum merce advecta e Cilicia.

4 *Constanti juvenem fide*] Lambinus legit, *Constantis juvenem fide*. At nostri codices omnes fidei habent, et est Synæresis: nisi quis fidi forte malit. Nam sic quoque dixerunt veteres, ut 'pernicii' etiam Cic. in Orat. pro Sex. Roscio, teste Gellio IX. 14. Et ex Cæsaris de Analogia libris, etiam 'facie' et 'die' in secundo casu dici solere, invenies. *Torrent.*

5 *Ille Notis actus*] Ille inquit, Notis seu Austris pulsus ad Oricum, noctes frigidas traducit, ipse insomnis. Significat autem Gygen non sua sponte nam diu abesse a patria et a suis, sed tempestate retentum, atque a reditu prohibitum. *Lambin.* *Notis actus ad Oricum*] Id est, quibuslibet ventis compulsus ad Oricum, urbium primam in Epiro.

6 *Post insana*] Post magnas tempestates Capræ occasu excitatas. *Insana Capræ sidera*] Capella, quam pluviam vocat Plin. ut Virg. Hædos, et ortu et occasu tempestatem ciet. Oritur vero IV. Kal. Octobris: Hædi postridie. Ab eo ergo tempore Gygen Orici desidentem facit; et, quod certum amoris indicium est, noctes totas cum lacrymis vigilantem. [*Post insana, caper, fœdera* Schoenborn. 2.]

8 *Insomnis*] Non dormiens.

9 *Atqui sollicitæ nuntius hospita*]

Ordo est, et sensus : Atqñi vafer nuntius sollicitæ hospitæ (nempe nuntius a Chloë ad virum tuum missus) tentat illum mille modis, dicens, Chloën miseram suspirare et uri tuis ignibus, (id est, nri eo amore quo tu virum tuum complecteris,) et refert ut perfida mulier (sc. Antea) impulerit Prætum, credulum falsis criminibus, maturare necem casto Bellerophonti.

10 *Tuis ignibus*] Qui te quoque urunt, qui te macerant, ut Chloë, non minus quam Asterie, in eodem Gyge laboraverit. *Torrent.*

13 *Mulier perfida*] Præti nempe uxor, ac Prætidum mater, Antea ab Homero dicta : at si Tragediarum scriptoribus fides habenda, Stenobæa nominabitur. Apollodor. l. ii. *Cruq.*

14 *Criminibus*] Criminationibus.

16 *Maturare necem*] Accelerare mortem.

17 *Narrat pene datum Pelea*] Ordo est : Et nuntius Chloës narrat, Pelea pene datum Tartaro (id est, Pelea prope occisum fuisse) dum abstinens fugit Magnessam Hippolyten, et idem fallax nuntius monet, id est, proponit Gygi viro tuo alias historias, quæ peccandi viam docent, sed frustra. *Datum Pelea Tartaro*] Creteis sen Hippolyta, Acasti uxor, Pelei amore capta, cum eum ad stuprum sollicitasset, neque ei persuadere potuisset, dolore odioque incensa, prior eum apud Acastum criminata est, ut improbum et vim sibi inferre conatum. *Lambin.*

18 *Magnessam Hippolyten*] Pindarus Nem. Car. 5. Hippolytam vocat et quidem Κρηνηίδα. Quod interpret sic exponit, ut Cretheis proprium ejus fuisse nomen videatur ; Hippolytæ vero a patre Hippolyto sumptum. Fuit autem Acasti Magnesiæ Thessaliæ orientem versus adjacentis (in qua Golcos oppidum) regis uxor ; unde Magnessam appellat Horatius. *Torrent.*

19 *Et peccare docentes*] Exempla quæ lætens retulit Horatius, metu mali flagitium suadent. Sunt et aliæ historiæ, quæ, quod probro dandum sit, laudi ducunt : qualis in Terentii Eunneho Jovis ac Danaës tabella. Exempla autem Antea et Hippolytæ similium adhuc octo enumerat Murætus Var. Lect. i. 12. et Canterus Nov. Lect. vi. 2. Nec omisisse velim, quod pro *monet* in tribus exemplaribus legitur *moveret* : nec male, ni fallor. *Torrent.*

20 *Fallax historias monet*] Id est, narrat historias, quæ docent peccare, scilicet in amore : hoc est, narrat quam plurimos, qui non servatis amoribus antiquis, novis quoque non injucunde dederunt operam : quorum exemplo Gygi liceret Chloën amplecti. *Cruq.* [*Fallax historias monet* Schoenborn. 2.]

21 *Scopulis surdior*] Recte enim ‘surdum’ dicimus, qui quæ audit interiorē ferire sensum non patitur. *Torr.* Significat eum non moveri, neque flecti verbis nuntii illius a Chloa missi. *Lambin.* *Scopulis Icarii*] Scopulis Icarii maris surdior audit integer, (id est, incorruptus,) ita ut verbis nuntii, a Chloë missi, non commoveatur, sed continens, eamque contemnens, permaneat.

23 *Enipeus*] Nomen est vicini libidinosi, qui eam amabat.

25 *Flectere equum*] Æque peritus in equitandi scientia.

26 *Gramine Martio*] In campo Martio, ubi se exercebat Rom. juvenus, ut equo uti bene scirent.

28 *Tusco denatat*] Tiberino fluvio, qui Tusciam a Sabino dividit. Vide l. Od. 20.

29 *Prima nocte*] Noctis initio. *Domum claude*] Refert Plutarchus Præceptis conubial. olim Phidiam Eliensibus finxisse Venerem calcantem testudinem : quo significabatur mulieris esse munus, et domum servare et silentium. *Torrent.* *Neque in ruis*]

Neque in vias deorsum despicere ex alto.

30 *Querula despicere tibiæ*] Vocat 'tibiæ' querulam, non quia amator querelas suas accineret, (quid enim si aliud aliquid?) sed molliter ac suaviter sonantem. de quo Epod. xi. 'Queruntur in sylvis aves,' &c. Torr. *Querula despicere*] Querentis se immunito abs te contemni.

31 *Et te sæpe vocanti*] Denique, o Asterie, mane inexorabilis Enipeo, te feream et sævam sæpe vocanti.

ODE VIII. Ἑρωτηματικὴ. AD MÆCENATEM. Quam uxorem non habeat, nihilominus Calendas Martias cur celebret, Mæcenas mirari non debet.

1 *Martiis calebs*] Ut Saturnalibus viri, mense Decembri, sic Kalendis Martiis fœminæ, inter se, et hæc illis, et illi his, munuscula missitabant. Neque hoc tantum, sed et servis olim cœnas tunc apponebant matronæ, sicut domini Saturnalibus: illæ, ut principio anni ad promptum obsequium honore servos invitarent; hi, quo gratiam perfecti operis exsolverent. auctor Macrob. Saturn. i. 12. Et quod Martias Kalendas celebrabant, causam fuisse Festus tradidit, quod eo die Ædes Junonis Lucinæ coli cœpta. Sane Kalendas omnes in Junonis ditione fuisse constat. Quare et Kalendis ædem illi dedicatam fuisse mirum non est, et quidem Martiis. Mars enim, Junonis filius, ut Romanæ gentis auctor celebratur. Unus ille scrupulus restat, quomodo celebritas illa, quæ fœminarum erat, ad viros pertinnerit: nam pertinuisse, modo cœlibes non essent, ostendit Horatius. Sed hic Acron nobis auxiliabitur, qui eodem die maritos pro conservatione matrimonii supplicare solitos tradit; quod sane verisimile est, postquam fœderis raptarum intercessione initi memoriam eo etiam die celebrasse Romanos Servius et Ovidius tradiderunt. Torr. *Martiis*] Ordo est: Mæcenas docte ser-

miones utriusque linguæ tu miraris, quid ego cœlebs agam in Martiis Kalend. *Calebs*] Optimi quique et antiquissimi codd. *celebs* fere sine diphthongo scribunt. Sed Festus *cælibem* inde dici vult, quod dignam cœlo vitam agat. Torr. *Calebs*] Sine uxore. *Calendis*] Quas mariti celebrabant, ut uxores castas et pudicas haberent domi.

2 *Flores et acerra*] Simile sacrificium adornat Veneri i. Od. 19. Atqui Libero sacrificat; sed eodem, ut videtur, ritu, quo Junoni eo ipso die matronæ. Torr. *Acerra thuris*] Thuribulum, vel patera fictilis, quæ arcula est in qua thus ponebatur.

3 *Positusque carbo*] Ignis paratus super aram ex vivo cespite erectam. Vide i. Od. 19.

5 *Utriusque linguæ*] Linguæ Græcæ et Latinæ.

6 *Voverum dulces*] Privata religione se eum diem celebrare dicit, non publica. *Album caprum*] 'Baccho capere omnibus aris cæditur.' Vide Ang. Politianum Misc. cap. 24.

7 *Libero caprum*] Diis superis alba victima, inferis nigra immolabatur. *Prope funeratus*] Prope morti datus casu arboris in caput suum procumbentis. Vide ii. Od. 13.

9 *Hic dies anno redeunte*] Dies festus anniversarius. Anno vertente: περιπλομένου ἐνιαυτοῦ. Horat. ii. Sat. 2. 'Sive diem festum rediens advenerit annus.' Ἐτυμον Græci nominis ἐνιαυτὸς, quasi in seipsum revolutus. Lamb. *Anno redeunte*] Anno vertente, id est, singulis.

10 *Corticem adstrictum*] Turneb. xxx. 6. *Dimovebit Amphoræ*] Pro movebit de amphora. *Pulmann.* *Corticem adstrictum*] Corticem pice illitum, id est, superpicatum: hinc picare vasa. [*Cortice* Guelph.]

11 *Institutæ*] Amphora quæ cœpta est fieri fumosa, id est, vetusta: intelligit vinum valde vetustum, in utribus ita exsiccatum, ut depromi non posset, neque bibi, nisi aqua

dilutum. Vide Plinium xxiii. 1.

12 *Consule Tullo*] L. Volcatius Tullus Consul fuit, cum M. Æmilio Lepido, A. U. C. 687. Atqui tanto temporis intervallo vinum poterat sine fumo vetustescere. Anno autem post Tullum Cos. natus Horatius. *Torr. Consule Tullo*] In amphoræ fundo nomen Consulis scribebant, quando vinum in cella vinaria erat repositum, ad significandam vini ætatem. Vide i. Od. 20.

14 *Sospitis centum*] Amici incolumis et salvi ab arboris illius casu. *Et vigiles lucernas*] Et productio vigiles, id est, accensas lucernas in lucem, id est, totam noctem compotemus. *Vigiles lucernas*] Compotationes et cœnas sumptuosiores ac liberaliores noctu fieri solitas, cum ex hoc Poëta, tum ex multis aliis scriptoribus, intelligere licet. *Lamb.*

15 *Profer*] Alii legunt, *Perfer*. [Codd. ap. Jaeck, *Præfer*, *Profer*, *Prefer*, *Refer*.]

16 *Clamor*] Vide i. Od. 27.

17 *Super urbe curas*] Tanquam urbis præfectum sic alloquitur: hoc enim munus Augustus illi detulerat, et absentis Cæsaris partibus fungebatur. *Torr. Super urbe*] De urbe.

18 *Daci Cotisonis*] Libri meliores *Cotisontis* habent. 'Cotisontem' tamen vocat Suetonius, Augusto, Getarum regem. atqui 'Dacum' appellat Horatius. Verum hanc controversiam Plinius resolvit; qui Getas a Romanis 'Dacos' dici tradit iv. 14. *Torr. Daci Cotisonis agmen*] Cotison rex fuit Dacorum, quos Octavianus superavit.

19 *Medus infestus*] Persis, Medis, ac Babylonis imperabant Parthi, quos, ante Phraatis (qui signa Augusto reddidit) imperium bene constitutum, inter se graviter dissedissee Strabo demonstrat lib. xvi. Ante recepta ergo signa militaria carmen hoc scripsit Poëta. *Torrent. Medus infestus*] Medi seditionibus civilibus inter se dissentiunt.

22 *Cantaber*] Cantabri populi erant Hispaniæ, quos bellum sex annos cum Romanis gerentes devicit tandem Agrippa.

23 *Laxo meditantur arcu*] Remisso arcu, id est, armis depositis.

25 *Negligens, ne qua*] Quin igitur tu, cum privatus sis, nullumque magistratum geras, aliquandiu negligens et parvi pendens, ne qua fortasse in parte Romanus populus tua opera et consilio indigus laboret, illudque solus præcavere nimisque de illo sollicitus esse, parce ac desine, et reliquis etiam aliquid curandum relinque. *Lubinus.* Quærit hic Heinsius, quid sit *negligens parce*: et quomodo privatus esse potuerit Mæcenas, si præfectus urbis fuerit. Scribendum ergo jubet: *Negligens, ne qua populus laboret Parte privatus nimium cavere*: ac, &c. *Populus privatus sunt oî πολλοί.* *Negligens, ne qua*] Negligens esto, non sollicitus, ne in re aliqua populus periclitetur.

26 *Parce privatus*] Equestri ordine contentus Mæcenas, nullum quidem magistratum gessit, atque hac ratione *privatum* vocat Horatius; quod vero de præfectura urbis diximus, ea officium erat, non magistratus. Sueton. Augusto cap. 37. *Privatus nimium*] Quum magistratum non geras, parce, id est, noli nimium curare Remp. [*Parce privatus* Markland. ap. Jaeck.]

27 *Dona præsentis cape*] Sic plures libri habent. Ex Lambini sententia *rape*, mihi magis placet: nam ita res humanæ sunt, ut, si quid boni evenit, eo non nisi raptim frui liceat. Particula vero *at*, quæ sequitur, abest a veteribus exemplaribus. *Torr. Dona præsentis rape latus*] Rape, quod præsens hora donat.

ODE IX. Ἀνταποδοτική. IN LYDIAM.

Dialogus est de præteritis amoribus eisdemque renovandis, inter Horatium et Lydiam.

1 *Donec*] Observet lector legem carminis amœbæi ab Horatio egregie esse servatam; ut qui posterius dicit

priorem vincat, ut et a Marone Eclog. VII. cui titulus 'Melibæus.' Obiter et hoc monebo, probatissimæ notæ libros *Lidiam* semper scribere per *i*, et *Chloën* sine aspiratione. *Torrent.* *Donec*] Quamdiu.

2 *Nec quisquam*] Quem plnris faceres.

4 *Vigui*] Florui, vixi.

5 *Non aliam magis*] Mureti editio, *non aliu magis*; sed veteres et meliores notæ codices, *aliam* legunt; ut, 'Coridon ardebat Alexin.' Nec refert quod alibi, 'ardere virgine raptâ,' dixit Horatius; nam ipsa illa varietas decora est: et Ovidius 'ardere in virgine' dicere maluit. *Torr.*

6 *Arsisti*] Quamdiu non alienam magis amasti. *Neque erat Lydia post Chloën*] Neque erat Lydia minus dilecta quam Chloë, vel neque Chloën mihi anteponebas. [Guelph. *nec erat*. Markland. ap. Jaeck, *neque eram Lydia.*]

7 *Multi Lydia nominis*] Ego Lydia magnæ famæ.

8 *Romana clavior Ilia*] Quanquam enim magnus ille, qui regem regum se scribebat, ut Persarum rex; at illa multo major quæ Martis dignata concubitu, Romani nominis auctorem peperit, et relata inter Nymphas, Tiberis uxor vocari meruerit; de qua 1. Od. 2. *Torrent.* *Ilia*] Romuli matre.

9 *Thressa Chloë*] Duo libri *Cressa* habent; ut 'Cressa genus Pholoë,' apud Virg. *Æn.* v. Optimus vero *Tressa*, sine aspiratione, ut 'Trex' pro 'Thrax' non uno Horatii loco. Græci sane et Θρηξ dicunt et Θρηξ, atque Θρησσα et Θρησσα. Nos quoque 'Thracius' et 'Threicius,' 'Thressa' et 'Threissa.' *Torrent.* *Thressa Chloë*] Chloë ex Thracia mihi imperat, et me habet. [*Me nunc animæ* nonnulli ap. Jaeck.]

10 *Modos*] Musicæ numeros.

12 *Si parcent animæ*] Si mea morte assequar, ut sit mihi superstes: qua-

si diceret, Chloën animæ suæ esse dimidium.

13 *Me torret face mutua*] Ordo est: Calais filius Thurini Ornithi torret me face mutua, id est, amore mutuo me urit.

14 *Calais*] At bona ista Lydia alibi 'Sybarim,' alibi etiam 'Telephum' amat; si modo eadem est, quæ 1. Od. 8. et 13. Telephum sane Horatii rivalem fuisse constat. *Torrent.* *Calais*] Calais est nomen amantis, qui fuit ex Thurio civitate, in sinu Tarentino.

15 *Pro quo bis patiar mori*] Morituum se pro amicæ salute dixerat Horatius: at Lydia, tantum abest ut cedat, bis morituram se profitetur, si ea ratione Calais sui vitam redimere possit. Idque veterum superstitione, qua se pro aliorum vita morti devotebant. Adi Sueton. Caligula, cap. 14. *Torrent.*

16 *Puero fata superstiti*] Si futurum est, ut sit superstes. Si modo fata ei parcere velint, ut mihi sit superstes. *Steph.* *Puero*] Calai.

17 *Quid, si prisca, &c.*] Hic vide ex mutuo colloquio amoris redintegratiouem, scintillasque per æmulationem reconditas exire in apertam flammam. *Prisca Venus*] Est intermissa Venus; et sic dicta ob amoris impatientiam, cujus intermissio brevicula videtur amanti sæculum. *Cruq.* *Quid si*] Quid, si Venus intermissa redit, nosque discordes copulat iugo ahenæ, id est, amore indissolubili? [*Quod si* codd. ap. Jaeck.]

18 *Diductos*] Divulsos, diremptos, discordes. *Lambin.* *Jugo cogit ahenæ*] Hoc est, sejuges conjugare. Quod autem *aenæo* addit Poëta, diurnitatem significat, ut 1. Od. 33. Hoc tantum interest, quod ibi etiam moribus impares, Venere sic volente, amoris vinculo expedire nequeunt: hic de perpetua quadam consensione amoris agitur. *Torrent.*

19 *Excutitur Chloë*] Quid, si Chloë ejicitur ex pectore meo?

20 *Rejectæ Lydiæ*] *Lydiæ reputatæ*. [*Rejectæque placet alii ap. Jaeck.*]

21 *Sidere pulchrior*] Sic ‘purpurarum usus sidere clarior,’ eodem lib. 1. Luciferi autem præcipua pulchritudo in proverbium abiit. *Torrent.*

22 *Ille est*] *Calais. Levior cortice*] Cortex omnium arborum dicitur: sed suberis cæteris crassior est, ac sæpe renascens: hinc ‘cortex’ pro subere accipitur: sicut apud Græcos φέλλος. Nota autem suberis levitas, et hinc multiplex ejus usus: atque ita ‘levior cortice,’ et ‘nare sine cortice,’ proverbialiter dicuntur. *Torrent. Levior cortice*] Levior subere, quod ob levitatem fertur super aquas. *Improbo*] Æstuoso mari Adriatico: vide II. Od. 33. [*Ille tu levior Bamberg.*]

23 *Iracundior Adria*] Notat suam ipse iracundiam Horatius, idque vitium etiam in Epistolis fatetur, sicut et in Sermonibus. Nec dissimilis locus hujus libri Od. 27.

ODE X. Πραγματική. IN LYCEN. Lycen monet ut posita duritie sibi supplicii parcat.

Genus hoc carminis est, quale παρακλανσίδυρον vocant Græci, quod ad amicæ fores lamentabili voce caneretur, ut I. Od. 25.

1 *Extremum Tanaim*] Non contentus *Tanaim* dixisse flumen immane ac barbarum, *extremum* addidit, hoc est, ad fontes ipsos, ubi remotissimus sit a civili consuetudine. Jam *Tanaim* bibere, pro accollere, Poëticum est. *Torrent. Extremum Tanaim*] O Lyce, si extremum *Scythiæ* fluvium biberes, id est, si barbara esses et *Scythiæ* nupta. [Guelph. si biberis; Schoenborn. 2. si viveres.]

2 *Asperas fores*] Fores puellæ asperæ et inexorabilis. *Lamb.* [Schoenborn. 2. asperum; Guelph. asperis.]

3 *Porrectum, &c.*] Me dormientem ante tuas fores, mihi quidem asperas et iniquas, non pateris, imo plora-

res me (inquam) exponere ventis septentrionalibus, qui in *Scythia* oriuntur. *Incolis Plorares Aquilonibus*] *Scythiæ* fl. *Tanais* est. *Scythia* autem ad *Septentrionem* est: unde flat *Aquilo*: quem eandem ob causam alibi *Thracium* vocat. *Torrent.* [Bamberg. foras.]

5 *Nemus inter tecta*] Festus ait, ‘nemora’ proprie esse amœniores sylvas. Recte igitur Horatius hic, uti et *Tibullus* III. 3. de divitum deliciis: ‘Et nemora in domibus sacros imitantia lucos.’ Quam habendi nemora in domibus consuetudinem docet etiam Horatii ad Arist. Fuscum Epistola, ubi ait: ‘Nempe inter varias nutritur sylvæ columnas, Laudaturque domus longos quæ prospicit agros.’ Rus enim ipsa in urbe quæri ostendit. Quin eo quoque *dementiæ* venerant, ut in ipsis domorum fastigiis nemora sererent. *Seneca* Epist. 123. *Torrent. Nemus*] Viridarium.

6 *Inter pulchra situm*] Quidam libri veteres habent *satum* pro *situm*: nihil tamen mutandum censeo. *Remugiat*] Resonet: strepitu scilicet a vento excitato. [*Inter p. sacrum* codd. ap. Jaeck.]

7 *Et positas ut glaciæ nives*] Et quomodo Jupiter, id est, æther convertat in glaciem nives demissas puro numine, id est, aperto et sereno cælo? Vid. Turneb. XXII. 24.

8 *Puro numine Jupiter*] Canterus Novar. Lect. IV. 2. quodam in codice *lumine* scriptum se invenisse affirmat, unde *lumine* legendum esse pronuntiat; simile enim mendum irrepsisse in Virg. Ecl. v. ‘Candidus insuetum miratur limen Olympi,’ cum ‘lumen’ legi debeat. Eo sensu: Cernis enim, ut nocturnus Jupiter vel aër, puro lumine et sereno cælo, quod magis frigidum est, positas et jacentes nives in glaciem constringat, &c. *Lubin.*

9 *Pone superbiam*] Abjice et depone superbiam.

10 *Ne currente retro funis eat rota*] *Torrentius* existimat 'funem' pro 'sufflamine' non incommode accipi posse. 'Sufflamen' autem vocabant veteres sive funem, sive catenam, quo rotæ procurentis impetus, maxime in declivi, retineri aut sisti posset. Loci ergo hujus sententia est, cavere debere Lycen, ne, si sæva nimis ac superba esse pergat in tam prospero fortunæ cursu, rupto veluti retinaculo, in præcipitium deferatur. Quod vero de funali equo *Lambin.* refert ex *Turn. Advers. xxii. 24.* et *xxvii. 9.* id ita refert, ut quid funalis fuerit equus se nescire ostendat, de quo nos ad *Sueton. Tiberio cap. 6. Torrent.* *Ne currente retro funis eat rota*] Ne fortuna, quæ nunc tibi favet, retrocedat. Similitudo est ducta a rotis fune circumactis, quo rupto, rotæ retrocurrunt.

11 *Non te Penelopen difficilem*] Tu non es *Penelope* uxor *Ulyssis*, et quæ in procos fuit sæva et difficilis. *Tyr-rhenus*] Id est, *Italus* pater, non genuit te talem.

13 *O, quamvis*] Sequentia verba nonnihil difficultatis habent. Fatetur eam nec muneribus, nec precibus, nec amantium pallore, quodque magis est, ne mariti quidem contumelia flecti: et tamen mox sequitur: 'Supplicibus tuis parcas.' In quo ipse sibi contrarius est; nisi forte per preces verba tantum, de more dicta intelligamus: quæ si ad exorandum non sufficiebant, at supplici saltem, hoc est, flexis genibus oranti, ut exponunt Grammatici, ac totum se ejus in potestatem dedit, parcere debebat, neque abuti tanti amantis patientia. *Torrent.*

14 *Nec tinctus viola*] Plura genera violarum sunt, et coloribus maxime distinguuntur; sunt enim purpureæ, luteæ, albæ, ut *Plin. inquit, xxi. 6.* 'Albas' vero pallentes vocat, quarum colorem in amantium facie apparere vult *Horatius. Torrent. Tinc-*

tus viola] Color pallidus, violacei coloris particeps.

15 *Nec vir Pieria*] Et quamvis maritus tuus *Pieria* fidicinæ amore captus, non te flectit in amorem meum.

16 *Curvat*] Flectit, ab instituto tuo detorquet. *Lambin. Supplicibus tuis*] Miserere tamen mei supplicis tui. [*Markland. Flectit pro Curvat.*]

17 *Nec rigida mollior æsculo*] Quæ neque æsculo es flexibilior, nec mitior animum, id est, nec mitiorem habes animum, quam serpentes *Mauritaniae*. [*Schoenborn. 2. nec frigida mollior æsculo.*]

19 *Non hoc semper*] Non semper ero juvenis, ut possim super limen *Jannæ* tuæ cubare, idque cælo pluvioso: noli igitur occasionem amoris mei potiundi præterire. *Aquæ*] *Pluvia.*

ODE XI. Προσφωνητική. AD MERCURIUM. *Mercurium* rogat, ut cantus sibi dictet, quibus animum *Lydes* flectat in ejus amorem, propusita *Danaïdum* fabula. [*Bamberg. Prosphonetice Mercurio Lydaque.*]

1 *Mercuri*] Ordo est: O *Mercuri*, dic modos quibus *Lyde* obstinatas aures applicet: nam te magistro docilis *Amphion* movit lapides canendo, &c. *Nam te docilis magistro*] Ostendit nihil se a *Mercurio* petere, quod non facile præstare possit: siquidem arte ab eo tradita *Amphion*, *Thebana* arcis conditor, etiam lapides moverit; quanto ergo facilius *Lyden*, quamvis obstinatam adhuc. A discipuli ergo præstantia magistrum commendat. Simile quid vide 1. Od. 22. *Torrent.*

2 *Amphion lapides canendo*] *Amphion*, *Jovis* ex *Anthiopa* filius, citharæ cantu traxit post se lapides, ex quibus muri *Thebani* sunt extructi.

3 *Testudo resonare*] De *Mercurii* lyra sen testudine loqui videtur: quam chordarum septem facit, cum veteres, si *Macrobio* credimus *Sat. 1.*

19. tetrachordum Mercurio attribuerint: quo numero vel totidem plagas mundi, vel temporum vices, quibus annus includitur, significare voluerunt. Verum Poëta noster ad Romanorum consuetudinem respicit, qui lyris septem chordarum, quas et barbita vocabant, in omnibus cerimoniis utebantur. *Torr. Testudo resonare*] Ex qua testudine Mercurius fecit lyram.

4 *Callida nervis*] Perita, quæ scite scis resonare septem chordis.

5 *Nec loquax*] Quæ non eras sonora, antequam Mercurius te chordis instruxisset.

6 *Divitum mensis*] Nulla enim apud veteres, neque sacri, neque convivii sine Musica celebritas. Addi poterit perelegans de tibicinum Romæ collegio historia relata apud Liv. lib. ix. de conviviis satis dictum, 1. Od. 12. *Torr. Templis*] Deorum sacris veteres Musicam adhibebant.

7 *Obstinatas*] Aures contumaces et a me aversas admoveat.

9 *Latis cqua trima*] Non absimilis alterius puellæ cum juvenca comparatio 11. Od. 5. At vero jam robustam, et in amoris arena versatam, subductis forte amoribus suis irascentem, leænæ confert hoc eodem libro, Od. 20. *Torrent. Trima campis*] Equa trium annorum. [*Quæ, velut campis e. t. latis* Schoenborn. 2.]

10 *Exultim*] Per saltationem. *Metitque tangi*] Cavet ne tangatur.

11 *Nuptiarum expers*] Non nupta, ἄγαμος.

12 *Cruda marito*] Immatura viro petulanti.

14 *Morari*] Tardare. Alludit ad Orphei fabulam. Vide 1. Od. 12.

15 *Immanis tibi*] Ingentis, et vastæ anlæ, quæ omnium mortalium est capax. *Blandienti*] Tibi blande canenti, quum Orpheus suam Eurydicen ab inferis reduceret.

17 *Cerberus*] Vide 11. Od. 13. ubi eadem ferme accidissee Alcæo canenti

apud inferos refert, quæ hic Eurydicen repetente Orpheo.

18 *Angues caput ejus*] Vide 11. Od. 12. [17. 18 Plures hos duo vs. emendare volunt ita: *Cerberus; quanquam f. c. Muniunt angues caput, ejulatque*. Conf. Bibl. Crit. 1820. 1.]

19 *Spiritus teter*] Anhelitus niger. *Saviesque manet*] Et quamvis atrum venenum, seu corruptus humor fiat ex triplici ore.

21 *Ixion*] Ixion, Junoni stuprum conans inferre, hac pœna apud inferos cruciatur, ut, rotæ inter serpentes alligatus, assidue et sine requie circumagatur. *Tityosque vultu*] Tityos est nominativus Græcus. Vide Od. 4. hujus libri.

22 *Risit invito*] Risit propter lyræ dulcedinem, sed vultu invito propter pœnæ acerbitem. *Stetit urna paulum*] Belides suum laborem intermiserunt, dum tu eas grato carmine oblectas.

23 *Danai puellas*] Danaï prolem vocat Tibullus 1. 3. ‘Et Danaï proles Veneris quod numina læsit, In cava Lethæas dolia portat aquas.’ Vulgo ‘Danaides’ vocantur, a patre Danao, ut ab avo Belo etiam *Belides*. Beli enim filii Ægyptus et Danaus, quorum ille filiis suis quinquaginta numero, totidem fratris filias uxores petiit: unde et ‘Danaidum doliū’ proverbio celebratur, pro inutili labore, ut et ‘cribro aquam haurire.’ *Torrent. Puellas*] Danaï filias.

25 *Audiat Lyde scelus*] Audiat Lyde, quas pœnas apud inferos luant, quæ suis amatoribus inhumanæ fuerunt. *Notas pœnas*] Aut ex narratione cognitās; aut insignes immanesque. *Crug.*

27 *Dolium fundo*] Dolium aquæ vacuum, quia pertusum est et sine fundo.

28 *Seraque fata*] Vocamus *fata*, quæcunque nobis eveniunt, etiam mortem ipsam. Hoc vero loco *fata* vocat, pœnas illas, quæ post obitum

sceleratorum animis inferuntur. *Sera*, quia viventes etiam punitos oportuit esse. *Torr.* *Seraque fata*] Fata tarde venientia ad ultionem, ut eo gravius puniant. [*Certaue fata* Markland. ap. Jaeck.]

29 *Quæ manent culpas*] Id est, scelera in vita commissa; seu potius sceleratos ipsos. Et verbo 'manere' sic utitur etiam Virg. *Æneid.* 1. 'Nostros ea fata manere nepotes.' Recepta enim veterum sententia est, non expiari sceleris pœnas, post mortem quoque sustineri. De quo 1. *Od.* 4. *Torrent.* Quæ ergo fata, quæ quidem non properant, sed manent et expectant culpas, crimina, scelera, etiam sub Orco luenda. *Cruq.*

30 *Impiæ, &c.*] O impiæ sorores, nam quid majus impium potuerunt perpetrare? *Quid potuere majus impiæ*] Sic habent codices Bland. ut interrogationis nota subsequatur τὸ *impiæ*? reliqui variant, et notam interrogationis subdunt τῷ *majus*? Sed Glareanus vult, ut in parenthesi contineantur hæc verba (*Nam quid potuere majus Impiæ?*) atque etiam interrogative legantur. [Codd. ap. Jaeck, *quid num.*]

31 *Duro ferro*] Crudeli gladio. [Nonnulli codd. ap. Jaeck, *potuere ferro* *Perdere duro.*]

33 *Una de multis*] Hypermnestra ex quinquaginta sororibus sola suo pepercit viro, Lynceæ scilicet. *Face nuptiali digna*] 'Faces,' inquit, Sext. Pompeius Festus, 'in nuptiis in honorem Cereris præferebant, aquaque spargebatur nova nupta, sive ut casta puraque ad maritum perveniret, sive ut ignes atque aquam cum viro communicaret.' Plures rationes Plutarchus *Problem.* attulit, Plin. xvi. 18. *Face nuptiali*] Honore matrimonii digna; cum facibus enim nuptiæ fiebant vesperi apud antiquos.

34 *Perjurum parentem*] Vocat perjurum, qui eos, quibus filias disponderat, trucidaverit, fratremque de-

fraudaverit. *Torrent.*

35 *Splendide mendax*] Laudabiliter mendax; nam honestum est pro justitia mentiri, in iis præsertim quæ sunt contra Deum et naturam. *Virgo*] Mulier.

37 *Quæ dixit*] Quæ Hypermnestra juveni suo marito, vel ex somnolentia, vel ex amore moras nectenti, Surge, dixit, surge inquam o marite, ne fortassis longus ipsius mortis somnus tibi a socero tuo, unde et a quo non times neque speras, detur et inferatur; et ne cogaris æternum dormire. *Lubin.*

38 *Longus tibi somnus*] Mortis periphrasis est, ut 1. *Od.* 24. 'perpetuus sopor.' Et Catullus mortem intelligens: 'Nox est perpetua nna dormienda.' Nam ut Hesiodus canit, 'Somnus mortis frater est.' Unde Virgil. 'consanguineus leti sopor.' Atque ita 'somnus,' 'sopor,' 'quies,' adjuncto aliquo epitheto ad hoc efficaci, sæpe pro morte accipitur. *Torr.* *Longus tibi somnus*] Mors. Μακρὸς ὕπνος. Unde] A quo.

40 *Falle sorores*] Effuge, λάθαιρε.

41 *Quæ velut nactæ*] Ordo est: Quæ velut Leænæ nactæ vitulos (eben) lacerant singulos. [Bamberg. *catulos leænæ.*]

[42 *Singulis heu heu lacerant* *Guelph.*]

43 *Mollior, nec*] Ego illis humanior, nec te occidam, nec clausum tenebo.

45 *Me pater*] Esto, quod pater me in vincula conjiciat, vel in exilium pellat, idque classe, ut difficilius sit redire, quod viro, &c.

[46 *Quod v. demens* codd. ap. Jaeck.]

48 *Classe releget*] Classem dicit, cum de una tantum loquatur navi, teste Servio, initio *Æneid.* v. ubi classem ἀπὸ τῶν κάλων, id est, a lignis dici ait. *Torrent.*

49 *I, pedes quo te*] Fugam accelera, sive terra, sive mari iter facere vo-

les: idem quod remis velisque, ut in proverbio est. *Auræ*] Venti.

50 *Dum favet nox*] Ab opportunitate temporis. *Favet Venus*] Amor in te meus.

52 *Sculpe querelam*] Libri, quos vidi, omnes, *Sculpe* habent, non *Sculpe*: neque aliter legunt antiqui interpretes. Lambinus, quia 'scalpere,' ut ait 'fodere' significat, quod huic loco parum convenit, *Sculpe* restituit. Quasi vero non etiam 'gemmam scalpere' dicamus, ut 'infabre scalpturn' 11. Sat. 3. dixit Horat. Et aliqui quovis modo exstare viri de pietate sua testimonium mandat Hypermnestra, etiamsi unguibus sit exarandum. Taceo Diomedem Grammaticum, qui 'Scalpo' non 'Sculpo' dici debere tradidit. *Torr.* *Sculpe querelam*] Et scribe Epitaphium, cuius memoria, ob vitam tuam servatam, sit sempiterna.

ODE XII. Παραινετική. AD NEOBULEN. Neobule Hebri adolescentis amore capta, vitam agit inertem, et desidiosam.

[Vanderburgius, Latina metro suo Francogallico æquaturns, hanc Oden in quadraginta versiculos descripsit, ut ante fecerat Prædicowius in ed. Horatii, 1806.]

1 *Miserarum est*] O Neobule miserarum est, id est, miseræ sunt mulieres, quæ in amore non capiunt voluptatem, neque vino sic hilarantur, ut a se pellant curas, et quæ metu exanimantur propter patrui objurgationes: solet enim patrui fratris liberos severius reprehendere, quam pater ipse. *Neque amor*] Neque in amore colludere vel amor indulgere. Vid. Turn. xxiv. 11.

2 *Dulci mala*] Amoris mala intelligo, quæ vino eluantur. *Lavere, aut*] Diluere curas, a 'lavo, is,' tertiæ conjugationis. *Exanimari*] Vehementer cruciari.

3 *Exanimari*] Hoc est, perinde cruciari, ac si tristior aliquis patrui

sævis objurgationibus perpetuo molestus sit. *Torrent.* *Metuentes patrue*, &c.] Miserum est, vos puellas, patrue asperæ et objurgatoriæ linguæ parentum vel patruorum, verbera, castigationes et objurgationes, nimium metuentes, perturbari et timore prope exanimari. *Lubin.* *Patrue linguæ*] Patruorum in fratrum filios severitas apud Romanos proverbio celebratur; ut hic *patrue lingua*, pro lingua objurgatrice: et quod ait, 11. Sat. 3. 'Ne sis patruus mihi,' pro ne magister et censor accedas. *Torrent.* [Schoenborn. 2. *examinari*. Guelph. *metuentis*.]

4 *Tibi qualum*] Tantum abesse ostendit, ut Neobule interdum amoris ægritudinem vel vino vel ludo levet, ut ne consueti quidem operis aliquid præstet, mentem in Hebro fixam gerens. 'Qualus' autem viminei vasis genus, ad multarum rerum usum; quo vocabulo pro cistella sen calatho ad feminarum pensa utitur hic Horatius. *Qualum Cythereæ puer*] Calathum pro lanificio. *Ales*] Cupido alatus filius Veneris, quæ a monte Cythero dicta est Cytherea.

5 *Tibi telas*, &c.] Cupido omnes virginales operas, studia, et exercitia tibi aufert: tibi, o Neobule, eximius ille nitor et pulchritudo Hebræ juvenis, ex Lypara insula oriundi, qualum et lanificium, tibi telas et texendi exercitium, operosæ illius ac sedulæ Minervæ, adimit, tibi que e manibus excutit: simul speciosos humeros suos, oleo unctos, in vicini fluminis undis, post exercitia, abluit, &c. *Lubin.* 'Operosam' vero Minervam appellat, non uti operi intentam, sed diversarum artium effectricem, et nihilominus belli dominam. *Torrent.* [Guelph. *tibi tedas*.]

6 *Studium aufert*] Studium lanificii, cui maxime præest Minerva Dea operosa. *Lyparæi nitor Hebræ*] Pro Hebrus ipse, patria Lipariensis, περιφραστικῶς, ut passim loquuntur Ποῦ-

tæ. Sed hoc loco illud insolens, quod cum *nitor Hebri* dixerit, sequitur: *Eques ipso melior Bellerophonte*; non secus ac si Hebrus dixisset; qualis sane locutio exemplo caret. Libri autem Mss. sex post dictionem *Hebri* versum 9. *Simul unctos, &c.* interserunt. Qui ordo omnino servandus est, non ob sermonis tantum insolentiam, sed quia aliter sententia non constat. *Torrent. Lyparæi nitor Hebri*] Pulchritudo Hebri adolescentis, qui fuit ex insula Liparæ, eques sane melior ipso Bellerophonte, neque arte pugili, neque cursu pedestri victus.

7 *Melior Bellerophonte*] Qui Pegasus Neptuni beneficio nactus, aëri quoque ac nubibus insultare posset. Sed cælum tentans fulmine periit. Equo autem uti, Bellerophontis inventum esse tradit Plin. VII. 56.

9 *Simul*] Simulatque, mox ubi.

10 *Catus idem*] Ingeniosus, vel peritus jaculandi, id est, configendi cervos jaculis. *Per apertum*] Per campum non arboribus consitum. [Guelph. *per aperta*. Bamberg. *Fugientis*. Guelph. *jaculari*, sine *et.*]

12 *Celer alto*] Bland. antiquiss. legit *arto* pro *denso*, quod fortassis est aptius. *Cruq. Fruticeto*] Ubi frutices crescent. *Excipere aprum*] Celer ad excipiendum aprum. *Excipere*, verbum est proprium venatorum, qui ex insidiis aprum capiunt incantum. Vide Nonium, in 'Excipere.'

ODE XIII. *Προσευκτική*. AD FONTEM BLANDUSIAM. Sacrificium fonti promittit, ejusque amœnitatem summo opere commendat. [Bamberg. *Ad fontem Bandusium*, qui est in Subinis.]

1 *O Fons Blandusiæ*] Dicimus et fontem Blandusium: et fontem Castalinum et Castaliam absolute; ut eodem lib. Od. 4. 'Qui rore puro Castaliæ lavit Crines solutos.' Male ergo qui Blandusiam regionem ipsam in Sabinis sic dictam volunt, nullo idoneo auctore. Cruquius legit *Blau-*

usiæ. *O Fons Blandusiæ*] Erat hic fons in agro suo Sabino. *Splendidior vitro*] Sic 'pellucidior vitro,' 1. Od. 18. Et vide quæ notavimus 1. Od. 17. 'Vitreamque Circen.' *Torrent. Splendidior*] Fons lucidior vitro.

2 *Dulci digne mero*] Veteres non hominibus modo singulis, sed et fluminibus et fontibus, regionibus quoque atque urbibus, suos enique Genios attribuerunt, atque adeo nullam pœne rem, in qua perspicere aliquid eximium, sine numine esse crediderunt. Id porro numen, sive Genium, vino et floribus venerabantur: vino autem et floribus peculiaris aliqua hostia accedebat, ut hic fonti hædus: et Od. 22. pinui arbori, verres, vide et Plin. XVI. cap. ultimo. *Torrent. Dulci digne mero*] Digne mero in sacrificiis exhibitio; veteres enim fontibus sacrificabant tanquam Diis. Vide 1. Od. 1. *Floribus*] Floribus, quibus veteres spargebant fontes, vel, quibus hostias coronabant.

3 *Cras donaberis*] Cras tibi hædus immolabitur.

4 *Turgida cornibus*] Frons hædi turget, ubi in fronte quidam quasi globuli apparent, unde post paullo erumpunt cornua: quales sunt gemmæ in vitibus arboribusque, unde palmites enascuntur et rami, ut, 'turgent in palmitibus gemmæ.' *Cruq. [Cui fons Schoenborn. 2.]*

5 *Primis et Venerem*] Cornibus nuper natis, et erumpentibus. *Venerem et prælia destinat*] Tale illud Od. 22. 'Verris obliquum meditantis ictum sanguine donem.' 'Destinare' enim hic dicit, quod ibi 'meditari.' *Torrent.* Et qui jam aptus ad pugnam et Venerem esse incipit. *Destinat*] Hædus quasi deliberat secum, et deligit Venerem, cui operam det, aliumque hædum constituit adversarium, cum quo possit præliari, sed frustra; nam morte prævenietur, et immolabitur. [Schoenborn. 2. *destinet.*]

6 *Inficiet tibi*] Tinget tibi, id est,

in tuum honorem.

8 *Lascivi soboles gregis*] Gregis luxuriosi; est enim capra animal lascivum.

9 *Atror hora Caniculæ*] Vocat 'horam Caniculæ,' totum hoc tempus, quo sidus illud grave mortalibus incumbit: ut Epist. ad Quinctium: 'Incolumem tibi me præstant Septembribus horis.' 'Septembres horas' pro mense ipso, atque adeo pro Autumni tempestate posuit. Oritur autem Canis xvi. Kal. Augusti, occidens post dies 40. qui et 'Caniculares' inde appellantur: in ejusque ortu Solis vapores incenduntur, et canes toto eo spatio maxime in rabiem aguntur, perinde scilicet ac si nominis ratio quandam sideris atque animalis *συμπάθειαν* inducat. *Torrent.* *Caniculæ*] Caniculæ exortus quindecim dies ante Calendas Augusti ingentes calores infert.

10 *Nescit tangere*] Nequit tangere propter frondes, quæ solis ictus abstecludunt. *Frigus amabile*] Διαστολή. Est enim aliquod frigus naturæ inimicum et mortiferum. *Præbes ergo frigus pecori*, quasi diceret: De fendis æstatem pecori vago, nempe ovibus et capellis. *Lambin.* [*Nescis Guelph.*]

12 *Præbes, et pecori*] Tu frigus supeditas pecori sitibundo delectabile, propter aquæ potum.

13 *Fies nobilem*] Tu quoque unus efficeris ex nobilibus fontibus, me canente ilicem cavis impositam saxis, e quibus decurrunt lymphæ tuæ loquaces, id est, cum murmure sonantes.

14 *Cavis impositam ilicem*] Hæc scilicet causa est frigoris, quod ante dixit, et ob loci situm, et ob impendentem ilicis umbram. *Torrent.*

15 *Loquaces*] Ob strepitum, ac gratum illud murmur, quo mire delectamur, neque aliter quam cantu aliquo symphoniaco afficimur. Eademque ratione poetæ arbores etiam ac ven-

tos loquaces faciunt: Virg. Eclog. vii. 'Argutumque nemus, pinosque loquentes.' *Torrent.*

ODE XIV. Παραινετική. AD POPULUM ROMANUM. Hæc Ode laudes continet Augusti ex Hispania devictis Cantabris revertentis.

1 *Herculis ritu*] Duo tantum bella externa, si Suetonio credimus, per gessit Augustus; Dalmaticum adolescens adhuc, et Antonio devicto Cantabricum. Cujus belli gerundi causa profectus in Hispaniam, Tarracone din ægrotavit, atque ibidem A. U. C. 737. ac sequenti duos consulatus iniit; rem interea per duces suos atque legatos feliciter gerens. Inde igitur cum reverteretur, carmine hoc populum Rom. ad lætitiā invitavit Horatius. *Torrent.* *Herculis ritu*] Ordo est: O plebs, Cæsar, dictus petiisse laurum venalem morte, modo victor ab Hispana ora repetit penates Herculis ritu, id est, ut olim Hercules, extincto Geryone. *Modo dictus*] Id est, qui dictus est ab aliquibus ad Herculis æmulationem, qui Geryonem cecidit innocuum, quasi alter Hercules, spe prædæ insontes velle lacessere, nec tale quid promeritos Cantabros. *Crug.*

2 *Venalem petiisse*] Victoriā mortis contemptu emendam: lauro enim coronabantur victores.

3 *Repetit penates*] Domum redit.

5 *Unico gaudens mulier*] Matronæ periphrasis, maxime Liviæ Drusillæ Augustæ, cujus laudata in primis pudicitia, quamvis et formosissima esset, et mariti amorum non ignara. Quare rogata qua ratione Augustum sibi ita obnoxium fecisset, Pudicitia respondit atque obsequio, atque res ejus Venereas nec inquirendo, nec persequendo. Eadem nudos quosdam sibi obvios, cum veluti majestatis reos periclitari cerneret, morti eripuit; quod diceret apud mulieres pudicas, nudos illos nihil a statuis differre. Auctor Dio lib. LVIII. Sunt

qui ad Monogamiæ laudem referant. *Torrent.* *Unico gaudens mulier marito*] Matrona casta et pudica, quæ unico marito est contenta, prodeat.

6 *Iustus operata divis*] *Iustus*, inquit *Lambinus*, id est, 'patriis usque ac consuetudine receptis.' Ego ex veterum interpretum sententia 'iustos' vocari malim, qui tam insignem Cæsari merenti victoriam annuerint. *Torrent.* *Operata*] Operari, et facere, pro sacrificandi verbo usurpant Latini, ut *πέζειν* Græci ἐπὶ τοῦ θύειν. *Virg. Georg. 1.* 'lætis operatus in herbis.' *Lambin.* *Operata divis*] Sacra faciens *Divis*.

7 *Et soror*] Octavia Augusti soror, Antonii uxor.

8 *Supplice vitta*] *Vitta* proprie matronarum erat, et quidem insigne pudoris. 'Vittam' ergo 'supplicem' summi Poëta vult, quali scilicet matronæ in sacrificiis supplicationibusque utebantur. *Torrent.* *Supplice vitta*] Et fœminæ supplice vestitu ornata.

9 *Virginum matres*] Primo loco *Liviam* et *Octaviam*, uti principes, invocaverat; nunc matronas reliquas alloquitur. Nam illud, *Virginum matres juvenumque*, nuptiarum circumlocutio est. Quod vero nuper *Sospitum* adjicit, id ad juvenes tantum referendum, qui una ad expeditionem Cantabricam profecti redierant: aut si ad virgines etiam, 'sospites' intellige, per Cæsarem sospitem, cujus salute salus publica contineretur. *Torrent.* *Juvenumque nuper*] Et matres juvenum, qui nuper e bello salvi redierunt.

10 *Pueri et puellæ Jam virum expertæ*] Quare addit *Jam virum expertæ*, ignorare equidem me fateor: pueros enim virginesque plerumque conjungimus. Quinetiam quia hætenus sic loquitur, ut de muliebri sacro agere videatur, merito fortassis vox *pueri* suspecta sit. Pro qua sane *pueræ* legi velim: veteres enim æque 'pueras,' ut 'pueros' dixere. Quod si

quis 'pueros' omnino hic relinquendos esse, nec prohiberi quin feminarum sacris etiam pueri intersint, contendat; tunc post dictionem *puellæ* particulam et adjungi velim. Aliter hunc quem dixi scrupulum eximere non possum. *Torrent.* [*Sospitem* Schoenborn. 2.]

11 *Expertæ, &c.*] *Nuptæ.* *Malcominatis*] *Lambinus nominatis* legit. Religiose ergo cavebant veteres, ne quid dictu factuque inauspicatum inter sacra accideret. Quare 'favere lingua' et 'bona verba fari,' atque e diverso 'malis verbis parcere' admonebantur. Atqui in sacris faciendis id ad animum potius referendum est, ne quid ore proferamus, quod mentem a divinis alienam esse arguat. Quare, 'Hoc age,' etiam inter cætera acclamabat præco: qua voce, si quis forte minus attentus esset, totum se rei diviniæ dare admoneretur. *Torrent.*

12 *Parcite verbis*] A malis verbis, seu imprecationibus abstinete, Favete linguis. Vid. Od. 1. hujus libri.

13 *Atras*] Tristes curas, quæ atram bilem excitare valeant.

14 *Nec tumultum*] 'Tumultus,' si vim vocabuli, ut veteres eo usi sunt, consideremus, bello gravior est. Itaque majores nostri 'tumultum Italicum,' quod erat domesticus, nominabant. Et apud Cic. 'tumultus' proprie esse dicitur perturbatio tanta, ut major timor oriatur. *Torrent.* *Tumultum*] Civilem furorem.

16 *Cæsare terras*] Augusto terrarum imperium obtinente.

17 *Unguentum puer*] Unguento homines elegantiores cæsari in conviviis madefaciebant. [Vanderbourg. *O puer.*]

18 *Et cadum Marsi*] *Cadum* *Marsico* bello conditum poscit *Horatius*. *Marsi* pro *Marsici* dixit. Idem quod *Italicum* et *Sociale*. Dictum autem *Marsicum* quod a *Marsis* primum, duce *Popedio*, commotum sit, cupidi-

tate adipiscendæ civitatis Romanæ, A. U. C. 662. Annis vero post duobus de viginti, suscitatum servile bellum, ducibus Spartaco, Cænomao, et Orixo gladiatoribus, cum aliis numero simul 74. qui Capuæ ludo gladiatorio Lentuli effugerant. *Et cadum Marsi*] Vinum in cella conditum, cum bello Marsico Italia arderet.

19 *Spartacum*] Si qua ratione testa, vel eadus potuit latere. Spartacum ex Apennino ad Alpes, ab Alpibus in Galliam vagantem, in illo servili bello, quod cum populo Rom. gessit anno fere 16. post bellum Marsicum. *Si qua*] A, ut ego arbitror, contra Grammaticorum regulas produxit. *Torrent.* Vel legendum *si quæ*, pro *si qua*, ut Lambinus vult. [Bamberg. *Spartagum*.]

21 *Dic et argutæ*] Dic et Neæræ canoræ fidicinæ, ut properet colligare crinem nodo, id est, religare crinem in nodum, ut veniat semicompta, ad lætitiā repentinā significandam. Vide 11. Od. 11. [Fea et Bothe tacite, *Neatæ*. Guelph. *argute*.]

22 *Myrrheum*] Duo veteres libb. *Murrheum*. Vocat ergo *Myrrheum* crinem vel a colore, vel myrrha delibutum. Ejus enim non in unguentis modo, sed et in vino odorem commendarunt veteres. *Torrent.* *Myrrheum*] Crinem subflavum myrrhei coloris, vel myrrhino unguento delibutum. [*Murreum nolo cohibere* Guelph.]

23 *Si per invisum*] Si non statim a janitore admittare, noli esse molestus, sed abito.

25 *Lenit albescens*] De affectuum pro cuiusque ætate, vel fervore, vel remissione, multa erudite Arist. lib. 11. Rhetor. ad Theodecten, ubi juvenum senumque discrimina recenset. Sanguinis enim abundantia ac calori tribuit Plutarchus, quod acriores concitatioresque in juventute sumus. *Torrent.* *Lenit albescens animos*] Quasi dicat: Ego jam vergo ad senectutem,

patienter idcirco feram Neæræ contumeliā, sed in juventute ad ultionem devenissem. *Capillus*] Canus capillus mitigat animum jam olim litis et rixæ cupidum.

27 *Non ego hoc ferrem*] Non ferre potuissem fervidus juventute, si me aliquis fastidiret.

28 *Consule Planco*] Consule Planco, Horatius fuit natus annos viginti tres, anno scilicet ab urbe condita 720. [*Plauto Guelph.*]

ODE XV. ΜΕΜΠΤΙΚΗ. IN CHLORIM.

Ut, jam vetula, petulantia et libidini modum constituat. [Bamberg. *Mentice ad Chloriden*.]

1 *Uxor pauperis*] Verisimile est Chlorim hanc, matura jam ætate, cum amari desineret, quo honestior videretur, Ibyco nupsisse, pauperi, sed obsequioso: quales sibi vetulæ meretrices maritos optant, filia interim ad senectutis præsidium prostituta. Matrem igitur merito reprehendit Poëta, quod, cum neque ætas, neque fortuna ejus paterentur, amoribus nihilominus operam daret. *Torrent.* *Uxor pauperis Ibyci*] Tu Chlori, quæ uxor es pauperis Ibyci, tandem pone modum lascivæ et obscenæ libidini.

2 *Fige modum*] Muretus legendum censet *pone*.

3 *Famosisque laboribus*] Ita meretricum amores vocat, et proprie quidem. Famosas enim vocabant scēminas, quæ stupro aut lenocinio infames erant. Cic. de Repub. lib. iv. apud Nonium: 'Atque etiam, si qua erat famosa, ei cognati osculum non ferebant.' *Torrent.* Pro *laboribus*, Heinsius legendum censet *caloribus*. *Famosisque laboribus*] Turpibus, et meretriciis laboribus.

4 *Maturæ propior*] Desine inter virgines ludere, quum sis propior funeri, id est, morti propinqua. [Vanderbourg. *propior*.]

6 *Et stellis nebulam*] Et virginibus formosis te seniculam aridam innuis.

cere. [Bamberg. *candidus*.]

7 *Non, si quid*] Non, si quid satis Pholoën filiam tuam decet, hoc etiam decet te.

8 [*Filia rectius*] Filia tua rectius, quam tu, ad juvenum fores ultro currit, inque eas irrupit, veluti Thyas Bacchi sacerdos, tympanorum pulsu concitata.

9 *Expugnat*] Non quod juvenum fores vi, manibus aut saxis effringat; sed quod mulieris forma, et flos ætatis, hastarum et gladiatorum instar, viros etiam constantissimos labefactet ac prosternat. *Lamb.* *Expugnat juvenum domos*] Nullum tam esse continentem indicat, quem Pholoë non facile pervertat. Simile est quod Venerem IV. Od. 1. abire ad juvenum domos jubet. *Torrent.*

10 *Thyas*] Græci Θυὰς scribunt, παρὰ τὸ θύω, τὸ ὀρμῶ; unde et Bacchus ipse 'Thyoneus.'

11 *Nothi*] Nothus est nomen amatoris.

12 *Capræ*] Alibi equæ, alibi juvenæ, hic capræ amore lascivientem puellam comparat.

13 *Te lanæ prope*] Ætas tua lanificio magis apta est, quam luxui et ebrietati.

14 *Tonsæ Luceriam*] Solenne enim, ut meretriculæ, inclinante ætate, a quæstu illo ad lavam ac colum transcant. *Tibull.* I. 6. 'Nam quæ fida fuit nulli, post victa senecta Ducit inops tremula stamina torta manu.' *Torrent.* *Luceriam, non*] Luceria civitas est Apuliæ, circa quam lanæ optimæ tondebantur. *Plin.* VIII. 48.

15 *Nec flos purpureus rosæ*] Sertum ex rosis.

16 *Nec poti vetulam*] Nec cadi, potati usque ad faciem, te vetulam decet. *Vetulam*] Sic libri nostri omnes. *Vetula* tamen legisse videntur Interpretes, cum per *facem vetulam* vetus vinum significari aiunt, atque ita scriptum se reperisse testatur Guil. Canterus, nec mihi sane displici-

cet. *Vetulam* scripsere qui ultimo versu *sed pro nec* legendum esse existimabant et bibacem anum, ut pleræque sunt omnes, ab amoribus ludisque Veneris ad amphoram ablegari. *Torrent.*

ODE XVI. [*Ἰπποθετική*. AD MÆCENATEM. Auro omnia patent, Horatius vero contentus est sua sorte, unde beatus existit.]

1 *Inclusam Danaën*] Hoc carmine sane pulcherrimo primum auri vim et potentiam ostendit: mox magnas opes absque magna sollicitudine possideri non posse adjiciens, majorem in mediocritate felicitatem constituit, ac tandem sua sese sorte rebusque ad honestum vitæ modum a Mæcenate donatis, contentum esse prædicat. *Torrent.* *Danaën*] Acrisii filiam.

2 *Vigilum canum*] Talem custodiam minus mirabitur, qui de canum fide, robore, atque in pugnando audacia Plinium loquentem audierit, VIII. 40.

3 *Tristes excubiæ*] Ab effectis, quod Danaën tristem redderent.

4 *Adulteris*] A corruptoribus, qui noctu sæpius ambulant.

5 *Acrisium, virginis abdita*] Danaës patrem, qui eam acerrima custodia septam tenebat, quod ab Oraculo responsum tulerat, se ab eo, qui e filia sua nasceretur, interfectum iri.

7 *Risissent*] Illusissent. *Fore enim tutum, &c.*] Sciebant fore. [*Codd.* ap. *Jaeck, ac Venus Risisset.*]

8 *Converso in pretium Deo*] Non quod Deo aliquid impervium; sed quid nos fabula illa doceat, aperit Horatius: nihil esse pudicum, quod dedecorum pretiosus emptor accedat: ut enim omnibus in ore est, et Sacrae etiam testantur litteræ, 'pecuniæ obediunt omnia:' quod lepido illo versu explicat Aristoph. in *Pluto*: 'Ἀπαντα τῷ πλουτεῖν γὰρ ἔσθ' ὑπήκοα. *Torrent.* *In pretium Deo*] In aurum.

10 *Amat saxo*] Solet perrumpere

saxa, id est, loca munita quæ viribus expugnari non possunt. *Potentius ictu fulminco*] Plinius lib. xxxiii. scribit fulmen nonnunquam quinque altius pedibus descendere in terram. At auri illa sacra fames, ire nos in terræ viscera, et in sede manium illud quærere cogit. *Torrent.*

11 *Concidit auguris*] Corruit Amphiarai vatis familia, nimirum ipse, et uxor, et liberi ob monile aureum, quod Eriphyle ejus uxor ab Adrasto acceperat. *Auguris Argivi*] Amphiaras angur, Oiclei filius, Argivus, uxorem habuit Eriphylem, Talai ex Eurynome filiam, Adrasti sororem.

13 *Demersa excidio*] Multo plures libri *exitio* legunt, et recte. *Diffidit urbium*] Arietis ergo loco ei munera fuere. *Diffidit* autem a verbo diffindo. *Torrent.* *Demersa excidio*] Terræ hiatu absorpta. *Diffidit urbium*] Refregit, vel prostravit.

14 *Vir Macedo*] De Philippo historici scripsere, ut non tam ipse, quam ipsius anrum Græciam everterit. Nec mirum hercule: si quidem Apollinis Pythii oraculum consulenti responsum a Deo ad hunc modum ferunt: Ἀργυρέαις λόγχοις μάχου, καὶ πάντα κρατήσεις. Quo versu argenteis pugnantibus hastis victoria promittitur. Deum ego consilii sui auctorem habuit. His ergo instructus armis Philippus Olynthum urbem, corrupto Lasthene proditore, cepit. *Torr.* *Vir Macedo, et subruit æmulos*] Philippus, rex Macedoniae, omnia castra expugnari posse dicebat, in quæ asellus, auro onustus, possit ascendere.

15 *Munera navium*] Munera irretientis sævos navium duces, id est, piratas: vel, munera navium, id est, merces peregrinæ, quæ navibus ad nos advehuntur, sævos duces illaqueant.

17 *Cura pecuniam*] Cura servandi.

18 *Majorumque fames*] Et majorum divitiarum cupiditas. *Jure perhorruï*] O Mæcenas, equitum ornamentum,

ego merito metui caput meum attollere, id est, ad summas divitias et nimiam potentiam ascendere. [Schoenborn. 2. sæpe perhorruit.]

19 *Late conspicuum*] Diffuse celebrem.

21 *Quanto quisque sibi plura*] Quanto plura quispiam suæ cupiditati denegaverit, (id est, quanto paucioribus contentus esse voluerit, suæ cupiditati morem non gerens, vel suam cupiditatem refrænans,) tanto majorem Deorum in se liberalitatem experietur, et tanto ditior ab illis reddetur: utpote jam contentus iis quæ habet. Tritum etiam illud: 'Quis plurimum habet? is qui minimum cupit.' *Stephanus.* *Plura negaverit*] Pauciora desiderabit.

22 *Feret*] Accipiet. *Nil cupientium*] Omnia enim sibi negat, qui nihil eorum, quæ vulgus, poscit: ut Cynici olim et Gymnosophistæ; ad quorum institutum, cum nudus dicit, alludere videtur Horatius. *Torrent.*

23 *Nudus castra peto*] Pauper. O divinum Horatium, quem in hoc utinam Christiani imitarentur! *Et transfuga divitum*] Et tanquam transfuga, et fugitivus.

25 *Contemptæ dominus*] Acron legit *Contentæ*, id est, compositæ et mediocris, ut ipse interpretatur. Nec ab eo dissentit Porphyrio. Et hanc lectionem sequitur Canterus Nov. Lect. iv. 2. damnat tamen Lambinus, nec satis verecunde. Ego receptam lectionem præferam. Sapiens enim sua sorte contentus vivens, non ipsi pecunia, sed pecuniæ ipse imperat, et nullam in ea felicitatis partem ponit. 'Contemptam' itaque 'rem' appellat, quia neque possessor ipse magnopere afficiatur, et quam ob parvitatem, divitum vulgus rideat, ac pro nihilo ducat. *Torrent.* *Contemptæ dominus*] Nam magis possidemus ea, quæ contemnimus, quam ea, quibus non utimur, si possidemus. [*Conceptæ* Guelphi.]

26 *Non piger Apulus*] Nostri libri Mss. septem habent *impiger Apulus*. Torr. *Non piger Apulus*] Laboriosus.

27 *Occultare meis*] Recte; non enim divitis affluere malum est, sed congestis incubare, summa miseria et extrema paupertas est. *Torrent.* *Occultare meis dicerer horreis*] Habere reconditum.

28 *Magnas inter opes*] Tam deest avaro, quod habet, quam quod non habet.

29 *Puræ rivus, &c.*] Suas nunc divitias explicat Poëta, de quibus II. Sat. 6.

30 *Certa fides meæ*] Spes indubitata segetis meæ, vel, fundus meus fidelis fallit, hoc est, latet enim: vel, ignoratur ab eo qui Africæ imperio fulget, beatiore esse sorte, quam ipsius ingentes opes. Sic Lambinus hunc locum (me iudice) exponit acutissime.

31 *Fulgentem imperio fallit*] Horum verborum sententia Græce nescientibus obscura est. Ait autem hanc possessiunculæ suæ in Sabinis sortem, meliorem multo ac beatiorem esse fertilis Africæ imperio, quamvis eum, qui ibi imperet, hoc fugiat. Græci ergo sic verbo *λανθάνειν* utuntur, ut Horatius verbo 'fallere,' ut *λανθάνειν τινὰ ποιοῦµένος τι* ille dicitur, qui quid faciens alium fallit, hoc est, clam illo facit ac latet. *Torrent.*

32 *Fallit sorte beator*] Meus fundus beator, id est, non parum beatus fecunditate amœnitateque *fallit*, id est, latet sorte fulgentem, id est, sortito fortuitoque imperio fertilis Africæ, hoc est, Rex Africæ, cui sorte divina humanaque contigit Africæ regnum amplissimum. *Cruq.*

33 *Calabræ*] In Calabria sunt flores apibus gratissimi.

34 *Læstrigonia Bacchus, &c.*] Formianum vinum dicit, quod commendat etiam I. Od. 20. Læstrigones enim populi immanissimi, ita ut humana carne vescerentur, ea in parte Cam-

paniæ fuere, ubi et Hormiæ, postea Formiæ dictæ. 'Languescere' vero 'Bacchum' cum dicit, de vini perinde ac de hominis ætate loquitur. Languescimus enim senectute. Et sic infra Od. 20. 'Promere languidiora vina.' *Torrent.* *Læstrigonia Bacchus*] Amphora Formiana a Formiis, oppido Campaniæ, ubi suas sedes habuerunt Læstrigones, qui et Cyclopes dicti sunt, olim in Sicilia habitantes.

35 *Languescit*] Senescit. *Pinguis Gallicis*] Fecunda vellera. Mart. 'Me pinguis Gallia nutrit.'

37 *Importuna tamen*] Pauperies molesta et extrema, in qua nulla est requies. *Importuna pauperies*] Vocat 'importunam pauperiem,' quæ egentem importunum esse cogat.

39 *Contracto melius*] Refrænata et coercita divitiarum cupiditate, melius tributum, et vectigal persolvam, quam si Lydiam Phrygiæ adjungam, ut sit sensus, Parvo contentus plus possidet, quam qui multum habet. *Contracto cupidine, &c.*] Canterus dicit *Contenta* se pro *Contracto* in cod. Ms. legisse.

41 *Mygdoniis regnum, &c.*] Mygdones ex Macedonia, quæ Thraciæ finitima est, oriundi, bonam Phrygiæ partem occuparunt atque a se nominarunt, ut II. Od. 12. Alyattes vero, Cræsi pater, Lydiæ olim imperavit teste Herodoto lib. I. Vel enim igitur, vel, quod magis puto, Cræsum ejus filium, Alyaticum vocat Horatius. *Torrent.* *Mygdoniis regnum*] Campis Phrygiis; Mygdon enim Phrygiam tenuit. *Alyattici*] Regis Lydiæ, Cræsi patris.

42 *Multa petentibus, &c.*] De hac sententia Gellius IX. 8. eum vide. Simile fere illud Stoicorum: 'Quid refert quantum habeas? multo illud plus est quod non habes.'

43 *Bene est, cui Deus*] Bene est ei, cui Deus dedit parca manu, et tamen dedit, quantum sufficit ad vitam degendam. [*Bonum est Guelph.*]

ODE XVII. AD ÆLIUM LAMIAM. Lamiae nobilitatem laudat, deinde admonet, ut diem crastinum hilariter exigat. [*Paranetice Ælio Lamiae Bamberg.*]

1 *Æli vetusto*] Ælia gens in primis clara, non tamen patricia, multis distincta cognominibus, atque in diversas familias propagata, omnes Romæ honores, ac tandem etiam imperium adepta est, atque optimos orbi terrarum principes Antoninos dedit. Tum generis vetustas effecit, ut 'Lamias' pro nobilibus usurpaverint auctores. Juvenal. de Domitiano principe nobilitati infestissimo. Sat. vi. feminam notans in primis nobilem: 'Quædam de numero Lamiarum, ac nominis alti.' Fuit ergo quidem Q. Ælius Lamia Augusti bello Cantabrico præfectus, rebus gestis clarus, cuius, ni fallor, mentio 1. Od. 26. et Od. 36. ut vix dubitem, quin eum hic quoque celebret. *Torrent.* Vide et *Turneb.* xxii. 15. *Ab Lamo*] Ab Lamo Formiarum vel Læstrigonum rege, et conditore, Neptuni filio.

2 *Quando et priores*] Siquidem hinc, id est, ab eo antiquo Lamo.

[3 *Schoenborn. 2. nepotem.*]

4 *Per memores genus*] Hic locus varie potest ordinari: aut hoc modo: et ferunt genus omne nepotum denominatum ab Lamo per fastos memores: aut, quod magis placet, ferunt fastos memores nepotum per omne genus. *Cruq.* *Per memores genus omne*] Per fastorum libros, in quibus res annuatim, et breviter ad posterorum memoriam notabantur.

6 *Qui Formiarum mænia*] Lammum intelligit; quamquam Formiæ nondum erant, cum ille genti immanissimæ Læstrygonum imperabat: siquidem urbs illa, ut lib. v. tradidit Strabo, a Laconibus condita, et 'Hormiæ' prius appellata est, διὰ τὸ εὐορμον, hoc est, ob portus commoditatem.

7 *Princeps*] Primus. *Innament Maricæ Lyrin*] Lyris notum omnibus flu-

men (Græci *Λεῖπον* vocant) Latium a Campania felici dividens, ac Minturnas interfluens. Sed quid est, quod eum Maricæ littoribus innantem facit Horatius? Servius in illum Virg. verum Æn. vii. 'Hunc Fanno et Nympha genitum Laurente Marica.' (De Latino autem rege loquitur) hunc Poëtæ nostri locum citans, 'Maricam,' ait, 'Minturnensium littoris Deam fuisse.' Sed Lactant. Instit. lib. i. 'Solent,' inquit, 'mortuis nomina immutari, nam et Romulus post mortem Quirinus dictus est, et Circe Marica.' Vide et Plin. iii. 5. *Littora* ergo *Maricæ* vocari arbitror ripas, seu arva illa, quibus Marica præfuit. *Torrent.* Vide et *Turneb.* xxi. 22. [*Schoenborn. et nautem.* Markland. dubitat de voce, *innantem.*]

8 *Lyrin*] Fluvium innantem littoribus Nymphæ Maricæ, uxoris Fauni, influentem scilicet in Minturnas oppidum Campaniæ, ubi Marica colitur. [*Liram* Schoenborn. 2.]

9 *Late tyrannus*] Late regnans: *εὐρυκπελὺς.* Homer. *Cras foliis nemus*] Ordo est: Cras tempestas demissa ab Euro sternet nemus multis foliis, et sternet littus alga inutili.

10 *Alga littus*] Alga herba est nullius usus, quam mare ad littus præjicit; hinc proverbium, 'vilis alga,' pro re vilissima, et nullius pretii.

13 *Annosa cornix*] Cornix diu vivens, quæ sua crocitate pluvias pronosticatur. *Dum potes aridum*] Impendente tempestate maturo jam Autumno, Lamiæ jubet focum instruere, et in diem crastinum genio, una cum familia ab operibus vacua, indulgere. Errat autem Lambinus, qui sacrificium institui existimet: de curanda enim cuticula agitur. *Torr.* [*Guelph. potes*; alii codd. ap. Jaeck, *potest.*]

14 *Componere lignum*] Extrahere lignum, quod cito flammam concipiat ad frigus propulsandum. *Cras genium mero Curabis, &c.*] Errant, qui ex eo quod

Genii fiat heic mentio, de natali die sensisse Horatium existimant: quid? an igitur nunquam nisi die natali Genio faciebant sacra? imo vero quoties hilarius se excipiebant, toties Genium se placare veteres autumabant: unde illa genera loquendi manarunt, 'curare Genium.' 'Genium defraudare,' &c. hoc igitur vult Horatius, debere Lamiæ mature focum componere et cætera parare ad diem genialiter agendum. cur autem? non sane quod Lamiæ natalis esset; verum quia cessatura sit universa familia ab opere, impedita tempestatis obscæritate, quam imminere in diem crastinum, tanquam vates illi denuntiat, cum canit: *cras foliis nemus Multis et alga littus inutili*, &c. Casaubon. *Cras genium mero Curabis, et porco*] *Cras genium curabis mero, et porco* duorum mensium ad convivium cum familiaribus habendum, non ut Genio immoles.

15 *Porco bimestri*] Antiqui Codd. habent *Bimestri*, ut fere semper. Bene autem vino porcellum adjungit, animal, ut ait ille, propter convivia natum. *Torrent.* [Nonnulli ap. Jaeck, *porca bimestri*.]

16 *Cum famulis operum solutis*] Cum famulis ab opere vacantibus.

ODE XVIII. Προσευκτική. AD FAUNUM. Deum sylvestrem precatur, ut per suos transiens agros, sibi suisque sit propitius; ac vult esse memorem eorum, quæ quotannis ipsi religiose præstat.

1 *Faune Nympharum*] Fauno (quem Græci Pana appellant) sacrificabant Romani Vere ineunte, et Nonis Decembr. *Nympharum fugientum amator*] Mire salax totum illud agrestium deorum genus, quos Panes, Faunos, Satyros, &c. appellamus. De quorum non in Nymphas tantum, sed et in mulieres lascivia, cum alii, tum Augustinus de Civitate Dei xv. 33. *Torrent.* *Nympharum*] Dryadum et Hamadryadum, quæ silvarum sunt et

arborum. *Cruq.* *Fugientum amator*] Fugiant Nymphæ propter Fauni salacitatem, ne virginitatem amitterent.

3 *Lenis incedas*] Propitium sibi optat eum, quem Porphyrio hic inferum et pestilentem Deum appellat. Inter eos certe, quos *χθονίους* et *ὑποχθονίους* vocant Græci, referri posse Faunos, non negaverim. Noctium vero ludibria Fauni immittere credebantur. sic enim de Pæonia herba Plinius xxv. 4. 'Hæc medetur et Fannorum in quiete ludibriis.' *Torr.* *Lenis incedas*] Precor ut incedas mitis sine iracundia, utque transeas parvis meis agnis et hædis innocuus.

4 *Æquus alumnis*] In vetustissimo codice *lætus* scriptum repperi. *Torrent.* Sunt qui 'alumnos' vernulas et pueros interpretentur, nam et Faunos pueros vexare, erat opinio, ut Alex. ab Alexand. ii. 25. Tum Nonius vult vocem 'alumnus' active et passive accipi, tam pro eo, qui nutrit, quam qui nutritur. *Cruq.*

5 *Si tener*] Ita propitium sibi Deum optat, si et ipse ei quem debebat honorem impendit, veritus fortassis, ne si Deus negligentior deprehenderet, frustra precibus interpellaret. 'Silvanus' idem qui 'Faunus' aut illi germanus: sicut et 'Pan.' Hinc 'Panica' dicta, quæ subitos ac repentinos terrores creant. *Torr.* *Si tener pleno cadit hædus anno*] Siquidem tener hædus anno completo tibi immolabitur.

6 *Veneris sodali*] Vocat crateram 'Veneris sodalem': ut Lucret. lib. ii. 'Ploratus mortis comites et funeris atri.' Veneris autem, qualis cum Baccho societas, omnibus notum. Veneris enim veluti nutrimentum quoddam vinum est. Quare et lac ejus appellat Aristophanes apud Athenæum lib. x. 'Ἡδὺς τε πίνειν οἶνος' *Ἀφροδίτης γάλα.* *Torrent.* *Sodali*] Cratera illicirco dicitur sodalis, vel amicus Veneris, quia sine Cerere et Bac-

cho friget Venus. [Guelph. *sodalis*.]

7 *Crateræ*] Sic libb. Mss. omnes recte; non *crateri*. *Torrent.* *Vetus ara multo*] Ara per multos jam annos tibi instituta.

9 *Ludit pecus omne*] Faunum rei pecuariæ præfuisse illud ostendit, quod ædes ejus Romæ ex pecunia pecuariorum multatitia olim exstructa fuit. Idem de Pane tradunt Græci, quem et Νόμωv inde vocant. *Torrent.* *Ludit herboso pecus omne*] Quasi pecudes sentirent Faunum suum esse custodem, hoc præsertim die, nempe Nonis Decembr. quo tempore Faunalia anniversaria in pratis et sylvis celebrantur.

[10 *Decembris* Bamberg.]

11 *Festus in pratis*] Pagus tua festa celebrans vacat ab opere.

12 *Cum bove pagus*] Quod Muretus annotavit in vetustis exemplaribus *pardus* legi, id et ego inveni. Dispicet tamen: tum quod Faunus a Latinis et Romæ cultus: atque illic pardi nulli: tum *Pardus* eo tempore non cultus. Vide et *Car. Sigonii* Emendation. lib. 1. *Torrent.*

13 *Inter audaces lupus*] Inter audaces agnos lupum illo die non metuentes, tui numinis præsidio fretos.

14 *Tibi sylva frondes*] In tuum honorem. [Marklandus dubitat de voce *sylva*.]

15 *Invisam*] Cujus opere toties fatigatus ludum et otium desiderat. *Tibull.* 1. 2. 'Agricola assiduo primum satiatus aratro Cantavit certo rustica verba pede.' Quod 'certo pede' dicit, id quoque Horatii interpretationem adjuvat. Nam illud *ter*, ad pedis ictus, ac saltationis sive modis sive numeros referendum est. *iv. Od.* 1. *Torrent.* Vid. *Turneb.* xxi. 3. *Invisam pepulisse fossor*] *Invisam* propter annum laborem, quem fossor in terra colenda sustinet. *terram pellere*, idem valet, quod saltare. [Guelph. *repulisse*]

ODE XIX. ΔΙΑΣΤΟΛΙΚΗ. AD TELEPHUM.

Reprehendit eum jocosè, quod veteres historias describens, ea negligat, quæ ad jucunde vivendum pertinent.

Telephum Poëtam et Horatii sodalem vocat Acron. Rivalem sane fuisse in amanda Lydia, ex 1. *Od.* 13. constat. [*Diastolice ad Telephum Murenam Augurio honoratum* Bamberg.]

1 *Ab Inacho Codrus*] Ille Argis, hic Athenis imperavit; et quidem Argis ille primus, hic Athenis ultimus. Telephus igitur de Græcorum antiquitate agebat. Argis sane primo in Græcia imperari cœptum, neque post Codrum aliquem illic regis nomine imperasse juvenias. De Codri vero morte Justinus lib. 11. et Val. Max. v. 6. Hinc 'Codri jurgia' poëtarum materies. *Torr.* *Inacho*] O Telephe, tu narras (historiam contexens) quot anni intercedant inter Inachum, primum Argivorum Regem, et Codrum, ultimum Regem Atheniensium.

2 *Pro patria non timidus*] Codrus pro salute patriæ habitum servilem indutus, in medios hostes se immisit, ut incognitus interficeretur.

3 *Et genus Æaci*] Jovem, Æacum, Peleum, Achillem, Pyrrhum, &c.

4 *Sacro sub Ilio*] Non pro execrando hic accipio; sed pro diis ejus urbis custodibus dicato. Et alioqui apud veteres, tam urbes ipsæ, quam quæ ad urbium custodiam spectabant, muni præsertim, ab omni injuria defensi, inter sacra aut sancta potius habebantur. Ilium ergo, et quia urbs, 'sacrum' recte dicitur, et peculiari etiam ratione, ob tot templa Diis immortalibus olim illic consecrata. *Torrent.* *Sacro bella sub Ilio*] Sub Ilio, a Diis instructo. Vide *Od.* 3. hujus libri.

5 *Quo Chium*] Inter Græca vina Chio, inter Italica Falerno, primas dedere Romani: qua de re *Epod.* 1x. Telephum jam in convivio super cœnam multa de Græcorum rebus non suo tempore narrantem ex abrupto

interpellat, et convivales ab eo sermones flagitat. *Torr.* Quo *Chium pretio*] Taces, id est, non narras, quo pretio emamus cadum vini Chii, vini optimi et laudatissimi.

6 *Quis aquam temperet, &c.*] Si de apparanda cœna loqui Poëtam credimus, verba hæc de calefaciendo balneo commodius intelligentur: sin vero inter canendum sic Poëta loquitur, ad pueros, qui potantibus ministrant, melius referentur. *Aquam ergo temperare ignibus* erit idem, quod alibi dicit, 'ardentis Falerni pocula restringere.' Nec tantum frigidam miscebant ad temperandam vini vim; sed calidam interdum, ut vini frigiditas, aut nive aut glacie quæsitâ, non noceret. Unde Juvenal. Sat. v. 'Quando vocatus adest calidæ gelidæque minister.' *Torrent.* *Quis aquam temperet ignibus*] Quis balneum calfaciat; nam veteres non nisi loti et nuncti discumbebant.

7 *Quo præbente domum, &c.*] Rogari a se inter alia vult Horatius, quæ una cum vicinis ruri vivens convivia mutuo celebraret, et a qua hora focum accendere et accumbere soleret. Id, si Gellio credimus, 'mutitare,' vel ut alii volunt, 'mutnitare' vocabant, quod in vices hospitem invitarent. Eamque ruris voluptatem non omisit. Virg. Georg. i. 'Mutuaque inter se læti convivia curant.' *Torrent.* Quo *præbente domum*] Taces cujus domi, et quota hora, cœnantes Pelignum frigus truculento foco propulemus.

8 *Pelignis carcam*] Pelignum, est oppidum apud Samnites, propter montes frigidum.

9 *Da lunæ, &c.*] Interrupto Telephi sermone minime conviviali, ut invitatione lætitiâ excitet, arrepto calice, triplici nomine sibi infundi jubet. Dubitans vero quot unoquoque nomine cyathos posceret, singulosne, qui simul tres, Charitum implerent numerum, an ternos potius, in Musarum gratiam, qui una novem confi-

cerent; tandem inquit, 'Insanire libet,' &c. ut verisimile sit eum, quod vatem decebat, novem cyathos hausisse. *Torr.* Vid. Turneb. xxiv. 25. *Da Lunæ propere novæ*] Horatius alloquitur pincernam puerum, quasi jam sit in convivio, dicens puero: Da festinanter in honorem lunæ novæ poculum, id est, lunæ vespertinæ et orientis, quia ab hoc tempore cœna initium capit. Da in gratiam noctis mediæ poculum; nam ad mediam noctem cœna producebatur. Da auguris Murenæ cyathum, id est, in honorem Murenæ, qui augurio pollebat.

11 *Murenæ*] Fuit L. Licinius Varro Murena Terentiæ Mæcenatis frater (de quo hic loqui Horatium crediderim) forte Angur factus cum hæc scriberentur. Vide Turneb. xxiii. 27. *Torrent.* Alii volunt per *Augurem Murenæ* tempus matutinum designari, quia angures auguria captabant, aviumque volatus et garritus observabant sub ortum Solis. Ita ostendit Horatius se et sodales suos totam noctem compotaturos, compotationemque ad lucem producturos. Turn. xvi. 11. *Lamb.* *Tribus aut novem*] Cum paucissimi sunt convivæ, non pauciores essent, quam tres, et cum plurimi, non plures, quam novem, ne rixæ excitentur ex ebrietate.

12 *Miscetur*] Poëta velut Bacchi numine plenus fuit ac lymphatur, ac nil nisi cyathos ac vina postulat. *Da lunæ, &c.* *Tribus aut novem Miscetur cyathis pocula commodis.* Sed $\tau\delta$ *Miscetur* mihi nimis languidum pro bacchanti, ac velut entheo furore concitato videbatur, legebamque *Miscutor*. Recte ac pro imperio. Sed quid est *cyathis commodis*? Interpret vetus exponit 'aptis.' Hoc est, opinor, ut diffusius alii, 'convenientibus cuique suis; ut qui in Musarum sunt tutela, ad illarum numerum novem sumant pocula; qui vero Gratiis sen Charitibus placere volunt, duntaxat

tria.' Est qui 'minoribus, et ad voluptatem tantum' explicet: hoc est, ut interpretatur alius, 'ebrietatem non inducentibus.' Sed illis responderet Horatius: 'Parcentes ego dexteris Odi.' Quid enim tota hæc Ode aliud, quam vatem potandi amore furem spirat? Quare aliud querendum est. Romani id cui nihil deest, sed perfectum, omnibusque numeris plenum est, vocant 'commodum.' Ita 'talentum commodum' a Plauto. Cicero lib. *Æconom.* 'Tum autem quod simplex natura non omnes res commodas amplecti volebat, idcirco alterum alterius indigere voluit,' &c. Res 'commodas' vocat perfectas, ac quibus nihil deest. Scævola lib. xviii. *Digestor.* 'Alimenta commoda, quæ vivam præstabat, dari iusserat,' hoc est, quæ omnibus numeris absoluta sunt, hoc est, quæ victum et vestitum, atque etiam habitationem continent. Ita igitur Horatius 'commodos' vocat cyathos, plenos, quibusque ad justam mensuram nihil desit. Et tales certe poscere debebat is, cui e vino insanire constitutum erat. *Rutgers.* *Commodis cyathis*] Cyathis convenientibus cuique suis.

13 *Impares*] Musæ sunt numero novem.

14 *Ternos ter cyathos*] Novies bibet. *Attonitus petet*] Ἐμβρόντητος, quod perpetuum excellentis poetæ epithetum est. Totum enim illud genus θεῖον καὶ ἐνθουσιαστικὸν vocat Plato, ut puta qui natura melancholici fere sint. At vero bili cum vinum affunditur, tum duplici calore agitata mente, magis etiam insaniunt. *Torrent.* *Ternos attonitus ter cyathos petat* Bamberg. *potet* Guelph.]

15 *Vates*] Poëta attonitus, et quasi jam stupescens ex nimio vino.

17 *Nudis juncta*] Nudæ idcirco finguntur Gratiae quia sine fūco esse debent.

18 *Insanire juvat*] Relictis Gratiis

modestioribus, venit ad Musas poetici furois præsidēs: et per quandam ἀγανάκτησιν, cum juvet, inquit, insanire, Musisque libare vina, cur Musarum non sunt omnia plena, cur non inflantur tibiæ Phrygiæ, cur tacet fistula, cur lyra non resonat? *Cruq. Juvat*] Juvat me inebriari et furere. *Cur Berecynthiæ*] Cur cessant soni tibiæ Phrygiæ, quæ sacris Berecynthiæ matris Deorum adhiberi consueverat. Vide iv. Od. 15.

21 *Parcenteis ego dexteris*] Manus otiosas a tibiæ cantu, vel parce ministrantes.

22 *Sparge rosas*] O puer insperge rosas mensæ.

23 *Dementem strepitum*] Nostræ hilaritatis indicem. *Lycus*] Lycus vicinus.

24 *Et vicina*] Et strepitum nostrum audiat vicina puella, quæ Lyco senī non est apta. *Et vicina senī non habili Lyco*] Acro sic legit et explicat: 'Uxor quæ senī puella inhabili conjuncta esset: unde et zelum ejus ostendit, dum inhabilem dicit.' Sed cur vicina, quæ erat uxor? Nimirum quod cum et puella et vegeta, et in ipso flore ætatis; Lycus autem confectus senio, et ad Veneris opus peragendum jam inhabilis, non quasi uxor, hoc est, ea consuetudine, quam conjugii ratio postulat, cum marito ageret, sed in talia, ac non aliter quam vicina cum vicino, cum Lyco degeret. *Rutgers.* [Marklandus dubitat de voce vicina.]

25 *Spissa te nitidum*] Ordo est: O Telephæ, tempestiva Chloë petit te nitidum spissa coma, et puro similem vespero. Merito ergo a puellis expectebatur, ut hic et i. Od. 13. et iv. Od. 11. *Coma*] Adolescentes densum habent capillum, senes vero caloris defectu calvescunt.

26 *Vespero*] Vespertino syderi.

27 *Tempestiva petit*] Chloë nubilis, et viri potens. *Chloë*] In manuscriptis duobus, *Rhode*.

28 *Me lentus*, &c.] Contabescere se languentem amore significat, ut 1. Od. 13. et pulcre Tibull. 1. 4. 'Eben quam Marathus lento me torquet amore!' Id est, longo ac difficili, quique solvi nequeat, ut 'lenta vincula' Plautus dixit. *Torrent. Lentus Glyceræ amor*] Languidus amor, qui lente, et diu protractus, me languore afficit. *Torret amore*] Interius consumit.

ODE XX. ΜΕΡΜΥΚΗ. AD PYRRHUM.

Ne formosum Nearchum a sua metreticula abstrahat. [*Symboleutice ad Pyrrham, temptando, quin Nearchum sollicitet Bamberg.*]

1 *Moveas periculo*] Eripere coneris: pro 'amoveas.'

2 *Getulæ catulos lænæ*] Leonum nutrix Africa; ut de Mauritania dixit 1. Od. 22. lænæ autem fœta pro catulis dimicante nihil terribilis. Plin. VIII. 16. Bene igitur Horatius feminam, cui amores subtrahantur, ferocissimæ illi belluæ comparat, cui raptor, impar viribus, diu resistere non ausit. *Torr. Catulos lænæ*] Crinquius credit hic alludi ad lenam, quæ catulos, id est, pueros alebat meritorios lucri gratia, inter quos erat Nearchus, quem rapere invita lena, non erat tutum. *Lænæ*] Per lænam intelligit puellam; per catulum, Nearchum; per raptorem, Pyrrhum.

3 *Inaudax*] Timidus raptor.

5 *Obstantes*] Impedientes et dissuadentes, ne per vim repetat Nearchum. *Cruq. Jurenium*] Qui Pyrrho æquali suo faveant, ut in nuptiis fieri consuevisse Catullus ostendit pulcherrimo illo carmine, 'Vesper adest, juvenes consurgite,' &c. [*Quæ per Bamberg.*]

6 *Ibit insigne*] Quum ibit metreticula. *Nearchum*] Talis hic isti feminæ, qualis apud Tibullum Sulpiciæ Cerinthus. *Torrent.*

7 *Grande certamen*] Magna contentio erit inter vos, utrum tu vinces, an illa, id est, uter vestrum Nearchus sit potiturus.

Delph. et Var. Clas.

8 *Major*] Utilior et gratior, tibi ob amorem, an illi ob lucrum. *Cruq.*

9 *Interim dum*] Manet Poëta in suavissima Allegoria.

10 *Hæc dentes*] Et dum hæc dentes acuit. *Dentes acuit timendos*] Id facere apri solent, quod et Virg. Georg. testatur: 'Ipse ruit dentesque Sabellicus exacuit sus, Et pede prosuigit terram, fricat arbore costas,' &c.

11 *Arbiter pugna*] Ad similitudinem eorum, qui ludis sive scenicis, sive gymnics præerant, ac victoribus sua præmia deferebant. Græci βραβεύτᾱς et ἀγωνοθέτας vocant. Idem hic ergo certaminis iudex, qui et prædæ fuit. *Torrent. Arbiter pugna*] Ille Nearchus quasi pugna iudex dicitur habere in sua potestate victoriam, ut utri vellet, victoriam adjudicet.

12 *Sub pede pulmam*] Dicimur ea 'sub pedibus ponere et habere,' quæ plane in nostra sunt potestate, ita ut proterere et calcare liceat, cum lubet: et sic Græci ἐπὶ πόδας τίθεσθαι et παθεῖν. P. Victorius Var. Lect. xv. 4. Nearchum ergo adolescentem securum esse ostendit atque eorum negligere contentionem, qui de re, quæ in ipsius arbitrio sit, litigent. *Torrent. Vide et Franc. Luisini Parergon II. 26.*

13 *Et leni recreare*] Fertur recreare, &c. [Codd. ap. Jaeck, *leni recreasse.*]

15 *Nireus fuit, aut*] Rex Naxi, omnium Græcorum, qui ad Trojanum bellum venerunt, excepto Achille, formosissimus: et cujus forma in proverbium abiit. [Schoenborn. 2. *Qualis et Nereus fuit aut aquosa. Bamberg. etiam, Nereus.*]

16 *Raptus*] Ganymedes. *Ida*] Ida Phrygiæ mons est fontibus abundans, unde duo refluunt fluvii, Scamander, et Simois.

ODE XXI. ΠΑΡΑΝΕΤΙΚΗ. AD AMPHORAM. Jocose eam admonet, ut vinum vetustum in Corvini gratiam effundat, unde, occasione oblata, vini laudes commemorat.

Horat.

5 A

1 *Nata mecum Consule Manlio*] L. Manlio Torquato, et L. Aurelio Cotta Consule, natum Horatium jam ante ostendimus, Od. 14. Quare suum Consulem vocat Torquatium Epod. XIII. *Torrent.* *Nata mecum Consule Manlio*] O pia testa nata mecum, id est, cum ego nascerer Venusii in Apulia.

2 *Seu tu querelas*] Optat harum rerum magister optimus, Arist. Problem. Volum. xxx. idem in corpore humano vinum, quod atram bilem efficere. Nam pro cujusque indole ac natura, humorumque temperatione, diversas quoque affectiones cernimus. *Torr.* *Seu te querelas*] Varii sunt vini effectus, juxta varia hominum temperamenta et ingenia. Exempli causa, si quis biliosus, et iracundus natura, paulo liberius bibat, ille suam iracundiam statim declarat; et sic de cæteris.

5 *Quocunque lectum nomine*] Corrige quodammodo errorem videtur, nam qui paulo ante Manlio Consule amphoram, anno suo natali, natam dixerat, ne temere illud affirmare videatur; nunc sive illo, inquit, sive alio Consule, ac forte etiam melioris notæ conditum servas Massicum, descende. Vini enim ætas a Consulibus numerabatur, atque Consules vino nomen ac titulum dabant, teste Plinio, xiv. 13. De Massico autem diximus i. Od. 1. *Torrent.* *Quocunque lectum nomine*] Cujuscunque Consulis nomine notaris, et servas vinum Campanum in Massicis montibus natum, 'electum' pro optimo. [*Quodcumque factum numine Bentl.* *letum nomine Schoenborn.* 2.]

6 *Bono die*] Die festo.

7 *Descende, Corvino*] Ex verbo descendendi colligere licet, vasa vinaria tunc temporis in apothecis editioribus fuisse locata, fortasse, ut fumosa fierent. *Corvino jubente*] Non dubito quin is fuerit M. Valerius M. F. M. N. Messalla Corvinus, quem et Tibullus celebrat, vir Augusti temporibus maximus; qui etiam A. U. C. 722. Cos.

fuit, et quadriennio post de Gallia triumphavit. Tanto igitur viro jubente, hoc est, in tanti viri honorem, merito optimæ notæ vinum poscit Horatius. *Torr.* *Descende promere*] Id est, ad promendum, Hellenicōs. *Cruq.*

8 *Languidiora vina*] Ob senectutem, quemadmodum Od. 16. diximus, in quibus scilicet quicquid juvenile ac recens fuerat jam deferbuerit. Poterit, ni fallor, ille languor etiam ad saporē referri. *Torr.* *Languidiora vina*] Vina vetustate mitiora.

9 *Non ille, quanquam*] Quamvis Corvinus philosophia Socratica sit referatus, non tamen ita erit horridus, ut te negligat, sed magno in honore illi es futura.

10 *Te negliget horridus*] Id est, non erit tam horridus, ut te negligat. *Steph.*

11 *Prisci Catonis*] Id ad Catonem Uticensem potius, quam ad Censorium referendum; nam hujus quidem tempestiva convivia et Plutarchus et Cicero commemorant: at illi etiam temulentia ab inimicis objiciebatur. Sed si de Catone Minore loquitur Poëta, cur 'priscum' illum vocat? Ego vocabulum hoc non ad ætatem, sed ad morum severitatem referendum arbitror; veteres enim severiores fuisse, recentior semper ætas credit: hinc 'priscus,' pro severo ponitur. Verbum tamen, *narratur*, Catoni Majori melius convenit, alterum enim florentem Poëta vidit. Jam Catonis virtus, pro Catone poni, notum est. *Torr.* *Catonis*] Catonis virtus, id est, prudens Cato, vino parce sumpto hilaris fuisse dicitur.

13 *Tu lene tormentum*] Laus vini. Per te (o pia testa) quasi per eculeum, et lene tormentum ingenia severiora explorantur, qualia sint. *Tormentum ingenio duro*] Vocat 'durum ingenium,' asperum ac severum, quale Demeæ Terentiani erat, et omnium serio philosophantium esse solet. Ei lene tormentum vino admoveri ait Horatius, quod largius haustum tris-

titiam illam sensim ac latenter expugnet. Quare interdum etiam ad ebrietatem se invitare sapientes permittunt, non quæ mergat nos, sed quæ deprimat curas. *Torr.* Sed Crnquins *tormentum* dici ait κατ' ἀντίφρασιν pro lenimento, sumpta Metaphora a quæstionibus. Significat ergo Horatius ingenia severiora vino interdum leniri ac temperari: vel vino tanquam tormento quodam explorari, qualia sint. *Lene* autem dixit, quia alia tormenta aspera, gravia, &c. *Lumb.* Celebratur cujusdam Persæ Apophthegma, qui negavit tormentis opus esse ad exquirendum verum, vino enim rectius elici. Vide Erasmus in Proverb. 'In vino veritas.'

15 *Curus, et arcanum jocoso*] Gravior es cogitationes, et consilium reconditum vino hilari prodis, et in lucem profers. [*Cura* Guelph. et ab al. m. *Curam.*]

16 *Lyæo*] Vino. Lyæus unum est ex nominibus Bacchi. [*Lycæo* Jaeck.]

18 *Cornua pauperi*] Addis audaciam et confidentiam. Baccho cornua affinguntur. Vide II. Od. 19. Ordo est: Tu addis cornua pauperi, post te (id est, postquam te sumpserit) nec trementi apices regum, (id est, regum majestatem) nec arma militum.

20 *Regum apices*] Proprie 'apex' sacerdotum insigne, teste Fest. Horatius ad regum diadema transtulit. *Torrent.*

21 *Te Liber, et, si lata*] O pia testa, Bacchus, Venus, Gratia et lucernæ producent te, id est, producent convivium, in quo tua pocula bibentur totam noctem. [*Te Liber testa, et, si lata auferit, Venus* Schoenborn. 2.]

22 *Segnesque solvere*] Id est, quæ plane insolubiles sint: ut parcus Deorum cultor, qui Deos prorsus non colat. Vide II. Od. 30. Turn. XI. 29. et xxx. 11. *Torr.* *Segnesque nodum*] Ægre distrahuntur, quos Gratia coniungunt.

23 *Vivæ lucernæ*] Vivunt enim,

quamdiu accensæ lumen illud jaciunt, ad quos totas sæpe noctes pervigiles potitabant. *Vivæque producent*] Ardentes lucernæ. [Guelph. *producent.*]

24 *Dum rediens fugat*] Dum redit aurora.

ODE XXII. Εὐχαριστική. IN DIANAM.

Dianæ, cujus officia celebrat, pinum villæ suæ imminentem consecrat. [*Eucharistice, Hymnus in Dianam* Bamberg.]

1 *Montium custos, &c.*] Sic in Carmine Sæculari: 'Silvarumque potens Diana.' Dicta autem Diana vel a duplici via, quasi 'Diviana;' vel ab eundo, quasi 'Jana.' Et Lucina dicta, quod luci præsit: sive a producendo in lucem factu: Junonis etiam nomen ei a juvando tribuitur. Et 'Opiferam' et 'Opigenam' matronæ colebant, quod ferre opem in partu laborantibus credebant, teste Fest. Et 'Ilithya' vocata, Græce εἰλεθυια, ἀπὸ τοῦ ἐλίσσεται, quod *evolvere* significat, vel ἀπὸ τοῦ ἐλεύθω, ὅτι εἰς τὰς τικτούσας ἐλεύθει, id est, quod *parientibus adveniat*, atque opem ferat. Quæ ratione etiam λυσίζωρος innotata est, teste Hesychio, quod *zonam solveret*. *Torr.* *Montium custos*] Diana venatrix per montes vagatur.

2 *Laborantes utero puellus*] Parturientes audis, unde appellatur Lucina, quod infantibus in lucem venientibus opem ferat.

3 *Ter vocata audis*] Numerus ternarius religioni tribuitur. *Adimisque letho*] Quæ præstas ut mulieres salvæ pariant, et incolumes.

4 *Diva triiformis*] Τριμορφος, τριπρόσωπος. Unde et Virgil. 'Terminamque Hecaten, tria Virginis ora Dianæ.' Sive quod alia videatur dum crescit, alia cum plena est, et iterum dum decrescit, sive quod triplici sit potestate, et in cælo, et in terra, et apud inferos. Quin et 'Triviam' appellari volunt, non tam quod in triviis colatur, quam ob triplicem

ejus in cælo viam : movetur enim in altitudinem, latitudinem, et longitudinem, quæ Varronis sententia est. *Torrent.* *Diva triformis*] Triplicem personam gereus, in cælo, in terris, apud inferos : unde triplex sortitur nomen, Lunam, Dianam, Proserpinam.

5 *Imminens villæ tuæ*] Volo ut pinus sit tuæ, et tibi sacra, quæ fundo meo imminet. *Tua pinus esto*] Quid ad Dianam pinus? An ob id forte Deæ perpetuo virgini convenit, quod semel excisa non repullulascit? An ideo potius, quod multis rationibus probari facile possit, eandem esse Cybelem et Isidem : nec Isidem differre a Diana? At Cybeles arbor pinus est. *Torr.*

6 *Exactos ego latus annos*] Per finitos, et confectos annos, id est, quotannis.

7 *Verris obliquum*] Verres est porcus non castratus. Vid. Turn. xxix. 25.

8 *Donem*] Quam pinum ego donem sanguine verris meditantis obliquum ictum, id est, conantis morsione obliqua eum vulnerare, a quo cædatur in sacrificium.

ODE XXIII. *Προσφωνητική.* AD PHIDILEN. Ab illa posse placari Lares exiguis etiam sacrificiis dicit, et minime sumptuosus : modo hæc a puris manibus proficiscantur. [Bamberg. *Proseutice monocolos Phyllidæ.*]

1 *Cælo supinas*] Exordium ab hypothese : si Deo supplicaveris, sacraque pie feceris, multa mala effugies. *Supinas*] Supinum prono opponitur. At hic et in similibus, 'supinus' est sublimis, cælum versus : qui gestus est supplicantium. *Cruq.* *Supinas si tuleris manus*] Manus supplices, et ad cælum expansas.

2 *Nascente Luna*] Luna mater est plantarum, idcirco rusticæ mulieres in novilunio ei sacrificabant. *Rustica Phidile*] Suam, ut puto, rusticam al-

loquitur. Solent autem villicæ procliviores esse in superstitionem. Et veteres, cum in rebus omnibus, tum in agricultura, nihil illis recte succedere existimabant, qui deorum cultum negligerent. Bene igitur Virgil. 'Imprimis venerare Deos, atque annua magnæ Sacra refer Cereri.' Tum nascente luna quod ait Horatius, ad Kalendas, veterum more referri debet. *Torrent.*

3 *Horna fruge*] Hoc est, præsentis anni : nt, 'horna vina' dixit Epod. xi. At qui prorsa scripsere oratione, 'hornotinum' dicere maluerunt. Videntur autem veteres in sacrificiis suis frugibus recentibus magis usi : tum et frugum primitias Laribus dabant. De quo ii. Sat. 5. 'Ante Larrem gustet,' &c. *Torr.* *Hornu*] Hujus anni vino novello. [*Sature placaris Bamberg.*]

4 *Aridaque porca*] Propert. iv. 1. 'Parva saginati lustrabant compita porci.' Atqui 'compita' Laribus sacra fuisse constat ; unde et 'compitales Lares,' quod, ut inquit Ovid. 'Compita servant,' &c. Quod ergo porca dixit Horatius, enallagen esse arbitror, pro porco. At vero Cereri porca immolabatur. Sed et Mania Larinum sive mater, sive avia, communi cum Laribus sacrificio colebatur. Maniæ autem porca convenit. *Torr.* *Aridaque porca*] Edaci, et inexplibili porca. Laribus, id est, Diis familiaribus porca immolabatur propterea, quod hæc pecus tantum utilis est ad escam, qua familiam abundare optamus.

5 *Africum*] Ventum inferentem vitibus pestem, qua vites sterilescent.

6 *Fœcunda vitis*] Rubigine nigrescit spica, et fit infœcunda.

7 *Alumni*] Dulces liberi. Ordo est : Aut dulces alumni grave tempus non sentient anno pomifero, id est, anni parte pomifera, nempe Autumno, quando pueri pomis vehementer delectantur.

8 *Grave tempus*] Tempus pestilens et insalubre.

9 *Nam quæ nivali*] Αἰτιολογία ejus quod dixit, Lares placari fure et fruge, ne sollicita sit Phludie de victima pingui et magnifica, qualem decet mactare Pontifices pro salute populi. *Cruq.* *Nam quæ nivali*, &c.] Ordo est: Nam victima quæ pascitur nivali Algido inter quercus et ilices, aut quæ crescit in Albanis herbis, tinget securis pontificum cervice, id est, Magnæ victimæ a Pontificibus sunt immolandæ. *Algido nivali*] Lib. I. Od. 21. 'gelidum' vocat. *Nivali*] In monte nivibus cooperto.

10 *Devota*] Victima ex voto Diis promissa et aris destinata.

11 *Albanis*] In pascuis Albani montis. [*Ut crescit* Guelph.]

12 *Pontificum secureis*] Non satis proprie locutus videtur Horatius: ante enim securi feriebant hostiam, at prostratam postea suppositis cultris jugulabant, quos 'culturarios' appellabant. Sic enim Virgil. 'Supponunt alii cultros, tepidumque cruorem Excipiunt pateris.' Cervicem tamen victimæ ferire solitos, non solus hic Horatius ostendit, sed etiam Virg. *Æneid.* II. 'Et incertam excussit cervice securim,' &c. Ideo autem non frontem victimæ, sed tempora feriri solitos crediderim. *Torr.*

13 *Tinget*] Madefaciet. *Te nihil attinet*] Ordo est: Te coronantem parvos deos marino rore et fragili myrto nihil attinet tentare ipsos Deos multa cæde bidentium.

14 *Tentare multa cæde*] Placare parvos deos, id est, Lares, vel Penates, mactando multas bidentes. *Multa cæde bidentium*] 'Bidentes,' ut arbitror, pro quocunque pecore dixit, ex veterum sententia, de qua Gellius XVI. 6. et Macrob. VII. 9. 'Bidentes' enim quasi biennes: aut ut alii malunt, duos dentes longiores cæteris habentes. *Tentare autem Deos bidentium cæde*, est experiri quid per sa-

crificia ab ipsis obtineri possit. *Bidentium*] Oviū bimarum.

15 *Parvos coronantem marino*] *Parvos* vocat minime arte aut materia sumptuosos, quales in villa esse convenit. Et roris marini quidem usum ad Deorum corollas hic locus probat, quare et inter στεφανωµατικά a Dioscoride numeratur: Turn. vero XIII. 21. etiam aspergillum inde, sicut et ex lauro, fieri in sacris solere tradit. *Torrent.*

16 *Rore Deos*] Rosmarino. *Fragilique myrto*] 'Fragilem' vocat, ut 'teneras defende a frigore myrtos,' dixit Virg. *Ecl.* VII. Addunt etiam vita brevem esse. Antiqui et 'myrtum' et 'myrtam' dicebant. Vide II. Od. 7. *Torrent.*

17 *Immunis aram si tetigit manus*] Proprie dicitur 'immunis' sine munere, otiosus. Horatius vero absolute 'immunem manum' dixit, pro immuni a culpa aut scelere, ac plane plura. 'Tangere' autem 'aram' dixit, pro precari Deos. Credebant enim veteres orationem non litare, nisi is qui Deos precaretur, etiam aram manibus apprehenderet. Unde aras primum 'ansas' dictas fuisse Varro tradidit, et Macrob. Saturn. III. 2. Nec solū id in obsecrationibus solenne erat, sed et de re magna aliqua juraturi templa adibant, tactisque aris jurejurando se obstringebant. Plin. II. 7. *Torr.* *Immunis aram si tetigit manus*] Immunis manus, sine dubio, est vacua munere, non immunis a scelere: sequens enim versus sententiam Platoniam continet, sumptuosas victimas non esse θεραπεῖαν Deorum, sed κολακείαν. Ita igitur accipe: manns vacua, non autem illius, qui ut Diis blandiatur sumptuosas eorum aris hostias admovet: sacra Penatibus faciens, litabit farre, aut alio quamlibet tenni munusculo, quod ab animo pio proficiscatur. *Casaubon.* *Immunis aram si tetigit manus*] Si tua manus immunis a scelere

aram tetigit, certe placabit iratos deos, quæ quidem manus nihil gratior aut acceptior iis fuerit, propter sumptuosam hostiam, quam si far, aut micam salis offerres; id est, Non magna munera, sed mens sincera deos placat.

18 *Non sumptuosa*] Si pura aram tangat manus: eo ipso quod sumptus aberit, Diis gratior, et ad exorandum efficacior, mollibit, &c. *Torrent.*

20 *Farre pio, &c.*] Est 'molæ salsæ' periphrasis, quæ nihil aliud erat, quam far tostum aspersum sale. 'Molam' autem vocabant, quod molito ad id farre utebantur. Veteres autem Græci integro hordeo sive solido, in prisæ vitæ memoriam, nondum tunc inventa molendi fruges ratione, utebantur. *Torr.* Vide et *Turn.* vii. 13. *Farre pio*] Farre pie oblato. *Saliente mica*] Mica saltante vel crepitante; nam sal igni tactus saltat et crepitat. *Cruquius* exponit *saliente*, far salsum reddente.

ODE XXIV. Προσφωνητική. IN DIVITES AVAROS. [Bamberg. *Laërchetice.*]

1 *Intactis opulentior*] Intactos hic Arabum thesauros dicit, ut ii. Od. 12. 'Plenas Arabum domos:' quas nondum scilicet Romanorum avaritia exhausserat. Tum nove thesauris opulentior dixit Poëta, pro his qui thesauros illos possideant, hoc est, pro Arabibus ipsis. *Torrent.* *Intactis opulentior*] Romani Arabes nondum invaserunt. Ordo est: Licet tu opulentior thesauris intactis Arabum, et divitis Indiæ, occupes mare Tyrrhenum, et Punicum tuis cæmentis, tamen tu non expedis animum metu, &c.

2 *Arabum*] Ex Arabia proveniunt aromata in omnes partes orbis. *Indiæ*] India, auro, argento, lapillisque preciosissimis abundat.

3 *Cæmentis*] Saxis cæsis ad ædificandum in mari. Vide Od. 1.

4 *Tyrrhenum omne tuis*] Mare Tuscum omne: per Hyperb. exprimit

insana ædificia illius sæculi. *Mare Ponticum*] *Lambinus* *Apullicum* substituit *Torrentius* in tribus codicibus Mss. *Apulicum* simplici l reperit, et placuit: ut utrumque Italiæ littus intelligamus, superi maris per *Apulicum*, inferi maris per *Tyrrhenum*. *Torr.* Alii legunt *Publicum*, cum hac adnotatione, id est, late patens. *Cruq.*

5 *Si figit adamantinos*] *Clavos adamantinos* dixit, ut 'tunicam adamantinam' i. Od. 6. Ab ejus lapidis durtia. Quomodo autem 'necessitatis' vocabulum accipiat *Horatius* Od. 1. hujus libri diximus. Cujus ut inevitabilem illam vim ob oculos poneret, ei adamantinos clavos attribuit, quos etiam summis verticibus, nihil regum morata apices, figit, nec summis etiam capitibus seu viris in excelso gradu positus parsit. *Torr.* *Si figit*] Si fato mors ingruat, non te liberabunt tuæ divitiæ, quamvis amplissimæ. *Adamantinos*] *Clavos* firmissimos et infrangibiles, ut est *Adamas*. vide i. Od. 35. [*Sic f. ad. S. v. dura, &c.* *Markland.*]

6 *Dira necessitas*] Triste fatum.

8 *Expedit caput*] Non extricabis caput.

9 *Campestres melius Scythæ*] *Scythæ* in campis, non domibus habitantes: quæ gens vaga dicta est a mutandis pascuis.

10 *Plaustra vagas, &c.*] Ob hoc 'profugos' vocat i. Od. 35. Græci etiam ἀμαξικοὺς καὶ ἀμαξοβόλους.

11 *Rigidi Getæ*] Qui *Scythiis* ut regione, sic moribus proximi. 'Rigidos' autem appellat Poëta, vel ob vitæ austeritatem, in qua nihil cultum, nihil urbanum: vel ob frigoris durtiem. *Torr.* *Rigidi Getæ*] *Getæ* propter frigidam regionem dicuntur asperi, qui carentes rebus ad victum necessariis equas mulgent, et lac earum vasis exceptum potant. Apellant Græci, ἐπικηρύλους.

12 *Immetata jugera*] Vocat autem

jugera, illa agri spatia, quæ sibi quisque non certis cum vicino finibus, sed pro necessitatibus atque indigentia modo, eo forte anno colenda desumpsisset. *Torrent.* *Immetata quibus jugera*] Quibus jugera nullis metis distincta fruges efferunt liberas, id est, non unius proprias, sed omnibus communes.

14 *Nec cultura*] Nec plns ferunt, quam ad annum sufficit.

15 *Defunctumque laboribus*] Ad colendum agrum singulis annis succedit alius alii, sicut eum (qui annum laboravit, suisque laboribus est defunctus) vicarius recreat æquali sorte, id est, simili labore; nam ipse quoque annum laborem explet.

16 *Æquali recreat sorte*] Ille enim cultura labor in circulum redibat, sese mutuo sublevantibus, atque alternatim quiescentibus; nam qui vices alterius gerit, proprie vicarius dicitur. *Torrent.*

17 *Illic matre*] Illic noverca non sævit in privignos.

18 *Privignis*] Satis fnisset *privignis* dixisse. Iteratio igitur est: nisi enim matre careat, privignus non est. *Torrent.* *Temperat*] Parat pocula. Nam et Ovidius de suo conquerens tempore, ait: 'Lurida terribiles miscent aconita novercæ.' Quæ expositio Acronis et Glareani est. *Temperat innocens*] Parcit, mitis et benefica est in privignos. [Schoenborn. 2. *temperet.*]

19 *Nec dotata regit virum*] Qualis in Plauti Asinaria Artemona: cujus maritus Demænetus notum illum omnibus versiculum protulit: 'Argentum accepi, dote imperium vendidi.' Tum alibi Megadorus: 'Nam quæ indotata est, in potestate est viri: Dotatæ mactant et malo et damno viros.' *Torrent.* *Regit virum*] Nec imperat viro, aut domina est mariti.

20 *Fidit*] Qui adversus leges et maritum, adulteram defendat. *Torr.*

Nec nitido fudit adulterō] Nec in splendido, compto, et unguentis delibuto adultero ponit fiduciam. [Codd. ap. Jaeck, *nec timido f. adultero.*]

21 *Dos est magna parentium virtus*] 'Parentium virtutem' dicit, non genus aut nobilitatem: siquidem non minor timenda viro, qui uxori impar sit, a generis quam dotis exprobratione, molestia est. Recte enim Satyricus: 'Malo Venusinam, quam te Cornelia mater Gracchorum, magnis si cum virtutibus adfers Grande supercilium, et numeras in dote triumphos.'

21 *Et metuens*] Et castitas nolens ab alio viro tangi.

23 *Certo fœdere castitas*] Copula conjugali, in qua fœdus initum est, ut alter alteri fidem servet.

24 *Et peccare nefas, aut*] Et apud eos matrimonii fidem violare est nefas, id est non licet: aut si violent, pœna adulterii mors est.

25 *O quisquis*] Εὐχῇ. Optat Horatius sibi dari virum fortem, qui compescat insanam effrenemque civium licentiam, Scytharumque in morem componat politicum statum, quo pater patriæ suæ statuæ inscribi, posterisque immortalis esse possit. *Crug.* *O quisquis*] Ex peccandi licentia emanant maleficia, quæ a bono principe legibus severissimis sunt coercenda.

26 *Civicam*] Civilem seditionem.

27 *Si quæret*] Si cupiet hoc hypogramma suæ statuæ opponi, ut pater patriæ appelletur. Juvenalis: 'Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.' *Pater urbium*] Quo titulo ne apud Romanos. quidem quicquam illustrius: neque ante Cæsarium tempora ulli alii, quam Camillo et Ciceroni contigit, ut 'Pater patriæ' appellaretur. Ipse certe Augustus nullo unquam honore magis lætatus est, quam cum Senatus ipsum cum populo Romano consentiens consulavit 'Patriæ patrem.' Sueton. c. 8. *Torrent.*

29 *Refranare licentiam*] Comprime-
re cupiditatem insatiabilem.

30 *Clarus postgenitis*] G. Canterus
Novar. Lect. vii. 30. *clarus* et *clarus* se
legisse in quodam codice testatur.
Unus vetustiss. idemque optimus,
Progenitis pro *postgenitis*: nihil muto.
Quatenus] Quoniam, quousque, vel in
quantum. Dolet tantam esse sui sæ-
culi hominum invidiam, ut viventum
virtutes negligant atque oderint, &c.
Ovid. 'Pascitur in vivis livor, post
fata quiescit.' 'Tum denique nostra
bona intelligimus, quum illa quæ ha-
buimus, amisimus.' *Clarus postgenitis*] *Clarus*, non apud homines suæ æta-
tis; sed *clarus* posteris fama et no-
minis gloria futurus, propter severi-
tatis, et correctionis leges, et institu-
ta. *Quatenus*] Quoniam adeo sumus
invidi, virtutem odimus eorum, qui
vivi sunt, et incolumes; viros autem
virtute præstantes, quando sunt mor-
tui, desideramus, requirimus, extol-
limus, proh nefas!

32 *Quærimus invidi*] Eleganter
'quærere' pro desiderare dixit, sive
amissæ rei desiderio teneri, ut Græci
quoque verbo ζητεῖν et ἐπιζητεῖν, pro
ποθεῖν et ἐπιποθεῖν usi sunt. *Torrent.*

33 *Quid tristes*] Quid tristes pro-
sunt querelæ?

34 *Si non supplicio culpa*] Lex inuti-
lis est, si de improbis pœnæ non su-
mantur.

35 *Quid leges*] Nihil valent leges
sine moribus, id est, si cives a pueris
non sunt bene instituti, atque ad vir-
tutem informati. Ego vero 'mores'
hic interpretor cum Varrone, rectum
animi propositum, et reverentiam,
cultumque numinis, populi consuetu-
dine firmatum, quibus rebus cum
destitutæ sunt leges earum, inanis,
ac prope sepulta vis jacet. *Sine mo-
ribus*] Hoc est, quibus mos non gerit-
ur, quibus non obtemperatur: quæ
telis aranearum similes perrumpun-
tur a potentioribus. *Cruq.*

37 *Pars inclusa*] Regio, Zonæ tor-

ridæ subjecta. [*Pars i. laboribus*
Schoenborn. 2.]

38 *Finitimum latus*] Id est, nobis
vicinum, ut Acro exponit. Vel po-
tius, *Nec latus finitimum Boreæ*, id est,
gelido climati, abigit mercatorem. *La-
tus*] Plaga septentrionalis. [*Guelph.*
latum.]

39 *Duratæque*] Si nives glacie ad-
strictæ solo, id est, ad solum, non re-
pellent mercatorem.

40 *Mercatorem abigunt*] Indocilem
scilicet pauperiem pati, atque illam
per saxa, per ignes, per mare fugien-
tem. *Horrida callidi*] Si horrorem
æquorum docti et scientes, navitæ
non formidant. [*Guelph. abigit?*]

42 *Magnum pauperies opprobrium*] *Hoc*
ex vulgi opinione accipiendum,
cui virtus post nummos sit: quique
si 'Uno forte minus locuples qua-
drante periret, Ipse videretur sibi
nequior.' *Pauperies opprobrium jubet*] *Pan-
peries* putatur probrosa, avaris
præsertim. *Pauperies* hic non est in-
opia importuna, quæ inimica est bo-
nis moribus: sed tolerabilis victus,
qui viris fortibus satis est ad vitam
tranquillam. *Cruq.*

44 *Virtutis arduæ*] 'Arduum' non
tantum difficile et molestum, sed ex-
celsum quoque et sublime, et quidem
magis proprie significat. Nam quia
quæ excelsa sunt difficilem habent
aditum, hinc fit ut arduum pro diffi-
cili capiatur. Vide Gellium iv. 15.
Torrent. *Arduæ*] Virtutis via dicitur
ardua, vel quia laboriosa est, vel quia
homines efficit claros et deorum si-
miles.

45 *Vel nos in Capitolium, &c.*] Quare
illuc? an exemplo matronarum, quæ,
Republ. in discrimine constituta,
mundum omnem muliebre olim ad
belli sumptus in Capitolium compor-
tarunt? Eo sane respicere poëtam,
Germanus Valens, si Lambino credi-
mus, existimabat: De consecranda
ergo, si quis forte ambitiosior existat,
Diis immortalibus pecunia loquitur.

Torr. Vel nos in Capitolium] Quandoquidem divitiæ sunt bonis moribus impedimento, ergo in Capitolium eas deferamus ad ornamentum templi, vel in mare proximum projiciamus, quod suasit olim Crates Philosophus, quia tot inde mala oriuntur.

46 *Quo clamor vocat*] Ostendit id plausibilis futurum. 'Clamoris' autem vocabulo sic etiam usus est Epist. 2. ad Lollium: 'Scis quo clamore coronæ Prælia sustineas campestria.' *Clamor vocat, et turba*] Strepitus popularis.

47 *Vel nos in mare*] Id est, in navalia, quibus mare a piratis aut hostibus tutum sit navigationi. *Cruq.*

48 *Gemmas et lapides*] Jurisconsulti 'gemmas' vocare videntur, quæ pelucidæ sunt materiæ, ut sunt smaragdi, amethysti: 'lapillos' vero contrariæ hic naturæ, quales Obsidiani, Veietani. *Margaritas* autem nec gemmis, nec lapillis annumerant. *Torr. Inutile*] Inutile est aurum, si materia est mala.

50 *Si bene pænitet*] Si vere nos flagitiorum pænitet, et animum ad honestatem ac meliorem vivendi rationem convertere volumus, necesse est, ut ipsa elementa, ex quibus nascitur avaritia, radicitus e pectoribus nostris extrahamus. *Bene pænitet*] Si vere pænitet. [*Mutamus. Sceleris, &c. Guelph.*]

52 *Elementa*] Primordia cupiditatis sunt radicitus extirpanda. *Teneræ nimis*] Ut ab ipsis cunabulis sapere discamus, quæ sane veterum Persarum ac Lacedæmoniorum ratio fuit: 'Adeo a teneris assuescere multum est.'

53 *Asperioribus*] Studiis fortioribus.

55 *Hævere ingenuus*] Nescit hærere in equo, id est, equitare nescit puer generosus adhuc rudis.

56 *Venarique timet: ludere*] Et venari non vult, ad ludendum doctior, seu, &c.

57 *Græco trocho*] Quemadmodum, quod lus illud genus fuerit, non facile dixerim, sic 'turbinem' non fuisse, (ut vulgo creditur,) constanter affirmaverim. Libentius illis assentior, qui *κρηλασίαν*, hoc est, *circuli impulsione*, de qua Oribasius Medicus Collect. lib. vi. aut aliud quid illi proximum fuisse volunt: quod diligens lector ex Martial. xi. 22. non difficulter intelliget. Studium quoque aliquod et meditationem requirere, neque solis pueris convenire et medici testantur, et Horat. ipse satis indicat de Arte, cum ait, 'Indoctusque pilæ, discive, trochive quiescit.' *Torrent. Trocho*] Turbine Græco, a Græcis invento, quam Virgilius appellat 'volubile buxum.'

58 *Vetita legibus alea*] Legibus vetitam fuisse, titulus ille de Aleatoribus lib. xi. Pandectarum satis manifeste ostendit. Probrosus etiam fuisse aleæ lusum, hoc quoque testatur, quod Decembri tantum mense, Saturnalibus maxime, permittebatur. Addam etiam ad Ædiles spectasse eam coërcitionem. Alciatus quoque Parergon lib. vi. 'Talarium' antiquitus vocatam legem autumat, ad quam hoc loco respexit Horatius. *Torrent. Alea*] Aleæ lusus puniebatur lege Cornelia, et lege Titia.

59 *Perjura patris fides*] Quomodo fides, si *perjura*? ut *ἔδωρα δῶρα*, hoc est, *munera nec munera*, vocamus, quæ ab hostibus in perniciem nostram dantur: sic *perjuram fidem* dixit Horatius, quæ jurejurando firmata sit, ut incantum aliquem facilius fallamus. *Torr. Perjura patris fides*] Fides perjurio violata.

60 *Consortem socium*] Societatem significat, quæ ex conventionem inita sit, vel partis alienius, vel omnium honorum. Societas autem bonæ fidei contractus est. Quo detestabilior qui socium fallit. De hospitii vero jure sanctissimo alio loco dicemus. *Torr. Passeratius* vero legendum censet:

Consortem socium, &c. Et 'consortes' vocat, ad quos aliquid sorte dividendum: unde *consortes hæredes* Græci συγκαληρονόμους, Latini *particulones* vocant. Tibull. 'Mænia consorti non habitanda Remo.' [*Fallat consortem socium et hospites* Guelph.]

61 *Indignoque pecuniam*] Et filio prodigo pecuniam properet, id est, properando accumulet, qui per luxuriam consumet, quod pater per nefas conquisivit. Nam 'male parta, male dilabuntur.'

62 *Hæredi properet*] Cito et prope hæredem locupletare studeat. *Lamb. Improbæ*] Divitiæ dicuntur *improbæ*, vel, quia improbe sunt coercatæ, vel quia improbos efficiunt. [Marklandus, *Sed licet*, vel *Cui licet* i. *Crescant divitiæ*.]

63 *Tamen curtæ, &c.*] Post multas divitias partas, aliquid semper videtur avaro deesse: 'Multa' enim 'petentibus Desunt multa.'

64 *Curtæ nescio quid semper abest rei*] Aliquid semper abest rei, ita ut illi curta esse videatur: ita ut avarus eam curtam esse existimet. *Steph.*

ODE XXV. Ἐρωτική. AD BACCHUM.

Bacchi instinctu afflatuque concitatus, nova quædam carmina Lyrica de Augusto est dicturus. [*Erotice. Liberum patrem invocatur, laudes Cæsaris dicturus* Bamberg.]

2 *Plenum*] Me tuo numine afflatum. *Quæ in nemora*] Mallet ut in duobus libb. Mss. *Quæ nemora, aut quos agor in specus?* *Torrent.* *Agor in specus*] Quas ducor in speluncas? sic II. Od. 19.

3 *Velox mente nova*] Expeditus mente non mea, sed divina. *Quibus*] In quibus locis secretis. Ordo est: Quibus antris meditans, audiar inserere stellis et concilio Jovis æternum decus egregii Cæsaris.

4 *Antris*] Per ellipsin τοῦ ex: alludit enim ad antra seu adyta Deorum, unde reddebantur oracula: perinde ac si carmen hoc sit vaticinium, de

Cæsare in Deorum numerum adserendo ex antris auditum. *Crug.*

6 *Stellis inserere*] Tale illud Catulli ad Fanium: 'Volo te ac tuos amores Ad cælum lepido vocare versu.' Possumus etiam exponere hunc locum, ut de Divi Julii Cæsaris consecratione in Augusti gratiam loquatur. Vide Sueton. cap. 88. Et hanc sententiam juvant ea verba quæ sequuntur, 'Et concilio Jovis.' quæ sane commode de Augusto adhuc superstitute dici nequeunt, nisi forte eundem versari in terris, et Deorum interesse posse concilio astruamus. Ut I. Od. 2. 'Sive mutata juvenem figura.' Nec siluerim in pluribus libris *consilio* legi. Recte, ut arbitror: plus enim est Jovi esse in concilio, quam 'adscribi quietis ordinibus Deorum.' *Torrent.* *Stellis inserere, et concilio*] Cælo consecrare, et Deorum cætui.

8 *Indictum*] Sic Virg. *Æneid.* VII. 'Nec tu carminibus nostris indictus abibis.' *Indictum ore alio*] Carmen Lyricum, quod primus Latinorum protuli. *Non secus, &c.*] Non aliter Baccha miratur Thraciam barbaro carmine illustratam et celebrem factam, quam mihi libet decantare ripas, id est, Italiam, resque Romanas, devio pede, seu carmine Lyrico. *Non secus in jugis*] Non aliter, sed sic; *Euias* Bacchi sacerdos concitari solet, ut ego nunc commoveor ad Augusti laudes meo carmine decantandas.

9 *Exsomnia stupet*] Lambinus *exsomnia* uno verbo legit, nostri codd. variant. Solent autem divino furore perciti tandem in somnum incidere, unde experrecti obstupescunt. Tum in quinque exemplaribus *Euchias*, pro *Euias* vel *Euhyas* scriptum repperi. *Torrent.* *Exsomnia stupet*] Vigilans, vel experrecta. Nam hæc sacra tempore nocturno celebrabantur.

10 *Hebrum prospiciens*] Thraciæ fluvium, quem hyemis sodalem appellat I. Od. 25.

11 *Thracen, ac pede*] Regionem septentrionalem frigidissimam. *Pede barbaro Lustratam*] *Lustratum* habet optimus codex, nec male fortassis. *Lustratam* autem *pede barbaro* dixit, ut Virg. 'Bacchatamque jugis Naxon.' Et, 'Virginibus bacchata Lacænis.' *Torrent.*

12 *Rhodopen*] Thraciæ montem, quem Thraces barbari peragrant, aut sacris Bacchi, et Mænadam cœtu celebrant et illustrant, Orpheo primum imitante. *Ut libet*] Pro mirum quam libet, et supplendum est, *non secus*. Glareanus. *Ut mihi devio*] Quo modo mihi libet a via usitata aberranti, id est, versus lyricos scribenti, flumina et desertum nemus mirari? 'Sunt hæc verba Poëtæ admirantis, non sunt comparationis redditio, ut multi existimant.'

13 *Ripas*] Muretus *Rupes* substituit. *Vacuum nemus*] Desertum, a tumultu et strepitu liberum, semotum a populo. *Crug.*

14 *O Naiadum potens*] O Bacche qui potestatem habes in Naiades (fluviorum Nymphas) et in Bacchas tuas sacerdotes, quæ tuo numine percitæ, possunt supra vires humanas suis manibus fraxinos evertere.

17 *Aut humili modo*] Libri optimi quinque *humile* habent.

18 *Dulce periculum*] Periculosum est, o Bacche, res tam magnas et inauditas dicere, at dulce est id facere Deo ducente, qui viridi pampino coronat, quos claros habet.

19 *O Lenæ*] Bacchi et hoc cognomen est, et quidem Græcum, ἀπὸ τοῦ ληνού, id est, a torculari, quo vinum exprimitur, deductum. Donatus tamen Latinum efficere conatus est, a 'leniendo.' Virg. Georg. 'Huc ades o Lenæ pater.' *Ληναία* quoque festa Dionysiaca. Hinc *Lenæos latices*. Bacchus sane nullo nomine Atheniensibus celebrior fuit. *Torrent.* *O Lenæ*] Bacchus Lenæus. [Guelph. non agnoscit τὸ ἐστ.]

ODE XXVI. Προσευκτική. AD VENEREM. Senectute jam confectus, lyræ et rebus amatoriis valedicit. [Ad Venerem loquitur, quod neque amare, neque scribere possit propter ætatem Bamberg.]

1 *Vixi puellis nuper*] Ne cogitato Horatium ætate, sed Chloës amoris impatientia victum, hæc scribere serio, sed ut his quasi minis Chloës animum adhuc rigidum flectat erga se, mollioremque solito efficiat. *Crug.* *Nuper idoneus*] Cum essem ætate integra.

2 *Militavi non sine gloria*] Amori operam dedi. Ovid. 'Militat omnis amans, et habet sua castra Cupido.'

3 *Nunc arma*] Paries hujus templi (quod Veneri consecratur) habebit nunc arma mea militaria, nempe funalia, barbiton, versus lyricos, vectes et arcus. *Defunctumque bello Barbiton* De Barbiton instrumento musico, dictum i. Od. 1. Venuste autem inter Veneris arma enumerat illud Horatius, *defunctumque bello* dicens, quo non ultra ad canendas res ludicras uti velit. Sua autem etiam Veneri militia constat. *Torrent.* *Defunctumque bello Barbiton*] Et barbiton, quod finivit et absolvit bellum susceptum, amoris nimirum.

5 *Lævum marinæ*] *Marinæ* hic vel simplex Deæ epithetum est, quod orta mari scilicet; unde et 'Pelagiam' et 'Pontiam' Græci vocant: vel Venerem illam ἀναδυομένην, ab Augusto olim dedicatam significat Poëta eruditissimus: de qua i. Od. 3. ubi cur Venerem tanquam propitiam navigantibus invocet, declaravimus. Nec eruditione etiam caret, quod *lævum Veneris latus a pariete custodiri* ait: ad veterem enim morem alludit, quo qui alteri comes ibat, ipse fortuna minor, lævum illi tegebat latus: ut ii. Sat. 5. videbimus. *Torrent.* Vid. Turneb. xix. 17. *Lævum marinæ qui*] Id est, paries, qui proximus est lævo lateri Veneris marinæ, (id est,

Veneris ex spuma maris genitæ,) habebit barbiton.

7 *Funalia et vectes*] Pergit enumerare amore insanientium arma, cum igne et ferro eversuros se oclusas iannas minantur. Vectes perfodiendis parietibus foribusque servivisse, illud etiam ostendit, quod proverbii loco ait Cato, 'Vecticulariam vitam vivere,' pro repente largiter habere, repente nihil; ut hi solent, qui grassando quæstum faciunt. Græci τοιχωράχους appellant. Jurisconsulti nostri 'effractores.' Atque alibi etiam vectes muniendis asservandisque foribus in usu fuisse, demonstrat Nonius. Sic enim de Jani sive belli portis Virg. *Æn.* vii. 'Centum ærei claudunt vectes, æternaque ferri Robora.' Nec mirum, cum ferrum sit aut lignum oblongum, cujus usus multiplex. *Torrent.* *Funalia*] Funalia nocturnis ambulationibus inservientia. *Vectes, et arcus*] Instrumenta, quibus amatores a meretricibus non admissi fores et fenestras effringerent. Sic Thraso Thaidis domum expugnaturus inquit: 'Procede huc cum vecte, Dorax.'

8 *Oppositis foribus*] Foribus clausis.

9 *O, quæ beatam diva*] O Venus, te precor, ut Chloën hactenus amanti-bus superbam, gravi amoris plaga semel perentias. *Tenes Cyprum*] Κρατεῖς Κύπρου. Alii annotant, *tenes*, hoc loco idem valere, quod Græcum ἀμφέβηκας. Libri aliquot veteres habent *regis*. Lambin. *Cyprum*] Insulam opulentam, in qua Venus præcipue colebatur. Vide 1. *Od.* 3. [Bamberg. et Schoenborn. 2. *regis Cyprum*, sine *et.*]

10 *Memphim*] Veneris plures in Ægypto urbes fuisse, diligens Lector apud Strabonem inveniet. De Memphi vero post Alexandriam nobilissima, nihil quod ad Veneris tutelam spectet, legisse memini. Μωμέμφιν sane memorat Strabo, ubi Venerem

cultam fuisse ab incolis tradit, lib. xvii. Illud vero *carentem Silhoniam nire*, lubens reprehenderem, si ab alio quam Flacco nostro dictum foret. *Torrent.* *Memphim carentem*] Urbem in Ægypto, quæ nive caret, quod regio est calida. *Sythonia nire*] Thracia nire.

11 *Sublimi flagello*] Flagello in altum sublato, ut ictus sit vehementior.

12 *Tange Chloën*] O Venus, Chloën illam arrogantem et amatores suos supine contemnentem, tandem sublimi tuo flagello tange, vehementique amoris plaga percuti, ut tandem tuo numine domita, mitior esse discat. *Lubin.* *Arrogantem*] Superbam propter pulchritudinem.

ODE XXVII. Προσφωνητική. AD GALATEAM NAVIGATURAM. Dehortatur eam præcipue ab exemplo Europæ. [*Prospionctice.* Ad Galateam sui non esse memorem Bamberg.]

1 *Impios parra*] Poëta, impios, quos nulla tangit religio, re ipsa experiri optat, quid sit adversis anspiciis longum aliquod iter ingredi: quemadmodum fere evenit, cum omen captanti, vel parra recinit, vel prægnans canis occurrit, &c. At cujus ipse salutem amet, cujus vitæ timeat, illum tanquam providus auspex non ante dimissurum se dicit, quam capitis sereno cælo auspiciis, admittant aves. His ita dictis, modo abire jam omnino Galatea constituat, ut bono eat omine precatur. Alia tamen ratione eam deterret, ob imminentem scilicet tempestatem atque Hadriatici maris furorem. *Torrent.* *Impios parra*] Homines impii, et scelerati iter facientes opto, ut habeant hæc mala suorum inceptorum omina, nimirum parram avem, (cujus vox tristis est,) ravam lupam, fœtam vulpem, et serpentem velocem, sed tibi jam navigaturæ nihil tale est metuendum, ego enim aspicium feci, &c. sed tamen vides anni tempus, &c. *Parra*

recinentis] Oscines aves sunt, ut Festus ait, quæ ore canentes faciunt auspicium, ut cornix, noctua, &c. Alites, quæ alis ac volatu, ut buteo, aquila, &c. Picus autem Martius et parra, et in oscinibus et in alitibus habentur. Festo Gellius accedat vi. 6. ubi quas 'alites' Festus; ipse 'præpetes' appellare videtur, præsertim si altius sublimiusque volitent: easdemque videtur Homerus *πτανυττέρυγας* appellasse, quoniam eas potissimum Augures spectarent, quæ ingentibus alis patulæ atque porrectæ prævolarent. Optime Virg. *Æneid.* iii. 'Et volucrum linguas, et præpetis omina pennæ.' 'Oscines' enim et 'alites' uno versu complexus est. Parra igitur et voce et volatu auspicium, sed adversum facit: Turneb. ix. 19. *Torrent.* De parra Plin. xviii. 29. *Omen*] Si Festo credimus, tanquam 'oremen' dictum. Quare *omen* proprie esse volunt Grammatici, quod ori hominum tanquam prænuntiatio aliqua rei futuræ inciderit. Auctores generaliter pro quocunque augurio sive auspicio usi sunt: ut *parræ omen* hoc loco. Hinc bonis aut malis ominibus egredi, atque egredientem prosequi, passim legimus; quomocunque illa sive per aves, sive aliter, acciderint. *Torrent.* *Recinentis omen*] Parræ iterum atque iterum canentis.

2 *Ducat, et prægnans canis*] Dux sit itineris, eo nimirum, ut impii male pereant.

3 *Rava*] Vel ob vocem rancam: vel ob oculorum colorem, inter flavum et cæsiuum. *Torrent.* Vide Cælium xiii. 8. *Rava decurrens lupa*] Lupa, coloris ravi, inter flavum et nigrum. *Lanuvino*] Undecunque. Species pro genere.

4 *Fætaque vulpes*] Vulpes gravida. [*Fætaque volpes* Bamberg.]

5 *Rumpat et serpens, &c.*] Turneb. xxx. 29.

6 *Si per obliquum*] Cum serpens transversa ex parte terruit mannos,

id est, equos currum trahentes, aurigæ manibus assuetos, quod erat mali ominis. *Similis sagittæ*] Plin. viii. 23. de serpentibus loquens: 'Vulgatum est,' inquit, 'jaculum ex arborum ramis vibrari, nec pedibus tantum cavendas serpentes, sed et missili volare tormento.' Sed et *Ælianus* de Hist. Animal. vi. 18. serpentes, quæ id faciant, a re ipsa *ἀκοντίας* vocatas tradit, quod in modum *sagittæ* ex ramis arborum in viatores se vibrare solent. *Sagittæ*] Non quæ a sagittario mittitur, sed 'sagitta' hoc loco significat eam surculi partem, quæ in vitibus incurva, et contorta pangitur; est enim serpenti similis.

7 *Terruit mannos*] Prisci interpretes annotarunt, *mannos* vocari solere burichos et burdones: unde et 'manuuli.' Nos, ni fallor, 'gradarios' dicimus, qui tollitum et nulla vectoris molestia incedunt. Vide Epod. iv. 'Appiam mannis terit.' *Torrent.* *Ego cui timebo*] Interrogationis nota eradenda est. Cum autem *providus* *auspex* de se ipso loquens ait Horatius, privatum se augurium capere velle significat, quod a publico distare vel illud indicio est, quod privati augurii libros scripsisse Nigidium, auctor est Gellius vi. 6. *Torrent.* *Ego cui timebo*] An tibi timebo? nequaquam: quia nec impia es, nec talia monstra tibi tristem eventum prænuntiant.

8 *Providus auspex*] Futurorum providus.

9 *Ante quam stantes repetat paludes*] Paludes quietas, ut stagna, quæ non fluunt. Vide Festum in 'Stagnum.'

10 *Imbrium divina*] Omen se petiturum cælo adhuc sereno dicit Horatius, et antequam hiems aut tempestas incumbat; quam terrestres volucres significant, quum contra aquam clangorem dant, perfundentes sese, sed maxime cornix. Plin. xviii. 35. *Torrent.* *Divina avis*] Cornix, imbrium præscia et prænuntia. [Bamberg. *imminentem*, cum gl. *imminentum*; Guelph.

imminentium.]

11 *Oscinem corvum*] Qui augurium agebant, ad Orientem maxime spectabant; illic anticam, ad Occidentem vero posticam constituentes: Meridies ad dextram, ad lævam erat Septentrio. Tum signa sibi certa ac clara intra eam cœli regionem fieri precabantur. Inter oscines ergo corvus ab ortu Solis ratum faciebat, uti et ab dextra: cornix vero ab læva. *Torrent.* Vide Pet. Crinitum, xxi. 15. Turneb. vi. 26. *Oscinem corvum*] Oscinem corvum invocabo, ut ab ortu Solis felix augurium clare occinat. 'Oscines' quasi oricines dicuntur aves, quæ ore canentes futura prædicunt, ut corvus, cornix, noctua.

13 *Sis licet felix*] Ante dixit bonis se prosecuturum omnibus eum quem diligit; nunc conversus ad Galateam, tanquam sibi dilectam: Per me, inquit, sis felix quocumque ieris, nostri memor, neque sinistrum aliquod auspiciū occurrat. Lambinus *vetat* pro *vetet* legendum esse contendit. 'Lævum' et pro contrario, noxio, aut importuno accipiemus. *Torrent.* *Sis licet felix ubicunque mavis*] Ordo est: Galatea sis felix, et memor nostri, licet vivas ubicunque mavis, id est, etsi mavis esse sine me, sis felix tamen.

15 *Picus*] Martius, vel picus arborarius a læva volans erat mali ominis. [*Guelph. levis vetet.*]

16 *Vaga cornix*] Vagans volatu.

17 *Sed vides quanto*] Dehortatur Galateam a navigatione: vides, inquit, quantam tempestatem Orion vergens ad occasum denuntiet, &c. Vide 1. Od. 28. *Tumultu*] Vides quanto aëris motu ex vento, pluviis, aut fulmine trepidet Orion.

18 *Pronus Orion*] In Occasum scilicet. Occidens enim gravissimas tempestates ciet. Vide 1. Od. 28. *Quid sit ater*] Vides quam infestus et periculosus sit Adriæ sinus. Vide Od. 9.

20 *Peccet Iapyx*] De Iapyge 1. Od. 7. 'Album' autem vocat simili ratione, qua et notum, ibid. *Iapyx*] Vides quid Calabriæ ventus albus, (id est, serenus,) peccet, (id est, peccare soleat.)

21 *Hostium uxores, puerique*] Usitatissimum est scriptoribus mala hostibus optare, quos perire cupiunt. *Cæcos*] Motus obscuros. [*Marklandus ap. Jaeck, puerique savos S. motus, &c.*]

22 *Orientis Austri*] Muretus *Hadi* legit, quod et ego mallet, ut Od. 1. hujus lib. quamquam et alibi 'rabiem Noti' vocat. 'Notus' autem idem, qui 'Auster,' Hadriatico mari infestissimus. *Torrent.*

23 *Nigri fremitum*] Æquoris tempestuosi. *Et trementes*] Et sentiant littora, quæ videntur tremere, undarum ictu conquassata.

25 *Sic et Europe niveum*] Quemadmodum taurns decepit Europam; sic tu, ni caveas, ab Austro decipieris. [*Guelph. nimium doloso.*]

26 *Credidit tauro latus*] Commisit latus fraudulento Jovi, in taurum mutato. *Scatentem*] Extimuit mare Bosporum belluis marinis repletum, et quamvis ante andax fuerat cum Taurum ascenderet, jam vehementer metuit Jovis fraudes in medio dolo cognitās, non ante suspectas.

28 *Palluit*] Timor enim pallorem inducit; unde 'pallere' ἐνεργητικῶς pro timere dixit. *Medias autem fraudes* vocat pericula, in quæ incidisse se videbat. *Torrent.* Vid. Turneb. x. 1.

29 *Studiosa florum*] Sic de Proserpina, cum a Dite raperetur, Claudianus: et venustissime Ovid. Met. v. 'Quodam Proserpina luco Ludit, et aut violas, aut candida lilia carpit,' &c. *Studiosa florum*] Studiosa, ut Nymphis floreas necteret coronas.

30 *Debitæ Nymphis*] Debitæ ex promisso.

31 *Nocte sublustri*] Nocte aliquantulum luminosa.

33 *Quæ simul*] Quæ Europe statim ut tetigit, &c.

34 *Creten*] Creten Homerus appellat ἑκατόμπολον, 'Ia. B. *Pater o relictum*] Dixit, o nomen Pater relictum, id est, nomen *pater* neglectum a filia, o pietas insano amore tauri victa. Hæc et quæ sequuntur, fere usque ad finem Odæ, sunt verba Europæ ingemiscientis. [*Cretam. Pater! o relictum Filia pietasque*, sine nomen, Guelph. et Schoenhorn. 2.]

35 *Filia nomen*] Male autem qui numen legunt. *Pietasque dixit*] Pietas est grata voluntas in parentes.

37 *Unde? quo veni*] Erotemata incisa, vehementiam doloris, et mentis emotionem denotant. *Cruq. Levis una mors est*] Una mors levior pena est, quam quæ sufficiat virginitati amissæ, id est, pudor violatus in virgine multas meretur mortes.

38 *Virginum culpæ*] Culpam pro probro dixit, ex virginis persona: virgines enim graviozem nullam culpam agnoscunt, quam cum stupro conjunctam. *Torrent. Vigilansne ploro*] An sine vitio sum, an species vana, id est, phantasma in somnis mihi occurrat, et me decipit? [*Virginum culpæ* Bamberg. *Virginis culpæ* Markland. ap. Jaeck.]

41 *Porta fugiens eburna*] Vide Macrobi. de Somnio Scipionis i. 3. et Turneb. iv. 14. *Eburna*] Per portam eburnam vana somnia emittuntur. De somni portis, vide Virg. *Æneid.* vi. 'Sunt geminæ somni portæ,' &c.

45 *Si quis infamem*] Si quis in potestatem mihi redigat taurum turpem et infamem: Enitar, &c.

47 *Frangere enitar*] Cornua discernere. Est hoc imprimis muliebre, ut suis manibus injurias ulcisci cupiant. *Modo multum amati*] Cujus ori flores virgo admoverat, ejus cornua floribus cinxerat, ejus pectora manibus plauserat. *Modo multum amati*] Paulo ante.

48 *Cornua tauri*] Bland. omnes ha-

bent *monstri*, cum adnotatione, 'alias *tauri*,' nec displicet. *Cruq.*

49 *Impudens liqui patrios penates*] Inverecunda sum bifariam, quod patrem reliquerim, quodque post tale scelus admissum maneam in vita.

50 *Orcum moror*] Festus *Orcum* dici existimat, quod ille Deus nos maxime urgeat, unde et 'Uragus' dixisse veteres pro 'Orcus.' Quid igitur, inquit Europa, mortem exspecto? quia eam mihi ipsa infero? *Torrent. Orcum moror*] *Orcum*, vel Plutonem morari, est, non mori cum oporteat.

51 *Utinam inter errem*] Utinam errem nuda inter leones, atque ab iis devorer, antequam contabescam. [*Si quis hoc codd. ap. Jaeck. audit Schoenhorn. 2.*]

53 *Antequam turpis*] Puellaris cura: ut integra enim forma pereat, Deos rogat. [*Antequam turpes maculæ decentes Occupent malas Bamberg.*]

54 *Malas*] Maxillas pulchras. *Teneræque*] Antequam viriditas, vel pulchritudo mihi dilabatur, cupio prædæ esse tigribus et leonibus. [*Occupat Schoenhorn. 2.*]

57 *Vilis Europæ*] Perdito jam virginitatis flore, vilem ac se contemptam vocat. Lambinus *Europæ* tertio casu legendum putat, ut vilem ei patrem Agenorem fuisse dicat, quæ debitæ patri pietatis usque adeo non meminerit, ut raptori se permetteret. *Torrent. Vilis Europæ*] Nam et ipse pater tuus (qui tibi Europæ vilis fuit, dum præ tauro ipsum contempsisti) ille absens urget ac stimulat te ut moriaris. *Lubin. Vilis Europæ*] Pater meus absens corpore, sed animo præsens, vilis habitus, et neglectus mihi Europæ suæ filia me urget, prosequitur, et flagitii conscientia excruciat.

58 *Quid mori*] Europa seipsam alloquitur.

60 *Lædere collum*] Muretus legit *elidere collum. Lædere collum*] Te sus-

pendere potes zona (in usum laquei) quam tecum commode attulisti. [*Ludere collum* Schoenborn. 2.]

61 *Sive te rupes, &c.*] Quale Leucætæ olim promontorium in Acarnania ad sinum Ambracium, cum Apollinis templo: unde Sappho olim et Cephalus amoris impatientia sese præcipitarunt. *Torr.* *Acuta letho*] Quæ saxa, ut morbi acuti, te celeriter exanimant.

[62 *Saxa delectent* Schoenborn. 2.]

63 *Crede veloci, nisi*] Committe te procellæ, quæ te scopulis illidat. *Herile mavis*] Nisi mavis lanam certo pondere traditam, et ab hera imperatam in fila ducere.

65 *Regius sanguis*] Regis filia.

66 *Barbaræ*] Immixti. *Pellex*] Concubina mariti. *Querenti*] Europæ querenti.

67 *Perfidum ridens*] Aptum Veneris epithetum est: et Veneris ille risus dolosus esse creditur. Id vero proprie 'renidere' dicebant veteres. Paseratii sententia, qui *perfidum* cum *querenti* conjunxit, relata a Lambino, mihi non placet. Ridebat autem Venus quod Jovis amoribus favens, virginem tam lepide deceptisset. *Torrent.* *Perfidum ridens*] Ridens perfide et dolose, non ex animo.

68 *Filius arcu*] Aderat Cupido: arcu suo jam laxato sagittariorum more, ubi jaculari desinunt.

69 *Mox ubi lusit*] Postquam Venus Europam satis est ludificata. *Abstineti irarum*] Poëta Græco more locutus est, quemadmodum II. Od. 9. 'Desine mollium Tandem querelarum.' 'Rixam' cum dicit, puellæ minas respicit, quæ laceraturam serio se Tauri cornua jactitaverat. *Torrent.* *Abstineti*] Abstineto ab iris, est Helenismus, Genitivus pro ablativo, ut ἀπέχου τῶν ὀργῶν.

70 *Calidæque rixæ*] Rixæ, quæ venit a calore sanguinis.

71 *Quam tibi*] Antiqui interpretes *Non tibi* legunt, nec sane displicet, nihil muto tamen. *Torrent.* *Quam tibi*]

Ironice: nam antea minabatur se cornua Tauri fracturam. [*Codd. ap. Jaeck, reddit Cornua taurus; vel, reddent Cornua tauri.*]

73 *Uxor invicti Jovis*] Vel Græco more hic quoque locutus est, ut Lambinus censet: οὐκ οἶσθα τοῦ Διὸς γυνὴ οὔσα? id est, *An te Jovis uxorem esse ignoras?* Vel quod ego malim, eam rogat an ita se gerere non queat, ut Jovis uxorem decet. Nec erraverit fortasse, qui ad veram historiam hic respexisse Horatium credat, ut Jupiter Cretæ rex, nave, cui Taurus insigne fuit, eam ex Phœnicia in Cretam transvexerit, atque uxoris loco habuerit. *Torrent.* *Uxor invicti Jovis*] Nescis te gerere tanquam uxorem invicti Jovis.

74 *Mitte singultus*] Singultus omitte. *Beneferre*] Disce secundam fortunam ferre moderate et composite, quod non est conjuslibet.

75 *Tua sectus orbis*] Una pars orbis in tres divisi, tuo nomine appellabitur Europa, altera Asia, tertia dicetur Africa.

ODE XXVIII. Συλλογιστική. AD LYDEN.

Hortatur Lyden, diem Neptuno sacrum in potu et cantu hilariter transigere. [*Bamberg. Syllogistice, Lydæ.*]

1 *Festo die Neptuni*] Ejus festi meminit Plin. XVIII. 13. raporum naporumque sationem justam esse dicens inter duorum numinum dies festos, Neptuni atque Vulcani. Columella vero locis rignis ab solstitio, siccis ab ultima parte Augusti, vel prima Septembris: Hinc qua anni parte 'Neptunalia' fuerint, Lector cognoscat. *Torrent.* *Festo quid potius die*] Ordo est, Lyde prome reconditum vinum Cæcubum, ut bibam; quid enim potius festo Neptunni die facere possum? *Quid potius die*] Erotema delibantis est de re certa: ita namque fere fit in otio, ut sodaleis interrogemus ea de re, quam et apud nos statuimus, et eis non ingrati fore judi-

camus. *Cruq.*

3 *Strenua*] *Strenue*, mox.

4 *Munitæque adhibe vim*] Aliis verbis idem dicit, quod Ode 21. 'Tu lene tormentum ingenio admoves Plerumque duro.' *Munitæque adhibe vim sapientiæ*] *Sapientiæ septæ*, ac munitæ contra voluptates vim infer, eamque vino, et lætitia expugna, ut joco, et ludo aliquis sit locus.

5 *Inclinare meridiem*] Sentis diem decrescere, et ad occasum vergere.

6 *Ac veluti stet*] *Ac quasi dies non celeriter abeat, parcis, &c.* *Stet volucris dies*] Venuste: nihil enim horis velocius. At Lyde, quamquam labi tempus sentiret, nihilo magis properabat, quam si staret. Canterus Nov. Lect. iv. 4. *Torrent.* [Markland, ap. Jaek: *Sentis ac veluti.*]

7 *Parcis deripere*] Pro rapere de horreo. Cessas deripere horreo vini cadum Bibuli consulatu reconditum. *Deripere horreo*] Cum dicimus 'horreum,' proprie frumentarium intelligitur: quod a 'farre,' quo solo utebantur antiqui, 'farrenum' vocabant, teste Festo. Cella vero proprie vinaria est. 'Horreum' tamen hoc loco Horatius pro vini apotheca dixit, ut iv. Od. 12. Atque ita etiam Jurisconsulti quarumcunque mercium 'horrea' dicunt, unde et 'horrearii,' eorum custodes: cum vero de vino agitur, addunt 'vinarium.' Qua vero ædium parte vini apothecas habuerint veteres, dubitari possit: eas vero editiore aliquo loco fuisse putaverim, maxime si vina in multam usque ætatem servari vellent. Quamquam apothecarum habendarum ratio diversa semper fuit, pro locis regionibusque; et quod ante omnia considerari debet, pro ipsius vini natura: nam quo validius, eo melius cælum fert. Plin. xxiv. 21. *Torrent.* *Horreo*] Antiqui in horreis testas vini condebant.

8 *Bibuli consulis*] Consul fuit M. Calpurnius Bibulus cum C. Julio Delph. et Var. Clas.

Cæsare A. U. C. 714. *Cessantem Bibuli Consulis amphoram*] *Amphoram*, quæ diu remanserat in vini Apotheca.

9 *Invicem*] *Per vices, vicissim.* [Codd. ap. Jaek: *invices; in vices; per vicem.*]

10 *Neptunum, et virides*] Deum marinum Saturni filium in diei festi honorem. *Virides comas*] Vide quæ notavimus i. Od. 17. 'Vitreamque Circen.' *Nereidum comas*] *Nereides* sunt maris Nymphæ Nerei filiæ.

11 *Tu curva recines lyra*] Tu iterum, iterumque canes.

12 *Celeris Cynthiæ*] Luna enim nihil celerius, quæ quia terris proxima, inde in montibus perpetuo versari creditur. Spicula quoque ei perinde, ut Soli dantur; unde *λοχέαιρα* Græci, Latini *jaculatricem* vocant. *Torrent.* *Cynthiæ*] A Cyntho monte Deli, Diana appellatur Cynthia, quæ *celeris* dicitur, quia venatrix est.

13 *Summo carmine Cnidon*] Meliores libri *Gnidon*, et mox *Paphum*. Utraque insula Veneri dicata. Quod autem *summo carmine* Venerem cantari vult, id amantem decet. Alioqui tres in convivio statui solere crateras tradunt, primum Mercurio, secundum Gratiis, tertium Jovi Liberatori: quorum unus amoris epulis libationi et invitationi relinquebatur: qua de re etiam Turneb. xxi. 13. Quamquam nihil certi de his tradi potest. Nam pro sua quisque religione aliter atque aliter factitabant. *Torr.* *Summo carmine*] Ultimo, seu supremo carmine, extrema carminis parte, Venerem celebrabimus: quæ tenet Cnidon urbem Carixæ. Vide i. Od. 30. [*Gnido* Bamberg.]

14 *Cycladas, &c.*] Vide i. Od. 14. *Paphon*] Urbem in Cypro clarissimam.

15 *Junctis visit oloribus*] His non obscure notat Venereum carmen junctim canendum, idque fore supremum: ait enim noctem desiderare

snam nœniam, quasi veñt in gremio Lydæ velut in cunis vagire sopiri-que: et nescio an non alludat ad eam cantionem, qua nutrices uti solent, infantibus sopiendis et demulcendis. *Cruq.* *Oloribus*] Junctis Cygnis, quibus ad currum suum trahendum utitur Venus. Vid. iv. Od. 1.

16 *Nœnia*] Nox etiam cantabitur carmine debito, tristi scilicet, et Ingubri, quod somno, et tenebris (quæ sunt mortis imago) optime convenit. Quid *Nœnia*, ante vidimus ii. Od. 1. [*Bamberg. nœnia.*]

ODE XXIX. Παραινετική. AD MÆCENATEM. Invitat eum ad cœnam hilarem, publicis curis omissis. [*Bamberg. Prosphonetice ut parane-tice, Mæcenati.*]

1 *Tyrrhœna regum progenies*] Ab Hetruscis regibus oriunde. Sic i. Od. 1. Ordo est: O Mæcenas Tyrrhœna progenies regnum, jamdudum apud me est tibi lene merum, non ante verso cado, cum flore rosarum, et balanus pressa tuis capillis. *Tibi*] In tuum honorem.

2 *Non ante verso cado*] Cadi autem sive amphoræ os superne erat, ut verti necesse esset, quo depromi vinum posset; et tanto quidem altius, quo plus inde depromeretur. Ut autem 'cadum vertere,' sic et 'crateras vertere' dicebant, pro ebibere, quod pari ratione vinum ebibendo scyphum inverterent. Hinc porro factum, ut 'vertere fundo' dixerit Virg. pro funditus destruere, ducta, ut arbitror, ab inversis cadis Metaphora. *Torrent.* *Non ante verso*] Cado non ante prompto, in eumque diem asservato; cado non ante inverso ad vinum depromendum.

4 *Pressa tuis balanis*] Glans unguentaria pressa, id est, oleum balaninum ex ea expressum pro capillis tuis. *Balanus*] Βάλανον vocant Græci, quam Latini *glandem*, earum scilicet arborum fructum, quas 'glandiferas' inde appellamus, qualis 'quercus,'

'robur,' &c. Verum hoc loco Βάλανος μυρεψική intelligenda est, id est, *glans unguentaria*, quam uno verbo μυροβάλανον vocat Plin. xii. 21. Ea porro a diversis regionibus ubi nascitur, et Æthiopica, et Arabica, et Syriaca nominatur. Sed laudatissima, a Petra, oppido juxta Judæam, Petræa, unde expressum 'oleum Balaninum' dicitur, in unguentis laudatum. Tale igitur se Mæcenati sno servare hic ait Horatius. Vide et Plin. xiii. 1. et xxiii. 4. *Torrent.*

5 *Jamdudum apud me est*] Jam diu domi meæ est. *Eripe te moræ*] Hoc est, iis rebus, quæ tibi sunt in mora, quæ te remorantur, et detinent, quo minus ad nos venias. *Cruq.* *Eripe te moræ*] Te nihil impediatur, quo minus ad nos venias.

6 *Ne semper Æsulæ*] Libb. Mss. omnes habent *Nec semper*, aut *Non semper*. Tum *Esulæ* etiam aut *Effulæ*. Sed nihil muto. *Torrent.* *Udum Tibur*] Udum propter copiam aquarum, quæ faciunt Tibur insalubre. *Æsula*] Æsula est oppidum in latere montis collocatum, Tiburi propinquum.

[7 *Proclive contempleris* Vand. ap. Bothe, alique codd. ap. Jaeck.]

8 *Telegoni jugā*] Et Tusculum, urbem conditam a Telegono Ulyssis ex Circe filio; qui patrem imprudens interfecit.

9 *Fastidiosam desere copiam*] Copiam, quæ fastidium parit. Nam copia satietatem, satietas parit fastidium.

10 *Molem propinquam nubibus*] Turrim in hortis tuis in sublime extructam, unde totam fere Romam prospicis. Quamquam divitum omnium ædes turrium instar erant, ut i. Od. 4. ostendimus. Tandem vero ob frequentes ruinas ab Augusto cantum, ne ædes altius pedes 70. tollere liceret. Suet. cap. 89.

12 *Fumum*] Auram popularem, vel ambitionem, per Metaph.

13 *Vices*] Varietates quæ tædium

tollunt.

14 *Mundæque parvo*] Cænæ frugales, quæ sunt neque sordidæ, neque nimis sumptuosæ.

15 *Ostro*] Sine vestibus purpureis.

16 *Sollicitam explicuere frontem*] Frontem tristem exhilararunt: lætitia frontem explicat, mæstitia in rugas contrahit. *Explicuere frontem*] 'Explicare' et 'exporrigere frontem' lætitiæ signum est, 'contrahere' diversum. Ex fronte certe quo quisque animo sit perspicitur. *Torr.*

17 *Andromedes pater*] Andromedes Cephei Æthiopum regis ex Cassiope filia, Perseo a quo liberata erat nupsit: ac tandem beneficio Minervæ et ipse et Cephens, una cum uxore et filia, in cælum sublatis, et astris inserti sunt. Et Cepheus quidem a tergo minoris ursæ constitutus, et circulo Arctico ita inclusus, ut præter caput et humeros ejus nihil occidere videatur. Eamque ob causam, ut puto, *occultum ignem* dixit Horatius. *Torrent.* Cruquius exponit *occultum*, corporibus noxium, eo quod ea sidera ex occulto lædant. *Pater*] Cephens Æthiopum rex inter sydera collocatus.

18 *Ostendit ignem*] Denuntiatur æstatem. *Procyon furit*] Anticanis: stella est quæ ante Caniculam oritur. [*Procyon fugit* Schoenborn. 2.]

19 *Et stella*] Signum septentrionale, in quo fit solstitium æstivum. [*Guelph. vexant leonis.*]

20 *Siccos*] Dies æstuosos. [*Bamberg. dies r. siccas.*]

21 *Languido*] Grege æstu solis fatigato.

22 *Horridi Sylvani*] Sic libb. nostri omnes; Lambinus etiam horrida legi affirmat. 'Sylvanos' autem cum dicit, totum illud capripedum genus intelligit. *Torrent.*

23 *Sylvani*] Sylvano consecrata sunt dumeta, quæ sua densitate solem excludunt.

24 *Taciturna ventis*] Murmur non edens: significat poëta tempus ventosum jam transiisse. [*Ripa magis* Schoenborn. 2.]

25 *Tu civitatem*] Vide supra Od. 8. 'Mitte civiles super urbe curas.'

27 *Seres, et regnata*] Populi Asiæ Scythicæ, et a Sera urbe sic dicti.

28 *Bactra parent*] Tu curas, quid Seres, et Bactra præparent, in quibus Cyrus regnabat. *Tanaisque discors*] Ob Scythias tunc cum Parthis Medisque discrepantes. 'Scythicum' certe 'amnem' alibi appellat. *Torrent.* *Tanaisque discors*] Fluvius Asiam ab Europa determinans qui perluit populos discordes, et belligerantes.

30 *Caliginosa nocte*] Exitum nobis ignotum volvit.

31 *Ultra*] Ultra id, quod ei licet, laborat. [Codd. ap. Jaeck, *mortales u. F. trepidant*; vel, *mortalis u. F. trepidet.*]

32 *Quod adest, memento*, &c.] Moment hæc proverbialia Græcis celebrata, τὸ παρὼν εὐποιεῖν, καὶ τὸ παρὼν εὖ τιθεῖν nempe ut, quod adest, boni consulamus rebusque præsentibus acquiescamus. Nam et quod præterit redire nequit, et futura in nostra non sunt potestate. Unde elegans ille apud Athenæum versiculus, lib. x. Καὶ τοῖς παροῦσιν τὸν βίον διέπλεκε. *Quod adest, memento*] Quod præsens est, memento administrare, et cum æquitate, et tuo arbitratu finire.

33 *Cætera fluminis*] Futura cursuum habent, instar fluminis delabentis in mare Tyrrenum: nunc placide et quiete, nunc rapide et violenter.

[34 *Ritu ferentur* codd. ap. Jaeck.]

35 *Cum pace*] Placide, ἡσυχῶς, seu ἡσυχῇ.

36 *Nunc lapides adesos*] Descriptio perelegans inundationis fluvialis, quæ ex altis decidens rupibus, quicquid obviū est secum trahit. *Cruq.* *Lapides adesos*] Excavata rupium saxa.

[Schoenborn. 2. lapides abesos.]

37 *Stirpesque raptas*] Arbores extirpatas.

40 *Cum fera diluvies*] *Diluvies* dixit, ut 'illuvies,' 'proluvies,' neque hoc tantum loco, sed et iv. Od. 14. 'Horrendamque cultis Diluviem meditatur agris.' Nonius tamen 'diluviū' frequentius usurpari ait: quo sane Virgil. uti maluit Æn. xii. 'Non si tellurem effundat in undas Diluvio niscens.' Atque ita 'proluviū' quoque dixere veteres, teste Nonio. *Torrent.* *Quum fera diluvies quietos*] Cum tempestas incitat et quasi ad iracundiam provocat amnes quietos, id est, cum diluvies ex imbribus oritur. [Guelph. *diluvie*.]

41 *Irritat amnes*] 'Irritare,' vel ab ira, vel, ut Donatus vult, a canibus deductum; qui restrictis dentibus r litteram imitantur, quam ideo caninam appellamus. Quin et ejus litteræ sono provocati irruunt. Sed Cruquius deducit a verbo, 'ruo,' cum præpositione 'in,' quasi 'irritat:' ita ut irritare seu 'irritare,' sit incitare, provocare, lacessere. 'Diluvie' autem 'irritantur amnes,' quod lapsus de cælo imbribus, novo aquarum agmine aucti, ad stragem inferendam provocari quodammodo videantur. *Torr.* *Ille potens sui*] Ille liber est, et compos sui juris, hilarisque vivet, cui licet dixisse, Vixi in diem, id est, bonis præsentibus fruor, futura non curo.

42 *Cui licet in diem*] Quare tantum boni contingere ei dicit, qui in diem vivat? quoniam, ut ante dictum, summa tranquillitas est, præsentibus acquiescere, et omnia virtuti, nihil fortunæ tribuere, quæ solida ac vera animi sua sorte contenti lætitia est. *Torrent.* [Codd. ap. Jaeck: *degit cui libet*.]

43 *Cras vel atra*] Cras sit cælum nubilum an serenum, nihili æstimat, id est, non pendet ex fortunæ inconstantia, sed parvi facit, utrum ad-

versa sit, an felix futura fortuna [Nonnulli ap. Jaeck: *Dixisse: Vixi, cras, &c.*]

44 *Polum pater*] Cælum atra nube Jupiter occupet. [Quidam ap. Jaeck, *Nube polum o pater*.]

45 *Non tamen irritum*] Hoc solum nostrum esse dicit, quod viximus: quæ sententia, nisi eam ex Sardana-pali moribus astruamus, minime damnanda est. Nam quod recte feceris, id merito factum gaudeas; nullum enim in præterita fortunæ jus competit. *Torrent.*

46 *Quodcunque retro est*] Quodcunque jam præterit, non potest mutari.

47 *Diffinget*] Neque destruet, vel immutabit. [Codd. ap. Jaeck: *Defringet; Defringet; Diffindet*. Schoenborn. 2. *infectum neque reddet*.]

49 *Savo læta negotio*] Fortuna in rebus adversis gaudens sævire, et pertinaciter ludere ludum novum. 'Juveni quoties voluit fortuna jocari.'

[52 *Non mihi, nec alii benigna codd.* ap. Jaeck.]

53 *Laudo manentem*] Recte ex Stoicorum sententia. Vir sapiens enim divitias honeste partas non aspernabitur; sed ita se comparabit, ut nulla sua culpa auferri eas, non moleste ferat. 'Levis' enim 'est fortuna, cito reposcit quæ dedit.' *Torrent.* *Manentem*] Fortunam stabilem. *Si celeres quatit*] Si fugit et adversa est.

54 *Resigno quæ dedit*] Dicimur et ea 'signare,' quæ signo impresso claudimus, et ea quæ in rationes accepta ferimus: contra vero 'resignare,' quæ vel aperimus, ut puta testamenti tabulas, vel expungimus aut reddimus: atque ita 'scribere' aut 'rescribere,' ut ii. Sat. 3. videbimus. *Torr.* *Resigno*] Reddo. *Et mea*] Et meis me viribus orno, non rebus externis; est Metaph. ducta a vestibus, quibus involvimur.

55 *Virtute me involvo*] Hoc est, munio et defendo adversus Fortunæ

injurias, cui nihil in me posse per-
mitto. *Probamque pauperiem*] Hones-
tæ paupertati me familiarem facio,
ejusque vel nudæ ac prorsus indota-
tæ contubernium exopto, atque ei
me mancipio. *Torr. Probam pauper-
riem*] Pauperiem cum virtute con-
junctam sine opibus quæro. [*Vir-
tute in volvor* Bamberg. *Virtute me
involeam* alii codd. ap. Jaeck.]

57 *Non est meum*] Quippe qui For-
tunæ servire nolim. *Non est meum*]
Nec vitæ, nec propositi mei est, na-
vigationis periculo me committere,
ut rem augeam. etenim pauper esse
malo. *Africis procellis*] Vel a vento
Africo, vel ab Africa terra. *Torrent.*
[Vand. ap. Bothe, *si mugiet.*]

58 *Malus*] Arbor navis.

59 *Votis pacisci*] Ut in magna tem-
pestate navigantes solent. 'Tunc
enim præcipue votorum locus est,
cui spei nullus est,' ut eleganter
Plin. VIII. 10. *Torr. Et votis pacisci*]
Cum Diis quodanmodo votis et præ-
cibus pacisci, ne merces meæ in mari
pereant. [*Me currere* Bamberg.]

60 *Cypriæ, Tyriæque merces*] Mer-
ces Cypriæ, pro mercibus quibuscun-
que, species est pro genere. [Mark-
land. ap. Jaeck, *Tyriæve.*]

61 *Araro mari*] Mari insatiabili,
quod omnia absorbet.

62 *Tunc me biremis*] Interpretes ea
quæ sequuntur dici volunt *ειρωνικῶς*,
ut ridendo dicat, tunc scilicet, cum
voti se reum fecerit, deorum benefi-
cio enavigaturum. Placet; nam jam
ad preces se venturum negaverat.
Torr. Tunc me biremis præsidio] Quan-
do maris periculo me expono, tunc
Aura, et geminus Pollux feret me
per Ægæos tumultus tutum præsidio
biremis scaphæ, quod nunquam est
futurum. *Scaphæ*] Scapha parva na-
vis est, qua tuto navigare potest ne-
mo in mari Ægæo.

63 *Ægæos tumultus*] Sic ventorum
Ægæo mari depræliantium motus vo-
cat. Est autem Ægæum admodum

periculosum ac periculosum nantis.
Nomen ergo quidam deducunt ab
Ægæo patre Thesei, alii a scopulo ca-
præ similitudinem præferente: qui-
dam ab αἴγες, quod apud Dores *fluctus*
significent, unde αἰγίλω et ἐπαγίλω.
Denique Strabo Ægæi maris nomen
ab Ægis, Enbææ insulæ oppido, dic-
tum mavult. Et Græci sane non Αἴ-
γειον, sed Αἰγαίον scribunt, ita ut Stra-
bonis sententia cæteris præferenda
videatur. Αἰγαί enim oppidi nomen.
Scribendum ergo Ægæum. *Torrent.*

64 *Geminusque Pollux*] Castor et
Pollux gemini nati nantis favent.

ODE XXX. Ἀποτελεσματικὴ, προσφωνη-
τικὴ καὶ εὐχαριστικὴ. AD MELPO-
MENEM MUSAM. Horatius Lyricos
versus scribendo æternam glori-
am est consecutus. [Bamberg. *Di-
cit se aposteletice scriptis semper vic-
turum.*]

1 *Exegi monumentum*] Sic Ovid.
Met. xv. 'Jamque opus exegi, quod
nec Jovis ira, nec ignes, Nec poterit
ferrum, nec edax abolere vetustas.'
Exegi monumentum] Perfeci carmi-
num volumen, ingenii mei monumen-
tum aeneis statuis durabilis.

2 *Regalique situ*] Dixit 'situm Py-
ramidum,' ut castrorum oppidorum-
que situm dicimus: 'regalem' ad-
dens, quod Pyramides regum Ægypti
peculiare quoddam monumentum ex-
titerint, eorumque pecuniæ stulta at-
que otiosa quædam ostentatio, quar-
um una in altitudinem 363. pedum
ascenderit. Merito ergo Pyramides
inter orbis miracula recensebantur.
Plin. XXXVI. 12. *Torr. Regalique situ
Pyramidum altius*] Altius regali con-
structione pyramidum, quæ sunt re-
gum Ægyptiorum sepulcra.

3 *Aquilo impotens*] Ut Epod. xvi.
'Nullius astri Gregem æstnosa tor-
ret impotentia.' *Impotens*] Aquilo
vehementer sæviens, ut qui sibi non
possit temperare.

5 *Annorum series*] Temporis lon-
ginitas, et cursus temporum.

6 *Non omnis moriar*] *Non totus moriar. Multaque pars mei*] *Mens vel ingenium.*

7 *Vitabit Libitinam*] *Caelius xxix. 18. locum exponit. Vitabit Libitinam*] *Effugiet mortem. Libitina est Dea funerum: significat etiam capulum, vel feretrum, in quo cadavera efferuntur ad sepulturam. Usque ego postera*] *Nam ego postera futurorum hominum lande semper renovatus et recens, incrementum sumam, usque dum imperii Romani æterni futura memoria est, et donec Pontifex Max. Idualia celebrabit, et cum tacita et verecunda, propter sacrorum reverentiam, virgine Vestali in Capitolium ad sacra faciendā ascendet. Lubin. Usque ego postera*] *Semper ego recens crescam postera lande, dum pontifex scandet Capitolium cum tacita virgine.*

8 *Recens*] *Non senescens. Dum Capitolium Scandet*] *Per Capitolium, urbis atque Imperii æternitatem intelligo. Tum in omnibus sacrificiis publicis Vestales intervenisse constat. Posset et eo referri, quod virgo Vestalis a Pontifice capta, atque in atrium Vestæ deducta, inde forte diis supplicandi causa in Capitolium ascendeat. Sed quomodoque ascenderit, nominis sui perpetuitatem Poëta iis verbis significat. Romani enim credebant æternam fore. Hinc illæ numismatum inscriptiones, ROMA ÆTERNA. 'Tacitæ' autem epithetum merito Virgini Vestali tribuit, quod sacrorum consciam, et 'Trojanam soli cui fas vidisse Minervam,' nihil magis quam silentium deceat. Torrent. Dum Capitolium*] *Donec Imperium Romanum durabit.*

9 *Scandet cum*] *Dum pontifex ascendet in Capitolium ad sacra Idualia peragenda cum virgine Vestali tacita, id est, cum virgine tacente, dum sacra celebrantur. Cum tacita Virgine*] *Turneb. xvii. 7. et xx. 35.*

10 *Dicur, quæ violens*] *Ordo est:*

Ego potens, ex humili princeps, dicar deduxisse Æolium carmen ad Italos modos, qua obstrepit violens Aufidus, et qua pauper aquæ Dammus regnavit agrestium populorum. Aufidus] *Violentus Apuliæ fluvius, ubi natus est Horatius.*

11 *Pauper aquæ Daunus*] *Quia aridæ ditioni præfuit. Nam ad Aufidum Apuliæ fluvium quod attinet, quamquam is Danni regna præfluebat, non ideo minus æstuosa Apulia. Vide 1. Od. 14. Torr. Daunus agrestium*] *Dammus rex Apuliæ fuit, a cuius nomine fluvius sic appellatus est, qui fluvius ob vehementes ibi calores pauper aquæ dicitur.*

12 *Regnavit populorum*] *Sic prisci quoque interpretes legerunt, nec primus hunc locum ex Servio restituit Lambinus. Libri tamen Mss. omnes, quos videre contigit, regnator habent: tantum potuit Grammaticorum audacia. Solent autem nobiles Poëtæ huiusmodi locutionibus hic illic aspersis excitare Lectorem; idque vel subaudiendo aliquid, vel imitatione Græcorum. Tale illud Virgilii: 'Justitiæne prius mirer, belline laborum?' Et: 'Nec veterum memini latorve malorum.' Et: 'Implentur veteris Bacchi pinguisque ferinæ.' Sic 'desine querelarum,' 'Abstineto irarum,' 'Invidit avenæ,' 'Decipitur laborum,' 'Soluti operum,' apud Horat. 'Desipiebam mentis,' 'Mille annorum vivunt,' 'Pendet animi,' 'Dignus saluti,' apud Plantum: et similia multa a Nonio congesta. Torr. Regnavit populorum*] *Quidam legunt Regnator populorum. Regnavit populorum*] *Rex fuit agrestium populorum. Græca est structura, ἐβασίλευσε τὸν λαόν. Ex humili potens*] *Qui libertino patre natus, potens et clarus extitit.*

13 *Princeps*] *Omnium primus. Æolium carmen*] *Vide 11. Od. 13. 'Æoliis fidibus querentem.' Æolium carmen ad Italos*] *Carmine Æolio usus est Alcæus a Lesbos insula, in qua regna-*

vit Æolus.

14 *Sume superbiam*] Sume spiritus justos et tibi jure debitos, nempe ingenio partos. Nam cum Musam alloquitur, eamque laudat, sibi eodem tempore, eademque opera blanditur et favet. *Lamb.* *Sume superbiam*] O Melpomene, sume superbiam, id est, gloriam, et nobilitatem quæsitam meritis, id est, virtutibus, et volens cinge mihi comam Delphica lauro. [*De-duxisse nothos* Schoenborn. 2.]

15 *Quæsitam meritis*] Hoc est, no-

bilitatem propriis virtutibus conciliatam, non majorum imaginibus. Nam eos nobiles dicebat esse Antisthenes, qui virtute præditi sunt. Habent enim id unde vera nascitur nobilitas. *Figulinus.* *Delphica lauro*] Idem quod *Apollinea*, vel *Apollinari*. iv. Od. 2.

16 *Lauro cinge*, &c.] Corona ex lauro consecrata Apollini, qui Delphis edidit oracula sub monte Parnasso, et summa veneratione ibi colebatur.

CARMINUM LIB. IV.

ODE 1. Εὐκτική, ἐρωτική. AD VENEREM. Horatius, jam ea se esse ætate, ut a rebus amatoriis, et carminibus ludicris alieno esse animo debeat, et tamen Ligurini vesano amore torrerī dicit.

Torrentius scribit, Codicem Laurentianum, omnium fideliss. libro huic hunc præposuisse titulum, *Carminum liber iv. ad Fabium Maximum*. Duo autem ea tempestate Fabii floruerunt, cognomine *Maximi*. Prænomen alteri *Quintus*, alteri *Paullus* fuit, uterque Quinti filius scribitur.

[1 *Intermissa diu*, *Venus*, codd. ap. Jaek, et Vat. Rom. 9. ap. Feam.]

2 *Bella moves*] In militiam Veneris urges. Ovid. 'Militat omnis amans, et habet sua castra Cupido.' [Codd. ap. Jaek et Feam, *mones*.]

3 *Bonæ Cynaræ*] Bene Lambinus 'bonam' appellari ait, quæ Horatio nihil etiam adferenti sese fruendam dederit, rapax aliqui et avara. *Torrent.*

4 *Sub regno Cynaræ*] Non tam hic 'regnum' ad graves et superbos amores, quam ad dignitatem, majestatem et benevolentiam Cynaræ declarau-

dam pertinere videtur. *Cruq.* *Sub regno Cynaræ*] Sub Cynaræ dominio. Qui amant, serviunt. Cynaram bonam appellat fortasse quod esset ipsi inter cæteros amatores benevolentior, idque sine mercede. *Dulcium Cupidinum*] Et Cupidines quidem tot, quot amorum species esse nonnulli voluere: quibus initio nihil blandius; postquam vero admissi nos sub Veneris jugum pertraxere, tunc sentire quisque incipit in quantis versetur malis. *Torr.* Turn. xxviii. 10.

5 *Sæva Cupidinum*] Venns aliquando crudelis est, et sæva inter dulces voluptates.

6 *Circa lustra*] Cum nunc annos quinquaginta sim natus. *Mollibus Imperiis*] Non quæ animos molliant: sed quæ jam ante mollitos, hoc est, ætate ipsa pronos ac faciles ad amandum, decent. *Torr.* *Mollibus imperiis*] Imperiis voluptuosis, quæ molliunt anipios.

7 *Jam durum*] Me jam senio induratum.

[8 *Bamberg. ter evocant*; al. ap. Jaek, *te revocent*.]

9 *Tempestivius*] Oportunius, tem-

pore magis idoneo. *In domo Paulli*] Paullum Fabium Maximum, Paulli, aut certe Quinti filium significat. Nam ea quæ sequuntur, ad illum qui quadriennio post sit factus Consul, referri nequeunt. *Torrent.* [Bamberg. *in domu*; al. ap. Jaeck, *tempestivior in domo.*]

10 *Purpureis ales oloribus*] Noster III. Od. 28. olores etiam Veneris curru junxit. Verum quæritur quomodo 'purpureos' vocet, cum cygni candor etiam proverbio locum fecerit, et Poëta ipse Ode ultima lib. II. per 'album alitem,' cygnum significaverit? Sunt qui 'cygnos' ab 'oloribus' differre velint, quod nec ego negaverim; sed Poëtæ tamen promiscue nisi sunt. His olim adductus rationibus Lambinus *marmoreis* hic reponendum esse censuit. Verum huic sententiæ exemplaria omnia repugnant. Cruxius vero Cytheram insulam, Veneri sacram, Porphyrim olim nominatam tradit, Plinio et Mela testibus: huc igitur respexisse Poëtam credit. Verum Porphyriionis hic et Servii *Æn.* I. opinio, ut simplicissima, sic et verissima, mihi placet, ut *purpureis* pro pulchris exponamus. Sic enim, 'Lumenque juventæ Purpureum,' &c. *Torr.* Vel poetica ad miraculum audacia est usus, ut quem rerum natura non procreat in eo avium genere colorem, eum fucaret. *Turn.* xv. 22. et xxviii. 10. *Pulmann.* *Ales oloribus*] Quæ velox es, et celeriter veli soles in curru oloribus juncto.

11 *Comessabere*] Lambinus contendit scribi debere *Comissari* aut *Comessari*. Non enim hic agitur de epulis, aut diis ad epulas adhibendis: sed hoc dicit Horatius, Venerem tempestivius et oportunius suis artibus, suoque jure usuram in domo Paulli, quam in sua. *Lamb.* Ego ubique scriptum reperi *Comessabere*, uti et in Suetonii Vitellio cap. 13. quem locum ibi vide. Tantum adjiciam 'comesari' proprie post cœnam dici solere.

Torr. Comessabere] Jocabere, et libidinose vivere. [*Commulabere* Guelph.]

12 *Torrere jecur*] Cur iratis tumescere, sive ardere, et uri jecur dixerint auctores, I. Od. 13. declaravimus. id enim flavæ bilis, seu fellis potius folliculo, qui in medio hepate est, tribuimus. Vide et I. Od. 25. *Torrent.* *Jecur quæris idoneum*] Jecur amoribus aptum. Jecur enim est sedes libidinis.

13 *Namque et nobilis, et decens*] Paulus Max. juvenis nobilis, formosus, et facundus erat, quæ omnia exornant amantem.

14 *Et pro sollicitis*] Et pro iis, quorum causa in periculo versatur, patronus non mutus, sed eloquens.

15 *Et centum*] Et multis artibus instructus juvenis.

16 *Late signa feret*] Multum amabit, et animo libenti.

17 *Et quandoque*] Quandoque pro 'quandocumque' etiam proxime sequenti Oda dici videbimus. Pro *largis* autem *largi* habent duo optimi codd. nec male. *Torrent.* *Et quandoque potentior*] Et quandocumque Paulus riserit, id est, hilaris erit, plus valens apud amicum, quam larga rivalis munera, ille marmoream eriget tibi statuam, prope lacus Albanos.

18 *Riserit*] Lætus fuerit, ex eo scilicet, quod rivalis seu æmuli munera, quantumvis larga, nihil apud amicum valuerint, neque effecerint, ut minoris ab amica fiat, quam æmulus. *Lambin.* [Markland. *vicerit æmuli.*]

19 *Albanos prope te lacus*] Olim Alba inter montem excelsum lacumque magnam exstructa fuit: auctor Dionysius. Lacus ejus meminit Cic. I. I. De Divinatione. Verisimile autem est, eo loci suburbanum habuisse hunc Maximum. *Torrent.*

20 *Ponet marmoream*] Tale illud Virg. *Ecl.* VII. 'Custos es pauperis horti: Nunc te marmoreum pro tempore fecimus: at tu, Si sætura gregem suppleverit, aureus esto.' *Sub trabe*

Cypria] Plures quidem libri *Cypria* habent, sed duo meliores *Citria* et *Citrea*. Si quis *Cypriam* retinere velit, (nam sic prisci legunt interpretes,) æream fortassis interpretari liceat, quod Cyprus eo metallo abundet. Unde 'ærosam' olim nominatam fuisse tradit Festus. Addet hoc quoque aliquid gratiæ, quod deæ ex Cypro usque insula, illi longe gratissima, petitas trabes promittit. Atque ita sane interpretari malim, quam pro æde, qualem in Cypro habuerit, ut quidam faciunt. *Citrea* tamen magis placet: Citrum enim et odoratissimam, et maximi pretii apud Romanos in delictis fuisse, signant tabulæ, lectuli, mensæ Citreæ illæ memorabiles, de quibus Cicero in Verrem vi. Turn. viii. 15. Plin. v. 1. et xvi. 43. 'Trabem' autem cum dicit, ædem aut ædiculam Veneri dedicatam significat Horatius. *Torr. Cruq. Sub trabe Cypria*] In templo arboribus odoratis ædificato.

21 *Illic plurima*] Illic bibes naribus plurima ex thure sacrificia.

22 *Berecynthiæ*] Tibiæ Phrygiæ, a monte Berecynthio, ubi primum inventa dicitur tibia. [*Dulces* nonnulli codd. ap. Jaeck.]

24 *Non sine fistula*] Tria hic organa musica enumerantur, lyra, tibia, fistula: quæ, ut inter se differunt, ita ab aliis atque aliis inventa sunt: lyra enim ab Apolline, seu, ut alii volunt, a Mercurio; tibia a Marsya; fistula a Pane. *Lambin.*

25 *Bis pueri die*] Mane et vesperi.

28 *In morem Salium*] In morem Saliurum Martis sacerdotum saltabunt. *Ter quatiens humum*] Sic iii. 17. 'Gaudet invisam pepulisse fossor Ter pede terram.' Ad pedis enim ictum hoc referendum est.

29 *Me nec fœmina*] Me nec fœmina juvat hoc, &c. [*Schoenborn. 2. ne puer.*]

30 *Mutui*] Ut mutuo amer ab ea, quam amavero.

31 *Nec certare*] Nec juvat contendere poculis, nec caput in epulis coronare.

33 *Sed cur heu Ligurine*] Quanto minus ætati suæ convenire amorem jam ante dixit, tanto potentior Ligurini pueri formam esse significat, quæ vel invitum trahat. De eodem mox, Od. 11. *Torr. Sed cur, heu*] Apostrophe pathetica, ac si diceret, Eheu Ligrine, quamvis ætate jam ingravesco, amore tamen tui incensus ad pristinas revocor lascivias.

34 *Manat rara*] Eadem vehemētissimi amoris indicia, quæ ante retulit, i. Od. 22. repetiturus Epod. xi. *Torrent. Rara meas lachryma per genas*] Lachryma guttatim et raro defluens, non amoris parvitate, sed ætatis verecundia: nam turpe est seni præ amore flere.

[35 *Cur fœcunda* Schoenborn. 2.]

36 *Inter verba cadit*] Cur lingua in medio sermone titubet? quod nimii amoris est indicium.

37 *Nocturnis te ego somniis*] Quo quisque in studio diem conterit et quibus in curis est occupatus, eas res plerumque somniare solet: Virg. 'An qui amant ipsi sibi somnia fingunt?' *Lambin. Nocturnis ego te somniis*] Ego te (quem vigilans cupio) nocturno tempore plerumque somnio.

38 *Teneco, jam*] Tenere videor. *Volucrem sequor*] Te ex meo complexu evolantem sequor, quasi ludentem in campo Martio, te sequor quasi denatantem in Tiberi, qui fluit juxta campum Martium, in quo juvenus Romana se cursu, lucta, equo, natatione exercebat.

39 *Per gramina Martii*] Studiis illis campestribus forte Poëtam in sui amorem pertraxerat Ligurinus, quare et somnianti occurrebant. *Torrent. Turn. xxviii. 10.*

40 *Dure*] O Ligrine inexorabilis. ODE II. Ἐγκωμιστικῇ. AN IULUM ANTONIUM, M. ANTONII TRIUMVIRI FILIUM. Antiquos Poëtæ et

præcipue Pindarum imitari periculosum est.

1 *Pindarum quisquis*] Pindarum inter Lyricos Poëtas facile principem si quis imitari velit, is suos conatus irritos sentiat, ut olim Icarus volare tentans, in mare decidit.

2 *Ope Dædalea*] Vel ad Dædali fabulam respicit; qui, 'Fugiens Minœa regna, Præpetibus pennis ausus se credere cœlo est:' vel quia artificiosa omnia 'Dædala' vocamus; ut 'Dædali ars' proverbio locum fecerit. *Cerata* quoque *pennæ*, pro cera illitæ atque annexæ. *Torrent.*

3 *Nititur pennis*] Tres codices manuscripti Bland. hic et ubique in aliis Odis, habent *pinnis* pro *pennis*. *Cruq.* *Nititur pennis*] Sustentatur pennis cera junctis Dædali patris artificio. *Vitreo daturus*] Ponto pellucido instar vitri: vel potius ejusdem coloris cum vitro, quod ab Icaro mare Icarium esse appellatum. *Daturus nominæ*] Hoc est, ut Icarus ille, qui ponto nomen dedit, periturus, atque impar discessurus. *Torrent.*

5 *Monte decurrens*] Ordo est: Ferret Pindarus velut amnis monte decurrens, quem imbres aluere super notas ripas, et ruit immensus ore profundo. Significat Horatius Metaphorice copiosam Pindari sapientiam, et celerem in dicendo ubertatem.

6 *Aluere ripas*] Duo vetusti codices habent *Salire*: quam lectionem non tam ineptam esse, quam Lambinus existimat, facile ostenderim, nisi 'alendi' verbum hic mirifice placeret. Apud veteres enim 'augere' significat: unde et 'alescere' pro crescere, multis apud Lucretium locis. *Torr.* *Aluere ripas*] Ita auxere, ut extra ripas erumpat.

7 *Immensusque ruit*] Adeo, ut nonnullis nimis opima pinguique esse facundia existimatus sit. Gellius xvii. 10. *Immensusque ruit*] Propter diluvium.

9 *Laurea donandus*] Coronandus

lauro Poëtis consecrata. Vide Od. ult. lib. iii.

10 *Audaces dithyrambos*] Hunc locum prolixè et pererundite sane explicat Turn. Advers. 1. 4. Quanquam Dithyramhorum ratio mihi, ut ingenne fatear, obscurissima est. Hoc tantum constat, Bacchi laudibus carmen illud dedicatum fuisse, ita ut aliud nullum ejus argumentum quam Liber pater extiterit. Unde et nomen ei contigit; siquidem id cum Deo ipso commune est, quem 'Dithyrambum' vocatum tradit, ob varias rationes: vel quod duabus veluti januis, semel ex matris utero, semel ex patris femore in vitam prodit. Est et alia ratio quo simplicior, eo et melior, quod vino capti et pectora et ora simul aperta gerant. *Torrent.* *Audaces nova*] Dithyrambi vel numeris innumeris, et pedibus lege solutis constant, vel sunt versus valde vehementes ad animos concitandos. *Dithyrambis*] Hic non dubitarim tam ad cansionem ipsam rhythmicam, quam ad chorum Bacchicum referri Dithyrambos; qui ad numeros ipse, nunc in dextrum, nunc in sinistrum, magno et corporis et vocis impetu contendebat: quod ideo inventum est, ne qua pars corporis religione vacaret, quasi penitus sacro numine afflatus, et quodam furore capti essent. Vide Alex. ab Alex. iv. 17. *Cruq.* *Dithyrambos*] Dithyrambi sunt metri genus liberius in honorem Bacchi compositum.

11 *Devolvitur*] Deorsum volvit, id est, verba grandia loquitur. *Numeris lege solutis*] Atqui numeri sine lege esse nequeunt. 'Legem' ergo intelligamus, qua Lyrici seu Melici versus adstricti sunt ob strophas illas et antistrophas sive conversiones, quas in Pindaricis carminibus cernimus. Dithyrambi enim multo concitiores, ac veluti a Lymphatis effusi, majore licentia profuebant. *Torr.* *Fertur*]

Pindarus velut vates rapitur numerorum Dithyrambicorum majore licentia.

13 *Seu deos, regesque canit*] 'Deos,' ut Apollinem: 'Reges,' ut Hieronem Syracusanum, qui suo tempore regnavit in Sicilia. *Deorum sanguinem*] Prisci autem reges illi omnes suam ad Deos originem referebant. Et alioqui βασιλέας καὶ ἄνακτας vocabant Græci, viros quoscumque excellentes ac magna apud suos gloria præditos, quamquam non imperarent. *Torr.*

14 *Per quos cecidere justa*] Per quos (Herculem et Pirithonem) divicti sunt Centauri Thraciæ populi, qui a Poëtis finguntur esse media parte viri, et media equi, originem ab Ixione trahentes. [Marklandus ap. Jaeck: 'cecidere. An justo Marte?']

16 *Flamma Chimæræ*] Per Bellephontem cecidit Chimæra, cujus tria capita ignem efflant. Vide 1. Od. 27.

17 *Sive quos*] Sive dicit, et laudat eos, quos victoria apud Elidem parta domum reducit cælestes, id est, cælestibus ob gloriam comparandos. *Elea cælestes*] De Elide, Peloponesi ad occasum et oppido et agro, multi multa scripsere. Vide Plin. iv. 5. Hinc ergo 'Eleus campns,' et apud Virg. 'Eliades equæ,' &c. Appellat autem victores Olympiæ Cælesteis, quod Deos gloria proxime contingat: si quidem idem erat vicisse in Olympiis, quod Romæ triumphasse. *Torrent.*

18 *Pugilemve, equumve*] Lyrici carminis materia. 'Et pugilem victorem et equum certamine primum, Et juvenum curas, et libera vina referre.' *Pugilemve, equumve*] Seu pugilatū, seu equorum cursu superiore dicit.

19 *Centum potiore signis*] Hoc ideo dicit, quod victoribus omnibus statuae publice ponebantur. *Torrent.*

20 *Munere donat*] Carminibus donat, quæ sunt centum statuis diuturniora.

21 *Flebili sponsæ*] Dignæ fletu ac lacrymis: ut 1. Od. 24. 'Multis ille quidem flebilis occidit.' *Flebili sponsæ*] Sive in Epitaphio exprimit ploratum flebilis sponsæ, propter juvenem sponsum immatura morte sibi ereptum.

22 *Vires, animumque*] Sunt qui vires pro virtute exponant. Alii vires animumque pro animi viribus, hoc est, pro fortitudine accipiunt, quasi vero non etiam corporis vires sæpe laudet Pindarus. *Torrent.*

23 *Aureos deducit*] Et bonos mores ejusdem juvenis effert ad astra. *Educit in astra*] Sic quidem tres nostri codices: sed plures ac meliores *reducit* habent: ut 11. Sat. 'Di tibi dent capta classem reducere Troja.' Ubi vulgati libri similiter 'deducere' legunt. *Torrent.*

24 *Invidet Orco*] Invidet morti, id est, a morte et oblivione eum vindicat.

25 *Mulla Dircaum*] Lycus Thebarum rex, repudiata uxore Antiopa, Dircen duxit. Antiopam compressit Jupiter, quam Dirce suspicata cum marito adhuc consuescere, in vincula conjecit. unde illa Jovis miseratione liberata, in Citheronem montem confugiens, Zethum ibi et Amphionem peperit. qui adulti, interfecto Lyco, matris æmulam, equi indomiti candæ alligarunt. Quæ diu raptata, Diis tandem commiserantibus, in fontem non procul a Thebis conversa, ei nomen dedit. Hinc 'Amphion Dircaus.' Et 'Dircaus cygnus' Thebani poëtæ seu Pindari, periphrasis est: ut 'Teius cygnus' Anacreontis. Et cur cygnis comparentur poëtæ ante dictum est, 11. Od. 20. Nunc addam simili ratione ob cantus dulcedinem, etiam 'Sirenas' eos vocari. *Torr.* *Dircaum levat aura*] Pindarum Poëtam Thebanum, sic dictum a Dyrce fonte Thebano. *Cygnum*] Poëtam; nam ut cygnus aura, et vento levatus in altum volat; sic Pindarus,

quoties Deorum et regum canit laudes, sua eloquentia sublimis volat, et suaviter canit.

27 *Nubium tractus*] In eam usque regionem cœli, ubi nubes condensatur, id est, in celos ipsos. *Ego apīs Matinæ*] Ego, ut apīs Calabria in Martino monte pascens, carpensque grata thyma, id est, scribens de presse, suavi tamen stylo fingo carmina, &c. *Apīs Matinæ*] Apīs autem circa flores studium, et in congerendo melle sedulitas, merito cum poetarum oratorumque eloquentiæ suavitate comparatur. Quare et in Pindari et in Platonis labris apes consedissememorantur; certum futuræ faciendæ auspiciū. Plura Muretus Var. Lect. viii. 1. *Torrent*.

30 *Uvidi Tiburis*] Tiburis aqua abundantis.

31 *Operosa carmina*] Quæ plurimum operæ atque industriæ requirant: ut 'operosas divitias,' quibus et parandis et conservandis plurimo labore opus sit. Vid. III. Od. 1. *Torrent*. [*Guelph. parvis*.]

32 *Carmina fingo*] Carmina compono laboriosa, existens parvus.

33 *Concines majore plectro*] O Poëta, tu canes Cæsarem stylo grandiore, id est, carmine heroico.

34 *Quandoque trahet*] Quandocunque Cæsar, merita laurea decorus, trahet per sacrum clivum *Sicambros*, id est, Germaniæ populos, quos hodie *Gheldrenses* appellamus.

35 *Per sacrum clivum*] Non dubito, quin 'clivum Capitolinum' viæ Sacræ adhærentem significet. Triumphantes enim ingressi urbem porta Triumphali, per Velabrum et Forum, ab æde Saturni juxta Concordiæ et Jovis Tonantis, qua via Sacra clivo proxima erat, in Capitolium adscendebant. *Torrent*. *Per sacrum clivum*, &c.] Per sacram viam triumphantes in Capitolium vehebantur.

36 *Sicambros*] Hos 'cæde gaudentes' vocat IV. Od. 14. Rheni ab

utraque parte accolæ fuerunt; quos Drusus eodem quo Cheruscos et Suevos terrore subegit; Augustus postea ipsos ac Suevos in Galliam traduxit. Florus lib. iv. Libri aliquot manuss. *Sigambres* legunt. *Torrent*.

37 *Quo nihil*] Quo Cæsare.

38 *Bonique divi*] Divi largi.

39 *Quamvis redeant in aurum*] Quamvis redeant aurea sæcula, vel aureæ ætatis mores. [Unus Vand. ap. Bothe, al. ap. Jaeck, *redeunt in ærum*. Zurich etiam *ærum*, sed in Var. Lect. annum.]

41 *Concines lætosque dies*] Decantabitis etiam festos dies, et publicam civitatis lætitiā pro Augusti reditu a Diis impetrato et concesso.

42 *Super impetrato reditu*] Oda lib. præcedentis 14. lætitiæ ob Augusti reditum ex Hispania argumentum continet. Sed bello Cantabrico multis annis extracto, repetita interea Hispania, iterum desideratus, enim S. P. Q. Romani precibus rediturum se pollicitus fuisset, nec tam cito quam pollicitus fuerat redisset, huic quoque carmini materiam præbuit. *Torrent*.

[43 Schoenborn. 2. *reditum*.]

44 *Forum litibus orbum*] Ob dies festos ac ludos publicos cessantibus judiciis. *Torr*. *Litibus orbum*] Et cantabis forum contentionibus vacuum, propter ferias, seu potius propter Cæsaris æquitatem. *Forumque litibus orbum*] De justitia hoc intelligendum, quod festorum dierum, ludorum, pomparum ac supplicationum tempore, parva victoria, ductoque triumpho, nihil judicabatur, tacerentque forenses causæ, dum panegyris agitur. De publica ergo lætitia festum diem intelligas. Ut enim inter arma silent leges, ita in communi totius populi gaudio triumphoque lites forenses tacebant. *Schott*.

45 *Tum meæ* (si quid loquar] Tum magna mei carminis pars addetur tuo poemati, si quid loqui possum auditu

dignum. [*Dum mee* codd. ap. Jaeck. *Tunc ego si quid* Guelph.]

48 *Cæsare felix*] Et Cæsare a periculis belli erepto, ego beatus, felix hæc canam. O Sol pulcher, id est, o dies pulcher, laudibusque celebrande, quo victor Cæsar urbem ingressus est.

49 *Tuque dum procedis*] Quis enim præter Imperatorem in triumpho procedit, cum in Capitolium velitur? Cui nisi Imperatori triumphus clamat? cujus denique gratia populus rem sacram facit, nisi ejus qui triumphat? Adhæc omnia nunc de Iulo Antonio qui consul fuit 743. anno, ad quem scribit, dicuntur, quem tantum ut Poëtam commendat. Sed certo credo scriptum fuisse *Duque*, extrita una, ut solet, littera, quod est *Duxque*. Vera autem lectio est, *Duxque dum procedit*, &c. Heinsius. Cruiquius legit, *Teque dum procedis*. *Tuque dum procedis*] Et o triumphæ nos (omnis civitas) non semel dicemus Io, Io, triumphæ.

52 *Benignis*] Divis liberalibus erga nos, illius reditu.

53 *Te decem tauri*] Ut Prætorem, ac forte jam designatum Consulem, Cæsarisque affinem, magna dare præcipit, ipse vitulo liberandus. *Torr. Te decem tauri*] Liberabunt te a voto, quo obligaris ex Cæsaris reditu.

54 *Me tener solvet*] Dicimur 'vota facere' ac 'suscipere,' cum vovemus aliquid. 'Nuncupata' enim 'vota' dicebantur, quæ Magistratus ituri in provinciam faciebant, multis nempe præsentibus; quæ et in tabulis referebantur, ac signata interdum etiam deorum genibus figebantur. 'Reddere' autem 'vota' est solvendo se liberare. *Torr. Me tener solvet*] Parva victima, nempe vitulus a matre, id est, a vacca depulsus me solvet a votis, quæ pro Cæsaris incolunitate Diis feci. [*Me tener solvit* tres Vandd. ap. Bothe.]

55 *Juvenescit herbis*] Qui fit juven-

cus. [Guelph. *juvenescet*. Marklandus, *qui lætis juvenescit*.]

57 *Fronte curvatos*] Qui cornua habet parva et curva instar Lunæ, tertio die a sno novilunio.

59 *Qua notam duxit*] Qua parte notabatur, id est, in fronte candidus erat, sed fulvus reliquo corpore. *Videri*] Nivens videri, Græca est loquendi figura, ut, Certus amari. [*Quam notam* Guelph.]

60 *Cætera fulvus*] Τάλλα. Genus loquendi Græcum est. Virg. *Æneid.* III. 'Consertum tegmen spinis: at cætera Grajns.' *Lambin. Cætera fulvus*] Per Synecdochen, id est, habens cætera fulva.

ODE III. Προσευκτική. AD MELPOMENEM. Natus est Horatius ad artem Poëticam, cujus beneficio immortalem gloriam est consecutus.

1 *Quem tu, Melpomene*] Hic *Melpomenem*, alibi 'Euterpen,' aut aliam aliquam ex Musarum choro arripit: quamquam enim nominibus differunt, et aliæ aliis studiis præesse traduntur, pari tamen omnes in omnibus sunt facultate, quique unam invocant, auditur ab omnibus. Neque erraverit fortassis, qui ad vim orbium cælestium, quibus singulæ præficiuntur Musæ, Poëtam respicere existimet; quamvis hæc ego ad dulcissimum cæli concentum referre malim. Sententia ergo hujus loci est, enim, cui nascenti aspirent Musæ, quique ad Musarum studia trahatur ipsa natura, nullius cupiditate gloriæ inde avelli posse, idque sno deinde exemplo ostendit. *Torrent. Quem tu, Melpomene, semel*] Melpomene, quem tu semel oculis benevolis aspexeris nascentem, is non athleta, neque miles, sed Poëta.

3 *Labor Isthmius*] Sic 'Eleos labores' pro sacris certaminibus dixit Statius. 'Isthmium' vero absolute cum dicimus, Corinthiacum, sive Achaicum, utpote omnium celeberrimum.

mun, intelligimus; qui angustis fau-
cibus, inter duo maria Ægæum et Io-
nium, Achaiam Helladi conjungit.
Unde 'Isthmia certamina' dicta.
Torr. Isthmius] Labor susceptus in
Iudis Isthmiis a Sysipho in honorem
Neptuni institutis.

4 *Clarabit*] 'Clarare' pro declara-
rare dixit; voce enim præconis vic-
torum nomina declarabantur. *Lucret.*
lib. iv. *Torr. Clarabit pugilem*] Cla-
rum faciet pugilem. [*Declarat pugi-*
lem unus *Vand. ap. Bothe.*]

5 *Curru Achaico*] Id est, qui curru
in Isthmiis vicerit. *Achaico* enim pro
'Isthmio' dixit. Et hactenus quidem
de summa apud Græcos gloria; se-
quitur proprius Romanorum honor,
devictis hostibus triumphasse. *Torr.*
Curru ducet] Curru Græco, vel Eleo,
id est, quadrigali certamine.

6 *Neque res bellica*] Neque res bel-
lica bene gesta ostendit eum Capito-
lio ducem ornatum foliis Deliis, quod
contuderit tumidas minas regum, id
est, quod minantes et superbos reges
superaverit. *Deliis*] Laurea Apol-
linari a Delo insula, Apollini sacra.

9 *Ostendit Capitolio*] Eo nempe
recta ascendebant triumphantes, Diis
acturi gratias. Is enim pulcerrimus
eorum victoriæ fructus erat. Hinc
frequens illa veterum Jurisconsulto-
rum conditio, 'Si Capitolium ascen-
dero,' pro si triumphavero. *Torrent.*

10 *Sed quæ Tibur aquæ*] Non hæc
supra memorata eum reddent nobi-
lem, sed aquæ, quæ præterfluunt fer-
tile Tibur ab eo descriptæ Æolio car-
mine, facient clariorem. *Fertile pro-*
fluunt] Sic in omnibus melioris notæ
libris scriptum repperi. Nam parti-
cula 'præ,' non tantum 'ante' sig-
nificat, sed augeat significationem ver-
bi, cui jungitur; et interdum etiam
pro 'pro' accipitur. *Gellius* vii. 9.
Torr. Tibur fertile] iii. Od. 29. U-
dum appellat Tibur, ubi carmina sua
conscribebat.

12 *Fingent*] Efficient nobilem. *Æo-*

lio carmine] Carmine Sapphico et
Alcaico. Vide iii. Od. 30. et ii. Od.
12.

13 *Romæ principis*] Posteritas Ro-
mæ (quæ urbium princeps est et ca-
put) dignatur me numerari inter Poë-
tas lyricos, qui canunt amabilia. *Ro-*
mæ soboles] Id est, Romana juvenus.
Et *suboles* quidem scribi debere ratio
ostendit, si quidem a 'sub' et 'oles-
co' vocem hanc deducunt Gramma-
tici, sed auribus aliquid tribuendum
est. *Torrent.*

16 *Et jam dente*] Et jam virtute
supero invidiam.

17 *O testudinis aureæ*] O Pieri
Melpomene Musa, quæ moderaris
dulcem cantum aureæ et excellentis
lyræ.

18 *Testudinis strepitum*] *Strepitum*
dixit, respectu vocis: quia illa sola
perfecta est, et veros habet sonos;
in his stridulum semper aliquid et
obstreperum; imitantur enim vocem,
quoad ejus fieri potest: at suavitatem
illam assequi nequeunt. Recte igitur
strepitum vocat *Horatius*. *Torrent.*
Turn. xxiv. 25. [*Schoenborn.* 2.
temperes.]

19 *Mutis quoque piscibus*] Duo Græ-
corum proverbia in unum contulit.
Nam et piscium ἀφ᾽ ὧν, et cynorum
cantus suavis in proverbium abiit.
Vide ii. Od. 20. *Torrent. Mutis quo-*
que piscibus] Muti sunt pisces, quia
(paucis exceptis) non spirant, neque
respirant; nam pulmonem non ha-
bent, nec pulmone indigent, eo quod
non habent sanguinem, quo cordis
calor refrigeretur.

20 *Sonum*] Cantus dulcedinem.
Nam cygni ante mortem canunt dul-
cissime.

21 *Totum muneris tui est*] Hoc mu-
nus est mihi datum.

22 *Quod monstror digito*] Hinc *Per-*
sius: 'At pulchrum est, digito mon-
strari et dicier, Hic est.' Quo sensu
etiam Græci δείκνυσθαι τῷ δακτύλῳ
dixere, pro ἐπίσημον εἶναι ἐν πλήθει.

Quod monstror] Sic olim Demosthenes: οὗτος ἐκείνος Δημοσθένης. *Hic est ille Demosthenes.*

23 *Fidicen lyræ*] Lyricus Poëta.

21 *Quod spiro et placeo*] Bene: nam qui indocti incultique vitam sicuti peregrinantes transiere, eorum, inquit Salustius, vitam mortemque juxta æstimo. Quod vero addit, *si placeo*, id civiliter intelligendum est. Nam ante non solum placere se, sed et admirationi esse Romanis dixerat. *Torrent.* *Quod spiro*] Quod vivo.

ODE IV. Προσφωνητικῇ, ἑγκωμιστικῇ.

AD URBEM ROMAM DE INDOLE DRUSI, EJUSQUE INSTITUTIONE SUB AUGUSTO. [*Drusi laudes* codd. ap. Jaeck.]

1 *Qualem ministrum*] Longum est hic hyperbaton: sensus est: Qualis est Aquila in ovium greges, ejusque pugnandi cupiditas in draconem, aut qualis est catulus leonis in capream, ejus dentibus jam dilacerandam, talem Rhæti, et Vindelici videre Drusum, &c. *Fulminis alitem*] Periphrasis aquilæ: de cujus in volucres regno, et cur 'Jovis ales' dicta, varii varia tradidere. Horatius regni causam ad obsequium in rapiendo Ganymede præstitum retulit. Vide Plin. x. 3. *Torrent.* *Alitem*] Aquilam Jovis armigeram.

3 *Permisit*] Propter ejus fidem erga Jovem.

4 *In Ganymede flavo*] In pulchro Ganymede, Jovis pocillatore.

5 *Olim juventas*] Tria reperiuntur apud Nonium, 'Juventus,' id est, juvenes, ut ait, et 'Juventa,' ætas ipsa; et 'Juvenilitas,' quod ὄρμην vel πάθος Græci vocant. His porro *Juventus* accedat, quo vocabulo delectari videtur Horat. noster. Significat autem tum Deam ipsam juventutis, ut i. Od. 30. diximus, tum ætatis ejus florem fervoremque atque impetum, Græci ἀκμήν appellant, ut hic, et ii. Od. 11.

6 *Nido laborum propulit*] E nido ex-

trahit volandi et prædandi inscium. *Propulit*] Ita habent tres Mss. sed plures et meliores *protulit*: quod miror equidem. Nam *propulit* ἐμφατικώτερον est, ut quoniam sola avium aquila pullos suos odisse, nec, ut par est, enutrire, sed fugare ante tempus traditur, id indoles illa generosi alitis innato sibi vigore antevertat quodammodo, nec matris injuriâ exspectet. De adulto autem vere loquitur Horatius, 'jam remotis,' ut ait, 'nimbis,' hoc est, instante ætate; totum enim ver imbriferum est. Sequuntur Etesiæ, quorum flabris veluti cortice adjuti pulli, volandi tirocinium exercent, ac pennis niti discunt. *Torrent.*

8 *Insolitos nissus*] 'Niti' proprie conari est, unde *nissus* pro conatu; sumitur etiam pro volatu, ut hic. *Torrent.* *Insolitos*] Primos, non assuetos volatus.

9 *In ovilia*] Ut agnos rapiat.

10 *Vividus impetus*] Sic Virgilius Æneid. ii. 'Possit quid vivida virtus.' Et alibi: 'Vivida bello Dextera.' [*Dimisit unus Vand. ap. Bothe.*]

12 *Egit amor dapis*] Mira ἐκφρασις naturæ et sagacitatis aquilæ: primum nido propellitur naturali vigore: deinde fame fertur ad prædam: postremo, vivo impetu ad pugnam rapitur. *Cruq. Dapis, atque pugne*] Amor dapis egit, ut agnus sit sibi esca; amor etiam pugne egit in dracones, propter mutuum inter se odium. [*Qualemve latis unus Vand. ap. Bothe.*]

15 *Lacte depulsum*] Quin et 'depellere factus' absolute pro a lacte removere dici notat Servius in Ecl. i. *Lacte depulsum leonem*] Leonem a lacte remotum.

16 *Dente*] Dente leonini catuli nondum prædæ assuefacto. [*Codd. ap. Jaeck, videt.*]

17 *Videre Rhæti*] Rhæti, si Straboni credendum, et Rhætis vicini Vindelici, eas Alpium partes tenent quæ ad Orientem spectant, et in Austrum vergunt, Helvetiis Boisque fi-

nitimi; quorum enim campis imminet, et ea Italiæ loca complectantur, quæ supra Veronam et Conium sunt. *Videte Rhæti*] Talem Rhæti, et Vindelici videre Drusum sub Alpibus bella gerentem, a quo erant subjugati.

18 *Vindelici*] Ita libri omnes, non et *Vindelici*, ut Mureti habet editio. Ita ut Rhæti, propinquiores Italiæ, summa etiam Alpium tenuerint: Vindelici ulteriora, versus Noricum. Vide Od. 14. *Torrent.* *Quibus*] Qui Vindelici cur securibus in prælio (Amazonum more) utantur, non jam quærendum censui. Ordo est: Quibus ut mos obarmet suas dextras Amazonia securi, unde deductus sit, quærere distuli.

20 *Amazonia securi*] Plin. lib. vii. tradit, *Securim* Penthesilæ Amazonum reginæ inventum fuisse. Et Virg. de Camilla tanquam de Amazone quadam loquens, ait: 'Nunc validam dextra rapit indefessa bipennem.' Porro eo ipso quod *Amazoniam securim* appellat Horat. quamquam dissimulans, satis aperte indicat cur ea se armaverint Rhæti; nempe ut ex Servio discere est, ab Amazonibus, ac proinde a Scythiis oriundi. *Torrent.*

22 *Nec scire fas est*] In duobus codicibus Bland. legitur, *nescire fas*, &c. Utra lectio rectior sit, judicet lector. *Cruq. Fas est*] Pote est; δυνατόν. Vide 1. Od. 2.

23 *Victrices catervæ*] Rhæti semper ante victores, nunc consiliis Drusi vicissim victi, sensere, et experti sunt, quid, &c.

24 *Consiliis revictæ*] Duo Mss. habent *revinctæ*, sed male: *victrices* enim *revictas* dicit. De quo loquendi genere 1. Od. 1. *Torrent.*

25 *Indoles*] Innata virtus.

26 *Augusti paternus*, &c.] Recte: cum enim Augustus Liviam a priore marito Tib. Nerone, et quidem volente, sexto jam mense gravidam, in matrimonium accepisset, eaque tertio post mense natum Drusum patri Ti-

berio reddidisset: moriens Tiberius et huic Druso, et prior filio Tiberio, Augustum tutorem testamento reliquit. Hinc ille paternus ejus in Neronem animus. *Torrent.*

28 *In pueros*] Tiberium et Drusum. [Unus Vand. ap. Bothe, *Inp. a. Neronis.*]

29 *Fortes creantur fortibus*] Ob id tantopere æstimata nobilitas, quia majorum virtus in posteros quoque dimanare creditur. Huic autem Horatii sententiæ, his verbis expressæ, non parvam conciliat gratiam, quod Nero gentis Claudiæ et prænomen et cognomen lingua Sabina *fortem* significat. At Claudii ex Sabinis orti. Gellius xiii. 21. Quod autem ait *fortibus* et *bonis*, de animi fortitudine loqui se ostendit, non corporis viribus. *Torrent.*

31 *Nec imbellem feroees*] E squilla non nascitur rosa.

33 *Doctrina*] Doctrina, et educatio, virtutum igniculos, nobis natura insitos, provehit ad perfectionem.

34 *Rectique cultus*] Recti amor, et studium, id est, rectæ disciplinæ, et bonæ institutiones, mentem muniant, et robustam reddunt.

35 *Ulcunque defecere mores*] Ubi-
cunque boni mores deficiunt, culpæ, id est, facta improba, illam naturæ bonitatem deturpant, dedecoreque afficiunt.

37 *Quid debeas Neronibus*] Hoc est, ei Claudiæ gentis stirpi seu familiæ, cui cognomen Nero. Claudiam quoque gentem patriciam intellige. Fuit enim et plebeia, nec potentia minor, nec dignitate. At Neronum nemo unquam Reipub. nocuit. Quia tamen dignitatis ac potentiæ patriciorum acerrimi semper assertores fuere, populo iniquiores atque infestiores habebantur. Val. Max. ii. 9. et Suet. Tiberio c. 3. *Torrent.*

38 *Metaurum flumen*] Flumen Umbriæ, ubi Asdrubal cum quinquaginta sex millibus hominum, Claudii Nero-

nis opera, cæsus est. *Asdrubal*] Asdrubal in Italiam venerat fratri suo Hannibali auxiliaturus.

39 *Et pulcher fugatis*] Et felix ille dies fuit, fugatis tenebris ex Latio, id est, Carthaginensibus et Afris ex Italia pulsus.

41 *Abna risit adorea*] *Ridere* etiam dicuntur inanima. Frumenti autem genus antiquissimum 'far,' quo annis 300. usum fuisse populum Rom. apud Plinium auctor est Verrius. Id olim 'ador' et 'adoreum' vocabant, et, si Festo credimus, etiam 'edor.' Nunc Græco nomine 'zeam' appellamus. *Risit adorea*] Qui lætus est bellica gloria. Farris, et frugum copiam significat. *Adorea*] Qua abundantem, putabant gloriosum.

42 *Dirus per urbeis*] *Ut*, id est, postquam crudelis Annibal equitavit, et aufugit per urbes Italas, veluti flamma per tædas, vel Euris Siculas percurrit undas. Vide Muretum Var. Lect. 1. 10. *Afer ut Italas*] *Ut* non it legendum esse omnes consentiunt. Et ut pro postquam: et equitavit pro equitaverat. Tum Cruquius ita etiam exponi posse credit: Ille dies pulcher, tenebris fugatis Latio, qui primus risit, &c. quo dirus Afer it, hoc est, statim fugit per urbes Italas sibi socias.

45 *Post hoc secundis*] Post eadem Asdrubalis, et victoriam a Nerone partam, prosperis semper præliis creverunt Romani.

46 *Impio tumultu*] Recte bellum illud Punicum tumultum vocat, ut III. Od. 14. notavimus. Addit 'impium' ob violata deorum templa. *Torrent. Impio tumultu*] Impiorum et barbarorum clamore bellico.

48 *Fana Deos*] Fana statuas Deorum habuere erectas, quæ a Carthaginensibus fuerant de suis sedibus deturbatæ. *Deos habuere rectos*] Turnebus forte aliud agens, xxiv. 35. rectos pro æquos atque propitios exposuerat. Eam expositionem tacito

Delph. et Var. Clus.

auctoris nomine exagitat Lambinus, inepti hoc hominis somnium vocans, ipse, in hoc, multo ineptior. *Torr.*

49 *Perfidus Hannibal*] De Hannibale sic Livius lib. xxi. 'Has tantas virtutes ingentia vitia æquabant, inhumana crudelitas, perfidia plusquam Punica: nihil veri, nihil sancti, nullus Deorum metus, nullum jusjurandum, nulla religio.' *Perfidus Hannibal*] Hannibal primus violavit fœdus inter Romanos et Afros initum.

50 *Cervi luporum*] Oratio Annibalæ ad suos milites. Nos (inquit) Carthaginenses, tanquam cervi, Romanos, veluti lupos, insequimur.

52 *Fallere, et effugere*] Quos latere, et fallendo effugere magnifici triumphii loco ducere debemus. [Bamberg. *et fugere triumphus, sine est.*]

53 *Gens, quæ*] Gens Rom. quæ originem duxit a Troja.

54 *Sacra, natosque, &c.*] Hoc nimirum erat Illium in Italiam portare, ut invidiose apud Virg. loquitur Juno illa, iniqua Tenebris. *Torrent. Sacra*] Deos penates.

55 *Natosque, maturosque*] Virg. 'Ascanium, Auchisenque patrem, Teucrosque penates Commendo sociis,' &c.

56 *Ausonias ad urbes*] Ad Italiæ urbes.

57 *Duris ut ilex tonsa*] Ut ilex ramis spoliata magis repullulat, sic Romani adversis præliis magis invalescunt. [Bamberg. *tunsa bipennibus.*]

58 *Nigræ frondis*] Frondis umbrosæ. *Algido*] Algidum mons est in agro Tusculano. Vide I. Od. 21.

60 *Ducit opes*] Acquirat vires et incrementum et audaciam ab ipsis cædibus. Vide Virg. *Æn.* II.

61 *Non Hydra, &c.*] De Hydræ neque forma, neque interitu, inter poëtæ satis convenit. Sunt qui illi capita centum, sunt qui quinquaginta dent, sunt qui novem, alii etiam pauciora. Verum hic poëtarum lu-

Horat.

5 C

duſ est. *Torrent.* *Hydra ſecto corpore*] Hydra ſerpens monſtroſa in Lerna deliteſcens, cuius uno capite ab Hercule abſciſſo, ſeptem ſubito renaſcebantur. *Firmior*] Subintellige, 'quam fuit hæc gens in nos.'

62 *Dolentem crevit*] Qui dolebat, ſe ab aliquo vinci. *Crevit*] Multipliata eſt.

63 *Monſtrum ſummiſere*] Non tan-ros ignem vomentes, nec pervigilem draconem cum Lambino intello: ſed terrigenas illos, qui ſatis draconis dentibus, tam Colchis quam Thebis, ſerente illic Jaſone, hic Cadmio, exiliere. Pulcre vero verbum 'ſummittere' rem ipſam veluti ante oculos ponit: ſic enim Lucret. 'Tibi Dædala tellus Summittit flores.' Item 'ſummittere vites,' 'arbores,' 'pecudes,' in locum demortuarum. *Torr.* *Monſtrumve ſummiſere*] Nec Colchi ediderunt majus monſtrum, aut urbs Thebana, quam ſunt ipſi Romani. Hæc eſt huius loci ſententia. Non tantum duo dracones ex dentibus diſſeminatis pullularunt, quantum gens Trojana ex ſuis damnis, et præliis adverſis. [Nonnulli ap. Jaeck, *Monſtrumque*.]

64 *Echioniæve Thebæ*] Thebæ conditæ ab Echione Cadmi genero.

65 *Merses profundo*] Noſter i. Epist. 1. 'Mersor civilibus undis.' Notandumque hanc vel ſimilem apud Livium referri Annibalis ſententiam, non de C. Claudio Nerone, quem celebrat hic Horatius, ſed de M. Claudio Marcello, cum vidit illum iterum tentantem fortunam belli, ſequæ prementem. *Torrent.* *Merses profundo*] Quamvis in mari Romanum merses: a verbo inuſitato 'merſo, aſ.' *Pulchrior*] Fortior emergit. [Codd. ap. Jaeck, *pulchrior exiit*.]

66 *Luctere, multa proruet integrum*] Si luctere, et pugnare, ipſe proſternet, et evincet te hoſtem integrum, id eſt, hoſtem incolumem, cui exercitus non ſit imminutus. [Codd. ap.

Jaeck, *Luctore, Ductore, Luctare. Guelph. Lucteris*.]

67 *Victorem*] Qui paulo ante vicerat.

68 *Conjugibus loquenda*] Vel quæ victores reſervi domum uxoris narrent. Sic enim ad Ulyſſem ſuum Penelope: 'Narrantis conjux pendet ab ore viri.' *Conjugibus loquenda*] Prædicanda a conjugibus, lætitia, dolore, vel alio muliebri affectu permotis.

69 *Ego nuntios*] Ego Hannibal (occiſo jam Aſdrubale) poſthac deſinam ſuperbos mearum victoriarum nuntios Carthaginem mittere.

70 *Occidit, occidit*] Spes omnis interit.

73 *Non efficient manus*] Plures et meliores libri habent *perficient*. Sunt autem Horatii verba, non Hannibalis: quod et priſci interpretes notarunt. *Claudiae vero manus*, hoc eſt, Nerones ipſi, qui nec ſibi deſint, et propitium habeant Jovem. Lambinus hæc quoque Hannibali tribuere videtur. *Torrent.* *Manus*] Vires Nerorum perficient omnia.

75 *Curae sagaces*] Industria et cura cum conſilio conjuncta.

76 *Expediunt per*] Expeditum faciunt per ſubtilitates belli, quæ a Græcis *στρατηγήματα* nominantur. *Per acuta belli*] Id eſt, per maxima quæque diſcrimina. *Acuta autem belli* dixit, ut 'ſubita et incerta belli.' Bellum autem omne, propter varios rerum eventus, anceps inprimis atque arduum eſt: incerta enim, ut aiunt, Martis alea. Sed hæc omnia, inquit, Nerones facile ſuperabunt: quorumque *curae sagaces*, hoc eſt, provida animi ſollicitudo, ab omni ipſos diſcrimine tueri poterit atque defendere. Nam recte Livius: 'Multa quæ natura impedita ſunt, conſilio expediti.' *Torrent.*

ODE V. Προσευκτική. AD AUGUSTUM. Ut tandem in urbem redeat. [Bamberg. *Proſeutice. Ad Caſarem Augustum abſentem*.]

1 *Divis orte bonis*] Hoc vel ob gentis Juliæ, cui adoptione insertus Augustus, ductam a Venere originem dicit, vel ob Divi Julii consecrationem, (unde illa frequens ejus numismatum inscriptio, *Cæs. Aug. divi filius*,) vel denique quod Apollinis filius videri voluit: de quo 1. Od. 2. *Torrent.* *Divis orte bonis*] Divis propitiis, et beneficis orte. *Romulæ*] Romanæ, a Romulo Romæ conditore.

2 *Romulæ Custos gentis*] Sex optimi codd. habent *Romulæ*. Sed 'Romula tellus' etiam Virg. dixit, ut 'Dardana arma,' 'Dardana pubes,' &c. *Romulæ* autem *gentis custodem* vocat Cæsarem, ut 'gentis humanæ custodem' ipsum Jovem, 1. Od. 12. *Custos* enim a cura derivant Grammatici. At populi cura ad principem spectat. Quare et *φύλακας* peculiari quadam ratione Plato vocat principes ac magistratus. *Torrent.*

3 *Patrum Sancto concilio*] Pro senatu: quem ut Noster, sic et Virg. 'sanctum' vocat Æneid. 1. 'Jura magistratusque legunt sanctumque Senatum.'

4 *Sancto concilio, redi*] Sancto senatorum cœtui.

5 *Lucem redde*] O bone Auguste, redde te patriæ, cui lux es.

6 *Instar veris enim vultus*] Quando vultus tuus ad similitudinem Veris affulserit populo, major est dierum serenitas.

8 *Et Soles melius nitent*] Sic Od. 2. hujus libri: 'O Sol Pulcer, o landande, canam recepto Cæsare felix.' *Nitent*] Nitere videntur.

9 *Ut mater*] Ordo est: Ut mater vocat votis, omnibus, et precibus juvenem cunctantem trans æquora Carpathii maris, quem Notus invido flatu detinet a dulci domo longius anni spatio, nec, &c. *Juvenem quem*] Filium suum. *Quem Notus invido*] Tres fidelissimi libb. habent *Urido*, illud tamen magis placet. *Torrent.* *Invido*] Adverso flatu.

10 *Carpathii maris*] Carpathus insula est, inter Rhodum et Cretam, Ægyptum versus, unde in Italian navigaturis Notus non usque quaque obstaret. 'Carpathium' ergo pro quocunque mari dixit: aut Notum, si mavis, pro quocunque vento. minime enim anxium esse convenit Poëtam. *Torrent.* *Carpathii trans maris*] A Carpatho insula contra Ægyptum posita, a qua vicinum mare ad Ægyptum vergens Carpathium dicebatur.

11 *Cunctantem spatio*] Morantem ultra annum.

12 *Detinet a domo*] Libri Mss. omnes, *destinat*, vel *destinet* legunt: nullus *detinet*. Et paulo post, *dimovet* magno omnes consensu, non *demovet*. *Torr.*

13 *Votis omnibusque*] Non addatur Cæsari, sed historiam refert. Cujus rei fidem tot nummi veteres, marmorumque inscriptiones faciunt, nec uno in loco Dion Cassius. *Omnibusque*] Bonis verbis. [Schoenborn. 2. *Votis omnibus, et quæ precibus vocat.*]

14 *Littore dimovet*] Cruquius mavult cum Lambino legere *demovet*: motus auctoritate Terentii in Adelphis: 'Cave nunc jam oculos a meis oculis quoquam demoveas tuos.' *Dimove*] Nec faciem movet de littore, ad quod filium appulsurum sperat.

15 *Desideriis ictu*] Sic patria jnstis desideriiis affecta.

17 *Tutus bos*] Extant vetera numismata cum simulacro Apollinis, in cuius tutela erat Augustus: ab altera vero parte vir arans; adscriptum IMP. CÆS. Quo veluti symbolo temporum quies, cœlique temperies, et terræ fertilitas significatur. Suet. cap. 98. *Torrent.* *Tutus bos etenim*] Te præsentem, o Cæsar, omnia terræ marique sunt tranquilla.

18 *Faustitas*] Felicitas.

19 *Pacatum volitant*] Nautæ sine metu piratarum navigant.

20 *Culpari metuit*] Fides cavet commisisse quamobrem culpetur, id

est, nemo fidem fallit.

22 *Mos et lex*] Bene conjunxit. Quid enim leges sine moribus proficiunt? legem autem Juliam de Adulteriis et Pudicitia intelligo, quam alii perperam divo Julio attribuerunt. Vide Sueton. Augusto, cap. 34. *Torrent.* *Mos et lex*] Boni mores, et lex Julia de adulteriis coërcendis sustulerunt turpe, et immundum nefas. *Maculosum*] Ut macula turpitudine est, ita *maculosum* sordidum, turpe, immundum. *Cruq.*

23 *Laudantur simili*] Filii sunt parentibus similes. Non generantur spurii. *Simili prole*] Qualem Manlio Torquato nasci mollissimis versiculis optat Catullus: 'Qui facile insciis Noscitur ab omnibus, Et pudicitiam suæ Matris indicet ore.' Et Martial. vi. 27. 'Est tibi, quæ patrii signatur imagine vultus, Testis maternæ nata pudicitia.'

24 *Culpam pœna, &c.*] Vide iii. Od. 2. in fine. Hoc autem est, quod a Jurisconsultis traditur, eum, qui delinquit, tacito quodam consensu admittere pœnam, atque ad eam quodammodo ex contractu obligatum teneri. *Torrent.* *Culpam pœna premit comes*] Sic valent leges, ut pœna celeriter sequatur culpam.

25 *Quis Parthum paveat*] Parthi signa militaria, quæ Crasso et Antonio ademerant, poscenti Augusto reddiderunt. Scythæ, virtutis moderationisque ejus fama commoti, amicitiam ultro petiverunt. Germanos ultra Albim fluvium summovit, Hispaniam universam subegit. Merito igitur securum jubet esse populum Romanum Horatius. *Torrent.* *Quis Parthum paveat*] Bella jam cessant salvo Cæsare. Nemo enim extimescit Parthos, &c. *Gelidum Scythen*] Scythia multo frigore et nivibus est frigida.

26 *Quis, Germania*] Quis extimescat fœtus, id est, homines quos horrida Germania parturit.

28 *Iberia*] Bellicosæ Hispaniæ, a

flumine Ibero.

29 *Condit quisque diem collibus in suis*] Quisque diem finit in operibus rusticis.

30 *Viduas ducit*] Ad ulmos, populos, et similes arbores, quæ viduæ dicuntur, antequam junguntur vitibus.

31 *Alteris Te mensis, &c.*] Nihil aliud poëta intelligit, quam δαίμωνα ἀγαθόν, quem secundis mensis Græci adhibebant. Nam confecto jam epulo, vinum exquisitissimum promebant: quam potionem ἀγαθοῦ δαίμονος vocabant. Eo nomine intelligebant Deum non eundem omnes, neque certum aliquem, sed quem quisque sibi propitium volebat, aut quem quisque præ cæteris colebat. Horatius ergo hic nihil aliud voluit, quam Augustum Cæsarem, ἀγαθόν δαίμωνα Romanis esse, et mensæ secundæ Deum. *Heinsius.* *Alteris Te mensis, &c.*] Libet hic adscribere ea, quæ ad optimi cujusdam libri marginem notata reperi: 'Antiquorum consuetudo fuit, ut, sublata prima mensa, poneretur secunda: atque in ea positis pomis, infusoque vino, libaretur Diis.' His consona sunt, quæ scribit Servius in illud Æneid. i. 'Postquam prima quies epulis, mensæque remotæ.' Non solum Diis libabant, verum etiam amicis, absentibus maxime. *Torrent.* *Alteris Te mensis*] Secundis mensis tibi honor exhibetur cultu divino. Veteres, prima mensa sublata, secundam eleganter apparatus in Deorum honorem exhibebant.

33 *Te prosequitur mero*] Tibi sacrificat. [Codd. ap. Jaeck, *prosequimur mero.*]

34 *Defuso pateris*] Sic Lambin. restituisse se ait, cum libb. omnes, ut inquit, *diffuso* habeant. Ego *defuso* in quatuor exemplaribus inveni, et sic omnino legendum. Nam *diffundere* longe aliud est. *Torrent.* *Defuso pateris*] Vino de pateris fuso. *Et Laribus tui*] Quisque colens Lares, simul et tuum nomen colit. *Laribus*

miscet nomen] Posset et hoc ad publicam religionem referri; (nam et aras Genio Augusti inscriptas legimus, et verisimile est, populum Romanum eundem ipsi, quem Laribus, per compita honorem habuisse;) mallem tamen de privato civium cultu intelligi, quod enim passim omnes in suo quoque larario venerarentur. *Lares* autem, auctore Festo, animæ putabantur esse hominum, redactæ in numerum Deorum. *Torrent.*

35 *Uti Græcia Castoris*] Quemadmodum Græcia Herculem, Castora, et Pollucem inter Deos penates enumerat, sic nos te.

36 *Memor Herculis*] Ob beneficia ab illis accepta.

37 *Ferias*] Dies festos, id est, otiosam pacem.

38 *Hesperia*] Italiæ. *Integro die*] Vide I. Od. I. et Turneb. Advers. xxiv. 35. *Integro die*] Primo mane, quando nihil bibitum est, nihil gustatum.

39 *Sicci mane die: dicimus*] Non poti, sed sobrii. *Uridi*] Madidi, et vino pleni. [Bamberg. *dicemus*. Guelph. *aridi*.]

40 *Cum sol Oceano*] Cum sol est sub Oceano, id est, vesperi.

ODE VI. Προσευκτική. AD APOLLINEM et DIANAM. Carmen Sæculare.

[*Eucharistice*. In Apollinem Bamberg.]

1 *Dive, quem*] O Apollo. *Proles Niobæu*] Niobe Tantali filia, soror Pelopis, Amphionis Thebarum regis uxor, Latonæ ob sobolis et numerum et pulcritudinem sese præferre ausa: masculis ab Apolline, feminis a Diana sagitta confixis, ipsa mœrore confecta, atque in saxum versa, arrogantiae pœnas dedit. Vide et Gellium xx. 7. et Ovid. Met. vi. *Magnæ Vindicem linguæ*] *Magnam* vocat, quod Niobe de rebus suis, quantumvis per se bonis atque laudandis, superbe nimis ac magnifice loqueretur: ut de ea-

dem Statius: 'Magnificos luit improba flatu Tantalus.' *Torrent.* *Proles Niobæu*] Sex filii Niobes. *Magnæ*] Vindicem magnificæ et superbæ linguæ, quod, liberorum multitudine et pulchritudine, Niobe Latonam præ se contemneret.

2 *Tityosque raptor*] Lib. Mss. fere *Tytium* et *Ticium* vocant. Græci *Tityos* scribunt. *Titius* autem Jovis ex Elara Nympha filius, matre Junonis metu intra terræ viscera occultata, miræ magnitudinis infans prodit, Terræ ob id progenies creditus. *Torrent.* *Tityosque raptor*] Tityus stuprum Dianæ inferre voluit. Vide III. Od. 4.

3 *Prope victor altæ*] Cur prope victor? quia Hectorem interfecit, quo pacto facilius Troja capi potuit.

4 *Phthius Achilles*] Erat Phthia Achillis patria, Thessaliæ urbs.

5 *Tibi miles impar*] Tibi impar, quia a te, sub figura Paridis, Achilles fuit occisus: vel, quia tuo consilio ab ipso Paride fuit interemptus: juxta illud Virg. 'Dardana qui Paridis direxisti tela manusque Corpus in Æacidæ.'

6 *Filius quamvis*] Meliores codices *quamquam* habent. *Marinæ*] Thetis, Dea marina, fuit filia Nerei, mater Achillis.

8 *Cuspide pugnax*] Pugnax hasta, quam nemo præter Achillem poterat vibrare.

9 *Ille, mordaci*] Achilles ruit velut arbor cadens. *Mordaci velut icta*] Frequenter Homerus heroas bello cadentes cum excisis arboribus confert. Et Virgilii nostri de Entello prostrato versus apponam: 'Concidit, ut quondam cava cecidit, aut Erymantho, Aut Ida in magna, radicitus eruta pinus.' *Icta ferro*] Velut icta securi, quæ quasi mordet, et paulatim exest arborem incisam.

11 *Procidit late*] Procidit in latum, unde denotatur violentus casus Achillis, et corporis ejus magnitudo. *Posuitque collum*] Vulgata editio non ha-

hebat particulam *in*, recte quidem a Lambino additam: sed eam optimi codices initio extremi versiculi adjungunt, *in Pulvere Teucro*. Torrent. *Posuitque collum*] Occubuit.

12 *Pulvere*] Apposita vox, equis et militariis viris, atque adeo omnibus exercitiis, non corporis tantum, sed et metaphoricæ animi: nam sine pulvere contingere dicitur, quod quis facile aut nulla opera consequitur: hinc ἀκονεῖ sine pulvere, citra pulveris tactum. *Cruq.*

13 *Ille non inclusus*] Achilles non insidiis, aut dolo, sed aperto Marte Trojam expugnasset, nisi a Paride tua opera, et impulsu, prius esset interfectus. *Equo Minervæ*] In equo ligneo, qui Minervæ sacra mentiebatur, et simulabat. Nam Græci ideo equum fabricatum fingeant, ut Palademi offensam placarent.

14 *Male feriatos*] Id est, ignavo inutilique otio vacantes, ut Budæus ait: malim tamen *male feriatos* interpretari, temere ab armis cessantes: quod turpe est in viris militaribus, qui soli, etiam ferias agente multitudine, non debent omnia, vel hoste victo superatoque, tuta putare. *Cruq.*

16 *Falleret aulam*] Achilles non fellisset Trojanos suo malo otiantes, et dies festos celebrantes. *Aulam*] Domum regiam Priami, et ita totam urbem. *Lambin.*

17 *Sed palam victis*] Unus librorum nostrorum *Sed palam victor* habebat, et paulo post pro *latenteis*, *jacentem*, alii omnes *latentem*, quod sequor, et Lambinum fugisse miror. Est autem non inconcinna numeri mutatio. *Victor* etiam non displicet, quamquam *victis* fortasse legendum sit. *Torrent.* *Sed palam victis gravis*] Sed aperto bello sævus, et immitis, etiam parvos infantes, et materno ventri inclusos combussisse. Alii legunt *captis*. [*Sed palam gravis, heu nefus! heu! sine captis* in Bamberg.]

21 *Ni tuis victus*] Cruquius ex ve-

teri codice legit *flexus*, non videns id ex commentatoris glossario in contextum venisse. *Torrent.* *Ni tuis victus*] Nisi Juppiter flexus tuis et placidæ Veneris precibus concessisset Æneæ laboribus muros Romanos ductos, id est, ducendos et erigendos potiore alite, id est, melioribus auspiciis.

23 *Potiore ductos*] Urbem enim suam credere Romani sempiternam fore. Hinc ROMÆ ÆTERNÆ et in nummis et in marmoribus antiquis scriptum cernimus. Ut vero Horatius ‘alitis’ vocabulo et pro avis et pro auspicio utitur; et Græci οἰωνός vocant ipsa etiam auspicia. Vide 1. Od. 6. *Torrent.*

25 *Doctor argutæ*] In tribus codicibus scriptum repperi, *Ductor Argivæ fidicen Thaliæ*: et recte ni fallor. *Μουσηγέρης* enim celebre apud Græcos Apollinis cognomen, quo ducem comitemque Musarum esse significabant. Medici ergo, ut Plutarchus refert Sympos. Æsculapium et Apollinem, qui Pæan cognominetur, invocabant, non qui Musagetes, is enim Poëtis convenit. Quare eum implo- rat Horatius; ut, sicut Argiva, ita et Dammia illi Musa cordi sit. *Torrent.* *Doctor argutæ*] O Phæbe fidicen, qui doces Thaliæ Musam argute canentem.

26 *Xantho amne*] Παρὰ τὸ ξανθὰς πρὶχας ποιεῖν τοῖς λουομένοις ἐκείσε hoc est, quod in eo loti flavi fiant capilli. Eo ni fallor respexit Horatius. Nota enim Apollinis capillitii pulchritudo. *Torrent.* *Xantho amne*] Trojæ fluvio.

27 *Damniæ*] Patriam suam respicit: ut III. Od. 30. Ita enim ‘Cææ Camænæ,’ ‘Calabræ Pierides,’ pro Simonidis et Eunii versibus dixit. *Torrent.* *Damniæ*] Latine Camænæ, id est, carminis sui Lyrici.

28 *Lævis Agyieū*] Mirum dictu, quam varie hoc Apollinis cognomen proferant antiqui codices. Nam et

Agieū, et *Ageū*, et *Agileū*, et quod placet *Agyieū* scriptum reperi, eamque lectionem veram esse Pet. Bem- bus in Culicem Virg. monuit. Dictus autem 'Agyieus' Apollo, quod viis præsit: de quo omissis Græcis Macro- bium Saturn. 1. audiamus: 'Apud Græcos Apollo colitur, qui *θυαῖος* vocatur, ejusque aras ante fores celebrant, ipsum exitus et introitus demonstrantes potentem. Idem Apollo apud illos et 'Αγνιεύς nuncupatur, quasi viis præpositus urbanis. Illi enim vias, quæ intra pomeria sunt, *ἀγνιάς* appellant.' *Torrent.* Cruquius legendum censet *Agylleū*: nam *Agylleus* est villanus, quia in villis et vicis Apollo responsa dabat. *Lævis Agyieū*] Imberbis Apollo, qui 'Agyieus' dicitur, eo quod in viis publicis ei solebant sacrificare.

29 *Spiritus Phæbus*] Cum *spiritum* dicit, indolem illam poëticam significat: cum *artem*, id quod doctrina et exercitatione acquirimus. Utrumque vero Apollini acceptum fert, uti et poëtæ famam: ne, si illa sibi tribuat, una cum Niobe divini numinis iram provocet. *Torrent.* *Spiritus*] Divinum furorem.

31 *Virginum primæ*] Clarissimorum civium filias intelligit: quibus etiam claris ortos patribus filios adjungit. Nam ter novem pueri prætextati, totidemque virgines, patrini ac matrimi, Græca Latinaque voce carmina Apollini et Dianæ concinebant, ac rem Romanam diis immortalibus commendabant; ut ante vidimus 1. Od. 21. 'Intonsum pueri dicite Cynthium.' *Torrent.* *Primæ, puerique claris*] Primariæ et nobiles.

[32 *Matribus orti* codd. ap. Jaeck et Bothe.]

33 *Delicæ tutela*] An in Dianæ tutela etiam pueri fuere? Dianam certe et educendis in lucem et nutriendis prolibus profuisse ante ostendimus. *Fugaces* vocat ad fugam celeres. *Torrent.* *Tutela Deæ fugaces*] Qui estis

sub protectione Dianæ.

34 *Cohibentis*] Fugam cohibet, qui jaculis fixos remoratur: ut venatrix illa et pharetrata et jaculatrix Diana. *Torrent.* *Cohibentis arcu*] Comprehendentis, et vulnerantis lyncas, et cervos.

35 *Lesbium servate pedem, &c.*] Sapphicum pedem. Nam Sappho fuit Lesbica.

36 *Pollicis ictum*] Modulationem Lyrici carminis. Quod dicit, quasi lyram ipsam percentiat. *Stephan.* *Ictum*] Lyre mææ strepitum.

37 *Rite Latonæ*] Ex veterum instituto, et solenni consuetudine canentes Apollinem Latonæ filium.

38 *Face*] Crescentem lumine. *Noctiluca*] Græcorum expressit epithetum *νοκτιλαμπής*, quod Muretus admonuit. Sed *Noctiluca* apud Latinos ipsius Lunæ nomen potius, quam epithetum est. Vide Turneb. xx. 35. *Torrent.* *Noctilucam*] Lunam nocte lucentem, quæ singulis mensibus crescit et decrescit. [Bamberg. *noctiluca*.]

39 *Prosperam frugum*] Quæ fruges prosperat. Nocturnus enim Lunæ humor vel maxime fruges alit. *Prosperam frugum*] Luna plantandi et vegetandi vim habet, suoque nocturno humore fruges prosperat. Nota quod adjectivum verbale cum patrio casu jungitur. *Celeremque pronos*] Celerem ad volvendos menses. Nam Luna 18. circiter diebus orbem suum conficit.

41 *Nupta jam dices, Ego Dis*] Cum fueris nupta, hoc dices: Ego, docilis modorum vatis Horatii, reddidi carmen amicum Diis, sæculo referente festas lures. Poëta nam e puellis alloquitur omnium nomine. *Amicum*] Carmen Diis gratum, et amabile.

42 *Sæculo festas*] Anno centesimo festos dies referente.

43 *Reddidi carmen*] Ego, quæ facile didici versus Horatianos, eosdem cecini et recitavi.

[41 *Votis orati* codd. ap. Jaeck.]

ODE VII. Παραιρετική. AD L. MANLIUM TORQUATUM. Veris adventu, et æqua omnibus moriendi conditione, sine spe reviviscendi, omniumque rerum mutatione et vicissitudine proposita, invitat ad hilariter jucundeque vivendum.

Libri veteres alii *Mallium* alii *Manlium Torquatum* vocant enim, cui carmen istud scripsit Horatius. Cruquius hujus Manlii consulatu natum esse Horatium credit, qui manifestus error est. *Torrent.* [Bamberg. *Verni temporis descriptio, et de mortalitate refert enim.*]

1 *Diffugere nives*] Veris adventu hyems in fugam vertitur. *Redeunt jam gramina campis*] Virgil. 'Viridi se graminie vestit Tellus.' Et Mart. 'Vestitur humus, vestitur et arbor.' *Gramina*] *Herbæ.*

2 *Comæ*] *Frondes.*

3 *Mutat terra rices*] Ante clausa atque iners, nunc aperta et exercita. *Et decrescentia ripas Flumina*] *Salmasius* legendum censet, *recrescentia ripas, &c.* Dicit enim, vere, solutis nivibus, recrescunt ac abundant flumina, ripasque suas superfluunt: nugas agunt, qui *decrescentia* vulgata notatione ibi accipiunt: nam 'decrescere' hic significat valde crescere, ripasque transcendere. *Mutat terra*] Mutatur anni tempus. [Codd. ap. Jaeck, *rupis pro ripas*]

4 *Flumina pratercunt*] Flumina intra suas ripas fluunt, neque eas transiliunt, ut hiberno tempore.

5 *Gratia cum Nymphis*] Gratia et Nymphæ veris amœnitate ad ludem provocantur. Sunt Gratia tres, *Aglaia*, *Thalia*, *Euphrosyne*. Vide i. Od. 30. *Audet Ducere nuda*] Sic i. Od. 4. 'Junctæque Nymphis Gratia decentes,' &c. Verbum enim *audet* hoc loco eleganter positum, sive ob frigoris remissionem, sive quod nuda sit. *Torrent.*

6 *Ducere nuda*] Gratia pinguntur

nudæ, quia beneficia omni fuso et velamine carere debent. Manus ipsarum inter se connexæ notant perpetuum amicitia fœdus, gratiamque a gratia disjungi non posse. Stant hilari vultu, ut intelligamus, parata et prompta debere esse nostra in amicos obsequia: pinguntur juvenes, quod accepti gratia beneficii non debeat consensescere. Circumjaciuntur velamine pellucido, quandoquidem vera amicitia in rebus honestis consistere debet. Earum autem una aversa pingitur, duæ vero ad nos conversæ, quia ab accipiente gratiam duplicem reverti decet. *Cruq. Choros*] Cur gratia fingantur nudæ, vide iii. Od. 19. Sed hic fortasse nudæ ducebant choros propter veris calorem: nam frigora mitescunt Zephyris.

7 *Immortalia ne speres*] Annus, ejusque varietates docent nos, ne immortalia speremus: nam cum tempus ipsum semper sit in fluxu, nihil sub tempore potest perpetuo durare. *Et album diem*] Vocat *album*, quod sol, qui diei præest, omnia alat ac nutrit. Duo exemplaria, et quidem fide digna, *album* habent, pro *album*. *Torrent.*

9 *Mitescunt Zephyris*] Frigora mitigantur a vere, cujus nuntii sunt Zephyri, venti tepidi et sicci, ab occasu Æquinoctiali flantes adversus Eurum. *Ver proterit æstas*] Ver sequitur æstas et consumit. [Codd. ap. Jaeck, *ver protrahit*; *Gnelph. præterit.*]

10 *Simul*] Postea quam.

12 *Bruna recurrit*] Bruma facit pingros et inertes. [Codd. ap. Jaeck *Pruma*, vel *Pruina recurrit.*]

13 *Damna tamen*] Quasi diceret: Tempora assiduo lapsu fluunt, redeunt tamen; sed nos semel extincti nunquam renascimur. *Celeres reparant, &c.*] *Celeres* appellat Lunas; ut 'Celerem pronos volvere menses Dianam' dixit Oda præcedente. Jam vero quia temporum fugæ vitam nos-

tram comparaverat, prudenter admonet, ne ut tempora redeunt, ac proinde nihil cælo deperit, ita nos quoque redituros aliquando existimemus: 'Soles,' inquit Catullus, 'occidere et redire possunt, Nobis, cum semel occidit brevis lux, Nox est perpetua una dormienda.' Lunæ autem hanc temporum reparationem attribuit Poëta eruditissimus, quia ejus potissimum sideris cursu tempora metimur. *Torrent. Celeres reparant*] Lunæ dicuntur celeres, quia brevissimo tempore orbem suum metinunt. *Cælestia lunæ*] Damna, quæ sunt in vicissitudine ortus et interitus.

14 *Nos ubi decidimus*] Postquam nos decidimus, scilicet ad inferos, non (ut anni tempora) redimus, sed transimus in pulverem.

15 *Quo pius Æneas*] In quem locum Æneas decedit. *Tullius dives et Ancus*] Sex libri mutato ordine: *Quo dives Tullus et Ancus*. Sic autem Epistola ad Numicium: 'Ire tamen restat, Numa quo devenit et Ancus.' Ancus sane cuilibet superiorum regum, teste Livio, belli pacisque artibus et gloria par fuit: ut non temere veteres Poëtæ ejus exemplo nsi sint, cum alios consolabantur. *Torrent. Tullus dives*] Tullus et Ancus reges Romani fuerunt admodum divites. [Withof. confidentius emendat, *quo Tullus ivit et Ancus*. Alii, *dives Iulus et Ancus*.]

16 *Pulvis*] Ἄνθρωπος ἐστὶ πνεῦμα καὶ σκιά μόνον. Eurip. 'Homo bulla.'

17 *Hodiernæ crastina summæ*] Non displicet quidem hæc lectio: sed dissimulare non possum libros multo plures vitæ pro summæ legere. Bene autem Martial. 'Sera nimis vita est crastina: vive hodie.' *Torrent. Summæ*] Numero dierum, quos usque ad hodiernum diem vivimus.

19 *Cuncta manus*] Hortatur ad liberalitatem. Quæ tu consumpseris, ad avarum hæredem non pervenient. *Amico Quæ dederis animo*] Non pos-

sum non assentire Lambino, ut solum hoc nostrum esse dicat Horat. neque ad hæredis manus perventurum, quod, dum vivimus, nobis ac genio nostro impertimur. 'Vive enim memor quam sis ævi brevis.' Neque sane ulla melior defraudandi hæredis ratio est, quam ut liberaliter parta omnia absumendo nobis ipsis heredes simus. *Torr. Amico*] Liberali animo.

21 *Quum semel occideris*] Ubi semel mortuus fueris et inferis per Minoa adjudicatus, non iterum revivies. *Splendida Fecerit arbitria*] Dixit arbitria facere, ut 'facere judicia' M. Tullius, et alii, pro 'exercere.' Et apud antiquos 'arbitrator' non pro iudice tantum, sed et pro teste et auctore, cujus dicto stabant, ponebatur. *Arbitria* ergo pro judiciis accipiemus. Quod vero *splendida* addidit, ad tribunalis, cui Minos præerat, dignitatem referemus. *Splendida*] Splendor non semper est λαμπρότης, sed plerumque σεμνότης: quæ est gravitas in moribus quædam ac majestas. *Splendida* ergo *judicia* vocavit, majestatis plena. *Heinsius*. Aut, quod nonnulli volunt, εἰρωνικῶς dictum esse intelligemus: apud inferos enim exilia omnia et abjecta faciunt Poëtæ. Magis tamen placet antiqui interpretis expositio, ut *splendida* sint, quorum sine fuce ullo, aut fallacia manifesta veritas apparet. *Torr. Minos*] Minos Iudex inexorabilis apud inferos.

22 *Splendida arbitria*] Judicia æquissima.

24 *Genus*] Generis nobilitas.

25 *Infernus neque*] Non possunt Dii mortem propulsare ab iis, quos charos habent. Quis igitur ab ea liberabitur unquam? *Diana Hippolytum*] Hippolytus Thesei filius, a Phædra noverca adamatus, eum, quem alii multi, (de quibus III. Od. 7.) exitum sortitus est, ut libidinosæ mulieris, cui obsequi noluerat, criminatione perierit. Nam, ad patris Thesei preces, Neptunus quadrigarum curriculo in littore sese

exercenti belluam marinam repente immisit: qua exterriti equi, infelicem juvenem per avia raptantes, miserime dilaniarunt. Vide Ovid. Met. xv. et Claudianus bello Getico: 'Et juvenem spretæ laniatum fraude novercæ Non sine Circæis Latonia reddidit herbis.' *Torrent. Pudicum*] Hippolytum, castum, qui sua temperantia compressit libidinem Phædræ suæ novercæ.

27 *Nec Lethæa valet Theseus*] De Thesei ad inferos descensu ingens Grammaticorum contentio est; inde potissimum exorta, quod Virg. cum Thesea inter eos nominasset qui inferos adissent, dixissetque: 'Quid Thesea magnum, Quid memorem Alciden?' postea tamen intulit: 'Sedet æternumque sedebit Infelix Theseus.' Hunc scrupulum teste Gellio x. 16. Julius Hyginus olim movit. Æternum enim illic sedere non potuit. et idem ab Hercule liberari. Respondemus cum Joviano Pontano, Herculis quidem ope incolumem rediisse; sed postea morientem, æternis ab morte Hippolyti filii vinculis adstrictum sedisse. Vide III. Od. 4. in fine. *Torr. Lethæa valet*] Vincula infernalina a Lethe flumine apud inferos. *Theseus*] Theseus et Perithous inter rarissima illa quatuor amicorum paria enumerantur; qui ad inferos descendentes, ut inde Proserpinam raperent, ibidem victi remanserunt. Vide Plut. in Vita Thesei.

ODE VIII. Ἐγκωμιαστική. AD MARTIUM CENSORIUM. Nihil est, quod homines magis immortales reddere possit, quam Poëtarum carmina. [Bamberg. *Comparatio poëtica vitiorum simul et virtutis, encomiastice.*]

1 *Pateras*] Vasa argentea, quibus olim Pontifices et sacerdotes in sacrificiis utebantur. *Commodus*] In nostris Mss. omnibus *commodis* legitur, et sic ab Horatio scriptum fuisse crederem. Illis enim plerumque donamus, qui vel commodaverunt nobis, vel commo-

dare possint. Nec tam liberalitatem et beneficentiam hic promittit Poëta, quam gratitudinem; ipse haud dubie a Censorino insigni aliquo beneficio ante affectus. *Torr. Commodus*] Commodus donarem, id est, in eo commodus essem, et benignus, quod donarem pateras meis sodalibus, &c.

2 *Ærasodalibus*] Statuas, vel pocula ex ære facta.

3 *Donarentripodas*] Duorum generum tripodes fuere: alterum qui ἐμπυρίβητης dicebatur, quo aqua calefiebat: alterum in quo vinum diluebatur; quem quia igni non admovebant, ἀπυρον vocabant, ut et ἀναθηματικόν qui etiam ad ædium templorumque ornatum servabatur, de quo etiam Athenæus lib. II. olim militare donum, ut frequenter apud Homerum cernimus, ac Virg. Æn. v. 'In medio sacri tripodes,' &c. Vide et Hadr. Junium Animad. II. 3. *Torrent. Tripodes*] Mensas militares, quod donum apud Græcos erat egregium. Tripus tres pedes pro sustentaculo habebat, ut fortiter staret, et viris fortibus dari solebat in signum victoriæ. [Codd. ap. Jaeck, *neque turpissima munerum.* et sic Vat. Palat. 5. et Venet. 1486.]

5 *Ferres*] Neque tu anferres, et acciperes pessima munera. *Divite me artium*] Si essem dives, et abundarem artibus, id est, signis et tabulis pictis, quas, &c.

6 *Protulit*] Quas artes evulgavit populo Parrhasius, pictor clarus, natus Ephesi, vel (ut alii volunt Athenis. *Scopas*] Sculptor, statuarius insignis.

7 *Hic saxo*] Hic Scopas. *Ille coloribus*] Ille Parrhasius.

8 *Solers ponere*] Sic Græci τιθέναι pro fingere sive facere. Horat. de Arte: 'Quia ponere totum Nesciet.' Vid. Turn. IX. 31. *Solers nunc hominem*] Peritus ad ponendum, et formandum nunc hominem, nunc Deum. [Solers . . . pingere codd. ap. Jaeck, et

Vand. ap. Bothe.]

9 *Sed non hæc vis*] Honesta excusatio, a tenuitate fortunæ. *Vis*] Hæc facultas mihi non est.

10 *Res est*] Res familiaris. Abundat tu quidem talibus deliciis cum re, tum animo. *Deliciarum*] Quæ vulgus habet in deliciis. [Codd. ap. Jaeck, *divitiarum*.]

12 *Pretium dicere muneri*] Elegantiis quam *muneris*. Pretium autem ponit, aut dicit muneri suo Poëta; cum verbis illud ornando, quanti faciendum sit, ostendit; immortalitatem etiam nominis ejus quem celebrat pollicendo. *Torr. Pretium dicere muneri*] Non vult sua carmina esse munus aliquod, quæ donare potest: verum dicere illorum pretium, æstimationem; nempe quod amplius præstare possint, quam saxa, aut marmora notis incisa, &c. *Cruq. Et pretium dicere*] Possumus dicere quam pretiosum sit munus carmen, et quanti æstimandum.

13 *Non incisa notis, &c.*] Sensus talis est: Marmora publicis notis incisa, et statuæ; tum picturæ, in quibus fuga Annibalis et incendia Carthaginiæ expressa sunt, non clarius indicabunt laudes ejus Scipionis, qui cognomen Africani adeptus est, quam Calabræ Pierides. *Incisa notis publicis*] *Marmora notis publicis incisa* vocat, quæ publice proposita magnorum virorum res gestas compendio continebant. Quare 'notas' potius quam 'litteras' appellat: loci enim augusti, sive in arcuum triumphalium fronte, sive in statuarum basi, integre perscribere omnia non sinebant. Notis ergo fere utebantur. Quod vero *publicis* adjungit, id eo etiam referre possit, quod non nisi publica Senatus ac populi Rom. ut postea principum auctoritate, jus statuæ usurpare permittebatur. *Torrent. Non incisa notis*] Statuæ marmoreæ titulis a Repub. datis notatæ non reddiderunt Scipionem clariorem, quam Ennii scripta.

14 *Per quæ spiritus*] Quæ efficiunt, ut homines fortes etiam mortui quodammodo reviviscant.

15 *Celeres fugæ*] Annibalis scilicet, cum, traducto per Scipionem in Africam bello, deserere Italiam, cui infesto exercitu incumbibat, et patriæ ferre auxilium cogebar. *Torrent.*

16 *Rejectæque retrorsum*] Repulsæ in Africam, quando ex Italia fugatus est Annibal. [Codd. ap. Jaeck et Feam, *Dejectæque*.]

17 *Impiæ*] Carthaginiæ fœdifragæ. Nam contra fœdus cum Romanis initum, bellum renovabant Carthaginenses. [Al. ap. Jaeck, *Non stipendia*.]

18 *Ejus*] Conjunge ejus cum voce *laudes*. *Ejus*] Scipionis, qui ab Africa domita dictus est Africanus.

20 *Calabræ Pierides*] Ennii scripta. Ennius autem Rudiis, quod Calabriæ oppidum fuit, natus est, teste Gellio lib. xvii. cap. ult. A. U. C. 514. Q. Valerio Falto, et C. Mamilio Turrimo Coss. P. Scipioni Africano, quem maxime coluit, unice carus, cujus etiam res gestas Annalium libris complexus est. *Calabræ Pierides*] Quam versus Ennii, qui fuit Calaber. Musæ dictæ sunt Pierides, a Piero monte Bæotiæ, ubi natæ sunt ex Jove et Mnemosyne.

21 *Si chartæ sileant*] Si nemo recte facta literis mandaverit, nulla erit eorum merces, nullum præmium: erunt autem tenebris sepulta sempiternis. [Guelph. *qui bene feceris*; Vand. ap. Bothe, *quod bone*.]

22 *Mercedem tuleris*] Præmium acceperis. *Quid foret Ilia*] Quid foret Romulus Ilia, et Martis filius, si nemo sui nominis memoriam posteritati proderet?

24 *Invida Romuli*] Silentium de rebus præclare gestis videtur illorum gloriæ invidere, de quibus siletur.

25 *Ereptum Stygiis*] Æacum ereptum morti et oblivioni. *Æacum*] Hunc Jove et Ægina natum, cum Minœ et Rhadamantho, ob insignem

justitiam, Poëtæ post mortem etiam apud inferos exercere judicia, tradidere. Quomodo hic Noster Æacum in Elysio collocat? Ego Elysium vocari crediderim, quicquid apud inferos extra sedem illam sceleratam, ubi sotes plectuntur animæ, jacet. *Torrent.*

26 *Virtus*] Vis ingenii. *Potentium*] *The tongue or pen of powerful poets.*

27 *Divitis insulis*] Μακάρων νήσους Græci vocant. ‘Divites’ appellat, perinde ac si idem esset ‘dives’ et ‘beatus.’ *Torrent.* *Insulis*] Insulis fortunatis, vel Elysiis campis, id est, consecrat immortalitati.

28 *Dignum laude virum*] Nam absque Poëtarum monumentis esset, idem tumulus, qui corpus, etiam nomen obrueret. Nimirum virum egregium et immortalis laude dignum, non virtus et egregia facta, quæ alias facile ignorantia involvit, sed Poëtarum carmina et Musa in cælum laudibus attollit, et cæli habitatione felicem et beatum reddit. *Lubin.*

29 *Cælo Musa beat*] Duo Deorum genera faciebat antiquitas, eos qui semper dii habiti fuissent, selecti scilicet et majorum gentium, nec plures XII. numero, sex mares et totidem feminæ: eosque qui per ἀποθέσιν in cælum venissent. Cicero de Legibus lib. II. ‘Divos, et illos qui cælestes semper habiti, colunt: et illos quos endo cælo merita vocaverint, Herculem, Liberum, Æsculapium, Castorem, Pollucem, Quirinum.’ Eosdem dempto Æsculapio enumerat hic Horatius, consecrationem ipsorum Musarum beneficio tribuens, quippe ob Poëtarum scripta, quibus in cælum usque laudibus illi efferuntur. Verum Tertullianus, Lactantius, Arnobius, Clemens, Justinus, et alii auctores Christiani omnes, in universum priscorum Deos, vel ob potentiam, vel ob meritum aliquod divinum nomen adeptos esse tradunt. Et sane si verum fateamur, sola ipsos Poësis in

cælum evehit: quamquam ne Poësis quidem: nam si fucos ei et præstigias auferamus, num tantum Deum, nullo certo nomine, nullo sexu, æternum atque immobilem reperimus. *Torrent.* *Cælo Musa*] In cælo collocans beatum efficit. *Sic Jovis interest*] Per carmina.

31 *Clarum Tyndaridæ*] Tyndaridæ, id est, Castor et Pollux, fratres, filii Tyndari, clara sydera, Poëtarum carminibus dignoscuntur esse Dii, qui naves tempestate quassatas ab imis æquoribus eripiunt.

33 *Ornatus viridi tempora pampino*] Sic per carmina Poëtarum Bacchus habens sua tempora viridi pampino ornata, vota et preces hominum perducit ad bonos exitus. [Schoenborn. 2. *tympana pampino.*]

34 *Liber vota bonos, &c.*] Hinc Suidæ dictus est Διόνυσος, παρὰ τὸ διαρβένει ἐκάστοις τὸν ἄγριον βίον ζῶσιν quod viventibus vitæ feritatem mitiget. Cruq. [Tres Vand. ap. Bothe, aliique ap. Jaek, duxit ad exitus.]

ODE IX. Εὐχαριστική. AD LOLLIUM.

Scripta sua nunquam interibunt: virtus, sine carminum ope, oblivione deletur. Lollii laudes ille cantabit, cujus virtutes etiam celebrat.

Quoniam ad M. Lollium et Odam hanc et Epistolas binas scripsit Horatius, libet quis hic Lollius fuerit lectori declarare. M. Lollium igitur C. Cæsari Augusti filio in Armeniam proficiscenti moderatorem datum fuisse auctor est Paterculus, tunc, ut ait, Tribunus militum et ipse Cæsarem secutus. Idem ex Suetonii Tiberio colligimus cap. 13. Magnum certe virum fuisse oportet, cujus fidei ac custodiæ prudentissimus ille princeps filium commiserit. *Maximum* vocat Flaccus noster priore ad ipsum Epistola, nec quidem cognomine, ut nonnulli perperam voluerunt, sed ob animi præstantiam: sicut et altera Epistola ‘liberrimum.’ Dubitari vero merito possit, an hic idem Lollius, sub quo

in Germania accepta elades, quam 'Lollianam' appellat Sneton. Augusto cap. 23. Vide Torrentium in hunc locum, et Dionem l. LIV. [Bamberg. *De immortalitate carminum suorum.*]

1 *Ne forte credas*] Ordo est: Ne tu forte credas, id est, ut non credas interitura ea verba, quæ ego Horatius, natus ad Aufidum longe sonantem, loquor, &c.

2 *Aufidum*] Flumen Apuliæ.

3 *Non ante vulgatus*] Per novas, et inusitatas artes, scilicet apud Latinos; primus enim erat poëta lyricus Latinus.

4 *Chordis*] Verba loquor lyræ fidibus aptanda.

5 *Non si priores*] Lollius ne dubitet, quin etiam Horatii carmina in omne ævum duratura sint: cum neque excellentia Homeri, aliorum, qui secuti sunt, luminibus ita obstruat, ut non et ipsi cum laude legantur. *Mæonius*] Homeri patriæ incertitudo complura ejus cognomina conflavit, inter quæ etiam 'Mæonides' et 'Mæonius,' pro Homero. *Torrent.* *Non, si priores*] Quamvis Homerus priores sedes in Arte Poëtica obtinet, non tamen Pindarus, Simonides, &c. sunt obsecuri. *Mæonius tenet*] Vide 1. Od. 6.

7 *Ceæque*] Id est, Simonidis Cei, in Julide nobili illius insulæ, quæ Latinis Cea et Ceos, Græcis Κέως, Κῶς et Κῶς dicitur, oppido nati: unde et Bacchilides poëta nobilis. Hinc Κεῖος et Κήϊος, Latine Ceus et Cous: ut 'Ceæ' et 'Coæ vestes.' *Torrent.* *Ceæ Camæna*] Camænae Simonidæ. Vide 11. Od. 1. *Alcæi minaces*] Alcæus adeo amarus erat, præsertim Tyrannidis, ut acribus suis versibus multos e civitate ejiceret: minaces igitur erant ejus Camænae. [*Alcæa* Guclph.]

8 *Stesichorique graves Camænae*] Stesichorus poëta fuit ex Himera, civitate Siciliæ, qui maxima bella, et clarissimos cecinit duces: graves ergo erant ejus Camænae. Vide Plin. x. 29.

9 *Lusit Anacreon*] Vere lusit: nam et materia omnis illius poëtæ ludicra ac pene ridicula est, eamque tanta facilitate ac securitate tractat, ut potius quidvis aliud agere, quam versus scribere videatur. Quare Epod. xxiv. 'non elaboratum ad pedem' enim cecinisse ait. Græci hujusmodi lusus *παίγνια* vocant, et scriptores ipsos *παίγνιογράφους*, inter quos vel præcipuus Anacreon. *Torrent.* *Lusit Anacreon*] Cantavit Anacreon. Lusit vero, quia res amatorias scripsit.

10 *Delevit atas*] Consumpsit vetustas. *Spirat adhuc amor*] Nam Sappho Phaonem puerum in Siciliam navigantem elegantissimo carmine est prosecuta: amoris tandem ita impatiens fuisse dicitur, ut sese e Lencade in mare præcipitem daret. *Cruq.* *Spirat adhuc amor*] Recens est adhuc amor, quem Sappho Poëttria suis lyricis versibus commisit.

11 *Commissi calores*] Quos Sappho versibus suis commendare dignata est: ut 'committere' idem sit quod credere. Ita ipsius Sapphus et quorumcumque aliorum amores spirare adhuc et vivere mulieris unius beneficio, quæ immortal carmine eos celebravit. *Torrent.*

12 *Æoliæ fidibus*] Sappho fuit ex Æolia, in qua Lesbos, unde Lesbica sæpe appellatur.

13 *Non sola comptos*] Non sola Helena Lacæna arsit, id est, vehementer amavit Paridis crines accurate pexos, &c. Intelligit Poëta multas ante Helenam amasse, quæ belli causam præbuerant, et magna olim bella esse gesta memoria digna, sed hæc omnia fuisse oblivioni tradita, quod poëtæ, vel scriptores deessent, qui posterorum memoriæ ea commendarent. *Arsit adulteri Crines*] Vide 1. Od. 15. 'Adulteros crines pulvere collines.' Bene autem Paridi comptum capillitium tribuit, quem inter heroas omnes solum unguentis delibutum Homerus descripsit, teste Athenæo.

14 *Aurum vestibis*] Vestes aureas, vel auro ornatas.

16 *Et comites, Helene Lacæna*] Comites Paridis in itinere, cum Lacedæmonia peteret.

17 *Primusque Teucer telu*] Teucer non primus fuit bonus jaculator. *Cydonio Arcu*] Arcu Cretensi a Cydone urbe in Creta, ubi primum de pecudum cornibus arcus curvati, et facti sunt. Vide 1. Od. 15.

18 *Ilios*] Troja, quæ prius ab Hercule fuerat expugnata.

19 *Non pugnavit*] Non solus pugnavit prælia Idomeneus, &c.

20 *Sthenelusve*] Sthenelus, sciens pugnæ. Vide 1. Od. 15.

22 *Hector, vel acer Deiphobus graves*] Non solus Hector ab Ajace, vel solus Deiphobus a Merione fuit vulneratus, sed multi alii in bello Trojano fortiter pugnarunt, quorum quia Homerus non meminit, oblivione hominum jam sunt sepulti.

26 *Illachrymabiles*] De hoc vocabulo 11. Od. 14. 'Illachrymabilem Plutona.' *Illachrymabiles*] Propter quos in bello cæsos nemo lachrymat.

27 *Urgentur*] Urgentur longa nocte, id est, æterna oblivione obscurantur.

28 *Carent quia*] Quia nullum habuere Poëtam, a quo egregia sua facta memoriæ mandarentur.

29 *Paulum sepultæ*] Virtus non laudata, et incognita, non multum differt a vita ignava. Nota quod verbum *distat* cum dandi casu jungitur. *Sepultæ distat inertiae*] Perinde esse aiunt Juriconsulti, non esse, et ignorari. Sed venuste Horatius 'sepultam' appellat eorum inertiam, quibus, perpetuo torpentibus otio, anima veluti pro sale sit, tantum ne computrescant. Mortui enim æque censendi, atque hi qui terra conditi in cinerem defluxere. *Torrent.* [Chisian. 1. ap. Feam, *sepulta distat merita.*]

31 *Inornatum sileri*] Primus Can-

terus Novar. Lect. vi. 14. in duobus vetustis codicibus *silebo* scriptum esse affirmavit: ego ubique *sileri* repperi. Sic autem locutus est Horat. 1. Od. 12. 'Præliis audax neque te silebo Liber.' Nec dissimile illud Virgilii: 'Quis te magne Cato tacitum, aut te Cosse relinquat?' Perinde ac si indignum sit, poëtam præclaræ virtuti meritum laudis præmium non reddere. *Torr.* *Inornatum sileri*] Te non illustratum.

32 *Totve tuos patiar labores*] Nam M. Lollius iste gravissima bella et in Thracia, et in Galatia, et in Germania gessit. Nondum autem, cum hæc scripsit Horatius, Caii Cæsaris cura ei commissa fuerat; in cujus comitatu perfidiæ et avaritiæ notam incurrit. *Torrent.*

33 *Impune, Lolli, carpere lividas*] Non patiar invidas obliviones immérito carpere, id est, imminuere tot tuos labores.

35 *Rerumque prudens*] Sic mox 'abstinens pecuniæ,' locutione Poëtæ nostro atque optimis quibusque auctoribus peculiari. *Rerumque prudens, et secundis*] Rerum cognitione præstans. Ergo vere es Philosophus.

36 *Rectus*] Æquabilis in utraque fortuna.

37 *Vindex avaræ fraudis*] Punitor avaritiæ, et abstinens a pecunia, cui omnia parent.

39 *Consulque non unius anni*] De Lollii animo perinde ac de ipso Lollio loquitur. Et recte: nam animo sumus quidquid sumus. Ait igitur Poëta, Lollium tam præstanti animo præditum, non illo tantum anno, quo Cæsaris populivæ suffragio honorem hunc adeptus sit, Consulem fuisse; sed quoties præclarum aliquod virtutis suæ specimen edidit, et illo et majore etiam nomine appellandum fuisse. *Torr.* *Consulque non unius anni*] Estque tuus animus non unius anni consul, sed semper est ille Consul, semper rex qui suis cupiditati-

bus imperat, qui honestatem præfert utilitati, qui hominum nocentium muneribus non corrumpitur.

42 *Alto vultu*] Erecto vultu, et animo excelso. Nam alti animi est pecuniam contemnere. [Dno Vandd. ap. Bothe, *Dejecitque*. Guelph. *Rejecitque alto*. Bamberg. *nocentum*.]

43 *Per obstanteis catervas*] Cupidinis voluptatisque illecebrarum agmina intelligo, quæ fortis et constans animus, virtutis instructus armis, perumpat ac palmam auferat. Notandumque in omnibus Mss. post verbum *vidi*, et post verbum *vultu*, abesse et particulam minime certe necessariam. *Torrent*. *Per obstantes catervas*] Per mediam hostium aciem, id est, per munera, et largitiones tanquam victor exprompsit sua arma, id est, suam integritatem et abstinentiam. Est optima Allegoria. [*Vultu per Bamberg*. et Guelph.]

45 *Non possidentem, &c.*] Ostendit divites non recte dici beatos, sed eos qui sapientes sunt, donisque Deorum cum mediocritate utuntur, paupertatem non minus æquo animo ferunt, quam divitias: mori malunt, quam indignum facinus in se admittere. *Figulinus*. *Possidentem multa vocaveris*] Non recte vocaveris beatum, qui multa possidet.

46 *Rectius occupat*] Merito.

49 *Callet pauperiem pati*] Sapit, et acute novit.

50 *Pejusque letho flagitium timet*] Et turpitudinem odit pejus letho, id est, mori maluit, quam flagitium committere.

51 *Non ille pro charis*] Ille, id est, vir talis non timet mori pro amicis, aut patria. [52 Dno Vandd. a m. pr. et al. ap. Jaek, *peribit*.]

ODE X. Ἐρωτική. AD LIGURINUM PUERUM SPECIOSUM. Futurum dicit, ut Ligurinum suæ adversus amatores arrogantiae pœniteat, cum flos ætatis suæ exaruerit.

Primo hujus Libri Carmine se,

quamquam jam senescentem, Ligurini amore torqueri vel invitum confessus est, nunc veluti se ulciscens puerum admonet, ne formæ nimium confidat; futurum enim ut ea mox perennte superbix ipsum pœniteat. *Torrent*. [*Ad Ligurinum puerum speciosum Bamberg*.]

1 *Muneribus potens*] Pulcritudine, et forma potens.

2 *Pluma superbix*] Quum barbæ lanugo, quem adhuc non times, veniet, et adjicietur tuæ superbix, id est, levitati oris et corporis tui. *Superbix tuæ*] Id est, tibi superbo: sic enim loquuntur optimi sæpe auctores. ‘Plumam’ vero illam primam pubescentium lanuginem vocat; modestius sane, quam ‘capitis nives’ pro canitie dixit. [Bamberg. et Schoenborn. 2. *cum veniat*.]

3 *Et, quæ nunc*] Et cum vir factus eris, et detonsa erit coma, quæ humeris tuis jam passa est et diffusa. ‘Pueri concubini puellarum more comam alebant.’ *Humeris involitant*] Sic de Gyge puero II. Od. 5. et alio quodam III. Od. 20. Apud veteres enim pueri non impudici tantum, quique ad cyathos stabant, sed et ingenui atque honeste habiti, pœne puellarum in morem comam per cervicem atque humeros demittebant. Unde ‘comati’ quoque et ‘capillati’ impuberes sæpe appellantur. Verum delicati ac molles majore cura, ac diutius quoque comam nutriebant; semper solliciti, ut virilitatem, (sic enim Plinius loquitur,) effugerent. Honestioribus vero, mox ut puberes facti fuerant, comæ in pubertatis signum præcidebantur. Porro delicatuli isti, cum vel ætas amores ultra non permetteret, vel uxorem ducerent domini, quorum libidini servierant, solenni quodam more tondentur: idque ut fieret ipsa præcipue sponsa allaborabat. Sic enim Mart. ‘Flammea texuntur sponsæ, jam tæda parata est; Tondebit pue-

ros jam nova nupta tuos.' Quin etiam si quis insigniter insaniret, cæsariem illam Deorum alicui, maxime Apollini, ideo credo quod et ipse comatus nobis fingitur, consecrabant. *Torrent.*

4 *Prior flore rosæ*] Melior flore purpureæ rosæ. [Guelph. *punica color prior rosæ.*]

5 *Ligurinum*] Optimi duo et vetustissimi codd. *Ligurine* habent, quod sane multo venustius est. *Ligurinum* scripsere, qui vim verbi 'vertere' ignorarunt: eo enim vocabulo sæpe absolute usi sunt auctores. Virg. *Æneid.* 1. 'Tum prora avertit, et undis Dat latus.' Ubi Servium vide. *Torr. Hispidum*] In faciem pilosam et horridam. [Bamberg. et Schoenborn. 2. *verterit in faciem.*]

6 *Quoties te speculo*] Jure huic Cinnædo tanquam feminae speculum tribuit, ut Earino Martialis, 'consilium formæ' pereleganter vocans, quod ab eo componendæ formæ consilium omne sumitur. *Alterum* autem dicit, pro tam dissimili, ut alius videri possit, nunc hispidus, ante lævis. Tib. 1. 8. 'Carior est auro juvenis, cui lævia fulgent Ora, nec amplexus hispida barba terit.' *Torr. Alterum*] Videris mutatum.

7 *Quæ mens est hodie*] Quasi diceret: Utinam in puerili ætate præcogitasset faciem meam futuram hispidam, ex qua quæstum meretricium deperdere sit necesse: vel utinam levis, et glabra pueri facies nunc rediret ad hunc animi mei sensum, id est: Utinam sensus ille fuisset in pueritia, aut pueri forma rediret ad hunc sensum.

8 *Incolumes non*] Genæ imberbes. Nam genæ barbatae tanquam mortuæ habebantur, quia ad amores puerileis erant ineptæ.

ODE XI. Ἐρωτική. Ad PHYLLIDEM.

Die natali Mæcenatis, qui erat Id. Aprilis, invitat eam ad epulas. [Bamberg. *Pragmaticæ.* Ad Phylli-

dam. *De die natalis sui et Mæcenatis.*]

1 *Plenus Albani cadus*] Albano tertiam inter vina palmam dat Plin. xiv. 6. Quin et Juvenal. Sat. v. cum ait: 'Cras bibet Albanis aliquid de montibus aut de Setinis.' Vini hujus et ipse nobilitatem ostendit, utpote quod Setino conferri possit. Loquitur autem de divite luxurioso, qui pridiana cœnæ civilitatem Albano aut Setino velit corrigere. *Torrent. Albani cadus*] Vini Albani.

3 *Nectendis apium coronis*] Inter coronarias herbas enumerandum ergo est *apium*, ut ante vidimus 11. Od. 7. neque illud tantum quod ἐλειοσέλινον Græci vocant, sen *palustre* ac rusticum: verum etiam sativum atque hortense, ut ex hoc loco manifestum est, et de eo etiam loquitur Plin. xx. 11. cum peculiarem in condimentis habere gratiam scribit, quod hodie vulgo 'petroselinum' appellamus, eoque in cibis et jucunde et utiliter utimur. Quamquam plura sint apii genera, non æque omnia laudata, nam illud quod in Sardinia nascitur, venenatum est. *Torrent. Apium coronis*] Apium ebrietatem pellit, et ab Horatio in rebus lætis adhibetur, quamvis Græcis semper fuit lugubre. Vide 1. Od. 36.

4 *Est edera vis*] Est mihi magna copia hederæ, quæ Baccho consecrata est. *Edera vis Multa*] Horatius Phyllidem edera coronat: vel quod ea peculiariter oblectabatur; vel consueta poetarum libertate: nam quas cuique velint coronas nectunt. Et alioqui edera sacra Baccho, sine quo nulla lætitia est. Poterat etiam poetica videri velle Phyllis, ederam ideo gestans. Sic etiam Amaryllidi snæ pastor apud Theocritum Idyl. 111. coronam ederae folliculis et odorato apio implexam servat. *Torr.*

5 *Qua fulges, &c.*] Delectari Phyllidem corona ederacea significat: ideoque ederae copiam non minorem,

quam apii apud se esse dicit. *Qua crines religata*] Qua (scilicet corona ex hederâ facta) tu comam habens religatam, fulgere soles.

6 *Ridet argento domus*] Domus splendet argento. *Ara castis vineta verbenis*] Noster I. Od. 19. 'Hic vivum mihi cespitem, hic Verbenas pueri ponite.' Virg. *Æn.* XI. 'Velati limo et verbenas tempora vincti.' Ex quibus locis constat, quâ verbenâ in sacrificiis usus fuerit: siquidem ea non aræ tantum circumligabantur, sed et capita poparum qui immolabant hostias. Verbenâ etiam utebantur legati, cum ad hostes clarigatum, id est, res raptas clare repetitum mittebantur. Plinius XXXII. 2. addens e legatis unum 'Verbenarium' vocatum fuisse, et quidem, ut ego arbitror, legationis principem. Eadem autem 'sagmina' quæ et 'verbenæ,' teste etiam Festo: 'vel quod ex loco sancto arcebantur: vel a sanctiendo, id est, confirmando.' 'Arcere' enim pro arcessere dixit vel adciere. Fron-des ergo omnes sacratæ et quocunque loco puro decerp-tæ, 'verbenæ' dicebantur, teste Servio. *Torrent.*

7 *Verbenis avel immolato*] Castis, et puris herbis, frondibusque festis ad aras coronandas.

8 *Agno*] Agni mactati sanguine ad-spergi et imbui avel, id est, videtur cupere.

9 *Cuncta festinat manus*] Miro artificio quam carus ipsi Mæcenas sit ostendit, cuius natalem tanto apparatu celebret. Nihil etiam significantius verbis illis, quibus glomeratum ex flamma fumum describit. *Torrent.* *Cuncta festinat manus, huc, et illuc*] Omnes adhibent diligentiam.

11 *Sordidum flammæ*] Flammæ generantes nigrum fumum in verticem cum trepido motu sursum feruntur.

[12 *Vertere fumum* al. ap. Jaeck.]

13 *Quibus advoceris*] Ut intelligas ad quod convivium inviteris.

14 *Agendæ*] Idus celebrandæ.

Delph. et Var. Clus.

15 *Veneris marinæ*] Vide quæ dicta sunt III. Od. 26. et I. Od. 3.

16 *Findit Aprilem*] Findere pro dividere dixit. Cur autem Aprilis Veneri sacer, et nude id illi mensi nomen, explicat Macrob. Sat. I. 12. et 21. Græci vero, teste Suida, mensis hujus tutelam Apollini tribuunt; a cuius Festis, quæ *θαργῆλια* vocant, etiam mensi nomen. *Torr.* *Findit Aprilem*] Dividit Aprilem Veneris mensem. Aprilis deducitur ἀπὸ τοῦ ἀφροῦ, id est, a spuma, ex qua, et cruore genitalium Saturni in mare pro-jectorum, Venerem progenitam fabulantur Poëtæ. Vide III. Od. 26.

17 *Jure solennis mihi*] Merito mihi celebrandus, ut dies festus status, et fixus quotannis.

18 *Quod ex hac*] Quia ab hoc die Mæcenas meus accrescentes annos suæ ætatis ordine numerat.

20 *Ordinat annos*] Hoc est, ordine componit ac digerit vitæ suæ seriem: ut enim a Consulibus publice, sic privatim a natalibus quisque annos computabat. Hinc 'ordinarii Consules,' qui et anno nomen dabant, ad differrentiam eorum qui successi dicebantur. Cruquii commentum non placeat. *Torr.* [Unus Vand. ap. Botlie: *Ordinet annos.*]

21 *Telephum*] Hujus Telephi amore etiam Lydiam, et alibi Chloënam quoque pereuntem describit I. Od. 13. et III. Od. 19. Ingeniose autem Poëta jam senior Phyllidem a Telephi amore deterret; hortaturque ut quæ consequi nequeat relinquens, ea quæ parata atque obvia sunt amplectatur: proinde ad se veniat, cui minus impar sit quam Telepho, a tot aliis potioribus expetito. Illud igitur quod sequitur, *Non tuæ sortis*, cum verbo *juvenem*, quam cum verbo *puella*, jungi mallet. *Torr.* *Quem tu petis*] Quem tu amas.

22 *Non tuæ sortis juvenem*] Juvenem tibi valde dissimilem loco, re, genere.

Horat.

5 D

24 *Compede victum*] Grata servitute. [Vand. 1. et 5. a m. pr. *Compede victum*.]

25 *Terret ambustus*] Exemplis docet Phyllidem, debere omnem spem Telephi deponere, cum ille sit supra fortunam suam. Phaëthion vetat avide sperare, qui negotium supra vires suscipiens, scilicet paterni currus moderationem, igni combustus periit. *Avaras spes*] Avarus ab avendo dicitur, non æris tantum, sed et aliarum rerum appetens: neque enim semper in reprehensione est avarus, sed interdum etiam ad res honestas refertur, ut cum 'Græcos præter laudem nullius avaros' dicit Horat. *Avarus* igitur *spes* interpretor, per quas ea, quæ supra vires nostras sunt, assequi posse confidimus. Nigidius compositum esse vocabulum credidit, pro 'avidus æris.' Vid. Gell. x. 5.

26 *Ales*] Pegasus penniger, vel alatus.

27 *Terrenum equitem gravatus*] 'Gravari' cum accusandi casu, pro gravate ac moleste ferre, vocabulum Suetonio et Quinctiliano, ejusdemque ætatis scriptoribus frequens. Bellerophonotes autem, ante Hipponemus dictus, nomen hoc vel a Belleri Corinthiorum principe, quem adolescens occidit, retulit, ut in fabulis narratur. Vide Erasmus proverbio, 'Bellerophontis litteræ.' *Torrent*. *Gravatus*] Gravatum ferens Bellerophontem, qui cælos conscensurus, ut, quid rerum ageret Jupiter cognosceret, in terram decidit. [Bamberg. *gravitatis*; Guelph. *gravitatu*.]

29 *Te digna sequare*] Ut sequare res tibi aptas. *Et ultra*] Ordo est: Et vites disparem, putando nefas esse, sperare ultra quam licet.

31 *Age jam meorum*] O Phylli, quam omnium postremam amare constitui, condisce lyræ modos, quos suavi et amabili voce decantes.

32 *Calebo*] Non alia incendar, id est, non aliam amabo.

34 *Condisce modos*] Obliviscere ergo Telephi, et meos versus, quos amabili tua voce recites et cantes, condisce, et sollicitudini ob amorem Telephi contractæ valedicas. *Lubin*.

35 *Atræ curæ*] Id est, tristes, quod niger color infaustus sit: sic Homer. *μελαλγας ὀδύνας* dixit. Vide Turneb. iv. 14. *Pulnan*.

ODE XII. *Παρανερική*. AD VIRGILIUM. Describit Veris adventum, et Virgilium ad convivium sub conditione invitat.

Non displicet titulus, quem in tribus codd. Mss. repperi: *Ad Virgilium unguentarium, urbis descriptio; Parænetice*. Unguentarium autem fuisse illud ostendit: 'Cum tua velox merce veni:' quo etiam referendum quod sequitur: 'Verum pone moras et studium lucri.' Illis certe non assentior, qui Odam Virgilio poëtæ inscribunt. *Torrent*.

1 *Temperant*] Quæ mare tranquillum reddunt.

2 *Impellunt animæ*] Thracii venti, id est, Favonii, impellunt vela. *Animæ Thraciæ*] Thracium ventum Aquilonem aut Boream proprie esse ostendimus, i. Od. 15. An ergo et hoc loco 'animas Thracias' pro ventis Aquilonaribus dixit Horatius? Id si ita est, cur eos *veris comites* appellat? Vere enim Favonii flant, hibernumque molliunt cælum, et navigantibus aperiant mare, ut iii. Od. 7. dictum. *Animæ ergo Thraciæ* non invenuste dicuntur venti omnes, quorum veluti sedes ac domicilium quoddam Thracia est. Quod vero addit *veris comites*, et *quæ mare temperant*, perinde est, ac si cum 'venti' dixisset, adjungeret 'Favonii,' quo de certo ventorum genere se loqui ostenderet: id enim ad alios quam Favonios referri nequit. *Torrent*.

3 *Rigent, nec fluvii*] Non glacie durescunt.

4 *Turgidi*] Aucti.

5 *Ityn flebiliter gemens*] Nota om-

nibus ex Ovidii Met. vi. Pandionis filiarum et Terei fabula, qua ipse in Upupam, illarum altera in Lusciniam, altera in Hirundinem, filius Irys in Phasianum, aut, quæ paucorum opinio est, in Carduelem conversi traduntur. De hirundine hic Horatium loqui nemo negaverit; veris enim adventum avis illa nuntiat: quæ vero sequuntur, proprie ad Progenem spectant. Hæc enim et quod Barbaro nupserit, et quod infandum illud scelus struxerit, Cecropidarum nomini æternum opprobrium intulit.

6 *Infelix avis*] Hirundo, olim Progne Pandionis regis Atheniensis filia, flebiliter Iryn filium gemens a se interfectum, jam nidum ponit. *Cecropiæ domus*] Codex Laurentianus *Cecropidæ* legit. Cecrops autem natione Ægyptius, ad Acteum seu Acteonem, in Actam, quæ post Attica dicta est, veniens; filia ejus uxore ducta, opipidum a se appellavit 'Cecropiam,' ubi, ut inquit Plin. vii. 56. nunc est arx Athenis. 'Cecropiam' ergo 'domum,' quod recte monet Lambinus, non pro stirpe Cecropis, sed simpliciter pro regno, quod fundavit ipse, accipiemus. *Torr. Cecropiæ domus*] Familiæ regum Atheniensium perpetua infamia, propter immanem in suum filium crudelitatem. Cecrops dux erat Atheniensium, unde domus Cecropia, pro familia Atheniensi.

8 *Regum est ulta libidines*] Infelix quod Terei mariti sui barbaram libidinem in Philomela constupranda ultata est male, id est, parricidio. [Markland. ap. Jacck, *Threcum est.*]

9 *Dicunt in tenero gramine pinguium*] Pastores modulantur carmina in honorem Panos.

11 *Deum, cui pecus*] Delectant Panna fistulæ inventorem. *Nigri colles Arcadiæ*] Ita i. Od. 21. 'Nigras Erymanthi sylvas' dixit. Atqui Erymanthus mons Arcadiæ est: nam loquitur hic de collibus sylvisque ad

pascendum idoneis. *Torr. Nigri colles Arcadiæ*] Colles feraces, quia terra nigra frumentis est optima. vel nigri colles, id est, colles umbrosi propter sylvas.

13 *Adduxere sitim tempora Virgili*] O Virgili, hæc tempora, id est, veris amenitas, et æris temperies suadent lætitiæ, et invitāt ad voluptatem. [*Aduxere Guelph.*]

15 *Si gestis*] Si vehementer cupis vinum Calenum bibere. *Juvenum nobilium*] Ad Caium et Lucium Cæsares, Augusti filios, referre malim: hi enim 'principes juventutis' dicti fuere, ut in Augusti nummis legitur: C. L. CÆSARES AUGUSTI F. COS. DESIG. PRINC. JUVENT. Vel simpliciter de Romana juventute intelligi poterit; nisi forte Virgilium una cum Cæsariibus Neronibusque ad cœnam invitet. *Torrent. Juvenum nobilium cliens*] Claudii et Drusi privignorum Augusti.

16 *Nardo vina merebere*] Propter unguentum ex Nardo per te allatum tu accipies a me vinum Calenum. Vide i. Od. 31.

17 *Nardi parvus onyx*] Vinum præstantissimum convivis præbiturus, a Virgilio vicissim collectam sive symbolam exigit. Cœnam ergo collativam instituit Horatius, et cadum integrum vini optimi, exiguo nardi vasculo elici posse ait. *Onyx* ergo pro vasculo ad unguenta ex onyche lapide confecto accipitur. Qui lapis ab unguis humani similitudine in nominis quoque societatem venit, dictus etiam 'alabastrites.' Initio quidem rarior, post invalescente luxu, etiam in columnas ac pavimenta transit. Et quoniam 'onychis' præcipuus olim ad unguenta usus, hinc factum, ut quodcumque vasculum unguentarium, etiam alterius materiæ, *onyx* dicetur. Vide Plin. xxxvi. 7. et xxxvii. 6. *Torrent. Onyx eliciet cadum*] Parum unguenti multum vini eliciet. *Onyx* hic significat vasculum ex ony-

che factum, ad servandum unguentum.

18 *Sulpitiis accubat*] Liber optimæ notæ habet *occubat*; nec displicet. Interiore enim horrei parte latere ac veluti sepultum jacere cadum significat: unde vini præstantia notatur. *Torrent.* *Horreis*] Apothecis vinariis, cujusmodi habebat Romæ Sulpitius Galba, in quibus oleum, vinum, fruges, iisque similia condi solebant.

19 *Spes donare novas largus*] Liberalis ad donandum spes insolitas. *Amaraque*] Amaras curas, vel amaritudines curarum.

21 *Cum tua*] Cum parvo nardi onyche.

22 *Non ego te meis*] Non est mihi in animo te vino madefacere sine munere, ut faciunt divites.

23 *Immunem*] ‘Immunis,’ inquit Festus, vacans munere, sine officio. Unde ‘immunes civitates,’ quod ab omni onere liberæ, nihil penderent. Pulcrè igitur Horat. *Immunem* hoc loco vocat, quem ἀσύμβολον Græci, qui nihil conferat, inanis, vacuus. Venuste etiam Flaccus in Epist. ‘Quem scis immunem Cynaræ placuisse rapaci.’ Quod avarissimæ meretrici nihil daret. Vide III. Od. 23. *Tingere* etiam emphasis est, pro imbuiere ac totum madefacere, ut lanæ colores imbibunt. *Immunem meditor tingere poculis*] Te nihil afferentem. Hæc verba olent jocum non infacetum, fortasse tamen Virgilium taxant tenacitatis. [Guelph. *cingere poculis*.]

24 *Plena dives ut in domo*] Excusat quod collectam flagitat, cum solorum divitum sit gratuita præbere convivia, ut in novis magistratibus sacerdotiisque facere illi solent. Græci εἰλαπίνας vocant; ut contra ἐράνους ea, quæ ex symbola fiunt. In quibus plus jucunditatis et gratiæ, atque impensa minor, quo nomine a veteribus maxime commendabantur. *Torrent.*

25 *Pone moras*] Depone moras, et cupiditatem lucri: hinc licet conjici-

cere hunc Virgilium fuisse negotiatorem. *Et studium lucri*] Stephanus de Virgilio Poëta dici credit: nam ut dicimus, cum qui studiis literarum avocatur, velut a lucro avocari: sicut illius temporis jacturam facere dicimur, quod in ea non collocamus. Quid? nonne qui plura indies discit, proficere dicitur? qui autem proficit, nonne is lucrum facit? Sic et Cic. initio Officior. locutus est. Quidni enim Virgilius, mercator et ipse bonarum artium, ab Horatio, volente ἀσπεῖξθαι, ‘lucris studium ponere,’ id est, intermittere, jubeatur? Possumus etiam fortasse lucrum de præmiis illis intelligere, quæ Virgilius ab Augusto ob sua poemata expectabat. Tum quod ‘juvenum nobilium cliens’ datur, merito id mihi suspectum, non intelligi posse de Virgilio negotiatore: tum, cum dixit, ‘Nardo vina merebere,’ innuit, afferendam ab eo esse nardum, quam ex illorum nobilium juvenum liberalitate accepisset: quod cum alia munera ab illis accipere, tum etiam unguentis donari solet. *Stephan.* [Schoenborn. 2. *moras studiamque lucri*.]

26 *Nigrorum memor*] Mortis memor: nam rogos, sive ignes funebres, quibus cadavera cremabantur, appellat nigros, id est, tristes ab effectis.

27 *Misce stultitiam*] Misce seriis ludicra, ita tamen, ut sis brevis in stultitia.

28 *Dulce est desipere*] Jucundum est aliquando, cum tempus et locus ferunt, desipere, id est, a severitate animi joco remittere. *In loco*] Ἐν καιρῷ, opportune.

ODE XIII. ΜΕΜΠΤΙΚΗ. IN LYCEN MERETRICEM VETULAM. Insultat ei mordacissime, quod jam anus facta, et libidine flagrans, contemnatur a juvenibus. [Bamberg. *Ad Licen vetulam meretricem*.]

1 *Lyce*] Mulierculæ hujus immitissimæ fastum, cum ab Horatio, meliore adhuc ætate, amaretur, jam aute-

vidimus III. Od. 10. Quod ergo tunc iratus ei imprecabatur Poëta, id nunc evenisse gaudet. *Torrent.*

2 *Fis unus*] Hæc votorum Horatii summa erat, ut contemptui esset his, quos ipsa ante contempserat, nec delinimentis quicquam proficeret, ut a quoquam peteretur. *Torrent.*

3 *Vis formosa videri*] Peculiare est mulieribus, ut, quod formæ per ætatem decedit, id arte et blanditiis corrigere studeant, frustra. *Torrent.*

4 *Ludisque et bibis impudens*] Adeo es impudens ut ludas et bibas. *Steph.* *Ludisque*] Tu ludis ludos amatorios, et vinum bibis impudenter.

5 *Et cantu tremulo pota Cupidinem*] Falluntur eruditi viri, qui 'tremulum cantum' interpretantur 'anilem': lasciviæ enim vox illa significationem habet: ejus interpretationis testem habemus veterem interpretem. Sic *κλαδάρην* Græci pro *lascivo* ac *mollī*, et *κλαδάρης* idem ac *tremulus*. Casanbon. *Et cantu*] Vetularum vox senectute intremiscit. *Pota Cupidinem*] Tu pota lentam excitat amoris flammam in te pene emortuam, vel, excitare vis erga te amorem in adolescentibus, quorum amor in vetulas tardus est, et piger. [*Cupidine* Schoenborn. 2.]

6 *Lentum*] Eadem significatione Propertius: 'Hostibus eveniat lenta puella meis.' *Ille tirentis*] Cupido semper vigilat in pulchris genis Chiæ puellæ ætate florentis, et canendi peritæ, cum in te sit sopitus.

9 *Importunus enim*] Non quiescens; sic 'importuna pauperies,' III. Ode 16. *Aridas quercus*] Informis spectaculum, et prorsus inamœnum atque horridum. Codex vetustus *frondes* pro *quercus* habet. Sed translatus auspicio ex margine ab aliquo, qui ante legisse meminerat: 'Aridas frondes hyemis sodali Dedicet Hebro.' *Torrent.* *Aridas*] Vetulas, consumptas, et exangues.

10 *Luridi*] Dentes illuvie squalidi.

12 *Turpant*] Te deformem reddunt. *Nives*] Nives, pro Canitie.

13 *Nec Coæ*] 'Coas purpuras' a patria commendat, ut alibi 'Tyrias Laconicas.' neque enim de certo vestitum, quas 'Coas' vocabant, genere hic loqui Poëtam crediderim: de quibus I. Sat. 2. dicemus. Illæ namque tenuissimæ ac pæne pellucidæ fuere. *Torr.* *Nec Coæ*] Nec elegantia vestitum, nec gemmæ pretiosæ reducent tibi tempora præterita, id est, pulchritudinem amissam. In insula Coo tenuissimæ vestes ex bombyce texebantur, et optima purpura tingebantur.

14 *Clari lapides*] Duo optimi codices *cari* habent, quod sane non displicet. Nam gemmis et lapidibus convenit, *clari* non ita. *Tempora*] Præterita tempora nunquam redeunt, sed volueris dies, id est, decurrens ætas, ea semper condita, et in publicis fastis perscripta inclusit et sepelevit.

15 *Notis condita fastis*] Id est, præterita, ut prisci interpretes annotarunt: recte ex Romanorum more, qui tempora fastis suis publicis metiri solent. Unde et annos a Consulibus computabant; atque adeo 'Consulem' pro anno posuit Martialis lib. I. 'Bis jam pæne tibi Consul tricesimus instat.' *Torrent.* *Fastis*] In fastis Romani cum res foris gestas, tum acta urbana singulorum annorum publicæ memoriæ causa perscribebant.

17 *Venus*] Quo fugit venustas, quam olim habebas Lyce? *Hen*] Est Ironia.

18 *Motus*] Agilitas corporis, et saltatio. *Quid habes illius*] Quid habes illius Lyces, quæ olim fuit puella pulcherrima? nihil omnino.

19 *Quæ spirabat anores*] Quæ adeo formosa fuit, ut amores expiraret.

20 *Me surperat mihi*] Nec mirum; anima enim est amica amantis. Vel quæ me ipsum et optimam mei par-

tem, rationem, mihi surripuerat, meque a mente alienum fecerat. *Lubin. Surpuerat mihi*] Subripuerat. Quæ optimam mei partem mihi furtim ademerat. [Interrogandi nota post *mihi* Bentleio debetur.]

21 *Felix post Cynaram*] Tam pulchra, ut soli Cynaræ cedas, vel, post Cynaram mortuam ei secunda es in pulchritudine. *Artium Gratarum facies*] Quæ oculis, nutu superciliorum, capitis gratia, totiusque denique corporis placet. His fingi artibus puellam ait Horat. i. Od. 6. in eoque genere præstantem fuisse Sulpiciam significat Tibullus, mellissimis versibus: 'Illam quicquid agit, quoquo vestigia vertit, Componit furtim subsequiturque decor.' Hæc præsidia ubi formæ accesserint, regnat Venus. Tum hoc monendum, quod *Cynara* in omnibus pæne exemplaribus per iota scribitur: et *delapsam* pro *dilapsam*. Quod Lambino non placet. Lector judicet. *Torrent.*

22 *Facies*] Facies artificioso cultu ornata, vel, facies instructa iis rebus, quæ amorem valent allicere, cujusmodi sunt oculorum splendor, frontis lævor, vultus hilaris, laborum natus rubor, genarum candor puniceo colore temperatus, cervicis volubilitas, et similia. [Marklandus ap. Jaeck: *notaque, et artium Gratarum: facili sed Cinaræ.*]

23 *Fata dederunt*] Sed fata, quæ servatura sunt Lycen temporibus cornicis parem, dederunt breves annos Cynaræ, tibi autem dederunt annos multos, ut juvenibus fias ludibrio.

24 *Servatura diu parem*] Dicit eam futuram parem, sive effectum iri parem. Vel servatura donec effecta sit par.

25 *Vetulæ temporibus*] Cornix dicitur centum annos vivere: hinc 'anosa cornix,' III. Od. 17.

26 *Ferridi*] Juvenes tui amore olim incensi. [Possint Bamberg. et Schoen-

born. 2.]

28 *Dilapsam in cineres faciem*] Ut te tanquam faciem consumptam, id est, pulchritudinem tuam olim eximiam, nunc versam in deformitatem, juvenes possent visere.

ODE XIV. Ἐγκωμιαστική. AD AUGUSTUM. A Senatu, populoque Romano, honores Augusto tribui non possunt, qui virtutes ejus æquare valeant. [*Laudes Augusti* Bamberg.]

1 *Quæ cura patrum*] Cum 'populum' dicimus, tota unius ejusdemque cætus universitas intelligitur: cum 'patres,' Senatus tantum: cum 'plebem,' cæteri cives absque Senatoribus. Ergo et Horatius *patrum* ac *Quiritum* nomine omnes ordines complexus est: quos cum in ornando pariter Augusto summo studio occupatos cerneret, præclare admodum et ex abrupto in hæc verba prorumpit, *Quæ cura, &c.* concludens Augusti laudes nullo unquam studio hominum impleri posse. *Torrent. Patrum*] Senatorum. *Quiritium*] Populi Romani.

2 *Plenis honorum muneribus*] Quæ cumulate et ad plenum, ut alibi loquitur, virtutem honore ac gloria compensent. Percontando igitur, quæ populi Romani cura ad hoc sufficere possit, perinde facit, ac si fieri posse neget: summa enim et perfecta virtus (qualem Augusto tribuit) divinæ similis, humana omnia præmia excedit. *Torrent. Muneribus*] Statuis et monumentis.

4 *Per titulos*] Per titulos statuis inscriptos, et fastos qui memoriam annorum rerumque gestarum continent.

5 *Æternæ*] Possit virtutes tuas æternas reddere. *O qua Sol*] Ordo est: O maxime principum, qui terram incolunt, qua parte Sol illustrat oras mundi habitabiles, id est, o Princeps maxime omnium qui ubique sunt. *O qua Sol*] Exclamatio paræ-

netica, continens per enumerationem, res fere omnes ab Augusto, et illius auspiciis gestas. *Cruq.*

7 *Quem legis expertes Latinæ*] Quem Vindelici expertes legis Latinæ, id est, civilitatis et humanitatis nescii, didicere nuper, quid posses Marte, id est, in re militari. De Vindeliciis vide supra Od. 4. *Expertes legis Latinæ*] Quibus necdum victor Romanus leges imposuerat.

9 *Milite nam tuo*] Militibus, et auspiciis tuis acer Drusus, plus quam semel dejecit Genannos et Brennos, Galliæ populos immanissimos et implacabiles.

10 *Genaunos*] Mira in nostris quoque codicibus utriusque nominis hujus varietas. Plin. III. 2. de his gentibus, a mari supero usque ad infernum devictis, titulum recensens, *Tenaunos*, sen *Genauos*, aut *Genaunos* si navis, omittit, *Breunos* exprimit. Quare *Breunos* legendum censeo. *Implacitum* quoque in uno codice scriptum reperi, pro *implacidum*. Torrent.

12 *Tremendis*] Propter hostium crudelitatem.

13 *Plus vice simplici*] Non uno congressu, sed iterum, atque iterum.

14 *Major Neronum*] Inepta lectio est, in Acrone vulgato, ubi Drusus est major Neronum, contra fidem historiæ: nam Drusum enixa est Livia intra Cæsaris Penates, auctore Velleio; Tiberium autem secum attulit. Itaque aut propter fratrem Drusum vulneratum missus est Tiberius, aut certe post mortem Drusi, Tiberius Rhætos aggressus, mox stravit, et in provinciæ formam redegit. *Cruq.* *Major Neronum*] Claudius Tiberius Nero submissus est Druso in auxilium ab Augusto ad bellum conficiendum, ejusque in Imperio successor fuit.

15 *Immanesque Rhætos*] Id quoque nomen quomodo scribendum sit, et qui Rhæti fuerint, jam aut declaravimus.

16 *Auspiciis*] Auspiciis tuis.

17 *Spectandus in*] Dignus, qui spectaretur in bello, quantis ruinis, et cladibus fatigaret Rhætorum pectora, mortem non timentia propter libertatem.

18 *Devota morti pectora*] Hoc est, Rhætos ipsos, qui ex voto honestam in libertate mortem oppetere, quam in servitute turpiter vivere mallent. Quanto autem ferocior hostis, tanto gloriosior victoria est. *Torrent.*

20 *Indomitas prope qualis undas*] Ordo est: Tiberius tam impiger vexare hostium turmas, et mittere frementem equum per medios ignes, qualis propemodum est Auster, cum undas exercet, Pleiadum choro scindente nubes.

21 *Exercet Auster*] Agitat Auster. *Auster Pleiadum, &c.*] Austro, quo non alius ventus concitator, bene Pleiades, sive Vergilias, ortu et occasu tempestuosas adjungit; ut Tiberii ducis impetum apertius ante oculos ponat. De Pleiadibus autem pulcerrime Ovid. Fast. IV. *Torrent.* *Pleiadum choro*] Vergiliarum ortus, et occasus pluviosus est, et tempestuosus, nubibus a vento scissis.

24 *Medios per ignes*] Per medium pugnæ fervorem, per summa discrimina.

25 *Sic Tauriformis*] Ταυροκράνους vocant fluvios Græci, Acheloum maxime, totius Græciæ vetustissimum, qui et sub tauri forma congressus est cum Hercule, victusque alterum cornu amisit: qua de re sic in vetustis Horatii membranis scriptum reperi: 'Flumina cum cornibus pinguntur, quia mugitum habent veluti boves, eorumque cornua arundinibus coronantur, quoniam ripæ arundineis præfiguntur.' Virg. 'Tardis ingens ubi flexibus errat Mincius, et tenera prætexit arundine ripas.' Ad dam et Festum: 'Taurorum specie simulacra fluminum, id est, cum cornibus, quia sunt atrociora ut tauri.' *Torr.*

Aufidus] Aufidus, Appuliæ fluvius, dicitur Tauriformis, propter ejus impetum et mugitum, vel, quod imbribus auctus, relicto suo alveo, exundabat sæpius.

26 *Danni*] Danni Appulorum regis. *Præfuit*] Sic in omnibus melioris notæ libris scriptum repperi, ut et Od. 3. hujus libri annotavimus.

27 *Quum sævit*] Cum enim auxerit cælestis imber.

28 *Diluvium minitatur*] *Minitatur* pro *meditatur* magistellus aliquis adscripsit. Quare non est quod Nonio auctore, qui et ipse forsitan corruptus est, elegantissimum vocabulum loco moveamus: sic enim princeps Poëtarum: 'Nec lupo insidias pecori, nec retia cervis Ulla dolum meditantur.' *Torr. Meditatur agris*] Metaph. est a re animata ad inanimatam: alii legunt *minitatur*.

29 *Claudius*] Tiberius Nero.

30 *Ferrata vasto*] Agmina ferro et armis munita.

31 *Primosque*] Totam Asiam cædendo. Sic Virg. 'Proxina quæque metit gladio.'

32 *Stravit humum*] Nemo dubitet, quin ita scribendum sit, non *humi*: ut 'Sternere humum foliis,' &c. *Stravit humum*] Opernit humum victor, sine ulla suorum militum jactura. [Markland. ap. Jaeck, *sine fraude victor*.]

33 *Te copias*] Pulcerrime expressit, quid sit alterius auspiciis vincere. Notandumque jure antiquo militari penes solum Imperatorem auspicia fuisse. Quare et ejus auspiciis, quamquam absens esset, bella geri dicebantur. Bella ergo legatis committere, hoc ipsum est dare auspicia, et præbere Deos suos, quibus illi auctoribus nitantur. Eoque referendum illud ex 1. Od. 8.

34 *Præbente Divos*] Te suppeditante Divos tuos, id est, Divos tibi faventes. *Quo die*] Dion Cassius lib. 11. pugnatum quidem scribit apud

Actium iv. Non. Septembr. A. U. C. 723. sed quo sequentis anni die Alexandria capta sit, non exprimit: tantum addit, inter alios post victoriam Actiacam Augusti honores, sancitum fuisse, ut dies, quo capta erat Alexandria, festus haberetur. *Torrent. Quo die*] Eodem, quasi fatali die, Alexandria ab Augusto fuit capta, quo Drusus Vindelicos superavit, tertio lustro (id est, quindecim annis) interposito.

35 *Alexandrea supplex*] In Alexandriam Antonius et Cleopatra confugerant.

36 *Aulam*] Domum regiam hoste vacnam. Nam devicta erat Cleopatra, et Antonius extinctus.

39 *Optatum peractis*] De Tiberio loquitur, et quidem, ut arbitror, peracto jam non solum Rhætico Vindelicoque, sed et Pannonico bello, longo et difficili: quas ob res ovans Urbem ingressus est. At de Germanis etiam triumphavit: sic enim de ipso Sueton. atque hoc ipsum est, quod ait Horat. *peractis imperiis*. Tot enim bellis dux ab Augusto constitutus, et a militibus Imperator de more appellatus, tandem quinto et decimo post captam Alexandriam anno, summum decus assecutus est, cum victis hostibus triumphavit. *Torrent.*

40 *Arrogavit*] Fortuna peperit divinos honores tuis imperiis jam finitis attribuendos: ut Horatius in Epist. 'Præsenti tibi maturos largimur honores; Jurandumque tuum per nomen ponimus aras.'

41 *Cantaber non ante*] Te miratur populus Hispaniæ a nullo ante Cæsarem victus. Vide 11. Od. 6. 111. Od. 8.

42 *Profugus Scythes*] Scythes campestris huc illuc vagatur, nec in eodem loco manet. Vide 1. Od. 35. et 111. Od. 24.

43 *Miratur*] Plus dicit, quam vulgus existimet. 'Mirari' enim, ut ait Nonius, significat novo aliquo ob-

stupefieri, in quo horror quidam ac sæpe etiam veneratio est. Pulcre de apibus Virg. regis majestatem describens: 'Ille operum custos, illum admirantur,' &c.

44 *Dominæque Romæ*] Recte, ut et Romanos rerum dominos' dicimus. Atqui si Augustum 'dominum' appellasset, et graviter offendisset, et minus ei laudis tribuisset: 'domini' enim nomen ne per jocum quidem tulit, si Suetonio credimus: et multo speciosius est, patriæ, quam sibi imperium quærere. *Torrent. Dominæque Romæ*] Romæ principis urbium. Vide supra Od. 3.

45 *Te fontium*] Nilus Egypti fluvius, qui celat originem suorum fontium (id est, cujus fontes et origines adhuc nemo scivit) audit te, id est, te colit, et veneratur.

46 *Ister*] Danubius fluvius permagnus. *Tigris*] Tigris est Armeniæ fluvius, adeo velox, ut aliquando saxa ingentia secum rapiat.

47 *Belluosus*] Novum, sed perelegans Oceani epithetum, et quidem verissimum: si quidem Tiberio principe in insulam quandam contra Lugdunensis provinciæ littus, trecentas amplius belluas reciprocans, destituit. Plin. ix. 5. *Belluosus qui remotis*] Te audit Oceanus, qui ingentes belluas in se continens Britannos circumsonat a nobis longe sejunctos.

49 *Non parentis funera*] Druidæ enim imprimis hoc volunt persuadere, non interire animas, sed ab aliis post mortem transire ad alios, atque hoc maxime ad virtutem excitare putant, metu mortis neglecto. Cæsar de B. G. vi. *Funera Galliæ*] Galli mortem non extimescebant, vel, propter ingentem ferocitatem, vel, quia sibi persuadebant, quod aliquando renascerentur. [*Te, non feroces, &c.* Var. Lect. ap. Jaeck.]

50 *Duræque tellus*] Laboriosæ Hispaniæ.

51 *Sicambri*] Hos, quemadmodum

et Sævos, in Galliam traduxit Augustus, locumque eis assignavit. quam clementiam experti victi, merito victorem venerabantur. *Torr. Sicambri*] Germaniæ populi bellicosi. Vide supra Od. 2.

52 *Compositis venerantur armis*] Armis in uno loco simul positis, et conditis, id est, bello sedato et finito.

ODE XV. Ἑγκωμιαστική. AUGUSTI LAUDES.

Hæc Ode invenitur in Cod. Ms. adhærere præcedenti indivisa: ea fortasse de causa, quod eisdem numeris et modis esset descripta, et esset ejusdem argumenti. *Cruquius.* Poëta novam laudandi Augustum occasionem arripuit, et tanquam a Phæbo admonitus, ne bella Lyricis numeris adoptet, leviora scribenda sumit: ut ante belli, sic nunc pacis artis in optimo principe collaudans. *Torrent. [Ad Dicum Augustum Bamberg.]*

1 *Phæbus volentem prælia*] Apollo increpuit, id est, objurgavit et admonuit me volentem prælia, et victas urbes loqui lyra, id est Lyrico carmine. [*'Marklandus: volente . . . lyram; quam tamen notam postea delevit.'* Jaeck.]

2 *Increpuit lyra*] Dictio lyra, paulo remotius a verbo loqui posita, nonnihil difficultatis parit: satis aperta tamen sententia est. Si quis tamen totum illud *increpuit lyra* ad Phæbum referre malit, me volente id faciet: vel quod lyram tenens, ut fere pingitur, vel quod etiam lyra accinens, Poëtam objurgaverit. Apertissima esset sententia si pro *volentem, volente* legeretur: tum eleganter diceretur *increpuit lyra*, pro insonuit lyra: quo Dei concitatoris indignatio quædam exprimitur. Ovid. Fast. vi. 'Annuet Alcides increpuitque lyra.' Quid ergo si Phæbus sic vatem nostrum loqui prælia volentem lyræ impulsu deteruit?

3 *Ne parva Tyrrhenum per*] Ne res grandes tenui Musa canerem. Alle-

gorice significat id æque periculosum esse, ac si parvo navigio in mari Tyrreno navigaret.

5 *Uberes*] Copiosas fruges.

6 *Et signa nostra*] Signa, quæ Crassus amiserat a Parthis interfectus. *Nostro restituit Jovi*] *Nostro* vel Capitolino exponere licebit; vel nobis, id est, Romanis propitio. Nulla autem re magis gavisus Augustus, quam quod signa a Crasso et Antonio capta Parthi volentes ei restituere: quod passim testantur veteres nummi, cum hac inscriptione: SIGNIS RECEPTIS. *Jovi*] Jovi Capitolino, ubi signa militaria servari solebant.

7 *Direpta Parthorum superbis*] Signa detracta a superbis postibus Parthorum: qui, ne victi viderentur, signa Crassiana, sua sponte Romanam ad Augustum remiserunt.

8 *Vacuum duellis*] Hunc locum Torrentius, in Suet. commentariis declaravit, cap. 22.

9 *Janum Quirini*] Joh. Passeratius legi posse putat *Fanum Quirinum*, quæ lectio Lambino non displicet. *Janum Quirini clausit*] Et tua ætas clausit Janum Quirini, id est, clausit Jani templa apud Romam, facta pace per universum terrarum orbem. Nam belli tempore templum Jani patebat.

10 *Et vaganti*] Vetus interpres Porphyrio *evaganti* legit, et pro perturbanti ordinem rectum exponit: quod licentiæ proprium est, ut legibus tanquam frenis coercenda sit. Atqui id præcipuum magni in Repub. viri munus est: ut quod alibi inquit Flaccus noster: 'Indomitam audeat Refrenare licentiam.' Augustum vero præclare hoc munus explevisse, et hic et alibi sæpe ostendit, maxime paucis illis quidem, sed pulcherrimis verbis: 'Res Italas armis interis, moribus ornes, Legibus emendes.' 'Evagari' autem 'ordinem,' pro extra ordinem vagari interpretabimur. *Torr.*

11 *Injecit*] Et iniecit fræna licentiæ extra ordinem rectum vaganti,

id est, bonas leges constituit, quæ peccandi licentiam veluti frænâs reprimerent. *Emovit*] Eruit, extirpavit, ut nulla amplius vestigia supersint: et multo efficacius est, quam *amovit*. *Torrent.* *Emovitque culpas*] Gravibus pœnis in improbos constitutis.

12 *Veteres revocavit artes*] Quibus nempe, et majorum virtute, res Romana in tantam amplitudinem excrevit. Et qua ratione ea conservari posset ostendens, ait: 'Hæ tibi erunt artes, pacique imponere morem, Pacere subjectis et debellare superbos.' In pace enim bonis legibus moribusque, in bello fortitudine et clementia Respub. felicissime geritur. *Torrent.* *Artes*] Pristinas Romanorum virtutes.

14 *Imperii Majestas*] Optimi quique codices *Imperii* scribunt, et mox *orta* pro *ortum*. Verum illud notatu dignum, quod duo illa vocabula *Imperii majestas* Poëta doctissimus felicissime conjunxit. Majestas enim in Imperio est, atque omni populi Romani dignitate. *Torr.*

15 *Porrecta majestas*] Majestas est amplificata.

16 *Ab Hesperio cubili*] Ab occasu Solis.

17 *Custode rerum*] Jovis enim cura Cæsar, Cæsaris Roma. Extant nummi veteres, quos S. P. Q. R. AUGUSTO PARENTI CONSERVATORI suo inscripsit. *Furor*] Non bellum civile, aut violentia ejiciet pacem.

18 *Aut vis eximet*] Porphyrio legit *exiget*, id est, turbabit et expellet: alii *exuet*, minus bene. *Fabric.*

19 *Procurit enses*] Procudi facit.

20 *Inimicat urbes*] Inimicas reddit urbes.

21 *Qui profundum*] Thraces, Germani, et aliæ gentes.

22 *Edicta Julia*] Non solum C. Cæsaris Dictatoris, sed et Augusti in gentem Juliam adoptati, leges 'Julia' appellabantur; addita peculiari cujusque legis nota aliqua, unde aliæ

ab aliis distinguantur: ut puta 'Julia Majestatis,' 'Julia de Adulteriis.' Inter quas celeberrima illa 'De Maritandis Ordinibus,' sive 'Papia Poppæa,' sero ab Augusto perlata. *Torrent.* *Edicta rumpent Julia, non Getæ*] Leges Julias non violabunt de adulteriis, vel alias leges quascunque.

23 *Infidive Persæ*] Infideles, quia Crassum simulata pace occiderant. [Unus Vand. *invidique*.]

24 *Non Tanaim, &c.*] Non Scythæ et Sarmatæ.

25 *Profestis lucibus*] Festis potissimum diebus, inter vina, clarorum virorum nomina celebrabant. Eximia vero Augusti laus, quem Romani non festis tantum, sed et profestis diebus, nec solum publicis, verum etiam privatis in conviviis celebrabant. *Torrent.* *Profestis lucibus*] Diebus sacros dies præcedentibus, qui laboribus et privatis et publicis sunt concessi. [Nosque pro festis Var. Lect. ap. Jaeck.]

26 *Inter jocos*] Inter vina et lætas epulas.

27 *Cum prole matronisque*] Cum liberis et uxoribus.

28 *Rite Deos prius*] Nos, ritu Majorum, Deos primum invocantes, canemus claros duces, qui pro patriæ salute cum gloria sunt mortui.

29 *Virtute functos*] Vide I. Od. 12. *Virtute functos* dicit Horatius, ut 'virtutis munere functus' Cic. 'Nemo

parum diu vixit, qui virtutis perfectæ functus est munere.' *Torrent.*

30 *Lydis remisto*] Plures libri *remixto* legunt: nonnulli *Lydiis* pro *Lydis*: parum refert. Sed videndum est cur *Lydas* vocat Flaccus, quas alii fere 'Phrygias:' quod meo sane judicio non aliunde quam a regionum vicinitate procedit; nam cum Phrygiæ inventum sit tibia, et eandem habeat in organis vim, quam in vocibus harmonia, quæ et ipsa Phrygia appellatur, a qua Lydia plurimum differt; (illa enim concitatio, acriorque, ac proinde Cybeles et Bacchi sacris apta;) nulli dubium est, quin *Lydas* pro 'Phrygiis' dixerit Horat. ut III. Od. 19. 'Berecynthiam' vocat 'tibiam.' Idem voluit qui 'barbaram' appellant. 'Barbaros' enim apud optimos quosque pro Phrygibus accipimus. Denique *remixto carmine tibiis* cum dicit Flaccus noster, carmen ad tibiam quod canatur intellige. Voce autem cum tibiis canere primus Træzenius Dardanus instituit. *Torrent.* *Lydis remisto carmine*] Tibiarum varii erant modi, tres præcipue: Dorius, sive Ionicus, Phrygius, et Lydius. [*Lidius misto Guelph.*]

31 *Anchisen, et almæ*] Canemus patrem Æneæ, ipsunque Æneam Veneris filium, et totam gentem Juliam, nempe Julium Cæsarem, Augustum, Tiberium, Drusos, &c.

EPODŌN LIB.

EPOD. I. AD MÆCENATEM. Horatius ibit cum Mæcenate proficiscente ad bellum Actiacum, contra Antonium.

Epodŏn Liber] Margini antiqui codicis adscriptum reperimus: 'Liber hic EPODŌN inscribitur, id est, clausularis, quod in eo versus ita ordinantur, ut singulis quibusque clausulæ suæ recinant. Clausulas autem Lyrici appellant minores versus majorebus suppositos, quasi præcisos, integris subjectos.' Si meæ tamen opinioni locus esset, Liber 'Ερωδὸς inscriberetur, non a certo carminis genere, quod in hoc volumine maxime variat, neque semper sequens versus præcedente brevior est; sed, ut si Latine *incantator* dicas: hoc enim Græcis est ἑρωδὸς, ut et ἑρωδῆ, *incantamentum*. Videmus certe quam multa de incantationibus tractet hic Horatius, et quam acriter Canidiam veneficam exagitet: neque novum est a tam insigni operis parte totum opus nomen acquirere. Errant autem solenniter, qui 'Ερωδὰς vocari posse hæc Poëtæ nostri Carmina arbitrantur, tanquam ex intervallo post alios libros scripta. Nam ut alias rationes omittam, quibus facile refellantur, illud manifeste constat, et multa ex prioribus libris, totum pæne librum quantum Carminum, post hoc ipsum volumen scriptum fuisse. Vide et Turneb. Advers. XII. 14. Muretus dicit se vidisse veterem librum in quo hic 'quintus Odarum liber' inscribatur. *Torrent.*

1 *Ibis Liburnis*] Qui sint Liburni, quæve a gente illa donominatæ Liburnæ, docet Vegetius lib. IV. de Re Milit. Errant vero qui tam exiguas

faciunt, ut cymbæ potius, quam naves bellicæ videri possent. Snidas certe rostratas constratasque fuisse tradit, alia tamen quam tiremes forma. In eo vero consentiunt omnes, quod ab agilitate et incredibili celeritate præcipue commendabantur, ob hoc aptissimæ bello, quod Actiaci prælii eventus docuit. *Torrent.* *Ibis Liburnis*] Amice Mæcenas, tu paratus subire omne periculum Cæsaris, idque tuo periculo, ibis Liburnis navibus inter alta navium propugnacula, id est, inter turritas naves Antonianas. *Liburnis inter alta navium*] In navibus humilioribus, sic dictis a Liburnorum gente.

2 *Amice*] Illud monendum, me existimare celebri ad Actium pugnæ non interfuisse Mæcenatem, tunc temporis Romæ et Italiæ administrandæ præfectum, quod significare videtur Dio lib. LI. Virgilius sane solius Agrippæ meminit, insigni laudatione ipsum Cæsari æquiparans, non omissurus Mæcenatem suum, modo adfuisset. Quare carmen hoc sola opinione futuræ professionis scripsit Horatius. *Torrent.* [Codd. ap. Jacck: *Cæsaris . . . tui, Cæsaris . . . tibi, Cæsari . . . tuo.*]

5 *Quid nos*] Quid nos faciemus qui Romæ restamus? quibus vita est juvenda te superstitie et incolumi, gravis vero te mortuo. *Sit superstitie*] Codex Gandavensis optimæ notæ, si legit, pro *sit*, adscriptumque abundare. Sed et alterum exemplar *sic* habebat. Verum alicui hoc forte displicebat, erasit, et *est* supposuit: ait enim τὸ *si*, abundare, et melius legi *est*. *Torrent.*

7 *Jussi persequemur otium*] Jussi ab

Augusto domi manere, an carmen per otium componemus, quod sine te est injucundum. [Vaticanus Romanus 8. apud Feam, *prosequimur*. Vatt. Rom. 9. 10. et Vallicellanus 4. ap. enud. *persequamur*.]

9 *Laturi*] Sequitur mox *feremus*. Novum itaque loquendi genus: Græci usitatus, *laturi feremus*. Non dissimile illud Lucretii: 'Quid multa, quid in se Semina habent ignis stuppæ tedæque tenentes.' 'Habent tenentes,' pro 'habent tenentque.' *Laturi, decet*] An laturi sumus hunc laborem militare[m] ea mente et constantia, qua viros fortes decet?

10 *Qua ferre*] Mss. fere omnes habent *quem*: ut et mox *roges tuum laborem*, pro labore.

11 *Feremus: et te vel*] Sibi ipse dat responsum. [Cod. Schoenborn. ap. Jaek, *et vel, sine et.*]

12 *Inhospitalem*] Caucasus est Scythiæ mons inhospitalis, propter glaciem et nives. [*Caucason* Cuning. et ita Vat. Rom. 9. aut *Caucasum* conj. Marklandus.]

13 *Vel occidentis usque*] Usque ad sinum Gaditanum in Hispania, juxta columnas Herculis.

15 *Roges, tuum labore*] Si roges, quid ego, non bellicosus, possim meo labore te juvare.

17 *Comes minore*] Si tuus sis comes, minus tibi metuum præsens, quam absens.

18 *Qui major*] Qui metus.

19 *Ut assidens*] Longe apertior esset sententia, modo versus ferret, si *assidet* et paulo post *timens* pro *timet* legeretur; quomodo enim timere potest relictis jam assidens? Nisi totum illud *Assidens implumibus pullis*, unus epitheti loco accipiamus, ut puta fæta avis, aut quid simile. *Torr. Assidens pullis*] Id est, quemadmodum avis pullis implumibus assidens atque accubans, serpentium illa quidem insidias et impetus extimescit: sed multo magis tamen timet absens,

cum scilicet pullos suos reliquit. *Lambin.*

20 *Allapsus timet*] Serpentum incursiones.

21 *Magis relictis*] Magis timet pullos relictis. *Relictis*, est Dativi casus. *Non ut adsit*] Non est latura plus auxilii præsentibus, quamvis adsit.

23 *Militabitur, &c.*] Ego, inquit, hujus belli laborem ac periculum perferam, nulla abs te sperata mercede: sed tuæ erga me benevolentiae retinendæ studio et spe ductus. *Lambin. Militabitur*] Militabitur a me. [Schoenborn. 1. *militabimus*.]

25 *Non ut jurencis*] Est Hypallage, non ut plures juvenei mei nitantur aratri illigatis, id est, non ut plura habeam aratra, vel, ut plura agri jugera possideam. *Illigata*] Quidam codices *alligata* legunt: et mox *nectantur* pro *nitantur*: sed nihil muto. *Torr.*

27 *Pecusæ Calabris*] Magnus veterum Romanorum ex re pecuaria quæstus, ut et ex aratione. At solidæ illæ et insignes divitiæ, in propriis pascere, et quidem diversis locis: ut, pro temporum ratione, nunc in æstiva, nunc in hiberna pecus ducere possint. Vid. Turneb. xii. 14. *Pecusæ Calabris ante sydus fervidum*] Non ut habeam multa armenta, quæ post ortum Caniculæ pascua mutent, scilicet ex Calabria in Lucaniam.

28 *Pascua*] Libri omnes maximo consensu habent *pascuis*, malim tamen *pascua*. *Torrent.*

29 *Nec ut superni*] Nec ut villa mei fundi Tusculani in colle sita, et maremore candenti extracta, se extendat ad oppidum Tusculum, a Telegono Circes, ut Ulyssis filio ædificatum. *Superni Tusculi*] Editi, et in colle positi. *Tusculi* autem *villam*, pro Tusculani agri villa accipio; tanta amplitudine, ut ipsa urbis mœnia attingeret. Telegonus porro, Ulyssis ex Circe filius, Tusculum condidit. Un-

de 'Circæa' appellat 'mænia' Horatius, atque ita locum hunc diserte explicat Porphyrius. *Torrent.* Vid. Turneb. xii. 14. [Bambergensis codex ap. Jaek, *tangens pro candens.*]

31 *Benignitas*] Pro liberalitate. [*Vatis pro Satis* ed. Fæ.]

33 *Quod, aut avarus*] Quod in terra occultum, ut Chremes ille senex Terentianus.

34 *Discinctus ut nepos*] Ut pater patris, avus: sic filii filius, nepos dicitur: quamquam 'nepotum' nomine, sicut et 'liberorum,' cæteri quoque descendentes plerumque intelliguntur. Illud quoque non inelegans, quod in Festi compendio adhuc conservatur, 'nepotes' etiam luxuriosæ vitæ homines appellari, quibus non magis rei familiaris cura sit, quam iis, quibus pater avusque vivant. Unde et 'nepotari,' apud Nonium, et 'nepotini sumptus' apud Suet. Porro aptissimum nepotis epithetum *discinctus*; non absimili enim translatione Romani ab habitu ad ingenium, ut 'cinctos' pro navis atque strenuis: sic 'discinctos' pro ignavis ac remissis dixere: tum etiam de luxuriosis et intemperantibus. *Torrent.* Vid. Turneb. xii. 14. *Discinctus aut*] Ut dissolutus nepos prodige expendam. *Nepos*, præter propriam et vulgatam significationem, luxuriosum et perditum hominem significat.

EPOD. II. VITÆ RUSTICÆ LAUDES.

1 *Beatus ille, &c.*] Vult Poëta eum, quem rure viventem beatum existimat, non publicanorum more arationes habere, ac pecuarias negotiationes agere, quibus tunc multo magis quam fœnore locupletabantur: sed, primæ ætatis hominum more, ea quæ a parentibus tradita possideant colere, liberisque post se relinquere. quæ vita ut innocentissima, ita jucundissima est. *Torrent.* *Procul negotiis*] Separatus ab urbanæ vitæ molestiis.

2 *Ut prisca gens mortalium*] Ut pri-

mi homines in aureo sæculo, qui in agris habitabant.

3 *Paterna rura*] Qui rura a parentibus accepta propriis, non conductis bobus colit. *Exercet*] Verbum ipsum culturæ diligentiam arguit, uti et apud Virg. cum ait: 'Exercetque frequens tellurem atque imperat arvis.' Verissimumque quod veteres Romanos dicere solitos accepimus, opera, non impensa culturam constare. Quod Furius ille Cresinus coram populo, ut qui alienas fruges veneficiis alliceret, accusatus, non verbis sed reipsa ostendit. vide Plin. xviii. 6.

4 *Solutus omni fœnore*] Varie scriptum invenias in antiquissimis monumentis, 'fœnus,' 'fœnerari,' &c. Sextus tamen Pompeius Festus, 'fœnus' sine diphthongo agnoscit, ut et 'fœtus.' Nam credita pecunia fenebris, a 'fetu,' inquit dicta est, quod crediti nummi alios pariant: qua ratione *τόκος* Græce dicitur. *Solutus* ergo *omni fœnore* est, qui neque dat, neque accipit fœnori: in quorum altero summa invidia, in altero extrema miseria est, unde tot olim seditiones exortæ. *Torr.* *Solutus omni fœnore*] Liber ab omni debito.

5 *Neque excitatur*] Neque militat, neque navigat. [Vat. 2. 3. 4. 6. Vat. Palatinus 6. ap. Feam, Chisianus 3. ap. eund. et Vallicel. 2. *ut miles.*]

7 *Forumque vitat*] Forum vitat, ubi lites aguntur et dijudicantur. *Et superba civium*] Et divitum domos non frequentat favoris inveniendi causa. *Civium potentiorum limina*] Id ad salutandi molestiam referendum esse arbitror, poëtis præcipue invisam, ambitiosis et ditescere volentibus necessariam. *Torrent.*

9 *Adulta vitium propagine*] Cum adulta vitium propagine conjungit altas populos. [Codd. quidam ap. Jaek, *propagini.*]

10 *Altas maritat populos*] Plin. xvii. 23. 'Longo usu compertum nobilia vina non nisi in arbustis gigni, et in

his quoque laudatiora summis, sicut nberiora imis: adeo excelsitate proficitur: hac ratione et arbores eliguntur. Prima et omnium ulmus: deinde populus nigra,' &c. Sic ille Lambini scrupulum tollit, quærentis cur 'altas' hic appellet Horatius, et anne 'albas' reponere satius esset.

11 *Inutilis*que, &c.] Quatuor hos sequentes versus ita Fabritius et Stephanus ordinarunt. Sed in veteribus et vulgatis libris vs. 13. et 14. ponitur ante 11. et 12. *Pulmann.* *Inutiles ramos*] Ramos supervacaneos.

13 *In reducta valle*] In valle longa, aut flexuosa. Turn. I. xxvi. c. 23.

14 *Prospectat errantes greges*] Procul spectat. [Codex unus ap. Jaeck, a m. sec. *errantes boves.*]

15 *Puris mella*] Mella e favis expressa.

16 *Infirmas ovis*] Naturale epithetum ovium: sunt enim delicatæ morbisque obnoxia. Quod autem vetus interpretes addit, 'lanitondium' vocari, cum æstate tondentur oves; ut et 'mellamessio' dicebatur, cum mella condebantur; id nullo idoneo teste probari posse arbitror. Rusticum Kalendarium mense Maio sic habet, 'Segetes runcantur, oves tundunt, lana lavatur.' De melle nihil. Sed Rei rusticæ anctores, ut 'mellificium' vocant ipsum mellis artificium, sic 'mellationem,' cum mel certa ratione decoquitur: quod decocum mel dicitur et ad vetustatem reponitur; quemadmodum defrutum ex uvis; eaque de re loqui poetam hic existimo. *Torrent.*

17 *Quum decorum*] Pingebatur autumnus, pomis capite redimitus. Vide Turn. vi. 14. *Pulmann.* *Decorum mitibus pomis*] Caput quasi pomis coronatum.

[18 Bamberg. *extulit agris.* Schoenborn. 2. *aquis extulit.*]

19 *Ut gaudet*] Quam gaudet rusticus. Est admirantis. *Insitiva*] Nativiva quoque pyra nobis autumnus

suppeditat; sed summa insitionis voluptas, in qua veluti miraculum quoddam naturæ decernitur. *Torr.* *Insitiva decerpens pyra*] Pyra non ex semine nata, sed pyra proprii laboris. [Vat. 3. apud Feam, a m. sec. aliique codd. ap. Jaeck, *At gaudens insitiva decerpit pyra.*]

20 *Et uvam purpuræ*] Virgilius Ecl. iv. 'Rubens pendebit sentibus uva.' Cruquii libri quatuor, *Purpura. -Purpuræ*] Et decerpens uvam purpuream. Participium 'certandi' dativo jungitur.

21 *Qua muneretur*] Qua donet te, Priape, hortorum Deus. [Quis Cuning. *Quæis Sanad.* et al. ap. Jaeck.]

22 *Sylvane, tutor*] Sylvarum et agrorum custos.

23 *Libet jacere modo*] Qui novæ Odæ faciunt hic principium, sententiam non intelligunt: est enim Oda περιβολική, quæ multa habet πνεύματα. *Fabric.* *Antiqua ilice*] Sub ilice annosa, quæ latioremb umbram præbeat.

24 *Tenaci gramine*] Vel quod recubantem virore suo oblectet ac diutissime retineat: ut Catullus: 'Mentem amore revincens, Ut tenax edera hac et hac Arborem implicat errans.' *Tenaci gramine*] In gramine, quod terræ firmiter adhæret.

25 *Labuntur ripis*] Plures et meliores codices *rivis* legunt, haud dubie melius: ut II. Od. 3. 'Qua... obliquo laborat Lympha fugax trepidare rivo.' *Torrent.*

26 *Queruntur*] Recte quidem hic Cruquius; sed unus e nostris codicibus sic habebat: 'Veteres omnium animalium voces querelam vocarunt, præterquam snium. Sic Maro cicadis, ranis, bubus querelam tribuit.' Sic et Flaccus noster 'querulam' vocat tibiam, III. Od. 7. ob modulationis dulcedinem. Nam 'querula' pro 'sonora' exponit ipse Servius. *Torrent.* *Queruntur in sylvis aves*] Canunt aves.

27 *Obstrepunt*] Et fontes strepitum

et murmur faciunt.

28 *Somnos leves*, &c.] Paulo aliter Virgilius Ecl. 1. 'Sæpe levi somnos snadebit inire susurro.' *Quod invitet*] Quæ res. [Schoenborn. 2. *invitat*.]

29 *Annus hibernus Joris*] Locutio prorsus poetica. Nam et *annus hibernus* pro anni parte hiberna dixit: et *tonantis Joris*, propter æris eo tempore inclementiam. *Torr.* *Annus hibernus*] Hyems. Totum pro parte. [*Aut cum*, vel *Et cum* codd. ap. Jaeck.]

31 *Multa cane*] Annotarunt viri docti veteres, cum de canibus ad venandum loquuntur, ferme muliebri genere uti, ut a Græcis κόνας θηπαικός, γυναικας, Κελτικὰς passim appellari invenias. *Torrent.* *Multa cane*] Multis canibus. [*Et trudit* Bamberg. *Aut trudit* agris Vanderb. ap. Jaeck. *multo cum cane* Vatt. Rom. 7. 9. et Vat. Palat. 3. a m. sec.]

32 *In obstantes plagas*] In opposita retia.

33 *Amite levi*] Furcula aucupali, qua rete tenditur.

34 *Dolos*] Quæ retia sunt doli turdis, avibus voracissimis.

35 *Advenam*] Advenam, transmari-
nam. Grues, cum loca calidiora petentes, maria transmittunt, trianguli formam efficiunt: M. Tul. 11. de Nat. *Laqueo gruem*] Gruem pedica captat. [*Avidunique* var. lect. ap. Jaeck. *aut advenam* Schoenborn. 2.]

36 *Jucunda captat præmia*] Quæ omnia, nempe apri, tûrdis, lepus, grus, sunt rusticis jucunda laborum præmia. [*Jocunda* Schoenborn. 2.]

37 *Malarum, quas*] Malarum curam, quæ propter amorem suscipiuntur. *Quas amor*] Per 'amorem' nunc omnem cupiditatem intelligit, aut saltem avaritiam, ex sententia Heleni. Et pro *malarum*, quidam legunt *malorum*.

39 *Quod si pudica mulier*] Sic et Virg. Georg. 11. 'Interea dulces pendent circum ubera nati, Casta pudici-

titiam servat domus.' De utilissima autem atque jucundissima vitæ inter conjuges societate, multa cum alii optimi auctores, tum, quod maxime ad Horatium facit, præclare Columella Proæmio libri XII. 'Apud Græcos,' inquit, 'et mox apud Romanos, usque in patrum nostrorum memoriam, fere domesticus labor matronalis fuit,' &c. additque: 'Verum cum in totum non solum exoleverit, sed etiam occiderit vetus ille matrum familiarum mos Sabinarum atque Romanarum, necessario irrepsit villicæ cura.' Hoc ergo est quod sequitur, *Sabina qualis*, &c. *Torrent.* *Pudica mulier*] Mulier casta. *In partem*] Græcismus, ἐν μέλει, id est, *ricissim*. Hartung. Victorinus Var. Lect. 11. 6. *Juvel*] Sic plerique omnes libri, quos vidi: vel *juvat*, in uno atque altero. Turnebus tamen XII. 15. *juvans* restituit, quod parum cohæreat oratio: quod veritus etiam Lambinus *sacrumque vetustis* scripsit, et secundum pedem Anapæstum facit, male. *Torrent.* [*Quid si? Quo si? Quid? si* nonnulli codd. ap. Feam et Jaeck.]

41 *Sabina qualis*, &c.] Quales sunt Sabinae mulieres, aut Appulæ, feminae castissimæ. *Perusta solibus*] Nigra.

42 *Pernicis uxor*] 'Pernix' et celerem et perseverantem significat. Unde 'pernicitas' et pro celeritate, et pro patientissima fortitudine, teste Nonio. *Torrent.* *Pernicis uxor Apuli*] Aut nigra uxor Apuli agilis, vel patientis laborum.

43 *Sacrum vetustis*] Vocat focum sacrum, vel quod Vestæ consecratus sit, vel quod ara Deorum penatum focus sit, quod margini antiquissimi codicis adscriptum repperi. *Vetusta* vero *ligna* cum dicit, sicca jam et arida intelligit, unde fumus non sequatur, quæ vel præcipua rustici post labores recreatio est. Tibull. lib. 11. 'Tum nitidus plenis confusus rusticus agris, Ingerit ardenti grandia ligna

foco.' Torr. *Sacrum vetustis extruat lignis focum*] Est Hypallage: Si extruat ligna super focum, laribus sacrum. [Markland. conj. *extruens*.]

44 *Sub adventum*] Paulo ante adventum mariti.

45 *Textis cratibus*] Septis.

46 *Distenta siccet ubera*] Si plena ubera mulgeat.

47 *Et horna*] Optimi codices sine aspiratione scribunt: ut III. Od. 23. dictum. Tum Plin. XIV. 13. apothecas primum fuisse Romæ et diffundi cæpta vina, anno Urbis 633. Antea de dolio sive de cupa haustum bibebant, præsentis nempe anni, et nec dum ad vetustatem ac luxum in cados amphorasque diffusum. Hinc 'vinum doliare,' ad veteris differentiam Ulpianus dixit. Atque hoc est, quod *dulci dolio* ait Horatius; vetera enim amariora. Torr. *Horna dulci vina promens dolio*] Hujus anni vina.

48 *Dapes inemptas*] Notum illud Catonis: 'Patrem familias vendacem, et non emacem esse oportere.' Optime etiam Virg. Georg. IV. 'Serape revertens Nocte domum, dapibus mensas onerabat inemptis.' *Inemptas apparet*] Escas suo labore paratas et domi natas. [Bamberg. *Dapes inep-tas*.]

49 *Non me Lucrina*] Conchyliis in lacu Lucrino capta (quæ sunt omnium præstantissima) non magis delectaverint, aut Rhombus, vel, &c. *Lucrina conchyliis*] Postquam genera, nominaque edulium ac ciborum domicilia vestigare ac distinguere profunda hominum ingluviis non erubuit, primus Sergius Orata optimum saporis ostreis Lucrinis adjudicavit. Vide Plin. IX. 54. et XXXII. 6. Val. Max. IX. 1. Atque hoc est, quod ex Catii disciplina inquit Horat. 'Sed non omne mare est generosæ fertile testæ.' Et de peritissimo gulæ magistro Juvenal. Sat. IV. 'Circeis nata forent, an Lucrinum ad saxum, Rutpino ve edita fundo Ostrea, callebat

Delph. et Var. Clas.

primo deprendere morsu, Et semel aspecti dicebat littus Echini.' Torr. *rent*.

50 *Rhombus*] Turbo est piscis magni pretii, sic etiam Scarnus.

51 *Si quos Eois*] Ad Scaros hoc pertinet. Scarnus enim piscis Italiæ littoribus adeo olim ignotus fuit, ut ne nomen quidem Latinum inveniret. Macrob. III. 16. de quo etiam Columella VIII. 16. Ingeniose igitur Horatius veluti tempestate ex Oriente in Latium compulsos ait. Mirum autem in omnibus vetustis codicibus *scaurus* pro *scaris* legi: uti et apud Columellam. Torr. *Si quos Eois intonata fluctibus*] Si quos Scaros hyems, (id est, tempestas concitata) vertat ad mare Italicum.

53 *Afra avis*] Sic Juvenal. quoque Sat. XI. 'Nec frustum capreae subducere, nec latus Afræ Novit avis noster tirunculus.' Eadem autem haud dubie quæ et Numidica, a parte Africæ Numidia, ut ait Plin. X. 48. Columella VIII. 2. *Afra avis descendat in ventrem meum*] Gallina Africana non potest mihi esse cibus jucundior. [Schoenborn. 2. *descendit in ventrem*.]

54 *Attagen Ionicus*] Attagen est avis Asiatica inter nobilissimas habita. Ionia, est pars Asiæ, in qua fuit urbs Ephesus.

57 *Herba lapathi*] Λάπαθρον Græce, Latine *rumex*, plura habet genera. Et quamquam omnium decocto olere mollior alvus, præcipue tamen laudatur id, quod a foliorum acumine ὀξύλαπαθρον vocari tradunt. Quod cum Plinius non nisi in palustribus nasci, et sativo similis esse scribit, inde interpretabimur, quod *prata amantis* epitheton addiderit Horatius. Vide Victorium Var. Lect. XXIII. 13. Torr. *Lapathi prata*] Lapathum Latini appellant *rumicem*, de cuius variis virtutibus consule Dioscoridem. *Gravi*] Corpori ægrotanti Plin. XX. 21.

59 *Terminalibus*] Terminos olim in summa veneratione fuisse nemo igno-

Horat.

5 E

rat. Et ut Siculus Flaccus testatur: 'Termini in terra collocabantur consecrabanturque, cæsa immaculata hostia a dominis, qui confines agros possidebant.' Eum diem festum 'terminalia' vocabant, et quotannis mense Februario celebrabant. Hostiam agnam fuisse indicat Poëta. Juvenalis vero Sat. xvi. pulte ac libo coli solere Terminum ostendit his versibus: 'Aut sacrum effodit medio de limite saxum Quod mea cum patulo coluit puls annua libo.' Sed seorsum, ut puto, cædebatur agna, quam vicini epularentur: ut interdum etiam lactens porca, quod ab Ovidio discimus. *Torr. Terminalibus*] Festis in honorem Termini Dei celebratis, in cuius tutela veteres putabant esse agrorum fines. [*Vel cæsa festis agna Scaliger.*]

60 *Vel hædus*] Hædus e fancibus lupi ereptus snavior est rustico, quam qui desumptus est ex suo hædili. Nam minoris constat. [Acron Ms. apud Feam et Jaeck, *exceptus lupo.*]

61 *Ut juvat pastas oves*] Quantum delectat.

[62 Schoenborn. 2. *domum properrantes.*]

65 *Ditis examen*] *Examen* multitudinem notat: ut passim 'examen apum' dicimus pro nova illa sobole, quæ ad alias sedes quærendas educitur. Cujus similitudine 'juvenum recens examen' dixit Horat. 1. Od. 35. *Examen domus*] Vernæ sunt, quasi examen apium, in divitis domo. [*Vox ditis non habetur in Schoenborn. 2. Pastosque conj. Markland.*]

66 *Circum renidentes lares*] Neque τὸ *renidentes* ad lares, sed ad vernas referendum est, ut sit ordo: Vernas renidentes circum lares. Est autem Horatio valde usitata Synchysis. Sic 1. Od. 10. 'Quin et Atridas duce te superbos Ilio dives,' &c. Non enim 'duce te superbos,' sed 'duce te fellit.' Et in Tyresia: 'Quando pauperiem missis ambagibus horres, Accipe qua ratione queas ditescere.'

Pro, 'Accipe missis ambagibus;' ut recte vetus Comment. explicat. In Arte; 'Qui variare cupit rem prodigialiter unam Delphinum sylvis appinget,' &c. Est enim 'prodigialiter appinget,' non autem 'prodigialiter variare.' Alibi: 'Quid accidit cur barbaræ minus Venena Medæ valent?' Subintellige, 'quam.' Quid est cur mea venena minus quam Medæ valent? Græci felicias hoc per articulum; quo quia Latini destituimur, magnæ plerumque obscuritatis causa est. Neque minus obscurum est quod sequitur: 'Venena magnum fas nefasque non valent Convertere humanas vices.' Sed legendum est, 'magicum fas nefasque.' Venena, inquit, quæ totum Magorum fas et nefas sunt, humanas vices convertere nequeunt. *Rutgers. Renidentes Lares*] Circum Lares splendentes et hilares. Vide 11. Od. 18. [*Vanderb. ap. Jaeck, renitentes.*]

67 *Hæc ubi loquutus*] Fingit Horatius Alphium fœneratorem superiora omnia dixisse, quasi is approbaret vitæ rusticæ jucunditatem, sed ad ingenium suum rediens, properat ad pecuniam in fœnore collocandam. *Fœnerator Alphius*] Scribe *Alfius*, ut in vetustis membranis. Summa vero in eo facetia est, quod sub Alfii persona hactenus vitam rusticam laudavit Poëta, more humano fieri ostendens, ut vel optime de rebus sentientes assueta tamen non relinquamus. *Torrent. [Hæc ut locutus Cuning. ex ingenio.]*

69 *Omnem relegit*] Multo plures melioresque codices *redegit* legunt, quod exemplis firmat Cruquius. 'Redigere' enim verbum elegans, ut 'cogere' quoque 'nummos,' 'argentum,' 'aurum,' &c. dicimus: unde et 'coactores.' *Torrent. Relegit*] Omnem pecuniam congregavit, a debitoribus eam exigens Idibus, (id est, circa dimidiatum mensem) studetque iterum in fœnore collocare sequentis

mensis Kalendis. *Idibus*] Idibus, inquit Lamb. nomina exigebant; Kalendis autem et exigebant et collocabant. De Idibus citat alterum Poëtæ locum ex 1. Sat. 6. 'Ibant octonis referentes Idibus ara.' De Kalendis illum e Satyra 3. 'Qui nisi cum tristes misero venere Kalendæ.' Et prisci interpretis verba a me reperta, paulo aliter quam Cruquius opponam: 'Redegit Idibus, ut vitam ageret rusticam; sed cum venerunt Kalendæ, quæ sunt sequenti die post Idus, quærebat ponere in usuram.' *Torrent.*

EPOD. III. AD MÆCENATEM. Allium detestatur, quod apud Mæcenatem ederat, cujus æstus torquebatur. [Hæc Ode inscribitur in codd. ap. Jaeck: *Ternarius Iambicus; Binarus Iambicus; Epodicus.*]

1 *Olin*] Posthac.

2 *Senile guttur*] Epitheto hoc utitur vel ad commiserationem, vel quod fere vivacitatem in parentibus oderint filii, ipsi jam proveci et mali. 'Frangere' ergo 'guttur,' vel ferro, vel laqueo. *Guttur fregerit*] Cervicem patris senis. Gr. *λαιμοτομῆν*.

3 *Edit cicutis*] Edat, pro supplicio allium suo calore nocentius cicutis, quæ frigore venenato necant. Victor. Var. Lect. vi. 19. *Allium*] Sic vulgo quidem: sed veteres membranæ *alium* scribunt. Sunt qui aspirent, et *halium* scribant, ut *halitus* et *anhelare* ab *halando* scilicet, ob odoris gravitatem. *Torrent.* Vid. Brod. Misc. vi. 2.

4 *Messorum ilia*] Messoribus allium dare solebant. Vide Virg. Alexin.

5 *Quid hoc reneni*] Lambini expositio vehementer placet, per subintellectionem provorabuli, 'quod;' nimirum, Quod hoc veneni est, quod sævit in præcordiis? *Sæviti in præcordiis*] Venenum æstuat.

6 *Num viperinus cruor*] Significat allium esse veneficium omnium certissimum et præsentissimum, Medeamque veneficam nullas priores

herbas ad veneficium habuisse. Vid. Turn. xii. 15. *Pulm. Cruor*] Sanguis viperæ serpentis, id est, venenum.

7 *Fefellit*] Me latuit, id est, me inscio fuit incoctus?

8 *Canidia*] Errant qui Gratidiam Neapolitanam veneficam, sub Canidiæ nomine ab Horatio exagitari existimant, quod non liceret quemquam nominatim insectari. *Torr. Canidia tractavit dapes*] An mulier venefica male contrectavit dapes? [*Candida Schoenborn.* 2.]

9 *Ut Argonautas*] Posteaquam Medea mirata est, id est, adamavit Jasonem, ducem præ omnibus Argonautis candidum, id est, pulchrum.

10 *Mirata est ducem*] Siquidem admiratione ea Medeam tanto amore percussit. Hujus verbi vim ostendimus iv. Od. 13. quæ vel hoc loco apertissima est. *Torr.*

12 *Hoc Jasonem*] Hoc unguento, scilicet allio, perunxit Jasonem, illigaturum juga ignota tauris, id est, qui tauris ignivomis juga insueta injiceret. [*Iasona Cuning.* ex ingenio.]

13 *Hoc delibutis ulta*] Medea Glaucam Creontis filiam vestibus hoc allio delibutis ulta, aufugit per aërem, vecta a dracone alato. *Delibutis donis*] Idem quod imbutis. Infra Epod. xvii. 'Quantum neque atro delibutus Hercules Nessi errore.' Nec dissimile quod 'medicamentis delibutus' dixit Cic. et 'delibutus capillis,' pro Roscio; subauditur enim 'unguentis.' Terentius vero cum ait, 'delibutus gaudiis,' quod corporis est, ad animum transtulit. *Torr.* Vide et Turneb. vi. 9. Plin. ii. 105.

14 *Serpente alite*] Eleganter serpentem dixit 'alitem.' Contraria enim 'serpere' et 'volare,' quamquam dracones pennatos non soli Poëtæ, sed et Philosophi nobis exhibeant. *Torrent.*

15 *Siderum vapor*] Vapor enim idem, quod æstus aut calor, ut recte Lambinus; unde 'vaporare' pro calfacere

Epist. ad Quinctium dixit Horatius. *Vapor*] Nec tantus calor syderum, Caniculæ præsertim, aridam invasit Apuliam. [Nonnulli codd. ap. Jaeck, *inseudit æstus*.]

17 *Nec munus humeris*] Nec tunica ad Herculem a Deianira missa Nessi Centauri sanguine intincta ardentius inflammavit humeros Herculis efficacis, id est, laboriosi, et ad efficiendum apti.

19 *Tule*] Allium. [*Aut si quid Vanderb. ap. Jaeck.*]

21 *Manum puella*] Precor ut puella halitum tuum effugiens, opponat manum osculo tuo, et cubet in exteriore lecti parte, ne alii fœtore offendatur, id est, precor, ut neque te osculetur, neque se tibi potiendam præbeat. *Suavio*] In optimis exemplaribus *savio* invenimus. *Torrent.*

22 *Extrema et in sponda*] Lecti pars *sponda*, eaque interior et exterior; unde interior et exterius cubare. Ovid. igitur cum ait: 'Cur pressus prior est interiorque torus?' utramque *spondam* intelligit. At Martialis lib. III. Epigrammate de Misitio, '*spondam*' pro exteriori parte accipere videtur, et opponere '*pluteum*.' *Torr.* Sic non inepte quis '*extrema cubare sponda*' cum eo dici poterit, qui cum illi quidem congruit, sed exiliter et non undequaque perfecte. *Cruq.* [Markland. *Extrema aut in sponda*.]

EPOD. IV. AD VOLTEIUM MENAM,

LIBERTUM POMPEII MAGNI.

Velleius Mænam et Menecratem paternos Sexti libertos vocat. Atque adeo is ille est Mæna, de quo Plutarchus Antonio. qui, cum Sextus Cæsarem et Antonium pace inita in triremem suam convivio excepisset, suasit patrono, ut, si orbis terrarum imperio potiri vellet, utrumque soluta repente navi captivum abduceret. Perfidus natura ac vafer. Codex ergo Laurentianus verum huius carminis titulum præfert: *In Sextum Mænam*

Pompeii Libertum. ac proinde Lambini hic diligentiam desidero. Quanquam turpius errat Cruquius, qui *Vulteium Mænam vocat*, ideo, opinor, quod *Vultei* Mæna in Epistolis fiat mentio. At ille longe alius erat. *Torr.* [Variat titulus in codd. et edd. fortasse quia ex cujusque scriptoris vel editoris ingenio additum. Vat. 1. et Bamberg. habent, *In Sextum Pompeium libertum*; Vat. 5. *In Sextum Pompeii libertum*; Vat. 11. *Ad Menam Sexti Pompeii libertum*; Vat. Rom. 8. *In Sextum Pompeium Sexti libertum Menam*; Vat. Rom. 10. *In libertum Cn. Pompeii Magni honore superbum*; Vat. Palat. 1. *Ad Sextum Menam libertinum*; Vat. Rom. 5. *In Sextum Pompeium Sex. libertum*; Vat. Palat. 2. *Ad Pompeium*; Vat. Palat. 5. *In Mecenam Sexti Pompeii libertum*; Vat. 2. *In Menam Sexti Pompeii libertum*; Vat. Rom. 3. *Ad Sextum Menam libertinum Vedum Rufum ex servitute miratur usurpasse equestrem dignitatem usque ad Tribunatum militum*; et ita codex ap. Oberlinum. Chisian. 1. *Ad Sextum Menam libertinum*; Angelic. 1. ap. Feam, *Ad Sextum Menam libertinum equestrem*. Fea, Botlie, et Jaeck edidere, *In Cneium Pompeium Cnei libertum Menam*.]

1 *Sortito*] Naturæ veluti sortem quandam appellat, cujus nulla nobis ratio constet. Vid. Plin. x. 74. Turneb. xiv. 9. *Sortito obtigit*] Naturaliter.

2 *Tecum mihi*] Tanta mihi tecum discordia est.

3 *Ibericis*] Libri optimi vocabulum hoc fere aspirant. In uno etiam adscriptum, '*id est, Sparteis*.' Sparto enim abundat Hispania, unde fœnes conficiuntur. Plin. xix. 2. Hispaniæ Carthaginem ad alterius differentiam '*Spartariam*' appellat, ob sparti abundantiam. *Torr.* Vid. Thurn. iv. 9. *Ibericis peruste funibus latus*] Qui latus habes perustum, et valde flagellatum funibus Hispanicis. Species pro genere.

4 *Et crura*] Cujus crura perusta

sunt, et attrita ferreis compedibus.

5 *Licet superbus*] Velut qui Junonis sacra ferret: hujusmodi hominum genus Græcis significanter dicitur σοβαρεῦσθαι, hoc est, *insollescere* et cum fastu omnia agere. *Cruq.*

6 *Fortuna non mutat genus*] Genus mihi dixisse videtur pro statu ac conditione hominum: ut Jurisconsulti loquuntur: alii enim ingenui, alii servi. *Torr. Fortuna non*] Pecuniæ ex liberto nobilem non efficiunt.

7 *Sacram metiente te viam*] Te incedente per viam sacram, quæ ducit ad Capitolium. *Sacram viam*] Omnium quæ in urbe celeberrima fuit, sic dicta, si Varroni credimus, quia sacra per eam quotquot mensibus in arcem ferebantur. Hinc ‘*Sacravienses*,’ qui in ea habitabant. Eam igitur celebritatem, quo magis esset conspicuus, quærebat Mæna, quærebant et homines minime ambitiosi, ut novis spectaculis inter ambulandum oculos pascere. Notandum vero, quod ‘*metiri viam*’ dicit, pro composito ad normam gradu incedere, ut homines arrogantes solent. *Torr.* [Bamberg. *te metiente viam.*]

8 *Bis ter ulnarum*] Quoniam ventosum nobis hominem describit Poëta, certumque est ex illo Epistolæ ad Lollium loco: ‘*Arcta decet sanum comitem toga.*’ Quo quisque ant major erat, aut videri volebat, eo laxius splendidiusque cultum incedere solitum; necessario sequitur, solito majorem fuisse togam, quæ ex sex ulnis constiterit. *Torrent.* *Cum bis ter ulnarum*] Indutus togam sex ulnarum laxam et amplam, more divitum.

9 *Ut ora vertat*] Videsne, quo modo liberrima indignatio hominum prætereuntium ora in te convertat? [Cuning. *Ut ora vertit.*]

10 *Liberrima indignatio*] Indignatio aperta sine fuce, aut aliqua dissimulatione.

11 *Sectus flagellis hic triumphalibus*]

Est hæc oratio indignantis populi in Menam. Hic cæsus flagellis triumphum jussu, usque ad satietatem præconis, arat mille jugera fundi optimi in Campania, et peregrinat viam Appiam (qua itur ad agrum Falernum) mannis, id est, equis gradariis ad luxum nobilium, et fortunatorum hominum accommodatis. Angl. *fit for a foot-cloth. Triumphalibus*] Hoc ad majorem invidiam addidit, ostendens Menam, cum adhuc servus esset, non heri tantum, sed judicis jussu publice punitum fuisse. Unde sequitur ne justam quidem libertatem eum consequi potuisse; obstante lege Ælia Sentia, de qua Torrent. in Sueton. Augustum cap. 40. Tum Asconius Pædianus auctor est, Triumviros Capitales de furibus ac servis nequam, aliisque vilibus hominibus cognoscere, damnatosque apud columnam Mænianam punire solitos. Et sic Euclio coquo Aulul. minatur: ‘*Ad tres viros ego deferam tuum nomen.*’ In summa, abjectæ conditionis homines, quorum vilitas deferri ipsos apud Prætorem non pateretur, a triumviris judicari solere constat. *Torrent.* Vid. Turn. xxi. 31. [Unus codex ap. Jaeck, *triumphalium.*]

13 *Arat Falerni, &c.*] At Falerni vites commendantur, quas arari nemo dixerit. Cæterum meminisse oportet Campaniam illam felicem, cujus pars ager Falernus, Cereris et Bacchi certamen olim dictam fuisse, tam ob vini quam frumenti præstantiam, cum eodem in fundo inter arbusta vitibus onusta segetes colerentur. *Torrent.*

14 *Appiam mannis terit*] Appiam dicit, vel quod regina viarum esset, omnium extra urbem celeberrima, ut in urbe Sacra via: vel quod per eam in Falernum suum iter Mæna magno comitatu, ipse mannis vectus, ut teniores mulis et fere conductis. ‘*Mannos*’ autem burichos et burdones vocari solere, prisca interpretes annotarunt. Unde et ‘*mannuli*’: nos,

ni fallor, 'gradarios' dicimus, qui tollunt et nulla vectoris molestia incedunt: ut 1. Epist. 7. *Torrent*.

15 *Sedilibusque magnus in primis eques*] Menas factus Tribunus militum sedet in primis ordinibus contra legem a Roscio Othone latam, qua sancitum erat, ne quis ex infimo hominum genere fieret eques, aut sederet intra quartumdecimum theatri gradum. Menas igitur Othonis legem contempsit, quod aliquando fuerat servus, etsi jam quadraginta millia sestertium habeat.

17 *Quid attinet*] Quid prodest classem ab Augusto armari contra piratas, et servos fugitivos (quos Sextus Pompeius armis instruxit) si Menas ipse pirata, et servus, sit tribunus militum. *Tot ora*] Naves rostratas, quarum summæ partes ære et ferro sunt munitæ. *Ora narium*] Æreis rostris armabantur naves bellicæ; unde et 'æratas' et 'rostratas' passim dici cernimus. *Ora* igitur vocat Horat. rostra; ut et rostrum pro ore non solum cuiusvis animalis, sed et hominis, sæpe accipitur. Virg. etiam 'Spumas salis ære ruebant' cum dicit, rostra ærea intelligit. Loci autem hujus sententia est, perperam adversus latrones servosque classem duci, cujus præfectus tribunicia potestate, ipse servus ac quovis latrone deterior sit. Existimo autem de eo tempore loqui Poëtam, quo victor jam Cæsar Sext. Pompeii reliquias Mænæ hujus opera persequabatur. *Torr*.

EPOD. V. IN CANIDIAM VENEFICAM.

[Cod. Bamberg. *In Canidiam. Converso nomine ternarius Iambicus, binarius Iambicus, epodicus.*]

1 *At o*] Conveniens rei novæ atque inauditæ per exclamationem principum. sic enim et Priamus, filii ante pedes suos trucidati specie, merito perturbatus: 'At tibi pro scelere, exclamat, pro talibus ausis Di, si qua est cælo pietas, quæ talia curet, Persolvant grates dignas.' Et, ut recte a

Francisco Florido notatum memini, particula *At* otiosa non est, ut si quis recte observet, mirifice sæpe exornet præstantium poetarum sententiam. Virg. sane quartum Æneid. librum sic exorsus est, 'At Regina gravi,' &c. *At o Deorum, &c.*] Exclamat puer prætextatus, quem furtim raptum Canidia aliæque veneficæ mento tenus sub terra defoderant, fameque necare constituerant, ut ex ejus jecore et medulla, arte Necromantica, philtum, seu poculum amoris conficerent. Exclamat, inquam, O omnes Dii, qui regitis terras hominesque. *Quidquid in cælo regit*] *Quidquid* quidem habent Mss. omnes: sed alii *regit*, alii *regis*. In duobus etiam adscriptum, *Quidquid deorum*, id est, *quæcunque potestas?* in uno præterea, *sive deus, sive aliud quam deus*. *Regis* etiam quam *regit* malim, ut more humano in tanto discrimine deos obtestetur. [Ast legit Cleonius ap. Putsch. c. 1931.]

3 *Quid iste fert*] Quid affert, vel quid sibi vult ista tumultuosa mulierum festinatio? *Tumultus*] Tot nempe in unius pueri exitium conspirantibus veneficis. *Quid omnium*] Quid omnium vultus contra me solum voluit?

5 *Per liberos te*] E multis concurrentibus, Canidiam tamquam ducem alloquitur. Quod vero addunt Grammatici, Canidiam tacito insimulari, quasi veros nunquam partus ediderit, ipsa nempe sterilis, sed suppositis sibi liberis matris nomen mentiens, id mihi non liquet; nec impuberi adhuc puero idonea talis oratio est: ut taceam frustra sperari misericordiam ab eo, quem irrites. Simpliciter igitur obtestatur, ut, si vera mater est, pro suo erga proprios liberos amore, alterius quoque filiis parcat. Olim enim jurabant per ea, quæ cara erant. Vid. Turn. xviii. 25. *Per liberos te*] O Canidia rogo te per liberos tuos, si quos vere peperisti.

[Codd. nonnulli ap. Jaeck, *ter si vocata.*]

6 *Lucina veris*] Diana a parturientibus invocabatur, quod nascentibus opem ferre putabatur. *Veris*] Recte vetusti codicis margini adscriptum, 'Adulterinis enim partubus dedignatur adesse Diana.' Sensus igitur: Si vere mater es, ut esse credo, &c.

7 *Per hoc inane*] Te rogo per hanc prætextam purpurcam (nobilitatis indicem) quæ mihi tamen nihil proderit ad crudelitatem vestram minuendam. *Inane purpuræ decus*] Ab ætate commiserationem movet, nec minus a conditione sua: 'prætexta' enim pueritiæ ornamentum erat, nec aliis concedebatur, quam Romanis, atque ingenuis. De ejus usu atque origine multa præclare Macrob. Saturnal. 1.6. *Inane* autem *decus* vocat, quod videbat nihil sibi profuturum.

8 *Per improbatum hæc Jovem*] Te rogo per Jovem hæc maleficia vindicaturum.

10 *Petita ferro*] Ut bellua ferro sanciat.

11 *Ut hæc trementi*] Postquam puer hæc tremula voce questus, finem querendi fecit, &c. [Codd. ap. Jaeck habent vel, *At hæc trementi*; vel, *Et hæc tremente.*]

12 *Insignibus raptis*] Duo puerorum insignia: 'prætexta,' ut ex purpuræ rubore, ingenuitatis pudore regerentur; et in cordis figuram 'bulla' ante pectus, quam inspicientes, ita demum se homines cogitarent, si corde præstarent. Sic Macrobius. De 'prætexta' jam diximus; de 'bulla' hoc obiter dicendum, non ob stare Macrobio, qui cordis ei figuram tribuit, quod Plut. eam bullæ ex aqua inflatæ, unde et nomen habeat, similem fuisse tradidit: quid enim vetat cordis figuram bullæ instar assurgere, et a tumore idem nomen acquirere? Hinc bullæ militum olim balteis cingulisque ceu clavorum capita inserebantur. Virgil. Æn. 1x. 'Phaleras Rhamanetis,

et aurea bullis Cingula.' Denique triumphantes, bullæ quam gestabant, remedia quædam includere consueverint, quæ credebant adversus invidiam valere; et bulla aurea ingenuitati tantum permissa fuit: libertinæ conditionis pueris (si justis tamen nuptiis nati fuissent) eorum tantum sive scorteam bullam præferentibus. *Insignibus raptis puer*] Ornamentis ejus raptis, scilicet prætexta et bulla quæ erant Patriciorum insignia. *Puer, Impube corpus*] Liber optimus pueri legit, adscriptumque, 'pueri impube corpus, pro 'impubes puer.' A qua lectione non me deterret syllabæ ratio, (cur enim pueri non æque dissyllabon esse queat ac 'fidei,' Pompeii, et similia?) sed præcedit questus. Lector cogitet an verisimile sit Poëtam tanta usum fuisse audacia. Figulus Porphyriionem impressum secutus, ut conjicit, hic ponit ἐπεγγήσω, nempe puer impube corpus. *Cruq.*

13 *Impube corpus, &c.*] Existens tale impube corpus, quale, &c.

14 *Thracum pectora*] Pectora crudelium et barbarorum hominum.

15 *Brevibus implicata viperis*] Quales nempe esse convenit crinibus insertas, quæve capillamenti loco Furiarum capiti, ut in antiquis marmoribus cernimus, implexæ inerrent. Canidiam vero recte tanquam Furiam describit, quæ tot instructa venenis ex Orci faucibus profecta videri possit. Implicata ergo crines, hoc est, habens caput incommutatum et brevibus viperis implicitum, Furiarum instar. *Cruq.* Vid. Turn. xiv. 9. [Nonnulli codd. ap. Jaeck, *illigata viperis.*]

16 *Crines et incommutatum caput*] Habens crines viperis implicatos Furiarum instar.

17 *Jubet sepulchris*] Jubet adhiberi caprificos infaustas et sepulchris extractas, quasi Diis inferis sacrificatura. *Caprificos*] Caprificus (sic enim

silvestrem ficum vocant) nunquam florens, nunquam fructu maturescens, merito inter infelices arbores computatur. Quia vero parietes findit, et maxime sepulcrorum moles infestat, non temere Horatius caprificos una cum cupressis herbis magicis annumerat. Veteres sane eorum quos oderant sepulcris caprificos enasci optabant. Propertius lib. iv. 'Sit tumulus lenæ curto vetus amphora collo : Urgeat hunc supra vis caprificæ tuæ.'

18 *Funebres*] Cupressus funeri adhibebatur, quia, ut Cupressus cæsa nunquam revirescit, sic mortui ad vitam minime redeunt. Vide ii. Od. 14.

19 *Turpis ova ranæ*] Ranarum plura genera : illæ ut corpore maximæ, sic et nocentissimæ, quæ palustrem vitam terra commutant, et in vepribus rubisque agunt ; unde et nomen adeptæ (Latini enim *rubetæ*, Græci *φρόνους* vocant, teste Plinio) geminis veluti cornibus, plenæ veneficiorum. Sic enim ille lib. xxxii. cap. 5. additque mira esse quæ de illis anctores tradunt, inter alia amorem quoque concitare. Non abs re igitur Canidiæ veneficio eas miscet Horatius. Usus in veneficiis demonstrat non uno loco Juven. ut Sat. vi. 'At nunc res agitur tenni pulmone rubetæ,' &c. *Ranæ sanguine*] Rubetæ.

20 *Plumamque nocturnæ strigis*] Sic quoque apud Propert. iii. 4. 'Turgentis ranæ portenta rubetæ, Et strigis inventæ per busta jacentia plumæ' amatorem trahunt. At Lucanus buboni eam, ut inauspicatissimam, associat : 'Quod trepidus bubo, quod strix nocturna queruntur.' Græce *σπληγ* dicitur : Latini tamen suum esse nomen volunt, et a 'stri' dore' deducunt. Ovid. Fast. vi. 'Est illis strigibus nomen, sed nominis hujus Causa quod horrenda stridere nocte solent.' Quamquam quæ hæc proprie avis sit constare negat Pli-

nus xi. 39. quemadmodum et fabulosum esse ait, striges ubera infantium labris immulgere. Illud omnino inter anctores convenit, strigem apud veteres in maledictis et execrationibus fuisse, creditumque veneficas in id genus avium converti solere, cum magicis cantionibus volaticæ fiebant. Itali nunc quoque 'strigas' vocant veneficas. *Strigis*] Strix est avis mali ominis, quæ nocturno tempore volat, et stridorem pro cantu habet.

21 *Iolcos atque Iberia*] Sic nostricodd. nisi quod nonnulli *Hiolcos et Hiberia*, alii *Colchos* legunt. Est autem *Iolcos* Thessaliæ oppidum, quo Jason cum Medea ex Ponto revertens apulit. Ovid. 'Victor Iolchiacos tetigit cum conjuge portus.' Iberiam vero Ponticam intelligit ; ubi plurima nasci venena testis est etiam Virgilius. *Iberia*] Non Hispania, sed civitas montibus Colchicis vicina. [Bamberg. *Olchos* ; alius ap. Jaeck, *Colcos*.]

23 *Et ossa ab ore raptæ jejunæ*] Quæ creduntur aviditatem ad amorem transferre, ideoque multum valere ad poculum amoris conficiendum.

24 *Flammis aduri Colchicis*] Flammis eo ritu paratis, quo, apud Colchos, opera et arte Medæ erant paratæ ad Creontis domum ejusque filiam Creusam conflagrandam. *Colchicis*] Ut Iolchos Thessaliæ, sic Colchos Ponti oppidum, a quo Medea ipsa Colchis dicta.

25 *Sagana expedita*] Sagana succincta : est nomen proprium alterius veneficæ. *Expedita Sagana*] Hæc una cum Veia tamquam Canidiæ administra inducitur.

26 *Avernales aquas*] Ita princeps poetarum : 'Sparserat et latices simulatos fontis Averni.' 'Simulatos' dicit vel vanitatem irridens, vel quod artis magicæ virtute veris Averni aquis pares effectæ fuissent. Vid. Turn. xiv. 9. *Avernales aquas*] Aquas ex Averno lacu petitas.

27 *Horret capillis, &c.*] Horrida apparet capillis asperis in capite erectis. *Marinus asperis Echinus*] *Echinus* et terrestris, et marinus est. Terrestris ‘*Erinaceum*’ fere appellamus: uterque aculeis spinisque munitus natura. *Marinus* tamen hic additur, vel quia terrestris non ita toto corpore asper est, vel quia marinus tenuiores habet aculeos, ac veluti setas quasdam, quibus Saganae capilli rectius comparantur. Porro hinc proverbium ἐχλινος τραχύτερος. *Marinus asperis*] Ut marinus Echinus, cui similis est echinus terrestris, et eodem modo spinis est confectus.

28 *Currens aper*] Ut aper furens qui durissimas habet setas in dorso insurgentes.

29 *Abacta nulla Veia conscientia*] Veia tertia venefica nullius maleficii conscientia deterrita. [Schoenborn. 2. nulla vena.]

31 *Exhauribat, ingemens laboribus*] Vehementer anhelans scrobem faciebat.

32 *Quo possit*] In eum finem ut puer, &c. *Infossus puer*] Liber per vetustus infusus habet: male; notæ enim fossæ magicæ.

34 *Inemori spectaculo*] Est mori in spectaculo ore prominente. Vid. Turneb. xiv. 2. *Spectaculo*] Aspectu dapis novæ sæpius appositæ, sed semper sublata.

35 *Quon promineret ore*] Cum puer in terra defossus extaret e terra. [Cunning. quantum exstant aquam.]

36 *Suspensa mento corpora*] De tantum corporibus loqui Poëtam manifestum est: hi enim mento tenus sub aqua sunt. [Bamberg. corpore.]

37 *Exerta*] Sic de Faërne sententia Lambinus legendum esse pronuntiavit; nec ego sane negaverim. Illa enim tam lentæ mortis causa fuit, ut exsiccata longa jam tabe medulla, et arefactum jecur, validius opera-

rentur, quo et Varus ipse sic amore contabesceret. Omnes tamen lib. *exsecta*, vel *execta* legunt; Lector pro arbitrio agat. Nam ut illud *exsecta*, tam ad jecur, quam ad medullam referri potest; sic etiam τὸ ἀριδὺν de utroque intelligi. Cruquius mallet *extracta* legi. *Exsucta uti medulla, et aridum jecur*] Ista est causa huius facinoris. Alii legunt *exerta*, vel *execta*.

39 *Interminato*] Frequenter *interminandi* verbum actionem notat: cum proprie sit minando vetare ne quid fiat. Terent. And. ‘Interminatus sum ne faceres, num veritus?’ Gellius xv. 13. Sed si puer iste patricius in scrobem defossus mento tenuis fuerit, quid opus erat illi interminari ne cibum caperet? manibus enim uti non poterat, utpote defossis. Quare significantius *interminato cibo*, id est, apposito quidem, sed non tacto, non permissio uti, idque per impedimentum defossionis, novo tamen crebro apposito, defossi famem irritante assidue. Cruq. Vid. Turneb. xiv. 9. *Interminato cum semel fixæ cibo*] Vetito et interdicto cibo, quem tangere puer est prohibitus. *Semel fixæ*] Hoc est, postremum seu prorsus et omnino fixæ. Tale illud, ‘Cum semel occideris.’ Pappulas ergo ait Poëta, semel atque in perpetuum fixas intabuisse. Nulla enim re magis quam fame, tali præsertim, qualem puer hic patiebatur, contabescimus. Virg. ‘Et fame tabentes artus in littore ponunt.’ Certumque mortis indicium cum oculi rigescunt.

40 *Pupulæ*] Oculorum acies cum intabuissem semel, id est, cum tabidæ apparuissent uno impetu, non temporis successu. [Schoenborn. 2. pupulæ; alii apud Jaeck, pupillæ.]

41 *Non defuisse masculæ libidinis*] Norunt Neapolitani huic facinori interfuisse etiam Foliam veneficam, quæ fœminarum amore adeo exarsit,

ut tanquam vir in fœminas ageret.

42 *Ariminensem*] Ariminum est urbs in Italia.

43 *Otiosa credidit Neapolis*] Ovid. Met. vi. 'Et in otia natam Parthenopen et ab his Cumeæ templa Sibyllæ.' Qui se otio asserere cupiebant, et ab urbe secedebant, Neapolim non raro se recipiebant, quæ hominum otiosorum domicilium erat. Vid. Turn. xxix. 2. *Otiosa credidit Neapolis*] Neapolis sita est in secessu, vitæ tranquillæ et otiosæ aptissimo.

45 *Quæ sidera excantata voce*] Quæ Folia deripit sidera, &c. *Voce Thessalæ*] Sic Epod. xvii. 'Marsa nœnia.' Nam et Marsi beneficiis nobiles fuere. Neque tantum herbæ illæ magicæ, quantum carmina valere, quare pleurumque a Poëtis conjunguntur. De Thessalia vero eo nomine infami, postquam Thessalæ mulieres Thessalique magi in proverbium venere, multa dicere otiosi hominis sit. Vide Plin. xxx. 1. *Thessalæ*] Voce magica, vel cantionibus Magicis, quibus utentes Thessali lunam et sidera e cœlo in terram devocant. Virg. 'Carmina vel cœlo possunt deducere lunam.'

46 *Deripit*] Sic habent codices Bland. non, ut vulgo, *diripit*: 'Deripere' autem est, deorsum rapere ex superiori loco. Cruq. Videtur alludere ad proverbium, 'Lunam detrachere.' Quod idem est ac 'deripere': invita enim descendit.

47 *Irresectum*] *Irresectum* scribi malim, et pro non resecto interpretor: id enim veneficæ magis convenit, longos curvosque gestare ungues, quos incantationes suas meditando arrodant; quod summam animi attentionem demonstrat. Persius: 'Nec pluteum cædit, nec demorsos sapit ungues.' *Irresectum sœva dente livido*] Unguem pollicis non resectum. Nam mulieres veneficæ ungues suos nutriunt, non secant, quippe quæ non

minus corpore quam animo turpes sunt et deformes. *Hic irresectum sœva dente livido*] Longis et irresectis unguibus saga fingitur, tum ob illaviem et fœditatem corporis; tum quod eam illis dant rabiem, ut quæ alii ferro et cultris dissecant, ipsæ unguibus dentibusque expediant. *Gronov.*

49 *O rebus meis*] Hæc dicuntur a Canidia, *O rebus meis*, &c.

50 *Arbitræ*] Non infideles testes.

51 *Silentium regis*] Recte hoc Dianæ tribuit, sive ad noctis silentium referas, sive ad id quod in sacris præscribatur, maxime magicis. Nam et nocti et magiæ præest Diana, eadem scilicet quæ et Luna, et Hecate. Virg. 'Tacita per amica silentia lunæ.' Magica autem sacra fere nocturna. Vide Turneb. xii. 5. et xiv. 9. *Silentium regis*] Luna silentium regere dicitur, quia nox taciturna est.

52 *Arcana cum fiunt sacra*] Dum nocturna mulierum sacrificia, seu potius maleficia celebrantur.

53 *In hostiles domos*] In Varum senem, qui ne aspernatur, vim vestram divinam vertite. [Quidam codd. ap. Jaeck, *hostiles domus*.]

55 *Formidosæ dum*] Libri non pauciores *formidosæ* legunt, et *cum pro dum*, meo judicio rectius: noctem enim describit. *Formidosæ dum latent sylvis feræ*] Noctu.

[56 Bamberg. ap. Jaeck, *sopori languidæ*.]

57 *Senem (quod omnes rideant)*] Ut Varum scortatorem canes allatrant in Subura, dum ibi meretrices sectatur, quem omnes etiam rideant propter juvenilem in senem amorem. *Adulterum*] Pro mætho posuit, uti et lex Julia de Adulteriis eo vocabulo promiscue utitur. Monendus etiam Lector in optimo cod. legi *senem quo omnes*, pro *quod*: recte, ut ego quidem censeo. [Ita quoque legitur in cod.

Bamberg. ap. Jaeck.]

58 *Latrent*] 'Latrare senem' dixit, ut 'latrare cervinam pellem' 1. Epist. 11. Gellius VII. 1. Latratus autem ille amatoribus permolestus. *Suburanae canes*] Subura vicus erat valde celebris in secunda Urbis regione: unde et tribus Suburana, eadem quæ et Sucusana; quandoquidem Subura, ut nonnulli volunt, a pago Sucusano dicta fuit. Nec contemnenda veteris Scholiastæ ratio, nempe quod subustione olim paludeta illic exsiccata sint. Ridiculi vero qui 'canes Suburanas,' ipsas vocant meretrices in Subura prostantes. Quamquam certum est, vicum illum meretricibus, sed vilioribus, celebrem fuisse; nec minus frequentem canibus, tum ob habitantium multitudinem, tum ob vici immunditiam; immunditia autem etiam canes trahit. Vid. Turneb. XIV. 9. *Suburanae canes*] Subura locus est in urbe Roma, quæ inter Esquilias et Viminalem jacet, meretricum ferax.

59 *Nardo perunctum: quale*] Hoc quoque juvenum est, ut unguentis delibuti ad amicam eant, quod 1. Od. 5. annotavimus. Lambino autem assentior, qui sic locutum esse hic arbitratrur Horatium, ut 1. Sat. 5. 'Animæ, quales neque candidiores Terra tulit,' &c. Vide et Linacrum de Emend. Struct. lib. VI. *laborarint* etiam haud dubie melius, octo librorum quos vidi auctoritate comprobatum. Unguentariam autem se esse Canidia significat. *Nardo perunctum*] Unguento Nardino perunctum.

60 *Quid accidit*] Miratur Canidia cur venena præstantissima, quæ in Varum adhibuerat, minus valerent, quam ea quibus usa est Medea in Creusam Creontis filiam.

61 *Venena Medea*] *Venena Medea* interpretor ex Medea præscripto et arte confecta, hac in re tam præstantis, ut quæ sequuntur efficere poterit.

63 *Superbam*] Multo plures codd.

vulgatam tuentur lectionem, *superba*; ut ad Medeam artibus suis et currum illo volatili a Sole patre suo præparato gloriantem, non ad pellicem, referatur. *Superbam*] Creusam potentem et superbi regis filiam.

[64 *Magni Creonis Schoenborn. 2.*]

65 *Palla, tabo munus*] Palla accepta Creusa cum tota Creontis regia subito incendio conflagravit. *Tabo*] 'Tabum' pro corrupto sanguine veteres Grammatici fere interpretantur; Horatius pro quacumque veneni peste posuit: neque enim anxie inquirendum, quod genus illud veneni fuerit; postquam per jocum, ut ante vidimus, alio quoque tantas vires tribuit. [Codd. ap. Jaeck, *infectum, nova.*]

66 *Nuptam abstulit*] Creusam Jasoni nuptam.

67 *In asperis locis*] In montibus.

68 *Fefellit me*] Latuit me.

69 *Indormit unctis*] Varum dicit secuturum tutumque a quarumcumque pellicum amoribus dormire, neque curare cujusquam veneficium, utpote solutum alterius veneficæ opera. Profitebantur enim sagæ se ei conciliare posse amores, et solvere. Tibullus: 'Quid credam? nempe hæc eadem se dixit amores Cantibus atque herbis solvere posse meos.' *Uncta* igitur *oblivione cubilia* interpretor, medicamentis quæ oblivionem inducerent circumlita. *Indormit unctis omnium cubilibus*] Varus indormit cubilibus unctis oblivione omnium pellicum, id est dormit securus, mei et omnium suarum pellicum amore solutus. [Schoenborn. 2. *omnium unctis.* Codd. ap. Jaeck, *En dormit.* Bamberg. *cupilibus.*]

71 *Solutus ambulat*] Quasi sua carmina nullius sint efficaciam.

72 *Carmine*] Veneficæ doctioris cantione.

73 *Non usitatis*] Novis et insolitis veneficiis tu ad me recurre velis nolis. *Potionibus*] Quinctil. Declamat. 350. venenum interpretatur potio-

nem mortis causa datam. Hinc 'portionatus' uxoris opera Caius princeps apud Suet. amatorio quidem, ut ait, medicamento, sed quod in furorem verterit.

74 *O multa fleturum caput*] O caput multum fleturum, id est, cui multa impendent mala. [Schoenborn. 2. *O multa fleturum.*]

75 *Nec vocata mens tua, &c.*] Non te Marsa nania, nec cantione ad me revocabo, nec mens tua mihi restituitur Magico carmine: sed majus quiddam parabo, et ex humanis extis amatorio temperato, non usitata portione te insanum amore mei reddam. Vid. Turneb. xiv. 9. *Nec vocata mens tua*] Nec mens tua, facta semel a me insana, ad sanitatem revertetur carminibus potentissimis, qualia sciunt Marsi, Apuliæ populi, qui a Circe venefica didicerunt. [Ad me recurrens Schoenborn. 2. *non vocata* Bamberg.]

76 *Marsis vocibus*] Marsi enim in Italia, quod in Græcia Thessali; nec minus celebrata Circe quàm Medea. Plinius xxv. 11. Recte igitur et Tibullus cas conjunxit hoc versu: 'Quidquid habet Circe, quidquid Medea veneni.' Porro a Marso, Circes filio, orta Marsorum gens. De quorum in venenis præstantia Gellius xvi. 11.

78 *Fastidienti poculum*] Tibi fastidienti et aspernanti me.

79 *Sidet inferius mari*] Prins cælum subsidebit mari, quam, &c. Natura mutabitur. Hyperbole est. [Nonnulli codd. ap. Jaek, *sedet inferius mare.*]

80 *Tellure*] Tellure superjecta.

82 *Bitumen*] Naphtam, de qua modo dixi, circa Babyloniam liquidi bituminis modo fluere tradit Plinius; et alioqui *bitumen* omne, igneæ naturæ, Græci *ἄσφαλτον* appellant. *Atris ignibus*] Ignes ex bitumine nigrescunt.

83 *Sub hæc puer*] Paulo postquam

hæc locuta est Canidia. [Sub hoc Vat. Rom. 5. ap. Feam, alique codd. ap. Jaek, *puer non ut, sine jam*, Schoenborn. 2.]

84 *Lenire*] Lenibat.

85 *Unde rumperet*] Dubius a qua re exordium loquendi sumeret.

86 *Thyestes preces*] Utenim Græci *ἀπὰς*, sic Latini *preces*, tam pro obsecrationibus, quam pro execrationibus usurpant, præsertim Flaccus noster. *Thyestes preces*] Emisit diras execrationes, qualibus Thyestes in fratrem Atreum usus est.

87 *Venena magnum fas nefasque*] *Venenum* Latinis, ut *φάρμακον* Græcis, inter ea vocabula est, quæ Grammatici *μέσα* sive *media* vocant, et tam bonum, quam malum significant, uti et 'virus' (teste Servio in illud Virg. Georg. 1. 'Ille malum virus,' &c.) Itaque 'veneni nomine continetur omne, quod adhibitum, ejus rei, cui adhibitum est, naturam mutat, sive ad sanandum sive ad occidendum paratum est.' Verba sunt Caii Juriscons. lib. ccxxxvi. De verborum significatione. Puer igitur, qui Canidiam tam magna pollicentem jactantemque andiebat; At, inquit, venena ista vestra, quantumcumque ponderis ac momenti habeant, sive fas sive nefas tenent, non valent tamen *convertere humanam vicem*; hoc est, efficere nequeunt, quin, quod in rebus humanis perpetuo cernimus, malis male sit, et quas meruere poenas, luant: sic enim 'vicis' vocabulo utuntur veteres. Brutus ad Ciceronem: 'Valde et meam et vestram vicem timeam necesse est,' hoc est, ea quæ adversa nobis, sive merentibus, sive immerentibus, evenient. Nec male Porphyrio: 'Vices,' inquit, 'appellantur pænæ, quæ in malos reguntur.' *Venena magnum fas, nefasque*] Vel sic interpretabimur: In veneficiis est quidem magna vis, sed tantum profecto non possunt illa pro hominibus efficere, ut natura æqui et

iniqui, ut fas et nefas, jus et injuria mutantur. hoc hominum caussa non possunt præstare. Atque id est humanam vicem convertere : et ut in Epist. Cic. 'nostram vicem ultus est ipse sese,' id est, quod facere debuimus, id pro nobis nostraque vice fecit. Vid. Turneb. xiv. 10. *Venena, magnum fas nefasque*] Mulieres veneficæ fas et nefas confundere, suisque venenis humana et divina pervertere possunt, sed humanæ vitæ sortem nequeunt immutare : neque possunt effugere quin suorum maleficiorum pœnas dent, et morte pereant miserabili. Alii aliter hunc locum exponunt : per me libera est sua cuique opinio.

89 *Diris agam vos*] Execrationibus vos persequar. *Dira detestatio*, &c.] Sic Oda, quam dixi, xxviii. post imprecationem additur ; 'Teque piacula nulla resolvent.' Credebant enim antiqui ea expiari non posse, quæ affecti insigni aliqua injuria ipsi illi, qui intulerat, toto animo imprecabantur. Quare et *diras* appellarunt, quæ Deos iratos infestosque redderent.

90 *Nulla expiatur victima*] Nullo purgatur sacrificio.

91- *Ubi perire*] Ubi mortuus fuero vobis per noctem occurram et perterrefaciam : sic Dido : 'Omnibus umbra locis adero, dabis improbe pœnas.' Et Ov. in Ibin : 'Tum quoque factorum veniam memor umbra tuorum, Insequar et vultus ossea forma tuos.' De Phryxo quoque ab Ætna occiso Pelias apud Val. Flacum : 'Non nuntia tantum fama refert ipsum juvenem tam sæva gentem : Ipsum ego, cum serus fessos sopor alligat artus, Aspicio.' Neque id soli Poëtæ narrant, aut ad animi tantum conscientiam referendum : nam gravissimi auctores ita historiam tradunt ; veluti Plut. Cimone, de Damone quodam per fraudem in gymnasium interfecto, deque his quæ Pau-

sanæ Græcorum duci Byzantii contigerunt.

93 *Petanque vultus*] Et ego umbra involabo in facies vestras.

94 *Quæ ris Deorum*] Quæ umbra vis est et ultio Deorum Manium, sic ut per umbras Dii Manes se vindicent.

95 *Assidens præcordiis*] Et ego inhærens præcordiis nunquam quiescentibus auferam somnos, &c.

97 *Vicatin hinc*] E singulis vicis.

[98 *Contundat obscenas codex ap. Jaeck.*]

99 *Different lupi*] Discerpent et dissipabunt corpora vestra insepulta ; quo nihil veteribus fuit horribilius. [Plotius ap. Putsch. c. 2645. *differant* ; codex ap. Jaeck, *deferent.*]

100 *Esquilinæ alites*] In Esquilis commune vilissimorum hominum sepulcrum fuisse, ipse Horatius i. Sat. 8. testimonium dicet. Porphyryon etiam ad portam Esquilinam non modo pauperum, sed et sceleratorum corpora comburi, vel ambusta abjici solere tradit. Sed et Tacitus lib. ii. locum supplicii ibi fuisse ostendit his verbis : 'Sumtum more prisco extra Esquilinam de nocentibus supplicium.' Quin Esquilinam portam etiam 'Mæciam' olim vocatam fuisse volunt. Et carnificum ibidem habitationem fuisse. Mirabitur quispiam, cur fingat Esquilii veneficam nocturna et magica sacra Horatius : sed mirari desinet, qui sciет eas mulieres busta sequi solere : ita a Græcis 'bustuariæ' appellatæ, quod in monumentis sæpe versarentur, et mortuorum cadavera mutilarent. Vid. Turneb. xiv. 38. *Esquilinæ alites*] Vultures aves, in Esquilis (colle urbis Romæ) volitare solent. [*Esquilinæ* quinque codd. ap. Feam, et edd. antiq. omnes usque ad an. 1536. item Fea, Bothe, et Jaeck.]

101 *Neque hoc parentes*] Parentes mei mihi superstites (ad suum luctum leniendum) videbunt has vene-

ficas insepultas, atque earum membra a canibus et avibus dilacerata. [*Neque heu* Commentator Cruquianus.]

[102 *Effugeret et Effugerent* codd. ap. Pulm.]

EPOD. VI. IN CASSIUM SEVERUM, POETAM MALEDICUM ET PETULANTEM.

Quoniam in *Cassium Severum* carmen hoc scriptum esse, tam ex veterum librorum titulis, quam Grammaticorum scholiis constat, quis ille fuerit videamus. *Cassius* itaque *Severus* celebris Augusti tempore orator (quod testimonium de eo fert Plin. VII. 12.) inter alios potentissimos reos Nonium Asprenatem, ipsi Cæsari cognatione junctum, de veneficio accusavit; una ejus patina 130. interisse convivas obiciens: sic enim Plin. XXXV. 12. Horatius igitur hominem accusandi avidum et maledicum, sed parum efficacem, merito ignobili cani comparat; imo *canem* vocat, ut philosophos dictos inde Cynicos solemus.

1 *Immercentes*] Cur hospites vexas nihil mali meritos. *Hospites*] Sic, puto, appellat homines, qui Cassium penitus nondum noverant; alioqui etiam illustribus civibus infestum, ut diximus. *Canis*] Latrator maledice.

2 *Ignarus*] Imbecillis et nullius animi contra eos, qui te mordere possunt. [Codex Gregorianus 1. ap. Feam, Vat. Rom. 2. aliique codd. ap. Jaeck, *adversus lupos*.]

3 *Quin huc inanes*] Cur non in me convertas minas inanes, quæ præter verba nihil sunt; *Quin huc*, &c.] Vel potius, hortatur hunc maledicum, ut in se detorqueat sua maledicentiæ spicula, nimirum ad retorquendum paratum. *Cruq. Vertis*] Libri sex *verte*, et versiculo sequenti *pete* pro *petis*. [*Quin h. inanis* Bamberg.]

4 *Remorsurum petis*] Qui pares tibi referam gratias.

5 *Nam qualis aut*] Ordo est: Nam

ego agam, id est, persequar per altas nives alacer et aure sublata omnem feram quæcunque præcedit me, et agam telis qualis aut, &c. *Molossus aut fulvus Lacon*] Genera canum nobilissima conjunxit etiam Poëtarum princeps hoc versu: 'Veloces Spartæ catulos, acremque Molossum Pasce sero pingui.' Neque aliter 'odora canum vis' dixit, pro odoris canibus, quam noster *amica vis pastoribus*, pro pastoribus grati atque amici. *Molossus*] Canis magnus et procerus. *Lacon*] Canis Lacedæmonius, admodum agilis.

6 *Amica vis*] Defensio pastoribus chara. 'Quia canes a lupis greges protegent.' [Vat. Rom. 2. Vat. Palat. 4. Chisian. 3. alii ap. Valart, *præcedat*. Vat. Palat. 5. *procedet*. Vat. Palat. 3. *procedit*. Gregor. 1. a m. sec. *quacumque procedat*.]

9 *Tu quum timenda*] Tu quum convitiis et carmine maledico aliquem es insectatus, pretio tibi oblato, latrare desinis.

10 *Projectum odoraris cibum*] Cic. 'Canes venaticos diceret, ita odorabantur omnia et pervestigabant.' Cassium autem tanquam prævaricatorem insinuat, qui minimis rebus corrumpi se sineret. *Projectum*] More canis ignavissimi. [Vanderb. *odorari cibum Cave*.]

12 *Parata tollo cornua*] 'Cornutam bestiam petere' dixit Plautus, pro eum lacessere, qui se ulcisci paratus sit. *Parata tollo*] Tollo cornua tanquam taurus, ad ferendum eos, qui mihi maledicunt. [Vat. 9. Vat. Rom. 10. al. ap. Jaeck, *tollam*. Markland. conj. *Irata tollo*.]

13 *Qualis Lycambæ*] Plures Poëtas styli acerbitate nobiles commemorat antiquitas; sed præter veteris Comædiæ auctores, iisque proximos Satyricos, Theon et Zoilus et Timon maledicentiæ infames facere: Archilochus vero et Hipponax, quos justa ob illatam injuriam iracundia ad seri-

bendum provocavit, præcipue laudantur. Iambis ambo illustres; sed ætate prior Archilochus puris Trimeteris, qui et Archilochii ab eo appellati sunt. Hipponax autem, Trimeterum Archilochium in Seazontem inflexit, ut ultimus pes Spondæus feriret gravius, ac veluti ferrum in vulnere relinqueret. *Qualis Lycambæ*] Talis nimirum qualis fuit Poëta Archilochus Iamborum scriptor, qui carminis sui amaritudine Lycamben socerum laqueo vitam finire coëgit. [*Licaniræ* Schoenborn. 2.]

14 *Aut ucer*] Hipponax Poëta acerrimus, quem dicunt ad suspendium adegisse Bupalum pictorem. Junius Animadv. 1. 16.

15 *Si quis atro dente*] Si quis lingua virulenta me carpsit, an, ut puer, ad lachrymas confugiam? Nequaquam. ‘Est enim pueri injurias flere, viri vero ulcisci.’ Sed hoc vetat lex divina. ‘Nam vindictam mihi, et ego retribuam, inquit Dominus.’ [*Aut si quis* Schoenborn. 2.]

16 *Inultus ut flebo puer*] Frequens est his generibus loquendi Homerus: non me terrebis ut puerum, non te extimescam ut puer. *Lambin.* [Codd. nonnulli ap. Jaeck, *aut flero.*]
EPOD. VII. AD POPULUM ROMANUM.

Execratio belli civilis gesti hinc Bruto et Cassio, illinc Octaviano, M. Antonio, et M. Lepido Coss.

Placet Epigraphe; In POP. ROM. et deinde minusculis litteris; *Primo bello civili finito, ut ab aliis abstineant deprecatur.* Primum autem civile bellum, non quod inter Cæsarem et Pompeium fuit intelligo, sed quo necem patris contra Brutum et Cassium ultus est Augustus, secundo postea bello Siculo et Actiaco. [Bamberg. *In P. R. Detestatio bellorum civ. gestorum hinc Bruto et Cassio, illinc Octaviano, M. Antonio, et M. Lepido ducibus.*]

1 *Scelesti ruitis*] Scelesti; id est, impii sunt in patriam, ubi civis a

cive interficitur.

2 *Conditi*] Cur enses in vaginis inclusi jam distringuntur?

3 *Campis atque*] Terra marique.

5 *Non ut superbas invidæ*] Non ut Romanus miles Carthaginem, quæ imperii Romani diu æmula fuit, everteret atque incenderet; neque ut Britanni nondum domiti, vincti per triumphum ducerentur: sed ut Roma sua manu labefactata concideret. *Lambin.* *Invidæ*] Carthago semper fuit imperii Rom. æmula.

6 *Romanus*] Romanus miles.

7 *Intactus aut Britannus*] Tentavit quidem Britanniam C. Julius Cæsar, cum in insulam illam ex Gallia trajiceret; sed usque ad Claudii principis tempora invicta permauit: auctor Suet. *Intactus*] Britannus bello nondum domitus.

8 *Sacra catenatus via*] ‘Sacra’ dicta est via, quod per eam sacra quotquot mensibus ferrentur in arcem: ant quod in ea sædus ictum sit inter Romulum et Tatium regem. *Cruq.* Portam Romæ triumphalem fuisse, pontem quoque ac viam triumphalem, omnibus constat. Et quidem ultra Tiberim hanc fuisse portam nemo negaverit, siquidem pontem transire necesse erat: sed quo loci fuerit non satis liquido traditur: hoc interim in confesso est, eos qui triumphant Velabrum prætervectos, inde per forum Romanum, ac viam Sacram, qua clivo Capitolino adhærebat, Capitolium ascendisse. De via Sacra testimonium hic Horatii habemus. Accedat quod notavimus IV. Od. II. ‘Per sacrum clivum.’ *Sacra catenatus via*] Ut per sacram viam vinctus duceretur ad Capitolium in triumpho.

9 *Vota Parthorum*] Secundum optata Parthorum inimicorum vestrorum. *Sua*] Sua dextra, id est, bellis civilibus.

12 *Nisi in dispar feris*] Nisi in animal alterius generis: vestra igitur crudelitas est plus quam ferina. *In*

dispar feris] Posterior Lamb. editio *dispar genus* substituit: at prior et libri manuscripti omnes, *feris* non *genus* legunt; nec dubium, quin ad oram alicujus libri adscriptum τὸ *genus*, pro declaratione vocabuli *dispar*, scribam deceperit. Glareanus sic exponit: Neque unquam hic mos fuit *feris* leonibus, nisi in *dispar genus*.

13 *Furorne cæcus*] Duo exemplaria *cæcos* habent, nec displicet. Recteque enumerat Horat. nam aut Deorum ira fatalisque necessitas ut imperia mutentur: aut proprius furor, sive culpa, et ei debita pœna, nos in bellum trahunt. Quamquam nec divinam sentiremus iram, nisi scelera illam nostra provocarent. *Furorne cæcus*] Insaniane, an major vis, (*utpote fatalis necessitas*) an culpa causa est civilis furoris? [Schoenborn. 2. *aut rapit.*]

15 *Tacent*] Talis ille Virg. versus: 'Hæc effata silet, pallor simul occupat ora.' Qualem scilicet scelerum conscientia excitare solet. [Schoenborn. 2. *color albus.*]

16 *Mentesque*] Mentēs sceleris conscientia percussæ obstupuerunt. [*Cuning.* ex ingenio audaci, *perculsi* ut nec sensui præcedenti respondeat; utrobique subintelligitur 'eorum.'] *Fea.*]

17 *Sic est*] Sic est, ut Dii irati ob scelus Romuli (qui fratrem Remum dominandi causa interemit) immiserunt in Romanos hæc bella civilia. *Acerba fata*] Duos vidi codices, qui *facta* habebant: quod improbare non possum; ut Romani, et sua et Romuli auctoris sui culpa, ad arma venerint. Quale illud, 'delicta majorum,' &c. Nec sane 'scelestos' vocare debuit, quorum nulla sit culpa.

19 *Ut immerentis*] Postquam cror innocentis Remi effusus est in terram.

20 *Sacer nepotibus cruor*] Cror nepotibus sacer, id est, execrabilis, vel perniciosus posteris, qui pœnas luerent ejusdem sceleris.

EPOD. VIII. AD ANUM LIBIDINOSAM.

Labet adscribere incerti Commentatoris huic Carmini præscriptum titulum: *In anum libidinosam, prostitutam, putidam, Gratidiam; quem aspernatur, cujus vitia corporis detestatur.* Usque adeo misera illa Gratidia Grammaticis exosa est. [*Ad anum deformem, vel in Gratidiam unus Vand.*]

1 *Rogare longo*] Poëta iratus orationem non profert integram, sed præcisam: est igitur subaudiendum, 'oportet,' 'deceat,' 'æquum est,' aut simile. Non te pudet putidam, id est, marcescentem longa ætate rogare me, quid vires meas debilitet et ad Venerem ineptas reddat? *Longo putidam te sæculo*] Sæculum fere centum annorum est; sed tamen et pro triginta et pro mille annorum spatio sæpe accipitur; hic vero simpliciter pro ævo sen pro ætate.

3 *Et rugis vetus*] Et cum senectus frontem tibi rugosam effecerit. [*Cum sit aler tibi dens Schoenborn. 2.*]

4 *Frontem senectus exaret*] Eleganter vetus Scholiastes: 'Id est, rugis tamquam sulcis proscindat.' Virg. *Æn.* vii. 'Et frontem obscenam rugis arat.'

5 *Hiæturque turpis*] Cumque deliscat turpis podex, veluti podex bovis, quæ cruditate laboret, nude cibum male concoquit, atque ideo cruda excrementa eiecit. [*Hiæturque Schoenborn. 2.*]

6 *Crudæ bovis*] Ego sic dictum existimo, ut iii. *Od.* 11. de equa, 'Nuptiarum expers, et adhuc protervo Cruda marito.'

7 *Sed incitat*] Sed pectus tuum incitat me ad Venerem, &c. Ironia est amarissima. *Incitat me pectus*] Perinde enim ac de Phryne illa nobilissima meretrice locuturus incipit; at flagitiose desinit. *Putres*] Mammæ pendulæ, non turgentes, ut in puellis.

8 *Quales ubera*] Tales mammæ, quæ sunt equina ubera.

9 *Venterque mollis*] Venter rugosus

et luridus. *Tumentibus*] Et hydropicis suris gracile femur appositum, quod sæpe fit in tabidulis.

11 *Esto beata*] Dives esto et nobilis. *Imagines, &c.*] Quales scilicet in funere nobilium virorum præferebantur. Idem enim mulieribus apud Romanos habebatur honor funeris, qui et viris, si modo jus imaginum habebant; hoc est, si majores curulem aliquem magistratum gessissent: inde enim nobilitas.

12 *Ducant triumphales tuum*] Præcedant funus tuum imagines triumphales, id est, imagines majorum tuorum, qui triumpharunt, ad declarandam generis tui antiquitatem.

13 *Rotundioribus Onusta bacis*] Sic optima quæque exemplaria, non *bacis*. *Baccæ* autem proprie lauri, oleæ, myrti, similibusque arborum fructus; a quarum similitudine *bacas* etiam vocabant margaritas. Ac eas digitis auribusque, et quidem sæpe binas ternasque, gestare feminarum gloria erat. Jam vero cum *onustam bacis* dicit Poëta, non solum numerum, sed et pondus indicat. Recte etiam eas a rotunditate commendat; cum, ut Plinius nobis tradit ix. 35. 'Margaritarum dos omnis in candore, magnitudine, orbe, lævore, pondere consistat.' Quamquam et oblongæ laudabantur, quos 'elenchos' vocabant, ad aurium præcipue ornamenta. Unde Juven. Sat. vi. 'Auribus extensis magnos commisit elenchos.' [*Ne sit Guelph.*]

14 *Bacis ambulet*] Unionibus, quos rotunditas reddit pretiosos.

15 *Libelli Stoici*] Locus obscenus; nec sane multum refert ut recte intelligatur. Ad oram optimi cod. sic adscriptum: 'Quasi diceret, quid refert quod etiam te literatam esse ostentas, ut me ad te amandum provoces?' Ego vero per *libellos Stoicos*, Philosophos ipsos intelligo, quorum amorem jactabat anus; quod formæ et ætati deerat, lecti pulvinorumque

mollitia ac delitiis compensans. At Horatius nihil illud morans; quod ad Venerem faciat, requirit. Vide Turneb. Advers. ix. 23. et xiv. 10. *Libelli Stoici*] Philosophiæ studium præ se fert, ut adveniente amatore docta et honesta videretur esse. Absit, ut hac nostra ætate sint hujus farinae nullæ mulieres, quæ Biblia Sacra in manibus ad templum ferentes, atque illa domi inter pulvinaria reponentes, de rebus divinis et arduis non solum inter se et cum suis maritis concertare solent, sed etiam cum eruditissimis Theologiæ professoribus manus conserere audeant, eo nimirum ut piæ atque religiosæ, specie tantum, non revera esse videantur. Non est meum judicare. Hoc tantum dico, ut virorum, sic fœminarum aliæ sunt hypocritæ, aliæ religiosæ, cum libris, sine libris.

16 *Amant*] Solent.

17 *Illiterati num*] Ineruditorum nervi, (id est, penes vel mentulæ,) sine literis, num minus arriguntur? Lege: *Illiteratis num minus nervi rigent? Magisre languet fascinum?* subaudi, quam literatis. *Guiet.* [*Illiteratis non minus* codd. ap. Feam et Jaeck.]

18 *Fascinum*] Fascinum est virile membrum, cujus species et collo pueri suspensa fascinationibus erat remedio. *Fascinum*] Hoc loco mentulam significat. Cujus rei hæc ratio est: mentulæ species et collo puerorum suspensa, aspicientibus risum movet; atque idcirco fascinum et fascinantium invidiâ depellere aut placare existimabatur. Nam quæ ridicula et turpia sunt, fascinationibus remedio sunt. Et Varro de Ling. Lat. lib. v. testatur 'collo pueri rem turpiculum suspendi solitam, ne quid obesset bonæ scævæ causa.' Significat igitur hanc anum nullis neque blandimentis, neque delinimentis assequi posse, ut ametur aut ejus amplexus expetantur, propterea quod anus est. Vide Cælium iv. 36. Turneb. ix. 28. *Lam-*

bin. [Schoenborn. 2. *fascenis.*]

19 *Superbo provoces*] Ab inguine fastidiosus.

20 *Ore allaborandum est tibi*] Lingua. Adeo obscœna sunt ista, ut salva verecundia explicari non possint.

EPOD. IX. AD MÆCENATEM. Præsentit voluptatem quam percipiet ex Augusti victoria adversus Antonium et Cleopatram.

1 *Repositum Cæcubum ad festas dapes*] Cum *Cæcubum* nominat, et quidem *repositum*, idque *ad festas dapes*, modis omnibus optimæ notæ vinum significat, tantaque victoria dignum. *Repositum Cæcubum*] Vinum Cæcubum servatum et repositum ad festas epulas.

2 *Victore lætus*] In prælio navali apud Actium, ubi Antonium et Cleopatram Cæsar superaverat.

3 *Sub alta*] Domum Mæcenatis intelligit, ob turrem illam Mæcenatianam, de qua III. Od. 29. ac proinde ab ipso præberi debere cœnam ostendit. *Sic Jovi gratum*] Nihil aliud est, quam volente ita Jove. Ergo de futuro dicitur, non de præsentī; boni ominis causa, ut solemus. *Heinsius.* Jupiter enim, victoriæ auctor, ab his qui vicere publicam lætitiā quodammodo exigit. Publica autem lætitiā supplicationibus sacrificiisque atque epulis constat. [Marklandus dubitat de voce *domo*, pro quo codd. ap. Jaeck et Feam, *domu*.]

5 *Mistum*] Sunt qui *mistis* legant; quod equidem in nullo fide diguo codice invenī. Receptam lectionem firmat locus huic germanus III. Od. 15. ‘*Lydis remisto carmine tibiis.*’ Mixtum autem, sive *lyræ*, sive *tibiæ*, sive *fistulæ* carmen dicitur, quod illis voce accinitur, aut cujus numeri modulive etiam sine voce per organa redduntur. Sed voce accinere honestius habebatur.

6 *Hac Dorium, illis Barbarum*] Volumine opus sit, si quis organorum

harmoniarumque veteris Musicæ rationem ad explicandum Horatium conferre velit. Sufficiat igitur obiter annotasse, ut tria Græcorum genera fuere, Dores, Æoles, Iones, sic et Harmonias fuisse tres, Doricam, Æolicam, atque Ionicam: Barbaras vero duas, Phrygiam et Lydiam. Ex his Doricam maxime commendatam ac Phrygiam: quamquam enim concitator Phrygia, commovendis tamen ad virtutem animis non inefficax habebatur. Jam vero inter organa Musicæ accommodata alia aliis harmoniis aptiora erant. Nam quod lib. VIII. monet Arist. et nos quoque ante diximus, eandem in organis vim habebat tibia, quam in vocibus harmonia Phrygia. Nec mirum: Phrygum enim inventum tibia. Jam vero Romani, quibus solenne erat virtute præstantium virorum laudes in conviviis et voce et organis celebrare, quanto ceteris nationibus graviore erant, tanto, verisimile est, moderatiore Musica tenebantur: qualem Doricam Phrygiamque esse diximus. Cum itaque Phrygiæ consonet tibia, Doricæ vero lyra; pereruditæ Flaccus noster hunc concentum postulat, ut Dorica, per se subtristior, Phrygiæ hilaritate concinnetur. Superest ut *Barbarum* pro Phrygio dixisse Poëtam credatur: quod non ex hoc tantum loco, sed et I. Epist. 11. ‘*Græcia Barbariæ lento collisa duello,*’ aperte constat. Hinc ‘*Barbaricæ vestes*’ apud Lucretium pro Phrygiis (unde et Phrygiones dicti earum artifices) et ‘*Barbara tegmina crurum,*’ pro armatura Phrygia apud Virgilium. Vid. Turn. IX. 18. *Hac Dorium*] Lyra sonante carmen Dorium, tibiis sonantibus carmen barbarum, id est, Phrygium vel Lydium. [*Hac Doricum* Vat. Rom. 2. edd. Mediol. 1476. et Rutgers.]

7 *Ut nuper*] Confecto scilicet bello Siculo, quod Actiacum antecessit. Jam vero quod ‘*Neptunium ducem*’

Sextum Pompeium vocat Poëta, id quoque ex historia petendum. Patris enim, qui universo mari imperaverat, gloria elatus, et occupata jam Sicilia ferox, Neptuni filius videri voluit, vestemque cæruleam (στολήν κυανοειδῆ vocat Dion) sumpsit, equosque ac viros vivos in fretum, tamquam hostiam coniecit: qua de re, præter Dionem, Plin. xix. 16. *Ut nuper]* Ut nuper tecum bibi. *Actus quum freto]* Fugatus et pulsus freto Siciliae. *Neptunius]* Sextus Pompeius, qui se Neptuni filium prædicabat.

8 *Ustis navibus]* Ustis navibus ab Augusto.

9 *Minatus urbi vincula]* Minatus compedes civibus Romanis, quas servis detraxerat in Sicilia, eos ut armaret contra patriam. Vide supra Epod. iv. [Codd. ap. Jaeck et Bothe, *delexerat.]*

10 *Servis amicus perfidis]* Addit Dion tantam fuisse hæc fugitivorum ex tota Italia multitudinem, ut virgines Vestales rem divinam facientes vota conciperent, si fugiendi finis factus fuisset. *Perfidi* autem fugitivi omnes. Quamquam non tam de cetera fugitivorum turba loqui Poëtam crediderim, quam de Mæna, Menecrate, Apollophane, quorum præcipue ductu rem gerebat Pompeius.

11 *Romanus]* Ad Antonium redit, ejusque exercitum, indignans eum feminae servire, ac veluti mancipio dari: hoc enim hic significat *Emancipatus*, sua sponte traditus. Nam ‘mancipium’ dicebant veteres jus ipsum dominiumque seu proprietatem rei; ut in pulcherrimo illo Lucretii versu: ‘Vitaque manenpio nulli datur, omnibus usu.’ Hinc ‘mancipare,’ ut nunc fere scribitur, et ‘emancipare,’ pro mancipio dare, in alteriusque manum ac potestatem tradere; ut contra ‘mancipio accipere’ dicitur is, cui res traditur. Eademque ratione *emancipatus* dicitur filius, qui solutus patria potestate, sui juris effici-

tur. Festus, et pererudite Budæus, Cruquius ex annotationibus scriptis, hunc locum sic exponit: Eheu posteri negabitis, quod Romanus miles emancipatus, id est, liber et ingenuus, tulit quondam vallum, id est, papiliones et arma feminae, id est, molliem omnem cum conopeo, et præterea potest servire spadonibus rugosis. *Romanus]* Antonius pro mancipio Cleopatras fert vallum. Eheu o posteri, vos propter infamiam negabitis.

13 *Fert vallum]* Notat præcipue Antonium, ejusque comites luxu ac mollietate diffuentes, et Reginae libidini turpissime servientes. His cinctum comitibus Antonium, cum se ipsum regere non posset, Reginae Eunnuchi gubernabant: hoc est, quod i. Od. 37. ait Horat. ‘Contaminato cum grege turpinum Morbo virorum quidlibet impotens Sperare.’ ‘Gregem’ nimirum tam Eunnuchorum, quam Antonii comitum, intelligens. *Fert vallum]* Portat palum, quo castra mununtur. *Et arma]* ‘Arma ferre,’ ut bene ex Cicerone Lamb. in onere non numerabant milites: arma enim membra militis esse dicebant. *Spadonibus Servire rugosis]* ‘Spadonum’ appellatio generalis. Quos vero ‘Spadones’ hic appellat Horat. peculiari nomine ‘Eunnuchi’ dicuntur, Græcis pariter ac Romanis exosi, sed regum Barbarorum cubiculis olim præfecti; unde et nomen eos adeptos Grammatici tradunt. Vid. Turneb. ix. 14.

14 *Rugosis potest]* Eunnuchi, virilitate amissa, nude multum de calore naturali amittunt, cito fiunt rugosi; horum magna erat copia in comitatu Cleopatras. Vide i. Od. 37.

16 *Conopeum]* Sic eadem de re Propert. lib. iii. ‘Fædaque Tarpeio conopea tendere saxo.’ At Juvenal. Sat. vi. penultimam producit: ‘Ut testudineo tibi Lentule conopeo,’ &c. Græce κώνωπες dicuntur *culices*; inde κώνωπειον, velum excludendis culi-

cibus aptum, quo lecti obtendebantur : Alexandrinorum inventum, quo ob Nili paludes, et vicinum mare, culicibus præ cæteris infestabantur. *Conopeum*] Conopeum est tentorii genus ad culices excludendos, thalamis, non castris aptum.

17 *Ad hunc*] Pro 'adversus hunc.' Tale illud Virg. 'Clypeosque ad tela sinistris Protecti objiciunt.' Pro 'contra.' *Verterunt* autem media brevis: ut, 'Di tibi divitias dederunt.' Vid. Turneb. xiv. 10. *Ad hunc frementes*] Contra hunc Antonium Galli ad Cæsarem transfugientes converterunt bis mille frementes equos, spadonibus Ægyptiis servire dedignant. Nota, quod Cæsar et Antonius exercitus habebant in littore et pedestres et equestres, quo tempore classes ad bellum navale erant paratæ.

18 *Galli canentes Cæsarem*] *Canentes* pro 'landantes' exponit vetus interpres. Ego ad Gallorum consuetudinem refero, magna voce eorum, quibus militanti, in acie nomina cientium. Quo respexit etiam Virg. *Æn.* vii. 'Ibant æquali numero, Regemque canebant.' Brodæus Miscell. vi. 2. Non minus etiam id quod sequitur ab historia dependet. Cleopatra enim post pugnantis Antonii classem cum navibus 60. ad portus fauces in anchoris stans, et ante pugnam fugam meditans, incerta adhuc victoria, profugit. Hoc igitur graphice describit Poëta, 'sinistrorsum citas navium puppes in portu latere' dicens. Nam ab Actio solventibus Ægyptus ad sinistram est, et in ipso pœne portu Cleopatram latuisse necesse est; siquidem ante portus fauces commissum prælium historici tradunt. Nec temere *navium puppes* dixit; prora enim altior puppis est. Auger igitur latentium turpitudinem, quod puppes quidem conspici potuere.

20 *Sinistrorsum*] Hoc est, *παλιμπρυσιν*. Jacent autem ita naves siuis-

trorsum puppibus, dextrorsum proris ad fugiendum conversis. An non respectu Italiæ et Orientis? Sane ex Oriente naves venerant. Proris igitur ab Oriente aversis venerant. De victoria autem cum desperarent, *sinistrorsum*, hoc est, contra converterant. Glossæ Stephani, *sinister*, *ἐναντίος*. Naves ergo *sinistrorsum citæ*, naves sunt ad fugiendum paratæ; vel quia inhibentur præ metu: ciere enim *πνυγμιν* *sinistrorsum* est *πρύμνην κρούσασθαι* quod ab iis fiebat, qui paulatim cedebant, ac retrorsum naves, sed sensim, flectebant, ne inter fugiendum hosti se exponerent. Hoc ergo vult: Naves illas Cleopatrarum et Antonii, quæ prius Italiam petebant, postea *πρύμνην χωρῆσαι*, ut loquitur Euripides, id est, retrocedere cæpisse, et Italiam versus puppes, proras versus Orientem convertisse. *Heinsius.* *Sinistrorsum citæ*] Cruquius duobus in codicibus *sitæ* legi affirmat. Ego Gryphii editionem sic habere scio, alibi vidisse non memini. Nonius 'citum' et celere significare tradit, et divisum ac separatum. *Sinistrorsum citæ*] Alexandriam versus. *Citæ*] Puppes ad fugam celeres et paratæ.

21 *Io triumphæ*] Ad primum Actiæ victoriæ nuntium hæc scripsisse Poëtam ante monimus. Cum ergo allatum esset aufugisse Antonium, triumphum veluti denum aliquem alloquitur, qui plenam victoriam, quam annuere possit, adhuc remoretur, nondum capto Antonio. Triumphus certe, uti et Honoris, effigiem in antiquis nummis cernimus. *Io triumphæ*] Est cantus, quem 'Pæana' appellant veteres: hunc Apollini tum de ejus, tum de victorum laudibus, canebant. Nam præsertim Græci duos Pæanes habebant, alterum Martis, quo utebantur initio pugnae, alterum Apollinis, quem fasæ cæsisque hostibus decantabant, quemadmodum hic facit Horat. profligato M. Antonio. Vide

Franc. Luisini Parergon II. 12. *Io triumphe*] Vox est exprimens gaudium militum, qui Imperatorem triumphantem prosequebantur. *Tu moraris aureos*] Tu in mora es curribus triumphalibus, qui jam parati sunt. *Aureos currus*] Vere 'aureos' fuisse triumphantium currus, maxime Cæsarium, probare nititur Turnebus Advers. XI. 16. Tibullus tamen I. 7. Messalæ triumphanti eburnum tribuit: 'At te victrices lauros, Messalla, gerentem, Portabat niveis currus eburnus equis.' Quid ergo si 'aureos' pro fulgentes atque eximie ornatos accipiamus? Vide Turneb. II. 16. [Markland. ap. Jaec, *cur moraris.*]

22 *Intactas boves*] Non male antiquus commentator: 'A triumphantibus alba bos et indomita immolabatur in Capitolio.' Idem enim 'indomita' quod 'intacta,' quod ex Virgilio manifestum est, cum ait: 'Intacta totidem cervice juvenecas.' Ideoque 'injuges' proprio sacrificantium vocabulo appellabantur: quales etiam Minervæ, ntpote virgini, immolari solere legimus, et quia virtus jugum nescit; sic enim Fulgentius. Nec ignoro taurum peculiarem fuisse triumphii hostiam, unde 'maxima taurus victima' a Virgilio dicitur: sed plures omnino hostiæ immolabantur, ac pluribus diis; et si masculis non litassent, succidaenæ erant feminae. *Intactas boves*] Juvenecas a tanro integras et paratas ad sacrificium pro victoria.

23 *Io triumphe*] Iterum hortatur triumphum ut acceleret, et Augusto, quo nullus ante dux major, lauream imponat. [*Jugurtheo purem* Schoenborn. 2.]

24 *Ducem*] Marinum, qui de Jugurtha Afrorum duce triumphavit.

25 *Neque Africano*] Non damno quidem hanc lectionem, sed in plus decem codicibus optimæ notæ *Africanum* repperi, et mihi sane perplacet; nam et Jugurthinum bellum in

Africa gestum est. *Neque Africano*] Neque Africano bello reportasti duce (nempe Scipionem) Augusto parem. *Cui super Carthaginem*] Locus obscurus, in cujus explicatione dissentiunt Turnebus et Lambinus. Ego de Africano Majore Flaccum nostrum loqui existimo; quanto enim gravior hostis Annibal, quanto diuturnius difficilisque cum eo bellum, tanto et speciosior victoris triumphus fuit. Sensus ergo horum verborum, ex Glareani sententia, hic est: Cui virtus sepulchrum condidit super Carthaginem: quasi diutius duraturum, quam ipsa Carthago, quod etiam verum est. Vel ego Scipioni virtutem sepulchrum condidisse puto super Carthaginem, id est, super res Carthaginenses; et intelligo elogium in ejus sepulchro scriptum. Vide Luisini Parergon III. 8. Turneb. XIV. 10. et X. 11. *Cui super Carthaginem*] Scipioni sua virtus æternam memoriam peperit, propter Carthaginem deletam et eversam, quæ victoria illi semper erit loco sepulchri.

27 *Hostis, Punico*] Antonius lugubre paludamentum, id est, vestem mœoris induit, purpureo sago deposita. *Punico Lugubre mutavit sagum*] *Sagum* amiculum erat militare: unde et 'sagati' ad differentiam 'togatorum' dicti. Quamquam et in Urbe, majore aliquo motu aut tumultu concitato, saga a populo sumebantur, et ad saga ire et in sagis esse civitas dicebatur. Ceterum purpurea erant, aut coccinea, quibus belli duces utebantur, (Græci *φοινικίδας* vocant,) ut quo loco Imperator ageret, præsertim in acie, conspiceretur. Plura Turnebus XI. 16. Sagi duo fere genera, alterum crassum, dense villosum et commune, *ἑσθῆς στρατιωτικῆς* alterum tenuissimum, molle, Imperatorum superindumentum: hoc autem ipsum mutavit Antonius in fuga cum sago lugubri, id est, communi, quod quidem illi lugubre fuit, non

tam quod esset nigrum seu pullum, quam quod illi quasi ob oculos poneret mutata fortunam, et exitum præsens. *Cruq.* [Ad marginem codicis Bamberg. hic legitur, *De fuga Antonii*, quasi novum Carmen inciperet.]

29 *Centum nobilem Cretam urbibus*] Creta centum habuit civitates. Vide III. Od. 27.

30 *Non suis*] Ventis adversis et contrariis.

31 *Exercitatas*] Syrtes tempestuosas et a Noto vexatas.

32 *Aut fertur incerto mari*] Nesciens quo fugiat.

33 *Capaciores*] Vel impatiens moræ, ob tam insignem lætitiā, ab se sumit, quod a Mæcenate petierat, vel animo Mæcenatis convivium præcipiens, tanquam præsens, Græco more, poscit majoribus poculis. De qua consuetudine, II. Sat. 7. *Capaciores affer*] Affer huc grandiores calices, ut bibamus liberalius.

34 *Chia vina, aut Lesbia*] Græca viua flagitat, seu transmarina, quæ in summo pretio apud antiquiores Romanos erant: tanta enim illis gratia, ut non nisi singulæ potiones in convivio darentur. Plin. XIV. 14. In vetustis quoque codicibus legitur: *Aut Chia vinu aut Lesbia*, pro et Chia, haud dubie concinnius. *Chia vina, aut*] Vina sic dicta a Chio, insula in Ægæo. *Lesbia*] A Lesbo insula.

36 *Cæcubum*] Vinum Cæcubum ciborum concoctioni est utile: quālibet stomachi crudelitatem tollat, fluentem etiam nauseam sedat et coercet. Alii aliam reddunt rationem, nempe, quod vinum Cæcubum austerum est et pungens.

37 *Curam metumque*] Victor jam quidem Augustus; sed Poëta nihil actum credens, cum quid superesset agendum, ante captum Antonium non omnino secutus est. *Torrent.*

38 *Dulci Lyæo*] Juvat dulci vino relaxare metum propter incertum

belli eventum. Vide I. Od. 7. *Lyæus* est nomen Bacchi, ἀπὸ τοῦ λύειν, id est, *solvere*.

EPOD. X. IN MÆVIUM POETAM, CUI NAUFRAGIUM PRECATUR.

Eundem vero esse Mævium, de quo Virg. Ecl. III. 'Qui Baviū non odit, amet tua carmina Mævi.' Grammatici omnes consentiunt, hominem arrogantem et obtrectatorem, neque aliud memini me legisse. [In *Marcum Mævium*, vel *Nævium* codd. ap. Jaeck, et Bothe.]

1 *Mala soluta*] Malo auspicio navis de statione exit. *Soluta navis*] Et 'solvere' absolute dicuntur, qui navigaturi discedunt, et 'solvere navem,' 'solvere vela,' 'solvere' item 'e portu.' Turn. III. 1.

2 *Olentem Mævium*] Mævio exprobrat, quod Rufo Catullus: 'Lædit te quædam mala fabula, qua tibi fertur Valle sub alarum trux habitare caper.' Sic I. Od. 17. 'Olentis uxores mariti.' *Olentem Mævium*] Ferrens tetri odoris hominem et turpem Poëtam, de quo Virg. 'Qui Baviū non odit, amet tua carmina Mævi.'

3 *Latus*] Utrumque latus navis.

5 *Rudentes*] Funes navales. *Inverso mævi*] Mari ventis contrariis agitato.

6 *Remos differat*] Vide exempla apud Nonium, quæ hinc maxime spectent. Lucret. 'Ingentesque ruit naves et nubila differt.' Virg. Georg. IV. 'Scythiæque hiemes, atque arida differt Nubila.' *Differat*] Dissipet et dispersos ferat. [Tractusque r. deferat codd. ap. Jaeck.]

8 *Trementes ilices*] Ilices concussas.

9 *Atra nocte*] Tenebrosa nocte sine lunæ lumine.

10 *Qua tristis Orion cadit*] Qua nocte occidit tristis Orion, sydus cœleste, cujus occasus tempestates excitans, tristes nautas efficit.

[11 *Quietiori Bamberg.* *Quietiusve* Plotius ap. Putsch. p. 2627.]

12 *Graia victorum manus*] Quam Græci victores, quorum complures naufragio perierunt.

13 *Pallus*] Notum omnibus fredissimum illud Græcorum classis ad montem Enboiæ Caphareum naufragium, partim Nauplii dolo, ob occisum filium Palamedem; partim Palladis ira, ob stupratam ab Ajace Oileo in Deæ templo Cassandram. *Torrent.*

14 *In impiam Ajacis ratem*] Ajax Cassandram Minervæ supplicem, in ejus templo stupraverat. *Impiam Ajacis ratem*] Sic quidem et Virg. 'Unius ob noxam, et furias Ajacis Oilei,' universam classem afflictam disjectamque canit; sed ne cui Dea ob hoc videri posset iniquior, alii Ajacis culpæ Palladii e templo rapti ab Ulysse et Diomede, applaudentibus ceteris Græcis, crimen adjiciunt. *Torrent.*

15 *O quantus*] Apostrophe Poëtica ad Mævium. *Sudor tuis*] Labor et metus propter tempestatem impendentem.

16 *Luteus*] Color croceus ex fulvo pallidoque constans, sic dictus a luteo herba in cujus vertice flores emicant lutei. [*Tibi quam* codd. ap. Jaeck.]

17 *Et illa non virilis*] Planctus fœminens præ timore naufragii. 'Ejulatio est fœminarum clamor, et gemitus virorum, vagitus infantium.' *Non virilis ejulatio*] Liber vetustissimus *euulatio*, et mox *adversum Jovem*. Et viri quidem excelso animo præditi, ut Heroës illi Poëtici, nullum æque mortis genus ac per naufragium detestabantur.

18 *Aversum ad Jovem*] Ad Jovem preces non audientem, vel iratum.

19 *Ionius udo cum remugiens sinus*] In quatuor exemplaribus *sinu* scribitur; quod mihi sane non displicet. Cur enim non absolute *Ionius* dicamus, ut Hadria, Avernus, Lucrinus? Quin illud, *udos inu remugiens*, prorsus

poëticum est; ut 'Ionio in magno' Virgilius. Cruquius legendum censet, *Ionius udo cum remugiens sinu Notus*. Tum quod hic ventus Notus ex Ionia primarius sit, vehementissime in Adriaticum pelagus incumbens: tum quod Notum precetur, ut udo sinu velorum, impetu vehementi dissipet, rumpatque navem qua velitur Mævius. *Torr. Ionius udo quum*] Cum Adriaticus sinus, humido Austro sæpe murmurans, navem fregerit. *Remugiens sinus*] Metaph. est a bobus. *Ionius udo cum remugiens sinu*] Dixit *Ionius*, pro Ionium mare, Græcorum more, quibus *Ἰόνιος* est *Ἰόνιον πέλαγος*. Et ita videtur Ovid. *Trist. v. 14.* dixisse 'Geticus:' 'Hanc tuns e Getico mittit tibi Naso salutem.' Cur autem Tempestati promittit caprum, quum nigram ovem ejus hostiam fuisse constet? Puto, non ob aliam causam, quam ut fætens hostia olenti Mævio conveniret. Ita enim vocat: 'Ferens olentem Mævium.' Sed cur 'olentem' vocat? Credo propter obsoletoz verborum, quæ affectabat, ut Divus Augustus loquitur, fætiores. Auctor libelli de Caus. corruptæ eloquentiæ: 'Quædam vero procul arceantur, ut jam oblitterata et olentia.' *Rutgers.*

21 *Opima quod si præda*] Ad 'opima spolia' alludit, opinor, ut nihil mergis contingere possit melius, quam nudum abjectum Mævium depascere. *Opima quod si præda*] Quod si tu facto naufragio in littus eris ejectus, mergis præda pinguis existens.

22 *Porrecta mergos*] More mortuorum præda extenta. *Juverit*] Quos codices invenerit Lamb. qui *juveris* habeant, nescio: nostri ferme omnes *juverit*. Et concinna est hæc mutatio, *Feratur æquore, Tibique pallor et juverit. Juveris*] Paveris mergos, aves marinas a facilitate mergendi sic nominatas.

23 *Libidinosus immolabitur*] Non

quod caper tempestatibus immolari est solitus, sed quia Mævius Poëta fuit petulans et libidinosus.

24 *Et agna tempestatibus*]. *Agna nigra*. Virg. *Æn.* iii. 'Nigram hyemni pecudem, Zephyris fœlicibus albam.' Vide Turn. xiv. 4.

EPOD. XI. AD PETTIUM CONTUBERNALEM. Amore Lycisci occupatus, non potest operam conferre ad versus faciendos. [Bamberg. *Ad Pettium de Inachia, qua (quam) diligit. Ternarius Iambicus, quadratus compositus a Dactylo in Iambicum.* Alii ap. Jaeck, *Ad Pettium contubernalem*; vel, *Ad Petium*.]

1 *Petti*] Sic Lamb. pro *Pecti*; nam et optimi codd. vel *Petti* vel *Peti* legunt. Lamb. autem assentior carmen hoc tricolon esse, non, ut in antiquis exemplaribus scribitur dicolon. Alioqui nimis invrecunde Horat. nno eodemque in carmine modo brevem produceret syllabam, modo vocalem non absumeret ante vocalem. *Nihil me*] Nihil me juvat.

3 *Amore*] Amore Lycisci pueri. *Percussum*] Non damno equidem, postquam eo vocabulo usque adeo se jactat Lamb. codex tamen Laurentianus, longe fidelissimus, et alii duo 'percussum' habent; ut et veteres Virgilii membranæ Georg. ii. 'Quarum sacra fero ingenti percussus amore.' Ad animum enim refertur, ut *πλήττω* apud Græcos.

4 *Amore*] Est Anadiplosis.

5 *Mollibus*] Delicatis, formosulis.

7 *Hic tertius Decembris*] Ordo est: Hic tertius Decembris (id est, annus) decutit sylvis honorem, id est, frondes, quæ sunt arborum honos et ornamentum.

8 *Inachia fuvère*] Liber Laurentianus *Inachiam* legit, et sic legisse puto veterem interpretem. *Inachia fuvère*] *Inachiam* amare.

9 *Silvis honorem*] Non gravabor referre quod vetusti codicis margini adscriptum comperi: 'A XII. Kal.

Julii usque XII. Kal. Januarii cotidie deficit succus arboribus.' Quibus verbis causa redditur cur Decembri mense potissimum arborum frondes et pulcritudo omnis penitus deficiant. Sic enim et Virg. 'Silvis Aquilo decussit honorem,' et Horat. i. Od. 17. 'ruris honores' fruges et messem vocat; 'Honoris' enim vocabulo varie utuntur Poëtæ: qua de re Nonius. Hic certe decus atque ornatum significat.

11 *Fabula*] Quam multus sermo de me habitus est propter Inachiae amorem?

12 *Conviviorum et pænitet*] Liber unus e nostris *Conviviorum*, sed repugnant ea quæ sequuntur. Mallem sic legere: *Fabula quanta fui Conviviorum? heu pænitet.* Nam, et, particula mihi hic molesta est; et quo facilius mutetur, *eu* pro *heu* sæpe scriptum invenias. Accedat quod istiusmodi sermonibus maxime in convivii locis est, etiam præsentis eo, de quo per jocum narrentur, ut i. Od. 27. vidimus. Juven. 'It nova per cunctas nec tristis fabula cœnas.'

13 *In quæis amantem*] In quibus conviviis languor, id est, pallor, silentium, et suspiria, indicia erant amoris mei. [Bamberg. *amantem languor*.]

14 *Arguit*] Probavit. *Et latere imo petitus spiritus*] Suspirium ab imo productum.

16 *Contraque lucrum*] Bene Cruquius *Contrane lucrum*: eam enim lectionem in novem exemplaribus reperi, et quidem cum interrogationis signo post *ingenium*: ut totum illud: *Contrane lucrum nil valere candidum Pauperis ingenium?* sit amantis oratio ad eum, cui querebatur. Paulo ante quoque pro: *in quæis amor et languor, amor languor, sine et*, in iisdem scribitur. Communis autem omnium Poëtarum de meretricum rapacitate querimonia est, ut et adolescentum in Comædiis. Conqueritur enim Horatius nihil posse suum ingenium can-

didum, id est, carmina sua, ad Inachiam, candoris et favoris plena, quibus apud illam cum rivalibus suis divitibus de amore contendebat quidem, sed illa carmina, cum verba solum darent, ab avara Inachia minoris habita sunt, quam largitiones rivalium. *Cruq. Contraque lucrum*] Contra rivalium munera et largitiones. [*Contorquet lucrum* Schoenborn. 2. a m. sec. *Contra me* Guelph.]

17 *Ingenium*] Querehar candidos mores, ingenii acumen, sapientiam, et huiusmodi, nihil valere apud avaram poellam.

19 *Simul calentis*] Simul, ut Bacchus protulerat arcana mea e loco suo, id est, pectore meo, qui calebam (id est, ebrius eram) vino fervidiore. *Inverecundus*] Verecundus per se Bacchus est. 'Inverecundum' igitur cum vocamus, nostram illi culpam adscribimus. 1. Od. 27. 'verecundumque Bacchum Sanguineis prohibete rixis.' Neque prætereunda antiqui commentatoris annotationem, in particulam interdum epitasin habere. et tunc *inverecundus*, inquit, significat valde verecundus. Sic ille. *Torr. Inverecundus*] Bacchus facit homines inverecundos.

22 *Quod si meis*] Continuat orationem cum Pettio in poculis habitam super Inachiae fastu et avaritia. Et si, quod meditor, inquit, hanc injuriam ad animum revocans, qua decet indignatione, ea omnia quæ adhuc in me sentio amoris fomenta, et veluti pabula quædam, abjiciam, cum nihil prosint; tunc tandem cessabit illa impudentia, qua nunc imparem amare, et potentiorum æquare rivalem contendo. Sic locum difficilem, et, ut verum fatear, insuavem atque asperum obiter explicandum censeo. 'Fomenta' enim 'amoris' sunt eadem quæ et pabula, otium maxime ac desidia, et inepta quædam credulitas atque spes. Neque aliud *summotus pudor*, hoc est, nullus; et *imparibus*

certare non minus recte ad quoscunque corrivales, quam ad amicum referri potest. Hæc impar moribus, ille facultatibus. Bene ergo Phyllidem monet iv. Od. 9. 'Disparem vites.' *Torrent.*

23 *Libera bilis*] Quæ increpando, ut nihil speret majoris benevolentiae, si taceat vitia; ita non metuat plus indignationis, si eloquatur tacenda. *Cruq. Libera bilis*] Iracundia non impedita ab amore. *Ut hæc*] Ut hæc ingrata amoris pabula dissipet, et ex animo meo dimoveat.

24 *Dividat Fomenta*] Id est, harum querelarum obliviscatur, quæ magis foveant et augment amorem, quam levent et minuant. [Codd. ap. Jaeck, *Venus dividat*; Markland. ap. Jaeck, *ventis dedit.*]

25 *Fomenta*] Snsipia, lacrymas, silentium, querelas, cogitationes anxias, quæ amoris vulnere levamen non afferunt.

26 *Desinet imparibus, &c.*] Sensus talis est: Pudor paupertatis meæ summotus, liberiori ira in me exasistente, tantum non desinet de amore cum imparibus et ditioribus rivalibus amplius candide et verecunde certare, verum etiam erumpet in apertam contumeliam, atque hæc fomenta Inachiae ingrata ventis dividet, id est, in vulgus populumque disperget ac manifestabit avaram illam, non amoris laudes et minuscula candidi, sed munera sequi ditiorum. *Cruq. Desinet imparibus*] Id est, verecundia mea desinet certare cum superioribus de amore. *Figulinus.*

27 *Summotus pudor*] Me, inquit, paulo inverecundius geram, nec ita pudenter summittam amicæ, sed eam aspernabor, desinamque sectari imparem, neque me redamantem. *Pulmann. Vid. Turn. xiv. 1. Summotus pudor*] Impudentia desinet certare imparibus, id est, cum rivalibus superioribus et ditioribus.

28 *Ubi hæc scriberis*] Postquam hæc

magnifice dixeram te palam, id est, coram te o Petti. *Laudaveram*] Id est, jactando dixeram, perinde ac se-vernus et fortis. Vide Gell. II. 6. [Bamberg. *coram te*, e glossa.]

29 *Jussus*] A te jussus.

30 *Incerto pede*] Pettius enim abire domum, ac quiescere jusserat, ut monere amici solent. At ipse vel invit-ulo alio trahebatur, ut egregie de se Tibull. 'Juravi quoties reditum ad limina nunquam! Cum bene ju-ravi, pes tamen ipse redit.' *Incerto pede*] Incertus quo irem quidve age-rem, ferebat ad postes, id est, Ina-chiæ ædes mihi inimicas.

31 *Posteis et heu*] Optimus codex, *Postes, cheu*, alter *heheu*.

32 *Limina dura*] Ad dura ejus ves-tibula, super quæ jacebam totas noc-tes. [Guelph. *dura*.]

33 *Infregi latus*] Hoc est, quod paulo ante monui, in sæpe epitasin esse; ut apud Virg. *Æneid.* VI. 'Nec Jovis imperio fatisve infracta quies-cit.' [Guelph. *infregit*.]

34 *Nunc gloriantis*] Ordo est: Nunc amor Lycisci gloriantis se vincere mollitia quamlibet mulierculam, me tenet.

37 *Unde expedire*] A quo amore me extricare, &c. [*Unde me expedire*, siue *non*, Schoenborn. 2.]

38 *Libera consilia*] Consilia vera et ab adulatione libera.

39 *Contumeliæ graves*] Non objur-gationes, vel injuriæ ab amica ac-ceptæ.

40 *Sed alius*] Sed alius amor. Ovid. 'Successore novo tollitur omnis amor.' *Alius ardor*] Hoc nimirum est clavum clavo pellere, ac malum malo medi-cari; ut, quod alibi ait Horatius: 'Emoveat veterem morbum novus.' Parum tamen interest quo quisque gurgite demergatur. *Torrent*.

41 *Teretis pueri*] Non male inter-pres, id est, obesuli, succo pleni, su-ras habentis teretes et rotundas. *Te-retis pueri*] Habentis membra solida

et succi plena. [Schoenborn. 2. *te-neri*.]

42 *Renodantis comam*] Alius amor pueri in nodum colligentis comam. Quod faciebant pueri impudici. Vide IV. Od. 10.

EPOD. XII. IN ANUM LIBIDINOSAM, QUÆ SE AB EO SUBIGI CUPIEBAT. [Bamberg. *In Gratidiam converso nomine. Senarius Epicus, quadratus Dactylus, Epodicos*. Al. ap. Jaeck, *Ad Inachiam meretricem*.]

1 *Barris*] Turn. XIV. 20. 'Barros' pro non optimæ notæ hominibus ex-ponit, quales Romæ tunc Barri. de quibus Horat. I. Sat. 6. 'Sisennas, Barros ut equis præcurreret albis.' Et Sat. IV. 'Barrus inops.' Ingeni-ose Turnebus: sed nihil usquam de Barris Horat. ob quod vetulam hanc illis delegemus. Fnerit Barrus ali-quis prodigus, arrogans, dicax. an ideo minus amet? Quin tales exop-tant potius meretriculæ. Cruquius Lectori cogitandum relinquit, an-ne *bardis* potius legendum sit. 'Bardi' enim stulti stolidique, ab ingenii sci-licet tarditate dicti sunt. Sed huic lectioni obsistit librorum omnium fi-des: Epitheton *nigris* dubitare nos non patitur quin 'Barri' aut homines aut bestię fuerint. Nos itaque pro hominibus accipiamus, sed qui defor-mi specie moribusque incompositis elephantis similes sint. Vel ut Cru-quius vult: 'Barri' dici possunt ge-ruli adusti perpetuo Sole, valido et succulento corpore, qui ut magno erant animi stupore, ita nullo nitore corporis, nulla munditie gaudebant, homines plebei, et moribus plane im-politi. *Torr. Barris*] Non viris dig-na; sed barris, id est, elephantis In-dicis, qui magna habent genitalia; fortasse, intelligit valentissimos ac mentulatissimos amatores.

2 *Munera cur mihi*] Sic nostri om-nes. Canteri codex, ut ait: *Munera quid mihi, quidve tabellas? Tabellas*] Cur mittis Epistolas quibus me ad

tuam libidinem explendam sollicitas?

3 *Nec firmo juveni*] Mihi Juveni, in certamine venereo non valido. *Nec naris obesæ*] Sed naris acutissimæ, cui tua immundities placere non potest. *Naris obesæ*] Veteres 'pingnes' vocabant obtusos atque hebetes, perinde ac si corporis habitus ingenium afficeret. Turn. xiv. 20. Canterus Nov. Lect. v. 20.

4 *Namque sagacius unus*] Nam ego solus citius odoror utrum mulier polypum, id est, narium morbum habeat, an gravem hircum, id est, fœtorem tetrum in alis (citius inquam odoror) quam canis rimatur, ubi lateat aper.

5 *Polypus*] Polypum definiunt medici tumorem præter naturam in narium genitum, Polypi piscis carni similem, unde et nomen habet. De quo Celsus vi. 8. Unde fœtor, quem inter nasorum postes annumerat Horatius. *Hircus in alis*] Proverb. *Anus olet hircum. Hircus*] Fœtidus odor in alarum pilis.

7 *Quis sudor vietis*] Libri sex: *Qui sudor vietis*. Sic enim veteres loquebantur, 'si qui,' 'ne qui,' 'aliqui,' pro 'si quis,' 'ne quis,' 'aliquis.' 'Vietus' autem a viere, ut Varro et Festus tradunt, quod vincere et alligare significat, quasi sine vi, languidus ac suis jam viribus privatus ipsa natura, ut morbo et ætate contingere solet. Terent. Eunuch. 'Hic est vetus, vietus, veternosus senex.' quo loco Donatus: 'Araneæ vestem,' inquit, 'Lucretius, vietam appellat putri mollitie præditam.' Quæ sane significatio vetulæ hujus membris probe convenit. *Torrent. Quis sudor*] Poëta secum loquitur de hac annu exclamans in tertia persona. *Vietis et quam*] Senilibus et flaccidis ejus membris.

8 *Pene soluto*] Pene meo languente, nec ullam vim habente, propter tui fastidium.

9 *Indomitam properat*] Quam effræ-

natam libidinem hæc anus properat explere. *Neque illi*] Nec illi anni jam manet creta sudore humefacta, nec fucus quo faciem tuxerat. Tanto enim motu in opere venereo seipsam agitaverat, ut fucus, quo faciem pinxerat, præ sudore deflueret.

10 *Humida creta*] Errant qui 'cretam' pro cerussa hic accipiunt: nam et creta et cerussa feminae ad formæ lenocinium utebantur, et creta quidem præcipue ea, quam 'Cimoliam' vocabant, a Cimolo, una Cycladum, de qua Plinius xxxv. 17. Nunc 'terra saponaria' vulgo dicitur, mira in abstergendo vi prædita. *Torrent.*

11 *Stercore fucatus crocodili*] Mirandum est in optimis passim codicibus tanta constantia *crocodili* scribi, cum Etymologi a croci timore animali huic inditum esse nomen velint; *δειλα* enim *timiditas* dicitur. Atque adeo mel croco sparsum contra crocodilos servant Ægyptii. Sed quod Poëtæ nostro interpretando magis servit, tradunt anctores duo esse crocodilorum genera: alterum quod nunc in aquis, nunc in terra degat; alterum quod in terris tantum: hujus, cum odoratis floribus vescatur, excrementa diligenter colligi, quæ jucundum nidorem reddant, maculasque omnes e facie deleant, ac nitorem afferant. Sic ex Galeno atque aliis diligentissimus Pet. Victorius Var. Lect. xi. 4. *Subando*] 'Subare' non hoc quod vult Lamb. significat, sed ut equæ equire, canes catulire, sic 'subare' et 'surire' proprie dicuntur sues, quando Venerem desiderant. Græci *καρπῶν* vocant. Tantam ergo mulierculæ rabiem hic significat Poëta, ut omnia perrumpat ac laceret. *Torr. Stercore fucatus*] Ex crocodili terrestris fimo et cerussa (quam Poëta hic cretam appellat) fit medicamentum ad cutim nitidam servandam. *Jamque subando Tenta cubilia, tectaque rumpit*] Ego puto, τὸ *tenta* de ipsa annu dici, ut sit *subando*

tenta; ut Juvenalis de Messalina: 'adhuc ardens rigidæ tentigine vulvæ.' *Rutgers.* *Subando*] Clunes agitando, translatio est a sibus.

12 *Tenta*] Male iterum meo iudicio Lamb. et melius commentator antiquus: *Tenta cubilia*, lectus funibus vel fasciis tentus: *tecta* vero, stragula, quibus tegitur lectus. *Tecta-que rumpit*] Lecti stragula nimio motu rumpit. [*Tensa cubilia* Schoenborn. 2.]

13 *Vel mea cum*] Vel cum hæc annis iracundis dictis mea sui fastidia increpat: sic loquitur, O Horati, tu minus langues Inachiæ complexu quam meo, id est, validior es in illa quam in me.

15 *Potes*] Potes subigere.

16 *Mollis opus*] Debilis es et mihi semper languidus ad unum opus venereum. *Pereat male, quæ te*] Pereat male Lesbia lena, quæ mihi quærenti taurum, id est, juvenem in re venerea robustum, monstravit te inertem, qui est, ignavum et pigrum.

17 *Quærenti*] Solent vetulæ libidinosæ, ac femina virosæ omnes, sibi conditiones quærere; et ultro adulteros lenarum opera, vel etiam muneribus, sollicitare. Antiqui *conciliatrices* vocabant eas, quæ istiusmodi conditiones inquirerent, quemadmodum et *sagas*, uti et canes sagaces, quod illæ, homines ad mulierum libidinem, ut canes feras, indagarent. *Taurum*] Id est, validum maritum. *Torrent.*

18 *Amynthas*] Juvenis robustus ex Choo civitate, cujus mentulæ nimietas est arbori comparanda.

19 *Nervus*] Penis. [Schoenborn. 2. *nervis*.]

21 *Muricibus*] Purpura Tyria vestes his tinctas, quas Dibaphas nominant.

22 *Cui properabantur*] Unus codex Bland. hic habet, *cui properabantur*? in futuro promissivo: hæc lectio si placeat, habebit subjectionem Ironiam: solent enim mulieres habere

nescio quid vanæ pollicitationis in huiusmodi amoribus, ut invitent et incitent amantes ad acrius desiderium. *Cruq.* *Cui properabantur*] Cui, ad cuius usum, texebantur a me vellera, id est, vestes pretiosæ? *Tibi nempe*] Tibi nempe invalido atque ad Venerem inepto.

23 *Æquales inter*] Inter cœvos et contubernales.

24 *Mulier sua*] Quem sua amica magis diligeret, quam ego te.

25 *O ego non felix, quam tu fugis*] Vulgata lectio, *quem tu fugis*, male. Quod vero Canterus affirmat in suo cod. legi: *O ego infelix*, id nos quoque in duobus aliis invenimus. Atque ita citatur a Carisio Grammatico. *O ego non felix*] Exclamatio Poëtica. *Ut pavet acres*] Quam tu fugis ut agna lupum, et ut capræ horrent leones. [*Janque ego, non felix* codd. ap. Jaeck.]

EPOD. XIII. AD AMICOS COMICOS, UT HYEMEM HILARITER TRADUCANT.

Hoc quoque Carmen nunc (quavis antiqui Grammatici Dicolon fecisse videantur) Tricolon esse volunt, quales esse Epodi debent. Quod autem in vetustis codicibus nonnullis: *Ad amicos Comicos*, inscribitur, id quid sibi velit nescio. Mallet, ut in aliis: *Ad contubernales*. ut in hibernis forte agens Poëta illud scripserit, cum sub Bruto adhuc militabat. *Torrent.*

1 *Horrida tempestas*] Cruquius credit, per horridam tempestatem, Horatium suo more significare tumultum aliquem civilem, aut alicujus principis graves iras. *Cælum contraxit*] Tale illud Virgilii: 'In nubem cogitur aër.' Coguntur enim primo in cælo nubes, quibus summotis solutisque decidunt imbres nivesque. *Cælum contraxit*] Tempestas coëgit nubes in unum locum.

2 *Deducunt Jovem*] Quod I. Od. 34. monimus, veteres hoc maxime tenuisse, quod vindicem sibi supra verticem imminere Jovem arbitraban-

tur; id usque adeo verum est, ut ex optimis auctoribus constet, credidisse etiam descendere eum, quoties insignis aliqua tempestas oritur; perinde ac si cominus illos ferire vellet, quos ob impietatem oderat. Unde et *καταβάτης* dictus, a descendendo. Neque alia, puto, suberat ratio cur prodigiale pluviumque Romani vocabant, Græci *ὑμβριον*, et *ὕετον*. Turn. 1x. 9. Torr. *Deducunt Jovem*] Cum imbribus Jupiter in terram descendit, ut veterum fuit opinio.

3 *Silua*] Est dictio trissyllaba per Diæresin.

4 *Threicio*] Aquilone vento frigidissimo e Thracia flante. *Rapiamus amici*] Arripiamus, ex hoc die, convivandi opportunitatem. *Rapiamus amici Occasionem*, &c.] Noster 111. Od. 8. 'Dona præsentis rape lætus horæ.' Nec dissimile illud 1. Od. 11. 'Carpe diem.' carptim enim raptimque, ut alibi nos monet, tam exiguo tempore fruendum. 'Rapere' vim notat aut festinationem: monet itaque non esse aut deliberandum diutius, aut cunctandum de genio indulgendo, quandoquidem omnis mora, quantumvis brevis, est ingrata, ubi desideratæ rei potiundæ occasio præsens allubescit. *Cruq.*

6 *Dumque virent genua*] Dum vires sunt firmæ et stabiles: 'nam in genubus robur et vim corporis reposuisse videtur.' *Virent genua*] Hoc est, robur habent, ut vetus interpret. Similis ille 1. Odæ 9. locus; 'Donec virenti canities abest Morosa.' Et obiter monendum, nulla humani corporis parte ingravescentem ætatem citius, quam genibus, sentire. Quin et illato timore aliquo genua ilico contremiscunt. 1. Od. 23. 'Et corde et genibus tremit.' Cujus rei causa esse creditur, quod inest genibus vitalitas quædam; ut anatomici nobis tradunt. Eamque causam esse credit Plin. xi. 45. quod genua attingunt supplices, et ad ea manus ten-

dunt, atque ut aras adorant: atque eam ob causam Misericordiæ sacra sunt. Turn. vi. 31. *Torrent.*

7 *Decet*] Et dum patitur ætas, longe absit a nobis severitas senilis. *Obducta solvatur*] Solvatur senectus a fronte in rugas contracta. *Obducta solvatur*, &c.] Ad oram antiqui codicis scriptum inveni: 'Clausas cicatrices 'obductas' dicimus.' Sic ille, *obductam* nempe *frontem* pro rugis non aliter quam cicatricibus contractam intelligens, qualis senibus esse solet. Vult ergo Horat. explicari fontem, et abesse severitatem omnem atque tristitiam, quam senectus adferre solet. *Torrent.*

8 *Tu vina*] Tu puer promove et profer vina ex apotheca.

9 *Profer meo*] Vina calcato, quando ego natus eram, Torquato et Cotta Coss. quorum nominibus notabatur vini cadus. Vide 111. Od. 21. *Consule pressa meo*] Solenne autem parentibus, nascentibus sibi liberis arbores inserere, vina recondere, ac similia ad memoriam ætatis facere. ut 111. Od. 21.

10 *Cætera mitte loqui*] Hilarem habiturus diem, quæ ad hilaritatem non facerent, omitti imperat. Sic in Epist. 'Mitte leveis spes.' Duro autem aliquo tempore Reipub. hæc scripsisse Poëtam credo. *Cætera mitte loqui*] Omitte et permitte divi cætera: sic 1. Od. 19. *Deus hæc*] Poëta (ut mihi videtur) amicum suum tristem consolatur.

11 *Reducet in sedem*] Id est, turbata sistet atque componet, et ad pristinum statum reducet. Ita namque Augustus, cujus verbis libenter uti Horatium non semel ostendimus, apud Suet. cap. 28. 'Ita mihi salvam ac sospitem Remp. sistere in sua sede liceat.' Hinc 'sedere' pro per placere ac firmiter statutum esse. Virgil, 'Idque pio sedet Æneæ.' *Reducet in sedem rice*] Deus restituet hæc benigna vicissitudine, in pristi-

num statum.

12 *Achæmenia*] Hic 'nardum Achæmeniam' vocat; ut 'costum Achæmenium,' III. Od. 1. *Achæmenia*] Unguento Nardino Persico, sic dicto ab Achæmene Persarum rege. Vide II. Ode 12. [*Achæmenio* triginta, et plures codd. ap. Feam, Schoenborn. 2. ap. Jaeck, et Vandd. præter unum; item Acron et Porphyri.]

13 *Fide Cyllenea*] Sic 'fide Teia' I. Od. 17. Lyræ inventor Mercurius. *Fide Cyllenea*] Cythara inventa a Mercurio, qui in Cellene (monte Arcadiæ) enutritus dicitur. [Markland. *juvet*.]

16 *Centaurus*] Id est, Chiron, Centaurorum, et quotquot sua vixere ætate, justissimus; futurus et ipse immortalis, si ita collibisset: hic non Achillem solum, sed et Jasonem, et Herenlem, et Æsculapium in Thesaliæ montibus educavit. Torr. *Centaurus*] Ut Chiron (præstantissimus doctor et magister) prædixit Achilli forti, quem aluit et erendivit. [*Nobilis ut cecinit grandi* codd. ap. Jaeck.]

18 *Puer Thetide*] O invicte Achilles, fili Thetidis Deæ marinæ.

19 *Te manet*] Te Troja expectat. Assaracus fuit avus Anchisæ et pater Capys. *Assaraci tellus*] Virg. 'Ilusque Assaracusque, et Trojæ Dardanus anctor.' Hinc 'proles Assaraci,' et 'Assaraci domus,' genus, sanguis.

20 *Scamandri flumina*] Scamander et Simois, fluvii Trojani, ex Ida monte defluentes.

21 *Lubricus*] Labens pro natura aquæ. [*Et lubricus Simois* Guelph.]

22 *Unde tibi*] Ubi pro certo tibi est moriendum. *Subtemine*] Subtemen est filum, quod flamini subtextitur.

23 *Mater domum*] Thetis Dea marina, cui cæruleus color tribuitur.

24 *Cærulea*] Proprium Thetidis, uti et Nereidum omnium, epitheton. Auger vero fati necessitatem, quod ne

Thetidi quidem mare apertum fuerit, quo filium reveheret. [*Illuc* codd. ap. Jaeck.]

25 *Illic omne malum*] Cum apud Trojam fueris, levato omne malum deformis ægritudinis vino cantuque, nimirum alloquiis, quæ (scilicet vinum et cantus) sunt ægritudinis solatia.

26 *Deformis*] Deformes efficit animi ægritudo.

27 *Dulcibus alloquiis*] Vinum et cantum ægrimonis solatia appellat; sic enim *alloquendi* verbo veteres utebantur. Varro l. vi. 'Hinc adlocutum mulieres ire aiunt, cum eunt ad aliquam locutum consolandi causa.' Catull. ad Cornificium: 'Quem tu, quod minimum facillimumque est, Qua solatus es allocutione?' Sic Victor. Var. Lect. VIII. 123. et Muret. II. cap. 4. Græci quoque *παρηγορία* vocant istiusmodi allevamenta. EPOD. XIV. AD MÆCENATEM. Phrynes amore detentus Iambos promissos non potest absolvere.

Vetus codex hanc habet Epigrammen: *Excusat se Mæcenati, accusans desidiâ suam. Desidiâ vero amorem vocat; recte, ut inertiam ipse Horat. quid enim aliud quam iners otium amor? Addam tale aliquid hic pati Poëtam nostrum quale Neobule III. Od. 12.*

1 *Mollis inertia*] Ordo est: O candidæ Mæcenas, tu occidis me sæpe rogando cum mollis inertia, id est, amor immiserit meis sensibus tantam oblivionem. [Schoenborn. 2. *diffunderet*.]

Imis Oblivionem sensibus] In sensibus quid 'imū' aut 'simum' sit nescio; 'imo corde,' 'imo pectore,' recte dicimus. Sed tamen sic etiam Virgilius: 'Sensibus hæc imis (res est non parva) reponas.' Id est, præcordiis, ut antiquus commentator exposuit. Ego pro intimis interpretor. sensu enim interiore sapimus atque intelligimus. *Torrent*.

3 *Ut si ducentia somnos*] Veluti si biberim pocula afferentia somnos Lethæos, id est, lethargum, quem inexpugnabile fere dormiendi desiderium consequitur. Lethe fluvius est infernalis, cujus latices si quis gustaverit, omnium rerum præteritarum statim obliviscitur. *Ducentia somnos*] Id est, adducentia et conciliantia somnos. Ducunt enim somnos pocula, quibus haustis sequantur somni. *Torrent.* [Schoenborn. 2. *velut inducentia.*]

4 *Arente*] Sitiente fauce. *Traxerim*] Nescio quam bibendi aviditatem verbum hoc arguit.

[5 Valart. *me occidis.*]

6 *Deus, Deus*] Cupido amoris Deus hoc voluit.

7 *Promissum carmen Iambos*] Majus aliquod volumen significare videtur. quam sint Iambi, qui nunc extant in Canidiam.

8 *Ad umbilicum adducere*] Finire: Translatio est ab umbilico corporis, ad cujus formam solebant veteres librorum suorum tegumenta umbilicis ex ebore, ligao, aut simili materia, factis exornare.

9 *Bathyllo*] Amore Bathylli.

10 *Anacreonta Teium*] Noster i. Od. 16. 'Fide Teia.' Anacreontis autem deliciæ Bathyllus (cujus memoriam mollissimi Poëta versus celebrant) etiam Polycrati Samiorum tyranno carus fuit: qui puero statum citharædico habitu ad Apollinis similitudinem dicavit, Romæ diu conservatum. siquidem versum illum Juven. Sat. xii. 'Nullum discrimen habendum est, Effigies inter vestras, statuamque Bathylli.' Ad hunc puerum Grammatici referunt; eumque tam venustum (quod merito mireris) Phorci ex monstro marino filium faciunt. Ego vero Juvenalem de Bathyllo Pantomimo loqui existimo, Augusti temporibus claro, et a Mæcenate adamato. *Torr.* *Anacreonta*] Poëtam lyricum ex civitate Teia. Vid. i. Od. 17.

11 *Testudine*] Lyra. *Amorem*] Flevit Bathylli amorem, qui fuit Anacreontis deliciæ.

12 *Non elaboratum*] Cum magna facilitate.

13 *Ureris ipse miser*] Tu quoque Mæcenas amas etiam, miser. *Quod si*] Quod si Helena, quæ incendii Trojani causa fuit, non fuit tua puella pulchrior.

14 *Ilion*] Trojam obsessam.

15 *Tua me*] Gaude sorte tua, quæ mea sorte est melior. Nam ego Phrynem amo fœminam infimæ sortis et meretricem, non uno amatore contentam, sed mihi cum multis communem. *Libertina*] Facta libera ex ancilla.

16 *Phryne*] Commemoratur ab Athenæo lib. xiv. Meretrix hujus nominis Phryne Thespiensis, usque adeo venusta et eximia forma, ut cum in judicium capitis adducta esset, plurimisque et gravissimis criminibus premeretur, nulla ei res alia ad absolutionem fuerit suffragata, quam formæ præstantia. Nam Hyperides Orator, qui eam defendebat, cum esset hæc opinio, judices eam condemnatos, constituit eam in eorum conspectu, tunicasque a pectore abscindit, ut nudas ejus papillas et nudum pectus aspicerent: tantamque et oratione et hoc facto judicium misericordiam commovit, cum eam tanquam Veneris sacerdotem oleo perfudisset, ut judices religione quadam animis eorum occupatis ac deterritis, non sint ausi Veneris sacerdotem et antistitem condemnare. *Lamb.* [Schoenborn. 2. *macerat Pirreni.* Guelphi. *Phirne.*]

EPOD. XV. AD NEERAM AMICAM, DE CUJUS PERJURIO CONQUERITUR. [Bamberg. *In Næram amicam.*]

1 *Nox erat*] Aut ita se res habebat, aut certe fingit; tum quia amoribus apta nox, tum ut Innam et sydera juramenti veluti testes laudare posset. Juven. 'Sed luna videt, sed

sidera testes Intendunt oculos.'

2 *Minora sidera*] Sic 1. Od. 12. 'Micat inter omnes Julium sidus, velut inter ignes Luna minores.' Ipsam igitur lunam quoque, et ibi 'ignem' et hic 'sidus' vocat, cum proprie sidus sit plurium stellarum in nonnullum aliquod signum collectio, sen ἐκ πολλῶν ἀστέρων σύστημα, ut definiunt Græci. Verum auctores promiscue utuntur: nam 'Julium sidus,' et 'Dionæi Cæsaris astrum' appellant duo principes Poëtarum, stellam illam singularem, sive cometam, quæ septem post excessum Julii Cæsaris diebus fulsit. Reliquorum autem siderum veluti chorum ducit luna. Quare 'siderum regina' a Flacco nostro dicitur. Torr.

3 *Magnorum, &c.*] 'Deos,' puto, 'magnos' vocat Venerem et Cupidinem, solos pæne amantibus cognitos. Quamquam et hi amantium perjuria derident, 11. Od. 8. *Magnorum, &c.*] Dii magni sunt, Jupiter, Minerva, Apollo, &c. *Læsura Deorum*] Numen læsura propter perjurium et fidem postea violatam. *Læsura*] Lædere, proprie est afficere contumelia. Verum communiter transfertur ad omnem offensionem, sive dicto ea contingat, sive facto. Cruq.

4 *In verba, &c.*] Magna semper jurisjurandi religio: sed tunc præcipua, cum certam aliquo præeunte formulam, in ea ipsa verba juramus; quod 'conceptis verbis jurare' dicebant veteres, et 'conceptis verbis pejerare,' si quis tale jusjurandum falleret. Gravius enim ille peccare credebatur, quemadmodum et si quis aram tangens. Quæ enim de certo animi proposito fiunt, firmius obligant. Torr. *In verba, &c.*] Jurabas facere, quod ego tibi proponebam.

5 *Arctius atque edera*] Edera nihil tenacius, nihil sequacius, ita ut complexu suo etiam enecet arbores. 1. Od. 36. *Arctius atque*] Arctius quam ab edera adstringitur illex procera.

[*Arctius ac edera* codd. ap. Jaeck.]

6 *Lentis adhærens brachiis*] 'Lenta' vocat brachia, quæ injecta pertinacissime hæreant. ut Catul. 'Lenta quin velut assitas Vitis implicat arbores.' Turneb. 1. 15. *Lentis adhærens*] Flexilibus et tenacibus brachiis mihi adhærens.

7 *Dum pecori lupus*] Semper. Orion] Orion est astrum, cujus ortus mare ac terras tempestatibus turbat. Vide 1. Od. 28.

9 *Intonsosque agitare*] Cur sol depingatur intonsus. Vide 1. Od. 21. [*Intonsos agitarit* codd. ap. Jaeck. *agitarit* etiam multi codd. ap. Feam.]

10 *Fore hunc*] Jurabas hunc amorem fore mutuum et parem.

11 *O dolitura*] Quomodo dolitura eo amisso, quem spernit ac negligit? An quia, si Horat. ipsam amare desinat, ab aliis quoque deserenda? An potius, quia conversis animis illum mox ipsa amatura sit, a quo vicissim contemnatur? Tales Catulli minæ, aureo illo Epigrammate: 'Miser Catulle desinas ineptire.' Torr. *O dolitura*] O Neæra tu multum doleris mea virtute, id est, mentis constantia, si quando iratus te deseram.

12 *Viri est*] Si quid virilitatis est in F. Horatio, id est, in me. [Guelph. *virium est*; Bamberg. et Schoenborn. 2. *virium*, sine est.]

13 *Feret assiduas*] Horatius non patietur. *Potiori te*] Rivali meo, qui tibi potior est, quam ego sum.

14 *Parem*] Sic paulo ante: 'Desinet imparibus certare.' Tracta a bubus ad aratrum Metaphora: non succedit enim labor, si inæquales subjungantur. *Parem* ergo intelligo, quæ in amore respondeat, ac pariter jugum ferat, nec sectantem fugiat. Torrent. [*Et querit* codd. ap. Jaeck.]

15 *Nec semel offensæ*] Nec, si certo, et vero dolore affectus fuero, constantia mea, quæ me diu tuos mores tuamque injuriam perferre coëgit,

cedet formæ semel offensæ, id est, quæ semel offenderit: quæ mihi semel offensa atque invisæ, dum alios amas, fuerit; vel sic: Et in eo constans ero, quod nunquam cedam posthac tuæ formæ semel lapsæ et ita mihi invisæ. *Lambin.* Vel: Nec est, quod speres me post litem et iracundiam denuo tibi supplicem futurum. Nam si certus dolor et vera indignatio animum meum altius aliquanto subierit et intrarit, animi mei constantia a pulchritudine tua nunquam superabitur, nec formæ tuæ denuo cedet et manus dabit, cum semel offensa et invisæ mihi fuerit. *Lubin.* *Offensæ*] ‘Offensus’ proprie dicitur, qui ab alio læsus sit. Et quia læsi adversus eos qui læserint, irasci solent, hinc ‘offensus’ sæpe pro irato atque infesto accipitur. Cic. pro Cluentio: ‘Quem sibi offensiorem sciebat.’ Illud vero notabilius quod diserte commentator Cruquianus hic annotavit: ‘offensus,’ licet voce passivum sit, significatione tamen activum esse, pro eo qui offenderit. In alio quoque adscriptum legi, *offensæ formæ*, id est, quæ offensam mihi intulit. *Torr.* *Offensæ*] Quæ semel offenderit.

16 *Intrarit dolor*] Si certus dolor intrarit in animum meum.

17 *At tu*] Sic Tibull. ‘At tu, qui lætus rides mala nostra, caveto: Mox tibi non vanus sæviet usque Deus.’ Nec omittam libros Mss. ferme omnes pro *at tu*, et *tu* habere; et *heu heu* pro *eheu*, et *Nerea*, pro *Nireæ*. *At tu*] Apostrophe ad rivalem suum.

18 *Malo*] Quod spernor a Nææra.

19 *Sis pecore*] Quamvis sis dives, sapiens, et pulcher, quæ sunt causa amoris.

20 *Pactolus fluit*] Pactolus est fluvius Lydiæ, auri ramenta secum in decursu trahens.

21 *Renati*] Pythagoræ denuo nati. De animæ transmigratione in alia corpora juxta Pythagoræ opinionem.

Delph. et Var. Clas.

Vide 1. Od. 28. [*Pythagoris* Schoenborn. 2.]

22 *Nireæ*] Nireæ formosissimum. Vide 111. Od. 20.

23 *Alio mærebis*] In alium, te relicto. [*Schoenborn. 2. alto.*]

24 *Risero*] Ridebo te alternatim.

EPOD. XVI. AD POPULUM ROMANUM. Commiseratio est Reipubl. propter civilia bella. [*Bamberg.* *Commiseratio Reipublicæ de bellis civilibus.*]

1 *Alteræ*] Seditiones quidem Romæ permultæ fuere, sed bella civilia ante Marium Cinnamque ac Sullam nulla. Primum enim C. Marius anno U. C. 665. excitavit; ab eo vero tempore usque ad devictum Antonium anni intercessere 57. Et quamquam interdum Respub. conquievit, nunquam tamen partium illarum reliquiis caruit, donec tandem in unius potestatem pervenit quarto Augusti Cæsaris Consulatu, qui solus quinque bella civilia gessit. Tam diuturni igitur mali pertæsus Poëta, tamquam in fatis esset, atque ipsius loci genio contingeret, ut qui Romæ agerent, assiduus inter se bellis conflictarentur, Phocæorum exemplo alias adire sedes snadet; ut, quam domi sperare amplius non possent, foris quietem quærant, atque infelicem patriam fortunatis Oceani insulis commutent. Phocæi autem Ioniæ populi, qui Massiliam olim condidere. Quorum profectionem sic lib. 1. describit Herodotus, ut nulli dubium esse possit, quin argumentum inde Poëta sumserit: qua de re Turneb. xiv. 21. *Alteræ atas*] Nascente expeditione in formidabilem Antonium: vel nascente bello in Brutum, impia hæc ætas oborta est. *Cruq.* *Ætatem* pro 30. annorum spatio posuit, quamquam pro quovis etiam tempore accipiatur, et quidem pro nunc tantum anno non semel apud Virg. ut Georg. 111. ‘At tribus exactis ut quarta accesserit ætas.’ *Alteræ jam*] Alteræ

Horat.

5 G

ætas quæ cædem C. Cæsaris consecuta est. *Teritur bellis civilibus atas*] Consumitur bellis civilibus, quibus Augustus Brutum et Cassium (Cæsaris interfectores) persequebatur.

[2 Codd. ap. Jaeck, *perit pro ruit*.]

3 *Marsi*] Bellum sociale intelligit, quod primum a Marsis duce Popedio commotum, Italicos omnes concitavit, unde 'Marsicum' quoque, et 'Italicum' appellatum est, anno Urbis 662. *Marsi*] Populi Italiæ bellicosi.

4 *Minacis aut*] Porsena dux Etruscorum minabatur se velle Romam demoliri, nisi Tarquinium ejectum Romani in urbem reciperent. *Porsenæ*] Lib. Ms. *Porsennæ*. Constat tamen versus secundos omnes ex puris Iambis esse, et alioqui media syllaba communis est. Mart. 'Urere quam potuit contempto Mucius igne, Hanc spectare manum Porsena non potuit.'

5 *Æmula nec virtus Capuæ*] Capua, ut inquit Livius lib. III. vel ab duce eorum Capye Æneæ socio: vel, quod propius vero est, a campestri agro appellata, non solum Campaniæ urbium caput, sed et Italiæ post Romam, atque adeo totius orbis terrarum, si Carthaginem excipias, maxima, Magistratu, Senatu, et consilio, cæterisque Reipub. insignibus Romæ æmula: bello Punico secundo vel ob id potissimum Annibali adhæsit, quod ille inter cetera magnifica promissa pollicitus fuisset se urbem eam reliquæ Italiæ præfecturum. Elegans ergo periphrasis, *Æmula nec virtus Capuæ*, pro ipsa Capua. *Æmula nec virtus Capuæ*] Cur æmula? quia Capua in spem venit eripiendi Romanis imperium, tunc temporis præsertim, cum Hannibal vastaret Italiam. *Spartacus acer*] Hic quo periculum illius belli manifestius significetur, Claudiani locum de bello Getico adscribam: 'Vilis cum Spartacus omne Per latus Italiæ ferro bac-

chatus et igni, Consulibusque palam toties congressus, inertes Exuerit castris dominos, et strage pudenda Fuderit imbelles aquilas servilibus armis.' *Spartacus acer*] Belli civilis author et dux. Vide III. Od. 14.

6 *Novisque rebus infidelis Allobrox*] Allobroges, quos nunc *Sabaudos* ac *Delphinates* vocant, gens ad flumen Rhodanum, tractumque Lugdunensem sita, vel ante bella Punica, ut ait Livius libro 21. nulla alia Gallica gente aut opibus aut fama inferior, ut Italiæ proxima erat, sic etiam notissima, et Romanis præ ceteris metuenda. Porro quod eos *novis rebus infideles* vocat Horatius, id tam ad gentis indolem, quam ad historiam referendum; natura enim habiti olim leves, et iracundi, et quavis occasione irritabiles Galli omnes, maxime Transalpini. Unde infidelitatis nata opinio est. Denique non erraverit qui Allobrogum nomine Gallos omnes significare voluisse Horatium crediderit. Vel *Novis rebus infidelis* dicitur, ut cum dicimus 'infidelis ambitione,' hoc est, propter ambitionem. Ergo *infidelis novis rebus*, simpliciter est, *ὁ νεωτερίζων*, qui res novas molitur aut conjurat. Merito autem gentem illam nomine hoc traducit Horatius, quæ, ut alia omittam, tribus prope aut quatuor continuis annis, novis rebus studuit, semperque victa, novas iterum reip. bellorum causas dedit. *Heinsius. Allobrox*] Allobroges sunt populi Galliæ, qui per suos legatos Ciceroni conjunctionem Catilinariam patefecerunt, quamvis cum Lentulo prius consenserant: recte igitur dicuntur infideles novis rebus, id est, qui novis rebus studebant.

7 *Carulea*] De Germanis sic Tacitus: 'Habitat corporum, quamquam in tanto hominum numero, idem omnibus; truces et cæculi oculi, rutilæ comæ, magna corpora.' Hoc est igitur quod 'cæruleam Germaniæ juventutem' vocat Horat. Nec dubi-

um quin de Cimbris Teutonisque loquatur, quos Marius ingenti clade afflixit. *Pube*] Juventute cærulea: habent enim omnes fere Germani oculos cæruleos. [*Germanica pubes* Gnelph.]

8 *Abominatus*] Παθῆτικός, ut: 'Bel-laque matribus Detestata.' *Parentes* autem hoc loco simpliciter pro majoribus accipit, non significatione consueta pro patribus matribusque eorum, qui bello Hannibalis cæsi fuerant; sed ut Jurisconsulti loquuntur, apud quos 'parentis' appellatione plerumque omnes in infinitum superiores continentur. Quare et 'dirum' vocat Poëta 11. Od. 12. utpote in perniciem Romanorum natum. Qui puer annorum 4. patre sacrificante aram tangens, jurabat se acerrimum Pop. Rom. cum primum per ætatem liceret hostem fore. Val. Max. ix. 4. Et solebant veteres infustum aliquid ac sinistri ominis deprecando aversandoque dicere, 'Quod abominor.' *Abominatus Annibal*] Hannibal a parentibus est detestatus, propter liberos ejus crudelitate in præliis cæsos.

9 *Impia perdemus*] Nos ætas impia devoti sanguinis, id est, quorum sanguis morti destinatus esse videtur propter majorum scelera, perdemus Romam, quam neque finitimi valuerunt perdere Marsi, &c., ut supra. *Devoti sanguinis*] Hoc est, nos diræ hujus et execratæ ætatis homines, in quam tot civilium bellorum clades inciderit.

10 *Ferisque rursus occupabitur solum*] Melius hoc intelliget, cui in mentem venerit illud de Trojæ excidio 11. Od. 3. 'Dum Priami Parisque busto Insultet Armentum.' Addam quod de Hannibale refertur: nam significare volens, quanto inter se odio Carthago et Roma dissiderent, inflicto in terram pede, suscitatoque pulvere, tunc inter eas fore finem belli dixit, cum alterutra in

pulverem esset redacta. Val. Max. ix. 4. *Ferisque rursus occupabitur solum*] A feris solum urbis Romæ iterum possidebitur, sicut ante eam conditam feris erat receptaculum.

11 *Insistet victor*] Stabit super cineres urbis vel civium. [Codd. ap. Jaeck, *et urbes*.]

[12 Vand. unus ap. Botlie, *Equi*; al. ap. Jaeck, *Equus*.]

13 *Carent ventis*] Proprie quidem 'carere' significat egere eo, quod habere velis, neque caret is qui non desiderat. *Quirini*] Romuli ossa in sepulchro condita, et sic neque ventis commota, neque solis radiis exusta, insolens victor dissipabit.

14 *Nefas videre*] Libb. Mss. omnes *videri* legunt. Et sepulcra quidem violari nefas, sed eorum maxime, qui imperia urbesque condidere; ut de Romulo hic Horatius. Sed et Virg. eo respexisse crediderim Æneid. iv. cum ait: 'Nec patris Anchisæ cineres manesve revelli.' Ad hunc locum facit illud Ciceronis Philipp. ix. 'Statuæ intereunt tempestate, vi, vetustate; sepulcrorum autem sanctitas in ipso solo est, quod nulla vi moveri neque deleri potest, atque ut cætera extinguuntur, sic sepulchra fiunt sanctiora vetustate.' Propius vero ad Horatium accedit Claud. hunc hand dubie locum imitatus, de bello Getico his versibus: 'Procul arceat altus Juppiter, ut delubra Numæ, sedemque Quirini Barbaries oculis saltem temerare profanis Possit, et arcum tanti depromere regni.' Notanda etiam quæ ex antiquis interpretibus non uni ego quoque codici adscripta inveni, Romulum fulmine ictum interisse, ac sepultum fuisse in Rostris, teste Varrone; unde nata sit consuetudo, ut pro Rostris mortui laudarentur: alios tamen id tradere de templo Quirini, quod ideo temere patefieri nefas sit. Turneb. xiv. 21. *Nefas videre*] Contra fas est, videre Romuli cineres dissipatos.

15 *Forte, quid expediat*] Fortasse aut vos omnes generatim, aut certe melior pars, quæritis, quo modo carere malis laboribus, qui perferuntur in bellis civilibus. *Forte quid expediat communiter, aut melior pars, &c.*] Equidem ut dicam quod sentio, omnes Interpretes frustra sunt; legendum itaque, *quod expediat*, hoc sensu: Fortasse vel communiter, (quod optimum quidem erat,) vel, si id non potest, melior saltem pars, civili bello carere quæritis. Nulla sententia potior hac sit, &c. Vides aperta omnia, nihil coactum, nullam denique obscuritatem. Ita ergo locus scribendus: *Forte (quod expediat) communiter, aut melior pars Malis carere quæritis laboribus, &c.* Rutgers. *Melior pars*] Sanioris iudicii et animi. Alludere autem videtur ad Jurisconsultorum tradita, qui legem esse aiunt commune quoddam præceptum, seu Reip. sponsonem, cui omnes debeant obedire. 'Commune' vero dici nequit, nisi quod simul omnes, aut melior saltem pars statuerit sanxeritque.

17 *Phocæorum*] Hujus Phocæorum historiæ non tantum meminit Herodotus, sed et Strabo lib. iv. Denique Phocæensium ἀπά, sive *execratio*, ut et Phocæensium ἀπόνοια sive *desperatio*, in proverbium abiit. Erasmus Chiliadibus. Ut autem 'execrari' dicebant pro detestari ac devovere, sic 'resacrare' erat devinctum solvere. *Phocæorum*] Phocæi, a Phocæa Ionîæ civitate discedentes, venerunt in Galliam, atque illic Massiliam, urbem nobilissimam, condiderunt. [Codd. ap. Jaeck et Bothe, *hac potius*. Guelph. *hac melior sententia.*]

18 *Execrata*] Execrationibus adstricta. Turneb. xiv. 21. *Execrata civitas*] Execrationibus usa. [Bothe non interpungit post *civitas*, et *execrata* refert ad *Agros* atque *Lares*.]

19 *Patrios*] Sic nostra quoque ex

emplaria omnia, non *propriis*, ut ante legebatur. Atque ita II. Od. 17. 'Paternos in sinu ferens Deos.'

21 *Ire, pedes quocunque ferent: quocunque*] Sit hæc sententia, (nempe) quo pedes ducunt, ire.

22 *Aut protervus Africanus*] Differt ergo a Noto Africanus. Vide I. Od. 1. et 3. [Codd. ap. Jaeck, *vocavit.*]

23 *Secunda alite*] Bonis avibus.

25 *In hæc*] In hæc verba juremus, scilicet ut nefas sit prins in patriam redire, quam saxa e maris fundo enatarint, id est, juremus nunquam redire. *Simul imis*] Posteaquam. *Saxa renarint*] Phocæi enim facto jam fugæ decreto, massam sive globum ferreum (μυδρὸν ille vocat) in mare conjecerunt, juraruntque non ante sese reversuros, quam rursus emergeret. Vid. Turneb. xiv. 21.

27 *Neu conversa domum*] Non pigeat navibus tum demum revehi, quando, &c. *Lintea, quando*] Naves ad urbem Romam versas.

28 *Padus*] Galliæ fluvius. *Cacumina*] Verticem montis Matini, qui est in Calabria.

29 *Apenninus*] Apenninus est mons ab Alpihus ortus, procul a mari per mediam Italiam porrectus. [Vat. 8. Chisian. 1. et codex antiq. in Biblioth. Reg. Hafn. *proruperit Apenninus*; et sic Torkillius Baden in ed. Hafniæ 1793. Bodoni, Fea, Jaeck, et Bothe. Vide Feam in Obs. ad Virg. p. 162. *decurrerit* unus Vand. ap. Bothe.]

30 *Nova junxerit libidine*] Inaudita libidine. [Novæ Cuning. ex ingenio, et Sanad. *vinxerit* Guelph.]

31 *Subsidere*] Venereum vocabulum est, ut et 'succumbere,' unde 'incubi' et 'succubi.' Lucr. lib. iv. 'Et pecudes et equæ maribus subsidere possent.' *Subsidere cervis*] Subjacere ad coitum.

32 *Adulteretur*] 'Adulterari,' sicut et 'mæchari,' proprie virorum est. Horatius de femina hic dixisse videtur, nisi παθητικῶς accipiamus, pro

stupretur milvio: nam 'adulterare' etiam cum quarto casu jungitur. Exempla passim obvia, 'adulterare novercam,' 'matronas,' 'uxores alienas.' *Adulteretur*] Et columba coëat cum milvio. *Milvio*] Libri manuss. omnes *miluo* scribunt, ut trisyllabum sit.

33 *Credula*] In hoc scilicet, ut non timeant leones. *Nec flavos*] Cruquius legendum censet *ravos*; vel a colore leonum, qui medius est inter flavum et cæsius: vel ab oculis illorum. *Credula nec flavos*] Quando armenta adeo fuerint credula, ut non timeant leones.

34 *Ametque salsa lævis hircus æquora*] Duo mira conjungit, ut hircus levis sit, animal pilosum atque hirsutum natura, et a montibus rupibusque in mare transmigret. *Lævis* autem per *e* quam *æ* scribi malim. *Lævis hircus*] Hircus sine setis.

35 *Hæc, et quæ*] Tali execratione cum tota Roma, vel pars melior, est usa, tum eamus. *Abscindere*] *Abscidere* etiam, et *abscidere* legitur, in uno *abscindere*. Repetendum autem: *Sed juremus in hæc, hæc et quæ poterunt, &c.* Torrent.

37 *Aut pars indocili melior grege*] 'Indocilem gregem' ignobile vulgus appellat, et alioqui historiam respicit; nam et Phocæorum bona pars, donum reversa, alios deseruit. *Melior grege*] Melior vulgo imperito. *Mollis et exspes*] Contra quicumque mollis et ignavus est, omnemque spem abjecit, ille hæc nr̄bis Romæ loca tanquam cubilia infausta et inominata perpetuo premat, et Romæ miserrime æternum delitescat. *Lubin.* Eadem fere ratione Virg. v. 'Transcribunt urbi matres, populumque volentem Deponunt, animos nil magnæ laudis egentes.' Navigaturus enim in Italiam Æneas, turbam inutilem reliquit, ac veluti sarcinam majora capessenti gravem deponit. *Mollis et exspes*] At vero, quæ pars civitatis

mollis erit et sine spe, male ominatos, et infelices lectulos perpetuo premat.

38 *Perprimat*] Segnitiae assiduitas notatur: *per* enim, junctum verbo, nescio quid totum integrumque significat; ut 'pernoctare extra urbem' intelligendus est, qui nulla parte noctis in urbe est.

39 *Muliebrem tollite luctum*] Ita Mss. et impressi omnes. At Lamb. *pellite* mavult, atque ita non uno in codice legi affirmat; an vere, nescio. [Schoenborn. 2. *condite vultum.*]

40 *Etrusca præter et volute littora*] Prætervolare, id est, præterire Tyrrenum mare. [Guelph. *præter evolate.*]

41 *Nos manet Oceanus*] Nos expectat Oceanus præternavigandus, in quo sunt insulæ fortunatæ. *Oceanus circumvagus*] Hic distinguit Lambinus epithetum *circumvagus*, exponens quod orbi terrarum circumfusus sit. Melius antiquus interpres, *circumvagus arva beata*, ut de certa oceanî parte, qua insulas fortunatas ambit, loquatur Poëta. Vid. Turneb. xiv. 21. *Circumvagus: arva, beata*] Qui universam terram circumvagatur.

42 *Divites et insulas*] Synonyma sunt *arva beata, divites insulæ*. Vide iv. Od. 7. ubi vero terrarum sint, hactenus incompertum.

43 *Cererem tellus inarata*] Messem copiosam.

44 *Imputata floret usque vinea*] Vineæ non putata, non præcisa semper floret.

45 *Termes olivæ*] Ramus olivæ, tam fidelis, ut spem domini nunquam fallat.

46 *Suam arborem*] Arborem naturalem, non insitam. Nam in insulis fortunatis omnia sine arte nascuntur. *Suamque pulla Ficus ornat arborem*] Aut ego fallor, aut longe aliud intellexit Horatius ac Interpretes. Sciendum enim Latinos arborem pullulantem, ob eas quæ ex ea enascun-

tur soboles, vocare matrem. Virgil. Georg. i. 'Nunc altæ frondes, et rami matris opacant.' Columella iii. 5. 'Non enim solam fœcundam esse matrem satis est ex qua semina petuntur; sed adhibenda ratio est subtilior, ut ex his partibus trunci sumantur, quæ et genitales sunt, et maxime fertiles.' Suetonius August. xciv. 'Matricem' vocat: 'Ex ea (Palma) continuo enata soboles adeo in paucis diebus adolevit, ut non æquipararet modo matricem, verum etiam obtegeret.' Et ut illam 'matrem,' ita ex ea nascentes soboles 'pultos' vocant. Glossæ, *pullus*, *παρὰ φύσιν*. Horat. i. Od. 25. 'Læta quod pubes hedera virenti Gaudeat pulla magis atque myrto.' Porphyrio, 'pullam myrtum, subrescentem, ac per hoc novellam intelligendum.' Ita igitur et hoc explicandum est, tam beatam earum insularum fertilitatem esse, ut e ficu pulli, nullæ, ut inquit Propertius, curæ debiti, verum sponte enascantur, qui matrem suam ornant. Intelligit autem ficum Indicam, quam ex eo Goënses Lusitani, *Arbor de rayz*, hoc est, arbor radicum, vocant. Ejus descriptionem e Theophrasto i. 12. et iv. 5. pete. Vide et Plin. xii. 5. ut et vii. 2. 'Hæc facit ubertas soli, temperies cœli, aquarum abundantia, ut (si libeat credere) sub una ficu turmæ condantur equitum.' Rutgers. *Pulla ficus ornât arborem*] Nigra et matura ficus.

48 *Levis crepante lymphâ desilit pede*] Versus elegantissimus, aquæ salientis susurrum et verbis ipsis et numeris egregie exprimens, ut ille ex Culice Virg. 'Castaliæque sonans liquido pede labitur unda.' Peculiarî autem Poëtis translatione, 'pes' etiam aquæ, et cuicumque humori fluenti, tribuitur; ut, 'Ipse suo flueret Bacchus pede.' Nam et cum currere aqua dicatur, sine pedum officio id fieri non posse videbatur. Vid.

Turneb. vi. 20. Omittere vero nefas sit, repperisse in quatuor exemplaribus *Nymphâ* pro *lymphâ*; atque ita legi debere indicat interpretes Cruquianus. Quamquam parum refert. Quod autem *crepitante* pro *crepante* legi ait Lamb. id et ego uno in codice inveni. Denique *crepare* pro *sonare* antiquis frequens est. Nonius et alii. *Crepante lymphâ desilit pede*] *Crepante pede*, id est, cum leni murmure. [*Leve crepante* Cuning. more suo.]

49 *Injussæ veniunt, &c.*] Ultro veniunt.

50 *Refertque tenta grex amicus ubera*] Et grex charus domum refert distenta ubera.

51 *Circumgemit ursus ovile*] 'Gemere' cum dicit, ursorum proprietatem exprimit: ut recte antiquus interpretes notat. Male qui *ovili* legunt; minus enim venusta locutio est. *Circumgemit ursus ovile*] Ursus non insidiatur ovibus, quæ sunt in ovili.

52 *Nec intumescit*] Hypallage est. *Intumescit*] Vel veneni sparsione, vel ipsis serpentum latebris, quæ sub terra sunt.

54 *Aquosus Eurus*] 'Aquosum,' ut puto, vocat, quod cum vehementior est, fere in pluviam desinat, per se siccus potius frigidusque; ut alibi: 'Siquæ Aquilo radat terras.' *Arva radat imbribus*] Utque neque Eurus terras minuât imbribus. [Vat. 8. *arva rapit*.]

55 *Pinguia nec siccis urantur*] In illis insulis nulla est siccitas.

56 *Utrumque rege temperante calitum*] Hyemem et æstatem Jove modificante. [Bamberg. *rege parante*. Al. ap. Jaeck, *rege imperante*.]

57 *Pinus*] Navis (in qua Jason et heroës Græciæ vecti sunt vellus aureum petentes) non huc contendit Argos remige, id est, Argois remigibus.

58 *Colchis intulit pedem*] Medea, quæ propter libidinem patrem prodidit. [*Nec inpedica* Schoenborn. 2.]

59 *Sidonii torserunt cornua*] Cadmus cum sociis non huc convertit antennarum cornua.

60 *Laboriosa nec*] Magnum laborem perferens. [*Laboriosave* Schoenborn. 2. *Laboriosi* Guelph.]

62 *Impotentia*] Nimis vehemens potentia nullius astri (ut Syrii) torret gregem.

63 *Jupiter illu pia secrevit*] Duo codd. *Juppiter ipse*: tres *sacrauit*, pro *secrevit*. Sed *secrevit* magis Horatianum est. *Genti*] Littora hominibus piis habitanda.

64 *Ut inquinavit aere tempus*] Postquam Jupiter seculum aureum aëro permutaverat.

65 *Duravit sæcula: quorum*] Dura fecit, id est, ferrea sæcula induxit, quorum tempore, fuga et prospera declinatio piis datur. *Quorum*] Quorum duorum sæculorum piis hominibus, qui adhuc pauci restant, me vate, prædicente, me suasore, secunda fuga ac prospera migratio a Diis immortalibus datur et conceditur. *Lambin.*

66 *Vate me datur*] Me suasore et impulsore. [*Schoenborn. 2. datur me vate.*]

EPOD. XVII. AD CANIDIAM. Petit eam ut sibi ignoscat, cujus se veneficiis superatum fingit.

Hic iterum Canidia ad partes venit, cui ante graviter offensæ dum Palinodiam scribere se fingit, eam irridet magis atque exagitat.

1 *Efficaci do manus scientiæ*] Sic 'Magiam' appellat ex opinione illam profitentium, qui omnium artium maximam atque utilissimam esse tradidere; quæque in Oriente, ut Plinii utar verbis, regum regibus olim imperavit, cum vera sit vanitas. *Do manus scientiæ*] Agnosco me victum, et potenti veneficiorum scientiæ cedo.

2 *Et oro regna*] Mos erat apud veteres obsecrare per res ei, quem obsecrabant, aut carissimas, aut religiosissimas, et maxime venerandas:

interdum etiam per res suas maxime afflictas et misericordia dignissimas. *Lambin. Proserpinæ*] Oro te per Deas tibi maxime venerandas, nempe Proserpinam et Dianam. [*Guelph. per regna.*]

3 *Dianæ non movenda numina*] Hoc est, non irritanda, non provocanda. Quippe vehemens est et iracunda, nec feris tantum, sed et hominibus formidanda. quod cum Orionis, Actæonisque, et Niobes filiorum exemplo constat; tum inde, quod *σεληνιακὸν* et *σεληνόβλητοι* vocantur, quos ferierit. Nos 'lunaticos' dicimus. *Non movenda numina*] Oro per numina quæ nolunt moveri et a suis decretis flecti; vel, quæ lacerata graves sumunt pœnas a peccantibus.

4 *Libros carminum valentium*] Quales a Zoroastre, Hermippo, Democrito, aliisque scriptoribus, perhibentur. *Valentium*] Quæ valent in terras deducere sydera cælo detracta.

5 *Refixa cælo devocare sidera*] *Refixa* dixit, quod stellæ, tamquam clavi, cælo quodammodo fixæ videri possint. 'Lucret. v. 'Stellisque nicanibus æthera fixum.' Liber unus *Refixa* habet, sed *Refixa* dixit etiam Virg. *Æn. v.* 'Cælo cœn sæpe refixa Transcurrent crinemque volantia sidera ducunt.' 'Devocare' etiam, ut alibi 'deripere,' et Virg. 'deducere.' [*Guelph. revocare.*]

6 *Vocibus tandem*] Parce cantionibus sua dritate execrandis.

7 *Citumque retro solve, solve turbinem*] *Lambinus* ex *Aurati* sententia *olve, olve* legit, nullo adstipulante veteri codice; in quibus omnibus *solve, solve* legitur: quam lectionem antiquus etiam interpret agnoscit; 'Solve turbinem,' inquit, 'libera me iis amentiæ nexibus, quibus ante illigasti. Turbinem autem vocat carmen ipsum, quo mens veluti in gyrum agi videatur; eaque maleficii specie per artem magicam cogatur aliquis ad amandum.' Recte meo iudicio.

Nihil tamen vetat, quin *turbinem* pro rhombo ipso magico, quo ad amores utebantur veneficæ, accipiamus. Illud enim Græcum, hoc Latinum est. Et *retro* sen 'retrosum solvere,' non inepte interpretabimur, pro sistere atque agitationem illam inhibere, vel convertere, ut et ille cui malum parabatur agitari desinat. Ovid. Amor. 1. 8. de Lena: 'Scit bene quid gramen, quid torto concita filo Licia, quid valeat virus amantis equæ.' et Propert. iv. 5. 'Staminea rhombi ducitur ille rota.' 'Rotam' vocans non ab instrumenti magici, quod diximus, forma, sed ab agitatione ipsa instar rotæ. Unde 'rhombum' etiam 'trochum' appellari ait interpret Theocriti. Male autem qui pro 'staminea,' 'straminea' illic legunt. Pererudite vero Lucret. lib. vi. 'Traxerunt torti magica vertigine fili,' 'Rhombum' περιφραστικῶς describens. Unde et 'turbo' recte appellatur ab Horatio: quo vocabulo Virg. et Tib. pro instrumento lusorio usi sunt. *Solve turbinem*] Retro solve, vel (ut alii volunt) retro volve, id est, converte in contrariam partem Rhombum magicum quo mentem meam obligasti, et ad amorem quasi vertigine quadam cœgisti.

8 *Movit nepotem Telephus*] Telephus Mysorum rex ad misericordiam flexit Achillem, cujus mater, Thetis, Nerei fuit filia. *Telephus*] Cum Græcos Trojam petentes regni sui transitu prohiberet, graviter ab Achille vulneratus, nec ei vulneri medelam inveniens, consulto tandem oraculo, responsum tulit, 'Ὁ τρώσας ἰάσεται.' Supplex itaque Achilli factus, id ab ipso quidem impetravit, sed quomodo restitutus sit ambigitur. Communior opinio est ferrugine ab hastæ, qua illum læserat, cuspe decussa, Achillem id præstitisse. Unde nata Poëtis occasio, ut et vulnus et vulnervis medicinam eidem hastæ tribuerent. Alii vero herba ab Achille

inventa, quam Achilleon et Sideritum vocant, curatum aiunt. Hinc itaque et Τηλέφειον ἔλκος, et Τηλέφειον τρῶμα, apud medicos pro ulcere sive vulnere inveterato, atque difficili: quod Χειρῶνειον appellant, sive quod Chiron primus talia sanaverit, sive quod Chironis arte ejus discipulus Achilles, experimento Telephi. [Schoenborn. 2. *Telephos Nereidum*. Guelph. *Movet n. Telephus Nereium*.]

9 *Ordinarat agmina*] In quem instruxerat exercitum.

11 *Unxere matres*] Ungi solita corpora defunctorum post lotionem, etiam antiquissimis temporibus, ex Miseni apud Virgilium funere aperte constat. Recte itaque Flaccus noster Canidiam lepidissima derisione tot tantisque exemplis mollire volens, Hectoris corpus, canibus avibusque jam destinatum, Priami precibus ab Achille impetratum, et a Trojanis mulieribus curatum ac sepulturæ traditum narrat, ac Poëtarum more a parte totum significans, *Unxere*, inquit, *matres Iliæ*, verbo quidem 'unctum' solummodo, sed re ipsa, sive sententia, solenni gentis more sepultum ostendens. Vide Muræti Variarum Lect. iii. 19. Alii leg. *luxere*. [Codd. ap. Jaeck, *Iliæ additum*. Guelph. *Iliæ adductum*.]

12 *Homicidam*] Græcum vocabulum exprimere conatus est, sed infeliciter, si loquendi usum respiciamus. ἀνδροφόνος enim virorum in prælio interfectorem significat: *homicida* sicarium potius, aut latronem. *Homicidam Hectorem*] Hominum interfectorem, id est, virum bellicosum intelligit. Hectoris cadaver ab Achille canibus destinatum. [Alitibus et Schoenborn. 2.]

13 *Postquam relictis*] Postquam relictæ Troja Priamus sese ad pedes Achillis abjecit, orans, ut corpus Hectoris sibi redderet.

14 *Heu*] Indignum enim tantum, tali ætate regem genibus advolvi.

Pervicacis] Obstinati in sententia.

16 *Remiges Ulyssæi*] Socii Ulyssis exuerunt setosa membra duris pelli- bus, id est, porcorum figuras exue- runt, et humanas resumpserunt.

17 *Volente Circe*] Concedente Circe, jam ab Ulysse placata. *Mens et so- nus*] Tunc ratio, et oratio, et facies pristina restituta est. [Guelph. *membra Circe mens, et sonus.* Al. ap. Jaeck, *tum mens*; et sic Barberin. 1. et ed. Chap. Paris. 1503.]

18 *Relatus*] Redditus, restitutus. Non improbo equidem *relatus*: sed tamen non video cur *relapsus*, quod in multo pluribus codicibus legitur, displicere debeat. Mihi sane elegan- tius est.

20 *Amata nautis multum*] O Cani- dia quam nautæ et institutores, homi- nes sordidi, multum amant. *Nautis et institutoribus*] Ambiguum est laudet- ne per hoc Canidiam, an vituperet potius ut vulgarem mulierem.

21 *Fugit juvenas, et verecundus co- lor*] Quid *juvenas* sit 11. Od. 11. dixi- mus. Hic florem juventutis, hilarita- temque, ac gratiam significat. Cui bene additur *verecundus color*: rubens nempe purpureusque, qualem pudor creare solet, maxime in pueris juve- nisque; ea enim ætas, cum fre- quentius peccet, facilius erubescit: idque certissimum ingennæ probita- tis signum. Sed et Catonem dicere solitum tradunt: 'Placere sibi ju- venes qui erubescerent moniti, non qui pallescerent.' Diogenes vere- cundum illum ruborem, virtutis co- lorem vocabat: et Juvenalis Sat. 1: 'Sanguinis in facie non hæret gutta,' pudorem omnem abesse significans. *Et verecundus color*] Verecundum co- lorem, pro 'rubido' posuit: quibus enim os rubebat, pro modestis et in- gennis habebantur apud Veteres, et 'oris probi' dicebantur, sic Poin- peius olim ab oris probitate commen- dabatur. Ergo *verecundum colorem* vocavit τὸ ἔρυθρον, quod juvenibus

multo et integro sanguine plenis ἐπι- τρέχει. Pallidos autem et mali co- loris homines, impudentes fere et inverecundos dicebant. *Salmusius. Et verecundus color*] Et rubicundus color, qualis inest pueris erubescen- tibus, non carnes, sed ossa tantum mihi reliquit sub nigra pelle vestita. [*Fuge Schoenborn. 2. et v. dolor Bam- berg. et v. calor Guelph.*]

23 *Tuis capillus albus est odoribus*] Hoc quoque ridiculum; 'præcanus' enim, ut ipse de se scribit 1. Epist. 20. fuit Horatius. Id jocose Cani- diæ beneficiis imputat; nam *odores* pro maleficiis exponunt interpretes. *Tuis capillus*] Tuis unguentis et vene- ficiis canus est capillus meus ante tempus. [*Schoenborn. 2. capillis. Nonnulli ap. Jaeck, coloribus.*]

24 *Reclinat*] Bene: otiosi enim a labore sive sedendo sive recubando reclinamus. 11. Od. 3. 'Seu te in re- moto gramine per dies Festos reclina- tum bearis,' &c. *Reclinat otium*] Me liberat.

25 *Urget diem nox*] Tale illud: 'Truditur dies die,' 11. Od. 18. *Ur- get diem nox*] Nocte dieque animi do- loribus exerceor. *Neque est*] Οὐδ' ἔστι, neque licet, respirare.

26 *Tenta spiritus*] Ut fieri necesse est, cum, ut Ennii utar verbis, 'nec respirandi sit copia,' aut 'nec respi- rare potestas,' ut Virg. dicere ma- luit. *Tenta spiritu præcordia*] Præ- cordia extenta spiritu. [*Laxare tenta codd. ap. Jaeck.*]

27 *Ergo negatum, vincor, ut credam miser*] Ergo miser vincor, ut nunc credam a me negatum, nempe, Sa- bella carmina increpare pectus, id est, magicas incantationes posse per- turbare mentes humanas. *Negatum vincor*] Ego miser vincor, ut nunc credam negatum, subaudi 'prius a me,' id est, quod hactenus negavi et credere non potui, scilicet, carmina Sabella, seu cantiones Canidiæ incre- pare pectus, id est, perturbare et

graviter afficere mentes humanas. *Cruq.* Vel *Sabella carmina*, id est, Canidiæ Sabellæ cantiones vim habere ad permovendos et perturbandos hominum animos. *Lambin.* [*Ergo negato* Schoenborn. 2.]

28 *Sabella*] Magica, vel quod Canidia in Sabinis nata, vel quod Marsis vicini fuerint Sabelli. Marsi autem veneficiis nobiles, ut *Epod. v.* diximus. *Increpare* autem dixit pro agitare, impellere, quater, ut *Ennius* Thyeste apud *Nonium*: ‘Sed sonitus aures meas pedum pulsu increpat.’ *Torrent.*

29 *Dissillire nœnia*] Dirumpi malefico carmine. Marsi Sabinis sunt vicini, a *Circes* filio originem trahentes. *Nœnia*] De *nœnia* diximus *II. Od. 1.*

[30 *Codd. ap. Jaeck, o cælum et terra.*]

[31 *Guelph. nec atro*]

32 *Nessi cruore*] *Cruore* Centauri, qui *Deianiræ* vim inferre conabatur. vide supra *Epod. v. Nec Sicana*] Nec tantum flamma virens (id est, flamma valida et perpetua) ardet in *Sicana Ætna*, quæ est in *Sicilia*, quantum ego ardeo. [*Nessi sano* Schoenborn. 2. cum glossa *cruore*.]

33 *Virens in Ætna flamma*] Alia exemplaria *Furens* vel *Urens* legunt: scribæ enim imperiti, cum quid *Virens* esset flamma non intelligerent; quod proximum erat, *Urens* substituere, unde paulo peritiores *Furens* fecere. Notum autem omnibus quam eleganti translatione optimi quique auctores ‘virere’ dicant omnia, quæ firma ac valida sunt: ut, ‘viridis juvena,’ et ‘cruda viridisque senectus’ apud *Virg.* *Noster* etiam: ‘Dumque virent genua.’ Neque aliter Græci vocabulo *χλωρός*, sive *χλωρός*, usi sunt, pro *ἀκμάζων*, teste *Suida* et *Hesychio*: ut *γόνυ χλωρόν*. Quid ergo mirandum si ‘virens in Ætna flamma’ dixit *Horat.* id est, acris, perpetua, non languescens. *Donec*

cinis] *Donec* aridus cinis factus, flammæ ventis ludibrio. [*Tua donec . . . Callet* *codd. ap. Jaeck.*]

35 *Cales venenis officina*] Ardet tanquam officina repleta venenis *Medeæ*; erat enim *Medea* ex *Colcho*. *Officina*] Hoc ita exponunt antiqui interpretes, ut *Canidiam ipsam* ‘officinam’ vocet omni veneficiorum genere refertam: ut si ‘virtus’ ipsa *Cato*, aut ipsa ‘eloquentia’ dicatur *Cicero*. *Torrent.*

36 *Quæ finis*] Quis terminus erit istis meis malis? *Aut quod me*] Quas pœnas pecuniarias aut tributum a me exigis? *Stipendium*] Non quod ipse accipiat, sed quod *Canidiæ* conferat, quo liberetur: quin et stipendium militia et ærumna ac labor. *Vid. Turneb. xxx. 27. Torrent.* [*Qui finis* Schoenborn. 2. *Quæ finit aut quid manet stipendium me* *Guelph.*]

37 *Jussas*] Pœnas a te imperatas *Inam. Cum fide*] Fideliter. [*Schoenborn. 2. cum fine.*]

38 *Expiare*] Paratus purgare et læsam te placare.

39 *Centum juvencos*] Solidam hecatomben promittit, ut *Diti* et *Proserpinæ* *II. Od. 14. Torrent.* *Centum juvencos*] Pro sacrificio sibi immolandos. *Mendaci lyra*] Mendax futura si *Canidiam* laudet. Et alioqui falsa fere sunt *Poëtarum* encomia. *Torr. Mendaci lyra*] Si voles landari mendacibus carminibus, quod fiet, si sic dicam, tu pudica, tu proba, &c. [*Guelph. mendace lyra.*]

41 *Perambulabis astra sidus aureum*] Tu sidus aureum inter astra versaberis. *Sidus aureum*] Quale *Ariadne* et *Erigone*, quas *Bacchus* in cælum transtulit, *II. Od. 19.* itemque *Berenices* coma. *Torrent.*

42 *Infantis Helenæ*] *Helenam* *Stesichorus* versibus contumeliosis infamaverat. *Offensus vice*] *Codex Mechliniensis* *vicem* habet. *Torrent.*

43 *Fraterque*] *Pollux.*

44 *Vati reddidere*] *Stesichoro* ocu-

los reddiderunt. [*Ademta roti Bamberg. reddere Schoenborn. 2.*]

45 *Et tu, potes nam*] Et tu, o Canidia, eorum exemplo solve me dementia, quam patior.

46 *O nec paternis*] Hæc palinodia, seu potius contumelia est urbanissima. Simulat enim negare quod de Canidia affirmat. *Obsoleta sordibus*] Nec parentum obscuritate vilescens, nec adulteris parentibus nata.

47 *Sepulchris pauperum*] *Pauperum* dicit, quia divitum sepulera, ut antiquus commentator annotavit, suis custodibus erant curæ. eodemque spectat illud Virg. *Æneid. ix.* 'Seministaque servant Busta viri.' *Prudens anus*] Pro sciens accipitur. Atque adeo hæc plerumque coniunguntur, ut, 'prudens sciensque intereo.' *Torrent. Prudens anus*] Nec docta sepultos pauperum cineres dispergere aut abducere.

48 *Novendiales dissipare pulveres*] Citat hunc locum Servius ad eum versum *Æn. v.* 'Præterea si nona diem,' &c. Verba ejus, ut subjiciam: 'Apud majores, ubicumque quis fuisset extinctus, ad domum suam referebatur, unde est: Sedibus hunc refer ante suis. Et illic septem erant diebus, octavo die incendebantur, nono sepeliebantur: unde et Horat. *Novendiales dissipare pulveres.* Sic ille, a quo dissentit Acron; triduo enim tantum servari in ædibus mortuum solere ait, post triduum in rogum poni; unde illud in Pallantis funere: 'Tertia lux gelidam cælo dimoverat umbram.' Atque iterum post triduum cinerem in urnam condi. Quæ Acronis sententia meo iudicio verior est. Quod autem de ludis ait Servius, verum quidem est *Æneam* nono illos die celebrasse; sed proprie 'novendiale' est, quod novem continuis diebus durat. Unde 'novendiales feriæ,' et 'novendiale sacrum,' quo Romani Urbem expiabant. Quare 'novendiales' hic 'pulveres' accipi-

emus recentes adhuc et necdum conditos, ex quibus legebant veneficæ; ut i. Sat. 8. videbimus. Vid. Turneb. xxiv. 27. *Torrent. Novendiales dissipare pulveres*] Nono post eorum mortem die quo humabantur. [*Guelph. caret hoc versu.*]

49 *Tibi hospitale pectus*] Tibi mite pectus est et humanum. *Puræ manus*] *Puræ* sunt tibi manus a scelere, quod falsum est, ut reliqua omnia.

50 *Tusque venter*] *Ventrem* Juris-consulti sæpe appellant et mulierem ipsam gravidam, et puerum qui in utero est; Horatius pro filio usurpasse videtur. Quin 'viscera sua' matres 'filios' vocant. Ovidius *Epist. xi.* 'Diripiunt avidæ viscera nostra canes.' *Partumæius*] In nonnullis codicibus *Pactumæius* legitur, in uno *Pastuleius*. mallein tamen *Partumæius*, ut ridicule a partu et meiendo confictum suppositi partus nomen sit, quæ Turnebi quoque sententia est xxx. 11. *Torrent. Partumæius*] *Venter* fecundus. *Pro Partumæius* Salmasius legendum censet *Pactumæius*.

51 *Cruore rubros obstetricæ*] In purperio.

52 *Utunque fortis*] Quotiescunque tu exilis, et e lecto surgis fortis purperera, id est, nunquam. [*Bamberg. exilis.*]

53 *Obsecratis auribus*] Auribus clausis et surdis.

54 *Non saxa nudis*] Non saxa naufragis nantis sunt surdiora, quam ego sum tibi. *Nudis surdiora navitis*] *Nudos* dicens, naufragos intelligit; ad quorum clamores et ejulatus non magis surda sunt saxa, quam ad Poëtæ preces Canidia. *Torrent. [Non saxa undis codd. ap. Jaek.]*

55 *Neptunus hybernus*] Id est, mare tempestatibus hibernis commotum atque ventis concitatum. *Lambin. Tundit hybernus*] Verberat. *Salo*] Fluctu: maris agitatione. [*Codd. ap. Jaek, condit, vel tendit.*]

56 *Inultus ut tu*] Egone patiar ut tu inpune deriseris. *Cotyttia*] Sic primus Politianns restituit Miscell. x. cum in libb. Mss. *Cocyttia* vel *Cocytia* legatur. Et Cotys quidem sive Cotytto, obscenitatis ac promiscuæ libidinis Dea, apud Thracas Chiosque et Corinthios olim culta, quam Suidas ἑφορον τῶν αἰσχροῶν nominat. Quia tamen in præclaræ illius Deæ sacris nihil de rebus magicis veneficiisque traditur, prope adducor, ut veterem lectionem hoc loco retineam, maxime cum non uno in codice ab antiquo Scholiaste adscriptum sit: '*Cocyta*, id est, infernalìa, ut *Cocyttia* virgo pro Furia, apud Virg.' Et ne quis forte objiciat, quod ab Horatio additur; *sacrum liberi Cupidinis*, quodque non magica, sed amatoria Cupidini conveniunt; idem Scholiastes *liberi Cupidinis* exponit pro *soluti*. Ut loci hujus sententia sit, Canidiam Poëtæ sacrificia aliqua, quibus amores solverentur, *Cocyttia* dicta, indicasse, quæ ille ridens evulgaverit, quemadmodum et Esquilina veneficia. Nemo autem ignorat utrumque magos polliceri. Sic enim Virg. 'Hæc se carminibus promittit solvere mentes Quas velit, ast aliis duras immittere curas.' Accedit denique quod toto hoc carmine Canidia tantum ut saga per jocum lacescitur, non ut Cotyos famula aut sacerdos, cujus Deæ nulla usquam apud Horat. fit mentio. Aptior tamen interpretatio, ut 'liberum Cupidinem' vocet, qui nullo sexus ætatisve, aut loci temporisque discrimine libidinetur; qualem Cotyos sacra exigunt. De Cocyttiis autem plura fortassis alii in Juvenalem Sat. 11. Vide et Ang. Politian. Misc. Cent. cap. 10. *Cotyttia*] Cotyttia, id est, sacra nocturna et flagitiosa, sic dicta a Cotyttone Dea turpitudinis.

57 *Vulgata sacrum*] Tuis versibus vulgata. *Liberi Cupidinis*] Cupidinis libere per omnem libidinem vagantis,

sine ullo pudore.

58 *Et Esquilini*] Et quasi Censor ac Judex factus veneficiorum, quæ tracto extra portam Esquilinam, ubi multa erant sepulchra. *Esquilini Pontifex venefici*] Ridicule, perinde ac si de Romanorum sacris loqueretur, *Pontificem Esquilini veneficii* vocat, qui tamquam pontifex aut ejus esset conscius, aut se de eo existimare ac censere posse arbitraretur. Notum autem sacrorum omnium curam ad Pontifices spectasse. De Esquilis vero 1. Sat. 8. nam ob Satyram illam succensuisse fingit Canidiam, quod per eam mysteria revelasset. *Torrent.*

59 *Impune ut urbem nomine impleris*] Patiarne ut sine vindicta me urbis fabulam feceris? [*Impune et ut Urbem* Guelph.]

60 *Pelignas*] Peligni autem populi Marsis vicini, ideoque venefici et ipsi habiti, ut ante de Sabellis diximus. *Pelignas anus*] Quid proderit pretio conduxisse veneficas anus Pelignas? ut te vel mortifero poculo a tabe ista liberarent. *Pelignas anus*] Anus Sabinas a Peligno monte sic nominatas. [Markland. ap. Jaeck, *vicisse.*]

61 *Toxicum*] Præsens venenum miscuisse, ut statim moriaris. [Codd. ap. Jaeck, *commisisse toxicum.* Guelph. *Velocius me miscuisse.*]

62 *Si tardiora*] Libri vetustissimi, *sed tardiora*: posita interrogationis nota post verbum *toxicum*. Nec displicet. concisa enim et abrupta oratio iratis convenit. *Si tardiora fata te votis manent*] Si tardius, quam optas, es moriturus.

63 *Misero vita ducenda est in hoc*] Tibi misero vita producenda est in hoc, id est, propter hoc.

64 *Novis ut usque suppetas*] Ut semper sufficiās cruciatibus, quos ego quotidie tibi novos parabo. [*Non vis ut* Guelph.]

65 *Pelopis infidus pater*] Multo plures ac meliores libri, *Pelopis infidi*,

haud dubie rectius. Notior enim Pe-
lopiis, primum in (Enomaum, deinde
in Myrtilum, perfidia. *Infidus pater*] Tantalus Deorum arcana vulgavit,
quapropter apud inferos in media
rerum copia siti torquetur et fame.

66 *Egens benignæ*] Egens affluen-
tis dapibus. [Bamberg. caret versibus
65. et 66. Schoenborn. 2. *semper da-
tis.*]

67 *Obligatus aliti*] Libri quatuor
alite, e pro i; ut sæpe veteres: *obli-
gatus* autem pro *alligatus* more vete-
rum dixit. *Aliti*] Quietem optat Pro-
metheus vulturi firmissime ligatus.
[Vanderbourg. *alligatus*; *alite.*]

70 *Voles modo altis desilire turribus*]
Vide 1. Od. 3. 'Modo optabis des.'
&c. [Codd. ap. Jaeck, *dissilire.*]

71 *Norico recludere*] Noricus ensis
ponitur pro quovis ense. Vide 1.
Od. 16.

72 *Frustraque*] Frustra, quia non
morieris.

73 *Fastidiosa tristis ægrimonia*] Ex-
istens tristis, animi ægritudine, quæ
vitam fastidit.

74 *Vectabor humeris*] Llecticario-
rum autem humeris divites gestaban-
tur, ostentandi se causa. Vid. Tur-
neb. 1. 10. *Torrent. Humeris tunc
ego*] Super humeros tuos mihi inimi-
cos ego tunc equitabo.

76 *Cereas imagines*] Tamquam vi-
vas imagines.

77 *Polo*] Cælo deducere Lunam.
[Codd. ap. Jaeck, *curiosius.*]

78 *Vocibus possum meis*] Carmini-
bus meis.

79 *Crematos excitare mortuos*] *Cre-
matus* cum dicit, auget artis vim, quæ
non umbras tantum ab inferis evocare
posset, quod proprium Sciomantiae
est, aut cadaver aliquod elevare,
quam Necyomantiam appellat Ser-
vius; corpore enim ad id et sanguine
opus est; sed etiam, crematos susci-
tare, quod Erichtho illa apud Lucan.
lib. vi. vix promittere ausit; ait

enim: 'Non in Tartareo latitantem
poscimus antro, Assnetamque diu te-
nebris; modo luce fugata Descenden-
tem animam: primo pallentis hiatu
Hæret adhuc Orci.' *Excitare mor-
tuos*] Excitare ab inferis. [Mark-
land. dubitat de voce *crematos.*]

80 *Desiderique temperare poculum*]
Idem ergo 'desiderium' hic quod
amor. Petronius: 'Tu desiderium,
tu voluptas mea.' Græci *φίλτρα* vo-
cant; quo vocabulo nostri quoque
Juven. Ovid. et alii usi sunt. Tali
poculo Lucretius Poëta et magnus
ille Lucullus periere. *Desiderique
temperare poculum*] Amoris poculum
conficere.

18 *Plorem artis*] Lambino legendum
videtur: *Plorem artis in te nullum ha-
bentis exitum.* Græca phrasi, pro
caussa artis, vel ob artem, ut Vir-
gilius: 'Justitiæne prius mirer, belli-
ne laborum.' Verum omnes veteres
membranæ vel *agentis*, vel *habentis*,
unus etiam atque alter *valentis* le-
gunt; atque ita quidem, ut ubi *ha-
bentis* scribitur, scribatur etiam *exi-
tus*, in aliis *exitum*. Jam vero idem
est *nihil exitus habere*, et nullum exi-
tum, ut nil quæstus, nil gratiæ, nil
lucri, nihil commodi, pro nullum
quæstum, gratiam, lucrum vel comi-
modum; et similia passim apud op-
timos auctores legimus. Sed quo-
niam et Virgillii quem modo dixi lo-
cum aliter exponit Servius, et hand
dubie insolens Latinis auribus locutio
est 'plorare artis,' mirari laborum;]
non video quare ab altera illa lec-
tione nil vel *nihil agentis exitum*, quæ
pluribus exemplaribus nititur, disce-
dere debeamus. Si enim 'nihil age-
re' recte dicitur, pro inanem operam
sumere, sive agendo nihil proficere,
cur non aliquid adjungi possit? Ne-
gat igitur Canidia artem, in omnes
efficacem, adversus solum Horatium
inanem atque inutilem fore: quam-
vis enim 'plorare exitum' absolute

dicat, satis ex adjunctis apparet de sinistro exitu locutam esse. *Plorem artis in te*] An plorem exitum artis

Magicæ contra te nihil agentis, quasi nullius sit efficacæ? [*Guelphi. agentis exitus.*]

CARMEN SÆCULARE.

Quid 'Sæculum,' et unde dicti Ludi Sæculares, quo tempore, quove ritu, quibusque ceremoniis celebrati a Romanis fuerint, cum veteres auctores multi, tum recentiores, Angelus Politianus, et Onuphrius Panvinus, ac Sigonius Emendat. lib. I. diligentissime tradidere. Inter alia observatum, ut pueri puellæque ingenui, ac patrimi, matrimi omnes carmina ac pæanas accinerent, quibus Pop. Rom. imperium Diis immortalibus commendarent. Carmen Sæculare fuit a Poëta compositum, ut caneretur Ludis Sæcularibus, qui centesimo decimo quoque anno fieri solebant. Editurus anno A. U. C. 736. Sæculares Ludos Cæsar Augustus, cum Poëtam quæreretur, qui solemne Carmen, quod Apollini ac Dianæ canendum erat, digne conficeret, solus Horatius repertus est, quem tanto oneri parem judicaret. Ejus igitur Principis jussu, hoc præclarum Carmen Poëta conscripsit. Suetonius in vita Horatii: 'Scripta quidem ejus usque adeo probavit, mansuraque perpetuo credidit, ut non modo sæculare carmen componendum injunxerit; sed et Vindellicam,' &c. *Rutgers.*

1 *Potens Diana*] Domina.

2 *Lucidum cæli decus*] 'Clarissima mundi Lumina,' Virg. Luna rore nocturno calorem Solis temperat, Sol contra humiditatem Lunæ ad generationem accendit. Hinc fruges proveniunt, hinc gignuntur omnia atque

augescunt. Recte ergo sequitur, *Colendi semper et culti.* Torrent. *Lucidum cæli decus*] Sol et Luna sunt cæli ornamenta, quorum altera diurnum, altera lumen nocturnum præbet.

4 *Tempore sacro*] Ideo *sacro*, quia libri Sibyllini, referentibus Quindecim viris sacris faciundis, sic præceperant: de stato enim Ludorum Sæcularium tempore loquitur Horatius. Torrent. *Tempore sacro*] Diebus festis et sæcularibus.

5 *Quo Sibyllini monuere*] Codd. Blandini 4. habent, *quod Sibyllini, &c.* Verum alia lectio clarior. Nam libri Sibyllini pro ratione sacrificii monuerunt, ut precibus aliis, ita et alio carmine Deorum laudes decantari: quare sic hunc locum et legi posse et exponi debere putarem: Date dicere hoc carmen Diis Romanis quod Sibyllini versus monuere, id est, docuerunt pueros seu jusserunt a pueris cantandum esse. Verum lectoris judicio id relinquo. *Cruq.* *Sibyllini monuere*] Versuum Sibyllinorum autoritas multum valuit apud veteres Romanos. *Versus*] Libri. [*Quos Sibyllini nonnulli ap. Jaeck, cum glossa, 'pueros.'*]

6 *Virgines lectas, puerosque castos*] Pueri requirebantur numero ter novem prætextati, nobiles, patrimi ac matrimi, totidemque puellæ, atque ejusdem generis, qui seorsim carmina de Urbis conservatoribus Græca Latinaque voce concinerent: sic enim Zosimus, eademque de re I. Od. 21.

et lib. iv. Od. 6. Dii autem illis ludis præcipui Apollo et Diana, iidem, ut diximus, qui Sol et Luna, hæc menses, ille annum regens: vide l. iv. Od. 7. *Torrent.* *Virgines lectas*] Virgines a viro integras. *Torrent.* [*Virgines lætas* codd. ap. Jaeck.]

7 *Quibus septem*] Quibus Roma placuit, septem colles suo ambitu includens. *Septem colles*] Id est, Roma ipsa, Septicollis dicta: 'Septem quæ una sibi muro circumdidit arces.' *Torrent.*

9 *Alme Sol*] Sol, qui omnia alis. *Curru nitido diem qui*] Quadrigis vectus circum terram intra horas 24.

10 *Promis et celas*] Qui diem aperis oriens, condis occidens. *Aliusque et idem*] *Alius* videri potest, vel quia alio cotidie loco oritur, donec anni cursum peregerit; vel quia non uno semper vultu; vel quia oriens lucem, occidens tenebras fert; vel ob vicissitudinem temporum, cum tamen unus idemque nunquam ipse mutetur. Sic Veneris stella, quamvis semper eadem sit, quia tamen nunc noctem, nunc diem nuntiat, nomen mutat; et die Lucifer, noctu Hesperus appellatur. *Torr.* *Aliusque et idem*] Qui alius ab hesterno videris nasci hodie, tamen idem es et semper unus.

11 *Possis nihil urbe Roma*] Utinam possis.

12 *Visere majus*] Nihil majus videre in hoc inferiore mundo.

13 *Aperire partes*] *Aperire* dixit pro detegere et in lucem edere; ut Virg. 'Terram inter fluctus aperit.' Bene autem de Ilithyia, *lenis aperire partus*, pro 'leniter,' cum maturi sunt, aperiens, atque producens. Vide Turneb. xx. 31. *Torrent.*

14 *Ilithyia tuere matres*] O Diana quæ lenis es in aperiendis partibus tempestivis. Vide III. Od. 22.

15 *Sive tu Lucina*] Sive eligis vocari Lucina, quia opem fers infantibus in lucem prodeuntibus. *Probas vocari*] Curiose observabant veteres ut Deos,

si non omnibus, at saltem gratissimis nominibus invocarent. Eo igitur hæc verba spectant: ut II. Sat. 6. 'Matutine pater, seu Jane libentius audis.' Victorinus Var. Lect. XIII. c. 11. *Torrent.*

16 *Seu genitalis*] Seu magis vocari Luna ad gignendum valens. Nam velut Solis calor animat, sic humor Lunæ nutrit et gignit. *Genitalis*] Lamb. et alii hic interponunt. Ego post dictionem *Diva* interpungi malim, ut non absolute 'Dianam genitalem' nominet, sed 'genitalem Divam.' Et Diana quidem cur *genitalis* dicta sit, ex ipsis Poëtæ verbis facile apparet: subjungit *Producas sobolem*, et ante matres illi commendavit, ut taceam non solum in edendo, sed etiam in concipiendo partu Lunam plurimum posse. Verum major dubitatio, an certum aliquod genus Deorum sint illi, quos 'Genitales' appellabat antiquitas, an omnes potius sic dici possint. Et sane in universum, ex Philosophorum plures Deos statuentium sententia, Deorum simul omnium ope ac beneficio nascimur alimurque: verum si poetarum consuetudinem respicias, diversis diversa officia tribuentium, *Genitales* proprie dicti videntur, quos non uno in loco γεγενθίους libris de Legibus appellat Plato, nos etiam *natalitios* dicere possumus. In quibus familiam ducunt Apollo et Diana, maxime si cœlestes gignendi causas respiciamus: nam Venus genitrix tota potius terrestris est dea. *Torrent.*

17 *Diva producas*] O Diva, te rogamus ut producas sobolem Romanam, utque prosperes Senatusconsulta super fœminis in matrimonio collocandis, et super lege maritali, quæ sit ferax proles novæ.

18 *Jugandis Fœminis*] Vide II. Od. 5. 'Ferre jugum,' &c.

19 *Prolisque novæ feraci Lege murita*] Locus nonnihil difficilis: quem ut explicemus, monendus obiter Lec-

tor, summa semper cura egisse Romanos, ut supplendis exercitiis matrimonia celebrarentur. Quare inter alia Censorum officia refert Cicero de Legibus, 'Cœlibes esse prohibent.' et Gellius i. 6. Q. Cæcili Metelli Numidici Censoris A. U. 651. Orationem citat, quam ad populum habuit 'De Ducendis Uxoribus,' seu 'De Prole Augenda.' Porro felici audacia, Legem de Maritandis Ordinibus, 'maritam' et 'feracem nova prolis' vocat Poëta eruditissimus, per quam scilicet nuptiæ in spem novæ Quiritium sobolis promoverentur. *Marita* enim pro 'maritalis' dixit; ut et Catullus de Janna: 'Postquam es projecto facta marita sene.' *Torrent.*

20 *Lege marita*] Legem tulerunt Papius et Poppæus Consules de Maritandis Ordinibus, Augusto imperium tenente.

21 *Certus undenos decies per annos Orbis*] Qui scribendum putant: *Certus ut denos decies per annos Orbis et cantus*, illorum sequuntur errorem, qui centesimo quoque anno Sæculares fieri solere, et hunc circulum proprie 'Sæculum' dici tradunt. Sed aliud ejus temporis, quo rite servabantur, historia nos docet. De 'Sæculo' autem varia opinio est: qua de re egregie Censorinus lib. De Die Natali, receptam Poëtæ lectionem ex Quindecim virorum commentariis et Augusti edictis defendens. *Torrent.* *Certus ut denos decies per annos Orbis*] Precamur ut certus orbis (id est, sæculum quod continet 100. annos) cantus referat et ludos seculares.

23 *Ter die claro, totiesque grata*] Ter in ternis diebus totidemque noctibus. [*Ter die sacro* Schoenborn. 2.]

25 *Vosque veraces cecinisse*] Id est, quæ veraciter canitis, ut paulo ante *lenis aperire*, pro 'leniter aperiens.' Porphyrius, ut eam refert Crispinus, verior sententia. Et *veraces Parcæ*, quod dictum est semel vos cecinisse

sic futurum, utque terminus servet, oro, &c. Ille tamen paulo aliter. Lector cogitet. *Vosque veraces*] Et vos Parcæ, quæ veraces estis in iis quæ cecinistis, jungite bona fata fati jam transactis, et stabilis rerum terminus id servet, quod semel a vobis dictum est, nempe ut Rom. imperium permaneat in perpetuum, juxta illud Virg. 'Imperium sine fine dedi,' &c.

27 *Terminus servet*] Sic libri nostri omnes; non *servat*, ut vulgo legitur: est enim precantis. Credebant autem veteres non hominibus tantum, sed et urbibus originis initio sua a Parcæ fata dici. Sed et libri Sibyllini perpetuitatem imperii pollicebantur. Quod Termini quoque, in Capitolii fundamentis reperti, cum Jovi ipsi non concederet, augurium confirmavit. Liv. lib. i. quo Poëtam respexisse crediderim.

29 *Fertilis frugum*] Tellus frugibus abundans et pecore.

30 *Cererem corona*] Agricola Cererem corona spicea donabant, propter frugum ubertatem. [*Spiceam donet Cereris coronam* Guelph.]

32 *Et Joris auræ*] Aër salubris.

33 *Condito mitis, &c.*] Libri tres pervetusti cælo legunt pro *telo*: quod quid sit nescio. Ritnale fortassis vocabulum fuit, pro componere ac temperare cælum. Nam quod Apollini arcum simul ac citharam tribuit antiquitas, id ad cæli, quod ille regit, temperiem atque intemperiem referendum est, ut ii. Od. 10. diximus. *Torr.* *Condito mitis*] Recondito telo et e manibus tuis abjecto.

35 *Bicornis audi*] Luna, præsertim tridnana, bicornis apparet.

37 *Roma si vestrum*] Idcirco Romam opus Apollinis dicunt, quia Æneas cum suis, Apollinis responsa sequutus, sedes in Italia novas collocavit. *Iliaque*] Sic 'matres Iliæ' pro 'Iliacæ,' 'Iliæ tellus,' apud Virgilium. *Iliaque turmæ*] Trojanæ turmæ, littus Tiberi-

num tenere.

38 *Litus Etruscum*] Sic 'Thuseo denatat alveo.' Tiberis enim in Etruria ortus, ipse Thuseus, etiam littori nomen dedit: nam alioqui in Latium primo venere Trojani.

39 *Jussa pars*] *Pars* dicit; nam Trojanorum alii sub Ænea in Latium, alii sub Antenore in Illyrium ac Venetiam penetrarunt. *Jussa pars*] *Jussa* ab Apolline. [Codd. ap. Jaeck, *et urbes*.]

40 *Sospite cursu*] Salvo cursu: nam salvi quidam in Italiam pervenerunt Trojani cum Ænea: sed non semper secundis ventis, nec secundo cursu usi sunt. Per *cursum* navigationem intelligit. *Lambin.* *Sospite cursu*] Salvo cursu et secundis velis. [Marklandus, *Hospite terra*.]

41 *Cui per ardentem*] Turmæ Trojanæ. *Sine fraude*, &c.] Sine noxia, sine damno flammæ. *Castum* autem dum vocat Æneam, non tam pudicitiam quam religionis enim causa laudat Horatius. *Sine fraude*] Sine vitæ noxa: impune.

42 *Patriæ superstes*] Existens incolomis, patria sua incensa. [*Cautus Æneas* codd. ap. Jaeck.]

43 *Liberum munivit*] Iter tutum. 'flammas inter et hostes.' Virg. [*Guelph. laturus*.]

44 *Relictis*] Suis Trojanis, quos secum in Italiam adduxit, daturus plura quam in patria amissa reliquerant.

45 *Docili juventæ*] 'Pravi docilem' vocat II. Sat. 11. Qualis cum fere sit natura juvenum, in malum prona, bene optat probis moribus eam emendari. Et eleganti epitheto 'docilem juventutem,' 'placidamque senectutem' vocat. Juvenes enim ætatis suæ vigore, atque impetu quodam, maguaque rerum novarum cupiditate, et multa et varia discunt: in senibus vero cum natura placidi sint et lenes, contra evenit. *Lamb.* hic *juventæ* interpretatur pro 'juvenibus,' meo

Delph. et Var. Clas.

tamen judicio *juventæ* hic potius ætatem ipsam significat, ex Nonii sententia: 'Juventus' juvenes, 'Juventæ' ætas ipsa, 'Juvenilitas' quod ὁμῆν vel πᾶθος vocant Græci. Sic III. Od. 14. 'Non ego hæc ferrem calidus juvena.' *Juventæ*] Juvenibus ad discedendum aptis. [Al. ap. Jaeck, *facili juventæ*.]

47 *Romulæ genti*] Romanæ genti date divitias, et liberos et omnem imperii majestatem.

49 *Quique vos*, &c.] Multo plures codices *Quæque*; et in uno adscriptum, 'Scilicet gens.' Sed melius vetus Interpres: 'Quæcumque, seu quamcumque rem vos precatur Clarus A. V. s. vos Dii facite ut impetret.' Sic ille, *venerari* pro venerando poscere exponens. Præclare: non tantum enim *Quæque* legendum esse demonstrat, sed *Impetret* etiam pro *Imperet*. quod in tribus Mss. inveni, nec in paucioribus Pulmannus et Cruquius. Germana igitur lectio est: *Quæque vos bubus veneratur albis Clarus Anchisæ Venerisque sanguis Impetret*. Superest ut verbo 'venerari' sic usos esse veteres probemus. Nec longe eundem. occurrit enim Horat. II. Sat. 11. 'Et venerata Ceres, uti enlmo surgeret alto.' *Quique vos*, &c.] *Clarus sanguis*, id est, gens Romana, posteritas Anchisæ et Veneris. *Albis*] Quia Apollo et Diana Incidi sunt, albæ victimæ iis conveniunt.

50 *Venerisque sanguis*] Sic Epistola de Arte: 'Vos o Pompilius sanguis.' Quodque huic loco magis convenit, lib. IV. Od. 15. 'Trojamque, et Anchisen et alinæ Progeniem Veneris canamus.' 'Progeniem' dicit quod hic 'sanguinem.' *Torrent*.

51 *Bellante prior*] Superior hoste bellum inferente.

52 *Lenis in hostem*] Misericors in hostem devictum.

53 *Manus potentes*] Potentiam Romanam.

54 *Albanasque timet secures*] Roma

Horat.

5 H

Albanorum veluti colonia erat: quamquam Albam parentem suam ipsa sustulit ac suo corpori inseruit. Inde *Albanas* pro Romanis dixit: nam alioqui fasces, ut et cætera imperii decora atque insignia, ab Etruscis Romanam venere. *Torr. Albanas secureis*] Magistratus Romanos, dictos Albanos a monte Albano in Italia.

55 *Responsa petunt*] Præcepta Romanorum expectant, vel ab Augusto amicitiam petunt.

56 *Superbi Nuper, et Indi*] Mallem: *superbi Nuper et Indi*; fortes enim et simplices Scythæ; imbelles et arrogantes Indi. Virg. 'Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.' *Torrent.*

58 *Et neglecta redire virtus*] Virtus superiori tempore ab hominibus neglecta, non dubitat nunc redire. *Redire virtus*] Id est, nunc homines virtutem, et superiora illa fidem, justitiam, pacem, &c. quæ antea neglexerunt, et e terris expulerunt, colere et amplecti incipiunt. *Lambin.*

60 *Copia cornu*] Omnium rerum ubertas. Vide 1. Od. 17.

61 *Augur*] Artes eximias quatuor Apollini acceptas tulit antiquitas, Divinationem, in qua etiam augurium, Romanis præcipue cultum; unde augur Apollo dictus a Virg. iv. *Æneid.* Sagittandi peritiam, unde varia illi cognomina: Musicam, unde *μουσηγέρης* appellatus: Medicinam, unde medici nomen adeptus. Poëta has artes quatuor totidem versibus complectitur. *Torrent. Augur*] Divinus Apollo, qui a Jove vaticinationem habuit. *Decorus arcu*] *Ἀργυρότοξος* dictus, ab arcu argenteo. [*Schoenborn. 2. et flagrante decoris.*]

62 *Acceptus*] Gratus propter Musicam. [*Guelph. acceptumque nomen.*]

63 *Salutari levat arte fessos*] Arte Medicinali. Ovid. 'Inventum medicina meum est, opifexque per orbem Dicor.'

64 *Corporis artus*] Corpora morbo defatigata.

65 *Si Palatinas*] Si favet arcibus Palatinis. Pars pro tota Roma. *Arceis*] *Aras* habent quinque codd. et sic legisse antiquum commentatorem apparet, ut ad Apollinis Palatini templum ab Augusto dedicatum referatur, de cujus dedicatione 1. Od. 31. *Torrent.* [*Qui Palatinas Markland. ades pro aras, codd. ap. Jaeck.*]

66 *Felix*] Propitius.

67 *Alterum in lustrum*] In alteram et semper meliorem ætatem. *Lustrum*] Lustrum Sæculare intellige; nam Censores tunc creati desierant. Et alioqui urbs Sæcularibus etiam tota lustrabatur. *Torr.*

68 *Proroget ærum*] Producat rem Rom. et Latinum, id est, Romanum Imperium et Italian.

69 *Algidumque*] Montem, in quo Dianæ sacra celebrabantur.

70 *Quindecim*] Initio autem tantum Duumviri fuere, ab ipso Tarquinio Superbo, ad quos libros oraculorum plenos, Sibylla Cumana detulit, pro eorumdem custodia instituti. Postquam vero Consules etiam e plebe creati cæpere, e Duumviris Decemviri facti sunt, et e Sulla Felice Dictatore Quindecim viri carminum Sibyllæ ac sacrorum Populi Romani interpretes. *Torr. Quindecim virorum*] Ad quos Ludorum Sæcularium procuratio pertinebat.

71 *Curet*] Exaudiat preces.

72 *Applicet aures*] Puerorum precibus annuat.

73 *Hac Jovem*] Ordo est: Ego chorus doctus dicere laudes Phœbi et Dianæ, spem bonam et certam domum reporto, Jovem et omnes deos hæc sentire, id est, hæc velle et approbare. [*Hoc Jovem Schoenborn. 2.*]

[74 Bamberg. reportet.]

75 *Chorus et Dianæ*] Quamvis chorus ex multis personis consistat, unus tamen personam gerit, atque unius partes agit.

[76 Discere laudes codd. ap. Jaeck.]

SERMONUM LIB. I.

SATYR. I. Invehitur primum in pravam hominum consuetudinem, qua fit, ut nunquam sua sorte sint contenti, nec in suo vitæ instituto sibi placeant, sed alienum suo anteferrant, et suæ conditionis semper cospiciant. Deinde avaritiam, capta ex hoc sermone occasione, insectatur.

Hæc altera est Operum Horatii pars, priori et argumento, et carminis lege, et styli arte multum dissimilis: tota enim humilis atque submissa, et quodammodo pedestris est. Merito igitur illas *Odas* sive *Carmina*, hos *Sermones* appellamus. Eximia vero Poëtæ nostri laus, in utroque scribendi genere sic excelluisse, ut in *Odis* vincat omnes, in *Sermionibus* nulli cedat. *Sermones* autem cum dicimus, *Epistolas* etiam, atque adeo illam quoque quæ ad *Pisones* inscribitur, comprehendimus. Quamquam enim hæ majore cura ac diligentia conscriptæ sunt, hoc ad rem potius, quam tractat, referendum est: nam in numeris aut nullæ, aut exigua sane differentia est. Otiosa etiam de librorum ordine disputatio est: nam ut occasio ferebat, sic Poëta nunc *Odæ* aliquam, nunc *Sermionem* composuit; quod ex historiis, quas modo hic, modo illic attingit, facile constat. *Satyræ* nomen vel a lance vel a lege *Satyræ* desumi videntur. Ac satis constat *Satyræ* sive *Saturæ* nomen sic usurpari solere, ut mixtura quædam varia atque inordinata rerum eo significaretur. Sed nos *Satyrarum* dicecitati, *Satyræ* nostræ nomen acceptum referamus: unde ἄνθρωποι Σατυρικοί τοῖς βλοῖς, dicti Græcis, qui Sa-

tyrorum more, pari licentia et loquerentur et viverent. Vid. *Florid. Succis.* I. 15. et III. 8. *Torrent.*

I *Qui fit Mæcenas*] Quærens Horatius cur nemo sua sorte contentus, rem quidem ita se habere multis exemplis ostendit, propositam tamen quæstionem aperte non dissolvit; indicat tantum hujus animi ægritudinis causam esse avaritiam, late, ut ego quidem arbitror, accepto 'Avaritiæ' vocabulo. Neque enim pecuniæ tantum avidi sumus, sed in suo quisque vitæ genere, ut sibi bene sit efficere studens, illis quibus melius esse putat, invidet tamquam felicioribus, ideoque præsentibus numquam acquiescit. Unde labor et molestia, non quod susceptæ vitæ prorsus pœniteat (assueta enim non facile relinquimus) sed quia dum alios intuemur, more humano, nostri, quod inquit Conicus, nosmet pœnitet. De hac igitur morositate ac tædio quodam sui (δυσἀρεστησιν appellant Græci) hoc *Sermone* agit Horatius. *Torr.* *Qui fit*] Quomodo fit? *Sorlem*] Vitæ professionem.

2 *Sen ratio dederit*] In ratione judicium atque dilectus est. Quod igitur ea duce vitæ studium sequimur, hoc ab illa propositum delatumque assensu nostro amplectimur; at qui nullo ordine aut deliberatione ducuntur, hi, quod ex occasione rapiunt, a fortuna temere objectum tenent. Vetus autem Interpres Poëtam ad Stoicos atque Epicureos respicere existimat, quorum illi omnia fatali quadam ratione fieri volunt, hi casu ac fortuito; quæ mihi sententiæ non displicet. Et Lambino quidem hoc loco

assentior, ut *fors* legamus: sicut et I. Od. 11. 'Quem fors dierum cumque dabit, lucro Appone;' scilicet diem. Vid. Turneb. xxvi. 15. *Torr. Ratio dederit*] Ratio quæ certo consilio, iudicioque dirigitur. *Fors objecerit*] Deus aliquis aut Fortuna. *Illa*] Illa sorte.

3 *Landet diversa*] Hæc vitæ conditio tædiosa, quam ex sensu mali alienius a nobis apprehensi volumus omnes cum alio commutatum, ex eo fonte dimanat, quod et aliena mala leviora existimemus, et nostram cum felicioribus vitam conferamus. *Cruq. Plutarchus* in lib. *περὶ Εὐθυίας* ostendit, multum valere ad animi tranquillitatem, seipsum et sua inspicere: sin minus, at certe se inferiores spectare, et non imitari vulgus hominum, qui se cum præstantioribus comparant. *Lambin. Diversa sequentes*] Dissimilia vivendi studia sequentes.

4 *Gravis annis*] Senex miles.

5 *Jam fractus membra*] Habens membra militari labore fracta.

7 *Quid enim*] Militia est potior, inquit Mercator. *Quid enim?* id est, quid contra dici possit, quamobrem ita non sit? *concurritur*, &c. Sunt qui legi malint, *Quid ni?* scilicet sit potior? *Lambin. Quid enim*] Quare non. *Concurritur*] Concurritur a militibus in pugna. [*Quid ni* Vat. 10. et Vat. Rom. 7. 'Ita etiam legendum proponebat Jac. Taurellus Lambino, dum ambo Romæ degerent; sed ex conjectura, nulla codicum auctoritate; quæ cum nunc accedat, merito præferenda erit lectio; ut sententia sit planior, ipso fatente Lambino. Ita pariter legisse videtur Acron, exponens 'quare non? et est comicum.''] *Fea.*]

8 *Horæ momento*] In puncto temporis. *Cita mors*] Sic nostri codd. omnes. *Lamb. aut cita mors. Torr.* [Vat. 10. *legum jurisque peritus.*]

10 *Sub galli cantum*] E veteri Ro-

manorum consuetudine loquitur, de qua Epistola ad Augustum: 'Romæ dulce diu fuit, et solenne, reclusa Mane domo vigilare, clienti promere jura.' Gallos autem tamquam nocturnos quosdam vigiles, ut pulcerime inquit Plin. x. 21. excitandis in opera mortalibus, rumpendoque somno natura genuit, nec Solis ortum incautis patimur obrepere, diemque venientem nuntiant cantu. Quare Græcis quoque ἀλέκτωρ dictus, διὰ τὸ ἐγείρειν ἡμᾶς ἐκ τοῦ λέκτρου, quod lecto nos excitet. *Torrent. Sub galli cantum*] Ante galli cantum. *Consultor ubi ostia*] Consultor est, qui discit et Jurisconsultum consulit, *Angl. a Client.*

11 *Ille*] Agricola. *Datis vadibus*] 'Vades,' unde 'vadari' et 'vadimonium,' sponsores dicti, proprie quidem in re capitali, teste Festo, sed usus obtinuit, ut in re civili quoque dicerentur. Quos et 'prædes' appellabant, maxime qui populo, et in publicum se, magistratu interrogante, obligabant. Quo facto dicta 'prædia' ipsorum bona, et hinc 'jus prædicatorium,' 'prædiatoresque,' qui in eo versabantur: ut ergo 'prædes' a præstando dicti, sic appellati 'vades,' quod qui eos dederant vadendi seu discedendi haberent potestatem, donec sistendi se iudicio præstitutus adesset dies. Quem si præterissent, ea erat deserti sive non obiti vadimonii adversus contumaces pœna, ut in ipsorum bona mitterentur his quibus vadimonio se obstrinxerant. Magna igitur res propter quam vadimonia vel a reo desererentur, vel a iudice differrentur. *Torr. Vadibus qui rure extractus*] Sponsoribus datis: *Ang. having put in pledges.* [Vat. Rom 9. *ad urbem est.*]

13 *Cætera de genere hoc (adeo sunt multa)*] Cæteri sunt tam multi qui per inconstantiam diversa laudant, ut delassare valeant, &c.

14 *Fabium*] Quis loquax iste Fa-

bins fuerit non satis constat. Vetus Interpres Narbonensem facit, ex equestri ordine, Pompeianarum partium, qui de Stoica secta libros aliquot scripserit, ac graviter cum Horatio contenderit. Quinctilianns vi. 3. Fabii cujusdam Maximi meminit, qui Augusti congiariorum exiguitatem accusans, heminaria esse dicebat: hujus fortasse dicacitas, quemadmodum et Labeonis, Poëtam offendit, in Augusti gratiam. *Torr. Fabium, ne te morer*] Clamosum caudicem, vel, Philosophum quendam qui libros aliquos conscripserat satis verbosos. *Audi Quo rem deducam*] Attentum reddit Lectorem, demonstraturus, non natura ac certa aliqua ratione, sed morositatis vitio fieri, ut nemo fere præsentibus acquiescat. *Torr. [Quæ lassare Vat. 12. Delaxare Vat. 13.]*

17 *Tu, consultus modo, rusticus*] Tu modo Jurisconsultus, eris rusticus. *Hinc vos*] Abite.

18 *Hinc vos, Vos hinc*] Hæc omnia, quod fefellit Interpretes, e scena desumpta sunt, in qua dantur partes et mutantur. Partes dat qui alii in dramate primas, aliis secundas tribuit. Quod Conici dicunt, 'dare partes,' περιτιθέναι πρόσωπον dixit Bion. Bion autem, Denum Poëtam dicebat, histriones vero homines. Hunc Poëtam, aliis primas, aliis secundas imponere. Hominis vero esse, non mutare partes, verum datas sustinere fortiter. Quod quidem raro evenire; nunquamque enim partium suarum pœnitere. Ea est humanæ mentis inconstantia ac levitas. Nemo sorte sua est contentus. Et tamen, si quis Deus partes singulorum, tanquam in scena, mutaret subito, has quoque recusaret quisque. *Heinsius. Mutatis partibus*] Conditionibus vitæ mutatis.

19 *Quid statis*] Cur non disceditis? *Nolint*] Sic sine ulla dubitatione legendum, pendente e superioribus

sententia: ait enim: Si quis Deus dicat, jam quod vultis faciam, nolint. Vid. Turneb. vi. 25. *Atqui licet esse beatis*] Sic 1. Sat. 11. 'Munifico esse licet.' *Pulman. Nolint, atqui licet esse beatis*] Non possunt: nec æquum eos velle.

21 *Buccas inflat*] Et Græci quidem φυσῆν τὰς γνάθους, quod nos inflare buccas dicimus, de hominibus superbis atque arrogantibus usurpant. Unde et φυσίγναθοι dicti, qui eo morbo laborant, Horatius vero præ ira atque indignatione Jovem hoc facientem inducit. *Torrent. Buccas inflat, neque se*] Quin Jupiter irascatur.

22 *Votis ut præbeat aurem*] Ut eorum vota audiat.

23 *Ut qui jocularia*] Ut qui res jocularares et ludicras percurrit.

24 *Ridentem dicere verum*] Id nemo melius dexteriusque Horatio præstitit, atque hac vel præcipua virtute ceteros omnes in Satyra antecellit. notum enim illud Persii: 'Omne vaferrimum vitium ridenti Flaccus amico Tangit.' Vid. Turneb. xii. 3. *Torrent. Ridentem dicere verum*] Ridere et verum dicere quid vetat?

25 *Olim*] Interdum. *Crustula*] Placentulas.

27 *Sed tamen*] Otiosa hæc duo sunt verba, si sententiam attendas: sed ita solent uti veteres, cum sensum longiore aliqua periodo distractum revocant, ut ante Lamb. Turnebus annotavit xii. 3. Demonstrat autem deinceps Horat. fontem ejus, quod describit, mali esse avaritiam; dum nemini tam bene est, ut non optet esset melius. In quo omnes fallimur. *Amisso* autem pro *omisso* legitur in optimo codice. *Torrent.*

28 *Ille gravem duro*] Hic quasi basim jacere incipit futuræ conclusionis hujus επιχειρήματος, nimirum omnes quidem sequi diversa studia; sed ad eundem collimare finem ultimum, puta avaritiam. *Cruq. Ille gravem duro*] Agricola. [Vat. Rom. 9. qui terram.]

29 *Perfidus hic caupo, &c.*] Canpo, qui multa perfide perquisivit. Vid. Turneb. XII. 3. [*Causidicus vafer hic miles, &c.* Fr. Hare. *Perfidus hic caupo* Fea ex codd. Vat. 7. Vat. Palat. l. a m. pr. Vatt. Palat. 4. 6. et Chisian. 2. et sic Bothe et Jaeck.]

30 *Audaces mare qui currunt*] Et 'cursum' de navigatione dici, et 'audax' proprium esse nautæ epithetum, notavimus i. Od. 28. *Torrent. Hac mente*] In hunc finem.

31 *Senes ut in otia*] Ut senes otiosam vitam traducant. *Ut in otia tuta, &c.*] Egregius avaritiæ prætextus, ab otio et quiete senili, iis hominibus fere perpetuus, qui sordido quæstui rem faciunt, quem prætexunt inopi senectæ: ita fit ut neque juvenes neque senes beate vitam transigant. *Cruq.*

32 *Cibaria*] Alimenta collecta. *Sicut Parvula*] 'Metuens inopi formica senectæ.' Et *parvula* quidem *formica*, sed nulli animalium neque laboris assiduitate, neque viribus pro corporis portione, neque cura, neque memoria, neque præscientia cedit. Atque adeo Sacræ etiam Literæ pigros ac desides ad formicam rejiciunt, ut ejus exemplo meliores fiant; Venusta igitur antithesis: *Parvula, sed magni exemplum formica laboris*; qualis Virgiliana de apibus: 'Ingentes animos angusto in corpore versant.' *Torrent.*

35 *Haud ignara ac non incauta futuri*] Recte: quid enim hiemem, pluviasque ac tempestatem præsensisse profuerit, nisi cautionem adhibeat, ut adversus injuriam sese tueatur? Elegans de Formica et Cicada Æsopi fabula. *Torrent. Futuri*] Non incanta hyemis futuræ. [Vat. 7. *haud incauta, ac non ignara.*]

36 *Quæ simul inversum*] Hæc ut a Poëta pronuntiata accipio. Quibus cum ab avaro propositum exemplum initio confirmare videatur, mox quantum inter ipsum et formicam discrimen sit, ostendit. Illa, eo quod satis

sit, contenta, quæsitis utitur; avarus quærit semper, et nunquam utitur. *Inversum* autem annum dicit, quod mense Januario, quo Sol ingreditur Aquarium, tempestatesque ac pluviae concitantur, jam annus in se redierit. Juven. 'Et cum se verterit annus.' Vid. Turneb. XII. 3. et XIX. 29. *Torrent. Simul inversum contristat*] Simul atque hyems advenerit. *Aquarius annum*] Aquarius tristem facit annum pluviis et frigore. Sol Aquarium ingreditur XVII. Kalend. Febr. [Vat. Palat. 3. *constringit.*]

37 *Non proreperit: et illis utitur*] Foras non repit. *Ante*] Utitur æstivo tempore acquisitis.

38 *Patiens*] Tres codd. nostri Mss. *sapiens*; sed multo plures ac meliores, *patiens*. Quod cur Lamb. emoverit nescio, mihi certe magis probatur. Nam sapiens quidem formica, et insipiens omnis avarus: sed Poëta nunc hoc non agit, quin potius formicæ tolerantiam commendans, avaro objicit, quod impatiens, atque, ut alibi ait, 'indocilis pauperiem pati,' nunquam a lucri studiis conquiescit. *Torrent.* [Vat. 13. a m. pr. et Valli- cel. 3. *nec ferridus.*]

39 *Dimoveat lucro*] Cessare faciat a lucro.

40 *Dum ne sit te ditior*] Donec non sit alius te ditior.

42 *Defossa*] Æque usitatum est 'defodere' scrobem, terram, vineam, pro fodere; ac 'defodere' anrum, argentum, thesaurum, pro fodiendo recondere. *Torrent. Defossa*] In terra altius fossa. *Timidum deponere*] Timentem uti pecuniis, ne amittas.

43 *Quod si comminuas*] Responsio est avari, id sequens versus, Poëtæ refellentis ut quod avaris semper in ore est, omne usu perire peculium, cui nihil accrescat. Quare congregant semper, erogant nunquam; quasi vero fructus pecuniæ non in solo usu sit. Sed recte Minograplus: 'Tam deest avaro quod habet,

quam quod non habet.' *Torrent.* *Ad assem*] Ad nummum unum, fere ad nihilum.

44 *At ni id fit*] Horatii replicatio. Nisi aurum tuum minuatur, &c. *Quid habet pulchri*] Τὸ 'pulchrum,' hic est, bonum, utile: usu namque splendescit pecunia. *Cruq.*

45 *Triverit area centum*] Quamvis area tua triverit, (id est, per tritum reddiderit) centum frumenti medimnorum millia.

46 *Hoc capiet venter*] Non ex hoc, non ideo. *Plus quam meus*] Quamvis non multa possideam. [Codd. ap. Jaek et Feam, *capiat*.]

47 *Reticulum panis*] 'Panarium' vocat Varro, ἀρτοφόρον Græci. Nota autem Æsopi inter conservos panariam gestandi in itinere provinciam deposcentis historia, quod onus vescendo indies sublevaretur. Hanc consuetudinem hic respicit Horatius, ut unus aliquis portaret omnium dimensum, nihilo plus accepturus reliquis. *Torrent.* *Reticulum panis*] Sacculum ad panem gerendum retis in modum factum. *Venaleis inter*] Inter venalitios servos.

49 *Vel dic, quid referat*] Responde, o avaro, quid proficiat homini paucis contento? *Intra naturæ fines*] Epicuri dictum refert Seneca Epist. xvi. 'Si ad naturam vives, numquam eris pauper; si ad opiniones, numquam eris dives.' *Torrent.* [Vat. 13. *quid conferat intra*.]

50 *Jugera*] Agri jugera. [Cuning. conj. *viventis*.]

51 *At suave*] Avari responsio. *Tollere*] Sumere.

52 *Dum ex parvo*] Poëta iterum interrogat avarum. Est quasi Dialogus inter duos. *Haurire relinquo*] Sumere concedas. [Cum ex parvo Vat. Palat. 3. Chisian. 1. et Barberin. 1. *Dum tamen ex parvo nobis* Vat. Rom. 9.]

53 *Cumeris*] *Granaria*, divitum horrea, tenuiorum *cumeros* opponit. Sed

Varro, 'cumerum' quoque dici affirmat proprie id, quod ad alterius similitudinem in nuptiis a puero patrimo ac matrimo, quem 'Camillum' vocabant, gestabatur, in eoque vel sponsæ utensilia, vel panis, ut volunt alii, vel aliud quippiam secreto. *Torrent.* *Cumeris*] Vasis fictilibus, aut vimineis, in quibus frumentum repone solebant. *Granaria*] Horrea. [Vat. 7. *plus cumeris laudes*.]

54 *Ut tibi*] Exempli causa. *Liquidum non amplius urna*] Ut ὑγρὸν Græci, sic liquidum Latini, tanquam genus, pro quocumque humore ac re fluida usurpant. Horat. pro aqua usus est, quod P. Victorius Var. Lect. xxiii. 20. observavit. Sed et hoc notandum, 'urnam' hoc loco, uti et 'cyathum' certam esse mensuram, qua in metiendis liquidis utebantur. *Torrent.* *Liquidum urna*] Liquoris vel aquæ urna.

56 *Eo fit, Plenior, &c.*] Ex eo fit, ut si quos uberior aquæ copia, quam par sit, delectet, et idcirco malint e flumine bibere, quam ex fonte, Aufidus rapidus sæpe eos una cum ripa abreptos auferat. allegoria est, per quam significat, sæpe evenire, ut, qui mediocribus facultatibus non contenti ampliores desiderant, in maximas calamitates incidant, aut interitum sibi aut pestem arcessant. *Lambin.* *Eo fit*] Ex eo fit.

57 *Copia justo*] Sic libri nostri omnes. Vid. Turneb. ii. 23. *copia cornu* se in antiquis membranarum repperisse testatur. *Torrent.* *Justo*] Quam par sit.

58 *Cum ripa*] Optimus cod. non inamœna quadam novitate legit, *Cum simul avulsis ripa, &c.* *Avulsos ferat Aufidus*] Abreptos auferat Aufidus, Apuliæ fluvius.

59 *Qui tantuli eget*] Legitur etiam *tantulo*. Sensus est: Qui eo se non egere existimat, quo carere possit. Qua de re præclare Epicurus: voluit enim ad beate vivendum nos nostro

ante omnia iudicio beatos, videri. 'Si cui,' inquit teste Anaxo Seneca, 'sua bona non videntur amplissima, licet totius mundi dominus sit, tamen miser est.' *Quanto est opus*] Quantum naturæ necessitas postulat.

61 *Bona pars*] Major pars. *Cupidine falso*] Vitiosa cupiditate. [Tres codd. ap. Feam et Valart. *falsa*.]

62 *Nihil satis est*] Tale illud: 'Quantum quisque sua nummorum servat in arca, Tantum habet et fidei.' et antiqui Poëtæ apud Senecam versiculus Epist. cxvi. 'Ubique tanti quisque quantum habuit fuit.' Vide Victorium Var. Lect. xxiii. 10. *Torrent. Quia tanti*] Quia tantus tibi defertur honos, quantum habeas, id est, pro divitiarum magnitudine.

63 *Illi*] Qui in tali sententia est constitutus. *Jubeas*] Hunc locum vetusta quædam exemplaria sic legunt, et distinguunt: *Jubeas miserum esse, libenter Quatenus id facit*; ut sit sententia: Non valere hunc, neque rem bene gerere, sed miserum esse jube: quoniam libenter id agit ut miser sit, postquam tot rationibus non commovetur. *Quatenus* itaque pro 'quoniam' exponemus. Vid. Turneb. xii. 3. *Torrent. Jubeas miser*] Permitte ut sit miser, animo æquo miseriam suam ferens.

64 *Quatenus id facit*] Quamdiu id facit. *Ut quidam*] Timonem illum *μισάνθρωπον* significari volunt Interpretes, sed male. Minime enim aut sordidus aut avarus ille Timon, si Diogeni Laërtio credimus. Cujus etiam pulcherrima illa sententia commemoratur apud Stobæum. *Στοιχεῖα τῶν κακῶν εἶναι ἀπλησίαν καὶ φιλοδοξίαν. Elementa esse malorum omnium insatietatem et ambitionem.* Seneca lib. ii. de Benefic. de Cn. Lentulo Angure: 'Hic,' inquit, 'maximum divitiarum exemplum, quater millies n.s. suum vidit: proprie dixi: nihil enim amplius quam vidit.' Hunc ita-

que notare potuit Horat. fuit enim princeps tunc pene civitatis. At Poëta ipsum Athenis constituit, ut callidius irideret tale divitiarum mancipium. *Torrent. Quidam*] Timon *μισάνθρωπος*, pecunia tamen sua gaudens.

65 *Voces*] Obloquia populi. [Vat. 9. et *dives*.]

66 *Sibilat*, &c.] Philargyrus enim iste, populi exsibilacione contempta, ipse sibi applaudebat domi; miser, quia stultus et insanus. *Torrent. Sibilat*] Homines gratiosos theatrum ingredientiens populus plausu excipiebat; malos vero exsibilabat.

68 *Tantalus*] De Tantalio Petronius: 'Nec bibit inter aquas, nec poma patentia carpit Tantalus infelix quem sua fata premunt. Divitis hæc magni facies erit, omnia late Qui tenet, et sicco concoquit ore famem.' *Torrent. Tantalus a labris*] Tantalus sitiens captat labris fugientia flumina.

69 *Quid rides*] O avare, cur rides? *De te*] Qui rebus omnibus abundas, nec tamen iis uteris.

70 *Congestis undique saccis*] Sic Virgilius: 'Defossoque incubat auro.' 'Saccos' etiam 'undique congestos,' quovis modo per fas ac nefas impletos intelligo. Et de 'saccis' quidem 'vinariis' alibi diximus: hic nummarios significat, uti et ii. Sat. 111. 'Mensam poni jubet, atque Effundi saccos nummorum.' Unde 'sacculus' pro marsupio. Suidas etiam *σακέλλιον*, inquit, *βαλάντιον*, *μαρσούπιον*, ἐξ οὗ καὶ σακελλιάριος. *Torrent. Saccis*] Saccis pecuniarum plenis.

71 *Inhians*] Semper cupiens, etiam si tot rebus abundes. *Lambin. Inhians*] Timens ne per fraudem sacci evanescerentur. *Parcere sacris*] Sic ii. Sat. 111. 'Metuensque velut contingere sacrum.' 'Sacra' autem appellat Jcti quæ publice sunt consecrata, vel a principe, vel ab eo cui princeps dedit potestatem. Deo igitur

semel dedicata, et extra commercium posita, in nullius hominis sunt potestate. *Torrent. Sacris*] Sacris nil adimi vetat religio.

72 *Tabellis*] Intuendo, non fruendo pecuniis.

73 *Quo valeat*] Sic et libri nostri omnes magno consensu; non *quid*, ut in vulgatis. *Torrent. Quo valeat nummus*] Nescis ad quid valeat nummus?

74 *Otus*] *Holus* habent duo antiquissimi, ut 'honus' et 'honestus.' *Vini sextarius*] De Tacito imperatore sic Flavius Vopiscus: 'Ipse fuit vitæ parcissimæ, ita ut sextarium vini tota die nunquam potaverit, sæpe intra heminam.' Continebat autem amphora urnas duas, congios octo, sextarios duodequingenta, *sextarius* vero cyathos 12. quos una hausisse cœna honeste bibenti satis erat. *Torr.*

75 *Queis humana*] Quibus natura humana sine dolore carere non possit.

76 *An vigilare metu exanimem*] Verus pulcerrimi. Meritoque *Juven.* 'Miseræ est magni custodia census.' Recte etiam in proverbii celebratur *Aristophanis* illud, *δειλότατόν ἐσθ' ὁ πλοῦτος*, *timidissima res divitiæ*; ob tot nimirum insidias, quarum causa pallere aurum non infacete quidam dixerit. *Torrent. An vigilare*] Avari hæc omnia patiuntur. Ergo sunt pauperrimi quoad bonorum usum.

78 *Ne te compilent*] Ne fugituri tua furentur. *Compilent*] Bene de hoc vocabulo *Pedian. Ver. III.* 'Compilare' est pilos convellere; et sic fraudare furto, ut ne pili quidem in spoliati corpore relinquantur. *Torrent. Hoc juvat*] Hoccine delectat? nempe timere et semper esse sollicitum. [*Non te compilent Barberin. 2.*]

79 *Pauperrimus esse bonorum*] 'Bona' inde dicta quod beant, seu beatos faciunt, ut ait *Ulpianus*. Quod si ita est, bona dici nequeunt quæ plus incommodi quam commodi secum fe-

rant. Carere igitur quam habere sit satius. Neque ex sermone vulgi beatum pro divite dicere possumus cum, qui tam misere et infelicitèr beatus sit. *Torr. Pauperrimus*] Ego optarem carere his bonis, quorum custodia me cruciat.

80 *Tentatum frigore corpus*] Corpus male affectum morbo, ex frigore contracto. [*Ac si Vallicel. 3.*]

81 *Aut alius*] Aut alius morbus ad lectum te dejecit. *Affixit*] Cruquius dicit omnes codices habere *affixit*, præter *Tons.* qui habet *affixit*. *Habes qui*] Ironice hæc sunt intelligenda.

82 *Assideat*] Qui prope lectum tuum sedeat.

83 *Suscitet*] E lecto suscitet. *Ac reddat natis*] Et te sanum reddat.

84 *Non uxor*] Invitis enim omnibus eum vivere necesse est, qui, cum prodesse plurimis possit, prodest nemini. Aniamus quippe eos per quos nobis bene est. At avarus non nisi moriens hoc præstare possit. Mori itaque eum optant omnes, cujus mors heredis quodammodo vita sit. *Torr. Non uxor salvum*] O avarè, tu omnibus adeo es odiosus, ut nemo te salvum esse velit.

86 *Miraris*] Miraris te omnibus esse invisum. *Quum tu*] Cum tu omnia minoris facias quam pecuniam.

[87 *Vatt. 5. et 10. a m. sec. non mercaris*; *Chisian. 2. a m. sec. miraris*; *Vat. 9. a m. pr. non merearis honorem.*]

88 *At si cognatos*] *An* pro *At* habent aliquot libri veteres, cum interrogatione in fine quarti versus, ante verbum *Denique*. Quæ lectio mihi placet; ut avarum roget an operam perdi existimet, si forte cognatos nullo suo labore a natura datos bene merendo sibi retineat, atque amicos servet; haud aliterquam si quis asellum parere frenis, et in campo decurrere doceat: nam hoc rogans tamquam rem absurdam, perinde facit ac si simpliciter fieri posse neget. Re-

ceptam vero lectionem qui servare velit, confuse hoc totum : *nulla natura labore*, contra verborum ordinem non ad naturam, sed ad avarum referat : quæ meo iudicio impedita nimis oratio est. *Torr. Nullo natura*] Si nullo studio et bene meritis, in amicitia retinere velis.

90 *Asellum*] Id est, indocilem docere.

91 *In campo*] Sic nostri quoque codd. non *in campum*. Et de campo Martio dictum intelligo. Nota autem ut equi celeritas, sic asini tarditas, quæ eum decursu inutilem facit. *Torr. Parentem currere frænis*] Obedientem frænis, id est, frænatum.

92 *Sit finis quærendi*] Divitiarum cupiditati finem facito. Utere quæsisit. *Quumque habeas plus*] Plus quam ante habebas. [Vat. 5. *dumque habeas*.]

94 *Parto quod arebas*] Solent qui se ad quæstum comparant summam aliquam præfinire ; quam adepti, quietem cogitent. Sed frustra fere : nullus enim quærendi finis. Quo spectant illa in Epistolis : ' Mille talenta rotundentur, totidem altera ; porro Tertia succedant, et quæ pars quadret acervum.' *Torrent. Parto quod arebas*] Quum habes acquisitum, quod avidè cupiebas. *Nec facias*] Libri veteres magno consensu : *ne facias*. *Torrent.*

95 *Umidius*] Quos codices nactus Lamb. ita ediderit nescio : nostri fere *Unidius* habent, aut, quod minimum distat, *Vimidius* et *Vividius* ; sed *Vinidius* Romanum est : cetera igitur rejiciamus. Quisquis autem hic fuerit ; non dissimilem certe illi exitum tulit Augusti principatu impurus ille de quo Seneca Philosophus Quæst. Nat. lib. 1. *Torrent.*

96 *Ut metiretur*] Ut metiretur, non ut numeraret, quia innumerabiles erant ejus divitiæ.

98 *Tempus*] Ad extremum tempus

vitæ suæ.

99 *Liberta*] Concubina, fortasse uxor.

100 *Divisit medium*] In duas partes secuit. *Fortissima Tyndaridarum*] Facinus edidisse hanc libertam dicit, quo nullum vel tota Tyndari posteritas in hoc genere fortius, quamquam plurimæ ex Tyndari gente viros interfecere. Ludit autem suo more Poëta, eadem etiam ipse libertæ hic suæ arma quæ Græci scriptores Clytemnestræ, securim nempe seu bipennem, tribuens ; insulsæ sane ac fatuæ, facitissime Juven. extrem. Sat. vi. cum tenni pulmone rubetæ res confici possit. Locum vide, et Pet. Nannii Misc. lib. iii. *Torr. Fortissima*] Ac si fuisset altera Clytemnestra, Tyndari filia, quæ Agamemnonem interfecit.

101 *Quid mi igitur*] Loquitur avarus, Quid me vis facere ? *Ut vicam Nævius*] Sic quidam legunt, et avarum et sordidum fuisse volunt. *Mænius aut sic Ut Nomentanus*] *Menii* nomen, aut *Mæni* potius Lambino placuit, quia de eodem in Epistola ad Valerium mentio. Verum Mænius ille ut prodigus ac decector ibi describitur. Cujus nomen si hic quoque servemus, necesse sit hoc modo legere : *Quid mi igitur suades ? ut vicam Mænium, aut sic Ut Nomentanum ?* ut reprehensus a Poëta avarus, monitusque ne Vinidium imitetur, duos pariter nepotes proponat, rogetque an eorum igitur exempla sequatur. Atque ita sane non uno in codice scriptum animadverti, nec male. *Nævius* tamen in omnibus, ut ingenue fatear, antiquis exemplaribus scriptum repperi ; et alterum tamquam avarum, alterum tamquam prodigum inter se componi vetus Scholiastes tradidit. *Nævii* sane ii. Sat. ii. non nimis honesta fit mentio, sed non tam ut avari, quam ut simplicis, aut imundi, ut ibi videbimus. *Nomentanum* quoque tribus nominibus vetus

illustrat Interpres, L. Cassius Nomentanus, qui h-s-septuagesies gula absumpserit, cujusque coquum centum millibus nummum Sallustius conduxerit. *Torrent.* [Quid me igitur Vat. Palat. 5. Quidam igitur Bad. Ascens.]

102 *Ut Nomentanus*] Ut homo luxuriosus.

103 *Componere*] Pergis res contrarias comparare, quæ instar gladiatorum frontibus adversis pugnant.

104 *Vappam*] De hoc vocabulo nonnihil ad Suetonii August. cap. 87. apud quem legitur 'vapide habere,' pro male. Ergo cum te a sordibus dehortor, non statim jubeo te contrarium vitium capessere et prodigum esse: cumque te avarum fieri veto, non eo nomine continuo jubeo te vappam, fatnum, insulsum, hominem nequam, nulliusque bonæ frugis, nebulonem omnia profundentem fieri. *Lubin.* *Vappam jubeo*] Non jubeo te omnia profundere et vappam fieri. Vappa est vinum corruptum quod saporem perdidit et bonitatem.

105 *Tanaim, socerumque*] Neque quis iste Tanais, neque quis Visellius, ejusque socer fuerit, certo dicere possum. Hoc notandum, quod tam venuste atque urbane, ut Satyricum decuit, illud e Philosophia astruit: 'Virtus est medium vitiorum, et utrinque reductum.' *Est inter Tanaim*] Inter Mæcenatis libertum spadonem, scilicet, et socrum Visellii herniosum multum interest.

106 *Est modus*] Est mediocritas.

107 *Quos ultra*] Ultra aut citra quos fines. [*Quos ultro citroque non est contendere tutum* Vat. Rom. 10.]

108 *Illuc, unde abiit*] Brevi quadam anacephaleosi ostendit inquieti ac sibi semper displicentis animi ægritudinem, ab illa, qua dictum est, insatietate provenire. *Illuc, unde abiit*] Eo unde reversus sum revertor, nempe, ut nemo sorte sua contentus vivat. *Nemon' ut avarus*] Hæc lectio vete-

rum exemplarium suffragiis probatur, ut interrogando tanquam admirandus exposuisset, usque ad versum: 'Sic festinanti;' atque omnino subaudiendum est aliquid, ut in hujusmodi locutionibus fieri solet: perinde ac si diceret: Itane fit, itane comparatum est, ut nemo avarus se probet? Jam vero illud, *Se probet*, non ita accipio quasi avarus sibi ipsi displiceat in eo quod avarus est, cum nihil æque atque aurum admiretur ac colat, eo-que studio niriſice se jactet, sed quia dum nimium properat, ac nihil ipsi satis est, aliorum comparatione, a quibus vinci se existimat, illos ipse laudat, se vero tanquam ignavum atque infelicem damnat; ac denique, 'Immoritur studiis et amore senescit habendi.' *Torrent.* *Nemon' ut avarus Se probet, &c.*] Quasi dicat: Itane vero semper fiet, ut nullus avarus in se descendat, et suam ipsius vitam examinet; atque ut, idem faciens quod cæteri homines, et suam vitam cum aliorum vitæ comparans, eos laudet qui aliud vitæ institutum sequuntur? Ex quibus intelligimus, eum queri quod cæteri quidem id faciant; sed qui sunt avari, sibi in suo vitæ instituto placeant, suo vitæ generi acquiescant, eo delectentur, et in eo libenter firmi maneant. Non ergo illic ad ditiores respicere, sed potius cum majori pauperiorum numero comparare se deberent, qui tamen suis contenti vivunt, et quanto laudabilius sit vitæ genus quod hi sequuntur, considerare. Repetendum ergo est *nemone*, cum verbo *laudat*. *Steph.*

109 *Se probet*] Ut nemo se beatum putet sibi que placeat? *Diversa sequentes*] Aliena vitæ studia. [Vat. Palat. 3. *capella ferat*. Vat. 8. *probat... laudat... comparat... laborat.*]

111 *Tabescat*] Et mærore contabescat quod aliena, &c. *Majori*] Turnebi exemplar *meliori* habet, non displicet ego nusquam repperi. Non displicet

tamen. pauperiorum enim turba fere ut numero major, sic et probior est. Et alioqui Juriconsulti 'majorem in suffragiis partem' vocant, quæ sanior est, ut ipsi loquuntur, quamquam numero minor. Prior lectio magis aridet. Comparat autem se pauperiorum turbæ, qui infra fortunas suas constitutos expendit, quo tandem, tot a tergo relictos respiciens, præsentis sorte contentus sit. Vid. Turneb. xi. 23. *Pauperiorum*] Sed cum divitioribus, quos assidue superare contendit.

113 *Sic festinant*] Ad hunc modum qui dat operam divitiis amplificandis, ei aliquis locupletior est semper impedimento. *Locupletior obstat*] Stephanus legendum censet *obstet*, et a particula præcedente ut pendere, sicut et superiora.

114 *Missos rapit*] Currus emissos a carceribus patefactis, ubi stant equi ad currendum parati. *Ungula*] Ungula ponitur, pro unguulatis equis.

115 *Suos vincentibus*] Equis suos equos cursu prævententibus.

116 *Præteritum*] Quem præteriit. *Extremos inter*] Inter ultimos currentem.

117 *Ut raro*] Ut raro reperire queamus aliquem qui, &c.

118 *Exacto contentus tempore vitæ*] Duo fidelissimi codices: *Exacto contentus tempore, vita Cedat*: quæ lectio melior est. Sic enim et Lucretius. 'Cur non ut plenus vita conviva recedis?' Nec dissimile: 'E vita tanquam e theatro exeundum.' Verum quia perpauci se beatos in hac vita prædicant, perpaucos ait Horatius inveniri qui libenter vita cedant et hinc ad superos abeant. Vide P. Victorium, vi. 11. *Torr*.

119 *Cedat*] Et qui migret e vita quemadmodum solet conviva a mensa decedere exsaturatus.

120 *Jam satis est*] Hæc sufficiant.

121 *Compilasse putes*] Ne putes me furatum esse arculas, id est, libros qui in scriniis repouuntur, Cr. Lip-

pi Philosophi loquacissimi.

SATYRA II. Exemplis dictum illud confirmat: 'Dum vitant stultitia, in contraria currunt.' Inanas quorundam circa adulteria libidines insectatur.

I *Ambubaiarum collegia*] Nolim hic otiose repetere quæ de *Ambubaiarum* vocabulo alii ante nos scripsere; tantum dicam nomen hoc, tamquam genus quoddam, ad quoscumque vel lasciviæ, vel impudicitiae, vel artis ludicræ ac parasiticæ professores pertinere: qualis Tusci turba improba vici, ceterique infames homines, quæstus caussa, celeberrima quæque loca circumibant. Unde meo judicio nomen invenere, non tam a Baiis, famoso illo Campaniæ vico, quod ibi parata semper tali turbæ erant aucupia; quam simpliciter a verbo 'ambire' pro 'circumire,' idque per epenthesis, ut 'indoperator' pro 'imperator,' præcipuus enim illis in circumcursando, dum luxuriose sectantur divites, quæstus. *Ambubaiarum*] Collegia ergo *Ambubaiarum* coacta sunt ex id genus hominibus, qui nihil quam nugis, assentationibus, mendaciis, præstigiis, et ad forum excogitatis vocibus populum illudebant, ab omni virtutis et honesti tramite, procul exorbitantes. talis certe fuit, ni fallor, Copa Syrisca Vir. Horum autem collegiorum seu classium enumerat quasi præfectos, Pharmacopolas, mendicos, balatrones, sub uno, ut arbitror, Tigellio, qui sæpe ducentos ex his habebat in suo comitatu. De Etymo vocis 'Ambubaia,' vide Cruquius latius de eo disserentem, et Turneb. ii. 23. *Ambubaiarum collegia*] Collegia tibicinarum impudicarum, ebrietate balbutientium. *Pharmacopolæ*] 'Ambubaias' tamquam genus posuit. nunc species enumerat: quamquam et unaquæque istarum, quod recte admonuit Cruquius, plures alias artes sub se complectatur. Pharmacopolis enim

uaguentarios, venenarios, nectores, pigmentarios, tinectoresque licet annumeres: Minis Indios, choraulas, citharædos, tibicines, atque id genus ceteros. At 'Mendicos' appellari existimo Isiacos ac Gallos, sacerdotes Cybeles, stipem colligere solitos; quod astrologi quoque, et quos perperam mathematicos dixere, factitabant, ac vaticini omnes. Ceterum ad Balatrones quod attinet, non tam certa ejus vocabuli ratio est. Putarim tamen scurras præcipue ac parasitos eo contineri, quippe vilissimos homines, qui ventris causa quamvis etiam contumeliam non inviti pateant. Alii unius literæ mutatione a *Baratro* dici malint, nec male, ni fallor; vel quod ventri tamquam baratro omnia donent, vel quod digni sint qui in baratrum mittantur, ut in locum sic dictum Athenis olim malefici, aut in latomias Syracensis. Turneb. lib. xi. *Torrent. Pharmacopolæ* Olim rerum vilium ostentatores erant, et populo verba dabant. [Quatuor codd. ap. Feam, *mimi*.]

2 *Balatrones*] Homines luxuriosi et perdit, sic dicti a Servilio Balatrone.

3 *Tigelli*] Hujus etiam Sat. 3. et Sat. 10. non incelebris fit mentio. Quamquam de nomine non satis convenit, nam et *Tigillius* et *Tigellius* legitur, et hinc *Tigillinus* et *Tigellinus*. Quare et hunc cantorem nostrum *Tigellium* potius appellemus, et quidem tribus insignem nominibus: siquidem veteres Grammatici M. *Tigellium* Hermogenem vocant. At Poëta noster etiam patriæ nomen expressit, cum ait, 'Sardus habebat Ille *Tigellius* hoc.' Fuisse autem voluit artis musicæ peritissimum, vocis etiam suavitate mire præstantem, facetum præterea atque in convictu jocundissimum. *Torrent. Tigelli*] Musici peritissimi et vocis eximii.

4 *Benignus erat*] Ex opinione eorum quibus donabat *Tigellius*, sic Poëta loquitur: his enim benignus, his

magnificens, his liberalis visus fuit; reipsa vero decoctor et prodigus, nec quicquam minus quam benignus ex Philosophorum definitione. *Gellius* xvii. 5. *Torrent. Benignus erat*] Perliberalis erat. *Hic*] Alius scilicet avarus metuens ne, &c.

6 *Depellere*] *Propellere* habent nec pauciores nec deteriores libb. Ms. *Torr.*

7 *Hunc si perconteris*] Alium, nempe prodigum.

8 *Præclaram ingrata*] Præclaram patrimonium a majoribus sibi relictum. *Stringat*] In uno atque altero cod. *frangat* scriptum repperi, ut II. Sat. 3. 'Postquam res mea Janum Ad medium fracta est.' Nihil tamen immuto: 'stringere' enim dixit, ut mox 'rem patris oblimare,' pro atterere sive attenuare. Quod de epulonibus recte dicitur. Nec male etiam Lamb. qui 'rem stringere,' pro in massam, sive pilam aut pilulam cogere interpretatus est, quod Græci dicunt σφαῖραν ποιῆσαι τὴν οὐσταν quam videlicet, ut catapotia ægroti solent, gulones illi male perdit, deglutendo non edant, sed devorent. Cruquius vero ait, quod 'stringere' sit cumulatum bona omnia, quasi in massam redaeta, strictim vorare: quod Græce dici potest, *δαπανᾶν*. 'Ingrata' autem vocat ingluviem, quod majoribus ingrati sint, qui bonis ipsorum frugalitate partis, tam turpiter et ignominiose abutantur. *Torrent. Stringat malus*] Cur devoret sine ulla grata satietate.

9 *Conductis coimens*] Nummis fœnore acceptis, pro quibus merces solvitur.

10 *Parvi nolit*] Non parvi, sed magni animi.

11 *Ab his*] Alii laudabunt. *Ab illis*] Alii vituperabunt.

12 *Fufidius*] Male antea *Fusidius* legebatur. Nam *Fufidius* Romanum est, sicut et *Fufius*, uti fere veteres membranae scribunt, vel *Fulidius*, in-

probus fœnerator: cujus scelereum occasione, Senatusconsulto, quod ab eo Macedonianum dicebatur, cautum fuit ne ei, qui filiofamilias mutuam pecuniam dedisset, etiam post mortem parentis, in cujus potestate fuisset, actio petitioque daretur: et quamquam periculum fœneranti suberat, lucri sperata improbitas illud confirmere jubebat. Sub Enfidii ergo persona exemplum ponit alicujus sordidissimi Romani, superioribus ex antithesi repugnans. *Cruq.* Vid. Turneb. XXI. 15. *Fufidius*] Fœnerator improbissimus. *Vappæ famam timet ac nebulonis*] Hominis nequam et profusi. vide Sat. I.

14 *Quinas hic capiti mercedes exsecat*] 'Caput' vocat sortem ipsam; 'Mercedem' vero sortis fructum; quod proprie vel fœnus vel usuram dicimus; 'Fœnus' tanquam ferum quemdam sortis: 'Usuram,' quod pro usu detur. 'Merces' vero proprie in locatione appellatur, ut in emptione 'pretium.' Horatius igitur *καταχρηστικῶς*, ut paulo ante 'conductos' vocat 'nummos' fœnori acceptos, sic nunc mercedem quæ pro eis penditur. Et de fenebri quidem pecunia, quo modo, quove tempore collocari aut redigi solet, Epod. II. declaravimus. Hoc loco monendus est Lector, centesimam usuram apud Romanos, quæ centesimo mense æquabat sortem, assis loco fuisse, ita ut ad illam reliquæ omnes redigerentur. Itaque senissis usuræ non nisi dimidium erant centesimæ; nempe cum non duodecim quotannis, ut in centesima, sed sex tantum pro centum penderentur; et sic porro. At vero improbissimum erat fœnus, si duplicarentur centesimæ. Et tamen Enfidius iste quinas in singulos menses capiti mercedes exsecabat, hoc est, quinos quot mensibus anreos pro centum mutuo datis tamquam vi quadam in summa indigentium necessitate auferebat, non toto biennio sor-

tem æquans. Moris autem erat sub finem mensis usuras exigere, nisi creditor usuram usurarum solvere mallet: quem *ἀνατοκισμὸν* vocant Græci, quasi iteratum fœnus. *Exsecat*] Id est, deducit, aut adimit. *Mercedes exsecat*] Quinas usuras sorti detrahit, *Angl. takes five from the principal.*

15 *Perditior*] Quanto luxuriosior et negligentior. *Perditior*] Codex unus e nostris *proditor*: neque id Lambinum fugit, non probat tamen. Sed meminisse debuerat, et 'prodere' pro 'perdere,' et 'proditus' pro 'perditus' non uno in loco apud Lucretium inveniri. Ennius quoque 'rem prodere summam' dixit pro 'perdere,' teste Festo. Sententia autem est, quanto quisque luxu perditior profligatorque sit, tanto acrius iustare Fufidinum, ut graviore eum fœnore pessundet. Et nequis forte miretur tantam fœnoris improbitatem, addit Poëta quibus potissimum feneretur, stultis scil. adolescentibus, quibus nihil curæ sit, quam ut habeant quod profundant. *Tanto acrius*] Tanto graviore usura onerat.

16 *Nomina sectatur*] Sectatur tironum nomina, qui ultro hoc agit, ut tironum nominibus æs alienum contrahat. At Jurisconsulti, paulo aliter 'sequi nomen' dicunt pro accipere, sive eo contentum esse. Notum autem, Senatusconsulto Velleiano vetitum fuisse ne pro ullo mulier intercederet; quemadmodum et Macedoniano, cujus paulo ante facta mentio, ne quis filiofamilias mutuo datum jure repeteret. Malum ergo et mulieris et filiifamilias nomen, sed feneratores legem eludebant. Vel, ut Cruquius vult, *nomina* pro debitis: sectatur nomina tironum, hoc est, studet fœnerari tironibus. *Sectatur*] Nomina adolescentium investigat in mercatorum libris. *Sumpta veste*] Cum a pædagogis sunt liberi, post annum ætatis XVI.

17 *Duris*] Quorum patres sunt du-

ri et præparci. *Tironum*] Non militiæ tantum, sed et cuiuscunque artis aut professionis initium, primasque actiones, 'tirocinium' appellamus, et 'tirones,' qui rem ipsam aggressi, in principiis adhuc hærent. Hinc igitur 'tirones' etiam dicti, qui jam majusculi effecti, posita prætexta, ac sumpta virili toga, quam puram quoque ac liberam appellabant, quia et candida erat, et majoris initium libertatis, anno ætatis xvii. desertis pueritiæ studiis, forenses actiones auspicabantur. Nec solum ephebi ipsi 'tirones,' sed et actus ille 'tirocinium' dicebatur, et 'tirocinii dies,' quo deducebantur. Rem totam breviter enarrat Seneca ad Lucilium Ep. iv. 'Tenes utique memoria quantum senseris gaudium, cum, prætexta posita, sumsisisti virilem togam, et in forum deductus es; majus exspecta cum puerilem animum deposueris.' Vid. Turneb. ii. 23. *Torrent*.

18 *At in se*] Aliquis fortasse sic excusabit fœneratorem. *In se*] Sic sex nostri codd. et paulo ante exclamatur pro exclamet. Vid. Turneb. xi. 23. *Torr*.

19 *Pro quæstu*] Pro ratione modoque lncri corpus curat, et splendide vivit; perinde ac si dicat; etiamsi contra alios sit igiquior, augmentando et extorquendo fœnore, multo tamen erga se est æquior et opinione liberalior. *Crug. Sumptum facit*] Sumptum facit in se quæstui parem, id est, ea emit, quæ sibi sint opus ad victum et cultum.

20 *Quam sibi*] Dum res necessariae naturæ denegat. *Pater ille*] Menedemus.

21 *Fabula*] Comædia. *Fugato*] Clinia in Asiam proficiscente.

22 *Se pectus cruciaverit*] Aspere vivendo, et duriter laborans, quærens, parcens, gnato serviens. unde et fabulæ nomen, 'Εαυτὸν τιμωροῦμενος. *Torrent*. *Atque hic*] Quam hic fœnerator.

23 *Si quis*] Interrogatio cum responsione.

25 *Malthinus*] Lib. Ms. *Maltinus*, meo iudicio melius. 'Malta' enim, inquit Nonius, 'veteres molles appellare voluerunt:' a Græco, quasi μαλακοῦς. Alii a 'Maltha' herba deducunt, unde μάλλον Græcis pro molli. Quo minus illis assentior, qui ficto a mollitie nominae notarilic Mæcenatem volunt: quod tamen si quis obstinatus defendat, habet Senecam patronum, ut et Juvenal. 'Et multum referens de Mæcenate supino.' Feminarum autem, non virorum est, ad talos usque vestem demittere. Quare et apud Græcos probro ducebatur. Vid. Turneb. vi. 9. *Torrent*. *Demissis*] Tuniceis longis et talaribus. *Est qui*] Est alius, qui facetus est, et risum movet.

26 *Subductis usque*] Tuniceis sursum ductis et tam brevibus, ut vix tegant partes corporis obscenas. *Facetus*] 'Facetum' non verbis, sed factis hic festivum significat. *Torrent*.

27 *Pastillos*] 'Pastillus,' inquit Festus, 'forma panis parvi: diminutivum a pane.' Græci et ἀπίσκους et κυλίσκους, sed frequentius τροχίσκους vocant, eosque magni et varii medicinis usus, ut lib. v. cap. 15. et 20. Celsus tradidit. Horatius de pastillis odorariis loquitur, qui non ad medicinam, sed ad delicias ac voluptatem comparantur. *Torrent*. *Pastillos Rufillus*] Olet trochiscos, ex quibus suaves odores efflantur. Ang. *Pomanders*. *Hircum*] Tetrum odorem olet, ob sordes et squalorem.

28 *Nil medium est*] Nulla est mediocritas. *Nisi illas*] Nisi matronas. [Vat. 1. qui nolunt.]

29 *Quarum subsuta talos tegat instila veste*] Quod instita subsueretur, fallitur hic Acron; vestis enim institæ subsuebatur, quæ imam stolæ oram prætexebat. Rectius Porphyrio: 'Matronas significat. Hæ enim stola utuntur ad imos pedes demissa,

ejus imam partem ambit instita asuta:’ uti et Ovid. *Amor.* 1. ‘Este procul vittæ tennes, insigne pudoris, Quæque tegis medios instita longa pedes.’ Et ipse mox Horat. ‘Ad talos stola demissa, et circumdata pella.’ Tria igitur in matronali vestitu, ‘palla,’ ‘stola,’ ‘instita,’ sed præcipue ‘stola.’ Matronas enim appellabant eas, quibus stolas habendi jus erat. Martialis igitur cum ita scribit: ‘Quis Floralia vestit, et stolatum Permittit meretricibus pudorem?’ perinde est, ac si matronalem verecundiam diceret. Sed et Caius Cæsar Caligula Liviam aviam suam ‘Ulyssem stolatum’ appellabat per jocum, tanquam mulierem occulte astutissimam. An ergo supra stolam adhuc erat palla. Id ego sane ut eredam, Horatii loco adducor, eum demissæ ad terram stolæ pallam circumdat, et quidem plurimam, ut verisimile sit palla matronas non nisi cum in publicum procederent usas fuisse. Tibul. de Sulpicia: ‘Urit, seu Tyria mavult procedere palla.’ Trahebatur enim longo syrmate; in eoque dignitas quædam. Quare et Diis immortalibus tribuitur. *Instita* vero non vestimenti genus erat, ut quidam credidere, sed stolæ, sive pallæ, vel etiam tunicæ fascia illa, sive fimbria, quæ infimæ vestis oræ subsuta adhærebat. Græci *περιχίτωνιον* et *περιπόδιον* vocant. Vid. Turneb. xxix. 31. *Torrent.* *Instita veste*] *Instita* ponitur pro stola ad talos demissa, cujus imam partem instita, id est, fasciola ambibat.

30 *Olent in fornice*] Seneca in *Controversiis*: ‘Redoles adhuc fuliginem fornicis.’ Quare et apud Catullum recte legitur: ‘Non assis facis oblitum lupanar.’ ‘Lupanar’ enim vocat meretricem ipsam, ‘oblitum’ autem propter fuliginem. *Torrent.* *Stantem*] Meretricem in olido lupanari prostantem.

31 *Macte virtute*] ‘Ἀπέσκευμα’ est

enim oratio collaudantis et gratulantis ei qui recte fecisse creditur, vimque adverbii ac propemodum interjectionis habet. *Nannius Miscell.* iii. *Macte*] Oratio est Catonis adhortantis.

32 *Inquit sententia*] Inquit Cato Censorius.

33 *Venas inflavit tetra libido*] Posteaquam penem inflavit venerea libido.

34 *Huc juvenes æquum*] Ad lupanar. *Descendere*] Apposita vox, non quod fornice semper sicut in humilibus, defossis seu depressis locis; sed quod Subura, ubi meretrices prostabant, erat in declivi inter Esquilias et Viminalem. *Cruq.*

35 *Permolere*] Alludit ad Græcam paronomasiam *μυλλᾶδα μύλλειν*. *Cruq.* *Permolere uxores*] Subagitare.

36 *Mirator cunni*] Amator matronæ alba stola amictæ. *Mirator cunni Cupiennius albi*] Hic matronalis locus albus dicitur Horatio, quod mundior puriorque esset, quam publicarum libidinum receptacula: aut quod verius existimo, *albus*, id est, vetulus ac canescens; quod scilicet ille matronarum sectator, veluti sepulchrorum incolæ vetularum noctibus testamenta matronarum captaret. *Ferrar.* *Cupiennius*] Libri antiqui variant; nihil muto. Fuerit ergo L. Cupiennius Libo, Augusti, ut volunt, familiaris. Turnebum adi. xi. 6. *Torrent.* [Angelic. 1. et Gregorian. 2. *vulæ Cupiennius alba*.]

37 *Audire*] Quoniam hic de Mæchorum penis agit, Valerii Maximi verba ex lib. vi. cap. 1. commentarii loco adseribam: ‘Sempronius Musca C. Gallium deprehensum in adulterio flagellis eecidit; C. Memnius L. Octavium similiter deprehensum nervis contudit; Carbo Attienus a Bibi-eno, item M. Pontius a P. Cervio deprehensi, castrati sunt: Cn. etiam Furium Broecum qui deprehendit, familiæ stuprandum objecit. Quibus

iræ suæ indulsisse, fraudi non fuit.' *Torrent. Procedere recte*] Qui non vultis mœchis sua flagitia ex animi sententia succedere.

38 *Ut omni parte laborent*] Quo pacto in omni re periculum illis immineat.

[39 *Vallicel. 3. correpta dolore.*]

40 *Atque hæc raru, cadut dura inter sæpe pericu*] Utque hæc voluptas rara eveniat, &c.

41 *Hic se præcipitem tecto dedit*] A tecto se præcipitavit, ut insequentes effugeret. *Ille flagellis*] Crispus Sallustius in Faustæ adulterio deprehensus.

43 *Pro corpore nummos*] Ne castraretur.

44 *Hunc perminxerunt, &c.*] Valet, huic pudicitiam eripuerunt; ut et in *Eclogæ* clausula, 'Ne nummi pereant aut pyga,' id est, ne stupretur. *Turn. II. 23. Pulman. Perminxerunt*] Pudicitiam ei eripuerunt. *Raphanissimum* fortasse intelligit; de quo vide *Aristoph. in Nebulis*.

45 *Caudamque salacem*] Ut ferro mentulam abscinderent.

46 *Demeteret ferrum*] Libri nostri omnes receptam ad *Lambini* usque tempora lectionem servant: *Ut quidam testeis caudamque salacem Demeteret ferro. Torrent. Jure omnes*] Omnes jure factum id esse dicebant. *Galba negabat*] Eundem hunc esse *Galbam* existimo, de quo *Plutarch. Ἐρωτικῶς*. Hic enim homo facetus (*γελωτοποιὸν* vocat *Plut.*) cum *Mæcenatem* convivio excepisset, atque animadverteret uxorem ab eo diligi, sensim inclinans caput, dormire se simulabat. At servo quopiam vinum suffurante, ibi jam vigil, atque oculos apertos gerens, 'O miser' inquit, 'an nescis me soli dormire *Mæcenati*?' *Propriæ* ergo uxoris leno mœchos merito excusabat; in quo multo plus salis erit quam si ad *Jurisconsultum* aliquem referamus, nisi idem et mœchus fuerit, aliis sui similibus non

minus quam ipsi sibi indulgens. *Torrent. Galba negabat*] *Galba* *Jurisconsultus* et idem adulter negabat.

47 *Classe secunda! Libertinarum*] *Lepide* hanc *feminarum* turbam in classes dividit, sicut et *Mart. lib. v.* Jam vero quod 'tutiores' in hac classe 'mercem' dicit, id apertius erit, si *Romanorum* leges consulamus. *Lex Julia* enim, unde præcipuum mœchis periculum creabatur, ingenuas tantum, quæ neque corpore quæstum fecerint, neque artem ludicram aut lenocinium exercuerint, neque in scenam operam locaverint, complectitur. *Istæ* vero ut in concubinato haberi sine metu criminis possunt, ita stuprum in eas non committitur: probrum enim magis quam stuprum est; sicut et in libertas, excepta tamen ea quæ in patroni concubinato: nam patroni concubina quoniam officii causa excusatur, matronæ nomen non amittit, et matris familias honestatem retinet. Similiter et quod in ancillam committitur, extra pœnam legis *Julia* est. *Vid. Turneb. xxix. 31. Torrent. Secunda! Libertinarum*] Tres erant classes metricum, 1. matronarum. 2. libertinarum. 3. ancillarum.

48 *Sallustius*] Hic quoque errant meo judicio interpretes, qui *Sallustium* historicum notari putent; nam et temporum ratio repugnat, ut in simili errore diximus II. *Od. 11.* Alius ergo *Sallustius* quærendus est. *Torrent. In quas*] In quas libertinas.

49 *Mæchatur*] Quam qui matronas adulterat. *At hic si*] Ac *Sallustius* si vellet bonus esse. [*Vat. I. et hic.*]

50 *Qua res*] *Qua* in *Tonsano* cod. id est, quatenus. In *Divæ, qua*, id est, in quantum. Vide num *qua* per pleonasmum redundet: sicut in illo *Virg.* 'Ne qua scire dolos,' &c. *Cruq. Qua res*] Si quo modo res, quo modo ratio suaderet. *Quaque modestè*] Et quatenus licet ei esse munifico, non profuse, sed liberaliter.

51 *Munifico esse licet*] Guil. Cante-
rus Novar. Lect. iv. 12. *Munificum
esse licet.*

52 *Satis esset, nec sibi damno*] Intra
modum.

53 *Hoc se amplectitur uno*] Hoc so-
lo sibi placet, id est, amore liberti-
narum.

55 *Amator Originis*] Talis Arbus-
cula, talis Locoris illa Galli Poëtæ, et
Cithæris Antonii triumviri, cum qua
eum junctis ad currum leonibus vec-
tum fuisse scribit Plinius viii. 16.
unde et 'Cithæriuni' vocat Cicero
quadam ad Atticum Epistola. Vid.
Turneb. xxiv. 11. *Torrent. Amator
Originis*] Amator nobilis meretricis.

56 *Mimæ donat, fundumque*] Origini
meretrici. [Vat. Rom. 9. *donat mi-
mæ.*]

57 *Inquit, cum uxoribus unquam*] Marsæus inquit, snam libidinem ex-
tenuans.

58 *Verum est cum mimis*] Respon-
det Horatius.

59 *Fama malum gravius*] Hoc est
quod probrum, non stuprum, in has
committi diximus ex Jurisconsulto-
rum sententia. *Torrent. Fama malum
gravius*] Tua existimatio. *Quam res*]
Quam res familiaris.

60 *Personam satis*] Personam ma-
tronæ evitare? . *Quicquid ubique*]
Quicquid ex sui natura malum est.
Qualis est mimæ et libertina mere-
trix.

62 *Oblinare*] Pro deterere. Tur-
neb. xxix. 34. *Oblinare*] Consumere.
Quid interest] Multum quidem inte-
rest, quod ad legis pœnam et læsi per
adulterium mariti iracundiam attinet,
sed quod ad nequitiae famam, bono-
rumque dilapidationem, nihil. *Torr.*

63 *Togata*] Admonendus est Lec-
tor, alio apud Romanos vestitu pro-
cedere solere virgines, matronasque ;
alio ancillas, ac meretrices. Probat
hoc gravissimus auctor Ulpianus, lib.
xv. de Injuriis, cum minus peccare
eum dicit, qui virginem ancillari

veste appellaverit, aut matronam me-
retricia indutam, quam si suis vestibus
uterentur. Constat igitur, damnatas
lege Julia de Adulteriis una cum ma-
trionali dignitate jus stolæ olim per-
didisse, ejusque loco aliud sumsisse
amiculum, quod togam appellabant,
a virilis nempe togæ similitudine ali-
qua. Nec discrepat quod Isidorus
ait, amiculum esse meretricium pal-
lium lineum, quo matronæ in adulte-
rio deprehensæ induebantur, addens
hoc ipsum fuisse meretriciæ vestis
signum. Constat autem Romanis id
fuisse 'togam,' quod Græcis 'pal-
lium.' Nec silentio prætereundum,
quod prisci Poëtæ nostri interpretes,
togam damnatæ mœchæ a toga mere-
tricia colore tantum distingui aiunt :
nam mœchæ albis, meretrices pullis
utebantur. His adde quod succinc-
tiore veste meretriculæ utebantur,
teste Nonio ; cum matronæ illam ad
talos usque demitterent. *Torrent.
Togata*] In meretrice vulgo exposita,
quæ toga utebatur, ut a matronis
stolatis distingueretur. [*Est an ma-
trona* Vat. Rom. 9. Vat. Palat. 6. et
Dan. Heins.]

64 *Villius*] Gens Villia Romana est,
ex eaque P. Villius triumvir noctur-
nus apud Valerium Max. viii. 1.
Fuit igitur inter Faustæ mœchos
etiam Villius eo se jactans, quod
Sullæ potentissimi Romanorum gener
quodammodo factus esset. Nihil igi-
tur hic de Annio Milone, ut falso
credunt interpretes : quin ipse Milo,
ut ante diximus, Sallustium verbera-
vit. Quare si fictis hic uti nominibus
Poëtam volumus, Villii nomine Sal-
lustius potius significetur ; ut Lon-
gareni Milo. Faustam certe Miloni
nuptam fuisse volunt Interpretes ;
quod nomen tam speciosum secutus
Villius deceptus sit. *Villius in Fausta
Syllæ gener, hoc miser uno Nomine de-
ceptus*] Nomine scilicet Faustæ, quam
faustam sibi eventuram hariolabatur,
prosperi nominis omine blanditus sibi,

crudelitate amantibus non insolita. *Jan. Donza. In Fausta, Syllæ*] In Fausta Syllæ nobilis viri filia. *Gener, hoc*] Non gener revera, sed ita appellatus, quod Syllæ filiam stuprasset.

65 *Nomine deceptus*] Hanc unam ob causam, quod nobilis viri filiam et matronam appeteret.

67 *Exclusus fore*] Foribus exclusus. *Longareus foret*] Alter adulter Villio felicior.

68 *Huic*] Villio. *Mutonius verbis*] Muto membrum virile apud Lucilium, teste Festo: hinc est mutonium, amuletum contra invidiæ fascinum. Arbitror certe e Græco deductum esse et metaphoricè accipi pro pene: nam *μῦτρος μῦτῖδος*, nasus in marinis piscibus. *Cruq. Mutonis verbis*] Si ex mentulæ verbis, animus loqueretur. *Mala tanta videntis*] Mala, quæ Villius sustinuit. *Videnti*] Sic nostri codd. septem, et bene, ut jam videnti ac sentienti tot mala hæc animus suggerat. Lamb. prior editione *videntis* legit, sicut et Cruquius. *Torrent.*

69 *Quid vis tibi*] Lepida Prosopopeia, qua muto fingitur interrogare Villium.

70 *Magno prognatum deposeo*] Nobilem matronam. [Gregorian. 1. ap. Feam, *poseo de consule*. Angelic. 1. et Gregorian. 2. *prognatam deponco patre puellam*.]

71 *Stola*] Stola vestis est matronarum. *Mea quum*] Quum incendor libidine. [Vat. Palat. 3. *meu dum*.]

72 *Quid responderet*] Quid responderet Villius? *Magno patre nata puella est*] Hæc nobilis puella præferenda est libertinæ.

73 *At quanto meliora monet*] Natura suis opibus contenta, quanto meliora monet quam tu, o Villi? *Pugnantia*] Tui opinionis contraria.

74 *Rece*] Si tu velis cum ratione vivere.

[75 Vat. 7. *at non*.]

76 *Tuo vitio*] Suo laborat vitio qui rebus oblati a natura non recte utitur, rerum vitio laborat, ejus necessitati aliquid deest. *Torrent. Tuo vitio verumne labores*] Nihil interesse putas vitiosa cupiditate, an rerum penuria labores?

[77 Vat. 7. Vat. Rom. 5. a m. sec. aliusque codex ap. Valart. *putes*.]

78 *Matronas sectarier*] Libri pæne omnes: *sectari matronas*. Est autem juris verbum. Ulpianus lib. xv. de Injuriis et Famosis libellis: 'Aliud est appellare' (matronam scilicet aut virginem) 'aliud adsectari. Appellare est, blanda oratione alterius pudicitiam attentare; adsectatur qui tacitus frequenter sequitur: assidua enim adsectatio quasi præbet nonnullam infamiam.' *Torrent. Unde laboris*] A quibus matronis, id est, ex coitu cum matrona. [*Desine sectari matronas* codd. ap. Jaeck et Feam.]

79 *Quam ex re*] Plus incommodi est ex adulterio, quam ex re faciendæ utilitatis.

80 *Nec magis huic inter*] Nec femur magis tenerum est huic matronæ nobili, quam togatæ.

81 *Sit licet hoc Charinthe*] Apostrophe ad Charinthum puerum formosum et gemmis ornatum. *Charinthe*] Mss. aut *Cerinte*, aut *Cherinte*, habent. Sed parum refert. *Cerinte* magis arridet. Fuit autem adolescens mire formosus ac venustus, ob id Sulpiciæ illi carissimus. Cum ergo ultro a matronis appeteretur, atque ei sese venditarent; bene per parentheses ad Cerinthum digrediens Horat. Hoc tibi, inquit, permissum sit, hoc peculiare, ut inter gemmarum et unionum fulgores cum matronis delicias facias. Alii sic interpretantur: Gemmato, quam inornato, non esse delicatius femur. Vel hinc femur hoc tuum non est tenerius, quod sit gemmato et unionibus distinctum. Vid. Turneb. xi. 28. *Tuum, tenerum est*] Licet hoc sit tuum, nempe unio-

nes et smaragdus gestare.

82 *Atque etiam melius persæpe*] Quinetiam sæpe femur plebeia ancillæ decentius est.

83 *Mercem sine fucis*] Corpus mercenarium est. *Gestat*] Togata gestat. [Vat. 1. 5. et Barberin. 1. *apertum*.]

84 *Honesti est*] Si quid pulchri est. [Vat. Palat. 3. et Chisian. 2. *honestum est*.]

85 *Jactat: habetque palam*] Quod faciunt matronæ. *Quærit quo turpia*] Nec quærit quomodo sua turpia celet amatores.

86 *Regibus*] Mirum sane, vetustissimum quemdam cod. hic novam ordiri Eclogam; alios vero Mss. non novum quidem titulum apponere, sed tamen distinguere. *Torrent. Opertos*] Bene hanc lectionem tuetur Lamb. pro *apertos*, quod tamen in uno atque altero cod. legitur. *Torrent. Opertos*] Equos tectos. [Codd. ap. Jaeck, *qui pro ubi*.]

88 *Molli fulta pede*] ‘Mollem’ autem pedem cum dicit, crura imbecilla et vitiosam ungulam intellige. *Torrent. Molli fulta pede*] Tenera ungula. *Inducat*] Decipiat emptorem cupientem, quod accideret, si emeret equum apertum.

90 *Recte*] Recte faciunt. *Ne corporis optima*] Ne corporis partes venustissimas contempleris. *Lynceis*] Legitur etiam *Linceis* et *Lyncei*; et *contemplantur pro contemplare*: nec displicet, ut imperantis sit. Et nota quidem de Lyncei oculorum acumine a Poëtis tradita. *Torrent. Lynceis*] Oculis acutissimis, quales habuit Lynceus.

91 *Hypsæa cæcior illa*] Melius Mss. quinque *Hypsæa cæcior ipsa*. *Hypsæus* autem Plantiorum cognomen. Male igitur interpretes Planciam et Placiam vocant. Sed hic librariorum error est. *Hypsæa cæcior illa*] *Hypsæa* vitiosos habuit oculos.

92 *Spectes*] Ne spectes illa, &c. *O crus, o brachia*] Verba snut laudan-

tis togatam. *Verum, &c.*] Verba snut ejusdem quædam improbantis in togata.

93 *Depygis*] Duo antiquissimi codd. *depugis*: ut mox, ‘ut nummi pereant, aut puga,’ pro *pyga*, Græce *πυγή* unde *ἄπυγος*, quod hic *depygis*; et contrarium *εὔπυγος* et *καλλίπυγος*. Festus autem ‘supernatos’ apud Romanos vocari ait, quibus femina sunt succisa in modum pernarum suillarum, citans hunc Ennii versum: ‘His pernas succidit iniqua potentia Pæni.’ Sed et Epod. viii. ‘aridæ nates, Venterque mollis, et femur tumentibus Exile suris additum,’ improbantur. *Torrent. Depygis*] Nates habens macras, vel, ut alii volunt, magnas.

94 *Nil cernere possis*] Non cætera membra.

95 *Catia*] Nomine tenuis matronam intellige, impudicitiam toto habitu proferentem. *Torrent. Catia est*] *Catia*, quamvis matrona, vestitu brevissimo utebatur. *Demissa veste*] Ad talos usque.

96 *Interdicta*] Pro interdictam, sen lege vetitam Venerem matronarum. *Torrent. Interdicta petes*] Si petes matronas, quas adulterare leges vetant. *Vallo circumdata*] Quæ custodiis tanquam vallo muniuntur. [*Interdicta pedes* codd. ap. Feam. *petis* al. ap. Jaeck.]

97 *Hoc facit insanum*] Difficultas potiundi.

98 *Lectica*] Non illam intelligo qua matronæ ferebantur in publicum, sed interius aliquod ædium conclave, quo se continebant: qualis *lecticula* illa *lucubratorii* Augusti apud Suetonium ejus Vita, cap. 78. *Torrent. Lectica*] Vehiculum. *Ciniflones*] Idem qui et ‘cinerarii,’ qui nempe, ut vetus commentator tradit, acus et veruta flando in cinere calefaciebant quibus crisparentur crines: quæ instrumenta Varro de Ling. Lat. lib. iv. ‘calamistros’ vocat, quod iis calefactis in

cinere ornabantur crines, unde 'calamistrati juvenes.' Vide Valer. Max. 11. 1. *Torrent. Ciniflones*] Cinerarii, qui calamistris calefactis crines crispant.

99 *Ad talos stola demissa, &c.*] Stola matronarum tunica proprie dicta, licet apud Græcos et barbaros pro communi veste et maxime virili accipiatur. *Stola demissa, et circumdata*] Vestis muliebris. *Circumdata palla Plurima*] Lambin. interpolationis nota separat *plurima* a *palla*, sed male. *Palla* enim, ut ante monui, ampla et sinuosa erat; non solum tunicæ, veluti pallium quoddam, ut inquit Nonius, sed et ipsi stolæ superinduta; ἀπὸ τοῦ πάλλειν, id est, a *mobilitate*. *Torrent. Palla*] Matronæ indumentum ad pedes usque demissum.

100 *Plurima, quæ invident pure*] *Plurima* sunt, quæ tibi obstant. *Rem*] Matronæ corpus. *Plurima, &c.*] Ita ut Horatius innuat officere stolam dimissam ad pedes, et plurima alia quæ palla circumdantur, id est, supparum; indusium, &c. *Ruben.*

101 *Altera nil obstat*] Togata vel meretrix, cujus vestes Coæ sunt pellicidæ, dictæ Coæ a Coö insula, ubi fiebant. *Cois*] Ulpianus lib. xxv. De Auro, Arg. Mundo, &c. vestimenta omnia lanea lineaque, vel serica, vel bombycina esse ait; serica nimirum a bombycinis distinguens; differunt autem, quod 'serica' ex nobili illo Indiæ apud Seras depexo ex arboribus lanicio conficiebantur, (de quo Plin. vi. 17.) 'Bombycina' vero ex vermiculo Bombyce appellato. Cujus artis inventionem Pamphilæ cuidam ex Coö insula tribuit Aristoteles de Hist. Animal. lib. vi. Eoque respicere crediderim Tibull. hoc versu: 'Illa gerat tenues vestes, quas femina Coa Texuit.' Eadem ergo 'Coa' quæ 'Bombycina' sæpe ab auctoribus celebrata. Vid. Turneb. 11. 23. Horat. sane hoc loco vestem illam non nimis honestam sua ætate

fuisse ostendit. At Plin. 'Nec puduit,' inquit, 'has vestes usurpare etiam viros propter levitatem æstivam. In tantum a lorica gestanda discessere mores, ut oneri sint etiam vestes.' Loquitur autem de bombycinis, quas *multitia* vocari crediderim a Juven. Sat. 11. *Torrent. Est*] Licet.

103 *Metiri possis*] Indicare possis solo aspectu.

104 *Insidias fieri*] Decipi. *Avel-lier*] Pretium solvi. [Codd. ap. Jacck, *pretiumvæ*, vel *pretiumvæ*.]

105 *Leporem*] Locns laud dubie difficilis. Consentiant tamen exemplaria manuscripta cum vulgatis omnibus, quod et plura et meliora *sectetur* pro *sectatur* habent. Nec obscura quidem sententia est: nam sectatorem matronarum, tot auditis jam rationibus, quibus a proposito desistat, venatoris exemplo cum alioqui difficulter posset respondere, se tueri fingit. Ut enim venatori voluptas omnis in labore est, fastiditque quod offertur ultro; sic ille Venerem non nisi ardua et periculosa affectat via, pronam facilemque ut insulsam et insipidam despiciens: sed omnis in eo difficultas est, quod ambigitur de quo verba illa, *Cantat et apponit*, proferantur; de venatore, an amatore potius. Lamb. eleganti sane conjectura *Caplat* pro *Cantat* legendum esse contendit: qua lectione recepta, nihil apertius. Sed me deterret, quod in tanta veterum librorum copia nullum videre, neque ipsi, neque aliis contigerit, qui vel leviter ei suffragaretur. Quare *Cantat* retineo: et non ad 'venatorem,' ut quidam faciunt, sed ad 'amatorem' refero, ut totum illud: *leporem ven. ut alta In nive sect. pos. sic tangere nolit*, tamquam nænam aliquam vulgo notam (qualis illa puerorum Epistola prima ad Mæcenatem) cantando celebrans, sibi idem evenire in amore adjiciat, et receptæ næniæ ea quæ sequuntur apponat:

Meus est amor, &c. Omnino enim verisimile est vulgo tale aliquid dici solere; et 'canere' aut 'cantare' non semper de modulata aliqua cantatione dicitur, sed simpliciter pro celebrare etiam, aut inculcare aliquid sæpius repetendo; ut cum ait Virgilius: 'Ibant æquali numero regemque caneabant.' Et Terentius: 'Qui harum mores cantabat mihi.' *Torrent.* *Leporem venator ut alta*] Hæc verba sunt sectatoris matronarum. *Venator ut alta*] Cruquius sic exponit: Venator ut nolit tangere leporem, sic δεικτικῶς, ostendendo, (puta, togatam domi sui expositam cunctis amatoribus) positum in cubili suo, sed cantat, id est, cantu buccinæ ciet, ut sectetur per altas nives fugientem, et apponit sibi captum, fruiturque jucunde, meus est amor huic similis, &c. *Leporem venator in alta*] Sic Lamb. sed legendum: *Leporem venator ut alta In nive sectatur positum sic tangere nolit; Cantat, et apponit: meus est amor huic similis: nam Transvolat in medio posita, et fugientia captat.* Sensus est talis: Si cum amatore aliquo ex istis agas qui matronas depererunt, et quæras, utrum imponi sibi velit, et redimere eam mercem, quam ne unquam quidem viderit; illos Callimachi versus cantabit: 'Venator quemadmodum leporem, si fugiat, per ipsas nives sectari gaudeat; ita positum ante se in venatione, et ab alio captum, nolit tangere.' Deinde addit, inquit, Flaccus: 'talis amor meus est: quæ parata enim et in medio sunt posita præterit, fugientia autem et conjuncta cum molestia captat.' Sunt autem et illa Callimachi. Quæ sequuntur, sunt Horati: *Hiscine versiculis speras tibi, &c.* Heinsius.

106 *In nive sectatur, positum sic tangere nolit, &c.*] Vide Turneb. *Advers.* xi. 23. Et sectetur, non sectatur, legendum. *Positum*] Ad quem percocum probe, atque ultro sibi in mensa et lancibus appositum peræque nau-

seent, ac fastidiant, quam si pica in cavea mortua (ut apud Martialem est) in cibum sibi exhibita foret. Ita enim τὸ *positum* interpretari malo, quam in latibulo, aut cubili suo delitescentem. *Douza.* *Positum sic tangere nolit*] Leporem sic appositum, id est, sine labore venationis sibi appositum.

107 *Et apponit: meus est amor huic*] Et leporem sic captum sibi apponi jubet.

108 *Transvolat in medio posita*] Amor meus fastidit meretrices, quas facile est habere. *Et fugientia captat*] Et matronas petit, quas difficile est assequi.

109 *Hiscine*] Optimi duo codd. *Hiscine.* Interrogat autem amatorem Poëta, an tam insipiens sit, ut istiusmodi de venatoris comparatione versiculis speret morbum curari posse? Atque hoc nullo modo futurum indicans, meliorem medicinam præbet, a naturæ moderatione petitam: quæ cum cupiditates nobis ingeneret minime indeterminatas aut infinitas, idipsum tamquam solidum contemplari sit satius, quam inanes aliquas rationes persequi, quibus vitiis nostris indulgeamus. Notum illud, *Natura paucis contenta.* *Torrent.* *Hiscine versiculis speros*] Horatius loquitur.

110 *Æstus, curasque*] Amores matronarum.

111 *Quem*] Quem modum quærere plus prodest.

113 *Plus prodest*] Quam cupiditates habere non necessarias. *Et inane abscindere*] Allegorice vocat *inane*, quo facile carere liceat: et *solidum* quod semper necessarium est. *Aurelius.* *Et inane abscondere*] Et supervacaneas cupiditates a necessariis rescacare. [Vallicel. 3. *abscondere*; et sic duo alii codd. ap. Pulm. receperunt Fea, Bothe, et Jaeck. *abscondere* Bamberg.]

114 *Nun, tibi cum fauces*] Demonstrat argumento inductivo, necessari-

tati, non etiam voluptati parendum. Hunc quoque locum nemo nobis melius quam Annæus Seneca exponet, Ep. cxx. *Torrent*.

116 *Tument inguina*] Et sic, 'Tumere animalia,' 'tumere terras,' 'tumere arborum gemmas' dicimus. Turneb. xiii. 5. *Torrent*. *Tument tibi quum inguina*] Quum inflammantur libidine.

118 *Tentigine rumpi*] Distentione membri virilis.

119 *Non ego: namque*] Ego certe non ita faciam. *Parabilem amo Venerem*] Quæ facile parari potest.

120 *Illam post paulo: sed pluris, si*] Illam amo meretricem, quæ mihi gratificatura dabit has tres responsiones, nempe, 1. post paulo veniam. 2. sed majori pretio. 3. si modo exierit vir: hanc Philodemus ait, Gallis eviratis Cybeles sacerdotibus relinquendam, ut qui facilius ejus moram ferre possunt.

121 *Gallis hanc Philodemus*] Gallis amicam tam difficilem, non tamquam hostibus, optat Philodemus iste homo elegans et urbanus; sed de Gallis ut peregrinis Romæ loquitur, qui quovis pretio ac labore istiusmodi conditiones quærant, ut de Hispanis vidimus i. Od. 5. Vid. Turneb. xxi. 15. *Torrent*. *Sibi, quæ neque magno*] Sibi optabat eam.

123 *Rectaque sit*] Non gibbosa. *Munda hactenus, &c.*] Ita munda. *Longa*] Neque longa crepidarum altitudine.

124 *Alba velit*] Nec cerussa malas candefaciens. [Vatt. 2. 4. a m. sec. Vatt. Rom. 1. 2. a m. sec. Vatt. Palat. 1. 3. 4. 6. Angelic. 1. Barberin. 1. 2. Vallicel. 3. alii ap. Palm. et edd. Mediol. 1476. Venett. 1481. 1490. 1495. *quam dat.*]

125 *Hæc ubi supposuit dextro corpus*] Hæc mulier cum in meis est complexibus.

126 *Ilia et Egeria est: do nomen*] Est mihi instar Ilia matris Romuli,

et instar Egeriæ nymphæ, Numæ Pompilio familiaris.

127 *Nec metuo*] In libertinæ amore. *Recurrat*] Aliquid suspicans de uxoris impudicitia. [*Nec metuo* Vatt. 5. Vatt. Rom. 2. a m. sec. 6. Angelic. 1. alii codd. ap. Palm.]

128 *Frangatur*] Ne janua frangatur a viro redeunte.

129 *Vepallida*] Sic quidem vetus legisse videtur Interpres, atque ita legendum esse contendit Lamb.; celare tamen Lectorem nolim antiquos codd. omnes non tantum duas dictiones facere, sed optimos quosque ræ per æ scribere: atque in nonnullis apponi, 'Interjectio timentis.' De particula autem *ve* in compositione multa Gellius, v. 12. et xvi. 5. *Vepallida lecto Desiliat mulier, &c.*] *Vepallida*, una orationis pars, sicut 'vesana,' et significat 'valde pallida,' sicut apud Persium, 'Ut ramale vetus vegrandi subere coctum.' Stephanus *Væ* interjectionem esse vult, quæ non ab ipsa muliere, sed ab ipso Horatio, tanquam ingemiscente illius casui, proferatur. *Vepallida lecto Desiliat mulier*] Ne matrona misere pallida e lecto desiliat. Alii legunt, *vel pallida*.

130 *Conscia clamet*] Ancilla culpæ herilis conscia. Angl. *the maid bawd*.

131 *Cruribus hæc metuat*] Ne crura compedibus innectantur. *Doti deprensa, egomet mi*] Vennstissima distributione suum cuique metum attribuens, ancillam cruribus, nuptam doti, adulterum pelli timentem velut in mimo aliquo ante oculos ponit, quod illæ tunc fere pœnæ in usu fuerint. Nam ante legem Juliani tam apud Romanos, quam olim apud Græcos, licebat marito uxorem occidere. quæ de re Gellius, x. 23. Licebat et in adulterium sævire, certa tamen cautione adhibita. Soluta vero ob adulterium matrimonio, dotis retentio ei competeat, si culpa mulieris id accidisset. Dotis vero perdi soli-

tæ exemplum elegans apud Val. Max. viii. 2.; non quod addiceretur fisco, sed quod marito cederet. *Torrent.* *Doti deprensa*] Ne dotem amittit uxor a viro deprehensa. *Egomet mi*] Egomet mihi in tanto tumultu consulo.

132 *Discincta tunica fugiendum*] Tunica non cincta.

133 *Ne nummi pereant*] Ne sim nummis me redempturus, propter adulterium commissum. *Aut pyga*] Nihil in hoc obscenum, sed succisam adultero pernam intelligo. Unde *supernati* apud Festum, ut paulo ante diximus. Vid. Turneb. ii. 23. *Torrent.* *Aut pyga, aut*] Ne pereat pyga, id est, ne nates vapulent: aut, ut alii volunt, ne patiar raphanismum, de quo supra.

134 *Deprendi miserum est*] Deprehendi in adulterio miserum est. *Fabio vel iudice*] Interpretes Fabium hunc JCtum faciunt, quod minime opus erat. Tantum intelligamus aliquem, qui matronarum sectator acerrimus, mox deprehensus, ac male multatus, Venerem illam tam detestabatur, quam ante landaverat. *Torrent.* *Fabio vel iudice vincam*] Si Fabius Jurisconsultus (qui in adulterio olim fuit deprehensus) sit iudex in hac re constitutus, ego vincam, id est, obtinebo.

SAT. III. [Bamberg. *De Ermogenete Gelli modulatore.*] Eos primum reprehendit, qui quum ad sua ipsorum vitia conniveant, in alienis videndis acumine oculorum valent. Deinde amatorum et patrum exemplo leviora vitia in amicitia dissimulanda esse docet. Postremo ad reprehensionem Stoici Paradoxi dilabitur, qui paria esse peccata dicunt.

Hunc Sermonem a ridicula quadam decantatorum moribus sententia exorsus Horatius, mox veluti e turba audientium adversarium quemdam sibi opponens, ac quærentem fugiens

an ipse qui in alios diceret, ab omni vitio immunis esset; non modo honeste respondet, sed inde sumta occasione, quomodo comiter amicis utendum, atque illis, si quid forte peccaverint, ignoscendum sit, docet. *Torr.*

2 *Inter amicos*] Inter amicos sibi familiares.

3 *Injussi nunquam desistant*] Non rogati cantare. *Sardus*] Per contemptum: quod in homine illo esset prudentiæ et moderationis vix ulla scintilla, sed vanæ cujusdam persuasionis et stultitiæ plurimum: quo nomine erat sua gente, puta Sardibus hominibus ingenio servili probe dignus. *Cruq.* *Sardus habebat*] Hermonogenes Tigellinus ex Sardinia.

4 *Hoc*] Hoc vitium cantatorum. *Cæsar*] Augustus.

5 *Patris, atque suam, non*] Per amicitiam Julii Cæsaris, patris sui per adoptionem.

6 *Si collibuisse*] Et si Tigellino collibuisse. *Ab ovo Usque ad mala*] Tota quippe cæna cantabat Tigellinus: nam ab ovo incipiebant, pomis desinebant. Quare et ‘pomorum mensa’ dicta eadem quæ et ‘secunda,’ ut lib. iv. Od. 5. notavimus. De ovi quoque in cœnis usu non uno loco Athenæus in *δειπνοσοφιστῶν* libris. *Torrent.* *Ab ovo Usque ad mala*] Ab ovo quod erat cænæ initium.

7 *Ad mala*] Usque ad poma, id est, cænæ finem. *Citaret, Io Bacche*] Vocis intentionem significat cum ‘citandi’ verbo utitur: nam ‘citare’ proprie est per præconem vocare; et Plutarch. in Vita Gracchi, quod Romani dicunt *citure*, ἀνακαλεῖσθαι τῇ σάλπιγγι Græce reddidit. Ut taceam hoc loco optime convenire, perinde ac si Bacchum in convivio, magna voce consuetum illud intonans, *Io Bacche*, ad lætitiæ excitet. Quod igitur Turnebus XIII. 1. *Io Bacchæ* magis probat, non possum non dissentire, tum quod nullo in codice sic scriptum repperi, tum quod locus

ille Plautinus in extrema Casina, quo nititur, in vetustis exemplaribus aliter, quam ipse putet, legitur, *Bacche* scilicet, non *Bacche*, ut in vulgatis, neque *Baccha*, ut ipse refert. *Torr. Citaret, Io Bacche, modo*] Recitaret carmen aliquod in laudem Bacchi, sic incipiens, *Io Bacche. Summa*] Modo voce acutissima, modo gravis-sima.

8 *Resonat*] Ante Lamb. *resonans* constanter in omnibus exemplaribus legebatur: ipse Turnebum secutus auctorem, ut suspicor, *resonat* restituit. Nec desunt qui *resonet* legi velint, quo sensu nescio. Vide Cante-rum iv. 12. et Turneb. xix. 30. Quamquam igitur varient veteres membra-næ, a recepta lectione non recedo. Sententia autem est Tigellium organo illi suo, quod tetrachordon erat, voce accinentem, ita temperasse sonos, ut modo acuta prorsus, modo gravis es-set cantio: Unde mox iufert, *Nil æquale homini fuit illi*. Numquam enim idem nec similis sibi Tigellius: de quo præclare Seneca Epistol. cxxi. *Torrent. Chordis quattuor*] In quatuor chordis, id est, instrumento Musico quatuor chordarum: Græci appellant τετράχορδον.

9 *Nil æquale homini*] In omnibus se varium ostendit. *Sæpe velut qui*] Qui sæpe currebat; velut fugiens hostem.

10 *Velut qui Junonis sacra ferret*] Notum proverbium, Ἡραίων βαδίζειν, id est, *Junonium ingredi*, vel ab ipso Deæ illius incessu, pleno majestatis, quæ 'Divum incedat regina, Jovisque Et soror et conjux.' Vel a sacrorum ejus pompa, lento gradu duci solita. Quamquam ad sacra quod attinet, ceterorum quoque Deorum Dearum-que fercula, propter dignitatem ac reverentiam, summa cum gravitate deferebantur, et Ovid. Amor. iii. 'More patrum sanctæ, velatæ vesti-bus albis, Tradita supposito vertice sacra ferunt.' De virginibus enim

loquitur, quæ 'canephoræ' ab hoc gestandi vasa sacrorum munere vo-cabantur: quo vocabulo non semel usus etiam Cicero in Verrinis. His itaque Tigellium et Hydaspen illum comparat Horat. Vid. Turneb. xiii. 1. et ii. 14. *Torrent. Velut qui Juno-nis sacra ferret*] Sæpe tardus ince-debat, velut virgines κατήφοροι.

12 *Tetrarchas*] Tetrarcha quartam regni partem possidet.

13 *Mensa tripes*] Mensam hand du-bie vilem plebeiamque significat, et qua nulla poterat esse simplicior, qualem et Baucis anus illa apud Ovid. Met. viii. Jovi posuit: 'Mensam succincta tremensque Ponit avus, mensæ sed erat pes tertius impar; Testa parem fecit.' Lepide enim Poëta ingeniosus non contentus tri-pedem finxisse mensam, etiam pede uno claudicantem reddidit. *Torrent.*

14 *Concha salis puri*] Veteres Ro-mani, ut ii. Od. 16. notasse memini, tametsi nullum aliud vas argenteum possiderent, patellam tamen, quam Deorum dicebant, ac salinum ex ar-gento fere faciebant. At Tigellius hic Curios omnes et Fabricios fruga-litate et abstinentia superans, concha salini loco contentus erat; neque rapulis radicibusque ut illi, sed mero sale pani intrito, obsonii loco fruebatur: nisi purum pro candido accipere quis malit, ad nigri salis differentiam; quo nunc quoque tenniores utuntur. Sed ne nigrum quidem respuisse Ti-gellium. *Torr. Concha salis puri*] Salinum ex concha.

15 *Quamvis crassa*] 'Crassas' vo-cabant togas tunicasque easdem quas et 'pingues,' durioris ac crassioris panni, quales hiberno tempore in usu erant. *Torr. Decies centena*] Turne-bus Adversariorum xviii. 30. vete-res Romanos hanc pro immani summa usurpare solitos annotat, et bre-vitatis causa appellari 'decies,' seu 'decies sestertium.' Egregie sane; sic enim hic Horat. et Mart. lib. xi.

‘ Si dederint superi decies mihi millia centum.’ Eademque est caussa, quod, cum maximam dotem significare auctores volunt, hanc summam exprimunt. Juven. Sat. x. ‘ Ritū decies centena dabuntur Antiquo.’ Efficit autem decies sestertium xxv. M. coronatorum. *Torrent. Decies centena*] Mille sestertia si dedisses huic qui paulo ante erat tam parvus.

16 *Quinque diebus Nil erat in oculis*] Nova, nec inelegans locutio. Repente autem largiter habere, repente nihil, hoc vocabat Cato ‘ vecticulariam vitam vivere,’ ab his qui furandi caussa alienos parietes vectibus foderent, teste Festo. *Torrent.*

19 *Sic impar sibi*] Sic inconstans.

[20 Vat. Rom. 3. a m. pr. aut fortasse.]

21 *Mænius absentem Norium*] Recite posteriore sua editione sic Lamb. Ante *Nerium* pro *Norium* ediderat; manifesto errore. *Norius* homo quidam vitiosus, Sat. vi. *Torrent.*

22 *Ignoras te? an ut ignotum*] Non novisti tua vitia? *Dare nobis Verba*] Cruquius statuit, *Dare verba*, hic non tam esse fallere, quam latere: perinde ac si dicat, an tua vitæ ratio, qua sis nobis incognita, latere possit nos, ita ut a nobis reprehendi non queas? *Dare nobis Verba*] Putas nos fallere?

23 *Egomēt mi ignosco*] Pulcre de hoc Plin. Epist. ad Geminium lib. viii. ‘ Ego optimum et emendatissimum existimo, qui ceteris ita ignoscit, tamquam ipse quotidie peccet; ita peccatis abstinet, tamquam nemo ei ignoscat.’ In vulgatis libris male ‘ tamquam nemini ignoscat’ legitur, pro ‘ tamquam nemo ei,’ &c. *Torrent. Egomēt mi ignosco*] Egomēt mihi do veniam.

24 *Stultus et improbus*] Objurgatio Mæni ab amore sui stulto et improbo, qui dicitur φιλαυτία, qua nullum majus malum homini, neque magis exitiosum contingere potest. *Dig-*

nusque notari] Ignominia nota, qua Censores eos notabant, qui quid indecentius aut dicerent aut facerent. Hellenismus, pro dignus qui notetur. *Cruq.*

25 *Cum tua pervideas oculis, &c.*] Reprehendit eos, qui quum se in cernendis suis ipsorum vitiis summa perspicacia uti simularent, contra ad ea conniverent: et pro Lynceis oculis (quibus utebantur in aspiciendis aliorum vitiis) lippos et innuctos oculos afferrent. Quasi dicat: Quum tu ad pervidendum scilicet tua vitia oculos lippos et innuctos afferas. Vel: Quum tu lippos et innuctos oculos (quos tamen perspicaces videri cupis) ad cernenda tua vitia adhibeas. *Steph. Pervideas*] Plut. lib. de Securitate Animi, similem curiosi hominis reprehensionem iisdem pæne verbis expressit. ait enim; τί τὸ ἀλλότριον, ἀνθρώπε βασκανώτατε, Κικλὸν δὲ ὑδερκεῖς, τὸ δ’ ἴδιον παραβλέπεις; Quem locum expendens P. Victorius Var. Lect. xxx. 15. ut *acutum cernere*, idem est quod *δὲ ὑδερκεῖν*, sic *pervidere* interpretatus pro oculis transire, nec attente contemplari, imitatione verbi Græci παραβλέπειν. Sed ea interpretatio Lamb. displicuit. Neque negaverim verbo *pervidendi* aliter usos auctores illos, quos Lamb. citat; sed Horat. Græcorum imitator eximius, suo more locutus est: et particula *per* in compositione sæpe diminutionem significat; ut *perdo*, *pereo*, *perfidus*, *perjurus*, et similia: quod a P. Nannio Alcmariano notatum memini Miscellaneorum lib. iii. et a Victorio Var. Lect. xx. 15. *Pervideas*] Legendum esse *prævideas*, pro ‘ prætervideas:’ ut cum ‘ prælabi,’ ‘ præfluere,’ et alia id genus dicunt: ‘ Qui regna Dauni præfluit Apuli,’ i. e. ‘ præterfluit.’ *Cum mala tua prævideas*] Id est, ‘ in videntis iis cæcutias.’ *Heinsius. Lippus innuctis*] Quasi lippus, cujus oculi sunt uncti.

27 *Aquila*] Quanta aquilis videndi

vis, illis præsertim, quas Haliætos vocant, cognosci poterit ex Plinio x. 3. et Aristot. Hist. Animal. ix. 32. *Serpens Epidaurius*] Interpretis hic vice sit nobis Festus: 'Dracones,' inquit, 'ἀνδ τοῦ δρακείν, id est, videre: clarissimam enim dicuntur habere oculorum aciem. Qua ex causa incubantes eos thesauris custodiæ causa finxerunt antiqui. Ideoque Æsculapio attribuuntur, quod vigilantissimi generis putantur, quæ res medicinæ maxime necessaria est.' Sit ergo *serpens Epidaurius*, *serpens Æsculapio*, qui Epidauri præcipua religione colitur, sacer. De quo Romam advecto Livius et alii. *Torrent. Epidaurius*] *Serpens Epidaurius* ponitur pro quovis dracone.

28 *Evenit, inquirant vitia ut tua*] Ut sint aliqui, qui velint invicem inquirere tua vitia.

29 *Minus aptus acutis Naribus*] Paulo morosior, inquit, est quispiam, qui rideri se nolit, et rideri tamen ob quædam leviora vitia possit. Volunt autem Grammatici hæc de Virgilio dici. Pulmannus sic distinguendum censet: *Iracundior est paulo, minus aptus, acutis Naribus horum hominum rideri possit.* Vid. Turneb. xix. 4. *Torrentius. Minus optus acutis Naribus*] Ineptus ad congressus hominum dicacium, quorum scommata ferre non potest.

30 *Horum hominum*] Qui hodie vivunt.

31 *Rusticius tonso toga*] Quod illi imperitijs tonso toga male est composita. *Et male latus*] Calcens valde latus.

33 *At tibi amicus*] Ferendus igitur et amandus.

34 *Sub corpore*] Multo plures et emendatiores codd. habent, *sub pectore*. Displicuit fortassis alicui quod ingeniosi hominis incultum pectus diceret Horatius. Denique *teipsum*] Exemplar optimum, deinde *teipsum*. *Torrent.*

35 *Concute, num qua*] Teipsum diligenter examinato, num qua vitia tibi natura ingeneraverit. [*Percipe pro Concute* Vat. 3. a m. pr.]

36 *Consuetudo mala*] Assiduitas peccandi.

37 *Neglectis, &c.*] Admonet animi excolendum disciplinis, alioqui futurum, ut inutili sylva vitiorum occupetur. Filix enim herba invisæ agricolis. *Erasmus. Neglectis urenda filix innascitur*] Sic animus sine philosophiæ cultura scatet vitiis.

38 *Illuc prævertamur*] Eo veniamus, id ante omnia consideremus; ut amatorum nempe exemplo, nos quoque amicorum vitiis ignoscamus: sic enim *prævertendi* vocabulo usi sunt veteres, eoque mirifice delectatur Virgilius: 'Volucrumque fuga prævertitur Hebrum.' *Torrent. Illuc prævertamur: amatorem quod amicæ*] Nos eo vertamus priusquam de amicorum officio aut vitiis agimus, ut explicemus quod turpia vitia amicæ decipiunt cæcum, &c.

39 *Decipiunt cæcum*] Non animadvertuntur ab amatore.

40 *Polypus*] Πολύπους Græce caruncula in naribus, ut definit Celsus vi. 8. nomen a Polyphi carnis similitudine invenit, ut Epod. xii. diximus. *Torrent. Polypus Agnæ*] Morbus putidus in naribus Agnæ, Balbini amicæ.

42 *Virtus posuisset honestum*] Ars imposuisset. [*Errori virtus nomen* Vat. 5. et Vat. Rom. 6.]

43 *At, pater ut gnati, sic nos debemus*] Ut pater non fastidit vitium gnati.

44 *Strabonem Appellat pætum*] Non solum igitur filiorum vitia non fastidit pater, sed extenuat etiam, quod ὑποκορίζεσθαι vocant Græci, et, quantum in ipso est, invenire nititur quod landet. *Torrent. Strabonem*] Strabonis oculi sunt distorti.

45 *Pætum pater*] Pætus habet oculos semiclosed. *Pullum*] 'Pullus,'

uti et ‘pupus,’ et ‘pupillus,’ blandientium esse vocabula et alibi videbimus. Nec dissimile illud II. Sat. 3. ‘Sume, Catelle;’ nam et hoc blandientis est. Heinsius sic legendum censet: *Appellat pætum pater, et putum, male parvus Si cui filius est.* Nilil festivius dici hac παρονομασία potest. Glossæ, *puti, μικροί.* Sunt enim blanditiæ parentum ὑποκορισμοί. Patres ergo, ut strabones vocant pætos, ὑποκοριζόμενοι, ita exiguæ statnræ filios, *putos, πόσθωνας.* Quid sit *putus* et *πόσθωνας*, multis docuit in Catalectis vir incomparabilis Josephus Scaliger. *Heinsius. Male parvus]* Filius nimis exiguus.

47 *Sisyphus]* Antiquissimi codd. *Sisypus.* Interpretes Antonii triumviri pumilionem fuisse volunt, ab ingenii calliditate sic dictum. Tales autem divitibus in deliciis esse solent. *Abortivum* autem vocamus quicquid imperfectum editur. At imperfecta sunt pusilla omnia. *Torr. Sisyphus]* Filius M. Antonii triumviri staturæ vix bipedalis, sed ingenii acutissimi. *Hunc varum, distortis]* Hunc qui distorta habet crura varum appellat. *Varum distortis cruribus; illum Balbutit scaurum]* Dno fidelissimi codd. *balbutit.* Est autem hic ‘balbutire,’ amantium more fracta et tremula voce loqui. Tibullus: ‘Et sibi blanditias tremula componere voce.’ Ut autem ‘Vari’ dicuntur, qui introrsum curvis contractisque sunt cruribus, sic ‘Valgii’ et ‘Vatii’ qui diversas habent suras: ut ergo a pedum vitio ‘Plancos,’ ‘Plautos,’ ‘Scauros,’ ac ‘Pansas;’ sic a cruribus ‘Varos,’ ‘Vatios,’ ac ‘Vatimos’ appellatos tradit Plin. XI. 45. Vid. Turneb. XXIII. 17. *Torrent.*

48 *Balbutit scaurum]* Balbutiendo appellat Scaurum, id est, habentem talos extantes. *Sisyphus, hunc varum, distortis cruribus, illum Balbutit Scaurum, pravis fultum male talis]* ‘Balbutire’ Interpretes non bene inter-

pretantur. ‘Balbus’ enim apud Latinos nonnunquam is est, quem appellant; ‘blæsum,’ hoc est is, qui linguæ vitio litteram *r* pronuntiare nequit, ac pro ea usurpat *l*, qualem et nostra ætate D. heroa Cæsarem Scaligerum, et olim Alcibiadem fuisse accepimus. Talis fuisse videtur C. Luc. Hirrus, in Anguratu Ciceronis competitor, quem jocose ‘Hillum’ nominat. Horatius igitur cum ostendere vellet tenerimum illum parentum erga liberos in extenuandis eorum vitiis affectum, quo ea magnis exemplis extenuare solent, perquam Satyricæ, ut erat ingenium viri, singulis Romana nomina induxit. Si quis Strabus est, inquit, vocat ‘Pætum.’ Id autem Æliorum et Papiriorum cognomen est. Si nanus, ‘Pullum,’ quod est Juniorum, e quibus L. Junius Pullus, cum Pub. Claudio Pulchro A. U. C. 504. Cos. fuit. Si distortis cruribus, ‘Varum,’ id est Pompeiorum et Quinctiliorum. Denique si balbutit, inquit, vocat ‘Hillum.’ Quo joco dici non potest, quanta venustate tangatur Hirrus, cujus Cicero mentionem fecit. Est autem plane ab inexpectato. Quis enim exspectasset, ut cum vitia cognatis vocabulis excusantur, nominaret Hirrum, cujus nomen cum balbo nihil commune habet? Sed quia ipse talis erat, urbanissimo, supra quam dici potest, sale, pro vicino nomine ipsam personam ad partes vocat, non aliter ejus nomen efferendo, quam ipse Hirrus id efferre poterat. Est autem particula *si* repetenda ex illo: *et Pullum, male parvus Si cui filius est.* Si male parvus, si balbutit. Quare totum locum non dubitabis hoc modo legere, ac in editione Rob. Stephani correctum damus: quem ibi vide. *Rutgers.*

49 *Frugi dicatur]* Homo frugi dicatur et temperatus. *Ineptus, Et jactantior]* Meo judicio ‘ineptum’ vocat Horatius, qui jocos captandis

nimius et immodicus videatur. Unde et 'ineptiæ' dictæ pro joci ludisque. Quamquam ita etiam exponere hunc locum possumus, ut eo ipso ineptus sit, quod jactantior se ostendet. *Torrent.*

50 *Concinnus amicis*] Elegans et politus.

52 *Plus æquo liber*] Libere veritatem eloquens. *Simplex fortisque*] Non bilinguis.

53 *Caldius est*] Ferventior et iracundior est.

54 *Hæc res et jungit*] Clausula expositionis, qua liquido manifestat, obsequium unicum esse vinculum amicitiae cum aliquo conservandæ: ut ait Comicus: 'Obsequium amicos, veritas odium parit.' *Cruq.*

55 *Virtutes ipsas invertimus*] Id est, quantum in nobis est, corrumpimus, ea quæ laudem mereantur vitiorum nominibus appellando: ut fit, cum vasa incrustatiope nativum colorem speciemque amittunt. Incrustatur enim sive vas, sive aliud quippiam, quod crustæ tectorio aliquo interius exteriusque obducitur. Vide Turneb. xix. 4. *Torrent.* *Invertimus*] Amicorum virtutes male interpretamur.

56 *Incrustare*] Vitioso succo vas inquinare, vel impuro tectorio formare. Est Allegoria. *Probus quis*] Si quis probus.

57 *Demissus homo*] Abiectus dicitur a nobis. *Illi Tardo cognomen pingui damus*] Sic nostra exemplaria, uno demto, quod Jacobi Carondeletii est, in quo *pinguis* legitur; quemadmodum de suo quoque codice testatur Turnebus xix. 4. eamque lectionem ut necessariam defendit. Ego apertiore esse admitto, necessariam esse constanter nego. *Torrent.* *Homo illi*] *Homo illis est*, legendum arbitratur Pet. Nannius Miscell. lib. iiii. *Illi Tardo, cognomen pingui damus*] Si quis tardus est, id est, tardius sentit, eum pinguem appella-

mus, id est, crassum et rudem.

58 *Hic fugit omnes*] Si quis cautior est adversus hominum fallacias.

59 *Obdit apertum*] Latus offert aut ostendit: translatio est a milite cauto vel gladiatore.

60 *Quum genus hoc inter vitæ versetur*] Quum inter insidiosum hominum genus versetur. *Ubi aeris*] Quo tempore.

61 *Crimina*] Vigent criminationes. *Pro bene sano*] Pro tanto et prudente.

63 *Simplicior quis*] Lamb. priore editione vulgatam lectionem secutus fuerat, *Simplicior si quis*. Nostri vero codices omnes, *Simplicior quis est*. Quod vero sequitur, *Qualem me sæpe lib. Obt. tibi Mæcenas*; eam parenthesim sic accipio, ut simplicioribus annumerari optet Horat. qualem forte se gerebat, cum multorum opinionione vaser ac callidus haberetur. Sed hi mores scriptis ejus æstimabant. Vid. Canter. iv. 12. *Torrent.* *Simplicior si quis*] Si quis apertior et alienus ab omni dolo. *Qualem me sæpe libenter Obtulerim tibi Mæcenas*] Eos qui rebus gravioribus intentos interpellant, adversarii, qui quæcunque amicorum vitia in majuselevant, molestos vocare solent, et communi sensu carere dicunt. Contra οἱ ὑποκορισθῆναι, tales, simplices vocant. Quali ὑποκορισμῷ ego, inquit Noster, sæpe a te excusari, o Mæcenas, opto: quia hoc non raro a me solet fieri: ut, nimirum, tibi, rebus longe gravioribus intento, sim molestus. *Heinsius.*

65 *Aut taciturnum impellat*] Aut si cogitabundum interpellet. *Appellet*] Libri vetusti ad unum omnes, quos vidi plurimos, communem lectionem servant, et *impellat* legunt. Et *impellere* quidem pro quocunque modo turbare ac concitare accipere possumus: non possum tamen Lambini conjecturam non laudare. *Torrent.* *Molestus*] Gravis interturbator. [Ali-

qui codd. Feæ, *sermone modestus*.]

66 *Eheu*] Exclamatio pathetica in malitiam naturæ perversæ et insipientis, quæ, dum nocet aliis et injuriam facit, non cognoscit eidem se malo obnoxiam, et perire se prius oportere, quam alium perdere, quod malitiæ est proprium. *Cruq.*

67 *Iniquam*] Gravissimam legem nobis imponimus.

68 *Nam vitiis*] Relatus a Stobæo senarius Simonidis: Πάμπαν δ' ἔμωμος οὖρις, οὖτ' ἀκήπιος. Id est: *Non ullus expers criminis, non mortis est*. *Torrent.*

69 *Urgetur*] Gravatur.

70 *Cum mea compenset vitiis bona*] Qui amicis dulcem ac jucundum se præbere velit, is cum vitiis compenset bona: quæ si præponderent, ipse quoque eodem inclinet, et par amici de se judicium expectet; ut, dissimulatis toleratisque utrimque vitiis, ambo in amore persistent. *Torrent.* *Hisce*] Hisce meis virtutibus, cum sint vitiis plures, inclinet, id est, faveat. [Bad. Ascens. *his te pro hisce*.]

72 *In trutina*] 'Trutinam' pro libra posuit, uti et Persius: 'Examine improbum in illa Castiges trutina.' Cum proprie pars libræ sit. Græce *τρούρανη*, nempe examen ipsum, sive lingua medio in jugo, unde lances dependent, erecta; quæ si neutram in partem inclinet, sed scapi sive ansæ, per quam volvitur, puncto respondeat, cognoscitur æqualitas sive æquilibrum aut æquamentum, si ita dici mavis. Græci *ισορροπίαν* vocant. *Torrent.* *In trutina ponetur eadem*] In eadem libra ponderabitur, id est, eandem æquitatem inveniet.

73 *Propriis offendat*] Suis peccatis gravioribus: Allegoria est.

74 *Verrucis illius*] Levioribus amicis vitiis.

76 *Denique quatenus excidi*] Libri nostri omnes *quatinus*. Necessaria autem ratione, sicut ante dixit, inter

amicos vivendum esse demonstrat Horatius. Quod enim tolli omnino non potest, ferendum est: quod ferendum autem, expendi debet quo modo quave ratione feratur atque interdum etiam corrigatur, quod fieri nequeat, si peccata, ut Stoici volunt, sint æqualia. *Torrent.* *Denique*] Disputat contra Stoicorum dogma, qui dicunt, Omnia peccata esse paria. *Quatenus*] Quoniam. [Codd. ap. Lamb. *excindi*, vel *excindi*. Vid. Epod. xvi. 25. 1. Sat. 2. 113. 11. Sat. 3. 303.]

77 *Stultishærentia*] Stoicorum more loquitur, qui, excepto solo sapiente, cæteros omnes stultos esse ac proinde insanire definiunt. *Torrent.* *Cur non Ponderibus*] Vult nihil temere decerni de vitiis, sed ea modamine rationis æstimari, castigarique: qua monitione partim reducit in memoriam in eo peccare philtantos, quos in amicorum vitiis corrigendis ostendit plus æquo duriores: partim præludit, in eo genere non esse multo æquiores Stoicos. *Cruq.*

78 *Ponderibus, modulisque suis ratio*] Æquo judicio et conveniente mode ratione.

79 *Coërceat*] Cur non ita cohibet et punit?

81 *Tepidumque ligurrierit jus*] Sic III. Sat. 4. 'Sen puer unctis Tractavit calicem manibus, dum furta ligurrit.' Sic enim ibi constanter scribitur in omnibus nostris exemplaribus. Hic tamen variant, et in pluribus simplici r scriptum repperi. Donatus in illud Terentii Eunuch. 'Patricia qui abligurrierat bona.' 'Ligurrire' ἀπὸ τοῦ λεγυροῦ, quod *suave* significat, dici tradidit, pro eleganter et more senum, ut inquit, multo enim fastidio suaviora quæque degustare. Unde 'abligurrire' bona, pro suavis escis consumere. Sed et servi, de quibus Horat. proprie ligurriunt, cum furtim id, quod sperant latere posse, de patinis delibant. Vid. Turneb. II. 15. *Torrent.* *Ligurrierit jus*]

Leviter exsorbuerit. [Vat. Rom. 9. Angelic. 2. et Venet. 1481. *trepidumque*; quod receperunt Fea, Bothe, et Jaeck.]

82 *Labeone insaniior*] Hic ille, ni fallor, M. Antistius Labeo, quem Atejus Capito Epistola quadam apud Gellium xiii. 12. testatus est morum pop. R. jurisque civilis doctum apprimè fuisse. Nihil itaque dubitandum quin in Cæsaris gratiam 'insanum' eum vocet Horatius. *Torr. Labeone insaniior inter*] Labeo jurisperitus erat contumax, qui multa nimis libere dixerat in Augustum. *Labeone insunior*] Sic dictus, vel ob singularem ejus contumaciam erga Augustum: vel ut Pomponius lib. ii. circa finem D. de Orig. Juris, &c. ita scribit: 'Labeo, ingenii qualitate et fiducia doctrinæ, quia et ceteris operis sapientiæ operam dederat, plurima innovare instituit.' Videmus autem vulgo eos, qui a præceptorum traditionibus recedunt, et novas ipsi comminiscuntur, quantumvis jure id faciant, a plerisque contemni, rideri; temerarios demum, impudentes ac stultos nuncupari: quod Labeoni verisimile est contigisse, ut scil. a vulgo despiceretur et insanus vocaretur: et Horatius cum vulgo locutus est. *Delrio.*

83 *Inter sanos dicatur*] Inter sapientes. *Quanto hoc furiosius atque*] Furiosius, quod fecit dominus, quam quod servus admisit.

85 *Concedas, habere*] Quod nisi ignorescas.

86 *Drusonem*] Manuscripti omnes *Rusonem*, vel *Russonem*, vel *Rissonem* vocant. Interpretes feneratorem acerbissimum, et ineptissimum historiarum scriptorem, fuisse volunt; qui debitores moram facientes eo mactabat malo, ut recitantem audire veluti captivi cogerentur. Vide Nann. Miscell. lib. iv. *Torr. Drusonem debitor aris*] Feneratorum et malum historiarum scriptorem. [*Rosonem* Vat. 3.

a m. pr. *Risonem*, *Trusonem* var. lect. ap. Feam.]

87 *Misero*] Debitori. *Calendæ*] Calendis, creditam pecuniam reddebant debitores. Vide Epod. iii.

88 *Mercedem aut nummos*] *Mercedem* vocat usuram ipsam, *nummos* sortem. Vide Sat. præcedente, et Epod. ii. *Torrent. Mercedem aut nummos*] Usuram. *Unde unde extricuit*] Alicundè parat.

89 *Porrecto jugulo historias*] Quasi jugulari mallet, quam Drusonis historias audire.

90 *Potus*] Amicus tuus bene potius.

91 *Evandri manibus tritum*] Ac proinde, ob vetustatem scilicet, pretiosorem. Simile illud libro ii. Sat. 3. 'Quærere amabam, Quo vafer ille pedes lavisset Sisyphus ære.' *Torr. Tritum dejecit*] Catinum antiquissimum, quo usus est Evander, Pallantis Arcadiæ regis nepos. *Ob hanc rem*] Quia catillum dejecit.

93 *Minus hoc*] Minus ob hoc.

95 *Commissa fide*] Pro 'fidei.' ut iii. Od. 7. 'Constantis juvenem fide.' *Torrent. Fide*] Commissa fidei. *Sponsumve negavit*] Non leve aliquod promissum dicit, sed solenni stipulatione. Unde 'ex sponso agere' apud veteres, pro ex stipulatu: 'sponsio-nis' enim appellatione omnis promissio stipulatioque continetur. Paulus Jctus l. vii. de Verb. signif. *Torrent. Sponsumve*] Promissum. [Vat. Rom. 9. et Angelic. 1. *sponsumque*.]

96 *Quæis*] Stoicis. *Paria esse fere*] Notum Stoicæ sectæ Paradoxum, "Ὅτι ἴσα τὰ ἀμαρτήματα. Quod illus-trus Horatius, a communi hominum sensu abhorre-re ostendit. Dictio autem *fere* nihil sententiæ propositæ detrahit, sed ita loquitur, ut ii. Sat. 3. 'Insanis et tu, stultique prope omnes.' Particula ergo illa *fere*, non minimam vim obtinet; includit enim in se universalitatem, ita ut vel omisso vel apposito universali signo, idem

subinde significet: ut hæc sit sententia: Quæis placuit paria esse fere peccata, hoc est, omnia: sic dicimus, Romani fere orbem subegerunt, id est, fere totum. *Cruq. Laborant*] Hærent et dubitant Stoici.

97 *Ad verum est*] Ad veri inquisitionem. *Moresque repugnant*] Iudicium hominum repugnat, qui aliter furem, aliter homicidam puniunt.

98 *Atque ipsa utilitas*] Utilitas hic ea censenda est, quæ non abest ab honesto ex Stoicorum opinione: non etiam ea quæ turpi conjuncta, lucrum quærit ex re qualibet. Quoniam autem pacto sit mater justus et æqui, non facile quis dixerit; nisi ad ea se conferat, quæ sunt juris humani, sive gentium. *Cruq. Prope mater*] Quasi mater.

99 *Cum prorepserunt*] Probare nititur quod ante dixit, justum sanctione hominum esse, non natura. *Muretus Variarum* 1. 5. *Torrent. Primis animalia*] Prima animalia, id est, homines. *Hypallage* est. [Venet. 1509. *animalia glebis.*]

100 *Pecus*] Veluti pecus rationis et orationis expers. *Glandem atque*] Glandes erant hominum primorum cibis. [*Mutum ac turpe Cuning.*]

101 *Unguibus et pugnīs*] Multa in eandem sententiam *Lucr. lib. v.* 'Arma antiqua, manns, ungues, dentesque fuerunt, Et lapides, et item silvarum fragmina rami.' *Torrent. Porro*] Post temporis intervallum. [*Unguibus hinc pugnīs Cuning.*]

102 *Usus*] Indigentia.

103 *Notarent*] Significarent.

104 *Absistere bello*] Eorum scilicet consilio atque opera, qui prudentia præcellebant. *Torrent. Absistere bello*] Abstinere a bello. [Vat. Rom. 9. *absistere.*]

105 *Oppida cæperunt munire*] De oppidorum origine agens *Cicero lib. 1. De Gloria*, sic appellata esse existimat, quod opem darent, teste *Festus*: vel quod ibi opes suas homines

conferant, vel quod opere muniebantur mœnia, quo tutius essent, si *Varroni* credimus. *Torrent.*

107 *Cunus*] Fuerunt ante *Hele-*nam aliæ mulieres, quæ belli causas præbuerunt. *Teterrima*] Sic nostri codd. antiqui omnes, non *deterrima*, ut ante *Lambinus* ediderat. *Torrent.*

108 *Perierunt*] Perierunt, quia scriptoribus caruerunt.

109 *Incertam rapientes*] Mulierem omnibus expositam, non certi mariti.

110 *Viribus editor*] Vir robustior. *Cadebat*] Occidebat, vel verberabat.

111 *Mctu injusti*] Propter incommodi metum.

112 *Fastosque velis*] Annales, id est, mundi tempora.

113 *Sceernere*] Distinguere justum ab injusto.

114 *Dividit ut bona*] Quo modo potest separare bona a malis.

115 *Nec vincet ratio*] Nec ratio probabit. *Tantundem ut peccet*] Ut tam graviter peccet.

117 *Qui nocturnus*] Qui noctu rem sacram furatus fuerit. *Nocturnus Divum sacra legerit*] 'Sublegere,' inquit *Servius Ecl. ix.* furari est: unde et 'sacrilegus,' qui sacra legit, id est, furatur. 'Nocturni' quoque 'fures' improbiores habentur ex *XII. Tabulis*. Quamquam furem a 'furvo,' quod atrum significat, dici vult *Varro*, quia per noctem, quæ atra est, furta facilius committuntur: unde factum ut *nocturnus* absolute pro fure interdum ponatur. [*Ut qui Chisian. 1.*]

118 *Æquas*] Pœnas parvas parvis, magnas magnis peccatis.

119 *Scutica dignum*] *Scutica* quidem flagellum est, a Græco *σκήτρος*, quod corium significat; sed minus esse horribile indicat *Mart. x. 62.* 'scuticam' inter pædagogorum arma, uti et 'ferulas,' recensens; quarum levissima, percussa puerorum

mann admonitio est. Huic vero proxima 'fustium' castigatio est. Erat vero 'flagellorum' pœna multo gravior quam 'fustium,' quod multis locis nos Jurisc. docent. Nam quibus ex causis liberi fustibus, servi flagellis cædebantur, antehac dictum: verum honestiores, fustium loco, aut temporali exilio, aut rei alienius interdictione puniebantur. At vero milites ob leviora delicta a centurionibus suis vite percutiebantur. qua de re Juven. Sat. viii. 'Nodosam frangebat vertice vitem.' In 'flagellis' itaque major et atrocitas et ignominia erat. Unde et 'servilia verbera' dicebantur flagellorum ictus, et servi ipsi 'flagriones,' sicut et 'verberones,' et Græco verbo 'mastigiæ.' Atque hinc 'ad flagra deducere' pro in servitutem redigere dixisse videtur Juven. Sat. x. 'Quid Crassos? quid Pompeios evertit, et illum Ad sua qui domitos deduxit flagra Quirites?' Cæsarem enim dictatorem intelligit, qui Romanorum libertatem oppressit. Proprie vero 'flagella' dicuntur, si Grammaticis credimus, arborum fruticemque summitates, eo quod flatu agitentur; quas ob virorem, ut Isidorus voluit, etiam 'virgæ' appellamus: quæ tamen, si nodosæ atque aculeatæ sint, 'scorpiones' quoque nominantur. Et 'virgæ' igitur flagella sunt, sicut et 'lora.' *Torrent. Scutica dignum*] Loro dignum.

120 *Nam ut ferula*] *Ut*, pro 'ne non:' ut sit sententia: Ne non cædas ferula eum, qui meretur acerbins corrigi: *non vereor*, hoc est, mihi certum est, te leniter castigaturum eum qui vel maximo supplicio dignus est; itaque apud vos nulla supplicii deprecatione est opus, ut apud quos crimina sint paria et æqualia supplicia. *Cruq. Ferula cædas*] Ut minore supplicio afficias. [*Nam ferula cædas* Vat. Palat. 4. et Vat. Rom. 9. *Nam ferula ut* Vat. Rom. 9. a m. sec.]

Delph. et Var. Clas.

121 *Non vereor*] Non vereor, ne id facias.

122 *Furta*] Furta clanculum fiunt. *Latrociniis*] Latrocinia sunt violentæ direptiones.

123 *Falce recisurum simili te*] Quum minueris pœna simili te amputaturum parva cum magnis flagitiis.

124 *Si dives qui sapiens*] Facetissime reliqua huius Satyræ parte, superbam illam Stoicorum de sapiente suo sententiam irridet: de qua sic etiam Epist. ad Mæcenatem: 'Ad summum sapiens uno minor est Jove, liber, Dives, honoratus, pulcer, rex denique regum.' Postquam igitur omnibus artibus virtutibusque sapientem exornat Stoici, ridicule sutores quoque facit Horat. At illi sane solum ipsum esse Poëtam, ac solum dialecticum, dicebant. Sic enim Strabo Geographiæ lib. i. Quamquam autem hoc paradoxum hic exagitat Poëta, inde tamen desumpta illa, quæ cum admiratione legimus, iv. Od. 9. 'Consulque non unius anni,' &c. *Torr. Si dives*] Irridet Stoicorum paradoxon, nempe sapientem esse omnia.

[125 Vat. Rom. 9. *formosus solus*.]

126 *Cur optas*] Cur optas ut tibi regnum permittant homines? *Non nosti*] Stoicus arguit Horatium ignorantis, et inquit, Num nosti? &c. *Pater, &c.*] 'Patres' honoris causa appellati qui Philosophorum familiis præfuere. *Torrent. Num nosti* ede. Venet. 1509.]

127 *Chrysippus dicat*] Chrysippus vaferrimus Stoicorum somniorum erat interpret. [Cuning. ex ingenio, *crepidas neque fecit, Nec soleas unquam*.]

128 *Sutor autem*] Potestate, non usu. Quo] Quo istuc pertinet?

129 *Cantor tamen*] Potest tamen canere.

130 *Ut Alfenus vaser*] Alfenus ex sutore Juriconsultus clarissimus evasit. *Alfenus vaser*] Sic quidem libri omnes tum excusi, tum Mss. sed prisce

Horat.

5 K

interpretes, quod et ego in vetustissimis membranis observavi, *Alfinium* et *Alfenium* appellant, cognomine *Varum*; qui patria Cremonensis, relicta ibi, quam exercebat, sutrina, Romam venerit, ac Marco Sulpicio Jeto operam dederit, evectus tandem ad Consulatum. De eodem Gellius Noct. Att. vi. 5. Neque dubito quin eundem notet Catullus pulcherrimo illo Epigrammate: 'Alfene immemor atque unanimis false sodalibus;' id enim cum Horatio prope convenit, qui pro 'Varo' 'Vafri' cognomen ipsi imposuit. Prænomen autem 'Publius' fuit; et, ut ego quidem arbitror, cum patrio primum nomine *Alfenus* vocaretur, postquam clarus esse cepit, 'Alfinium' se appellavit: de qua nominum mutatione in Suetonii Tiberium scripsimus. *Torrent.*

131 *Clausa taberna*] *Clausa sutrina.*

132 *Sutor erat*] *Cruquius* legendum esse censet *Tonsor erat*, nam crines ustulare et ornare tonsoris est. Et sequenti versu, in contemptum tonsoris Stoici, ait, 'Vellunt tibi barbam,' tanquam stulto et inepto ad eam crispandam et discriminandam. *Cruq.* *Sapiens operis*] Ordo est, Sic sapiens est optimus opifex omnis operis.

133 *Vellunt tibi barbam*] Adeo stulte loqueris, et Stoice, ut te pueri contumeliosi illudant.

135 *Nisi fuste coërces*] Tanquam sceptro regio: coërtere namque est virorum principum; qualis hic sibi esse Stoicus videtur, magnorum regum maximus scilicet, cui pro sceptro porrigit baculum, ut Cynicorum more et latret, et in corona circumstantes se abigat. *Cruq.* *Fuste coërces*] Nisi abigis baculo tanquam sceptro regio.

136 *Rumperis et latras*] *Rumperis* clamore.

137 *Quadrante lavatum rex ibis, &c.*] *Quadrans* ex æreis nummis Romæ mi-

nimus, communis erat balneatoris merces, ab his pendi solita, qui publicis balneis utebantur, ut Philosophi Literatoresque ac Rhetores solent, cum ob tenuitatem, tum ut in turbæ populari frequentia suas artes venditarent. Hinc Juven. Sat. vi. 'Nam quæ docta nimis cupit et facunda videri, Crure tenuis medio tunicas succingere debet, Cædere Silvano porcum, quadrante lavari.' A qua tamen præstatione liberos fuisse qui primam adhuc pueritiam agerent, probat idem auctor Sat. ii. 'Nec pueri credunt, nisi qui nondum ære lavantur.' Itaque Cicero Oratione pro Cælio, cum de Clodia sic loquitur: 'Nisi forte mulier potens quadrantaria illa permutatione familiaris facta erat balneatori;' amarissime illi objicit, quod non plus ab amatoribus acciperet, quam ipsa balneatoribus penderet, duplici nomine occulte indicans merito 'quadrantariam' appellari, quæ quadrantibus polluta, quadrantibus lavaretur. Cælius xvi. 47. *Torrent.* *Quadrante lavatum*] Mercede balneatori debita, non a rege, sed ab uno de multis. [*Nec longum* Vat. 9. 14. Vat. Palat. 4. et Angelic. 2.]

138 *Rex ibis*] Non revera rex, sed secundum Stoicorum opinionem. *Stipator*] Comes.

139 *Crispinum*] Præter Crispinum Stoicum. [Vat. 12. Angelic. 1. et Vallicel. 3. *at mihi.*]

140 *Peccavero*] Libri manuscripti quinque *peccabo*. Placet: non temere enim *o* corripitur in istiusmodi verbis a Poëtis, qui Virgillii ætate floruerunt. *Torrent.* *Stultus*] Per stultitiam.

141 *Inque vicem*] Et vicissim.

142 *Privatusque*] Et non rex. *Te rege beatus*] Qui te regem putas. Sensus est: Quemadmodum sapiens non est dicendus rex qui unicum habet stipatorem, sic peccata non possunt esse paria, si quædam sint venia digna.

SAT. IV. Lucilium veteres Comicos Græcos sequuntur, mordacem fuisse ait. Sua autem Scripta non itidem legi ostendit, quum bona pars hominum sibi vitii alienius conscia, se ibi perstringi sciant. Se alioqui virulentia carere, ac tantum jocose et velut paterna quadam castigatione ad deterrendos a vitiis homines uti profitetur.

1 *Eupolis*] Exorditur ab antiquæ Comædiæ scriptoribus, ut sibi quidem nonnihil apud Romanos benevolentia, Lucilio vero plus comparet invidiæ, ut qui satis acnte et in cives mordacius scripsisset: se vero nihil tale meditari, neque virulentis blateramentis se quemquam velle perstringere, sed urbana tantum et faceta morum castigatione cives a vitiis detertere. *Cratinus*] Persius hunc audacem nominat, quod maxima libertate carperit, et acerbitate mira prosciderit Atheniensium vitia. *Cruq. Eupolis*] Quinctilianns lib. x. de Antiqua Comædia tractans, 'Plures,' inquit, 'ejus auctores, Aristophanes tamen et Eupolis Cratinusque præcipui.' Hos igitur tres veteris Comædiæ principes Flaccus noster mollissime uno versu complexus est. Illud autem de Eupolide memorabile, quod Suidas eum bello adversus Lacedæmonios apud Hellespontum nanfragio extinctum tradit, unde vetitum fuerit ne quis Poëta militaret. *Torr. Eupolis, &c.*] Hi principes fuerunt inter Poëtas veteris Comædiæ.

2 *Prisca*] Comædia prisca erat paulo maledicentior, quam ut aures hominum ferre possent.

3 *Dignus describi*] Qualis Athenis fuisse commemorant, Cleonem, Cleophantem, Hyperbolum, homines improbos et seditiosos. At vero illi Comici Periclem quoque, et Socratem, aliosque summos in Repub. viros suis versibus violarunt. Melius itaque Romani, qui notandi viderentur a Censoribus notari voluere, nec

passi sunt vitam famamque subiectam esse probis et injuriis Poëtarum, capite etiam puniri sancientes, tale carmen condere si quis auderet. *Torr. Describi*] Dignus notari.

4 *Sicarius*] 'Sicam' a secundo dictam non modo Grammatici, sed et JCti tradidere. Erat autem gladius brevis, quo facile occulto grassatores olim utebantur: hinc proprie quidem qui sica hominem occiderint, sed per abusionem quocumque telo id fecerint, 'sicarii' appellantur, et lege Cornelia De sicariis tenentur. *Torr.*

5 *Famosus*] Fama, quæ nihil aliud quam communis de aliquo populi opinio est, ut recte censet Nonius, in utramque partem accipitur: *famosus* semper pro infami, ut multis exemplis idem docet. Hinc 'mulieres famosæ,' eadem quæ 'probrosæ.' *Torr. Famosus*] Malæ famæ.

6 *Hinc*] Ab illis Poëtis. *Lucilius*] Cognomine Bassus, patria Auruncanus, inventor Satyræ apud Romanos. De quo sic Quinctil. lib. x. 'Satyra quidem tota nostra est, in qua primus insignem laudem adeptus est Lucilius, qui quosdam ita deditos adhuc habet sibi amatores, ut eum non ejusdem modo operis auctoribus, sed omnibus Poëtis præferre non dubitent. Ego quantum ab illis, tantum ab Horatio dissentio, qui Lucilium fluere lutulentum, et esse aliquid quod tollere possis putat: nam et eruditio in eo mira, et libertas, atque inde acerbitas, et abunde salis.' *Torrent. Lucilius*] Lucilius Poëta Romanus, qui illorum priscam Comædiam, Latinam fecit Satyræ.

7 *Mutatis tantum pedibus*] Quare nihil aliud, quam negligentiam Lucilii in numeris et pedibus notat. Sed quemadmodum maxima pars etiam veteris Comædiæ Iambis constabat, in quibus semper accurate ratio a Græcis habita fuit numerorum, et quidem longe quam in Dactylicis magis, in quibus negligentiores fuisse

constat: ita certum est, Dactylico-
rum negligentiam auxisse Lucilium,
Iambicorum autem prope invexisse.
Itaque quod tam operose Comicis
Latinis alibi Poëta objicit, quod ne
quidem locis necessariis Iambum ad-
mitterent, id Lucilio peculiare. *Hcin-
sius. Mutatis pedibus*] Quia Lucilius
usus est versibus Hexametris, illi
Iambicis.

8 *Emunctæ naris*] Acri judicio. *Du-
rus componere versus*] *Componere ver-
sus* est, suis illos numeris pedibusque
aptare, ac concinnos modulatosque
reddere. Ad quod durissimus erat
Lucilius. *Torrent.*

9 *Vitiosus*] In hoc: quod duros
versus componeret.

10 *Ut magnum*] Tanquam rem mag-
ni momenti. *Stans pede*] Nullo labo-
re, et tempore brevissimo. Vid. *Turneb.* vii. 19.

11 *Quum flueret*] Cum versus pro-
funderet invenustos. *Erat quod*] Erat
aliquid quod sumeres, idque imitatio-
ne dignum. Vid. *Turneb.* xv. 9.

13 *Scribendi recte*] Ut recte scri-
beret. *Nam ut multum*] Si quis mul-
tum scribit, nihili æstimo. [Vat. Rom.
9. non moror.]

14 *Crispinus minimo me provocat*] Summum adversarii contemtum osten-
dit, qui, cum quantus est, vel uno, ut
dici solet, digitulo provocat, tanquam
nullo negotio prostraturus. Sunt qui
ad provocantium gestum referre ma-
lint; minimum enim digitum porri-
gunt. At Cruquius de 'sponsione'
intelligit, quam Crispinus paratus sit
facere, sed levi deposita summula.
Non placet. *Torr.* *Minimo me provo-
cat*] Minimo digito, quod est alterum
contemptum in certamen provocare.
Accipe] Verba sunt Crispini Hora-
tius provocantis.

15 *Accipe jam*] Bene in posteriore
sua editione Lamb. *Accipiam* pro
Accipe jam. Est enim magis Comi-
cum, ac Dramaticum, quod etiam
Turnebus xv. 9. censuit. Atque ita

in omnibus pæne exemplaribus nos-
tris legitur, ut innox, *dentur pro delur.*
Torrient. Vid. *Guil. Canter.* iv. 12.
Locus] In quo scribamus.

16 *Custodes*] Ne aliena opera uta-
mur.

17 *Dii bene fecerunt*] Respondet
Horatius.

18 *Raro et perpauca loquentis*] Lamb.
necessaria, ut ei visum est, conjectu-
ra, *loquentem* emendat, quasi vero non
ali animo verba linguæ suppediten-
tur. *Rara* etiam pro *raro* non uno in
codice repperi, nec displicet, ut Sat.
vi. 'Singultum pauca locutus.' *Tor-
rent.*

19 *At tu conclusas hircinis follibus*
auras Usque laboranteis, &c.] Malum
Poëtam, sed opinione sui inflatum,
hac allegoria irridet Horatius. elatio-
nem enim animi ponit in pulmone:
quem follis appellatione intelligit.
Et non simpliciter dicit Poëtam ar-
rogantem folles fabrorum ferrariorum
imitari: sed *folles laborantes, &c.* op-
time: nam cum cessat faber, non tur-
gent folles, neque vento inflati sunt.
Casaubon. *At tu*] O Crispine. *Hir-
cinis follibus*] Follibus ex corio hirci-
no factis.

20 *Usque laborantes*] Auras semper
flantes. Horatius metaphorice signi-
ficat Crispini versus turgidos fuisse et
inanes.

21 *Beatus Fannius*] *Faunium* vo-
cant quinque codices; vetus Inter-
pres etiam 'Quadrati' cognomen ei
imponit. An idem qui Sat. x. com-
memoratur, ignoro. *Torr.* *Fannius*]
Fannius Poëta loquacissimus. *Ultrò*
Delatis capsis] Cui non petenti Sena-
tus detulit capsas, quibus libri ejus
in Augusti bibliotheca reponerentur,
una cum sua imagine ad memoriam
ejus prodendam.

22 *Delatis capsis et imagine*] Biblio-
thecam primus publice Athenis Pisis-
tratus instituit, Romæ Asinius Pol-
lio: qua de re Isidorus lib. vii. Gel-
lius libro vi. cap. ult. Plinius vii. 30.

Hic ergo honor huic Fannio contigit, non merito eximiae eruditionis, sed vel eorum adulatione et obsequio, qui orbi et divitis hereditatem captabant; vel amicorum opera, qui quo recitantis tædio ac molestia liberarentur, hoc ei munus a Cæsare impetrarunt: sic enim prisci commentatores. Nec illepide sane; prior tamen ratio magis arridet. *Capsas* autem pro forulis arculisque accipio, quibus libri concinne reponerentur. *Torrent.*

23 *Recitare timentis*] Hic non inepte quis ambigat, quare idcirco, quod vulgo non recitet scripta sua, a nemine legi Poëta dicat. An quia famam vulgus sequitur? Fama autem recitationibus, ob applaudientium frequentiam, præcipue acquiritur. *Torrent.* *Timentis ob*] Quum nemo legat scripta mei timentis vulgo ea recitare. Primitivum in possessivo subintelligitur.

24 *Genus hoc*] Hoc genus poëmatiss, scil. Satyræ.

25 *Quemvis media*] De medio populo quemvis in medium producito. *Erue turba*] *Elige* habent libri pæne omnes: et mox *miser amb. laborat*, pro *miser*. Sed hoc leve est, illud omnino restituendum. *Torrent.*

[26 *Aut ab avaritiam* Vat. 4.]

27 *Hic nuptarum*] Alius est adulter qui matresfamilias tantum sectatur.

28 *Hunc capit*] Alium vasa argentea delectant. *Stupet Albius ære*] Sic Virgilius: 'Hic stupet attonitus rostris.' *Ære* autem pro vasis signisque æreis dixit. ut in Epist. 'Inunc, argentum, marmor vetus, æraque, et artes Suspice.' Quanto vero veterum adamati æris, maxime Corinthii, insania, vel sola illa in Verrem, quæ de signis inscribitur, actio docere possit. *Torrent.* *Stupet ære*] *Stupet* status ex ære Corinthio factis.

29 *Mutat merces*] Virg. Ecl. iv. 'Nec Pontica pinus Mutabit merces.'

Et in Georgicis: 'Quamvis Milesia magno Vellera mutantur;' quo loco quidem Servius hanc loquendi rationem ab antiquo more, quo mercimonium omne in permutatione consistebat, repetit: verum hoc ita interpretabimur, ut, quamquam percusso jam nummo, et inventa publica illa forma, quæ mercis pretium dicitur, aliud jam proprie erat 'emptio,' aliud 'permutatio;' distincti nempe contractus; verbi tamen proprietas manserit. Nam 'permutationis' nomen vi sua generale est, pro quacunque conventionione, qua utrimque aliquid præstandum venit: itaque in ipsa etiam emtione merx mutari ære, mutari pecunia, mutari pretio, mutari denario recte dicitur. Exempli passim obvia. *Mutare igitur merces*, est quomodocumque comparare. Atque ita Græci quoque verbo ἀλλάττεσθαι et ἀντικαταλλάττεσθαι usi sunt. *Torrent.* *Ad eum quo*] Ad eum solem, id est, occidentem.

30 *Per mala*] Per pericula et vitæ discrimina. [Vat. 3. Vatt. Rom. 1. 3. 5. Vat. Palat. 4. Chisian. 1. 2. alii codd. ap. Valart. *patet regio*. Sanad. *teget regio*.]

31 *Turbine*] Vento.

32 *Summu deperdat*] Ne aliquid diminuat de summa, id est, de bonis congestis.

33 *Omnes hi metuunt*] Clausula rationis. Idcirco omnes oderunt Poëtas et versus mordaciores, quia male sibi conscii, notari et ludicro esse formidant. *Crug.* *Omnes hi*] Omnes improbi et vitiosi homines. *Versus*] Versus Satyricos.

34 *Fenum habet in cornu*] Alii *fænum* per *æ* scribunt, alii per *æ*: nos autem monuimus 'fetus,' 'fenus,' 'fenum,' 'femina,' rectius sine diphthongo scribi. Erat autem actio apud Romanos ex lege XII. Tab. descendens, Si QUADRUPES PAUPERIEM FECISSE DICATUR, ut puta si equus calceos calce percussisset, aut bos

cornu petere solitus cornu petisset, aut mula propter nimiam ferociam aliquem læsisset, dominus aut noxæ dare illud animal, aut damnum datum (quod 'pauperiem' vocabant, quia 'injuria' dici proprie non poterat) restituere cogeatur. Quod incommodum quo vitarent domini, signo aliquo occurrentes admonebant, quo cavere sibi a tali quadrupede possent, et peculiariter illigato cornibus feno, bovem cornu petere indicabant. *Torr. Fœnum habet in cernu*] Est sermo vulgi in Poëtas, qui acres sunt in homines vitiosos. Metaphora ducta a bove cornu petente, cujus cornibus fœnum alligabant Romani, ut sibi ab illo caverent homines in via forte occurrentes.

35 *Risum excutiat sibi*] Tale aliquid de se Persius : 'Quid faciam, si sum petulanti splene cachinno?' *Torrent. Excutiat sibi*] Dummodo moveat risum profusum sibi, id est, ad suam voluptatem. *Dummodo risum Excutiat sibi, non hic cuiquam parcat amico*] *Legend. Excutiat tibi.* Non enim talem innuit, qui honestam sibi requiem, hoc est, εὐημερίαν ac modestos risus quærît; qualem alicubi describit L. Philippum : verum talem, qui, dum aliis modo dicax videatur, risumque exprimat, nulli amico parceret : hoc est quod alicubi dicit Seneca, 'amicum perdere, quam dictum mallet.' Atque hoc est, quod paulo post dicit, 'solutos Qui captat risus hominum tamamque dicacis.' *Rutgers.*

36 *Chartis illeverit*] Quodcumque semel scripserit. [*Et quoscumque* Vat. 4. Vat. Rom. 7. et Angelic. 1.]

37 *Gestiet a furno redeutes*] Cupiet, ut omnes a pistrino redeuntes sciant. *A furno redeutes*] Acro intelligit, servos a pistrino : a lacu, servos a lixa, id est, lympa : unde veteres aquam dixisse lixam, Nonius annotat. Unde etiam lixæ nominati in exercitu, qui aquam adherent. *G. Fabrit. Lacu-*

que] *Lacus* erant Romæ publici, quibus aqua continebatur ad usum populi; et quidem tota Urbe frequentissimi, quemadmodum ex P. Victore constat, cum, quot singulis in regionibus lacus fuerint, non secus ac vicos et faua enumerat. Quos inter notissimi, propriis distincti nominibus, Curtius et Servilius. Vid. *Turneb. xxi. 29. Torrent. Lacuque*] Unde aquam hauriunt.

38 *Agedum*] Respondet Horatius ad ea quæ in Satyrarum scriptores dicta fuerant. *Accipe contra*] Defensurus se adversus eos, qui Poëtas vel ob solum nomen exosi fugiant, ac præcipue Satyricos, quorum scriptis passim apud omnes divulgatis infamantur; ordine respondet, neque Poëtarum numero se habendum, neque, quæ pedestri quodammodo oratione scribit, contumeliæ loco ducenda, cum ad morum correctionem spectent, neque ipse eo nomine sese jactet, nihil minus quam natura maledicus, nec cuiquam probo formidandus. Ac tandem ita a patre se institutum narrans, Sermonem absolvit, *Torrent.*

39 *Dederim quibus esse Poëtas*] Iis, quos agnosco esse Poëtas, non dico me esse Poëtam.

40 *Concludere versum*] Versum certis pedibus clandestere.

42 *Sermoni propiora*] Similiora sermoni quotidiano et orationi solutæ, quam versibus.

44 *Des nominis*] Ut Poëta nominetur.

45 *Quidam*] Quæsivere, quia comædiæ stylus prosæ orationi est similis.

46 *Quæsivere*] Dubitaverunt. *Acer spiritus*] Spiritus ardens et vehemens.

47 *Pede certo*] Ac definito numero.

48 *Differt sermoni*] Differt ab oratione soluta. *Differt* pro 'dissidet,' cum dativo ponitur. *Sermo merus*] Solus sermo verbis puris perscriptus.

At pater] Est antypophora ad convincendum eorum argumentum, qui dicunt comœdiam merum esse sermonem.

49 *Sævit*] Irascitur, ut Demea apud Terentium. *Nepos*] Luxuriosus heluo. *Insanus*] Recte a priorie editione, quæ *insanit* habebat, recedit Lamb. nam *insanus* habent nostri quoque vetustissimi codices. Displicuerat Grammaticulis quibusdam duo epitheta uni nomini adjungi sine copula. *Torrent.*

51 *Ante noctem*] Claro die.

52 *Cum facibus*] Cum facibus amatores invisabant amasias suas. *Pomponius*] Pomponius adolescens libidinosus, quem Horat. vellicat quasi aliud agens. [*Pompinus* Vat. 13. et Vatt. Rom. 5. 6.]

53 *Audiret leviora*] Imo æque asperere objurgaretur. *Pater*] Pomponii pater.

55 *Quem*] Quem versum.

56 *Personatus pacto pater*] Comicus pater, qui patris personam in comœdia sustinet. *His, ego quæ nunc*] Si eripias his carminibus quæ nunc scribo, &c.

58 *Tempora certa*] Nimirum pro ratione et Poëmaticis genere; alia namque est heroica dimensio, alia elegiaca, iambica, &c. *Cruq. Tempora*] Syllabarum quantitatem.

60 *Non, ut si solvas*] Non ita invenies, quemadmodum si solvas hunc versum Ennianum, scil. *Postquam discordia, &c.*

61 *Belli ferratos*] Versus Ennii notissimus, quem non uno in loco imitatus est Virgilius, ‘Clauduntur hellicæ portæ.’ Et, ‘Cardine verso, Belli ferratos rupit Saturnia postes.’ Lumen autem et Ennio et Virgilio præfert Plutarchus in Numa, ubi Jani templum Romæ portas scribit habuisse bifores, vocatamque belli portam. Vide lib. iv. Od. 15. et Turneb. v. 3. Advers. *Torrent.*

62 *Disjecti membra Poëtæ*] Lacera-

ti Poëtæ vestigia.

63 *Hactenus hæc*] Hactenus utrum Satyra et Comœdia sint poëma; quod Horatius non dubitat. *Alias, justum sit, nec ne, poëma*] Alio tempore quaeremus.

64 *Quæram: meritone*] Quæram a te, o Romane.

65 *Scribendi*] Satyræ vel Comœdiæ genus. *Sulcius*] Plures libri manuss. *Fulgium* aut *Fulcium* vocant: de quo, neque de *Caprio*, quicquam me legisse memini. Acerrimos accusatores fuisse credendum est. *Torrent. Sulcius acer*] Accusator acerrimus, sic et *Caprius*.

66 *Rauci male, cumque*] Assiduitate agendi valde rauci. *Libellis*] Cum libellis accusatoriis, in quibus maleficorum et nomina et crimina erant scripta.

67 *Timor latronibus*] Uterque horribilis latronibus.

68 *Et puris vivat manibus*] Si vivat manibus a scelere puris. *Puris manibus*] Sic de Tito Suet. ‘Pontificatum maximum ideo se professus accipere, ut puras servaret manus.’ Et iii. Od. 24. ‘Immunis aram si tetigit manus.’ *Torr. [Et vivat manibus propriis* Vat. 9.]

69 *Ut sis tu similis Cæli Byrrhique latronum*] Quamvis tu sis similis Cæli, &c.

70 *Non ego sim*] Plures libri, *Non ego sum*, hand dubie apertius: sententia enim est: Quamquam tu forte Cæli Byrrique sis similis, non ego Sulcii sum aut Caprii: cur ergo metuas. *Torrent. Non ego sim Capri, neque Sulci: cur metuas*] Sic ego sum accusatoribus dissimilis, cur metuas me?

71 *Nulla taberna meos habeat*] Et cur vis metuere si nulla taberna, &c. *Taberna*] *Taberna* dicta ex eo quod tabulis clauditur, ut Juris. volunt, omne ad habitandum utile ædificium significat. Unde ‘tabernacula’ in castris, quamvis pellibus postea te-

gebantur; et 'contubernales' et 'ad-
tubernales,' qui vel easdem vel con-
tiguas tabernas habitent. Sed et
'negotiatorias' et 'argentarias,' et
'cauponias,' et 'purpurarias taber-
nas' in Pandectis legimus. Proprie
tamen, si auctores recte observemus,
plebeia tantum ædiculæ in vicis, ax-
ibus et tabulis clausæ, ut inquit Isi-
dorus, eo nomine demonstrantur.
Denique ut omnium mercium, sic li-
brorum quoque tabernæ erant, qua-
lem hoc loco denotat Horatius. Et
quia plerumque magnorum ædificio-
rum columnis adhærebant tabernæ,
hinc 'pilam' etiam adjunxit. Quam-
quam, ut verum fatear 'tabernam'
ac 'pilam' hic pro ipsis contuberna-
libus congerronibusque, qui ad ta-
bernas pilasque desidebant, libentius
acceperim. Et nunc quoque in ta-
bernis librariis fere nugatorum statio
est. Josephus Scaliger λέσχας Græce
dicti recte existimat, ubi loquaculi
illi sessitabant. Unde λησχηνεύειν et
λεσχηνεύεσθαι, pro nugari, garrere, ca-
lumniari, ac maledicere. *Torrent.*
Pila libellos] Pila, est bibliopolarum
columna, ad quam prostabant libri
venales. [Valart. audacter, *habet*
ut neque, &c.]

72 *Queis manus*] Quos vulgus ma-
nibus terat et Tigellinus unns e vulgo.
Tigelli] Melius manuss. et ante Lamb.
excusi, sine interrogationis nota: op-
tat enim Poëta ut libelli Hermoge-
nis, ejusque similitum, manibus non
terantur. *Torrent.*

73 *Non recito*] Libri nostri omnes
magno consensu, *Nec recito cuiquam.*
Torrent. *Non recito*] Præterea non
recito, &c. *Coactus*] Non libenter.

74 *In medio qui*] Loquitur aliquis,
Horatii consuetudinem improbens.
At multi sunt, &c. [*Non ubi ubi*
Cuning.]

75 *Quique laventes*] Lavantes in
balneis.

76 *Suave locus voci resonat conclusus*]
Locus cameratus in balneis suaviter

voci resonat. *Conclusus*] Qualia esse
convenit balnea, ne calor dissipetur.
Ideo veteribus Romanis obscurissima
erant, rimis potius quam fenestris lu-
cem admittentia. *Torrentius.* *Inaneis*]
Sic stolidos atque imperitos vocat, ac
vana quadam gloriola elatos. Vide
Turneb. x. 1. et xxx. 12. *Torr.*
Inanes hoc jurat] Leves Poëtas hoc
juvat.

77 *Sine sensu*] Stulte.

78 *Tempore num faciunt alieno*] Ci-
cero Epist. ad Cassium lib. xv. 'Con-
sidera ne in alienissimum tempus ca-
dat adventus tuus.' *Torrent.* *Tem-
pore alieno*] Tempore incongruo.

79 *Inquis*] Vetustissimi codices
duo, *Inquit*; nec displicet ea varie-
tas: quale illud est, *in me jadis*; et
mox, *auctor quis denique eorum.* *Tor-
rent.* *Studio pravus facis*] Pro studio-
se. Porphyrio conjungit *studio pra-
vus*, pro pravo studio. quod ego malo,
quam lectionem illorum, qui scribunt,
prave facis. Fabrit. *Studiis pravis*]
Data opera.

80 *Hoc in me jadis*] Hoc mihi obji-
cis. *Est autor quis*] Denique quis eo-
rum est author, id est, delator, cum
quibus vixi? nullus.

81 *Cum quibus*] Ut si non natura,
at saltem consuetudine pravus evase-
rim. *Torr.* *Hic absentem rodit ami-
cum*] Horatius ostendit qui sint fu-
giendi tanquam homines perniciosi.

82 *Solutos risus*] Immoderatos ri-
sus.

83 *Dicacis*] Dicax significat joco-
sum cum mordacitate. Angl. *a scoff-
ing jester.*

84 *Fingere qui non visa potest*] Qui
potest fingere se vidisse, quæ non vi-
dit. *Commissa tacere*] Arcana. [Vat.
4. *non jussa*, quod non improbat Fea.
Vide Drakenb. ad Sil. Ital. xiii. 372.]

85 *Hic niger est*] Non ad Pythago-
ræ symbolum μή γενέσθαι μελανόφρων,
respexit Horatius; sed Romano more
locutus est, uti et Catullus: 'Nil ni-
mium studeo, Cæsar, tibi velle placere,

Nec scire utrum sis ater, an albus homo.' Illa vero Pythagoræ sententia huic loco magis convenit, colorem candidum ad naturam boni spectare, atrum ad malum. *Torrent.* *Hic niger est*] Hic est perniciosus et infelix.

86 *Lectis videas canare*] *Lectis* discubitoriis. *Quaternos*] Notandum triclinium, quod ipsum verbi etymon ostendit, tres fere habuisse lectos; quos ad cubicularium differentiam, 'discubitorios' appellabant: in singulis vero lectis totidem culcitris accubuisse convivas tres. Et medio quidem plerumque is, qui ceteris omnibus honoratior erat, solus accubebat: unde dici solet septem facere convivium. Pluribus tamen vel invitatis, vel sponte advenientibus, pro convivoris arbitrio, quaterni, quo ipse vellet lecto, collocari poterant; et quod sordidissimum habebatur, stipari etiam quini aut plures. Horatius itaque vel in frequentissimo convivio, quo quaterni accubant, existere sæpe aliquem ait, qui dictis suis omnes vellicet, nec ideo tamen pravus aut improbus habeatur, sed laudetur potius: quo magis mirandum sit, ne levissimum quidem in se risum ferri. *Torrent.* *Quaternos*] Duodecim convivas in uno triclinio.

87 *Quavis aspergere cunctos, Præter eum qui præbet aquam*] Sic libri omnes, in quos nunquam incidi. Muretus tamen legit: *quavis aspergere cunctos Præter eum qui præbet, aqua.* Μεταφορικῶς quavis aqua aspergere pro undequaque petito risu lacessere; ut 1. Od. 7. 'Undique decerpam fronti præponere olivam.' Ego vero nihil mutandum censeo: nam *aspergere* absolute pro salsis dictis carpere, vocabulum elegans est. Itaque libere a Turnebo 11. 11. in loci hujus enarratione dissentio, cur enim per συνεκδοχὴν non dicatur 'præbere aquam' qui convivium præbet? nam nullum apud veteres sine aqua convivium,

non dico qua manus abluerent, vel corpus etiam in balneo, sed quæ bibentibus ministrabant, nunc calida, nunc frigida, ut docuimus 111. Od. 19. Et summa in hoc ipso facetia est, quod derisor salis guttulam ipsi etiam præbitori asperserit; ut Nasidieno contigit, de quo lib. 11. Sat. ultima. Alii dicunt *aqua aspergere* proverbialem esse vocem, pro jacere et effundere in aliquem convivium. Eum ergo aqua aspergere, qui bibendi est arbiter, magna contumelia est, quia pro honore contemptus, pro beneficio inferitur injuria. Aqua is aspergit maxime, qui mordax et conviciator est, qualem hic convivam describit Poëta. *Fabrit.* *Quavis aspergere cunctos, Præter eum qui præbet aquam*] *Quavis* ratione cunctos diceretis et salibus aspergere. [*Ex quibus* Vat. 2. et Vat. Rom. 9. *inutus* aet Vat. 10. Vatt. Rom. 4. 5. et Chisian. 1. quod receperunt Fea et Bothe.]

88 *Præter eum qui præbet*] Præter convivii magistrum. *Præter eum, qui præbet aquam*] Qui præbet aquam qualavarent convivæ. *Post, hunc quoque potus*] Convivatorem etiam maledictis insectatur cum potus est.

89 *Verax aperit præcordia*] Bacchus veritatem dicere cogit. *Liber*] Bacchus, pro vino.

90 *Hic tibi comis*] Hic, quem proxime descripsi. *Hic tibi comis, &c.*] Videtur comis tibi, qui inimicus es malis.

92 *Pastillos Rufillus olet, Gorgonius*] Vide hunc versum supra, Satyra secunda.

93 *Lividus*] Malignus. *Si qua*] Si quo casu, si qua occasione. *Fabrit.*

94 *Capitolini*] 'Capitolinus' Petilliorum cognomen fuit, uti Manliorum, Quinctiorum, Sestiorum, Scantiniolorum, Meliorum, et Tarpeiorum. Errat ergo antiquus commentator, qui Petillium hunc a corona Jovi Capitolino surrepta cognominatum tradit. Ego de perulatu vel de repetundis

accusatum, aut gratia aut sordibus absolutum, fuisse crediderim. *Torrent.* *Petilli]* Petillius cum coronam e Capitolio surripuisset, iudicio absolutus est.

95 *Defendas]* Tu, inquit, qui me invidum et mordacem notas, vide anne, dum te amicum simulas, multo improbius pecces, verborum blanditiis venenum aspirans, et quanto occultior, tanto gravior inimicus. Recte etiam Ennius: 'Eo ingenio natus sum, amicitiam atque inimicitiam in fronte promptam gero.' *Torrent.*

96 *Me Capitulinus]* Defendas his utens verbis, Me Capit. &c. *Convictore usus, amicoque]* Conviva et familiaria.

99 *Judicium illud]* Quod non sit missus in exilium propter furtum. [Vat. Rom. 2. *fucus* pro *succus*. Plurimi codd. Feæ, *sucus*.]

100 *Hic nigræ succus loliginis]* Expressere conatur quovis nigro nigriorem esse, qui amicum tam latenter et insidiosè lædat. 'Loligo' autem, aut 'loligo' quasi 'voligo,' si Varroni credimus, quod ex aqua subvolet, Græce τευθίς dicta, ex eorum piscium genere est, qui sanguinis expertes, molles appellantur: quales etiam sepia et polypus. Et hi quidem, ut ab Aristotele lib. iv. De partibus, et lib. v. de Historia animalium traditur, viscera non habent, sed humorem quemdam, μύτιν alii, ipse θόλον appellat; nos, præsertim in sepia atramentum dicimus. *Torrent.* *Hic nigræ succus loliginis, hæc est]* Hujusmodi oratio occulti odii est plenissima: ducta est Metaph. ab atramento piscis loliginis, quæ alba est externe, intus autem nigra.

101 *Ærugo mera]* Vitium hoc 'æruginem' vocat, quod amicitiae ac vitæ hominum non minus quam illa æri, aut ferrugo ferro perniciem adferat. 'Æruginem' vero hic pro atramento sutorio accipere, quod χάλκανθον vocant Græci, ridiculum est. Vide Tur-

neb. xxx. 30. *Torrent.* *Ærugo mera]* Virus et pestis amicitiae. *Quod vitium procul abfore]* Vitium maledicentiae simulata amicitia tectæ. *Abfore]* Non male Lamb. *afore*; nam nos quoque in tribus optimis codicibus *affore* scriptum reperimus, pro *afore*, ut sæpe in Pandectis Florentinis *afuit* pro *abfuit*. Torr. *Abfore chartis]* A scriptis et animo meo.

[102 Codd. Feæ, *si qui*, et sic ipse edidit.]

103 *Liberius si quid]* Precatur veniam suæ libertati, ea lege, ut si quid urbanus, si jocosus et minus amarulentum dixerit, nemo gravius offendantur. *Cruq.*

105 *Insuevit pater optimus hoc me Ut fugerem]* Sic summo librorum omnium consensu legitur: non recte Lamb. locum hunc mutare ausus est, ac legere, *Insevit pater optimus hoc mi*; sed male, ni fallor. Neque enim a natura sibi aut parentibus insitam hanc istiusmodi vitiorum fugam ait Horatius, sed ita se assuefactum monitione paterna, ut propositis exemplis, quæ aliis male cecidisse intelligeret, ea et ipse quantum posset effugeret. Atque adeo doctrinæ magis, quæ vim insitam promovet, quam naturæ aut indoli suæ id beneficium se debere fatetur: ut II. Sat. 2. 'Uterve Ad casus dubios fidet sibi rectius? hic qui Pluribus assuerit mentem?' Cur igitur verbum *insuevit* non eodem modo hic accipiat? Atque ita Græci quoque verbo ἐθίζομαι usi sunt. Sic *insuevit me hoc* ut fugerem, nempe per Synchronismum, ut vocant Grammatici, more Poëtæ nostro admodum familiari. Vide Turneb. xxx. 19. *Torrent.* *Pater optimus hoc me]* Pater meus inserebat hæc bona in me, vel pater meus insuescendo docuit me hoc.

106 *Ut fugerem exemplis vitiorum]* Ut quæque vitiorum fugerem, ea vitia notando exemplis. *Exemplis vitiorum]* Optima ac simplicissima insti-

tuendi juventutem ratio, qua Demea quoque ille Terentianus suum se fluxisse filium narrat: 'Nil prætermitto: consuefacio: denique Inspecere, tamquam in speculum, in vitas omnium Jubeo, atque ex aliis sumere exemplum sibi,' &c. *Torrent.*

107 *Quum me hortaretur*] Hortaretur ad frugalitatem ab incommodo et malo prodigalitatis, qua misere afflicti demonstrat Albii filium: quod urbane facit quidem, sed non sine nota Satyrica. *Cruq.*

109 *Ut male vivat*] Quomodo in penuria vivat?

110 *Barrus*] Libri optimi tres, *Varrus*; unus, *Burus*. Vid. Turneb. xiv. 20. *Torrent.* *Magnum documentum*] Qui est documento. *Patriam rem*] Rem familiarem a majoribus relictam.

112 *Sectani*] Hunc quoque et plures et meliores libri *Scetanum* vocant, unus *Scutanum*. *Torrent.* *Sectani dissimilis sit*] *Sectanus* erat turpis mæchus.

113 *Mæchas*] Matronas.

114 *Treboni*] Trebonius in adultério fuit deprehensus.

115 *Sapiens vitatu*] Philosophus (inquit Horatii pater) causas reddet. *Quidque petitu*] Antiquissimi codd. *quodque petitu*, et mox *reddat*, pro *reddet*. *Torrent.*

116 *Causas*] Rationes. [Vatt. 3. 4. 5. Vat. Rom. 2. Gregorian. 1. Angelic. 1. et Vallicel. 3. *sed mihi sat si.*]

117 *Traditum ab antiquis morem*] Traditam a veteribus consuetudinem servare.

118 *Custodis eges*] Pædagogi. [Vat. Rom. 9. *famam, vitamque.*]

119 *Simul ac duraverit*] Posteaquam ætas corroboraverit membra. *Duraverit*] Sic Virg. 'Natos ad flumina primum Deferimus, sævoque gelu duramus et undis.' *Torrent.*

120 *Nabis sine cortice*] Alienis præceptis non egebis, Metaph. ducta a

pueris qui corticis ope natare discunt.

121 *Formabat puerum dictis*] Sic me pater erudiebat. *Sire jubebat*] Quod legibus in politia proprium est, hoc parentum munus privatum est, nimium jubere quod honestum et laudabile est; vetare, quod cum decore pugnat, permittere quæ tranquillitatem non perturbant, punire scelus et impietatem. *Cruq.* [Vat. Rom. 9. *puerum digitis.*]

122 *Habes autorem*] Sunt verba patris sui.

123 *Unum ex iudicibus selectis*] Unum ex equestri ordine, unde iudices eligebantur. *Judicibus selectis*] Nemo mediocriter eruditus ignoret plures fuisse Romæ iudicum decurias. E quibus hi, quos Prætor urbanus in eum quo magistratum gesturus erat annum juratus conscripserat, *selecti* vocabantur; Græce ἐκκριτοι, καὶ ἀπόλεκτοι, ut Budæus. Et quia summa apud populum incorruptum iudicum laus, ideo recte Horatius eorum maxime exemplis sese monitum narrat, quorum auctoritatem defugeret nemo. *Objiciebat*] Ante oculos ponebat.

124 *An hoc inhonestum*] Dicebat pater, An hoc, &c. *Inutile factu*] *Fuctum* antea ediderat Lamb. et sic habent libb. manuss. omnes, nec scio cur postea mutaverit. *Torrent.*

125 *Flagret rumore malo quum*] Quum laboret publica infamia hic atque ille? [Vat. Palat. 3. et Angelic. 1. *addubitas.*]

126 *Acidos ricinum*] Adeo intemperantes, ut quosvis cibos sine discrimine vorent.

127 *Examinat, mortisque*] Quemadmodum mors vicini terret ægros avidos: Sic, &c.

129 *Ex hoc ego*] Ex hoc patre ejusque præceptis.

130 *Perniciem*] Infamiam, quæ generosis animis et magnis est ipsa morte formidabilior. *Cruq.*

131 *Vitiis teneor*] Obnoxius sum fortasse vitiis parvis et quibus ignoscere debes. *Istinc*] Ab his vitiis mediocribus.

132 *Longa ætas*] Placida enim et tranquilla senectus est, juvenus acrior concitatorque; atque ob sanguinis fervorem pæne furiosa ac rabida in appetendo. Unde in juvenibus audacia, in senibus ratio viget, atque intellectus. qua de re plura III. Od. 14. 'Non ego hoc ferrem calidus juvenuta.' *Liber amicus*] Res quo rarior, eo pretiosior, optabiliorque; neque enim duci vita sine amicitia potest, neque amicitia appellanda, cui libertas desit. Itaque inimicum acriorem ac fervidum habere sit satius, quam amicum in admonendo remissum ac segnem. Versus est perelegans Euripidis in Alcestide: φίλον πρὸς ἄνδρα χρὴ λέγειν ἐλευθέρως. Id est, Cui sis amicus libere admonendus est. *Torrent.* *Liber unicus*] Amicus libere vitia nostra etiam occultissima exagitat. [*Largiter abstulerint* codd. ap. Jaek, Fea, et Bothe.]

133 *Consilium proprium*] Quod a recta ratione sumendum est, ut nihil inconsulto aggrediamur, nihil præcipitanter ac temere. Quin et in consulendo is ordo tenendus est, ut a se quisque incipiat, se interroget, se consulat, priusquam amicos in consilium vocet. *Torrent.* *Consilium proprium*] Consilium, quod quisque suapte sponte capit. *Neque enim cum lectulus*] Ostendit quomodo ac quando secum ipse loquens consilium capiat. Quo respexisse crediderim etiam Virgilium, seu quemcumque alium carminis de Viro Bono auctorem: 'Nec prius in dulcem declinat luminis somnum, Omnia quam longæ reputaverit acta diei.' Egregie Seneca de Ira lib. III. 'Animus,' inquit, 'quotidie ad rationem reddendam vocandus est. Faciebat hoc Sextius, ut consummato die, cum se ad nocturnam quietem recepisset, interro-

garet animum suum: Quod hodie malum tuum sanasti? cui vitio obstisti? qua parte melior es?' Sic ille. *Torrent.* *Lectulus aut me*] Quum in lectulo jaceo, vel in porticu deambulo.

134 *Desum mihi*] Is autem non desse sibi dicitur qui secum, quid sui sit officii, quid mature facto opus sit cogitat. *Cruq.* *Desum mihi*] Negligo quod mei est officii. *Rectius hoc est*] Hæc tacitus mecum loquor.

135 *Sic dulcis amicis*] Sic, id est, si illud faciam, &c. [Dno Vatt. et Angelic. 2. *melius vivam.*]

136 *Hoc quidam non belle*] Hoc quidam non fecit belle. *Numquid*] Plures codd. *Num quid* disjunctim Canterus Lect. IV. 12. *Torrent.* [Vat. Rom. 9. a m. pr. *numquam ego ne illi.*]

137 *Imprudens olim*] Faciam insciens? Dii prohibeant. [*Impudens* Vat. Rom. 2. a m. sec.]

138 *Compressis agito*] Hæc tacitus mecum agito. [*Compressis* Vat. Rom. 9. *Compositis* Vallicel. 1.]

139 *Illudo chartis*] Pro ita chartis mando, tanquam lusurus operam, et perditurus laborem, quia Satyras scribo et meo ingenio indulgeo: quod si vitiosum est id etiam agnosco, et mihi ignosci cupio. *Fabrit.* *Illudo chartis*] Mando literis et ludibundus Satyras scribo. [*Incumbo* codd. ap. Feam.]

140 *Concedere nolis*] Ignoscere.

141 *Multa poetarum, &c.*] Turneb. II. 2. Gnl. Canterus, Nov. Lect. IV. 12. *Multa poetarum veniat manus, auxilio quæ*] Innumera Poëtarum multitudo venire debet nobis auxilio.

142 *Multo plures sumus*] Sumus valde multi.

143 *Judæi cogemus in hanc concedere*] Judæi sub imperio Octaviani, Romæ cogebant multos in suam religionem transire. *In hanc turbam*] In hanc Poëtarum multitudinem.

SAT. V. Iter suum ab urbe Roma

Brundisium usque describit, exemplo Lucilii, qui itidem quoddam iter suum descripserat. Narrat autem quæ risu digna in eo contigerant: inter quæ primum locum obtinet duorum scurrarum Sarmenti et Messii faceta contentio.

1 *Excepit*] Lamb. *accepit*: atque ita in nostris quoque libris scribitur; sicut II. Sat. 6. 'Paupere fertur Accipisse cavo.' De verbo 'excipere' aliquid III. Od. 12. de Aricia autem nobilissimo municipio multa Cicero Phil. III. Scribitur et *Aricia* et *Aritia*: sed illud malim, unde 'Aricinus.' *Torrent.* *Aricia, Roma*] Aricia, parva civitas in via Appia, distans ab urbe Roma, stadia 160.

2 *Hospitio modico*] Jucunda antithesis, per comparisonem Ariciæ, modici hospitii, ad Romam magnam. Aricia namque Romæ collata, fuit admodum exigua. *Cruq.* *Comes Heliodorus*] Facundus comes in via pro vehiculo est.

3 *Græcorum longe*] Quinque exemplaria habent *Græcorum linguæ*. Et sane Rhetori linguæ cognitio convenit; quod Turnebus quoque I. 29. annotavit, summa doctrina non item, ut Philosopho. *Torrent.* *Inde forum*] Inde venimus ad mercatum Appii oppidi.

4 *Differtum nautis*] Nautis referendum et plenum. *Malignis*] Epithetum non minus nautis quam cauponibus aptum, cum quibus, ob asperitatem, avaritiam, perfidiam, difficillime vivitur. Proprie enim dicitur *malignus* qui difficultatem sui præbet; ut bene Donatus. Atque adeo 'malignum spernere vulgus' cum ait Horatius II. Od. 16. id in omni fere plebe esse ostendit, quod in nautis, cauponibus, stabulariis præcipue conspicitur. Virg. elegantissima tralatione usus est, cum ait: 'Difficiles primum terræ collesque maligni.' *Torrent.* *Malignis*] Caupones res quas vendunt, maligna mensura metiri con-

sueverunt.

5 *Hoc iter*] Roma ad Forum Appii M. P. II. ut Antoninus supputat, quod expedito viatori uno die conficere difficile non sit: ignavi tanto libentius dividebant, quod Appia eo usque minime gravis esset, hospitiorum commoditatibus celebrata. *Torrent.* *Altius ac nos Præcinctis*] Alte cinctum antiqui vocabant strenuum, fortem, minime mollem: credo quod genus illud cincturæ hominum non esset delicatorum. Vide Turneb. xv. 23. *Divisimus, altius ac nos*] Biduo confecturus. *Altius ac nos Præcinctis unum*] Id est, fortioribus et expeditioribus. Idem alibi, 'puer alte cinctus acernam,' &c. Id est, agilis atque expeditus. Contra 'discincti' pro imbecillibus et effeminatis.

6 *Præcinctis, &c.*] Expeditis viatoribus. *Unum*] Unius diei iter. *Gravis Appia tardis*] Est via Appia minus laboriosa tarde ambulantiibus, propter diversoriorum frequentiam. [Vatt. 2. 12. 13. Vatt. Rom. 8. 10. Vat. Palat. 3. alii codd. ap. Land. et Cruquium, *nimis est gravis*; et sic ed. Bodoni. 'Vera lectio, quam lucusque neglexerunt critici; et quam etiam sine codicum præsidio sensus, et contextus omnino exigebant, pro vulgata *minus est gravis*; facili, et solita vocum hujusmodi permutatione. Quomodo enim poëta, qui primo ignaviam suam accusat, sibi quæ imputat Appiani Fori incommoda, quæ postea detestatur, viam ipsam, seu tractum ab urbe Aricia ad Anxuris (non Roma ad Forum Appii, ut scribit Acron, Bad. Ascens. alique) laudet ut minus gravem viatoribus; cum potius laudet alte præcinctos, seu expeditiores, qui sibi cavebant, uno itinere properantes? Non quod ibi frequentia essent diversoria, ubi possent viatores manere quocumque pervenirent, ut somniant Acron, et alii Scholiastæ, Landinus, Bad. Ascens. Dacer. Sanad. Cam. Peregrin. in Appar. ad

Antiq. Capuan. Disc. II. c. 35. in fine; quia neque eorum præconium intexendi hic locus erat; neque de iis cogitare quidem poterat Horatius, cum ibi non essent: non quod biduo mollius iter fieret delicatulis, qui lente in curru procederent, ne silicibus exagitarentur, quibus via strata; nam silice primum hæc via strata ab Imperatoribus Nerva, et Trajano legitur in columnis milliaribus ibi repertis, apud Fabrett. de Col. Traj. p. 291. et aliis, quas vidi, et quas referunt Chanpy Deconv. de la Mais. de Camp. d'Hor. t. III. p. 391. Nicolai de Bonif. delle Terre Pontine, I. 19. glarea tantum antea; et ideo lutosâ Horatio II. Epist. I. 10. atque 'uda' Lucano III. 85. 'Et qua Pomptinas via dividit uda paludes.' *Fea.*

7 *Propter aquam*] Atqui vinum bibere poterat, cum alibi de se dicat: 'Ad mare cum veni, generosum et lene requiro.' An ergo et vina ejus loci Horatio displicebant? ut in Epistola ad Valerium: 'Nam vina nihil moror illius oræ.' An potius ob lippitudinem, atque oculorum dolorem, tunc solito graviorem, ut pila, sic vino etiam abstinebat? Vide Hieron. Magi Miscell. I. 21. *Torrent.* *Propter aquam*] Propter aquam palustrem et fœtidam.

8 *Ventri Indico bellum*] Non cœno. *Haud animo æquo*] Gravate.

9 *Jam nox inducere*] Jam nox appropinquabat.

10 *Cælo diffundere signa*] Undequaque exhibere mortalibus signa cœlestia, stellas et sidera, præsagium serenitatis nocturnæ. *Crug.* *Diffundere signa parabat*] Sydera et stellas spargere.

11 *Tum pueri*] Pueri dixit, ad imitationem Græcorum, quibus *παῖδες* sunt, quorum opera utimur, sive in itinere faciendo, sive in aliis rebus. *Crug.* *Tum pueri nautis*] Tum servi. *Convicia*] Proprie de servorum nautarumque inter se jurgiis hoc vocabu-

lo utitur: nam ut Ulpianus ait l. xv. de Injuriis: 'Cum in unum plures voces conferuntur, proprie convicium appellatur, quasi convocium, in cœtu scilicet cum vociferatione dictum.' *Torrent.*

12 *Ingerere*] Ingerebant. *Huc appelle*] Vide Pet. Victorii Var. Lect. XIII. 3. *Huc appelle*] Huc navem applica. Verba sunt servorum a dominis præmissorum. *Trecentos inseris*] Nimis multos in navim imponis.

13 *Dum æs exigitur*] Dum naulum a nautis petitur. *Mula ligatur*] Mula quæ navim e ripa contra aquam traheret.

14 *Mali culices, &c.*] Molesti culices.

15 *Avertunt somnos*] Depellunt somnos. [Valart. nulla data ratione, legit, *absentem et cantat.*]

16 *Prolatus vappa*] Plenus vino malo, vide supra Sat. I. *Viator*] Viator qui mulam moderabatur.

17 *Certatim*] Contentiose, nter præcelleret in amicæ laudibus decantandis.

18 *Retinacula mula*] Funes, quibus mula trahebat navim. [Vat. 9. *et missæ pastum.*]

19 *Saxo religat*] De hoc verbo I. Od. 32. 'Religarat udo Littore navem.' Sententia autem est, nautam, ut dormire viatorum turbam animadverterat, missa pastum mula, sed a saxo ne aberraret, alligata, ipsum quoque ad somnum se composuisse, securum quo tempore appelleret. *Torrent.* *Saxo religat, stertitque*] Ne navis per paludes vagaretur.

[20 Vat. Rom. 8. *producere lintrem.*]

21 *Cerebrosus*] 'Cerebrosi' proprie quibus facile cerebrum commoveatur, vel ob iram, vel ob insaniam. Nec otiose *suligno fuste* dicit, ex ripa pro loci opportunitate arrepto; ut ripæ fere salicibus consitæ, locis præsertim paludosis. *Torrent.* *Cerebrosus*] Temere irascens et iracundiam celeriter deponens. — Angl. *brain-sick.*

23 *Dolat*] Verberat. *Quarta vix demum*] Conqueritur, sibi negligentia nautæ tertiam diei partem præterisse. *Cruq. Exponimur hora*] Exponimur a nave, id est, transfretamur.

24 *Lavinus*] Possit id quidem ad manuum lotionem referri, antequam pransuri ex itinere accumberent, ut velle videtur interpres; ego tamen religionis potius causa factum existimo. Nam fontes omnes ut sacros venerabantur; purificationis causa abluebantur; a qua de re aliquid lib. II. Sat. 3. 'Lautis mane senex manibus.' Et Servius in illud Virgilii: 'Donec me flumine vivo Abluero.' Vide Turneb. I. 29. *Feronia*] *Feronia*, de qua hic Horatius, et Deæ sive Nymphæ, et fani, et fontis, et juxta fontem luci nomen est, tribus P. M. distans a Tarracina; loci propinquitatem ostendit Tacitus lib. IV. Hist. his verbis: 'L. Vitellius, positus apud Feroniam castris, excidio Tarracinæ imminabat,' et ipse Virg. extremo lib. VI. 'Queis Jnpiter Anxurus arvis Præsidet, et viridi gaudens Feronia luco.' Eadem vero Feronia altero quoque celebri Italiæ loco colebatur, atque ibidem nomen etiam urbis erat; nempe in Sabinis, aut in Faliscis, ut alii malunt. Superest ut quænam illa Dea fuerit tanta religione culta, videamus. Et Virg. quidem cognationem aliquam inter hanc et Jovem Anxurum, sive Anxurem MAVIS, constituere videtur. quam ob causam, puto, Servius Junonem fuisse vult, et quidem virginem, ut et Jovem Anxuris nomine insignem, imberbem adhuc, quasi *ἄνευ ξυπόδ*, id est, *novacula expertem*, quo sorori virgini magis arrideret. Feronia ergo nihil aliud quam terra est, aut certe terræ, vel, ut alii volunt, nemorum dea, a ferendis frugibus atque arboribus dicta Feronia. Unde Silius: 'Dives ubi ante omnes colitur Feronia luco.' Hoc vero notandum quod

Servius *Æn. VIII.* Libertorum fuisse deam narrat, in ejus templo raso capite pileum accipiebant. Unde Plant. *Amphyt.* 'Quod utinam ille faxit Jnpiter, ut ego hodie raso capite calvus capiam pileum.' *Torrent. Feronia lympha*] Apostrophe est ad Feroniam Deam, ex ejus sacro fonte sumpta aqua, manus et ora abluebant prandium sumpturi.

25 *Repimus*] Habent codices Blandin. Busl. Mart. reliqui, *repsimus*. Vide Turneb. I. 29. *Repimus, atque subimus*] Lente ambulamus propter loci acclivitatem et stomachi repletionem.

26 *Anxur*] Pomponius Sabinus Volscorum lingua Jovem vocari 'Anxurem' tradit, a quo et oppido nomen, quod ante ab asperitate 'Trachina' dicebatur, nunc corrupte *Tarracina*; hoc est ergo quod 'saxis late candentibus impositum' ait Horatius; 'saxis' ob asperitatem, 'late candentibus' ob situs altitudinem: sicut et Mart. V. 1. 'Sive salutiferis candidus Auxur aquis.' Et fortassis *Anxur* scribendum pro ipso etiam oppidi nomine, ut et 'Axurns' apud Virg. ab a privativo et *ἔνυδς*, quod sane malim. 'Terracina' quoque, non 'Tarracina,' in vetustis fere codicibus repperi, ut et 'Terracena' in veteri marmore. *Torr. Anxur*] Anxur, Volscorum oppidum, prominens in mare. [Vatt. 5. 10. 13. *late saxis*.]

27 *Mæcenus optimus, atque*] Veteriores libri sic distinguunt, *Mæcenus, optimus atque Cocceius*. Fuit autem *Cocceius Nerca* Jurisconsultus, Augusto carissimus. Hunc ad componenda Cæsaris et Antonii dissidia missum ait Horat. *Torrent.*

28 *Atque Cocceius*] Jurisconsultus, quem M. Antonius miserat ad Augustum. [Vat. 9. *de magnis rebus*.]

29 *Aversos soliti componere amicos*] Amicos dissidentes placare.

30 *Collyria lippis, &c.*] *Κολλῦριον*, aut *κολλῦριον*, ἀπὸ τοῦ κωλύειν τὸν ῥοῦν,

hoc est, a *prohibenda fluxione*, deducunt ii, qui oculorum medicamentum esse volunt. Sed verior opinio est, ἀπὸ τοῦ κολλᾶν dici, a *conglutinando*, aut condensando, cum non certi aliqujus morbi medicamentum sit, sed a forma qua compactum est appellatum, oblongum ac rotundum, variis usibus serviens, quod pro ejusque necessitate commode circumferri possit; ut ab agyrtis atque imperitis medicis fieri cernimus, qui uno collyrio omnium se mederi morbis profitentur. *Nigra* autem vocat Horatius, ut ingrata omnia atque invisa. *Torrent. Collyria*] Oculorum medicamenta.

31 *Illinere*] Illinebam.

32 *Ad unguem*] Eundem habet sensum, quem ad amussim, examussim, amussatim, pro eo quod est exquisita diligentia. A marmorariis sumpta metaphorā, qui superinducto ungui, commissuras explorant marmorum. *Erasm. Ad unguem*] Homo absolutus et perfectus.

33 *Antoni*] Ita Antonii amicus, ut non alius magis.

34 *Fundos*] Fundi oppidum decimo a Tarracina miliario abest: hinc vina Fundana optima, sed ætatem non ferunt. *Cruq. Fundos*] Oppidum in via Appia dextrorsum. *Fundos Aufidio Lusco prætorē*] Aufidius Fundanos fuisse Suetonii in Caio cap. 23. locus ostendit. Cognomina Lingo, Lurco, Orestes. Honoribus tamen etiam Romæ functi sunt. Horatius vero de Aufidio aliquo, qui in municipio hæserat, ignobili quidem Romæ, sed in patria prætorē factō, loquitur. 'Prætozem' autem cum dicit, summum, ni fallor, Fundis magistratum intelligit. A 'præeundo' enim 'prætor' dictus, qui vel juri dicundo, vel exercitui præerat. *Torr. Aufidio*] Hic venuste Aufidium ridet, qui cum Fundis, in oppido exigue præturam gereret, insana arrogantia fastuque inaudito erat; et insignibus magistratus, consules Romanos superabat,

cum tamen Romæ tantum scriba esset, qui ordo vilis et vulgaris erat, patebatque hominibus libertinis. Itaque prætextam et latum clavum, ut prætor, consul Romanus gerebat, æquare studens amplitudinem et dignitatem fastigii Romani. Tum ignis ei præferebatur, quod supra humanam prope conditionem erat, et divinum religiosumque habebatur. Vid. Turneb. 1. 29.

35 *Insani ridentes præmia scribæ*] Scribæ superbientis ob præturam, in qua se gessit insolenter, dignitatis insignibus ornatus in Fundis, parvo municipio, quasi Romæ prætor fuisset.

36 *Prætextam, &c.*] Togam prætoriam. *Latum clavum, &c.*] Vestem senatoriam latis clavis ornatam. *Prunæque batillum*] Libri vetusti sex, *batillum*, atque ita scribi debere antiquus commentator ostendit: ait enim diminutivum esse a vas; in quo, pro felici hospitum adventu, incensis odoribus, Jovi hospitali fiebant sacra. Addit in mensarum quoque usu fuisse, hieme præsertim, impositis prunis, ne frigeret cæna. Vide Turnebum Advers. 1. 29. *Torrent. Prunæque batillum*] Appellarunt *batillum* foculi gestatilis et ansati genus, quod pruna plenum principibus viris præferebant ad odores incendendos: sic loens hic de Fundano scriba accipiendus, qui immeritos honores sibi arrogabat. *Casaubon. Batillum*] Foculum in quo sub adventum hospitum vel convivarum suavis suffitus fiat.

37 *In Mamurrarum*] In Formiis, ubi natus est Mamurra eques Rom. nobilissimus. *Mamurrarum*] 'Formias' significat. quod Lamiarum oppidum fuisse III. Od. 17. vidimus. Mamurra fabrorum Cæsaris præfectus, Formias nobilitavit: quem et noster tamquam aliud agens perstringit Horat. Nam cum Lamiarum urbem dicere posset, Mamurras præ-

tulit: e quibus unus ille plus nominis ac famæ sibi ac patriæ, vitiis suis, quam tota Laniam gens virtutibus, comparavit. *Torrent.*

38 *Murena*] Hic est L. Licinius Varro Murena, Terentiæ Mæcenatis frater, de quo III. Od. 19. et hic itinere affini fortassis aderat, cum Fontejo partitus onus, ut ipse tectum præberet, alter in cœnam sumtus faceret, cum anho, ut verisimile est, Formiis, aut certe in Formiano agro aliquid possiderent. *Torrent.* *Domum*] Hospitium sive tectum. *Culinam*] Cœnam dante Capitone.

40 *Sinuessa*] Sinuessa est civitas ad Lirim fluvium, clara ob vini copiam.

41 *Animæ quales neque candidiores*] Sic Epod. v. 'Nardo perunctum, quale non perfectius Mæa laborarunt manus.' Arbitror illud 'quale,' valere ejusmodi, ejus generis. Sic et illæ tales erant animæ seu homines, quales, id est, ejusmodi nunquam terra candidiores his tulerat. Vide Turneb. II. 24. *Animæ, quales neque*] Homines tales. *Candidiores*] Innocentes, integros.

42 *Neque quis*] Et quibus non sit alter me devinctior.

44 *Sanus amico*] Quamdiu sana memoria sum, ego nihil conferendum putabo cum dulci amico. [Vatt. Rom. 7. 9. Chisian. 2. et Vallicel. I. *præterlerim.*]

45 *Proxima Campano*] Villula quæ proxima est, &c. *Tectum*] Tecto nos recepit.

46 *Parochi*] Livius lib. XLII. ante L. Postumium Consulem negat Romanos magistratus, in itinere faciundo, ullis unquam sociis aut provincialibus etiam molestos fuisse, mulis enim tabernaculisque ac reliquo instrumento publice ornabantur. Interdum et pecunia dabatur magistratibus, quod et 'vasarium' appellabant. Quod vero huic loco sufficiat, monstrato istiusmodi operum initio,

Delph. et Var. Clus.

'Parochos' proprie quidem vocari posse dicimus, præbitores omnes: *παρέχειν* enim idem Græcis est quod Latinis, nostro præsertim Horatio, *præbere*: sed usu obtentum, ut qui peregrinis necessaria quædam porrigere, eo nomine dicerentur. Tum magistratibus, legatisque, ac nunciis populi Romani, quibus, quacumque iter facerent, certis ad hoc constitutis locis, ubi alioqui commode diverti non possent, ut in ista ad Campanum pontem villula ea quibus usus est publice præberentur. Unde dictæ etiam 'parochiæ' loca ipsa quibus hoc præberi constitutum fuerat. *Torr.* Plura vide apud *Torrentium*, latius ea de re disserentem. Quod autem Nominis Marcellus 'parochi' nomen a Græco tractum ait, quia vehicula præbeat, Græce *ὀχήματα* dicta, et esse officii genus quod administrantibus patet; ut homo est parum diligens, partim recte dicit, partim perperam, et præterea mendosus est: nam pro 'administrantibus' legendum esse 'magistratibus' ipsa ratio docet. *Parochi quæ debent*] Parochi præbuerunt ligna, &c. Parochorum erat munus, legatis publice missis res necessarias suppeditare.

47 *Hinc muli*] Significat ergo Horatius se quidem ac comites eo loci prandendi causa mansitasse, sed ex quo tempore, ita ut muli non antequam Capuam ventum esset clitellas ponerent. *Tempore* autem, id est, tempestive, eo pervenisse, quod parvum esset iter. Quod si quis pernoctasse eos ad pontem dicat, nolim, contentiose cum illo agere. *Torrent.* *Hinc muli Capuæ clitellas*] Ab hac villula. *Tempore ponunt*] Tempori, tempestive, ita ut Capuæ pernoctarent. [*Hic muli* Vat. 10. a m. sec.]

48 *Lusum it Mæcenas*] Pila palmaria.

49 *Pila lippis inimicum et ludere crudis*] De crudis nihil certius. somnus enim ac quies cruditatis optima præ-

Horat.

5 L

sidia, ut eleganter Celsus ait i. 11. Crudosque humores concoqui, non irritari debere medici monent. Vide Magii Var. Lect. seu Miscell. i. 11. Lippis vero nocere pilam vel inde manifestum est, quod eo in ludo oculis potissimum laborandum est, ut vincas, aut peritum te lusorem exhibeas: servanda enim momenta, et in omnes partes circumagendum corpus. *Torr. Lippis inimicum, et ludere*] Lippus erat Horatius, Virgilius *κικοστόμαχος*. *Crudis*] Vehemens exercitatio cibaria male decoquentibus plurimum nocet.

50 *Hinc nos*] A villula Capuana. *Cocceii recipit*] Villa quam Cocceius condidit. *Plenissima villa*] Villa copiosissima, quæ est supra cauponas Claudî, oppidi ab Appio Claudio conditi.

51 *Claudî cauponas*] Sic quidem in omnibus Mss. nisi quod in uno atque altero *Caudi* correctum repperi, ut in vulgatis ante Lamb. codicibus fere legitur. Ceterum cum animadverterem antiquos quoque interpretes, quamvis non ita certum sit *Claudî* ne an *Caudi* legerint, pro oppido tamen interpretari, atque adeo in veteri codice Jacobi Carondeletii adscriptum esse: 'Vel *Caudi*: oppidum illic sic dictum, unde vallis Caudina, et furcæ Caudinæ;' dubitare cœpi, ac recurrens ad Geographos, Caudium inter Capuam et Beneventum repperi, ut eo ipso tractu Candinus populos apud Plinium. Quare nihil dubito quin et hoc loco *Caudi* legendum sit, et apud Strabonem quoque lib. vi. reponendum 'Caudium;' ubi iter Brundisio Tarentum, inde Beneventum, et Benevento Romam describit. *Torrent. Nunc mihi paucis*] Facete in re ridicula Horatius invocat Musas.

52 *Sarmenti scurræ*] Hunc ipsum *Sarmentum scurram* sua dum vixit ætate nobilem commemorat, ut equidem existimo, Juven. Sat. v. 'Si potes illa pati, quæ nec Sarmentus iniquas Cæ-

saris ad mensas, nec vilis Galba tulisset.' Et Quinct. vi. 4. 'Sarmentum Junium, hominem nigrum, et macrum, et pandum, fibulam ferream dixit.' *Torrent. Sarmenti*] Jucunda admodum commemoratio contentiosæ ejusdam et scurrilis rixæ inter Sarmentum et Messium Cicerrum, ad sublevandum cum itineris in via tædium, tum lectionis molestiam. *Cruq. Messique Cicerrî*] De Messio Cicerro, aut Ciciro, ut non uno in cod. legitur, qui et ipse scurra ut opinor fuit, nihil occurrit. *Messei Tribunn. pl.* et qui Legatus fuerit mentio in Epist. ad Atticum. *Torrent.*

53 *Et quo patre natus uterque*] Quo genere natus.

54 *Contulerit lites*] Litigarint. *Messi clarum genus Oscî*] Oscî (populi Italiæ turpissimi) erant clarum genus Messi; satis Ironice dictum. *Clarum genus Oscî*] *Εἰσπρέλα* est, perinde ac si ab Oscis nihil sperari posset boni: Oscos enim ante alios omnes ob linguam et mores olim detestabantur Romani. *Torrent.*

55 *Sarmenti domina extat*] Atqui Sarmentum Cæsari in deliciis fuisse ex Plut. discimus. An ergo alterius mancipio abutebatur Cæsar? Cæsaris certe atque alterius dominæ communis esse libertus vix potuit. Itaque crediderim jam antea manumissum a domina ad Cæsarem venisse: et alioqui piaculum non sit duos Sarmentos fingere, quæ mea sane opinio est: ut alter scurra sub Cæsare fortassis Dictatore fuerit, alter vero, de quo Plutarchus; qui an et ipse tandem ex Cæsaris deliciis scurra factus sit, nescio. hoc scio quod talem non tetigisset Horatius. *Torr. Domina extat*] Ergo Sarmentus servus erat, et adhuc vix liber. *Ab his majoribus orti*] Ab obscænis et obscuris parentibus orti.

56 *Prior Sarmentus*] Sarmentus loquitur, Dico, &c.

57 *Equi feri similem dico*] Indomiti et grandis equi te similem dico.

58 *Messius, Accipio*] *Messius* respondens, *accipio* (inquit) convitium quo me proscindis. *Accipio*] *Accipio*, inquit, datum; et caput movens, remissurum se minatur quod acceperat, sumpta, ni fallor, a pilæ ludo metaphora. Jam vero 'caput movere,' minantium ac mala meditantium gestus est. At *Sarmentus* minitanti ictum duplicat venustissimo scommate, negans se timere bestiam cui cornu exsectum sit. *Torr. Caput et movet*] Caput agit, quasi minitans *Sarmento*. *O, tua cornu*] *Sarmentus* *Messium* acerbius deridet.

59 *Execto frons, inquit*] Cornu exectum apparebat ex insigni cicatrice qua frons erat deformata. Notat fortasse vestigium exectæ verrucæ.

60 *Sic mutilus minitaris*] Quasi bos mutilatus. *Illi fœda cicatrix*] *Cicero*.

61 *Setosam*] *Impolitam* et *hirsutam* frontem. *Lævi frontem*] Ex sinistra parte faciei. [*Setosam frontem lævi* Vat. 7. Vat. Palat. 3. et *Vallicel.* 1.]

62 *Campanum in morbum*] Ego talem corporis morbum *Messio* exprobrari crediderim, qualis ille, qui Græce λειχήν, Latine *impetigo* dicitur, aut si gravior existit, *mentagra*, fædo cutis furfure primum mentum, deinde vultus totos ac colla pectusque occupans. Vide *Plin.* xxvi. 1. Ac fortassis *Campani*, ob cœli non optimam temperiem, et vitæ intemperantiam, ea lue magis quam ceteri Italiæ populi laborabant: unde et illi nomen inditum. Quod si quis ad animi morbum referri omnino malit, pro fastu, arrogantia, supercilio, ac fastidio optime interpretabimur. Hæc enim omnia *M. Tullius* in *Nullum Campanis* exprobrat, et *Capuam* ipsam domicilium superbæ et luxuriæ appellat. Atque hoc erat, quod equi feri similem *Messium* initio certaminis *Sarmentus* dixerit. *Torrent. Campanum in morbum, in faciem*] In mag-

nas verrucas, quæ instar cornuum innascebantur in fronte gentis *Campanæ*.

63 *Saltaret Cyclopa*] Ad *Satyricum* *Cyclopem* laud dubie respexit. Et fortasse *Philoxeni* *Cyclopem* in animo habuit: de quo multa Critici ad *Aristophanis* *Plutuum*. *Heins. Cyclopa rogabat*] Ut saltando exprimeret *Polyphemum*.

64 *Larva aut tragicis*] Propter fædam cicatricem et faciei hirsutiem. *Tragicis cothurnis*] Quia cothurni apti dicuntur utrique pedi, hinc dubitat *Cruquius*, an non alludat *Horatius* ad inconstantiam *Cicerri*: quod is esset incertæ et ancipitis factionis, nunc *Augusti* partibus adhærens, nunc favens *Antonio*. *Cothurnis*] Propter magnam corporis staturam.

65 *Multa Cicerrus ad hæc, &c.*] *Multa* *Cicerrus* dixit in *Sarmentum*. *Catenam*] Vile mancipium fuisse significat, qui vel ob fugæ suspicionem, vel quod ad opus aliquod a domina damnatus fuerat, catenatus serviebat; ut rustici servi omnes, ideo viliores habiti. *Torrent. Catenam*] *Catenam*, qua fuerat ligatus, quasi servus, et qua, jam manumissus, fuerat liberatus.

66 *Ex voto Laribus*] Rogabat num a foco *Diis Laribus* sacro *catenam* suspendisset. *Scriba*] Erant *Romæ* scribæ *Quæstorii*, scribæ *Ædilitii*, *Prætorii*, *Navales*, et alii, vel a magistratibus quibus parebant, vel a functione in qua versabantur, aliis atque aliis cognominibus distincti. Erant et scribæ in municipiis coloniisque. *Sarmentus* fortassis *Cæsaris* beneficio scribatum adeptus fuerat. Neque ab eo ordine liberti arcebantur. Magistratum vero scribæ tam *Romæ*, quam in municipiis honeste habiti fuere. *Torrent.*

67 *Deterius nihilo*] Libri melioris notæ sex *nihilo deterius* legunt. Vid. *Canter. Novar. Lect.* iv. 14. *Torrent. Deterius nihilo dominæ*] *Nihilo minus*

servum esse. *Dominae jus esse*] Servabant autem domini in servis manumissis, hoc est, libertis suis, jus operarum, nimirum in calceis suendis, et vestibis, &c. *Cruq.* *Rogabat Denique cur unquam fugisset, cui satis una Farris libra foret, gracili sic, tamque pusillo*] Sic enim ibi scribo, non, ut est vulgo, *cur nunquam fugisset*. Engiebant servi durius habiti a dominis, et qui contenti non erant una libra farris in dies pro diario. At hic in eum, quem fugisse, cum servus esset, arguit, ita jocatur, ut miretur cur omnino unquam fugerat, cui causa non erat cur exire e domo domini vellet, quod in corpore vesco et gracili libra una ei farris, quod solenne servorum diarium, satis esset futura. *Salmas.*

68 *Fugisset: cui*] Quod a domina sua nimis parce aleretur. *Satis una*] Ad diurnum victum.

69 *Farris*] Spectant huc verba ex XII. Tab. de retento in carcere debitore, citata apud Gellium XX. 1. 'Si volet, suo vivito: ni suo vivit, qui eum vinctum habebit, libras farris in dies dato:' quem locum a Turnebo primum ad illustrandum Horat. observatum Advers. II. 13. tacito Turnebi nomine, Lambinus in suos hic Commentarios retulit. *Torrent.* *Gracili sic*] Εἰρωνικῶς, perinde ac si dicat, ejus fugæ causam fuisse dominæ suæ parcimoniam, qui pro vastitate corporis, et sua voracitate diurna, plures farris libras exigeret. *Cruq.*

70 *Cœnam produximus*] Libri nostri *producimus*, aut *perducimus*: nec displicet: unus etiam *deducimus*. *Torrent.*

71 *Benerentum*] Fuit in Hirpinis, aut, ut alii volunt, in Samnitibus et Pelignis oppidum, uti Suidas ait; sed male, uti mox videbimus; a Diomede olim conditum, atque Argyrippa dictum, inde vero Maleventum, donec ducta eo colonia Romani auspiciatore nomine Beneventum appellarent: testes inter alios Festus et Plin. IV.

9. *Torr.* *Benerentum*] Urbem in agro Samnitum. *Sedulus hospes*] Hospes diligens et officiosus.

73 *Pæne arsit, macros*] Mirum est, quanto consensu omnis generis exemplaria legant inverso ordine, *Pæne macros arsit*: sonorius quidem, si hoc in Sermonibus locum habere debet, sed multo obscurius; nam hospitem pæne arsisse dicit, eodem quo Virgilius modo: 'Jam proximus ardet Ucalegon:' ut recte Lambinus censuit. A cujus lectione si discedas, confuse, seu per synchysin, ut vocant, loqui Poëtam fateare necesse est, ut sæpe alibi; quare nihil mutare velim. *Torr.* [Codd. ap. Feam, *delapso, delapsa, dilapso*. Vid. IV. Od. 13. 28.]

74 *Vulcano, summum properabat*] Igni disperso.

75 *Convivas avidos*] Aptæ epitheta, 'avidī convivæ,' 'timentes servi.' Illi enim famelici, hi dominos veriti, cibos una ex incendio rapiebant; quo assumpto, denum ignem restinguere satagebant. Prior ergo cœnæ quam incendii cura, ut in domo aliena. Vid. Turneb. I. 29. *Torr.*

76 *Tum rapere, atque omnes*] Rapere e flamma, ut cœnam servarent. *Videres*] Videre licebat.

77 *Notos*] Noti erant illi montes Horatio, quia ipse natus est in Apulia.

78 *Atabulus*] Plin. XVII. 24. Nec silendum, in uno cod. non malo, pro *torret* scribi *terret*, meo judicio non male. Nam infesta quæ sunt, terrent. *Torrent.* *Atabulus*] Ventus Appuliæ infestus.

79 *Erepsemus*] Nunquam erepsissemus, id est, transivissemus. *Trivici Villa*] Negat autem uno die iter Benevento Equotutium usque propter montium asperitatem confici potuisse, nisi Trivici pernactassent. Et Τρίτικον quidem Ptolomæi tabulæ in hoc Italiæ tractu agnoscunt. Fatendum est tamen 'Equotuticum' voca-

tum fuisse : aliter enim non excluderetur versu. *Torrent. Trivici Villa*] Trivicum oppidum est in finibus Campaniæ.

80 *Lacrymoso non sine fumo*] Fumo lacrymas excurrente.

81 *Udos cum foliis*] Ramos humidos vel virides.

82 *Mendacem*] Puellam, quæ promissis non stetit.

83 *Somnus tamen aufert*] Somnus me opprimit. [*Ad mediam expecto noctem* Cuning.]

84 *Intentum Veneri*] Animo et corpore. *Visu*] Visione aliqua et specie animo oblata.

85 *Nocturnam vestem, &c.*] Seminis eruptione, quæ fit in somno.

86 *Hinc rapimur*] A villa Trivici celeriter vehimur rhedis.

87 *Oppidulo*] Equotutio. *Non est*] Non licet, quia in versu hexametro hæc dictio Equotutium stare non potest. [Cuning. *versu quod dicere.*]

88 *Signis perfacile est*] Per signa hoc oppidum describere. *Vænit vilissima*] Aqua venditur.

[89 *Vat. Rom. 9. longe panis.*]

90 *Callidus ut solet*] Viator providus. *Portare viator*] Panem portare.

91 *Nam Canus?*] Canusii (oppidi Appuliæ) durus est panis. *Canus?*] *Κανόσιον* vocant Græci : urbs olim, uti et Argyrippa, Italicarum, si Straboni et Stephano credimus, maxima, ambæ a Diomede conditæ. Memoratur etiam eadem Apuliæ parte Salapia; et ipsa a Diomede condita. *Non ditior urna*] Tres libri dulcior, non ditior, male. Eandem enim aquæ penuriam Canusii significat, quæ et Equotutii sit, ubi venundatur. Non negaverim tamen id Canusii ad aquæ bonæ ac salubris penuriam esse referendum; nam Canusium in planitie collocat Strabo, et quidem ad Aufidum flumen Apuliæ maximum etiam Plinius. Aqua ergo deesse non poterat; mala et insalubris esse poterat; bona, si qua erat, aliunde illata. *Torr.*

92 *Qui locus a forti*] Non ditior, id est, haud multo magis abundans aqua, quam Equotutium. [‘Hunc versum ut spurium rejicit Bentleius, argutationibus magis, quam rationibus; et præcipue, quod ignoraverit locum etiam dici ‘pagum,’ seu ‘vicum,’ ex Cic. ad Att. XII. 19. ut notavit Forcellinus in Lexico, v. ‘Locus.’ Vulgo etiamnum Ital. *lugo.*’ Fea.]

93 *Hinc Varius*] Sex exemplaria hic pro hinc, quod magis placet. et *Varus* pro *Varius* in nonnullis legitur, de quo ante diximus. *Torrent. Discedit mæstus amicis*] Descendit ad castra Cæsaris cum Mæcenate et Cocceio. [Vallicell. 1. *discessit mæstus.*]

94 *Rubos*] Virg. Georg. 1. ‘Nunc facilis Rubea texatur fiscina virga.’ Rubos Campaniæ oppidum esse volunt, ubi ingens viminum copia, texendis fiscellis apta. Sed neque rubi in Campania fuere, ut ex Poëtæ nostri itinere manifestum est, et alii ‘rubeam virgam’ a colore dici malunt, quo fiscellæ inagis commendabantur, ut elegantiores. Et quia ‘rubeus’ multi Latini esse negant, pro ‘ruber,’ aut ‘rubens,’ relinquitur ut apud Virgilium *Rubia*, scribendum esse existimem. Rubi enim oppidum non procul Canusio : unde incolæ ‘Rubii,’ et ‘virgæ Rubiæ,’ fiscellis aptæ. *Torr. Rubos fessi pervenimus*] Oppidum Campaniæ. *Longum Carpentis iter*] Longum Horatio visum est, quia continuum, ut arbitror. *Torr.*

95 *Corruptius imbri*] Nobis molestius propter pluviam.

96 *Postera tempestas*] Postera dies magis est serena. *Via pejor*] Post pluviam.

97 *Bari mænia piscosi*] De hoc oppido Plin. III. 9. In Itinerario nunc ‘Baria,’ vel ‘Varia,’ nunc ‘Barium’ scribitur. Hic vero meliores Codd. *Barri* habent. *Torrent. Bari mænia piscosi*] Barium est oppidum Apuliæ, quod a mari alluitur. *Gnatia Lym-*

phis] Rideri a vaferrimo Poëta Gnatianos, tanquam furiosos, satis e sequentibus apparet. Nam quemadmodum Vertumno irato natus dicitur, qui sæpe verti ac mutari solet, ita iratis Lymphis nasci, is qui lymphaticus est et furiosus. Ideoque *Lymphis Iratis*, non *Nymphis* est scriptum, ut ad ipsum *πάθος* alludat. *Heinsius*. *Gnatia Lymphis Iratis exstructa*] Eadem quæ Egnatia Straboni, Ptolomæo, Plinio, et aliis, ipsa quoque maritima, media inter Barium et Brundisium, iratis Lymphis exstructa, ob aquæ dulcis penuriam. 'Lymphas' enim veterum more pro 'Nymphis' dixit Horatius: unde et 'Lymphati' Latinis, qui Græcis *Νυμφόληπτοι*, teste Festo. Pet. Nannii Miscell. lib. iv. *Torrent*. *Gnatia lymphis*] Gnatia est oppidum Salentinum.

98 *Iratis*, &c.] Propter magnam in eo oppido dulcis aquæ penuriam.

99 *Flamma sine*] Sine igne. *Liquescere limine sacro*] Incendi et absumi in primi templi aditu. *Limine sacro*] Nonnulli Codd. *lumine* scribunt pro *limine*, et mox *credet* pro *credat*. De hoc autem miraculo sic Plinius II. 107. 'In Salentino oppido Egnatia, posito ligno in saxum quoddam ibi sacrum, protinus flammam existere.' Sed et Virg. in Pharmaceutria tale quid evenisse inter prospera ponit: 'Aspice, corripuit tremulis altaria flammis Sponte sua, dum ferre morror, cinis ipse: bonum sit.' *Torr*. [Cuning. *flammis*. 'Quare plurali numero?' *Fea*. *lumine sacro* Vatt. 2. 5. 10. 20. Angelic. 1. 2. Zarot. Florent. 1482. et Venet. 1495.]

100 *Cupit*] Cum Gnatia cupit, id est populus Gnatia. *Credat Judæus Apella*] Ætate Horatii Judæus quidam Romæ notus erat, nomine *Apellas*: 'Ἀπελλᾶς, quod idem ac Ἀπελλῆς. Heinsius, cum aliquot aliis eruditioribus, credunt esse nomen Appellativum, et Judæum recutitum ea voce significari, quasi sine pelle. Quod

maximam prodit incitiam. 'Ο λιπὲς δερμὸς Latine hujusmodi compositione diceretur 'impellis,' ut 'investis,' 'imberbis,' 'implumis.' An 'Inpella' Latinum esset, aut 'Investa?' præterea a privativa particula longa est, non brevis. Postremo in compositione non ponitur nuda, sed ab pro ea dicitur; ut 'absimilis,' non 'asimilis.' Ita ergo dicendum forte 'abpellis' non *apella*. Salmasius. *Credat Judæus*] Credat Judæus sacrificium sine igne absumi. *Apella*] Judæus recutitus et circumcisis.

101 *Didici*] Didici ab Epicuro. *Sceurum agere ævum*] Sine cura rerum humanarum.

103 *Tristes ex alto cæli*] Deos sollicitos aut iratos. *Demittere tecto*] Demittere in terras. [Codd. ap. Feam, *dimittere*. Vid. supra Sat. 4. 143.]

104 *Brundisium longæ finis*] Brundisium finem fecit longi itineris et hujus sermonis. [Brundisium plurimi codd. *Fæa* et *Pulm.* et edd. vett. *vixque* est multi codd. et edd.]

SAT. VI. Reprehendit vanum populi Rom. de nobilitate iudicium, quod eam stemmatum antiquitate, non virtute metiretur, et nobilitate illa non præditos ad magistratus non libenter admitteret. Sibi non eadem ratione amicitiam Mæcenatis, qua tribunatum, posse quemquam invidere: quum hæc non fortunæ fuerit, sed virtutis commendatione quæsita est. Tandemque suam conditionem longe meliorem in vita privata ostendit, quam in magistratu esse possit.

1 *Non, quia Mæcenas, Lydorum*] O Mæcenas, non ideo suspendis ignotos naso adunco, quia generosior est te nemo omnium Lydorum, qui Etruriam incoluerunt. *Lydorum*] Lydos duce Tyrrheno, Herculis vel filio vel nepote, in Italiam venisse, bonam Etruriæ partem occupasse, ac frequentes eo colonias duxisse, omnibus notum est. Græci sane omnem illum

Italiæ tractum, a Tiberi ad Macram amnem, Tyrrheniam; et mare omne, a Ligustico ad Siciliam, Tyrrhenum appellarunt; et Etruscos ipsos Tyrrhenos. Quin et Virg. initio *Æn.* ix. cum ait: 'Lydorumque manum, collectos armat agrestes.' Tuscos *Lydorum* nomine intelligit, cum etiam Tyberim eandem ob causam non minus 'Lydium,' quam 'Tuscum' appellet *Æneid.* xi. 'Ubi Lydius arva Inter opima virum leni fluit agmine Tibris.' Ab his porro Lydorum ducibus, quos 'reges' non uno loco Horat. et Propertius vocant, C. Cilnius Mæcenas genus ducens, quamvis summos sub Augusti principatu honores consequi potuit, in equestri ordine mansit. Quod vero Isidorus 'ludos' quoque a Lydis dictos fuisse tradit, ad eosque ludorum et spectaculorum originem refert, quæ ipsi una cum sacrorum snorum ritibus induxerint, hac de re alibi fortasse latius: illud sane non temere accidisse arbitror, quod 'Lydii' fere pro 'Ludii' in auctoribus scribitur. Proprie itaque sint 'Lydii' pueri illi Curetum more saltantes, de quibus Dionysius: improprie vero histriones, ac scenici omnes. Quos 'Ludios' in universum vocari non veto. *Torrent.* [Codd. Feæ, quisquis Etruscos.]

[3 *Non quod avus Vat. Rom. 2. a m. pr.*]

4 *Magnis legionibus*] Legionibus plenis, quæ decem cohortibus. *Legionibus imperitarint*] Multo plures libri *imperidurent*. De Legionibus vide Vegetium de re Milit. ii. 5. *Torr.* [Chisian. 2. *magnis regionibus*, quod receperunt Fea, Bothe, Jaeck, et Dœring. Vid. Feam in *Miscell. Philol. Crit.* tom. i. p. 11. et in *Obss.* ad Virg. p. 140.]

5 *Ut plerique solent*] Ut solent tumidi, claris parentibus orti. *Naso suspendis adunco*] Ergo naso suspendere eos quis dicitur, in quos styli acrimoniam ac dicacitatem exercet;

ut ii. Sat. 8. 'Balatro suspendens omnia naso,' pro 'irridens.' Hic vero gratiam auget illud *adunco*; perinde ac si paxilli loco nasus sit, a quo qui irrisi sunt suspendantur. Vid. *Turneb.* iv. 9. *Torrent.* *Naso suspendis adunco*] Vafre derides.

6 *Ignotos*] Ignobiles et infimæ sortis homines. *Libertino*] Libertinus est filius liberti, id est, servi manumissi.

7 *Referre negas*] Interesse negas.

8 *Dum ingenuus*] Dum bonis moribus est imbutus, et cujus pater servitutem non servivit. *Ingenuus*] Εὐγενής. Sed hic accipitur pro generoso et egregio, qui proprie γενναίος dicitur; ostendit enim Horatius Mæcenatem non tanti facere nataleis, quanti generositatem animi, juxta illud Phalaridis: 'Εγὼ δὲ μίαν εὐγένειαν οἶδα, τὴν ἀρετὴν. Ego autem unam generositatem nori, Virtutem. Crnq.

9 *Ante potestatem Tullii*] *Tullii* pro *Tullii*: neque enim de Tullo Hostilio, sed de Servio Tullio, Tarquinii genero et successore, loquitur, serva nato, et ad regnum evecto. *Torrent.* *Tullii, atque ignobile regnum*] Ante potestatem Tullii sexti regis Rom. ex serva captiva nati, cujus regnum idcirco appellat *ignobile*: regnavit tamen optime.

10 *Nullis*] Obscuris: qui nullo inter homines sunt numero.

12 *Lævinum Valeri genus*] P. Valerii Poplicolæ, qui Collatino Bruti collegæ, abdicare coacto, Consul suffectus est, filius fuit, sed in eo errat Lamb. quod patri quoque 'Lævini' cognomen adscripsit. Hic enim 'Volusus' cognominatus fuit; uti et Poplicola ob eximium populi cultum, in ipso magistratu. Cognomina vero 'Messalla,' 'Corvinus,' 'Lævinus,' posteris indita fuere. Et 'Lævinus' quidem, ejus forte filio, aut alii cuiusque; ut *Turneb.* iv. 9. existimat, ob lævum, id est, sinistrum ejus ingenium ac malum: quamquam Ca-

rolas Sigonius nti 'Scævus' et 'Scævolas,' sic 'Lævinos' quoque inde dictos maluit, quod sinistra magis manu quam dextra uterentur. Sinistram enim Græci *σκαλαρ*, Latini etiam *lævam* vocant. *Valerî genus*] Valerii Publicolæ filium. *Unde superbus*] A quo, cum Junio Bruto.

14 *Licuisse*] Festive tamquam sub auctione venalem proponit, quemadmodum famæ non nimium bonæ puellam quamdam Mart. vi. 66. locum vide. *Torrent.* *Licuisse*] Æstimatum esse. *Notante*] Populo judicante.

15 *Quem nosti*] Libri omnes, in quos unquam inciderim, *Quo nosti.* Eleganter sane, si post *Quo* interrogationis nota inseratur: aut hoc saltem modo scribatur: *Notante Judice; quo, nosti?* Sed illud malim. *Torrent.* *Qui stultus*] Stultus populus nullo consilio ductus.

16 *Famæ*] Vanæ opinioni plus indulget, quam rebus ipsis, addictus statuis plus quam virtuti et recte factis. *Cruq.* *Famæ servit*] Generis splendori.

17 *Inaginibus*] Majorum statuis, antiquitatis testibus. *Quid oportet nos facere*] Qui populo sumus sapientiores?

18 *Longe lateque*] Omnes codices, uno atque altero dempto, *longe longeque* legunt: quam lectionem cur vulgatæ non prætulit Lamb. ignoro; nam sententiam Poëtæ, cum philosophis omnibus communem, quam longissime a populo discedere debere qui ad virtutem accedat, multo efficacius exprimit. *Torrent.* [*Vos facere* Benti. ex ingenio; refutant Baxt. et Gesn.]

19 *Namque esto*] Per concessionem hoc agit Horatius, ut quæ minus recte a populo fiunt in mandandis honoribus, ea velit corrigenda et castiganda esse viris gravioribus et sapientioribus; qualis fuit Appius Censor, qui nobiles quidem debitis honoribus afficiebat, rejectis indignis, &c.

Cruq. *Namque esto*] Parum referre ait, quid populus censeat. Subintelligendum enim non ideo minus constare virtutem, quæ est vera nobilitas. *Torrent.* *Namque esto*] Demus quod populus mallet, &c. *Lævino*] Homini nobilissimo.

20 *Novo*] Ignobili familia nato. *Censorque moveret Appius*] Non temere Appium nominat: nota est enim Ap. Claudii Censura, atque eo in magistratu severitas. Quamquam, quod libertinorum filios in Senatum legerit, male audiit. *Torrent.* *Moveret*] A petendo magistratu me ut indignum summoveret.

22 *Vel merito*] Atque id valde merito. *Pelle quiessem*] In proprio statu: ducta Metaph. ab asino Cumano, pellem leonis indnente.

23 *Sed fulgente*] Objici hoc sibi fingit Poëta, ex eo quod nimiam honorum cupiditatem damnaverit, atque unumquemque in sua manere pelle, hoc est, intra fortunam suam, hortatus fuerat. Neque negat quod objicitur, sed ob invidiam tutius futurum ostendit, abstinere hominem novum a capessendo magistratu. Et eleganter gloriam de ambitiosis hominibus veluti triumphantem adducit; ut de miseris amantibus Cupidinem. Hinc igitur 'in propria pelle quiescere ac manere,' pro suo se modulo suoque pede metiri, neque penas nido majores extendere. Vid. Turneb. iv. 9. *Torrent.* *Sed fulgente*] Aurato curru quasi victos. *Gloriæ, &c.*] Gloriæ cupiditas.

24 *Non minus, &c.*] Ignobiles æque ac nobiles. *Quo tibi Tulli*] Ex abrupto Tullium arripit, exemplo melius quam verbis demonstraturus, quanto tutius sit sua conditione contentum vivere. Quis vero hic Tullius fuerit, nescio. Mss. libri omnes *Tillium* vocant. Antiquus commentator *Tullium* quemdam a Cæsare, quod Pompeianus esset, motum fuisse Senatu, scribit, eundemque occiso Cæsare

restitutum, et Tribunum militum factum: non recte, ni fallor: mallem enim *Tribunum plebis* dixisset. *Torr.* Quo tibi *Tulli*? Quo tibi profuit? Quo tibi *Tulli Sumere depositum clavum fierique Tribunum*? Hic enim *Tullius* Senatu motus, atque ita deposito lato clavo in equestri ordine consistens, ut rursus Senatorium ordinem acciperet, militiæ se dederat, atque ita ad *Tribunatum* perveniens latum clavum iterum sumpsit: male enim *Torrentius* qui *Tribunum plebis* enim factum credit. Vetus Commentator: 'Tullius hic Senatu motus est a Cæsare quasi Pompeianus: occiso vero Cæsare recepit latum iterum clavum, hoc est, Senatoriam dignitatem, *Tribunus militum* factus est.' *Rubenius.*

25 *Sumere depositum clavum*] Recipere senatoriam vestem, id est, dignitatem tibi a Cæsare adeptam. *Tribunum*] Militum. De 'Tribunis laticlaviis,' vide in Appendice Addenda.

26 *Privato*] Nullam dignitatem habenti.

27 *Ut quisque*] Statim nt. *Insanus nigris*] Ideo insanus, quia ignobilis et obscurus homo insignia senatoria sibiumat. *Nigris medium impediit crus Pellibus*] Differebant enim Senatorum calcei, uti et patriciorum omnium, a plebe. Festus: 'Mulleos genus calceorum aiunt esse, quibus reges Albanorum primi, deinde patricii, uti sunt.' Ex aluta enim tenuius ac mollius corium, mullei conficiebantur; ut perones ex crudiore ac crassiore: quos ideo *δμοβυβάριους* recte appelles, ex crudo bovis tergo consutos. Mullei igitur delicatiores erant, ex aluta. Mart. II. 29. 'Non hesternæ sedet lunata lingua planta, Coccina non læsum pingit aluta pedem.' Formam quoque describit Isidorus. quatuor enim corrigiarum fuisse ait, cothurnorum similes, solo alto, superiore parte cum osseis vel æreis malleolis, ad quos lora deligabantur; assuta

desuper luna, non quæ sideris formam, sed notam centenarii numeri significaret, quod initio patricii Senatores centum fuerint. *Torrent.* De calceis Romanorum, ac mulleis, vide in Appendice Addenda. [Codd. ap. Feam. *impediat.*]

28 *Pellibus et latum*] Calceis senatoriis usque ad medium crus subductis. *Et latum demisit pectore clavum*] Senatores enim et reliqui omnes, quibus lati clavi jus erat, non cingebantur, sed laticlaviam tunicam rectam pectore dimittebant, cinctura minime stricta. Tunica erat, cui consuti erant multi latiores clavi. Ergo clavi tam aurei quam purpurei, particulæ erant ex auro vel purpura, nunc rotundæ nunc quadratæ, quæ tanquam emblemata quædam vestibus inserebantur atque insuebantur, quæ etiam a veste poterant separari et inde eximi, ut in aliam vestem transferrentur, et de novo consuerentur. Qualitate ergo clavi discernebantur equites a senatoribus. *Salmas.* *Clavum*] Tunicam lati clavi, cui lati clavi erant assuti: quod erat insigne majorem magistratum. *Latum demisit pectore clavum*] Hoc est, fluente tunica: et nulla zona constricta. Ubi videmus Senatum ab equestri ordine distinctum fuisse per tunicas; Equestrem vero ordinem a plebe per annulos. Hinc bene Hesychius *παλαουργεῖς*. Senatorum autem tunicas uno tantum clavo ornatas fuisse, sed laticlavi, qui in medio tunicæ per pectus descendebat, persuadent nihil omnes scriptores, qui, cum de laticlaviam tunica tractant, unius tantum clavi aut purpuræ mentionem faciunt. Ita Horat. 'Et latum demisit pectore clavum.' Ubi qui Laticlavium exponunt tunicam laticlaviam, nugæ agunt; nec etiam scio an Latine dici possit tunicam pectore dimittere. ita Juvenalis: 'Quid confert purpura major Optandum.' Ubi Scholiastes Laticlavium explicat. Lucianus in

Dæmonacte. Plin. xxxiii. 1. Festus, Ricinium. Hinc quia in medio purpura illa erat, Laticlaviam tunicam Græci vocant *μεσπορφυρον*: ita et Persarum Regum tunica erat *μεσβλευκος*. Sueton. Ang. c. 75. *Rubens*.

29 *Audit continuo*] A populo. *Quis homo hic est*] Fingit populum invidiose inquirere in genus ejus, qui factus est magistratus. *Cruq.* *Quis homo hic est*] Nostri codd. *Quis homo hic, et quo patre natus?* Torrent.

30 *Ut si qui agrotet*] Si quis ægroget animi morbo, sc. adulterandi studio. *Barrus*] Homo nimis comptus et mulierosus.

31 *Et cupiat*] Sic habent libri nostri omnes; nec video cur substitui debuerit, *ut cupiat*. Morbus enim Barri, quod sibi ipsi formosus videbatur, cum non esset; et tamen etiam aliis pro formoso se venditabat. Tum *quocumque* pro *quacumque*, et *iniciat* et *deicere* pro *iniciat* et *deicere*, in melioris notæ exemplaribus legitur. *Torrent*.

34 *Sic qui promittit*] Hæc verba in se continent formulam quandam juramenti ejus qui magistratum adibat. *Cruq.* [Codd. ap. Feam, *urbes*.]

35 *Et Italiam et delubra Deorum*] Optimæ fidei exemplaria novem numero legunt *Italiam, delubra deorum*. Ego totum velim esse asyndeton: *Imperium fore, Italiam, delubra Deorum*. *Torrent*.

36 *Ignota matre inhonestus*] Contra de Drance Virg. 'Genus huic materna superbum Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat.' *Idem*.

37 *Quærere cogit*] Cogit curiose percontari de se et suis natalibus. [Vat. Rom. 9. *ac quærere*.]

38 *Tune Syri*] Apostrophe populi Rom. in ignobiles, ad honores et imperium evectos. *Filius*] E servo quopiam natus.

39 *Deicere e saxo civeis*] Turnebus Advers. iv. 9. hoc populi convicium ad Tullium Tribunum, cujus ante

facta mentio est, refert. Solebant enim Tribuni pl. violentiores sine judicio interdum cives Romanos arripere, de saxo dejicere, aut tortori tradere, ut narrat Plin. vii. 44. Sed tamen hic Horatius, non tam de Tribuno, quam de quocumque alio, qui in Senatum ignotus venerit, loquitur. Quin et Tullium ipsum paulo post 'Senatorem' ac 'prætozem' facit, et alioquin e Senatu et prætores et rerum capitalium judices fere sumebantur. Quare 'saxum' hic pro supplicii genere, quod legibus inferatur, accipere malim. Tarpeius autem mons idem qui Capitolinus, cujus rupes dicta Tarpeium saxum. *Torrent*. *Deicere e saxo*] Andes præcipitare e saxo Tarpeio noxium et damnatum? id est, audes tu tribunatu fungi? *Cadmo*] Cruquii diligentiam hic laudo magis, quam probo; qui *Bathmo* legendum putat, pro gradibus et scalis Gemoniis, quem vide. *Torrent*. *Tradere Cadmo*] Tradere carnifici.

40 *At Novius*] Novius Niger Quæstor, et plures Novii magistratu functi. Sed odit eos Poëta. Non otiose autem prætereundum, quod Novium uno se inferiore gradu, ut puta libertum, cum ipse libertinus sit, collegam sedere respondet is quem a populo reprehendi fingit Horat. nam 'sedere' hic verbum juris est. 'Sedere' enim dicebatur prætor, cum sui copiam faciens, alicui se cognitioni dabat; et quidem sedere huic vel illi rei, de qua nempe cognoscebat. Unde et 'sessionum dies' dicti, quibus prætor pro tribunali sedens, juri dicundo operam dabat. *Torrent*. *At Novius collega*] Respondet filius Damæ, dicens collegam suum se esse ignobiliorem.

41 *Ille*] Est ille libertus, cum ego sim libertinus. *Hoc tibi Paulus*] In hoc quod collega tuo sis superior, videris esse nobilis ut Paulus, sunt verba Horatii vel alius civis Romani. *Paulus et Messalla*] Hoc Valeriæ, il-

Ind Æmiliæ gentis cognomen. utraque nobilissima fuit etiam Horatii temporibus, omnesque honores adeptæ est. *Torrent.*

42 *Plaustra*] Probus Grammaticus *plaustra* ab imperitis dici ait, cum *plostra* dicere deberent: unde et 'plostellum.' *Torrent.*

43 *Magna sonabit*] Vocem edet, quæ omnem strepitum vincat.

44 *Cornua quod vincatque tubas*] Duo hic ad antiquitatis cognitionem observanda, et quod *foro duci funera* ait, et quod *cornua ac tubas* adhibet. Foro autem deferri solere, Plinii quoque locus ostendit VII. 52. 'Varro auctor est e XX. viris agrum dividendum Capræ quemdam, qui efferretur foro, domum remeasse pedibus.' De tubis vero tibiisque et cornibus, res omnibus nota. Propert. IV. 11. 9. 'Sic mæstæ cecinere tubæ, cum subdita nostrum Detraheret lecto fax inimica caput.' Persius Sat. III. 'Hinc tuba, candelæ, tandemque beatus alto Compositus lecto.' Ovid. Trist. V. 'Tibia funeribus convenit ista meis.' Denique 'siticines' olim appellatos, qui apud sitos, id est, vita functos canere soliti essent, auctor est Gellius XX. 11. Addam postremo, ut in lautiorum funere 'tubas' ac 'cornua tibiisque,' sic in tenuiorum 'arundinem' usurpatam fuisse. Propert. IV. 7. 'Nec crepuit fissa me propter arundine cistas.' Loquitur autem de sepulcri custode, veterum more. *Tenet hoc nos*] Salse admodum et venuste ex persona vulgi, non alios magis admirantis, quam qui vociferando imperitæ turbæ se jactant, tamquam vindices libertatis. *Torrent.* *Saltem tenet hoc nos*] Hoc est, ejus insignem vocalitatem, si nihil aliud nos admiramur, dignamque judicamus eo ordine et gradu. Quam lepide notat Horatius populum eximie stupiditatis, qui, cæteris aut non cognitis animi bonis, aut neglectis, ad ea fertur plurimum, quæ extrinsecus inso-

lita quadam boni specie gratiam et applausum mereri videntur. *Cruq. Saltem tenet*] Quæ vocis magnitudo facit nos sustinere ejus ignobilitatem.

46 *Rodunt omnes*] Omnes clanculum mordent. *Libertino patre natus*] Codex unus pervetustus, *libertino patre natus*, ut cum versu sequente conjungatur; quam lectionem non possum non amplecti. Ostendit autem Poëta suo ipsius exemplo, fortunæ comitem esse invidiam. quamquam distinguit ipse, casune et errore aliquid acciderit, an judicio an consulto. Sed profecto ad 'invidiam' quod attinet, ea nulli parcit, ipsi virtuti vel maxime infesta. 'Indignatio' vero tunc proprie locum habet, cum indigno et immerenti obveniunt bona. *Torrent.*

47 *Nunc*] Nunc ne mordent. *Sum tibi convictor*] Sum tibi familiaris et conviva. *At olim*] Olim mordebant.

48 *Quod mihi, &c.*] Quia tribunus militum fui.

49 *Dissimile hoc illi est*] Dissimile est tribunum militum olim fuisse, et tibi hodie familiarem esse. *Forsit*] Fortasse. *Honorem*] Honor nonnumquam mandatur indignis.

50 *Invideat quis*] Invidere possit. *Amicum*] Tuo judicio electum non fortuito.

51 *Cautum*] Consideratum.

52 *Non hoc, &c.*] Non hoc, id est, idcirco possim me dicere felicem, quod casu te sim sortitus amicum: quod recte ita factum non est, nam non casus aut fortuna me tibi amicum conciliavit, sed sola mea virtus, &c. *Cruq. Non hoc*] Non hac sorte possum prædicare me felicem.

53 *Sortitus amicum*] Quod nactus sim te amicum.

54 *Fors obtulit*] Sors in pluribus multo exemplaribus scriptum reperiri. *Torrent.*

55 *Varius*] Tres libri *Varus*. Lector eligat. Quæ de Quinctilio Varo

notavimus, i. Od. 18. facile inducunt, ut ab eo commendatum traditumque Augusto Horatium credamus. *Torr.* [Undecim codd. ap. Valart. *quis essem.*]

56 *Ut veni*] Postquam. *Singulim*] Sermone interrupto.

57 *Infans pudor*] 'Infantem pudorem' vocat, quod, quibus pudor aut metus incidit, non secus atque infantes loqui nequeant. Unde 'infantium linguæ' pro ἀφωλῆ Lucretius dixit lib. v. *Torrent.* *Infans pudor*] Pudor elinguis.

58 *Non ego*] Ego non narro.

59 *Satureiano*] Satureiani fundi in Apulia, equorum fertiles. At Servius Grammaticus Georg. ii. Saturei vicinum Tarento oppidum fuisse tradit, idem fortassis quod 'Satyrium' Stephani de Urbibus; unde fundi Satureiani in Apulia. P. Nannius Miscell. cap. 4. *Torrent.* *Satureiano caballo*] Equo in Satureianis, id est, Apulis pascuis nato. [Codd. ap. Feam, *Satireiano*, vel *Sutri Jano.*]

60 *Respondes*] Tu o Mæcenas respondes pauca.

61 *Non patre*] Non generis splendore, sed vitæ probitate.

62 *Mediocribus*] Vitiis parvis. [Vat. Rom. 7. a m. sec. *aut mea*; Ald. 1501. *ut mea.*]

[67 Codd. ap. Feam, *insparsos*. Octo codd. ap. eund. alius ap. Oberlin. Zarot. Mediol. 1476. Venett. 1479. 1481. 1490. Florent. 1482. Ald. 1501. Junt. 1503. *reprehendas*. Ita S. Hieron. Epist. ad Salvinum, 79. Tom. i. col. 502. ed. Veron.]

68 *Ac mala lustra*] Lupanaria, fornice.

69 *Purus et insons*] Si vivo animo puro et vita integra.

71 *Causa fuit*] Harum virtutum pariter mihi causa fuit.

72 *Flat ludum*] In ludum Flavii calculatoris, qui artem Arithmeticam docebat. *Magni quo pueri*] Hæc εἰρωνικὰ accipienda sunt; quasi minime

magni: quia nihil est tam angusti animi quam amare divitias. *Cruquius.* *Magni*] Magnis patribus nati.

74 *Lævo suspensi loculos*] *Loculos* ac *tabulam* pueris supputandi artem discantibus tribuit; ut thecas calamaras ac graphiarias Grammaticæ studiosis, Sueton. Turneb. iv. 9. *Torrent.* *Suspensi loculos*] Habentes loculos suspensos. *Tabulamque*] In qua tabula numerare discunt.

75 *Octonis referentes Idibus æra*] Hic ambigitur de magistri stipendio, an de fenebri potius pecunia loquatur. Ego de fenebri pecunia intelligere malim: de pueris enim jam robustioribus et adultis agit in Epist. ad Pisones; 'Romani pueri longis rationibus assem Discunt in partes centum diducere.' Et alioqui Grammatici merces, apud Juvenalem extrem. Satyra vii. annua, non mensura est: 'Et cum se verterit annus, Accipe victori populus quod postulat aurum.' *Torrent.* *Octonis referentes*] Idibus quorum octo sunt dies. *Æra*] Mercedem Flavio numerandi magistro datam. [*Idibus assem* Vat. Rom. i. a m. sec. ex glossmate.]

76 *Sed puerum*] Sed me puerum. *Portare*] Propter teneram ætatem.

78 *Semet prognatos*] Filios vel pronepotes suos. *Vestem servosque*] Adeo ut si quis vestitum et comitatum meum in turba vidisset.

79 *Avita ex re*] Id est, perinde ac si ab avis proavisque id patrimonii venisset. Sic *avita opes*, *avita* et *patria res* apud Ciceronem, et alios. *Torrent.* *Avita*] Ex avito patrimonio.

81 *Ipse mihi custos*] Pater meus.

82 *Pudicum*] Verecundum.

84 *Opprobrio*] Vocabulum Horatio amicū, pro objecto alicui probro, necdum probato, quod factum aut commissum sit. 'Obprobrium' autem scribunt antiquissimi libri omnes. *Torrent.* *Opprobrio*] Maledicto.

85 *Olim*] Aliquando.

86 *Si præco parvas*] Si me ad hoc instituisset, ut præco fuisset vel coactor, id est, publicanorum minister. *Coactor*] Cognata autem officia 'præconum' ac 'coactorum': ut enim 'præcones' auctionibus quodammodo præerant (nam res licitantibus ad dicebant,) sic 'coactores' rerum in actione venditarum pretia intra certum diem prosequabantur, a cogenda seu redigenda certa mercede pecunia dicti. *Torrent.*

87 *Neque ego*] Si me fecisset præconem aut coactorem. *Ob hoc nunc*] Antiqua lectio magno consensu *ad hoc nunc*, nec displicet. *Torrent.*

88 *Laus illi debetur, et a me gratia major*] Recte: sed cum in manuscriptis sit, *ab hoc nunc*, longe venustius legas hoc modo, *at hoc nunc*; est enim hoc, ἐν τούτῳ, ob hoc. Ita alibi: 'hoc tibi Paulus et Messalla videris.' Et hac eadem Satyra paulo ante: 'felicem dicere non hoc Me possum, casu quod te sortitus amicum.' Et versu 90. et seqq. ita interpungendum, ut in textu Rob. Stephani interpunxi. *Atque alios legere ad fastum*, non autem *ad fastum optaret*. Quod vero *Torrentius* affirmat, falsum esse: id, quod *Lambinus* scribit, in pluribus manuscriptis *honestos*, quam *honestos* legi: optassem et hoc loco, et multis aliis, viri, si verum admittimus, longe se majoris honori pepercisset. Certe in septem codicibus, quorum excerpta mihi videre contigit, uno consensu *honestos* legitur. Et vero, cum nobilitatem hic contemnat, qui est, qui non videat ejus proposito longe convenientius esse, dicere, eos honoribus non honestos incedere, sed honestos? Et ita hac eadem Satyra: 'Quod Nolim onus hand nunquam solitus portare molestum.' *Rutgers.* [Vat. Rom. 7. *at a me.*]

89 *Pœniteat sanum*] Nil me pœnitere debet, quamdiu sanus sum. *Eoque*] Atque ideo.

90 *Non*] Non sic me defendam, ut, &c. *Dolo factum negat esse suo*] Nullus in eo dolus, si quis ignotis parentibus nascatur; sed a Jurisconsultis petita loquendi consuetudo, qui sine dolo malo nullum grave delictum statuunt. Lata tamen culpa dolo comparatur. 'Dolum' ergo pro 'delicto' accipimus. *Torr.* *Dolo*] Suo vitio et culpa.

91 *Ærum remeare, &c.*] Repuerascere.

95 *Atque alios legere ad fastum*] Suspicio scriptum fuisse *fastus*: quod est *fastos*. Si natura, inquit, permetteret plebeio homini ad fastos ire, et ex iis pro arbitrio parentes sibi legere, ego meis contentus essem. Si mihi igitur ex fastis, vel nobilissimos, vel antiquissimos eligere parentes datur: valde id recusem. *Heinsius.* *Legere ad fastum*] Eligere ad ostentationem.

96 *Optaret sibi quisque*] Ut alios parentes quisque sibi optaret; ego meis contentus nolim, &c. *Honestos Fascibus*] Parentes ornatos magistratum insignibus. Alii leg. *onustos*.

97 *Fascibus et sellis nolim*] Nolle legitur in multo pluribus exemplaribus. Bene autem 'sellas fascisque' conjungit: nam 'sellæ' majorum erant magistratum, ut et 'fascēs,' qui a lictoribus præferebantur. Vid. *Guil. Canter. Novar. Lect. iv. 12. Torrent.*

99 *Onus*] Nobilitatis onus.

100 *Res*] Divitiæ et opes.

101 *Atque salutandi plures*] Suffragiorum vel ambitionis causa.

102 *Et comes*] Honoris gratia.

103 *Plures calones*] Proprie sic dicti militum servi, a ferendis lignis palisque ad militiæ usum: vel quia ligneas clavas gerebant, quæ Græci κάλα vocant, ut *Festus* voluit. Quidquid sit, vetus *Horatii* Glossema monet, *calones* appellari viliores servos, urbanos, rusticosque, ad imitationem calonum, qui in exercitu serviunt. Quamquam hi fere liberi erant, sicut

et lixæ. Mirum autem pro *Rusæ peregrere* in 1x. Mss. exemplaribus repperisse me *Rusæ peregre aut*. Torrent.

104 *Petorrita*] Vehicula Gallica. Vid. Gell. xv. 30. *Curto Ire licet mulo*] ‘*Curtnm*’ vocabant veteres quicquid fractum, minntum, mutilum, ac male parvum esset: ut ‘*curtos Judæos*’ ob præcisam pelliculam, ‘*curtos mulos*’ ob deminutam forte caudam, ut nunc quoque utimur. Sic ‘*curto centnsse licetur*,’ Persius Sat. v. pro non integro. Nannius Miscell. lib. iv. *Torrent. Curto*] Mulo qui caudam habet decurtatam.

106 *Mantica*] ‘*Hippoperas*’ appellat Seneca Epist. LXXXVII. ‘*M. Cato Censorius canterio vehabatur, et hippoperis quidem impositis, ut secum utilia portaret.*’ quod privato quidem honestum est. Hic vero de prætore in magistratu proficiscente agitur, cui merito sordes exprobrantur. quæritur enim in re domestica continentia laus, in publica dignitatis. *Torrent. Mantica cui*] Pera in qua res necessariae ferebantur. *Equcs, &c.*] Sessor.

107 *Sordes*] Avaritiam vel ignobilitatem. *Tulli*] De quo superius.

108 *Tiburte via*] Via extra portam Esquilinam, quæ Tibur ducit.

109 *Lasanum*] *Λάσανον* non eodem modo exponunt Grammatici: nam et inter culinæ instrumenta referunt; et pro matula et pro sella familiari accipiunt, qua ventris exonerandi causa utimur. Unde et *λασανοφόροι* servi qui domino lasanum ministrabant. Vid. Turneb. xiii. 3. *Torrent. Lasanum portantes*] Vas, in quo alvus exoneratur. Angl. *a close stool*. *Cenophorumque*] Vas, in quo vinum ferebatur.

110 *Hoc ego commodius*] *Τὸ hoc* non arbitror esse provocandum, sed causalem copulam, ut hæc sit sententia: *hoc*, id est; ideo ego vivo commodius quam tu et quam multi, quod quacun-

que libido est, incedo solus, &c. ita ut *τὸ commodus* repetatur ad ablativos casus *multis aliis*, et subintelligatur *τὸ quod*. Crnq. *Hoc ego*] In hac re et multis aliis.

111 *Millibus atque aliis*] Hæc vetus lectio, quam Lamb. suis sedibus exturbavit; et substituit *Multis atque aliis*, immemor veteres *nulle* dixisse, non pro eo quod Græci *χίλιοι*, sed quod *χιλιάς* dicunt. *Torrent. Libido est*] Voluntas.

112 *Quanti olus*] Quanti venditur olus. [Vatt. Rom. 7. 10. *olus, aut far.*]

113 *Fallacem circum*] Circus locus Urbis celeberrimus. Quæ celebritas causa fuit, ut eo confluerent omnis generis impostores, præsertim Chaldaei, astrologi, sortilegi, conjectores, aretalogi, et quos agyrtas ac circulatores appellamus, ceterique qui nugas venditant, et ut facete apud Gell. Attius: ‘*Qui aures verbis divitant alienas, suas ut auro locupletent domos.*’ Ab his *fallacem circum* appellat Poëta. Plura Turn. v. 23. *Torr. Fallacem circum*] In circo fallaces Astrologi et somniorum interpretes erant frequentes. *Vespertinum*] Recte: matutinum enim litibus negotiisque perstrepebat. Male itaque Lamb. nihil referre ait, itane, an *vespertinus* legatur. Illud enim multo elegantius. *Torrent. Vespertinum*] Vesperi.

114 *Assisto divinis*] ‘*Divinos*’ vocat conjectores omnes, ‘*homines*,’ ut inquit Gellius, xiv. 1. ‘*æruscatores, cibum quæstumque ex mendaciis captantes.*’ Atque adeo hinc privatae suæ vitæ libertatem ostendit Horatius, qui quod viri graves non facerent, tali turbæ in Circo assisteret. Male itaque, ne dicam inepte, qui de sacrificiis interpretantur: nec loco nec tempore opportuno. *Torrent. Assisto divinis*] Intersum rebus divinis, vel rerum futurarum divinatoribus, nempe in Circo.

115 *Lagunique*] Sic habet vetus lec-

tio summo consensu; quam Lamb. abrogavit, et *luchanum* substituit, nihil præter porrum, cicer, et olera Horatio apponens. Receptam tamen lectionem assertore Turnebo ix. 19. retineo. *λάχανον* enim placentæ genus simplicissimum, ex simila et oleo recenti, teste Hesychio. Cujus cum non medici tantum meminerint, sed et Suidas, et Athenæus quoque illud inter veterum escas retulerint, ego sane lepidissimi Poëtæ cœnam paulo lautius instruxerim. *Torrent. Laganique catinum*] Oleris catinum.

116 *Pueris tribus*] Hoc est, paucis, nullo strepitu. *Pueris tribus*] A pueris tribus. *Lapis albus*] Mensa marmorea, ad differentiam mensæ escariæ, quam *Cibillam* a cibo, vel, ut Festus, *Cillibam* vocabant. *Torrent. Lapis albus*] Mensa marmorea.

117 *Pocula cum cyatho duo sustinet*] Notat Turneb. ix. 19. ex Agretio Delphicam mensam plurimis poculis onerari solere, sed numero semper pari. Unde et Cicero ‘Seyphorum paria complura.’ At Horatio, qui solus accumberet, par unum satis erat, una cum cyatho, quo certa mensura vinum et aquam e vasis haurirent et defunderent in pocula, quod *κναθίζειν* Græci appellabant: quique id faciebant *ad Cyathos stare* dicebantur. *Torr. Adstat mihi echinus*] Adstat mihi cœnanti echinus, id est, Vas fictile, sic nominatum a similitudine echini marini. *Adstat echinus Vilis, &c.*] Hæc communis etiam veterum librorum scriptura est: alii distinguunt post *echinus*; *Adstat echinus, vilis cum patera guttus.* Sed cum tota illa supellex Campana, sive fictilis fuerit, quare non æque *echinus* ac *guttus vilis* appelletur? Porphyrio *Adstat echino*, id est, propter echinum, legit. Sed hoc quoque pro arbitrio Lectoris sit. Magis in eo laborant Grammatici, ut quid hic *echinus* sit nobis explicent. Hesychio inter alia multa, quæ a Græcis *echini* nomine appellantur, est

etiani *λοπὰς ἢ σκεῦος μαγειρικόν*, Poluci *χύτρας εἶδος*. Differunt autem *λοπὰς* et *χύτρας* nam illud ‘patinam,’ hoc ‘ollam’ significat. Et quoniam vas esse constat vel mensæ vel culinæ usibus destinatum, ab aliqua hand dubie animalis similitudine dictum. Echini autem forma in rotunditatem conglobata. Acroni libens assentior, ut vas fuerit aut æneum aut fictile, quo vel calices, ut ille ait, vel manus etiam, si ita mavis, abluerentur. quam ‘trichilam’ quoque dictam volunt, ut recte meo judicio Turnebus ix. 19. *Torrent.*

118 *Vilis*] Parvi pretii. *Guttus*] Ex gutto vinum guttatim sen minutatim fundebatur. *Campana supellex*] Sic II. Sat. 3. ‘Campana solitus trulla:’ pro fictili, ob argillæ in Campana bonitatem et copiam, unde plurimæ illic figlinæ. Atque hinc ‘Osca tellus’ pro argilla: eamdemque ob causam Beneventani calices celebrantur in tenniorum mensis; nam Osci Beneventani, aut Campani erant, aut Campanis proximi. Vid. Turneb. xxiii. 6. *Torrent. Campana supellex*] Vasa fictilia in Campania facta.

120 *Obeundus Marsya*] Obeunda prima pars fori, ubi posita est statua Marsyæ in litigatorum terrorem. *Marsya*] Notum autem Phrygii illius tibicinis nomen, cui ab Apolline victo pellis detracta est, Faunorumque ac Nympharum ob ipsius mortem effusæ lacrymæ in amnem ejusdem nominis conversæ. Hujus autem Marsyæ statua quædam erat Romæ, ea fori parte, qua et rostra; ubi et vadi monia obiri et lites agitari solitæ: unde et ipsi loco nomen. Sed ingeniose admodum Horatius, perinde ac si victus atque excoriatus Marsya non tam ideo doleat, quam quod Novium inter iudices versantem aspicere cogatur. *Torrent.*

121 *Minoris*] Duorum fratrum Noviorum junior erat improbissimus litigator, qui ad hanc statuam summo

mane turpissime fœnerabatur.

122 *Ad quartan*] Ad horam quartam. *Post hanc vagor, aut ego lecto, Aut scripto, quod me tacitum juvet, &c.*] Sensus est: Postquam aut legi aut scripsi quidpiam, quod me suaviter afficiat, recreetque. Vel post lectionem, aut scriptionem rei seu materiæ alicujus, quæ et levamento et voluptati sit mihi; deinde porro oleo, et quidem melioris notæ, perungor solens. Punctum itaque post τὸ *juvet* inducendum. *Aut ego lecto*] ‘Lectitare’ et ‘scriptitare’ verba sunt usu cognita: ‘lectare’ et ‘scriptare’ non ita. Quid ergo si continua oratione legatur usque ad versum sequentem, et *lecto* et *scripto* sint absolute posita, pro postquam legi aut scripsi quod silentio me recreet, ungor olivo, more loquendi non vulgato? sed neque ineleganti, ut ‘audito,’ ‘comperto,’ et similia. Sic ‘frui parto,’ ‘parcere parto,’ Virgil. *Torrent. Lecto*] *Lectito* aut *scriptito*.

123 *Ungor olivo*] Recte Turnebus IV. 9. monuit ‘oleum’ intelligi debere quod Aëtius *λυχιαῖον* appellat, vilius sordidiusque, quod ad lucernas utebantur: non quod ex lucerna sumtum, sed quod odore tale esse sentias. *Torrent. Olivo*] Oleo, non ex lucernis detracto.

124 *Natta*] Ita habet vetus scriptura, et *Natta* sive *Nata* celebre Pinariorum cognomen, ut ex Cicerone, Tacito, tabulisque Capitolinis constat. Mureti, qui primus *Naca* pro fullone restituit, ingenium quidem et diligentiam laudo, sed *Natta* tamen retineo: quid enim in eo leporis et gratiæ, si cum immundo fullone se conferat? Denique sententiæ nostræ accedit Juv. Sat. viii. ‘Cum Pansa eripiat quidquid tibi *Natta* reliquit.’ Vid. Turneb. XXIII. 22. *Torrent. Natta*] Sordidus quidam Romanus.

125 *Sol acrior*] Sol calidior. [*Aut ubi* Vat. Rom. 7.]

126 *Rabiosi signi*] Caniculæ.

127 *Pransus non avide*] Veteres diem agendis rebus, noctem curandis corporibus dabant; non quia sæpius die cibum sumerent; sed non ad satietatem, nisi in cena tantum. Quamquam ne hoc quidem perpetuum. Domitianus enim ad satietatem prandeat, cœnabat autem parcissime. Plura Muretus Var. Lect. III. 12. *Torrent. Non avide*] *Pransus* moderate et parce. *Interpellat inani*] Quantum non sinat me integrum diem inani ventre permanere. [Vatt. 4. 9. 12. 13. et Vat. Rom. 10. *interpellut*.]

128 *Domesticus otior*] Domi otium ago.

130 *His me consolor*] Hac vita me consolor. *Victurum*] Sic plures et meliores libri: alii *victurus*. *Torrent. Ac si Quæstor avus*] Suavius quam si ex familia essem senatoria.

SAT. VII. Rixam Rupilii cognomento Regis cum Græculo quodam Persio describit. Proscriptus enim ab Augusto Rex fugit ad Brntum, ubi Horatio tunc trihuno militum ignobilitatem exprobrasse ferunt, qui nunc eam contumeliam ulcisci velit.

1 *Rupili*] Inter Rupilium cognomento Regem et Persium quandam natione Græcum molestæ lites extiterunt. Rupilius ab Augusto in triumviratu proscriptus est et damnatus. *Pus atque venenum*] Pus venenosum, id est, pestiferam maledicentiam. Vel ipsum Rupilium ingenio improbo.

2 *Hybrida*] Sic libri nostri omnes; sed *Ibrida* fortasse scribendum sit, non ab ὕβρις, ut Grammatici voluere, sed quod *Umbros* antiqui, aut *Imbros*, *Ibrosque* (parum enim differre videtur) spurios appellarunt. Unde et Umbris Italiæ populis nomen, quod insititum essent, et *umbri* ovium quoddam mixtum genus apud Plin. VIII. 49. ut eleganter sane Conjectaneis in Varronem Jos. Scaliger annotavit. Vel *Hybrida*. Caninus, caninæ mor-

dacitatis, ut Cruquius exponit. *Torrent.* *Hybrida*] Hybrida ex patre Asiatico et matre Romana natus. *Angl. a mongrel.*

3 *Lippis notum, &c.*] Quæ jam in ora vulgi abierunt, tonsoribus atque lippis nota dicuntur, propterea quod olim in tonstrinarum consessibus omnes rumores narrari consueverant. *Erasmus.* *Lippis notum*] Lippi ad se alliciunt loquaces. *Tonsoribus*] Apud tonsores multas diei horas conterunt loquaces.

5 *Clazemonis*] 'Clazemonem' etiam vocat Plinius, ad Chersonesi Isthmum. olim, ut nonnulli volunt, Gryna dicta est: sed alii 'Grynam,' seu 'Gryneum,' vicinum fuisse oppidum tradunt. Stephanus 'Grynos' vocat. Unde 'Grynæus Apollo.' Servius ad Virg. Ecl. vi. *Torrentius.* *Clazemonis*] Urbe Asiæ. *Cum rege*] Cum Rege Rupilio.

6 *Durus homo*] Duræ cervicis homo. *Odio*] 'Odium' apud Classicos auctores sæpe molestiam ac fastidium significat, præsertim importuni sermonis assiduitate natum. *Lucret.* 'At flagrans odiosa loquacula.' *Torrent.* *Odio*] Orationis acerbitate. [*Durus homo* ed. Venet. 1481.]

7 *Confidens*] Audax. *Tumidus*] Vetus haud dubie scriptura, non *tumidusque*. *Torrent.* *Tumidus*] Superbus. *Sermonis amari*] Odiosi, insuavis, mordacis: homo petulans in maledicendo. *πικρὸν* appellant Græci, hominem amare irasci solitum. *Lambin.*

8 *Sisennas, Barros*] Barros duos jam ante cognovimus. *Sisenna* autem Aproniorum et Corneliorum cognomen. Aculeo certe non caruit Cornelius ille Sisenna apud Dionem lib. xiv. qui de uxoris vita reprehensus, in Senatu ausus fuerit dicere se illam et sciente et suadente Augusto Cæsare duxisse, notans principis cum ea consuetudinem, quam nuptiis celatam vellet. *Torrent.* *Sisennas, Barros*] Nobilissimos convitiatores. *Ut*

equis] Ut longe superaret. Equi albi dicuntur omnium celerissimi.

[9 *Cuning. nil inter.*]

10 *Hoc etenim sunt omnes jure molesti*] Omnes molesti eo sunt jure, quo fortes, id est, eandem sibi libertatem vindicant. *Molesti*] Ita garrulos ac loquaces vocat. Quorum quam ingens sit odium, cum tamen gloriolam inde aliquam tamquam dicaces aucupentur, æmulo nolunt cedere, perinde ac qui de bellica gloria contendunt. *Torrent.*

12 *Priamiden*] Priami filium. [*Codd. ap. Feam, animosumque inter.*]

13 *Ira capitalis*] Quæ non nisi alterius interitu sedaretur: tam pestifera ac pernitiiosa. *Lambin.* *Ut ultima divideret mors*] Ut sola mors litem dirimeret.

15 *Duo sî*] Duos ignavos. [*Vat. Rom. 9. vixet inermes.*]

16 *Disparibus*] Forti et ignavo. [*Vat. Rom. 2. a m. sec. incidit.*]

17 *Glaucos: discedat*] Glaucus, ignavior, ultro Diomedis, ut ab armis discederet, munera misit aurea pro æreis. *Discedat pigrior*] Nescio quid sibi velit quod in quinque exemplaribus *pulcrior* pro *pigrior* legitur. An forte ad Glaucum referri debet? ille enim pulcrior ac lautior arma sua aurea cum æreis permutavit. *Torr.*

18 *Bruto Pratore tenente Dilem Asiam*] M. Brutus et C. Cassius, eo anno quo Cæsar interfectus est, prætores urbani, lege Pedia contra interfectores ejus lata, in provincias suas Cretam et Bithyniam abiire. Postea vero Brutus Macedoniam a Senatu obtinere jussus, in Asiam ad contrahenda undique auxilia profectus est, atque ibi ante bellum Philippense, quo occisus est, multa præclare gessit: quod dictum volui, ut quare 'prætorem' vocet Horatius, et quomodo Asiam tenuerit, non ignoretur. *Torrent.* *Tenente*] Bruto Asiam occupante.

19 *Pugnat, uti non*] Verbis acerbè contendit.

20 *Compositus*] Optimæ notæ libri complures *Compositum* habent: quod quadam loquendi novitate Lectorem excitat, ideoque mihi quidem magis aridet. Elegans autem verbum 'componere,' quemadmodum et 'committere.' Unde commissiones gladiatorum, pugilum, rhetorum, Poëtarum. *Torrent.* *Compositus melius*] In certamen congressurus. *Cum Bithus Bacchius*] Bithus et Bacchius erant par Gladiatorum. *In jus procurrunt*] Codex Bland. vetustissimus habet *Intus procurrunt*, cui subscribendum censeo: post multas namque inter se contumelias, post multa convicia et maledicta, procurrerant foras in conventum sociorum ad Brutum, ut is causa cognita, litem dirimeret, eosque componeret. *Intus* autem *procurrere*, est de loco interiore et secessu aliquo in publicum prodire. *Cruq.*

21 *Procurrunt*] Quinque codd. Mss. *concurrunt*; quod quare damnaverit Lamb. ut supposititium et adulterinum, nescio. *Concurrere*, meo iudicio, duello aptius est. Vid. Guil. Canter. *Novar. Lect. iv. 12. Torrent.* *Procurrunt*] Currunt in publicum. *Spectaculum*] Spectaculum theatri et iudicii.

22 *Causam*] Causam suam.

23 *Cohortem*] Antiqua lectio *choortem*, ut in veteri denario Antonini III. viri *CHORTIS SPECULATORUM*. *Cohortem* autem Bruti comitum intelligo. Vel, ut Cruquius vult, quæ Consuli aut prætori in provincia erat pro satellitio et comitatu. *Torrent.*

25 *Comites*] Comites Bruti. *Excepto Rege*] Præter Rupilium Regem. *Canem illum*] Acerbius erit maledictum, si canem appellet hominem impudentem, atque, ut Cynici solent, conviciis oblatrantem, deinde talem canem pestilenti canis astro conferrat: de quo Poëta *Æneid. x.* 'Ille

situm morbosque ferens mortalibus ægris, Nascitur, et lævo contristat sidere cælum.' *Torrent.* *Canem illum*] Caniculam pestiferam; sydus horribile.

26 *Ruebat*] Inconsulte dicebat.

27 *Flumen ut hibernum*] Græcum expressit vocabulum *χειμαρρὸς* seu *χειμαρρὸς*, quod hieme non æstate fluit. Nos *torrentem* dicimus. Atque ita de Pindaro *iv. Od. 2.* Vide *Turneb. ii. 1. Torr. Fertur quo rara*] Quo frondator raro pertingit, ut ligina cædat.

28 *Tum Prænestinus salso multumque fluenti*] In Mss. exemplaribus melioris notæ, *multoque fluente*. Aut, ut notat vir doctissimus *Torrentius, fluenti*. E qua sola scriptura vera lectio est ernenda; quæ est, *mustoque: Tum Prænestinus salso mustoque fluenti Expressa arbusto regerit convitia*. Nihil est certius. Optimus et eruditissimus sui sæculi Turnebus mentem Poëtæ vidit: veram scripturam non vidit. Interpretatio allegoriæ sequitur postea, et causa, 'Durus Vindemiator et invictus.' Quare cave de hac lectione dubites: quæ et codicum autoritate et ipsa ratione nititur. Et fortassis ebrietatem innuit Rupilii et vino depositum fuisse significat; id quod vindemiatoribus, cum quibus eum confert, solet evenire. *Heinsius. Prænestinus, &c.*] Rupilius Rex, Præneste natus. *Multumque fluenti Expressa arbusto*] Bene; nam de vindemiatore loquitur, qui veluti decussa ex arbore in viatorem convicia regeret, ob gustatam vindemiam largius et ipse fluens. *Torrent.*

29 *Expressa arbusto*] Convitia deprompta ex pectore mordaci et copioso. *Regerit convitia*] Retorquet. *Durus*] Ut durus vinitor.

30 *Viator*] Viator prius de via vindemiatori convitiatus, coactus est cedere. [Vat. Palat. 6. et *invicto*.]

31 *Cucullum*] Nihil necesse erat

geminare l: *cuculus* enim mediam producit, ut ex pluribus Plauti versibus constat. Est autem avis verna, tam Græcis quam Latinis, a voce *κόκκυ*, quam ingeminat: unde et *κοκκύειν* et *κόκκυξ* et *cuculus* appellata. Vox ejus insuavis et immodulata effecit ut *κόκκυγας* appellent Græci homines qui insolso atque inordinato sermone molesti sunt. Socordia etiam atque inertia ejus, quod bona anni parte vulsis fœde plumis incubans delitescat, hominibus avi similibus avis quoque nomen imposuit, imperitis maxime atque incompositis. Insignis autem ejus astus in supponendis alieno nido ovis. Sed quia magna in eo impudentia est, Gallis occasionem præbuit, ut '*cuculos*' vulgari idiomate vocent, quia nulla rerum domesticarum cura aberrare uxores et aliorum ingredi cubilia patientur. Horatii vero locum illustrat Plinius XVIII. 26. ait enim per imitationem cantus alitis temporarii, quem '*cuculum*' vocant, exprobrari solere sero putantibus vitem desidiâ suam, quod dedecus esset falcem ab illa voluere in vite deprehendi. Id Poëta de quovis opere rustico fieri consuevisse ostendit. De vindemiatore enim loquitur. At vindemiæ tempore *cuculus* non ultro apparet. Denique ex quavis causa '*cuculi*' appellatio merum opprobrium est. Turneb. lib. II. cap. 1. *Cucullum*] Deridens vinitorem, et eum appellans avem pigram ac nidi sui obliviscentem.

32 *Italo perfusus aceto*] Ita Persius quoque: '*Stoicus hic aurem mordaci lotus aceto;*' acida enim et salsa acunt irritante stomachum. Unde salem acetumque in pectore habere dicuntur homines acuti argutique, qui pungant ac dictis feriant. De sale res nota; de aceto Plautus Bacch. '*Nunc experiar sitne acetum tibi peracre in pectore.*' Et Pseud. '*Ecquid habet is homo acetum in pectore?*' Respondet alter:

'Atque acidissimi.' Postremo sic '*hominem acidæ linguæ*' dixit Seneca Controversiarum lib. x. *Torrent. Aceto*] Aspersus mordacitate Italica. [Vat. Rom. 7. *percussus aceto.*]

35 *Hunc Reges*] Julium Cæsarem. *Operum hoc tuorum est*] Hunc Rupilium Regem jugulare ad te pertinet.

SAT. VIII. Priapum Deum, custodem hortorum, inducit querentem de Canidia et Sagana veneficis, et quæ ab illis in occulto fierent describentem.

Hæc Satyra, omnium festivissima, Esquilinum illud veneficium evulgat, de quo Canidia ipsa in Epodis: '*Et Esquilini pontifex venefici Impune ut urbem nomine impleris meo.*'

1 *Olim truncus eram*] Ego Priapus olim truncus eram. *Truncus eram ficulus*] Theocritus pulcherrimo in Priapum Epigrammate ex ficu et ipse hunc Deum nobis statuit; de quo Arnobius lib. v. Sed hic iterum quæram, quare Ithyphallo hoc lignum potissimum Bacchus delegerit. Ego ad arboris naturam referre malim: constat enim ficum inter omnes plantas succi plenissimum esse, ac spiritum exhalare acrem inprimis ac calidissimum. Quo fit ut ligni ejus cremati fumus maxime mordeat, atque ex cinere factum lixivium abstergendi vi ceteris præstet. Quæ cum partim ejus calore, partim humore fiant, calidum autem et humidum omnia generent, nec aliud sint phalli aut Priapi, quam symbolum quoddam generationis; merito ex ficu, ejus arboris perspicua fertilitas est, potissimum formabantur. Quin et Bacchus, ut vitem, sic ficum quoque invenisse traditur: unde et *σταφυλῆτης* et *συκίτης* dictus est. Bacchi autem et Veneris filius Priapus, Lampsaci in Hellesponto natus, agro fertilissimo. Sed jam philosophatum est satis. Horat. enim nullum hic, opinor, mysterium tangit: sed, quod satyricum decet,

Denm despicabilem, et de quo dubitaret an in cæli senatum assumptus esset, e ligno quoque fragili fabricavit, et 'ficulnum' esse voluit; ut nunc 'quernum,' nunc 'populeum' Catullus; 'ulmeum' alii. Hortis præcipue præesse credebatur, propter fœcunditatem: ut enim recte Servius, cum alia terra semel creet aliquid, horti numquam sine fructu sunt. Tibullus 'agricolam Denm' vocat. *Torrent. Ficulnus*] Truncus fici arboris. *Inutile lignum*] *Inutile* hic non tam concernit et exprimit naturam ligni, quam trunci figuram; qui erat iners ἀσχημος καὶ ἀμορφος, non dolatus, nulli usui accommodatus: verum desiit truncus *inutile lignum* nominari, ubi ex eo jam factus esset Priapus. *Cruq. Inutile lignum*] Lignum nullam ad rem utile.

2 *Incertus*] Dubius. [Vallicel. 1. *faceretve.*]

[3 *Idem codex: unde ego.*]

4 *Formido*] Sum formido. *Dextra*] Neque enim inermem decet esse custodem, et falx in re rustica plurimum præstat. *Torrent. Dextra coërcet*] *Dextra* quæ falcem tenet.

5 *Ruber*] Ruber Priapus ipse cum rubente fascino; et merito; rubore enim notatur calor, in generatione præcipuus. At Priapum πρωτόγονον appellat Orpheus. Et sane, quicquid de hoc Deo fabulantur Poëtæ, Libero patri, ac proinde Soli sive Apollini convenit, διὰ τὸ γόνιμον, teste Enstathio et aliis. *Torrent. Palus*] Penis ex palo factus.

6 *Importunas volucres*] Quod, sine ulla Dei reverentia, quovis tempore essent molestæ. *Cruq.*

7 *Terrere*] 'Terrere' hic non tam metum injicere significat, quam abigere ac summovere. Atque ita ipse Horat. II. Sat. 5. 'Ut canis a corio nunquam absterrebitur uncto.' Et Cicero pro Plancio: 'Neminem a congressu meo, neque janitor meus, neque somnus absterruit.' *Torrent.*

Novis considerare in hortis] In hortis nuper satis, vel, nuper a Mæcenate institutis. [Vat. Palat. 4. *scissa* pro *fixa*, et ab al. m. *fissa*, quod receperunt Fea, Botlie, et Jaeck. *scixa* Vat. Rom. 5. *insistere* Vat. Palat. 4. *consistere* Vat. 10. Vat. Rom. 10. et Vallicel. 1.]

8 *Huc prius*] Ad hunc locum, ubi Priapus stabat. *Angustis ejecta cadavera cellis*] 'Cælla,' inquit Festus, 'quod ea cælentur quæ occulta esse volumus, per æ scribendum.' Alii per e sine diphthongo, ut et Isidorus, 'Cella quod nos occultet et celet.' Dictæ igitur *cellæ*, servorum mansiunculæ. Nec servorum tantum, sed et tenuiorum habitacula, quæ fere in cœnaculis erant. Quin meretricum quoque. Juven. Sat. III. 'Dubitas alta Chionen deducere cella.' Hinc 'cellaria,' etiam in templis ac divitum ædibus, pars remotior obscuriorque, celandis rebus apta. *Ejecta* quoque proprie dicit; non *elata*, ut de exequiis fere loquuntur auctores, quando aliquis sepulturæ honos. *Torrent. Cadavera cellis*] Cadavera inopum et plebeiorum hominum.

9 *Conservus vili*] Hic merito dubites, 'conservum' ne vocet ejus intuitu qui mortuus sit; an ejus potius ejus opera portando cadaveri conducta fuerit. Vile sane ac servile officium fuisse vespillonum ac sandapilariorum, quos νεκροφόρους vocant Græci, demonstrat etiam Juven. Sat. II. 'Conducere flumina, portus, Siccandam eluviem, portandum ad busta cadaver.' *Torrent. Locabat in arca*] De Sandapila loquitur, qua misera plebs efferebatur. Vide Thneb. xxx. 30. *In arca*] Non in ornato feretro. Olim enim apud Romanos servos sepeliebant. Vetus Commentator: 'Antea Esquilina regio sepulcris servorum et miserorum erat dedicata.' *Rulgers.*

10 *Hoc misera, &c.*] Constitutum est sepulchrum. *Commune sepulchrum*]

Sic de terra Lucr. 'Omniparens, eadem rerum commune sepulcrum.' Insigni autem veterum in defunctos pietate factum est, ut, qui quo mortuum e suis aliquem inferrent non habebant locum, publico ad id destinato eum sepelire possent: qua de re Varro Linguae Lat. lib. II. 'Itaque eum locum Afranius Putilucos appellat, quod inde suspiciunt perpetuo lumen:' non tantum ob bustorum ignes, ut ego arbitror, sed quod mortuis lumina praeferrentur. Unde et Persius: 'Hinc tuba, candelæ.' Vid. Turneb. v. 16. Talia autem loca etiam nunc Romæ extant ad ædem D. Pancratii et Sebastiani, quibus successere Christianorum cæmeteria, dicta ἀπὸ τοῦ κοιμᾶν, quod dormire significat, magna parentum nostrorum religione tot jam sæculis culta, ob spem resurrectionis. *Torrent.* [Vat. Rom. 7. a m. pr. et Vat. Palat. 3. a m. sec. vilis.]

11 *Pantolabo*] Aptum scurræ nomen, qui omnia ab omnibus acciperet, postquam bona sua ipse comedisset: sic enim prisci interpretes, qui et 'Mallii' ei nomen dant. *Torr.* *Pantolabo scurræ*] Pantolabus universum patrimonium ablignierat. *Nepoti*] Luxurioso, qui rem suam familiarem turpiter consumpserat.

12 *Mille pedes*] Ostendit loci publici amplitudinem, et quidem testamento relictus ab aliquo, qui mortuis quoque opitulari volebat. Quod magis justum esse, quam vivis succurrere, ostendit Arist. Probl. IX. 30. vivi enim sibi ipsi præsidio esse possunt, defuncti non ita. Pet. Victorius Variar. Lect. XIV. 21. *Torrent.* *In fronte, trecentos*] In latitudinem. *Cippus*] Cippus est lapis in agro erectus, in quo incisa erat formula verborum, quibus testatores declarabant, se certum loci spatium e suis agris excipere, quod vel alicui vel reip. familiæ relinquerent. *In agrum*] In longitudinem.

13 *Hic dabit*] In Esquiliiis datos

significabat. *Hæredes monumentum*] Hæc verba cippo inscripta demonstrabant hoc loci spatium hæredibus esse ademptum. *Sequeretur*] Ita omnino legendum est, non *sequerentur*, ut in plerisque Mss. Vid. Turneb. v. 16. Hoc, inquit, monumentum non est hæredum, sed hominum tenuium, et nullum hærediolum habentium, nullamque decempedam possidentium.

14 *Esquiliiis habitare*] In quo colle, olim sepulcreto, Mæcenas domum pulchram jam extruxerat, hortosque amœnos adjunxerat. *Salubribus*] Non oscitanter transeundum, quod 'salubres' vocat 'Esquilias.' Nam et Augustus illic æger, nempe in Mæcenatis domo, cubare solitus; et ad quietem se conferens Tiberius e Carinis ac Pompeiana domo Esquilias, in hortos Mæcenatianos, commigravit. Antea vero etiam supplicii locus fuerat: quo spectant ea quæ sequuntur. *Torrent.* *Salubribus atque*] Sepulcris remotis.

15 *Aggere in aprico spatiari*] In colle aperto deambulare. *Quo modo tristes*] In quo nuper tristes homines.

16 *Informem*] Deformem. [Vat. Palat. 3. *deformem.*]

17 *Quum mihi non*] Regreditur ad expositionem sui muneris de custodiendis hortis, conquerens sibi multo molestiores esse sagas in ossibus et herbis colligendis, ad homines incantamentis vinciendos, quam fures, feras, et aves. *Cruq. Non tantum*] Non tam fures, &c. quam. [Vat. 7. *feræque solutæ.*]

[18 Vat. 3. et Vat. Palat. 3. *curæ sint.*]

19 *Versant*] Immutant.

20 *Hæc*] Veneficas. [*Humanas animas* Vat. 7.]

21 *Simulac*] Postquam. *Vagu Luna*] Sic Virg. 'Hic canit errantem lunam.' et Papinius, 'Vaga lumina noctis.' Luna autem, eadem quæ et Hecate et Diana, ut nocti, sic vene-

ficiis præesse credebatur. Eam cælo devocabant veneficæ, quo propior facta, majores herbis, quæ noctu legebantur, vires infunderent. Sed quo plenior erat luna, eo veneficiis efficacior putabatur: nec temere rem magnam, nisi plenilunio, aggrediebantur. Sed quod 'succinctam' Canidiæ 'pallam' tribuit, eo quidem ab Ovidio discrepare videtur; sed de palla loquitur, quæ, quod longior esset, succingi quidem, hoc est, sustolli debuit, ne gressum impediret, et nihilominus deflaere cinctura potuit. Sane Servius in illud Virgilii: 'Unum exuta pedem vinclis in veste recincta,' annotavit in sacris nihil solere esse religatum, ejus præsertim, quæ amore solvi vellet. *Torrent.*

22 *Légant*] Colligant.

23 *Vidi egomet nigra*] Videlicet e ritu et consuetudine nocturnorum sacrarum et veneficiorum. Vide Turneb. vi. 10. *Succinctam vadere*] Expeditam.

25 *Majore ululante*] Hinc apparet duas fuisse Saganas, majorem et minorem. Vid. Turneb. xv. 1.

26 *Sculpere terram*] Ita et Ovid. 'Haud procul egesta scrobibus tellure duabus Sacra facit.' Fossam enim magicam significat, de qua etiam Homerus Odyss. A. Vid. Turneb. vi. 10. *Torrent.* *Sculpere terram*] Fodere.

27 *Et pullam divellere*] Et nigram agnam dentibus discerpere. *Pullam*] Tibull. lib. i. 'Et me lustravit tedis, et nocte silenti Concidit ad magicos hostia pulla Deos.' Pro *confusus* etiam *diffusus* habent duo codd. *Torrent.* [Vat. 5. *divergere*; Vat. Rom. 1. et 5. *devellere*.]

28 *Cruor in fossam confusus ut inde*] Cruor aquæ discerptæ in fossam terram mittitur.

29 *Maneis elicerent, animas responsa daturus*] Ἐπεξηγησῆς. *Manes* enim sunt animæ a corpore sejunctæ, quas istiusmodi sacrificiis elici credebant,

unde *ψυχαγωγία* dicta ea magicæ scientiæ pars. Tibull. 'Hæc cantu finditque solum, manesque sepulcris Elicit, et tepido devocat ossa rogo.' *Torrent.* *Manes elicerent*] Mortuorum animas excitarent.

30 *Lanea*] Non sum nescius tota hac Satyra rideri magicam vanitatem; sed tamen quod *lanca* erat altera effigies, quæ ceream coërceret, eo fortasse spectat, quod laneæ effigies Compitalibus noctu dabantur in Compita, tot numero, quot liberos homines precabantur salvos esse. 'Compita' autem Laribus sacra, eorumque dies festus 'Compitalia' dicta. Nec aliud putabantur Lares, quam animæ hominum redactæ in numerum deorum: auctor Festus. Taceo laneæ in nuptiis, in flaminum pileis, hostiarum infulis, in sepulcris, in expiationibus usum. *Torr.* *Lanea et effigies*] Duæ erant imagines, altera lanea, altera cerea. *Major*] Major effigies erat lanea, quæ inferiorem, id est, ceream verberaret.

32 *Servilibus utque*] Duo codd. *ut quæ Jam perit*. Quod tametsi Lambinus damnat, mihi sane non displicet. Lepide vero Horat. tamquam servili supplicio affici ait eam, quæ nimio plus pateretur. Nam in servos non modo dominorum, sed et legum nota olim atrocitas ob conditionis vilitatem. *Torrent.* *Servilibus utque*] Ut miserabiliter peritura. [Vat. 4. *atque ut*.]

33 *Hecaten vocat*] Proserpinam, quæ Hecate nominata est, vel quod centum victimis est placanda, vel quod centum annos errare faciat insepultos. *Cruq.* *Hecaten vocat*] Proserpinam umbrarum dominam.

34 *Tisiphonem*] Unam ex tribus furiis, quæ cædes ulciscitur. *Serpentes atque videres Infernas errare canes*] Hecata Tisiphonen adjunxerat; nunc canes illi, huic serpentes attribuit, quibus utriusque deæ adventus signi-

ficetur. Sed Tisiphones rarior in magicis mentio. Quin canes illas Stygias, sive Hecatas, sive Proserpinae, ant etiam Dianae sacras, ipsas esse Furias Servius Grammaticus censuit ad Æneid. vi. additque 'ululare' et canum esse et Furiarum. Vid. Turneb. xiii. 12. xvi. 4. et xxix. 44. *Torrent.*

35 *Infernus errare canes*] Stygias canes Proserpinae comites. *Lunamque rubentem*] Ridicule non pallentem describit lunam, qualis esse solet cum veneficarum carminibus laborat, sed pudore tot scelerum erubescens latitantemque, ne ultra aspicerent. *Torrent.* *Rubentem*] Lunam erubescens.

36 *His testis*] His veneficiis. *Latebat*] Latebat.

37 *Inquinat albis*] Utinam caput meum habeam merdis inquinatum.

38 *Mictum atque cacatum*] Tale illud Juvenalis. Sat. i. 'Cujus ad effigiem non tantum mieri fas est.' Et Sat. vi. 'Effigiemque Deæ longis siphonibus implet.' *Torrent.*

39 *Fragilis Pedacia*] Manuss. *Pediacia*, ant *Pediatia*. Addunt Interpretes equitem fuisse Romanum, qui assumpto patrimonio se ipse prostituerat. Bene igitur Flaccus noster muliebri eum nomine appellat. Sed et *fragilis* epithetum ei prope convenit, a frangendo scilicet: 'frangere' autem, et 'dividere,' et 'præsidere' inter obsœna sunt. *Fragilis* ergo est mollis, qui muliebria patitur. Vid. Turneb. xxiv. 8. *Torrent.* *Fragilis Pedacia*] Mollis Pedatius, qui cum patrimonio pudicitiam amisit. *Furque Voranus*] Hunc Q. Lutatii Catuli libertum fuisse volunt: ut *Saganam* Pomponii ejusdem, proscripti a triumviris, libertam: fides penes auctores sit. *Torrent.*

40 *Singula quid memorem*] Transito cum enumeratione eorum, quæ peractis sacris egerint veneficæ. *Cruq. Alterna*] Alternatim. [*Singula qui me-*

morem Vat. 13. *alterna sequentes* Vat. Rom. 2. a. m. pr.]

41 *Resonant triste et acutum*] Sic Virg. Æn. vi. 'Pars tollere vocem Exiguam.' Tristis igitur tenuisque, ac stridula manium vox. Ὀξύφωνος vocant Græci, quales fere fœminæ, et Ennuchi omnes. Quos cum imitatur, 'deducere vocem,' et 'deducta uti voce' dicimur, ut recte Macrobius vi. 4. *Torrent.* *Acutum*] Cum voce tenui et acuta.

42 *Lupi barbam*] Hoc quoque versu facetissime magica illudat deliria. Et de lupi quidem dente dextro canino, ut in maximis habitus fuerit operibus, aliquid Plin. xi. 37. et xxviii. 10. *Torrent.* *Varia cum dente colubræ*] Cum dente colubræ maculosæ.

43 *Imagine cerea*] Ob imaginem ceream, quæ igne liquescebat, in perniciem ejus, quem execrabantur. [*Ad-diderunt* Vat. 4.]

44 *Largior arserit ignis*] Hoc quoque ex magica vanitate petitum. Virg. 'Aspice, corripuit tremulis altaria flammis Sponte sua, dum ferre moror, cinis ipse; bonum sit.' Verum hic, opinor, ignem extitisse fingit, quo cerea illa effigies absumeretur. *Torrent.*

45 *Duarum*] Canidiæ et Saganæ, quæ tanquam furia erant. [*Obruerim voces* Vat. Rom. 7. quod receperunt Fea, Bothe, Jaeck, et Dœring. h. e. oppresserim, suppresserim, oppedendo fecerim, ne amplius audirentur veneficarum voces. Vat. Rom. 9. et dicta.]

46 *Displosa sonat*] Quantum sonat vesica rupta et discissa.

47 *Diffissa nute*] Alludit ad fragilitatem ligni, quod dum frangitur, præter alia ligna clare sonat. *Cruq. Ficus*] Ego Priapus e ficu factus. *At illæ currere*] Illæ currebant.

48 *Canidiæ dentes*] Nihil fingi poterat venustius, quam binas nobilissimas veneficas, nihil non ab arte sua sibi pollicentes, uno Priapi peditu

exterritas sic aufugisse, ut alteri dentes, alteri crines etiam exciderint, quibus apposititiis (ut vetulæ solent) utebantur: sic enim *caliendrum* exponunt antiqui Interpretes. Vide Turneb. vii. 20. *Torrent. Dentes, altum*] Non suos dentes, sed alienos arte in-sitos. *Caliendrum*] Saganæ comam oppositam, id est, crinem hypocriticum, Angl. a *periwig*.

50 *Vincula*] Recte pro liciiis exponit antiquus commentator, quod amoris vincula essent ex diversis coloribus, quibus mentes hominum vinciebant, sicut stamen implicant 'licia:?' sic enim Servius in illud Virg. 'Terna tibi hæc primum triplici diversa colore Licia circumdo.' Et mox: 'Necte tribus nodis ternos Amarylli colores; Necte Amarylli modo, et, Veneris, die, vincula necto.' *Torrent.*

SAT. IX. Describit cujusdam, in quem forte inciderat, importunam et pertinacem garrulitatem, qua jactabunde quædam, nonnulla impudenter, omnia stulte deblaterans, diu invitum detinuerit, et prope-modum enecarit.

1 *Ibam*] Mira hujus Sermonis festivitas, quo garrulitatis veluti imago quædam ante oculos ponitur. De Via sacra autem, omnium quæ in Urbe erant nobilissima, videnda quæ notavimus Epod. iv. *Torr. Via sacra*] In via sacra fædus ictum fuit inter Romulum et Tatium.

2 *Nugarum*] Meras nugas Via sacra meditatam fuisse Horatium crediderim, non versus, quos Poëtæ modestiæ causa 'nugas' vocant. *Totus in illis*] Sic nostri codd. sine conjunctione, haud dubie melius. Vid. Turneb. xv. 18. *Torrent. In illis*] In illis nugis.

3 *Accurrit*] Vulgati codd. *occurrit* habent, sed illud melius. *Torrent.*

4 *Arreptaque manu*] Manum arripere, est autoritatis indicium, quod Cic. pro Murena expressit, inquit: 'Quare quum ista sis auctoritate, non

debes M. Cato arripere maledictum ex trivio,' &c. *Cruq. Quid agis*] Quomodo vales Horati? inquit ille.

5 *Suaviter, ut nunc*] Recte valeo secundum temporum conditionem. *Omnia quæ vis*] Cupio ut tibi prove-niant omnia ex animi sententia.

6 *Quum assectaretur*] Quum a latere meo non discederet, me quocunque irem comitando, vel me reluctante. *Cruq. Numquid vis? occupo*] Sic ad Mæcenatem i. Epist. 7. 'Occupat et salvere jubet prior.' Illud autem *Numquid vis?* loquendi formula est iis usitata, qui discedere ab aliquo cuperent. Terent. Eunucho: 'Rogo numquid velit. Recte, inquit, abeo.' Vid. Turneb. xv. 18. *Torrent. Occupo: at ille*] Prævenio illum his verbis, Nunquid aliud vis? Hoc volo, ut nos noris.

8 *Hoc, inquam*] Idcirco quia doctus es, pluris a me fies. *Misere discedere quærens*] Vehementer, usque ad miseriam. [Vat. 1. a m. sec. *cupide discedere*.]

9 *Ire modo ocyus*] Ibam aliquando celerius. *Consistere*] Aliquando consistebam. [Vat. 4. *in aure*.]

10 *Dicere nescio*] Dicebam puero. *Sudor ad imos Manaret talos*] Sudor nullo prævio corporis labore emanans, aut animi æstum molestiamque et angorem significat, aut grave salutis periculum nuntiat, præsertim cum frigidus est, et accedit tremor. Plant. Casina: 'Eo quod corculum assudas-sit jam ex metu.' Atque hinc 'sudare' per translationem non solum pro vehementer laborare, sed pro trepidare, hærerere, atque anxium et perplexum esse. Terent. Phorm. 'Eia sudabis satis, Si cum illo incep-tas homine.' *Torrent.*

11 *Manaret talos*] Quum sudor deflueret præ animi angore. *O te Bolane cerebri Felicem*] In optimis exemplaribus fere legitur *Bolane* a Bola ignobili oppido. De quo Virg. 'Bolamque Coramque.' Hunc autem

Bolanum δξύχολον fuisse voluit Interpreteres, iracundum, apertum, qui nullas ferret molestias; et si in garrulum aliquem incidisset, occasionem extemplo abrumpens, molestiam excuteret. Horatius vero, quamquam et ipse irasci facilis, magis tamen sese hominum moribus accommodabat, natura verecundior. *Felicem* igitur *cerebri* vocat *Bolanum*, cui, quod cerebrosus sit, tam feliciter cedat, ut a garrulis liberetur. Ita Turnebus xv. 17. Cruquius felicem cerebri dici credit, βραδύχολον, ad iram tardum, tolerantem loquacitatis: hoc enim est fortis animi et modesti, patienter audire et pro tempore dissimulare. *Cruq.* Vid. Turneb. xv. 18. *Bollane cerchri*] Bolanus nullo strepitu conturbabatur, ergo felicitas erat cerebri.

13 *Ut*] Posteaquam.

14 *Misere cupis*] Valde cupis abire.

15 *Sed nil agis*] Frustra cupis effugere. *Nil agis*] Vetus locutio. 'Nihil agere,' pro inaniter agere, agendo nihil proficere, inanem operam sumere. *Torrent.* *Usque tenebo*] Semper tenebo.

16 *Hinc quo*] Ab hoc loco, quo es iturus. *Nil opus*] Verba sunt Horatii, qui multas fingit causas sese ab hoc garrulo eripiendi.

17 *Circumagi*] Huc illuc circumduci.

18 *Cæsaris hortos*] Quos ille moriens testamento reliquit populo Romano, si Suetonio credimus: proximos fuisse Naumachiae idem ostendit auctor Tiberio, cap. 72. Vid. Turneb. xv. 18. *Torrent.* *Hortos*] Turnebus Julii Cæsaris hortos fuisse dicit, prope portam Portuensem, de industria autem locum longinquum in ultima urbis regione situm mentitus est extra Janiculum, ut assectatorem a se ablegaret atque removeret.

19 *Nil habeo*] Respondet garrulus assectator. *Et non sum piger*] Quatuor libb. manuss. *Non sum piger* sine

conjunctione, placet. *Torrent.*

20 *Demitto auriculas*] Plin. xi. 37. 'In equis et omni jumentorum genere indicia animi præferunt aures, fessis marcidæ, micantes pavidis, subrectæ furentibus, resolutæ ægris.' Quamquam igitur soli homini aures immobiles, sumta tamen ab animantibus translatione ipsi quoque et 'arrigere' et 'demittere aures' dicuntur, cum vel metus eos dejicit, vel spes erigit. Unde 'aures arrectæ' in proverbiiis. *Torrent.* *Demitto auriculas, ut iniquæ*] Translatio est a jumentis, quorum aures demissæ corporis defatigationem significant. *Iniquæ mentis asellus*] Nam evertere, et, si qua ratione queat, excutere velit sarcinas, quas moleste se ferre aurium demissione ostendit. *Torrent.* [Vallicel. 1. ut mentis asellus iniquæ.]

21 *Subiit onus*] Portat onus. *Incipit ille*] Garrulus loquitur. [Dum gravius dorso Vat. Palat. 6.]

22 *Viscum pluris amicum*] Viscum et Varius, Poëtae deserti, amici fuere Horatii et Virgilio.

24 *Movere*] Saltare.

25 *Mollius*] Facilius quam ego. *Hermogenes*] Cantor optimus.

26 *Interpellandi*] Perinde ac si ingentes aliquas virtutes suas prædicasset homo inanissimus, quod Poëta taster, quod saltator, quod cantor esset. Poëta vaferrimus operæ pretium se facturum ratus, si sermonem interrumpens ab eo intelligeret, quibus vir tantus usui esset, atque opem adferre posset, rogat quos e propinquis superstitis habeat: auditoque nullos superesse, quod ille composuisse se omnes diceret, nutrimentum suæ vaticinii memor, subjicit ea quæ sequuntur. Est autem 'interpellare,' ut ait Asconius Verr. iii. mediam alterius orationem interrumpere, vel alterius actioni se interponere. *Torrent.* *Interpellandi locus*] Loquitur Horatius. *Est tibi mater, Cognati*] Habesne caros et propinquos, qui tuo

auxilio egeant, quos a te curari oporteat, quorum negotia a te geri potius, quam me otiose comitari, qui nisi te salvo et incolumi, salvi esse non possint, nec si te careant? Importunus ille et odiosus nebulo se omnes suos sepelisse ait, neque quicquam se negotii habere. Vid. Turneb. xv. 18.

27 *Queis te salvo*] Quibus tua salus est necessaria. *Huud mihi quisquam*] Respondet Garrulus. [*Quibus est te salvo opus* Vat. Rom. 7.]

28 *Composui*] 'Deponere' et 'componere' verba in funeribus usitata. 'Deponi' enim dicebantur ægri, jam plane desperati, aut etiam recens mortui, quod de sublimiori lectulo humi collocabantur: 'componi' vero, cum, peractis ceteris, jam supremo propinquorum munere ossa in urnam ponebantur. Cicer. in Verrem Act. 1. 'Itaque mihi videor, Judices, magnam et maxime ægram, et prope depositam Reipub. partem suscepisse.' Atque hinc factum ut 'depositum' pro sepulcro dici cœperit. Et pulcra tralatione Plautus Aulul. 'Ut me deponat vino eam affectat viam.' 'Componere' autem pro sepelire, ut hic Horat. sic Propert. lib. 11. 'Tu me compones, et dices, Ossa Properti Hæc tua sunt.' Vid. Turneb. x. 11. et xix. 27. *Torrent.* *Composui*] Omnes sepelivi. *Felices. Nunc ego resto*] Sunt verba Horatii, qui mortuos appellat felices, hujus loquacitate defunctos. [Vat. Palat. 4. *compositis*.]

29 *Confice*] Enece me. *Sabella*] Annus sortilega, fortasse Horatii nutritrix.

30 *Puero cecinit*] Quod cecinit mihi puero. *Divina mota anus urna*] 'Annum divinam' vocare poterat, sed 'urnam' maluit: id enim ποικιλιώτερον est, perinde ac si urna ipsa divinaret unde sortes legebantur: de quo divinandi genere etiam Tibullus 1. 3. 'Illa sacras pueri sortes ter sustulit.' Vide 11. Od. 3. 'Omnium Versatur urna.' *Torrent.* *Divina mota anus ur-*

na] Commota urna divina, in quam sortes erant ad divinandum futura conjectæ.

31 *Hunc neque dira*] Puerum Horatium. Sunt hæc verba annus vaticinantis de morte Horatii per sortes urna eductas. *Hosticus*] Ensis hostilis.

32 *Nec laterum*] Pleuritis. *Tarda*] Podagra quæ tardos facit.

33 *Quando consumet cumque*] Lamb. sequor, qui *quando*, pro siquidem, aut quandoquidem ponit: *cumque* pro quovis tempore, quemadmodum et 1. Od. 22. 'Mihi cumque salve Rite vocanti.' *Torrent.* *Quando consumet cumque*] Cumque aliquando gar. &c.

[34 Vat. 9. a m. pr. Vat. Rom. 2. 7.]

35 *Ad Vestæ, quarta*] Ad Vestæ templum. [Vat. Rom. 6. Vallicel. 3. *ad Vestam.* Vid. 1. Od. 2. 16.]

36 *Vadato*] Ei, qui illum in jus vocaverat.

37 *Perdere litem*] Debebat perdere litem. [Vat. 7. *qui ni fecisset*.]

38 *Inquit, paulum*] Inquit garrulus. *Heic ades*] Verbum illud 'adesse' in judiciis idem valebat quod patrocinari. *Rutgers.* *Inteream si*] Utinam inteream, inquit Horatius. [Duo codd. *Feæ, huc ades*.]

39 *Aut valeo stare*] Est, cum homines cogantur stare in jure ante Prætoris tribunal, neque ibi sedere liceat aut honestum sit, tamdiu ego illic stare non possim, nec te juvare queam, qui jus nescio. Vid. Turneb. xv. 18. *Stare*] Sic Ulpianus lib. 1. de eo per quem factum erit quo quis minus in judicio sistat: 'Si reus dolo actoris non steterit, non habebat reus actionem ex hoc edicto, cum contentus esse possit exceptione.' Atque hinc dicti 'statores' apparitores præsidum proconsulunque, qui et ipsi ante tribunal starent, et alios jussi sisterent. *Torrent.* *Stare, aut novi*] Stare in judicio, seu in jure.

40 *Quo scis*] Ad Cæsaris hortos.

41 *An rem*] 'Rem relinquere' nunc dicit, quomodo paulo ante 'perdere litem,' ut et JCTi 'rem amittere,' pro 'litem amittere.' 'Rei' enim appellatio, ut JCTi tradunt, generalis est; et inter cetera litem significare, tritus ille Ausonii versus ostendit: 'Imperium, litem, Venerem cur una no- tet res.' *Torrent. An rem*] An causam vel litem. *Me sodes*] Me relinque, inquit Horatius. *Ille*] Non faciam, inquit Garrulus. [Vat. Rom. 9. *aut rem.*]

43 *Cum victore*] Cum pertinaci. [Chisian. 1. et duo alii codd. ap. Vartart. *tecum est?*]

44 *Hinc repetit*] Ab hoc principio Garrulus sermonem intermissum sic repetit: Quomodo Mæcenas tecum agit? *Paucorum hominum*] Hæc Turnebus garruli verba esse maluit. Sed Lamb. vult ut a Poëta proferantur, excusante se, si interroganti de Mæcenate familiaritate non satis ex voto responderet, quod ille non nisi perpaucis, iisque perspectæ integritatis uteretur, quorum in numero non se agnosceret Horatius. At vero hoc negans garrulus: Tanto, inquit, tu dexterior, qui cum paucis illis penetrasti, quos omnes me adjutore facile summoveas. Et hæc quidem non inconcinna hujus loci enarratio est. Sed ego, ut verum fatear, omnia garruli esse malim usque ad illa, *Non isto*. Nemo enim dexterius fortuna usus est, sive, quod idem esse arbitrator, fortunam tulit melius quam ipse Mæcenas. Vid. Turneb. xv. 18. *Torrent. Paucorum hominum*] Mæcenas (inquit Horatius) est homo paucis familiaribus contentus. *Et mentis bene sanæ*] Et sapiens est. *Hinc repetit paucorum hominum et mentis bene sanæ, &c.*] Turnebus hæc omnia garrulo tribuit, usque ad illa, *Non illo vivimus illic, &c.* Et hos versus de Mæcenate accipit. Ego, ut in eo Turnebo assentiar, quod hæc omnia illius nugatoris verba esse putem ita, quo minus duos istos versus ad Mæcena-

tem referam, facit id quod sequitur, *Huberes Magnum adjutorem, &c.* Quæ manifesto clamant præcedentia non ad alium quam ad Horatium referri posse. Scribo igitur hoc modo, *Mæcenas quomodo tecum (Hinc repetit) paucorum hominum, &c.* Ut sit, *tecum paucorum hominum*, hoc est, tecum qui es paucorum hominum. Quærebat garrulus: Mæcenas qualem sese præbet erga te, qui non es *ἐἷς τῶν πολλῶν*, neque ut e vulgo quispiam; sed quod non est nisi maximi cujusque admodum sanæ mentis? Parabat Horatius respondere, sed importunissimus nebulo, non expectata respondendi vice, Horatium laudare pergit; et quem perpaucorum hominum, et sanissimæ mentis dixerat, eundem etiam optime fortuna usum fuisse addit. Denique si se commendare Mæcenati vellet, operam suam talem pollicetur, qua Horatius brevi omnes anteire posset, qui apud patronum ei gratia prævalerent. Hæc mihi vera hujus loci sententia videbatur: aliter tamen sentienti non pugnabo. *Rutgers. [Hic repetit Chisian. 2. a m. sec. et Vallicel. 1.]*

45 *Nemo dexterius fortuna est usus*] Is dextere fortuna uti dicitur, qui scit ferre fortunam. *Steph. Dexterius fortuna est usus*] Dexterius quam tu, inquit Garrulus. *Huberes*] Haberes me.

46 *Ferre secundas*] Si ab histrionibus primarum et secundarum partium sumta translatio est, *ferre secundas* pro sustinere atque implere interpretabimur; ut Horatio primas tenenti partes hic veluti adjutor assistat, ut in scena solent hypocritæ. *Ferre* igitur *secundas* proprie se garrulus iste dixerit, Horatio soli cedens. Atque ita de vini generibus Plin. xvi. 6. 'Ad tertiam palmam varia venere.' *Torr. Secundas*] Secundas partes, id est, qui tibi secundus esse posset.

47 *Hunc hominem*] Scipsum suo tangit digito et demonstrat. *Velles si*

tradere] Rem magnam se præstitisse Lamb. putat, quod verba ista hoc ordine scripserit, cum impressi habeant, *Si velles tradere*. At nostri Mss. variant, et sine cæsura scripsisse crediderim Horat. si usquam alibi, in hoc Sermone, qui totus dramaticus est, simplicissime loquentem. *Tradere* autem pro commendare, quo verbo et ipse et alii sæpe auctores sic uti sunt, ἔλλειψις est, pro in clientelam, in contubernium, in comitatum tradere. *Torrent.* *Tradere*] Mæcenati commendare.

48 *Summos omnes*] Nisi summo-vere posses omnes, qui te antecedunt gratia apud Mæcenatem. *Non isto vivimus*] Respondet Horatius. *Illic*] In familia Mæcenatis.

[49 Codex ap. Comb. *non purior.*]

50 *Malis*] Invidia, æmulatione, criminationibus, &c. *Nil mi officit unquam*] Melius optimæ notæ Mss. tres et nonnulli alii, *inquam* pro *unquam*. *Torrent.*

52 *Magnum narras*] Rem incredibilem narras, inquit Garrulus. *Atqui*] Loquitur Horatius.

53 *Accendis quare*] Incendis me (inquit Garrulus) cupiditate talis familiaritatis. *Cupiam magis illis*] Quare cupere debeo.

54 *Velis tantummodo*] Hæc Horatii sunt, insigni derisione pollicentis, quod sciat nunquam secuturum. Quod vero sequitur, *Eoque Diff. ad pr. habet*, imperfecta, ni fallor, oratio est, quam loquaculus ille tam magnifica promissione totus gestiens abruptum, non sinens pluribus exprimi, quare talis esset Mæcenas, qui nulli se faceret nimis sodalem, homo in deligendis amicis circumspectus ac prudens. Non displicet tamen Turnebi explicatio xv. 18. ut ob id ipsum difficilem fuerit ad Mæcenatem aditus, quod se talem cognosceret, qui facile expugnaretur; præstabat igitur non permittere se temere adiri. *Torrent.* *Velis tantummodo*] Tantum velle de-

bes, inquit Horatius. *Quæ tua virtus*] Ea est tua virtus ut facile sis expugnatus Mæcenatem.

55 *Expugnabis: et est qui vinci possit, &c.*] Pro *possit*, emendandum *poscit*: hoc est, postulat se ab ambitiosis captatoribus paulatim labefactari, animumque suum pertinaci ac indefessa sollicitatione postremo tamen superari, atque hinc est, quod prima fere coitio multo acerrima esse consuevit Mæcenatem prensantibus. *Janus Douza.* *Qui vinci*] Si sæpe instabis.

56 *Haud mihi deero*] Diligentiam adhibebo, inquit Garrulus.

58 *Tempora quæram*] Talia illa Virgilius: 'Tentaturum aditus, et quæ mollissima fandi Tempora.' Et, 'Sola viri molles aditus et tempora noras.' *Torrent.* *Tempora quæram*] Tempora idonea captabo.

59 *Deducam*] Deducam domum. *Nil sine magno*] Difficilia enim quæ pulchra; et 'Labor omnia vincit Improbus;' et optime Sallustius: 'Non enim votis neque suppliciis muliebribus auxilia Deorum parantur: vigilando, agendo, prospere omnia cedent.' *Torrent.*

60 *Hæc dum*] Hæc dum loquitur Garrulus. [*Hæc dum ait* Vat. 3. 4. Vat. Rom. 10. Vat. Palat. 1. a m. pr. Vat. Palat. 6. et Chisian. 2. a m. sec.]

61 *Fuscus Aristius*] Grammaticus illo tempore nobilis.

62 *Unde venis*] Hoc ita interpretor: Rogavit me unde venirem et quo tenderem; et mihi quoque roganti, unde veniret et quo tenderet, respondit. Vid. Turneb. xv. 18. [Vat. Rom. 3. Vat. Palat. 1. et Chisian. 2. *unde venisset*. Vat. Rom. 4. *veniret*.]

63 *Rogat*] Fuscus me rogat. *Respondet: vellere capî*] Respondet a me rogatus. [*Quo tendit* Vat. Rom. 3. 4. et Vat. Palat. 1.]

64 *Prensare manu*] Alii *pressare*, sed plures ac meliores codd. *prensare*: nec

video cur moveri debeat: nam quod ante *vellere* dixit, id antiquus commentator exponit pro vellicare, pressare, stringere. Quo cum nihil proficeret, pressare etiam brachia voluit, velut nolentem quoque abducturn, quo tali comite ab altero liberaretur. Vid. Turneb. i. 15. *Torrent. Pressare manu*] Arctius comprimere brachia. *Lentissima brachia*] Quæ obsequi nollent. Vide Epod. xv. 'Lentis adhærens Brachiis.' *Torrent.*

65 *Distorquens oculos*] Huc illuc movens oculos. *Male salsus*] Nimium prudens in damnum meum.

66 *Dissimulare*] Ridens dissimulabat. *Urere bilis*] Bilis meum jecur urebat, id est, vehementer irascebar.

67 *Certe nescio*] Sunt verba Horatii ad Fuscum.

68 *Memini bene*] Respondet Fuscus.

69 *Tricesima sabbata*] *Sabbata* omnia, hoc est, septimum quemque diem, Judæos venerari solere, dicta non a σαβάζειν, id est, *debaecchari*, unde et Bacchi cognomen 'Sabasius,' ut vult Plut. in Sympos. iv. 5. sed a verbo *sabat*, quod 'cessare' et 'feriari' significat, plurimis auctorum omnis generis testimoniis constat. Sed quod *tricesima Sabbata* hic dicit Horatius, id vel ad magnum illud Sabbatum, quod, *Phase* vocant Judæi, referendum: aut ita appellaverit 'Neomeniarum' diem. Lunaribus enim mensibus utebantur Judæi: ergo tricesimo quoque die, aut circiter, recurrebant Neomeniæ, quas nos 'Calendas' dicimus, eadem ratione, qua Sabbata ipsa, cultæ, tunc duplici honore dignæ, cum in Sabbatum incidunt. Vid. Turneb. xv. 18. *Torrent. Tricesima sabbata*] Sabbata tricesimo quoque die mensis redeunt. Alii Neomenias intelligunt, alii magnum Judæorum Sabbat; quo die Agnum comedeabant.

70 *Curtis Judæis*] Judæis recutitis, qui glandem penis habent circumci-

sam. *Oppedere*] Verbum Satyræ aptum, ut καταπέρειν et ἀνταποπέρειν apud Aristophanem, pro contumeliose despiciere atque contemnere aliquem, ut quem ventris crepitu aut amoliri aut prosternere possis, ut nunc quoque vulgus loquitur. quin inverecundi per contumeliam aut ventre crepitant, aut ore simulant. Vid. Turneb. xv. 18. *Torrent. Oppedere*] Contradicere et eorum religionem irridere. *Nulla mihi*] Sunt verba Horatii.

71 *At mi*] Negat Aristius se, quod ex Epicuri disciplina faciebat Horatius, religiones omnes contemnere; et cum addit, *unus multorum*, ostendit sese de religione idem cum populo sentire. Nam et nunc sic loquuntur Itali, ut cum 'multos' dicunt, rudes et imperitos significant; cum 'paucos,' doctos et expertos, quale et illud: 'Nos numerus sumus.' *Torrent. At mi*] At mihi aliqua est religio, inquit Fuscus. *Sum paulo infirmior, unus*] Sum aliquantulo superstitiosior. [Vat. Palat. 1. *paulum*.]

72 *Multorum ignosces*] Unus e multis. *Huncine Solem*] Exclamat Horatius.

73 *Tam nigrum*] Vide iv. Od. 5. 'Soles melius nitent.' Et i. Od. 36. 'Cressa ne careat pulchra dies nota.' *Torrent. Tam nigrum surrexe mihi*] Tam infelicem diem mihi surrexisse oportuit? *Fugit improbus*] Fugit Fuscus male salsus.

74 *Sub cultro linquit*] Linquit in summo periculo, ut victimam jam mactandam. [Vallicel. 3. *linquit*.]

75 *Adversarius*] Garruli adversarius. *Quo tu turpissime*] Quo pergis improbissime?

76 *Licet antestari*] O Horati, licetne te testem facere in garrulum? *Antestari*] Adversus eum, qui in jus vocatus non iret, duo extant Legis xii. Tab. capita, corrupta tamen ac mutila. Quamquam et verba meo iudicio restitui, et in unum coire possunt:

‘In jus vocatus ni cat, antestatus, im capito: si calvitur pedemve struit, manum endo jacito.’ ‘Im’ pro ‘eum’ dicebant veteres, teste Festo. ‘Si calvitur’ sic exponit Cains Jctus l. cccxxiii. De verb. significat. ‘Si moretur, vel frustretur.’ Et ‘Pedem struere, vel fugam moliri est, vel reluctari: quo casu, injecta manu, ut pertrahi possit.’ De antestatione vero sic vetus Glossema in codice Jacobi Carondeletii adscriptum: ‘Si quis olim adversarium traxisset in jus sine teste, injuriari videbatur. Ideo præsentem aliquo id faciebant, et tales testes antestatos dicebant, eorumque aurem tangebant, quo memores essent, interrogantes ‘Licet antestari?’ Quod si respondisset ‘Licet’ porrigebant aurem: qua tacta impune adversarium trahebant in judicium.’ Accedat Plinius xi. 45. ‘Est in aure ima memoriæ locus, quem tangentes antestantur.’ *Torrent.* *Licet antestari?* Hoc e xii. Tabulis fragmentum adducit Porphyrio, sic a Rutgersio correctum: SI. IN. IVS. VOCATIO. FVAT. ANTESTAMINO. I. F. AVRUM. CAPITO. ANTESTATI. Antestabantur igitur, quoties litem denuntiabant, ut si reus stata die non adesset, et vocatum se negaret, antestati denuntiationis testes essent. *Ruben.*

77 *Oppono auriculam*] Ego auriculam porrigo vellendam ut me testem sumat. *Rapit in jus clamor utrinque*] Trahit garrulum renitentem ad tribunal ubi Prætor jus dicit. [Vat. 7. et Vat. Rom. 9. *Oppono.* ‘Vix ex his duobus Mss. vera erinitur lectio, quæ hucusque fugit Interpretes; etsi altera vulgata *Oppono* stet sensu rei, et menti auctoris opposito. Qui enim opponit, renuit, resistit, ut notum; et vide i. Od. 2. 5. iii. Od. 26. 7. 8. Epod. iii. 12. ii. Sat. 3. 136. Sat. 5. 94. 95. Atqui testis, interrogatus, præhebat aurem, quam velleret actor; eamque Horatius ei ‘nitro, libenter obtulit;’ ut exponit Acron, et patet ex contex-

tu. ‘Est in aure ima,’ inquit Plinius H. N. x. 41. ‘memoriæ locus, quem tangentes antestamur.’ Muretus Var. Lect. xii. 5. se vidisse scribit aureos nummos, in quibus viri duo insculpti erant, quorum unus alteri aurem vellebat: in orbem autem scriptum erat, MNHMONETE, *memento*. Item testatur Lipsius Epistolic. Quæst. lib. v. n. 26. de lapillo, in quo sculptum caput, et manus aurem atterens, cum eadem allata inscriptione. Sic emendant eruditi apud Catonem de Re Rust. cap. 157. *apponito* pro *opponito*; et apud A. Gell. vii. 9. *apponitur* pro *opponitur*, ad Mss. codices, et ad sensum.’ *Fea.* Hanc lectionem, cum *Fea*, receperunt *Bothe* et *Jaeck.*

78 *Servavit Apollo*] Male hoc quoque loco *Lamb.* Neque enim aut Apollinis in foro statuam, aut Æneam servatum ab Apolline adversus Achillem, hæc scribens, ut ille voluit, cogitabat *Horatius*: sed religionem, quamquam ipse irreligiosus. *Apollo* enim inter ἀλιεῖκάκους et ἀποτροπαίους, hoc est, *propitios* et *averruncos Deos*, vel præcipuus habebatur. ‘Avertentes’ vocat *Macrobius* iii. 20. atque hinc antiquæ inscriptiones: APOLLINI CONSERVATORI. Σωτήρα vocant Græci. Vid. *Turneb.* vi. 24. *Torrent.* *Apollo*] Angusti forum, in quo erat eburnea Apollinis statua.

SAT. x. Hac *Satyra* respondet iis quos offenderat supra *Satyra* quarta, quum *Lucillii* versus reprehenderet; ac suæ reprehensionis rationem reddit, qua eam fuisse justam ostendit.

Guilielmus Canterus et alii nonnulli, octo versus integros *Satyræ* hujus initio desiderari, aiunt; quamquam et ego eos non uno in cod. adscriptos repperi, et pro *Horatianis* agnoscere videtur *Lilius Gyraldus*; ut spurios tamen et supposititios rejiciendos esse judicavi. *Torrent.*

1 *Nempe in composito*] *Nempe* adver-

bium est assentientis, ut scribunt Valla et Linacer; quo libenter utitur Horatius ad interrogationem. *Crug.* Vid. Turneb. xv. 19. *Incomposito dixi pede currere versus*] Dixi Lucilium asperum esse et duriusculum in componendis versibus.

2 *Inepte*] Codex optimus *inepti*: sed unius ego testimonio receptam lectionem mutare non ausim. *Torr.* *Inepte est*] Stulte.

3 *At idem*] Lucilins. *Sale multo Urbem defricuit*] Simile illud e Sat. vii. 'Italo perfusus aceto.' Eleganti utrumque translatione a salis et aceti acrimonia ad styli quoque mordacitatem. Plura Turneb. xv. 19. *Torrent.* [*Ut non hæc* Vat. 4.]

4 *Urbem defricuit*] Quod cives Romanos acrius notarit. *Charta laudatur eadem*] Monstrat Horat. non maledicendi caussa sese ita de Lucilio scripsisse, cum ut vitia detexerit, sic laudes quoque non tacuerit. *Torrent.* *Charta laudatur eadem*] In eodem Poëmate landatur, sed Ironice.

5 *Dederim*] Dare debeo.

6 *Et Laberî mimos*] Scenicos versus Laberii scriptoris dicacissimi. *Laberî mimos*] Decimus Laberius Mimographus, Publii Syri æqualis atque æmulus, (eodem enim tempore in scena florere, quamquam ille ætate major,) Cæsaris Dictatoris beneficio jus annulorum aureorum et equestrem ordinem adeptus, ob nimiam asperitatem ei displicere cœpit: ac favor in Publium versus est. *Torrent.*

7 *Risu diducere rictum*] Non satis est auditori risum movere. *Diducere rictum*] Immodico scilicet hiatu, ut effuse et indecore ridentibus contingere solet. *Torrent.* [Vat. Rom. 7. et Vat. Palat. 1. *deducere*.]

8 *Hic quoque virtus*] Est quædam virtus risum movere. [Vat. Palat. 1. *hæc quoque virtus*.]

9 *Ut currat sententia*] Ne sententia claudicet. *Neu se Impediat*] Ex-

primere videtur id, quod 'moleste loqui' vocabat Augustus. *Torrent.*

11 *Et sermone opus est, &c.*] Puto his versibus Horatium non loqui de officiis cujuslibet Poëtæ, sed Satyrici duntaxat, qui nunc salibus, nunc severitate, multiplices formas orationis edit, et nunc frontem in rugas contrahit, nunc in jocos relaxat. Vide Pet. Nannii Miscell. lib. iv. [Angelic. 1. *tristi modo*.]

12 *Defendente vicem modo rhetoris*] Opus est sermone tuente munus nunc Rhetoris, nunc, &c.

13 *Urbani parentis*] Hominis vafri et callidi. [Vat. Rom. 1. a m. pr. *urbane*.]

14 *Consulto*] Data opera. *Ridiculum acri fortius*] 'Acre' appellat, quod grave, quod vehemens, quod serium ac pugnax: 'ridiculum' vero quod lene, quod remissum, quod facetum atque hilare, quodque tristes illos cum quibus agimus affectus solvat, atque animum ab intentione rerum avertat, aliquando etiam reficiat, et a satietate vel a fatigatione renovet: cuius rei facultatem defuisse Demostheni credunt, Ciceroni modum. *Torrent.* *Ridiculum acri*] Jocus interdum plus valet quam acrimonia. *Ridiculum acri Fortius et melius magnas plerumque secat res.* Hæc ἀσβότατα sunt. Cum enim toto hujus Satyræ principio nihil aliud agat, quam ut ostendat, non satis esse, auditori risum movere, nisi etiam vis et acrimonia sermoni misceatur, quomodo, repente mutata sententia, ridiculum solum jam commendat? Ego pntem hæc omnia κατὰ μέτρον a Demetrio et Tigellio (in hos enim hæc Satyra scripta est) Lucilii defensoribus dici, usque ad illa: 'Quos neque pulcher,' &c. Nam cum Poëta in Satyra non facetum solum, sed et vehemens ac serium scribendi genus requisivisset. Atqui, inquit, ridiculo dicendi genere sapiens magnæ res peraguntur, quam tristi ac severo.

Neque veteres illi Comœdiæ scriptores et olim ob aliud probati, et nunc imitandi sunt, quam quod risu auditorem solverent. Horatius autem nebulonibus istis respondere non dignatus, quæstionem, quam proposuerant, non solvit, sed eludit. Et quid vos, inquit, tanto fastu præcipitis de ratione eos scriptores imitandi, quos nec vidistis unquam, nec legistis? Ita iufra, cum sermonem ex utraque lingua mistum dixissent concinniores esse, maluit Horatius ridendo quæstionem solvere, quam hominibus imperitis quicquam seriè respondere. Quod si quis omnia ab Horatio dici malit, dicendum erit deesse voculam 'cum;' ut sit, *ridiculum cum acri*: de quibus loquendi modis prolixè disputat Priscianus lib. xviii. *Rutgers*.

15 *Secat res*] Sic Epist. ad Quintium: 'Quo multæ magnæque secantur iudice lites.' 'Rem' autem pro lite ac controversia accipi ante notavimus. Et bene 'secari' dicit, quod insperato et improvise dirimitur. Nam quem solvere nodum nequeas, dissecandus est. Vid. Turneb. xv. 19. et xxix. 24. *Torrent*. *Secat res*] Melius mordet, vel melius decidit et finit, ut vult Lambinus.

16 *Illi, scripta*] Poëtæ veteris Comœdiæ. *Quibus*] A quibus.

17 *Hoc stabant*] Terentius Prologo Hecyræ: 'Partim sum earum exactus, partim vix steti.' Ubi Donatus annotavit, agi fabulam cum recitatur, stare cum placet. *Torrent*. *Hoc stabant*] Propter has quas posui virtutes placebant. *Pulcher*] Ironice, homo bellus.

18 *Hermogenes*] Hic ille M. Tigellius Hermogenes Sardus: de quo ante Satyra iii. *Simius iste*] Prisci omnes Interpretes M. Demetrium quemdam intelligi volunt; quem 'simium' vocet Poëta, ob formæ turpitudinem atque ingenii pravitatem. Addunt *δραματοποιόν* fuisse, hoc est

auctorem fabularum: ut auctor ob imitandi artem potius 'simium' appellatione videri posset. *Torrent*. *Simius iste*] Neque Demetrius Poëta deformis et brevis staturæ.

19 *Nil præter Calvum*] Qui nihil cantare didicit præter Calvum et Catullum Poëtæ elegos. [*Calvum docuit* Vat. Rom. 8. a m. pr.]

20 *At magnum*] Rem magnam et admiratione dignam. *Græca Latinis*] Vid. Turneb. xvii. 24. [*Ac magnum* Vat. Rom. 1. a m. pr. *verbis quod* Cuning. ex aure.]

21 *O seri studiorum*] Ὀψιμαθεῖς, qui sero studiis operam dedistis. *Seri, &c.*] Recte quidem Acron, pro ὀψιμαθεῖς, cui contrarium (inquit Lambinus) παιδομαθεῖς, qui a puero discunt, atque ita Gellius xi. 8. Ego tamen 'seros studiorum' vocari hic a Poëta malim, qui tardi in studiis sunt, qui nullos adhuc progressus fecerint: nulla enim ætas sera ad discendum; qui sero didicit, didicit tamen. Tarditatem igitur ingenii reprehendit. Vid. Pet. Nannii Miscell. lib. iv. Turneb. xv. 19. *Torrent*. *Quive putetis*] Qui putetis. Nam particula *re*, abundat in sententia, vel, Coniunctio est confirmans.

22 *Rhodio quod Pitholeonti*] Sunt qui Demetrium, quem paulo ante 'simium' vocavit, nunc 'Pitholeontis' nomine notari velint: enndemque esse, qui a Laërtio commemoratur Comœdiarum scriptor, quoniam et hunc nostrum vetus Scholiastes *δραματοποιόν* appellat. Séd errant, mea quidem sententia: nam Laërtii ille Demetrius inter laudandos Poëtæ ponitur; et huic nostro Pitholeon a Poëta opponitur, cujus exemplo dammandus potius sit Lucilius, quam colaudandus, qui sermonem patrium corripuit: quod non tantum veteres Romani summo studio vitaverint, sed celebres, etiam eo ipso tempore quo hæc scripsit Horatius, Oratores. Et alioqui non cognomen, sed nomen

proprium est Pitholeon; binominem autem fuisse non est verisimile. *Torr.* *Pitholeonti*] Pitholeon Poëta ineptus in suis Epigrammatis Græca Latinis immiscuit.

23 *At sermo lingua*] Anthypophora a compositione penitus insipida, quasi utraque lingua non sit ex æquo per se concinna, lepida, faceta, et elegans; sed ad maiorem gratiam, altera alterius indigeat. *Cruq.*

24 *Ut Chio nota si*] Quemadmodum si vino Chio Falernum sit commistum. *Chio nota si commista Falerni*] Chium, inter transmarina seu Græca vina nobilissimum, generosa quadam lenitate maxime commendabatur; Falernum in Italia quidem laudatissimum, sed ansterius habitum, neque in novitate, neque in nimia vetustate corpori salubre. Chio igitur optime temperabitur. Non sine causa igitur Tibullus: 'Nunc mihi fumosos veteris proferte Falernos Consulis, et Chio solvite vincla cado.' *Torrent.*

25 *Te ipsum percunctor*] Ipsummet adversarium rei quasitæ iudicem constituit. Querit autem an qui in versu Latinis Græca sibi immiscere permittat, idem in causis agendis facere ausit: ut puta si Petillium Capitolinum adversus summos oratores, quales tunc Pedius et Messalla Corvinus, qui eum accusabant, defendendum suscipiat. Quod cum salvo pudore affirmare nullo modo posset, cum ne Græcis quidem aliter quam Latine Romæ agere liceret; dicturum fortassis aliam esse carminis rationem, facete Apollinis per somnium monitu eludit, quod deus ille Musarum dux, Latinum hominem ne integros quidem versus Græcos facientem ferret, tantum abesse, ut utramque confundi linguam sineret. *Vid. Turneb. xv. 19. Torrent. An et quum*] An tu patriæ oblitus, &c. Græca patriis intermiscere malis?

26 *Rei sit causa Petilli*] Accusati Delphi. et Var. Clas.

Petilli, qui auream coronam Jovis furatus est.

27 *Latine*] Veteres quidem libri omnes *Latini* habent. Non possunt tamen a Lamb. hic dissentire, cui etiam Turnebus subscripserit. Qui vero a veteri scriptura discedere non ausit, is pro confesso habeat, Pedium ac Messallam acerrimos Latinistis assertores, ut olim fuit magnus ille Cato Censorinus, nullum in oratione Græcismum tolerasse. quod sane de Messalla constat, ut ex Quinctiliano videre est. Quod vero etiam Poplicolæ cognomen Pedio accommodat Horatius, id non oscitanter prætereundum est; nam Q. Pedius Consul, in Fastis nondum cognomen adeptus est. *Torrent.* [*Latine* Lamb. ex duobus codd. 'Latine quidem legendum puto; quia hic est totius contextus sensus: Tu, inquit Horatius, oblitus patriæ, et patris tui, qui Latine loquebatur; qui te loqui Latine docuit; quin etiam dum Pedius, Poplicola, atque Corvinus causas exsulant Latine; id est, anxie solliciti sunt, ne ullam, in causis perorandis, extraneum vocum admixtionem sibi permittant; tu solus, seu primus, defendens causam rei Petillii, (de quo supra Sat. iv. 94.) in linguam patriam verba Græca inferre, atque adeo illa intermiscere velis, ut videaris ore bilingui loqui, more Canusinorum? Hoc non admittebat Poëta noster, nisi caute, et parce. *Vid. de Arte Poët. 46. seqq. Bentleius plane abutitur eruditione, quum de patre Latino, de quo Virg. Æn. vii. 61. hic agi, probare conatur; quodque Gesnerus exponit, patris Latini, id est, originis ab illo rege, cujus et nomen debet commendare linguam. Rem quam alte repetunt! Mitto ceteras Bentleii argutias in causas, quæ post nostram expositionem evanescent. Longe etiam a vero aherrat San., qui legere amaret patrumque, nempe avorum: sensu plane opposito*

Horat.

5 N

Poëtæ, qui de patre immediate præcedenti tantum intelligit.' *Fea.*]

28 *Exsudet*] Quum Pedius causas agat cum sudore.

29 *Corvinus*] Corvinus Orator clarissimus, Petilli accusator, sic etiam Pedius. *Patriis*] Latinis.

30 *Foris malis*] Aliunde. *Canusini more bilinguis*] De Canusio diximus Sat. v. Nec mirum si Canusini a Diomede in Italia conditi bilingues erant: nam et Brutates omnes bilingues eandem ob causam vocavit Ennius, teste Festo. *Torrent.* *Canusini more bilinguis*] Apud Canusium oppidum in Appulia partim Græce, partim Latine loquebantur.

31 *Atque ego, &c.*] Argumentum Poëticum elegans et facetum, quo quasi oraculo monitus, suadet Romanis viris, ne suo exemplo aut Græcos versus insani faciant, aut Græca Latinis intertexant. *Cruq.* *Natus mare citra*] Natus in Appuliæ finibus.

32 *Quirinus*] Romulus, linguæ Latinæ author.

33 *Vera, &c.*] Quum somnia sunt vera.

34 *In sylvam ligna ferre*] Est aliquem iis rebus augere velle, quibus ipse maxime abundat. *Erasmus.* Vid. Pet. Nannii Miscell. lib. iv. *In sylvam non ligna*] Hæc sunt verba Quirini ad Horatium. *Ac si*] Sunt qui *At si* legendum existiment: sunt qui aliter atque aliter interpungant: sed nihil immutandum. Dicit enim non insanius facturum si ligna in sylvam ferat, quam si Græcis se scriptoribus adjiciat, perinde ac si numero aliquid desit. *Torrent.*

35 *Græcorum malis*] Græcorum verbum. [*Graiorum* Sanad.]

36 *Turgidus Alpinus*] Quis Alpinus hic fuerit igo. A. Cornelium Alpinum vocat Lamb. vetus Cruquii commentator Gallum, Porphyrio Cornelium. Unde Cruquius ideo, ni fallor, quod alii Cornelium, alii Gallum appellent, C. Cornelium Gallum no-

tari a Poëta existimat; utpote rivalem ejus, et quidem sub Alpini cognomine, quod Forojuliensis esset. At procul ab Alpibus Forojulienses, neque tam iniquum Gallo fuisse crediderim Flaccum nostrum, ut eximii Poëtæ laudibus quidquam detraxerit, præsertim cum Virgilius eum unice coluerit, opibus etiam et Ægypti præfectura clarum. Nam Horatii rivalem fuisse, id merum Cruquii somnium est: quemadmodum et de Memnone scripsisse. Videat igitur ne qui alios deceptos fuisse gloriatur, ipse magis deceptus sit. Qui Alpinum vocari obscurum hunc Poëtam animadvertabant, Galli nomen ipsi indiderunt. Unde factum, ut Cornelii quoque nomen adeptus sit, futurus C. Cornelius Gallus, nisi celebris Poëtæ manes ab injuria defendamus. *Torrent.* *Turgidus Alpinus, jugulat dum Memnona*] Horatium de Poëta loqui, qui, cum citra mare natus esset, Græcos versus scriberet, res ipsa docet. Duo enim argumenta erant, in quibus omnes fere Epici Poëtæ Græci, tanquam facta conspiratione, desudarent: Bellum Trojanum, nempe, et Gigantomachia. Unde et Latini Poëtæ, quoties de legitimo et majoris oneris argumento agunt, duo ista levioribus et minoris operæ opponunt. Hæc duo, Alpinus iste Horatii, Gaurus Martialis opere complexi erant. Gigantes Græci γηγεῖς et πηλογόνους, hoc est, luteos, seu, luto genitos, vocare solent. *Luteus* enim est terrestris vel πηλόγονος, e luto genitus. Inter Gigantes fuisse Rhæcum, aut Rhecum sine diphthongo ea vox legitur, nemo est qui nescit. Qui ergo scriptum invenissent, *Turgidus Alpinus jugulat dum Memnona, dumque Diffringit Rheci luteum caput*, ex eo Rheni fecerunt. Dum ergo, iste, quisquis est Alpinus, quomodo Memnon jugulatus, et Rheco caput a Jove fuerit diffractum, (nam *diffringit* legendum,) hoc est, τὰ Τρωϊκά

καὶ τὴν Γίγαντομαχίαν describit. Præcessit autem, *magnas Græcorum calendas*, quia de tritis et exhaustis argumentis loquitur. Qualia hæc duo sunt inter omnia inprimis trita. Rhenum autem et illius caput, quis inter illa ponit, aut cum bello Trojano conjungit? Intelligit ergo eum, qui Græce Troica et Gigantomachiam post tot alios scripsisset. Cujusmodi scriptores 'ligna in sylvam ferre' dixit: quod Græce post tot Græcos scribebant, et argumentum a tot aliis exhaustum tractarent. *Cruq. Turgidus jugulat dum Memnona*] Dum malis carminibus historiam Memnonis ab Achille jugulati narrat.

37 *Diffingit*] Sic duo codd. nostri alii *Defingit*. Sed illud magis placet, hoc est, perperam fingit, vitiose format, scribendo corrumpit. Illa vero venustissima ac prorsus Satyrica, 'jugulare Memnona,' 'diffingere Rheni luteum caput,' pro tam male describere, ut iterum jugulari Memnon scribentis stylo, atque alius oriri Rhenus non e fontibus, sed lacubus lacunisque, videri posset. Vid. Turneb. xv. 19. *Torrent. Diffingit Rheni*] Dum ineleganter describit. *Luteum caput*] Quasi luteum esset Rheni caput, vel origo. *Hæc ego ludo*] Hujusmodi poemata meditor et illudo chartis, quæ vulgata nolim decantari, vel in theatris exhibita imperitæ multitudinis applausum captare, vel Metii Tarpæ alteriusve Critici subire censuram. *Cruq. Ludo*] Hæc ego ludibundus scribo.

38 *In æde sonent*] In æde Apollinis, et Musarum. *Certantia iudice Tarpæ*] Metius Tarpæ, cujus etiam mentio Epist. ad Pisones, ut Palæmon ille Virgilianus, Criticorum e numero unus poetarum commissionibus præsidebat: qua de re egregius Suetonii in Augusto locus cap. 89. *Torrent. Certantia iudice*] Ad certaminis provocationem venientia. *Tarpæ*] Ludimagistro.

39 *Spectanda theatris*] Duo optima exemplaria *spectata*. *Torrent. Spectanda theatris*] Quæ sæpius spectata vilescent.

40 *Arguta meretrice*] Digressio ab instituta reprehensione Lucilianorum ad amicos suos et fautores, quibus ab indole, studio, et divitis naturæ facultatibus obiter collaudatis, venit ad suos ludos poeticos, quibus se, duce natura, non mediocriter delectari fatetur. *Cruq. Arguta meretrice*] Meretrice callida.

41 *Comis garrire*] Apta Comici Poëtæ laus, si comiter, hoc est, festive, hilare, urbane garriat, ut inter se cives ac populares solent. Varro a κῶμος deducit; unde Latine 'comissatio,' Græce, ut quidam volunt, 'comædia' quoque dicta est. Alii *comis* tamquam communis, et 'comiter' tamquam communiter dici credidere: nec male: quamquam id reprehendere visus est Cicero, in Oratione pro Cornelio Balbo. *Comis* enim est, qui libenter, qui officiose se omnibus exponit, et æqualem præstat: qua significatione 'civilis,' 'civiliter,' et 'civilitas' quoque dici cæpit. Vid. Turneb. xv. 19. *Torrent. Comis garrire*] Tu, Fundani, nusus ex iis qui hodie vivunt, potes argutam Comædiam scribere comis, id est, comiter et facete. [Fæcodd. *comes*.]

42 *Fundani*] Caii Fundani, qui sub Augusto floruit, memoriam servant nammi apud me argentei: quamquam de Poëtica ejus facultate nihil mihi legisse. *Torrent. Pollio*] Tragediographus.

43 *Pede ter percusso*] Trimetris versibus.

44 *Ducit*] Tres nostri Mss. *ductus molle atque fæctum*. neque aliter legunt codices Cruquiani, posito puncto post *Varius*; atque ita scripsisse Horatium crediderim. Illud vero, *Capuo de rure Camænæ*, quamquam in uno atque altero cod. repperi; et ad Nolam Campaniæ, ubi multa scripsit

Virgilius, referri poterat; mihi quidem nullo modo probatur: quanto enim concinnius *gaudentes rure Camœnas* unum illum sibi delegisse, qui res rusticas optime, ac veluti de ipsarum ore, caneret. Vid. Pet. Nannii *Miscell.* lib. iv. *Torr.*

45 *Virgilio annuerunt*] Virgilius illo tempore Bucolica scripserat, non *Æneida*. [Codd. ap. Feam et Jaëck, *annuerint*, vel *annuerant*.]

46 *Hoc erat*] Hoc erat, quod ego melius possem scribere *Satyras*, quam Varro. *Varrone Atacino*] P. Terentius Varro ab Atace, Græcas litteras sero didicit: tamen, et si Quinctil. credimus, in his per quæ nomen est assensus, interpretis operis alieni, ad augendam dicendi facultatem parum profuit. Nihil igitur mirandum si *Satyras* frustra tentavit. *Torr. Atacino*] Sic dicto, ab Atace Narbonensis Galliae fluvio.

[47 Codd. Feæ et Jaëck, *possim*, vel *possum*.]

48 *Inventore*] Uti et Juven. 'Cur tamen hoc potius libeat decurrere campo, Per quem magnus equos Auruncæ flexit alumnus:' periphrasis enim Lucilii est, *Satyræ* apud Romanos inventoris. *Torrent. Inventore minor*] Hæc ironicè intelligenda nemo inficiabitur, si cognoverit hic antithesin esse tacitam, se, pnta, molli carmine delectari: Lucilium vero durius scribere, quod sub reprehensionem cadit: quo ergo pacto vere quis asserat, Horatium esse Lucilio inferiore. *Crug. Inventore minor*] Lucilio *Satyræ* inventore.

49 *Multa cum laude*] Libri aliquot cum multa laude: unus etiam *cumulatam laude*. Nec male, mea quidem sententia. *Torrent.*

50 *At dixi fluere hunc lutulentum*] Horatius, cum Lucilium tertia *Satyræ* fluere *lutulentum* dixit, quo, nisi ad lepidissimum Aristophanis de Cratino iudicium respexit? Nani cum iste Comicus in fabula Pytine, fluvii

instar versus suos fluere, intemperate et immodice gloriatus. Fluvius ergo Cratinus, fluvius Lucilius: sed uterque lutulentus, hoc est, τῆς σάδσεως παρασύρων. *Heinsius.* *Hunc lutulentum*] Lucilium. *Lutulentum*] Allegoricè est, eum scatere vitiis et inepta garrulitate. *Crug. Ferentem*] Sæpe proferentem.

51 *Tollenda relinquendis*] Plura sumenda, laudanda, et imitatione digna, quam quæ relinquantur et rejiciantur.

52 *Tu nihil*] Ironica interrogatio. *Homero*] Qui dormitat interdum.

53 *Comis tragici mutat Lucilius Atti*] Comem et urbanum vocat Lucilium, quo minus miremur, si in Attio, Poëta tragico severissimo, nonnulla mutavit, hoc est, reprehendit, cum mutanda censuit. Gell. xii. 2. et extremo l. xvii. *Torr. Mutat Lucilius*] Nil emendat. *Acci*] Accius apud Latinos primus scripsit Tragœdiam.

54 *Non ridet*] Citat hunc locum, et exemplum Enniani versus, quem deriserit Lucilius. *Torrent. Non ridet versus Ennii gravitate minores. Cum de se loquitur*] Sed cui in mentem venit, ista verba, *Cum de se loquitur*, et quæ sequuntur, de ipso Ennio esse accipienda? cum vulgo de Lucilio accipiantur. Jam de se loqui, est περιαντολογεῖν, et in vitio, Græcorum more, ponitur. Id vero fecerat Ennius. Istud autem, non ut majore reprehensis, etiam Græcorum more dictum. Non ut, est οὐχ' ὅπως. 'Cum de se loquitur, qui multum abest, ut major sit illis quos reprehendit:' quod Græci efferrent: περὶ ἑαυτοῦ λαλῶν, οὐχ' ὅπως μείζονος τῶν ἐλεγχόμενων. Ergo: *Cum de se loquitur, non ut majore*, hoc est, 'qui non est major.' Reprehensi sunt Nævius et alii nonnulli antiquiores Poëtæ. Jam vero cum dixit, *Ennii gravitate minores*, Ennii gravitas, non est orationis virtus, ut δεινότης in Demosthene, sed vitium in moribus. Vitium illo-

rum, qui ad tædium eorum cum quibus agunt, se extollunt, φορτικότης dicitur a Græcis. Est enim merum onus. Horatius *gravitatem* eleganter reddidit. Quod si constaret nobis de quo aliquando cogitavi, Horatium scripsisse: *Non ridet versus Ennii gravitate minores? Non de se loquitur, non ut majore repressis?* jam sine ulla difficultate constaret, ad Lucilium hæc esse referenda: hoc sensu: An non Lucilius versus Ennii gravitate ac jactantia minores ridet? An non de se quoque ita loquitur, ut sibi non parcat? ut fateatur, non majorem se cæteris, quos reprehendit: quod non displiceret. *Heinsius.* *Gravitate minores*] Versus minus graves quam oportet.

55 *Non ut majore repressis*] Nonne ridet, quasi major sit his, quos reprehendit?

57 *Num illius*] Num illius culpa? *Rerum dura negavit*] Rerum, quas tractavit.

58 *Magis factos*] Versus magis elaboratos. [Vat. Rom. 6. *magis computos.*]

59 *Mollis*] Molliores et lenius fluentes. *At si quis*] Libri aliquot *Ac si quis* legunt. Sed nihil muto; sententia enim est: At si quis in scribendo hoc tantum sibi proponat, ut qualescumque senarios, connectendo quamplurimos uno die versus, effundat, quod Cassio Etrusco ingenti quadam ingenii exuberantia contigit, tali quidem concedam comem et urbanum ornatumque magis videri posse Lucilium, quam vel alii ejus ævi Poëtæ fuerint, vel ipsummet esse convenerit, aut futurum sperari poterit, neque qui in rudi illo et intacto Græcis carmine Satyrico versaretur. Sed idem si nostra hac ætate existeret, &c. Atque ita ferme Lambinus. *Torrent.* *Quis pedibus*] Ac si aliquis. *Senis*] Hexametris versibus, ut aliquid claudat et finiat.

60 *Hoc tantum contentus*] Hoc uno

contentus.

61 *Etrusci Quale fuit Cassi*] Plures sub Augusto Cassii fuere, obscuræ quidem originis, sed quorum tamen memoria hæctenus conservatur: Cassius Patavinus, Cassius Severus, Cassius Parmensis: e quibus ille, an aliquid scripserit, ignoro: meminit ejus Suet. Ang. cap. 51. hi vero ingenio ac dicendi facultate celebrantur. Sed ingens dubitatio est, an idem Parmensis qui Etruscus, cujus hic fit mentio. Antiqui commentatores, eosque secuti Lamb. et Cruquius, eundem esse volunt, quod Parma, ut illi aiunt, in Etruria fuerit. Atqui Parmam Geographi togatæ Galliæ attribuunt. Nam quamquam Horatius Cassium hunc non aperte reprehendat, majorem tamen in homine diligentiam desiderat; eumque adeo multa scripsisse indicat, ut libri ejus proprii, una cum capsis extruendo rogo suffecerint. At vero in Epistolis, Tibullum nitidissimum Poëtam ipsi comparat; nec librorum plastra, sed opuscula tantum commemorat. Alium itaque fuisse necesse est: quamvis quis fuerit, ignoremus. *Torrent.* *Etrusci*] Cassii Parmensis. Parma est Etruriæ civitas.

[62 Vat. Palat. 1. *amne.*]

63 *Capsis quem fama*] Qui tam multa scripsit, ut mortuus suis libris fuerit combustus, nulla alia materia adhibita.

64 *Fuerit Lucilius, inquam, Comis et urbanus Quam rudis, &c.*] *Rudis* in patrio casu accipiendum et cum voce *carminis* conjungendum. Sensus itaque erit: Esto, fuerit, inquam, Lucilius urbanus et comis, demus etiam limatiorem, id est, tersiorem ac emendatiorem fuisse, quam Ennium nostrum, primum illum rudis Satyræ inventorem, aut etiam secutam seniorum, hoc est, antiquiorum Lucilio Poëtarum turbam: nihil tamen ad munditiem, cultum aut polituram se-

culi nostri. *Douza. Fuerit Lucilius*] Demus quod Lucilius fuerit comis, &c. *Leg. Fuerit limatior idem Quam rudis, at Græcis intacti carminis auctor.* Hoc enim dicit: Esto; fuerit Lucilius limatior et Ennio, illo quidem rudis, sed tamen intactæ Græcis Satyræ inventore, et reliqua cascorum vatum turba, nihil tamen ad nostrorum poëtarum limam. Erat cum legendum crederem, *Quam Rudiis Græcis intacti, &c.* Nam Rudinum fuisse Ennium, nemo est qui ignoret. Est antem *Auctor Rudiis* ea loquendi forma, qua 'hospes Zacyntho,' Plautus dixit. *Rutgers.*

66 *Græcis intacti carminis auctor*] Auctor carminis Satyrici, quod Græci non attigerunt.

68 *Si foret hoc nostrum*] Si hac nostra ætate natus esset. *Dilatus*] Alii *delatus*: vetus scriptura *dilapsus*; quod rejici non debebat. *Torrent. [Si f. hoc vestrum Vat. Rom. 9.]*

69 *Detereret*] Detraheret. *Recideret*] Suetonius Calig. cap. 44. 'Commoda emeritæ militiæ recidit ad summam sexcentorum millium.' Horat. quoque II. Sat. 2. 'Integris opibus novi non latius usum Quam nunc accisis.' *Torrent. Recideret omne*] Amputaret omne supervacaneum.

71 *Sæpe caput*] Hi sunt gestus hominis altius aliquid cogitantis. *Vivos et roderet*] Ad vivum roderet.

72 *Sæpe stylum vertas*] Mutare debes quod scripseris. Præceptum est de cura in scriptis prius habenda, quam evulgentur. *Stylum vertas*] Sumpta Metaphora a Stylo graphiario majorum, qui in tabulis ceratis, quod acutiore styli parte inarassent, inversa styli latiore, æquor cereum, litteris obliteratis iterum complanabant. *Cruq. Stylum vertas*] Quæ de hac re Lamb. hic et Turneb. XIV. 24. Erasmi sunt in Chil. *Torrent.*

74 *Paucis lectoribus*] Doctis lectoribus.

75 *Vilibus in ludis*] Male, qui ad

Indos scenicos, quam literarios hoc referre malunt. 'Dictare' enim proprie literatorum est. Atque ita Pers. Sat. I. 'Ten' circulatorum centum dictata fuisse Pro nihilo pendas?' At vero scenicas laudationes minime fastidiebat. *Torrent. Vilibus in ludis*] In conspectu turbae imperitæ.

76 *Non ego*] Supple, volo servire Scenæ, seu mea carmina in scenam produci. *Cruquius. Equitem*] Id est, equestrem ordinem, qui in XIV. ordinibus spectabant: sic enim et Mart. lib. XIV. 'Synthesibus dum gaudet eques.' Unde et 'Equestria' dicta, locus ipse equitum, ut Senatorum 'Orchestra,' reliquæ plebis 'Cavea.' *Torrent. Equitem mihi*] Equitem Rom. ut Mæcenatem vel alium quempiam doctissimum.

77 *Arbusecula*] Mima et meretrix a vulgo explosa.

78 *Cimex Pantilius*] Vetustissimi libb. *Pantillius*, scurræ ut puto nomen: quem contemtissime *Cimicera* appellat, animal foedissimum, et dictu quoque fastidiendum natura. Mox quoque, *Aut cruciet*, pro *crucier*, omnes libri. Vid. Turneb. xv. 19. *Torr. Cimex Pantilius*] Poëta putidus, ut cimex. [*Pantillius Vat. Palat. 1. et Vallicel. 3. cruciat Vat. 3. Vat. Palat. 6. Chisian. 1. et Vallicel. 1.]*

79 *Vellicet absentem Demetrius*] Quod Demetrius laceret me? *Demetrius*] Hic ille, quem Sicii nomine ante notatum vidimus: de Fannio quoque Sat. IV. Scio a Dione, Velleio, Suetonio, et Macrobio, inter alios qui in Augustum conspirarunt referri Fannium Cæpionem: sed alium, ni plane fallor, quam de quo hic Horatius. Ceteri vero qui hic enumerantur, non satis idoneos doctrinæ suæ testes habent. De Octavio vero P. Victorius Var. Lect. IV. 3. *Torrent.*

80 *Fannius Hermogenis*] De quo supra Sat. IV. [*Tigilli Vat. 1. et Vernet. 1483.]*

[82 Vat. Palat. 1. probet hoc.]

83 *Viscorum*] Visci optimi erant Poëtæ.

84 *Relegata*] Ambitione sublata. [Vat. 1. a m. sec. *dicere possim.*]

85 *Tuo cum fratre*] Publicolam vocat antiquus commentator. *Torrent.*

86 *Vos Bibuli et Servi*] Neque hi mihi cogniti. *Torr.* *Simul his*] Cum his. *Furni*] Duo enim Furnii, pater et filius: uterque Caius prænominē; ille litteris, hic honoribus clarior. Sed et M. Furnii mentio in quadam Ciceronis ad C. Cæsarem Epistola lib. vii. *Torrent.*

87 *Complureis alios*] Per enumerationem colligit amicos suos, viros bonos et doctos, quibus si placere se intelligat, pro nihilo habet reliquam turbam imperitorum hominum. *Cruq.*

88 *Prudens prætereo*] Sciens prætereo.

89 *Arridere velim*] Placere velim.

90 *Deterius nostra*] Si placeant mi-

nus quam speramus. *Demetri, teque Tigelli, &c.*] Ego vos modulatores (qui fœminis non viris placere studetis) jubeo plorare, id est, vobis malum precor, et vos tanquam turbam imperitorum hominum pro nihil habeo.

91 *Discipularum*] Vetus ac germana lectio, ob molliem potius eorum qui tali in ludo versabantur, quam quod puellæ etiam saltare discerent, ut III. Od. 6. vidimus. *Torrent.* *Discipularum*] Mimarum.

92 *Citus hæc subscribe*] Subscribe cito. *Libello*] Abruptum fuit hujus Satyræ initium, abruptus etiam finis: et 'Libellum' vocare videtur Satyram iv. qua Lucilii nomen detulisse videri poterat: cui nunc subscribi jubet, tantum abest ut facti eum pœniteat. Est autem sermo apologeticus. *Torrent.* [Vat. 7. Vat. Rom. 5. a m. sec. Vat. Palat. 1. Chisian. 1. et Vallicel. 1. *citus hoc.*]

SERMONUM LIB. II.

SAT. I. Sibi datum a Trebatio consilium de scribendis rebus gestis Augusti, potius quam Satyris (nōpote in quibus alii aliud desiderent) exponit; et cur ei parere non possit, ostendit.

Antiqui codices partim librum hunc universum, partim primam libri Satyram *Trebatio* inscribunt: et alii virum militarem, alii Jurisconsultum appellant: et castra quidem C. Cæsaris bello Gallico secutus est; sed professione Jurisconsultus. Errant vero qui *Auli* prænomen ei tribuunt. *Caium* enim vocat Cicero, ea ipsa Epistola lib. vii. qua eum Cæsaris in manum tradit. De cognomine major dubitatio. Sunt qui *Rufio* fuisse contendunt. Sed Tullii locus ex Epist. xxiii. magis suadet ut *Testam* cognominatum fuisse credam. Hic igitur

C. Trebatius Testa, sive *Rufio*, si quis ita malit, eques Romanus, vir plane et civis bonus, magnique inter ætatis suæ Ictos nominis. *Torr.*

1 *Sunt quibus*] Εἰσὶν οἷς. Hellenismus per Elleipsin. Exorditur ab inæqualitate censuræ popularis, de iis suis scriptis dijudicandis, quibus mores insectatur et Romanorum vitia, quæ aliis quidem acriora nimisque mordacia, aliis vero remissiora, et minus habere acrimoniæ videbantur. *Cruq.* *Nimis acer*] Nimium asper. *Et ultra*] Ultra legem Satyræ, id est, ultra modum in vitiis insectandis opus intendere. *Ultra Legem*] Legem Satyræ scribendæ dicit, quam explicat aliquot versibus Sat. præcedente. Et haud dubie multo mollius, quam vel

Juven. vel Persius, eam observavit. Cujus tamen violatæ reus, ridicule, non aliter quam si adversus legem Juliam majestatis fecisset, Icti consilium expetit. Vel *ultra legem*, hoc est, ultra modum et usitatam in notandis vitiis consuetudinem; perinde ac si sine personæ delectu, ferocius quosvis laceraret. *Cruq. Ultra legem, &c.* Ediderat priorem Sermonum suorum libellum Horatius, ac ut fit, varia de eo hominum judicia spargi senserat. Pars languidum ac enervem esse, nulloque Satyrico aceto dictitabant. Alii contra, tanta acerbitate, non in vitia modo, sed in ipsos homines, idque nominatim singulos arripiendo, stringi; ut eum violatæ legis arcesserent, qua Decemviri in eos, qui malum Carmen, hoc est, quod infamiam alteri faceret condidissent, capitis pœnam sanxerunt. Et quia hic nodus dignus vindice videbatur, ac oracula Delphi cessabant, Jurisconsultum Trebatium, ut in legis interpretatione, adiri placuit. Jam ad rem. Primum illud *ultra legem*, non de Satyræ, ut interpretes ad unum omnes, sed de Decemvirali lege accipimus. Neque aliter accepisse videtur Horatius. Cum enim ad Jurisconsultum iret in re ludicra, urbanissime legem obtendit, quam eodem sale, quo eam initio Satyræ proposuerat, in fine eluderet. Quod et in illis circa finem fecit: 'Si mala condiderit in quem quis carmina, jus est,' &c. Deinde versu 9. legimus *Irriguumve*, non *Irriguumque*. Neque enim tantus juris et aequi arbiter, quantum Trebatium fuisse accepimus, tam immanis existimandus est, ut clientem, qui leniter modo soporari posceret, uno consilio, simul et e natatu lassitudine, et ex ebrietate gravedine enecaret: alterum enim, ad id quod volebat Horatius, sufficit. *Rutgers.*

2 *Sine nervis*] Sine rebus et sententiis. *Altera, quicquid*] Altera pars,

id est, alii homines.

4 *Deduci posse*] Tanquam lanam deduci, id est, scribi posse. [Codd. ap. Feam, *diduci*.]

5 *Præscribe*] Constitue quasi ex lege; nam tu es clarus Jurisconsultus. *Quiescas*] Respondet Trebatius. Quiescas, id est, desistas a scribendo. *Ne faciam*] Hæc sunt verba Horatii. [Codd. ap. Feam, *perscribe*: alii ap. eundem, *Quiescam*.]

6 *Aio*] Egregie decorum de jure respondentis observat: 'Aio,' 'Nego,' 'Deliberandum sentio:' non aliter, quam si legem conderet. Et sane, responsa prudentum quæ vocabant, pro legibus habebantur. De hoc autem consulendi more, videbimus Sat. III. 'Ergo consulere, et mox respondere licebit.' *Torrent.* *Aio*] Trebatius affirmat. *Peream*] Horatius loquitur.

7 *Nequeo dormire*] Jocosam de insomnia querimoniam, nec minus jocosam adversus eum morbum tradita a Trebatio medicina: *Ter uncti Transnanto Tiberim*. Licet enim tempestiva omnis exercitatio ad somnum conferat, ea maxime quæ natando fit, sicut et largior invitatio: manifestum est tamen hic ista ridiculi causa dici. Sed et illud, *uncti transnanto*, magis nos oblectabit, si meminerimus Romanorum consuetudinis: lassi enim campetribus exercitiis, sudorem pulveremque, atque odorem olei, vicino Tiberi natantes abluebant, ut 1. Od. 8. vidimus. Quod vero *ter* inquit, *transnanto*, id quoque et a medicis et a magis petitum est: impari enim et præcipue ternario numero summam vim illi tribuunt. *Torrent.* *Ter uncti*] Trebatii consilium. Nataturi ungebantur, ut olei calore adversus aquæ frigus munirentur.

9 *Irriguum mero*] Madidum vino. *Sub noctem*] Paulo ante noctem.

12 *Laturus*] Accepturus. *Cupidum*] Duo exemplaria, *cupido*, non placet. Similis autem excusatio, 1. Od. 6. ad

Agrippam, II. Od. 12. ad Mæcenatem. *Torrent.* *Cupidum*] Respondet Horatius se esse cupidum, sed deesse sibi facultatem. *Pater optime*] Sic illum honoris causa appellat. Quamquam ad hoc quoque alludere videri possit, quod, ut Zenonem Stoici, Platonem Academici, tanquam sectæ suæ principes, sic Flaccus Trebatium, qui Juris interpretum familiam duceret, 'patrem' vocavit. Eademque causa est, quod non heroum tantum, ut Æneæ apud Virgilium, sed et Deorum omnium, 'pater,' communis quædam apud veteres appellatio est. *Torrent.*

13 *Horrentia pilis*] Agmina quæ horrorem hostibus incutiant pilis, id est, Romanorum hastis.

14 *Fractu cuspidē*] Vim potius et impetum tela jacentis ostendi crediderim, quam C. Marii historiam respici. *Torrent.* *Fracta pereuntes*] Cuspide quam sancius hostis e corpore non potuit evellere, nisi fractam.

15 *Labentis equo*] Parthi ex equo dejecti. *Describat vulnera*] Possit describere. [Vat. 2. scribebat v. Parthi.]

16 *Attamen et justum*] Correctio, qua Trebatiushortatur Horatium, ut Cæsarem præconis illustret a justitia et fortitudine, si non omnia ejus gesta decantare valeat, idque ut faciat exemplo Lucilii, qui Scipionem dignis encomiis celebravit. *Cruq.* *Attamen*] Trebatiushortatur. *Scribere fortem*] Augusti justitiam et fortitudinem describere.

17 *Scipiadam*] Scipionis virtutes. *Haud mihi deero*] Vetustissimi codices *Haut*, ut in marmoribus quoque exaratum cernitur. Et consilio quidem obsequi se velle ait Horat. sed cantione adhibita, si res et tempus istiusmodi laudationes ferat: ea enim prudentia undique munitum esse Cæsarem, ut neque adulatoribus neque importune interpellantibus aurem præbeat. 'Dextrum' igitur 'tempus' opponitur 'lævo'; ut I. Sat. 3.

'Peccatum fateor cum te sic tempore lævo Interpellarim.' Et 'attentam aurem' dixit, non modo purgatam acutamque: sed acri judicio audientem, ne adulatione decipiatur. 'Palpari' autem, et 'palpam obtrudere,' 'palpo' item 'percutere,' ut Plautus loquitur, problandi et assentari dictum volunt: ducta ab equorum curatoribus Metaphora. In Metaphora ergo persistit Poëta, cum addit *recalcitrat*: tantum abest, ut imponi sibi patiatur. *Torrent.* *Haud mihi deero*] Faciam quod in me erit (inquit Horatius) cum dabitur occasio.

18 *Nisi*] *Haud deero*, inquit, ipse mihi, nunquam autem nisi dextro tempore, verba Flacci molesta erunt Cæsari. *Heinsius.* *Nisi dextro tempore*] Nisi tempore opportuno. *Flacci*] Horatii verba. [*Dum res nonnulli codd. ap. Feam.*]

[19 Alii codd. ap. eundem, *attentas... aures.*]

20 *Si palpare*] Si adnlare. *Recalcitrat*] Munitus virtute adulationem rejicit ex omni parte. [*Qui male codd. ap. Feam.*]

21 *Quanto rectius*] Ab honesto et decoro Trebatiushortatur inducere Horatium ut hoc amet, et Cæsarem laudibus efferat; dissuadens Satyram ab inhonesto, et periculo odioque. *Cruq.* *Quanto rectius hoc*] Rectius est (inquit Trebatiushortatur) Cæsaris laudes, quam Satyram, scribere.

22 *Pantolabum scurræ*] Hominem vilem. *Nepotem*] Luxuriosum.

23 *Timet, &c.*] Scelerum conscientia. *Intactus*] Quamquam carmine non notatus.

24 *Quid faciam*] Respondet Horatius. *Milonius*] Homo temulentus. *Ut semel*] Posteaquam. *ICTO*] Capiti percussio a vini vaporibus. [Vat. 13. *ut simul.* 'Sic legendum potius, quam vulg. *ut semel*, præter Ms. suadere videtur Porphyrio Ms. Vat. Ottobon. et Chisian.' *Fea.*]

25 *Numerusque lucernis*] Id quomo-

do fiat, docet Aristoteles Problem. Sect. III. eademque de re multa eleganter Athenæus lib. x. *Torrent.* Numerusque lucernis] Ebrius rem uiam cernens, plures videtur aspicere. [Cuning. capiti fervor.]

26 *Prognatus*] Pollux.

27 *Pugnis*] Cestibus et pugillatu delectatur. *Quot capitum*] Quot homines, tot sententiæ. 'Trahit sua quemque voluptas.'

[28 *Barberin. l. verbum.*]

29 *Lucilii ritu*] More Satyrico. *Nostrum melioris utroque*] In Poëtica nempe facultate: non quod vir melior fuerit: de eo enim non agit Horatius. Et hoc, ut reor, argumento, quidam Trebatium Poëtæ adscribunt. *Torrent.* *Nostrum melioris utroque*] Qui fuit et te et me melior.

30 *Ille*] Lucilius.

31 *Credebat libris*] Committebat libris. *Si male*] Siquid ei male evenerat. *Gesserat*] Lambinus quidem cesserat: sed gesserat habent omnes nostri codices, quod mutari non debuit. Nam et *gerere* interdum absolute ponitur: ut, 'a spe bene gerendi abesse,' dixit Cicero lib. v. de Finibus. Et hoc loco optime convenit; sententia enim est, ne sibi ipsi quidem pepercisse Lucilium; quin, sive bene, sive male ageret, vitam suam omnem versibus testatam relinqueret: ut naufragiorum morborumque casus, Deorum auxilio se evasisse rati, in suspensis ex voto tabulis depingunt. *Torr.*

32 *Decurrens alio, neque*] Neque ad aliud vitæ genus confugiens, quam ad libros suos.

33 *Votiva pateat veluti*] Veluti in tabula, quæ ex voto suspendebatur in templo a naufragis.

34 *Vita senis*] 'Senem' vocat, non tam ob ætatem, ut arbitror: cum Eusebio teste, anno sexto et quadragesimo extinctus sit; sed quod in illa seniorum Poëtarum turba Horatii seculo poneretur. *Torrent.* *Vita se-*

nis] Vita Lucilii. *Anceps*] Sum dubius.

35 *Venusinus*] Venusia igitur colonia Romanorum, Apuliæ et Lucaniæ media, Poëtæ nostri patria erat: unde et 'Venusinus' dictus. *Torrent.* *Utrumque*] Inter Lucaniam et Appuliam. Est enim Horatius in oppido Venusio natus.

36 *Missus*] A Roma missus. *Sabellis*] Sabelli, orti quidem a Sabinis, sed Samnium incolentes. *Torrent.*

37 *Quo ne per vacuum Romano*] Ne per vacantem locum Sabellis expulsi, pervium inter esset Lucanis ad Romanos.

39 *Hic stylus*] 'Stylum' appellat Satyræ aculeum. *Torrent.* *Haud ultro*] Nisi sim lacessitus.

40 *Quenquam*] Quenquam vivum.

41 *Distringere*] Recte; ut III. Od. 1. 'Districtus ensis,' et tamen optimi libri hic *destringere* legunt. *Torrent.*

42 *Tutus ab infestis*] Cui cantum est de vi, nihil ei necesse est distringere gladium, cuius usus est ad propellendam, non ad inferendam injuriam; nam vim vi depellere licet. *Cruq. Latronibus*] A maledicis. [Val. Palat. 1. o pater, o rex.]

43 *Ut pereat positum*] Utinam pereat telum (id est, hic scribendi stylus) ut non sit causa cur illo utar.

45 *Commorit*] 'Fœnum' enim 'in cornu habent' Poëtæ, maxime Satyrici. *Torrent.* *Commorit*] Qui me lacessierit.

46 *Flebit*] Plorabit. *Cantabitur urbi*] Cantabitur ad infamiam sui nominis sempiternam.

47 *Cervius*] Male *Servius* Lamb. cum in omnibus exemplaribus *Cervius* legatur: haud dubie quadruplatoris alicujus nomen. At *Servi* nomine magnum illum JCTum *Serv. Sulpitium* fere intelligimus. P. Cervii, qui mæchum deprehensum castraverit, mentio apud Val. Max. XI. 1. ubi tamen 'Cernius' legitur, sed corrupte. *Torrent.* *Cervius iratus*] Quæ-

sitor vel accusator. *Leges minitatur*] Minitatur conditionem ex legibus latis. *Urnæ*] ‘*Urnæ*’ notat ‘judiciariam,’ in quam Judicium tabellæ conjiciebantur. *Juven. Sat. xii.* ‘*Improba quamvis Gratia fallacis prætoris vicerit urnam.*’ Nota autem lex Cassia tabellaria, de tacitis suffragiis per tabellas in urnam lata : de qua *Cic. de Legibus lib. iii.* et *Ascon. in Divin. Torrent.* *Urnæ*] Et minitatur sortitionem in rebus dubiis post factam ab accusatore et reo judicium rejectionem.

48 *Canidia Albuti*] Sic quidem plures manuscripti; sed *Albuti* mallet, ut et *Sat. proxima*, ‘*Albuti senis exemplo;*’ neque ignota Romæ gens *Albutia*, e qua *T. Albutius* ille, qui cum, ut in *Pisonem* scribit *Cicero*, in *Sardinia* triumphasset, Romæ damnatus est. *Canidia* autem *Albutii*, sive uxor, sive filia, ut *Hectoris Andromache*, insignis habebatur, non saga tantum, sed et venenaria; qualis sub *Neronis* imperio *Locusta*. *Torrent.* *Canidia Albuti*] *Albutii* filia venefica. *Venenum*] Minitatur venenum.

49 *Turinus*] Nomen Romanum; unde cognomen, *Turinus*. Errant ergo qui *Furius* substitunt. Nam et syllabæ ratio repugnat, et *Orationis M. Catonis* pro *L. Turio* contra *Cn. Selli*um meminit *A. Gellius Noct. Att. xiv. 3.* Aiunt autem hunc *Turium* judicem fuisse nummarius; ego, si conjecturæ locus sit, ut esse in hujusmodi rebus debet, prærigidum potius ac severum aliquem qui condemnaret omnes, absolveret neminem: quod tamen si nummos extorquendi causa faciebat, ‘nummarius’ per me appelles licet. *Torrent.* *Turinus*] Index nummarius et venalis.

50 *Quo quisque*] Quomodo quisque plurimum potest. *Suspectos terreat*] Ut terreat quos metuit. *Utque Imperet*] Et quemadmodum natura hoc imperet.

51 *Potens*] Potenter. *Sic collige mecum*] Apostrophe ad *Trebatium*, quem monet, ut secum diligentius perpendat, num sit naturæ adversari, se non tutari, acceptamque injuriam non ulcisci: quod ut sit evidentius, ratiocinatur a brutis. *Cruq.* *Sic collige mecum*] Sic ratiocinare mecum. [*Imperat Barberin. 1.*]

52 *Nisi intus*] Nisi a natura.

53 *Vivacem crede*] Scævæ longævam matrem committe, quam nimium vivere moleste refert. [*Monstratum est Vat. Rom. 1. 7.*]

54 *Nil faciet*] Non gladio eam perimet, sed veneno. *Pia dextera*] Quæ pia videtur, nec tamen est. [*Vat. 13. nil faciat. Vat. 1. Barberin. 1. et Venet. 1509. dextera mirum est. Vatt. Rom. 3. 4. dextera verum.*]

[55 *Cuning. nec dente.*]

56 *Tollet anum*] Occidet matrem. *Vitiato melle*] Venenatam mulsi potionem significat; qua anum dulcia appetentem ille sustulerat. *Torrent.* *Vitiato melle*] Melle corrupto. [*Vat. Rom. 2. a m. pr. tollat.*]

57 *Ne longum faciam*] Ne sim longior.

58 *Seu mors atris*] Sive mors celestis et violenta mihi imminet. *Mors atris circumvolat alis*] ‘*Alas*’ morti ob celeritatem appingit; ‘*atras*’ vocans, ob horrorem; ut *ii. Od. 17.* ‘*Volucrisque fati Tardavit alas.*’ *Torrent.* [*Vat. 1. expectet; et mox, cum uno cod. ap. Valart. et Venet. 1495. circumvolet.*]

59 *Seu sors ita jusserit*] Seu fortuna ita jusserit. [*Vat. 1. ab eadem manu in marg. Chisian. 1. a m. pr. et Barberin. 1. a m. pr. lusserit; Vat. 3. lusserit.* ‘*Egregia lectio, paulatim corrupta in lusserit, et deinde in jusserit.*’ *Fea.* Hanc lect. cum *Fea*, receperunt *Bothe* et *Jaeck.*]

60 *Vitæ color*] Ater an albus: nempe *Lucilii* exemplo, qui, sive male sive bene quid gesserat, chartis illud illico committebat; non suam tantum,

sed et sæculi sui vitam describens. *Torrent.* *Color*] Quodcunque erit vitæ genus. *O puer ut sis*] O Horati, inquit Trebatius, ne non sis vivax metuo, si Satyras scribes.

61 *Vitalis*] 'Vitale' dicimus, quidquid etiam juvat, fovet, continet: exempla passim obvia. At hoc loco *vitalis* pro vivace ac diu superstite ponitur. Vide Pet. Nannii Misc. lib. iv. Facete autem 'puerum' vocat Trebatius eum, a quo pater ipse audiverat: ut Ofellus Sat. proxima: 'Quanto aut ego parcius aut vos, O pueri, nitiuistis?' *Torrent.* *Amicus majorum*] φίλος τῶν μεζόνων. *Et majorum ne quis*] Et ne quis gratosus apud majores viros, &c. *Majorum ne quis amicus Frigore te feriat*] Id est, frigide te acceptum contemnat. *Guyet.*

62 *Frigore te feriat*] Quod vivimus, calori vitali acceptum ferimus: hinc ergo 'frigus' pro morte, et 'frigere' pro mortuum esse. Virg. extremo Æn. xii. 'Ast illi solvuntur frigore membra.' Et Æn. vi. 'Corpusque lavant frigentis et ungunt.' *Torrent.* *Frigore te feriat*] Mortem tibi inferat. *Quid, cum est Lucilius ausus*] Rogat Horatius quid passus est Lucilius, cum magnos viros carperit.

63 *Morem*] In morem Satyricum.

64 *Detrahere et pellem*] Uniuscujusque vitia detegere.

65 *Cederet introrsum*] Incederet et obambulare nitidus, id est, ut civis bonus. *Aut qui*] Et Scipio Africanus.

67 *Ingenio offensi*] Lucilii ingenio sunt offensi? *Metello*] Hic ille Q. Cæcilius Metellus Q. F. L. N. Macedonius cognominatus: de cujus mira felicitate Valerius lib. vii. et egregie Plinius vii. 44. ubi tamen calamitatis loco ducit, quod Africani Minoris inimicus fuit. Hæc itaque causa quod Lucilii stylum non evasit. *Torrent.* *Metello*] Ob Metellum et Lupum homines improbos, maledicis

versibus conscissos?

68 *Lupo*] Huic Lupo Rutilii nomen imponunt. Et Rutilii quidem multi: inter quos P. Rutilius Rufus, toties a M. Tullio laudatus, præcipue claruit: sed Lupi cognomen non temere alii additum reperies, quam P. Rutilii L. F. L. N. qui cum L. Julio Cæsare A. U. 663. Consul, bello Sociali ab hostibus occisus fuit: hujus vel pater, vel avus Lucilii versibus proscindi potuit; quamquam ex summi viri Antonii Augustini sententia ad L. Cornelium Cn. F. L. N. Lentulum Lupum referri malim. Consul enim hic fuit cum C. Marcio Figulo A. U. C. 597. damnatus repetundarum: et nihilominus post damnationem Censor factus. De quo sic etiam Persius Sat. i. 'Secnit Lucilius urbem, Te Lupe, te, Muci, et genuinum fregit in illis.' *Torrent.* [*Famosissime Cuning.* et Sanad.]

69 *Primores populi arripuit, populunque tributum*] Id est, ordine per singulas tribus Satyrico dente grassatus. *Douza.* *Arripuit*] Culpavit. *Populunque tributum*] Plebem infamam et tunicatum popellum. *Tributum*] *Tributum* Lamb. At nostri codices, summo consensu, *tributum* legunt, id est, per tribus. Per *primores* ergo *populi*, patres ipsos, seu patrios intelligo; per *populum*, reliquam plebem absque senatoribus: ut cum dicimus S. P. Q. R. atque ita populi vocabulo sæpe utimur. *Tributum* autem additur, ut magis constet nemini eum pepercisse: nullus enim Romæ civis absque tribu. Recte ergo Persius: 'Secuit Lucilius urbem.' Tradunt enim singulas eum tribus singulis Satyris lacerasse. Vid. Turneb. vii. 11. *Torrent.*

70 *Scilicet uni, &c.*] Asserit non alia de causa Lucilium mordacius in Romanos ex æquo in omnes invecum, nisi solius virtutis amore: æquus autem is est virtuti, qui bonis omnibus parcendum judicat, malosque male

puniendos. *Cruq.* *Æquus virtuti*] Propitius. *Ejus amicis*] Virtutis amicis.

71 *Quin ubi*] Insuper. *Et scena*] A populi conspectu. *In secreta*] Suetonius Caio: 'Aviæ Antoniae secretum petenti denegavit.' Plinius Epist. lib. i. 'Illic me persecutus secretum petit.' Torr.

72 *Virtus Scipiadae*] Scipio et Lælius.

73 *Nugari cum illo*] Jocari cum ipso Lucilio. *Et discincti*] Et a rebus seriis laxati. *Discincti*] Nulla hic Metaphora a corporis habitu ad animum, ut 'discinctos' pro remis-sis ac plane vacuis accipiamus: sed cum accurate cincti, ac composita desuper toga, in publicum prodirent, domi in veste domestica discincti fere conversabantur. *Torrent.*

74 *Decoqueretur olus*] Ut Græci *λάχανον*, quod Sat. vi. admonui, sic Latini *olus* vocant herbam omnium edulem: quales beta, brassica, cichorea, malva, lapathum: quibus cum frequentissime vescerentur, factum ut *olus* pro quovis etiam alio obsonio ponerent. *Quicquid ego sum*] Genus loquendi satis familiare Horatio, pro quicumque ego sum, cujus-cunque conditionis, sortis, generis. *Cruq.* *Decoqueretur olus*] Donec cœna pararetur. *Soliti*] Soliti sunt.

75 *Infra Lucili censum*] Infra annum redditum Lucilii, qui erat ordinis equestris.

76 *Cum magnis*] Cum Augusto, Mæcenate, &c. *Invita fatebitur*] Nolens fatebitur.

77 *Fragili quærens illidere*] Illidere dentem fragili, est in rem fragilem dentibus incidere, eamque dentibus permolere. Metaphoricus est alicujus nomen et famam maledicentia vellicare et lædere. *Cruq.* *Fragili quærens illidere dentem*] Rem fragilem dentibus permolere. [Vat. 10. a m. pr. *fragili cupiens*. Vat. 1. *illidere dentem*.]

78 *Offendet solido*] In rem solidam incurret. [Vat. 2. *Offendat*. Cuning. ex ingenio, *ni quid*.]

79 *Equidem nihil*] Ego (inquit Trebatius) non possum differre, quin pro te pronunciem. *Hic diffindere*] Sic nostri quoque codices, aut *diffidere*: excepto uno aut altero, in quibus *diffingere* et *defingere* legitur. Et hinc pro hic. Et mihi quidem *diffingere* non displiceret, ea significatione, qua vocabulo eo sæpius usum esse Horatium ostendimus, i. Od. 35. nisi monerent me veteres Grammatici, verbum juris esse, quod hic enuntiat Trebatius: quod tamen ita exponunt, ut *diffingere* potius legisse videantur, nempe pro mutare, infirmare, reprehendere, corrigere: hæc enim in glossariis repperi. Sed verbum *diffingere* peculiariter a JCTis usurpari non memini. *Diffindere* vero proprie est differre, atque in aliud tempus rejicere: utpote siquis sine suo dolo malo impeditus in judicio non stetisset, aut judex ipse non sedisset, vel comperendinasset, hoc erat 'diem diffindere:' et 'diffissus dies' dicebatur: eademque fere 'diffissionum,' quæ et comperendinationum atque ampliationum jura. Neque solum in judiciis 'diffindi dies' dicebatur, sed et in comitiis, si quod impedimentum existeret, quo minus ad constitutum res perageretur. Jac. Cujacius Observat. xii. 18. *nihil diffindere*, exponit, nihil quidquam deducere ex tua sententia possum. Qui vero *diffidere* legunt, hunc sensum inde eliciunt, quasi nihil se diffidere dicat Trebatius, hoc est, non recusare, quin Horatius ipse de se judicet. *Torrent.*

[80 Venet. 1509. *ut caveas monitus*.]

81 *Sanctarum inscitia legum*] Leges quidem omnes sanctæ, utpote quas incorruptas inviolatasque servare oporteat: sed illæ potissimum sic appellantur, in quibus sanctio est, quæque pœnæ irrogatione sese muniunt: qua-

lis illa de Famosis Libellis. 'Sanctum' enim a sanciendo dicitur: et pœnam famosi libelli olim capitalem fuisse ex libris M. Tullii de Repub. ipsius Scipionis verbis demonstrat Augustinus, de Civitate Dei lib. 11. Turneb. ix. 6. Illud vero, *jus est Judiciumque*, ex edictorum formulis petatum, ut Trebatium loqui ex Jcti persona par erat. *Torrent. Sanctarum inscitia legum*] Ignorantia legum, quæ aliquid jubent aut vetant pœna sancita, a verbo sancior.

82 *Mala condiderit*, &c.] Carmina maledica. *Jus est*] Lex XII. Tabularum lata est.

83 *Judiciumque*] Actio ex lege. *Esto, si quis mala*] Concedit Horatius eum legibus ac gravi supplicio esse obnoxium, qui malis, hoc est, maledicis versibus, innocentis et viri boni nomen famamque proscindit; sed non existimat perinde eum in legem pecare, qui bona, id est, non maledica carmina conscribit, sed ea quæ, laudata a Cæsare judice, lacerationibus et convitiis, malos et sceleratos, omnium oculis et auribus, quasi in tabula delineatos, publice decantatos exhibeant. *Crug. Esto, si quis mala*] Concedamus ita esse (inquit Horatius) si quis carmina scripserit mala, id est, indocta.

85 *Latraverit*] Sic antiqua omnis scriptura. Nec mirari satis possum, existere aliquem qui de ea mutanda cogitet. Quanquam enim 'lacerare famam alicujus,' item 'lacerare probris, lacerare contumeliis' recte dicitur; neque hinc tamen loco, neque Horatii stilo atque indoli convenit. Quanto enim venustius *Latraverit*? facta a canibus vel feras vel fures latrantibus translatione. *Torr. Latraverit*] Si laceraverit. *Integer ipse*] Cum sit ipse purus et innocens.

86 *Solventur risu tabulæ*] Tabulas vocat judicum subsellia, tabulis extructa, ut sit cum non de plano, sed e tribunali jus dicitur: dicta quasi 'sub-

sedia,' ut Grammatici volunt: et quemadmodum 'subsellia' ipsos interdum sessores significant, ut apud Martial. lib. 1. 'Sextiliane, bibis quantum subsellia quinque.' Sic hoc loco *tabulæ*. Male igitur Cruquius: nec recte Lambinus. *Torrent. Solventur*] Lex vetabat, malo carmine perstringi quenquam, ut apparet vel ex illo loco: 'Pœnaque lata, malo quæ nollet carmine quenquam Perstringi.' De quo monet Trebatius. Recte respondet Poëta, qui festive in voce ludit. Concedo dignum esse pœna, si quis malum carmen condit; quasi de inepto carmine in tabulis agatur. Quid autem si quis bonum, sive elegans? Certe Cæsar, summus ingeniorum fautor, bona carmina amare solet. Si quis ergo bonus ipse dignum opprobriis lepide ac erudite perstringerit, judices ridicula interpretatione legem solvent: qui de malo, non de bono carmine agi ibi dicent: ac sic reum solvent, et Poëtæ crimen remittent. *Heinsius. Solventur risu tabulæ*] Dissolventur eum judicum risu tabularum leges. *Tu missus*] Tu demissus absolveris. [*Angelic. 1. tum missus.*]

SAT. II. Sub Ofelli pœsona, luxui deditos insectatur. De eo loquens qui gulæ servit, eum dicit non certo judicio, sed opinione quadam stulte concepta delitias in nonnullis cibis consecrari. Atque ut incommoda recenset quæ comitantur hunc, qui circa victum et luxum, sic commoda quæ tenui et frugali insunt, enumerat.

1 *Boni*] Ut Cruquius vult, alloquitur ἀσώτους, quos εἰρωνικῶς nominat viros bonos, eosque monet, ut secum velint disquirere, quæ virtus sit et quanta, hoc est, quam vim habeat, et quam præclaros in homine fructus concitet, vivere parvo, hoc est, vita frugalis et sobria. *Boni*] Sic nostri quoque codices: demto uno, sed recentiore, in quo *bonis* scribitur:

non bene: suos enim alloquitur, daturus præcepta, ut mox Sat. III. 'O bone, ne te Frustrare.' Torr. Boni] Ordo est: O boni, dicite quæ virtus, &c.

2 *Nec meus hic sermo*] Per occupationem: qua non inconsulto hæc de frugalitate præcepta Horatius accepta refert Ofello rustico, ne minus ipse temperans (quod Damasippus ei objicit Satyra sequenti) alios tenuitatis in vita servandæ temere monere dicatur: nam nihil est insanius, quam castigare alios, eisque hoc vitio vertere, ejus ipse criminationem effugere non possis. Cruq. *Quem præcepit*] Tres Mss. *quæ præcepit*. Recte, ut arbitror; placet enim illa loquendi varietas, quæ lectori somnum exentiat. Torr. *Præcepit*] Præmonstravit et docuit.

3 *Abnormis sapiens*] Bene hæc conjungit Lambinus, *Abnormis sapiens*, id est, sapiens quidem, sed non ad Philosophorum normam; quales Fabricius, Curius. Atque ita quidem et probatioribus codices. In quatuor tamen scriptum repperi, *Abnormi sapiens crassaque Minerva*, sine comate: ut ut sit, errant turpiter veteres Grammatici, qui hunc Ofellum et Stoicum et scriptorem faciunt, quem ex medio rure accersit Horatius, ut Cervium illum Sat. VI. Torr. *Crassa Minerva*] Philosophiam moribus exprimientem, neque tam disertum, quam simplicem ac sincerum. Erasmus. *Abnormis sapiens*] Sapiens, sed non secundum normam sapientiæ Stoicæ. *Crassaque Minerva*] Doctrina non ex cultus. [Codd. Feæ, *abnormi*, vel *anormis*.]

4 *Non inter lances*] Remotis prius iis quæ sunt cum luxu conjuncta, quibus capti sensus, et quasi blandis quibusdam laqueis irretiti, rectum illum animi lumen ita sopiunt, ut umbram pro corpore, pro vero falsum exosculentur; statuit impransos, sobrios et frugi homines accedere de-

bere ad cognoscendas ejus virtutis vires, quæ parvo vivere jubet. Cruq. *Lanceis, mensasque*] Vasa pretiosa pro epulis. *Mensas nitentes*] Mensas opiparas.

5 *Quum stupet insanis acies fulgoribus*] 'Insanum' vocamus quicquid nimium et immensum. Tali ergo splendore stupere atque hebescere tam oculorum quam ingenii aciem necesse est: nam, ut præclare ait Aristoteles lib. III. de Anima, Παντὸς μὲν αἴσθητοῦ ὑπερβολὴ φθείρει τὸ αἰσθητήριον. Torr. *Acies fulgoribus, et cum*] Cum oculorum et mentis acies, (id est, cum judicium rationis) auri et argenti fulgoribus obtunditur. [Dum stupet Vat. Rom. 10.]

6 *Acclinis*] Vetus scriptura, *adclinis*; unus etiam *adclinus*. *Acclinis* igitur vel *adclinis* ubique scribitur, nusquam *acclivis*: quemadmodum nec *recliris*, sed *reclinis*. unde *acclino* et *reclino*. Virg. x. 'Corpusque levabat Arboris acclinis trunco.' Torr. *Acclinis falsis animus*] Incumbens et propensus ad assentiendum falsis, quod multo cibo repletis accidit. *Meliora recusat*] Veram virtutem repudiat.

7 *Impransi*] Jejuni, integri judicii. *Cur hoc*] Cur velim ut impransi verum discatis?

8 *Si potero*] Ita præfari decuit rusticum sententias locuturum. *Torrent*.

9 *Corruptus judex*] Qualem cum esse necesse est, qui tibicinis, quod aiunt, vitam vivens, et tam ingenio quam corporis sensibus inter assiduas epulas hebescens, de temperantia agere instituit. Nam 'Corpus onustum Hesternis vitis animum quoque prægravat.' Notumque illud omnibus proverbium, Παχέα γαστήρ λεπτόν οὐ τίττει νόον. Idem. *Corruptus judex*] Sic animus cibo potuque confertus, verum a falso distinguere nescit. *Leporem sectatus*] Leporem venatus.

10 *Romana fatigat Militia*] Omnis quidem laboriosa militia, sed maxime Romana, ut Epod. IX. 'Fert vallum

et arma miles,' obiter notavimus. Quod cum ita sit, eumque 'Græcari' et 'pergræcari,' et 'Græco more bibere,' Romani usurpaverint pro dissolute ac genialiter vivere, et strenue potitare; miror quid Turnebo VII. 9. in mentem venerit, qui Græcari pro Græco more sese exercitare interpretatus sit. Denique hujus loci sententia est optimum condimentum atque obsonium esse famem, quacunque exercitatione partam. De disco autem vide I. Od. 8. ubi et aliæ assnetæ in Campo Martio exercitationes enumerantur. *Torrent.*

11 *Assuetum Græcari*] Te assuetum genialiter vivere, vel Græco more ludere. *Sen pila velox*] Sen pila te agit, id est, delectat.

12 *Molliter*] Synchusis dictionis molliter, quæ adhærere debet τῷ Græcari, non etiam τῷ fallente, ut quidam viri docti existimant. *Cruq. Studio fallente laborem*] Pilæ ludo oblivionem laboris afferente molliter, id est, cum quadam voluptate.

13 *Seu te discus agit*] Delectat. Est autem discus, massa ferri vel æris, vel gravis lapis, qui corporis exercendi gratia in altum vel latum projici solet. *Cruq. Discus agit*] Ludus in Græcia usitatus. *Pete cedentem aëra disco*] Militiam, equitationem, pilam, discum nominaverat. Jam disco saltem, inquit, quamquam minus Romanis assueto, te exerce. *Torrent. Pete cedentem*] Jacta discum in aërem, qui cedit corporibus gravioribus.

14 *Extulerit*] Nihil muto: sed tamen monendus est Lector, omnes pæne libros nostros habere extulerit: quod alii affirmanti vix crediderim. *Extulerit* ergo, ejecerit, depulerit satietatem, quæ fastidia parit. *Torrent. Extulerit fastidia*] Cum labor fugaverit satietatem, quæ nanseam parit. *Siccus, inanis Sperne cibum*] Expulso, inquit, per laborem nanseantis stomachi fastidio, inanis, sperne cibum

vilem. Est autem antiphrasis: nam aliud jubet, quam facturum sciat. *Torrent. Siccus, inanis*] Sitibundus, et famelicus.

15 *Sperne cibum vilem*] Ironica est concessio. Quasi dicat, non spernes. *Hymettia mella Falerno*] Vid. I. Sat. 10. 'Chio nota si commista Falerni est.' Ubi de temperanda Falerni austeritate vini Græci mixtura non nihil diximus. Hic eam melle mitigat: quem mellis usum declarat etiam Sat. IV. 'Aufidius forti miscebat mella Falerno.' *Torrent. Hymettia mella*] A monte Hymetto in Attica. Est Hypallage. [Vat. Rom. I. vilem; et nisi.]

16 *Foris est promus*] Qui tibi penum promat et congerat, domi non est, mare autem tempestuosius piscationem impedit. Quare si neque penus adsit pro voto, neque pisces mare suppeditet; reliquum est, ut aut fame sitique pereas, aut panis cum sale, hoc est, modicus parabilisque cibus, stomachum latrantem, cibique vellementer appetentem mitiget placetque, id quod bene, hoc est, jucunde et summa cum voluptate fiet. *Cruq. Foris est promus*] Ubi labor, eo quo diximus modo, obsonat; referre negat an foris sit promus, an clausa piscantibus maria: panem ac salem affirmans pro deliciis fore. *Torrent. Foris est promus*] Cellarius domi non est.

17 *Hiemat mare*] Ut Græcis χειμών, unde χειμάζω, sic Latinis hiems etiam tempestatem significat. *Hiemat* igitur mare cum procellis agitur. Non recuso tamen, quin 'hiemare' dicatur mare, et clandi: sed quoniam etiam eo tempore piscationi locus est, ad tempestates referre malim. *Torrent. Hiemat mare*] Mare in tempestatem insurgit. *Cum sale panis*] Aliquid diximus ad eum locum I. Sat. 3. 'Concha salis puri.' Hic Plinii verba adscribam lib. XXXI. 7. 'Varro etiam pulmentarii vice usos sale veteres

auctor est: esitasse enim salem cum pane et caseo, ut proverbio apparet.' De sale autem, ut antiquissimo, sic jucundissimo obsonio, quod et panem ipsum et cetera omnia condiat, per elegantem Plutarchus Sympos. Quæst. IV. 4. addens, ob id communi Neptunum et Cererem sacello coli solere, quod Neptuni donum sal, Cereris panis. *Torrent.*

18 *Latrantem stomachum*] Stomachum inanem. *Unde putas, aut*] Unde putas hanc voluptatem nasci in tam tenui victu?

19 *Qui partum*] Quomodo paratum? *Non in caro*] Non in carorum obsoniorum odore.

20 *Tu pulmentaria quære*] Tu epulas pulmento suaviores quære exercitio laborioso. *Pulmentaria quære Sudando*] 'Pulte,' inquit Plinius XVIII. 13. 'non pane, vixisse longo tempore Romanos manifestum, quoniam inde pulmentaria hodieque dicuntur.' Hic vero *pulmentaria* sudando quæri jubens, non tam epulas, quam in epulis gustum significat. *Torrent.*

21 *Pinguem vitiiis, albumque*] Sic paulo post: 'Corpus onustum Hesternis vitiiis.' Hoc est, sagina turpiter per ingluviem ingesta impeditum debilitatumque. *Album* vero interpretor, qui morbis, ut sæpe fit, inter epulas obortis palleat: quive assidue crapulando, consumpto jam naturali calore, ad hydropem vergat. Non recuso tamen quin *album* quis absolute pro nitida et distenta cute interpretetur. Candidiora enim eorum corpora, qui luxu et mollitia diffiunt. *Torrent.* *Pinguem vitiiis*] Nam pinguem vitiiis, id est, crapula turgidum et pallidum, neque ostrea nec scarus poterit juvare.

22 *Peregrina juvare*] Peregre advecta. *Lagois*] De scaro pisce diximus in Epodis. Lagois piscisne an avis fuerit ignoramus; animal adeo peregrinum, ut solius Horatii testimonio in rerum natura fuisse creda-

mus; dictum, ut volunt Interpretes, ab aliqua leporis similitudine, sive ad colorem, sive ad carnis leporinæ gustus similitudinem referamus. *Torrent.* *Lagois*] Piscis Romæ carnis et rarus.

23 *Vix tamen eripiam*] Stomachatur, vix se efficere posse, ut luxurioso persuadeat vitæ prioris ἀνικопίαν, id est, rerum adamatarum fastidium: cujus certe rei nulla alia causa est, quam usus et assuetudo vanitatis. *Cruq.* *Eripiam*] Vix persuadebo.

24 *Hoc potius*] Pavone. *Tergere palatum*] *Tergere*, pro avidius ac plenioribus buccis edundo exercere ac veluti deterere palatum dixit; aut pro novo illo pavonis gustu prioris escæ oblivionem inducere. Nec sane displicet Cruquii sententia, ut pro *vix tamen*, legatur *vix tandem*, et quidem cum interrogationis nota post dictionem *cauda*, quarto versu. Est enim novum, atque concinnum, ut admirans roget, quis tantæ vanitatis futurus sit finis. Vid. Turneb. XVIII. 12. *Torrent.* *Tergere palatum*] Fricare vel delectare palatum. [Vat. Rom. 10. et Barberin. 2. *turgere*.]

25 *Vanis rerum*] Corruptus vanitatibus rerum, ut deliciis luxuriosis. *Veneat auro*] Ratio vanæ persuasionis, a pretio, novitate, et pulchritudine plumarum pavonis. Juvenalis Sat. XI. 'Interea gustus elementa per omnia quærunt, Numquam animo pretiis obstantibus; interius si Attendas, magis illa juvant quæ pluris emuntur.' *Torrent.*

26 *Picta pandat spectacula cauda*] *Pavo* avium formosissimus, neque formæ suæ ignarus, quam mirifice ostendat; eoque nomine non arrogans tantum, sed et malevolus; primum pæne ignotus, tandem a Barbaris in Græciam delatus, Athenis pretio spectabatur. *Idem.*

27 *Tamquam*] Quasi ad gustum alarum pulchritudo pertineat.

28 *Coctore num adest honor idem*]

Duo vetusti codices *color* habent, non *honor*. Et sane idem honor adesse videri possit, si, ut hodieque in divitum mensis fieri cernimus, pennatus elato etiam capite in mensam veniat: sed *color* tamen ille gemmantium plumarum continuo deficere incipit, ut semel occisus est. Quod vero sequitur, *Carne tamen quamvis distat nihil*, subobscurum est. Nec velle Poëtam arbitror, inter pavonis et gallinæ carnem nihil interesse: et colore enim et gustu et facultate plurimum differunt: sed hoc potius, nihil illud formæ decus ad saporem facere, cum ob id cocti caro non mutetur, aut melior fiat: decipi igitur eum, qui, cum aliter quam cocto vesci nequeat, ob solam speciem, quam cocto abesse necesse est, gallinæ pavonem anteponat. Lego igitur, ut inter varias lectiones in uno atque altero codice scriptum inveni: *Cocto num adest honor idem, Carne tamen quamvis distat nihil? hac magis illam, Imparibus formis deceptum te petere, esto*. Torrent. *Coctore num?* Num cocto pavoni manent illæ plumæ?

29 *Hac magis illa*] Forma pavonis magis quam illa, id est, forma gallinæ. [Vat. Rom. 7. *nihil hac distet magis illa*. Vatt. 1. 3. et Barberin. 1. *nil hac magis illa*. 'Nimirum: quamvis hæc caro pavonis (de qua immediate dictum) nihil magis distat, excellit, illa gallinæ; patet, te deceptum potius specie, pulchritudine ejusdem pavonis antequam coqueretur; cui etiam carnis coctæ saporem responsurum tibi fingebas. Hoc recte ad mentem Poëtæ, qui pavonis carnem præfert carni gallinæ. Ita etiam evanescunt tot difficultates, et mutationes a Marcilio, Torrentio, Bentleio, aliisque excogitatæ, ut verba et eorum sensum deforment.' *Fea*. Hanc lectionem receperunt etiam Botlie et Jaeck.]

30 *Imparibus formis*] Formis pulchritudine dissimilibus. *Esto*] Con-

cedo.

31 *Unde datum sentis*] Similis priori error, aut gulæ flagitium potius, lupum piscem fastidire, qui non inter duos pontes Romæ captus sit; ac tantam palato suo vim tribuere, ut tam subtiliter hæc discernere se posse confidat: non quod ignoraret Horatius, ut stirpinum, aviumque, et quadrupedum, sic piscium quoque, quamvis ejusdem et generis et temperamenti sint, magnam tamen sæpe ratione loci, ubi vel nati vel nutriti fuerint, esse differentiam: qua de re Aristoteles de Hist. Anim. lib. v. sed nimis profecto ingeniosa gula est, quæ quo usque lupus Tiberim penetraverit, et ubi tandem captus sit, gustu deprehendat. Nam quod ait Juvenalis, 'Circeis nata forent, an Lucrinum ad saxum, Rutupinove edita fundo Ostrea, callebat primo deprendere morsu, Et semel aspecti dicebat littus echini.' Id multo tolerabilius est. De hujusmodi autem censura egregie Plinius lib. ix. 45. Qui vero nostra ætate de piscibus scripsere, lupos quidem inter marinos numerant; sic tamen ut e mari flumina subeant, quamquam ibi non nascantur. Optimos ergo esse aiunt pelagios ipsos; iis proximos, qui in ostiis fluminum capiuntur; postremos, qui fluminibus assueverint; atque horum insaluberrimos qui Romæ inter pontes degunt; ideo tantum commendatos, quod sordibus stercorebusque saginati gulæ magis lenocinentur. Qua in re tamen modum prisca illa luxuria statuit. Græcorum ergo *λάβραξ* lupus est Romanorum. Nam et nominis ratio convenit. Græcis enim *παρὰ τῆς λαβράτῃος* dictus, id est, a *vi* et voracitate; eandemque ob causam aptius a Latinis quam *lupi* appellatione vocari non potuit, ipso oris rictu atque hiatu prædatorem præferens. Et hoc igitur ingeniose Horatius, *Captus hiet*. Torrent. *Unde sentis*] Quomodo scis?

Lupus hic Tiberinus, an alto] An piscis iste sit in fluvio Tiberi captus, an alto, id est, in mari?

32 *Captus hiet]* Ordo est: Unde datum sentis, an hic lupus captus sit Tiberinus, an hiet in alto? In τῷ *hiet*, aut est Enallage temporis, pro hiarit, hoc est, spiraverit, escam captaverit hiendo, vixerit: aut allusit ad naturam piscium, qui capti confestim in latum os diducunt. *Cruq. Hiet]* Pisces omnes capti statim hiant et os in latum diducunt. *Pontesne inter jactatus]* An inter pontes, ubi lupus est potior, propter aquam concitatio-rem. [Barberin. 2. *pontesve.*]

33 *Ostia]* Circa Ostia Tiberis. *Trilibrem Mullum]* Lupi magni ac spissi, ita ut tricubitalis sæpe repe-riantur: at ‘Mullis,’ inquit Plinius, ‘magnitudo modica, binasque libras ponderis raro exuperat, nec in viva-riis piscinisque crescunt.’ At gula non alimentum, sed delicias quærens, adversus naturam, nec modicos amat mullos, et ingentes lupos asper-natur; quam insaniam egregie descri-bit Horatius. Illud memorabile quod Tiberii principatu evenisse Sucto-nius scribit, ut tres mulli xxx. milli-bus nummum venderentur, de quo ille publice questus sit, ipse tunc mi-rum in modum parcus. Nec minus memoranda, quæ de mulli exspiran-tis forma scribit Seneca Quæst. Nat-ur. lib. III. ita ut gulæ proceres, non minus illo spectaculo, quam gusta-tione caperentur; ac ne gustare qui-dem dignarentur, quem non in con-vivio innatantem vitro ac palpitantem vidissent: tunc denique accla-mantes, nihil melius saxatili mullo, nihil moriente formosius. Idem fere testatur Plinius IX. 17. Laudatissimi autem inter mullos barbati, a barba gemina qua insigniuntur inferiore la-bro sic dicti: Cicero ‘barbatulos’ vocat; alii imberbes sunt: tertium genus squamis asperum. *Torrent.*

34 *In singula]* Quem divides ne-

cesse est in frusta.

35 *Ducit te species]* Seducit, vel delectat te nulli magnitudo. *Quo pertinet ergo]* Cur igitur magnitudi-nem laudas in mullo, et reprehendis in lupo? [Codd. ap. Feam, *quid*, vel *quod pertinet.*]

36 *Illis]* Lupis.

37 *Modum dedit]* Dedit procerita-tem.

38 *Jejunus raro stomachus]* Sic libri nostri omnes. numquam jejunum fere dixeris, qui pridiana semper crapula prægravatur: placent ergo inusitata quæ stomachum irritent. *Torrent. Vulgaria]* Vulgares cibos. [Hildebert. Mor. Phil. Oper. col. 986. legit, *vulgaria tempsit.*]

39 *Magnum spectare catino]* Mag-num mullum.

40 *Gula digna rapacibus]* Διαρῥώσις helluonis, cui gula est non homine, sed harpyiis voracibus dignissima: aut gula, id est, helluonum luxuriosa cibaria merentur, ut ab harpyiis de mensa eripiantur et contactu fæden-tur. Est aut harpyia ἀρπαγὴ θεᾶ, id est, *raptrix Dea*. *Cruq. Gula digna]* Obsoniorum helluo, ejus dapes dig-næ sunt Harpyiarum contactu inqui-nari.

41 *Præsentes Austri]* Austri preci-bus meis faventes. *Coquite horum opsonia]* Sic Propertius libro IV. 5. ‘Vidi ego odorati victura rosaria Pæsti, Sub matutino cocta jacere noto.’ Id est, corrupta et marcida; sicut et Papinius: ‘Puberlesque ro-sæ primos moriuntur ad Austros.’ Austri enim aura calida et æstuosa tabem ac marcorem adducit. At contra Aquilo siccus et frigidus a putredine conservat. Præsentes qui-dem horum epulis Austros impreca-tur Horatius: sequitur tamen festiva ejus imprecationis correctio: quid enim opus Austris, si ipsa copia hoc efficit, ut putere omnia videantur? *Inopem*, inquit ille, *me copia fecit.* *Torrent. Coquite horum obsonia]* Hu-

mido vestro calore putrefacite.

42 *Putet aper rhombusque*] Quamquam aper nauseam movet et contemnitur. *Quando*] Quia.

43 *Ægrum sollicitat*] Copia fastidientem gravat stomachum. *Plenus*] Hellno exsaturatus.

44 *Acidas macult inulas*] *Acidas* vocat inulas, quas 'amaras' Sat. viii. Amaras certe esse ostendit Columella xii. 46. et Plin. xix. 5. An igitur hic *acidus* appellat, quod, ut *acida* omnia, proritant stomachum et nauseam eximunt. Est autem Romanis *inula* quæ Græcis ἐλένιον, vulgo *enulam* nominamus. *Torrent. Acidus macult inulas*] Inulæ sunt utiles ad appetitum excitandum, quia viscosam pituitum incidunt. [Vat. Rom. 9. *abacta est.*]

45 *Pauperies*] Victus tenuis. *Regum*] Majorum virorum epulis. *Vilius*] Parvi pretii.

46 *Nigrisque est oleis*] Oleis matris et amaris. *Haud ita pridem*] Ab exemplo et facto Gallonii demonstrat, luxum non officere modo stomacho, valetudinemque tentare, verum etiam infamiam notam suis sectatoribus inurere, quibus sine invidia publica, minus est integrum, nobiliores cibos esitare. *Cruq.*

47 *Gallonæ præconis*] Vetus haud dubie scriptura, non *Gallonis*. Quamquam enim Gallio Romanum cognomen est, notior tamen ille P. Gallonius a Lucilio cognominatus 'Gurges,' et acerbissimis visibus proscissus, in quibus 'acipenseris' mentio. Fuit autem piscium omnium Romæ nobilissimus, tanto habitus in honore, ut a coronatis inferretur cum tibicinis cantu, quasi quædam non deliciarum, sed numinis pompa; quod et Athenæus tradit: atque huic pisci pretium, ut nullus tam exiguus in macellum venerit, qui non mille nummis venderetur. Merito igitur Martialis: 'Ad Palatinas acipensera mitto mensas, Ambrosias oruent mune-

ra rara dapes.' Illud vero ambigitur, quod illi apud Græcos nomen fuerit. Gulielmus Rondeletius, qui ætate nostra omnium accuratissime de piscibus scripsit, docet esse ex galeorum genere eum, qui proprie 'galaxias' appellatur a Galeno, quem vulgo 'sturionem' nominamus. *Torrent. Gallonæ præconis erat acipensere mensa*] Gallonius præco fuit et obsoletorum gurgis, qui primus convivio posuit acipenserem, piscium omnium habitum nobilissimum.

48 *Quid? tum rhombos*] Pergit in proposito, pretium obsoniis non natura, sed opinione poni: postquam exemplis constat, ignorari vel pretiosissima, donec auctores inveniant per quos celebrentur; ut Gallonium, acipenser; rhombus et ciconia, virum nescio quem prætorium. Nam prisca Interpretes alii Sempronium, alii Rutilium Rufum nominant, qui prætoriam quidem ambiverit, sed ob interfectas ciconias populo invisus, repulsam tulerit, ut testatur Epigramma relatum a Porphyrione priscae elegantia: 'Ciconiarum Rufus iste conditor Hic est duobus elegantior Plancus, Suffragiorum puncta non tulit septem, Ciconiarum populus est ultus mortem.' Rhombi laudatissimi Romæ habiti, qui in mari Hadriatico capiebantur, majores etiam ceteris: et præcipue quidem Ravennæ, ut testatur Plinius ix. 54. unde et Ovidius: 'Hadriaco mirandus litore rhombus.' Galli nunc *turbot* vocant, a turbine, ni fallor. *Torrent. Rhombos minus*] Rhombus piscis summo erat in honore apud Romanos.

49 *Tutus erat rhombus*] Rhombus adhuc fere Romanis erat incognitus.

50 *Prætorius*] Sempronius Rufus, gulosus, prætorum expetens tulit repulsam. [*Donec nos Barberin. 2.*]

51 *Si quis nunc mergos suaveis edixit assos*] Ostendit nihil tam absurdum insigni aliquo inter gulosos ac gurgites illos auctore proponi, quod

alii non sequantur. Postquam enim ciconia, quam ne attingere quidem voluerant majores, Rufo assertore placuerit, cur non et mergi, quantumvis duri et insuaves, assi quoque tandem probentur? Plin. x. 23. In duobus etiam codicibus *edixerit* pro *edixerit* scriptum repperi: sed veterum more ss pro x. edicendi enim verbum cum prætoris persona mire convenit; ille edicit, parent ceteri. *Torrent. Edixerit assos*] Pro imperio dixerit.

52 *Pravi docilis*] Juventus quæ cito prava discit.

53 *Sordidus e tenui*] *Tenuis victus.* λεπτὴ διατρά, ut Græci loquuntur medici, paulo parcius est, qualis fere ægrotantibus præscribitur. At hic idem qui 'mundus;' medius nempe inter sordidum et sumtuosum. Nec præterire velim, veteres libros hic novam sive Satyram sive Sermonem aut Eclogam incipere. *Torrent. Sordidus a tenui*] Inter victum sordidum et luxuriosum victus medius est interjectus, qui etiam laudabilis est. *Ofello*] Philosopho inculto, de quo supra.

54 *Nam frustra*] Quod faciunt stulti, dum vitant vitia; tunc enim in contraria currunt; atqui non est sordidus qui frugaliter victitat; ergo alius est sordidus, alius tenuis victus, alius luxuriosus. *Cruq. Vitium illud*] Luxuriam.

55 *Alio, &c.*] In aliud vitium contrarium. *Avidienus*] Hunc sordidi victus exemplar ante oculos ponit, 'canem' ob sordes et immunditiam appellatum inquires. Atque hinc fortassis 'caninum prandium,' de quo Gellius xiii. cap. ult. Unde proverbium 'Cynice vivere.' nam Cynici non ob impudentiam tantum, sed et ob sordes sic appellati sunt. Vid. Turn. vii. 9. *Torr. [Codd. ap. Feam, detorsit. Vat. 13. Aufidienus.]*

56 *Ex vero*] Ex morum veritate, id est, ex immunditiis et sordibus.

57 *Quinquennais*] Veteres membranae quinquennas. *Torrent. Quinquennais oleas*] Oleas vetustate corruptas. *Est*] Comedit.

58 *Nisi mutatum*] Nisi acidum, ut acetum. *Defundere*] Sic quidem meliores codices, sed plures habent *diffundere*. quam lectionem non sequor: aliud enim 'diffundere vinum,' ut recte Advers. i. 1. et vii. 9. Turnebus docuit. *Torrent. [At nisi Vat. 13.]*

59 *Cujus odorem olei*] Tres codices oleum legunt, non minus recte. est enim sententia, *tum oleum cujus, &c.* Vel caulibus instillat id oleum, cujus olei odorem, &c. *Torrent. Cujus odorem olei*] Et instillat caulibus oleum, cujus odorem, &c. *Licbit*] Quamvis.

60 *Ille repotia, &c. Festos albatu celebrat*] Diebus enim festis, ac publica lætitia, togas sumebant non novas semper (qui enim hoc fieri ab omnibus potuit?) sed lotas a fullone recentes. Id enim facile fuit etiam tenuioribus, togæ sordes demere, opeque fullonis eandem interpolare, pristinoque candori reddere. *Ferrar. Repotia*] Postquam Festus nos docuit *repotia* dici postridie nuptias, cum apud novum maritum cœnatur, quia reficitur potatio; quidquid alii afferunt, mera conjectura est: præsertim cum accedat Gellii auctoritas ii. 24. Phura Turnebus, cxii. 6. et iii. 25. *Torrent. Repotia, nataleis, aliosve dierum*] Convivia facta die secundo a nuptiis; vel comessationes, quæ liberis natis inter vicinos celebrantur. Angl. *childfeasts.*

61 *Albatus*] Color albus lætitiæ convenit, faustus quippe ac felix, et Diis immortalibus gratus; unde non ineleganter Persius, Sat. ii. 'Negato Juppiter hoc illi, quamvis te albata rogarit.' Itaque et sacrificia, et spectacula, et convivia albati celebrabant, præsertim lauti atque divites; pauperes enim ac tenuiores tunicati

pullatique. *Torrent.* *Albatus celebret*] Alba veste indutus. *Cornu ipse bilibri*] Miræ sordes, vas olearium divitis in domo non bilibri majus: unde ipse, diffidens servis, non infundat quantum satis sit, sed guttatim cutilibus oleum instillet; aceti interim copia dissimulans olei parcitatem. *Torrent.* *Bilibri*] E vasculo corneo quod duas olei libras continet.

62 *Veteris aceti*] Aceti morientis et languidi.

63 *Quali igitur victu, &c.*] De hac locutione videndus Pet. Victorius Var. Lect. xxxiii. 11.

64 *Utrum imitabitur*] Galloninum luxuriosum? an Avidienum sordidum? *Lupus, hac*] Edacitas vel ingluvies. *Hac canis angit*] Bene Lambinus *aiunt*. Nam et ego in fidelissimis exemplaribus ita scriptum inveni: et sane magis proverbium sapit, quam si *angit* legamus. *Torr.* Convenit hoc dictum in hominem suspensio animo, sententiaque ancipiti, utrum sequatur aut fugiat, edacitatemne lupi, an sordes canis, Avidieni scilicet. *Cruq.* Vid. Canter. Nov. Lect. iv. 12. *Canis*] Immunditia vel sordes. *Angit*] Ut est in proverbio.

65 *Mundus erit*] Ille tenet medium. *Qui non offendet sordibus*] Sic nostri quoque codices, non *sordidus*. Quod vero mox sequitur, *In neutram partem cultus miser*, sic vetus exponit Interpres, ut dictio *cultus* patrii sit casus. *Cultus* enim nomen commune, et tam in vitio, quam in laude ponitur: cultus nempe cuiusque rei habitus est: et in homine tam ad animum, quam ad corpus refertur. *In neutram igitur cultus partem miser* est, qui vitam ita colit atque instituit, ut inter luxuriæ pompam atque avaritiæ sordes media insinat via, miser futurus si altero extremorum peccet. *Torrent.* *Sordibus, atque*] Indecora parsimonia.

66 *In neutram partem cultus*] Nimi-

rum is cultus et victus mundus erit et frugalis, qui sordibus neminem offendit, et in neutram partem, nec nimis sumptuose, nec nimis sordide miser et infelix est. Hic modice vitans, neque, tanquam avarus, tenax et sævus erit, exemplo Albutii illius senis, dum munia et officia quidvisque agere debeat in servos suos dividit, nec ut prodigus ille alter Næviusa quam unguento dilutam convivis præbebit: nam hoc quoque vitium prodigalitatis non ferendæ. *Lubinus.* *In neutram partem cultus miser*] Et in neutram partem cultus, sive sordidi, sive luxuriosi, erit miser. *Hic neque servus*] Hic, quem mundum dicimus. [Ald. 1501. et Junt. 1503. *cultu miser.*]

67 *Albuti senis*] Ego Titum Albutium esse crediderim, quem et Lucilius perstrinxit, virum illo sæculo minime ignotum: qui Græcæ elegantiae ad vitium usque curiosus, Græcus videri ac salutari amabat, cum Romanus esset. 'Senem' autem vocat Horatius non ætate, sed seculo suo priorem: ut et ipsum Lucilium Sat. præcedente. Quod cum ita sit, nihil equidem addubito, quin adversus Lambini, Cruquii, et Porphyryonis sententiam Albutium hic tamquam anxie nimis et insane curiosum in tractandis convivis atque hospitibus notari credam: contra vero Nævium ut negligentem, supinum atque ignavum, quare et *simplicem* appellat Poëta. Ille igitur, siquid omissum, aut non recte factum, sævus etiam in servos, ac crudelis erat: hic tam remissus ac stupidus, ut aquam quoque, quæ omnibus ad manum sit, quæque tunc maxime laudatur, cum limpida et pura, nullas, ut loquuntur Philosophi, saporis habeat qualitates, unctam pinguemque impune apponi sineret: *unctam* pro unguento perfusam interpretari putidum et ineptum est: nec me movet quod i. Sat. 1. Nævius quidem tanquam Nomentano

luxu par adducitur: nam et ipse Lambinus *Mævius* ibi, non *Nævius* legit, et quamquam nos ibi '*Nævii*' nomen retinimus, aliter tamen, quam ille, interpretati sumus, pro parco nimis ac sordido: quod opinionem hic quoque nostram confirmat. '*Didere*' antem '*munia*' pro partiri servorum officia, vocabulum priscæ elegantiae est, Lucretio frequens, nec Virgilio neglectum *Æneid.* vii. '*Didit* hic subito Trojana per agmina clamor.' *Torrent.* *Albuti senis*] Albutius servos prius castigabat, quam aliquis eorum peccasset. *Didit*] Dum officia distribuit.

68 *Simplex Nævius*] Ut *Nævius* parum prudens. *Unctam*] Aquam unguentis dilutam, quod est luxuriæ non ferendæ. [Vat. 13. et Vat. Rom. 2. *præbebat.*]

70 *Accipe nunc victus*] Enumeratio eorum, quæ comitantur et simplicem et compositum victum, ut utrumque ex oppositorum cognitione clarius evadat omnino negligendam esse nimiam curam corporis; cum ut hoc vegetum et validum sit ad quævis munia subeunda, tum ut animus, profusa crapula non impeditus, evigilet alacris et promptus, ad ea perquirenda quæ sunt honesta et cum virtute conjuncta. *Cruq.* *Quæ, quantaque*] Quæ commoda. [Vat. Rom. *tenuis quæ secum quantaque victus.*]

72 *Credas, memor illius escæ*] Credere debes. [Chisian. 2. a m. pr. *credes.*]

73 *Simplex*] Una. *Tibi sederit*] Hoc est, sumta jam ac depressa in ventriculo quieverit, nullo subsecuto stomachi tumultu, ut fit cum varia permiscantur, et mala illa copia laboratur. *Torrent.* *Olim tibi sederit*] Aliquando tibi placuerit. [Vat. Rom. 2. *ac simul.*]

74 *Miscueris elixa*] Si in stomacho mixeris.

75 *In bilem vertent*] In choleram amaram. *Stomachoque tumultum Len-*

ta feret pituita] '*Bilem*' ante, nunc '*pituitam*' dicit, unde in stomacho tumultus oritur: hæc a calore imbecillo, illa a nimio gignitur: ut enim bilis humor calidus et siccus est, sic pituita frigidus humidusque; quare et '*lentam*' appellat Horatius. Jam vero in confesso est, cibum varium ac multiplicem, gravem atque periculosum esse; quæ enim inter se distant, sese invicem corrumpunt. Tanquam oraculum igitur ab Hippocrate dictum credamus libro *περί φύσων*, sive de *Flatibus*: *Τὰ γὰρ ἀνόμοια στασιάζει, καὶ τὰ μὲν θάσσον, τὰ δὲ σκολιότερον πέσσειν.* Dissimilia enim seditionem concitant, atque hæc citius, hæc difficilius concoquantur. *Torr.* *Tumultum*] Dolorem.

76 *Pituita*] Phlegma. *Ut pallidus*] Decolor et ægrotus.

77 *Cæna desurgat dubia*] Id est, de cæna surgat; ut '*deproperare apio coronas*,' et similia: quæ interpretatio, ut simplicior, et melior est. Vide tamen *Turneb.* xvii. 17. et de cæna dubia, xxviii. 4. *Torrent.* *Cæna dubia*] Cæna est dubia, ubi convivæ dubitant, quid de multis sumant.

78 *Hesternis vitiis*] Hesterna crapula. *Animum quoque prægravat*] Ut fieri necesse est; animo quippe gravati corporis *συνπαθεία* laborante: unde '*pingues*' dicti etiam ingenio tardo. *Torrent.* *Prægravat una*] Animum hebetem reddit.

79 *Atque affigit*] Atque ad humum dejicit animam divini spiritus partem. *Affigit humo*] Sic antehac in omnibus codicibus legebatur: Lambinus *affigit* substituit. Sed a recepta lectione non recedo; ut gravis crapula animum terræ veluti affixit, quem uti igneum et celestem sursum tolli convenerat. De verbo autem '*affligere*,' elegans locus Plinii viii. 40. de cane elephantum oppugnante, '*Donec*,' ut inquit, '*assidua rotatum vertigine affixit ad casum ejus tellure concus-*

sa.' *Divinæ particulam auræ*] 'Igneus est ollis vigor et cœlestis origo Seminibus.' *Torrent.*

80 *Alter ubi dicto citius*] Non parum cespitat hic Pseudacron, coordinans τὸ dicto citius, verbo surgit : cum rectius (meo quidem iudicio) apponi debeant proximo participio, *curata*, hoc modo : Alter, qui parvo vivit, ubi dicto citius, hoc est, parce ac sobrie membra, hoc est, corpus curavit, et sopori dedit, surgit vegetus, &c. *Cruq.* *Alter, ubi dicto citius*] Alter, cuius victus parvus est et frugalis. *Curata Membra*] Membra mediocri cibo recreata. [Vat. Rom. 8. a m. pr. *citius dicto.*]

81 *Vegetus præscripta ad munia*] Alacer ad necessarias functiones.

82 *Hic tamen ad melius*] Qui parce vivit, ad meliorem victum potest transcurrere aliquando.

83 *Diem festum rediens advexerit annus*] 'Annum' pro illa anni parte dixit, in quam dies festus, sive solennis, aut publicæ aut privatæ lætitiæ caussa inciderit. Hilare autem et jucunde festos agebant dies, profestis parci; ut esset festis quod prodigerent. Plautus *Aulul.* 'Festo die si quid prodegerit, profesto egere liceat nisi pepercerit.' *Advexerit* autem pro *adduxerit* habent libri nostri omnes, demto uno atque altero recentiore, ex glossemate opinor. *Torrent.*

84 *Ubique Accedent anni*] Et ubi senectus advenerit.

86 *Ætas Imbecilla*] Eadem quæ et 'mala' a veteribus dicta; hoc est, senectus, ipsa morbus. Exempli apud Nonium initio operis, ut et juvenus dicta *ætas bona* : quemadmodum enim diei, sic et ætatis prior pars melior, posterior pejor est. Virg. 'Optima quæque dies miseris mortalibus ævi Prima fugit; subeunt morbi tristisque senectus.' Quanto autem imbecillior, tanto tractanda mollius. In pluribus quoque exemplaribus sic legitur : *Ubique Accedunt anni, tractari mollius*

ætas Imbecilla volet. Meo iudicio rectius. *Torrent.* [Vat. Rom. 2. a m. pr. *addatur ad istam.*]

87 *Præsumis, &c.*] Ante tempus sumis.

[88 Vat. Rom. 1. Angelic. 1. a m. pr. Barberin. 1. et Vallicel. 1. *molli-tiam.*]

89 *Rancidum aprum*] Notat Plutarchus Sympos. vi. 4. veterum instituto semper aliquid præsentibus in futurum relinqui debere : atque ita interpretatur notatum illud Pythagoræ symbolum (quamquam alii aliter exposuere) *χολύκι μὴ ἐπικάθισαι, chænici ne insideas*, atque alteram huic similem paræmiā, *ἀποκείμενος ἰχθὺς, piscis sepositus*. Utroque autem dicto admonemur, sic uti præsentibus, ut servemus aliquid in posterum. Et tale aliquid hic Ofellus majorum exemplo suis præcipit : nam vel rancidum fieri aprum sit satius, quo venturo forsitan hospiti servetur, quam domini unius gula mox absumi integrum. Recte enim Juvenalis : 'Quanta est gula quæ sibi totum Ponit aprum?' *Torrent.* *Rancidum aprum*] Aprum leviter putentem. *Non quia nasus*] Et nasus in proverbium abiit pro iudicio : veluti odorari, ejus instrumentum est nasus, pro resciscere : et odor pro suspicione. *Erasmus. Nasus*] Iudicium.

90 *Hac mente*] Hac intentione.

91 *Vitiatum commodius*] Putidum potius ederet.

93 *Tellus me prima*] Sic i. Sat. 3. 'Cum prorepserunt primis animalia terris.' Et Virg. Georg. 'Tuque o cui prima frementem Fudit equum tellus.' Quibus exemplis doctissimis viris assentior, perpetuum videri terræ epitheton, quam nempe Hesiodus ante cetera elementa, atque ipsum cælum, extitisse tradiderit. Vide Turneb. vii. 9. *Torrent.* *Prima tulisset*] Tellus in prima sua ætate.

94 *Quæ carmine gravior*] Hoc est : Quæ fama carmine celebrata potest

esse gratior auribus humanis audita-
que jucundior, quam acroama fruga-
litas sobrietatisque? quam vitæ fru-
galiter honesteque peractæ? *Cruq.*
[*Quæ carmine gratior aurem*] Fama,
quæ humanæ auri sit gratior, quam
quodvis carmen.

95 *Occupat*] Meliores libri *occupet*.
Placet cum interrogationis nota post
dictionem *humanam*. Idque duplici
sensu ad verba illa, *quæ carmine gra-
tior*; hoc est, quæ quavis modulati-
one jucundior aures impleat; ut The-
misticlem illum Græciæ principem,
cum interrogaretur, quod acroama
aut ejus vocem libentissime audiret,
respondisse aiunt, ejus a quo lauda-
retur: aut *carmine gratior*, hoc est,
cum per carmen celebratur atque ac-
cinitur; ut Achilli Homerum laudum
ejus præconem invidisse fertur Alex-
ander Macedo: et sicut perfectissi-
ma eloquentia ipsa poësis est, sic lau-
dari a Poëta pulcherrimum creditur.
Torr.

96 *Ferunt*] Afferunt. *Adde*] Adde
hæc etiam incommoda.

97 *Patrum, vicinos*] Cujus sub im-
perio es. *Te tibi iniquum*] Te tibi
inimicum, quia omnia tua das aliis.

99 *Æs laquei pretium*] Bene Lamb.
editione secunda *as* reposuit: ante
autem vulgatos secutus codices *æs*
scripserat. Magna vero miseria ejus
cujus ad restim res redierit; quam-
quam plus dixit Horatius, ne tantil-
lum quidem superesse quo restim
compares. Talem ligurritoris exitum
describit etiam Juvenalis, Sat. x. cum
ait: 'Talibus a dominis post cuncta
novissimus exit Annulus, et digito
mendicat Pollio nudo.' Nota autem
illa, 'Assis non facere,' 'Ad assem
perdere,' 'ad assem redigi,' apud
Flacum. Gul. Canterus Novar. Lect.
iv. 12. *Torrent.* *Æs, laquei pretium*
Pecunia, qua laqueum tibi emas ad
suspensum. *Trasius*] Mira hujus no-
minis varietas: nam et *Travius*, et
Traxius, et *Transius*, et *Trallius*, et

Trullius scriptum invenias. Nec mul-
tum interest. Grammatici luxurio-
sum nec divitem volunt: merito igitur
objurgari enim, ejus nempe res
luxuri non sufficeret, neque stultitiam
paterentur opes. Nec negare possi-
mus, quin 'jurgare' et 'jurgari' dix-
erint veteres: ut Terent. Andr. 'Ce-
do quid jurgabit tecum.' Sed tamen
'jurgare' et 'jurgari,' est quasi ex
jure agere et cum aliquo contendere.
quare jurgantur etiam amici; nec
scio an 'jurgari' passive idoneus ali-
quis auctor dixerit. Quare omittere
nolim, quin quod codicis Carondele-
tiani margini adscriptum est refe-
ram: 'Travius enim vult hominem
fuisse ditissimum, qui adversus Ofel-
lum, aut alium quemvis Stoicum jurgando hæc dicat. Ego,' &c. *Tor-
rent.* *Trasius istis*] Homo profusus
idemque pauper.

101 *Tribus amplas regibus*] Sic Ju-
venalis Sat. v. 'Pretio majore para-
tur Quam fuit et Tulli census, pug-
nacis et Anci,' *Tribus amplas regibus*,
&c.] Quæ sufficiant tribus regibus.
Ergo Quod superat] *Νοῦθεσία* incre-
pans abusum, demonstrat usum ve-
rum et laude dignum. *Cruq.* *Ergo*
Huic luxurioso respondet Horatius.

102 *Quod superat*] Quod tibi su-
perest. *Melius quo*] Non melius quam
in epulas luxuriosas.

103 *Indignus quisquam te divite*] In-
opia indignus, qui non meretur, nec
debet egenus esse.

105 *Tanto emetiris acervo*] E tanto
acervo. [Vat. 4. *ex magno metiris*.
Cuning. ex ingenio, *e tanto metiris*;
et sic Ed. Princ.]

106 *Uni nimirum tibi, &c.*] Sic ali-
bi: 'Non si male nunc, et olim sic
erit.' Alludit ad rerum mutabilita-
tem et fortunæ inconstantiam. *Recte
semper erant res*] Non semper, quia
fortuna est instabilis.

107 *Posthac inimicis risus*] Commu-
tata fortuna. *Uterne*] Recte: sic
enim lib. Mss. antea vero *uternam* le-

gebatur. Quamquam non sola ne particula sæpe ornatus tantum gratia additur, ut 1. Sat. 10. ostendimus, sed etiam *nam*. Virg. lib. v. 'Heu quianam tanti cinxerunt æthera nimbis?' 'Inimicos' autem vocat, quos in gulam tantum prodigus, nulli mortalium benefaciendo, offenderit, atque hostes sibi fecerit. *Torrent*.

108 *Ad casus dubios*] Ad mutationem fortunæ constantior erit, &c. [Vat. Rom. 1. a m. sec. et Vat. Rom. 2. a m. pr. certior.]

109 *Pluribus assuerit mentem*] Qui rerum omnium copiæ animum et corpus assueverit. *Superbum*] Corpus delitiis elatum.

111 *Aptarit idonea bello*] Præparaverit, quæ in rebus adversis usui esse possint.

113 *Integris opibus, &c.*] Omni re sua familiari incolumi. *Non latius usum*] Sunt qui *lautius* substituant. Male; nam lautitias ab Ofelli mensa, etiam manente fortuna, abfuisse, locus ipse ostendit. Late autem opibus ntitur, qui expensis necessariis atque utilibus non contentus, voluptati quoque indulget; neque modum statuit, immemor, quod dici solet: 'Quo non egeas, vel asse euntum carum esse.' *Torrent*. *Non latius usum*] Non largius.

114 *Quam nunc accisis. Videas*] Sensus est: Ofellum, cum agri ejus belli civilis proscriptione in ditionem veteranorum redacti essent, eosque non jam ut dominus, sed ut conductor, excoleret, non minus tamen late eum in alieno vixisse, quam antea in proprio. Pet. Nannius Miscell. lib. iv. Turneb. xii. 1. *Quam nunc accisis*] Quam nunc proscriptione imminutis. *Videas*] Quilibet videre et audire potuit, Ofellum narrantem hæc: Non ego, &c. *Metato in agello*] Hoc est, dimenso jam ut Umbreno assignaretur; sic enim Lamb. atqui jam Umbreni fuisse agellum, ea quæ sequuntur ostendunt. 'Metati' igitur vocabantur 'agri,' militibus certis

jugerbis viritim attributi: quod, cum ut hic Ofello, ita et Virgilio accidisset, argumentum præbuit Eclogæ primæ: eademque de re conqueritur in Diris: 'Pertica quæ nostros metata est improba agellos.' Quamquam nonnulli Valerii Catonis eum esse versum volunt. *Torrent*. Et *metatus ager* dicitur de assignato, vel opimo et pingui. Inde 'metari,' pro eligere. *Salmas*. *Metato in agello*] In agello demenso, et ab Umbreno, Augusti milite, conducto. [Codd. Feæ, *accisis, abscissis, abscisis, vel succisis.*]

115 *Fortem*] Temporum injuriam fortiter ferentem. *Mercede colonum*] Pretio dato pro agro suo ad Umbrenum translatum.

116 *Non ego*] Totus usque ad finem Satyræ sermo est Ofelli. *Profesta*] Die non festa, Augl. *A working-day*.

[117 Chisian. 2. a m. sec. et Ald. 1501. *fumoso.*]

118 *Longum post tempus*] Hospes raro veniens lautius et libentius est accipiendus.

119 *Sive operum vacuo*] Sive cum vacarem ab opere. *Per imbrem*] Cum ipsa nempe tempestas invitat ad convivandum: ut sæpe in Odis vidimus: notumque illud Virgilio: 'Invitat genialis hiems.' *Torrent*. *Per imbrem*] Propter imbrem, quamdiu pluebat.

120 *Bene erat*] Abunde erat nobis ad hilaritatem. *Non piscibus*] Mensa non piscibus instructa.

121 *Pensilis uva secundas*] 'Pensilem' vocat uvam, ad hoc suspensam, ut passa hieme ederetur, quemadmodum Neapoli toto ferme anno servari vidimus, jucundissimi saporis atque aspectus. Varro: 'Pensilia, ut uvæ, sorba ipsa ostendunt, quando ad usum oporteat promi.' Et hæc quidem Turnebus. De secunda autem mensa, quæ pomorum erat, iv. Od. 5. Turneb. xv. 6. *Torrent*. *Pensilis uva secundas*] Uva, quæ pendens servabatur.

122 *Cum duplici ficu*] Cum geminis ficibus, quas mariscas appellant.

Duplici ficu] ‘Duplex’ interdum non id quod geminatum, quodve duorum generum est, significat: sed quod magnum, perinde ac si alterum tantum dixeris: sic enim Virg. ‘Duplici dentalia dorso.’ Et, ‘Duplex agitur per lumbos spina.’ Atque ita ‘duplicem ficum’ hic dici existimat Turnebus XIII. 1. quæ major uberiorque et formæ amplioris sit: quam ‘mariscam’ quoque appellamus; aliis quidem viliozem. Unde Mart. ‘Infanti melimella dato fatuasque mariscas.’ Sed Ofelli rustici bellariis convenientem. Neque ego quidem id negaverim, cum Servius etiam illud, ‘duplicem gemmis anroque coronam,’ ita interpretatus sit: et ‘figere clavis duplicibus,’ pro magnis, dixerit Cato de Re Rustica cap. 20. sed tamen non tam inelegantem fuisse Ofellum existimo, ut, in tanta ejus pomi, ruri præsertim, copia, convivis suis mariscas solas apposuerit. Quare ‘duplicem ficum’ exponere malim, quæ duorum generum sit, præcox et serotina, alba item et nigra, utraque jucundissimi saporis; quarum illam felicibus arboribus annumerat Macrob. III. 20. Sed et ‘duplicem’ pro bifera interpretari possumus. ut in Columellæ hortulo: ‘Tum præcox bifera descendit ab arbore ficus.’ Quamquam ‘bifera ficus’ tamquam certum aliquod genus a Macrobio recensetur. *Torrent.*

123 *Post hoc ludus erat*] Postquam nos cibo et potu explevissemus. *Cupæ potare magistra*] Lambini conjectura *cupa potare*, qua tantopere sibi plaudit, nullius neque impressi neque calamo exarati codicis testimonio nixa, merum somnium est: *cupa* enim legunt omnes. ‘Cupam’ quidem, seu ‘cuppam’ mavis, scio vas esse vinarium; sed quod cupæ magisterium in convivio fingi possit equidem ignoro, et cupæ majora sunt vasa, quam ut tam facile exhauriauntur. Turneb. VII. 9. receptam lectionem servans, ad

ludi genus referre maluit, cum is qui adversus convivii leges in re aliqua peccasset, cyathum ob culpam educere juberetur: ipsa enim culpa hoc veluti imperat, qua commissa pœnâ obstringimur; exemplum in Plauti Sticho: ‘Qui peccat poculo multabitur:’ eandemque explicationem juvant ipsa Poëtæ verba, cum ait: ‘Post hoc ludus erat.’ Juvat etiam nostrorum temporum consuetudo; et quod ab ignoto Scholiaste in vetusto codice adscriptum repperi: ‘culpa magistra, id est, errore docente,’ hoc muletæ scilicet nomine faciendum esse. Sed quid si et hoc modo interpretemur, ut de more quidem a cœna largius biberint, sic tamen, ut vitarent culpam, qua veluti magistra coercerentur, ne Scytharum aut Thracum more temulenti tumultuarentur. *Torrent.* *Cuppa potare magistra*] Nullo alio bibendi Magistro ad potandum adhibito, quam ipsa cuppa, id est, ut suo quisque arbitrato biberet, et quantum vellet. [*Post hæc* Vat. 9.]

124 *Ac venerata*] Ac rogata Ceres, ut culmum faceret exurgere altum. *Venerata Ceres, ut culmo surgeret alto*] *Ita culmo surgeret alto*, habent aliquot exemplaria; quam scripturam veram puto: ita surgeret, ut pura mente Dea colebatur. Altera tamen apertior est: quam sic explicat Turneb. VII. 9. ut, libatione Cereris Deæ frugum in convivio illo rustico facta, tum demum largius sese invitarent, ac vino severitatem deponerent. Lambinus præterea plurima accumulat exempla, quibus ‘venerari,’ idem valere quod precari ostendit. Hic verò tantum obiter hoc admonendum est Lector, Cereris libari vinum potuisse: mulso tamen, non vino Deæ sacrificari solere, ut ex Macrob. III. 11. constat; eademque de re Servius in illud Virgillii: ‘Cui de lacte favos et miti dilue Baccho.’ ‘Venero’ autem pro ‘vencror’ dicebant antiqui. Virgilius: ‘Cursusque dabit venerata

secundos.' Alii tamen hoc pro 'rogata' exponunt. Sed eo ipso quod deos colimus, ut propitii sint, rogamus quoque; atque adeo in ipso cultu preces sunt: quare *παθητικῶς* accipere malim. *Torrent.*

125 *Explicuit, &c.*] Id est, explicuit frontem contractam propter seria, id est, propter curas, quæ a seriis proveniant. *Landinus. Explicuit*] Discussit. *Seria frontis*] Res serias, curas, et molestias, quibus frons contrahitur.

126 *Seriat, atque*] Sit mihi fortuna iniqua (inquit Ofellus) quantum volet. *Tumultus*] Terrores et alios motus excitet.

127 *Hinc imminuet*] De eo, quod in usu habeo.

128 *O pueri nituistis*] Pingues et nitidi fuistis. *Nitere* enim corporis *εὐεξία* demonstrat. Male qui pro *nituistis*, *vixistis* hic legunt: quamquam non uno in cod. Ms. sic repperi. Atque ita *nitor olei* pro olei pinguedine apud Vitruvium lib. x. ut 'pinguem' et 'nitidum' conjunxit Horat. in Epist. ad Tibullum. Virgilius quoque, illo in versu: 'Superoque nitentem Cælicolum regi inactavi in littore tanrum.' Nam opimum atque eximium intelligit. Contra vero graciles nimium attennatoque corpore, 'vesiculos' appellabant. auctor Festus. *Torrent. Nituistis*] Minus splendide vixistis? *Ut huc novus incola venit*] Postquam huc venit Umbrenus.

129 *Nam propriæ telluris*] Commodi enim natura diversorum nobis, inquit Cato Major, non habitandi locum dedit. Sunt autem privata nulla natura. Cic. Offic. 1. [*Nam proprium* Chisian. 1. a m. sec. *Nam proprie* plures codd. ap. Feam, et edd. Venet. 1495. 1509. quod receperunt Fea, Bothe, et Jaeck.]

130 *Ille*] Umbrenus per Augustum.

131 *Nequities*] Luxuria et sumptus profusus. *Aut vafri inscitia juris*] Aut vafri juris ignoratio. Sed cur Poëta

jus vafrum, appellat? An quod hujuscemodi vafrities est in Jurisconsultis, ut in utramque partem jus exponant et interpretentur? Non audeo affirmare.

132 *Vicacior hæres*] Mors possessoris, cui hæres diutius vivens succedit.

134 *Nulli proprius*] Nulli perpetuus.

135 *Fortes, &c.*] Vivite forti animo adversus fortunæ incommoda. [Vat. Rom. 6. 10. *nunc aliis.*]

[136 *Martiaque Sanad. ex ingenio.*] SAT. III. Damasippum inducit ipsum accusantem quod nihil scriberet: deinde sub persona Damasippi Stoicæ paradoxon tractat, nimirum, 'Stultos omnes insanire.'

1 *Sic raro*] Festivum Junii Damasippi (sic enim Grammatici nominant) cum Horatio colloquium: quo ille, e mercatore, Stertini opera, factus repente Stoicus, a Poëtæ reprehensione incipiens, raros esse stultitiæ expertes docet, stultos autem omnes insanire. Quod autem Cruquius pro *Sic raro* legendum putat ex libris Mss. *Si raro*, id nec mihi displicet; non tamen tanti est, ut a vulgata lectione recedam. Vid. Turneb. vii. 10. *Torrent. Sic raro*] O Horati. *Ut toto non quater anno*] Hæc per exaggerationem efferuntur, ut a tempore et tarditate sit ipsa castigatio verisimilior. *Cruq.*

2 *Membranam poscas*] Charta proprie dicta ex papyro erat, condita demum Alexandria, in Ægypto reperiata: at 'membrana' ex animantium pellibus concinnata est primum Pergami, unde 'Pergamena' dicta est, cum chartam supprimente Ptolomæo Rege Ægypti, Eumenes in Asia ad ipsius æmulationem et ipse bibliothecam instituerat: sic enim Plinius xiii. 11. Exprobrabat igitur Horatio Damasippus, quod tam raro membranam posceret, in quam tandem ea, quæ tamen diu texens atque retexens in

palimpsesto descripserat, publicandi causa referrentur. *Torrent. Membranam poscis*] Chartam in qua scribas. *Scriptorum quæque retexens*] Commutans omnia, quæ in tabulis aliquando scripseras. [Vat. 1. Chisian. 2. alii codd. ap. Valart. recensens, Vat. 10. retentes.]

3 *Vini somnique benignus*] Vini largus, id est, nimium bibens et dormiens.

4 *Dignum sermone*] Dignum fama, dignum laude: neque enim aliud est 'fama,' quam populi sermo. *Torrent. Dignum sermone canas*] Nil dictu dignum Satyris mandetur. [Angelic. 1. a m. pr. canis.]

5 *Saturnalibus huc fugisti*] Post dies Saturno sacros (in quibus magna erat potandi copia) huc, id est, ad villam fugisti ut scriberes. *Huc fugisti*] Rus scilicet, e populi turba, ad quietem, quo melius meditari in otio posses. *Torrent. Sobrius ergo*] Sobrius autem ei opponitur, quod supra dixit: 'vini somnique benignus;' perinde ac si dicat, si vini somnique copia largior obstitit tibi scripturienti, nunc sobrius, *ἄνους ἄπνους τε*, dic aliquid dignum promissis. *Cruq.* [Bentl. *fugisti sobrius*. Vat. 1. a m. sec. esto pro ergo.]

7 *Calami*] Culpantur calami ad scribendum minus apti. *Immeritusque laborat*] Immerito abs te vexatur paries ædificatus, Diis et Poëtis male propitiis. [*Frustra culpantur* Vat. 4. *Culpantur calami frustra* Chisian. 2.]

8 *Iratis natus paries Dis*] Hoc non nti a Damasippo dictum accipio, sed a Poëta ipso, parietem, ut iracundi solent, execrante; cum ipsius esset culpa, nihil noctu meditantis, quod ceratis in pariete tabulis inarare posset. Et hoc quidem, si communem loci huius interpretationem sequamur: nam mihi equidem non displicet eorum opinio, qui infelicem vocari volunt parietem, quod, si non succederet meditatio, pugnis subinde

cæderetur: juxta illud Persii: 'Nec pluteum cædit, nec demorsos sapit ungues.' 'Natum' autem pro 'factum' dixerat: denique 'agrum' non absimili figura 'bene natum' dixit Varro, qui fertilis sit a natura ac doctus. *Torrent. Paries Dis*] In pariete cerato solebant Poëtæ, siquid noctu in mentem veniret, inscribere. *Dis atque Poëtis*] Velim dispiciat lector domus, num foret ex sententia auctoris, *Dis atque Poëtis* interpretari, per *ἐν δῷ δῶω*, pro divinis Poëtis, proinde ac si ironicōs hæc dicantur a Damasippo. *Cruq.*

9 *Multa et præclara minantis*] Sic Epist. ad Celsum: 'Dic multa et pulcra minantem.' Hoc est, de se jactantem ac promittentem, atque omnia magna loquentem: quamquam fere, ut ex Servio notat Lambinus, 'minamur' mala, 'promittimus' bona. *Torrent. Minantis*] Multa promittentis.

10 *Vacuum*] Te otiosum. *Tepido cepisset villula tecto*] Horatius domo tepida delectabatur; nam frigoris erat impatiens.

11 *Stipare Platona*] Cum Platoni hoc veluti satellitium adjungit, ipsum aliorum omnium veluti principem constituit: ab eo rem, ab aliis verba potissimum scripturum aliquid cum laude petere debere demonstrans, ut alibi: 'Rem tibi Socraticæ poterunt ostendere chartæ.' Vid. Turneb. ix. 6. *Torrent. Stipare Platona*] Quasi stipatores tecum educere in villulam rusticam.

[12 Vat. Rom. 8. *comites adducere*, quod recepere Fea, Bothe, et Jaeck. *et ducere* Vat. 13. et Vat. Palat. 1. *et ducere*.]

13 *Invidiam placare*] Virtutis omnis, quam incolumem odimus, comes invidia: non ideo tamen deserenda virtus, cui qui insistit magis, is invidiam aliquando superare possit: sed qui cedit, derisui ac contemptui habetur; quod omni invidia deterius est.

Vide II. Od. ult. 'Invidiaque major.' Turneb. IX. 28. *Torrent.* *Invidiam placare parat]* Invidiam virtutis tuæ comitem. *Virtute relicta]* Ita ut MAVIS OTIARI, et nihil scribere.

14 *Vitanda est improba Siren]* Horatur Horatium ab honesto, ut otio et cessatione valere jussa, se componat ad bene agendi scribendique studium, si nolit ad desidiam, tanquam ad Sireneios scopulos, omnium facere jacturam: virtutis, vitæ honestæ, nominis, &c. *Cruq.*

15 *Desidia: aut quidquid]* Desidia, Sireni similis, animos hominum corrumpit. *Vita meliore parasti]* Virtutem exercendo.

16 *Ponendum æquo animo]* Deponendum est, et abjiciendum patienter. *Di te, Damasippe, Deaque]* Horatius satis ridicule gratias agit Damasippo.

17 *Verum ob consilium donent]* Ob rectum consilium. *Donent tonsore]* Præclara scilicet Stoici merces: equid enim aliud ei optari possit, qui res humanas omnes præ virtute contemnat, ac cælo et terra frui, solas esse divitias credat? Tanto autem festivius Horatius, quod in Damasippum iuciderat barba tantum ac supercilio Philosophum, atque, ut Favorinum dicere solitum aiunt, *ἄνευ τοῦ πράττειν, μέχρι τοῦ λέγειν, factis procul, verbis tenus:* cui si Philosophiæ insignia demas, hoc est, barbam et supercilium radas, ab impostore liber evadas. *Torrent.* Allusisse videtur ad proverb. 'Barba tenus sapientes,' in eos, qui universæ vitæ sanctimoniam non in animo, neque in moribus, sed in cultu constituunt. *Erasmus.* *Tonsor]* Qui longam et Philosophicam tuam barbam radat.

18 *Postquam omnis]* Respondet Damasippus. *Janum Ad medium]* In Epist. I. ad Mæcenatem duos fuisse Janos indicat: 'Hæc Janus summus ab imo Perdocet.' An ergo etiam tertius, medius nempe inter utrum-

que? Id equidem nonnulli existimant. Sed potior P. Victoris de regionibus Urbis opinio est; ait enim: 'Jani duo, celebris mercatorum locus.' Erant autem in regione fori Romani: et omnis ille inter duos Janos locus, 'Janus medius' appellabatur. Vide interim Petri Nannii *Σύμμικτα* lib. IV. et Turneb. VI. 10. et XXVI. 26. Brodæi Miscell. II. 19. *Torrent.* *Janum]* Janum Deum bifrontem in foro positum, ubi mercatores et fœneratores conveniebant.

19 *Fracta est, aliena]* Quasi ad scopulos illisa est, id est, diminuta et consumpta. *Aliena negotia]* Hoc proprie est curiosum esse, et, ut Græci loquuntur, *πολυπραγμονεῖν* cui contrarium *τὰ αὐτοῦ πράττειν* contingit autem præcipue iis, quibus domi in res sua nihil negotiū est: sic enim Plautus Stichus: 'Alienas res qui curant studio maximo, Quibus ipsis nulla est res quam procurent sua.' Nec minus venuste Terentius Heautont. 'Tantumne est ab re tua otii tibi, Aliena ut cures, ea quæ nihil ad te attinent?' *Torrent.*

20 *Excussus propriis]* Ejectus a propriis negotiis. *Olim nam]* Narrat Damasippus se studiosum fuisse vatorum antiquorum, prius quam sit factus Stoicus. *Quævere amabam]* Tres optimi codd. habebam: ut *avebam* fortassis legendum sit: *faver* etiam pro *vifer* in antiquissimis membranis scribitur. *Torrent.* *Quævere amabam]* Cognoscere amabam. [*Excussis* Vat. Rom. 2. et alius codex ap. Oberlin.]

21 *Quo vaser]* In quo vase æreo. *Sisyphus]* Sisyphus ille Æolides, vel Homero teste, mortalium omnium astutissimus, Ephyra olim, quæ postea Corinthus dicta, imperavit. Itaque locum hunc sic interpretantur aliqui, ut 'æris Corinthii' studiosum se fuisse Damasippus dicat. Et vetus quidem Interpres æris temperaturam invenisse Sisyphum testatur: accedit quod Georg. II. 'Ephyreia

æra' antiquissimo nrbs illius nomine dixit Virgilius: sed tamen inter auctores constat, Cyprum æris inventionem ac gloria excelluisse; atque 'æris Corinthii' famam non nisi deleta a Romanis Corintho celebrari cœpisse: tantum abest ut ad Sisyphum mixturæ æris ejus scientia referatur. Quod ergo 'Sisyphii,' ut ita dicam, æris hic fit mentio, ad ultimam antiquitatem potius retulerim: inde enim pretii magnitudo: et hinc risum capat Horatius. *Torrent. Sisyphus ære*] Sisyphus Æoli filius Corinthi rex. [*Quo faber* Vat. Palat. 6. a m. pr. et Chisian. 1.]

22 *Quid sculptum*] Nescio cur *sculptum* Lambino displicerit. Similis locus II. Od. 11. 'Memorem sepulchro Scalpe querelam.' Ibi vide. *Torrent. Infabre*] Minus artificiose. *Quid fusum durius*] Quid minus eleganter esset conflatum. *Fusum durius*] Mollia enim magis laudantur, ut quæ magis Iconica ac nativa sint: hinc Virgilius: 'Spirantia mollius æra.' *Torrent.*

23 *Callidus huic, &c.*] Hoc est, arte et usu edoctus imponebam signatis operibus justum pretium. Hic fortassis est Damasippus, cujus Cicememinit Epist. lib. VII. ad M. Fabium Gallum. *Cruq. Callidus huic*] In eo callidus eram, quod sciebam signatis operibus justum pretium imponere. *Huic signo*] Sic paulo post, ut *lethargicus hic*: non δεικτικῶς, sed huic signo, pro cunicumque signo dixisse videtur. *Ponebam millia centum*] 'Ponere pretium,' pro æstimare, quod in accepti et expensi tabulis talia poneretur: et sic III. Od. 8. 'Pretium dicere muneris.' Pulcre autem Cicero in Verr. Orat. quæ de Signis inscribitur: 'Qui modus est in his rebus cupiditatis, idem est æstimationis: difficile est enim facere pretio, nisi libidini feceris.' *Torrent. Millia centum*] Sestertium nummum 100000.

25 *Unde frequentia Mercuriale*] Id

quod Græci Ἑρμαῖον, Latini *Mercuriale* vocant. *Mercuriale*, est lucrum insperatum. Damasippus ergo, qui jactabat, solum se nihil sine lucro emere solere, Ἑρμαῖον dici cœpit a vulgo; festivissimo nominum e re impositore. *Heinsius. Mercuriale*] Ita et nostri codices: demto uno atque altero, qui *Mercurialis* legunt. Nec multum sane interest. Nam aut *Mercurialis* cognominatus fuit, aut aliud aliquod huic simile cognomen ei impositum, quo Mercurium habere proprium significaretur, ob lucri affluentiam. Lucro enim atque adeo mercaturæ, unde ingens lucrum, Mercurius præest: quare et marsupium gestat, teste Suida; id quod I. Od. 10. ostendimus. *Torrent. Mercuriale*] Mercurius præest mercaturis.

26 *Compita*] Omnes populariter, qui in compitis auctionabantur, me appellabant Mercurialem. *Novi*] Novi, inquit Horatius.

27 *Et morbi miror*] Leve est quod dico: monendum tamen in omnibus Mss. legi, *Et moror morbi*. Facete autem Damasippus, mutasse se morbi genus, ut clavo clavus pellitur, non a morbo liberum esse, respondet: quinimo non obscure indicat per exempla, gravius se quam antea laborare; tunc suæ, nunc alienæ rei nimium curiosum. *Torrent. Et morbi*] Illius negotii. *Morbi te purgatum*] Est autem Hellenismus, θαυμάζω σε καθάρθοντα τῆς νόσου ταύτης. *Cruq. Atqui*] Respondet Damasippus.

28 *Emovit veterem novus*] Novus morbus veterem depulit. *In cor*] In os ventriculi: καρδιαλγίαν Galenus appellat. [*Evomuit* Angelic. 2.]

29 *Trajecto lateris miseri*] Legitur et misero, pro vehementi: sed et *lateris miseri* legi potest, pro valde afflicti, est enim ἡ πλευρίτις. *Fabritius. Lateris*] Pluritidis.

30 *Ut lethargicus hic quum fit pugil*] Λήθαργος sive ληθάργιος a profunda quadam oblivione, quam λήθην Græci

vocant, ex frigida et humida cerebri intemperie procedens, a Latinis fere *veternus* appellatur: morbus iners atque ignavus, et ferreo quodam, ut ita dicam, somno miseros opprimens: Virgil. Georg. 1. 'Nec torpere gravi passus sua regna veterno.' Fit autem aliquando medicorum imperitia, ut contraria contrariis mederi sese rati, nisi cautionem adhibeant, diversum penitus morbum efficiant; utputa si pituita in bilem, in febrem (quæ *φρενίτις* Græce dicitur) veterinus convertatur. Hoc igitur notat hic Horatius, cum lethargicum fieri pugilem et urgere medicum dicit: hoc enim phreneticis plerumque accidit, inflammata cerebri membrana, ut coerceri nequeant, quin immaniter ipsos præcipue medicos aggrediantur, et, ut pugiles solent, pugnis onerent. *Torrent.* *Ut dum fit pugil, et medicum urget*] Dum medicum pugnis officii sui monet. *ἐν δὲ διὰ δουῶν.* Lepide ergo talem pugilem deprecatur sequentibus: 'Dum ne quid simile huic, esto, ut lubet.' Putat enim sua interesse, ut quam longissime ab hac munificentia absit. *Heins.* *Lethargicus hic*] Ut veterinosus. *Pugil*] Quum fit phreneticus. *Urget*] Et medicum verberat.

31 *Dum ne quid*] Verba sunt festivissimi Poëtæ, male metuentis, ne Damasippus et ipse sic pugil evade-ret. At ille, retorquens dictum, ait ipsum illum, a quo snggillatus fuerat, insanire. Vid. Turneb. vii. 10. *Torr.* *Dum ne quid simile huic*] Dummodo ne quid facias huic phrenetico simile (inquit Horat.) esto insanus si voles. *O bone*] Loquitur Damasippus.

32 *Frustrere*] Ne decipias te. *Stultique prope omnes*] Dictio prope nihil hic sententiæ detrahit: simpliciter enim pronuntiant Stoici 'stultos omnes insanire.' Simile illud 1. Sat. 3. 'Queis paria esse fere placuit peccata;' nam Stoici simpliciter affirmabant peccata esse æqualia. *Torrent.*

Stultique prope] Secundum Stoicorum dogma.

33 *Si quid Stertinus veri*] Si quid veri loquitur Stertinus Philosophus Stoicus. *Unde*] A quo.

34 *Tempore*] Ex eo tempore.

35 *Sapientem pascere barbam*] Philosophicam barbam nutrire ad umbilicum usque, aut ad pubem demissam. [Vat. Palat. 3. a m. pr. *crescere barbam.*]

36 *Fabricio*] Duo antiqui operis pontes, Cestius et Fabricius, nostra adhuc ætate permanent, et insulam Tiberinam ripæ jungunt: quin etiam in Fabricio legitur hæc inscriptio: L. FABRICIVS C. F. FACIVNDVM COERAVIT. Q. LEPIDVS M. F. M. LOLLIVS M. F. COS. PROBAVERVNT. *Torrent.* *Ponte reverti*] Unde Damasippus se præcipitare voluit, damni dolore commotus.

37 *Male re gesta*] Re familiari mea consumpta. *Operto Me capite*] Multis de causis caput velabant antiqui; ob luctum, in funere; ob pudorem, in nuptiis, a nubendo dictis; ob religionem, in re divina facienda, sacrisque precationibus; item cum quis se Diis manibus devovisset, uti olim Decii: sed et in suppliciiis publicis plectendi obnubebantur, vel honestatis causa, vel commiserationis, ne interfectores suos aspicere cogerentur. Non temere igitur et Damasippus caput operuit. *Torrentius.* *Operto capite*] Pudoris causa.

38 *Dexter stetit*] Tamquam Deus ex improvviso auxilio fuit. Virg. Æn. viii. 'Et nos et tua dexter adi pede sacra secundo.' Contrarium 'lævus:' 'Si quem Numina læva sinunt.' *Torr.* *Dexter stetit*] Astitit mihi Stertinus fortunatus. [Vat. Rom. 10. *dextra.*]

39 *Pudor urget*] Malim angui, ut in septem exemplaribus scriptum reperit. *Torrent.* *Malus urget*] Vitiosus pudor.

[41 Vat. 1. Vat. Rom. 10. Vat. Palat. 3. a m. sec. Barberin. 1. alii codd.

ap. Lamb. sit furor.]

42 Nil verbi addam] Nihil præterea loquar. Fortiter] Forti animo.

43 Quem mala] Definitio insanix. Quemcunque] Sic nostri quoque meliores codices: ante quæcumque legabatur, et egregie more Stoicorum, qui summi Dialectici erant, a definitione initium facit: paulo tantum obscurius rem tractat, 'furoris' et 'insanix' vocabula non distinguens. Furor enim plerumque ex atra bile existit et in sapientem cadere posset: at vero 'insania,' quæ juncta stultitiæ est, animi scil. vitium, sive ægritudo, sapientiæ contraria est. Torrent.

44 Porticus] Schola Stoici. [Vat. 4. et porticus.]

45 Autumat] Insanum putat. Hæc magnos formula reges] Formula proprie juris vocabulum est: 'Formulas' enim vocabant JCI propositiones quasdam certis ac solennibus verbis conceptas, ne quis in instituenda actione vel petitione aliqua aberraret, quas sequi omnes tenebantur. Suam ergo hic etiam Stoicus, instar Prætoris, formulam proponit, ex qua vel reges ipsi agnoscant se insanire. Torrent. Formula] Hæc definitio.

46 Nunc accipe] Hæc antiqui commentatores Stertinio tribuunt: sed parum refert, utrumne a Stertinio ad Damasippum, an a Damasippo sub persona Stertini ad Horatium proferantur. Illud certe quod sequitur: 'Qui tibi nomen Insano posuere,' non ita in Damasippum quadrat, cui a Mercurio cognomen adhærebat: quamquam 'insani' nomen non de perpetuo aliquo cognomine hic dictum accipio, quale Mercurialis, sed appellatione quadam forte ex jurgio orta, ut hoc ipso Sermone: 'Dixerit insanum qui me, totidem audiet.' Torrent. [Vat. 1. qua re divisim.]

47 Desipiant omnes] Quare stulti sint.

Delph. et Var. Clus.,

48 Posuere] Imposuere. Velut sylvis] Quemadmodum in sylvis.

49 Palantes] Vagantes. Certo de tramite pellit] A via recta abducit. [Vat. Rom. 9. de certo tramite.]

50 Unus utrique] Tres libri vetustissimi unus utrisque, et in optimo additum 'vel utrique.' Atque ita Philosophi aiunt, veritatem simplicem esse ac certam naturam; errores varios, multiplices, atque infinitos. Torrent.

51 Error] Unus est error utrique. Sed variis illudit partibus] Sed error ille quasi ludibundus in variis versatur partibus, ut puta dextra et sinistra.

[52 Vat. Rom. 1. nihil ut.]

53 Caudam trahat] Hoc est, sibilis et risu dignus sit, ut ex Pophyrionis sententia interpretatur Lambinus sumto a puerorum more proverbio, qui eorum, quos derisui esse volebant, tergo caudæ instar apponere solebant aliquid, quo veluti pecudes haberentur. Addit Turnebi interpretationem sibi minus placere. Turnebus enim ix. 6. 'caudam trahere' exposuit, pro magnifice superbeque incedere, ut hi qui longo symmate terram verrunt; tractum fortasse ab avibus, ut gallis ac pavonibus, qui sua insolescunt cauda, ac mirifice sibi placent. Nec silebo quod ignotus mihi Scholiastes quodam in codice adscripsit, 'Caudam pariter dicuntur trahere et ebrii et insani proverbio trito.' Torrent. Caudam trahat] Sicut stolidus et stultus, cujus tergo cauda animantis per derisionem appendatur. Genus unum Stultitiæ] Hinc apparet, quod ante diximus, confundi ab Horatio 'stultitiæ' et 'furoris' vocabula. Nam furere, eo modo quo hic dicitur, ex corporis intemperie etiam sapiens potest: stultus esse nullo modo potest. Torrent.

54 Nihilum] In quibus nihil est periculi.

55 In campo] In planitie.

56 Huic varium] Huic contrarium.

Horat.

5 P

57 *Amica Mater, honesta soror*] Scio Græcis familiare esse τὸ φίλη μήτηρ sed quid si *amica mater* pro non noverca, *honesta soror* pro non meretrice, exponamus? Amicas enim suas amatores 'sorores' appellabant, ut ante me etiam alii observarunt. *Torrent.* [Vat. Rom. 7. *clamat.*]

59 *Serva*] Sic et Græci dicerent, φυλάττω. Vocem tamen credo ab arena sumtam vitandi ictus caussa (ut suæ quisque factioni favebat) gladiatoribus acclamari a populo solitam: uti et 'habere' dicebant eum, qui jam percussus esset. Donatus in illud Terentii: 'Certe captus est, habet.' *Torrent.* *Serva*] *Serva* te, tibi cave.

60 *Fusius ebrius olim, Quum Ilionam edormit*] Recte *Fusius*; est enim Romanorum nomen, et sic e nostris quinque codd. Alii *Fusius* aut *Sufius* legunt. Quod vero *Ilionam* vocat Poëta, cum verba illa, *Mater te appello*, Polydori sint a Polymnestore interfecti, matrem Hecubam in somnis interpellantis, non sororem suam Ilionam Polymnestori nuptam, ut ex Euripidis Hecuba manifesto constat; neque error, neque memoriæ lapsus est. nam Ilionam appellat etiam M. Tullius Acad. II. Verum is, qui Tragædiam illam scripsit, sive Attius, sive Pacuvius, quamquam Euripidem imitari constitisset, aliud tamen nomen fabulæ imponere potuit. Nam in Ilionæ domo cædes illa contigit; et puer ab Ilione sorore sua nutritus, procul a parentibus, matrem ipsam, æque ut sororem, appellare potuit. Nam et maxima erat natarum Priami; et 'mater,' non naturæ tantum, sed et venerationis nomen est. Attii sane et Pacuvii Ilionam citat Nonius, neutrius vero Hecubam. Quod si 'matris' nomen in sorore alicui displiceat; is iniquus erit, nisi concedat Polydorum in Tragædia, quæ Iliona nominata sit, matrem Hecubam alloqui potuisse. At vero du-

plex fuisse Hecubæ nomen, et quidem alterum cum filia commune; hanc ego conjecturam nemini invideo. Eleganter autem dixit 'Ilionam edormire,' pro dormientem imitari. De Catienis autem quod dicam non occurrit aliud, quam Catienum fuisse nobilem aliquem tragædiarum actorem, qui, ut Fufius Ilionam aut Hecubam, sic ipse Polydorum egerit; cujus loco si mille ducenti acclamasent æque vocales, non tamen Fufium nunquam excitassent. Et ego chorum omnem *Mater te appello*, clamasse tum crediderim. *Torrent.* *Fufius ebrius olim*] F. Actor Tragicus Hecubam agens (quæ hic ab Horatio Iliona nominatur) cum somnum simulare deberet, serio dormivit vino obrutus.

61 *Catienis mille*] Catienus histrio, qui Polydori partes agens, hæc verba magno clamore loquebatur, *Mater te appello*.

62 *Huic ego vulgum*] Locus attentionis; ostendam, inquit, vulgum in emendo, vendendo, credendo, insanire errorem similem huic, hoc est, ita ad stuporem usque esse temerarium, et indormire lucro, ut nullis clamoribus, exhortationibus, consiliis, nulla denique rerum suarum iactura abduci possit a spe captandæ prædæ. *Cruq.*

63 *Insanire docebo*] Emendo, vendendo, credendo.

65 *Creditor*] Qui Damassippi fidei credat?

67 *Excors*] Insanus.

68 *Rejecta præda*] Lucro repudiato quod æquus Mercurius affert.

69 *Scribe decem a Nerio*] Germana hand dubie lectio: quamquam conjunctim fere *Anerio* scribitur; eorum, opinor, culpa, qui veterem illam loquendi formulam ignorabant, 'a me,' 'a te,' 'a Titio dare,' 'accipere,' 'solvere,' hoc est, mea, tua, Titii manu. Verum quia locus iste subdificilis est, sic poterat explicari. Os-

tensurus vulgus omne insanire, a Damasippo incipit: positoque eum inter insanos, emendo veteres statuas haberi, rogat an venditor, qui de pretio illi fidem habuerit, sanior habendus sit: et non expectata responsione, extemplo insaniorem esse ostendit eum, qui credidit: cum malum secutus nomen rem suam jactaverit: turpior enim qui prodigit, quam qui accipit; excors potius si non accipiat. Deinde hoc ipsum apertius explicat, vix ullam reperiri iniquiensem adversus mala nomina cautionem, quin tamquam Protei elabantur. Difficultatem augent etiam nomina, quibus utitur Poëta, Nerii, Cicutæ, Perellii, qui feneratoris accerimi, et in concipiendis litterarum verborumque obligationibus ac stipulationum formulis peritissimi: Nerius simplicior tamen altero, quem idcirco ‘nodosum’ vocat, hoc est, triosum, scruposum, in arcandis debitoribus durum ac subtilem: non, ut inepte quidam exponunt, podagricum. Vide Gnil. Canteri Novar. Lect. II. 16. Torr. *Scribe decem a Nerio*] O debitor, scribe te mutuo accepisse a Nerio feneratoris decem milia libr. *Cicutæ Nodosi tabulas centum*] Scribo, ut in editione Mureti: *Cicutæ Nodosi tabulas: centum mille adde catenas*. ‘Tabulæ’ enim sunt instrumenta ipsa, seu litteræ quibus continetur obligatio, quas unius debiti plures confici non necesse est: at ‘catenas’ vocat juris vincula, quæ tametsi centum aut mille sint, ille tamen evadet: et ut inquit Juvenal. ‘Hos juris nodos, ac legum ænigmata solvet.’ *Torrent. Cicutæ*] Feneratoris, qui debitores suos cautionibus, tanquam nodis obstringebat. [*Scribe decem Nerio* Vat. 5. Barberin. 1. a m. sec. Chisian. 2. Flor. 1482. Venn. 1483. 1486. 1490. 1495. 1509. 1514. 1552. 1573. Aldus 1501. 1509. 1519. Argent. 1514. Basill. 1527. 1531. Frib. 1536. Dion. ab Harsio Lugd. 1538. Muret.

ita Acron, Porphyrio, vetus Scholiastes Persii ad Sat. II. 14. et Servius ad Virg. *Æn.* VII. 422.]

70 *Catenas*] Formulas et juris laqueos. [Vat. 9. *centum tabulas*.]

71 *Proteus*] Tergiversator, qui ne solvat debitum, varios dolos machinabitur, similis Proteo in varias figuras se transformanti.

72 *Cum rapies in jus*] Ita legi debere censuerat Hadr. Turneb. *Advers.* XXIII. 5. et Gul. Canterus *Novar. Lect.* II. 16. Ego tamen quotquot vidi codices, receptam hactenus lectionem firmant, *Cum rapies in jura*; et cur obsecro suis sedibus emovenda? [*Quum rapias* Vat. 12.]

73 *Fiet aper, modo avis*] A brutis, rupibus et plantis, subindicat varios affectus debitoris in illudendo creditore. *Cruq.*

74 *Bene rem gerere*] *Bene* pro ‘viriliter’ dixit: At longe aliud, ‘Res gerere et captas ostendere civibus urbes.’ ibi enim ‘res’ pro imperio, hic pro re familiari accipitur. *Torrent. Contra bene*] *Bene rem gerere*.

75 *Putidius multo*] Multo insanior est Perillus. *Perilli*] Nostri codices *Perellii*, aut *Parellii* legunt. Sit ergo *Perellius Cicutæ*. *Torrent.* [Canning. *mi crede*. Vat. 1. *Parelli*.]

76 *Dictantis*] Hoc dicens, Perellium, id quod ante monui, tabellionis officio functum significat qui tabulas scilicet contractuum vel ipse scriberet, vel alteri dictaret: nam toto hoc loco de obligatione agitur, quæ scriptura seu nominibus fiebat olim: postea tamen fieri desiit, si Justiniano credimus. Nam et scriptura opus erat plerumque captiosa, et multis ornatissimorum testium nominibus: unde factum ut tam ‘scriptura’ quam ‘nominibus’ fieri diceretur. Hinc porro evenit, ut ‘scribere’ usurparetur pro ‘mutuo sumere,’ atque ex eo scriptura se obligare: ‘rescribere’ vero, pro mutuum reddere, et factam inde obligationem tollere. Cum er-

go ait, *Dictantis quod tu nunquam rescribere possis*, hoc ita interpretor, ut per scripturam Damasippo, aut cuiumque alii impostori det, quod qui accipit nunquam redditurus sit: nam *rescribere possis* accipiendum simpliciter, pro 'rescribas;' possit enim si velit: atque ita verbo 'posse' frequenter utimur, ut non multo plus significet, quam verbum cui jungitur. Vid. Turneb. iv. 13. *Torrent. Dictantis quod*] Mutuo dantis vel jubentis Argentarium in codice suo scribere nomina creditoris et debitoris. *Rescribere possis*] Rependere atque per Argentarii scripturam reddere.

77 *Audire atque*] Sunt verba Stertini sub persona Damasippi. *Togam componere*] Ne defluens attentionem impediatur. 'Componere' etiam 'togam' solent oratores cum se parant ad dicendum. Vid. Turnebus ix. 6. *Torrent. Jubeo componere*] Sed ad audiendum parare.

79 *Tristive superstitione*] Tristes efficit superstitio.

80 *Mentis morbo calet*] Bene calet; neque enim minus vitis animus, quam febris corpus æstuat: et corporis febres animi curis comparat. *Torrent. Calet*] Æstuat.

82 *Ellebori multo*] Elleborus melancholiam purgans, remedium est insanix.

83 *Anticyram omnem*] Id est, quicquid usquam est hellebori. Sane ἀντικύραν Græci Comici helleborum dixerunt. *Heinsius. Anticyram ratio*] Quicquid ellebori in Anticyra nascitur. *Ratio illis destinet*] Si rectam, inquit, medendi rationem sequamur, ut magno morbo magna parentur remedia, vix tota Anticyra curandæ avaritiæ sufficiat. Duro nempe nodo durus quærendus est cuneus. Simile illud ad Pisones: 'Tribus Anticyris caput insanabile;' nec dissimile hoc Planti Menæch. 'Non potest hæc res ellebori jugere obtinerier.' *Torrent.*

84 *Heredes Staberij*] Huic Staberio propositum fuit, quod ait Juven. 'Ut locuples moriaris egenti vivere fato:.' quod cum gloriæ sibi duceret, summam patrimonii sepulcro incidi voluit, quo testatum posteris esset, quam dives ipse obiisset. *Torrent. Staberij summam incidere sepulchro*] Hominis avarissimi, qui jussit hæredes, quantam quisque summam ex testamento accepissent, in ejus sepulchro incidere.

85 *Gladiatorum dare centum Dammati populo paria*] Hoc nempe in principum virorum ac divitum funeribus fieri solet, quo fuso gladiatorum sanguine, Dii inferi defunctorum manibus propitii magis essent, ac celebrior feret defuncti memoria. Ut autem Latini *Gladiatorum paria*, sic ζῆνν dicunt Græci. Nec temere 'damnandi' verbo utitur doctissimus Poëta: fortissimum enim legandi in testamento genus, quod per damnationem dicebatur his fere testatoris verbis, HERES DAMNAS ESTO DARE, quo dandi necessitas imponebatur. Exempla apud JCTos passim obvia. *Torrent. Dare*] Exhibere.

86 *Damnati*] Damnati sunt ejus testamento. *Epulum arbitrio Arrij*] Hoc quoque in funebribus pompis observatum, ut loco potationis, quæ circum tumulum fieri solebat, sublata, Leg. xii. Tabularum, epulum præberetur: quod peculiari nomine 'silicernium' appellabant, quasi 'silicenum,' quod super silicem poneretur, manente vocabulo; quamquam ingenti apparatu in ædibus et sæpe etiam publice dabatur. Servius in illud Virgillii: 'Ille agmine longo Tandem inter paternas et levia pocula serpens Libavitque dapes.' Quod autem Arrium arbitrum fingit Poëta, non dubito quin referendum sit ad magnificentissimum illud Arrii convivium, de quo M. Tullius in Varinium. Vid. Turneb. xxviii. 3. *Torrent. Arrij*] Hominis sumptuosi.

87 *Frumentii*] Maximam vim frumenti. *Africa*] Frumenti feracissima. *Sive ego prave*] Hæc Staberii verba esse volunt, ego Damasippi esse crediderim. Horatius enim audita tam ridicula Staberii historia, ut in comico sermone fit, aut vultu aut etiam verbis ostenderat forte sibi non probari: alter vero: At, inquit, sive prave, sive recte, hoc volui, quod mox scilicet declaraturus est: tu autem, tamquam patruus aut tutor sis, ne reprehende: credo equidem hoc Staberium prudenter vidisse ac considerasse. Quid ergo sensit? Hæc, ut puto, germana hujus loci sententia est. Unde manifestum convincitur, perperam contra omnium exemplarium fidem legi a Lambino *jussisse*, pro *vidisse*: cum scipsnm interpretetur Horatius. Idem enim 'sentire' hic, quod videre. *Torrent.* *Sive ego prave*] Staberium sic loquentem inducit. Hæc est ultima mea voluntas, sive sit prava, sive recta.

88 *Ne sis patruus*] Nota est patruorum in nepotes severitas: unde metaphorice *patruus* pro censore morum et oburgatore sumitur: hinc ait Persius: 'Cum sapimus patruos.' *Cruq.* *Ne sis patruus*] Noli me oburgare, ut solent patrui suos nepotes. *Credo*] Respondet Damasippus, sive quis alius. [Angelic. 1. *volui hoc, neu sis.*]

89 *Prudentem*] Ironice.

[90 Venett. 1483. 1552. *inscalpere.*]

91 *Quoad vixit*] Quamdiu vixit. [*Quod ad vixit* Vallicel. 1.]

92 *Acrius*] Nihil cavet vehementius quam paupertatem. [Vatt. 1. 3. Venett. 1490. 1492. Junt. 1503. et Cuning. *nil acrius.*]

93 *Minus locuples*] Si uno quadrante pauperior esset mortuus.

94 *Nequior*] Luxuriosior. *Omnis*] Hæc dicuntur ex persona Staberii.

97 *Clarus erit*] Ex avari judicio. *Sapiensne, etiam et rex*] Particula *ne* reperitur in omnibus Mss. sed meliores

interrogationis notam apponunt: *Sapiensne? etiam et rex, Et quicquid volet.* Ita ut a Flacco interrumpatur continua Damasippi oratio: ille vero id quoque admittat; non tamen ex sua, qui Stoicus esset, sed Staberii sententia. Alii τὸ *ne παρέλκον* esse malunt, vel pro 'utique' accipiunt; sed hoc male. *Torrent.* [*Sapiens, justusque, etiam et rex* Vat. 12.]

98 *Hoc veluti virtute paratum*] Has divitias accumulatas.

99 *Magnæ laudi*] Ad nominis sui immortalitatem. [Vat. Rom. 6. a m. pr. *simile istis.*]

100 *Græcus Aristippus*] Vide P. Victorium VIII. 18. *Torrent.* *Græcus Aristippus*] Aristippus Socratis auditor, non Græcus natione, sed ideo Græcus dicitur, quia Græcis literis philosophatus est.

102 *Uter est*] Staberius, an Aristippus?

103 *Nil agit exemplum*] Virtus, ut in Epistolis videbimus, est medium vitiorum: qui ergo de altero vitiorum accusatus, utpote de avaritia Staberius, contrario laborantis forte Aristippi exemplo se defendit, atque excusat; is profecto, litem lite resolvens, nihil agit, neque proficit hulum: non magis quam videri possit solvisse quæstionem sibi propositam, is qui solutionis loco aliam non minus difficilem roget. Hoc est nimirum quod aiunt: 'Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt:' ignari nempe philosophiæ. *Torrent.* *Litem quod*] Quod ex lite dissoluta novam litem ex se gignit. [Codd. ap. Feam, *quod litem.*]

104 *Si quis emat*] Ansonii perlepidum Epigramma: 'Emtis quod libris tibi bibliotheca referta est, Doctum et Grammaticum te, Philomuse, putas? Hoc genere et chordas, et plectra, et barbita conde; Mercator bodie, cras citharædus eris.' *Torrent.*

[105 Angelic. 2. *Nec citharæ studio.*]

106 *Si scalpra*] *Scalpra* sunt, quas Græci *σμίλας* vocant, ferra-menta sutoria, primore parte curva, et a flexu procur-ventia acie recta, quibus corium secant, &c. Vid. Turn. vii. 10. et iii. 22. *Scalpra*] Sutoria instrumenta, quibus corium raditur. *Formas*] Pedes ligneos, quibus utuntur sutores ad calceos componendos. Angl. *lasts*. Non sutor] Si ille qui sutor non est, emit scalpra.

107 *Aversus mercaturis*] Alienus a mercatura.

108 *Quid discrepat istis*] *Qui disc.* legitur in omnibus ferme exemplaribus. *Torrent*. *Istis*] Ab istis.

110 *Compositis*] Bonis quæsitis. *Sacrum*] Vide i. Sat. 1.

112 *Porrectus*] Jacens. *Illinc*] Illius cumuli. [Vat. Rom. 7. *nec illinc*.]

113 *Esuriens dominus*] Quamvis sit dominus, et esuriat.

114 *Foliis parvus vescatur amaris*] Olera dicit agrestia, quæ amariora sunt urbanis, ut silvestria omnia hortensibus. Vid. Turneb. vii. 10. *Torrent*. *Amaris*] Foliis agrestibus.

116 *Nihil est*] Parum est quod dico; mille vini cados domi repositos habere. [Cuning. *nil est*.]

117 *Stramentis*] Vilibus stratis, quæ dormientibus substernuntur. *Unde octoginta natus annos*] Natus annos uno minus octoginta, id est, septuaginta novem.

118 *Stragula vestis*] Plus hoc est, quam si simpliciter 'vestem' dixisset: *stragula* enim veste a sternendo dicta (Græci *περιστρώμα* vocant) non amicum, sed magis ad delicias utimur. *Torrent*.

119 *Blattarum epulæ*] Adscribam antiquissimi codicis glossarium: 'Blatta vermiculus vestem rodens, a colore nuncupata: siquidem comprehensa manum tinguit: nude et blattinū colorem dicunt. Hoc autem animal lucem videre non patitur, contrarium muscæ: nam musca luci-

peta, blatta lucifuga est, per noctem ambulans et est volatile.' Nec multo aliter de hoc animalculo Plinius xxxix. 6. Sunt qui a verbo *βλάπτειν* dici velint. *Torrent*. *Blattarum*] Epulæ vermium, qui vestes corro- dunt velut tineæ.

122 *Ut ebibat*] Ut consumat.

123 *Diis inimice*] Diis invise. *Cus- todis, ne tibi desit*] Duplex interro- gatio, quæ hic Lambino visa est ne- cessaria, mihi tenebras offundit. Hæc- cine, inquit, Diis inimice senex, quæ gravissima exprobratio est, sub præ- textu ne tibi desit, tam anxie custo- dis, ut ea tandem heres tuus, sive is filius, sive libertus etiam, te mortuo absumat? *Torrent*. *Ne tibi desit*] Custodisne tua, ne tibi quippiam desit?

124 *Summæ curtabit quisque*] Quan- tum de summa pecuniaria amputa- bit unusquisque dies?

125 *Ungere si caules*] Si victu pau- lo mundiore utaris. *Caputque*] Nullum sine oleo unguentum. Bene igitur oleo et caules et caput ungi dixit: sed caules simplici, caput odorato, quod unguentum appellamus. *Torr*.

126 *Porrigine*] Græci *πιτυπλάσιον* vo- cant, quemadmodum et Latini etiam 'furfures'; a quorum similitudine dictæ quædam quasi squamulæ, quæ capiti inter capillos inhærent: de quo malo Celsus, Galenus, et alii. *Torrent*. *Porrigine*] Porrigo est mor- bus capitis, ubi inter pilos surgunt quædam squamulæ.

127 *Si quidvis satis est*] Si exiguum tibi sufficit, quamobrem pejeras? &c. *Perjuras*] In omnibus ferme vetustis exemplaribus *perjuras* legitur. Solent autem parcitatem ac sordes ex- probrantibus pondere avari, natu- ram paucis contentam esse, quidvis sufficere ad necessitatem. Hæc acer- bissime retorquet Poëta: quare ergo per tot scelera ditescis, ac rapis, quo non egeas? *Torrent*. *Aufers*] Quare aufers per vim?

129 *Pararis*] Quos emisti pecuniis. [Angelic. 1. et Vallicel. 1. *parasti.*]

131 *Quum laqueo uxorem*] Persistit adhuc in avari reprehensione : qui si vel dotis caussa uxorem laqueo, vel patrimonii, matrem veneno clam interimat, sanus tamen sibi videatur. Et scio quidem, inquit, te neque Argis urbe parricidiis infami id facere; neque ita ut Orestes ferro, qui cæsæ matris actus furiis, tanquam insigne dementiæ exemplum, in scena proponitur: sed et Orestes etiam ante parricidium illud insanivit; et tu illo dementior es, qui admissa ejus, etiam tunc cum furiosus haberetur, exsuperes, nam et Pyladem amicum non læsit, nec sororem invasit; intra verborum contumelias furor ille constitit; at tu nec conjugi, nec parenti parcis, ut divitias accumules, quibus cum tu abstinueris, alii abutantur. *Torrent.* [Vat. Rom. 7. *uxorem perimis.*]

132 *Incolumi capite es*] Sanusne es et sensibus integris? *Argis*] Apud Argos.

134 *Occisa insanisse parente*] An putas eum non insanum fuisse antequam facinus admitteret?

135 *Actum Furiis*] Impulsum furiis.

137 *Ex quo est habitus*] Postquam habitus est furiosus.

139 *Pyladen ferro*] Pyladen socium suum.

141 *Aliud*] Alio nomine. *Splendida bilis*] Horatii imitatione haud dubie dixit Persius Sat. III. 'Turgescit vitrea bilis.' 'Vitream' enim appellabant veteres, ut et Græci *ὑαλόεν*, *splendidum* ac *pellucidum*, ut 1. Od. 17. docuimus, et alioqui non eam hic bilem intelligo, quæ atra dicitur medicis; sed flavam potius seu rubescentem, quæ ad cor redundans, iram concitat: quod quomodo fiat, 1. Od. 13. ostendimus. 'Atra' vero 'bilis,' ut frigidior sicciorque subsidit magis, et in splene recipitur, tristioresque

ac minus acriter furentes reddit. Utraque sane bilis cetero sanguine splendidior est, sperat tamen flava. *Torrent.* *Splendida bilis*] Quod furor proveniens ex atra bile jusserat. Bilis est splendida et mordax instar aceti. [Vat. Rom. 7. et Vallicel. *quod jussit.*]

142 *Pauper Opimius*] Recte: notum enim Opimiæ gentis Romanæ nomen, vel eam ob causam quod et 'vina Opimiana' et 'marmor Opimianum' inde appellata sint. Duo tamen probæ notæ codices, *Opinius* legunt. *Torrent.* *Pauper Opimius argenti*] Opimius avarus, pauper argenti domi reconditi.

143 *Veientanum*] Vile hoc vinum contemtumque fuisse ostendit etiam Persius: 'Veientanumque rubellum Exhalat vapida læsum pice sessilis obba;' in Etruria natum, ubi olim Veii seu Veientum oppidum celeberrimum: quo deleto, locus ipse Veientanum dici cæpit; ut Albanum, ubi ante Alba. *Torrent.* *Veientanum festis*] Vinum rubellum pessimum et saporis ingrati. Veientana, civitas est Campaniæ.

144 *Campana trulla*] Vase potorio fictili. *Vappanque*] Vinum insipidum.

145 *Lethargo*] Veterno.

146 *Claves lætus*] Quibus cuncta recluderet.

147 *Hunc medicus*] Hunc Opimium lethargicum.

[148 Vat. Rom. 1. *mensam apponi.*]

[150 Vallicel. 1. *ægrum sic erigit.*]

152 *Men' vivo*] Verba sunt Opimii: Mene vivo hæc auferet heres? *Hoc age*] Verba quibus in sacris præcones attentos esse jubebant eos, qui intererant. *Torrent.* *Hoc age*] Huic rei da operam, ut convalescas. *Quid vis*] Quid vis faciam, inquit Opimius: est Dialogismus.

153 *Deficient*] Loquitur medicus. *Venæ*] Arteriæ, vires.

154 *Futura*] Robur.

155 *Ptisanarium*] Primam corripit. Græce tamen *πισσάνη* scribi debere Etymologia ostendit, ἀπὸ τοῦ πρίσσειν quod *pinsere* et decorticare significat; tondendo enim deglubitur hordenm: cujus cremor sive succus ægrotantibus desorbendus traditur, maximi in medicina usus: quare peculiari nomine ejus sorbitionem, præ ceteris omnibus, Hippocrates landat atque commendat. Nam parari quidem ptisana etiam ex tritico, et alica, et zea, et oryza potest: sed laudatissima ex hordeo est: ideoque quamvis appellatio generalis est, de hordeo tamen peculiariter intelligitur. Pro *quid cessas* autem, *tu cessas* legitur in omnibus nostris codd. id Muretus mutavit. *Torrent.* *Ptisanarium oryza*] *Ptisanam* ex oryza confectam.

156 *Quanti emtæ*] Quærit Opimius quanti empta sit oryza? in genitivo casu. *Octo assibus*] Vix dubitari potest quin ita scripserit Poëta: et tamen, quod merito quis miretur, *octussibus* habent Mss. nostri omnes: eadem fortassis ratione, qua assibus aut denariis æstinari rem aliquam dicimus, cujus pretium vel assis unius vel denarii sit. *Torrent.*

157 *Morbo*] *Lethargo*. [Quid referet Vat. Palat. 3.]

158 *Quisnam igitur*] Horat. *Damippum* et *Sertinium* Stoicum inducit loquentes. [Vat. Rom. 7. *quis avarus*.]

161 *Non est cardiacus*] Hic æger non laborat *Cardialgia*. *Cardiacus*] *Καρδιακ* appellant Græci non *cor* tantum, sed et *os ventriculi*: propter affinitatem quandam et mutuum utriusque consensum. Hinc porro *καρδιαλγία* dolor ille ac morsus *oris ventriculi* ob humoris acrimoniam; quo morbo qui laborant, usitato etiam Latinis vocabulo 'cardiaci' appellantur: præcipuum vero malum, quod deficiunt sæpe animo, et in sudores resolvuntur. Hinc Plinius xxiii. 1. 'Cardiacorum,' inquit, 'morbo uni-

cam spem in vino esse certum est.' Atque hinc *Juven. Sat. v.* de divite nobilissima vina sibi soli asservante: 'Cardiaci nunquam cyathum missurus amico.' Et erudite *Seneca Epist. xv.* 'Bibere et sudare, vita cardiaci est.' *Craterum*] Magnum fuisse in re medica virum hunc *Craterum* necesse est: de quo uti de *Pythagora* aliquo loquitur *Horatius: Αἰνὸς ἔφα. Torrent. Craterum dixisse*] *Craterum medicum*.

162 *Recte est igitur, surgetque*] Estne igitur corpore sano, et e lectulo surget? *Negabit*] Medicus *Craterus* negabit. [Chisian. 1. a m. pr. *surgetne*.]

163 *Morbo tententur acuto*] Ὁξείαν νόσον, sen ὁξὺν νόσημα, appellant Græci morbum, quem nos *acutum* dicimus; cum ob celerem ejus motum, tum ob magnitudinem ac periculum: quare brevi tempore eum durare necesse est: sed quicumque talis est qualem diximus, 'acutus' appellatur. *Torrent.* [Quod l. et *renes* Vatt. 1. 13. Vatt. Rom. 2. 8. Chisian. 2. et *Angelic. 2.*]

164 *Perjurus, neque sordidus*] Bene hæc duo conjungit. Nam de pessimo avaritiæ genere hactenus locutus est, qua per fraudes rapinasque ilico ditescere studeamus, ut *III. Od. 24.* 'Cum perjura patris fides Consortem socium fallat et hospitem, Indignoque pecuniam Heredi properet.' *Immolet æquis Hic porcum Laribus*] Quod eo scilicet insanix genere *Larium* beneficio liber evaserit; sed idem ambitiosus ac temerarius; nondum igitur sanus. Jam vero *porcum Laribus* sacrificari solere, *II. Od. 23.* vidimus. præsertim festis *Compitalibus*. Hic vero de peculiari quadam expiatione agi videtur, cujus beneficio ab insanis liberi fierent, qui *porcellum Laribus* eorumque matri sive avix (neque enim inter auctores convenit) *Deæ Manix* immolarent. 'Maniam' autem vocant Græci insaniam.

Et de Mania quidem Dea, quæ Larium mater fuerit, Varro L. L. lib. VIII. deque communi ejus cum Laribus cultu prolixè Macrobius Saturn. I. 7. mihi tamen videntur iidem Dii (sive Genios eos dici malis) quos eujusque nostrum custodiæ ac tutelæ præfectos esse credebant antiquitas, diversis nominibus appellari: cum propitii ac benigni, Lares; et quidem *Præstites* cognomine, vel quod præsto sint ut custodes esse decet, vel, ut inquit Ovid. 'Quod præstent oculis omnia tuta suis.' Cum vero infesti vel sceleribus offensi, 'larvæ' ac *κακοδαίμονες*, i. e. *genii mali*; qui terrorem atque insaniam immittere credebantur, cultu ob id aliquo ac sacrificiis placandi, et quidem porco piaculari. Denique Manes quoque dicuntur, cum obsunt: vel quod ab inferis, hoc est, Diis Manibus, qui tales essent, venire credebantur; vel ἀπὸ τοῦ μαίνεσθαι, ut mater ipsa tunc Mania, alioqui Lara vel Larunda, quamquam et a manando dictam volunt, sive bona sive mala inde dimanent. Postremo, quia Lares, nempe apppositi nobis custodes sive Genii, a funere etiam superesse putabantur, factum inde ut Lares dicerentur, etiam hominum animæ redactæ in numerum Deorum. Had. Junii Animadv. IV. 7. Turneb. VII. 10. et XXVI. 2. *Torrent. Immolet æquis*] Ut se gratum ostendat Laribus, qui eum a perjurio et avaritia liberarunt.

165 *Verum ambitiosus et audax*] Certum est, *θρασύν* Philosophis, non eum modo esse, qui metuenda contemnit et in eo modum excedit, sed et gloriosum, et qui fortem imitatur. Qualis ille in Eunuchio, Thraso ad verbum est audax. Ambitiosus igitur et audax, est ambitiosus et gloriosus. *Heinsius.* [Hic porcam Cuning. ex ingenio, inde Sanad. Vid. II. Epist. 2. 173.]

166 *Naviget Anticyram*] Purgetur Helleboro, quia insanus est. *Quid*

enim differt] Gloriosi hominis, de quo supra egimus, aliud sequitur vitium. Raro enim gratis tales consequuntur, quam ubique consecretantur gloriam? quo fit, ut in parasitos et adlatores, a quibus laudantur, sua profundant. Quod Plauto Artotrogus, Gnatho est Terentio, Horatio est Balatro. Parasitus scilicet: qui imprimis Satyra sexta præclarum artis suæ in Nasidieni cœna dat specimen: 'Cum Servilio Balatrone, Vibidius, quos Mæcenæ adduxerat umbras.' Et: 'Balatro suspendens omnia naso, Hæc est conditio vivendi, aiebat.' Lege ergo hoc loco: *Quid enim differt, Balatroni Dones quicquid habes, an nunquam utare paratis?* Quid enim, inquit, differt, sisne ambitiosus et ita gloriosus, ut quemadmodum Thrasones isti solent, in parasitos omnia effundas, an nunquam utare iis quæ parasti; verum ita sis sordidus ac parcus, ut ne contingas quidem tua, an in parasitos omnia effundas? *Heinsius.* *Barathrone*] 'Barathrum' Athenis, ut 'Latomias' Syracusis, locum fuisse jam ante diximus tetrum et profundum, in quem noxii demittebantur. Pulcra ergo translatione pro helluonis ventre usurpat Horatius; ut in Epist. ad Vaalam, 'Pernicies barathrumque macelli.' Eadem verbi 'gurgis' est ratio. *Torrent.* *Barathrone*] Ventri omnivoro? Athenienses in Barathrum locum profundiorum maleficos demittebant.

167 *Paratis*] Quæsitis.

168 *Servius Oppidius*] Hæc descriptio sani hominis posita est pro thesi; utitur enim exemplo Servii et Oppidii, cujus consilium in admonitione liberorum ponit tamquam ἀνακεφαλῶσιν jam dictorum de avaritia: simul et transit ad ambitionis et luxuriæ stultitiam. *Cruq.* *Canus*] duo] Canusium est oppidum in Apulia.

169 *Divisse*] Divisisse.

171 *Talos, Aule, nucesque*] Talos et nuces puerilis ludi fuisse materiam,

ex Suetonii Augusto his verbis cognoscere est : ' Modo talis aut ocellatis nucibusque ludebat cum pueris.' *Torrent. Talos*] Tesseras.

172 *Ferre sinu laxo*] Id dicimus laxo sinu ferre, cujus nullam curam gerimus. *Donare et ludere vidi*] Donare nuces et ludere talis. [Wakef. emend. *donare, effundere, vidi.*]

173 *Numerare, cavis abscondere*] Numerare nuces et locis occultis abscondere. *Tristem*] Sollicitum.

175 *Tu Nomentanum*] Timui ne tu, Aule, Nomentanum prodigum sequerere. *Tu ne sequerere*] Ne tn, o Tiberi. *Cicutam*] Avarum fœneratorem.

178 *Natura coërcet*] Hoc est, moderatur ac continet, nec redundare aut superfluere permittit, paucis contenta, cum paucis egeat. *Torrent. Natura coërcet*] Natura paucis contenta est.

179 *Titillet gloria*] Ne vos gloria alliciat. *Jure-jurando obstringam ambo*] Nunc vulgo 'adjurare' dicimus, pro juramento obstringere: quo vocabulo an ea quoque significatione veteres usi sint, Grammatici dubitant. 'Adjurare' sane est, proposita quadam formula ab eo qui nos adigit, jurare; in quo, ut recte Turneb. vii. 10. censuit, inest quædam execratio si fallimus: et ut stipulatio nuda pactione fortius obligat, sic sanctius etiam jusjurandum habetur, quod altero exigente solenniter interponitur. Terentius Andria: 'Per omnes tibi adjuro Deos numquam eam me deserturum: Non si capiundos mi sciam inimicos omnes homines.' Verba sunt Pamphili de Glycerio, quam jam ante solenni obtestatione in manum datam a Chryside acceperat. *Torr.*

180 *Ambo*] Ambos. *Uter ædilis fueritve Vestrum prætor*] Summos municipii sui Canusini magistratus exprimit Oppidius, neque enim de urbe Roma eum hic loqui crediderim: ubi non ædilitas, et multo minus prætura,

ut non recte Cruquius sensit, sed quæstura initium fuit honorum. Vid. Canter. Novar. Lect. iv. 12. *Torrent.* [Junt. 1503. Aldd. 1509. 1519. Argent. 1514. Basill. 1527. 1531. Frib. 1531. Dion. ab Harsio Lugd. 1538. Schrevel. alii: *fuerit, vel.*]

181 *Intestabilis et sacer esto*] Hæc patris execratio est, ni faciant filii id ad quod jurejurando eos obstringit moriens. Quis autem *intestabilis*, optime declarat Gellius, vi. 7. et xv. 13. Sed et vetus Lexicon Latino-Græcum sic exponit: *Intestabilis*, μή προσδεκτός εἰς μαρτυρίαν, ut nec testamentum facere, nec ad testamentum adhiberi posset: quod si ita est, simpliciter neque dicendi neque rogandi testimonii jus habebit. Sed hæc JCTi viderint. Mea sane sententia sic usus est Plautus Cercul. 'Semper curato ne sis intestabilis: Quod amas, ama testibus præsentibus.' Vult enim Poëta ingeniosus esse aliquos, qui amanti testes esse possint: quamquam in secundo versu aliquid fortassis ambigui et obscœni. Hinc porro factum, ut inuisi omnes atque insignite improbi *intestabiles* dicerentur. *Torrent. Intestabilis*] Is est, cui jus testandi est ademptum, vel cui nemo jure cogitur testimonium perhibere. *Et sacer esto*] Execrandus esto.

182 *In cicere atque faba*] Hoc, Porphyriorem secutus, Lambinus ad Floralia festa refert; quibus sicut et in annonæ caritate legumina illa populo metiri viritim, vel vulgo spargere ædiles et ambitiosi solent. Scio equidem Floralia Romæ ab Ædilibus celebrari consuevisse: scio etiam quantâ profusione Ædilitatem captandæ plebis causa agere soliti, qui ad majores magistratus hanc affectabant viam: scio denique de ambitione loquentem Persium sic scribere: 'Vigila, et cicer ingere large Rixanti populo, nostra ut Floralia possint Aprici meminisse senes.' Sed hæc nihil me movent, quin de Canusino

magistratu hunc locum intelligi debere existimem: nec minor interdum in coloniis et municipiis quam Romæ ambitio, maxime sub Augusto principe, qui illa Romæ quodammodo dignitate æquaverat. Et Persius 'Floralia' dicit, quo ædilitatem significet, non quod Florilibus potissimum illa largitio fieret: ut de C. Cæsaris et M. Scauri ædilitate constat: de qua Suetonius cap. 10. et Plinius xxxvi. 15. de quocumque igitur populi congiario hoc dictum accipiamus. *Torrent. In cicere atque faba*] Ædiles talia munera apud priscos in ludis Florilibus populo dabant.

183 *Latus ut in circo*] Sic optimi et vetustissimi codices; non *latus*, ut in vulgatis. Neque hoc ita intelligo, ut magistratum gerenti lictor populum summoverit, quo liberior incederet; neque ut amplior illi quam ceteris toga fuerit: sed ad incedentis per loca publica fastum atque ostentationem refero: ut ingredi Thrasones solent, inflati ac tumidi, quo majore quam sint specie videantur. Circos autem et theatra etiam municipia habebant: nec quia 'circum' nominat, necesse est Romæ hæc acta videri. *Torrent. Latus ut in circo spatierè*] Ut in lato circo superbus ambules. *Aut æneus ut stes*] Aut ut ænea statua tibi erigatur. *Æneus ut stes*] Publici honoris causa: atque ita Virgilius: 'Si foetura gregem suppleverit, aurens esto.' *Torrent.*

184 *Nudis agris*] Ut Milo ille, qui tria patrimonia amplissima delinientæ plebi insumsit. Sed et Cæsar ex prætura in Hispaniam profecturus, absumentis improba largitione opibus, bis milies quingenties opus sibi esse dicebat, ut nihil haberet: quia tantundem debebat. auctor Appianus. *Torrent.*

185 *Ut plausus*] Ut populi applausus feras. *Agrippa feras tu*] Gener Augusti, qui virtute fuit leo, cum tu sis vulpes imbellis,

186 *Astuta ingenium*] Quatuor libri optimi sine ulla litura habent *ingenium*: ut totum illud, *astuta ingenium*, vulpi detur: quæ quod leo viribus, ipsa ingenii astutia consequatur. Obiter autem M. Agrippæ laudes attingit de quo 1. 6. *Torrent.* [Vat. Rom. 7. *ingenio*. Vat. Rom. 2. a m. pr. *ingenium...leonum*.]

187 *Ne quis humasse*] Comparatio Agamemnonis insanix ob immolatam Iphigeniam, cum Ajacis furore ex armorum judicio contracto. Res nota ex Sophoclis Ajace et Iphigenia Euripidis, et Ovidii Met. xiii. *Idem. Ne quis humasse*] Dialogus est inter plebeium quandam et Regem Agamemnonem. *Atride*] Agamemnon. [Atride codd. ap. Feam. *vetus? cur?* aliqui codd. ap. eund. et Florent. 1482.]

188 *Rex sum*] Satis pro imperio: Reges enim soluti legibus, eorumque voluntas pro lege accipitur: et quod principi placuit, legis habet vigorem. *Torrent. Rex sum*] Respondet Agamemnon. *Nil ultra quæro plebeius*] Verba sunt plebei. *Et æquam*] Agamemnon orationem suam continuat. [Vat. Rom. 7. *non ultra*.]

189 *Inulto*] Impune.

190 *Maxime regum*] Verba plebei captantis benevolentiam a rege.

191 *Dii tibi*] Responsio Damasippi sub plebei hominis persona, ob mitissimum regis dictum gratias agentis, et precantis a Diis immortalibus, quod ille maxime optet. Paulo ante vero, pro *dicere quæ sentis, quod sentis* habent omnia exemplaria, aut *quid sentis*. Quod autem *reducere* excudendum curavit Lambinus, improbare non possum; quamquam *reducere* habent e nostris optimi, at *reducere* tantum recentiores. *Torrent.* [Vat. 10. a m. pr. *classem capta deducere*, et a m. sec. *reducere*.]

192 *Ergo consulere*] Turneb. vii. 10. Jurisconsultos imitari hic Horatium tradit: quos qui consilii causa adibant, dicere soliti, 'Licet consu-

lere?' at illi 'Consule;' nam hinc et 'consultoris' et 'consulti' nomen: quem etiam 'responsorem' appellare videtur Poëta, in Epistola ad Quinctium, hoc versu: 'Quo responsore, et quo causæ teste tenentur.' Hoc tamen loco *consulere* interpretari malim, pro reverenter et præfata venia interrogare, ut apud Juris interpretes fieri solet: neque id solis JCtis solenne fuit; sed et in judiciis qui testem interrogaturus erat quæsitore ante dicere solebat: 'Licet rogare.' *Torrent.* *Consulere, et mōx*] Interrogare. *Licebit*] Licebit mihi?

193 *Consule*] Interroga, inquit Agamemnon. *Cur Ajax*] Loquitur plebeius. *Ab Achille secundus*] Uno Achille inferior.

194 *Putrescit*] Fateor equidem plures scriptos codices sic habere; sed *putescit*, quod in uno atque altero pervetusto repperi, magis placet. Differunt enim 'putis,' 'putor,' et 'putere,' sen 'putescere,' a 'putris,' iisque quæ ab eo vocabulo derivantur. Nam hæc corruptionem ipsam rei magis arguunt: illa vero odorem potius, qui ex corruptione dimanat. *Juven. Sat. xi.* 'Putere videntur Unguenta atque rosæ.' Cui persimile illud e *Sat. præcedente*: 'Quamvis putet aper rhombusque recens.' Et recte *Novius* 'putidum' dici ait, quod non putre, sed odoris mali. Nec *putrescere* herois cadaver aut fœdum aut mirandum est etiam sepultum, sed abjectum et insepultum ob putorem ignominiose contemni, id sane detestabile. Denique verbum hoc abjectis cadaveribus magis quam alterum convenire ostendit *Varro*, 'puticulos' dictos tradens, quod *putescant* ibi cadavera projecta; ut *priore libro* vidimus, *Sat. viii.* *Torrent.* *Putrescit*] Jacet insepultus.

195 *Gaudeat ut populus Priami Priamusque*] Ex *Homero Iliad. A.* Ἡ κεν γῆθησai Πρίαμος Πριάμοιο τε παῖδες, Quo proverbii vice uti licet, quoties mo-

nemus aliquem, ut ab eo caveat, quo inimici ejus lætentur. *Torrent.*

196 *Tot juvenes*] Tot Trojani.

197 *Mille ovium*] Sic 'mille numerum,' 'mille passuum,' 'mille hominum.' *Gellius i. 16.* *Macrob. i. 15.* *Torrent.* *Mille ovium insanus*] Mille oves (inquit rex) occidit.

199 *Tu quum pro vitula*] Verba sunt plebeii. *Natam*] Iphigeniam.

200 *Spargisque mola caput improbe salsa*] Quid *mola salsa* vide *iii. Od. 23.* 'Farre pio et saliente mica.' *Torrent.* *Mola*] Mola ex farre molito et sale facta.

201 *Rectum animi servas*] Rectum animum servas? id est, sanusne es? *Quorsum*] Quorsum hæc? inquit Agamemnon. *Insanus quid enim Ajax*] Verba plebeii. [*Quorsum insanis Vat. 4. et Vat. Rom. 7.*]

203 *Atræidis*] Agamemnoni et Menelao. [*Atridi Vat. 13. a m. sec.*]

205 *Verum ego ut hærentes*] Hoc quidem prætexit Agamemnon, quo causam publicam privato filiæ amori anteponere videatur. Sed ipse voti reus (devoerat enim Dianæ quod in suo regno pulcherrimum natum esset illo anno) mali causâ fuit: et ut ante temere vovendo; sic iterum votum adimplendo graviter deliquit. *Torrent.* *Verum ego*] Respondet Agamemnon.

206 *Prudens*] Prudenter.

207 *Nempe tuo, furiose*] Tuo sanguine (inquit plebeius) quapropter furiosus fuisti. *Meo, sed non furiosus*] Meo sanguine ventos placavi (inquit Agamemnon) sed non ideo furiosus fui.

208 *Qui species ulias veri*] *Lambini* mera conjectura est, *Qui species alias veris*: nam *veri* in omnibus exemplaribus legitur: et quid recepta lectione apertius? Factum non negat Agamemnon: sed negat furori tribuendum esse, quod prudentiæ sit; rem publicam præferre privatæ, ac filiæ patriam, et Græciæ totius salutem. Verum urget alter, et errore non ex-

cusari stultitiam affirmans, pronuntiat quod sequitur, *Qui species, &c.* Cujus formulæ hæc sententia est: Qui alias, hoc est, qui novas, qui a recta philosophia alienas sibi fingere et amplecti species permittit, quales illæ quæ ex veri et falsi sen virtutis et vitii turbulenta quadam confusione oriuntur, hic commotæ mentis sive insanus habendus est. Et sane in communi vitæ cultu raro peccatur, ut non occurrat aliquid quod obtendi vitio possit: quin et corrupto etiam iudicio, tamquam cæci, prava sæpe pro rectis amplectimur: qui tamen error a stultitia non excusat, neque, si legis pœna fortassis absit, ideo minus ex philosophiæ præscripto damnabimur. 'Omnes' enim, ut alibi ait Flaccus, 'decipimur specie recti.' At hoc ipsum est, inquiet Stoicus, quod præter sapientem, omnes insanunt. *Alias* autem *species capere* dixit, ut 'res alias agere' Cicero et Terentius: ut enim 'illud age,' vel 'hoc age,' nota loquendi formula est, qui intenti proposito nobis operi esse iubemur: sic 'aliud agere' dicimur, cum animo evagamur, et longius aberramus. *Torrent.* *Qui species*] Loquitur plebeius. *Alias veris*] Differentes a veris.

209 *Permistas capiet*] Et cum scelere conjunctas. *Commotus habebitur*] Furiosus habendus est.

210 *Nihilum distabit*] Nihil interest.

212 *Ob titulos*] Tale hoc III. Od. 24. 'Si quæret pater urbium Subscribi statuis.' *Torrent.* *Admittit scelus*] Filiam occidis.

213 *Stas animo*] Sanæ mentis es? *Et purum est*] Expers vitiis. *Quantum durum est cor*] Quum cor ira est inflatum.

214 *Si quis lectica*] Similis Caii Caligulæ insania: qui Incitato (equi id nomen erat) præter equile marmoreum, et præsepe cburneum, præterque purpurea tegumenta ac monile c

gemmis, domum etiam et familiam et supellectilem dedit, quo lautius nomine ejus invitati acciperentur; consulum quoque traditur destinasse. *Suet. cap. 45. Torrent.* *Nitidam*] Agnam abluto vellere candidam.

[215 Codd. *Fææ, ancillam.*]

216 *Pusam aut pusillam*] Lambinus legit, *Pupam aut pupillam*: at si verum est, quod idem ait, scripturam eam veterum aliquot librorum auctoritate comprobari, nullam profecto malim: notæ enim nutricum blanditiæ, 'pupus,' 'pupulus,' 'pupillus.' Nunc tamen Lectorem monere volui, nullum me umquam vidisse codicem, qui aliter haberet, quam *Rufum aut pusillam*. Cruquius vero *rufum* vocari indigne ferens, quam ante *nitidam* dixisset Flaccus, ejus loco *pusam* substituit: sed conjectura tantum, ut ingenue confessus est. Ego vero neque conjecturas amo, et eam quæ rufa sit non minus quam si candida esset nitere posse existimo: illud potius offenderit, quod blandiendo *rufum* appellet, cum color ille non nimium venustus habeatur; sic enim Clitipho ille Terentianus in Heaut. 'Rufamne illam virginem, cæsiām, sparsō ore, adunco naso? non possum, pater.' Sed et 'rufæ' tamen (quas hodieque non injucunde *rossettas* Itali vocant,) amatores inveniunt; et de agnæ vel forma vel colore contenti simus potius, quam ut aliquid temere in classicis auctoribus immutetur. *Torr.*

217 *Destinet uxorem*] Spondeat uxorem. *Huic omne adimat jus*] Tanquam furioso. *Jus*] Jus bona sua administrandi.

218 *Ad sanos abeat tutela propinquos*] *Tutela*, ut definiebat Serv. Sulpicius, vis est ac potestas in capite libero, ad tuendum eum, qui se per ætatem defendere non potest, jure civili data ac permissa. Atque hinc dicti etiam *tutores* propriè impuberum. Nam qui adolescentibus minoribus xxv. annis, qui prodigis, qui mente captis ac fu-

riosis, aliisque, quod rebus suis superesse non possent, administratores ex lege dabantur, hi proprie 'curatores' dicebantur, atque eorum munus, 'cura' seu 'curatio.' Hic vero 'tutelam' pro curatione dixit: ut 'propinquos' pro agnatis et gentilibus. Quae de re sic olim in XII. Tabulis scriptum legimus: SI FVRIOSUS EXISTIT, AGNATORVM GENTILIVMQVE IN EO PECVNIAQVE EIVS POTESTAS ESTO. *Torrent.* *Abeat tutela*] Transferatur procuratio.

219 *Decovet*] Destinet aræ.

220 *Ubi prava*] Dno codices, *ubi parva*. Nec fortassis displicebit cogitanti Stoicorum illam, ut peccatorum, sic stultitiæ æqualitatem, cum illud plus minusque non admitterent. Nec illepidum ἀντιστοιχον, ut parva stultitia summa sit insania. Parum autem refert utro modo legas, *hic summa est*, an *hic est summa insania*. *Torrent.*

[221 *Vat. Rom. 3. et Vallicel. 1. quis sceleratus.*]

222 *Vitreæ famæ*] Vide I. Od. 17. *Vitreæ famæ*] Fama fragilis et instans.

223 *Hunc circumtonuit*] Exprimere voluit, quod dicunt Græci ἐμβρόντητος et περιβρόντητος, nos attonitus, tamquam fulmine aut tonitru stupefactus: unde ἐμβρόντητος pro insania. Et aptissime hoc loco Horatius: vult enim Agamemnonem, tanquam Bellonæ fanaticum ad filiæ cædem adactum esse, dum nihil aliud quam titulos et inanem bellicæ laudis gloriam somniat. *Bellona* autem eadem quæ et Enyo, παρὰ τὸ ἐνύω, quod occidere significat, Martis vel soror vel conjux. 'Gaudere' eam 'cruentis' dicit Poëta, vel ob flagellum illud sanguineum, de quo et Virg. et Lucanus, quo nempe bellum conciet: vel ob fanaticos ejus, id est, sacerdotes; qui districtis gladiis cursitantes proprio se sanguine cruentabant: crediti in eo furore futura prædicere.

Vid. Turneb. xxv. 17. et xxi. 15. Torrent. Hunc circumtonuit] *Bellona* hunc attonitum reddidit. *Bellona*] *Belli Dea.*

224 *Nomentanum*] Luxuriosum et asotum.

225 *Vincit enim stultos ratio insanire nepotes*] Optimi codices *vincet*, nec displicet. *Insanire* autem nepotes, hoc est, prodigos, qui neque tempus, neque finem expensarum habent, sed bona sua dilacerando et dissipando profundunt. *Torrent. Ratio insanire*] Rerum eventus probabit. *Nepotes*] Luxuriosos insanire.

226 *Hic*] Nomentanus.

227 *Edicit, piscator*] Publice proclamatur. *Pomarius*] Sic 'vinarii,' 'olearii,' 'cupedinarii,' 'cetarii,' 'casearii,' 'lecticarii,' 'calcearii,' et id genus ceteri, qui eas res aut faciunt aut vendunt. *Torrent.*

228 *Ac Tusci turba impia vici*] *Lenones, cupedinarii* et id genus homines perdit, voluptatum ministri, qui in vico Tusco habitabant. *Tusci turba impia vici*] 'Tuscum vicum' a Tuscis, qui Porsenna rege obsidionem solvente Romæ remanserant, eoque loco habitaverant, appellatum esse, ex Dionysio, Livio, et Festo constat: improbis autem hominibus frequentari solere, etiam ex Plauti Curculione apparet: 'Ibi sunt,' inquit, 'homines qui ipsi sese venditant,' hoc est, vilissimi, quidvis facere parati, et 'præbere caput domina venale sub hasta,' ut ait Juvenalis. *Torrent.*

229 *Cum Velabro omne macellum*] *Loca duo Urbis notissima.* De Macello tantum Varronis verba ex libris rerum humanarum relata a Donato in Terentii Eunuchum adscribam: 'Numerius Equilius Cupes et A. Manius Marcellus singulari latrocinio multa loca habuerunt infesta: his in exilium actis publicata sunt bona, et ædes ubi habitabant dirutæ: deque ea pecunia Scalæ deum Penatium ædificatæ, et locus ubi venirent, quæ

vescendi caussa in Urbem erant allata. Itaque ab altero Macellum, ab altero forum Cupedinis appellatum est.' *Torrent.* Cum *Velabro*] Dictum autem Velabrum vel a velando, quod viam ad hippodromum ferentem e foro, velis in ipsis ludis obtendere solebant; vel a vehendo; nam olim paludibus Aventinus mons a reliquis erat disclusus. Itaque eo ex urbe (inquit Varro de Ling. Lat. lib. iv.) qui advehebantur ratibus quadrantem solvebant, quod de aqua tum dicebatur Velabrum; et nunc descendebant ad imam novam viam, locus sacer Velabrum. *Cruq.* Cum *Velabro omne*] Velabrum locus erat Romæ, in quo habitabant unguentarii. *Macellum*] Locus publicus obsoniis vendendis accommodatus.

[230 *Vat. Palat. 6. duo codd. ap. Torrent. item edd. Cuning. et Sanad. quid enim. Vat. Rom. 9. quid tunc. Vatt. 9. et 13. quid tu.*]

[231 *Vat. 13. quidquid eorum.*]

233 *Æquus*] Nomentanus æquo animo orationem lenonis audiens. [*Vat. 10. Vatt. Rom. 1. 2. et Chisian. 1. contra hoc. Vallicel. 1. contra hic.*]

234 *Dormis*] Tu, o venator.

235 *Tu pisceis, &c.*] Tu, o piscator. *Verris, &c.*] Vetns haud dubie lectio: prius autem *vellis* legebatur: idque in tribus Mss. repperi, nec damnare ausim: convenit enim magis hiberno mari. At 'everriculo,' quod ab everrendo dictum retis genus est, quocumque tempore utimur, saltem si absit glacies. *Torr. Verris*] Hyeme piscaris.

236 *Segnis ego*] Segnis sum ego.

237 *Sume tibi decies*] O venator, sume tibi decies centena sestertium nummum millia. *Tibi tantundem*] O piscator. *Tibi triplex*] O leno, sume tibi triplum.

238 *Unde uxor*] A quo. *Curat de nocte*] Summo consensu currit legunt omnes codices: et duo quidem *decurrit nocte*; unus etiam, *surgit*; et

mox, *absorberet* pro *exsorberet*; utrumque recte, maxime illud *currit*; vult enim ut triplumumat ille, unde uxor, id est, cujus uxor, semper præsto est. *Torrent. Vocata*] Accersita.

239 *Filius Æsopi*] Plinius x. 2. et ix. 35. eademque de re Valerius ix. 1. Macrobius iv. 7. *Filius Æsopi*] Clodius Æsopi tragædi filius. *Ex aure Metellæ*] Gloria enim erat, inquit Plinius, binos ac ternos uniones auribus dependere, loco paulo ante citato. *Torrent. Metellæ*] Quæ Clodium Æsopum adamavit.

240 *Ut decies solidum*] Ut decies centum millia sestertium nummum devoraret. *Aceto Diluit*] Hanc aceti vim docet Plinius ix. 35. et xxiii. 1. atque his verbis Vitruvius viii. 3. 'Margarita nec minus saxa silicea, quæ neque ferrum neque ignis potest per se dissolvere, cum ab igne sunt percalefacta, aceto sparsa dissiliunt et persolvuntur.' 'Diluere' ergo 'baccam' idem est quod liquare. *Torrent.*

241 *Diluit insignem baccam*] Liquefecit margaritam. [*Vat. 13. qui insanior.*]

242 *Illud idem in rapidum*] Eandem margaritam. [*Vallicel. 1. in fluvium rapidum.*]

243 *Quincti progenies Arrî*] An illic forte Arrî, de cujus sumtuosissimo epulo funebri ante diximus? Sed et M. Arrii Secundi denarium servo: verum quis hic fuerit ignoro. *Torrent.*

244 *Nequitia et nugis*] Luxuria et ingenii levitate. *Gemellum*] Simile et æquale. [*Nequitie et nugis Cuning. ex aure sua, et Sanad.*]

245 *Luscinias soliti impenso prandere*] Hoc Æsopum factitasse in illa patina, cujus ante memini, auctor est Plinius. *Impenso* autem nove dixit Horatius, pro eo quod 'impenso pretio' dicunt Cicero, Cæsar, Livius, et alii: hoc est, ingenti aut immani, sine pondere; ut 'impenso mercari' inquit Plinius, subandito pretio. Nam

‘impense’ et ‘immense’ adverbia, quemadmodum et ‘impendio,’ aliud significant, nempe valde et ultra modum. Cruquius pro *impenso*, legendum censet *immenso*, ἀμερῆτως incredibili pretio. Vid. Turneb. xiii. 5. *Impenso prandere*] Magno pretio.

246 *Quorsum abeant sani*] Malum, ut in melioribus libris legitur: *Quorsum abeant? sani creta an carbone notandi? Vel notati?* quamquam illud magis placet. *Torrent.* *Quorsum abeant sani?*] Quibus sunt adnumerandi? sanis an insauis?

247 *Ædificare*] Ut solent pueri. *Plotello adjungere mures*] Veluti iumenta.

249 *Barbatum*] Virum gravem. *Amentia verset*] Amentia eum agit, id est, pro insano habeatur. [Codd. ap. Feam, *delectat*. Vatt. 2. 4. 12. 13. *versat*. Vat. 1. Vat. Palat. 6. al. ap. Lamb. *vexat*.]

250 *His, ratio esse evincet*] *Ædificare* casas, et similia. [*Sed puerilius* Vat. 7. et Vat. Rom. 7.]

251 *Trimus*] Utrum tale nunc opus ludas, quale prius ludebas, quum esses trium annorum infans.

253 *Sollicitus*] Captus. [Vallicel. 3. *faciesne*.]

254 *Mutatus Polemon*] Multo plures libri *Palemo*, aut *Palemon*. male. Hanc autem Polemonis Atheniensis, qui Xenocrati successit, historiam, præter Diogenem Laërtium, referunt etiam Suidas et Valerius vi. 9. De lascivia vero illa juvenum Atheniensium Plinius xxi. 3. *Torrent.* Vid. Canter. Nov. Lect. ii. 16. *Mutatus Polemo*] Mutatus oratione Xenocratis, cui postea in schola successit. *Insignia*] Ornamenta amatoria. [*Palemon* plures codd. ap. Feam; sed Gr. Πολέμων. Vid. Val. Max. vi. 9. ext. 1. et Diog. Laërt. iv. 26. *Polemo* Cuning. Sanad. et Phil.]

255 *Fasciolas, cubital, focalia*] Libri optimi quique legunt *cubitale*. Et sane necesse non est fateri *focalia* primam

producere, tametsi a faucibus dicatur, quod faucium fasciæ sint, ut *cubitalia* brachiorum; quas morbo liberi deponere solent: ad quod alludit Poëta, ut recte Turneb. vii. 10. atqui coronas posuit Polemo: cujus exemplo sui quoque morbi insignia amatorem deponere optat Horatius, hoc est, amorem ipsum abjicere ac desinere insanire. *Torrent.* *Fasciolas*] Periscelides. *Cubital*] Ornamentum cubiti vel brachiorum tegumentum. *Focalia*] Quibus homines molles utebantur. *Potus ut ille*] Ut Polemo ebrius.

256 *Coronas*] Flores, rosas, lilia, &c. e quibus fiunt coronæ.

257 *Magistri*] Oratione Xenocratis sobrii et modesti, qui fuit Aristotelis auditor.

[258 Vat. Rom. 10. a m. sec. et Barberin. 2. *recuset*.]

259 *Catelle*] Hoc quoque blandientium ὑποκόρημα est, a muliercularum catellis: Plaut. Curcul. ‘Delicatum te hodie faciam, cum catello ut accubes; Ferreo ego dico.’ Non ille pida ambiguitate, ut exponunt Grammatici. Nam ‘catulus’ et inde ‘catellus,’ etiam vinculi quoddam genus dicebatur, teste Festo. sed Nonius ‘catellæ’ et ‘catella’ diminutivum a catena esse voluit. Ego Festo assentior: quamquam uterque dicere verum potuit. *Torrent.* [Vat. Rom. 7. *neget*.]

260 *Exclusus qui distat*] Thaide exclusus. Totus hic locus desumitur ex Ennuchio Terent.

[261 Octodecim codd. Feæ, alii ap. Pulm. et edd. multæ ante Lamb. *accersitus*.]

262 *Invisis foribus*] Foribus sibi odiosis: unde erat exclusus.

263 *Dolores*] Quos amando patior [Vat. Rom. 8. *ac potius*; Vatt. 4. 12. *et potius*; Vat. Rom. 10. *aut potius*.]

265 *Servus*] Parmeno. *O here*] O Phœdria.

[268 Cuning. si qui.]

269 *Et cæca fluitantia sorte*] Incerto casu contingentia.

270 *Nihilo plus*] Nihilo plus agat.

272 *Semina pomis*] Pomorum grana. [Vat. Rom. *Qui cum.*]

273 *Gaudes, si*] Gaudes tamquam felicitis amoris omine. *Si cameram percusti*] Inter alios ludos convivales hunc quoque enumerat Pollux ix. 8. quo recentis mali semina primoribus digitis veluti ejaculantes, si triclinii lacunar, sive ecameram, ut vocat Horatius, attigissent; bene: sin minus; male de suis amoribus augurabantur. *Torrent.* *Cameram percusti* forte] Tectum in curvitate formatum. *Penes te es*] Esne mentis compos?

274 *Quum balba*] Cum blandiuscule verba pronuncias more pueri balbutientis, ad gratiam puellæ captandam. *Balba feris*] Tale illud Tibulli de sene amatore: 'Et tibi blanditias tremula componere voce.' Et quod, 'Balbutit Scaurum,' i. Sat. 3. ait Horatius. Sed præsens versus plane artificiosus est: nam (ut illud *balba*, et illud *amoso*, quæ epitheta hic optime conveniant, omittam) *ferire verba palato* cum dicit, linguam tamquam plectrum ante oculos ponit: quo percussa palati veluti testudine quadam, articulatus ille verborum sonus efficitur, unde et 'sonare,' pro loqui dixerunt veteres. *Torr.* *Feris amoso verba palato*] Quum verberes: est Hypallage.

275 *Ædificante casas*] Quomodo sanior es puero nugas agente? *Adde cruorem Stultitiæ*] *Cruorem* pro crudelitate exponit antiquum glossematium. Quod ergo sequitur, *Atque ignem gladio scrutare*, eodem modo interpretabimur. Est autem Pythagoræ symbolum, Πῦρ σιδήρῳ μὴ σκαλεῖν, *Ignem gladio ne fodito*. quod cum alii aliter intelligant, ex Horatii sententia vetuisse dicetur Philosophus ille, ne quis malum malo ulcisci velit: ut si ignem gladio verberet, atque ita duplici labore insania.

Exempla miseri amantes præbent. Torrent.

276 *Stultitiæ, atque*] Amatoris stultitiæ adde scelus et crudelitatem. *Ignem gladio scrutare*] Amoris calori adijunge cædem.

277 *Hellade percussa, Marius quum*] *Hellade* interfecta a Mario, quum ab ea sperneretur.

278 *Cerritus*] Nonius *Ceritus* scribit: nec multum refert. *Ceritus* enim a *Cereritus*, duabus syllabis in unam contractis dicitur. *Torrent.* *Cerritus fuit*] *Cereris* furore vexatus, id est, fuitne furiosus?

279 *Absolves hominem, et sceleris*] An absolves insanum, et eundem condemnabis scleratum? [*Absolvens* Vat. Palat. 1.]

280 *Cognata vocabula*] Si enim mali omnes stulti, si stulti insani, si insani furiosi dicendi sunt, ut Stoici definiunt; nihil interest, quo ex his omnibus nomine Marius appelletur. *Torrent.* *Rebus*] Vocabula criminibus apta, sed diversa.

281 *Libertinus erat*] *Libertinæ* conditionis hominem dicit: et novum et inauditum refert stultitiæ genus; quo, quisquis ille fuerit, quem a status sui conditione *Libertinum* appellat, precibus passim per compita, in quibus Lares colebantur, effusis, obtineri a Diis posse credidit, ut mortem evaderet. Neque huic interpretationi obstat, quod ex his quæ sequuntur vendi hunc hominem a domino potuisse arguitur. Nam ne dedititius quidem vendi posset, postquam semel libertatem adeptus sit, et verba illa, *cum venderet*, ἐποθετικῶς accipienda sunt, pro si *venderet*: nemo autem tam liber est, quin casu aliquo fieri servus ac vendi queat. Aut certe temporis mutatio est, pro tunc excepisset cum vendere potuit. Vide Pet. Nannii Miscell. lib. iv. *Torrent.* *Libertinus erat, qui*] Pro liberto. Horatius, sub persona Stertini supersticiosos taxans, omnem ridet religio-

nem. *Circum compila*] In compitiis Deos penates constitui et coli iusserrat Augustus. *Siccus Lautis mane senex manibus*] Singula verba hominis istius insaniam exaggerant, quod senili ætate ita desiperet, quod primo mane, jejunos adhuc, et purus, ea tantopere deprecaretur, quæ evenire necesse esset: nota autem veterum superstitio, qua aliqua parte impurum rem divinam aggredi nefas habebatur: 'Casta placent superis, pura cum veste venite, Et manibus puris sumite fontis aquam.' Omitto 'cœnam puram,' 'torum purum,' de quibus alibi plura. A sacrorum sane puritate sumtum, quod illotis pedibus manibusque rem aliquam aggredi dicuntur, quicumque rudes et imparati accedunt. Ex Hesiodi Ἐργαῖς καὶ Ἡμέραις. Erasmus Chiliadibus, *Torr. Siccus*] Jejunus.

282 *Lautis mane senex manibus*] Manibus ablutis, ut eas puras ad Deos tenderet. [Vat. 13. a m. sec. *Lotis.*]

283 *Quiddam magnum*] Mallem quiddam magnum: ut in castigatioribus exemplaribus legitur: ait enim non magnam rem se poscere, ut Dii omnes unum morti caput subripiant. Turneb. xxiii. 3. *Torr. Unum me surpate morti*] Me unum immortalitate donate, quo quid majus a Diis potuit peti?

285 *Auribus atque oculis*] Sanus toto corpore, sed mente non sanus, quia superstitiosus. *Nisi litigiosus*] Verba hæc parenthesi includenda. *Litigiosos* autem vocamus homines litibus deditos, litibus plenos, qui lites ament, qui lites facile serant. Sed et excipere, quomodo hic usurpat Flaccus, verbum Juris est: sæpe in pactionibus usitatum, cum retinere aut servare volumus aliquid, quod pacto scilicet non comprehendatur. Ait igitur Horatius dominum, qui tale mancipium uti sanum vendat, mentem excipere debere, nisi nimio plus

lites amet. Qua in re tamen sciendum est, *furorem* quidem a Jctis pro morbo haberi; sed eum qui Romane loquendo vere furor sit: non sicut Stoici loquuntur. Quin et Ædilitium edictum, quod certiore jubet facere emtorem, quid morbi vitiique cuique mancipio sit. *Torrent.* Vid. Turneb. xxiii. 2. [Vat. Rom. 7. *nisi litigiosi.*]

286 *Dominus, quum venderet*] Dominus in vendendo mancipio, vitia ejus tacere non debuit, nisi lites amaret. *Hos*] Hos superstitiosos. [Chisian 1. *vulgi.* Vat. Palat. 6. a m. pr. *vulgo.*]

287 *Fecunda in gente Menen?*] 'Gens Menenia' plebeia quidem, celebris tamen vel ob Menenium illum Agrippam; qui a patribus legatus ad plebem interpres atque arbiter concordiae civium, noto de ventre ceterisque humani corporis partibus apollo, urbem conservavit. Sed cur huic potissimum genti stultos insanosque inserit Horatius? an quia tunc *Menenius* quispiam mente captus, nihilo saniores se filios habuit? certe tale aliquid fingi necesse est. Turnebi sententiam amplectamur: Poëtam ingeniosissimum ad Græcam vocabuli originem respexisse, a μέγνα, unde μεγνῶς, id est, *insanus*: illum vide, xxiii. 11. *Torrent. Fecunda in gente*] In multiplici familia Meneni, id est, in stultorum numero, qui numerus est infinitus. *Meneni*] Menenus vixit ætate Horatii, homo superstitiosus, et mente captus. [*Chrysippi* codd. ap. Feam.]

288 *Jupiter ingentes*] Alterum exemplum superstitutionis.

289 *Cubantis*] Ægrotantis.

290 *Frigida si puerum*] Votum matris per Hypothesin. *Quartana reliquerit*] Quartana quæ ab atra bile proficiscitur, corpus in principio paroxysmi ingenti horrore excruciat. *Illo mane die*] Tuo die, die Jovis.

291 *Indicis jejunia*] Pervigiliis je-

juniisque placabant Deos suos veteres, præcipue Chaldæi et Ægyptii; quorum ingens semper Romæ turba ob sacra Isidis vanissima superstitione cultæ. Sed et ii qui sacris Romanorum præerant, jejunia interdum instituebant, quibus prodigia expiarentur. Exemplum apud Livium lib. xxxvi. et venuste 'Jovem indicere jejunia' ait, quæ a sacerdotibus Jovi ipsi instituuntur a populo servanda. *Torrent. Indicis jejunia*] Quo magistratus vel sacerdotes tuo nomine jejunia imperant. *Nudus*] Ut vivo flumine ablutus, ad tua sacra purus accedat. [*Magne die*, i. e. magne Jupiter, nonnulli codd. ap. Feam. quando indicis Vat. Rom. 7. et Vallicel. 1.]

292 *Casus Medicusve*] Id est, medicus fortunatus, quem casus aliquis juvat: nam in quartana inveterata depellenda, plus sæpe casus ipse, quam medici quodvis pharmacum, valere potest. *Cruq. Casus medicusve levavit*] Si casus hunc liberavit, qui in quartana sæpe plus valet, quam medicus. Est enim quartana medicorum opprobrium. [Codd. ap. Feam, *medicusque*. Vat. Rom. 1. *levavit*.]

293 *Ex præcipiti*] Id est, ex summo discrimine, ac veluti ex præcipitio, cum in crisi est morbus, ut nostri loquuntur nunc medici: atque ita Juvenal. Sat. 1. 'Omne in præcipiti vitium stetit.' *Torrent. Ex præcipiti*] Ex morbo periculoso, in sene præsertim. *Mater delira necabit*] Existimans se voti religione obstrictam.

294 *In gelida fixum ripa*] Dicit ex antiquorum ritu, qui sacris operaturi, se in flumine purificabant. Turneb. xxiii. 2. *Febriusque reducet*] Febrem renovabit per aquæ frigiditatem. [Chisian. 1. *febremque reducit*.]

295 *Quone malo*] Id est, quo malo. Turneb. vii. 10. *Concusso*] Mentem habens percussam. *Timore Deorum*] Quam nos 'superstitionem,' quosque 'superstitiosos' vocamus, Græci δεισδαίμονταν καὶ δεισιδαίμονας appellant,

ob inanem scilicet deorum formidinem: quam tametsi superstitionis etymon sive vocabulum ipsum non ita manifeste demonstrat; siquidem a parentum assiduis precibus, ut liberos habeant superstites, dici volunt; constat tamen eam sic a nostris definiri, ut sit inanis metus deorum. *Torrent. Timore Deorum*] Responsio est.

296 *Sapientum octavus*] Simile huic illud Juvenalis Sat. 11. 'Habeat jam Roma pudorem, Tertius e cælo cecidit Cato.' *Torrent. Sapientum octavus*, &c.] Stertinius, septem sapientibus Græcis adnumerandus. Ironice.

297 *Arma dedit*] Hanc defensionem dedit. *Compellarer inultus*] Ne insanus dicerer.

299 *Respicere ignoto*] Nota Æsopi de duabus manticis, Græci πῆπας vocant, fabella: ad quam alludit hic Horatius, uti in Varum Epigrammate Catullus: 'Sed non videmus manticæ quod in tergo est.' Et elegantissime Themistius in Oratione quæ βασιανιστῆς inscribitur, optans inverti sibi manticas, quo suam tantum respicere posset, alienam minime: quod enim alii dicant nihil esse dulcius neque jucundius quam omnia nosse, id sibi quoque videri, si bona sint. *Torr. Pendentia tergo*] Discet sua peccata, quæ pendent in mantica a tergo sibi ignoto. Nemo enim suum tergum novit. [Vat. Rom. 8. a m. pr. *pendentia collo*.]

300 *Stoice post damnum*] Irrisio pervenusta. Neque enim simpliciter ut Philosophum salutatur, sed ut eum qui damno talis factus sit; et tamquam eo nomine indignum, tacite jubet redire ad mercaturam, optans etiam ut cum lucro id faciat, ne denuo philosophari necesse sit: ita enim interpretor illud: 'Sic vendas omnia pluris.' *Torrent. Stoice, post damnum*] Dialogus est inter Horat. et Damaspum usque ad Satyræ finem. *Sic vendas omnia pluris*] O Damasippe,

sic post merces amissas quæstuosam mercaturam facias. *Sic* particula est bene precantis.

303 *Quid? caput*] Respondet Damasippus. *Agave*] Fabulam narrat Ovidius Met. III. videbatur enim sibi non filium, sed vel aprum vel taurum discernere, quamdiu furor mansit. *Torr.* *Agave*] Filia Cadmi. [Vat. Palat. 5. *portet.*]

304 *Gnati infelicitis*] Penthei. *Videtur*] Furiosa videtur? minime. [Multi codd. ap. Feam, *sibi tunc.*]

305 *Stultum me fateor*] Loquitur Horatius.

306 *Edissere*] Hoc expone.

307 *Accipe: primum*] Audi, inquit Damasippus.

308 *Ædificas*] An multa ædificaverit Horatius, 'satis beatus,' ut de se inquit, 'unicis Sabinis,' nescio. Ergo pro sumtuose se gerere, μεταφορικῶς, libentius acceperim: et, ut ipse exponit, pro magna imitari, cum parvus esset: huic enim interpretationi convenit, quod in Epistolis sese 'In tenui re Majores pennas nido extendisse fatetur.' *Torrent.* *Ædificas, hoc est*] Magnifice ædificas. *Longos imitatis, ab imo*] Incedendo te effers, ut longius videare, id est, opulentos et potentes viros imitaris.

309 *Moduli bipedalis*] Quæ forma humani corporis minima est, quod de Conopa quodam ait Plinius VII. 16. De turbone autem tunc noto nihil compertum habeo. *Torrent.* *Moduli bipedalis, &c.*] Brevis es staturæ, id est, res tua familiaris est tenuis et angusta.

310 *Turbonis in armis*] Gladiatoris homunculi.

311 *Spiritus et incessum*] Animum et gestum tumidum. *Qui ridiculus*] In qua re es tu minus illo ridiculus?

312 *Verum est*] Æquum est te idem facere?

313 *Tanto dissimilem*] Tanto viro dissimilem. *Et tanto certare*] Et cum tanto. [*Dissimilem tanto* Angelic. 1.]

314 *Absentis ranæ*] Æsopi fabula.

315 *Denarrat*] *De* particula augeat quidem vim vocabuli cui jungitur, ut 'deridiculus,' 'despretus,' 'derepente,' 'desubito,' et alia multa omnibus nota; hoc tamen loco pro *ordine* narrare dictum puto. Atque ita Donatus ad illud Terentii in Phorm. 'Hæc adeo ego illi jam denarrabo.' *Torrent.*

316 *Cognatos eliserit*] 'Cognati' ita dicti sunt, quasi una et communiter nati; omnes tamen ab eadem orti progenie eo vocabulo continentur. Lepide igitur hoc ranæ pullis accommodat Horatius. Loquitur autem de rana, quam, quod in rubis ac vepribus agat, ut inquit Plinius XXXII. 5. Latini 'ruketam' nominant, Græce φρῦρος dicitur, omnium ranarum maxima, ita ut testudinem aliquando æquet; pulmones habens magnos et rotundos, qui plurimo aëre impleri possint: quare et intumescit sæpius ac spiritu intenditur. Mira autem lectionum varietas in illis verbis: *num tandem, se inflans, sic magna fuisset.* Sed non habeo quam receptæ lectioni anteponom. *Torrent.* *Cognatos eliserit*] Ut simul natos oppresserit. *Illa rogare*] Illa rogabat.

317 *Quantane? num tandem*] Quantus fuit ille vitulus?

318 *Major dimidio*] Respondet pullus. *Num tanto*] Num tanto major est, inquit mater?

319 *Non si te ruperis*] Cum autem mater ulterius imagis atque magis se inflaret; tandem inquit pullus: O mater, si te etiam inflando, ut video, ruperis, illi tamen belluæ par esse non poteris. Hæc imago vanitatis et insanix in rana, non multum ablutit vel discrepat a te, o Horati. Tu enim parvus, te inflas etiam, et magnum Mæcenatem vis imitari. Huic jam in ædificando insanix, adde nunc aliam illam Poëtarum insaniam, ipsa scilicet Poëmata: hoc est, oleum adde camino, ut in Proverbio dicitur,

et unum malum alio accumula. *Lubinus. Inquit]* Inquit pullus.

320 *Hæc a te non multum]* Damasippus Horatium alloquitur. *Abludit]* Discrepat.

321 *Adde poemata nunc]* Adjunge ad insaniam tuam in ædificando aliam, qua furis in Poëmatis scribendis. *Oleum adde camino]* Eodem schemate utitur hoc proverbio, quo paulo ante dixit: 'Adde furorem Stultitiæ, atque ignem gladio scrutare.' Neque enim cumulanda sunt mala. *Torrent. Oleum adde camino]* Ut major fiat tua insania. Proverbum est.

322 *Quæ si quis]* Hic quoque non conveniunt codices manuscripti. Placeat, ut in duobus optimis legitur, *Quæ si quis sanus facit, et sanus facias tu.* Notum autem illud: 'Arcet sanos Helicone Poëtas Democritus.' *Torrent.*

323 *Non dico horrendam rabiem]* Missam facio tuam iracundiam cum rabie comparandam, et prætermitto vestitum tuum sumtuosiores, quam census tuus ferat. *Jam desine]* Verba sunt Poëtæ: at ille rursus incipit, *Cultum majorem censu:* iterumque monitus cum nondum quiesceret, *Mille puellar.* &c. lepidissimo maledicto sermonem abrumpit Horatius, *O major tandem,* &c. Guil. Canterus Novar. Lect. II. 12. *Torrent. Jam desine]* Loquitur Horatius sua vitia a Damasippo enumerari invite audiens.

324 *Teneas]* Tuis te vitiis contineo, mea ne tangito.

325 *Mille puellarum]* Prætermitto (inquit Damasippus) furores tuos, id est, insanos amores.

326 *O major tandem parcas insane minori]* Respondet et exclamat Horatius: O Damasippe (qui me stultior es, et insanior) parcas mihi minori, id est, minus insano.

SAT. IV. Sub persona cujusdam Catii Philosophi Epicurei, irridet Epicureorum præcepta ad artem culinariam spectantia.

Quemadmodum superiore Satyra inter Stoicos, sub Damasippi persona, illos suavissime irridet, qui curiositati ac malignitati suæ philosophiam prætendunt: sic præsentī Sermonē cum Catio habito, ex Epicureis jocose admodum lacessit illos, qui, quod pater Epicurus summum in voluptate aut indolentia bonum constituit, probe sibi consecuti esse videntur, si callidi ac lautī obsonatores evaserint. Quis vero Catius iste fuerit, non facile dixerim. Antiqui Interpretes eum 'M. Catium Epicureum' vocant: et quatuor ejus 'De rerum natura ac summo bono' libros commemorant. Mihi vix fit verisimile De natura ac summo bono scribentem, istiusmodi nugis operam dedisse, sed Horatii ætate nebulonem potius aliquem fuisse crediderim, culinariam arte præstantem. *Torrent.*

1 *Unde et quo Catius]* Communis salutandi obvios formula, ut Sat. IX. 'Unde venis, et quo tendis?' Turneb. I. 24. et XXVIII. 23. *Torrent. Unde]* Unde venit Catius, et quo vadit? *Non est mihi]* Non mihi vacat (inquit Catius) tibi respondere. *Aventi]* Cupienti.

2 *Ponere signa novis præceptis]* Hoc sic expono, ut qui recenter a magistro venerat, totus in eo fuerit, ut quæ audiverat memoriæ consignaret, sive litteris, sive notis, sive etiam imaginibus, aliisque indicitiis; de quibus hi qui memoriæ præcepta tradunt. *Signa enim in universum vocantur omnia quibus res nobis indicantur.* Vel apponere seu adscribere causas, rationes et argumenta ad persuasionem. *Torrent. Ponere signa novis præceptis]* Philosophi et Grammatici cum opiniones suas secum ipsi conciperent, et in commentarios referrent, ἀποσημειούν dicebantur; et ἀποσημειώσεις illas commentationes vocabant. Ergo quod Catius dixit, *Ponere signa novis præceptis*, est, quod Græci dicerent: ἀποσημειούν τὰς κυ-

plás dōzas. Etiam commentatiunculas suas, quas in alios philosophos scripserunt, nonnulli ita vocarunt. *Heinsius.* Ponere signa novis præceptis] Præceptis nunquam a quoquam traditis, nomina imponere et vocabula, quæ sunt rerum σημεῖα, id est, signa. *Vincant]* Qualia vincere possunt.

3 *Anytique reum]* Socratem ab Anyto accusatum.

4 *Peccatum]* Verba Horatii. *Lævo]* Tempore inopportuno.

5 *Sed des veniam bonus, oro]* Sed oro, ut mihi pro bonitate tua des veniam: vel dabis mihi veniam, quæ tua est bonitas: vel bonus sis in dando mihi venia. *Steph.*

6 *Interciderit]* Si aliquid memoria effluxerit. *Repetes max]* Facile in memoriam revocabis, sive memoria constet natura, sive arte. [*Quin si Angelic. 2.]*

7 *Sive est naturæ]* Auctores memoriæ beneficium ita naturæ tribuunt, ut arte tamen plurimum iuvetur: utroque excelluisse ait Catium, quo blandiens facilius quod vult impetret. At ille, quin hoc ipsum, inquit, agebam: nempe ut memoriæ beneficium omnia illa de rebus subtilibus subtilissime disputata retinerem; sic enim vocabulum *tenuē* hic accipio, ut 'textura tenuis' Lucretius. *Torrent.* *Sive est naturæ]* Ironica commendatio Catii, partim a natura, hoc est, naturali rerum causarumque cognitione; partim ab arte, hoc est, artificio culinario, præceptionibusque opsonandi. *Crug.* *Mirus utroque]* Tu in utroque es admirandus. Ironica est commendatio, ut enim impellat ad dicendum. [*Vat. 9. a m. pr. munus utroque.]*

8 *Quin id erat]* Profecto (inquit Catius) hoc agebam. *Tenerem]* Ut tenerem memoria.

9 *Tenuēs]* Res subtiles. *Peractas]* Disputatas.

10 *Ede hominis nomen]* Dic nomen Magistri tui, inquit Horatius.

11 *Ipsa memor præcepta canam]* Verba Catii. [*Ipse canam præcepta memor Vat. 9.]*

12 *Longa quibus]* Doctrinam suam bonus ille præceptor, ut cœnam Romani, ab ovis exorsus est. Neque hic de singulis præceptis disputare velim, rectene an secus sese habeant: hoc tantum dicam, errare illos, mea quidem sententia, qui contendunt nullum serio tractari ab Horatio. Nam vel illud quod de ovis est, Collemellam et Plinium assertores invenit. *Torrent.* *Facies ovis]* Forma vel figura.

13 *Ut succi melioris]* Ut gratioris saporis.

14 *Ponere]* Mensæ apponere. *Namque marem cohibent callosa vitellum]* Nam ova dura veluti callo obducta marem vitellum, id est, semen masculi continent. *Callosa]* Oblonga probat ova; quia marem continent; ideoque magis callosa ceteris, et melioris sunt succi, et candore quoque gratiora. 'Callosum' autem, ut durum magis ac spissum, 'tenero' opponitur: et 'callus ovi,' ni fallor, albumen ipsum, sive candidum est (λεύκωμα vocant Græci) quo luteum ovi sen vitellus, unde pullo vita est, circumdatur; densius ob calorem, cum natura marem parurit. Sunt qui callum ovi testiculam esse credant. *Torrent.*

15 *Qui siccis crevit]* Dulcior caule agresti, qui, &c.

16 *Irriguo nihil est elutius horto]* Quo magis has deliciarum nugas exagitet Horatius, ita loquitur, ut quid voverit dicere, intellectu difficile sit, ut hoc loco constat. 'Irriguum' tamen 'hortum' vocari arbitror, qui assiduus fontium aut aquæductuum irrigationibus plus æquo madeat, quo caulium aliorumque oleorum virtus elanguescit: proinde dulciora omnia in agro nasci, qui tempestiva de cælo pluvia irroretur. *Elutius* ergo pro languidius, stupi-

diusque, et insulsius, interpretabimur: a coloribus ducta, ut puto, Metaphora, quos cum pleni ac saturi sunt laudamus, dilutos minime. Gellius xx. 1. ubi de xii. Tab. agit. *Irriguo nihil est elutius horto*] Scripserat absque dubio Poëta, *irrigui nihil est elutius horti*. Melius ad mentem. Nihil est elutius horti irrigui caule. Heins. *Irriguo nihil est*] Nihil est insipidius caule hortensi multis aquis irrigato.

17 *Si vespertinus*] Sic in Epist. 'Gnavus mane forum, et vespertinus pete tectum.' Elegans quoque verbum 'respondere palato;' ut 'respondere cupidinibus,' 'respondere fortunæ,' pro obniti et reluctari. *Torrent.* *Si vespertinus*] Si vesperi hospes advenierit.

18 *Respondet dura palato*] Ne gallina male adversetur palato, et faucibus reluctetur.

19 *Doctus eris*] Nosse debes. *Misto mersare*] Falerno cum aqua diluto.

20 *Hoc teneram faciet*] Ac proinde ori ac stomacho et aptiorem et gratiorem. 'Tenerum' igitur in cibis opponitur 'duro.' Græci *τακερὸν καὶ ψαθυρὸν καὶ ἀπαλὸν* vocant. Pet. Victorius xxxix. 3. Nunc quoque inciso gutture capos gallinasque in aquam illico injiciunt, ut palpitantes moriantur, quo reddantur teneriores: quod haud dubie celerius fiet admixto vino, ut præcipit Catinus, etiam mero, nisi impensæ parcas. *Torrent.* *Hoc teneram*] Hæc res molliculam efficiet carni. *Pratensibus optima fungus Natura*] Hoc quoque ambigne dictum est. Nam qui sub 'pratensium' nomine, fungus humili et uliginoso loco natis palmam tribuat, præsertim tamquam salubrioribus, is profecto multum erret. Terram enim amant patrem, tenuemque magis et æriam, quam densam atque pinguem; hi præsertim qui innoxii habentur. 'Prata' vero etiam in montibus esse possunt:

cum ab usu Villici ad fœnum herbamque, non a situ ipso appellentur; nec ideo minus prata sint, quod arbores quoque ferant. *Torrent.*

21 *Aliis male creditur*] Aliis fungus periculosum est vesci.

22 *Qui nigris prandia moris Finiet*] Non minor super moris quam fungus altercatio est: nam qui Catii doctrinam defendat, is Galenum cum tota medicorum gente graviter offenderit. 'Mora' enim, quod leviter refrigerent, vacuo inferri ventriculo non improbant: at mala comminantur, si post alia cibaria sumantur. Hoc veriti fortasse Turnebus et Lamb. nil præter mora pranderi debere aiunt: quæ profecto sententia non tam ridicula est, quam nonnulli existimant, si de æstivo, hoc est, levissimo prandio locum hunc interpretemur: quali in summis caloribus contenti esse debent, qui prolixæ cœnaturi sunt: atque ea, ni fallor, ratione sumta mora adversus æstum plurimum profuerint. Jam vero ante solem legenda esse, nec medici negaverint. *Torrent.* [Chisian. 1. et Vallicel. 3. *peragit.*]

23 *Finiet*] Terminabit. *Ante gravem quæ*] Quæ mane ex arbore decerpserit.

24 *Forti miscebat mella Falerno*] Vini quidem austeritatem veteres melle temperabant, quod et Virg. docuit; nec temperatura melior, quam illa de qua Horatius Sat. 2. lib. ii. 'Nisi Hymettia mella Falerno Ne biberis diluta.' Verum de 'promulsidē' hic agitur, quod et ipsa præcepti ratio manifeste ostendit, et recte observavit Turnebus i. 23. Inter 'mulsum' autem et 'promulsidē' differentia non in re ipsa; nam 'promulsis' etiam 'mulsum' est, sed in eo tantum consistit, quod prima cœnæ portio proprie 'promulsis' dicebatur: quam leviorē esse debere merito indicat Catinus, atque adeo multi principio mensæ non ex vino, sed ex

aqua, mulso (ὀδρόμελι vocant Græci) utebantur. At liberalior Catus, qui οἰνόμελι quidem non damnat, sed vino molliore confici 'promulsidem' præcipit. Qua in re hoc quoque obiter addendum, a prima illa potione etiam primam cœnæ partem, quam 'antecœnam' appellat Macrobius, (Itali nunc *antipastam*) promulsidem quoque vocari. 'Cœna' ergo proprie ipsum cœnæ corpus est, inter 'antecœnam' seu 'promulsidem' et 'bellaria.' Vide Macrobi. Saturn. III. 13. *Torr. Forti Falerno*] Austero Falerno.

26 *Mulso*] Melicrato.

27 *Prolucris*] Verbum aptissimum, qua vim illam mellis in abstergendo significat, minus laud dubie efficacem, si vini obstet austeritas. Atque ita 1. Sat. 5. 'Multa prolutus vappa.' *Torrent. Si dura alvus*] Si venter sese non exoneret.

28 *Mitulus*] Sic optimi quique codices. Recte autem de promulside agens, 'conchas' adjungit; nam initio utilius ponuntur. Quare apud Macrobiū quoque antecœnam instruunt echini et ostrææ: lubrica enim sunt, et alvum movent: quæ virtus tamen non tam carni, quam succo illi salsuginoso, in quo natant, (Græci ὠμὸν vocant) attribuitur, idque universo illi generi commune est: juvaturque, si cum lapatho, sive rumice, et vino, maxime albo, coquantur; teste etiam Athenæo lib. III. Pet. Victor. III. 13. *Mutilus* scribi debere censet: ideo maxime, quod *Tellinas* Græcis dictas a Romanis μύτλους vocari ait Athenæus. Verum alii 'mituli' quam 'tellinæ,' ut volunt ii, qui nostra ætate diligentissime de piscibus scripsere. *Mitulus* omnino Latinum nomen est: neque aliud occurrit quo 'tellinæ' aptius nominentur: quæ hodieque nomen servant et plurimo in usu incoctæ vino. Quod autem de 'lapatho' additur, nihil necesse est ita interpretari, quasi 'conchulæ' ventri movent

do per se non sufficient, ideo 'lapatho' incoquendæ; movent enim illæ; movet et 'lapathum,' cujus plures esse species Epod. II. diximus: movet denique 'Cum album,' quod Cato quoque nos docuit: ut si omnia hæc simul misceantur, verendum ne convivæ de cœna surgant: quare *lapathum* cum *Coo* disjungi a *conchulis* malim. Lector cogitet. Leviter enim movent singula, nec magnum in mixtione periculum. *Torrent.* Vid. Turneb. I. 24. *Mitulus*] Musculus. Angl. a muscle. Et *viles pellent*] Conchæ parvi pretii. *Obstantia*] Ut venter non sit laxus.

29 *Et lapathi brevis herba*] Et rumex, herba, quæ brevia et acuta habet folia, ventrem etiam evacuat. *Coo*] Non sine vino, sic dicto ab insula Co.

30 *Lubrica nascentes implent conchyliæ Luna*] Idem Aristoteles tradit, et his verbis etiam Plinius II. 41. 'Lunari nempe potestate ostrearum, conchyliorumque, et concharum omnium corpora augeri ac rursus minui.' Notandumque, Horatium, et cum alvum levare conchis dicit, et cum crescente luna impleri conchyliæ, et cum non omne mare generosam testam ferre, his vocabulis promiscue uti. E quibus 'testa' quidem nihil ad pisces attinet, usu tamen obtinuit, ut quæ a cutis seu integumentum potius duritie Græce ὀστρεῖα et ὀστρακόδερμα vocantur, ea nunc fere 'testacea' nominentur, quod testæ instar dura sint. Differunt vero 'conchæ,' 'ostrea,' et 'conchyliæ,' quod ni ita esset, non tamquam diversa poneret Plinius. Turneb. I. 24. et XXI. 21. *Torrent. Lubrica nascentes implent conchyliæ*] Conchyliæ generosa lubricam reddunt alvum. *Lunæ*] Luna accrescente, conchyliæ implentur. [Vat. Rom. I. complent.]

31 *Generosæ fertile testæ*] Generosorum testaceorum.

32 *Murice Baiano melior Lucrina*]

Hunc versum sic intelligo, ut muricem Baiauum, et Lucrinam peloridem ceteris quidem sui generis præferat; peloridem tamen murici anteponat. Errant enim veteres interpretes, qui ita exponunt, ut meliores murices in Lucrino sinu, quam in Baiano littore, capi dicat Catius. Differunt enim specie 'murex' et 'peloris,' utraque quidem concha: sed 'peloris' inter chamas habita; quæ a reliquis conchis eo maxime distant, quod semper hiant et testam apertam gerunt ἀπὸ τοῦ κεχρηέναι, unde et 'hiatulas' nonnulli appellant: 'murices' vero (dicti a similitudine muricum ferreorum, qui Græce *πρίβυλοι* vocantur, quorum in bello ad insidias usus) clusi sunt; et flore magis quam gustu commendantur, sicut et purpuræ. Jure itaque 'peloridem' anteposit Catius, quamquam et *murices* in pontificali illa Macrobianæ cæna referuntur, nec 'peloridem' admodum probat Martialis, nunc aquosam, nunc fatuam nominans, x. 37. *Torrent. Lucrina peloris*] Peloris in sinu Lucrino capta.

33 *Ostrea Circeis*] Ostreorum nomen generale esse, et testacea omnia complecti ante notavimus: sed speciatim de iis dicitur, quæ omnibus nota sunt, et 'ostreae' quoque appellantur: 'Olim,' ut inquit Plinius, 'mensarum palma ac gloria; quarum postquam domicilia inquiri cœpere, magnum gulæ certamen incidit, quæ aliæ aliis præferantur.' Catii iste doctor, Circeiis nata, plurimi fecit: quæ et apud Juvenalem Sat. iv. colaudantur. Lego igitur *Circeiis* non *Circeis*; nam Circeii populi, olim insula, antiqui Latii finis, teste Plinio III. 5. Elegans autem loquendi genus, *Ostrea Circeiis*: perinde ac si alibi nata, si cum his conferantur, vix *ostrea* dici possint; sicut nec *echini*, nisi ad Misenum orti. Notandumque echinos hic inter testacea ab Horatio annumerari, ex Aristotelis sententia.

Torrent. Ostrea Circeis] Ostrea Lucrina sunt meliora ostreis Circeis, ubi Circe filia Solis habitavit. *Miseno oriuntur Echini*] In Miseno Baiauum portu, ubi Misenus Æneæ nandclerus nudis submersus periit. [*Miseno* Vat. 9.]

34 *Pectinibus patulis*] *Pectines*, Græce *κρέβες*, duabus constant testis striatis ac spissis, quæ superiore parte strictiores, inde in orbem dilatantur; unde *patulos* appellat Horatius, juniores 'pectunculi' vocantur; quamquam non desunt, qui 'pectunculos' specie a 'pectinibus' differre putent. *Molle autem Tarentum* appellans, ut aliubi 'imbelle,' Tarentinorum mores haud dubie respicit. Nec scio quare in hoc errasse dicat Flaccum Macrobius III. 18. Turneb. I. 24. *Torrent. Pectinibus patulis jactat se*] Piscibus os aperientibus, qui conchas habent serratas ad similitudinem pectinis. *Angl. cockles. Molle Tarentum*] Tarentum mollitiæ et luxu diffuens. [*Codd. ap. Feam, se jactat.*]

[35 *Ne sibi* Vat. 12.]

36 *Ni prius exacta tenui ratione saporum*] Nisi prius explorata saporum ratione, quæ tenuis est et difficulter percipitur. [*Non prius exausta* Vat. Rom. 7.]

37 *Cara pisceis avertere mensa*] Legitur *avertere*, et in pluribus manuss. sed magis placet *averrere*; neque enim minore sæpe negotio pisces e macello, ob licitantium improbitatem, quam e mari everruntur. 'Mensam' itaque intelligere debemus, in qua venales sunt pisces, ut et 'argentariorum mensas' dicimus. *Torrent. Mensa*] Pisces e macello piscatorio caro pretio emere et auferre.

38 *Quibus est jus aptius*] Elixis scilicet; nam hi fere ex jure aliquo sumuntur: nec assis sua condimenta desunt; sed illi in suo jure natant. Unde factum fortassis, quod observavit Turnebus, ut qui sic cocti sunt, 'patinari' appellantur; ad 'assorum'

differentiam. *Torrent.* Quibus est jus aptius] Quibus piscibus jus conveniat. [*Iguaro Vatt. Rom. 1. 10. et 3. a m. sec. Chisian. 1. a m. sec. Chisian. 2. et Vallicel. 1.]*

39 *Et quibus assis Languidus*] 'Assum' erat veteribus, quicquid sine condimento ullo et jure apponebatur. Nonius: 'Assum autem existimandum est, ut in obsoniis sine pigmento saporis alieni: quemadmodum merum dicitur solum.' Ita ergo Catius, Non satis est, inquit, magno precio emisse pisces, si quis ignoret, quibus jus sit aptius: et quibus assis, hoc est, sine ullo jure appositis, conviva, jam languidus ac edendo satius, magis delectatus, de integro vesci incipiat. Memento ergo opponi pisces assos et conditos. *Heinsius.* *Languidus in cubitum jam se conviva reponit*] Tamquam in nova fame iterum se operi accinget. Repetenda vero quæ notavimus 1. Od. 27. 'Et cubito remanere presso.' *Torrent.* *Languidus in cubitum*] Alludit ad antiquum ex tricliniis cenandi morem, e quibus convivæ accumbentes, corpore leviter in sinistrum cubitum inclinato, cibum potumque tantisper capiebant, dum essent saturi. *Cruq.* *Languidus in cubitum*] Crapula satiatus insurget iterum ad edendum, quasi ad novas delicias excitatus. [Septem codd. ap. Feam, *reponit.*]

40 *Umber et iligna*] Umbrum hic laudat aprium glauco ex ilice pastum, alibi vero Lucanum, alibi Marsum, ut ludere Poëta solent. *Torrent.* *Umber et iligna*] Ex Umbria aper.

41 *Curvat*] Mallem *curvet*, ut plures habent Mss. Totos autem ponebant apros, ut lances curvari minime mirandum sit. Juvenalis: 'Quanta est gula quæ sibi totos Ponebat apros.' *Torrent.* *Curvet aper*] Oneret. *Inertem*] Carnem pinguiorem, sed inertiam et otio comparatam.

42 *Laurens malus est, ulvis*] Malus est aper nutritus in agro Laurenti.

Quod est Latii oppidum. *Ulcis et arundine*] 'Laurentes' enim maritimi, locis nunc quoque paludosis; unde Mart. lib. x. 'Et Laurentino turpes in gurgite ranas.' *Torrent.*

43 *Vinea summittit capreas*] Capreas sylvestres. Sic loquitur ut paulo ante: 'Miseno oriuntur echini.' Vult enim non alias laudari capreas, quam quæ subinde vitibus pascantur, et ne tunc quidem semper edules esse; cuius tamen peculiaris aliqua ratio mihi non constat: nam neque cervi, neque apri quavis anni tempestate laudantur. *Torrent.* *Summittit capreas*] Suppeditat et nutrit. *Non semper edules*] Capreas non aptas esui. [Vat. Palat. 3. *submittat.*]

44 *Facundi leporis*] Nota *leporis* fecunditas, vel ex Plinio VIII. 55. Et hoc plane ridiculum est, quod nonnulli, tamquam rem notandam, legi etiam *fecundæ* nos monuerunt: eamque lectionem secuti sunt, ideo maxime, quod femellæ caro succulentior sit. Verum hi ipsi Catium ubique exagitant, tamquam absurda sint omnia, quæ loquitur: labi igitur hic quoque permisissent, et masculum præferre: taceo quod incerti sexus esse leporem veteres credere. *Sapiens sectabitur armos*] *Sapiens* communi loquendi usu dicitur, quicumque rei, de qua agitur, peritus est: qui ergo ad gulam est sapiens, armos præferet. *Armos* autem intelligo carnem illam, quæ in summo circa armos ac spinam est. *Torrent.* *Sapiens sectabitur armos*] Qui palatum sapit.

45 *Natura et foret ætas*] Hæc tanta rerum naturalium peritia, non ultra palatum extendenda est. *Torrent.*

46 *Nulli patuit*] Nulli cognita fuit. *Palatum*] Sapor in lingua et palato consistit. [Barberin. 1. *patuit nulli.*]

47 *Crustula promit*] Placentas adinvenit.

48 *Nequaquam satis*] Sensus est: Non satis est eleganti obsonatori, ut unius condimenti aut confectionis sit

peritus, in eoque omnem curam et studium impendat: sed etiam necesse est in omnibus eum culinæ partibus esse artificiosum et diligenter exercitatum. *Cruq. Nequaquam satis*] Distinguo hoc modo: *Sunt quorum ingenium nova tantum crustula promit; Nequaquam satis in re una consumere curam.* Satis enim non est *ἄλῆς*, sed *ἄλῆς ὄν.* hoc est, cum non sit satis; vel, quandoquidem non est satis, in una re curam consumere. Tale est illud hac ipsa: 'Ne gallina (malum) respondet dura palato.' Ita enim scribendum. *mulum, κακὸν ὄν.* Quandoquidem hoc malum est et ingratum palato. Græca parenthesi. *Heinsius. Nequaquam satis*] Non satis.

49 *Hoc, malu ne sint vina*] Si hoc curet solum. [Vatt. Rom. 1. 9. *solum hæc.*]

50 *Securus olivo*] Non curans.

51 *Massica*] De vini Massici præstantia ante diximus; diximus etiam de colatione vini II. Od. 11. hujus ergo loci sententia est, Massica vina corrumpi, si quis per eorum sive sacculum vinarium ea liquare tentet: at vero commodissime extenuari et sine noxa, si nocturnæ exponantur auræ. Quæ de re Athenæus quoque lib. 1. et Plinius XIV. 21. *Torrent. Massica si*] Vina optima in monte Massico nata, vide I. Od. 1.

52 *Al illa*] Vina Massica.

54 *Vitiata saporem*] Lineo sacculo percolata.

55 *Surrentina*] Vinum Surrentinum, ob acerbiteriam ægre maturescens, non ante annum quintum et vigesimum probabatur; ntile convalescentibus, ob tennitatem salubritatemque. *Turneb. 1. 24.* De Surrentino autem Athenæus, Dioscorides, Plinius XIV. 6. *Torrent.*

56 *Limum*] Fæcem.

57 *Quatenus ima petit*] Quoniam in fraudem decedit vitellus. *Volvens aliena vitellus*] Deducens aliena a natura vini, id est, fæces. [*Quatinus ima pe-*

tat Vat. 1. a m. sec. Vatt. Rom. 1. 8. et 10. a m. sec. aliusque codex ap. Pulm.]

58 *Tostis marcentem squillis*] Instructa utcumque jam cœna, præcepta adjungit, quibus lassus refici stomachus possit: ut puta squillis, maxime si tostæ apponantur, et cochleis quæ potorem excitent: neque hic tam pretio opus est, quam cibi novitate, et levitate aliqua, quæ nauseam reprimat. Nam quod lactucis ad id utebantur, quæ vini vim frangerent, ac crapulæ resisterent; damnat hoc Catius, nec immerito. Inde enim factum est, ut communi quodam consensu claudere cœnam solita, mox initio tantum poneretur. Addit neminem mirari debere istiusmodi rebus ventriculum recreari, cum pernīs quoque et hillis tunc gaudeat, et immundis allata e popinis malit, quam vel sumtuosissima quæque, unde satietas angeatur. Hæc est hujus loci periphrasis. Sunt autem squillæ inter crustacea; et hic quidem de minoribus agitur. *Torrent. Marcentem squillis recreabis*] Potorem languentem squillis revocabis ad edendum et bibendum.

59 *Lactuca innatat acri*] Lactucam post epulas et vinum largius sumptum, esitare solebant. [Vat. Rom. 9. *innatat.*]

60 *Perna mugis ac, &c.*] Hoc est: Si cochleis assis non recreetur, cedat et reficiatur elixa perna, in morsus et minuta frustula concisa; et hillis, hoc est, isitiis, tomaculis, lucanicis et id genus intestinis et consectis carnibus suillis et arvina fartis, potius quam lactucis. *Cruq. Hillis*] Tennissimis intestinis ex carnibus suillis et arvina factis. [Codd. ap. Feam, *illis.*]

61 *Flagitat in morsus refici*] Vir doctissimus Petrus Scriverius, immorsus legebat, contra nonnullos, qui Latine id dici negant. Vetus Glossographus Isidori nomine publicatus, immorsus, jejunus. Sane sensu opti-

mo. Ante ostendit, quomodo marcentem reficere; jam vero, quomodo jejunum excipere oporteat. *Heinsius.* *Flagit in morsus refici*] Conviva nau-seans vult refici, &c.

62 *Popinis*] E popinis, quæ solent esse immundæ.

63 *Duplicis pernoscere juris Naturam*] Istiusmodi juris descriptio Sat. viii. 'His mistum jus est.' Verba autem illa, *Simplex e dulci constat olivo*, parenthesi includi velim: quo apertius sit, simplex jus esse, quod unum tantum; duplex quod mixtum ac varium. Qui plura velit, Platinam consulat l. vi. De Honesta Voluptate. *Torrent.*

64 *Simplex e dulci*] Simplex jus.

66 *Non alia quam quæ*] Non quævis muria, sed ea quæ, &c. *Byzantia putruit orca*] In nostris pæne omnibus libris legitur *putruit*, et *orca* pro *orca*. Sed *putruit* servare debet, qui Lambini interpretationem tneatur: aliud enim 'putere,' de quo Satyra præcedente. De 'orca' vero bellua marina ingentis magnitudinis, a vasis olearii seu vinarii, aut aquarii similitudine sic dicta, balænis infesta, pulcherrime Plinius ix. 6. Cur autem muriam ex tali monstro liquefacto præferat Catinus, nulla alia idonea meo judicio caussa reddi posset, quam ut tanto magis auditor stupeat: nisi quis forte *orcæ* pro thunno poni existimet. Ego vero *orcæ* pro illo ipso vase testaceo, non pro bellua ad ejus similitudinem dicta, accipio, quæ recte 'putere' dicitur; gravis enim muriæ et gari ex piscibus præsertim est odor. *Torrent.* *Orca*] *Orca* est vas fictile Constantinopolitanum ventricosum et ore angusto.

67 *Hoc ubi confusum*] Vinum pingue cum muria. *Sectis inferbuit*] Herbis minutim concisis et incoctis.

68 *Corycioque croco sparsum*] Cilicio croco sic dicto a monte Coryco in Cilicia. *Sparsum stetit*] Ingeniose Turnebus t. 21. 'Ante,' inquit, 'li-

quidum, postquam coquendo jam concretionem aliquam adeptum est, recte stare dicitur.' Ego vero id quod jam concretum sit, jus recte dici non existimo. Liquidum enim esse oportet, in quo natæ ficedulæ aut pisces possint, ut passim loquuntur auctores. 'Stare' ergo dicit Poëta, quod incoctum herbis jam deferbuit: tunc enim spargi croco jubet, et mox oleum addi. Atque ita Virgilius: 'Cum placidum ventis staret mare.' Postquam scilicet jam fervere desierat. In hac autem juris compositione quod dulce olivum pingui miscere mero præcipit; quum dulce vinum, pingue olivum, aptius dixisset; id vel ad ostentationem referendum, ne vulgaria sequi videatur, vel ad artem potius: pingue enim vinum, hoc est, crassum, non defæcatum, non sacco colatum, magis convenit. *Torrent.* *Stetit*] Propemodum concrevit. *Insuper addes*] Superinfundes oleum Venafranum.

70 *Picenis*] Quod nunc sequitur, ad secundam mensam spectat; quæ pomorum, teste Servio, dicebatur: atque ita Turnebus observavit, quem sequor. De *Picenis* autem *pomis* etiam Sat. præcedente fit mentio: nomen habent a patria, ut 'Amerina' et 'Græcula'; alia ab inventorum familiis, ut 'Matiana,' 'Sextiana,' 'Manliana,' &c. Plinius xv. 14. *Torrent.* *Picenis*] Picena mala sunt dulciora Tiburtinis: eadem puto a Nasidieno nominari 'melimela,' a melleo sapore: 'Mustea' Catoni, Varroni, Columellæ, inter conditiva numerata. *Cruq.* *Tiburtia succo*] *Poma* Tibure nata.

71 *Facie præstant*] Pulchritudine præstant. *Venucula*] Sic nostri quoque meliores codices, non *venuncula*. At Plinius xiv. 2. si scriptura proba est, 'veniculani' vocat, ollis (ut inquit) aptissimam. Hinc porro *ollares uræ*, et in veteri Lexico, *Βορρυβύες, racemi condititii*. *Torrent.* *Venucula*

convenit ollis] Uva Venucula melius in ollis conditur. [Codd. *Fææ, Venucula, Venecula, Venuncula, Vennuncula, Vernucula*. Eadem varietas ap. Plin. N. H. XIV. 2. 5.]

72 *Albanum fumo*] Uvam Albanam. *Fumo duraveris*] De hac quoque servandi uvæ ratione Plinius XIV. 2. *Torrent*. [Vat. Palat. 3. *induraveris*.]

73 *Hanc ego cum malis, ego*] Hanc uvam Albanam ego primus invenior circumposuisse in mundis et nitidis catillis. *Fæcem primus et alec*] ‘Fæx’ cuiuscumque rei excrementum est: hic tamen, ni fallor, aut idem est quod ‘fæcula,’ de qua mox Sat. VIII. aut certe liquamen aliquod ex vini fæce expressum. De ‘alece’ vero non parva dubitatio est: dicam tamen quod ex auctoribus observavi. *Alec* igitur, aut *allec*, ut in antiquissimis membranis scribitur, nunquam autem per aspirationem, nisi apud Nonium, non certi alicujus piscis nomen est, in quo multos errasse video: sed genus potius, sub quo minimi quique ac vilissimi pisciculi continentur: quos in universum ‘alecarios’ vocat Theodorus Gaza: hoc loro tamen non pro pisciculis ipsis, sed pro liquamine ex minutis pisciculis accipitur, quo gula irritetur, sicut et Sat. VIII. Neque quo a ‘muria’ vel a ‘garo’ differat, facile dixerim. *Torrent*. *Fæcem primus et halec*] Halecem fæcatam per Hendiadyn.

74 *Invenior*] Germana lectio: pro qua *inveni* priori editione scripserat Lamb. Canterus Nov. Lect. IV. 12. Quod autem sequitur, *piper album cum sale nigro*, Hypallagen esse annotat ignotus Scholiastes, pro *piper nigrum cum sale albo*; sed male: nam et *sale nigro* nunc quoque plebs Itala titur, neque is albo in saliendo deterior est: et *album piper* agnoscit Dioscorides II. 153. idque interpretando Poëtæ satis est. *Incretum* vero, pro ‘incerniculo purgatum,’ bene exponit Lamb.

Vetus Interpres, pro ‘permixtum.’ *Torrent*.

75 *Incretum, puris*] Permixtum, vel incerniculo purgatum. *Puris catillis*] Nam quidquid immundum est et sordidum illotumque, præterquam quod oculos offendat, stomacho quoque nauseam non parum movet. Quod Nasidienus etiam non ignorans, jubet alterum puerum mensam acernam pertergere, et alterum tollere quidquid posset cœnantes offendere. *Cruq*.

76 *Dare millia terna*] Tria millia sestertium insumere piscibus in macello venalibus.

77 *Angustoque vagos pisces*] Et in angustis patinis grandes pisces continere.

78 *Magna movent*] Magnam nauseam movent hæc, sive, &c. *Movement stomacho fastidia*] *Movet* habent quinque libri Mss. quod magis placet. *Torrent*. *Unctis manibus*] Sordidatis manibus.

79 *Dum furta ligurrit*] Dum e patinis ablata vorat.

80 *Veteri crateræ*] ‘Veterem’ vocat, vel antiqui operis, ideoque pretiosioris, vel, qua a majoribus per manus tradita, invitationem faciebant: ut in Didonis convivio: ‘Qua Belus et omnes A Belo soliti.’ Cruquius in Bland. vetustissimo scriptum esse dicit, *veteri creteræ*, quæ Nonius, situlam esse dicit. *Torrent*.

81 *Vilibus in scopis*] In scopis parvo pretio habendis. *In mappis*] Quibus convivæ manus unctas tergant. *In scobe*] Lampridius Elagabalo: ‘Scobe auri porticum stravit et argenti, dolens quod non posset et electri.’ Similis autem huic locus ille Juvenalis Sat. XIII. ‘Verre pavementum,’ &c. Et paulo post: ‘Et tamen uno Semodio scobis hæc emendat servulus unus.’ Errant igitur qui *scobe* patinas defricari volunt. Turneb. I. 24. *Torrent*. *In scobe*] Quo vasa defricata splendeant. *Quantus*] Quam parvus

sumptus!

82 *Neglectis*] Quo sumptus est minor, eo culpa est major. [*Consistat sumptus* Vat. Palat. 3.]

83 *Ten' lapides varios, &c.*] Tene decet (o Horati) pavimenti marmorea versicoloria, scopa ex palma mundare? *Lapides varios lutulenta radere palma*] *Varios lapides ipsa pavimenta appellat, vario lapide seu marmore constrata. Male igitur qui parios substitunt: marmoris enim periphrasis est ob colorum fere disparitatem; quemadmodum et 'pantheræ' a maculis dictæ olim 'variæ,' et a simili varietate 'mensæ Citriæ pantherinæ.'* Plinius VIII. 18. *Torr.*

84 *Et Tyrias dare*] Et purpureas vestes substernere toralibus ignotis? *Tyrias dare circum*] Sensus est: Tene decet circum Tyrias vestes dare illota toralia, hoc est, purpurea lectornum iustragula circumdare et contegere substragulis impuris et immundis; et non potius contra, tegere sordida toralia purpureis stragulis? *Crug. Illota toralia*] *Illota* duo probatæ fidei codices, ut 'illutos echinos' Sat. VIII. et sic 'elutum' pro dilutum. *Tyrias autem restes* cum dicit, vestem hand dubie stragulam intelligit, de qua Sat. III. 'Cui stragula vestis Blattarum ac tinearum epulæ.' Qua lecti scilicet tam triclinales, quam cubiculares insternebantur, ut ex infinitis auctorum locis patet. Nam et Græci *περιστρώματα* et *περιπετάσματα* vocant, ut ait Varro. Verum quid 'toral' aut 'torale' sit, magis dubitatur. Nam ut hic *illota toralia* dixit Poëta, sic 'turpe toral' Epistola ad Torquatum. Et Varro quidem Ling. Lat. lib. III. 'Torale,' inquit, 'quod aut torum est.' An ergo idem 'toral' quod 'stragulum'? Ego 'toral' dictum puto, ex Turnebi et Lambini sententia, stramentum lecto injectum involutumve, quod in quotidiano usu erat ac manebat, cui solemnioribus convi-

vis pretiosa illa stragula pro tempore circumdabantur. Sic enim Ovidius loco ab aliis citato: 'In medio torus est de mollibus ulvis, Vestibus hunc velant, quas non nisi tempore festo Sternere consuerant.' Et Lampridius Elagabulo: 'Primus omnium privatorum toros aureis toralibus textit.' At nihil fecisset eximium si de veste stragula hoc intelligeretur. Turneb. I. 24. *Torrent.*

86 *Illis*] Rebus nitidis et sumptuosis.

88 *Docte Cati*] Jocatur Horatius suburbane illum Epicureum deridens, a quo Catus fuit institutus. *Rogatus*] Rogatus a me.

90 *Memori*] Memoriter.

91 *Interpretantundemjuveris*] Quum tu sis tantum interpretes, non potes mihi tantum prodesse renuntiando, quantum Magister ipse loquendo, a quo hæc habes.

92 *Vultum habitumque*] Gestum et pronuntiationem Magistri tui. [Vat. I. a m. pr. *quæ tu.*]

93 *Quia contigit, &c.*] Quia tibi contigit audire et videre enim docentem. [Vat. 13. *ac mihi.*]

94 *Fontes ut adire remotos*] Ut audiam ipsos auctores et inventores hujus disciplinæ.

95 *Atque haurire*] Tota hæc Allegoria est irrisio plena.

SAT. V. Sub persona Ulyssis Tiresiæ umbram apud inferos consulentis, Poëta insidiatores et captatores testamentorum describit.

I *Tiresia*] Tiresias fuit vates Thebanus, cujus judicio Juno offensa, eum oculis orbavit. *Præter narrata*] Jam reditum prædixerat: sed negaverat res ejus fore salvas, si Solis boves violari contingeret: ipse igitur jam plurima perpessus, et deteriora metuens, vatem rogat quomodo vel amissa vel amittenda recuperare queat ac pensare damnum. *Torrent.* *Præter narrata, pectenti*] Præter alia quæ mihi

narrasti.

2 *Amisssas*] Naufragio perditas, ob Solis boves a sociis violatas, contra Tiresiæ oraculum. *Cruq. Res*] Jaculas præteritas resarcire.

3 *Artibus atque modis*] Jure vel injuria. *Jamne doloso Non satis est, &c.*] Scribe *dolose*, ut lepidissime illi alteri respondeat: 'O nulli quicquam mentite.' *Heinsius. Doloso*] Δόλιος Græcis dictus, communi enim Mercurio epitheto. Videnda autem quæ notavimus 1. Od. 6. 'Nec cursus duplicis per mare Ulyssei.' Est autem Emphasis in verbis illis *Ithacam rechi*; votorum enim summa erat, patriæ, præ qua immortalitatem repudiaverat Ulysses, fumum aspicere. At hic a Tiresia ad recuperandas etiam opes consilium expetit. *Torrent. Doloso*] Nonne satis est tibi astuto et fallaci? O Ulysses, &c. Sunt verba Tiresiæ.

[4 *Num satis Vat. Rom. 10. patriosre Barberin. 1.*]

5 *O nulli quidquam mentite*] Magna divini illius Tiresiæ lans, qui, quod ex Homero M. Tullius quoque tradidit, solus apud inferos saperet, cum ceteri umbrarum modo vagarentur. *Torrent. O nulli quicquam*] O vates veridice, inquit Ulysses. [*O quicquam nulli Vatt. 7. 12. 13.*]

6 *Te vate*] Te vaticinante.

7 *Apotheca*] Quid horreum, quid apotheca, vide 111. Od. 28. *Apotheca procis*] Penum, vel repositorium.

8 *Nisi cum re*] Nisi cum divitiis. *Alga*] Herba nullius usus. Vide 111. Od. 17. [*Vat. Rom. 5. et Chisian. 1. alga, sine est.*]

9 *Quando pauperiem, &c.*] Quoniam, &c. inquit Tiresias. *Ambagibus horres*] Longo verborum circuitu omisso.

10 *Turdus*] Sive turdus.

11 *Privum*] Sic 'Priva triremis,' Epist. 1. ad Mæcenatem, id est, sua, sive propria: opponitur enim navigio conducto. De genuina autem vocabuli hujus significatione recte Festus;

ait enim 'privos privasque disisse antiquos pro singulis; unde et privata dicantur quæ unuscujusque sunt: hinc igitur et privilegium.' Quia vero, quæ singulorum sunt, cariora habentur, quam quæ in usu publico; factum inde, ut quemadmodum singulare atque unicum, sic etiam *privum* pro eo, quod eximium ac rarum sit, et minime gregarium, accipiat; ut apud Lucilium: 'Abdomina thumni Priva dabo.' Et hoc ipso loco: aliter enim exponere frigidam sit et inane. *Torrent. Privum*] Sive aliud privatum. *Devolet illuc*] Apposita festinationi Metaphora, ab avibus dono mittendis desumpta, ne alius senem divitem præoccupet: non raro; namque nocuit differre paratis. *Cruq. Devolet illuc*] Deferatur illuc.

12 *Res nitet*] Nitor domus argumentum est divitiarum. *Dulcia poma*] Non certum aliquod poni genus, qualia melimela a sapore mellis dicta, aut mustea, sed quæcumque præstantia sint et placere possint. *Fundi autem honores* dixit, ut alibi 'ruris honores.' *Torrent.*

13 *Honores*] Optimos fructus honoribus deorum debitos.

14 *Ante Larem*] Turneb. 11. 19. *Ante Larem*] Antequam fructuum primitias Laribus tuis offeras.

15 *Qui quumvis*] Monet omnis generis divites esse captandos, probos, improbos, nobiles, ignobiles, &c. nam valere debent pudor et probitas, ubi de nummaria re agitur; Virtus enim post nummos. *Cruq. Sine gente*] Cum de civili cognitione agitur, 'gentem' is 'habere' dicitur, qui majores suos simili nomine ciere possit: unde et apud Festum ait Cincius: 'Gentiles mihi sunt qui meo nomine appellantur,' aut, ut plenius ex Scævolæ sententia in Topicis Cicero: 'Gentiles sunt qui eodem nomine sunt ex ingenuis oriundi, quorum majorum nemo servitutem servivit, et qui capite deminuti non sunt.' Libertinæ ergo

conditionis homines, quamquam tribum habente, gente tamen carent. Hominem ergo *sine gente*, obscurum interpretabimur atque ignobilem, qui vix civis credi possit. *Torrent. Sine gente*] Ignobilis, ut libertus vel libertinus. *Cruentus*] Fratricida.

16 *Fugitivus*] Non qui sit, sed qui servus fuerit, 'fugitivi' nomine hic intelligo. Contumeliose autem 'fugitivum' vocat; nam et hoc servi sibi mutuo exprobrant: et *Ædilitio* edicto cautum fuit, ut talia vitia non celarentur: quin et tituli venalibus præponebantur, si fugitivus, si erro, si noxa non solutus esset. De quo Gellius iv. 2. *Torrent. [Vat. 1. non tamen.]*

17 *Comes exterior*] Loco nempe minus honorato, ita enim Ovid. v. Fast. de sene, cui a juvenibus honor debeatur: 'Et medius juvenum non indignantibus ipsis lbat, et interior si comes unus erat.' 'Interior' autem est, qui ad dextram est; *exterior* qui ad lævam collocatur. Suetonius Claudio cap. 24. 'Inde revertenti latus clausit:' atque eadem de re loquens Entropius: 'Ut descendenti,' inquit, 'de Capitolio lævus incederet.' Quæ iocundi formulæ ex eo promanarunt, quod lævus latus imbecillus, et magis obnoxium injuriæ sit; unde illud e Sat. iii. 'Nullique malo latus obdit apertum.' Accedat quod ex Aristotelis lib. iii. De partibus animalium atque omnium recte philosophantium sententia, 'dextra' omnia ut meliora et feliciora, sic etiam nobiliora censeantur. Turneb. xiv. 24. *Torrent. Exterior, si postulet*] Comes inferior, a parte sinistra incedens.

18 *Visne legam*] Verba sunt Ulyssis. *Spurco Damæ*] 'Spurcum' dicebant veteres, obscænum, impurum, lutulentum, fœtidum. et *Damæ* quidem nomen servile, hic tamen ut dixi libertum notat, ut bene Persius: 'Damæ est, non tressis agaso.' Turneb. vi. 4. *Torrent. Damæ latus*] Ho-

mini abjecto et servili genere nato?

19 *Certans semper melioribus*] 'Meliores' appellat optimates ac principes Græcorum; quorum, post Achillem, fortissimum Ajacem armorum ipse iudicio superavit: sortitus etiam inter illos novem, quorum unus cum Hectore singulari certamine congrederetur, neque ipsi parcens Agamemnoni. *Torrent. Melioribus*] Cum melioribus de virtute et gloria contendens. *Ergo*] Tiresiæ conclusio.

20 *Hoc animum tolerare jubebo*] Ut præter meam consuetudinem, hominem infimæ sortis colam, ditescendi causa, inquit Ulysses.

22 *Ærisque ruam*] Eruam et conquiram: alludit ad avarorum naturam, qui suum thesaurum solent humi defodere, aut in arcis conclusum diligenter asservare. *Cruq. Ruam, dic augur*] Unde eruam. [Vat. 13. et Vallicel. 3. eruam.]

23 *Dixi equidem*] Loquitur Tiresias. *Captus astutus ubique*] Ditescere quidem quamvis sapiens optat Ulysses, sed alia, quam Tiresias suggesserat, ratione. At hic perstat in sententiâ: quo significare voluit Poëta lepidissimus quæstum illum Romæ fuisse uberrimum, cum illi, quos 'heredipetas' vocabant, simulato obsequio, et munusculis missis, divitum, qui senes et orbi essent, suprema iudicia aucupabantur, hoc igitur est 'captare testamenta:' hoc captare illos ipsos quibus insidiæ fiunt: hoc 'captare hereditates aut legata,' apud JCtos, et hinc veritæ institutiones captatoriæ, aut saltem pro non scriptis habendæ, quæ eliciendæ alienæ voluntatis causæ fiunt. *Torrent. [Vallicel. 1. et dicam.]*

24 *Neu si vafer, &c.*] Præcipit in instituto esse obdurandum animum, nec confestim desperandum, si semel et iterum res ipsa non successerit ex animi sententiâ; nam qui lucrum cupit, damnum patiatur oportet. *Cruq. [Vat. Palat. 3. ne si.]*

25 *Insidiatore]* Si quis vafer te fugerit insidiatorem, qui captandæ hæreditatis causa munera quasi ex insidiis offers. *Præroso fugerit hamo]* Sic de insigni quodam captatore Martialis ad Marianum: 'Munera magna quidem misit, sed misit in hamo; Et captatorem piscis amare potest?' *Torrent.* *Præroso fugerit hamo]* Hamo prægustato. Metaph. a piscibus.

26 *Deponas]* Aut spem abjicias. *Aut artem]* Dolum. *Artem illusus omittas]* Arcem habent tres optimi codices; nec male, quasi in eo summa rerum consistat. *Torr.* [*Haud spem* Vat. 4. et Vat. Rom. 2.]

27 *Certabitur olim]* Si res litigabitur posthac.

28 *Improbis ultro]* Esto ultro, id est, esto non rogatus illius improbus defensor et indefessus patronus, qui audax, &c. [Vat. Rom. 7. natis.]

[29 *Cuning. in jus vocet.]*

30 *Defensor]* Rei sive causæ in iudicio pendentis meminerat: optime ergo defensoris verbo utitur, ad jus enim pertinet, pro eo qui alium in iudicio defendit. *Torrent.* *Priorem Sperne]* Sperne civem meliorem.

31 *Domi si gnatus erit, sæcundare conjux]* Ita et Juvenalis Sat. v. 'Nullus tibi parvulus aula Luserit Eneas, nec filia dulcior illo. Jucundum et carum sterilis facit uxor amicum.' *Torrent.* [Vat. Rom. 8. *secundasque.]*

32 *Quincte puta]* Tiresias captatorem docet formulam senis aucupandi. *Gaudent prænominē]* An ideo fortassis quod prænominē carebant servi: quodque liberti, quamvis prænomen adepti, raro aliter, quam cognominē, quod fere ex servitute retinebant, appellabantur? Turn. II. 19. *Torrent.* *Prænominē molles]* Veteres Romani tribus appellationibus erant nominati, prænominē, nomīne, cognominē, ut M. Tull. Cicero.

33 *Virtus tua]* Non pecunia.

34 *Jus anceps]* Alibi 'vafrum' appellat; ut 'controversum' ac 'va-

Delph. et Var. Clas.

rium' Cicero: hinc litis omnis eventus, ut dici solet, incertus, sed eorum et fraude et imperitia, qui in jure versantur. ut enim recte M. Tullius de Legibus lib. 1. 'Juris ignoratio potius litigiosa est, quam scientia.' *Torrent.* *Jus anceps novi]* Quod in utramque partem trahi potest.

[35 Vat. 12. et Vat. Rom. 9. *ocius mihi.]*

36 *Cassa nuce]* Libri veteres magno consensu *quassa* legunt: id monitum oportuit. *Torrent.* *Cassa nuce]* Quam te inani nuce fraudet.

37 *Neu sis jocus]* Ne sis cuiquam ludibrio. *Ire domum atque]* Tiresias sunt præcepta ad Ulyssem.

38 *Pelliculam curare]* Id est, cutem, corpus: sic et *χρῶς* Græce *cutis* et *corpus* est; nam Latini Græcanicum sermonem ore Romano æmulari gaudebant. Vide Turneb. xxiv. 28. *Pelliculam curare]* Delicate vivere.

Fi cognitor] Antiqua lectio, pro *sis cogn.* 'Cognoscere' autem exponunt Grammatici, pro diligenter et exacte considerare. Verbum in jure frequens: quo monentur judices, quique quæstioni alicui præsent, ne quid temere decernant: cognoscere enim ante oportet, nec causa cognita esse dicitur, nisi utraque parte audita et vocatis his quorum interest: ut recte a Jctis traditur. 'Cognoscere' ergo forense verbum est. Quod vero ad 'cognitoris' vocabulum attinet, hoc ipsum etiam forense est: sed alia significatione quam analogiæ ratio postulat; non enim pro eo, qui cognoscit, accipitur; sed pro eo, qui alterum in iudicio defendit: neque alio differt a procuratore, quam quod cognitor, ut inquit Festus, litem alterius suscipit coram eo, cui datus est; procurator autem absentis nomine auctor fit. Turneb. xiii. 17. *Torr.* *Fi cognitor ipse]* Esto patronus.

39 *Rubra canicula findet]* Canicula ardens et ignita, id est, sive æstas fuerit, sive bruma, [*Prosta* Vat. Rom.

Horat.

5 R

7. *Presta* Vat. 13. Zarot. et Venet. 1509. *Insta* Vat. 9.]

40 *Infantis statuas*] Sic ἀπὸνδρέπον ἀνδριάντος γίνεσθαι, Sinesius. *Torrent.* *Infantes statuas*] Statuas mutas; intelligit fortasse infacundos actores, vel iudices ineptos. *Pingui tentus omaso Furius*] Furium Bibaculum notari volunt: et multa reprehensione digna de eodem referuntur apud Gellium XVIII. 11. quibus accedat quod conspui a Jove Alpes dixit. Quod vero *tentus omaso* additur, id vel ad edacitatem hominis referendum, ut illud in Epistolis, 'Patinas cœnabat omasi.' Vel quod magis credo, ad ingenii pinguedinem. *Torrent.* *Tentus omaso*] Distentus piugnibus intestinis.

41 *Furius hybernas cana nive conspuet Alpes*] Poëta Bibaculus, qui cum brumam describeret, utebatur hoc versu, 'Jupiter hybernas cana,' &c. [*Spurius* Chisian. 2. et Vallicel. 1. *conspuet* Vat. 9.]

43 *Inquiet*] Dicet de te. *Ut patiens? ut amicis*] Quam patiens est Ulysses?

44 *Plures annabunt thynni*] Plures senes sine liberis accedent, quæ tuæ fidei causam suam committent. Thynni sunt pisces admodum celeres, quorum multi capiuntur in Hispania ad columnas Herculis. *Annabunt thynni*] Jam ante monuimus captatorem piscatori esse similem: qui Tiresiæ præcepta servet, tales ad hamos plures thynni confluent, quos exceptos in vivaria mittat: nec temere 'thunnos' nominat, piscem prægrandem, et inprimis nobilem. *Torr.* *Et cetaria crescent*] Vivaria et piscinæ, ubi pisces prægrandes aluntur. [Codd. *Fæ*, *thinni*, *tinni*, *thynni*. Vat. Rom. 9. *cetaria crescent*.]

45 *Validus male*] Filius valetudinarius et parum firmus. *In re Præclara sublatus aletur*] 'Sublatum' vocat, quem pater, ut Terentius loquitur, decrevit tollere: 'rem præclaram' vero, lautam atque opimam. *Torrent.*

46 *Præclara sublatus aletur*] In censu amplo ab infantia ad adultam ætatem producetetur.

47 *Calibis obsequium*] Obsequium hominis sine liberis. *Nudet te*] Ne fallaciam tuam prodatur. *Leniter in spem*] Sensim, et paulatim tuis officiis demerere. [Tres codd. *Fæ*, *ludet te*; al. *ludat te*. Vallicel. 1. *lenius*.]

48 *Arrepe*] Ἠσυχῇ ποδῶ, hoc est, tacito pede et cautim, multisque officiis enim demereri stude, quo sperare possis te hæredem languenti filio substitutum fore. *Cruq.* *Scribere secundus Heres*] Hoc 'substituere' vocant Jcti, primi scilicet hæredis loco, si hæreditatem non adierit, alium institueret. Suet. Cæsare: 'D. Bruttum etiam in secundis heredibus nominavit.' Et hoc ipsum est 'in vacuum venire,' vacantem scilicet ac caducam, quia primus heres adire vel noluit, vel non potuit, hereditatem occupare. *Torrent.* [Vat. 1. Vallicel. 1. et ed. Gryphii, *et ut*.]

49 *Heres, et si quis*] Filio languenti substitutus. *Egerit Orco*] Si quis casus ad mortem puerum perduxerit. [Cuning. *si qui*. Vallicel. 1. *arroget orco*.]

50 *In vacuum venias*] In locum hærede vacuum. *Perraro hæc alea fallit*] Perraro hic eventus frustratur. *Hæc alea*] Aleam pro aucupio, seu captura dixit. Vel de ancipiti rerum eventu, nimirum ubi res non ex arbitrio nostro, sed a fortuna dependet. [Vat. Rom. 3. et Angelic. 2. *fallet*; Vatt. 7. 12. et Angelic. 1. *ludit*.]

51 *Qui testamentum*] Quicunque testator. Est Thesis.

52 *Abnuere*] Recusare. *Et tabulas*] Tabulas testamenti.

53 *Ut limis rapias*] Ut obliquis oculis inspicias. *Quid prima secundo*] Quid prima tabula cerata, (id est, primus versus in quo scribebatur nomen testatoris) velit in secundo versu, id est, quem hæredem constituerit testator. *Prima secundo Cera velit*

versu] Qui testatur, inquit Ulpianus lib. i. de Hered. instit. ab heredis institutione plerumque debet initium facere testamenti: utputa, L. Titius mihi heres esto. Verum ante heredis institutionem inscribi solere testatoris nomen probat Suetonius Nerone cap. xvii. Bene igitur Tiresias caputorem recusare quidem jubet inspectionem testamenti; sed raptim interim ac limis oculis; aliud agentem, aliud simulantem, observare quid mox post testatoris nomen, quod summæ tabulæ primo versu inscribi solet, subsequatur, solusne heres sit ex asse, an alios habeat coheredes: illa enim fere, vel prima, vel media cera scribebantur, ut in ima substitutiones. Turneb. ii. 19. Lege et And. Alciati Parerg. Juris iv. 6. *Torrent.*

55 *Plerumque recoctus Scriba, &c.*] Ubi per *recoctum*, intelligo veteratorem insignem, qui longo usu didicerit, 'quid distent æra lupinis.' Itaque recte Donatus hoc ad roborationem artis, ingenio quæsitam detorquet. *Junius* v. 5. *Recoctus Scriba ex quinqueviros*] Locus iste viros doctos exercuit. Dicam breviter quod sentio: nempe *quinqueviros* non certum aliquem fuisse magistratum; ut dumviri fuere cum decurionibus iidem ferme in municipiis, quod Consules cum Senatoribus Romæ; sed munus potius aut procurationem, quæ pro tempore certo numero civibus committebatur, sive Romæ, sive in municipiis: qui si plures paucioresque erant, aliter atque aliter appellabantur: hic vero sumitur pro quavis administratione publica. Nam Coranum ex quinqueviros scribam cum facit, et quidem recoctum; hominem significat exercitatum in officiis, callidumque effectum, qui scriba etiam cum esset, plures fortasse provincias obierit in comitatu majorum magistratum, ut fieri consuevit. Refertur itaque etiam ad ingenium, quod fre-

quenti usu, non minus ac massa igni excocta et incendi reddita, perficitur. Turneb. xxi. 26. *Torrent.* *Recoctus*] Sæpe scriba ætate, grandis et in multis negotiis versatus, ex quinqueviros iterum in scribam rediit.

56 *Deludet hiantem*] Hæreditati insidiantem decipiet, ut vulpes olim Æsopi corvum. [Vat. Rom. 1. et Clusian. 1. *deludit*; quod receperunt Fea, Bothe, et Jaek.]

57 *Dabit risus*] Præbebit ridendi occasionem.

58 *Num furis*] Ἐνθουσιδξεις, μάντην ἔγεις; afflatus numine et furore divino raptus hæc loqueris, an sciens et prudens me ludificas? *Cruq.* *Num furis*] Loquitur Ulysses. *Ludis me*] Ludificas me?

59 *O Lærtiade, quidquid*] O Ulysse fili Lærtis. *Quidquid dicam*] Dico habent meliores codices. Quod vero sequitur, *aut erit aut non*, plane ambiguum est: malim tamen sic exponere, ut sive ait, sive neget, neminem unquam fallat. Nam ridere Poëtam non crediderim: cum ob Tiresiæ vatis præstantiam, cujus oraculum tot seculis manserit, ut Plutarchus tradidit; tum ob versum sequentem, *Divinare et enim*; ut enim ceteri vates Apollinis ore loqui credebantur, sic Apollo Jovis. Turn. ii. 9. *Torrent.*

62 *Tempore quo juvenis*] Χρονος παφία, quando hæc res esset eventura: nimirum eo tempore quo Parthi Augusto imperanti redderent signa militaria. *Cruq.* *Juvenis*] Augustus.

64 *Forti mubet*] Diviti.

65 *Metuentis reddere solum*] Fugientis vel nolentis reddere universum debitum. Dotem cum filia fortasse intelligit.

66 *Tum gener*] An generum ergo captabat socer? Omnino verisimile est, Nasicam hunc, hominem sordidum et impense avarum, filiam juvenulam ac formosam, Corano jam seni captandæ hereditatis causa elocas-

se: nec dubium quin notissima fuerit tunc omnibus fabula, quæ a nobis nunc ignorata, frigidior forte cuipiam atque ineptior videatur. 'Fortem' autem vocat, ut sæpe Plautus honestum ac probum. Nasicam contra, 'Metuentem reddere soldum,' qui nihil integre atque ex fide redderet. 'Proceram' vero 'filiam,' qui præstantis formæ pars corporis proceritas; nihil enim pusillum pulcrum. *Torrent. Gener hoc faciet*] Coranus. *Socero dabit, atque*] Nasicæ dabit testamenti tabulas. [*Tunc gener Angelic. 1. Cum gener Vat. Palat. 1. Tum gener hæc Vat. 9.*]

67 *Negatas*] Quas inspicere negavit. [*Vat. 5. rogatas.*]

68 *Accipiet tandem, et tacitus*] Nonnulli Mss. *Accipiet tandem tacitus, legget, invenietque.* Placet. Volebat autem vivens adhuc Coranus eam decepti insidioris voluptatem capere. *Torrent.*

69 *Præter plorare*] Sic 1. Sat. 10. 91. 'Discipularum inter jubeo plorare cathedras.' Sumtum a Græcis, Aristoph. Pluto: *ἐγὼ μὲν οἰμῶζεν λέγω σοί.* Concinnior autem erit locus, si Coranus captatorem suum conceptis verbis *plorare* ex legato jussurit, ut restim urbanus quidam (quod in veteri marmore memini legisse) inimico suo dare se testamento dixit. *Torrent. Præter plorare*] Præter ploratum et fletum. *Suisque*] Suxæ filiæ.

70 *Illud ad hæc*] Aliud Tiresiæ præceptum ad captandum senem. [*Vat. 10. et Vat. Rom. 10. ad hoc; Vatt. 5. 7. et Barberin. 2. adhuc.*]

71 *Temperet*] Si regat. *Illis*] Liberto, uxori, vel concubinæ. [*Libertusne Vat. Rom. 7. istis Vat. 1. a m. pr.*]

72 *Laudes*] Laudare debes libertum vel mulierem.

73 *Adjurat hoc quoque*] Hoc quoque conducit. *Ipsam*] Ipsum senem capere. [*Vincet Vatt. 2. 4. 7. 9. 12. 13.*

Chisian. 2. et Angelic. 1.]

74 *Scribet mala carmina*] Si scribet. *Vecors*] Stultus vel insanus. [*Vat. 1. et Chisian. 1. scribit, quod recipere Fea, Bothe, et Jaeck.*]

75 *Ultro Penelopen*] Sub Ulyssis et Penelopæ personis insurgit in Romanos putidissimos, qui suas uxores matronas pudicas et honestas, hæreditatis assequendæ gratia, vel invitæ ultro perducebant ad senes adulteros. *Cruq. Ultro*] Non rogatus uxorem ei tuam suppose tamquam potiori. [*Vat. 1. alique codd. ap. Oberlin. caveas roget. Vat. Rom. 9. cave ne. Vat. Rom. 1. cave non roget. Vat. Rom. 2. caveo.*]

76 *Putasne*] Verba sunt Ulyssis ad Tiresiam.

77 *Perduci poterit*] 'Perducere' et 'deducere,' ad amoris conciliationem pertinent: unde dicti 'perductores,' non multum a lenonibus differentes. Flagitium autem si maritus uxoris leno sit. *Torrent. Perduci poterit*] Persuaderi.

78 *Recto depellere*] Ad adulterium impellere. [*Vat. Rom. 3. Chisian. 1. 2. Vallicel. 4. et Junt. 1503. nequivere.*]

79 *Venit enim*] Respondet Tiresias. *Parca juvenus*] Venit juvenus illiberalis, et restricta in magnum donando.

80 *Veneris*] Rei Venereæ. *Culinæ*] Ventris. [*Veneri Chisian. 1.*]

81 *Frugi est*] Casta est.

82 *De sene gustarit*] Si senis munera sit semel experta. *Lucellum*] Lucrum a sene acceptum. [*Vatt. Rom. 2. 3. a m. pr. et Barberin. 1. gustaret.*]

83 *A corio nunquam*] Quod rodere didicit. *Nunquam absterrebitur*] Libri duo antiquissimi *exterrebitur*. *Tarneb. xxvi. 31. Torrent.*

[84 Codd. Fea, quid dicam.]

85 *Ex testamento*] Ipsius voluntate. *Elata, &c.*] Elata, e domo ad rogam.

86 *Haves*] Ea lege institutus est

hæres, si corpus testatriceis oleo copioso inunctum nudis humeris portaret.

87 *Elabi si posses mortua*] Elegans locutio: nec placet, quod et ego tamen in aliquot exemplaribus legi, *elabi et sic pos. mort.* vel, *ut sic pos. mort.* Annus autem illa male salsa, (quare et 'improbam' vocat, ut in re non multum dissimili Aristium Fuscum i. Sat. 9.) ex testamento sic est elata, vel quod eam institutioni conditionem adscripserat, vel quod gravem aliquam pœnam addiderat, ni heres sic fecisset, ut supra Sat. III. 'Quod ni fecissent gladiatorum dare centum Dammati populo paria.' Quo nempe testatam faceret importunissimi testatoris nequitiam. *Torrent.*

88 *Quod nimium institerat*] Quia nimio officio eam vivam prosecutus fuerat.

89 *Nou desis operæ*] Vetus hæc scriptura, pro *Ne desis operæ*; præscribit autem obsequiis modum. *Operæ*] Officio tuo. [*Non desis* Angelic. 2. *Ne desis* Venet. 1490. Dion. ab Harsio Lugd. 1538. Gryph. 1552. Venet. 1552. et Mur.]

90 *Utro Non etiam sileas*] Plures libri *ultra*; sed nihil muto. *Utra* enim pro *ultra* scriptum sæpe invenias. Lego autem cum interrogationis nota, hoc sensu: Si hominem nactus es difficilem ac morosum, quales fere sunt senes, quem offendant garruli; tu, qui enim captas, non ultro taceas potius, quam expectes, ut silentium imponatur? *Torr. Utro*] Qui non provocatus garrit, offendet, &c.

91 *Non etiam sileas*] Ne sis etiam minimus taciturnus. *Davus sis comicus*] Indue personam Davi, timide cum domino suo loquentis.

92 *Stes capite obstipo*] Capite in alterum humerum inclinato, qui gestus est hominis ad palpandum parati.

93 *Obsequio grassare*] 'Grassari' proprie est impetu quodam ingredi atque aditum aperire: id obsequio fieri ostendit Tiresias. Nec dissimile illud Livii lib. x. 'Consilio grassandum, si nihil vires juvarent, ratus.' Varius autem hujus vocabuli usus est. Venusta autem antithesis *obsequio grassare*: obsequuntur enim captatores his quos perire velint. *Torr. Obsequio grassare*] Quovis genere obsequii divitem capta eique insidiare. *Si increbruit*] Si ventus factus est acrior. *Increbruit aura*] 'Auram' pro vento dixit. Sic enim Cicero Epist. ad Trebatium: 'Ventus increbrescit:' et Cæsar de Bell. Gall. lib. III. 'increbruit austus.' At pessime qui *increpuit* hic ferri posse putant, repugnante syllaba. *Torrent. [Vat. Rom. 7. increverit. Vat. Rom. 10. si crepuit.]*

94 *Cautus*] Sibi cavens. [*Catus uti* Vat. 13.]

95 *Oppositis humeris*] Objectis humeris tuis, ne in turba jactetur. *Aurem substringe*] Quid sit *aurem substringere* dubitatur, et varie quidem a Lambino et Turnebo viris doctissimis exponitur; sed nimis hercule diligenter. Ego *substringere aurem* idem esse existimo, quod subrigere, et arligere, aut sustollere: unde 'sublata aure' dixit Horat. Epod. vi. de quo i. Sat. 9. 'Demitto auricularas.' Nec omittere velim, legisse videri Porphyriionem *aurem dstringe*; quod sane non displiceret: sed dissentiunt manuss. omnes. Turneb. xvi. 17. et xix. 13. et xxx. 37. *Torrent. Aurem substringe loquaci*] Aurem tuam substringe loquaci seni, id est, auribus tuis substrictis et arrectis finge te attente auditarum longas senis narrationes.

96 *Importunus amat laudari*] Ita ut non desinat molestus esse ni laudetur. ut *importuna volucres* Horatio et Virgilio, quæ assidue lacessunt. *Torrent. Importunus*] Cruquius sic con-

struit: Importunus urge, hoc est, noli unquam finem facere ejus laudes in aureis occinendi, donec sublati ad cælum manibus, dixerit, ohe jam satis est. *Importunus*] Importune. *Ohe, jam*] Donec dixerit, Ohe jam satis est.

97 *Ad cælum manibus sublati*] Gestus orantium ac laudantium Deos superos maxime, ut alibi diximus. Et iste igitur manus cælo sustollebat, ut Diis de tot donis lætus ageret gratias. Sunt qui ad laudatoris ipsius diviti applaudentis gestum referunt: sed male. *Torrent. Manibus sublati*] Præ gaudio. *Urge et Crescentem*] Multo plures et meliores libb. sine particula et: 'Tumidos' autem 'sermones' appellat, quibus auditor ille intumesceret: ut Epist. 1. 'Laudis amore tumes.' Unde 'inflati' iidem, qui et 'tumidi,' veluti vento aliquo distenti, quales esse homines elati et arrogantes solent. *Torrent.*

98 *Utrum*] Infla hominem vanum et philautum, qui falsis laudibus et adulationibus velut uter intumescit.

99 *Levarit*] Morte sua.

100 *Et certum vigilans*] Non per somnium, sed inter vigilandum, et ne tunc quidem per imaginem aut φαντασιν, ut Philosophi loquuntur; sed certo et liquido apertis jam testamento tabulis, audieris in triente te heredem institutum esse. Ridere autem videtur Academicos, qui ne id quidem credunt aut affirmant, quod vident. *Torrent. Et certum*] Et quum tu certo vigilans, non somnians, audieris hæc verba: Quartæ partis hæres sit Ulysses. [*Quartæ est* Vatt. Rom. 2. 5. et Barberin. 2.]

101 *Ergo nunc Dama sodalis*] Post obitum senis sic dices voce queribunda, 'Ergo nunc,' &c. [Vat. Rom. 1. a m. sec. et Vat. Rom. 9. *ergo tunc*, cum gloss. *dices*.]

102 *Nusquam est*] Species metalepteos: exprimit gestus, voces et lamentationes quibus uti solebant ami-

ci, propinqui, affines et hæredes in funebri pompa. *Cruq. Nusquam est*] Mortuus est? *Fidelem*] Unde tam fidelem parabo amicum? [*Nunquam* Vat. Rom. 1. a m. pr.]

103 *Sparse subinde*] Divulga hæc verba 'unde mihi,' &c. *Est*] Licet, vel, utile est. [*Est* non habetur in Vatt. 4. 5. 12. Vatt. Rom. 1. 3. 5. 9. 10. Vat. Palat. 3. Barberin. 1. Valli. cel. 1. Angelic. 1. et Venett. 1483. 1490.]

104 *Gaudia prodentem vultum*] Propter senis mortem. *Vultum celare*] Vultum hilarem dissimulatione et fictis lachrymis celare. [Vat. Rom. 1. a m. pr. *celato*.]

105 *Permissum arbitrio*] Ita nostri quoque codices sex. Testator autem vel ipse sepulcri modum in testamento præscribit, vel heredis arbitrio relinquit. Hinc inscriptiones antiquæ; Ex TESTAMENTO POSUIT; vel simpliciter: POSUIT; vel: DE SVO POSUIT. Jam vero quæ hæredis arbitrio permittuntur, non ita stricte observanda veniunt, ut quæ fidei ejus commissæ sunt, ad quæ præstanda obligatus existit. Illa quoque non prætereunda, quod in optimis exemplaribus pro *ohe jam*, *ohe eia*; pro *subinde*, *subunde*; pro *illacrymare*, *inlacrimare*, scriptum repperi. Guil. Canterus Novar. Lect. iv. 12. *Torrent. Arbitrio*] Arbitrio tuo si est commissum. *Sine sordibus extruere*] Extruere magnifice. *Funus*] Pompam funeralem, a te factam. [*Commissum* plurimi codd. ap. Feam, et alios, item edd. antiq. *Permissum* viginti codd. Feæ al. ap. Lamb. Pulm. *Torrent.* item Venett. 1478. 1486. 1490. 1492.]

[106 Vat. Rom. 10. Vat. Palat. 3. Angelic. 1. a m. sec. et Barberin. 1. *laudat*.]

107 *Male tussicit*] Graviter et periculose. *Huic tu*] Huic coheredi.

108 *Ex parte tua*, &c.] Ex parte quæ tibi ex testamento obvenit.

109 *Gaudentem nummo*] Dic te ma-

lentem nummum, quam fundum, addicere ei fundum pecunia. *Nummo te addicere*] Placet de imaginaria quadam emtione locum hunc intelligi, quæ nummo fieri dicebatur, re ipsa vero donatio erat. *Addicere nummo*, inquit Budæus, est quod nostrates dicunt, frusto panis vendere, quod donationis est instar, cum obtentu venditionis rem donantes, invidiam donationis vitamus, aut pudori accipientis consulimus. *Cruq.* Turn. xxviii. 3. *Sed me*] Tiresiæ umbra apud inferos hæc omnia loquitur.

110 *Imperiosa trahit Proserpina*] Proserpina mortis arbitra, ut i. Od. 28. vidimus, umbrarumque domina: cuius metu, ne Gorgonem objiceret, plura apud inferos scrutari desinit Ulysses in Homeri Necyomantia; quemadmodum et apud Virg. imminente aurora, Sibyllæ monitu, umbra Deiphobi Æneam relinquit. *Torr. Imperiosa*] Proserpina quæ imperium habet in mortuos.

SAT. VI. Se contentum iis quæ habet, vivere, ac plura non optare dicit. Deinde otii sui, quo ruri fruitur, commoda cum incommodis negotiorum et molestiarum, quæ vitam urbanam comitantur, comparat.

1 *Hoc erat in votis*] 'Vovere' est Deo aliquid sancte promittere: quod quoniam ideo fieri solet, ut quod optamus, Dei beneficio facilius consequamur, hinc 'vovere' sæpe pro optare accipitur: et ut 'vovere' atque 'optare,' sic 'preces' et 'vota,' fere conjunguntur. Nec aliud est 'in votis esse,' quam optare aliquid ut fiat. Quod igitur semper optaverat Horat. id Mæcenatis beneficio jam adeptus, ac sua sorte contentus, vitæ rusticæ laudes commoditatesque, et contra urbanæ vitæ tædia ac molestias recenset, pulcherrimo tandem apologo concludens illam alteri esse præferendam. *Torr. Hoc erat in votis*] Exorditur ab expositione sui voti, quod a Diis immortalibus auctius factum,

quam speraverat, grato animo deprædicavit, in quo ostendit se et virum bonum, et paucis contentum. *Cruq. Hoc erat in votis*] Hoc optabam. *Modus agri*] Varro 'agrum' ab agendo dici voluit, in quo terram agebant, fructus causa; nec dissentit Donatus. Modicum igitur agrum, hortumque, etsilvæ aliquid una cum fonticulo, optabat Horatius: quæ omnia villula illa quam in Sabinis habebat, ei præbuit. De qua sic etiam iii. Od. 16. 'Puræ rivus aquæ, silvaque jugerum Pancorum, et segetis certa fides meæ.' *Torr. Modus agri*] Modicus ager. *Non ita magnus*] Modus agrorum apud antiquissimos illos Romanos tam fuit exiguus, quam ipsorum continentia magna. Romulus, teste Varrone, bina civibus jugera divisit: accrevit paulatim mensura: sed tamen Curius ille Dentatus, qui anno U. C. cdlxii. de Samnitibus, Lucanis, ac Sabinis triumphavit, in concione perniciosum esse civem dixit cui septem jugera non essent satis: auctor Plinius xviii. 4. Verum optime Columella, 'Modus,' inquit, 'erit sua cuique moderata voluntas facultasque:' citans illud Virg. 'Laudato ingentia rura, Exiguum colito.' *Torr.*

2 *Jugis aquæ fons*] Fons aquæ perennis.

3 *Super his foret*] Ultra hæc. *Auctius atque, &c.*] Amplius quam optabam.

4 *Bene est*] Quo utebantur, quoties præsentibus acquiescere sese ac contentos esse dicere volebant. Seneca Medea: 'Bene est: peractum est: plura non habui, dolor, Quæ tibi litarem.' Auctor Thyesta: 'Bene est: abunde est: hic placet pœnæ modus.' *Rutgers. Nihil amplius oro, Maianate*] Sic ad Mæcenatem Epod. i. 'Satis superque me benignitas tua Ditavit.' Gratias autem agit Mercurio: et quod in tutela esset, et quod Deus ille ditare homines crederetur,

ut Sat. III. diximus: ipse nempe dator opum. *Torr.*

5 *Maia nate*] O Mercuri. *Propria*] *Propria* dicuntur in quibus nemo alius quippiam juris habet, et quæ perpetuam adferunt domino possessionem. Vide Pet. Nannii Miscell. lib. IV. *Propria hæc*] Nisi ut hæc munera facias mihi perpetua et firma.

6 *Ratione mala rem*] Injuria vel fraude.

7 *Vitio culpave minorem*] Nequitia luxuriave.

8 *Si veneror stultus nihil horum*] Si nihil horum a Diis precor, quæ proxime dicam. *Veneror*] De hoc vocabulo quantum satis est diximus in Carm. Sæc. et supra Sat. II. *Torrent.* *O si angulus ille*] Utinam angulus ille, &c.

9 *Denormat*] Hanc scripturam et ego sequor, optimorum exemplarium testimonio probatam: quamquam vocabulum ipsum non memini alibi me legisse. 'Normatum' vero 'ad perpendicularum' dixit Columella. Notum autem fabrorum instrumentum *norma*, γράμμα, ut et 'regula,' sive 'linea' et 'perpendicularum,' ad quæ opera exiguntur. Alii legunt *Deformat*. *Torrent.* *Denormat agellum*] Qui facit agellum inæqualem.

10 *O si urnam*] Talia illa apud Persium omnibus nota Sat. II. 'O si Ebullit patrum præclarum funus! et o si Sub rastro crepet argenti mihi seria dextro Hercule.' 'Dextro' inquit, ut 'amico' Horatins. Herculem autem moriturnum monuisse scribit Diodorus lib. V. bene et feliciter victuros, qui jam Deo facto decimas offerrent: hoc ergo est, quod vel ad minuendam invidiam, vel, quod plura adhuc largiretur, Romanorum ditissimi, Sulla, Crassus, Lucullus, ut in eorum vitis legimus, decimas illi bonorum suorum ex voto consecrarunt. Deque ea consuetudine Plutarchus Prob. XVII. et Macr. III. 12. Facete

ergo Plaut. Mostel. de homine impense prodigo: 'Is vel Herculi conterere quæstum possiet.' Et iterum Bacch. de adolescente minime parco: 'Frugi est, Herculem fecit ex patre: Decimam partem ei dedit, sibi novem abstulit.' Quæ cum ita sint, constat etiam ratio quare thesauris Herculem præfecerint antiqui. Turneb. XXIX. 35. *Torr.* *Fors qua mihi monstret*] Fortuna alicubi.

11 *Agrum Illum ipsum*] *Illum ipsum* interpretor, in quo thesaurum jam offenderat, quem ut in solidum sibi acquireret, agrum mercatus est, antequam de thesauro sciretur. De thesauris enim ita cantum fuit, ut si quis in suo reperisset, ipse potiretur, si in alieno dividium domino daret, si in publico, æqualiter cum fisco partiretur. *Torrent.*

12 *Dives amico*] Dives factus favente Hercule, qui thesauris recludendis præesse creditur.

13 *Si quod adest*] Si eo, quod posideo, delector.

14 *Pingue*] Pinguis hebes et tardus dicitur. Turneb. XXVIII. 26. *Domino facias*] Mihi domino.

15 *Præter ingenium*] Præter pingue, id est, hebes ingenium. *Utque soles*] Nam illum et in Philippensi acie servavit, et ab arboris lapsu tutatus est. II. Od. 7. et 17. *Torrent.* *Custos mihi*] Sub Mercurii tutela sunt Poëtæ. Vide II. Od. 17.

16 *Ergo ubi me in montes*] Precatus Mercurium rerum suarum conservationem, paucis edocet quid rustica vita, jucunda, simplex et nullis morbis obnoxia, differat ab urbana, plena tædii, molestiæ et ambitionis laboriosæ, non sine valetudinis injuria. *Cruq.* *In arcem*] Sic rus suum appellat, vel edito loco positum, vel, quod malim, quia regnum ibi possidere sibi videretur. *Arces* enim regum sedes fuere; nam et alibi: 'Cur valle permutem Sabina Divitias operosiores.' Cum tamen ibi quoque de

hoc ipso rure loquatur. *Torrent.* In arcem ex urbe removi] In villam Tusculanam, in monte positam.

17 *Quid prius illustrem, &c.*] Quid potius carmine celebrare me par est, quam Satyros, et Musas agrestes, Deos Deasque campestris, quos penes est, meos tutari fines, et pecoris curam agere? *Prius ergo Satyris*, id est, potius quam Satyros, et Musam campestem. Quid enim prius fuerit ei, qui rus colit, quam Diis rusticis sacra facere, eorumque laudes decantare. *Cruq. Satyris, Musaque*] Satyrico carmine et versibus, qui stant pedibus solutæ orationi similibus. *Musaque pedestri*] Satis superque hoc antea declaravimus: nec illos audio, qui nescio quos Satyros et campestem Musam lic somniarunt. *Torrent.*

18 *Nec mala me*] Quando in agro sum, nulla perturbatione afficior. *Plumbeus Auster*] 'Plumbeum' ab effectu vocat, quod Austro flante tardiores graviioresque, ac proinde imbecilliores efficiuntur. Et sic 'plumbeos' vocamus 'homines' tardos atque hebetes: Romæ autem infestissimus Auster, teste etiam Galeno, præcipue Autumnii tempore, vel per senoxii: unde et 'morbifer' et 'morborum pater' dicitur. *Juven. Sat. vi.* 'Metrique jubet Septembris et Anstri Adventum.' *Torrent. Plumbeus Auster*] Insalubris Auster, cujus intemperie corpora gravescent.

19 *Libitinæ quæstus*] Numa Pompilius Manes, qui præcipuam nostri partem acciperent, religiose coli instituit: quæque ad sepulturam spectarent a pontificibus poscentibus præberi voluit: ejusque rei curam Libitinæ Deæ delegavit, quasi illa, an justa darentur mortuis, observaret: eamque doctissimi Romanorum, vel Venerem, vel Proserpinam esse credideret; eidem nomini ortum obitumque imputantes: et hinc 'Venus epitymbia' Græcis: quæ Latinis a liben-

do (si Varroni credimus) dicta est 'Libitina,' vulgo 'Libitina,' cujus templum commemorat Cicero de Nat. Deorum lib. ii. In templo autem vendebantur funeribus necessaria, aut certe locabantur per eos qui 'Libitinarii' inde appellati sunt, tanto majore quæstu, quanto plures moriebantur. *Torrent. Libitinæ quæstus acerbæ*] Quam multi in Autumno intereunt, quæstum faciunt ii, qui in funeribus procurandis sunt occupati, dicti libitinarii a Libitina funerum Dea.

20 *Matutine pater*] Janum invocat, actionum civilium præsidem, laborumque auctorem. Quia autem per Janum credebatur accessus patere ad superos deos cæteros, precesque supplicum per eum, tanquam per cæli portas transmitti, primus omnium semper invocabatur. *Cruq. Matutine pater*] A Matuta, id est, aurora. *Seu Jane*] Studiosè observabant veteres, ut Deos pluribus nominibus appellarent: uti in Carmine Sæculari ostendimus. Ita ergo hic quoque Janum invocat Poëta, et veteri quidem, ut arbitrator, instituto. Nam cum Janum temporibus præesse crederent; tempus autem sit mensura motus; merito et nomen hoc illi accommodarunt, ab eundo dictum, ut ait Cicero de Natur. Deorum lib. ii. et tanquam principem quemdam, a quo inciperent et in quem desinerent omnia, coluerunt: ille anni et mensium, ille diei dominus habebatur, id quod a tergo et quod a fronte esset adspiciens; aperiens item et claudens universa; unde et Jani appellati transitiones perviæ, ut fores ipsæ Januæ, ei consecratæ. Sed et clavem gestat, et dierum anni totius numerum manuum articulis exprimit: nunc biceps, nunc quadriceps pingitur: eademque ratione et bifrons et quadrifrons appellatur, quaque versus respiciens. Denique cum talis sit; prima et extrema moderans, merito

hanc vitæ urbanæ narrationem ab eo exorditur Horatius; 'Matutinum' appellans 'patrem,' ab ortu ipso, quæ cuiusque diei pars præcipua est: unde et Macrobius, 'Janum,' inquit, 'patrem vocamus, solem sub hac appellatione venerantes.' Atque ita etiam in Epistola ad Quinctium: 'Jane Pater clare, clare cum dixit Apollo.' Nam et in supplicando et in sacrificando antiqui Janum tantquam principem, ut dixi, præfabantur; nempe Deorum antiquissimum, a quo omnium rerum factum esset initium. *Torrent. Audis*] Libentius appellaris.

21 *Unde homines*] A quo. *Operum primos*] Satis ex prædictis apparet, quid hoc versu voluerit Horatius. Referri tamen etiam poterit ad veterem Romanorum consuetudinem, qua anni initio ipsis Kalendis Januarii auspicabantur artes quisque suas; ut toto anno agentes Deum haberent propitium. Sic ergo a Jano auspicari Poëta voluit. *Torrent. Operum vitæ*] *Ἐν δὲ αὖτοῖς*, id est, vitæ operosæ, molestæ, et difficilis, puta urbanæ. *Cruq.*

23 *Romæ sponsorem*] Quum Romæ sum, O Jane, tu cõgis me esse fidejussorem, id est, pro altero spondere. *Me rapis*] Janum (puto) alloquitur: ille enim diem moderans, cuiusque diei actiones quoque moderari ac regere videbatur. *Rapis* igitur, inquit, *me sponsorem*, id est, res ipsa cui præes interpellat, ut pro amico spondeam: urge igitur ut id alacriter præstem, neque officium meum quisquam desideret. 'Spondendi' autem verbum generale, hic (opinor) pro fidejubere accipitur. Quod autem *urges*, pro *urge*, probant Turnebus et Lambinus, ego nullo in codice repperi. Turneb. XIII. 17. *Torrent.*

24 *Ne prior officio*] Urge, ne quis me officiosior existat.

25 *Aquila radit terras, &c.*] Sic Epod. XVI. 'Ut neque largis Aquosus

Eurus arva radat imbris.' Eadem, ni fallor, ratione, qua 'verrentes æquora venti,' et 'remis vada livida verrunt,' Lucretius et Virgilius dixerunt. *Torrent. Radit terras*] Sive Aquilo fiat et devastat terras.

26 *Interiore diem gyro*] Poëtarum more loquitur; non quod ita sit, sed quod ita appareat: idem enim perpetuo solis cursus, neque ille longius æstate, quam hieme iter peragit; sed quia ob terræ situm nunc paucioribus, nunc pluribus horis conspicitur, ideo et gyrum mutare fingitur: circulus autem quo centro propior, eo et interior, ac proinde etiam brevior. *Interiorem* itaque pro breviori dixit Horatius, qualis est brumalis, æstivo oppositus. *Torrent. Interiore diem*] Sive bruma breviori ambitu diem contrahit. *Ire necesse est*] Ad spondendum pro altero.

27 *Post modo quod, &c.*] Ostendit damnum fortuitum et fori molestias, quæ sponsonem subsequi solent. *Postmodo ergo mihi clare locuto*] Id est, postquam clare, aperte et libere de certa summa sponsonem feci, quod mihi obsit, et damno esse possit, luctandum in turba, &c. *Cruq. Postmodo, &c.*] Laborandum esse mihi in turba id clare et aperte locuto, quod mihi damnum afferat, spondendo nimirum. *Clare certumque locuto*] Ut loqui enim convenit, qui pro altero spondeat, quod stipulando fieri consuevit, ut a JCTis nostris traditur. Notum autem illud Biantis: 'Sponde, noxa præsto est.' *Torrent.*

28 *Luctandum in turba*] Nimirum, ut alios antevertam, minus in rebus agendis alacres. *Cruq. Tardis*] Tardius euntibus; scilicet dum proporo.

29 *Quid vis insane*] Verba hæc sunt, non ejus qui in turba pellitur, (ut volunt omnes), sed cuius nomine Horatius sponsonem fecit: is enim fingitur monere Horatium, ei non esse luctandum in turba ad sponsonis causam disceptandam, sed recurrent-

dum ad Mæcenatem, apud quem facile pellat quicquid obesse possit. *Improbis*] Ut qui in urgendo Horatio nullam habeat rationem venti, tempestatis, &c. *Urget*] Instat. *Cruq.* *Quid vis, insane?* Melius libri tres manuscripti: *Quid tibi vis, quas res agis, insane?* *improbis urget Iratis precibus.* Addam ‘preces’ et pro obsecrationibus et pro execrationibus dici. *Torr.* *Quid vis insane? et quas res agis*] Verba sunt ejus qui ab Horat. properante in turba impellitur.

30 *Improbis urget Iratis precibus*] Omnino scribendum est: *improbis urget, Iratus precibus.* Heinsius. *Iratis precibus*] Diris precationibus. *Tu pulses*] Verba Poëtæ seipsum alloquentis, et ut illa quæ sequuntur. *Torrent.* *Tu pulses*] O Horati, tibi licet pulsare quicquid obstat eunti.

31 *Memori si mente recurras*] Si recurras mente memoriam beneficiorum acceptorum.

32 *Hoc juvat et mellis est*] Inquit Horat. hoc consilium placet, et gratum est, mellis instar. *Cruq.* *Hoc juvat*] Respondet Horatius, hoc (nempe in turba jactari et male audire) esse sibi voluptati instar mellis. *Attras*] Ob bustorum ignes ac lumina, quæ mortuis ibidem sepeliendis præferebantur. Vide I. Sat. 8. *Torrent.*

33 *Esquilias, aliena negotia centum*] In Esquilis habitabat Mæcenas, quas *atras* appellat, vel quod olim erat plebis sepulcretum, vel quod eo veniens atris curis obruebatur.

34 *Et circa saliunt latus*] Omni ex parte insiliunt.

35 *Sibi adesses*] O tu Horati, sibi esses advocatus ad puteal, id est, ad locum ubi prætor jus dicebat. *Ad puteal*] Sic Epist. III. ad Mæcenatem: ‘Forum putealque Libonis Mandabo siccis.’ Fuit autem Puteal locus Romæ percelebris: cujus etiam meminit P. Victor, regione Urbis VIII. et de quo egregie Dionysius Antiq. Rom. lib. III. ubi de Atii Navii statua in

foro, ante curiam, non procul a ficu sacra sive ruminali posita loquens, eodem ferme loco inde cotem ac novaculam, quibus Atius divinationi fidem astruxerat, defossas ait; additque, καλεῖται δὲ φρέαρ ὁ τόπος ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, cum tamen puteal Romanis non puteum significet, sed putei operculum, hoc est, φρέατος κάλυμμα, non φρέαρ, ut Dionysius vertit. Rectius igitur Cicero de Divinatione lib. I. ‘Cotem autem illam et novaculam defossam in comitio, supraque impositum puteal accepimus.’ Quæritur quale illud ‘putéal,’ sive ‘putei tegmen’ fuerit? nummi veteres quos ego servo aram coronatam repræsentant, adscripto Scribonii Libonis nomine: quod ille aram hanc, ut ego arbitror, aut instituisse, aut instaurasset forte in magistratu. Errant igitur qui tribunal fuisse prætoris volunt: verum illud affirmare ausim, loco illo qui puteal vocabatur fenora tractari quoquo modo solere. Aliter enim auctores vix explicaveris. Ovidium in primis: ‘Qui Puteal Janumque timet, celeresque Kalendas.’ Et Persium: ‘Si puteal multa cautus vibice flagellat.’ Denique M. Tullium pro Sextio; ‘Puteali et feneratorum gregibus inflatus.’ Vetus exemplar Horatii servo, cujus margini adscriptum est, *putéal* locum fuisse, quo Senatores ituri in senatum convenire soliti. Cælius x. 17. *Torrent.*

36 *De re communi*] Si de re communi scribæ conventum cupiebant, Horatium e scribarum numero ipsum fuisse verisimile est. Decuriæ autem scribarum Romæ honestissimæ fnere, distinctæ magistratuum nominibus: alii enim prætorii, alii ædilitii, alii quæstorii, alii aliter appellabantur. Quod autem additur *magna atque nova*, id magis incitat Poëtam, ut ad constitutum veniat. *Torrent.* *De re communi*] De re quæ ad rem publicam pertineat.

38 *Imprimat his, cura*] Da operam

ut Mæcenas subscribat. *Mæcenas signa tabellis*] An de eo tempore loquitur, quo absentis Augusti Urbi præerat Mæcenas? aut etiam præsentis Cæsare signabat, ejus (ut quidam volunt) sigilli custos? Vide III. Od. 8. *Torrent.*

39 *Dixeris*] Si dixeris, tentabo an velit subscribere.

40 *Septimus octavo propior*] Septimus annus elapsus est, fere octavus, ex quo, &c.

42 *Duntaxat ad hoc*] Expositio causæ finalis familiaritatis cum Mæcenate, qua facete utitur, non tam ut molestias pro aliis intercedendi apud Mæcenatem evitet; quam ut significet, quo ipso loco, sique similes viri docti sint apud potentes et nobiles. *Cruq.* *Quem tollere rheda*] Facturus iter communicat mecum, quem vellet recipere in rhedam.

44 *Hoc genus*] Nugas hujus generis. *Hora quota est*] Mæcenas me interrogat. *Thrax est Gallina Syro par*] Hanc vulgatam lectionem libri nostri omnes tinentur. At Guil. Canterus, Nov. IV. 12. *Thrax an Gallina*, in vetusto quodam codice legi admonuit primus. Antiquissimi codices non *Thrax*, sed *Threx* habent, aut *Trex*, de qua scriptura diximus III. Od. 11. 'Me nunc Tressa Chloë regit.' Nam utroque modo recte scribitur. Hunc porro locum sic interpretor, ut *Gallina*, quod fatentur etiam veteres Grammatici, quemadmodum 'Columbus' et 'Palumbus' apud Suetonium, nomen proprium gladiatoris fuerit armaturæ Thracum: 'Syrus' vero, ut et 'Cilix' apud Juven. Sat. IV. contrariæ factionis, Mirmillonum scilicet, qui ab armatura Gallica etiam 'Galli' dicebantur; ut 'Thracæ' alii, non solum quia parmas gestabant Thracii senti genus, unde et 'parmularii' dicti, (quo vocabulo usus Suetonius Domit. cap. X. ut ibi docuimus,) sed etiam gladios illius imitatione gentis. Denique Ju-

ven. Sat. VIII. utriusque factionis arma describens, cum ait: 'Nec clypeo Gracchum pugnantem aut falce supina,' Parmam Threcedicam, ut puto, et gladium intelligit, quo falcato nunc quoque Thracæ utuntur. At contra Mirmillones' a Myrmidonum fortissima Græcorum gente, mutato *d* in *ll*, ut cum pro Ὀδυσσεὺς, *Ulysses* dicimus, appellari Turnebus censuit. Hi vero inter alia, muniti erant galeis, quibus piscis effigies inerat: unde 'Retiario,' inquit Festus, 'pugnanti adversus mirmillonem cantabatur, Non te peto, piscem peto, quid me fugis, Galle?' neque negaverim, quin hi quoque gladiis scutisque ornarentur, sed Gallicis. Justum Lipsium in Saturnalibus vide hac de re latius disserentem. *Torrent.* *Thrax est Gallina*] Thrax (quem ignaviæ causa gallinam nominat) et Syrus, duo erant gladiatores.

45 *Purum cautos*] Sunt parum cantati, qui sub finem Autumnii utuntur adhuc veste æstiva.

46 *Et quæ rimosa*] Quæ garrulis sine periculo possunt committi. *Rimosa*] *Rimosam* vocat *aurem*, male tutam, quæ infusa non servet, ducta a vasis rimarum plenis, quæ hac atque illac perfluunt, Metaphora: atque ita I. Od. 27. 'Quicquid habes, age, Depone tntis auribus.' 'Tntæ' enim 'aures,' 'rimosis' oppositæ. Errant igitur, qui 'rimosam' hic 'aurem' pro male memori exponunt. Notandumque notari obiter a Poëta taciturnitatem Mæcenatis, qui ne familiarissimis quidem amicis suis Reip. secreta panderet. 'Deponere' autem juris verbum est, pro custodia tradere: unde 'depositum.' *Torrent.*

47 *Per totum hoc*] Per totum hoc septennium fui magis ac magis invidiæ expositus.

48 *Noster ludos spectaverat*] 'Nostros' vocamus, et qui nostris propitii sunt, et qui nostri loci atque ordinis: aut ergo ad Mæcenatem hæc referri

poterunt, qui quod una forte cum Horatio aut ludos in theatro spectaverat, aut in campo Martio luserat, Poëtæ tamquam fortunatissimo omnes invidebant; aut ad vulgi sermonem per *μῦθον*, ut vocant Grammatici, hic nostri vir subsellii Horatius repente Fortunæ filius effectus est, qui in intimam Mæcenatis amicitiam penetraverit. Vide Turnebum, vi. 7. *Torrent.* *Noster ludos spectaverat una]* Noster Horatius (dicunt omnes invidi) Fortunæ filius, id est, homo felicissimus, una cum Mæcenate versatus est in theatro, et in campo Martio.

49 *Luserat in Campo, Fortunæ filius, omnes]* Hoc sensu: Omnes inter se susurrant ac murmurant, Noster una ludos spectaverat; Noster nuper omnes candidatos in campo eluserat: quibus enim voluit, commendatione sua profuit; cæteros elusit. *Heinsius.*

50 *Frigidus a Rostris]* 'Frigidum' vocat 'rumorem' sive nuntium, non qui frigide ac leviter divulgetur, sed qui audientibus timorem atque horrorem adferat; moventibus scilicet sese barbaris adversus imperium Romanum: sic 'frigida mors.' Daci autem iidem qui et Getæ, uti iii. Od. 8. notavimus. Ingeniose etiam e Rostris loco Urbis frequentissimo, veluti fonte aliquo, exortum rumorem, per vicos omnes deduci fingit. *Torrent.* *Frigidus a Rostris]* Si quis rumor vanus vagatur.

51 *Me consulit]* Me rogat. *O bone]* Horati.

52 *Deos quoniam propius]* Augustum et Mæcenatem.

53 *De Dacis audisti]* Cum Dacis tunc bellum gerebant Romani. *Nil equidem]* De Dacis nihil audio, inquit Horatius. *Ut tu]* Sunt verba perunctatoris.

54 *Exagitant me]* Dii male me vexent.

55 *Si quicquam]* Audivi. *Quid?*

militibus promissa] Quid? inquit perunctator, utrum prædia militibus promissa daturus est Cæsar ex Sicilia, an ex Italia? *Militibus promissa]* De metatione agrorum loquitur, quæ post bellum Philippense contigit, devictis Bruto et Cassio; de qua Sat. 2. hujus libri, 'Videas metato in agello.' Quamquam et ad colonias, ab Augusto deductas lege Julia, referri possit; sed illud malim. *Triquetra]* 'Triquetrum' appellamus, quod Græci *τρίγωνον*, ut et figuram ipsam triangularem 'triquetram.' 'Triquetra' autem Sicilia, sicut et 'Trinacria' dicta, tribus promontoriis, (*ἑκρά* vocant Græci,) Pachyno, Peloro, et Lilybeo, excurrens in mare. Ovid. Fast. iv. 'Terra tribus scopulis vastum procurrit in æquor, Trinacris a posita nomen adepta loci.' *Torrent.* *Triquetra]* Sicilia dicta est Triquetra a tribus promontoriis.

59 *Perditur hæc inter]* Consumitur dies inter hæc nugatoria. *Misero lux]* Mihi in miseriis, sed non sine optatis.

61 *Nunc veterum libris]* Tria enumerat vitæ rusticæ studiosis grata commoda: veterum lectionem, otium sive lectionis intermissionem, et somnum: quibus in urbe sine interpellatione frui non licet. *Cruq. Et inertibus horis]* Quæ dantur joco et otio.

62 *Ducere sollicitæ jucunda oblivita]* 'Sollicitam' cum dicit, vitam urbanam intelligo, ob continuas in urbe molestias; cujus litterato ruris otio semel oblivisci posse optat. *Torrent.* *Ducere sollicitæ jucunda oblivita vitæ]* Hujus vitæ urbanæ sollicitudines oblivisci.

63 *O quando faba Pythagoræ cognata]* Festivissimus ac urbanissimus auctorum, cum Pythagoræ de faba sententiam traducere hic urbane vellet, qui ex eadem et origine, et eodem natam tempore cum homine eam asserebat; fabam non hominis

cognatam e Pythagoræ sententia, sed præter expectationem, Pythagoræ cognatam vocavit. Quod urbanus, et magis salsum. *Heinsius. Fabu Pythagoræ cognata*] Inter varias opiniones cur a fabis abstinere præceperit Pythagoras, non postremo loco habetur, quod, ut inquit Plinius, mortuorum animæ sint in eis; qua de causa parentando utique faba assumitur. Varro etiam ab hoc Flaminem ea non vesci tradit; quoniam in flore ejus litteræ lugubres reperiuntur. Huc ergo alludit Horatius, 'Pythagoræ fabam cognatam' vocans: ille enim cognatas esse animas statuit quocumque tandem transmigrassent. Posset etiam ad nascendi quamdam similitudinem referri. Nam summus auctor Theophrastus, principium germiuandi in faba membri instar habere tradit, idque etiam in cicere et lupino cerni. *Torr. Fabu Pythagoræ cognata, simulque*] A faba Pythagoras abstinuit, quasi sibi cum ea cognatio aliqua esset, veritus ne in fabam aliquam animus paternus immigrasset.

64 *Ponentur*] Apponentur.

65 *O noctes cœnæque Deum*] Deorum omnia læta, tranquilla, suavia, secunda: tales autem, semota ambitione ac metu, rusticorum et somni et cœnæ. Turnebus XIII. 17. et XVII. 17. *Torrent. O noctes cœnæque*] O nocturnæ curæ suaves et jucundæ, quales erat Deorum cœnæ.

66 *Ante Larem proprium*] Ante Deum domesticum et familiarem. *Vernasque procaces*] Andaculos servos domi nostræ natos.

67 *Libatis dapibus*] Ingeniose quidem Turnebus VI. 7. hoc ad veterum religionem refert: qui, teste Varro apud Nonium, et Plutarcho de Fortuna Romanorum, cœnæ particulam Lari sacram in focum mittebant; quod 'in patellam dare' dicebant ac 'libare dapes.' Sed tamen Lambino potius assentior. De vernis enim lo-

quitur, qui herilis mensæ reliquiis pascebantur, et fere quidem accumbentium et manu sumtis. *Torrent. Libatis dapibus, prout cuique*] Dapibus a me prius degustatis et leviter tactis.

68 *Siccat inæquales calices*] Tunc inæquales calices siccantur, cum, qui plus potest bibere, plus bibit: qui minus potest, non cogitur; sed animo suo obsequitur, nec supra vires suas bibit: at ubi lex eadem omnibus bibendi imposita est, huic parere tenentur ex æquo pusilli, timidique potatores cum valentissimis et promptissimis: et tunc æquales omnibus calices hauriuntur. *Siccat inæquales calices*] Ebibit calices inæqualiter plenos, pro suo quisque arbitratu. *Inæqualeis*] Quantum quisque velit, suo nempe, non magistri arbitrio. 'Insanæ' autem 'bibendi leges' apud Plinium extremo lib. XIV. *Torrent.*

69 *Insanis: seu quis capit*] Per leges præfinitum erat convivis a bibendi Magistro, quantum quisque biberet. *Acria fortis*] Grandia pocula.

70 *Seu modicis*] Seu modico potu delectatur. *Modicis humescit latius*] Tales potatinnulæ illæ Socraticæ, sen Platonicæ, si mavis, de quibus Gellius XV. capite 11. Macrobius II. cap. ult. *Torrent.*

71 *Sermo oritur*] Sermo convivalis, in cœna rustica.

72 *Lepos*] Nonnulli codices *Nepos* habent: in veteri tamen libro adscriptum, 'Lepos Cæsaris archimimi nomen:' placet. *Torrent. Lepos saltet*] Lepos insignis saltator, Augusti scurra.

75 *Usus, rectumne*] Utilitas, an honestas.

76 *Summumque quid*] Et quid sit summum bonum.

77 *Garrit aniles*] Cervius jucunde narrat vulgares fabulas.

78 *Ex re*] Id est, pro re nata: ut 'pro loco,' 'pro tempore,' dicimus.

Virg. 'Pro re pauca loquar.' vel *ex re*, quia audientibus utilissimæ, atque ad persuadendum etiam maximis in rebus efficacissimæ, præsertim cum ad multitudinem habetur oratio; tametsi per se inanes illæ ac stolidæ videri possint. *Torrent. Ex re*] Ex usu. *Arellî*] An forte amicum suum Arellium Fuscum nobilem oratorem oblique taxat? *Torrent. Arellî*] Cujusdam avari nomen Arellius.

79 *Ignarus opes*] Non expertus, quantas secum curas trahunt amplæ divitiæ. *Sic incipit*] Cervinus sic incipit. *Olim*] Quondam.

81 *Cavo*] Augusto cubili.

82 *Asper et attentus*] Laboriosus, non delicatus. *Ut tamen arctum*] Ita tamen, ut animum parenm laxaret hospitii, id est, hospitibus accipiendis.

83 *Neque illi Sepositi ciceris*] Libri non pauci legunt *ille*; sed nihil putandum. Est autem Hellenismus; ut Sat. III. 'Et morbi miror purgatum te illius.' Virgilius: 'Justitiæne prius mirer belline laborum?' *Torrent. Hospitiis*] Hospitibus: abstractum, ut aiunt Grammatici, pro concreto; sic et vigiliæ, et præsidia, &c. pro vigilibus, præsidariis. *Cruq.*

84 *Sepositi ciceris nec longæ invidit avenæ*] Hellenismus. Invideo cum genitivo casu; pro quo Latini dicerent: Neque invidit ille sepositum cicer, neque longam avenam, sed liberaliter ei apposuit.

85 *Aridum et ore*] Acinum desiccatum.

86 *Cupiens varia fastidia*] Cupiens varietate eduliorum depellere urbani fastidia muris, dente superbo singula degustantis.

88 *Quum pater*] Cum mns rusticus stratus in palea hujus anni.

89 *Esset ador*] Nec hoc quoque otiosum. Eo enim frumenti genere, farre scilicet, quod *ador* et 'adoream' vocabant, usus est populus Romanus annis trecentis; auctor Plinius; ut

III. Od. 3. notavimus. quamquam, ut hoc obiter dicam, 'farris' nomen, non ador ipsum, sed adoris pollinem significare videtur Ansonio: 'Mox ador atque adoris de polline pultificum far.' Et apud veteres, si Varroni credimus, de omnibus frugibus dicebatur. *Torrent. Esset ador*] Ederet ador, farris genus. *Dapis meliora relinquens*] Relinquens dapes meliores.

91 *Prærupti*] Nemoris alti.

92 *Feris præponere*] Desertis regionibus.

93 *Comes*] Comitare me in urbem. *Terrestria quando*] Quandoquidem terrestria animalia mortales habent animas. Horatius vel ex Atheorum sententia, vel in persona muris urbani et ceterarum animantium (homine excepto) ista loquitur.

94 *Mortaleis animas*] Id vetus omnis Philosophia negavit, at recentiores plerique, præsertim post Aristotelem, impie affirmarunt, perinde ac si homo nihil differret a beluis. Tritum autem Poëtis argumentum, ob vitæ brevitate atque incertitudine, hilare ac jucunde vivendum esse: in quo sæpissime noster versatur Horatius: et graviter Plinius lib. VII. 'Is demum profecto vitam æquali lance pensabit, qui semper fragilitatis humanæ memor fuerit.' *Torr.*

95 *Aut magno*] Nobili aut ignobili. *Quo bone circa*] Quocirca, o bone.

97 *Hæc ubi dicta*] Postquam hæc verba muris urbani murem rusticum impulerunt vitæ genus commutare.

100 *Nocturni*] Noctu.

101 *Ponit uterque In locuplete domo vestigia*] Lucr. initio lib. V. 'Inque tuis nunc Fixa pedum pone pressis vestigia signis.' Virg. Georg. III. 'Vix summa vestigia ponat arena.' Ductum volunt a gladiatoribus. *Torrent.*

102 *Cocco*] Purpura.

103 *Canderet*] Notanda verbi pro-

prietas. 'Candere' enim et 'candescere' non ad colorem tantum referuntur; sed et ad igneum illum splendorem, qui in accensa quavis materia cernitur, ut 'candens ferrum,' 'carbo,' 'favilla,' ac similia. Pulcre igitur Flaccus 'candentem rubro cocco vestem' depingit, ob ardorem scilicet purpuræ. *Torrent. Candet vestis*] Splenderet stragula vestis.

105 *Extractis*] Alte cumulatis: tam enim repositis epulis impleri canistra poterant, quam mensæ ipsæ: unde 'struices patinariæ' Plauto. Peculiare enim conviviis vocabulum: unde et 'structores' inter officia mensarum. *Torrent. Extractis inerant*] In canistris ordine dispositis et exornatis.

106 *Ergo ubi porrectum*] Cura, sedulitas et studium muris urbani, ut apparatus, magnificentia et dapibus hospitem suum accipiat ad ruris odium inducendum, et urbis amorem persuadendum. *Cruq. Porrectum in*] Murem rusticum extentum vel accumbentem.

107 *Veluti succinctus*] Instar servi ad ministrandum expeditus. *Ii hospes*] Mus urbanus.

108 *Continuatque dapes*] Dapes dapibus accumulatur. *Vernaliter ipsis*] Sic quidem nostri codices: usus tamen obtinuit, ut Horatium secuta ætas, 'vernilis' et 'vernilater' diceret. Tacitus quoque Hist. III. 'vernile dictum' pro scurrili ac procaci dixit, qualia esse servulorum solent. *Torr. Vernaliter*] Officiose in morem vernarum.

109 *Prælamens*] Non displicet quidem, ut prægustantis munere functum dicat: mallet tamen ligurritorem significari; quales fere sunt vernulæ: poterat et ideo prælamere, ut suo prius, quam convivæ palato satisfaceret. *Torr. Prælamens*] Prægustans.

110 *Ille cubans gaudet mutata sorte*]

Mus rusticus porrectus in stragula purpurea gaudet sorte mutata. *Bonisque Rebus agit lætum convivam*] Ob res jucundas præbet se lætum convivam.

111 *Cum subito ingens*] Hic vide momentaneæ fluxæque voluptati quam parum sit fidendum.

112 *Lectis excussit*] Lectis discubitoriis.

113 *Currere*] Currebat.

114 *Exanimis trepidare*] Metu perturbari, magis trepidabant. *Simul*] Simul atque. *Molossis*] Canibus Epiroticis a Molossa civitate Epiri, ubi canes robusti gignuntur.

115 *Tum rusticus*] Mus rusticus.

116 *Et valeas*] Valeat hæc vita urbana, turbulenta et timoris plena. *Carusque*] Caverna, ubi ante habitabat.

117 *Ervo*] Ervum, est species leguminis.

SAT. VII. Horatius inducit servum vehementer dominum suum increpantem, quod aliter vivat, quam promiserat aut præ se ferat.

1 *Jamdudum ausculto*] Exordium Comicum, ex interrupto, puta ab officio servi cordatoris et in herum suum benignioris: ait enim se patienter audire quid dicat, imperet, velit; se quoque videre quid meditetur, quid agat, non audere tamen se ei, quod novit, indicare. *Cruq. Ausculto*] Audio te loquentem. *Servus*] Existens in servitute. *Jamdudum ausculto*] Non Davo hoc tribuo, sed Horatio: *At cupiens tibi dicere servus Pauca reformido*; hoc sensu: Senserat Horatius servulos suos aliquid dicturum, et attentus aliquantisper sederat, ut exspectaret quidnam vellet. Sed cum videret, neminem eorum proloqui, pertæsus moræ, ipse silentium abruptit: et, Quin hoc agitis, inquit, jam enim dudum est, cum ausculto. Hic Davus, cui loquendi partes a reliquis datæ fuerant: atqui quo minus loquar facit, quod ea, quæ

dicenda habeo, pace tua fortasse dici nequeunt. Tum Horatius: Quid? Davusne est, qui paucis me volebat? Ita respondet servus, ipse Davus ille, quem tu tantopere diligis: nec id immerito. Est enim frugi in tantum, quantum servo necesse est. Non dico, nimis. Cum enim vetus querela sit, maximas virtutes non diurnare, metuo, ne et tu, si me supra modum frugi dixeris, verearis, ne ante diem tantis virtutibus mancipium tibi mors ereptura sit. Hoc enim volunt urbanissima illa: *Et frugi quod sit satis: hoc est, Ut vitale putes.* Rutgers.

2 *Reformido*] Non ignorabat enim domino suo eam vitæ et morum turpitudinem auditu fore injucundam: idcirco ait servus, reformido: perinde ac si velit significare libertate ei opus esse ad libere loquendum. *Cruq. Davusne*] Num Davus audet hæc loqui? inquit dominus suus. *Ita, Davus*] Ita est, ego Davus servus tibi utilis cupio te paucis convenire.

3 *Mancipium domino et frugi quod sit satis: hoc est, ut vitale putes, &c.*] Hic interpretes *mancipium frugi*: quod satis esse possit ad persuadendum tibi, me vita dignum esse. Erat enim dominorum in servos vitæ necisque potestas. At ego hero, non servo, illa verba puto tribuenda: *hoc est, Ut vitale putes: age, libertate Decembri...* utere. Ut conscius sibi hernus tractationis et querelæ servi sui, quem jam in summa temporis libertate expostulare secum velle videbat; nimirum inquit, id est, 'vitalia mihi amputare velle.' Commemoratio enim tuæ frugalitatis, quantum satis est, ut ais, beneficii loco servata, ut et apud Comicum servus ait; exprobratio quædam est. 'Putare' autem pro amputare, ille idem poëta dixit: in similibus enim more poëtico per ἀφαίρεσιν syllaba perditur, ut Maro, 'Pone metum,' pro 'depone.' Schottus. *Et frugi, quod sit satis*] Servus, inquam, tanta

Delph. et Var. Clas.

frugalitate præditus, ut me meo merito judicare possis vitalem, id est, meliorem vita dignum, nempe libertate. *Frugi quod sit satis*] Sic frugi, ut nihil nimis, nec immodice se jactet: et quia vulgo creditur, insignite probos immatura fere morte extinguere; jocose addit, *ut vitale putes*: hoc est, ut superstitem speres, nec tali mancipio ante diem priveris. *Frugi*] Sobrii potissimum ac parci, et qui opera sua utiles sunt, maxime cum de servis loquimur, eo vocabulo notantur. Talem se Davus iste prædicat. Turneb. xviii. 27. *Torrent.*

4 *Age, libertate Decembri*] Hoc mense Decembri, cum Saturnalia celebrentur, inquit dominus, servis loqui licet, quicquid libet. *Libertate Decembri*] Saturnalia, quod ex Macrobio aliisque auctoribus notum est, in Decembrem mensem incidebant: quibus, quod servi pro dominis se gererent, et hi vicissim servilibus muneribus fungerentur, ut, memores iisdem sese ortos esse seminibus, nec natura, sed conditione distare, moderatius imperarent; recte Horatius, *Age*, inquit, &c. Et de Saturnaliis quidem multa dicere otiosi hominis sit, adscribam tantum Dionis locum de Narcisso Claudii Cæsaris liberto lib. lx. Hic enim ad exercitum A. Plantii missus, cum ascenso ducis tribunali, alloqui milites aggrederebatur; illi indignabundi acclamare tritum illud: 'Io Saturnalia.' 'Moris enim,' inquit, 'erat, ut Saturnalia habitu dominorum colerent servi.' Nec vero servis tantum major tunc permissa licentia: sed ceteri quoque homines toto mense Decembri feriabantur. *Torrent.*

6 *Pars hominum*] Exorditur ab aliorum vitiis, ut tutius securiusque tandem ad herum veniat. *Torrent. Pars*] Verba servi. *Constanter*] Pertinaciter. *Et urget*] Perseverat in consilio suscepto.

Horat.

5 S

7 *Natat*] Instabilis est, huc illuc fluctuans. *Recta capessens*] Virtutes sequens.

8 *Pravis obnoxia*] Vitiis obnoxia.

9 *Cum tribus anellis*] Anulorum origo, teste Plinio, e Græcia fuit, sera tamen; siquidem Iliacis temporibus nulla illorum fit mentio, et signandi quidem causa inventos fuisse Macrobius tradit VII. 13. primum singulos, eosque ferreos: quos, augeſcente luxu, qui senatores erant aut equites, libertis reliquere, sumtis ipsi aureis. Sed Plinius ad ornatum referre maluit: cunctanter initio sumtos narrans, ac lævis tantum manibus, quo magis occulerentur; quamquam alii, quo minus impedirent, id factum voluere: Gellius vero X. 10. ex Appione, ideo primum sinistrae manus digitum, qui minimo est proximus, anulo decoratum ait, quod ab anatomicis repertum sit, nervum quemdam tenuissimum ab eo digito ad cor usque pervenire. Crevit autem una cum luxuria numerus. Et tres quidem suo sæculo, ut multos ponit Horatius; at Plinius, demto medio reliquos omnes digitos eis onerari solere sua ætate ostendit. Vide Alex. ab Alex. II. 19. *Torrent.* *Cum tribus anellis*] Anullos plures gestasse, turpe fuit. *Modo læva Priscus*] Vixit aliquando sine ullo annulo, quem in sinistra manu gestare mos erat, quia manus sinistra otiosior est, et propterea minus in illa annuli atteruntur, quam in dextra.

10 *Inæqualis*] Sibi non constans. *Clavum mutaret*] Nunc scilicet angustiore, nunc latiore utens: illud modestiæ, hoc luxus indicium: ut priore libro Sat. VI. notavimus. *Torr.* *Clavum ut*] Clavum, aut latum aut angustum. Vide I. Sat. 6.

11 *Ædibus ex magnis subito*] Ex domo plena dignitatis subito migraret in domum abjectam.

12 *Mundior exiret*] Unde, id est, ex

qua exiret paulo elegantior. *Honeste*] Decenter.

13 *Jam mæchus Romæ*] Inconstantiæ nota ab instituto et vitæ modo, non sine obliquo crimine luxus Romani, et commendatione Athenarum a disciplinis liberalibus. *Cruq.* *Doctus Athenis*] Sic, demto uno, nostri omnes. Turnebus doctor maluit, ego contra sentio. Doctores enim fere Grammaticos vocabant. At Priscus iste Senatorii ordinis erat: qui modo Romam præferebat, ob adulterarum copiam ipse mæchus; modo Athenas, ubi doctrinam, quam præ se ferebat, disserendo inter eruditos probare posset. Turneb. XIII. 17. *Torrent.* *Doctus Athenis*] Priscus Orator fuisse dicitur.

14 *Vertumnis*] Ex Turnebi XIII. 17. sententia, *Vertumnis* edidit Lambinus, ut 'Portunus,' 'Antunus:' parum refert. Illud vero non recte, irato, sive iniquo *Vertumno* natum dici, qui mobili esset ingenio, qui secum pugnaret, qui sententiam mutaret in horas: nam Vertunno ipso nihil varium magis aut mutabile; cum omnia in se vertat, ut pulcherrima quadam Ele gia Propertius cecinit, servato semper decore; in quo deficit Priscus homo vanus ac levis. Bene itaque Tibullus: 'Talis in ætherio felix Vertumnus Olympo Mille habet ornatus, mille decenter habet.' Donatus in Adelphos ad ea Comici verba: 'Quæ res tibi vertat male:' et rursus ad illa: 'Dii bene vortant:' 'Quia sæpe res aliter eveniunt, quam vel optamus vel opinamur, ejus eventus nobis ratio non constet; vertendi illam in utramque partem potestatem Vertumno tribuit; quem Prisco propitium fuisse negat Horatius.' *Torrent.* *Vertumnis*] Vertumnus Deus est animum vertens, ad omnes figuras et formas opportunus, nude multiformis et mutabilis apparet. Quamobrem qui inconstantes sunt, et mobili inge-

nio, dicuntur nati iratis Vertumnis. *Quotquot sunt*] Quotquot sunt Vertumui, non quod multi essent Vertumni, sed quia Vertumnus varie depingebatur, modo arator, seminator, messor, modo plantator, fossor, &c.

15 *Iusta chiragra*] Stephanus miratur Horatium, primam in hac voce corripere ansum; imo vix hoc illi verisimile videtur: ita ut credat illum *chiragra* scripsisse; quum Græci Poëtæ *χέρρα* non minus dicant, quam *χείρα*. *Iustam chiragram* Lambinus vult dictam esse magnam, gravem et omnibus numeris absolutam: quemadmodum dicimus, ‘justum exercitum,’ ‘justum Poëma,’ &c. Sed cur *justam*, in sua prima et usitatissima significatione non acceperimus? ut quemadmodum ‘justæ pœnæ’ dicuntur, sic etiam ‘justa,’ quæ pœnas justas et meritas sumit, appelletur. Sic Naso, *Trist.* v. 9. ‘Vidi ego naufragiumque viros et in æquore mergi: Et nunquam, dixi, justior unda fuit.’ *Stephan.* *Iusta chiragra*] *Iustam* vocari malim, securæ mœrenti ob ingluviem immisam, quam ex aliorum sententia, veram ac legitimam. De articulo autem morbo loquitur, qui ab affecta corporis parte nomen mutat, et nunc podagra, nunc chiragra est, Græce ἀρθρίτις. Sed et *contigit* pro *contudit* scriptum repperi in veteribus membranis. *Torrent.* *Iusta chiragra*] Chiragra gravis et suis numeris absoluta.

16 *Tolleret atque*] Ex alveo sumeret.

17 *In pyrgum*] E duobus optimis codicibus nostris hic *finum*, ille *phim* habet; et adscriptum: ‘id est, *pyrgum* vel fritillum, instrumentum ligneum, cui imponitur tessera, ne falli possit cum quo luditur.’ Latini sane ‘turriculam’ vocant, ut ex Martiale observavit Turnebus, vi. 3. Ceterum quia *φύμν* Græci inter organa, quæ κυβερτικά vocant, referunt, ut videre est apud Pollucem non uno in loco: *πύργον* vero ea significatione non

temere reperias; hic quoque hoc vocabulum adulterinum puto, et legendum *phimum*, uti et prisci legisse videntur interpretes. ‘Fritillum’ autem appellat Seneca et Juven. sed ‘arcam’ Persius Sat. iii. Vide Guil. Canter. Nov. Lect. vii. 8. *Torr.* *In pyrgum*] In vasculum ex quo ad evitandum dolum tali ab aleatoribus in alvenum conjiciebantur, ne si mann jacerentur, lusores fraudem committerent.

18 *Quanto constantior*] Quod ait Poëta, quanto quisque assiduo vitæ usu in vitis obfirmior est, tanto levius esse miserum; id verum quidem opinione laborantis; vix enim se miserum esse sentit: re ipsa tamen ut turpior, sic et miserior multo est, quam ille qui interdum sapit et recte agit, modo se continens, modo remittens, neque umquam pedem firmans, sed natanti similis, ut paulo ante dixit. *Torrent.*

19 *Tanto levius miser*] Tanto minus miser. *Ac prior ille*] Mallem, *ac prior illo*. Nec silere possum in melioribus codicibus legi *acrior illo*, ut eausam reddat, quare *levius miserum* dixit, nempe qui alacrior in proposito persistat. *Turneb.* xiii. 17. *Torr.* *Illo*] Illo prisco.

20 *Qui jam contento*] Modo ita contendit funem, ut periculum sit ne rumpatur, modo nimis laxat, id est, in omni vitiorum genere volutatur.

21 *Non dices*] Verba sunt heri. *Putida tendant*] Verba rancida et auditu injucunda.

22 *Ad te*] Respondet servus. *Quo pacto*] Loquitur herus. *Laudus Fortunam*, &c.] Multis, inquit, laudibus effers divitias antiquas non amplas, sed modicas, quæ vitæ frugaliter sustentandæ satis esse possint: commendas antiquum vivendi modum simplicem, frugalem: at si Deus tamen aliquis tibi e malis erepto, ea quæ tantopere laudas largiatur ultro, credo te recensaturum. *Cruq.* *Laudus*] Sunt

verba Davi ad herum.

23 *Antiquæ plebis*] Mores antiquorum hominum. *Et idem*] Et tu idem.

24 *Subito te agat*] Si sine tuis votis ad illa te compellat. *Usque recuses*] Valde recuses.

25 *Quod clamas*] Quod asseris.

26 *Non firmus*] Non stabilis. *Et hæres*] In luto hæsitās. *Hæres Nequicquam*] Hoc est, ita tecum pugnās, ita te tibi involvis, ut quid dicas, quo te veritas, ut ex his rebus te vindices, omnino tibi sit incertum. *Cruq.*

27 *Cæno cupiens exellere plantam*] Notum Græcorum proverbium ἐκ τὸς πολλοῦ πόδας ἔχειν, de his qui molestiam aliquam jam superarunt. *Turneb. XIII. 17. Torrent. Evellere plantam*] Cupiens ex vitiorum gurgite emergere, landas.

28 *Romæ rus optas*] Quando Romæ es. *Rusticus urbem*] Quando es rure.

29 *Leris*] Inconstans.

30 *Laudas securum*] Victum domesticum. *Velut usquam*] Quasi, quo vocaris, eo coactus et invitus eas.

31 *Amasque*] Estque tibi jucundum.

32 *Potandum*] Epulandum. *Jusserit*] Si jusserit.

33 *Serum sub*] Sero, paulo ante vespere. *Sub lumina prima*] Idem ferme, quod 'supremo sole,' quodve 'ad facem primam:' ac tale etiam illud *Juvenalis Sat. x.* 'Perennandum est ante lucernas.' Sed in *Republ.* occupati fere tardius accumbebant; ut hic *Mæcenas*; quare *serum* addidit *Horatius. Torrent.*

34 *Nemon' oleum feret ocyus*] Mira hic descriptionis varietas. Sunt qui pertinaciter cum hiatu, *Nemo oleum*; et mox, *audit*, legi debere affirmant, Ego absque contentione in uno atque altero vetustissimo codice sic scriptum attestor: *Nemon' oleum fert ocyus? en quis Audit*, pro et quis, vel *ecquis*, aut hæc quis: quam scripturam veram puto. *Oleum* autem pro unguento dixit, ut 'ungor olivo.' *Sat.*

vi. *Nemon' oleum*] Verba sunt heri ad *Mæcenatem* properantis. *Cœnaturi oleo* ungebantur.

35 *Magno blateras*] Sed et cameli cum voces edunt, *blaterare* dicuntur; auctor *Festus. Torrent. Blateras*] Inepte clamas. *Fugisque*] Placet: sic tamen ut damnare nolim, quod in quinque libris repperi; *fugisque. Torrent. Fugisque*] Ad cœnam festinas.

36 *Milvius et scurræ*] Fieri quidem potest, ut *Milvius* scurræ nomen sit, ab ave rapacissima sumtum. *Fuerant* autem hi cum *Horatio* cœnaturi; quos a *Mæcenate* invitatus, mala multa imprecantes, reliquerat, suo tunc victuros succo. *Torrent. Et scurræ tibi*] Parasiti, qui erant apud te cœnaturi. *Referenda*] Multa mala.

37 *Etenim fateor*] Davi sunt verba, non *Horatii. Dixerit ille*] Vetus locutio: pro dixerit fortasse aliquis, ὁ δὲ ἔφη, uti loquuntur Græci. *Torrent. Ille*] Aliquis dixerit.

38 *Duci ventre*] Me ventri indulgere. *Nasum nidore supinor*] Sic nostri omnes, non *supino*: adscriptumque in uno: 'ut facere odorantes solent.' *Torrent. Nasum nidore supinor*] Nasum habeo supinum ad suavem odorem obonii percipiendum.

39 *Quid vis*] *Lambinus* recte si *quidvis* edendum censuit; est enim vetus scriptura; et meo quidem iudicio, particula *si* abundat; ut *Epod. 1.* 'Quid nos quibus te vita si superstite?' 'Popinones' autem, teste *Nonio*, vel ipsi tabernarii sunt, vel qui se totos popinis dedunt. *Torrent. Popino*] Popinarum amator.

40 *Tu*] Here. *Ego*] Servus nimirum.

41 *Insectere*] Debesne me insectari? *Verbisque decoris*] Vocabulis virtutis vitium tuum tegas?

42 *Stultior ipse*] Alii leg. *stultior ipso*.

43 *Aufer*] Noli me vultu terrere.

44 *Stomachumque teneto*] Iram comprime.

45 *Crispini docuit*] Philosophi. vide Sat. III. lib. 1.

46 *Te conjux*] Te, qui herus meus es.

48 *Natura incendit*] Naturalis et vehemens libido. *Sub clara nuda lacerna*] Nihil muto; 'teste' enim 'lucerna ludere,' Martialis inquit: atque ita de Messalina Juvenalis: 'Obscurisque genis turpis fumoque lucernæ.' et sane cum scortilla ista fere in fornicibus agerent, unde et *fornix* pro lupanari, non mirum si etiam de die lucernis utebantur: neque hic quicquam occultioris scientiæ; nam quod ante lenonum ædes laureatas lucernæ suspendebantur, id tunc solenne erat, cum nova aliqua meretricula prostituiebatur, ut ex Tertulliano constat, et ex hoc Juvenalis loco e Sat. VI. 'Ornentur postes et grandi janua lauro.' *Lacerna* tamen, quod in tribus codicibus repperi, damnare nequeo: cum ob locum illum I. Sat. 2. 'Altera nil obstat; Cois tibi pœne videre est Ut nudam:' tum quod 'togatæ' ac 'palliolatæ' fere inducantur meretriculæ: atque ita Juven. 'Ipse lacernatæ cum se jactaret amicæ.' *Torrent.* *Sub clara nuda lacerna*] Sub linea veste tam tenui, ut meretrix quasi nuda videretur.

49 *Caudæ*] Mentulæ tumentis.

50 *Clunibus aut agitavit*] Aut superincumbendo me clunibus agitavit, velut equo insidens.

51 *Dimittit neque*] Me missum facit illæsa fama.

52 *Meiat eodem*] Cum eadem coëat.

53 *Tu cum projectis insignibus, &c. caput obscurante lacerna*] Ut lateret ille, insignia dignitatis, nempe annulum deposnerat; et libertatis, nempe togam, quæ 'Romani habitus' Poëtæ dicitur, et tunc in usu erat saltem apud digniores: et sic in servili habitu: nempe sine toga, quæ ingenuorum: præterea caput lacerna involutus ut lateret, quod expressit per *caput obscurante lacerna*, non quod ser-

vorum lacerna atra esset. *Ferrarius.* *Tu, quum*] Tu here. *Projectis insignibus*] Insignia civis Romani toga, senatoris latus clavus, equitis annulus, quem ob hoc *equestrem* vocat Poëta. Quam autem flagitiosum fuerit sine his in publico conspici, inter alios docet Gellius XII. 20. *Projectis insignibus*] Ornamentis equestribus depositis. Non sunt autem hæc ita accipienda, quasi Horatius significet, se equitem esse Romanum; sed eo dicuntur tantum, ut intelligamus plebrosque dominos servis suis esse deteriores et nequiores; utpote qui turpissimis libidinibus servientes, multa se indigna, suæque personæ indecora perpetiantur et perferant. *Lambin.*

54 *Romanoque*] In toga. *Prodis, ex judice, Dama*] Quum tu vestitum servilem sumis (ne ab aliis agnoscaris) et ex Judice factus es Dama, servus infamis, Non es, &c. *Ex judice Dama Turpis, &c.*] Hoc est, cum tu, vel eques, vel unus ex selectis judicibus, comessabundus, quo turpitudinem celes, servili habitu prodis, an aliud quam servus es? *Torrent.*

55 *Odoratum caput*] Caput odoribus delibutum. *Lacerna*] Pallio obsoleto.

56 *Inducis*] Inducis in ædeis mulieris.

57 *Altercante libidinibus*] Pugnante metu cum libidine. *Tremis ossa*] Habes ossa trementia.

58 *Quid refert*] Quid interest utrum eas gladiator auctoratus (id est, obligatus pretio) virgis uri, (id est, verberandus et gladio necandus) an mæchus sis clausus in arca turpi? Quasi diceret, quid interest inter gladiatorem et adulterum?

59 *Auctoratus eas*] Hunc locum priore editione Lambinus nec bene distinxerat, nec, ut decuit, explicaverat. Melius multo Turnebus II. 20. Sed et nos quoque symbolam demus. Qui igitur neque vires ostentandi causa, neque pœnæ nomine

in arenam descendebant, sed accepta mercede se lanistæ ad ferrum dabant, instar militum, proprie ‘auctorati’ dicebantur: et ‘auctoramentum’ tam ipse actus ille, quam inde nata obligatio, ac merces etiam qua conducti tenebantur: varie etenim hoc vocabulo usi sunt auctores; non de gladiatoribus tantum, sed quavis etiam alia simili pactione. Erant autem leges durissimæ, ut non ex hoc tantum Poëtæ nostri, sed et Petronii Arbitri loco persimili apparet, ‘uri, vinciri, verberari, ferro necari,’ et siquid aliud adjiceretur. Hinc Juven. Sat. xi. ‘Scripturus leges et regia verba lanistæ.’ Nec mirum re-
pertos fuisse, qui in tantam servitutem se venderent: ingenti enim pretio sæpe conducebantur: præsertim notiores, et qui jam rude donati fuerant; uti et milites, si emeriti forte reposebantur. *Torrent.*

60 *Quo te*] In quam arcam. *Conscia*] Ancilla.

61 *Contractum*] Demisit te contractum, propter arcæ angustias. *Estne marito Matronæ peccantis in ambobus*] Meliores libri in *ambo*, ut Sat. iii. ‘Jurejurando obstringam ambo.’ Totus autem hic locus mihi sane difficilis est. Et de mariti quidem in deprehensos adulteros potestate i. Sat. 2. diximus: verum ea qualiscumque fuerit narrato jam periculo, in quo superveniente marito adulter fuerat, rogat, ane hoc saltem ipse fateatur, æqualem aut etiam majorem (quanto scilicet deterius peccat corruptor) irrogari sibi posse legibus pœnam? quo veluti confesso: Et tamen mulier, inquit, quamvis facilius veniam sperare possit, non ultro te ambit: non, quo occultius tuis potiatur amplexibus, aut matronalem mutat habitum, aut ab ædibus discedit, aut veluti in sublimi posita palam etiam et in conspectu peccat; cum te metuat potius, nec fingenti forte amorem optime fidat: at tu,

illa insipientior, sciens-vidensque servili te supplicio exponis, et furenti domino, hoc est, marito (invicem enim ‘dominos’ se appellant conjuges) et rem, et vitam, et, quod gravissimum est, famam quoque committis; et quoties forte evaseris, toties iterum discrimen incurres. *Torr.*

62 *In ambos*] In adulterum et adulteram.

63 *In corruptorem vel justior*] In adulterum.

64 *Non habitu*] Illa non mutat matronæ habitum. *Mutate loco*] Nec se mutat, ut ad domum tuam veniat. *Peccatne superne*] *Superne peccare*, quæ haud dubie germana lectio est, (neque enim assentior viro erudito Pet. Nannio *supine* pro *superne* conjicienti) ex Turnebi sententia interpretor ii. 18. ut *superne* partem locumve superiorem significet: vocabulum, inter alios auctores, Vitruvio frequens. Atque ita lib. ii. Od. 20. 10. ‘Album mutor in alitem *Superne*.’ Et, ‘supernum Tusculum,’ loco edito situm. *Torrent.* *Peccatne superne*] Non vult incubare tibi subjacenti; vel non palam peccabit, ut vult Eras. *Superne*] Quasi levius. Erasmus putat *superne* pro ‘externe’ positum, quasi dicat, non peccat palam. Et sane Poëta conatur ostendere mulierem imbecillitate, non dedita opera peccare. *Glarean.* *Peccatne superne*] Accipio pro inverecunda, nec vultu erubesciente, ut inverecundia solet: quæ res bonæ indolis est signum. *Schott.*

65 *Amanti*] Neque credat tibi dicenti, te eam amare.

66 *Ibis sub furcam*] Consulto dabis te in miseram et detestandam servitutem, quod nemo servorum facit, imo ne gladiatorum quidem quisquam, qui non dato, sed accepto pretio, se operamque suam addicit emptori. *Cruq.* *Ibis sub furcam*] Feres furcam in collo ut servus: unde dictus est furcifer, qui talem furcam circumtulit. *Prudens*] Sciens. *Dominoque furenti*] Li-

bidini furiosæ, quæ tibi imperat, concedes te, tuaque omnia.

68 *Evasti*] Evasisti periculum? *Metues*] Ironice, id est, non metnes. *Doctusque cavebis*] Doctus periculo tuo cavebis.

69 *Quæres, quando*] Imo cogitabis quo tempore illa te iterum admittat, ut paveas, et pereas.

70 *O*] Exclamatio in indignitatem libidinis, quæ toties ex homine libero servum facit. *Cruq.* *O toties servus*] Quoties in adulterio deprehenderis.

73 *Sapiens, &c.*] Cautus, vel mihi sapiens. *Tolle periculum*] Tolle metum pœnæ.

74 *Vaga prosiliet*] Proclivis ad vitium.

75 *Tunc mihi dominus*] Tunc te mihi dominum esse dicis, qui me nequior es, et durior servus servitutem? *Rerum imperiis*] Pecuniæ, libidinis, gloriæ, metus, &c.

76 *Minor*] Inferior. *Quem ter vindicta*] Tribus modis servus ex justa servitute manumitti solere, 'censu, vindicta, testamento,' ex M. Tullii Topicis, in eumque librum Boëtii Severini commentariis, omnibus notum est. His ergo modis plenam libertatem assequebantur. Vindictæ autem ratio vel præcipua erat, a Vindice quodam P. Poplicolæ, aut ut alii volunt Vitelliorum servo, ob conjurationis indicium primo publice manumisso, originem, et, ut gravissimi auctores tradunt, etiam nomen adeptæ. Erndite igitur Horatius hunc præcipue modum expressit, ob Prætoris præsentiam ceteris efficacior. Verum de ipsa manumittendi per vindictam forma, nonnihil ambigitur. Nam præter domini voluntatem, qui servi caput raso vertice manu tangens, eumque in orbem vertens sive circumagens: 'Hunc hominem,' inquit, 'liberum esse volo;' ad prætoris assensum, cum diceret: 'Aio te liberum more Quiritium;' accedebat

etiam licitoris opera, qui accepta a Prætoris vindicta, quam plerique 'virgulam,' Persius etiam 'festucam' vocat, ea caput servi pulsabat, ut et faciem ac tergum manu. Quo facto, ac relato in acia manumissi nomine, liber factus, accepto pileo discessit. *Torrent.* *Vindicta*] Virga, qua prætor servum liberabat.

77 *Imposita haur umquam*] Capiti sapiens imposita. *Privet*] Possit liberare.

78 *Quod non lexius*] Quod superioribus par est.

79 *Sire vicarius*] In magnis familiis alii aliis honestius serviunt, omnes tamen servi habentur. Lepide igitur Davus, postquam herum etiam suum servire demonstravit, rogat eum quo nomine sibi appellandus: an 'conservus,' ut se mutuo appellare ordinariam præstantes operam solent: an 'vicarius' magis, sic enim alteri servo servire ac subesse jussus vocabatur, δ τοῦ οἰκέτου οἰκέρης, ut recte vertit Theophilus Justiniani Institutionum interpres lib. iv. *Torrent.* *Si vicarius est, &c.*] Soletis vos disputare, utrum servus servi sit dicendus vicarius, an conservus; cum tu igitur mihi imperites et aliis servias, (id est, vitiis, et furiosæ libidini) quid? conservus ne sum ego tuus, an vicarius? *Uti mos Vester ait*] Duo codices, *ut est mos*. Male; mori enim personam tribuit: nec displicet, quod ex suis exemplaribus asservit Cruquius, *Uti mos Vester agit*, pro observat. *Torrent.*

82 *Ducis ut nervis*] Traheris alia potestate velut imaginem quæ ex ligno factæ certis nervis sua sponte moventur. *Ut nervis alienis mobile lignum*] Recte Muretus et Lambinus (nam aliam lectionem qui ex se comminiscuntur frustra sunt, et doctissimo Poëtæ injuriam faciunt) non ad turbinem sentica impulsam hoc referunt: sed ad ea opera, quæ occultis fidiculis intensa, per se moveri

videntur, quæ *νευρόσπαστα* et *αυρόματα* et *αυτοκίνητα* vocant Græci. Gellius etiam XIV. 1. *νευρόβαστα* inventa a Ctesibio quodam, ut Vitruvius tradit. Turneb. II. 18. *Torrent.*

83 *Quisnam igitur, &c.*] Concludit ex Stoicorum sententia. *Sapiens, sibi que imperiosus*] Vetus lectio, pro *sibi qui imp.* ut ante vulgo legebatur. 'Sapientis' autem vocabulum, ut a Crispini janitore audiverat, Stoicorum more usurpat Davus, aliter vero ex sua persona paulo ante : 'Ubi vasa Prætereo sapiens argentea,' pro vafro scilicet, et non incauto, quique calide omnia observet. Notum *παράδοξον* : *Solus sapiens liber.* Gnl. Canterus Nov. Lect. IV. 12. *Torrent.* *Sibi que*] Qui sibi suisque affectibus imperat.

85 *Responsare fortis*] Hellenismus. Hæc autem prolixior expositio Stoicæ sententiæ, paucis hoc modo reddi potest : liber est, qui neque dejicitur adversis ; neque prosperis effertur, &c. *Cruq.* *Responsare cupidinibus*] Fortis ad respondendum, id est, ad obsistendum cupidinibus.

86 *In seipso totus*] Est totus in se conversus, et ex se pendens, non e fortuna, nec foras spectans et vergens ; nam figura rotunda in se tota collecta est, nihilque in ea angulis eminet, quod fortunæ et injuriæ sit obnoxium, et in quo quidquam externum hæere possit, in levi et conglobata convexitate. Vide Turneb. II. 18. *In seipso*] Tale illud Persii : 'Nec te quæsieris extra.' Notandaque in primis tam expressa Virgilii imitatio : 'Securus mundi instar habens, teres atque rotundus, Externæ nequid labis per devia sidat.' *Torrent.* *Teres atque rotundus*] Totus æquabilis et perfectus, ut rotunda figura.

87 *Externi ne quid valeat*] Ne quid externum eum commoveat. *Per læve morari*] Ne quid possit quasi per læve lignum, sive marmor hæere : est

Metaph.

88 *Manca ruit*] Debilis fortuna.

89 *Ex his*] Ex his quæ dixi. *Ut proprium quid noscere*] Quod possis vere fateri tuum esse ?

91 *Perfundit*] Per risum scilicet aut contemptum. *Torrent.* *Perfundit gelida*] Perfusum aqua gelida repellit a foribus.

92 *Non quis*] Non potes dicere te esse liberum, qui servis libidini.

93 *Dominus mentem*] Libido, dominus crudelis.

94 *Lasso stimulos*] Tibi lasso. Est Allegoria ab equis ducta. *Negantem*] Libido vexat te negantem servire.

95 *Vel quum*] Quum admiraris tabulam a Pausia pictam. *Pausiaca torpes insane tabella*] Talia et illa : 'Stupet Albius ære.' 'Cum stupet insanis acies fulgoribus.' Quodque hinc loco simillimum est, 'Suspendit vultum picta mentemque tabella,' Epist. ad Augustum. De *Pausia* autem pictore nobili præter Varronem Plin. XXI. 1. et xxx. 11. *Torrent.*

96 *Atque ego*] Quomodo peccas minus, quam ego ? *Quum Fulvî Rutubæque*] Quum gladiatorum prælia contemplor picta in pariete. *Fulvî Rutubæque Aut Placideiani*] Nihil dubitandum, quin hæc trium gladiatorum sint nomina ; præsertim cum ex Lucilii versibus, non uno in loco, et a Cicerone et a Nonio relatis, de Placideiano hoc constet, aut Pacidiano potius ; nam utroque modo in vestris quoque membranis scriptum reperit. Erasmus tamen in Chiliadibus tres rudiores pictores his nominibus notari existimat. male : vide si lubet Turnebum VIII. 13. Lambino autem non assentior sic distinguenti : *Qui peccas minus ? atque ego cum, &c.* ut atque pro atqui positum sit : hæc enim mutatio evitari poterit, si, servata veteri lectione, particula *cum* C majuscula scribatur, aut (quod malui) interrogatio post verbum *viri* pona-

tur. *Torrent.*

97 *Contento poplite*] *Μίμησις* est; nam ad decertantium gestus refero: et Virgilius *Æn.* x. 'Projecto dum pede lævo Aptat se pugnae.' 'Projecto' enim 'pede,' idem ferme quod *contento poplite*, seu 'extento,' ut Virg. *Georg.* iii. 'Contenta cervice ferunt,' pro alta atque erecta. Vetusti codices fere *contento* habent; male. *Torrent.* *Contento poplite miror*] Gladiatores pugnant altero poplite contento, altero leviter inflexo.

98 *Rubrica pictu aut carbone, &c.*] Rubrica est terra rubei coloris et minio proxima.

99 *Feriant vitentque*] Cum feriant, proprie 'petere' dicuntur: cum vitant, 'declinare' aut declinatione defugere: unde et 'petitiones.' Pingi autem gladiatoria munera solere atque proponi publice, docet nos Plinius xxxv. 7. *Torrent.*

100 *Nequam et cessator*] Dicor a te servus nequam et piger.

101 *Audis*] Callidus diceris.

102 *Nil ego, si ducor*] Non dubito, quin hic respexerit Iuvenalis initio *Sat.* xi. 'Atticens eximie si cœnat, lautus habetur: Si Rutulus, demens.' Nulla igitur hic ironia, sed ex vulgi sententia loquitur: et 'respondere' idem erit, quod 'respondere.' Horatius tamen hoc verbo aliter semper utitur; ut 'respondere cupidinibus,' 'palato,' 'fortuna.' Lector cogitet. *Torrent.* *Nil ego, si ducor, &c.*] Si libi vel placenta vapore delector, hominem nihili, (id est, nullius pretii,) me dicis esse. *Tibi ingens*] Tu sapiens et magnanimus habebis, si cœnas opiparas contemnas. Est Ironia. Nam herus suus tam imbecillus et nullius virtutis fuit, ut cœnas opimas contemnere non potnerit.

104 *Obsequium ventris*] Luxuria. *Perniciosus est*] Mihi quam tibi perniciosus.

105 *Tergo plector enim*] Vapulo. *Qui tu impunitior*] Sic libri nostri Mss.

omnes nulla mutatione, nisi quod in duobus, versus sequens sic legitur, *Quæ parvo sumi nequeunt obsonia capta?* In uno præterea *Quæ pro auro*, non *Quæ parvo*. *Torrent.*

106 *Quæ parvo sumi nequeunt*] Quæ magno constant.

107 *Inamarescunt epulae*] Epulae non sapiunt, vel ructum acidum generant. *Sine fine petita*] Quæ immoderate appetuntur.

108 *Illusique pedes*] *Illisique* legendum esse, contendit Gnil. Canterus vi. 30. *Illusique pedes*] Pedes frandati bono alimento propter incontinentiam in victu recusant, &c. *Vitiosum*] Corpus morbosum.

109 *Sub noctem qui, &c.*] Peccatne puer, qui sub noctem data strigili furtiva uvam accipit?

111 *Gulae parens*] Gulae serviens.

112 *Non horam tecum*] Ostendit herum se multo puniri acerbius, ut qui non corpore modo, sed etiam labore animo. *Cruq. Non horam tecum*] Adeo es inconstans, et in varia distractus. *Recte, &c.*] In re seria et honesta. *Non horam tecum esse potes, non otia recte Ponere: teque ipsum vitas fugitivus et erro, &c.*] Fugitivus is est, qui animo non revertendi fugerit: Erro autem 'qui non quidem fugit,' Ulpiani verba sunt, 'sed frequenter sine canssa vagatur, et temporibus in res nugatorias consumptis, serius domum redit.' Quum ergo dicit Horatius: *Non horam tecum esse potes*, de fugitivo, qui animo non revertendi a se exierat: *non otia recte Ponere*, de Erro dixit. *Rutgers.*

113 *Teque ipsum*] Tu teipsum fugis, tecum pugnas, es præsens absens. *Fugitivus et erro*] Vetus hand dubie scriptura, quam sequor. Differunt enim *fugitivus* et *erro*, ita inter servos comparati, ut inter milites desertor et emansor. Quomodo autem quis seipsum fugiat, ii. *Od.* 16. annotavimus. *Torrent.* *Ut erro*] Ut servus vagabundus, aliquando ad domi-

num revertens.

114 *Fallere curam*] Lenire curam.

115 *Comes*] Ipsa cura.

116 *Unde mihi lapidem*] Unde mihi summam lapidem? inquit hœrens irascens propter servi orationem nimis liberam. *Quorsum est*] Sunt verba servi. *Unde sagittas*] Herus ira incensus sagittas etiam petit.

117 *Aut insanit homo*] Verba sunt servi. *Aut versus facit*] Aut Poëtarum more furit. *Ocyus hinc te*] Herus minatur servo, se illum missurum in Sabinos, sic ut ex servo urbano efficiatur servus rusticus et abjectus.

118 *Accedes*] Accedes nonnis ad octo servos operarios, quos misi in agrum Sabinum. *Opera agro*] Cum familiæ aut urbanæ essent aut rusticæ, deterior habebatur ruri servientium conditio; quod fere victi opus facerent. Hinc facetissima illa Traniionis et Grunionis apud Plantum altercatio, initio Mostellariæ; ille enim urbanus, hic rusticus. *Torrent. Opera agro nona Sabino*] Opera in hoc loco, ut sæpe apud Ciceronem, hominem significat sordidum, et vilis conditionis.

SAT. VIII. Horatius Fundanium amicum suum interrogat, qualis Nasidieni fuerit cœna, cui ipse interfuerat.

1 *Ut Nasidieni*] Notum Nasidii bellis civilibus, etiam ex veteri nummo, nomen; de quo Appianus; sed quis Nasidienus hic fuerit ignoro. Sunt qui Catii cognomen fuisse velint: non recte: putidum et ineptum cœnarum ostentatorem fuisse, Sermo hic cum Fundanio (de quo i. Sat. 10.) habitus, lepidissime demonstrat. Illis non assentior qui primum versum aliter edidere, *Ut te Nasidieni iuvit cœna beati?* vel, *Nasidieni qui iuvit te cœna beati?* Reclamant enim exemplaria: et secundo loco Anapæsto uti potuit Horatius; ut primo Georg. Virgilius: 'Flavivorum rex Eridanus.'

Nisi quadrisyllabum hic esse malis, nempe duos Spondæos, ut alibi, 'vindemiatur,' quod verius est. Turneb. iii. 3. et xx. 34. *Torrent. Ut Nasidieni*] Quomodo te cœna divitis Nasidieni delectavit? *Beati*] 'Bona' inde dicta aiunt Jcti quod beant, id est, beatos faciunt: et 'beatus,' ut inquit Varro, qui multa bona possidet. Vel *beati* εὖωνικῶς, quasi infelicis et miseri, ut qui nesciat rebus suis uti; sed eas corrumpi potius et perire, quam frui velit. *Cruq.*

2 *Dictus here illic De medio potare die*] *Here* pro heri citatur a Prisciano, atque ita Juvenalis Sat. iii. 'Res hodie minor est heri quam fuit.' Sollemnia autem convivia maturius auspicabantur, ut i. Od. 1. notavimus. Accedat Juven. Sat. xi. 'Ad has epulas solito maturius ibat.' *Torrent. Dictus here illic*] Dictus es mihi heri illic apud Nasidienum a meridie potare.

3 *Sic, ut mihi nunquam*] Sic me iuvit (inquit Fundanius) ut nunquam libentius cœnarim.

4 *Da*] *Dic* habent manuscripti omnes. *Da* substituit aliquis cui Virgilianum illud elegantius visum est: 'Sed tamen iste Deus qui sit, da Tityre nobis.' *Torrent. Da (si græve non est)* Dic, o Fundani.

5 *Iratum*] Tale illud e Sat. ii. 'Latrantem stomachum bene leniet.' Notumque illud Plautinum, 'Fames et mora bilem in nares conciant.' *Torrent. Iratum ventrem*] Famelicum ventrem.

6 *Lucanus aper*] Umbrum laudat Catius, Laurentium damnat fortassis Nasidienus nimio Austro jam corruptum, ac pæne putidum excusat; ob eamque causam tot cinctum rebus apponit quæ non cœnæ initio, sed lassato jam ventriculo præberi consuevissent: ut hujus libri Sat. ii. vidimus. Turneb. xx. 34. *Torrent. Leni fuit Austro*] Lucanus aper caput fuit Austro leniter flante, ex quo

carnes putrescunt et teneriores redduntur.

7 *Cæna pater*] Præfectus et rex convivii, Nasidiennus. *Acria circum*] Rapula aceto condita. Turneb. xx. 34.

9 *Pervellunt stomachum*] Provocant stomachum languentem. *Siser, alec, fæcula Coa*] *Siser* esse vult Andreas Matthiolus id quod Græci *σισαρον*, Gaili *cheruy*, Germani *girlim*. Belg. *Suycker wortelkens*, appellant: cuius radix, ut auctor est Plinius, stomachum excitat, fastidium absterget: et xix. 5. 'Inter medica,' inquit, 'dicendum siser, idipsum Tiberius nobilitavit, flagitans omnibus annis a Germania. Gelduba appellatur castellum Rheno impositum, ubi generositas præcipua.' De *alece* autem copiose item Sat. iv. ubi Catius *fæcem* vocat, quæ hic *fæcula* nominatur. *Torrent. Siser*] Genus pastinacæ, Anglis *Skirwort*. *Fæcula Coa*] Fæcula est genus condimenti, quod purum profluit ex crassiori sedimento vini Coi.

10 *Puer alte cinctus*] Servus ad ministrandum bene expeditus. *Acernam*] Acernis autem mensis prima, post citrias, gloria, de quibus Plinius xvi. 15. ut de citriis xiii. 16. *Torrent. Acernam*] Tersit mensam, ex acere arbore factam.

11 *Gausape purpureo*] Similis Lucilii versus: 'Purpureo tersit tunc latus gausape mensas.' Antiquissimi autem teste Prisciano lib. vii. hic gausapes, hæc gausapa, hoc gausape et gausapum, unde plurale gausapa, dixere. Petronius etiam gausapia. Auctor est Plinius viii. 48. tunicam etiam lati clavi sua ætate in modum gausapæ texti cæpisse; caloris ut credo caussa; quare et in castris non amiciendi tantum, sed et tegendi gratia illa utebantur: hic vero tergendis, apud Martialem etiam tegendis mensis servit lib. xiv. 'Nobilis villosa tegant tibi gausapa citrum.'

'Citrum' enim pro mensa citrea dixit. *Torrent. Gausape purpureo, &c.*] Panno villosq. *Gausape purpureo mensam pertersit*] An prætersit legend. Hinc apparet, mensam illam non fuisse gausape instratam. Quid enim opus fuisset detergere? Cæterum mantilia, seu mappas villosas in usu fuisse apud veteres docet Servius ad illud, 'Tonsisque ferunt mantilia villis.'

12 *Sublegit*] Collegit. *Inutile*] Sor didum.

13 *Ut Attica virgo*] Velut canistrifera virgo. *Attica virgo*] Videnda quæ notavimus i. Sat. 3. 'Ut qui Junonis sacra ferret.' *Torrent.*

14 *Hydâspes*] Puer formosus.

15 *Cæcuba vina*] Vina generosa. *Alcon, Chium*] Alter servus vinum ferens Chium non ex Chio insula advectum, sed in Italia factum, simulatum igitur. *Chium maris experts*] Hunc locum sic explicat Turnebus et Lambinus, ut vel jocose *maris experts* dicat Poëta, quod mare nunquam viderit, sed natum in Italia ac plane vernaculum pro Græco seu transmarino venditur; vel quod vere quidem Chium fuerit, sed aquæ marinæ non admixtum. Nam cetera quidem vina Græca mari condiri solere, Chium vero minime, id Plauti auctoritate fulcit Turnebus in Gurcul. 'Nomen ei est lenæ, Multibiba atque Merobiba. PA. Quasi tu lagenas dicas, ubi vinum solet Chium esse.' Ego verum eundem Comicum in Rudente sic scripsisse meminisse, et Plinium xiv. 7. de Græcis vinis ita loqui, ut alia quidem plus, alia minus aquæ habuerint, nulla tamen fere sine aqua fuerint. Quare locum hunc sic explicandum sentio, ut Nasidiennus tamquam rem magnam, Chium purum exhibuerit, ut multo salubris, præsertim opinione Romanorum. *Torr.*

16 *Heic herus*] Nasidiennus ait, o Mæcenas, si vinum Albanum, &c.

17 *Appositis delectat, habemus utrum-*

que] Si vinum Albanum vel Faler-
num te magis delectat, quam vina
quæ sunt apposita.

18 *Divitias miseras*] Miseras enim
vocat Nasidieni divitias, ut ego qui-
dem arbitror, quas tunc auxie et sol-
licite, non dicam servare, sed et pro-
digere conspiciebatur. *Torrent. Di-
vitias miseras*] Si quid Horatium in-
telligo, et ejus nasum, scripsit, *Divi-
tias miras!* Et hoc verum est. *Hein-
sius. Divitias miseras*] O miseras
divitias, inquit Horatius. *Sed quis
cœnantibus una*] Sed quibus aliis con-
vivis.

19 *Pulchre fuerit tibi*] Quam ju-
cunde cœnaris.

20 *Summus ego, et prope me Viscus
Turinus*] De triclinio, tribusque in eo
lectis, quibus terni aut quaterni, ac
si necesse esset, etiam quini accum-
bebant, diligentissime singulari de
Tricliniis edito Commentario Pet.
Ciacconius, et in Appendice Ful. Ur-
sinus; ac nos 1. Sat. 3. quantum satis
est, diximus: et hic quidem convivæ
una cum hospite novem, tribus ex-
cepti lectis: sed his si duos demas,
quos Mæcenæ umbras adduxerat; et
solus ipse medium occupasset lec-
tum, et locus fuisset proverbio *sep-
tem facere convivium*. Sit igitur in
confesso, ut in triclinio, lectum; sic
in nunoquoque lecto, sinum sen pulvi-
num, qui medius erat, honestiorem
fuisse: atque ita Virg. *Æn.* 1. 'Au-
læis jam se regina superbis Anrea
composuit sponda, mediamque loca-
vit.' *Torrent. Summus ego*] Summus
ego fui in primo lecto, inquit Fun-
danius. *Viscus Turinus*] Libri duo
Turrinus, optimus *Thurinus*, quod
probo: a Thurio oppido, aut Thuriis
populis, pagove Thurino, de quo Sue-
tonii Augusto cap. 7. Duos autem
Viscos amicos suos commemorat Ho-
ratus 1. Sat. 10. *Torrent.*

21 *Cum Servilio Balatrone, &c.*] Hos
Mæcenatis umbras fuisse arbitror;
ac proinde ita distingui oportere, ut

hi in Mæcenatis lecto accubuisse in-
telligantur. *Servilio* autem trissylla-
bum est: nam secunda producitur
et *SERVEILIVS* fere in antiquis nu-
mismatibus scribitur. Pro *Vibidius*
quoque *Ubidius* nno in cod. scriptum
repperi: utrumque Romanum est;
sed nihil hic muto. *Torrent.*

22 *Umbras*] Umbras appellat con-
vivæ a convivatore non invitatos.

23 *Nomentanus erat super ipsum*]
Ipsum cum dicit, cœnæ patrem ac do-
minum significat: qui quo lautitias
suas Mæcenati magis probaret, No-
mentanum tanquam judicem adhi-
buit, qui saporibus veluti pretium
diceret; notissimus tunc nepos; uti
et Porcius Catulli carmine perstric-
tus: 'Quod convivia sumptuosa lar-
gus De die faceret.' *Obsorbere* etiam
pro *absorbere* in duobus Mss. legitur:
illud vero *super ipsum*, germana lectio
est: atque ita Sallustius ac Tacitus,
ut modo vidimus, et Suetonius An-
gusto cap. 43. 'Superque se subsel-
lio secundo collocavit.' *Torr. Super
ipsum*] Supra Nasidienum.

24 *Ridiculus totas, &c.*] Porcius ideo
fuit ridiculus, quod uno haustu totas
absorberet placentas.

25 *Nomentanus ad hoc, qui, si quid
forte lateret*] Scribe, quo si quid forte
lateret. Nihil erat Mæcenate festi-
vius, qui cum venisset, ut Nasidie-
num lepidissimum, quemadmodum indi-
cat Poëta, excereret, Nomentanum
supra se, Porcium infra collocaverat.
Quare Nomentanum? Quo singula
quæ apponerentur, 'Indice monstra-
ret digito:' eorumque miram snavi-
tatem mimice deprædicaret. Porcius
vero integras placentas, præsentæ ac
vidente paracho, festive absorbebat.
Mæcenæ ergo in medio eorum, ut
affatim rideret, locum delegerat.
Heinsius. Nomentanus ad hoc] Nomen-
tanus insignis helluo ad hoc fuit a
Mæcenate ductus, ut, &c. *Si quid
lateret*] Si quid aliis erat incogni-
tum.

28 *Celantia succum*] Intra se continentia succum longe meliorem succo noto, id est, succo usitato.

29 *Passeris*] Piscis plani.

30 *Porrexerit*] Quum Nasidienus porrexerit, &c.

31 *Melimela*] Antea a celeritate mitescendi *mustea* dicebantur. Plinius xv. 14. de iisdem Varro Rei Rust. lib. II. *Torrent. Melimela rubere*] Mala mellei saporis.

32 *Ad lunam delecta*] Crescente luna. *Quid hoc intersit*] Quæ sit differentia inter melimela collecta, crescente, vel decrescente luna. *Ab ipso*] Ab ipso Nasidieno, qui me docuit.

34 *Nos nisi*] Nos obsoniorum fœtore propemodum enecati moriemur inulti. *Damnose bibimus*] Nisi large bibimus cum damno convivoris.

35 *Calices poscit majores*] Sic quidem multo plures Mss. non displicet tamen mutatio numeri *poscunt*, ut habet editio Mureti. Nota autem Græcorum invitatio: de quibus mirari se aiebat Anacharsis, quod initio convivii parvis nterentur poculis; cum vero saturati essent, maioribus: at morem illum vetustissimum fuisse Virg. demonstrat: 'Postquam prima quies epulis mensæque remotæ, Crateras magnas statuunt.' Notum et illud; quo plus biberint, plus sitire Parthos. *Torr. Vertere pallor*] Oderunt enim et execrantur avari potiores egregios, suo vino male formidantes. *Cruq. Vertere pallor*] Pallor vertebat.

36 *Parochi faciem*] Nasidieni convivoris faciem. *Ut acres*] Strenuos potiores.

38 *Exsurdant*] Recte Lambinus. 'Translatio,' inquit, 'ab aurium sensu ad gustatum: ut erudite Virgilius de malo citrio loquens: 'Media fert tristes succos tardumque saporem Felicis mali.' 'Tardum' enim 'saporem' vocat, cnijs asperitate palatum quodammodo obstupescat. Tur-

neb. xx. 34. *Torrent. Exsurdant vina palatum*] Hoc est, offendunt, sive parum grata accidunt: ut aspera vox clamantis aures audientium lædit atque exsurdet, etiam Græcis ἐκκωφεῖν pro βλάπτειν. *Exsurdant vina palatum*] Hebetant palatum, unde palatum ad bibendum redditur impotenti-
tius.

39 *Invertunt Aliphanis*] Tres codices *Alliphanis*. Oppidum enim Alife agro et fictilibus nobile, ut reliqua Campania; unde 'Campana suppellex.' *Torrent. Invertunt Aliphanis*] Vibidius et Balatro evacuant totos vini cados poculis Aliphanis, id est, poculis maioribus factis in Aliphe oppido Samnii.

40 *Secutis omnibus imis*] Hæc vulgata lectio, scriptis quoque exemplaribus magna ex parte confirmatur: unum tantum vidi codicem, qui pro *Cruquio* staret: *Secutis omnibus, imi Convivæ lecti*. Neque sane negaverim hanc scripturam facile defendi posse: ceteris enim acriter potantibus, ideo imi lecti convivæ Nomentanus et Porcius abstinuere, quod Nasidienum timebant offendere: maxime cum Nomentanus, ut saporum iudex advocatus accumberet, quo munere ebrius non recte fungeretur; alter vero ciborum magis ingluvie, quam vini ingurgitatione caperetur: sic ergo lagenis nihil nocuere. Magis tamen placet, cœpta per Balatronem et Vibidium invitatione, nullos secutos fuisse alios, quam eos qui non in lectis accumberent, sed ad lectorum pedes in subselliis de more sessitarent: quos non tam convivarum loco habebant, quam ut convivas jocis ludisque reficerent; quales parasiti et ridiculi omnes, quos idcirco 'imi subsellii viros' appellat Plautus Captivis, sicut et in Stichis, his lepidissimis verbis: 'Haud postulo equidem summo in lecto accumbere, Scis tu me dudum esse imi subsellii virum.' Aliud igitur *lecti*, aliud 'subsellia,'

quæ ad lectorum pedes collocata; ὑποπόδια a Græcis appellantur: eadem ferme ratione, ni fallor, quæ nobilium pueri, in aspectu parentum, propria et parciore mensa ad fulcra lectorum, sive imo lecto, vescebantur. *Torrent.* *Ini*] Convivæ qui accumbebant in inis lectorum partibus.

41 *Convivæ lecti nihilum*] Convivæ electi et honoratiores, id est, Mæcenas, Varius, &c. a temperantia non recedebant.

42 *Natantes*] In jusculo.

43 *Sub hoc herus, &c.*] Hoc ipso tempore Nasidienus convivii dominus inquit, &c.

44 *Deterior post partum carne futura*] Vide exemplar Mss. in quo pro *futura*, legebatur *soluta*. Sunt qui 'murænam' non gravidam ideo deteriore existimant, quod coire cum serpentibus credatur: sed hoc periculum potius adferat, quam sapor aliquid detrahat. Plinius scribit 'murænam' quocumque tempore parere, cum ceteri pisces stato pariant. *Torrent.* *Post partum*] Deterior futura si capta esset postquam peperisset.

45 *His mistum jus est*] Squillis scilicet: quamquam incertum est an una eademque in patina muræna cum squillis apposita fuerit, an secus. Sequitur autem juris descriptio a Nasidieno excogitata, quemadmodum et Catius jus suum ante descripsit, Sat. iv. *Torrent.* *His mistum jus*] Ex his jus est temperatum, nempe oleo, garo, vino quinquenni, pipere albo et aceto. *Quod prima Venafrî*] Quod ex olivis Venafranis primum est expressum.

46 *Garò de succis piscis Iberi*] De garo sic Plinius xxxi. 7. et 8. 'Aliud liquoris exquisiti genus, quod garum vocavere; intestinis piscium, ceterisque quæ abjicienda essent, sale maceratis, ut sit illa putrescentium saniem: olim quidem ex pisce, quem Græci garon vocabant, nunc e scom-

bro, laudatissimum in Carthaginis Spartariæ cetariis, quod sociorum appellatur.' Sed et 'aphyæ' pisciculi, qui ex maris spuma incalescente oriuntur, unde et nomen habent tamquam ἀφύεις, huic liquamini conveniunt, pluresque alii: 'thygni' maxime, sed pusilli adhuc, diversis appellati nominibus; ceterum omnium optimus 'scomber,' quem piscem 'Iberum' nominat Horatius, quod in Hispania ad novam Carthaginem frequens; insulæ etiam non procul inde positæ 'Scombrariæ' nomen dedit: auctor Strabo. *Torrent.* *Garò de succis*] Garum est genus muræ ex scombris confectum.

47 *Citra mare nato*] Dum coquitur jusculum vino Italico.

48 *Cocto Chinum*] Juri cocto vinum Chinum est aptissimum.

50 *Quod Methymnæam*] Quod suo acore corruperat vinum factum in Methymna Lesbi oppido. *Methymnæam vitio mutaverat uvam*] Plures libri mutaverit. Supra Sat. ii. 'Ac nisi mutatum parcat defundere vinum.' Pro vino jam mutato pæne atque acido. *Torrent.*

51 *Erucas virideis*] Erucam autem satis omnibus cognitam, neque gratam palato, neque stomacho utilem esse constat, capiti etiam excessu caloris noxiam, præsertim si sola edatur: ideoque lactucas addebant veteres, ut Plinii et Galeni testimoniis cognovimus. Idem ferme de inula, quam nunc enulam dicimus, Græci ἐλέγιον, Plinius xix. 5. nam præter ansteritatem, ob quam Horat. alibi 'acidus,' hic *amarus* vocat inulas, ut 'tristes' Columella, ait etiam 'stomacho inimicam' esse: pluribus tamen modis mitescere, et gratiam invenire. Quæ cum ita sint, artem herbas hæc incoquendi se monstrasse affirmat Nasidienus: non una ut coquerentur; (quid enim absurdum?) sed vel in jure illo, cujus descriptionem ante tradidit, vel in mu-

ria, de qua sequitur; qua nempe Curtillus, et ipse gulæ doctor eximius, echinos incoquere docuerat. Lector eruditus utrum volet sequatur: ego, ut verum fatear, quomodo muria vel erucis vel inulis conveniat, non video. 'Testam' vero 'marinam' dixit, ut 'orcā Byzantiam,' Sat. iv. aut 'Græcam' et 'peregrinam,' ut habent interpretes: quamquam nonnulli ita interpretantur, ut 'marinam,' non fluviali aut fontali aqua dilutam dicat. *Torrent.*

52 *Incoquere, illutos*] Monstravi incoquere herbas in illo jure, quod descripsi. *Illutos Curtillus echinos*] Curtillus monstravit incoquere echinos illutos, hoc est, e vasis ubi sale conditi et repositi fuerant, cum sua sanguine exemptos in hoc jure coquere: *ut melius*, Hellenismus, ὡς κρέττον δὲν, id est, tamquam hoc sit sapidius, quam cum ea muria, quam *testa marina*, id est, orca Byzantia ad nos remittit: perinde ac si echinus illutus in eo coctus, non tantum suppleret vicem muria seu gari ex succis piscis Iberi, sed id etiam sapidius redderet, ex sententia Curtilli. Alii aliter interpretantur. *Cruq.* *Curtillus echinos*] Curtillus unus ex hoc genere Epicureorum, docuit incoquere echinos non maceratos, (id est, non muriam ex eis factam) sed echinos integros.

53 *Ut melius muria*] Tanquam sapidius cum ea muria, quam quod *testa. Testa marina remittat*] Græca ad nos remittat.

54 *Aulæa*] Hæc veteres supra mensam suspensam habebant, qui nunc principum virorum mos est. *Torrent.*

55 *Pulveris atrii*] Tantum pulveris.

57 *Nos majus veriti*] Nos domus ruinam veriti.

58 *Erigimur*] Liberamur a metu. *Rufus, posito*] Nasidiensis capite demisso flebat.

60 *Amicum tollere*] Mæstum solaretur.

62 *Ut semper gaudes*] Quam gaudes!

64 *Suspendens omnia naso*] Omnia deridens.

65 *Hæc est conditio*] Ut mala sint vicina bonis. *Eoque*] Ideoque.

66 *Labori*] In cœna apparatu.

67 *Tene, ut ego, &c.*] Tene aequum est cruciari?

68 *Ne panis adustus*] Ridicula est totius apparatus enumeratio.

72 *Agaso*] Qui jumenta curat, quales erant Nasidiens ministri.

73 *Uti ducis*] Quemadmodum Imperatoris.

75 *Quæcunque preceris*] Quæcunque optes.

77 *Et soleas poscit*] Soleas veterum more deposuerat, antequam accubebat. *Soleas poscit*] 'Solea,' quod pedis solo subjicitur, ut aiunt Grammatici, sic dicta, id omne calceamenti genus significat, quo plantarum calces tantum infimæ teguntur: quales ferme Græcorum crepidæ, et quæ Gallica olim appellabantur. De quo, præter Festum, egregie Gellius xiii. 20. Auctores ita utuntur, ut fere mulieribus tribuant, sicut et 'socculum:' aut viris etiam, sed in domestico calceatu tantum; socculatum enim aut soleatum exire turpe erat. Atque idem fortasse socculus quod solea. Fuerunt ergo *soleæ* domesticæ; quas tamen accubituri in convivio deponere, et a mensa discessuri iterum sumere solebant, idque munditiæ causa: nam ut in Epist. ad Vinium videbimus, solebant convivæ familiares cum pilcolis soleas secum ferre, quas ingressi domum induerent, quanquam ne has quidem in lectis retenturi. Turneb. xxiv. 17. et xxx. 38. *Torrent.* *Tum in lecto quoque*] Tum in singulis lectis videre licebat convivas consurantes.

79 *His mallem ludos*] Quam hos, inquit Horatius.

80 *Redde*] Declara.

81 *Fracta lag. &c.*] Anæorum casu.

83 *Ridetur fictis rerum*] Sic hoc ipso lib. Sat. II. 'Corruptus vanis rerum.' Fictus autem Vibidii locus de fracta lagena; cui egregie et ipse jocum movens, tamquam cui secundas ageret, subservit Balatro: hoc ut puto vult Horatius. *Torr. Ridetur fictis rerum Balatrone secundo*] Secundus est, ὁ μῖμος, ὁ ὑποκριτής, histrio, minus: is qui risus causa gestum alicujus exprimit et verba. Talis erat iste Balatro. Etiam infra, partes secundas vocat, non τὰς τοῦ δευτερολόγου aut δευτεραγωνιστοῦ, quæ proprie ita in scena dicuntur, sed ipsius mimi, cum alicujus exprimit verba: 'Ut puerum sævo credas dictata magistro Reddere, vel partes mimum tractare secundas.' Tum omnis Poësis in imitatione consistit. Qui imitatur autem, secundus est ab eo quem imitatur. Ergo Poëtæ sunt secundi a rebus. *Heinsius. Fictis rerum*] Ob res confictas. *Secundo*] Balatrone applaudente.

84 *Redis mutatae frontis*] Redis li-
lior.

85 *Fortunam*] Fortunatum aulæorum casum.

86 *Mazonomo magno*] In lance prægrandi.

88 *Pinguibus et ficiis pastum jecur anseris albi*] Anseris jecur in deliciis fuisse ostendit etiam Juvenalis, Sat. V. 'Anseris ante ipsum magni jecur, anseribus par Altilis.' Adde si lubet Turnebum, XII. 17. et XX. 34. Martialis. XIII. 58. Plin. X. 22. *Torrent. Pastum jecur*] Saginatum.

89 *Ut multo suavius*] Tanquam multo delicatius.

90 *Pectore adusto*] Videndus in hunc locum Gellius, XV. 8. Negabant enim gulæ magistri ullam avem præter ficedulam totam comesse oportere. Sed optime Varro apud Nonium: 'Dominum convivii, vinum, aliudve quid, ni laudato.' At in hoc convivio omnia præter dominum laudantur. *Torrent.*

91 *Vidinus et merulas*] Postea etiam merulas nobis apponi vidimus, non assas, sed adusto pectore, et sylvestres palumbes, quibus clunes adempti erant. Certe res suaves et lautitias non contemnendas, si convivii dominus Nasidienus earum rerum causas non narraret, suæque garrulitate nauseam nobis concitaret, et ferculorum naturas prolixè nobis exposuisset. Certe quem Nasidienum, nos convivæ ejus garrulitatem ultri, surgentes et abeuntes sic fugimus, ut cibos ejus fastidiremus, et cum nos odiosa sua verbositate vexaret, nihil omnino gustaremus, veluti si cibis Canidia venefica et atris Africanis serpentibus pejor, venenato suo spiritu, afflasset, illosque cibos venenatos et mortiferos reddidisset. *Lubinus. Poni*] Apponi.

92 *Suares res*] Existentes res suaves. Hunc etiam in modum de Anate scripsit Martialis: 'Tota tibi ponetur anas, sed pectore tantum Et cervice sapit; cætera redde coquo.' Quasi in particulis majores sint delitiæ, quam in totis aut feris aut avibus. Verum quod Horatius nihil quam rideat, vel hinc manifestum est, quod dicit: nisi causas narraret earum et Naturas dominus: hoc est, per ἐν διὰ δύω, causas naturales, cur partes essent totis sæpe et integris corporibus, aut aliæ aliis præferendæ. Quid? an non hoc consentiat signis Catianis, quibus nova sua præcepta ὀφισοποιίας stabilienda, cunctisque aliorum præceptis præponenda judicat? Vide Plin. X. 50. et A. Gellium XV. 8. Ejusmodi autem delitiæ ciborum, Græcis τραχήλια proprie nominantur ex particulis recisis avium, quasi truncatis. Vide Athenæum lib. III. περὶ ἐφθοπωλίου et II. numerantur inter ἀκροκάλια apud Celsum II. 19. quos 'trunculos' vocat a truncando, et cap. 22. ubi trunculi snum et petioli, &c. *Causas narraret earum*] Si nobis non recitasset causas natura-

les, ob quas aliæ aliis partibus sint præferendæ.

94 *Illis*] *Illis* cibis.

95 *Canidia afflasset*] Mulier venefi-

ca. *Serpentibus Afris*] Pejor serpentibus, quorum afflatu cibi salutare redduntur venenati et mortiferi. *Tur- neb.* xviii. 12.

EPISTOLARUM LIB. I.

AD MÆCENATEM. Se ludicra sua studia missa facere dicit, et ea quæ ad virtutem ducunt amplecti: sic tamen ut in nullius Magistri verba juret. Hujusmodi autem esse hæc studia, ut nemo sit, qui non illis excoli possit, si modo patientem aurem commodet. Tandem pravum hominum judicium, virtutem opibus et honoribus postponentium, et quæ corporis sunt, non quæ sunt animi, curantium, reprehendit.

Hoc Horatii opus, pars altera Sermonum ejus est. Sed, ut antea me dixisse memini, merito vel ob id tantum Epistolarum titulo publicata, quod ea, quæ partim de moribus, partim de Poësi dicere instituerat, per literas ad absentes amicos, et quidem diversis temporibus atque occasionibus datas, tractat. Nec vero ideo minus vocandæ Epistolæ, quod eas carmine scripserit: id enim ante ipsum alii quoque viri magni factitarunt. Prima est autem ad Mæcenatem, pari verborum ac sententiarum gravitate conscripta: ut facile appareat Poëtam jam tum omissis ludicris serio philosophatum fuisse. Et aliqui fateri cogimur, eum, quacumque ætate, modo Sermones, modo Odas scripsisse. Neque illud silendum in vetustissimo codice sic inscribi hanc Epistolam, *Ad Mæcenatem allocutio*. *Torrent.*

1 *Prima dicte mihi*] Quod plerique Græcorum de Jove ceterisque Diis,

Delph. et Var. Clas.

id de Mæcenate suo tamquam numine aliquo, ob tot recepta beneficia, agit Horatius: quemadmodum de Augusto etiam Virgilius *Ecl.* viii. 'A te principium, tibi desinet.' *Tur- neb.* vi. 17. *Torrent.* *Prima dicte mihi*] O Mæcenas, mihi in principio carminis lyrici celebrate. *Summa dicende Camæna*] In ultimis meis scriptis.

2 *Spectatum satis*] Satis a populo cognitum. *Donatum jam rude*] Pulcherrima ab arena Metaphora ostendit, sibi quoque ab amoris palæstra quiescendum esse: daturus jam operam Philosophiæ. Et 'rudis' virga dicitur impolita ad quoscunque usus: sed præcipue scipio seu baculus ille quem lanista liberandis gladiatoribus gerit: sic enim Carisius: et post finitam gladiaturam donari rudem solere scribit; signum quippe exauctorationis, ne ultra ad ferrum ea donati cogerentur. Unde et 'rudiarii' dicti. *Torrent.* *Rude, quæris*] Quem ætas a scribendi munere liberavit. Rudis virga est, qua gladiatores donati, a gladiatura cessabant.

3 *Antiquo me includere ludo*] Persistit in Metaphora: nam 'ludum' cum dicit, gladiatorium intelligit; ut de Arte: 'Æmilium circa ludum.' Unum hoc addam, hinc 'delusisse gladiatores' dici apud Plinium extremo libro xxxvi. qui tamquam caussaria missione milites, et ipsi fracti ac debilitati lulo abierunt. *Torrent.* *Ludo*] Ut versus lyricos atque amatorios iterum faciam.

Horat.

5 T

4 *Non eadem est ætas*] Non eadem est ætas, sed alia, quæ alios mores postulat. *Veianius*] Nomen Italicum magis, quam Romanum. in uno cod. *Veianius* legitur. *Torrent.* *Veianius*] *Veianius* gladiator.

5 *Herculis ad postem*] Recte Turnebus: 'Qui artem,' inquit, 'aliquam desinebant, ejus instrumenta diis suspendebant; sacrabant autem iis maxime, qui artis præsidēs haberentur;' citatque illud Maronis: 'Hic arguta sacra pendeat fistula pinn.' Nos eodem referemus illud Persianum omnibus notum: 'Veneri donatæ a virgine pupæ.' An vero Herculem præcipua religione coluerint gladiatores, nescio. Satis sit Herculem Deorum omnium, quos virtus in cælum ex hominibus vexerit, fortissimum fuisse; qui toties singulari cum monstris certamine victor evaserit: illud tamen obiter repetendum, quod alibi monuimus ex Isidoro, gladiatorum factiones partim Neptuno, partim Vulcano sacras fuisse. Turneb. vi. 9. et xxvi. 26. *Torrent.* *Herculis ad postem fixis*] Armis Herculi dedicatis, et in ejus templo posti affixis. *Latet abditus agro*] Delitescit in agro.

6 *Ne populum*] Ne a pari suo victus et jam jam enecandus, a populo in theatro sedente supplex salutem petat. *Extrema toties exoret arena*] Bene extrema, ut decebat supplicem; qui, quantum in eo erat, pugna cederet locumque desereret, petens ne iterum produceretur: vel extrema, pro peracto jam certamine. Vel extrema arena, id est, in extremo vitæ cursu, ne peccet, ad extremum ridendus. Hæc ergo in Veianii laudem dicuntur, qui nempe spectatæ virtutis, quamquam nunc rudiarius et ætate impar, sæpius a populo postularetur; latere tamen maluit, quam quoties prodiret in arenam, toties exorare, ne iterum peteretur. Nota enim consuetudo postulandi etiam rude donatos, uti et veteranos in mi-

litiam, quod ingenti sæpe pretio facitabant. Turneb. xxvi. 26. *Torrent.* *Arena*] Ab extrema parte arenæ in qua decertabant.

7 *Est mihi purgatam, &c.*] Monitori autem qui sonat per aurem Horatio, accipio ποιητικῶς, animæ diviniorem partem, mentem ipsam vel rationem, humanorum affectuum in capite veluti præfectum, Platone auctore: vel ipsum animum, ὃς ἐν ὧσιν τῶν ἀνθρώπων οἰκεῖ, id est, qui in auribus hominum habitare dicitur Herodoto. *Cruq.* *Est mihi purgatam*] Est mihi monitor, ratio nimirum, vel, conscientiæ stimulus. *Personet aurem*] His verbis scilicet, quæ sequuntur, *Solve sen.* atque ita Virgilinus: 'Cava dum personat æquora concha.' *Torrent.* *Personet aurem*] Qui sonet per aurem docilem et attentam.

8 *Solve senescentem*] Alia sumta a circo Metaphora. De equis autem Circensibus alibi diximus: neque dubito, quin ad hos Ennii versus respexerit Poëta: 'Sicut fortis equus spatio qui sæpe supremo Vicit Olympia, nunc senio confectus quiescit.' Summa autem erat non agitorum modo, sed et equorum, qui ad metas decurrebant, gloria. Hinc 'Volucer,' hinc 'Incitatus,' hinc 'Aquilon,' et 'Hirpinus,' nobilia equorum nomina; quorum etiam palmæ in vetustis marmoribus enumerantur. Bene igitur exemplo generosi equi, ut a juvenili amoris studio mature quiescat, moneatur Horatius, ne peccando tandem rideatur. *Torrent.* *Solve senescentem*] Sejunge equum a curru. *Mature*] Opportune.

9 *Ad extremum ridendus*] Ridendus sub finem curulis certaminis. *Et ilia ducat*] Et spiritus difficultate ne laboret. *Ilia ducat*] 'Ilia appellantur,' inquit Plinius, x. 37. 'inter vesicam et alvum arteriæ ad pubem tendentes;' nec aliter Celsus, cum inter coxas et pubem in imo ventre posita esse ait. Hæc vero arteriæ suspicio-

sis et anhelantibus præcipue agitantur, sive hominibus, sive jumentis; quod in longiore cursu, qualis per Circi spatia erat, maxime apparet. Hinc 'iliosi,' qui ea parte laborant, atque ægre anhelitum ducunt; iidem ferme qui et 'suspiriosi.' Lucanus: 'Nec jam integer illis Impetus, et longi suspendunt ilia flatus.' *Torrent.*

10 *Versus et cætera ludicra*] *Versus* cum dicit, universam ni fallor Poëticam intelligit. *Torrent.* *Versus*] *Versus* amatorios. *Cætera ludicra pono*] Depono jocos, nugas, convivia, et id genus alia, quæ me ludicrum faciunt et ridiculum.

11 *Verum atque decens*] *Verum* quæ-rere ad eam Philosophiæ partem spectat, quæ in contemplatione ac rerum cognitione consistit: *decens* vero ad eam, quæ de moribus est, et de officiis tractat, ac tota in actione versatur. *Turn.* xxvi. 26. *Torrent.* *Et omnis in hoc sum*] Totus in hoc sum.

12 *Condo et compono*] 'Condere' et 'componere' dicimus versus; condere etiam et componere ea, quæ ad communis vitæ utilitatem ac rerum scientiam tradita, et in unum collecta, memoriæ commendamus. Non parva igitur in hac ambiguitate elegantia est. *Torrent.* *Condo et compono*] In animo recondo et in ordinem digero. *Depromere possim*] Quæ suo tempore depromam ad usum meum, tam dicto, quam facto.

13 *Quo me duce, quo Lare*] Sic i. Od. 39. 'Socraticam domum' dixit: nam ad Philosophorum, quas vocabant familias, id referendum est. M. Tullius de Orat. lib. iii. 'Familiæ Philosophorum multæ, a Socrate pro-seminatæ.' *Torrent.* *Quo me duce*] Quo Philosopho auctore, et qua familia Philosophica me tutum præstem.

14 *Nullius addictus*] Philosophari se velle dicens, ac proinde rogari fin-

gens, quem igitur secutus ducem, cui se familiæ tradiderit; aptissime respondet, neque ita se affectum esse, ut in alicujus magistri, veluti militiæ dncis, verba juret; et adeo nullam certam elegisse familiam; ut naviganti quodammodo similis videri posset, eo appellens quo animi impetu, tamquam tempestate quadam, delatus fuerit. *Addictus* igitur *jurare*, id est, addictus ut juret. Nec male Nonius 'addictum' exponit pro devotum sive obnoxium, non solum judicis sententia, sed et suapte voluntate. Cicero pro Cælio: 'Hunc addictum, deditum, obstrictum tibi habebis: et quod huc propius spectat, ii. Tusc. 'Qui certis quibusdam destinatisque sententiis quasi addicti et consecrati sunt.' Denique his verbis ostendit Horatius, ex eorum numero esse, qui, nullum certum secuti auctorem, undique quod optimum videbatur, eligerent; *ἐκλεκτικοί* dicebantur a Græcis. *Turneb.* xxx. 19. *Nullius addictus, &c.*] Ego obligatus nullius magistri dictatis assentiri, deferor, &c.

15 *Quo me cunque*] Pro ventorum arbitrato, id est, pro ratione temporum.

16 *Nunc agilis fio*] Practicus aliquando fio, ut Peripateticus. *Et mersor*] In Reipubl. administratione exerceor. *Mersor civilibus undis*] Atque ita iv. Od. 4. 65. 'Merses profundo,' et Epist. proxima: 'Adversis rerum immersabilis undis.' Jam vero non levis inter veteres Philosophos fuit dubitatio, an sapienti attingenda esset respublica: recte vel hoc exemplo demonstrat Horatius, veluti desultorie se philosophari, qui in quibusdam rebus otium, in aliis negotium quæreret. Nec abs re est, quod 'furtim in Aristippi præcepta relabi' se dicit, cum in aperto virtutis tamquam satelles quidam incederet: Stoicorum enim, qui omnia in virtute ponunt, disciplina lucem amat; volup-

tas quærit, quo se abscondat: consulendum autem publicæ honestati. *Torrent.*

17 *Virtutis veræ custos*] Aliquando fío Stoicus: summum bonum in virtute ponens. *Rigidusque satelles*] Æqualiter omnia peccata puniens: rigidus ergo, id est, durus et inexorabilis.

18 *Aristippi furtim*] A Cyreneo Aristippo (qui omne bonum in voluptate posuit) Cyrenaica manavit disciplina.

19 *Subjungere*] Verbum elegans, pro quo antea *submittere* legebatur: apte quidem, sed Metaphoram malo a bobus sumtam; quos *subjungere* dicimus, cum jugo alligamus, 'disjungere' vero cum jugo solvimus: unde 'subjuges' et 'injuges' boves, quæ sub jugo vel fuerint vel non fuerint, et Virg. *Æn.* viii. 'Nulli fas Italo tantam subjungere gentem.' *Submittere* ergo ex glossemate irrepserat. *Torr. Conon*] Academicus ergo.

20 *Ut nox longa*] Perinde ac si omne tempus sibi perire crederet, quod Philosophiæ in omni ætate et fortuna profuturæ studiis non impartiretur; pulcherrimis comparisonibus ostendit, quam molesta sit mora: nec referre quod tardius inceperit, ut ad summum progredi possit; nam aliquo saltem perventurum: et interim vel qualiacumque principia prodesse. *Torrent. Quibus mentitur*] Quibus promissa non servat.

21 *Opus debentibus*] Operariis conductis.

22 *Matrum*] Custodia novercarum.

24 *Consiliumque*] Quæ propositum menm conscribendi vulgandique præcepta ad bonos mores conducentia retardant.

27 *Elementis*] Philosophiæ primordiis.

28 *Non possis oculo quantum contendere Lynceus*] Lambinus Passeratii conjecturam secutus, edendum censuit: *Non possis oculos quantum contendere Lynceus.* Et sane ut 'ten-

dere,' sic 'contendere' etiam et 'intendere oculos' recte dicimus; sed contendere possunt oculos etiam hi, qui minus acute vident, cum in re aliqua eos veluti defigunt: aliud vero est *oculo contendere*, pro videndi acie certare, quantum vel Lynceus ille inter Argonantas nobilis. Item 'contendere animo,' 'voce,' 'labore,' pro vehementer anniti, dicimus. *Inungi* autem pro *inungi* in omnibus ferme Codd. legitur. *Torrent. Non possis oculo*] Si non possis in rebus ipsis perspiciendis tanta vi oculorum niti, quanta Lynceus. *Lynceus*] Lynceus acutissima oculorum perspicacitate præditus, ea, quæ apud inferos agerentur, dicitur vidisse.

30 *Invicti membra Glyconis*] Lambinus candide fatetur, nihil de Glycone isto sibi observatum: et interpretes tacent. Atqui meminisse debent viri docti, non alium, de quo hoc agit, a Glycone Philosopho fuisse, qui invictum sibi robur corporis ac virium studio gymnasticæ assiduo ac infesso comparaverat. Ita ut *εὐέκτης, τήν τε πᾶσαν σχέσιν ἀθλητικὴν ἐπιφαίνων*, a Laërtio, hoc est, *firmitate corpore et plane habitu athletico*, dicatur. Item *ᾠτοθλαδίας*. Quam vocem interpretes non cepit. Recte Suidas interpretatur, et pueris notum est, de antiquis athletis dici, quorum aures multis ictibus contusæ erant. *Heinsius. Glyconis*] Pugilis robusti.

31 *Nolis prohibere*] Nec nolis, id est, velle debes.

32 *Est quodam*] Sic antiqui libri omnes: quod cum Lambino displiceat, ignoro. *Torrent. Est quodam prodire*] Licet ad aliquantum doctrinæ progredi, si non licet transgredi.

33 *Fervet avaritia*] Enumeratio vitiorum, quibus implicitus animus humanus dicitur solari se, quando legendis Philosophis audiendisque sedulo enititur ad virtutem. *Cruq. Fervet*] Æstuat.

34 *Sunt verba et voces*] Ingeniose

vocabulis usus est Poëta quæ pariter tam ad magicam quam ad philosophicam medendi rationem referri possunt. *Torrent.* *Sunt verba*] Sunt sermones philosophici. *Dolorem*] Animi, qui curis augendæ quidem rei plurimis, amittendæ vero metu maximo conficitur. *Cruq.*

35 *Magnam*] Quare magnam morbi partem et non omnem potius morbum dicit? an quia humana ope fieri nequit, ut vitia penitus excidantur? Sic enim I. Sat. 3. *Torrent.*

36 *Laudis amore tumes*] Sic II. Sat. 3. 'tibi cum tumidum est cor;' unde et 'sufflati' pro superbis, ut in ejusdem lib. Sat. 5. monuimus: 'Crescentem tumidis infla sermonibus utrem.' *Idem.* *Laudis amore tumes*] Ambitione laboras? *Certa piacula*] Hoc quoque ἀλληγορικῶς dictum, et a veteri expiationum superstitione, ut puta cæso pro insaniente Laribus porco, ad vim Philosophiæ transferendum. *Torrent.* *Piacula*] Sunt sacrificia, vel medicamenta purgantia, id est, philosophica præcepta.

37 *Ter pure lecto*] *Ter* dicit, ut in artis magicæ allusione perseveret; nota enim ternarii numeri vis: unde et Tibullus: 'Ter cane, ter dictis despie carminibus.' Notum et illud, neque magica, neque cetera sacra, illotis (quod aiunt) manibus tractanda. *Idem* Tibullus: 'Casta placent superis, pura cum veste venite; Et manibus puris sumite fontis aquam.' Hinc 'puri' oppositi profanis, teste Festo: hoc ergo voluit Horatius. Turneb. xxvi. 26. et xxiv. 23. *Torrent.* *Pure lecto*] Animo puro.

39 *Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit*] Alia rursus translatio ab agricultura ad Philosophiam, quæ vera animi cultura est. 'Ferum' igitur pro agresti exponamus, qui cultura mitis evadat, atque ita Virg. Georg. II. 'Fructusque feros molite colendo.' Addam et illud Attii Poëta apud Gellium: 'Quod in po-

mis est, idem esse aiunt in ingeniis; quæ dura et acerba gignuntur, post fiunt mitia et jucunda.' *Torrent.* *Ferus est, ut non*] Nemo tam est immanis, et ab humanitate alienus. *Mitescere*] Mansuefieri.

40 *Culturæ*] Philosophiæ.

41 *Virtus est, vitium fugere*] Honestatis præcepta traditurus, ne quis errore in delectu rerum admissio se excuset, hoc veluti fundamentum adipiscendæ virtutis ac sapientiæ statuit; ut vitia fugias, et stultitiam exuas: qua primum adhibita cautione, quæ vera bona sunt appetas, vitesque contraria. At nunc, inquit, aliter facis; nam summo quidem labore ea fugis, quæ mala esse credis; sed, quod facile erat, ante docendum te præbere debueras, quæ vera bona aut mala censenda sint, ne in eligendo aberrares: quod cum non feceris, stultitia peccas, et inania pro solidis consecaris. Turneb. xxvi. 26. *Torrent.* *Virtus est*] Principium virtutis est vitiorum fuga.

42 *Stultitia caruisse*] Vitiis cavere, quæ a stultitia proveniunt.

43 *Censum*] Censuræ significat totam rei familiaris æstimationem. *Turpemque repulsam*] Repulsam in magistratu petendo, et non obtinendo.

44 *Cupitisque labore*] Corporis labore, per Synecdochen.

45 *Impiger extremos curris mercator, &c.*] Si ad vitandam pauperiem mercaturam facere in animum induxisti, vel ad Indos usque impigre curris, mercatorii lucris causa. *Steph.* *Impiger extremos*] Impigre navigas ad Indos longe remotos.

46 *Per ignes*] Per ardentes circulos: vel, per gravissima pericula.

47 *Ne cures*] Ut ne cures, id est, ut contempnas ea, quæ, &c. *Et optas*] Scilicet divitias, honores, &c.

48 *Meliori credere non vis*] Hæc enim verba sunt Philosophi, docentis contemptum divitiarum, magistratu-

um, honorum, &c. præ virtutis excellentia, quæ cætera omnia sua bonitate longe superat. *Cruq. Meliori credere*] Prudentiori.

49 *Quis circum pagos, &c.*] Quis homo fortis et pugnax in vilioribus certaminibus pugnabit, et contemnet, &c.

50 *Olympia, cui spes*] Coronari Olympiorum nomine.

51 *Sine pulvere*] Ἀκοντὶ dicunt Græci, eodemque sensu ἀνδρωτὶ, sine sudore. Atque ita Græci quoque, ἀναιματὶ νικᾶν, ἀναιματον τρόπαιον, ἄδακρυ, et item ἀσίδηρον, hoc est, sine sanguine vincere, incruentum trophæum, ac sine lacrymis et ferro bellum dixere; ut autem Plinius 'vincere Olympia,' sic Horatius 'coronari' dixit; uterque imitatione Græcorum: νικᾶν καὶ στεφανοῦσθαι ὀλύμπια. et Turneb. xxvi: 26. *Torrent. Sine pulvere*] Sine labore.

52 *Vilius argentum est auro*] Meliores codices, *Vilius est argenlum auro*. ostendit autem exemplo verum esse, quod ante docuit, stultitia fere peccari, dum non ad rationis normam, sed ad vulgi opinionem vivitur. Per μέμνησιν enim sapientum dicta, quale hoc ipsum: *Vilius est argenlum auro, virtutibus aurum*; cum popularibus comparat; quale est quod sequitur: *O cives, cives, quærendu pecunia primum est, Virtus post nummos*. Quam tamen sententiam Plato de Repub. lib. iii. Phocylidi tribuit: tunc nempe virtutem coli et exerceri oportere, cum vivendi facultates suppetunt, ejus loci nos etiam Lambinus admonuit: et sane perpauci fuere, qui virtutem infortunatam amplexi sunt. *Torrent.*

54 *Virtus post*] Sed stulte id facitis. *Hæc Janus summus ab imo Perdocet*] P. Victor, regionis Urbis viii. 'Jani,' inquit, 'duo, celebris mercatorum locus.' Quod ergo ii. Sat. 3. dixit Horat. 'Postquam omnis res mea Janum Ad medium fracta est.'

Quod item Cicero de Officiis lib. ii. 'Ad medium Janum sedere,' id non ita intelligi oportet, ut tres Jani fuerint: sed quod loci inter duos Janos erat, id 'Janus medius,' et 'ad medium Janum,' et absolute 'Janns' vocabatur. Sic enim Ovid. 'Qui puteal Janumque times celeresque Kalendas.' Tum *Prodocet*, non *Perdocet* edi curavit Lambinus. *Perdocet* tamen magis placet, non solum quia nsitatus; nam alterum illud novum plane et mihi inauditum; sed quia efficacius quoque, et Jano tanquam Deo docente dignum: ut quod docuerit, imbutis semel auribus nunquam effluat. *Torrent. Hæc Janus summus ab imo*] Omnes seneratores (qui habitabant in foro Romano, ubi templum est Jani) hæc publice docent.

55 *Dictata senesque*] Hæc præcepta sæpius inculcata.

56 *Lævo suspensi loculos*] Turneb. xxvi. 26. Vide i. Sat. 6. 74. *Suspensi loculos*] Habentes loculos suspensos ad fœnus reponendum. *Tabulamque lucerto*] Et habentes tabulam ad scribenda debitorum nomina.

57 *Si quadringentis*] Multo plures et meliores libri, *Sed quadringentis sex septem millia desunt*. Quæ scriptura recta est, ut verba sint pecuniæ studium excusantis. Nam cur ni, inquit, properem ditescere? qui in plebe mansurus sim, si equestri summæ quadringentorum millium vel minimum aliquid desit. Simile illud: 'At bona pars hominum decepta Cupidine falso: Nil satis est, inquit, quia tanti quantum habeas sis.' De lege autem Roscia theatri in Epodis diximus. *Torrent. Si quadringentis*] Quadringentis millibus sestertium. *Septem millia*] Si sex aut septem millia desunt ad censum equestrem.

58 *Est animus tibi*] Hic versus in cod. Buslid. vetustissimo præponitur huic, *Si quadringentis, &c. Cruq.*

59 *Plebs eris*] Eris plebeius. *At*

pueri ludentes] Responsio Poëtæ ad præcedentem objectionem, peruenusta sane comparatione legis Rosciæ et puerorum næniæ: ait illa *Plebs eris*, si præscriptam summam non adimpleris: hæc vero *Rex eris*, si recte facias, hoc est, fortunatissimus, beatissimus, maximus: vulgus enim nihil regno sublimius agnoscit. At Poëta noster, quod pueri æqualibus suis et dicere et servare solent, ut regnum ei promittant deferantque, qui quod agit recte agendo cæteris se superiorem esse ostenderit: id et ipse ex perfectæ Philosophiæ assertionibus, sub hac imagine pollicetur ei, qui nullam culpam contraxerit, cuius conscientia expallescat, quo regnum nullum firmitus stabiliusque. Turneb. xxiv. 29. *Torrent.*

60 *Hic murus*] Sit hæc ars tua: Nullius sceleris tibi esse conscium. *Murus æneus*] Veteres membranæ *aheneus*. Est aut proverbii loco, pro re invicta et inexpugnabili, ut, 'Solidoque adamante columnæ.' *Torr.*

62 *Rosciæ*] Lex a Roscio Othone lata. Vide Epod. iv. *Puerorum Næniæ*] 'Næniam' quidem proprie cantum esse lugubrem, sed transferri etiam ad alia II. Od. I. ostendimus: hoc vero loco pro vulgari puerorum dicto accipitur, quod talia nimirum veluti accinendo pronuntientur. Pet. Nannius Miscell. lib. iv.

63 *Næniæ*] Cantilena puerilis.

64 *Et maribus Curiis*] Decantata a fortissimis illis Romanis, et mascula virtute præditis. *Maribus Curiis*] Sic Horat. de Arte: 'Post hos insignis Homerus Tyrtæusque mares animos in Martia bella Versibus exacuit.' Et alibi, 'Mascula Sappho.' *Torrent.*

65 *Isne tibi melius*] Rosciæ legis auctor. *Qui ut rem*] Qui suadet, ut luctum facias.

66 *Quocunque modo*] Jure vel injuria.

67 *Ut propius spectes*] Ludos theatrales proximi proscenio spectabant

senatores ex Orchestra: inde equites lege Roscia in xiv. ordinibus, qui locus etiam 'equestria' dicebatur: postremo plebei ex cavea. *Torr.* *Ut propius spectes*] Ut inter equites Romanos sedes in theatro. *Puppi*] *Pupl*, habent meliores codices. 'Pupia' enim gens Romana, et quidem consularis; a pupus, unde et pupillus: quis tamen iste 'Pupius' fuerit, ignoro. Tragicum fuisse Poëtam ostendit, cum *lachrymosa ejns Poëmata* appellat Horatius. *Puppi*] Tragicum Poëtæ.

68 *Responsare superbæ*] Obsistere.

69 *Liberum*] Purgatum a vitiis. *Et erectum*] Erectum ad virtutes. *Hortatur et optat*] *Aptat* in novem exemplaribus Mss. repperi, quam scripturam probo; itaque Turneb. xxvi. 26. ut monitor ille etiam præceptoris munere fungatur, aptans animos Philosophiæ: qui tamen *optat* retinere velit, is *optare* non solum pro cupere aut e pluribus unum eligere, sed etiam pro precibus postulare, a Grammaticis exponi dicat. Terent. Eunuchus: 'Quodvis donum et præmium a me optato, id optatum feres.' Guil. Canter. iv. 12. *Torrent.*

70 *Cur Non ut porticibus*] Mihi illud Horatianum a populi sermone ductum profectumque videtur. Vide Turneb. xxx. 12.

71 *Ut porticibus*] In quibus cum populo sedeo. *Sic judiciis fruar iisdem*] Sic, suam sententiam cur non sequar.

73 *Cautæ*] Vulpes astuta.

74 *Referam*] Respondebo. *Quia me vestigia terrent*] Non dabitur mihi a vitiis reductus, si ad illa semel ingressus fuero.

75 *Omnia te adversum*] Liber ventustissimus *omnia adversum*, sine *te*. Locum autem hunc ex Lucilio sumtum indicat Muretus: cujus hi apud Nonium versus, in verbo 'Spectare:' 'Quid sibi vult, quare fit ut intro-versus et ad te Spectent atque ferant

vestigia, et omnia prorsus.' Turneb. xxx. 9. *Torrent.*

76 *Bellua multorum*] Est populi descriptio.

77 *Conducere publica*] Vectigalia populi conducere, unde publicani appellabantur.

78 *Frustis et pomis*] Mallem *Crustis*, ut in editione Mureti, et in uno atque altero, quem viderim, manuscripto: crustula enim ad hamos aptiora. Fuit autem is quæstus Romæ uberrimus. Cruquius legendum esse censet *Fructis*: docet 'fructum' olim fuisse secundæ inflexionis: ut in Adelphis: 'Nunc exacta ætate hoc fructi pro labore ab his fero, odium.' *Torrent.* *Frustis et pomis*] Donis nullius pretii. *Avaras*] Viduas, munerum cupiditas.

79 *Excipiantque senes*] Insidiose capiant senes. *Quos in vivaria mittant*] Quos tandem devorent veluti pisces aut feras in vivariis detentas. *In vivaria*] Simile illud: 'Plures annabunt thunni et cetaria crescent.' De verbo autem 'excipere' insidiatoribus accommodato, III. Od. 12. *Torrent.*

81 *Esto, aliis aliis rebus, &c.*] Concedo quod diversi homines diversa sectantur. At iidem persæpe mutantur.

82 *Idem eadem possunt*] Ad ostendendam majorem inconstantiam, sciuitur an in proposito aliquis constet, et non potius in horas singulas id variet? quo argumento demonstrat hoc donari posse, non omnes idem sentire, sed sibi non constare, secumque pugnare, nulla esse venia dignum. *Cruq.* *Possunt*] Ne particulam, quam hinc verbo subjunxit Lambinus, nullo in codice reperi: nec video quare tantopere Lambino placuerit. *Torrent.*

83 *Baiis præluet amænâ*] *Præluet* dixit, ut I. Od. 33. 'Læsa præniteat fide.' Interim vide si lubet Senecam Epist. LII. Item illud: 'Ut mille laudem, Flacce, versibus Baias, Lau-

dabo digne non satis tamen Baias.' *Torrent.* *Baiis præluet amænâ*] Urbs Campaniæ.

84 *Lacus*] Lucrinum intellige: erat enim in sinu Baiano contra Puteolos divitum prætorii nobilis, quemadmodum et Avernus ei vicinus: uterque deliciis affluens, ut eo loci vel castissimi mores corrumpenterentur. *Torrent.* *Lacus et mare*] Lacus marinus, id est, Lucrinus in Baiano.

85 *Festinantis heri*] Heri eo festinantis ad ædificandum. *Libido Fecerit auspicium*] Præclare de divite otioso, et qui medio in luxu semper se fugeret, nec præsentibus umquam acquiesceret; ideoque libidinem auspicii loco sequebatur. Turneb. xxvi. 26. *Torrent.*

86 *Fecerit auspicium, cras ferramenta*] Si vitiosa libido, tanquam avis cantu aut volatu, auspicium fecerit ratum, id est, impulerit divitem, ut ædificet, statim animum mutat et jubet fabros et ferramenta Teanum transportare. *Ferramenta Teanum*] *Ferramenta* pro quibusvis instrumentis fabrilibus dixit. *Teanum* autem Græce Τέαρον Stephano et Straboni, mediterraneæ Campaniæ oppidum olim maximum; cognomine 'Sedicionum,' ad differentiam ejus, quod in Apulia erat. Utriusque meminit Plinius. *Torrent.* *Teanum*] Campaniæ oppidum.

87 *Tolletis fabri*] Transportabit. *Lectus genialis*] Quasi genialis, inquit Servius, nubilem enim puellis sternebatur, dictus a generandis liberis, ac proinde Genio sacer, qui Naturæ Deus credebatur; idem qui et natalis. Virg. 'Lucent genialibus altis.' Et Juven. Sat. IX. absolute: 'Tyrius genialis in hortis Sternitur.' Erat etiam genus lecti maritalis, quem 'adversum' appellabant, stratum in atrio ante januam; boni ominis causa, ut opinor, sic dictus. Propert. Elegia ultima lib. IV. 'Si tamen adversum mutarit janua lectum, Sederit

et nostro cauta noverca toro.' 'Aulam' vero appellat Horatius divitis domum: aut aulam certe pro atrio posuit, si quis de lecto, quem vocamus 'adversum,' locum hunc intelligi malit: nec sane displicet, ut idem sit, qui genialis. *Torrent.* *Lectus genialis in aula est*] Uxorem habet? *Lectus genialis* est qui sternitur nuptiis in honorem Genii; in aula, id est, domo.

88 *Cælibe vita*] 'Cælebs' per *æ* auctore Festo, quod dignam cælo vitam agat. Alii Græcum esse volunt *κοίλῃ*, carens concubitu; et per *æ* scribi. Ego in antiquissimis exemplaribus *celebs* sine diphthongo scriptum reperio. *Torrent.*

89 *Si non est*] Si non est ei lectus genialis, id est, uxor.

90 *Quo teneam vultus mutantem*] Quomodo teneam Protea in quamvis formam se transmutantem?

91 *Quid pauper*] Quid agit pauper? *Ride: mutat*] Ride (inquit Horatius) ejus etiam inconstantiam. *Cænacula*] Notum Jctis vocabulum, pro superiore ædium contiguatione, quo scalis ascendere necesse erat: ibi enim tenuiores mercede annua, distinctis mansionibus, habitabant: unde 'cænacularium' ipsa pensio sive merces, quæ locatori solvebatur: et 'cænaculariam exercere,' pro quæstum inde facere: et 'cænacularius' qui ita habitat. Qua de re Budæus lib. XIII. Sed et Juvenalis Sat. x. cum ait: 'Rarus venit in cænacula miles,' Pauperum securitatem significat. Turneb. XIII. 11. *Torrent.*

92 *Conducto navigio*] Non habens proprium navigium.

93 *Nauseat ac locuples*] Æque fastidio afficitur ac dives. *Priva*] 'Privum' 'conducto' opponit. De quo vocabulo II. Sat. 5. diximus. *Torrent.* *Priva*] Sua, et propria.

94 *Si curtatus, &c.*] Si occurrit capillos curtatos habens a tonsore, (id est, qui inæqualiter tondet,) rides.

Curtatus inæquali tonsore] Hypallage pro tonsura; ut, 'Exiguæque togæ simulet textiore Catonem,' pro textura. Quod autem in nonnullis exemplaribus *curatus* pro *curtatus* legitur, mihi sane non displicet; quamquam enim tonsorum nullus Romæ usus ante annum ab Urbe condita 454. si Varroni et Plinio credimus; postea tamen ingens, etiam virorum, de capillis cura: quam arguto Epigrammate notat Martialis lib. VIII. ad Cæditanum; et egregie post alia multa Seneca De brevitate vitæ: 'Quis est istorum qui non malit remp. suam turbari, quam comam? qui non sollicitior sit de capitis sui decore, quam de salute? qui non comptior esse malit, quam honestior? hos tu otiosos vocas, inter pectinein speculumque occupatos?' Receptam tamen lectionem servo. At mox pro *occurri*, *occurro* legitur in duobus codicibus: nec male. Similia etiam rideri a divitibus conqueritur Juvenalis Sat. III. 'Si fœda et scissa lacerna est, Si coma sordidula est.' *Torrent.*

95 *Subucula pexæ Trita subest tunica*] *Subucula* viris feminisque communis, inde dicta quod subtus gestaretur. *Pexam* autem opponit *tritæ*: de quo Turnebus v. 14. *Torr.* *Pexæ*] *Tunicæ* lanosæ et a sordibus munda.

96 *Si toga, &c.*] Si toga non sedet æqualis in humeris.

97 *Secum*] *Mecum* habent tres libri manuscripti. *Torrent.*

99 *Æstuat*] Commovetur. *Disconvenit*] Sic in Epist. ad Villicum suum: 'Non eadem miramur: eo disconvenit inter Meque et te.' *Torrent.*

101 *Insanire putas solennia*] Non rides me quando mecum dissentio: cur? quia me insanire putas solennia, hoc est, per Enallagen, *σύνηθες* Græco more putas solenne, consuetum, familiare; ut qui sim *ὑγιήσιμος*, irasci facilis, iræ impatiens, cerebrosus, quod de se fateri videtur I. Sat. 5.

Cruq. Sollennia] *Sollenne* proprie, quod certis anni temporibus fieri consuevit; ut *sollennes ludi, sollennia sacra*, apud Festum. Hinc factum, ut pro solito ac consueto dicatur. Recte igitur in hunc locum vetus Scholiastes, *Insanire putas sollennia*: 'id est, communi omnium vitio laborare, communem errorem pati; et ideo negligis nec reprehendis.' Turneb. xxx. 3. *Torr. Sollennia me*] Solenniter, more omnium hominum.

102 *Nec medici*] Qui me sanat.

103 *A Pratore dati, &c.*] Qui sollet a pratore insanis dari, si decessent agnati.

104 *Quum sis*] Quum sis tutor meorum rerum, o Mæcenas. *Stomacheris ob unguem*] Quum irascaris, ob unguem amici, &c. id est, ob leviam amicorum incommoda.

106 *Ad summam, sapiens*] Cum tota Epistola philosophandum esse docuerit; recolligens ante dicta, ac simul utilitatem Philosophiæ demonstrans, Stoicorum sapientem ante oculos ponit. Quod vero eundem deriserit i. Sat. 3. id ut Epicureum fecisse dicemus, cum insanientis illius sapientiæ consultus adhuc aberraret. Illud tamen quod sequitur, 'Præcipue sanus nisi cum pituita molesta est,' si ridicule dictum esse credimus, ad ingenium redierit Horatius: sin minus, ad animum referemus; ut excepto sapiente ceteri quidem insaniant, ille solus vero sanus sit; non ita tamen, quin et ipse vitiosi humoris, nempe bilis aut pituitæ redundantia, insanire possit. Sunt qui aliter distinguendo, *Ad summam sapiens*, interpretentur, pro eo qui ad rem suam sapiat, ut 'ad genium sapere' dixit Plautus, pro in iis sapere, quæ ad ingenium spectent; ut ad vulgi scilicet sapientem ea detorqueat, quæ de suo Stoici tradiderit: sed an eo sensu 'ad summam sapere' idoneus aliquis auctor dixerit, nescio. *Ad summam* autem pro denique, vel postremo, ut recol-

lectio sit, non uno in loco ipse Cicero. Idem ergo sit *ad summam*, quod 'in summa.' Turneb. xxvi. 26. *Torrent. Uno minor est Jove, dives*] Uno Jove inferior.

108 *Præcipue sanus*] Solus sanus et animo et corpore. *Nisi quum pituita, &c.*] Id est, nisi cum emungitur pecunia et pro lucro damnum facit; ut enim defluxus e capite per nares, ita defluxus pecuniæ e loculis avari, sine quaestu tam gravis est, ut enim nec dies nec noctes sinat interquiescere. *Cruq. Nisi quum, &c.*] Si infirmitate corporis non detineatur, aut pituita aliisque morbus ipsi molestus non sit, tunc præcipue et præ aliis sanus est, et animo pariter et corpore valet. *Lubin. Turneb. xxvi. 26. Nisi quum pituita*] Stoicos irridet qui dicunt, sapientem esse sanum, etiamsi ægrotet.

EPIST. II. AD LOLLIIUM. Homerum in suis poematis plenius ac melius quam quosdam Philosophos, quid honestum sit, docere dicit; amborum afferens argumenta. In Iliade quidem quales sunt in stultis regibus et populis animi motus describit: in Odyssea autem, Ulyssis exemplo, quid virtus et sapientia possint, ostendi. Deinde ad studium sapientiæ hortatur, utpote quos recenset animi morbos, sanaturæ. Sed a teneris assuescendum hujusmodi præceptis esse docet.

1 *Scriptorem*] Homerum. *Maxime Lolli*] Ut hic 'maximum,' sic 'liberrimum' vocat Lollium Epist. xviii. ob animi præstantiam: non quod *Maximi* cognomen tulerit, ut sensisse videntur hi, qui hanc Epistolam ad *Maximum Lollium* inscribunt; cum, ut arbitror, *M. Lollius Palicanus* appellatus fuerit. De quo prolixè iv. Od. 9. et quidem inter alia, Caio Cæsari Augusti filio proficiscenti in Armeniam moderatorem eum datum fuisse declaravimus; qui cum natura ferocior esset, quæ tali juveni præ-

cepta optime convenirent, ad futurum ejus rectorem hic Poëta perscripsit. *Torrent.*

2 *Dum tu declamas Romæ*] Faciebant id Romæ summi quoque viri, ut ex Annæi Senecæ declamationibus apparet. Posset etiam ad recitandi morem referri, æstivis præcipue mensibus Romæ celebrem, cum æstus vitandi causa Præneste tunc Flaccus ageret. *Torr. Declamas Romæ*] Dum tu de virtute, tamquam Orator exercitii causa, disputas. *Præneste relegi*] Quo, sine dubio, mense Augusto secesserat: quo mense Poëtæ et declamatores se exercebant. Hoc est, quod dixerat: *Dum tu declamas Romæ.* Heinsius. *Præneste relegi*] Præneste nomen urbis in Latio.

3 *Quid sit pulcrum*] Universam de moribus atque officiis disciplinam complecti Homerum ostendit, quæ tota in quæstionibus de honesto et utili consistit. *Torrent. Pulcrum*] Honestum. *Quid non*] Quid non sit utile.

4 *Plenius*] *Planius* habent libb. Mss. nostri quinque: et sane, si non plenius uberiusque, at saltem planius et apertius nos docuit Homerus, per exempla omnibus nota: exempla autem verbis manifestiora habentur. *Torr. Plenius ac melius*] Copiosius et perfectius. *Chrysippo et Crantore*] Ille porticum Stoicorum fulcire creditus est: hic inter veteres Academicæ principes enumeratur a M. Tulio de Finib. lib. v. At Horatius, jam senior horum, præcipue Philosophiam sequutus est. Crantoris autem præstantius, quod de eo in Academicis quæstionibus scribitur, ostendit. 'Legimus omnes,' inquit ibi Cicero, 'Crantoris veteris Academici de luctu: est enim non magnus, verum aureolus, et ad verbum ediscendus libellus.' *Torrent. Chrysippo et Crantore*] Chrysippus erat Stoicus et Crantor Academicus.

5 *Nisi quid te*] Nisi aliud te deti-

net. *Detinet*] Libri nostri omnes *detinet*, vel *distinet*: 'adscriptumque in uno, 'Distineo, id est, occupo vel separo.' *Distinet* ergo restituendum puto, vocabulum Ciceroni frequens: unde 'distentus' et 'distentissimus.' *Torrent.*

7 *Græcia Barbariæ*] Sic II. Od. 3. 'Barbaræ postquam cecidere turmæ,' pro Trojanis. Qua de re plura Epod. IX. quamquam hic 'Barbariam' pro universa Asia, non pro Phrygia tantum, libens exposuero: qui enim magnifice de bello Trojano locuti sunt Poëtæ, eo non modo Græciam, sed Europam totam cum Asia committunt. *Torrent. Barbariæ*] Phrygiæ. *Lento collisa duello*] Bene lento, 'decimum quod distulit Hector in annum.' 'Duellum' autem veteres dicebant, quod duabus partibus de victoria contendentibus dimicaretur: unde et 'perduellis;' auctor Festus; ut 'duis' pro 'bis,' et 'duidens hostia' pro 'bidens:' 'duonum' etiam pro 'bonum.' Nunc 'duelli' nomine fere de singulari certamine utimur. *Torrent. Lento collisa duello*] Contrita bello decennali.

8 *Stultorum regum, &c.*] Continet Agamemnonis et Achillis perturbationes.

9 *Belli præcidere*] Præcidendam esse belli causam, Helenamque cum suis bonis Atridis reddendam. *Cruq. Præcidere causam*] Id est, Helenam Græcis reddere. *Causam*] Belli causa fuit Helena, tunc saltem, ut videtur, reddenda, cum invicem dimicaturis Paride et Menelao, sic fieri convenisset, si ille vinceretur. Et inferior quidem Paris, sed Veneris præsidio evasit incolumis: unde orta controversia an eam juste repeteret Menelaus; ipse quidem illa in pugna fortior, aut felicior saltem; sed incertum an victor, cui hostis sic elapsus esset. Nec vero reddendam Helenam solus Antenor censuit, sed scenes fere Trojani omnes. Vide Pet.

Nannii Miscell. lib. iv. *Torrent.*

10 *Quid Paris*] *Quid facit Paris?* *Ut salvus regnet*] Sunt qui legendum esse contendant, *ut solus regnet*; eo sensu, ut si vel soli Paridi regnum Asiæ deferretur, ne tali quidem conditione Helenam dimitteret. Verum libri nostri Mss. omnes receptam scripturam servant; et 'regnare' hic, ni fallor, non tam imperare significat, quam feliciter agere: ut, 'Vivo et regno, simul ista reliqui.' Est enim hic insignis stultitiæ exemplum Paris. *Torrent.*

11 *Cogi posse negat*] Ad reddendam Helenam.

12 *Inter Peleiden festinat*] Inter Achillem Pelei filium, et Agamemnonem filium Atrei.

13 *Hunc amor*] Agamemnonem Briseidis amor incendit. *Utrumque*] Agamemnonem et Achillem.

14 *Delirant*] Peccant. *Plectuntur Achivi*] Plebei luunt poenas.

15 *Exemplar Ulyssem*] Exemplar ad imitandum.

19 *Qui domitor Trojæ*] Ubi Trojam domuit. *Domitor Trojæ*] Plus Ulyssi tribuit, quam Achilli. *Torrent.* *Providus*] Prudens.

22 *Immersabilis undis*] Fortunæ tempestatibus immersus.

23 *Scirenium voces*] Sic Græci, Σειρήνων καὶ Σειρηναίων μέλος. Acheloi fluminis et Musarum unius filiae *Sirenes* perhibentur. Nec desunt, qui eas perfectæ eloquentiæ ac suadellæ symbolum esse velint. Illorum tamen potior sententia est, qui 'Sirenes' a 'Musis' ita distinxere, ut hæ prorsus cælestes sint, et rebus sublimibus ad humanæ vitæ usum ac naturæ cognitionem pertinentibus intentæ; his quoque qui eadem tractant studia, et illam ipsam indolem, qua ducuntur, inspirent, et verba suppeditent, quibus ea quæ cognoverint, apte atque ex dignitate etiam aliis tradant. Itaque Poëtis præesse credebantur; quorum ars nihil aliud

quam numerosa quædam et perfectæ eloquentia est. 'Sirenes' ergo, eandem, quam illæ seriis, ipsæ inutilibus ac nugacibus rebus sermonis elegantiae curam impendunt; tantum a 'Musis' discrepantes, quantum a veritate mendacium, aut umbra a corpore. Canoris igitur nugis dediti homines Sirenium capti vocibus earumque appulsi scopulis recte dicentur. *Torrent.* *Sirenium voces*] Voluptatum illecebras. *Et Circes pocula nosti*] Circe suis veneficiis homines in feras mutabat. *Circæ pocula*] Sic et nostri codices; et sane *Circam* semper dixisse Horatium auctor est Caper Grammaticus. Circes autem fabula omnibus nota: meretricem fuisse aperte ostendit Horatius, quemadmodum et Sirenes. *Torrent.*

24 *Quæ si cum*] Quæ pocula venefica. *Cum sociis stultus cupidusque*] Id est, quod si tam stultus et cupidus fuisset, ut ea cum sociis biberet, vixisset canis, &c. *Steph.*

25 *Turpis*] In formam belluæ versus fuisset. *Et excors*] Amens. *Excors*] Mentem quidem retinebant Ulyssis socii, sed usum perdiderant, ut voluptatibus corrupti solent: cum animus servit, corpus imperat: parum autem differt non esse et non apparere. Quamquam etiam 'excordem' vocare potuit, in quo nihil virilis animi futurum erat, si Circæ obtemperasset. *Torrent.*

26 *Vel amica luto sus*] Ut sus luto gaudens. }

27 *Nos numerus sumus*] Nos turba sumus sine virtute, numerum duntaxat explentes. *Numerus sumus*] Id est, turba sumus, et, ut inquit Virgilius, 'sine nomine vulgus,' nullius classis, loci, aut ordinis viri, atque eo ipso tantum, quod sumus, hoc est, numero censendi. At contra, 'primæ,' 'secundæ,' 'tertiæ notæ,' aut 'palmæ' etiam, dicuntur ea, quæ ceteris præstant: et quia pauci præstantes, inde fit, ut 'pancorum' nomine

insignes tantum intelligantur : 'multorum' vero plebs mera, tunicatique ac pullati et imperiti omnes, ut ad illum i. Sat. 7. locum diximus : 'Sum paulo infirmior, unus Multorum.' *Torrent.* *Fruges consumere nati*] Viventes ut edamus.

28 *Sponsi Penelopes*] 'Sponsos' vocat, qui non re ipsa, sed voto sponsi erant : uti et Catullus : 'Ut missum sponsi furtivo munere nialum.' Et ita Homerus *μνηστήρας* eos nominat. *Torrent.* *Sponsi Penelopes*] Proci luxuriosi. *Alcinoique*] *Alcinoi* autem juvenis merito ex Homeri historia, quemadmodum et 'Alcinoi mensa' proverbio celebratur, ob Phæacum, quibus præfuit Alcinous, intemperantiam. *Torrent.* *Alcinoique*] Nos sumus juvenis Alcinoi Phæacum regis, id est, molles sumus, et voluptatibus dediti.

29 *In cute curanda*] Cum autem cutem dicit, et corpus intelligit. *Turneb.* xxvi. 27. *Operata juvenis*] *Virg.* *Æneid.* iii. 'Connubiis arvisque novis operata juvenis.' *Torrent.* *Operata*] Occupata.

30 *In medios dies*] In meridiem.

31 *Ad strepitum citharæ*] Sic iv. Od. 3. 'O testudinis anreae Dulcem quæ strepitum Pieri temperas.' Ibi vide. *Cessatum* quoque habent omnia nostra exemplaria; non *cessantem*, ut quidam legunt. Sententia autem est, Phæacas somno, conviviiis ac choreis, tempus omne traducere solitos. Josephus Scaliger ita interpretatur, ut citharæ cessent seu vacent; sic enim et Propertius lib. i. 'Num tua non ætas umquam cessavit amor.' Id est, vacavit : ego pro sopire curas ad citharam exponere malim. *Torrent.* *Cessatum ducere curam*] Vir illustri Josephus Scaliger malebat : *cessatam ducere curam* : sicut in illo Ovid. Fast. iv. 'Largaque provenit cessatis messis in herbis.' Ut 'cessata cura,' soluta. Mihi lectio recepta displicere nondum potest.

Heinsius. *Cessatum ducere*] Cessare facere, id est, abjicere curas.

32 *Ut jugulent homines*] Hæc nulum hic habere locum, facile videbit, qui Poëtæ institutum finemque in tota hac Epistola consideraverit. In qua Iliada et Ulysseam, earumque utilitatem, ex divisione utriusque operis, expendit atque examinat. Ac de Iliade : prius deinde et de Ulyssea. In qua primo Ulyssem, a quo inscriptio. Secundo partim procos, partim et Phæacas, quos virtutibus illius ac prudentiæ opponit. Quæ sequuntur ab hoc versu, *Ut jugulent homines*, usque ad illum, *Fingit equum*, prorsus aliena sunt; ex disputatione alia petita. Quod et ex scriptoris vitio, qui paginas transposuit, aut pessime continuavit, evenisse, nulli dubitamus. Totus ergo locus, qui hic pessime infarctus est, ad primam pertinet Epistolam, et sic manifeste connectendus fuit : *Ferret avaritia miseraque cupidine pectus? Sunt verba et voces, &c. Laudis amore tumes? Sunt certa piacula, quæ te Ter pure lecto poterunt recreare libello. Invidus, iracundus, iners, vinosus, amator, Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit, Si modo culturæ patientem præbeat aurem. Virtus est vitium fugere, et sapientia prima, Stultitia caruisse : vides, quæ maxima credis Esse mala, exiguum census turpemque repulsam, Quanto devites animi capitisque labore. Impiger extremos curris mercator ad Indos, Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes : Ne cures ea quæ stulte miraris et optas, Discere, et audire, et meliori credere non vis? Quis circum pagos et circum compita pugnax Magna coronari contemnat Olympia; cui spes, Cui sit conditio dulcis sine pulvere pugnæ? Ut jugulent homines surgant de nocte latrones : Ut te ipsum serves non expergiseris? atqui Si non is sanus; curres hydropticus : et ni Posces ante diem librum cum lumine, si non Intendes animum, &c. Heinsius.* *Ut jugulent*] Cri-

minatur juventutem tam supinam, suæque salutis ita immemorem, ut etiamsi possit ab imminente malo, seque snaque servare, nolit tamen expergisci, seque periculis eripere. *Cruq. Ut jugulent homines*] *Hominem* habent lib. quatuor meliores. *Torrent. De nocte latrones*] Per noctem.

34 *Si nolis sanus, curres hydropicus*] Si dum sanus es, expergisci et vigilare nolis, ut te adversus insidias ac vim tuearis; id scro tibi curæ erit, cum jam veterno isto in hydropem incideris. Et 'currendi' vocabulum studium illud exprimit, quo omni conatu liberari cupimus. Suadent autem medici, ut, quod facilius tutiusque est, a morbo nos præserveamus potius, quam ut spe curationis negligentius agamus: notum illud: 'Venienti occurrere morbo.' Pet. Nan-nius Miscell. lib. iv. Turneb. xxvi.

27. *Torrent. Si noles sanus, curres hydropicus*] Plerique legunt *nolis*, non *noles*. Ex quo facillime vera lectio eruitur: *Si non is sanus, curres hydropicus*. Si sanus ad medicum non is, ut morbum antevertas, post, in morbum delapsus, non ibis tantum, sed curres. Animi morbum nemo curat, quia ne sentit quidem: corporis, curant omnes et in isto festinant. *Heinsius. Sanus*] Si noles dum sanus es. *Curres hydropicus*] Curres ad medicum, cum factus eris hydropicus.

35 *Librum cum lumine*] Hæc nimium illa 'piacula, quæ te Ter pure lecto poterunt recreare libello.' Graviorum autem periculosioresque sunt animi, quam corporis morbi: tanto ergo diligentius evitandi. At contra evenire postea ostendit: ac scitum illud Diogenis Cynici: cum enim serio loquentem in turba nemo auscultaret, musicam occæpit; atque ita intentis omnibus, exprobravit quod ad res ineptas magno studio concurrerent, ad utilia atque honesta tardius admodum ac negligentes. *Torrent.*

36 *Studiis, et rebus honestis*] *Philosophiæ præceptis*.

37 *Vigil torquere*] Sciens ac prudens.

38 *Lædunt oculos*] *Oculum* legitur in melioribus quatuor manuscriptis. *Si quid Est animum*] Nonnulli codices *si quod* habent, utraque lectio idonea est. *Esse autem animum* dixit, pro absumere ac tabefacere. *Torrent.*

39 *Est animum*] Si quid consumit et corrumpit animum.

40 *Dimidium facti*] Quia principium est dimidium totius. Hesiod. *Sapere aude, Incipe*. Notum omnibus, quod ante proposuit proverbium ex Hesiodo, ἀρχὴ ἥμισυ πάντος *principium dimidium totius*. Id igitur præcipue in capessenda Philosophia conspici Poëta demonstrans, audere et obfirmato semel animo incipere præcipit: neque in annum differre, quod quacumque et ætate et tempore prosit.

42 *Rusticus*] Insigne exemplar ignaviæ expectans rusticus dum amnis defluat, cum vel vado, vel ponte, vel navigio transire, vel etiam transnatare possit. *Torrent. Rusticus expectat dum*] Rustice, vel tanquam rusticus (volens flumen transire) expectat, &c. *Defluat amnis*] Donec tota aqua clapsa, alvens arescat.

44 *Puerisque beata creandis*] Uxor pecuniosa, vel felix in pariendo.

45 *Pacantur*] Excoluntur.

46 *Quod satis est cui contingit, nihil amplius optet*] Vetus hæc scriptura est, pro eo quod non libidini, sed naturæ sufficiat. Qua de re præclare iterum Epicurus: 'Si ad naturam vives, numquam eris pauper; si ad opiniones, numquam eris dives.' Ac vetus Poëta Comicus: 'Non est beatus esse qui se non putat.' *Torrent. Optet*] Optare debet.

47 *Non domus et fundus*] Nam tantum abest, ut fortuita bona sublevent animi morbos et ægritudines, ut eas magis augmentent cupiditate et me-

tu. *Cruq.* Non *aris acereus*] Non ingens pecunia.

48 *Deduxit corpore febreis*] Plures codd. *febrem*. Unus etiam *deducunt* et alius *deducet*. Sed pulcherrime Lucretius lib. 1. 'Non calidæ citius decedunt corpore febres, Textilibus si in picturis ostroque rubenti Jacteris.' *Torrent.*

49 *Valeat possessor*] Animo valere possessorem oportere ait, qui paratis recte utatur. Sic enim et 1. Od. 31. 'Frui paratis et valido mihi Latoë dones: at precor integra Cum mente.' Extat etiam Menandri versus: *Μακάριος ὅστις οὐδ' ἄν καὶ ποῦν ἔχει*. Turneb. xxvi. 27. *Torrent.* *Valeat possessor*] Oportet ut sit animo et corpore sanus.

50 *Comportatis rebus*] Rebus hereditariis vel acquisitis.

51 *Qui cupit*] Confirmat possessorem, qui divitiis recte utatur, ab animo valere debere. nam nisi animus rite purgatus fuerit, nulla opulentia proderit; non opibus igitur, sed animi virtute ac tranquillitate (*εὐθυμία* vocant Græci) felices efficiuntur. *Torrent.* *Aut res*] Res familiaris, vel pecunia.

52 *Fomenta podagram*] Hoc est, eum qui podagricus sit: innuit enim, quomodocumque dolor mitigetur, manere tamen morbum, qui radicitus evelli nequeat. *Torrent.* *Fomenta podagram*] Fomenta podagræ dolorem ad tempus minuunt, sed causam morbi funditus non extirpant.

54 *Sincerum est*] Nisi sit animus purus. Est Allegoria.

55 *Nocet empty dolore voluptas*] De inhonesta voluptate hoc dictum accipio. Apposite vero Cynicus voluptatem illam Veneream letali mulso comparabat. *Torrent.* *Dolore voluptas*] Dolore subsequente.

56 *Semper avarus eget*] Nec mirum: cum nihil ei satis sit, qui divitias, non ut instrumenta vivendi, sed ut finem appetit, ut præclare

Aristoteles lib. 1. politic. lepidum ergo illud Mimographi: 'Avaro tam deest quod habet, quam quod non habet.' *Torrent.* *Certum voto pete finem*] Quia avaritia infinita est et insatiabilis, quia nec angetur copia, nec minuitur inopia; consulit itaque ut certam sibi copiam præscribat, in qua possit acquiescere. *Cruq.* *Certum voto pete finem*] Definitam pecuniæ summam expete.

57 *Rebus opinis*] Rebus secundis et fortunatis.

58 *Siculi non*] Phalaris et Dionysius. Turneb. xxvi. 27.

59 *Qui non moderabitur iræ*] Qui frænum non injiciet iræ.

60 *Dolor quod suaserit et mens*] Id est, mens dolore provocata, ac proinde illatæ sibi injuriæ aut ejusdemque mali pœnam flagitans, nec ante acquiescens, quam sumserit. A læsione igitur dolor, a dolore ira, odiumque in auctorem atque ultionis cupiditas; quæ animi necdum expurgati summa voluptas est: unde sub læsi hominis persona Juven. Sat. XIII. 'At vindicta bonum vita jucundius ipsa.' Quam tamen opinionem egregie refellit ipse, et ne eo progrediamur a sapientia consilium ac remedium petendum monstrat. *Torrent.* *Dolor quod suaserit et mens*] Stephanus, ex conjectura sua, legendum esse credit, *exmens*; et Græcorum illud *ἐκφρων* Horatium exprimere voluisse: quum et 'exlex' et 'exspes' dicamus. *Et mens*] Mens dolore affecta, id est, mens irata.

61 *Odio*] Odio provector.

62 *Animum rege*] Appetitum rege.

63 *Hunc frænis*] Tanquam equum indomitum.

64 *Fingit*] Format. *Magister*] Equorum domitor.

65 *Quam monstrat*] Qua monstrat eques, habent sex nostri codices. *Torrent.* *Venaticus ex quo*] Catulus venaticus.

66 *Cervinum pellem*] Quæ cervi si-

militudinem gerit. *Pellem latravit*] Ita loquitur Epod. v. 'Senem, quod omnes rideant, adulterum Latrent Suburanæ canes.' Turneb. xxvi. 27. *Torrent*.

67 *Militat*] Feras sectatur. *Nunc adhibe, &c.*] Percipe Philosophiæ præcepta. *Adhibe puro Pectore verba, puer*] Pro hauri, præcipe, animo infige. Ad juventutem orationem convertit: a teneris enim assuescere multum est. 'Adbibere' autem pro 'imbibere' dixit, metaphoricè a corpore ad animum, ut 'imbutum arte,' 'litteris,' 'sapientia,' 'præceptis' dicimus; cum tamen 'imbuiere' proprie inficere significet, ut infici fucarique lanæ solent. Audacior autem Horatius, quum 'aure hibern' dixit, ut hic 'pectore,' II. Od. 13. Monet ergo ab infantia præceptis optimis imbuendum puerum, ut in iis sese exerceat, ubi ad ætatem maturam pervenerit. *Torrent*. Verum *adhibe* non metrum modo respuit, sed et sententia. *Adhibe* doctissimi viri recte restituerunt. Vox ipsa significat largiter haurire: quo illud Terentian. Heautont. I. 2. 'ubi adbibit plus paulo:' et Dido amorem hibens, Æneid. I. *Xylander*. *Puro Pectore*] Nondum imbuta pravis opinionibus, nondum occupato malis præceptis et exemplis, sed ab illis vacuo. *Piscator*.

68 *Puer, nunc te*] Dum puer es. *Melioribus offer, &c.*] Philosophiæ magistris, vel honestis et salutaribus disciplinis.

69 *Quo semel est*] Non possum non adscribere divi Hieronymi verba ad Lætam de institutione filia: 'Difficulter eraditur quod rudes animi perbiberunt: conchyliis quis in pristinum candorem revocet? recens testa diu et saporem retinet et odorem quo primum imbuta est.' *Torrent*. *Recens, &c.*] Recens testa, in quam nihil adhuc fuit infusum.

70 *Quod si cessas, &c.*] Si in Philo-

sophiæ studio sis ignavior, aut si promovearis alacrius.

71 *Nec tardum*] Animi sui sinceritatem ostendit; qui Philosophiæ spatia decurrens, neque præcedentibus invidia noceat, neque sequentium tarditatis exemplo remissior existat. Similis a Circensi decursione translatio, I. Sat. 1. *Torrent*. *Nec tardum opperiri, &c.*] Nec te expecto, qui me persequi non potes, nec conor eos antevertere, qui me præcedunt.

EPIST. III. AD JULIUM FLORUM.

Julium Florum de Claudio Nerone, ubi militet, et de quorundam amicorum scriptis interrogat. Deinde ipsum Florum ad sapientiæ studium, et ad redenndum in gratiam cum fratre hortatur.

Hunc *Julium Florum* altera etiam lib. II. Epistola celebrat Horatius: et illa quidem tota seria est, et accurate perscripta; hæc vero familiaris: in qua tamen Philosophiam obiter attingit, cum ejus studium commendans, etiam usum exigit, servata in fratrem pietate. Et *Florus* quidem olim Aquilliorum et Valeriorum satis celebre cognomen fuit: hunc vero *Julium Florum* e provincia potius fuisse crediderim. *Torrent*.

1 *Quibus terrarum, &c.*] In quibus regionibus. 'Oræ' significant extremas partes terrarum.

2 *Claudius Augusti privignus*] Titus Claudius Nero Augusti privignus, ac gener etiam, ducta Julia ejus filia. Quod autem militarem eum dicit, qui dux belli fuerit; vel *κατάχρησις* est, vel ad belli auspiciis referendum, quæ penes Augustum erant, ut lib. IV. Od. 4. ostendimus: 'Te consilium et tuos Præbente divos:' puto autem scriptam hanc Epistolam eo tempore, quo Tiberius vel Pannonicum bellum gessit, vel in Armeniam profectus est, regnum Tigrani restitutus. *Torrent*. *Claudius Augusti privignus*] Tiberius Nero, Augusti privignus ex Livia Drusilla.

3 *Thraca*] Ὀρήκη Græce. Atque ita Virg. xii. 'Gemit ultima pulsu Thracæ pedum.' Vide quæ notavi iii. Od. 9. *Torrent. Thracæ vos*] Thraciane. *Hebrusque nivali compede vinctus*] Hebro epithetum tribuit, quod ipsi terræ Thracum melius conveniret: ut alibi 'nivalem' appellat 'Armeniam,' Ὀρήκην χιονώδη Græci. At flumina glacie quidem consistunt, navibus vero augentur potius, et impetuosiora fiunt. Sed ad gelidæ regionis naturam respexit: et glacie igitur et nive desuper vinctus erat Hebrus. *Torrent. Nivali compede vinctus*] Glacie vinctus.

4 *An freta vicinus*] An Hellespontus inter Sestum et Abydum currens? *Vicinus inter currentia turres*] Turres vocat, vel urbes ipsas Seston et Abydon, Hellesponti angustiiis divisas, Hærus et Leandri amore nobiles, ut πύργους Græci; quod Petrus Nannius Miscell. lib. iv. annotavit: vel ipsa urbium propugnacula: vel eo denique respicit, quod Hero inclusa turri servabatur. Cruquius dicit Blandinum cod. vetustissimum habere *terras*, pro *turres*: et interpretatur regiones Enropam et Asiam, quas Hellespontiacum mare dividit.

5 *Morantur*] Detinent?

6 *Quid studiosa cohors*] Hactenus de castris Claudii Neronis, quo loco sita sint; nunc de commilitonum studiis, exercitiisque, dum sint in statione. *Cruq. Quid studiosa cohors*] Quid faciat literata Drusi cohors? *Studiosa cohors*] Cohortem amicorum Tiberii significat. *Torrent.*

8 *Longum diffundit in ævum*] Scriptis mandat ad memoriam sempiternam.

9 *Quid Titius*] Hunc *Titium* veteris libri glossematum pœtam Lyricum fuisse testatur, cognomine 'Septimium,' aut 'Septiminum' potius, ut ego arbitror; quamquam ne sic quidem hominem noverim. Titia tamen gens Romana. *Torrent. Titius Roma-*

Delph. et Var. Clas.

na brevi] Titius Poëta, qui brevi ob sua scripta celebrabitur a populo Romano.

10 *Pindarici fontis*] Sic Lucretius: 'Juvat integros accedere fontes, Atque haurire.' Sententia autem est, Titinum, vulgaria continentem, non de lacu aut obvio omnibus flumine aquam petere, sed fontem ipsum ac veluti caput Lyrici Poëmatis Pindarum æmulari; quem assequi difficillimum sit, ut in Odis vidimus. *Turneb. xxvi. 27. Torrent. Pindarici fontis*] Qui non dubitavit fluidam Pindari eloquentiam Latinis versibus imitari. *Haustus*] Liqueores.

11 *Lacus et rivos*] Scripta vulgaria et inventu facilia.

12 *Fidibusne Latinis*] Rogat, an in proposito sibi studio persistat, ut Thebanum Pindarum Latino carmine imitetur; an potius Tragœdiæ scribendæ se dederit. *Torrent. Fidibusne Latinis*] Num studet Latinis versibus lyricis Pindaricos versus modulari?

13 *Auspice Musa*] Musarum auspicio?

14 *Tragica desævit*] Imitationis vim ostendit, quæ excellens Poëta sævire ipse videatur, hoc est, acer, vehemens, animosus esse, qui tales personas in theatrum adducat. Poëtæ namque est, quam velit personam inducere, eamque ante oculos ponere. *Torrent. Desævit*] An valde sævit crudeles et sævos principum mores exprimendo? *Et ampullatur*] Ampullis verhorn utitur? *Ampullatur*] Suo more feliciter andax. Sic expressit quod Græci ληκυθίζειν dicunt: idem enim illis λήκυθος, quod nobis *ampulla*, vasculum rotundum ac veluti inflato ventre; varii cum in balneis, tum in mensis ad oleum atque unguentum usus. Quamquam, ut ego quidem arbitror, ληκυθίζειν sæpius ad amœnitatem potius jucunditatemque atque ornatum orationis pertinet; cum veluti ex arculis quibusdam pictoriis

Horat.

5 U

vasculisque unguentariis verborum illæ deliciæ depromuntur. 'Ampullari' vero magis severitatem et atrocitatem quandam styli et robustum nescio quid significat, ut in Tragedia utimur, cum ipsas res natura sævas pari severitate enarramus: ut in Epist. ad Pisones: 'Projicit ampullas et sesquipedalia verba.' Græci itaque ad ea, quæ arculis illis pigmentariis ampullisque servantur, respexerint: Flaccus vero noster ad ampullæ, quam dixi, formam; cui tumida et inflata Tragicorum oratio merito comparatur: unde et τραγῳδεῖν Græci dicunt, pro vociferari atque atrociter agere, ut miseri atque irati solent: his adde, si lubet, Turnebum ix. 3. et xxvi. 27. *Torrent.*

15 *Celsus*] Celsum intelligo Albinovanum de quo mox Epistola ei inscripta aliquid dicemus. *Torrent.* *Celsus agit*] Celsus Poëta qui alienos versus pro suis recitaret.

16 *Privatas ut*] Ut suam inventionem, non alienam quærat.

17 *Palatinus quæcunque recepit Apollo*] Pro quibusvis veterum scriptis hoc dictum intelligo: quibus nempe bibliotheca Palatina ab Augusto Apollini ac Musis dedicata, ut i. Od. 31. diximus, referta erat. *Torrent.* *Apollo*] Apollinis templo adjunctam bibliothecam Augustus extruxerat in monte Palatino.

19 *Cornicula*] Græci κολοῖον, hoc est, *graculum*, appellant. Erasmus Chiliadibus, Αἰσώπιος κολοίος; quod dicitur in eum, qui aliena pro suis usurpat, aliorumque bonis se venditat. Turneb. xxvi. 27. *Torrent.*

20 *Ipsæ quid audeas*] Tu, Juli Flore, quos sequeris Auctores?

21 *Quæ circum volitas agilis thyma*] Celsum a plagio cavere monet: Florum vero ob imitationem, qua dextre usus sit, commendat; nisi dici mavis materiam ipsam in qua tum versabatur Florus. *Torrent.* *Quæ circum volitas, &c.*] Circum quæ volitas thyma

velut apīs, ex variis doctorum virorum scriptis varia decerpens.

23 *Nec turpiter hirtum*] Plures libri non *turpiter*, vel *et turpiter hirtum*. Alludit autem ad hoc, quod 'hirti' sive 'hirsuti' audaces magis habentur, quam ingeniosi: nisi in Metaphora ab agro sumta persistere eum malis; 'hirta' enim quæ et inculta. *Torrent.* *Nec turpiter*] Nec rude et impolitum.

24 *Seu linguam*] Sive Oratorem, Jurisconsultum, vel Poëtam agis.

25 *Feres edera v. p.*] Auferes præmia. *Edera victricis*] *Edera* Bacchi est, ut Apollinis *laurus*; utriusque autem Dei clientes sunt Poëtæ, ut alibi docuimus: et non minus edera, quam lauro coronabantur: quamquam hunc locum ad commissiones Rhetorum Poëtarumque referre malim; ut Floro, si certare velit, tam inter Rhetores, quam inter Poëtās coronari polliceatur: quin et in Philosophia excellere enim posse affirmet, si res omnes, quæ inutiles curas nutriant, ab se abdicare queat, quod studium unice commendat. *Torrent.* *Victricis præmia*] *Edera* victoriam tuam indicantis.

26 *Fomenta relinquere posses*] Curarum nutrimenta, nempe divitias, ambitionem, et similia, quæ, ut frigus, gravant et tardant festinantem.

28 *Hoc opus*] Properemus sapientiæ studiis incumbere. *Parvi, et amplius*] Cujuscunque fortunæ sumus.

29 *Si patriæ volumus*] Ea namque sapientia docet, quid patriæ debemus, quid nobis, quid propinquis et amicis, ut περὶ καθήκοντος libri docent. *Cruq.*

30 *Si tibi curæ*] Plures libri sit tibi curæ. Non placet: sic enim scripsere qui de particula *si* pro *an* dubitabant; cum id sæpius fecerit Horatius, et alii passim. *Torrent.* *Si tibi cura*] An Numatius frater tuus sit tibi tantæ curæ, quantæ conveniat, necne.

31 *Quantæ conveniat Munatius*] Mureti legendum censet, *Quam te conveniat Munatius, &c.* Eoque significat, cupere se scire, serione Munatius cum ipso in gratiam redierit, et ecquid eum, ut amicorum mos est, alloquatur. *Munatius*] Recte, non *Numatius*. Alius vero hic *Munatius* quam ille, de quo 1. Od. 8. hujus fortasse pater: et fratrem quidem habere potuit Julium Florum, sed uterinum tantum: quamquam fœdere potius, quam natura fratres fuisse crediderim; ut cum alter alterum germani loco dilexissent, postea in dissidium venerint. *Torrent. An male sarta*] Gratia conjuncta et perfide instaurata.

32 *Nequicquam coit*] Non durat.

33 *Seu calidus sanguis, seu rerum inscitia*] In quinque exemplaribus manuscriptis scriptum repperi: *Heu calidus sanguis, heu rerum inscitia*; mutatum fortassis ab aliquo, qui secundam verbi *sanguis* syllabam produci noluerit: de quo extrema 1. Od. 15. *Torrent. Seu calidus*] Sanguis calidus in juvenibus iram excitat.

34 *Indomita cervice feros*] Cervice dura et rerum experientia nondum emollita.

35 *Indigni fraternum, &c.*] Per vitia indigni, qui rumpatis fraternam amicitiam.

36 *In vestrum reditum votiva juvenca*] Vide 1. Od. 36. ubi pro Numidæ reditu vitulum solvit. *Torrent. Votiva juvenca*] Juvenca quam immolabo vobis reducibus.

EPIST. IV. AD ALBIUM TIBULLUM.

Albium Tibullum compellat, cui studium Philosophiæ laudare videtur, atque id facere ut ejus amore illum accendat. Recenset quibus dotibus illum dii ornaverint: deinde ita vivendum illi esse dicit, ut unumquemque diem extremum sibi fore putet.

1 *Albi*] Nolim quemquam dubitare quin hic Albius ille Tibullus sit Ele-

gorum scriptor elegantissimus, cui etiam 1. Od. 33. inscribitur. quamquam enim uti divitem hic describit Horatius, cum ipsemet operis sui initio paupertatem accensare videatur; paupertas illa non inopia fuit, sed optanda mediocritas, ut id quod sequitur manifeste demonstrat. *Torrent. Candide judex*] Qui nostros sermones non malevole vel interpretaris, vel accipis, fortasse propter filium, inopiæ post prodigalitatem notatum 1. Sat. 4. idque ut arbitror nimia patris indulgentia; quo factum credo, ut pater ipse Tibullus, nunc indigentior, coactus sit in villa vivere angustius. *Cruq. Candide judex*] Sinere judex Satyrarum nostrarum.

2 *In regione Pedana*] Prædium ibi habebat Tibullus; in quo cum forte se contineret, hujus Epistolæ causam dedit. Fuit autem Pedum olim Latii oppidum: cujus incolæ Pedani, ager etiam Pedanus dictus. Plinius III. 5. Sed et vetustissimi codicis margini adscriptum repperi, 'regionem Pedanam' inter Tibur et Præneste fuisse, a monumento 'Pedanii' ejusdam cognominatam. *Torrent. Pedana*] Sic dicta a Peto Italiæ oppido.

3 *Scribere quod*] An dicam te scribere? *Cassî Parmensis*] An idem Cassius Parmensis, qui et Etruscus, 1. Sat. 10. vidimus? Valerius 1. 7. *Torrent. Cassî Parmensis, &c.*] Qui multas Tragœdias scripsit, dictus Parmensis ab urbe Parma.

4 *Silvas inter*] Turnebus Adversar. 1. 22. occulte significari a Poëta ait Tibullum Epicureum fuisse. et Epicurum quidem annos natum 15. philosophari cœpisse, atque in hortis docere solitum. Sed quare non æque aut Academicum aut Peripateticum fuisse Albinum fingere liceat, cum istarum quoque sectarum principes in hortis docuisse, et quidem Aristotelem inter ambulandum, constet? inde enim sectæ nomen. Nullus ita-

que hic occultior sensus latet: sed dubitet Poëta, cui potissimum studio in Pedano suo incumbat Tibullus, Poëtico an Philosophico; cui adeo intentus sit, ut ne valetudinis quidem caussa in umbra reptans, quid verum honestumve sit, inquirere desinat. *Torrent. Reptare*] Lentius ambulare.

5 *Sapiente bonoque*] Sæpe hæc conjungit Horatius; et merito sane: neque enim alios bonos, alios sapientes esse existimare, aut alios beatos esse, quam qui boni simul et sapientes sint, credere sine pernicië possumus. Atqui ita in Epist. ad Quinctium: 'Neve putes alium sapiente bonoque beatum.' Turneb. 1. 18. *Torrent.*

6 *Corpus eras sine pectore*] Vel enalage temporis est, Poëtis frequens; vel subintelligendum, ante istum secessum tuum: perinde ac si dicat: si dum in turba eras, cordatus atque intelligens habebaris, quid non in ista solitudine præstes? *Formam*] Formam humanam.

7 *Dederunt*] *Dederunt* in duobus antiquissimis exemplaribus legitur, nec quemquam deterreat syllaba; sic enim Virg. 'Obstupui steteruntque comæ.' *Torrent. Sine pectore*] Sine mente, excors.

7 *Artemque frueri*] Qua sine, ne divitiæ quidem vocandæ sunt, aut in bonis numerandæ, quæ non beent possessorem; sed, sive avarus, sive prodigus fuerit, infelicem efficiant. *Torrent. Artemque*] Formam humanam.

8 *Quid voveat*] Quid possit nutricula optare majus alumno?

9 *Quam sapere*] Neque libri, neque viri docti, vel in legendo, vel in exponendo hoc versu consentiunt: nostra exemplaria quinque sic habent: *Quid sapere et fari possit quæ sentiat, et cui Gratia, fama, valetudo.* Quod cum ita sit, una amota littera lego, *Qui sapere*, posita interrogationis nota in fine versus præcedentis post verbum *alumno*, in hanc sententiam:

Dii tibi et animi, et corporis, et fortunæ bona contulere; et quid obsecro amplius alumno suo nutricula aliqua optare possit? votorum enim summa, ut sapere et fari possit. Verba igitur ista, *Qui sapere et fari*, quæque sequuntur, *μικτικῶς* ita quodammodo accipienda sunt, ut si a nutricula proferantur: alioqui bis idem dixerit; quid enim aliud est 'pectus habere,' quam hominem esse; quod sermone et ratione efficitur? quidve aliud 'divitiæ et ars fruendi,' quam 'mundus victus non deficiente crumena?' nam 'mundus victus' idem qui et temperatus, atque in neutram partem cultus miser, ut lib. 11. Sat. 2. vidimus. *Gratia* autem et *valetudo* ad formam spectant; solum itaque *famæ* votum adjicitur: sed ea fere bonorum, quæ diximus, comes, omitti poterat. *Torrent. Et fari possit*] Et eloqui sua sensa.

10 *Gratia, fama*] Benevolentia apud principes viros, fama ex benefactis.

11 *Et mundus victus*] Victus non sordidus, neque nimis exquisitus.

12 *Inter spem*] Epistolium pulcherrima ex Epicuri iustituto sententia concludit, Tibullum monens, ut inter varias mortalium curas, quæ ex animorum perturbationibus existant, sic ipse se gerat, ut quotidie moriturus. *Torr.*

13 *Omnem crede*] Omnem diem putato esse postremum.

14 *Grata superveniet*] Ita fiet ut grata, &c.

15 *Me pinguem*] Exemplo suo, quam dixerat, sententiam confirmat: ideo nitidus et pinguis, quod sine crastini sollicitudine in diem viveret. *Torrent. Et nitidum bene*] Porcum elegantem et succi plenum.

16 *Cum ridere voles*] Hoc severioris disciplinæ sectatorem fuisse Albium adversus Turnebi opinionem ostendit: male enim apud alios audiebat Epicurus, ut, magister voluptatis.

Torrent. Epicuri de grege] Summum bonum in voluptate posuit Epicurus.

EPIST. V. AD TORQUATUM. Torquatum ad cenam invitat, quam frugalem fore dicit. Hortatur ut curis et cupiditati divitiarum valedicens, hilaritati se tradat, et laudes ebrietatis addit. Tria esse dicit, quorum studiosus sit in apparatu convivii; primum autem ponit munditiem.

Idem opinor hic Manlius Torquatus, cum illo cui IV. Od. 7. inscribitur.

1 *Archaicis conviva recumbere lectis]* Lecti duorum generum fuere: quorum partim in cubiculo, partim in triclinio usus: illi cubiculares; hi discubitorii et tricliniarii dicti. Lampridius Elagabalo: 'Solido argento habuit lectos et tricliniarios et cubiculares.' Hic igitur de tricliniariis agit. Et *Archaicis* quidem habent tres optimi nostri codices: plures tamen *Archaicis* legunt: quæ scriptura Turnebo I. II. vel 18. placet: ut ab *Archia* quodam non optimo artifice sic dicti sint, rudes et impoliti, quemadmodum et 'Sotherici' apud Seuecam, et Gellium XII. 11. Prior tamen lectio magis placet, ut Græco vocabulo Poëta usus sit. Græci autem ἀρχαῖκον vocant, quicquid veterum simplicitatem, ab omni fuco et assentatione alienam, præ se fert, sive de moribus, sive de sermone, sive etiam de operibus agatur. Pet. Nannius Misc. lib. IV. Franc. Luisinus Parergon III. 1. *Torrent.* *Archaicis lectis]* Lectis ligneis et parum elegantibus, antiquo more fabricatis. Angl. *beds of the old fashion.* *Recumbere lectis]* Accumbere.

2 *Nec times olus]* Nec abhorres; sed gandes. *Patella]* Et quod *patella* dicit, et quod *modica*, et quod *olus omne*, eleganter admodum cænæ tenuitatem exprimit; ut contra luxum, cum ait: 'Porrectum magno magnum spectare catino Vellem, ait, harpyis

gula digna rapacibus.' *Patella* igitur hic nihil occultum significat; vocabulum alioqui in sacrificiis libationibusque usurpatum; unde 'in patellam dare,' 'de patella sumere,' et 'Dii patellarii' apud Plautum. Turneb. I. 18. *Torrent.*

3 *Supremo te Sole]* Idem dicit quod II. Sat. 7. 'Serum sub lumina prima venire Convivam;' his quoque verbis cænæ minime solennem significans. *Torrent.* *Supremo Sole]* Sub vesperam. *Manebo]* Te expectabo.

4 *Vina bibes iterum Tauro diffusa]* Non, iterum diffusa, quod Lambinus vult, sed, diffusa, Tauro iterum, nimirum, consule. Hoc est: Vina bibes quæ diffusa sunt secundo Tauri consulatu; aut, Tauro secundum consule. *Heinsius.* *Iterum Tauro diffusa]* T. Statilius Taurus homo novus, uti et Agrippa, sed Augusti amicitia, victoque in Sicilia Lepido, rebusque mox in Africa gestis, unde triumphum meruit, clarissimus; iterum Consul fuit A. U. C. 727. quo tempore annum agebat Horatius circiter quadragessimum: non optimam itaque vini notam dicit. Statilii autem famam auxit ejus amphitheatrum, et abnepotis Statilia Messallina Neronis principis uxor. *Diffusa autem vina* dicit, quemadmodum et Juv. Sat. V. 'Ipse capillato diffusum Consule potat.' Et Sat. XI. 'Hic tibi vina dabit diffusa in montibus illis:' hoc est, non ita multo post vindemiam e dolio in cados amphorasque, ad asservandum in apothecis, distributa. Turneb. I. 1. *Torrent.* *Diffusa palustres]* Bibes vina e torculari in cados fusa, Statilio Tauro iterum Consule. Vini ætas notabatur Consulum nominibus. Vide II. Od. 3. *Palustres Inter Minturnas]* Juv. Sat. X. 'Exilium et carcer, Minturnarumque paludes.' Loquitur autem de C. Mario, qui in paludibus illis latuit, Minturnensium auxilio incolumis: de Senuesia quoque antiqui Latii oppido, olim Sinope appellato,

Plinius III. 5. Petrinum vero agri Sinuessani vicum fuisse in Campaniæ finibus volunt. Cumque nec Minturnensium nec Sinuessanorum vina, nisi forte ob copiam, laudentur; hac quoque parte non nimis accuratum aut sumptuosum fore convivium demonstrat. Libere interim, ipse tenuior, potentem amicum monet id quod sequitur, ut si talem fastidit, ipse meliorem cœnam præbeat. *Torrent.*

5 *Inter Minturnas*] Minturnæ oppidum erat Sinuessæ oppido propinquum.

6 *Arcesse*] Sic nostri omnes Mss. atque ita scribi debere vult Priscianus lib. I. quo loco *ar* sæpe pro *ad* in compositione dixisse veteres demonstrat: addens 'arcesso' ab 'arcio' venire, pro quo (inquit) nunc 'accio' dicimus. Sed quæ obsecro ratio est, cur non 'accersere' etiam, ut 'accire' posterius dixerint, præsertim cum 'arcersere,' littera *r* toties repetita, durum et insuave sit? Ego utroque modo in vetustissimis membranis scribi reperio, 'arcesso' et 'accersere,' nusquam vero *arcersere*, mollioris soni causa. *Torrent.* *Arcesse*] Jube tecum afferri ad me, vel, sine regem esse convivii, et tibi imperare, ut illo vino utare, quod tibi apponam. Alii exponunt; Morem mihi gere. *Imperium fer*] Familiare imperium, pro eo quod dici solet, sine te exorem, morem gere, legem accipe. *Cruq.* Turneb. I. 18. *Imperium fer*] Imperium convivoris dicit; unde et rex, et dominus, et cœnæ pater appellatur. *Torrent.*

7 *Splendet focus*] Hactenus cœnæ modum explicuit, nunc munditiem pollicetur. Atque adeo si rem omnem recte consideremus, convivium suum ad Epicuri formulam instituit, venustate magis, quam sumtu laudandum. Sed cur 'splendere focus' dicit, si, ut sequitur, ætas erat? an forte splendorem non ad luculenti

ignis copiam, sed ad Deorum Penatium in foco cultum ornatumque referemus? an magis ad culinæ focum? *Torrent.*

8 *Mitte leves spes*] Omitte spes rerum levium, id est, divitiarum. *Et certamina divitiarum*] Omitte lites et dissidia in divitiis comparandis. *Certamina divitiarum*] Præcipuum vitæ studium: 'Noctes atque dies niti præstante labore Ad summas emergere opes.' Eam duram deponere vult Torquatum. *Torrent.*

9 *Moschi caussam*] Moschum Rhetorem, patria Pergamenum, tunc veneficii reum fuisse tradunt interpretes, et a Torquato defensum. *Torrent.* *Moschi causam*] Clientis tui. *Cras nato Cæsare festus*] Si Augusti Cæsaris natalem indicat, qui Suetonio teste IX. Kal. Octobris fuit, post æquinotium autumnale; non male focum instruxerit: sed quomodo æstivam eam noctem vocat? Ego, cum hæc scripsit Horatius, ob natum forte in familia Cæsarium Angusto nepotem aliquem ferias indictas fuisse crediderim. *Tendere autem noctem* habent nostri Mss. omnes: vulgati ante Lambinum *extendere*, cujus verbi usus frequentior est: ut 'extendere ætatem' Plautus, 'virtutem extendere factis' Virgilius. *Torrent.* *Cras nato Cæsare festus*] Idibus Julii.

10 *Somnumque dies*] Ut non sit necesse mane surgere.

11 *Sermone benigno*] Faceto sermone et largo noctem extendere.

12 *Quo mihi fortuna*] Mureto et Lambino placuit *fortunas*, contra veterum exemplarium fidem; in quibus constantissime legitur *fortuna*: et 'fortunam' pro divitiis dixit etiam Ovid. Trist. v. 'Nec mea concessa est aliis fortuna, nec exul Edicti verbis nominor ipse tui.' *Torrent.* *Quo mihi fortuna*] Quorsum divitias expetam.

13 *Ob hæredis curam*] Ut hæres ditiescat. *Severus*] Durus, immitis, tetricus, qui nihil sibi indulgeat, dum

heredi, plerumque indigno, ut alibi ait Horatius, pecuniam properat. *Torrent. Severus*] Ninium tristis vel asper.

14 *Assidet*] Contrarium ‘dissidere:’ ut, ‘dissidens plebi virtus,’ II. Od. 2. *Assidet insano*] Sedet proximus insano, eique est similis. *Et spargere flores*] In apparatu splendido secundæ mensæ floribus inspergi solebant.

15 *Inconsultus huberi*] Stultus haberi.

16 *Quid non ebrietas designat*] Talia igitur et illa: ‘Dulce est desipere in loco,’ et, ‘Recepto Dulce mihi furere est amico.’ ‘Designare’ autem, inquit Nonius, proprie est cum nota et ignominia facere. Ter. *Adelphis*: ‘Illa quæ ante facta sunt omitto: modo quid designavit?’ nbi tamen Donatus, ‘Designare,’ ait, ‘est rem novam facere, in utramque partem, bonam et malam:’ atque ita usus est hic Horatius. *Torr. Quid non ebrietas*] Enumerat ebrietatis effecta, quæ plus ad ejus laudem faciunt, quam vituperium, ut Torquato, discussa morum severitate, persuadeat, lætioribus poculis, lætioribusque nunc esse agendum. *Cruq. Designat*] Quid non ebrietas efficit, perpetrat? *Recludit*] Aperit.

17 *Spes jubet esse ratas*] Sic III. Od. 21. de amphora: ‘Tu spem reducis mentibus anxiis.’ Et IV. Od. 12. de cado: ‘Spes donare novas largus, amaraque Curarum eluere efficax.’ Quamquam hic multo plus dicit, ut quod speres tam confecisse tibi videatur ebrietas; cum spe nihil sit vanius, ut paulo ante: ‘Mitte leves spes.’ Et Tullius pro Milone: ‘O spes fallaces! o cogitationes inanes nostras!’ Mox autem pro *inermem, inertem* legunt libri quinque Mss. *Torr. Ratas*] Spes firmas. *In pralia*] Quia spiritibus vini calore accensis, pellitur timor.

18 *Onus eximit*] Eximit curarum onus. *Addocet artes*] Ebrii jactant se

multarum artium esse peritos.

19 *Faecundi calices*] Calices pleni et copiosi.

20 *Contracta in paupertate*] In angusta paupertate. *Solutum*] Solutum a curis.

21 *Et idoneus imperor*] A ratione jubeor tanquam idoneus ad hanc procurationem.

22 *Ne Turpe toral*] Illotum toral. *Turpe toral*] II. Sat. 4. *Mappa*] Inter edendum manus mappa absterguntur.

23 *Corruget narcis*] Quod in nausea ac fastidio contingere solet: contrarium *explicare frontem*, III. Od. 29. *Torrent. Corruget nares*] Sic offeundat, ut inde conviva nares contrahat.

24 *Ostendat tibi te*] Ita splendeant, ut in illis tuam imaginem contempleris velut in speculo.

25 *Eliminet*] Eliminare vetus vocabulum, pro extra limen ejicere. Notus autem Lacedæmoniorum mos ex Plutarcho; publica enim intrantibus convivia, quæ phiditia appellabant, aliquis natu grandior fores ostendens, *Per has*, inquit, *verbum nullum egreditur*, Διὰ τούτων ἔξω λόγος οὐκ ἐκπορεύεται. Et, ‘Odi,’ ut dici solet, ‘memorem compotorem.’ *Torr. Eliminet*] Divulget. *Ut coæt par*] Ut convivæ pares congregentur.

26 *Brutum tibi, Septimiumque*] Merito illos damnat Lambinus, qui *Brutam Septimiamque* legunt; quid enim, si Torquatus venire recusasset, et Sabinus quoque meliorem secutus conditionem abfuisset? an solus inter mulierculas accubiturus erat Horatius? neque negaverim Phyllidem aliquam, aut Megillam, aut Damalim interfuisse: sed nihil opus erat exprimere; cum meretriculæ in eodem fere quo amatores sinu recumberent. Antiquissimi et optimi codices *Butram* pro *Bruto* legunt: et *Septimium*, non *Septitium*: et Septimii quidem non uno tantum loco fit mentio. At *Butra* viri cognomen fuit, unde *Bru-*

tam fecere imperiti. *Torrent.* *Brutum tibi*] Assumam tibi sodaleis Brutum, Septimium, Sabinum, &c.

28 *Locus est*] Mensa nostra capax est plurium, quos te sequi voles, ne incomitatus venias: non invitatos enim 'umbras' nominare solemus. *Cruq.* *Umbris*] Convivis non invitatis.

29 *Nimis arcta premunt*] Ubi multitudo est convivarum arcte sedentium, ibi alarum odor gravis existit. *Capræ*] 'Hircum' vocat Epod. XII. 'Gravis hirsutis cubet hircus in alis.' Ideo autem Aristoteles alas corporis partem maxime abstrusam fœtere dicit, quod spiritu ventoque non agitentur. Pererudite igitur Catullus, sub alarum valle habitantem illum caprum pestem nasorum fingit. *Capræ*] Fœtor sub axillis.

30 *Quoties esse velis*] Ita Martialis in Distichis: 'Dic quotus et quanti cupias cœnare.' Erat cœnæ genus, quæ honoris causa uni tantum, sed adductis quot vellet umbris, præbatur. *Torrent.* *Quotus esse velis*] Quos sodaleis velis vocari. *Rebus omissis*] Causis et negotiis tuis relictis.

31 *Postico*] *Ψευδδύπων* Græci vocant. At Plautus 'posticulum' dixit, 'posticulam' vero Petronius. Atque ita intelligendum illud Virgilii: 'Limen erat, cæcæque fores, et pervius usus Tectorum inter se Priami.' *Torrent.* *Postico falle*] Per posticum egredere, et clientem tuum late, qui in domus tuæ atrio te expectat et observat. *Clientem*] Falle Moschum (de quo supra) vel quemvis alium.

EPIST. VI. AD NUMICIUM. Nihil admirari rem esse dicit, quæ prope modum sola ad vitæ beatitudinem conferat, quum homines non ea tantum quæ cupiunt, sed etiam quæ timent illis contraria, eodem fere modo mirentur: verum ex iis, quibus admiratio cupiditatem incitat, alios aliud expetere: omnes autem

frustra in eo felicitatem, quæ a sola virtute pendet, collocare.

Quis Augusti tempore Numicius iste fuerit, ad quem tam eruditam scripsit Epistolam Horatius, non facile dixerim. Nota gens Numicia, et quidem patricia, non plebeia, ut quidam volunt, e qua nempe Consul T. Numicius Priscus cum A. Virginio A. U. C. CCXXIII. dicta a Numico seu Numicio Latii fluvio, Ænea et Annæ Perennæ indigitatione nobili, unde et aquam Vestæ libandam petere necesse erat. Virgil. *Æneid.* VII. 'Hæc fontis stagna Numici.' Neque illud omiseri in vetustissimo codice scriptum reperiri hunc titulum, *Ad Numicium de cupiditate*; nec male equidem, ut mox videbimus. *Torrent.*

1 *Nil admirari*] Quod vitæ humanæ felicitatem in admirationis vacuitate, quam *ἀδυναστία* vocant Græci, constituit; non de quacumque rerum admiratione intelligi debere existimandum est. Sed cum alia in nobis sita sint, alia vero extra nos posita; hæc si ita admiramur, ut optemus etiam et cupiamus, aut eis contraria metuamus, elati gaudio si consequimur, dejecti dolore si frustramur; quoniam hinc graves existunt animorum motus, ex singulorum hominum perturbatione lædi communis vitæ societatem ac convelli Rempublicam necesse est. Fons igitur malorum non tam admiratio est, quam inde nata cupiditas ejus rei, quæ, cum in tua non sit potestate, ne leviter quidem te afficere debnerat; tantum abest, ut affligat ac maceret. Hæc igitur illa Democriti *ἀδυναστία*, quam prescius declarat Horatii versus ex Epist. I. 'Ne cures ea quæ stulte miraris et optas.' Non omnem enim admirationem culpat, sed eam quæ stulta sit, et ad vota procedat; cujus vacuitas nulli facile, nisi perfecto jam Philosopho, contingit. Lege Pet. Victorii Var. Lect. xxxv. 6. *Torrent.* *Nil admirari*] Nullis animi perturbationi-

bus affici. *Res est una*] Res est præcipua et sola.

3 *Hunc Solem*] Si res, inquit, cælestes, quibus nihil admirabilius est, quidam sic contemplantur, ut nullam inde perturbationem sentiant; quid de humanis sentiendum? *Torrent.*

4 *Sunt qui formidine*] Quanto minus admirabuntur terrena, quæ cælestibus sunt inferiora?

5 *Quid censes munera terræ*] *Terræ munera* sunt, unde alimur, unde vivimus, quare et 'aliam' vocamus. Verum non ista significantur a Poëta; sed aurum, et lapides, ad quæ sub terram avaritia penetravit. *Torrent.* *Munera terræ*] Aurum, argentum, marmor, et quæ ex se terra profert.

6 *Quid maris*] Multa quidem etiam maris munera; sed cum addit, 'Extremos Arabas ditantis et Indos.' Ut purpuras et conchyliâ omittamus, nulli dubium quin margaritas intelligat. *Turneb. xxii. 8. Torrent.* *Quid maris*] Munera maris, uniones, margaritas, et hujusmodi.

7 *Ludicra*] Aut ita appellat populi Romani plausus ac munera Philosopho ridenda, aut ludos illos, qui in Circo et theatro edebantur summa plebeculæ admiratione; unde ambitiosis hominibus nata occasio, qua delenita plebe Rempubl. pessundarent. *Torrent.* *Ludicra quid*] Ludos inanes, et plausus in theatris. *Plausus et amici dona Quiritis*] *Plausus* cum dicit, omnem læti animi significationem intellige, sive applaudendo, sive acclamando, sive consalutando assurgendoque, vel in Circo, vel in theatro, vel in foro a populo fieret: in qua cum populi voluntas et iudicium contineri videretur, perveniste M. Tullius pro Sextio, 'Ei,' inquit, 'qui tali rumore tenetur ac ducitur, plausum immortalitatem, sibi lumen mortem videri necesse est.' His adde quæ notavi l. Od. 20. 'Datus in theatro Cum tibi plausus.' *Amici autem dona Quiritis* non Mæcenatis interpretor

cum Lambino: quid enim ad Nummum aut alios spectant munera, quæ a potenti amico Horatius acceperat? sed pop. Romani Quiritium, 'Qui dabat olim Imperium, fascēs, legiones, omnia;' ut quodam in loco ait Juvenalis. *Torrent.* *Et amici dona*] *Dona populi Romani* te amantis, id est, honores populi suffragio ad te delatos. *Quiritis*] Quiritium, id est, Romanorum.

8 *Quo sensu*] Quo iudicio, et quo vultu? certe non alio, quam nulla cupiditate, nulla formidine.

9 *Qui timet his adversa*] Præclare magnus ille Cato teste Seneca Epist. v. 'Desines,' inquit, 'timere, si sperare desieris; spem enim cum sequatur timor, nisi sublata spe timoris remedium non invenies.' *Turneb. xxii. 8. Torrent.* *His adversa*] Pauperiem, contemptum, sibilos, ignominiam, quæ his bonis expetitis adversantur. *Fere miratur eodem*] Nam qui miratur appetendo, pavet ut ne assequatur; qui miratur metuendo, pavet ne eveniant: ita utrobique pavor est molestus: hinc ne assequatur cupita; illinc ne fugiat adversa. *Cruq.*

10 *Pavor est utrique*] Vetustissimi quique codices *utrobique*, pro *utrique*; parum refert. *Turnebus xxii. 8. Torrent.* *Utrobique molestus*] Pauper est in cupiendo et metuendo.

11 *Improvisa simul*] Insuperata et non præmeditata mali et boni species. *Utrumque*] Exterret tam cupidum, quam timidum.

12 *Gaudeat*] Et quid, inquit, refert, quo affectu vel opinatis bonis, vel contra ex opinatis malis, quatiaris; cum sive melius, sive pejus quam speres evenerit, mente pariter ac corpore deficias? Est autem spes opinio cuiuscumque rei futuræ: speramus igitur etiam mala, ut Dido apud Virgilium: 'Hunc ego si tantum potui sperare dolorem,' pro si expectare, si opinari. Quod ergo ait Horatius

melius p̄jusve sua spe, perinde est ac si præter opinionem diceret, idque in utramque fortunæ partem : quinimo, si re desperata, grande aliquod malum opinanti ingens repente bonum eveniret, gravior multo ac nocentior inde orta lætitia existit, quam si bonum speranti malum acciderit, quod repentinæ quorundam ex inopinato gladio mortes testantur. *Torr. Quid ad rem?* Quid facit ad hanc rem quam nos agimus, scilicet ad beatitudinem?

13 *Quidquid vidit melius*] Quicquid defixis oculis vidit, id est, attentissime.

14 *Defixis oculis*] Pro demissis dejectisque accipio. Vel ut Cruquius vult : Attente, oculis immotis. *Torpēt*] Si hebet, stupescit, deficit.

15 *Insani sapiens*] Hæc Poëtæ sententia non ita accipienda est, quasi aliquid in virtute nimium esse possit; nullum namque periculum, ne quis nimis aut justus, aut fortis, aut liberalis, aut temperans evadat : quin virtus esse desinit, illico ubi modus abest. *Torrent.*

16 *Virtutem si petat*] Virtus posita est in mediocritate, cujus re vera nimium esse non potest.

17 *Inunc ; argentum*] Ironica concessio. *Marmor vetus*] Ductos de marmore vultus, sen majorum effigies intelligo : inde enim marmor dignitas ac pretium. *Torrent. Æraque et artes*] Æreas artes, id est, statuas æreas, vel vasa ærea multo artificio fabricata.

18 *Suspice*] Cum admiratione aspice. *Tyrios*] Plinius ix. cap. 36. *Torrent. Tyrios mirare colores*] Colores purpureos.

20 *Gnavus mane forum*] Scribe : ‘Gnavus mane forum, et vespertinus pete tectum : Ne plus frumenti dotalibus emetat agris Mucius.’ Omnem curam ac studium impende, ne opibus te antecedit Mucius. Illum æmulare, illum mirare potius posses-

sionum causa, quam ut ille virtutis aut aliarum rerum causa (quod indignum fuerit, cum deterioribus sit ortus) te miretur. Argumentum ab absurdo. *Heinsius. Gnavus mane forum, &c.*] Tu gnavus et industrius prima luce confer te in forum, et vespere domum redito, ne Mucius, &c.

21 *Ne plus frumenti*] Pendent hæc a superioribus in hanc sententiam : Gaude ob partam eloquentiam, quam multitudo omnis in te admiratur : sed ingentes ut inde opes componere possis, dies totos foro invigilans, causas age ; ne si cesses, mutus aliquis atque elinguis et (quod indignum sit) multo te ignobilior, sola matrimonii sorte, plus frumenti congerat, quam tu tanta tua industria. Lego igitur, quemadmodum in omnibus vetustis exemplaribus scriptum repeteri : *Mutus et indignum quod sit, peioribus ortus.* Deinde per interrogationem : *Hic tibi sit potius quam tu mirabilis illi?* Scire enim debent nullum Romæ quæstum causis illis forensibus uberiores fuisse, præsertim si dicenti suffragabatur familiæ dignitas. Atque ita Mart. ‘Dives eris Romæ si causas egeris, inquis.’ *Torrent. Dotalibus emetat agris*] Ne metat et excipiat ex agris, quos ab uxore in dotem accepit, plus frumenti, quam tu.

22 *Indignum quod sit*] Indignum existens.

23 *Hic tibi*] Mucius.

24 *Quidquid sub terra*] ‘Sub terra esse,’ pro occultum atque obscurum esse accipio. Ex Sacris Litteris docemur, nihil sub sole novum ; neque aliquid esse, quod ant non fuerit, aut non postea etiam futurum sit. *Torrent. Quicquid sub terra est*] Virtus sola est immortalis, cætera pereunt. *In apricum præferet*] In lucem.

25 *Condetque nitentia*] Abscondet. *Cum bene notum*] Sic alibi ‘bene nummatum ;’ angendi enim vim habet dictio *bene*. *Torrent. Quum bene*

notum] Quum porticus ab Agrippa constructa (ubi causas agas) et quum via Appia ab Appio constructa conspexerit te bene notum, id est, fama celebrem, ire tamen, &c.

26 *Porticus Agrippæ*] Multa quidem et egregia Agrippæ opera: sed reliqua superavit templum, quod, Jovi et Diis omnibus consecratum, ipse 'Pantheon' appellavit, ante quod porticus, et area, et juxta thermæ. Areæ meminit etiam Gellius xiii. 5. 'In Agrippæ campo duambulabam.' Operis autem novitas ac magnificentia locum Horatii tempore fecit celebriorem. *Torrent.*

27 *Ire tamen restat*] Ad mortem. *Numa quo devenit et Ancus*] Spectant huc nonnulla, quæ notavi i. Od. 28. et iv. Od. 7. 'Quo pius Æneas, quo Tullus dives et Ancus.' Et efficax sane consolatio est, cum præstantium virorum mortis exemplo omnibus semel moriendum esse ostendimus. *Turneb.* vi. 18. *Torrent.* *Numa quo*] Numa et Ancus Romanorum reges.

28 *Si latus*] Quod jam sæpius monui, trita morborum corporis et animi apud Philosophos comparatio est. Atque equidem ut corpori laboranti, sic animo quoque pari cura, aut majore etiam, quanto scilicet gravior ejus ægritudo est, opem adferre debemus: sed in eo plerumque peccatur. Bene igitur Horatius finem ac formulam aliquam constitui oportere demonstrat, ad quam vivamus, et propositum urgeamus. *Torrent.* *Si latus*] Pleuritide. *Aut renes*] Nephritide.

30 *Si virtus hoc una potest dare*] Nempe recte vivere. *Fortis omissis*] Fortiter huic uni rei stude.

31 *Virtutem verba putas, ut Lucum ligna*] Optimi codices habent et *Lucum ligna*; atque ita omnino legendum est; nam retenta vulgari lectione, videri possit Horatius de luco id sentire, quod alterum rogat: et sensisse quidem credo: sed ita

sentire videri hoc loco noluit. Notum autem omnibus, lucum, sive Diis sive heroum animis consecratum, non tam materia, quam religione censeri. *Virtutem vero verba putant*, 'qui,' ut inquit Satyricus, 'Curios simulant et Bacchanalia vivunt:' quive de 'virtute locuti Clunem agitant,' moresque et emolumenta Philosophiæ in linguæ verborumque artes convertunt; et vitia facundissime accusantes, occultis ipsi vitiis madent. *P. Victorius Variarum Lect.* xxiii. 2. cni accedat *L. Florus*: 'Sed quanto efficacior est fortuna quam virtus! et quam verum est, quod ille moriens efflavit, non in re, sed in verbo esse virtutem!' *Torrent.* *Verba putas*] Num putas virtutem in verbis, non in actione consistere?

32 *Lucum ligna*] Lucus non ex solis arboribus constat, ut sylva, sed alicui numini sacer est. *Cave ne portus, &c.*] Si in ea es sententia, cave Mercator ne alter, &c.

33 *Ne Cybiratica*] *Cybira*, vel ut melius scribunt alii *Cibyra*, Phrygiæ urbs, xxv. civitatum conventu nobilis. Non temere ergo *Cybiratica negotia*, ut magna, commemorat Horatius. *Torrent.* *Ne Cybiratica*] *Negotia Cybiratica* dicuntur a *Cybris* urbe Ciliciæ populosa et ingenti. *Ne Bithyna*] *Bithynia* est in Ponto.

34 *Mille talenta rotundentur*] 'Rotundandi' vocabulo utitur, ob millenarii numeri perfectionem; quod enim rotundum, undique perfectum est: ut mox quoque, *et quæ pars quadret acervum*. Nam et quaternario sua perfectio est. *Torrent.* *Rotundentur*] Coacerventur, cumulentur, *Angl. luid round in a heap.* *Totidem altera*] Alia mille talenta.

35 *Tertia*] Mille. *Quadret acervum*] Etiam quæ pars perficiat, vel acervum in quadrum redigat, id est, quarta mille, quæ quatuor millia efficiunt.

36 *Scilicet uxorem*] Enumerat divi-

tiarum comoda, ut II. Sat. 3. 'Omnis enim res, Virtus, fama, decus, divina humanaque pulchris Divitiis parent.' Merito igitur 'regina pecunia,' quæ omnia temperat, omnibus imperat. *Torrent.*

37 *Et genus*] Nobilitatem. *Regina pecunia*] Pecunia in rebus humanis regnum obtinens.

38 *Suadela, Venusque*] *Suada* quidem sive *Suadela*, Græcis Πειθὼ dicta, una cum Venere, et Jove, et Junone, et Diana, inter nuptiales Deos a Plutarcho in Rom. quæstionibus enumeratur: neque eorum opinionem damnare ausim, qui Poëtam sic interpretantur, ut in conciliandis nuptiis, ubi nummi adsint, *Suadela* quoque et Venerem, duas potentissimas deas præsto esse dicat; quoniam ante tamen speciatim de uxore dixit, hæc de *Suadela* et Venere verba generatim exponi malim: ut quisquis scilicet nummatus est, ita quaecumque rem aggrediatur, Deas hæc habere propitias, ac proinde se felicem credat: ut olim Sulla eo nomine Venerem præcipue coluit; et ut *Felix* Romæ, sic inter Græcos Ἀφροδίσιος appellatus est. Vide Turneb. IX. 30. et XIX. 16. et XXII. 8. *Suadela, Venusque*] Eloquentia et venustas.

39 *Mancipiis locuples*] Esto nummatus et locuples, non servorum et clientum modo, qualis est Cappadox, sed pecuniæ quoque; non enim servorum multitudo te ditabit regemque faciet, quæ oneri potius est, quam honori, sed pecunia et ampla rerum possessio, qualem habuit Lucullus. *Cruq.* *Cappadocum rex*] Neque hoc etiam loco viris doctissimis assentior, qui *Cappadocum regem* pro mangone aut venalitiario exponunt. Meo itaque judicio divitias, avaro blandiens, sic extollit Horatius; ut ne regnum quidem expetendum esse affirmet, si, ut Cappadocum seu reguli seu primates solent, in servos quidem quotquot velis imperium habeas, sed num-

mis careas, ut nunc quoque in barbaris quibusdam nationibus usuvenit. Cappadoce autem, non minus quam 'Sardi venales,' celebrari etiam proverbio possint. Turneb. XXII. 8. et XXVI. 16. et XXX. 7. *Torrent.*

40 *Fueris hic tu*] Nolo ego ut tu sis talis, qualis fuit rex Cappadociæ, qui una re abundans cæteris egebat, sed Philosophiam sequere, cui nihil deesse potest, et talis esto, qualis fuit Lucullus. *Chlamydes Lucullus*] Hic ille Lucullus 'Xerxes togatus' appellatus ob occupatum ædificiis mare, et coæquatos montes. Hunc igitur potius æmulandum proponit Horatius: adeo opulentum, ut 'cum omnibus modis' (quod Catilinæ verbis ait Sallustius) 'pecuniam traheret vexaretque, summa tamen libidine divitias suas vincere nequiret.' Ejus igitur affluentiae exemplum hic cernimus. *Clamides* autem et *Clamidum* habent duo vetustissimi libri. *Torr.*

41 *Præbere*] Commodata dare. *Rogatus*] Rogatus a Præto ad spectaculum celebrandum.

42 *Qui possunt tot*] Non credo me tot habere, inquit Lucullus.

44 *Tollet omnes*] Sumeret.

45 *Exilis domus est*] Domus est inanis, et bonis non referta, ubi, &c. *Multa supersunt*] Hæc nimirum in tanta copia divitum libido est, ut miseri sibi videantur, nisi multa pereant; in sola illa exsuperantia beatitudinem collocantes. Quod cum vere sit abuti, perinde detestabile est, ac prorsus non uti, nam non utenti divitiæ quidem neque prosunt neque ornamento sunt: abutentem vero etiam lædunt et ignominia afficiunt. ut præclare Plutarchus lib. περὶ Φιλοπλουτίας, 'Atqui,' inquit, 'non his equidem indigemus: sed quibus superfluimus, his felices ac beati effici-mur;' perinde ac si ad pompam tantum ac spectaculum, non ad vitæ usum divitiæ expetendæ sint. *Torr.*

46 *Et dominum fullunt*] Ignorantur

a domino.

47 *Si res*] *Si pecunia.*

48 *Hoc primus repetas opus*] Ut divitias congreges.

49 *Species et gratia*] Tali morbo laborabat Burrus ille, de quo in Satyris: 'haberi Ut euperet formosus.' Sed ille puellis se jactabat, hic de populo inescando agitur. Est autem *species* ejusque rei forma atque habitudo: sed fere in bonam partem pro decore accipitur: unde et 'speciosus' vocabulum Horatio frequens. *Gratia* vero ab hominum magis opinione dependet, Veneris ac Charitum donum. Pet. Nannius Miscell. lib. iv. *Torrent. Species et gratia præstat*] Deus externum, honores et magistratus. *Species, &c.*] *Species*, hic non formam significat, sed splendorem et magnificentiam: sic dicta a spectabilitate, quod magnificentia honoris, et cultus omnium oculos in se convertat. *Nannius.*

50 *Servum, qui dictet nomina*] Mercemur servum nomenclatorem. A nomenclatore ille, qui magistratum peteret, monebatur, quo nomine quisque civis, qui in suffragiis aliquid valeret, appellaretur, et suo quemque nomine compellere, benevolentiam conciliat. *Lævum*] Ita quidem Lambinus; sed quotquot vidi codices Mss. *sævum* legunt: quod pro 'durum' exponere licebit; ut non unius Scholiastæ verbis adscriptum observavi. Accedat 'cogendi' verbum, quo mox nititur: sævus enim ac lentus est, qui ad prensandum pæne compelli debeat. Nec mirum, cum etiam illos, quos oderant (non dico ignotos tantum) et ex infima fæce quosdam salutare deberent candidati; ni facerent, certi repulsæ: atque adeo adepti magistratum, vix aspectu eos dignabantur, quos tam blande interpellaverant. *Torrent. Lævum*] Qui domino astans lævo ipsius latere extrema manu impulso admoneat, ut illum et illum salutet.

51 *Qui fodiat latus et cogat trans pondera dextram Porrigere*] Mirum quantopere hic locus torserit interpretes. 'Mittere' autem 'dextram trans pondera,' nihil aliud fuit, quam toga brachium exerere; hoc est dextram trans togam brachio atque humero obductam porrigere, quæ quoniam brachium premeret et oneraret, ideo poetice *pondera* appellat. Monet enim Horatius, emendum esse servum Nomenclatorem, qui quoties quis in aliqua tribu gratus occurreret, dominum moneat lævum latus fodiendo, ut brachium veste cohibitum exerat, sive extra togæ pondera mittat, ad civem cum prensandum. *Ferrarius. Fodiat latus*] Ut admonendi causa, digitis, tanquam stimulis quibusdam aculeisque, fieri solet. Terentius Hecyra: 'Dic jussisse te. *PHIL.* Noli fodere: jussi.' Nihil igitur hic imutare ausim: *fodicet* tamen in tribus exemplaribus sine ulla litura legitur; adscriptumque in uno: 'Fodicare, est leviter ac superficie tenus fodere;' et mihi sane magis aridet. *Turneb. xi. 12. et xxviii. 38. Torr. Et cogat trans*] Et cogat herum trans saxa aut trabes magni ponderis dextram porrigere, vel benevolentiae in eundæ vel auxilii causa. *Trans pondera dextram Porrigere*] Quamquam hunc locum varie interpretantur viri eruditi, nolim tamen quemquam dubitare, quin ad prensantis gestum referre debeat: non ut auxilium in turba laboranti ferat, aut ut lapsum erigat; sed ut ea humanitate petitor suffragatorem sibi devinciat. Quod vero ait *trans pondera*, prementis populi, ut in tanta multitudine fieri solet, onus atque molestiam significare voluit: atque adeo quicquid accedere et prensare volenti obstet, ut id omne propulsare eum compellat nomenclator, ne quovis pacto is, qui apud tribus gratus sit, a candidato negligi et præteriri videatur. Atque ita ii. Sat. 6. 'Luctandum in turba:' et

mox: 'Tu pulses omne quod obstat.' Quam interpretationem ideo libentius amplector, quod in campo Martio, ubi comitia fiebant, quæ vel moles, vel machinæ, vel sarraca aut planstra prensationi impedimento esse potuerint ignoro. Nec Francisco Florido assentior, qui *pondera* pro lecticis interpretatus est Lect. succisivarum 1. 9. Vide et Turneb. xxii. 8. Franc. Luisini Pargeron iii. 41. *Torrent.* *Pondera*] Vel pondera hic nominat, saxa ponderosa, trabes, et ejusmodi, quæ nominat Hesychius σήλωες, pontis loco in hieme præsertim itineribus projectos lapides ingenteis, σήλωες, inquit, οἱ πρὸς τῇ βάσει λίθοι. Unde illud quoque est Virg. Georg. iv. de apibus: 'Et grandia conjice saxa, Pontibus ut crebris possint consistere.' *Cruq.*

52 *Porrigere*] Gratioso apud aliquam tribum civi. *Hic multum in Fabia valet, ille Velina*] Notum nunc omnibus tribus fuisse Romæ xxxv. in quas divisus populus Romanus suffragia ferebat. Inter eas *Fabia*, a Fabiorum gente dicta: et *Velina*, non a Velia urbe olim Lucaniæ, ut quidam voluere, sed a lacu Velino in Sabinis sic appellata; ac novissime una cum Quirina prioribus xxxiii. adjuncta A. U. C. 513. a Manlio ii. et Q. Lutatius Coss. *Torrent.* *Hic multum*] Verba sunt nomenclatoris. *In Fabia valet*] Hic in tribu Fabia, ille in tribu Velina valet.

53 *Cuilibet hic fasces dabit*] Hic, cui suffragatus fuerit, consulatum dabit, tot secum trahit suffragatores. *Eripietque curule*] Eripiet curule ebur, id est, curulem eburneum, cui volet importunus, (id est, irrequietus) dum voti compos fiat.

54 *Frater, pater*] Blandientium verba, ut ii. Sat. 1. 'Cupidum pater optime.' *Torrent.*

55 *Facetus adopta*] Blandissime saluta unumquemque, et facete tibi adjunge.

56 *Bene vivit*] Si sit fælix. *Lucet, eamus*] Dies est, surgamus, conquiramus obsonia palato gratissima.

58 *Plagas*] Retia.

59 *Differtum transire*] Forum hominibus plenum.

60 *Unus ut e multis*] Ut insignis mulus et præaltus.

61 *Emtum mudus aprum*] Aprum emptum, non a se venante captum. *Crudi tumidique lavemur*] Persius Sat. iii. 'Turgidus hic epulis atque albo ventre lavatur.' Id autem facitabant, quo novam sibi famem comparent: quamquam Laconica ad hoc magis landabantur. *Torrent.* *Tumidique lavemur*] Saturitate inflati descendamus in balneas.

62 *Cærite cera digni*] Digni qui ignominia notentur; proverbiali schemate dictum. *Cære* enim sive *Cærete* Straboni lib. v. Καίρεα, Stephano Καίρη, ante Agylla a conditoribus suis Pelasgis appellata, nobilissimum olim Etruriæ oppidum fuit, non procul a Tarquiniiis. Cnjus incolæ Cærites, aut a Cærete Cæretani, quod bello Gallico Virgines Vestales una cum sacris benigne recepissent custodissentque, municipes omnium primi effecti sunt: jus quidem civitatis populi Rom. beneficio adepti; sic tamen ut negotiis et honoribus vacarent: longo enim tempore municipia non plus juris habuere. Unde factum postea, ut tabulæ Cærites appellarentur, in quas vice versa referebantur, non qui beneficii loco, ut ante Cærites; sed qui ignominia causa moti tribu, suffragiis privabantur. Gellius xvi. 13. et Pet. Crinitus de honesta disciplina vii. 6. Turneb. xxi. 11. *Torrent.* *Cerite cera*] Tabula Ceritum digni, id est, sine lege viventes. Ceritibus enim a populo Romano devictis negatum fuit suffragiorum ferendorum jus.

63 *Remigium vitiosum*] Quum simus quasi remiges, et socii Ulyssis, vitii et libidinibus addicti.

64 *Cui potior*] Quibus remigibus. *Interdicta voluptas*] Ab Ulysse interdicta.

65 *Mimnermus*] Mentio ejusdem præstantissimi ac vetustissimi Poëtæ in Epist. ad Florum lib. II. et apud Propertium. Philologus ex Suida: Mimnermus elegiarum scriptor fuit, qui sectam Epicuream secutus, eam vitam beatam putat, quæ in amoribus et jocis transigitur. Vide Pet. Nannii Miscell. lib. IV. *Mimnermus uti censet*] Poëta venerens.

66 *Vivas in amore jocisque*] Licet ut vivas.

67 *Istis*] Quæ dixi de summo bono.

68 *Condidus imperti*] Benignus imperti. *Si non*] Si non rectius nosti, utere jam a me dictis.

EPIST. VII. AD MÆCENATEM. Mæcenati se excusat quod promissis non steterit, ejus in se liberalitatem commemorat et laudat, sed libertatem et animi tranquillitatem omnibus amicorum donis et quibuslibet divitiis anteponendam esse, atque adeo eum qui paucis contentus vivere didicit, incommoda quæ vitam ambitiosam comitantur, non posse ferre innuit.

1 *Quinque dies*] Exorditur a remotione culpæ in morbi timorem, propter æstum canicularum. *Cruq. Rure futurum*] In Sabina regione, ubi villam habuit Horatius amœnissimam.

2 *Sextilem totum*] Hic mensis sextus a Martio, qui annum apud veteres inchoabat, 'Augustus' postea dictus est; ut Quintilis 'Julius.' Et Horatius quidem, vitandi æstus causa, eo mense ab Urbe abesse voluit: at Cæsar ipse Augustus hieme magis infestam valetudini suæ Urbem expertus est. Suet. cap. 72. *Torrent. Sextilem totum*] Totum mensem Augustum absui. *Atqui Si me vivere*] Optimi codices numero quinque legunt atque. *Torrent.*

4 *Quam mihi das ægro*] Dabis illam

veniam, quam mihi dares ægro.

5 *Dum ficus prima*] Donec fervet Canicula, quo tempore ficus primum maturescunt. *Ficus prima*] 'Ficem biferam' esse diximus II. Sat. 2. 'Cum duplici ficu.' *Torrent.*

6 *Designatorem*] Duo codices *designatores*; adscriptumque in altero, 'Designatores dicuntur funerum mancipis et ordinatoris: nam dissignare est ordinare, unde et qui locos in theatris spectatoribus distribuunt, dissignatores dicebantur. Præterea dissignare est confundere: ipse alibi: 'Quid non ebrietas dissignat?' Sic ille, quisquis fuerit. Sed receptam servo, auctore Donato, in illud Terentii Adelphis: 'Modo quid designavit?' ait enim 'designare' esse rem novam facere: et quia in funebribus pompis multa fiebant nova ac spectanda ad retinendum populum, dictos inde 'designatores' qui præerant: et, ut ego quidem arbitror, suum cuique locum atque ordinem præscribebant. Vide Pet. Nannii Miscell. lib. IV. *Torrent. Designatorem*] Designator est, qui constituendæ funebri pompæ præest. *Lictoribus atris*] Facete libitinarium suum, tamquam curulem honorem gereret, lictoribus ornat, qui in funebri ministerio fuere vespillones, sandapilarii, ustores, polinctores, præficæ, et alii id genus homines; atrii omnes, et vestis causa et ominis. *Torrent. Lictoribus atris*] Ministris libitinariis pullatis.

7 *Dum pueris*] Dum mater liberis suis metuit.

8 *Officiosa sedulitas*] Appositissima significatio plebeculæ cum suis advocatis sollicitæ in causis familiaribus, quas ideo nominat 'opellæ,' quæ cum sint minimi fere momenti, eas tamen agunt, quasi de rebus maximis sit contentio. *Cruq. Officiosa sedulitas*] Nimia diligentia in officio præstando suis clientibus. *Opella*] Opera in foro.

9 *Testamenta resignat, &c.*] Mortuo

testatore cuicumque petenti aperire jubet tabulas prætor: quæ vere tabulæ non dicuntur, nisi signatæ septem testium signis, qui hinc etiam 'signatores' dicebantur. Bene igitur Horatius, cum nihil aliud sit 'resignare,' quam quod signatum est aperire. Quod vero mox sequitur 'euncta resigno,' et III. Od. 29. 'resigno quæ dedit,' potius ad litterarum obligationis aut donationis tabulas retulerim. Contractuum enim quorumcumque instrumenta scripto concepta, 'tabulas' appellamus, ut de matrimonio Juvenal. 'Signatæ tabulæ, dictum feliciter.' *Torrent.* *Testamenta*] Testamenta aperit post mortem testatoris.

10 *Quod si bruma*] Vult Laubinus particulam *si* hoc loco non conditionem, sed tempus significare: perinde ac si dixisset: 'Cum bruma advenit.' et ita quidem modestiæ causa, ob vitæ futurique temporis incertitudinem, sæpe loquebantur antiqui. Virg. v. 'Præterea si nona diem talibus alium Anora extulerit.' Mallem tamen hic conditionem esse: ut qui dies tantum quinque ruri se absfuturum pollicitus fuerit, et jam toto mense desideretur, etiam autumnus se emansurum dicat; neque hoc solum, sed et hieme tota Tarentum, aut alio ad mare, ubi ær temperatior sit, abiturum, si forte locis Romæ vicinis nivem jacere contigerit: sic enim Albanos hic agros intelligo: ut, 'Albanasque timent securus.' *Torr.* *Illinet*] Asperget.

11 *Ad mare descendet*] Ad civitatem maritimam. *Vates tuus*] Horatius.

12 *Contractusque leget*] Parens erit in legendo. Metaph. ducta a navigantibus, qui vasa contrahunt, ut effugiant naufragium.

13 *Et hirundine*] Vere ineunte, cuius est hirundo nuntia. *Hirundine prima*] Notum proverbium Græcis pariter et Latinis usurpatum: 'Una

hirundo non facit verus' nam 'præmuntia veris hirundo.' abeunt nempe hibernis mensibus hirundines; et redire incipiunt ante diem VII. Kal. Martii: quo tempore plerique Græcorum, maxime Rhodii, sollenni quodam more et invitare hirundinem et ei stipem vicatim certis cantuunculis colligere solebant; quod *χελιδωνίσειν* dicitur, teste Athenæo lib. VII. *Torrent.*

14 *Calaber jubet hospes*] 'Calabri hospitis' munera recte dici poterunt, quæcumque sine delectu, sine venustate ac gratia, obtruduntur potius quam dantur: ut ex his lepidissimis Horatii versibus apparet: qualia ferme veterum olim missilia, quæ non tam donanti, quam Fortunæ debebantur. *Torrent.*

15 *Vescere sodes*] Obsecro indulge genio, esto hilaris: o hilaritas rustica, et in pyris, pomis, nucibus, quam laudabilis Calabri prodigalitas! *Cruq.* *Vescere sodes*] Verba Calabri ad hospitem viatorem.

16 *Jam satis est*] Verba sunt viatoris. *At tu quantum*] Inquit Calaber. *Benigne*] Liberaliter mecum agis, ait viator.

17 *Non invisa feres*] Grata feres munuscula, inquit Calaber.

18 *Tam tencor*] Verba viatoris. *Onustus*] Pyris tuis oneratus.

19 *Ut libet*] Facito ut libet, inquit Calaber.

20 *Prodigus et stultus*] Stulte prodigus is vere dici potest, qui in dando nec personam, locum, nec tempus novit, sed sine delectu metitur omnia ex animi sui sententia, donans tam dignis indigna, quam contra. *Cruq.*

21 *Hæc seges ingratos*] Quem enim ingrati animi fructum exspectet, qui temere donando nullum ipse muneri pretium ponit? Et quod sine iudicio nullo fit, beneficium esse negamus. *Torr.* *Hæc seges ingratos*] Hæc inconsiderata rerum vilium et super-

finarum donatio semper parit ingratos.

22 *Dignis ait esse paratum*] Ex Carisio Grammatico *paratus* legendum esse primus nos admonuit Guil. Canterus Nov. Lect. vi. atque ita Virg. ‘Sensit medios delapsus in hostes;’ pro sensit se delapsum. *Torrent.* *Dignis ait esse paratum*] Dicit se viris bonis esse paratum.

23 *Quid distent æra lupinis*] Nota lupini leguminis vilitas, quo Cynici fere vescabantur. Andreas quidem Alciatus Parergon lib. vii. naporum rotulis, ut ipse vocat, Comædos uti solere pro anro tradit. Verum ego illorum potius sententiæ subscribo, qui lupina ancorum in scena vicem subisse volunt: et colore enim et ipsa forma anro signato proxime accedunt: et nunc quoque in Italia pascendo pecori ejus leguminis usus est. Turneb. i. 15. et xix. 7. et xxv. 29. *Torrent.* *Quid distent*] Non ignorat quæ sit differentia inter bonos et malos numinos, id est, inter bonos et malos homines.

24 *Dignum præstabo*] Effecturum quidem se promittit, ne collati beneficii aut Mæcenatem ipsum peniteat, aut alius quispiam tamquam indigno collatum reprehendat: monet tamen, ut ætatis jam deducens ratio habeatur. *Torrent.* *Dignum præstabo me etiam pro laude merentis*] Ego (inquit Horatius) me gratum præstabo et dignum laude promerentis, id est, laude ejus qui beneficia est promeritus.

25 *Discedere*] A te discedere. *Reddes*] Reddes meliores annos, quos tecum consumpsi.

26 *Nigros angusta fronte capillos*] Capillos nunc canos in fronte, lata propter calvitium. *Angusta fronte*] Nulla nempe calvitie deformi: senibus enim crescit frons cadentibus capillis. Lib. i. Od. 33. quod ait, ‘Insignem tenui fronte Lycorida;’ non brevem atque angustam frontem intel-

Delph. et Var. Clus.

ligo, sed teneram ac levem, nec rugis nævisque asperam, ut ἀπαλδὺν μέτωπον puero suo pingi poscit Anacreon. *Torrent.*

28 *Inter vina*] Reddes ætatem ad levitates amatorias aptam. *Morere protervæ*] Iniquo animo ferre, quod juvenem, non senem decet.

29 *Tenuis*] Inani ventre.

30 *Repserat in cumeram frumenti*] Introierat in vas vimineum frumentarium. *Cumeram frumenti*] Quid ‘cumeræ’ sit, i. Sat. 1. diximus. Turneb. v. 13. *Pustaque*] Bene saginata.

31 *Tendebat*] Conabatur.

33 *Cavum*] Locum excavatum. *Quem macra*] Quem gracilis intrasti.

34 *Hac ego si compellat*] Ego Horatius, si hac vulpeculæ imagine, similitudine, et conditione a te, o Mæcenæ, compellat, quod sc. alia ratione ab hac servitute mihi discedere non liceat, nisi vulpis exemplo, accepta munera restituam, et tum demum mihi restituar, utque mei juris sim, malo pauper et liber, quam dives et servus esse; et sic cuncta resigno. *Lubinus.* *Hac ego*] Hac similitudine. *Cuncta resigno*] ‘Resignare’ hic non pro restituere accipio; id enim neque Mæcenati neque Horatio honestum fuisset; sed pro quomodocunque relinquere: ut honestam, quod ait alibi, paupertatem sine dote potius amplectatur, quam imminutæ libertatis tædium ac molestiam Romæ ferat. ‘Resignare’ est irritum facere quod convenerat. *Torrent.* *Cuncta resigno*] Omnia, quæ mihi dedisti, restituo.

35 *Nec somnum plebis*] Non, ut plerique solent, privatæ tæmiorum vitæ securitatem otiumque se laudare dicit, postquam ipse jam satur ac dives effectus sit; uti et vulgo dici solet: ‘Qui satur est, pleno laudat jejunia ventre;’ sed vere atque ex animo, ut hominem verecundum decet. *Torrent.* *Nec somnum plebis laudo*] Nec quietem plebeiorem hominum laudo, eo

Horat.

5 X

quod sumptuosis epulis sim plenus, aliter sensurus, si egerem. *Altitium*] Satur avium domi saginatarum.

36 *Arabum liberrima*] Vide 1. Od. 29.

37 *Verecundum*] Me paucis contentum.

38 *Audisti coram*] Appellatus es a me rex, propter munificentiam, pater vero propter tuum erga me amorem, sive præsens tecum sum, sive absens.

39 *Inspice*] Tecum considera. *Donata reponere*] Reddere quæ mihi donasti.

40 *Haud male Telemachus*] Hoc exemplo Menelai et Telemachi, dilucide docet, fuisse honestius, nec Mæcenatem dare, nec se munera accipere, quam nunc reddere. *Crug. Haud male Telemachus*] Locus ex Odyss. Δ. *Torr. Proles patientis Ulyssæi*] Menelao respondet.

41 *Non est aptus*] Verba Telemachi ad Menelaum.

42 *Porrectus spatii*] Non extensus in longum. *Nec multæ prodigus herbæ*] Nec herbæ ferax.

43 *Atreide*] O Menelae, Atrei fili.

44 *Regia Roma*] Roma magnifica.

45 *Sed vacuum Tibur placet*] Sed Tibur non populosum placet. *Aut imbelles Tarentum*] Tarentum voluptuarium.

46 *Philippus*] Hic ille L. Marcius Philippus Consularis et Censorius, qui duobus summis oratoribus Crasso et Antonio proximus eloquentia, opibus et gravitate florentissimus fuit civitatis: magno vir ingenio, in primisque clarus; et, quod ait Cicero de Offic. lib. II. gloriari solitus, se sine ullo munere adeptum esse, quæ haberentur amplissima. *Torrent. Philippus*] Orator, in altercando nobilis.

47 *Ab officiis*] A forensibus. *Horam*] Horam diei.

48 *Foro nimium distare Carinas*] Atqui Virgil. Æn. VIII. hæc conjungit: 'Passimque armenta videbant,

Romanoque foro et lautis mugire Carinis;' nec sane multum distabant: et alioqui, cum magnus esset vicus, remotior forte a foro Philippi domus fuit. Mira autem vici illius celebritas; in quo et Pompeii et Cicerones et plures alii viri principes habitaverunt: qua de causa, ob ædificiorum speciem, atque amplitudinem 'lautas' Virg. appellavit. *Torrent. Carinas*] Viam Romæ sic dictam ab ædificiis factis in similitudinem carinarum, in qua via domus erat Philippi.

50 *Adrasum quemdam*] Ita ut e tonstrina venerat: quamquam hoc ipsum ad nitorem spectat, crebro radi et in tonsoris sive pergula sive porticu (quo vacui et otiosi homines convenire solent) sessitare: 'vacuam' etiam vocare possis, quod hora diei octava jam ad cœnam omnes discessissent. *Torrent. In umbra*] In tonstrina.

52 *Demetri*] Philippus servum suum Demetrium alloquitur. *Non late*] Non stulte.

53 *Et refer*] Mihi renuntia. *Unde domo*] Ut 'domo Carthaginensis,' Plautus Pœnulo: 'Qui genus, unde domo;' et iterum: 'Qui Cærete domo,' Virg. Æn. VII. *Torrent. Unde domo*] Ex qua familia.

54 *Cujus fortunæ*] Pauper an dives. *Quoræ patrono*] In cujus clientela.

55 *Il*] It puer. *Vulteiū nomine Menam*] *Menam* scribendum arbitror: ut a vili pisciculo, qui Græce *μῆνις* dicitur, Plinius *Menam* vocat, cognomen traxerit. *Torrent.*

56 *Tenui censu*] Pauperem esse.

57 *Et properare loco*] Id est, in loco. Ut, 'Dum resque locusque sinebant.' *Torrent. Et properare loco*] Et viatorem, vel mercatorem agere lucri causa. *Et cessare*] Interdum otiosi. *Et quærere et uti*] Divitias acquirere, iisque uti, quod non facit avarus.

58 *Parvisque sodalibus*] Gaudentem uxore et liberis, et domicilio stabili,

non vita vaga. *Et Lare certo*] Cru-
quius legendum putat, *et Lare cur-
to*; nam pauperiores in pergulis ha-
bitabant, ut et meretrices. *Lare cer-
to, &c.*] Non ita ut ille: 'Scurra va-
gnus, qui non certum præsepe tene-
ret.' *Torrent.*

59 *Decisa negotia*] Post negotia
confecta. *Campo*] Campo Martio, ubi
valetudinis causa corpus exercebat.

60 *Scitari licet*] Verba sunt Philip-
pi.

61 *Credere*] Credebat.

62 *Mirari*] Mirabatur. *Benigne,
Respondet*] Sensus apertus et facilis:
quare Lambino in priorie editione as-
sentior. Aliter tamen Muretus et
Turnebus v. 13. et sane nolim conten-
tiosus esse. Quod vero sequitur, *ne-
gat ille mihi*, artificiose admodum di-
vitis a paupere contenti gestum ex-
primit; uti et servuli, hero obse-
quentis, *negat improbus*. *Torrent. Be-
nigne*] Gratias agit tibi ingentes.

63 *Negat ille*] Verba sunt Philip-
pi. *Negat improbus*] Negat improbe,
inquit Demetrius.

64 *Negligit*] Te non curat, aut for-
midat.

65 *Tunicato scruta popello*] Digna
emtoræ merx: non contentus enim
'popellum' dixisse, addit 'tunica-
tum,' ut infimæ plebis sæcem signi-
ficet: sine toga enim honestiorem
aliquem in publicum prodire probro-
sum erat. *Scruta* vero quæ sint ex
Lucilio discimus, apud Gellium III.
14. cum proverbiali schemate sic
dixit: 'Qui nî? et scruta quidem et
vendat scrutarius, laudat Præfractam
strigilem, oleam improbus dimidia-
tam.' *Scruta* igitur idem quod 'fri-
vola' apud Juvenal. Sat. III. 'Dum
frivola transfert.' Et iterum Sat. v.
'Romanorum omnia regum Frivola.'
Perlepidæ enim sic veterum regum
supellectilem appellat: Festus quo-
que vasa fictilia quassa proprie ait
significare id vocabulum: et ideo non
male Sidonius Epist. lib. VII. ntrum-

que conjunxit: 'Nunc quædam fri-
vola, nunc ludo apta virgineo scruta
donabat.' Hinc porro 'scrutarius,'
eademque ratione 'frivolarinus' dici
posset. Plura Cælius x. 56. et Tur-
neb. v. 13. Quidquid sit, quia Vul-
teium præconem paulo ante fecit;
non tam scrutarium fuisse existimo,
quam præconis operam locasse, cum
præteriens Philippus eum ad cœnam
invitabat: unde interpretamur id
quod sequitur, *mercenaria vincla*. *Tor-
rent. Scruta*] Merces viles. *Popel-
lo*] Plebeculæ, tunicis, non togis
utenti.

66 *Occupat*] De hoc vocabulo non
male Nonius: significat autem præ-
venire, præcipere, antevertere, ag-
gredi quoque et detinere. Virgilius
quoque Æneid. VI. 'Occupat Æneas
aditum custode sepulto.' *Torr. Oc-
cupat*] Antevertit.

67 *Excusare*] Excusabat. *Merce-
naria vincla*] Occupationes mercena-
rias.

69 *Providisset*] Sic namque Terent.
Andr. 'Hernus est, neque provide-
ram.' Excusat autem Mæna quod se
occupari permiserat. Lambinus le-
git *provisisset*. *Torrent. Providisset*]
Ante vidisset. *Sic ignorisse*] Verba
sunt Philippi.

70 *Ut libet*] Sit ita, inquit Mæna.
Ergo] Post horam nonam, inquit Phi-
lippus, venies, id est, tribus horis
ante solis occasum. Quando Romani
e balneis egressi cibum capiebant.

71 *Nunc i: rem strenuus auge*] Id
est, strenue rem auge. Vel in re
augenda strenuum te ostende. *Steph.
Rem strenuus auge*] Rem familiarem
auge.

72 *Ut ventum*] Postquam. *Dicen-
da, tacenda*] *Ἐντὰ καὶ ἀπὸντα*, *funda ne-
funda*; cui concinit hoc proverbium,
'Quicquid in buccam venit:' hæc
autem accipienda sunt in eum sen-
sum, nimirum Vulteium sua negotia
inconsiderate effutivisse. Turneb. v.
13. *Cruq. Dicenda tacenda*] Libere

quidvis locutus.

73 *Tandem dormitum*] Jubetur ire domum.

74 *Visus*] Visus est.

75 *Mane cliens*] Ut et salutandi et comitandi, si opus esset, officium perageret; ut III. Od. 1. 'Illi turba clientium Sit major.' *Torrent. Mane*] Postridie. *Certus conviva*] Qui etiam non vocatus adesse posset: non qualis ille apud Juven. Sat. v. 'Ergo duos post Si libuit menses neglectum adhibere clientem,' &c. *Torr. Certus conviva*] Quotidianus conviva.

76 *Indictis comes ire Latinis*] Decorum observat. Philippum enim, quem fortein ac strennum agendisque cansis clarum esse dixerat, non nisi ferialibus diebus abesse conveniebat: siquidem, 'Ferialium ratio,' ut inquit Cic. de Legib. II. 'in liberis requiem habet litium et iurgiorum, in servis operum et laborum.' Id vero Latinis feriis vel maxime servabatur. *Torrent. Indictis comes ire Latinis*] Feriis Latinis a Consule imperatis. In quibus non licebat aliquid agi in urbe.

77 *Impositus mannis*] Hoc quoque Mænæ commoditati datum, ut manniculo veheretur, uti dives ille Mæna libertus, Epod. IV. 'Appiam mannis terit.' *Torrent. Mannis*] Equis pnsillis. *Cælumque Sabinum*] Aërem Sabinum.

78 *Non cessat laudare*] Vulteius.

79 *Querit*] Philippus.

82 *Mercatur*] Vulteius agellum mercatur.

83 *Ex nitido fit rusticus*] Ut 'nitidum' aute descripsit, adrasum, 'currentem leniter ungues;' ita nunc 'rusticum' scabrum intonsumque. *Torr. Ex nitido fit*] Ex urbano fit incultus et obsoletus.

84 *Et vineta*] Loca vitibus consita solum habet in ore.

85 *Et amore*] Lucri studio tabescit. *Senescit*] Ut 'senium' veteres pro odio, tædio, ac molestia dixere; sic

etiam 'senescere' pro cruciari ac macerari. *Torrent.*

87 *Spem mentita seges*] Simile illud Tibulli lib. II. 'Neu seges illudat menses fallacibus herbis.' At contra alibi: 'Segetis certa fides meæ.' *Seges* autem a serendo dicta, et fructus ipsos, et terram fundumque unde nascuntur, significat. Atque ita 'stimulorum seges' apud Plaut. Aulul. convitium est in servulam; cuius tergo non aliter stimuli inhæreant, quam agro fruges. *Torrent. Spem mentita*] Postquam ager satus, minus reddidit, quam speraverat agricola.

88 *Mediæ de nocte*] Paulo post mediam noctem.

90 *Scabrum intonsumque*] Squalidum et implexum.

91 *Durus*] Homo ferreus et laboriosus. *Attentusque*] Attentus ad rem, id est, avarus.

92 *Pol*] Verba sunt Vulteii.

93 *Ponere nomen*] Nomen imponere. Alii, *dicere*.

94 *Quod te per*] Propter quod te obsecro, vel, quam rem te obsecro. *Per Genium*] Ita de colono quodam suo etiam Seneca Epist. XII. ad Lucium: 'Per Genium meum se omnia facere, in nulla re cessare curam suam.' Atque ita fere servi per heri Genium jurare soliti, ut per heræ Junonem, ancillæ. *Torrent.*

96 *Qui simul asperxit, quantum dimissa petitis*] Qui Philippus posteaquam consideravit, quantum dimissa, id est, relicta distent a petitis, dixit hæc verba: Redeat Vulteius in urbem quam primum et vitam urbanam, quam reliquit, repetat.

98 *Metiri se*] Monemur omnes, ut nostra sorte contenti, ne acquiramus aliena. Tale est illud Persii: 'Tecum habita, et noris quam sit tibi curta suppellex.' *Cruq. Suo modulo*] Sua formula et mensura. *Verum est*] Æquum est.

EPIST. VIII. AD CELSUM ALBINOVANUM. Ad Celsum scribens, se mi-

nus animo, quam corpore valere dicit, in se ipso cum alia quadam vitia, tum inconstantiam reprehendens; sed ita ut illum in persona sua taxare videri possit. A Musa autem de non ferenda immoderate et insolenter fortuna eum vult admoneri.

1 *Celso*] Celsus Corneliorum et Papiorum cognomen fuit, ut ex veteribus nummis apparet; Albinovanus vero Postumiorum, apud Appianum Bell. Civ. lib. i. Sed et P. Albinovanus commemoratur in nobili illa Lentuli apud Macrobinum cœna iii. 4. uti et M. Tullius Albinovanus ad Q. Fratrem Epist. ii. 3. Celsus igitur iste duo cognomina habuit. *Torrent.* *Celso*] Hac Epistola, fere per antiphrasin intelligenda, suo more depingit Horatius Celsum suis coloribus, idque sub sua persona liberius, quem arguit arrogantia et nimia levitatis, ut qui quovis vento mobilior, in nulla certa firmaque vitæ ratione sibi constet, nec recte consulentibus morem gerat. *Cruq.* *Gaudere, et bene rem gerere*] Ordo est: O Musa a me rogata, refer, id est, renuntia Celso Albinovano *χαλπεῖ καὶ εὐπράττειν*, ut gandeat et bene rem gerat.

2 *Comiti scribaque*] ‘Comites’ et apud JCtos nostros et apud optimos quosque auctores nominantur, qui una cum magistratibus in provincias proficiscebantur: et hi quidem ‘Comites’ vel certo aliquo officio fungebantur, (inter quos Cicero Verr. iv. ‘præfectos,’ ‘scribas,’ ‘medicos,’ ‘accensos,’ ‘aruspices,’ ‘præcones’ enumerat,) vel sine certo officio erant, et ‘amici’ potius appellabantur; unde ‘amicorum cohors’ dicta. Quod autem ‘cohors’ dicitur, id, ni fallor, inde factum, quod prætorianorum instar esse viderentur. Et sane ‘comites’ illos, sive ‘amicos,’ pro cuiusque auctoritate ac potentia ita distingui solere, ut alii primæ, alii secundæ, alii tertiæ etiam admissionis diceren-

tur. *Torr.* *Comiti*] Qui tanquam inferior amicus Neronem comitatur. *Scribaque Neronis*] Notario, Angl. a *secretary*.

3 *Si quæret*] Variant hic antiqua scripta; in aliis est *quærit*: alia habent, *quærat*; sed plura, *quæret*. *Cruq.* *Minantem*] Superbe promittentem.

4 *Nec recte, nec suaviter*] *Recte vivere*, est cum virtute vivere, qua sine jucunde vivi posse Epicurus ipse negabat. *Torrent.*

5 *Contuderit*] Fregerit. *Oleamque momorderit æstus*] Tale illud iii. Od. 1. ‘Fundusque mendax, arbore nunc aquas Culpante, nunc torrentia agros Sidera, nunc hiemes iniquas;’ caussas enim sterilitatis recenset. Eaque de re aliquid P. Victorius Var. Lect. xxxii. *Momorderit*] Siccitate affecerit et læserit.

6 *Longinquis armentum agrotet in agris*] Sic nostri codices septem, pro *arvis*, ut ante legebatur. Quod autem *longinquis* addit, eo opinor referendum, quod plurimi Romanorum, qui publica conducebant vectigalia, ingentem et ex arationibus et ex pecuniaria etiam provinciis quæstum faciebant. *Torrent.*

7 *Sed quia mente*] Quia animo ægrotus magis quam corpore, velim nil, &c. *Mente minus validus*] Quæsitum a Plutarcho et aliis Philosophis, ‘Utri periculosiores, animi an corporis morbi?’ Atque equidem animo nos gravius ægrotare vel sola illa ratio ostendit, quod nec morbum agnoscimus, nec medicum toleramus, ut Epist. 2. vidimus. *Torrent.*

8 *Quod leveat agrum*] Quod releveat agrum.

9 *Fidis offendar*] Satis acerbæ ex sua persona docet Horatius, Celsum esse incurabilem, et animi prope depulsi, cuius malum, nimirum arrogantiam, jactantiam, inconstantiam, nominat metaphoricæ ‘funestum veterum;’ in proposito sc. pertinaci-

am. *Cruq.* *Fidis offendar*] Quia fidis offendar.

10 *Cur me funesto*] Propterea quod. *Funesto propter arcere vterno*] Recte animi sui morbum 'veternum' appellat. signa enim manifesta cum alia, tum illud maxime, quod mente torpens excitari se non patiat: 'Nil audire velit, nil discere quod levet ægrum.' Quare 'stolidum' appellat 'veternum' Catullus Epigr. ad Colonium, et Latini 'marcorem,' ut ab oblivione 'lethargum' Græci. Provenit autem fere ab intemperantia et immodica potatione, sæpe in hydroperem ac tabem desinens. *Torr.* *Veterno*] Lethargo, qui inexpugnabilis est dormiendi necessitas. Metaphorice hic ponitur pro arrogantia, levitate, inconstantia.

11 *Sequar*] Quia sequar quæ, &c.

12 *Romæ Tibur amem*] Quia nbi sum Romæ, amem Tibur, *ventosus*, id est, inconstans et vento popularis auræ plenus. *Ventosus*] Et alibi 'ventosa plebs,' ut 'mobile vulgus.' *Torr.* *Tibure Romam*] Quia existens Tiburi, Romam amem.

13 *Post hæc*] Post hæc omnia, rogato. *Et se*] Quomodo se gerat.

14 *Juveni*] Neroni. *Utque cohorti*] Guil. Canter. v. 20. legit, *atque cohorti*. *Utque cohorti*] Et quomodo cohorti placeat.

15 *Primum gaudere*] Primum dicite me gaudere, deinde, &c.

16 *Auriculis hoc*] Ejus auriculis, sc. Celsi.

17 *Ut tu fortunam*] Quemadmodum tu secundam fortunam feres, ita ut non superbias, sic non tuam amicitiam feremus, et servabimus continuo.

EPIST. IX. AD CLAUDIUM NERONEM. Claudio Neroni Septimium commendat, et rogat ut in amicitiam suam eum recipiat. Sed hoc verecunde facit, et ita, ut ab ipso Nerone id tanquam pro suo jure petere videri non possit.

1 *Septimius*] Hunc credo Septimium inter futuros cum Torquato convivas enumerat, et eximiam ejus in se charitatem II. Od. 7. demonstrat Septimii etiam ejusdam et Acmes puellæ amores suavissimo Epigrammate Catullus celebrat. Referuntur et Septimii versus, non hercule illepidi, apud Terentianum, libro quem De Metris scripsit; an hujus, ignoro. Ut autem Quintii et Sextii, sic et Septimii, a numeris nomen traxere. *Torrent.* *Septimius*] De quo II. Od. 6. *Claudi, nimirum*] O Nero Augusti privigne.

2 *Quanti me facias*] Qua æstimatione sim apud te. *Nam cum rogat*] Hanc scripturam, P. Victorii xx. 9. testimonio comprobata, nostri quoque codices servant: ac nisi ita legamus, illud alterum *cum*, quod quarto adhuc versu repetitur, quo referri possit, aut quid significet, non invenies. Nunc vero asyndeton est *cum rogat*, cum ex intimis amicis esse me censet. *Rogat et prece cogit*] *Cogit* propter insignem amicitiam, cui nihil negari debeat; cum talem erga Horatium se gereret Septimius, ut nullum ejus causa periculum fugeret. *Torrent.* *Et prece cogit*] Et rogando cogit.

3 *Laudare*] Commendare.

4 *Dignum mente domoque*] Dignum amicitia, et contubernio Neronis legentis, id est, eligentis res honestas et honestos viros. *Legentis honesta*] Magna viri principis laus, eos sibi comites deligentis, pro quibus tuto spondeat. *Torrent.*

5 *Munere cum fungi propioris censet amici, Quid possim videt*] Cum, inquit Poëta, Septimius petit, ut se commendem, et in eo familiaris apud te amici fungar munere; videre se ostendit, quid apud te possim, melius quam ipse ego. Sensus est quem dixi: *Cum censet fungi*, cum me vult fungi. Nihil est simplicius. *Heinsius.* *Munere quum*] Officio interioris amici.

Propioris censet amici] Sic II. Sat. 6. 'Namque Deos propius contingit.' *Torrent.*

6 *Quid possim videt, &c.]* Quid apud te possim intelligit ac magis novit quam ego ipse. *Me valdius ipse]* Id est, quam ego ipse. *Valdius comparativus* rarus a valde, id est, magis, melius. Ira modeste suam apud Neronem gratiam extenuat. *Piscator.*

7 *Multa quidem, &c.]* Alteram partem superiori annectit per Prolepsin. Si dubitas an satis apud Neronem gratia valeas; cur ergo Septimio in commendando gratificaris? Respondet: Excusavi me quidem Septimio: sed tandem persnaderi mihi passus sum. Sic transfert culpam commendationis, si qua est, in Septimum. *Excusatus abire]* Non cogerer commendatitiam epistolam scribere. *Piscator.*

8 *Sed timui]* Sed tandem petitioni Septimii locum dedi, et eum commendare institui, quia timui. *Mea ne]* Meam apud te gratiam minorem esse quam sit. *Ne putarer]* Judicaret a Septimio et aliis qui hoc intellecturi essent. *Finxisse mea]* Gratiam meam apud te et facultatem meam commendandi. *Minora]* Quam revera sint.

9 *Opis propriæ]* Facultatis meæ. *Mihi commodus]* Meam rem agere judicaret, nulla amici cura. is autem, qui uni sibi studet, Græce significantius ἰδιονόργμων nominatur. *Cruq. Mihi commodus uni]* Mihi soli studens.

10 *Culpæ]* Dissimulationis. *Culpæ majoris]* Videlicet invidiæ erga amicum: quæ magis culpanda est, quam importuna commendatio. *Piscator.*

11 *Frontis ad urbanæ descendi præmia]* Frustra hic est Scholiastes, et cæteri, quos vidi. *Frons urbana]* est quam dicimus infirmam. Præmium infirmæ frontis est, ut qui negare, id quod petitur, non audet, ei cui alium commendat parum verecundus vide-

atur. Ego igitur, dum ex altera parte, inquit, metuo, ne si amico negem id quod petit, hoc est, ut commendem se, parum illi videar amicus; ex altera, ne dum illi indulgeo quod petit, tibi impudens fortasse videar; hoc prætuli: qui tibi parum pudens videri malui, quam illi parum amicus: quod levius existimavi crimen. Vide quid sequatur: *Quid si Depositum laudas ob amici jussa pudorem, &c.* Heinsius. *Frontis ad urbanæ descendi præmia]* Quasi nempe hæc in Urbe conversanti tanquam merces quædam ac præmium accedat, quod inverecundiores evadunt, salva tamen modestia aliqua; nam nimius ille pudor, (δυσωπίαν vocant Græci) rusticus et incivilis est. *Torrent. Frontis ad urbanæ descendi]* Descendi ad impudentiam seu inverecundiam, quæ frontis perfrictæ est præmium. Urbani enim perfrictioris oris esse solent quam rustici.

12 *Depositum laudas]* Depositus pudor est impudentia. *Ob amici jussa]* Ob Septimii rogatum.

13 *Tui gregis hunc]* De tuo grege esse et amicorum numero. *Bonumque]* Et virum esse bonum.

EPIST. X. AD FUSCUM ARISTIUM.

Fusco Aristio urbis amatori vitam rusticam, qua ipse delectabatur, laudat, et varia ejus commoda recenset. Simul autem ab ambitione, quæ vitam urbanam, non rusticam comitatur, eum deterret.

Fuscus et Murelliorum et Aristiorum pariter cognomen fuit. Arellii duo, pater et filius, Augusti ætate florere, eloquentia clari; ut ex Annæ Senecæ Controversiarum libris constat. De patre fortasse Horatius II. Sat. 6. 'Quod si quis laudet Arelli Sollicitas ignarus opes.' Hanc vero Epistolam ad Aristum Fuscum scriptam esse constat, ut et I. Od. 22. cum ejusdem etiam in Satyris meminerit: 'Fuscus Aristius occurrit mihi carus.' Salsum et urbanum fuisse Sat. IX.

demonstrat. *Torrent.*

1 *Urbis amatorem*] Hic agitur de urbano strepitu et pompa, de salutationibus, assentationibus, et ejusmodi officiis plusquam servilibus, quæ ut nec litteras, nec literatos decent, ita Fuscum rebus his urbanis plus satis fortasse deditum studet abducere ad ruris opes, hoc est, ad vitam tennem quidem et frugalem, sed naturæ convenientem. *Cruq.* *Fuscum salvere*] Grammaticum, in urbe commorantem.

2 *Ruris amatores*] Nos.

3 *Ad cetera*] Quanto hoc melius quam cum Lambino legere, *Pariter vetulis notisque columbis*, aut cum aliis dicere deesse aliquid, ut puta *tamquam*, aut quid simile. *Torrent.* *Gemelli*] Simillimi.

4 *Fraternis animis quicquid negat*] Tanquam fratres, idem nolumus, idem volumus.

5 *Notique columbi*] Hic vide quanto artificio conatur eripere Fusco studium rerum urbanarum, non sine avaritiæ et ambitionis nota, quod vera non constet inter eos amicitia, ubi aliqua in re est animorum dissensio. *Cruq.* *Notique columbi*] Quorum magnus et mutuus amor notus est.

6 *Tu nidum*] Urbem Romam per contemptum *nidum* nominat, præ ruris amplitudine. *Cruq.* *Tu nidum servas*] Tu Romæ manes.

7 *Circumlata saxa*] Saxa musco obducta.

8 *Quid quæris*] Quid multis? *Vivo et regno*] Tam beate vivo, ut me regnare putem, simul ac, &c.

9 *Ad calum effertis*] *Fertis* habent manuscripti fere omnes: idque restitui velim, ut mollius multo. *Rumore secundo*] Virg. *Æn.* viii. 'Ergo iter inceptum celerant rumore secundo.' Et Ennius apud Nonium: 'Mox auferre domos populi rumore secundo.' Pro lætis faustisque acclamationibus eorum, qui ludicra, qui plausus et amici dona Quiritis (nam hæc signi-

ficat Horatius) suspiciunt atque admirantur. *Torrent.* *Rumore secundo*] Vulgo approbante.

10 *Utque sacerdotis fugitivus*] Sententia satis aperta, si liba urbanis deliciis, panem rusticæ simplicitati comparemus. Illas enim se fastidire, hanc appetere significat Horatius: ut nutriti in sacerdotum domibus servi solent, cum votivis illis dulciariis, Diis de more positis, assiduo saturi, panem malunt; præsertim si male frugum sint, et in fugam parati: sic enim hoc loco 'fugitivi' nomen accipio, ab animi proposito potius quam ab effectu. Terentius Eunuchus: 'Exi foras, scelesti; at etiam restitas, Fugitive? prodi.' Jam vero notum est, libum vel a Græco verbo *λείβω* deduci, quod Diis libaretur; vel, ut quidam volunt, a Libero patre; de quo iii. Ovid. *Fast.* 'Liba Deo fiunt, succis quia dulcibus idem Gandet, et a Baccho mella reperta ferunt.' Quod obiter addidi, ut sacerdotum domos liborum plenas fuisse ostenderem. *Torrent.* *Utque sacerdotis fugitivus*] Ut improbus sacerdotis servus, qui liba edere consuevit, tandem desiderat panem; sic ego, urbem fastidians, rure delector.

11 *Pæne ego*] Ut naturæ satisficiam, simplicem tenuemque victum cum summo otio et tranquillitate desidero. *Cruq.* *Plucentis*] Libis sacrificiorum.

12 *Vivere naturæ si convenienter*] *Convenienter naturæ vivere* dixit, non quomodo Stoici et Academici, cum (ut M. Tullii utar verbis) 'congruenter naturæ convenienterque vivere finem bonorum esse concludunt;' sed more Romano, ut vulgo dicere solemus, naturam arti præferendam: de habitatione enim hic agitur, quæ campo aperto et libero, ut olim aureo illo sæculo, multo melius commodiusque ruri, quam in conclusis angustisque urbium vicis instituitur. *Torrent.* *Si convenienter oportet*] Quoniam vi-

vere oportet secundum naturam, id est, virtute adhibita donis frui a natura datis.

13 *Ponendæque domo*] *Domui* dicerent Grammatici: sed aliter etiam Cato de Re Rust. cap. 141. 'Pastores pecuæque salva servassis, diisque bonam salutem valetudinemque mihi, domo familiæque nostræ.' *Torrent.* *Ponendæque domo*] Et quoniam area, id est, solum primum quærendum est ad domum exstruendam.

14 *Beato*] Rure opulento.

15 *Est ubi plus*] Estne locus nullus ubi, &c.

16 *Rabiem Canis*] Sideris cælestis immoderatum æstum. *Momenta Leonis*] *Momenta* vocare videtur tempora illa, quæ inter cuiusque sideris ortum et occasum intercedunt; ut Epist. ad Numicium. *Torrent.* *Momenta Leonis*] Tempora Leonis circiter Idus Quinctiles.

17 *Accepit Solem*] Ingreditur Sol Leonem: itaque a Leone accipitur pridie Idus Julias, aut circiter. *Crug.* *Furibundus*] Cum Leo vesanus ingreditur solem vehementer.

18 *Est ubi divellat*] Estne locus nullus ubi, &c. *Divellat somnos*] Multo quidem plures libb. Mss. *depellat*; ut 'pellere somnum' dixit II. Od. 11. *Divellat* tamen non minus arridet: non enim tam de insomnia agitur, quam de interrupto sæpius ac divexato quodammodo somno. *Invida cura*] Invidiæ periphrasis; sunt enim et rusticis suæ curæ: sed invidia fere in urbibus habitat. *Torrent.* *Invida cura*] Cura, quæ hominibus animi tranquillitatem videtur invidere.

19 *Deterius Libycis*] Magna veterum in pavimentis elaborata arte pingendis cura; donec illam lithostrata, ut inquit Plinius, expulere, quæ parvis et testulis in varios colores tinctis Romæ sub Sulla fieri cœpere: sed et sola integra marmorea habuisse divites, eaque ad conviviorum luxum odoribus et unguentis spargi

solita, ex auctoribus manifestum est. Sed ea omnia viridantis herbæ et nitore et odore vinci hoc versu significat Horatius. *Torrent.* *Deterius Libycis*] Numquid herba deterius aut olet, aut nitet, quam lapilli, id est, marmora ex Numidia advecta, ex quibus Romæ fiunt pavimenta.

20 *Purior in vicis*] Vicos urbium dicit, Romæ præsertim: ingenti enim sumtu extractis aquæductibus et tubulis fistulisque plumbeis, civium necessitati vicatim subveniebatur: unde jus aquæ etiam domatim ducendæ non nisi auctoritate publica concedi solitum: idque certa mensura, digitis videlicet, unciisque ac modulis. *Torrent.* *Tendit rumpere plumbum*] Vi magna contendit, quasi tubulos plumbeos ruptura.

21 *Per pronum*] Placet equidem hæc scriptura, ut I. Od. 29. 'Quis neget arduis Pronos relabi posse rivos Montibus?' Sed dissimulare nequeo in duobus optimis codicibus legi, *per planum*; ut *planum* rivi quidem epitheton sit, sed quod 'sublimi' opponatur. Aquæductus enim Romæ, ut nunc quoque cernere est, editi ac sublimes erant: in agris vero rivi æquo fere loco, ac per planiciem ducuntur. Atque ita apud JCtos 'de plano cognoscere,' et 'e tribunali,' 'de plano opus facere,' et 'e machina operari,' contraria sunt. *Torrent.* *Trepidat cum*] Labitur per declivem rivum.

22 *Nempe inter varias*] Comparat ea quæ suæ naturæ, cum iis quæ sunt artis, eaque mirabiliter a natura superari docet. *Crug.* *Nempe inter varias*] Apparet enim vitam rusticam suaviorem esse, quam urbanam, quia divites quasi natura duce in suis ædificiis urbem ruri similem reddere student. Nam arbores in hortis spatiosis conserunt, &c. *Inter varias nutritur sylva columnas*] Hoc nimirum est in urbe rus quærere. Repetenda autem hic quæ notavimus III. Od. 10.

‘Nemus intra pulchra situm tecta.’ *Varias quoque columnas* cum dicit, nemo dubitet, quin versicolores intelligendæ sint, quales Phrygiæ: nam *Parias* nullo umquam in codice scriptum repperi, et Lambini somnium est. *Torrent. Columnas*] Inter columnas ex marmore versicolori factas.

24 *Naturam expellas furca*] Octo libri miro consensu *expelles* pro *expellas*. Sensus est: Haud facile dedisci, quæ nobis natura penitus indidit atque inest. ‘Furca’ autem ‘expellere,’ pro vi maxima ejicere, a rusticorum, ut puto, armatura sumtum est, cum furcis illis ferreis (quas ‘bicornes’ vocat Virg. varii in re rustica usus) armati, se defendunt. Plura Turnebus XIII. 3. *Torrent. Naturam expellas furca*] Cum naturam uti ignominiosam ejicias. *Usque recurret*] Semper.

25 *Et mala perrumpet*] Et natura vincens, per contraria sibi studia furtim erumpet. *Fastidia*] Res sane miranda, in omnibus expertæ fidei exemplaribus legi *fastigia*; sed fere adscribi, et quidem sæpe eadem mann, *fastidia*. Idque Lambinus silentio transiit: ideo, credo, quod *fastidia* si legeris, plana et aperta sententia est; fastidiosam divitum luxuriam nulla arte efficere posse, ut naturam superet: sin aliter, vix occurret quo te expedias. Memini me in Suetonii Cæsarem annotasse ex Plutarcho, quo loco Calpurniæ somnium narrat, visum sibi collabi ‘fastigium domus,’ non ædificii summitatem eo ibi vocabulo significari; sed quod Græcus scriptor ἀκροπόριον vocat, ornatus majestatisque causa Cæsaris impositum domo. Quid ergo si hoc sentire dicamus Horatium? naturam, quomodoenique a foribus arceatur, tamen recurrere; et vel, perrupto fastigio, hoc est, contenta quavis dignitate ac copia, si non vi at certe clam aditum patefacere. Quod vero ‘malam’ vocat ‘naturam,’ ut in re

præsenti, pro pervicace, astuta, et callida exponendum est. *Torrent. Fastidia victriæ*] Istam fastidiosam divitum luxuriam.

26 *Non qui Sidonio*] De vi naturæ ante dixit: quod ne quis parvi æstimet; nullum mercatori imperito damnum tam grave existere affirmat, ut non multo gravius ferat, qui ignorantia naturæ verum a falso distinguere non possit. Nota enim ‘Tyriæ purpuræ’ præstantia, quæ, teste Plinio, in libras vix mille denariis emi poterat: at in Italia nullæ landantur, excepta forte ‘Tarentina.’ De Aquinate sane nihil invenio: viliores ceteris fuisse ex Horatio manifestum est. nam quod ita locum hunc interpretatur Lambinus, ut Aquinatis succi purpura cum Tyria contendat, ita ut parvum inter eas discrimen fuerit, quamquam et Acro sentiat, mihi non perinde placet. Similes quidem videri poterant, ut non peritissimi ejus artis facile deciperentur, præsertim si altera citra alteram cernerentur; sed ejusdem esse præstantiæ, minime gentium, postquam tanti intererat non falli mercatorem. Extrinsecus igitur specie non dissimiles, intrinseca bonitate differebant: ita ut calide inter se conferri ac comparari necesse esset, quo internoscerentur: quod proprie est *contendere*. Atque ita veteres ‘contendere aliqua inter se,’ et ‘contendere aliquid alicui,’ et ‘cum aliquo,’ et ‘ad aliquid,’ dixerunt. *Torrent. Non qui Sidonio*] Hactenus ab adjunctis commodis, nullum rure locum naturæ magis convenientem esse declaravit: nunc contra, ab incommodis damnisque certissimis indicat urbem, resque urbanas esse naturæ pestilentissimas; ubi pro libertate servitus, pro securitate sollicitudo; pro tranquillitate dominatur perturbatio. *Cruq. Non qui*] Is non accipiet certius damnum, qui nescit discernere purpuras, quam qui, &c. *Sidonio contendere callidus ostro*] Cum

purpura Sidonia comparare lanas
succo Aquinati tinctas.

28 *Propiusve medullis*] Quod propius attingat.

29 *Vero*] A vero.

30 *Quem res plus nimio delectavere secundæ*] Hoc quoque ad laudem rei Rusticæ referendum: quod enim dicere poterat Aristius, in urbe dari fortunæ locum, qua aspirante facile quis posset emergere, id pulcerrimis versibus refellit Horatius, tutiorem ostendens esse honestam ac liberam ruri paupertatem, summis in servitute divitiis. *Torrent.*

31 *Quatient*] Commovebunt. *Quid mirabere*] Si quid magni facias. *Pones*] Depones.

33 *Præcurrere*] Anteire.

34 *Melior communibus herbis*] Superior in pugna, e compascuis pellebat equum.

35 *Minor*] Inferior.

36 *Imploravit opes*] *Opes* antiqui non tam pro divitiis, quam pro potentia, quæ modo in pecunia, sed in amicorum quoque, sociorum et servorum copia consisteret, posuere. *Lucr. initio lib. II.* 'Ad summas emergere opes, rerumque potiri.' *Virg. quoque Æn. x.* 'Tarchon Jungit opes, fædusque ferit.' Atque ita 'opulentos,' dicimus homines potentes ac factiosos. *Torrent. Frænumque recepit*] Homini parere incepit.

37 *Victor violens*] Duo codices inverso ordine: 'Sed postquam violens victor discessit ab hoste.' Nec sane displicet, violentum enim homo effecerat tergo insidens, et tela emittens. *Torrent. Victor*] Equus. *Ab hoste*] A cervo.

39 *Metallis*] Auro et argento.

40 *Dominum vehet*] Pecuniæ cupiditatem, cui serviet perpetuo.

41 *Quia parvo nesciet uti*] Sic libri nostri; demtis duobus, qui habent, *Qui parvo nesciet uti.* Unus etiam, *Quia parvum nesciet uti.* *Torrent.*

42 *Cui non conveniet sua res*] Sed sua res amplior, vel angustior erit, quam satis est. *Ut calceus olim*] Recte. *Lambinus*, et calceum pedi et vestem corpori aptandam. Poterat addi Græcorum proverbium: *Μὴ ὑπὲρ τὸν πῶδα τὸ ὑπόδημα.* Ne supra pedem calceus: et interdum absolute: *Μὴ ὑπὲρ τὸν πῶδα.* *Torrent.*

43 *Subvertet: si minor*] Subvertet pedem. *Uret*] Pedem lædet.

44 *Latus sorte tua*] Hæretur Fuscum ad mediocritatem, et amice requirit ab eo castigari, si in congerendo ipse modum excedat. *Cruq.*

45 *Nec me dimittes*] Sed me acerbè reprehendes.

46 *Cogere*] Coacervare.

47 *Imperat aut servit*] Imperat his pecunia, quibus nihil satis est: servit his, qui non majorem appetunt, quam usus postulet. Atque ita Seneca lib. de Vita Beata: 'Divitiæ apud sapientem virum in servitio sunt, apud stultum in imperio.' *Torrent.*

48 *Tortum digna sequi*] Quæ debet potius trahi, quam imperare, id est, servire potius, quam imperare: est Allegoria ducta ab iis qui restim ductant. *Ducere funem*] Terentius Adelphis: 'Tu inter eas restim ductitans saltabis.' Ubi non satis apposite, meo judicio, Donatus vel lusum esse existimat, natum ab eo fune, quo introductus equus ille Durius in Trojam; vel, quod magis probat, puellorum puellarumque cantantium consortis manibus chorum, ita ut restim ducere viderentur. Potior eorum sententia est, qui referendum putant ad illud saltationis Comicæ genus, quod Græcis κόρδαξ (unde κορδαξείω et κορδακισμός) dicitur, de quo Interpres Aristoph. in Nebulis, et plura Pollux et Athenæus. *Nannius Misc. lib. IV. Torrent. Ducere funem*] Non vult Horatius pecuniam esse præsulatorem, funemque ductando cæteros post se trahere, et impe-

rare ad ea quæ minus sunt honesta; sed contra eam ductari trahique. *Crug.*

49 *Dictabam*] Hæc dictabam puero meo scribenti, ut ad te mitterem. *Post fanum pulre*] Pone cariosam ædem Vacunæ, quæ Dea est vacationis. *Vacunæ*] Quæ de ridicula hac veterum Dea Lambinus hic trahit, Turnebi sunt II. 23. Ego vero veteris Scholiastæ verba ex antiquissimo codice Laurentiano adscribam: 'Vacunam apud Sabinos plurimum cultam, alii Minervam, alii Dianam putaverunt, nonnulli etiam Venerem dixerunt; sed Varro lib. I. rerum divinarum Victoriæ esse ait, quod ea maxime gaudeant qui sapientiæ vacant.' Aliter: 'Vacunam alii Cere rem, alii Deam Vacationis dicunt, alii Victoriæ, qua faciente curis vacamus.' Sic ille. Fuere autem et festa Vacunalia mense Decembri, a rusticis jam vacuis operum post perceptos fructus celebrata. De quibus Ovid. Fast. VI. 'Nunc quoque cum fiunt antiquæ sacra Vacunæ, Ante Vacunales stantque sedentque focos.' Quicquid sit, Vacunam vetustissimam Sabinorum Deam fuisse constat, unde et putre ejus fanum vocat. Ingeniose igitur ibi rus suum collocat Poëta facetissimus, ut qui otiosus hæc, occupato Romæ Aristio, scripserit. *Torrent.*

50 *Cætera latus*] Cæteris rebus lætus, eo tantum excepto, quod mihi non adesses.

EPIST. XI. AD BULLATIUM REVERSUM
EX ASIA. Ad vitæ beatitudinem nihil interesse dicit, quo quisque loco habitet, quum hæc ab animi tranquillitate pendeat. Docet etiam, de quopiam loco aut aliquo vitæ genere non debere a nobis iudicium fieri ex commodis aut incommodis quæ in eis senserimus.

Bullatius iste quis fuerit ignoro: hominem minime malum fuisse credi-

derim, qui cum, ut morosi solent homines, forte molestiæ alicujus vitandæ causa, quodve alibi melius sibi futurum speraret, in Asiam pulcherrima quæque loca visendi studio abisset; sumta inde occasione, monet eum Horatius, nihil referre quo quis loco agat, cum in animi æquitate et tranquillitate beatitudo consistat. *Torrent.*

1 *Quid tibi visa*] Hæc enumeratio locorum variorum, indicio est, Bullatium fuisse πολέτροπον, id est, hominem versatilis ingenii, ad omnia perlustranda. *Crug.* *Quid tibi visa Chios*] Quid tibi visa est Chios, insula in mari Ionio? *Lesbos*] Insula in mari Ægæo nota, id est, nobilis propter Alcæum et Sappho Poëtæ celebratissimos.

2 *Concinna Samos*] Samum intellige insulam, quæ e regione Ephesi Ioniæ adjacet, Pythagoræ patria, ac vasis olim fictilibus, quæ Samia dicebantur, celebrata, et Junoni sacra; quæ ibi et nata et educata, et Jovi nupta scribitur. Quam 'concinnam' vocat Poëta; cum ob loci totius elegantiam, tum ad discrimen alterius ejusdem nominis insulæ, quæ ad Epirum est, non longe ab Actio, dicta etiam Cephalenia. De utraque Strabo lib. XII. Sed de prima agit Horatius; inter quam et Lesbum media est Chios, quæ hic quoque junguntur. *Torrent.* *Samos*] Samos non longe distat a Chio, concinna et amœna, propter pulchra ædificia. *Sardis*] Urbs Lydiæ, in qua rex Cræsus censebatur.

3 *Smyrna*] Civitas Ioniæ. *Colophon*] Colophon est urbs in Ionia, non longe a Sardibus. *Majora minorane fama*] Nunquid majora vel minorane sunt, quam fama divulgavit? *Minorane*] Libri nostri omnes *minorane*; et in versu sequenti multo plures *Cunctaque*, pro *Cunctane*.

4 *Cunctane præ campo*] An cuncta

illa videntur vilia, comparatione facta cum Campo Martio et Roma?

5 *An venit in rotum*] An tibi optabilis est una ex urbibus, quæ sub Attali Pergami rege fuerunt? *Attalicis ex urbibus*] Inter quas Trallis, seu Tralles multitudinis numero, Attali olim regia, teste Plinio. Vide quæ notavi lib. II. Od. 18. 'Attali ignotus hæres.' *Torrent.*

6 *An Lebedum laudas*] Id quoque oppidum Strabo, et Mela Ionæ attribuant, distans a Colophone stadiis 120. At Horatius fortasse, comparatione aliarum ejus provinciæ urbium, *vicum* appellavit, et quidem Fidenis Gabiisque desertiorem. Gabii autem, unde 'via Gabina,' 'cinctusque Gabinus,' Volscorum, Fidenæ ad Tiberim Latinorum, olim oppida fuere: additque nonnullam huic loco gratiam, si his locis (quod quidam affirmarunt Grammatici) vicina fuit Horatii villa. Lebedum autem conventu ludisque scenicorum in honorem Liberi patris quotannis celebrari solere auctores tradunt, sed Poëta majorem anni partem respexit. Quod vero sequitur, *odio maris atque viarum*, non aliud, opinor, significat, quam Bullatium illic diutius commoratum fuisse, quod cum infelix forte terra marique in Asiam iter habuisset, eandem in reditu fortunam metuebat: unde viæ illi marisque fastidium. *Torrent.* *An Lebedum laudas*] Lebedus est Ionæ oppidum desertum juxta mare, unde nullus incola audet mare transire.

7 *Scis, Lebedus quam sit*] Ita quidem Lambinus: sed vetusti libri omnes, *Scis Lebedus quid sit?* ut Bullatium per dialogismum id percontari fingat Poëta: cui mox ipse respondet, *Gabiis desertior*. Quod tamen quamquam ita sit; ne forte ipse ægre ferat contemni Lebedum, addit se quoque ibi non invite victurum: sed multum referre ostendit, quæ caussa, quæ intentione certo ali-

quis se loco alliget; ne inconstanter ac leviter agat. *Torrent.* *Gabiis desertior*] Gabii et Fidenæ sunt civitates Sabinorum.

8 *Vivere vellem*] Vivere non recusarem.

9 *Mcorum*] Oblitus propinquorum et patriæ.

10 *Neptunum procul e terra*] Indicat autem Poëta maritimam fuisse Lebedum, e qua prospectus esset in mare. *Torrent.* *Neptunum*] Mare. *Spectare*] Ut prospiciam.

11 *Sed neque qui Capua*] Verba sunt Horatii confutantis Bullatii sententiam a simili, perinde ac si dicat: Si vitam metiaris felicem aut infelicem ex commodis loci vel incommodis, ergo in itinere Capua Romanæ cauponam delige defatigatus lutove aspersus, ubi perpetuo vivas. *Cruq.*

12 *Vivere*] Vivere perpetuo.

13 *Frigus collegit*] Frigus contraxit. *Furnos et balnea*] Focum vel casam furnariam.

14 *Ut fortunatam*] Veluti ea quæ omnino præstant vitam beatam.

15 *In alto*] In mari disjecerit.

16 *Trans Ægæum mare*] Vide II. Od. 20. *Vendas*] Vendere debeas.

17 *Incolumi*] Homini sanæ mentis. *Mitylene pulchra*] Inter octo urbes Lesbi insulæ fuit hæc nobilissima, de qua I. Od. 7. magnifice quidem atque eleganter admodum ædificata, sed minus prudenter posita, ubi nempe Austro flante ægrotarent homines, Coro tussirent, Septentrione demum restituerentur. Ita Vitruvius. *Torrent.* *Pulchra facit*] Rhodus est insula, sic etiam Mitylene, rebus omnibus pulchre instructa.

18 *Pænula solstitio*] Pænulæ adversus imbrem et frigora comparabantur. Juven. Sat. v. 'Cum pænula multo Stillaret nimbo:' neque illis in urbe uti fas erat. *Torrent.* *Pænula solstitio*] Vestis densa solstitio æstivo, id est, æstate inutilis. *Campestre*] Quo, ut inquit Aero, in-

guina tantum tegebantur. Turneb. xxvii. 22. *Torrent. Campestre nivallibus*] Vestis tenuis, qua juvenes, in Campo Martio se exercentes, utebantur. *Auris*] Ventis hybernis.

19 *Per brunam Tiberis*] Quod facit natatio in Tiberi per hyemem. Quis enim tunc nataret? *Sextili mense*] Quod facit ignis mense Augusto.

20 *Dum licet et vultum*] Dum res integræ sunt, dum per valetudinem ac fortunam licet. Et sane in sapientis potestate non est quovis loco corpore valere, aut interdum exilium etiam evitare, sed si evenierit, patienter ferre. *Torr.*

21 *Romæ laudetur*] Suadet ut Romam redeat; quo fortassis eum res domesticæ revocabant: multa enim nunc ignoramus, quæ ad Poëtæ mentem faciant: legendumque *laudetur*, non *laudatur*, ut quidam volunt. Neque 'laudare' ea significatione hic accipio, qua apud Virg. 'laudato ingentia rura:' sed vera sententia est, ut rebus ita ferentibus in urbem redeat, atque ibi quantum velit urbes illas laudibus efferat. Lego etiam, ut in antiquissimis membranis, *Samus*, et *Chius*, et *Rhodus*, per u Latinorum more. *Torrent. Romæ laudetur Samos*] A te Romæ habitante laudetur Samos absens, &c. Sed in illas insulas ne proficiscitor.

22 *Tu quæcunque*] Cruquius credit hunc versum cum sequenti esse supposititium, quoniam de loci tantummodo, non etiam temporis mutatione hic agatur: vel huic postponendus, *Cælum, non animum mutant*, &c. *Torrent.*

23 *Nec dulcia*] Videri poterit Seneca extrema Epistola xii. *Nec dulcia differ in annum*] Statim utere.

24 *Vixisse libenter*] Quia ubique licet bene vivere.

26 *Non locus effusi late maris arbitri*] Non urbs, neque tota terra, quæ suo situ et arbitrio maris undas

arcet, sed sola animi tranquillitas beatum efficit.

27 *Cælum, non animum*] Versus proverbialis adversus eos, qui mutatis sedibus vitam moresque subito se mutaturos credunt. Et eleganter in Demosthenem Æschines: Οὐ γὰρ τὸν τόπον, ἀλλὰ τὸν τρόπον μόνον μετέλλαξας. Quem locum cum Horatiano hoc comparans diligenter expendit P. Victorius, xviii. 13. Nec dissimile illud Poëtæ: 'Patriæ quis exul, Se quoque fugit?' *Torrent. Cælum, non animum mutant*, &c.] Clima cæli, non mores mutant, qui, &c.

28 *Strenua nos exercet inertia*] Eodem modo 'inquietam inertiam' dixit, et quænam illa esset ostendit Seneca de Tranquillitate Vitæ cap. 12. qua nempe laborant omnes, quibus neque otii, neque negotii ratio constat. Eaque de re extant versus aliquot Enniani perpetua digni memoria apud Gellium xix. 10. 'Otio qui nescit uti plus negotii habet Quam cum est negotium in negotio.' *Torr. Strenua nos*] Vehemens stultitia. *Navibus atque Quadrigis*] Hoc est, summa festinatione summoque studio, si quid in patria ægre est, alio migramus et fugimus, quasi bene ibi victuri, sed non fugimus nos ipsos, hoc est, effectus animi cupiditatesque. *Cruq.* Simile illud Juvenal. Sat. x. 'Undique ad illos Conveniunt et carpentis et navibus omnes.' Adde quod 'equis virisque' dicebant veteres. *Torr. Navibus atque Quadrigis*] Terra marique.

29 *Quadrigis*] Equis. *Quod petis*] Bene beateque vivere, domi est patria.

30 *Est Ulubris*] Alludit eo Cicero non semel ad Trebatium, et Juvenal. Sat. x. 'Vasa minora Frangere pannosus vacuis ædilis Ulubris.' Incolæ 'Ulubrani' et 'Ulubrenses.' *Torrent. Est Ulubris*] Est quovis in loco, etiam obscuro, ut Ulubris vico deserto in Campania. *Æquum*] A-

nimus tranquillus sine perturbatione. EPIST. XII. AD ICCIUM. Iccio eas esse facultates dicit, quibus si recte fruat, ne ab ipso quidem Jove ditior effici posse: innuens, nimirum, tantum esse divitem unumquemque, quantum rebus utitur. Ejus exemplo mirum debere videri quod de Democrito narratur. Suadet illi, ut Grosphum in familiaritatem suam recipiat. Quo in statu sint res Romanæ, certiores facit.

Viri hujus, quisquis ille fuerit, nomen varie scribitur: quemadmodum et I. Od. 29. nam eundem esse vel ex eo constat, quod eum studio quidem Philosophiæ deditum fuisse, et hic et illic narret Horatius; sed qui propositum non urget. Inter alias igitur scripturas, cum etiam *Itium* repperim, rejectis ceteris nihil dubito quin Itius appellandus sit, ob veterem L. ITRI denarium, unde Itiam gentem Romanam fuisse manifestum est. *Torrent.*

1 *Fructibus Agrippæ Siculis*] Itium M. Agrippæ in Sicilia Procuratorem fuisse volunt interpretes; et sane tale aliquid excogitandum est, nisi quis forte coactorem vocare malit, aut conductorem potius: nam mancipis et publicani nomen ad res populi Romani tantum pertinet. *Torrent.* Quos colligis] Quos ut coactor ab Agrippa constitutus ex agris fructuariis in Sicilia colligis.

2 *Si recte frueris*] Hoc est, si vere, si large; nam considerata verbi proprietas est. Plus enim est 'frui' quam 'uti,' ut ex Jurisconsultorum scriptis notum est: qui 'fructum' ab 'usu' distinguunt, quandoquidem fructui et usus inest, usui vero fructus deest. Et ceteri quidem anctores his vocabulis fere promiscue utuntur; hoc tamen loco admonitum esse Lectorem oportuit, ut, quod nunc ait Horatius, differat ab eo, quod mox sequitur, *Si forte in medio.* Meo enim judicio totius loci sententia est:

Si sorte ista, quæ Agrippæ beneficio obvenit, vere frueris, ut apposisis paratisque frui liceat; vix majorem copiam a Diis immortalibus optare possis: quare ne audire quidem te de paupertate conquerentem velim: pauper enim dici nequit, qui nulla re necessaria careat. Quod si etiam firma corporis constitutio accedat, ne Regum quidem divitiæ potiores habendæ sint. Sin vero in tanta copia ita abstines, ut sine vini usu, herbis, et quidem his quoque quibus pro alimento vix quisquam utitur, contentus sis; sic deinceps quoque perges vivere, tametsi totus aureus efficiaris, sive quod illa vitæ austeritas tibi indita est ipsa natura, quam pecunia non facile immutat, sive quod ita ex Stoicorum disciplina te jam comparasti, ut, demta sola virtute, cetera negligas atque contemnas. Ex quibus omnibus inferitur nullum Itio relinqui querelæ locum, et habenti quod satis est, et æque frugaliter victuro, quamvis multa plura assequatur. *Torrent.* Non est ut] Fieri nullo modo potest ut, &c.

3 *Tolle querelas*] Omitte querelas paupertatis.

4 *Pauper enim non est*] Paupertatem dici volunt Philosophi κατὰ στέρησιν, sive per privationem, ut nos loquimur: non qui habet igitur, sed qui non habet, *pauper* appellandus est, quinimo optimus divitiarum modus primum habere quod necesse est, secundo quod satis est. *Torrent.* Cui rerum suppetit usus] Cui nihil ad vitam deest.

5 *Si ventri bene*] Si cibum et potum habeas, si non desint stramina dormienti, si bene sit pedibus, ut neque calceamenta desint, nec equus quo veharis.

7 *In medio positorum*] In medio posita dicuntur fortunæ bonæ, quibus sine discrimine licet omnibus uti. *Cruq.* Positorum abstemius herbis] Si tu in medio appositorum eduliorum

abstinens et sobrius vivas herbis et nrtica, id est, tenni et parco victu. *Abstemiū*] Non placet hic aliarum etiam rerum, quam vini abstinentem, ‘abstemium’ dici, per *κατάχρησιν*, ut aiunt Grammatici: proprie enim usus est, significans Itium aqua et olusculis victitasse. Est autem ‘abstemius,’ teste Quinctiliano, vox composita, ab abstinentia et temeto dicta. *Herbis Vivis et nrtica*] Satis erat *herbis* dixisse: ‘nrticam’ addit, ut majorem victus vilitatem notet, herbam nominans agrestem, medicis quam coquis notiozem. Mira autem quorundam veterum Philosophorum abstinentia, ita ut ‘dipondii’ vocarentur, qui vix duos in diem asses absumerent. *Torrent.*

8 *Sic vives protinus*] Dictio *protinus*, pro quo etiam ‘protinis’ et ‘protinam’ antiqui dixere, idem quod ‘porro,’ ‘insequenter,’ ac ‘sine intermissione.’ Vult igitur Horatius Itium, cui tam parum sufficiat, et alioqui jam nihil desit, plura appetere non debere. *Torrent.* *Protinus*] Deinceps.

9 *Inauret*] Ut te divitem faciat. Alludit fortasse ad Midæ fabulam.

10 *Vel quia naturam*] Natura pecuniæ in usu est, eaque non prius interit, quam in usu esse et fœnore desiit; idcirco mutare suam naturam nescit, sed majori semper major accedit, non minus quam unda supervenit undæ. Quare si pergat Iccius frugaliter vivere, quia putat cætera virtute minora, fore dicit, ut ex eo vel invito et inscio majoris continenter ex fructibus accessione pecuniæ totus fiat aureus. Hæc nimirum Cruquii opinio est, nimirum ut supra *τὸ naturam* intelligamus, tuam, quod non fieri potest sine nota avaritiæ, quam sapientis est fugere in amici commendatione, vel multa ironiçōs accipienda erunt. *Naturam mutare pecunia nescit*] Sic in Epodis: ‘Licet superbus ambules pecunia, Fortuna

non mutat genus.’ *Torrent.*

11 *Minora*] Inferiora.

12 *Miramur si Democriti*] Negat tantopere in Democrito admirandum esse ardens illud Philosophiæ studium; cui ut liberius vacaret, et oculis se privavit, et patrimonium neglexit, et agros incultos deseruit; postquam repertus sit Itius, qui, quod multo præclarior est, nec rei familiaris curam abjiciat, et pari tamen ardore Philosophiam capessat. quo equidem rideri Itium crediderim. *Torrent.* *Miramur*] Nunquid miramur?

13 *Cultaque*] Rura illius. *Dum peregre*] In rerum magnarum contemplatione occupatus. *Velox*] Nihil est cogitatione velocius.

14 *Inter scabiem tantam*] Inter pecuniæ studium, cujus contactus non minus quam scabies mordet ac serpit.

15 *Sublimia*] Res arduas.

16 *Mare compescant*] Ne effundatur latius et terras obruat. *Quid temperet annum*] Quæ res anni gubernet, ut per quatuor temporum commutationes certo fluat.

17 *Jussane*] Alienjus jussu.

18 *Quid premat*] Quæ causa Lunam condat, vel claram faciat, et plenam.

19 *Rerum concordia discors*] Simili figura dictum in Epist. ad Pisones: ‘Ut gratas inter mensas symphonia discors.’ *Torrent.* *Concordia discors*] Mundus inferior, qui constat ex quatuor elementis inter se pugnantibus.

20 *Empedocles*] Quum tu scire cures ntrum Empedocles an Stertinus deliret. *Sertinium deliret acumen*] Ita et nostri codices, non *Sertiniū*, ut ante legebatur. Hic autem ille Stertinus sapientum octavus, de quo 11. Sat. 3. De Empedocle vero nihil attinet dicere, nisi quod eum Stertinio comparans Horatius, non eruditionem ejus atque ingenium, quæ in illo viro summa fuere, sed exitum deri-

det: nam cum 'ardentem frigidus Ætnam Insiluit,' vel hac sola insania Stertinium, quem ubique notat Horatius, longe superavit. *Torrent.*

21 *Verum seu*] Sive sumptuose, sive tenuiter vivis. *Seu pisceis, seu porrum*] Pisces delicatiorum mensis conveniunt, eorumque qui opibus fruuntur: porrum et cepe pauperum epulæ sunt, ut eorum qui exercendæ abstinentiæ causa paupertatem æmulantur. Eleganter etiam 'trucidandi' vocabulo, non minus de porro et cepe, quam de piscibus usus; tamquam in illis quoque, ut in Pythagoræ faba, majorum animæ continerentur. *Torrent. Pisces*] Obsonium carissimum. *Seu porrum et cepe*] Seu nihil aliud occidis in cœnam, nisi porrum et cepe. Impropria est vel Ironica locutio.

22 *Pompeio Grospho*] Ad hunc extat II. Od. 16. *Pompeio Grospho*] Qui fuit Horatii amicus. *Utro*] Non rogatus offer.

23 *Nisi verum*] Nisi justum.

24 *Vilis amicorum*] Facile, inquit, ac nullo pæne impendio comparantur amici, ubi bonis viris deesse aliquid cernitur, nam tales fere verecundi sunt ac minime petaces; et (quod de Grospho dixit) nil nisi æquum postulant. *Torrent. Vilis amicorum est annona*] Parvo constant amici, cum viris bonis aliquid deest.

25 *Ne tamen ignores*] Epilogs epistolæ, de statu Romano, quem scribit indies amplificari, adjectis imperio hinc Cantabris, Agrippæ virtute, quod dicit in gratiam Ieci, illinc fortitudine Claudii Neronis Augusti privigni, Armenio Phraate subjugato. *Cruq. Quo sit loco*] In quo statu.

26 *Cantaber Agrippæ*] Hanc Epistolam scripsit Flaccus, cum absente Augusto rebellantes a L. Æmilio iterum victi, ne sic quidem conquiescerent; tandem bello repetitos A. U. C. 733. Agrippa perdomuit: eodem tempore, quo in Armeniam profectus Ti-

berius, regnum Tigrani restituit; cuius fama moti Parthi, restitutis signis, Cæsaris amicitiam ultro petivere; ac Phraates in regnum restitutus est, ut II. Od. 2. vidimus. *Phraates* etiam legunt optimi codices. *Torrent. Cantaber Agrippæ*] Gens Hispaniæ Agrippæ virtute cecidit, id est, devicta est.

27 *Jus imperiumque*] Phraates rex Persarum se parere velle dixit populi Romani legibus et imperio.

28 *Genibus minor*] Nempe qui genibus advolutus supplex fieret. Recte igitur Plinius XI. 45. 'Hominis genibus quædam et religio inest observatione gentium. Hæc supplices attingunt, ad hæc manus tendunt, hæc ut aras adorant, fortassis quia inest iis vitalitas.' Et Servius in illud Virgilii Æneid. III. 'Genua amplexus genibusque volutans Hærebat.' 'Genua,' inquit, 'misericordiæ consecrata, sicut frons genio, dextra fidei.' *Torrent. Genibus minor*] Supplex et ad genua Cæsaris devolutus. *Aurea fruges Italia pleno*] Similis frugum abundantia lib. IV. Od. 5. 'Nutrit rura Ceres.' De 'Copiæ eorum' vero, quo ubertas et affluentia significatur, duplex extat historia; nam utrumque, et illud quod Acheloi fronte detractum ab Hercule nymphæ omni genere florum atque frugum replere; et illud quod capræ Amaltheæ Jovis nutricis fuisse fertur, unde nectar profluebat, pariter proverbio convenit, de quo vide præter alios Zenobium Paræmiographum. *Torrent. Aurea fruges*] Benigna copia, ubertatis Dea.

29 *Diffudit copia cornu*] Fruges fudit de cornu pleno. Vide I. Od. 17.

EPIST. XIII. AD VINNIUM ASELLAM.

A Vinnio petit, ut in offerendis Augusto suis libris, et temporis et decoris rationem habeat.

Ad Vinnium scribo. Vinia enim gens Nomana Prætoria: e qua T. Vinus, imperante Galba, etiam ad Consulatam provectus est. Cognomen autem Vindex; et hic Asina: quod etiam

Corneliorum fuit, ut Asellio Semproniorum, et Asellus Claudiorum. Quamquam hunc Vinium rusticum aliquem, et quidem Poëtæ in Sabinis vicinum fuisse crediderim: cujus nempe in mandatis ad amicos Romam deferendis opera uti consueverat. *Torrent.*

1 *Ut proficiscentem*] Quemadmodum.

2 *Augusto reddes*] Ita reddes Augusto mea volumina consiguata et sigillo impressa.

4 *Ne studio nostri*] Moderata sit opera tua in nobis et libellis Augusto tradendis. *Cruq.* *Ne studio*] Ne nimio in nos studio pecces.

5 *Sedulus importes*] Nimiam diligentiam adhibens. *Opera vchementē*] Quæ modum non servet. Terent. Heautont. 'Vehemens in utramque partem Menedeme es nimis.' Quales qui sunt, non tam agere id quod agunt, quam satagere videntur. *Torr.* *Minister*] Quasi minister.

6 *Sarcina chartæ*] Librorum sarcina.

7 *Abjicito*] Abicere fere scribunt optimæ notæ chirographa, ut 'reicere,' 'proicere.' Monet autem ut sarcinam abjiciat potius, si gravem sibi esse sentiat, quam ut eo loci, quo ire jussus sit, eam feri more lassus exentiat: tanto magis ridendus, quod tale parentum cognomen ferat. Jam vero 'ferum' etiam absolute de equo dici, ut hic de 'Asino,' alibi notasse memini: nisi pro agresti interpretari malis. *Torrent.*

8 *Clitellas ferus impingas*] Ne tamquam stupidus sub onere meorum librorum corruas, clitellas asini more in terram impingendo, idque in Augusti oculis, cum ei libros tradas. *Asinæque paternum*] Cognomen patris erat Asina.

9 *Et fabula fias*] In ora hominum pro ludibrio venias.

10 *Viribus uteris*] Ut quo vis, pervenias. *Per clivos*] Per Romanos cli-vosam, id est, septicollem. *Lamas*]

Vetus Lexicon sic habet: *Lamæ*, πη-λάδεις τόποι: qualia ferarum, maxime aprorum, lustra: a quibus sordibus etiam prostibula 'lustra' appellantur. Sunt qui *Lamu* scribendum putant a Græco λαμός: quo verbo etiam vorago significatur. *Torrent.* *Lamas*] Lacunas majores continente aquam pluviam, vel fluviorum fossas.

11 *Victor propositi*] Postquam itinire confecto, superaveris et eviceris viæ difficultates tibi propositas, et iter confeceris. *Cruq.* *Victor propositi*] Conipos voti. *Illuc*] Ad ædeis Augusti.

12 *Sic positum servabis onus*] Postulat lepor Poëtæ, qui est incredibilis in hac Epistola, rescribi, *Sepositum servabis onus*. Cum, inquit, eo perveneris, sepones onus, neque ridicule sub ala gestabis: ne aulicis, et ipsi, quem adis, principi, risum debeas. *Heinsius.* *Sic positum*] Hoc modo, id est, decore gestu libellos meos in manibus tuis tenebis. *Ne forte sub ala*] Ut non sub brachio in oculis omnium libros meos portes, sicut rusticus sub ala portat agnum, vel ut Pyrrhia temulenta portat glomos, id est, sphaerulas ex filo lanæ; vel, ut conviva domum rediens bene potus, pileum et calceos gestat sub brachio.

14 *Ut vinosa glomos*] Libri duo glomos, plures glomos habent. Dicitur etiam 'glomus, glomeris;' unde 'glomeramina' Lucretio, et verbum 'glomerare' Ovid. Met. xiv. 'Lanam glomerabat in orbes.' *Vinosa* autem proprium aniculæ bibacis epitheton est: nec dubito quin locus iste ex Mimo aliquo desumptus sit. *Torrent.*

15 *Cum pileolo soleas*] Videnda quæ scripsimus ad illum Satyræ ultimæ locum: 'et soleas poscit.' 'Tribunlem' quoque 'convivam' vocat humilem ac plebeium; ut vicini fere et qui ejusdem tribus sunt, convenire solent. Turneb. vii. 11. et xxviii. 33. *Torr.* *Tribulis*] Vicinus ex eadem tribu.

16 *Ne vulgo narres*] Tu oratus multa prece, ne vulgo narres te multum laborasse, festinumque fuisse in tradendis Cæsari carminibus, quæ et illum legentem et audientem vehementer afficient: id est, versus aut polite mordaceis; aut ne mali alicujus suspicionem moveant. *Cruq.*

17 *Morari*] Delectare.

18 *Nitere porro*] Et celeritatem hoc verbo et diligentiam exigit; cum et pro volare et pro vehementer allaborare veteres dixerint: exempla plurima apud Nonium. *Torrent.* *Nitere porro*] Da operam.

19 *Ne titubes*] Cave ne offendas et in dictis sis inconstans.

EPIST. XIV. AD VILlicum suum.

Villici sui desiderium reprehendit, cupientis ob lupanaria et popinas in urbe vivere, et interim inconstanter fastidientis rura, quæ antea tacita prece petiisset. Cur autem contra vitam rusticam urbanam præferat, exponit. Sed illum more hominum facere dicit, ut alienam sortem suam præferat.

1 *Villice*] Notum omnibus, familias partim urbanas fuisse, partim rusticas: unde et servi vel urbani vel rustici appellabantur, plerumque quidem vel loci vel officii ratione distincti, sed præcipue judicio atque arbitrio dominorum. Verum inter rusticos proprie is dicebatur 'villicus,' qui ceteris præerat, atque agriculturam et operas curabat, ut in urbe res fere heriles omnes 'dispensator:' nam cui ædium cura et custodia commissæ erat, 'insularius' vocabatur. Qua de re Cains, l. xcix. de Leg. iii. *Torrent.* *Villice sylvarum*] Villicus is dicitur, cui reliqui servi in agris colendis obsequuntur. Angl. *a hind or bailiff of husbandry. Reddendis agelli*] Animum meum reficietis.

2 *Quem tu fastidis*] Indignum sane a servo id fastidiri, quod herum ita reficiat, ut vitam ei debere videatur:

nec vili sufficere mancipio prædium, quod olim quinque distinctum focis Penatibusque, totidem etiam publico vicinæ urbis consilio patres emiseric: ea scilicet tempestate, qua bina aut terna familiis jugera propriis culta manibus sufficebant. *Torrent.* *Quem tu fastidis*] Quem agellum quinque familiis distinctis habitatum.

3 *Bariam*] *Variam* habent Mss. omnes, quam scripturam probo: ejusdem enim nominis oppida et in Apulia et in Hispania legimus; nam quod ad Sabinos attinet, postquam alii auctores desunt, veteres interpretes sequi debemus: qui illic quoque *Variam* fuisse tradunt, olim oppidum, post vicum tantum Anieni imminuentem. De Sabinorum autem situ inter alios Plinius iii. 12. Atque adeo nunc quoque inter Tibur et Præneste locus est non incelebris, qui Italici *Vico varo* appellatur: quo fit, ut facilius credam Horatii villam ad octavum ultra Tibur lapidem fuisse: et quidem via Valeria, si veteri hic scholiolo credimus. Quin et incolas affirmantes audivi, extare adhuc ejus vestigia in campo, quem hodieque 'Horatium' vocant. *Torrent.* *Bariam*] Sabinorum oppidum. *Patres*] Romanos Senatores, vel homines grandes natu ad lites in Baria discernendas.

4 *Certemus, spinus, &c.*] Vicissim experiamur, an ego fortius spinas, mordaces curas, quæ animum eruciant et pungunt, ex animo meo evellam; an vero tu spinas, lappas, sentes, ex agro meo alacrius extirpes, et eruas. Et utrum Horatius, ejusque animus a vitis melior et cultior, quam res, fundus et ager meus a spinis et sentibus. *Lubinus.* *Certemus*] Ego et tu. *Spinus animone*] Curas quæ mentem pungunt.

5 *Et melior sit Horatius, an res*] Plane *peplepya* sunt et supervacua, quæ de significationibus vocis *rei* adferunt docti interpretes. Scribe *an rus.* Tu evellis, inquit, spinas ex meo

rure: ego evellam ex animo. Ita inter nos certemus, ac videamus, uter melior futurus sit, an Horatius, qui ex animo spinas evellit, an rus ejus, e quo tu spinas evellis. *Heinsius.* *Melior sit Horatius, an res*] Hoc est, meliorne ac cultior sua ipsius cura atque opera, quam fundus ejus et possessio tua. Rei enim significatio generalis est. Aliter tamen Lambinus. *Torrent.* *An res*] An Agellus.

6 *Lamiæ*] Duos Augusti tempore Lamias, Lucium et Quinctium, quos fratres fuisse hic locus indicat. *Torr.* *Lamiæ pietas*] Ælii Lamiæ, de quo III. Od. 17. *Moratur*] Romæ detinet.

7 *Rapto de fratre*] Ob fratrem immatura morte sublatum.

8 *Insolubilitèr*] Ut nullum admittat solatium. *Istuc*] In agrum.

9 *Fert*] Ducit me. *Et amat spatii obstantia rumpere*] Et cupit rumpere spatiosa claustra, id est, omnes moras et impedimenta præcidere. *Spatii obstantia rumpere claustra*] Ducta ab equis Circensibus Metaphora. Circi enim spatia dicimus, et ipsam Circi planiciem, in quam e carceribus equi gestiunt erumpere, et decursiones illas quæ singulis missibus septenæ peragebantur. *Torrent.* *Spatii obstantia*] Loci distantia et intercapedine sejuncta. *Cruq.* *Claustra*] Repagula vel carceres.

12 *Stultus uterque*] Et se et villicum stultitiæ reum facit; quoniam loco tribueret, quod ab animo petendum sit. Demonstrat tamen se constantiorem esse. *Torrent.* *Causatur inique*] Criminatur locum, qui non meretur odium.

13 *Qui se non effugit*] Vide II. Od. 16. 'Patriæ quis exul Se quoque fugit?' *Qui se non effugit umquam*] Qui loci commutatione curam non depellit, sed eam secum fert perpetuo.

14 *Tu mediastinus*] Ipsa vocabuli ratio demonstrat, *mediastinos*, ab eo quod in medio omnibus expositi sta-

rent sic dictos, non certi alicujus officii servos fuisse, sed varii ac multiplicis usus, ac proinde ceteris fere viliores: quales qui in balneis thermisque ministrabant. Hi enim, si Nonio ac Prisciano credimus, proprie olim hoc vocabulo comprehendebantur: quamquam usu obtinuit, ut in ædibus quoque villisque, qui communem præstabant operam atque obsequium, sic appellarentur. Horatius servum hunc suum, ex balneario factum villicum, iterum optare balnea et urbem fingit. *Turneb.* XXVIII. 31. *Torrent.* *Tu mediastinus*] Tu servus laboriosissimus et ad omnia fere ministeria paratus, quasi stans in medio petebas, &c. *Tacita prece*] Servi decorum servat tacite optantis, quod si palam petat, fortasse vapulet. *Torrent.*

16 *Me constare, &c.*] Semper eundem esse. *Discedere tristem*] Rure discedere.

18 *Non eadem miramur*] Non delectamur iisdem. *Eo disconvenit inter*] Ideo non convenit.

19 *Inhospita tesqua*] Hanc quidem scripturam servant libb. Mss. omnes: sed *tesca* legendum esse, quasi *tuesca* dicas, a tuendo, et Varro nos docuit, et sequitur Festus. Vetus Lexicon *tesqua*, interpretaturque *κατάκηρυνοι καὶ ῥάχεις καὶ ἔρημοι τόποι*. Augures vero eadem ferme *tesqua*, quæ et *templa* vocabant, loca angurio designata, quorum termini cum fere rupibus silvisque ac montibus finirentur, factum inde ut inculta omnia ac deserta *tesca* appellarentur. Exempla apud Festum. *Torrent.* *Tesqua*] Loca aspera, inculta et senticosa.

20 *Mecum qui sentit*] Qui solitudinem amat, sicut ego.

21 *Fornix tibi*] Ganeum, lupanar. *Uncta popina*] Popina omnibus obsoletis plena.

22 *Incutiunt*] Injiciunt. *Et quod, &c.*] Hæc verba sunt accipienda, quasi a villico propter agri sterilitatem

pronuntiata.

23 *Angulus iste*] Sic contemtim ex persona villici rus suum appellat; ubi ille quidvis potius, quam vinum nasci posse conqueritur, ipse vini amans. *Torrent. Angulus iste*] Iste ager Sabinus. *Ocyus uva, &c.*] Ocyus quam vinum, id est, nunquam feret vinum iste ager.

24 *Præbere taberna*] Vinum suppeditare.

26 *Ad strepitum salias*] Ad cuius strepitum in cythara vel tibia, tu saltet inscietur, quasi terræ inutile pondus. *Terræ gravis*] Rustici salientis gestum exprimit, ita, ut invisam ob inexhaustos labores, terram pedibus pulsare ac tundere videatur. Vide III. Od. 18. *Et tamen urges*] Non quod ita faceret villicus hoc addit Poëta: sed quod operam absenti hero jactitans, ita facere se mentiretur. *Torrent. Et tamen*] Ironica est enumeratio operum villici, talia opera non omnino facientis. *Urges*] Arva colis.

27 *Non tacta*] Non culta. *Bovemque Disjunctum*] Sic habent nostra exemplaria, vix uno atque altero demto: atque ita legendum, quicquid dicit Lambinus. *Torrent.*

28 *Disjunctum curas*] Bovem ab altero separatim et otiosum pascis. *Exples, &c.*] Collectis frondibus saturas.

29 *Addit opus*] Rivus negotium tibi pigro exhibet.

30 *Multa mole docendus*] Multis modis, scilicet saxis, fossis, aggeribus avertendus, ut prato parcat, id est, ut prato non noceat.

31 *Quid nostrum*] Si quid nostram concordiam dissolvat.

32 *Quem tenues decuere togæ*] Me, quem tenues togæ in juventute ornaverant, &c. *Nitidique capilli*] Capilli unguento delibuti.

33 *Quem scis immunem*] De voce 'immunis' diximus IV. Od. 12. Scire autem id villicum ait, qui hero antea

in aliis etiam officiis serviverit. *Torrent. Immunem*] Sine muneribus. *Rapaci*] Avaræ amicæ, quales sunt metretices.

34 *Quem bibulum*] Repetenda dictio scis: fuisse enim bibacem se, et quidem a medio sæpe die, fatetur, qui nunc brevi cæna et somno in herba, procul ab amicæ complexibus, contentus sit. *Torrent. Quem bibulum*] Me, quem scis fuisse bibacem Falerni, &c.

35 *Cæna brevis juvat*] Nunc me cæna brevis juvat.

36 *Nec luisse pudet*] Non pudet genio indulsisse, Venerique operam dedisse. *Sed non incidere ludum*] Sed pudet non abrumperé vitam intemperatam et libidinosam. *Incidere ludum*] *Ludum* vocat quicquid fert adolescentia: alia autem ætas alios mores postulat, ac prudenter Juven. Sat. VIII. 'Breve sit quod turpiter audes.' *Torrent.*

37 *Istic*] Non rure.

38 *Limat*] Recte quidem pro dederit Lambinus. Sed quomodo hoc oculus faciat, non satis video: quare ad limos maligni hominis oculos referre malim, nam et 'collimare' dicimus; et Poëta verborum novitatem interdum amat: ut mox 'venenare' dicit: totus enim locus ad fascinationem spectat. *Torrent. Limat, non odio obscuro*] Maligno oculo atterit. *Morsuque venenat*] Obtrectatione vel maledicentia.

39 *Rident vicini*] Hoc est, tantum abest, ut vicini meis commodis invidcant, ut etiam gaudeant, mihi que congratulentur, opera rustica exercenti. *Cruq. Rident vicini*] Vicini gaudent et ridet me, &c.

40 *Cum servis urbana*] At tu contra rusticus mavis cum servis urbanis rodere diaria, id est, tenuiter vivere. *Urbana diaria rodere mavis*] 'Diarium,' inquit Lambinus, victus est diurnus; sed ex JCTis discere debemus, verbo 'victus' quæ esui, potui, cul-

tuique corporis, atque adeo, quæ ad vivendum homini necessaria sunt, contineri: 'Diariis' vero alicui relictis, neque habitationem, neque vestiarium, neque calcearium, sed cibum tantum deberi. Eadem ergo 'diaria,' quæ et 'cibaria:' quæ quod certa fere mensura præberentur, inde et 'demensi' vocabulum venit. Quæ de re pererudite P. Victorinus Var. Lect. i. 23. Quod vero ait *cum servis*, non sic accipiendum, quin et villicus ipse servus sit, sed quod, ceteris ruri imperans, liber quodammodo censi possit. *Torr.* *Diaria rodere mavis*] *Diarium* est unius diei victus.

41 *Horum tu in numerum*] *Servorum urbanorum.* *Volo ruis*] Cum impetu et sine ratione.

42 *Calo argutus*] Scio quidem 'calones' fere dici militum servos, auctore Festo, Servio atque aliis; idque a ferendis ad castrorum usum *lignis*, sed neque ignoro *Porphyrionem* i. Sat. 2. a 'kalando' id nomen deducere; eoque significari velle servum, qui ad ministerium alios vocet: quod huic profecto loco magis convenit; et ita locupletibus semper e familia adesse solet aliquis, qui kalatoris munere fungatur. Meo sane iudicio friget *Horatius*, nisi 'calonem' urbani officii ministrum intelligamus, maxime cum 'argutum' vocet. *Torrent.* *Calo argutus*] *Servus versipellis* (qui ex urbe it lignatum foras) invidet tuæ felicitati in usu lignorum, in usu etiam pecoris et horti, quibus omnibus abundas.

43 *Optat ephippia*] Similia illa: 'aratro jaculari,' 'bove venari leporem.' Quamquam huic *Horatii* dicto tunc potissimum locus est, cum, ut inquit *Terentius*, nostri nosmet poenitet. *Torrent.* *Optat ephippia*] Hoc carmine eleganter notavit *Horatius* vitium, quod naturaliter omnibus est insitum, ut quippe semper alienam sortem magis mirentur, ac suam con-

temnant ac fastidiant, optent item inexperta, experta damnent. *Erasmus.* *Ephippia bos piger*] *Equorum* ornamenta, vel cellas equis ad insidendum impositas. Proverbium convenit in eos, qui sui muneris functionem fastidientes, alienam, ad quam sunt inepti, exoptant.

44 *Quam scit uterque*] *Elegans* *Ciceronis* *Senarius*, *Tusc.* i. 'Quam quisque noit artem, in hac se exerceat.' *Torr.* *Censeo, exerceat artem*] *Judicabo* ut uterque libens exerceat artem, quam norit, ut tu ruri colas agros: ut ille calo, tibi invidens, maneat in urbe.

EPIST. XV. AD VALAM. Quod *Veli* am et *Salernum* proficisci cogitet, quæ ibi sit hiems, et quale cælum percentatur: sed se non ita salubritatis rationem habere innuit, ut non etiam aliquam voluptatis habere velit.

Quoniam in hujus viri nomine adhuc errari video; sunt enim qui *C. Numonium*, aut *Nummonium*, sunt qui *C. Numenium*; sunt deinde qui *C. Vinonium* vocent, testor ex veteri denario, quem omni parte integerrimum servo (et appingendum enravit in antiquis Imaginibus *Fulvius Ursinus*) liquido constare nomen ei fuisse *C. Numonius Vuala*. Et gens quidem ipse a 'numo,' quod princeps ejus forte bene numatus esset, suum ut opinor nomen invenit: cognomen autem a 'vallo' militari sumtum esse ipsum numisma demonstrat; virtutis nempe causa datum ei, qui primus in ea gente sic cognominatus est, quod hostile vallum fortiter oppugnasset. *Torrent.*

1 *Quæ sit hyems Velia*] Hic longum est *Hyperbaton* usque ad vs. 25. ut sit ordo: Par est te scribere nobis, ac nos tibi credere, quæ hyems sit *Velia*, id est, quæ aëris qualitas in hyeme, &c. *Velia*] *Velia*, olim *Helia* teste *Plinio* iv. 5. Græce 'Ἑλάς, a fonte quodam, ut ait *Strabo*,

sic nominata: aut quod nonnulli malunt 'Ελία, quod palustri loco sita esset, nobilis Lucaniæ quondam civitas fuit, distans a Pæsto Orientem versus passuum millia 25. contra Fontiam et Isciam insulas (Enotridas olim dictas, ut locum descripsit Plinius. Petrus Victorius Var. Lect. xxxv. 23. Velia etiam ac Veliensium non uno in loco mentio apud Ciceronem; et elegans Julii Hygini disceptatio, quomodo dixerit Virg. 'Portusque require Velinos.' Quum Velia Servio Tullio regnante, post annum amplius sexcentisimum, quam Æneas in Italiam venit, condita fuerit, apud Gellium x. 16. *Torrent. Quod cælum*] An purum et serenum? an nubilum et pluviosum? quale solet esse in locis paludosis. *Cruq. Salerni*] Velia et Salernum sunt oppida in Lucania.

2 *Quorum hominum regio*] Quibus moribus ibi sunt homines. *Nam mihi Baias Musa supervacuas Antonius*] Antonius Musa Euphorbi Juba Regis medici frater, Augusti libertus, cum enim a gravi admodum ac periculoso morbo liberasset, ingenti donatus pecunia, sibi insuper jus ancoreum annulorum, et universo ordini medicorum immunitatem vacationemque adeptus est: statnam ei præterea Romani juxta signum Æsculapii ære collato posnere: sic enim Dio lib. lxxv. Et quoniam cum calidis alii remediis nihil in Augusto profecissent, ipse illum frigidis maxime lotionibus, quas ψυχρολουσίαι vocant Græci, sanavit: inde evenit ut aquis Baianis calidis plurimum auctoritatis decederet et gratiæ. Qua occasione Horatius, et ipse valetudinis causa Baias ante adire solitus, nunc quoque ad mare se descendere velle ostendit; sed quoniam auctorem secutus Musam frigidis uteretur, et ob id Baiis invisus esset, alio ire constituit. Eaque de causa de Velia et Salerno, Lucaniæ oppidis ultra Silarum am-

nem ad mare positis, tam sollicitè inquirat. *Torrent.*

3 *Musa supervacuas*] Antonius Musa (Augusti medicus clarissimus) dicit aquas calidas Baianas ad valetudinem meam non esse utiles. *Illis*] Baiis.

4 *Me facit, &c.*] Me odiosum reddit, Nam Baiæ mihi quodammodo sunt iratæ: quod illarum aquis a me relictis, frigidis aquis jam utar per frigus brumale. *Quum perluor unda*] Libri Vetustissimi, *quod perluor unda*; duo etiam, *cum pervehor unda.* *Torrent.*

5 *Myrteta*] *Myrteta* habent vetustissimi codd. ut 'Venus murtea' Romanis dicta. Spectat hoc autem ad amœnitatem, ut ad sanitatem id quod sequitur; utroque autem nomine in pretio olim Baiæ: et nunc quoque illæ myrtis abundant. *Torr. Myrteta relinquî*] Loca myrtis consita apud Baias aquis sulphureis abundantia.

6 *Dictaque cessantem*] Quæ dicuntur e nervis depellere morbum articulare. *Cessantem nervis*] Arthritidem intelligo nervis incubantem, quæ quos afficit, desidiosos ac cessatores facit: et sane calidæ peculiariter nervis contractis prosunt. *Sulphura* quoque et *sulphura* scribunt antiquissima exemplaria. *Torrent.*

7 *Sulfara contemni*] Aquas sulphuratas. *Vicus gemit*] Vicus Baianus moleste feret. *Invidus agris*] Ægris odiosus.

8 *Qui audent*] Nam præter vim prope intolerabilem ea perfusione, partibus corporis male affectis illatam, incertus est, de virinum suarum reparatione. *Cruq. Fontibus audent Clusinis*] Sunt qui aliter et distinguant et legant: *Qui caput et stomachum supponere fontibus audent, Clusinos Gabiosque petunt*] Non bene, ni fallor; neque enim de quibusvis, puto, fontibus loquitur Poëta, sed de aquis medicatis tantum, qualis teste Plinio non procul a Teano Sidicino Acidula, et in Stabiano Denudia: neque Latine

dixeris *Clusinus* aut 'Romanos petere' eum, qui Clusum aut Romam proficisci velit. *Torrent.*

9 *Clusinīs*] Aquis frigidis in Etruria, sic nominatis a Clusio Etruriæ oppido. *Gabiosque*] Gabii olim oppidum, postea vicus media via Prænestina, apud Strabonem: neque aquas illic ullas memorabiles invenio. Ad-diderit igitur hoc Horatius, quia non *ψυχρολόσις* tantum, sed omnia frigida, etiam victus et cæli ratione commendabat Antonius, Clusium ideo et Gabios ablegans ægros. *Torr. Gabiosque*] Volscorum urbem.

10 *Mutandus locus est*] Ut medici consilio assentiar, alium locum quam Baianum me petere oportet. *Nota*] Nota vel mihi, vel equo.

11 *Quo tendis*] Hoc a noti diversorii vel hospite vel caupone dictum finge: cui iratus Baiis, quod videlicet nocentes deprehensæ sint, respondet eques, *Non mihi Cumas Est iter aut Baias*; ad lævam interim equum detorquens: Roma enim Capuam ac Neapolim, indeque Veliam ac Salernum petentibus, sinus Baianus ad dextram est. Et ita quidem eques ipse: sed equus aurem in ore gestat, eo iturus quo frænum vocet: quamvis spontis suæ si esset, Baias peteret. *Torrent.* *Quo tendis*] Verba sunt Horatii, aut alius ad equum suum.

12 *Stomachosus habena*] Iracundus.

13 *Sed equi*] Quid stomacharis? Equus non aure, sed ore, in quo inest frænum, sentit, quo sit eundem. *Sed equi frenato est auris in ore*] *Auris* per-aurea. Et sane veteribus *auris* non tantum membrum significasse videtur, sed etiam capistrum, quod equis ad id religabatur, et inde *κατ' ἀναλόγην* deductum 'Auriga,' ut 'Anreax' ἀπὸ τοῦ 'Aurea.' Porro habenaarum duo erant genera, ut et hodie: aliæ ora frenabant, et 'Aurææ' seu 'O-rææ' appellabantur: aliæ iumenta compescebant, ne disjungi possent, atque ea 'Jungula' dictæ. *Meurs.*

Crit. 129.

14 *Major utrum*] Repete vs. 25. 'Par est te scribere utrum,' &c. *Populum frumenti copia pascat*] In Velia vel Salerno.

15 *Collectosne bibant imbres*] *Collectos imbres* cisternas lacusque *Jugis aquæ* puteis opponit: ita namque legere malim, quam *Dulcis aquæ*: denique causa redditur quare *puteos perennes* vocet; nempe quod 'jugis aquæ fons,' ut alibi loquitur Poëta, in eis scaturiat. *Torrent.* *Collectosne bibant imbres*] Collectos in cisternis. *Puteosque perennes*] Aquas fontanas jugiter promanantes.

16 *Nam vina nihil moror*] Vina aquosa, quæ in Velia et Salerno nascuntur, non desidero.

17 *Rure meo*] Rationem addit cur illius oræ vina non magni faciat. *Torrent.* *Rure meo possum*] Quum rure sum. *Quidvis perferre patique*] Quemvis cibum ac potionem.

18 *Ad mare quum veni*] Quum veni in Campaniam aut Lucaniam prope mare. *Generosum et lene*] Nobile vinum.

19 *Manet*] Dimanet.

20 *Animumque*] Vinum spiritus concalefaciens animi motus excitat.

21 *Quod me Lucanæ juvenem commendet amicæ*] Id est, quod mihi juventutis commendationem apud illam tribuat. Vel quod me perinde ac juvenem commendatum illi reddat. Quod facit, ut æque sim illi acceptus, ac si juvenis adhuc essem. *Steph. Commendet amicæ*] Quod mihi vires præstet ad Venerem.

22 *Tractus uter plures*] Repete vs. *Par est te scribere*, uter tractus, id est, utra regio Velina, an Salernina educet, id est, nutriat pl. lep. &c.

23 *Echinos aquora celent*] Echinos marinos.

24 *Phæarque*] Unus Alcinoi juvenum, ut Epist. II. vidimus. *Torrent.* *Phæarque reverti*] Nitidus splendidusque, quales erant Phæaces, popu-

li luxuriosi et voluptuarii.

25 *Accredere*] Malim *adcredere* ambiguitatis tollendæ caussa, ut apud Lucretium lib. III. 'Facile hoc adcredere poscis.' *Torrent*.

26 *Mænius*] Bene per æ diphthongum, ut I. Sat. 3. diximus: quamquam an hic idem ille *Mænius*, non facile dixerim: nam et *Mænius* non uno in codice scriptum repperi. Mirum autem tanta librorum constantia, quotquot saltem ego viderim, aut novam hic Epistolam ad Valam inscribi; aut saltem capitali littera, aut justo intervallo sequentia a præcedentibus separari, præfixo in quibusdam titulo, *De Mænio guloso et impudente*. Nihil enim certius quam omnia cohærere. *Mæni* namque exemplo ridicule se defendit; qui domi sobrius, ad mare cum venerit delicias faciat. *Torrent*. Vide Pet. Victorii Var. Lect. IV. 6. *Ut*] Postquam.

27 *Fortiter assumtis*] Impigre, strenue, animose. Quamquam enim ex Aristotelis sententia fortitudo nullum in pecunia locum habet; neque, ut 'fortiter adire pericula' recte et proprie dicimus, sic etiam 'fortiter largiri pecuniam' aut 'profundere.' *Torrent*. *Fortiter assumptis*] Profuse. *Urbanius cepit haberi*] Facetus, ad divitum mensas risum movens.

28 *Scurra vagus*] Qui per totam urbem vagaretur, modo lujus, modo illius divitis mensam consecretans. *Non qui certum præsepe teneret*] Exponit quod dixerat *scurra vagus*: qui diversos scilicet sequeretur; non unum tantum, ut *Mæcenatem* *Milius* et *Nomentanus*. *Torrent*. *Præsepe teneret*] Domum statim aut mensam.

29 *Impransus non qui*] Qui existens famelicus in omnes erat æque maledicus. *Civem dignosceret*] *Dinosceret* habent quinque exemplaria. *Torrent*. *Hoste*] A perduelle, vel peregrino.

30 *Sævus*] In confingendis in quemvis criminibus. Alii legunt *Certus*, id est, promptus, vel paratus fingere.

31 *Barathrumque macelli, &c.*] Devorator. Est enim *barathrum* profunda vorago.

23 *Quidquid quæsierat*] Quicquid lncri fecerat. *Ventri donabat avaro*] *Avorum* pro avido dixit: ut de Græcis: 'Præter laudem nullius avari.' *Torrent*. *Avoro*] Ventri multa cupienti.

33 *Hic ubi nequitia*] *Mænius*, quum a nequitiae fautoribus (id est, luxuriosis) parum, et timidus (id est, avarus) nihil auferret. *Nequitiae fautoribus*] Id est, luxuriosis: sic enim 'nequities' accipitur ad finem II. Sat. 2. 'Illum aut nequities, aut vafri inscitia juris,' &c. *Torrent*. *Et timidus*] *Timidos* vocat, qui scurræ nemini parentis maledicentiam veriti, ut eam effugerent, elargiebantur aliquam offam Cerbero: male autem qui *tumidis* legunt. *Torrent*.

34 *Patinas cænabat omasi Vilis et agnini*] *Agninæ* legit et probat *Turneb.* VI. 25. et XVIII. 23. ut partim *omasi*, partim *agnina*, quæ nullo apud veteres Romanos in pretio erat, se expleverit *Mænius*: neque ego scripturam eam improbo. Recepta tamen, *omasi Vilis et agnini*, exemplarium numero vincit, et nihilo altera deterior est. *Torrent*. *Omasi*] Cibi plebei et vilissimi.

35 *Agninæ*] Supple carnis.

36 *Scilicet ut ventres*] Ita ut inopia et egestate correctus diceret, &c. *Lamna candente*] *Lamaetiam* interdum scribi reperias. *Torrent*. *Lamna candente*] *Lamina*, id est, ferro candelacto, genere cruciatus. *Nepotum*] Luxuriosorum.

37 *Correctus Mænius idem*] Hæc recepta hactenus lectio utcumque subsistit: non modo enim tam vili patina contentum fuisse *Mænum*, ita ut avidissime vesceretur, significat: sed, perinde ac si mores jam plane correxisset, offensum etiam nepotibus fingit; quorum perditissimos ventres caudenti lamina urendos esse di-

ceret. Verum Mss. longe aliter loquuntur; nempe hoc modo: *Diceret urendos correptus Bestius. Idem Siquid erat nactus*; idque summo consensu, saltem quod ad *Bestii* nomen attinet; nam pro *corruptus* in nonnullis *correctus* scriptum reperias; videndum omnino, an hinc quoque idonea aliqua sententia elici possit. Quod non erit difficile, si sub *Bestii* persona hominem insigniter avarum intelligamus: qui, si eo nomine forte reprehenderetur, ipse contra in nepotes invectus, quovis eos dignos esse supplicio exclamabat. *Torrent. Guil. Canterus Nov. Lect. iv. 6.*

39 *Verterat in fumum*] Postquam omnia consumserat.

40 *Si qui comedunt bona*] Si qui bona sua prodige consumunt. *Comedunt bona*] Germana lectio est omnium veterum librorum testimoniis comprobata, et jam pridem a P. Victorio Var. Lect. iv. 6. Græcorum exemplis defensa. *Torrent. Vid. Turneb. xxvi. 20.*

41 *Nil vulva pulchrius ampla*] Vulvam suillam dicit, veterum mensarum delicias, verum cum tria sint nomina ab auctoribus celebrata, 'abdomen,' 'sumen,' et 'vulva,' de quibus egregie Plinius viii. 51. et xi. 36. ea sic explicat Hermolaus Barbarus, ut 'abdomen' a 'sumine' non re, sed voce tantum differat: illud antiquis, hoc recentibus magis usurpatum, pro suillis cum lacte mammis. At *vulva* ipse uterus est, ejecto aut etiam edito jam partu: illa tamen melior, quam et 'ejectitia' appellabant; ut hanc porcarum. Bene igitur in *Xeniis* Martialis, de vulva: 'Te fortasse magis capiet de virgine porca, Me materna gravi de sue vulva capit.' *Torrent. Nil vulva pulchrius ampla*] Nil delicatius vulva ejectitia suis primiparæ.

42 *Nimirum hic ego sum, &c.*] Talis ego sum, inquit Horatius, cum multa non suppetunt, contentus sum paucis

etiam non optimis.

43 *Satis inter*] Satis fortiter vili-bus cibis famem explens.

44 *Unctius*] Id est, pinguius, delicatius. Horat. de Arte: 'Si vero est unctum qui recte ponere possit.' Recte 'unctum' Horat. pro appariate condito cibo dixisse videtur. *Turneb. xviii. 11. Unctius*] Sumptuosius. *Idem*] Idem ego aio.

45 *Vos sapere*] Vos esse vere sapientes. *Bene vivere*] Beate vivere.

46 *Quorum Conspicitur nitidis fundata pecunia villis*] Villas Romanis duplices fuisse, nemo ignorat: alteram ad voluptatem, alteram ad fructum. Alteram, quam urbanam, alteram quam rusticam dicebant. Ergo *nitidam villam*, et *rusticam*, opponit. Ut supra, *nitidum hominem et rusticum*. Hæc ergo mens Poëtæ est: Ego, inquit, Mænio sum similis. Quoties nihil aliud contingit, parvo hilare et jucunde vivo. Contra, ubi melius et unctius quid evenit, solos vos bene et jucunde vivere aio, qui non in villarum fructibus, verum in splendore prætoriorum et luxu, pecuniarum vestrarum ac rerum, fundamenta habetis: atque ibi uncte ac laute vivitis. *Heins. Nitidis fundata pecunia villis*] *Fundum* Varro lib. iv. et Servius ad Georg. ii. quod fundat quotannis multa, pecuniæque sit ac pecundum fundamentum, dici tradidere; et venusta translatione Plautus Truculent. de amatore divite ac liberali: 'Nunc is est,' inquit, 'fundus nobis.' Ad hanc igitur vocabuli proprietatem respiciens Poëta, cum *nitidis fundatam villis pecuniam* dicit, firmas stabilesque divitias significat; quales avitæ esse solent: unde et prædiis optime caveri dicimus. *Fundi* autem appellatione ex Jctorum sententia integrum aliquid continetur, hoc est, non ager tantum, sed et ædificium. *Torrent. Vid. Turneb. xxvii. 16. Nitidis fundata*] In fructuosis villis, agris, pascuis, non in rebus, quarum

quæstus est incertus.

Epist. XVI. AD QUINCTIUM. Postquam agri sui formam et situm Quinctio descripsit, in eoque jucunde se vivere dixit, in ejus vitam inquiri, monetque ne ex rumore vulgi pendeat, sed vir bonus esse, quam videri malit. Deinde quis demum viri boni nomine dignus sit, ostendit.

Hic, ni fallor, Quinctus ille Hirpinus, ad quem exstat II. Od. II. Gens autem Quinctia antiquissima Alba Romam translata, et omnibus honoribus functa; variis etiam distincta cognominibus, qualia Capitolinus, Cincinnatus, Barbarus, Pennus, Claudus, Crispinus, Flamininus. Dicti autem Quinctii a prænominе Quinctus, ut a Quinctiis Quinctilii, ipsi quoque majorum gentium et honoribus clarissimi. *Torrent.*

1 *Ne perconteris*] Hoc verbo designat Quinctium πολυπράγμονα τῶν ἀλλοτρίων κακῶν, id est, nimis in aliena mala curiosum indagatorem, quales fere sunt præpotentes, qui nimia sibi φιλαυτία pulchre placentes in foro versantur, otiosi ab animo, eequid agant, quid meditentur, &c. *Optime*] Εἰρωνικῶς ut illud Comicum: 'salve, bone vir.' *Cruq.* *Ne perconteris*] Ne forte inquiras.

2 *Arvo pascat herum*] Arvo sativo, id est, segete et frumento. *Opulentet*] Ditet aut locupletet dicere poterat: sed novum vocabulum fingere maluit, quam hoc loco a proprietate discedere. Quia enim, ut pulcre Festus ait, omnes opes humano generi terra tribuit, *opulenti* proprie diennitur terrestribus rebus copiosi; et sane Horatius, non nisi terrestres hic opes enumerat. *Torrent.* *Opulentet olivæ*] Me divitem faciat.

3 *Pomisne et pratis*] Mallet, an pratis, ut in tribus Mss. nam quid 'pratium' sit, II. Sat. 4. diximus. *Torrent.* *An amicta*] An et vini ferax. *Ulmus* dicitur vitibus maritari.

4 *Forma loquaciter*] Forma et situs agri mei scribatur loquaciter, id est, ample. *Loquaciter*] Quam apte respondet hoc, verbo 'perconteris:' loquacitas enim sive garrulitas percontatori est propria, ut vulgo fertur: 'Percontatorem fugito, nam garrulus idem est.' *Cruq.* *Et situs agri*] 'Agrum' intellige, quam late se fundus extendit; nam 'fundus' ipsa possessio est. *Torrent.*

5 *Continui montes*] Fundum suum ita describit, ut in valle situs fuerit: ad Orientem et Occidentem ventis pervius, a Septentrione vero et Meridie continuis septus montibus; qui situs saluberrimus est. *Torrent.* *Continui montes*] Ager mens sunt montes conjuncti, nisi quod separentur valle interjecta. *Nisi dissociantur*] *Ni dissociantur* habent plures et meliores codices. *Torrent.*

6 *Valle*] Commentator ait in Odis, nimirum I. 17. hanc vallem nominari Usticam: crediderim potius montem villæ Horatianæ propinquum dici Usticam, eique ex opposito Lueretilem imminere montem, ejus eadem quoque Ode mentionem facit. *Cruq.* *Sed ut veniens*] Ita tamen opaca est vallis, ut Sol exoriens aspiciat latus dextrum vallis, occidens vero lævum tefaciat.

7 *Vaporet*] Vide Epod. III. 'Nec tantus unquam siderum insedit vapor Siticulosæ Apuliæ.' *Torrent.*

8 *Temperiem laudes*] Cæli et agri temperiem merito laudaveris. *Benigne*] Copiose.

9 *Corna vepres et pruna ferant*] Aut de insitione loquitur; aut, quod malim, cum *vepres* dicit, damnos intelligit, quibus hortorum spatia separabantur; prunis enim cornisque nunc quoque ut plurimum extruuntur. *Torrent.*

10 *Multa fruge*] Dubitat Lambinus an 'frugem' pro glande recte dixerit Horatius: sed scrupulum illum Jcti nobis eximent: qui 'frugem' pro re-

ditu accipiunt, non solum eo qui ex frumentis et leguminibus, verum etiam eo qui ex vino, aut ex silvis cædis, aut cretæ fodinis aut lapicidinibus capitur: quinimo 'fruges' a 'frumento' separant. *Torrentius*. *Multa fruge pecus*, &c.] *Multa glande*: per *Acyrologiam*.

11 *Dicas adductum propius*] Dicere potes agrum meum tam esse amœnum, quam est Tarentum.

12 *Fons etiam rivo*] Fontem hunc villæ suæ, quem ut purum et illinim, ut frigidum quoque et abundantem mirifice hic commendat, et 'rivi' nomen mereri ait; ipse rivum nomine 'Digentiam' appellat *Epist.* XVIII. 'Rivum' autem non manu factum accipiamus, sed qui naturali suo impetu fluat, ἀπὸ τοῦ πέιν. *Torrent*. *Fons etiam rivo*] Est etiam in agro meo fons tam uber, ut dignus sit qui appelletur fluvius.

13 *Thracam*] *Thraciam*. *Hebrus*] Gelidissimum esse oportuit fontem, qui cum Hebro certare posset; quem *Horatius* in *Odis* 'hiemis sodalem' vocat, et 'nivali compede vinctum' *Epistola* III. *Hebrus*] *Hebrus* est magnus fluvius in *Thracia*.

14 *Fluit utilis*] Nulla causa est, cur hæc mihi scriptura displiceat. Plures tamen libri habent, 'Fluit aptus et utilis alvo.' *Torrent*. *Utilis alvo*] *Salubris*.

15 *Hæ latebræ*] *Agri mei*.

16 *Septembribus horis*] *Autumni initium* dicit, et illud *pomiferi grave tempus anni*, cum nocentes corporibus *Austros* metnimus. *Torr*. *Septembribus horis*] *Autumno*, quod tempus anni maxime est insalubre.

17 *Tu recte viris*] *Landato rure* et animi sui securitate, amicum monere incipit, ut, cum *Romæ* beatus ab omnibus audiat, ipse aliorum de se opinionem cum sua conferat, nec beatitudinem a virtute separet: et *Socrates* expedita et compendiaria quadam via eos ad gloriam pervenire dicebat,

'qui id agerent, ut quales videri velent, tales etiam essent,' refertur a *Val. Max.* VII. 2. et *Æschyli* de *Amphiarao* *Senarius* laudatus: Οὐ γὰρ δοκοῦν ἄριστος, ἀλλ' εἶναι θέλει, *Vir optimus vult esse, non viderier*. *Torrent*. *Quod audis*] *Quod audis* de te, id est, quod diceris esse, nempe si talis sis, qualem te fama testatur.

18 *Jactamus jampridem*] *Omnis Roma*, id est, omnes nos *Romani* *jactamus* te esse beatum.

19 *Ne cui de te plus*] *Ne plus credas alicui multa de felicitate tua prædicanti*. *Tibi credas*] *Quam conscientia tuæ*.

20 *Neve putes alium sapiente bonoque beatum*] Οὐκ ἔστιν ἕτερος τοῦ σοφοῦ καὶ ἀγαθοῦ μακάριος. *Semper secundum Græcorum in Latinum mutat*. *Heinsius*. *Alium sapiente*] *Sic alius Lysippo*, pro quam *Lysippus*. *Torrent*. *Alium sapiente bonoque*] *Alium a sapiente*, id est, insipientem.

21 *Neu, si te populus sanum*] *Ostendit hac comparatione æque graviter peccare et eos, qui falsa elati fama, sua vitia dissimulant ac curare negligunt, et eos qui præpostero pudore una discumbentium valere se fingunt, cum morbum sentiant: res enim, quod aiunt, in nervum erumpit, magno et existimationis et valetudinis dispendio: ergo 'quod sis,' inquit ille, 'esse velis.'* *Torrent*.

22 *Sub tempus edendi*] *Circiter tempus edendi*.

23 *Donec manibus*] *Donec febris tremore manuum seipsam prodat*. *Uncitis*] *Cibo unctis*.

24 *Pudor malus ulcera celat*] *Vitiosus pudor, qui vetat facienda*.

25 *Tibi terra*] *Bella abs te gesta*.

26 *Dicat*] *Enarret*. *Vacuas permulceat aures*] *Aures assentationi patientes*.

27 *Tene magis*] *Nihil majus pro imperii incolunitate optare potuit, quam mutuam Augusti ac pop. R. benevolentiam manere perpetuam*.

Bene etiam Theopompus Lacedæmoniorum rex, affirmante quodam, Spartam ideo esse incolumem, quod reges haberet imperandi gnaros: 'Imo,' inquit, 'et populum regibus obsequentem.' *Torr. Tene magis*] Verba sunt alienjus Augusto assentantis.

28 *Servet in ambiguo*] In æquilíbrio, ut dici solet, Græci *ισορροπία* vocant. Credebant enim veteres Jovem res mortalium in trutina ponere, ut alibi loquitur Horatius, et veluti libra quadam pensare: unde *ἰψίσυρος* a Græcis cognominatus est: quo referendum illud Virgilii: 'Juppiter ipse duas æquato examine lances sustinet.' *Torrent. Servet in ambiguo*] Utinam Jupiter servet in ambiguo, ut sit semper incertum, utrum populus te, O Auguste, velit magis saluum esse, an tu populum. *Qui consulit tibi*] A quo urbis prosperitas dependet: ita enim apud Suetonium Messala: 'Quod bonum faustumque sit tibi domuique tuæ, Cæsar Auguste, (sic enim nos perpetuam felicitatem Reip. precari existimamus,) senatus te consentiens cum pop. R. consulat patriæ patrem.' Potuit eo quoque respicere, quod prisci Jovem consilii, Themidem judicii præesse crediderunt. *Torrent.*

29 *Augusti laudes*] Ad Augustum, non ad te pertinere.

30 *Sapiens emendatusque*] Quum pateris te sapientem emendatumque vocari. *Emendatusque*] Sic 'ad unguem factus homo' Lucilio. *Torrent.*

31 *Respondesne tuo*] Itane respondes, quasi nominatim sis appellatus? *Nempe*] Perinde ac si dicat, neminem ita a se alienum, ut non malit bonus dici, quam malus; sapiens quam stultus: negligere enim quid de se quisque sentiat, non solum arrogantis est, sed etiam omnino dissoluti. *Cruq. Nempe*] Concedo, inquit Horatius, non omnes sapientis et boni viri appellatione delectari.

32 *Vir bonus et prudens*] Concessio

est; nam hæc a Quinetio dici, fingere dehemus: atque ita Persius: 'Neque enim mihi cornea fibra, ut Laudari metuum.' Sed urget Horatius, negatque tam levi et inconsulto iudici, qualis populus, esse credendum, 'Qui stultus honores Sape dat indignis, et famæ servit ineptus.' *Torrent.*

33 *Qui dedit*] Sed populus inconstans, qui, &c.

34 *Fasces indigno*] Honorem. *Detrahet idem, &c.*] Idem populus adimet.

35 *Pone, meum est*] Depone honorem, inquit populus.

36 *Idem si clamet*] Si idem populus me furem, impudicum, parricidam esse criminetur.

37 *Contendat laqueo*] Si pertinaciter dicat.

38 *Mordear opprobriis falsis*] Commovearne his falsis criminationibus? *Mutemque colores*] Ut male sibi conscii solent: et quidem varie, tum pallore, tum rubore confusi: bene igitur *colores* dicit. Vult autem laudes et opprobria a sapiente contemni; qui non ad aliorum opiniones, sed ad rectæ rationis normam, vitam instituat. Recte itaque infert Horatius, neminem aut falso honore delectari aut falsa terreri infamia; nisi qui ipse vitiosus sit, et alius quam sit videri volens, perpetuo mentiatur. *Torrent. Mutemque colores*] Et expallescam? minime vero.

40 *Mendacem*] Alii legunt *Medicandum*, id est, medicamentis egentem; scilicet præceptis Philosophicis imbuendum. *Vir bonus est*] Ex opinione multitudinis.

41 *Qui consulta patrum, &c.*] Qui Senatusconsulta servat. Responsio est per Ironiam.

42 *Secantur*] Finiuntur.

43 *Quo responsore*] Sunt qui fidejussorem hoc nomine intelligunt, sed male. 'Sponsorem' enim appellamus, qui pro alio promiserit: sed nec

verbum 'respondere' apud ullum bonum auctorem, quod sciam, pro 'spondere' aut fidejubere accipitur. Paulo melius ergo alii, immutata nonnihil scriptura, eodem tamen sensu legunt *Quo res sponsore*. Sed eam tamen ego lectionem nusquam hactenus repperi. Porro cum 'respondendi' vocabulum proprie de consultis dicatur, ut non uno in Sermionibus loco vidimus; unde et 'responsa prudentum' appellata, quæ instar legum erant; nihil equidem dubito, quin 'responsorem' pro consulto dixerit Horatius, nove fortassis, sed illi frequens, et certe non barbare; postquam verbum 'respondere' sic accipitur. 'Teneri' quoque 'caussas' dicit pro obtineri, quod frequentius est. *Torr.* *Quo res sponsore*, &c.] Quo Jurisconsulto consilium dante, et quo teste causæ obtinentur.

44 *Sed videt*] Sed iste, inquit, tuus vir bonus, tot nominibus commendatus, si fucum, si personam detrahas; si domesticos, si vicinos, qui eum propius norunt, pro testimonio voces; longe alius est quam simulat. Ostendit ergo neminem ex vulgi rumore judicandum. *Torrent.*

45 *Speciosum pelle*] Extrinsecus bonum virtutis simulatione.

46 *Nec furtum feci*] Aliam docet cautionem, ne in judicando facile aberremus: neque enim qui servili more pœnarum metu a peccato abstinere, sed qui virtutem amans mala vitat, bona persequitur, hic ille est, quem quærimus et optamus. *Torrent.*

47 *Ureris, aio*] Non cæderis.

48 *Non hominem occidi*] Servus dicat, Non, &c. *Non pascas*] Respondet Horatius.

49 *Sum bonus*] Servus loquitur. *Sabellus*] Sabelli nomine Horatium patria Venusinum intelligunt Grammatici. Sed dure nimis et infelicit. Ego Ofelli, de quo Sat. II. 'Anormis sapiens crassaque Minerva,' similem

hunc Sabellum fuisse crediderim, ætate illa quam nostra notio. In duobus etiam codicibus inveni *renuit negatque Sabellus*; ut fortassis *renuit negatque* legendum sit; aut, *renuit negitatque*, quod nonnullis placere video. *Torrent.* *Sabellus*] Horatius in agro suo Sabino existens, negat te esse bonum, quod pœnæ metu, non virtutis amore abstineris a maleficio.

50 *Metuit foveam*] Devitat foveam.

51 *Opertum milvius hamum*] Occultum hamum: non desinunt tamen hæ feræ rapaces esse, sic tu. *Milvius*] *Milvus* habent emendatissimi codices. Pulcre autem lupi, accipitris, milvi rapacissimorum animalium exemplo docet Horatius, neque illa rapacitatem exuere, cum insidiarum metu arcentur a præda, neque nos injustos et improbos esse desinere, cum, animo mali, non sponte, sed timore in officio continemur. *Torrent.*

52 *Oderunt peccare*] Vilia omnia sceleraque habent odio, ad virtutem vel naturæ ductu, vel recta institutione propensi. *Cruq.* *Virtutis amore*] Hoc est quod, si Plutarcho credimus, dicere solebat Xenocrates, eo distare Philosophos ab aliis, quod ipsi sponte facerent, quæ ceteri metu legum inviti. *Torrent.*

53 *Tu nihil*] Quinctium pro quovis e populo alloquitur: non quod illum talem esse pronuntiet. Convenit autem huic loco illud Senecæ Ep. 96. 'Honestam, quamdiu illis spes inest aliqua, sequimur: in contrarium transituri si plus scelerata promittant.' *Torrent.* *Tu nihil admittes in te*] Tu autem a peccato te abstinebis.

54 *Sit spes fallendi*] Si speres fore, ut lateat maleficio. *Miscebis sacra profanis*] Bonorum, et malorum discrimen tolles.

55 *De mille subæ modiis*] Verum est quod ait Horatius, eum qui de mille

modiis unum tantum suffiretur, quo totus lateat, non quin totum mente appetat, æque facinorosum et sceleratum videri, ac si totum raperet. *Torrent.*

56 *Damnum est, non]* *Damnum* autem *lene* interpretor; quod quia exiguum, leniter feras; ut II. Od. 19. 'Tectaque Penthei Dejecta non leni ruina.' *Torrent.* *Damnum est, &c.]* Isto pacto damnum est mihi levius, non facinus admissum. Contra Stoicos qui dicunt omnia peccata esse æqualia.

57 *Vir bonus omne forum]* Nova iterum adversus falsam vulgi justitiam cautio, ne temere illis credamus, qui superstitione probitatis laudem affectant, quo securiores injustitiam exerceant, quod summis labris, quam mente agitent, proferentes. 'Spectare' autem pro suspicere et admirari dixit. ut Epistol. VI. 'Gande quod spectant oculi te mille loquentem.' *Torrent.* *Vir bonus]* Non vere, sed opinione vulgi.

59 *Jane mater]* Macrobius Saturn. I. 17. 'Janum,' inquit, 'patrem vocamus Solem sub hac appellatione venerantes.' An ergo idem numen et Jani et Apollinis nomine salutat Horatius? Vide quæ notavi II. Sat. 6. 'Matutine pater.' *Torrent.* *Jane pater, clare, &c.]* Postquam hæc clara voce pronuntiavit, O Jane, &c.

60 *Labra movet]* Summissa voce loquitur, nolens ea audiri ab assistentibus quæ secum precatur, sic, O pulchra Laverna, &c. *Metuens audiri]* Pulcerrime de perditissimorum hominum votis Persius Sat. II. 'At bona pars hominum tacita libavit acerra,' &c. Sed et Macrobius Saturn. I. 7. sanctissimum refert Philosophiæ præceptum, sic loquendum cum hominibus tamquam Dii audiant, sic loquendum cum Diis tamquam homines audiant. *Laverna]* Festi verba adscribam: 'Laverniones fures antiqui dicebant, quod sub tutela Deæ laver-

næ essent, in cujus luo obscuro abditoque soliti furta prædamque inter se luere: hinc et Lavernalis porta vocata est.' *Torr.* *Laverna]* Dea furum.

61 *Da mihi fallere]* Concede ut mea injusta facta alios lateant. *Justum sanctumque]* Ita quidem plures libri: sed meliores, *Da justo sanctoque videri.* Gnil. Canterus Nov. Lect. IV. 12. *Torrent.*

62 *Noctem peccatis]* Noctem nubilosam, id est, tenebras et ignorantiam offunde peccatis meis, ne deprehendantur.

63 *Quo melior serro, &c.]* Quoniam falsæ, quam hactenus descripsit, justitiæ fons cupiditas et avaritia est; quo magis eam detestemur, graviter admodum et acerbe, neque liberum esse avarum ostendit, et, (quod deterius est) jure belli in acie capto eum comparat: quem, licet occidi possit, vendi tamen potius mandat; ut, quamquam sibi inutilis, aliorum commoditatibus serviât. *Torrent.* *Qui melior serro]* Qua ratione ille vir bonus sit serro melior, &c.

64 *Demittit ob assem]* Ad humum se inclinat ob assem in viis a pueris fixum, quo prætereuntes illudantur.

66 *Qui metuens vivit]* Syllogismus ex Enthymemate; Qui cupit et metuit, non est liber: avarus cupit et metuit, liber itaque vivere nequit. *Cruq.*

67 *Perdidit arma]* His ergo similem esse ait Horatius, qui virtutem falso verbis professus, vita ac moribus eam deseruit; ut avari plerique omnes, pro mancipiis habendi. *Torrent.* *Perdidit arma]* Quod militi est ignominiosum. *Locum virtutis deseruit, qui]* Locum non tenuit, quod in re militari est flagitiosissimum.

68 *Re]* Pecunia.

69 *Vendere cum possis]* Persistit in translatione a militia. Sed huic loco lumen JCTi prætulerunt, cum *seruos* non tam a serviendo, quam a servando

dictos tradunt; quod Imperatores captivos vendere ac per hoc servare, nec occidere solent. *Torrent.* *Occidere noli*] Sed vende.

70 *Sine pascat durus, aretque*] Sine ut pascat gregem, durus, id est, laboris perferens.

72 *Annonæ prosit*] Annonam faciat vilioiorem, frumenta aliunde importando. *Penusque*] Hoc *penus*,—*oris*, significat omne esculentum et potulentum, quo vescuntur homines.

73 *Vir bonus et sapiens*] Detecta latentis injustitiæ fraude, tandem quis vere justus et constans, idemque bonus ac sapiens dicendus sit, non certa definitione, sed (quod efficacius est) exemplo ostendit. *Torrent.* *Vir bonus*] Vir revera bonus et sapiens audebit cum Baccho sic alloqui Penthea. *Pentheu*] O Pentheu rector Thebarum, quid me pati coges?

75 *Indignum coges*] Mallem cogas, ut in tribus exemplaribus. *Torrent.* *Adimam bona*] Penthei est comminatio. *Nempe pecus, rem*] Respondet sapiens hoc modo: At sunt bona fortunæ quæ mihi adimere minaris, nempe pecus, &c.

76 *In manicis*] In duris vinculis (inquit Pentheus) te tenebo.

78 *Ipsæ Deus*] Pater meus Jupiter (inquit Bacchus) statim ubi voluero, me liberabit a vinculis, atque immortalem faciet. *Simulatque volam*] Ita omnino legendum, non *volet*, ut quidam arbitrati sunt. Sententia enim est, ipsum, sibi mortem consciscendo, a Deo liberatum iri. Notum illud Plinii, sed petiitum a Stoicis, xxviii. 2. omnibus bonis, quæ homini tribuit natura, nullum melius esse tempestiva morte. *Torrent.* *Opinor*] Existimo, inquit Poëta, virum bonum hoc sentire, ut citius moriatur, quam turpiter serviat. Nam mors finis omnium malorum.

79 *Ultima linea*] Rerum enim omnium extremum mors: neque vel a geometrarum vel a pictorum lineis

duci hanc Metaphoram arbitror: sed a circo vel stadio potius; nam quemadmodum Græci γραμμὴν, sic Latini quoque lineam vocant, tam ubi cursus incipit, quam ubi desinit: quod ducta linea designabatur. Frequens autem admodum vitæ humanæ ac stadii comparatio est. *Torrent.* *Linea rerum est*] Finis seu extremum. Metaphora ducta vel a Geometris vel Pictoribus.

EPIST. XVII. AD SCÆVAM. Scævam monet, ne potentiorum amicitias spernat, atque ut in suo vitæ genere Aristippum potius quam Diogenem imitetur. Ad principum amicitias pervenire, et illorum favorem ac liberalitatem emere non cuiusvis esse: et quanta sit arte opus hac in re, docet.

Scæva cognomen Juniorum fuit, teste Livio, sicut et Cassiorum, inter quos Cassius ille Scæva, Cæsaris miles omnium fortissimus; de quo Plutarchus, Suetonius, et alii. Hinc porro ὑποκοριστικὸν Scævola Muciorum, uti et Scævius Flavium. Cognominis autem hujus origo incerta: σκαῖον Græci sinistrum vocant: unde Latinis scæva pro sinistra; qua qui magis quam dextra manu uterentur, quibus dixi nominibus appellatos plerique volunt. Alii μεταφορικῶς ad mores et ingenium referunt; sic et Lævianos cognominatos videri scripsimus, i. Sat. 6. *Torrent.*

1 *Per te tibi consulis*] Quamvis sine alterius consilio tibi sapias.

2 *Majoribus uti*] Cum majoribus vivere et versari.

3 *Amiculus*] Ego Horatius, tuus amicus. *Ut si Cæcus*] Etiam si cæcus, &c.

4 *Cæcus iter*] Refertur in proverbiiis: Μῆτε τυφλὸν ὁδηγὸν, μῆτε ἀνόητον σύμβουλον, Neque cæcum viæ ducem, neque amentem consultorem; quare vel modestiæ canssa hoc ait Horatius, vel dissimulanter potius, ejus rei, quam hic tractat, omnium peri-

UC SOUTHERN REGIONAL LIBRARY FACILITY

AA 000 404 836 9

University Of California, Los Angeles

L 007 625 608 0

SOUTHERN BRANCH
UNIVERSITY OF CALIFORNIA
LIBRARY
LOS ANGELES, CALIF.

